

॥ श्री जिनवराय नमः ॥

श्री निषधकुमार चरित्र

[वी. स. स. ना. भा. प्र. विदुषी पू. वीजावतीबाई महासतीश्वर
सं. २०२७ भां घाटकोपरना यातुर्मासभां आपेक्षां व्याख्याना]

संशोधक :

श्री वर्षमान स्था. जैन श्रावक संघ, घाटकोपर

प्रकाशक :

सांकणीजेन कपुरचंद गांधी

किंमत : रुपिया ६-००

॥ श्री जिनवराय नमः ॥

श्री निषधकुमार यस्त्रि

[बी. स. स. ना भा. अ. विदुषी पू. वीलावतीबाई महासतीलक्ष्मी
सं. २०२७ भां घाटकोपरना यातुर्मासमां आपेक्षां व्याख्याने]

संशोधक :

श्री वर्धमान स्वामी, जैन आचर्य संघ, घाटकोपर

प्रकाशक :

सांकेजीभेन कुपुरचंद गांधी

किंमत : रुपिया ६-००

પ્રકાશક :

સાંઠળીબિન કપુરચંદ ગાંધી
ગાંધી છાયા, સેન્ટ્રલ બેંક ઉપર
આચારોડ, ઘાટકોપર-મુંબઈ-૭૭

વિક્રમ સંવત ૨૦૨૮
ઇ. સ. ૧૯૭૨ પ્રથમ આવૃત્તિ
નકલ : ૪૦૦૦

સ્તુતિ

વીરઃ સર્વં સુરા મુરેન્દ્ર મહિતા, વીરં બુધાઃ સંશ્રિતાઃ
વીરેષ્ણુભિદ્ધતઃ સ્વ કર્મ નિચયો, વીરાય નિત્યં નમઃ
વીરાત્તીર્થમિદં પ્રવૃત્તમતુલં વીરસ્ય ઘોરં તપો,
વીરે શ્રી ધૃતિ કીર્તિ કાંતિ નિચય, શ્રી વીર ભદ્રં દિશ

×

×

×

અહંન્તો ભગવન્ત ઇન્દ્ર મહિતાઃ સિદ્ધાશ્ચ સિદ્ધિ સ્થિતાઃ
આચાર્યા બિન શાસનોક્ષતિ કરાઃ પૂજ્યા ઉપાધ્યાય કા,
શ્રી સિદ્ધાન્ત સુપાઠકા મુનિવરાઃ રતનત્રયારાધકાઃ
પંચૈતે પરમેષ્ઠિનઃ પ્રતિદિનં, કુર્વન્તુ વો મંગલમ્

મુદ્રક :

શ્રી મણીલાલ હગનલાલ શાહ,
મુદ્રણ સ્થાન : નવપ્રભાત પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ,
ધીકાંટા રોડ, નોવેલ્ટી સ્કીનેમા પાસે, અમદાવાદ-૧.

સમર્પણ

પરમ ઉપકારી શાસ્ત્રજ્ઞ આચાર્ય સમ્રાટ બા. પ્ર. સ્વ. પૂજ્ય શ્રી પુરુષોત્તમજી મહારાજ તથા સૌરાષ્ટ્ર કેસરી બા. પ્ર. પંડિત મુનિશ્રી પ્રાણલાલજી મહારાજ તથા કવિયત્રી જવેરબાઈ મહાસતી, મીડીબાઈ મહાસતી, ઉજ્જમબાઈ મહાસતી, મોતીબાઈ મહાસતી તથા બા. પ્ર. મણીબાઈ મહાસતી વગેરે સંત-સતીજીઓ; જેઓ મારા ગામ મેંદરડામાં અવાર-નવાર પધારી, મારા પુત્રો અને પુત્રીઓમાં જ્ઞાન-સિંચન કરી સદ્ગુણી બનાવેલ છે તે ઉપકારીઓને....

તથા મારા પૂજ્ય પતિ દેવ, કે જેમને ધર્મનો રંગ હાડોહાડમાં લાગેલ, તે ધર્મનું-સંસ્કારોનું સિંચન તેમના છોએ સંતાનોમાં અવતરેલ હોઈ, આ વ્યાખ્યાન-અથ તે સ્વર્ગસ્થ ઉપકારી આત્માઓને સમર્પણ કરું છું.

લી. મુમુક્ષુ
સાંકળીબેન કપુરચંદ ગાંધી.

ઘાટકોપર સંઘને આંગણે સં. ૨૦૨૭નું ચાતુર્માસ કરવા જે જે મહાસતીજીઓ પધાર્યા અને તપશ્ચર્યા કરી તેમની શુભ નામાવલી.

૧	શાસનરત્ન મહાવિદુષી પ્રબર વક્ત્રા બા. પ્ર.	
	પૂજ્ય લીલાવતીબાઈ મહાસતીજી	
૨	ઉચ્ચતપસ્વી પૂં કમળાબાઈ મહાસતીજી	ઉપવાસ ૩૬
૩	બા. પ્ર. પૂં હીરાબાઈ	”
૪	બા. પ્ર. પૂં કુસુમબાઈ	”
૫	” સુશીલાબાઈ	”
૬	” નિર્મળાબાઈ	”
૭	” ભારતીબાઈ	”
૮	સેવાભાવી પૂં સુભદ્રાબાઈ	”
૯	બા. પ્ર. પૂં ભગૃતિબાઈ	”
૧૦	” ચંદ્રિકાબાઈ	”
૧૧	” રંજનબાઈ	”
૧૨	” નલિનીબાઈ	”
૧૩	” પ્રતિભાબાઈ	”
૧૪	” હસુમતીબાઈ	”
૧૫	” કૌશલ્યાબાઈ	”
૧૬	” જ્યંતિકાબાઈ	”

ઉપવાસ ૩૬

છઠેનો વરસી તપ

ઉપવાસ ૮

ઉપવાસ ૧૬

ઉપવાસ ૬

ઉપવાસ ૧૮

ઉપવાસ ૧૨

ઉપવાસ ૬

ઉપવાસ ૧૬

ઉપવાસ ૮

મકાશકેનું નિવેદન

ઘણાં વરસ પહેલાં, બા. પ્ર. વિદુષી પૂ. લીલાવતીબાઈ મહાસતીજી આમાનુશ્રામ વિહાર કરતાં, અમારા ગામ મેંદરડા પધારેલા ત્યારે તેમની યુવાન વયમાં, ગુસ્સાદાર વ્યાખ્યાન તથા તેમનાં ચારિત્રબળથી પ્રભાવિત થઈને, અમારા ગામના નગર શેઠ શ્રી રતીલાલ આણંદજીબાઈએ, ફક્ત ૩૭ વર્ષની યુવાન વયમાં સળેડે આજીવન બ્રહ્મચર્યવ્રત અંગીકાર કરેલ તથા ળીબ ઘણા ભાઈ-બહેનોએ, નાનાં મોટાં વ્રત ગ્રહણ કરેલ તેમજ સંઘજમણ વગેરે શાસન પ્રભાવનાનાં કાર્ય થયેલ. ત્યારથીજ તેઓની વૈરાગ્ય ઝરતી વાણી સાંભળવા હું ઉત્સુક રહેતી. ઘાટકોપર સંઘના પ્રબળ પુણ્યોદયે સં. ૨૦૨૭ નું ચાતુર્માસ પ્રસ્તુત મહાસતીજીઓનું ઘાટકોપરમાં થયું.

પૂ. મહાસતીજીની બોલવાની સરલ અને સચોટ શૈલી, તેમજ તળપટ્ટી ભાષામાં શાસ્ત્રસંગત વ્યાખ્યાન આપે, જેથી નાના મોટા બધાયને તેમાં રસ આવે. દુહા, કાવ્યો, પ્રલોકો બધા સાધવીજીઓ, સાથે બોલે, જેથી શ્રોતાઓના હૈયા ડોલી ઉઠે. અમારા જેવાને તો સાંભળવાનું મન થાય, પણ યુવાનો અને બાળકો એક ધ્યાને સાંભળતા. જેનાં ફળ સ્વરૂપે ઘાટકોપરમાં ઘણા મોટા પ્રમાણમાં તપશ્ચર્યાઓ થઈ. તેમાં મારા લાડીલા પૌત્ર ચિ. સુધીર વૃજલાલે ઈજનેરનો અભ્યાસ કરતાં, પહેલી વખત અઠાઈ કરી. તેમજ પૌત્રી સુધા કાંતિલાલે બી. એ. નો અભ્યાસ કરતાં ૬ ઉપવાસની તપસ્યા કરી, તથા મારા સુપુત્ર વૃજલાલે, મુંબઈનાં ધમાલીયા જીવનમાં રહેતા છતાં આજીવન ચૌવિહાર કરવાનું વ્રત સ્વીકાર્યું.

આથી મને એમ લાગ્યું કે આ વીરવાણીના પ્રકાશનનો લાભ શ્રી સંઘ જો મને આપે, તો હું મારી જાતને ધન્ય માનીશ. શ્રીસંઘે મારી વિનંતી સ્વીકારી તે બદલ શ્રીસંઘનો હું આભાર માનું છું. બોધદાયક પુસ્તકો જ્યાં ત્યાં નહિ રખડાવતાં, સાચવીને રાખવા તેમજ કબાટમાં મૂકી ન રાખતાં, સમયે સમયે તેનું વાંચન કરવું. અને બીજાને પણ તે વાંચવાનો લાભ આપવો, તેવી મારી વિનંતી છે. આવા વૈરાગ્ય પ્રેરક પુસ્તકોની કિંમત નાના ગામડાંઓમાં તથા પરદેશોમાં બહુ-હોય છે, કેમ કે તેઓને ત્યાં સંત સતીજીઓનાં પગલાં થતાં નથી તો તેવાં સ્થળે પણ આ પુસ્તકો મોકલવા વિનંતી છે.

: પ્રકાશક :

સાંકળીબાઈ કપુરચંદ ગાંધી.

અગાઉથી થયેલ ગ્રાહકોની નામાવલી

પુસ્તક	નામ	ગામ
૮૦૧	એક ખેન, હ. વાડીભાઈ શાહ	મુંબઈ
૧૨૫	શ્રી વાડીલાલ મોહનલાલ શાહ	માટુંગા
૧૦૧	,, પાનાચંદ હુંગરશી તુરખીયા	માટુંગા
૧૦૧	,, મોતીચંદ કાનજી શાહ	ઘાટકોપર
૧૦૧	,, વર્ધ. સ્થાનકવાસી જૈન સંઘ	ઘોરીવલી
૧૦૧	,, ,,	મુલુન્ડ
૧૦૧	,, ,,	કાંઠાવાડી-મુંબઈ
૧૦૧	સંઘવી ધારશી રવાભાઈ સ્થા. જૈનસંઘ	લીંબડી
૫૦	શ્રી લક્ષ્મીચંદ કાનજી, ભાત બજાર	મુંબઈ
૫૦	,, બચુભાઈ શુભાભયંદ દોશી	ઘાટકોપર
૫૦	,, વીરચંદ મેઘજી થોભણ	મુંબઈ
૫૦	,, જયંત પેપર કું. હ. હરગોવિંદભાઈ, વજુભાઈ, જયંતીભાઈ	ઘાટકોપર
૫૦	,, મહેતા રામજી ઝવેરચંદના સુપુત્રો	
	જયંત પેપરવાળા હ. પ્રતાપરાય ગાંધી	ઘાટકોપર
૫૦	,, ભાઈચંદ શુભાભયંદ ગોડા	,,
૫૦	,, એક સદગૃહસ્થ હ. સેવંતીભાઈ	,,
૫૦	શ્રી હીરાલાલ મોહનલાલ તુરખીયા	,,
૫૦	,, કાન્તિલાલ મંગનલાલ	,,
૫૦	,, વૃજલાલ કેશવલાલ લીંબડીવાળા	,,
૫૦	,, શુભવંતલાલ મહેતલાલ કામદાર	,,
૫૮	,, શીવલાલ સાંકળચંદ શાહ	,,
૫૦	શ્રી ચંદુલાલ લક્ષ્મીચંદ શાહ	માટુંગા
૫૦	,, ચંદુલાલ અમૃતલાલ ઠોસાણી	,,
૨૫	,, હિંમતલાલ હરજીવન ખંભાતવાળા	ઘાટકોપર
૨૫	,, વૃજલાલ જીવરાજ ગાંધી	,,
૨૫	,, સુરજબેન હરીલાલ ખોખાણી	,,
૨૫	,, નરેન્દ્ર કીરચંદ ગોસલીયા	,,

૨૫	„	લીલાવતીબેન રામદાસ	„
૨૫	„	નગીનદાસ આણંદજી વસા	„
૨૫	„	કાન્તાબેન જમનાદાસ દામાણી	„
૨૫	„	પોપટલાલ ડાહ્યાભાઈ હ. સૂર્યકાન્તભાઈ	„
૨૫	„	પોપટલાલ ભાઈચંદ શાહ	„
૨૫	„	હરખચંદ હીરાચંદ મહેતા	„
૨૫	„	રાયચંદ અવિચલ શેઠ	„
૨૫	„	સોજયાળ ગાંગળ	કુરલા
૨૫	શાહ	અધર્મ. હ. પ્રાણીવન બુઠાભાઈ	વિલેપારલા
૨૫	શ્રી	હરજીવન દેવજી ચુડાવાળા	ઘાટકોપર
૨૫	„	ત્રિલોચન જગજીવનદયાળ	„
૨૫	„	છગનલાલ કરસનજી ચુડાવાળા	„
૨૫	„	વૃજલાલ મણીલાલ	„
૨૫	„	નટવરલાલ વરજીવનદાસ	„
૨૫	„	કાન્તિલાલ ચત્રભુજ વેકરીવાળા મુંબઈ	„
૨૫	„	નંદલાલ જગજીવન તુરખીયા	„
૨૫	„	વધ. સ્થા. જૈન સંઘ	કચ્છાણ
૧૫	„	હરજીવન કેશવજી ટીંબડીયા	મુંબઈ
૧૧	„	જયસુખલાલ ભુરાભાઈ રૂપાણી	ઘાટકોપર
૧૧	„	પ્રેમચંદ લક્ષ્મીચંદ શાહ	થાનગઢ
૫	„	લીલાવતીબેન દલીચંદ શાહ	રાજકોટ
૧૫	„	અમૃતલાલ કેશવલાલ ગીરધરનગર	અમદાવાદ
૧૧	„	જીવણલાલ છગનલાલ સંઘવી	„
૫	„	હિંમતલાલ શામળદાસ શાહ	„
૫	„	હરીલાલ જેઠાલાલ શાહ સાબરમતી	„
૫	„	રમણલાલ સાંકળચંદ શાહ	કલોલ
૫	„	મીરાજભાઈ પ્રેમચંદ શાહ	ઘાટકોપર
૫	„	પ્રાણીલાલ ચુનીલાલ	થાણા
૫	„	રવિચંદ સુખલાલ શાહ	દાદર
૫	„	જયંતીલાલ કર્તુરચંદ	માદુંગા

પુરતક

નામ

ગામ

પ	" કે. કે. સંઘવી	ઘાટકોપર
પ	" ગુલાબચંદ્ર ભગવાનજી	"
પ	" તારાચંદ્ર ગોરધનદાસ જસાણી	"
પ	" તલકસી લાલજી	"
પ	" વીરજી સંઘજી ગાંધી	ભીવંડી
પ	" રમણિકલાલ ઝેન્ડ સન્સ	સાંગલી
પ	" રતીલાલ દલીચંદ્ર	ઘાટકોપર
પ	" હરિલાલ વૃંદાવનદાસ ઝવેરી	ઘાટકોપર
પ	" નરસિંહદાસ વખતચંદ્ર સંઘવી	ધાંગઢા
પ	" કાંતિલાલ પોપટલાલ ચુડગર	ગોરીવલી
પ	" બાટવીયા ટેક્સટાઇલ્સ હ. મહાસુખલાઈ	જેતપુર

પ્રસ્તાવના

વિદ્વાન સંત-સતીજીઓના વ્યાખ્યાનો તેઓએ પ્રાપ્ત કરેલ શ્રુતજ્ઞાનના દોહન રૂપે હોય છે તેથી તે વ્યાખ્યાનો જનહિતાર્થે છપાવવાની શરુઆત હેલ્લા કેટલાક વર્ષોથી થઈ રહી છે. આ શુભ હેતુ લક્ષમાં લઈ ઘાટકોપરના સ્થા. જૈન સંઘે સં. ૨૦૨૨માં બા. પ્ર. પૂજ્ય શાસ્ત્રાભાઈ મહાસતીજીનું ચાતુર્માસ થતાં, તેમનાં ચાતુર્માસિક વ્યાખ્યાનો “શાસ્ત્રાભાધુરી” નામથી પ્રકાશિત કરેલાં. તેમજ સં. ૨૦૨૩ની સાલમાં બા. પ્ર. સદ્ગત પૂ. શ્રી કિશનલાલજી મ. સા.ના મુશિષ્ય પ્રિયવ્રક્તા બા. પ્ર. શ્રી વિનયમુનિજીનું ઘાટકોપરમાં ચાતુર્માસ થયેલ, તેમનાં વ્યાખ્યાનો પણ “જીવન વૈભવ” નામથી પુસ્તક રૂપે છપાવ્યા. ત્યારબાદ સં. ૨૦૨૫માં માલવકેસરી પં.ર. પ્રવર્તક બા. પ્ર. શ્રી સૌભાગ્યમલજી મ. તથા શાસ્ત્રજ્ઞ શ્રી વિજયમુનિજી ડા. ૬નું ચાતુર્માસ થતાં પૂ. સૌભાગ્યમલજી મ.ના વ્યાખ્યાનો ‘જીવન વિચાર’ નામથી તથા પૂ. વિજયમુનિના વ્યાખ્યાનોના સારરૂપ ‘સન્મતિ સાહિત્ય’ના પુસ્તકનાં સેટને સાકાર રૂપ આપેલ છે.

સંવત ૨૦૨૭માં શ્રી સંઘની ભાવપૂર્વક વિનંતીને સ્વીકારી, બા. પ્ર. વિદુષી પૂ. લીલાવતીબાઈ મહાસતીજી ડાહ્યા ૧૬ ચાતુર્માસ કરવા પધાર્યાં. તે દરમિયાન તેમના ૧૦ મુશિષ્યાઓએ તપશ્ચર્યાના મોટા થોડા કરેલ, તેમાં પૂ. કમલાબાઈ મહાસતીજીએ ૩૬ ઉપવાસની ઉચ્ચ તપશ્ચર્યા કરીને શાસનની શોભા વધારી. આ ચાતુર્માસમાં ઘાટકોપર સંઘમાં નાનીમોટી ૪૦૦ તપસ્યા થઈ. એ રીતે પૂ. સતીજીઓની તપસ્યાનો જવાબ શ્રી સંઘના ભાઈજીનેએ વિપુલ તપસ્યાઓથી જ આપ્યો. જેથી ઘાટકોપર સંઘમાં ચોથા આરા જેવું દશ્ય ખડું થયું હતું.

એ જ પ્રમાણે પૂ. લીલાવતીબાઈ મહાસતીજીનું નિર્માળ ચારિત્ર, તે સાથે જ્ઞાનાભ્યાસની જિજ્ઞાસા વૃત્તિ હોવાથી તેઓશ્રી એક ક્ષણ પણ વ્યાવહારિક વાતચિતોમાં નહિં ગુમાવતાં, વાંચન, મનન અને નિદિધ્યાસનમાં જ પોતાના સમયનો સદુપયોગ કરતા. વ્યાખ્યાન, વાંચન અને સાધુચર્યાથી થોડીક નિવૃત્તિ લઈ ને, તેઓશ્રી શ્રમજી વિદ્યાપીઠમાં પણ જતા અને ત્યાં અભ્યાસી સાધ્વીજીઓ અને ભાવ દીક્ષિતો જે સ્વાધ્યાય કરતા હોય તે પૂ. મહાસતીજી સાંભળતા અને પોતાની શિષ્યાઓને પણ અભ્યાસ વખતે વિદ્યાપીઠમાં મોકલતા. ઉપરાંત જ્યારે જ્યારે પોતાને સમય મળે ત્યારે વિદ્યાપીઠના અધ્યાપકો જ્ઞાનવૃદ્ધ પંડિત શ્રી શોભાચંદ્રજી ભારિલ્લ તથા પં. શ્રી શેશનલાલજી જૈન પાસે જ્ઞાન ચર્ચા કરતા.

સાંજના પ્રતિક્રમણ પૂરું થયા બાદ વિદુષી મહાસતીજી પોતાના શિષ્યાઓ તથા સંઘના ધર્મજિજ્ઞાસુ બહેનો પાસે પરશાળમાં બેસતા ને પંડિતો તથા મુમુક્ષુ આવકો ઉપાશ્રયના કમ્પાઉન્ડમાં બેસતા ને ત્યાં કલાકો સુધી નહિં સમજાયેલા પ્રશ્નોની છણાવટ થતી.

વ્યાખ્યાનમાં પૂ. વિદુષી મહાસતીજી નિશ્ચિયવલિકા સૂત્રમાં આવેલ “વન્હિદશા” સૂત્રમાંનો “નિવધકુમાર”નો અધિકાર દર્શાવતા. તે જોટલી શેયક, વૈરાગ્ય ભરપૂર શૈલીથી

કરમાવતા કે માણસોને વ્યાખ્યાનમાંથી ઉઠવાનું મન ન થાય. વૈરાગ્યમય વાણી ઉપરાંત તેઓશ્રી આજના ધમાલીયા જીવન પર છછાવટ કરી આવિક આવિકાઓને પોતાનું સાંસારિક જીવન આદર્શ બનાવવાનો ઓધ આપતાં કાવ્યો, હુકાઓ, સૂત્રની ગાથાઓ, સ્તોત્રો વગેરે સંલગ્નતા. તેઓશ્રીની વાણીને સૌ કોઈ સત્કારપૂર્વક ળીલતા અને સમજી મનમાં ઉતારવાનો શક્ય પ્રયત્ન કરતા.

શ્રી સંઘને એમ લાગ્યું કે પૂ. મહાસતીજીનાં વ્યાખ્યાનોને પુસ્તક આરૂઢ કર્યા હોય તો અનેક લગ્યાતમાઓને તે ઉપકારક થઈ પડે. પ્રકાશનની સંઘમાં વિચારણા થઈ, ત્યાં તો લગભગ ત્રણ હજાર જેટલા ગ્રાહકો નોંધાઈ ગયા. જેથી શ્રી સંઘને તેમના વ્યાખ્યાનો છપાવવા માટે ખૂબ ઉત્સાહ વધ્યો.

આ પુસ્તકના પ્રકાશનમાં, ઘાટકોપર સંઘના માનકમંત્રી શ્રી વૃજલાલ કપુરચંદ ગાંધી તથા ટ્રસ્ટી શ્રી રતીલાલ કપુરચંદ ગાંધીના પૂ. માતૃશ્રી શ્રી. સાંકળીબેન કપુરચંદ ગાંધીએ સહકાર અને પ્રેરણા આપતાં તેમજ તેમની વિનંતી માન્ય કરીને પ્રકાશક તરીકે તેઓનું નામ પ્રગટ કરતાં શ્રી સંઘને ખૂબ આનંદ થાય છે, તે માટે શ્રી સંઘ તેઓશ્રીનો આભાર માને છે.

પ્રકાશન કાર્યમાં, શ્રી સંઘને ઉપયોગી થવા માટે, સદ્ભાવનાથી પ્રેરાઈને, શેઠ દલપતરાય જટાશંકર વોરા શેઠાપુર વાળાએ રૂ. ૧૧૦૧નો ચેક મોકલેલ છે તે બદલ શ્રી સંઘ તેઓનો આભાર માને છે.

જનતા બુકડીપોના ભાગીદાર વીરજીભાઈએ તથા ગાલા પેપર માટે, કાગળની ખરીદીમાં તથા પ્રકાશન કાર્યમાં ઉપયોગી સૂચન અને સહકાર આપેલ તે માટે અમે તેઓશ્રીનો આભાર માનીએ છીએ.

“સ્થાનકવાસી જૈન” પત્ર (અમદાવાદ) ના તંત્રી શ્રી જીવજીલાલ છ. સંઘવીએ આ પુસ્તકના મુદ્રે તપાસવાનું તથા પુસ્તકને સમયસર છપાવવાનું કાર્ય, ઉત્સાહ અને કાળજી પૂર્વક કરેલ છે તે માટે અમે તેમનો આભાર માનીએ છીએ. કેટલાક કારણોથી પાછળથી કંપોઝ કામમાં ઝડપ કરી હોવાથી, પુસ્તકમાં ભૂલો રહી જવા પામી હશે તે સુધારી લેવાની સુઝ વાંચકોને વિનંતી છે. કેમકે શુદ્ધિ પત્રક મૂકવાનો સમય રહેવા પામ્યો ન હતો.

આ પુસ્તકના અગાઉથી ગ્રાહક થઈ શ્રી સંઘને પ્રોત્સાહન આપનારા તમામ ગ્રાહકબંધુઓનો અમે આભાર માનીએ છીએ. શ્રી સંઘના ઠરાવને માન આપી જેમણે પાંચથી ઓછી નકલ નોંધાવી છે તેમના નામો છાપ્યા નથી. તો તે ભાઈઓ દરજ્જા કરે.

આ વીરવાણીનું આધ્યાત્મિક પુસ્તક વાંચી મુમુક્ષુઓ સ્વજીવનમાં પ્રગતિ સાધશે તો અમારા આ પ્રકાશનનો હેતુ સફળ થયો ગણાશે.

માનક મંત્રીઓ

ઘાટકોપર : તા. ૧-૬-૭૨

શ્રી વર્ધમાન સ્થા. જૈન સંઘ ઘાટકોપર.

(૧) મુશ્કેલી જ્યારે પડે

મુશ્કેલી જ્યારે પડે, હું ત્યારે તને યાદ કરું છું,
 સુખી થતાં વિસરું તને, ને દુઃખી થતાં યાદ કરું છું,
 મૂડી થાયે એ પૈસાની, થઈ જાઉં ત્યાં હું અભિમાની,
 જ્યારે ખાવાના સાંસાં પડે, હું ત્યારે તને યાદ કરું છું.
 સુખી થતાં વિસરું તને.....
 જોખન જ્યારે અંગે છલકે, પાપ કરું ત્યાં સુખડું મલકે,
 જ્યારે કાયામાં કીડા પડે, હું ત્યારે તને યાદ કરું છું,
 સુખી થતાં વિસરું તને.....
 બહુતર લઈ જ્યાં આ દુનિયાતું, હસ્તી તારી હું ના માતું,
 જ્યારે હથિયારો હેઠાં પડે, હું ત્યારે તને યાદ કરું છું,
 સુખી થતાં વિસરું તને.....
 સાથે ફરે જ્યાં એ સંગાથી, ગજ ગજ ફૂલે મારી છાતી,
 જ્યારે જોકલડાં મરવું પડે, હું ત્યારે તને યાદ કરું છું;
 સુખી થતાં વિસરું તને.....

(૨) તમ કને શું માંગવું !

તમ કને શું માંગવું, એ અમે ના જાણીએ,
 તમે જેનો ત્યાગ કર્યો એ જ અમે માંગીએ.....
 રાજપાટ વૈભવમાં સુખ નહિ લાગ્યું,
 દુઃખરૂપ સમજીને તમે બધું ત્યાગ્યું,
 તમે દુઃખ માન્યું એમાં અમે સુખ માનીએ.....તમે જેનો
 કંચનને કામિની તમે દીધાં ત્યાગી,
 મોહ માયા છોડીને થયા વીતરાગી,
 વીતરાગી પાસ અમે લાડી વાડી માંગીએ... તમે જેનો.....
 દેવાધિદેવ તમે મોક્ષ કેસ દાની,
 અમે માંગનારા કરીએ નાદાની
 પારસની પાસ અમે પથરાએ માંગીએ.... તમે જેનો.....
 હે પ્રભુજી અમને એવું જ્ઞાન આપજો,
 માંગવાનું રહે નહિ એવું જ્ઞાન અપાર,
 માંગીએ તો એટલું કે તુજ દર્શન જ માંગીએ... તમે જેનો.....

૩ કેટલું કમાણું ?

છંદગીમાં કેટલું કમાણું રે, એનો સરવાળો માંડજો.

સમજુ સમજન ને શાણા રે, એનો સરવાળો માંડજો

સમજો સમજવું તમને શાણા રે, એનો સરવાળો માંડજો

મોટર વસાવી તમે બંગલા બંધાવ્યા, ખુબ ક્યાં એકઠા નાણાં રે....એનો
દેશ ક્યાં તમે વિદેશે વિચર્યા, ટેબલ પર ખુબ લીધા ખાણા રે....એનો
ભિગ્યાથી અસ્ત સુધી ધંધાની ઝંખના ઉઘલાવ્યા આત્મ તેમ પાના રે....એનો
ખાધું પીધું ને તમે મોજ બહુ માણી, મમતાના પૂરમાં તણાયા રે....એનો
ડાહ્યા થઈને તમે પંચમાં પૂછાણાં, મોટા થઈને મનાણા રે....એનો
લાવ્યાતા કેટલું ને લઈ જવાના કેટલું, આખર તો લોકડાં ને છાણા રે....એનો
માનવધર્મને જેણે ન બણ્યો, સરવાળો મીઠા સુકાણા રે....એનો
વીરના ધર્મને જેણે નવ બણ્યો, ચોરાસીમાં અટવાણાં રે....એનો
આત્મધર્મને જેણે પીછાણ્યો, ભવ બ્રમણથી સુકાણા રે....એનો

પૈસા કે પ્રભુ !

પથર જેવા પૈસા ને સોના જેવા પ્રભુ ! એમાં કોણ તમને પ્યારું. જોલો, પૈસા કે પ્રભુ !

છે કોણ તમને પ્યારું, જોલો, પૈસા કે પ્રભુ ! પૈસા...પૈસા....

પૈસો તમને પ્યારો છે પણ એને કોઈ નથી પ્યારું,

જે ઘડી દિલને બહેલાવે ને ત્રીજી ઘડીએ અંધારું,

સુખદુઃખમાં સાચા સંગાથી, પૈસો કે પ્રભુ ! કોણ તમને.....

મળશે તો પણ પૈસાથી તો સંસારી સુખ મળવાનાં.

નિતનિત નવલી તૃષ્ણા જાગે એવા સુખ શું કરવાનાં,

સઘળાં દુઃખથી મુક્તિ આપે પૈસો કે પ્રભુ ! કોણ તમને.....

સાચા દિલથી એક જ વેળા સંભારો ત્યાં પ્રભુ આવે,

છવનભર પૈસાને પૂજે તોય સદા એ તડપાવે,

સહેલું ને સુખદાયી સાધન પૈસો કે પ્રભુ ! કોણ તમને.....

આત્માને પરમાત્મા જ્યારે એકબીજાને અપનાવી

શાંતિને સંતોષ તણો ત્યાં, શાશ્વત સંગમ સળવે,

સિદ્ધિના દ્વારે પહોંચાડે, પૈસો કે પ્રભુ ! કોણ તમને.....

વ્યાખ્યાન નં....૧

અષાઢ વદ ૨ શુક્રવાર, તા. ૯-૭-૭૧.

શ્રમણ ભગવંત મહાવીર સ્વામીએ બારમા ઉપાંગ વન્હિદશામાં સુંદર પ્રરૂપણા કરી છે. સિદ્ધાંત એટલે ત્રણેય કાળે સિદ્ધ થયેલી વસ્તુ હોય તેનું નામ સિદ્ધાંત. ભગવાનની વાણીમાં જાગૃતિનો ગુણકાર છે, પ્રભુતાનો પડકાર છે, રતનત્રયનો રણકાર છે. તપ-ત્યાગનો ટહુકાર છે. ભગવાન અર્થ રૂપે વાણી કહે છે. અને ગણધરો સૂત્રરૂપે ગૂંથણી કરે છે. ભગવાન મહાવીર સ્વામીની પાટે સુધર્મા સ્વામી બિરાજે છે. ત્યારે તેમનાં આયુધમાન શિષ્ય તેજસ્વી, ઓજસ્વી, વર્ચસ્વી, યશસ્વી ભગવાન સુધર્મા સ્વામીને વંદન-નમસ્કાર કરી પ્રશ્ન પૂછે છે કે હે પૂજ્ય ! શ્રમણ ભગવંત મહાવીરે બારમા ઉપાંગ વન્હિદશામાં શા ભાવો બતાવ્યા છે ? સુધર્મા સ્વામી જાણુ સ્વામીને નિષધકુમારનો અધિકાર સમજાવશે. જાણુ સ્વામી સુપાત્ર શિષ્ય છે અને સુધર્મા સ્વામી સુપાત્ર ગુરુ છે. બંનેની જોડ અનુપમ છે. ભગવાન મહાવીરના એક એક સાધુ કેવા હોય ! શ્રમણ એટલે શ્રમજીવી, પરાશ્રિત જીવન નહીં. પોતે પોતાનાં જ પગ પર ઉભો રહેનારો, સ્વાવલંબી, પુરૂષાર્થી, શ્રમણને પ્રમાદમાં પડ્યું રહેવું પાલવે નહિ. અધોરીની માફક નિદ્રા લેવી પાલવે નહિ. નિદ્રા લેવી તે સર્વધાતી પ્રકૃતિ છે. નિદ્રા લેવી એટલે પોતાની સર્વ શક્તિઓને ઢાંકી દેવી. એ અવસ્થાને તમે છોડી દો. જાંઘતા જાંઘતા કઢી મોક્ષ મળતો નથી. જ્યાં સુધી તમે તમારા સ્વરૂપને જાણતાં નથી, આત્માને ઓળખતા નથી, સ્વલક્ષી ધ્યેય નથી, સ્વધરની ઓળખ નથી, પરધરમાં દૃષ્ટિ દોડાવી છે, ત્યાં સુધી શાશ્વતધર પહોંચી શકાતું નથી. જેને આત્માનું સ્વરૂપ પામવું છે, એને કેટલી તૈયારી જોઈએ ! સિદ્ધપદ મેળવવા માટે મહા-વીર સ્વામીએ કેવી જુગેશ ઉઠાવી ? કેવો પુરૂષાર્થ કર્યો હતો ? આત્માની આરાધના માટે કેવી સાધના કરી હતી ? ભગવાને આપણને જે રાહ બતાવ્યો, જે માર્ગ દર્શાવ્યો, જે પુરૂષાર્થ દેખાડ્યો, તે પ્રમાણે પુરૂષાર્થ કરવો જોઈએ. ભગવાન મહાવીર પોતાના સ્વરૂપમાં રમણતા કરી રહ્યા હતા તે વખતે ગમે તેટલા દેવોએ તેમને ડગાવવા પ્રયત્ન કર્યો છતાં તેઓ અડગ રહ્યા. જેને ગુણ રૂપે તે ગુણની પ્રશંસા કરે, જેને ધર્મ ગમે, વિતરાગની વાણી ગમે તે, તેની પ્રશંસા કરે છે. ઘણાં માણસો અદેખા તથા ઇર્ષાવાળા હોય છે. બીજાને અદેખાઈથી તથા ઇર્ષાથી બાળે છે. જે જીવ ભારે કર્મી છે, તેને કઢી પણ મોક્ષની ઇચ્છા થતી નથી, ધર્મ રૂપે તે હંબગ માને છે. તેવા જીવો ભગવાનને પણ હિરાન કરવાનું ચુકતા નથી. કોઈ બાપ પોતાના પુત્રને કહે કે બેટા ! આવો રૂઢો નૈ-

ધર્મ મળ્યો છે. માટે ધર્મને જીવનમાં અપનાવવો જોઈએ. તો પુત્ર કોધથી ધમધમી ઉઠ્યો. અને કહેશે કે ધર્મ તો તમારા માટે છે. અમે તો ધર્મ કે કર્મને માનતા જ નથી. માટે જ્ઞાનીપુરૂષો કહે છે. પ્રથમ ક્ષમા ધર્મ લાવો. આપણને શરીર ઉપર આસક્તિ કેટલી છે? જ્યારે ભગવાને શરીર ઉપર કેટલી અનાસક્તિ કેળવી હતી? દેહપરનાં મમત્વભાવને ઉડાડી દીધો હતો. સંસારીના મનમાં કેવા ભાવો રમી રહ્યા છે? અનેક જાતનાં ફેટા પડે છે. પણ મનનો ફેટો પડતો નથી. જ્યારે માણસ અસમર્થ નિવડે છે ત્યારે વધારે ગુસ્સે થાય છે. તમે શરીરને જીએ છો કે આત્માને? આરદ્રાનની કિંમત વધારે કે માલની? આ શરીર તો કોથળો છે. અંદરના આત્માની કિંમત છે. પાડોશમાં ઘી ઢોળાય તો જરાપણ દુઃખ થતું નથી. પણ ઘરમાં વાટકો ઘી ઢોળાય તો કેવા ગુસ્સે થઈ જાય છો? શરીર પાડોશી છે. શરીર તે હું નથી. મકાન નથી. મકાન જુદું અને માલિક જુદો. શરીર જુદું, આત્મા જુદો. બોલવું તે જુદી વાત છે અને આચરણમાં ઉતારવું એ જુદી વાત છે. વાતો કરનાર જુદા છે. સંગ્રામ ખેલનાર જુદા છે.

“જીએ જીએ જંબુસ્વામી, બાળવથે બોધ પામી,

તજ રાજ-રિદ્ધિ જેણે તજ આઠ નારી.”

તજ આઠ નારી તેને વંદના અમારી

જીએ જીએ જોનો કેવા વ્રતધારી.

જંબુ સ્વામીએ કેવી ભગવાનની વાણી ઝીલી. આઠ આઠ કન્યા સાથે પાણી ગ્રહણ કરેલું, છતાં ઓઠેય કન્યા છોડી, સંસાર ભાવને ત્યજી, વિષયોમાં-રંગ-રાગમાં નહિ લોભાતા, સઘળી સમૃદ્ધિને ત્યાગી સંયમ પંથ સ્વીકાર્યો. સાધના પંથમાં અપૂર્વ પુરૂષાર્થ ખેડી, શાશ્વત સુખ મેળવ્યું.

ભગવાન મહાવીર સ્વામી જે આપણાં પરમ પિતા છે તેમણે કેવા ક્ષમાના પાઠ જીવનમાં ઉતાર્યા? પરિષદ અને ઉપસર્ગની ઝડીઓ વરસી, છતાં કેવાં કષ્ટોને સહન કર્યા! ભગવાન એક વખત કાઉસગ્ગ ધ્યાને ઊભા હતા, ત્યારે સંગમ દેવ પૂર્વ ભવના વેરથી, ભગવાનને ઊભેલા જીએ છે અને એકદમ ક્રોધાયમાન થઈ જાય છે. ‘આને ચલાયમાન કરૂં.’ ભગવાન ઉપર સર્પો વિકુર્વીને નાખે છે. સર્પો ભગવાનનાં શરીર પર જેમ ઝાડ પર વેલ વિંટળાય તેમ વીંટળાઈ જાય છે અને અતિ તીક્ષ્ણ દાદો બેસાડે છે, ખૂણ પીકા આપે છે, તો પણ ભગવાન ચલાયમાન નથી થતાં. ત્યારે વજ્રમુખી ક્રીડીઓ હાથે લાખે વિકુર્વે છે. ક્રીડીઓ એવા તો શરીર પર ચટકે ચટકાં ભરે છે કે ભગવાનનાં શરીરમાં ખૂણજ બગતરા થાય છે. છતાં પણ કેવી ક્ષમાવીરની તિતિક્ષા! ત્યાર પછી સંગમ ક્રીડીઓને સંહરી લે છે. અને વજ્ર સમા દાંતવાળા ઉંદર વિકુર્વે છે. વિકુર્વેલા ઉંદરે પોતાનાં ભયંકર અને તીક્ષ્ણ નખથી, દાંતથી અને મુખથી ભગવાનનાં શરીરને ખોતરવા માંડ્યું. પોતરેલા શરીર પર ઉંદરોએ લઘુનીત કરી, એક તો ઘા ને ઉપર આશશનું સિંચન થાય

છે. કેવી વેદના ? છતાં પણ ધ્યાનમાં મસ્ત તારક પ્રભુને ચલચિત્ત કરી શક્યા નહિ. સંગમ પોતાના એકએક દાવમાં નિષ્ફળ જવાથી વધારે ને વધારે ગુસ્સે થાય છે. આકુળ-વ્યાકુળ બને છે. પછી નવો ઉપાય શોધે છે. ઉંદરોને સંહરી ઉંચી સૂંઢવાળો અને મોટા દાંતોવાળો હાથી વિકુવે છે. એ હાથીનું એક પગલું પડે ને ધરતી નમી પડે એવા ભેરથી દોડતો, ધસમસતો ભગવાનનાં શરીર પર ધસી આવ્યો. કુટખોલની જેમ ભગવાનનાં શરીરને સૂંઢમાં જકડી, આકાશમાં ઊંચે ઉછાળે છે. આટલા ઉપસર્ગથી પણ તે પાછો હઠતો નથી કે હું આ કોના ઉપર શું કરી રહ્યો છું ? તે વિચારે છે કે હું એવું કરું કે ભગવાનનાં શરીરનાં કણેકણ થઈ જાય એવા આશયથી પોતાના બે દંતૂશળ પર ઝીલી દાંતે ને દાંતે વીંધી નાખે છે. વળ સમા શરીરપર વેદનાના તણખા ઝરવા લાગ્યા, છતાં પણ ભગવાન ચલાયમાન થતાં નથી. કેવા અતુલબળી ભગવાન ! આખા વિશ્વના બળ કરતાં ભગવાનની ટચલી આંગળીનું બળ વધારે છે. સંગમ કેવા વૈરભાવથી પાપનું ઉપાર્જન કરી રહ્યો છે. પાપ કરવા માટે પુણ્યની જે યારી ભેઈએ તે મળ્યા કરે ત્યાં સુધી એ પાપથી પાછો પડે નહિ. ખરાબ પુણ્ય બાંધ્યા હોય તો તે પાપ કરવાની સગવડતા કરી આપે છે. કરેલા કર્મનું ફળ ભોગવ્યા વિના છૂટકો નથી. જ્ઞાની આત્મા દુઃખને પણ સુખમાં ફેરવી નાખે છે. દુઃખને દુઃખરૂપ ન જોતાં સુખરૂપે બુઝે છે. પોતાનાં દુઃખે દુઃખી થનારા ઘણા છે. બીજાનાં દુઃખે દુઃખી થનારા બહુ ઓછાં છે. જ્યાં સુધી દેહ છે, ત્યાં સુધી દર્દ ઊભું છે.

“દેહ છે ત્યાં સુધી દર્દ આવ્યા કરે, જીવને કર્મનો સબળ દોરો,
દેહનાં દંડ તો ભોગવ્યે છૂટકો, એ જ આદેશ છે ઈશ કરો,
દુઃખ વ્યાધિ જરા સર્વને આવતા, જ્ઞાની કે મૂર્ખ હો પ્રાણી કોઈ,
જ્ઞાની વેદે બહુ ધૈર્ય ને શાંતિથી, મૂર્ખ વેદે સદાકાળ રોઈ.”

ભગવાન સંગમના ઉપસર્ગ વખતે વિચારે છે કે જ્યાં સુધી દેહ છે ત્યાં સુધી દર્દ-દુઃખ આવવાનાં જ છે, કારણકે જીવને કર્મનો સબળ દોરો છે. દેહનો દંડ તો જ્ઞાની કે અજ્ઞાની, રોગી કે ભોગી સહુને ભોગવવાનો જ છે. દુઃખ, વ્યાધિઓ અને જરા તો સર્વ કોઈને કર્માનુસાર આવે છે. પણ જ્ઞાની તેને ધૈર્ય અને શાંતિથી સહન કરે છે. જ્યારે અજ્ઞાનીને રોતાં-રોતાં પણ સહન તો કરવુંજ પડે છે. રોતાં કે હસતાં જીવને કર્મ છે તે તો ભોગવવાં જ પડે છે. ભગવાનને સંગમદેવે કેવા ઘોર ઉપસર્ગ આપ્યા, છતાં ભગવાનનાં ચિત્તમાં વ્યાકુળતા ન આવી. અને પોતાના ધ્યાનમાં સ્થિર રહ્યા. ઉત્તમ સંઘયણ હોય એ જ એકાગ્ર ચિત્ત કરી શકે. હલકા સંઘયણ વાળો ધ્યાન કરી શકતો નથી. જે પરિસ્થિતિ સર્જાય તેને અનુરૂપ થવું એ પોતાના હાથની વાત છે. કોઈ માણસને વાત-વાતમાં ગુસ્સો આવી જાય છે. જ્યારે મહાપુરુષો કે જેણે પોતાનાં મનને કેળવ્યું છે તે તો દરેક પરિસ્થિતિમાં સમભાવ રાખી શકે છે.

પૂજે નિંદે કોઈ માનવી રે, એમાં રાખે સમભાવ. (૨)

પરિષદ સહે અતિ આકરા, છડે તો યે ના સ્વભાવ. (૨)

યોગી રમે સમભાવમાં....

કોઈ પુષ્પો વડે પૂજા કરે તો પણ ભલે, અને કોઈ નિંદા કરે, પથર ફેંકે તો પણ મહાપુરુષો પોતાનાં સ્વભાવને છોડતાં નથી. ગમે તેવા ઘોર-પરિષદ પડે તો પણ સમભાવે સહન કરે છે. આત્માનો સ્વભાવ જ ક્ષમામય છે. કોઈને સમયે સામે માણસ અગ્નિ જેવો થાય તો તેની સામે ક્ષમાનું પાણી છાંટી તેને શાંત કરવો જોઈએ. પણ તેની સામે કોઈ ન બનવું જોઈએ. કષાયની આગ આપણાં જીવનભાગને બાળી ન નાખે માટે ભગવાને આપેલા ક્ષમાના પાઠને ભણવો જોઈએ. તમારા અવગુણ ગાવા વાળાને તમે કદી પણ મીઠાં શબ્દોથી બોલાવી શકો છો? આપણે જો આત્માનું કલ્યાણ કરવું હોય તો બધા નિમિત્તોથી પર થઈને સ્વધરમાં કષાયની આગ ન લાગે તે માટે જાગૃત રહેવાનું છે. શ્રમણ ક્ષમાની પ્રતિમા હોય. આપણે પણ કષાયને ટાળી તિતિક્ષાને ધારણ કરીશું. તો અવશ્ય કલ્યાણ થશે.

વ્યાખ્યાન નં.....૨

અષાઢ વદ ૧૦ ને શનિવાર, તા. ૧૦-૭-૭૧

નાથે સિદ્ધાંતથી સમજાવ્યા. સિદ્ધાંત એટલે ત્રણેય કાળે સિદ્ધ થયેલી વસ્તુ તેનું નામ સિદ્ધાંત. જંબુસ્વામી સુધર્માસ્વામીને પૂછે છે કે હે ભગવાન! બારમા ઉપાંગમાં ભગવાને શા ભાવો સમજાવ્યા છે? ત્યારે સુધર્માસ્વામી કહે છે કે હે આચાર્યમાન શિષ્ય! ભગવાને બારમા અંગ વનિહદશામાં જે ભાવો સમજાવ્યા છે તે હું તને યથાતથ્ય કહીશ. તેને તું એકાગ્રચિત્તથી સાંભળ. બહારના વિચારોમાં જેનું મન જકડાઈ ગયું છે, પરભાવમાં રહ્યું છે, તે ભગવાનની વાણીને હૃદયમાં ઉતારી શકતા નથી. જે ભાવો અહીં કહેવાશે, તેને એકાગ્ર ચિત્તથી સાંભળો. આ વીતરાગની વાણી અમૂલ્યમાં અમૂલ્ય છે. દુનિયાની કોઈ પણ વાણી વીતરાગ-વાણીને તોલે આવી શકે નહિ. ભગવાનની વાણી મહામંગલકારી અને પાવનકારી છે. શાંતિને આપનારી છે. વિદ્વન્ની હરનારી છે. મનવાંચિત સુખને આપનારી છે. જેની કોઈ કિંમત આંકી શકતું નથી. ભગવાન જે ભાવો સમજાવે છે તે અકર છે. તેમાં કોઈ ફેરફાર કરી શકે નહિ. ભગવાન એ છે કે જેણે કાયાનો મોહ વોસરાવી

દીધો છે. જેનો આત્મા પવિત્ર છે. જેણે કેવળજ્ઞાન કેવળદર્શન પ્રાપ્ત કર્યું છે. ભગવાને થવું એટલે ભવનો અંત કરવો. પછી જન્મ-જરા-મરણ, આધિ-વ્યાધિ કશું રહેતું નથી. આવા ભગવાનની વાણી જાણીને જેઓ જીવનમાં ઉતારશે તેમનું કલ્યાણ થઈ જશે. જ્ઞાન મેળવવાની ઈચ્છા જાગૃત કરે. રૂચિ પ્રગટાવે. મારે જ્ઞાન ભણવું જ છે, એવો નિર્ણય કરી ભણવાનો પુરુષાર્થ કરે. જૈન સિદ્ધાંતને યથાર્થ ભાવે જાણ્યો તો સત્ય દષ્ટિ મળશે. બીજા ધર્મનો અને જૈન ધર્મનો સુકાળલો કરી જે શ્રેષ્ઠ છે તેને અપનાવી શકશે. ભગવાનને રાગ તથા દ્વેષ નથી. રાગદ્વેષ હોય તે ભગવાન નથી. ભગવાન નિજ સ્વરૂપની અંદર મસ્ત રહે છે. જે ભગવાન થઈ ગયા તેને અવતાર લેવાનો નથી. અન્યદર્શની એવું માને છે કે જ્યારે ભક્તોને ખૂબ લીડ પડે છે ત્યારે ભગવાન ભક્તોની લીડ લાંગવા માટે અવતાર લે છે. જૈનદર્શન આવું બોલતું નથી. જૈનદર્શન તો કહે છે કે જેનામાં રાગદ્વેષ હોય તેને અવતાર લેવા પડે છે. અવતાર લેવો એ ઝેરના ટુકડા ખાવા બરોબર છે. જન્મ-મરણ એ જીવનો શુદ્ધ સ્વભાવ નથી, પણ વિકારી ભાવ છે. વિકારી ભાવને દૂર કરી જીવે પોતાનું શુદ્ધ સ્વરૂપ પ્રગટ કરવું જોઈએ. દેવ, ગુરુ અને ધર્મનું સ્વરૂપ બરોબર સમજવું જોઈએ. દેવ, ગુરુ તથા ધર્મમાં ભૂલ કરે છે તે સત્યને પીછાણી શકતો નથી. માટે દેવ, ગુરુ, ધર્મના સ્વરૂપને સમજો. દેવ તે અરિહંત. ગુરુ તે નિર્ગ્રંથ. ધર્મ તે કેવળીનો પ્રરૂપિત. શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર કહે છે—

“કર્તા ઇશ્વર કો નહિ, ઇશ્વર શુદ્ધ સ્વભાવ;
અથવા પ્રેરક તે ગણ્યે, ઇશ્વર દોષ પ્રભાવ.”

ઇશ્વર કોઈનો કર્તા નથી. ઇશ્વર તો શુદ્ધ સ્વરૂપમાં છે. ત્યારે અન્યદર્શની કહે છે કે ભગવાનની આજ્ઞા વિના એક પાંદડું પણ હલતું નથી. ઇશ્વર સારી કે નરસી કોઈપણ જાતની પ્રેરણા કરે જ નહિ. જો પ્રેરક માનવામાં આવે તો ઇશ્વરમાં દોષ આવે છે. ઇશ્વર કોઈપણ વસ્તુ ઉપર રાગ કરાવે તો રાગી કહેવાય છે અને દ્વેષ કરાવે તો દ્વેષી કહેવાય છે. ઇશ્વર તો જ્ઞાતા અને દ્રષ્ટા છે. ઇશ્વર જગતને બતાવનાર છે. પણ બનાવનાર નથી. ઇશ્વર જ્યારે સૃષ્ટિની રચના કરે છે ત્યારે રાગભાવને પોષે છે અને સૃષ્ટિનો સંહાર કરે છે, ત્યારે દ્વેષભાવને પોષે છે. ઇશ્વર જગતને બનાવનાર હોય તો ઇશ્વરને બનાવનાર પણ કોઈ હોવો જોઈએ. આમ અનવસ્થા દોષ આવે. જો જગતકર્તા ઇશ્વર જ છે તો તેણે વલિયારી, દુરાચારી, કુસંગી એવા માણસોને શા માટે બનાવ્યા ? વળી તેનાથી વિરુદ્ધ દર્શની જેવા કે જૈન-બૌદ્ધ વગેરેને શા માટે બનાવ્યા ? ઇશ્વરમાં અનંત કરૂણા હોય. જગતમાં ઘણા એવા દુઃખી જીવો દેખાય છે કે જેના પર આપણને પણ હયા આવી જાય છે તો કરૂણામય (ઇશ્વર) પિતા જીવોને આવા દુઃખ શા માટે આપે ? શું આ શુન્હાને માફ ન કરી શકે ? અને જો એમ કહીએ કે કર્મ પ્રમાણે સૌને શિક્ષા ભોગવવી પડે છે તો

ઈશ્વર જ દુઃખસુખ આવે છે એ ક્યાં રહું ? માટે સાબિત થાય છે કે જગતકર્તા ઈશ્વર નથી. લોક દ્રવ્યથી એક છે, દેવથી અસંખ્ય જોજન કોડા-કોડી લાખો અને પહોળો છે. તે નિત્ય છે, શાશ્વત છે, ત્રણેય કાળે રહેવાવાળો છે. જીવ પણ અનાદિ અનંત છે. ભગવાન સર્વજ્ઞ છે. સંપૂર્ણ પદાર્થને જાણનારા છે. ભગવાનની કોઈપણ સ્તુતિ કરે, ગુણગાન ગાય અથવા ગાળો બોલે તો પણ તે રાગદ્વેષ કરતાં નથી. ભગવાનની પૂજા કરવી એટલે ભગવાનના ચરણમાં પોતાના સ્વચ્છંદોને છોડી એના ગુણોને ગાવા. આ કરવાની જરૂર છે. જેનાથી મન બહાર ભટકતું હોય તે અટકે છે. ભગવાનની પૂજા કરતાં લોકો ધૂપ કરે છે. ધૂપ કરે તો ધ્યાનનો ધૂપ કરે. ધૂપસળી વાતાવરણને મધમધતું બનાવે છે. ધ્યાન એટલે એકાગ્ર ચિત્ત. કોઈ પણ બાહ્ય વિચારને આવવા ન દેવા, એને ધ્યાન કહે છે. તમારા ઘરનું રક્ષણ કરવા જેમ ચોકીદાર રાખે છે કે જેથી કોઈ અભણો માણસ કે દુષ્ટ માણસ પ્રવેશ કરી ન શકે, તેમ તમે તમારા ચોકીદાર બનો કે જેથી દુષ્ટ વિચારો મનમાં પ્રવેશી ન શકે. નાનામાં નાનું કામ પણ ધ્યાનપૂર્વક કરવું જોઈએ. મનમાં શુભ લાવતું ચિંતન કરો. અશુભ લાવને ટાળી દો. તો તમારો આત્મા ઉચ્ચ કોટીનો બનશે. મહાનતા લાવવી હોય તો મહાન ગુણો કેળવવા પડશે. દરેક કાર્ય પાછળ શ્રમ લેવો પડશે. ભગવાન સાડાભાર વરસ સુધી ગમે તે સ્થળે- ગામમાં, જંગલમાં, શ્મશાનમાં, સુના ઘરમાં, લુહારની કોડમાં- ગમે તેવા ભયાનક સ્થળમાં એકાગ્ર ચિત્તે ધ્યાન ધરતાં. દુઃખ દેનાર થાક્યા પણ સહન કરવાવાળા થાક્યા નથી. ભગવાને તેમના નામ પ્રમાણે મહા પરાક્રમ બતાવ્યું. આજે નામ સુંદર પાડે પણ નામ પ્રમાણે ગુણ ન દેખાય. નામ હોય પરમાનંદ પણ આનંદનો છાંટો ન હોય. નામ હોય લક્ષ્મીબેન પણ પારકા કામ કરતી હોય છે. લક્ષ્મી તો તેને જોવા પણ મળતી નથી. નામ હોય મનસુખદાલ, પણ જીવનમાં ક્યાંય સુખ ન હોય. નામ હોય ઈન્દ્રવદન પણ શ્યામ વર્ણ હોય. તમારું નામ શું ? શ્રાવકને ! પણ

“ત્યારે ચુક્યો, બારે ભુલ્યો, છતું ન આવડે નામ,
જગતમાં ઢંઢેરો ફેરવે, શ્રાવક મારું નામ.”

તમે શ્રાવક છોને ? જ્ઞાન દર્શન ચારિત્ર અને તપ મોક્ષનાં સાધનો છે, એને ચુકી ગયા. બાર વ્રતના સ્વરૂપને જાણો છો ? છકાયના નામ આવડે છે ? છકાય કોને કહેવાય ? આવું કાંઈ આવડતું ન હોય અને જગતમાં પાછો ઢંઢેરો ફેરવે છે કે અમે શ્રાવક છીએ. સાધુ-સાધ્વીજી પાસે આવીને શું કહો ? અમે તો આપના શ્રાવક છીએ. શ્રાવક થઈને અનેક જીવોને હુલાવે. સતામણી કરે. ચોરીઓ કરે. ખોટાં કામ કરે. અને પાછો શ્રાવક કહેવરાવે છે ! !

એક બેન પરણીને સાસરે આવે છે ત્યારે એના પતિને કહે છે કે મને તમારું નામ ગમતું નથી. માટે તમારું નામ બદલી નાખો. ત્યારે એનો પતિ કહે છે : નામથી

શું છે? મારા નામની પેઢીએ કેક કેકણે ચાલે છે. બધેજ વહેવાર આ નામથી ચાલી રહ્યો છે, તેથી મારું નામ ફરશે નહીં. પત્ની ખૂબજ હઠ પકડે છે. ચોગીહઠ, જીહઠ, બાલહઠ, રાજહઠ એ એવી હઠ છે કે લીધું મૂકે નહિ. પત્નીને ખૂબજ સમજાવે છે, છતાં તે સમજતી નથી. ત્યારે એકદમ શુસ્સે થઈને કહે છે કે જા! ચાલી જા! મારે તારું કામ જ નથી. બાઈ તો નીકળી જાય છે. પ્રભાતનો સમય છે. પિયરની વાટ પકડી ચાલવા માંડ્યું. ત્યાં એક બાઈ લાકડાની ભારી લઈને સામે મળે છે. બાઈને પૂછે છે તારું નામ શું? બાઈ કહે છે. લક્ષ્મી. વિચારે છે લક્ષ્મી નામ અને ટાઢતડકામાં, વનવગડામાં જઈ લાકડા કાપવા, ભેગા કરવા અને માથે ચડાવી વેચવા જવું, આટલી મજુરી કરવી! ત્યાંથી આગળ ચાલે છે. કોઈ બીજારી બીજ માંગી રહ્યો છે, હાથમાં લાકડી અને તુટલ ફૂટલ પાત્ર છે. ગાભા વીંટાળેલા છે. અને બોલે છે અરે બેન! કોઈ દયા લાવો! હું ગરીબ છું. ત્રણ દિવસનો ભુખ્યો છું. કાંઈક તો આપો બા! આમ યાચના કરી રહ્યો છે. બાઈ પૂછે છે એય, તારું નામ શું? ધનપાલ. અરે નામ ધનપાળ ને બીક્ષા માગે! ત્યાંથી આગળ ચાલતાં “રામ બોલો ભાઈ રામ! રામ બોલો ભાઈ રામ!” એમ બોલતાં કેટલાક માનવી નનામી લઈને નીકળે છે, પૂછે છે કોણ મરી ગયું! અમરચંદભાઈ! અમરને વળી મરવાનું? બાઈ વિચારે છે, અરે, નામથી શું વિશેષતા છે? આના કરતાં તો મારો ઠણઠણપાલ ભલો છે એમ વિચારીને તે પોતાના ઘેર પાછી આવે છે. પતિ પૂછે છે કે કેમ પાછા આવ્યા? શુકન ન વધ્યા? ત્યારે કહે છે.

“લક્ષ્મી વેચતી લાકડા, ને બીજ માગતો ધનપાળ,
અમર મરતાં મેં હીડા, ભલો મારો ઠણ ઠણપાલ.”

નામ હોય સીતા દેવી ને કુળમાં કલંક લગાડે છે. અત્યારે નામનો અર્થ નીકળે નહીં એવા નામ પાડે છે. નામ શુભ નિષ્પન્ન રાખવું જોઈએ. વર્ધમાન સ્વામી નામ શામાટે પાડ્યું? તેઓ ગર્ભમાં આવ્યા ત્યારથી રિદ્ધિ સિદ્ધિ ધનભંડાર આદિ બધામાં વૃદ્ધિ થઈ એટલે વર્ધમાન નામ રાખ્યું, મહાવીર સ્વામી નામ શા માટે રાખ્યું? પ્રચંડ તપ અને સંયમની ભટ્ટી સળગાવી, જેમાં કર્મના કચરાને બાળી ભસ્મ કરી નાખ્યા. ઘોર ઉપસર્ગ પડ્યા છતાં અડગ રહ્યા. દેવોએ કહ્યું કે અમે આપની સેવામાં રહીએ પણ મદદ માગે એ મરદ નહિ. મદદનગી જોઈએ એમ જણાવી મહા પરાક્રમ બતાવ્યું તેથી મહાવીર નામ આપ્યું.

“ક્ષમાએ શૂરા અરિહંતા”

તીર્થંકરો એક વરસ સુધી દાન આપે છે. દાનના પાઠ, શીલના પાઠ, ચારિત્ર તથા આચરણના પાઠ આપણને બતાવનાર ભગવાન છે. ઉપસર્ગના પહાડો તૂટી પડ્યા છતાં કેવા અજુનમ રહ્યા? સામે જઈને દુઃખનો સામનો કર્યો. “લડુ બી ખાતા ઔર મોક્ષ બી

જાના” લાડવા ખાતા ખાતા મોક્ષ જોઈએ તો એમ નહીં મળે. પુરુષાર્થ કરશે તો પરમાત્મપદ પ્રાપ્ત થશે. તારે જે કાંઈ કરવાનું છે એ તારા માટે કરવાનું છે. આપણે જે કાંઈ મહેનત કરવાની છે તે આપણા માટે કરવાની છે. મેં આટલું કયું, આટલું કરાવ્યું, આટલા પરોપકાર કર્યા, એ કાંઈ પણ બોલાય નહીં. જે કાંઈ સાધના કરવાની છે એ પોતાના આત્મા માટે કરવાની છે. સુકૃત્યો કરેલા જીવવાય નહીં તો અજીવું થઈ જાય છે. આજે કાંઈપણ સારું કામ કરશે તે તરત બીજાને કહી નાંખે છે. મેં બધું કરાવ્યું, મને બધા ઓળખે. ધર્મ કરવા માટે ઇન્દ્રિય અને મન પર પ્રથમ કાબુ મેળવવો પડશે. જે મન અને ઇન્દ્રિય ઉપર કાબુ રાખી શકતો નથી તે મહાન બની શકતો નથી. પાંચે ઇન્દ્રિયના વિષયો ખરજવાની મીઠી ચળ જેવા છે. ચળ ઉપડી પછી જીવ રહી શકતો નથી. ખંજોળવાથી ચળ વધે છે. માટે વિષયોની આસક્તિ છોડી, ધર્મક્રિયા કરો. જે કાંઈ ધર્મક્રિયા કરો તે ઉપયોગ પૂર્વક કરો. જેથી કર્મના રોગ મટી જાય. બીજાને દેખાડવા માટે કે પ્રસંસા માટે નથી કરવાનું પણ તપ-જપ-ધર્મ-ધ્યાન-ત્યાગ-વૈરાગ્ય આ બધું આત્મ લક્ષે કરીને આત્મામાં કારુણ્યભાવ, સમતા, ધૈર્યતા, નમ્રતા વિગેરે ગુણો પ્રાપ્ત કરવાના છે. જે આત્મામાં ગુણો વધશે તે મહાન થશે.

વ્યાખ્યાન નં....૩

અષાઠ વદ ૪ ને રવિવાર તા. ૧૧-૭-૭૧

વિશ્વની મહાન વિભૂતિ ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ સિદ્ધાંતની પ્રરૂપણા કરી છે. ભગવાનની વાણી ભવ્ય જીવોને માટે ઉપકારક છે. આ વાણી મોક્ષના માર્ગનું દર્શન કરાવી શકે છે. જીનેશ્વર દેવોએ પ્રરૂપ્યું છે એ જ સત્ય છે. અજ્ઞાનીની વાણી ફરતી હોય છે. વૈજ્ઞાનિક પહેલાં પૃથ્વીને ગોળ કહેતા હતા, પછી મોક્ષળી જેવી ચપટી. અમેરિકાની શોધ કરી અને તેને ઇન્ડિયા (India) છે એમ કહી દીધું. પછી વળી ભૂલ સુધારી કે આ અમેરિકા છે. આમ જે છદ્મસ્થ છે, અધૂરા છે, તેમની વાણી સત્ય જ છે એમ ન કહી શકાય. પણ જ્ઞાનીની વાણી કદી ફરતી નથી. અજ્ઞાની આજે કાંઈ બોલશે અને ફરી કાલે વળી બીજું કાંઈ બોલશે. જેને કેવળજ્ઞાન અને કેવળ દર્શન પ્રાપ્ત થયું છે તે લોકલોકનાં ભાવોને બાણી શકે છે.

જેય અતિતા, જેય પદુપન્ના. જેય ઓગમિસ્સા અરહંતા ।

મગબંતો તે સઘ્વે એવ માઙ્ઘસ્વંતિ એવં માસંતિ એવં પન્નવિંતિ એવં પરુવિંતિ ॥

તીર્થ'કરો ભૂત-વર્તમાન-ભવિષ્ય ત્રણે કાલમાં હોય છે. અને તેમાં જે ભુતકાળનાં તીર્થ'કરો એ કહી તે જ વાત વર્તમાનનાં તીર્થ'કરો કહે છે. અને ભવિષ્યનાં પણ તે જ કહેશે. જેમ કે લગવ'તે છ દ્રવ્ય કહ્યા છે. તો બધાં જ છદ્રવ્ય કહેશે. તત્ત્વ નવ છે તો બધાં એમ કહેશે. કોઈ આઠ તત્ત્વ નહિ' કહે. ત્રણે કાળનાં લગવ'તોની વાણી એક જ છે. અનેક વિદ્યાર્થીઓ ગણિતની પરીક્ષા આપતાં હોય તેમાં જેના દાખલાના જવાબો સાચા હશે તે દરેકનાં એક જ જવાબ આવશે. અને ખોટાં હશે તેનાં દરેકનાં બુદ્ધા-બુદ્ધા જવાબો હશે. આપણી ખૂબ પુન્યાઈ છે ! વર્તમાનકાળમાં તીર્થ'કર નથી, ગણુધરો નથી, વિદ્યાધરો પણ નથી. પૂર્વધારીઓ નથી પણ લગવાનની વાણી તો છે તે આપણને સાંભળવા મળી છે. આનાથી આપણે ભાગ્યવાન છીએ. પણ એટલો ખ્યાલ રાખજો કે સાધન મળવાથી જીવનનાં કોઈ પ્રશ્નનો ઉકેલ થઈ શકતો નથી, પણ સાધનોનો સદ્વ્યય કરવો જોઈએ. તમારા જીવન-રથને કઈ તરફ ચલાવી રહ્યા છો ? તમારી પાસે શક્તિ અનંતી પડી છે, પણ તમે તે શક્તિનો સવળે માર્ગે ઉપયોગ કર્યો નથી. જે શક્તિનો સવળે માર્ગે ઉપયોગ કરે છે તે મહાન બની શકે છે. સારા વિચાર કરો અને એ વિચારને આચરણમાં મૂકવા પ્રયત્ન કરો. આપણો ધર્મ જોલવા કરતાં આચરણને વધારે મહત્ત્વ આપે છે. જ્ઞાનસ્ય ફલં વિરત્તિ । જ્ઞાનનું ફળ વિરત્તિ છે. નવ તત્ત્વના સ્વરૂપને જાણ્યું. આ મોક્ષનો પંથ અને આ સંસારનો પંથ એમ જાણ્યું પણ આગે કદમ નહિ' ભરો, તો જાણવા માત્રથી મોક્ષ નહીં મળે. જ્ઞાન એજ મોક્ષનું કારણ નથી. “ જ્ઞાન ક્રિયાભ્યાં મોક્ષઃ । ” જ્ઞાન અને ક્રિયાનો સુમેળ થાય ત્યારે જ મોક્ષ પ્રાપ્ત થાય છે. એકલી વિદ્વતા એ તો કેસુડાના કુલ જેવી છે.

“કેસુડા પુષ્પ સમ રૂપ રંગે ભરી, વિદ્વતા જીવનની બાહ્ય શોભા,
સાધુતા જીવનની ઉચ્ચ પરિમલ પ્રભા, વંદવાયોગ્ય તે દેવ લોભા.
સાધુતા વગરની વિદ્વતા એકલી, વ્યર્થ છે રાખી ઉપાધિ મોટી,
વિદ્વતા સાધુતા ઉભય જેમાં વસે, ધન્ય તે પુરૂષવર દેવ કોટી.”

સાધુતા ન હોય ને એકલી વિદ્વતા હોય. ખૂબ જોલી જતો હોય, આત્માને કમ' લાગતા નથી. સિદ્ધનો આત્મા એવો મારો આત્મા છે, પણ આચરણમાં કાંઈ સુકતો ન હોય તો તેવી વિદ્વતાની કાંઈ કિંમત નથી. વીતરાગ માર્ગે ચાલનારા સાધુ માત્ર આઠ પ્રવચન માતા જાણતાં હોય પણ આચરણમાં મૂકનારા હોય તો તે મોક્ષમાર્ગી થઈ શકે છે. નવ પૂર્વજે પાઠી હશે છતાં આચરણમાં નહીં હોય તો તેનો કશો અર્થ નથી. ચૌદપૂર્વી પણ પ્રમાદને વશ થઈ નિગોદમાં ચાલ્યા જાય છે, એમ જૈનદર્શન કહે છે, માટે સાધુતા જીવનની સુવાસ-છે. સાધુતા વગરની વિદ્વતા વ્યર્થ ઉપાધિરૂપ છે. અને જેનામાં સાધુતા, વિદ્વતા બને છે તે નરવીર ધન્યવાદને પાત્ર છે ! વિદ્વતા, સાધુતા વગર શોભાયમાન લાગતી નથી. જ્ઞાન-પ્રાપ્તિ કરી, મનઃશુદ્ધિ અને ક્રિયાને એકરૂપ બનાવો. મન બુદ્ધિ વાતો વિચારનું

હશે, ભાષામાં ભુલું જ આવતું હશે, અને આચરણ પણ ભુલી જાતનું હશે તો તેનો કંઈ અર્થ નથી. જગતમાં પણ તે પૂજનીય બની શકતો નથી. આપણું જીવનની સુધારણા માટે ખૂબ સુંદર સાધનો ઉપલબ્ધ થયા છે. લાખો અને કરોડો રૂપિયા હેતાં ન મળે તેવો ધર્મ આપણને પ્રાપ્ત થયો છે. તો તેની કિંમત સમજી ધર્મને આચરણમાં ઉતારો. લાખો રૂપિયાનું મશીન લાવો પણ જો મશીનને નહીં ચલાવો તો તેની ઉપર કાટ ચડી જશે. તેની પાછળ ખરચેલાં પૈસા વ્યર્થ જશે. એમ આપણને આ જન્મ, ઉત્તમ ઈન્દ્રિયો, ઉત્તમ ધર્મ, પુણ્યની ખૂબ પૂંજી આપતાં પ્રાપ્ત થયો છે. તેમાં આગસ અને પ્રમાદ કરીશું તો જીવન ચાલ્યું જશે. અને સાધનોનો સફળ્ય કયાં પહેલાં નાશ પામશે. જન્મ છે એવું મૃત્યુ અનિવાર્ય છે. જન્મીને મરી જવાનું છે. પણ કર્તવ્યને વિસરી વચગાળામાં (જન્મ અને મૃત્યુમાં) જીવ ઘણી ધાંધલ કરે છે. આત્માની અંદર તદ્દાકાર બનવાનું છે, તે વાત ભૂલી જાય છે.

ભણી ગણીને એને ડાહ્યા થઈ મહાલવું, પંચમાં પૂછાવું એણે મોટા થઈ મહાલવું, મોટાં થવાનાં એને કેટલાં ઉચાટ છે (૨)....એમાં તો માનવીને કેટલી પંચાત છે !” જન્મીને મરી જવું એટલી જ વાત છે, (૨) એમાં તો માનવીને કેટલી પંચાત છે !

સાથે શું લઈને આવ્યા હતાં. અને જશે ત્યારે શું લઈને જશે ? જ્યારે જવાનો વખત આવે છે ત્યારે તો ઉપરથી બધું ઉતારી લેવામાં આવે છે. જે ઉપલબ્ધિ પ્રાપ્ત થઈ છે તે ક્ષણિક છે, સગાં-વહાલાઓ તને મૂકીને ચાલ્યા જશે. કાં તું એને મૂકીને ચાલ્યો જઈશ. અનંતકાળમાં અનેકની સાથે સંબંધ બાંધ્યા અને છોડ્યાં. જ્યાં જન્મ્યો અને જ્યાં રહ્યો ત્યાં મમત્વભાવ જમાવ્યો પણ આ બધો તારો વિભાવભાવ છે. મિથ્યાદર્શનને કારણે જીવે પરભાવમાં જ રમણ કર્યું છે. સ્વભાવનો સ્વાદ પણ ચાખ્યો નથી. સ્વભાવને પામવા સદ્ગુણને પ્રાપ્ત કરો. સદ્ગુણદ્વિતી વિકારો દૂર થઈ જશે. જ્યાં સુધી સુગુણ તમારી પાસે નહીં હોય ત્યાં સુધી ખરેખર તમે ભાગ્યવાન નથી. સદ્ગુણ વિના પૈસો પણ તમને મોટા માર્ગે લઈ જશે. ગીતામાં દૃષ્ટાંત આવે છે.

પાંડવો અને કૌરવો વચ્ચે જ્યારે યુદ્ધ થવાનું છે ત્યારે દુર્યોધન અને અર્જુન બંને કૃષ્ણ પાસે મદદ માગવા આવે છે. દુર્યોધન કૃષ્ણ મહારાજ પાસે એના લાવલશ્કરને માગે છે જ્યારે અર્જુન એક કૃષ્ણની માંગણી કરે છે. કૃષ્ણ મહારાજ કહે “હું આવીશ પણ હથિયાર નહિં ચલાવું. માત્ર રથનો સારથી બનીને રહીશ.” “ભલે જગવાન ! મારે એટલું જ જોઈએ છે.” અર્જુન આનંદથી નાચી ઉઠ્યો. અંતે અર્જુનની જીત થાય છે. જે રથનો ચલાવનાર કૃષ્ણ હોય ત્યાં અવશ્ય વિજય હોય જ છે એમ કહેવાય છે. આમાં જીવનનું દર્શન છે. કૃષ્ણ એટલે સુગુણ. સૈન્ય એટલે સંપત્તિ. જીવનના રથને દોરનારો સારથિ જો સુગુણ નહીં હોય તો સમજી લેજો કે જીવનરથ કયાંય અથડાઈ જશે. સમરાંજણમાં

અર્જુન સફળ થયો હોય તો તેની બાણાવળી તરીકેની કુશળતાથી કે ગાંડીવના પરાક્રમને લીધે નહિ પણ એક કુશળ સારથિને લીધે. જીવન-સંઘામમાં જેના જીવન રથનો સારથિ શ્રીકૃષ્ણરૂપી સુખદિ છે એ આત્મારૂપી અર્જુનને વિજય મળ્યા વિના રહે ખરો ? સુખદિનાં જોરે જીવનમાં સાધુતા લાવો. સર્વ વિરતી ન બનો તો કંઈ નહીં, દેશવિરતી બનો. અણગાર ધર્મની અંદર ન આવો તો આગાર ધર્મમાં આવો. જેના જીવનમાં ધર્મ વણાયો છે, તેને દેવો આવીને નમસ્કાર કરે છે. સ્વર્ગના દેવો માનવના અવતારને ઇચ્છે છે. “ભલે અમે ગરીબને ત્યાં અવતાર લઈએ પણ અમને ધર્મનો લાભ મળે” અને જેમણે માનવ-જન્મ પ્રાપ્ત કર્યો છે તે સ્વર્ગને ઇચ્છે છે. કેટલી વિપરીત વાતો છે ? જેના જીવનમાં સાધુતા નથી, એકલી વિદ્રતા છે, તેથી સાધક સિદ્ધિને હાંસલ કરી શકતો નથી. શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર પાસે એક માણસ આવે છે અને બીડી એના હાથમાં છે, અને પૂછે છે : મોક્ષ-માર્ગ કેવી રીતે પ્રાપ્ત થાય ?

શ્રીમદે કટાક્ષમાં કહ્યું : “આમ બીડી પીતા પીતા મોક્ષ મળી જાય.” આચરણ વગર મોક્ષ પ્રાપ્ત થાય નહિ. રૂઠો અવસર મળવાથી, શક્તિ મળવાથી જીવનનો કોઈ પ્રશ્ન હલ થશે નહિં. એ માટે પ્રયત્ન કરો. શક્તિ મળી પણ સદ્વ્યય કરવો કે દુર્વ્યય કરવો એ તમારા હાથની વાત છે. ભગવાનની વાણી, અને તેના ગૂઢ રહસ્યોને સમજો, ન સમજાય તો કહો. “હું અદ્વપ્રબુદ્ધિવાળો છું”, એના અર્થને હું જાણી શકતો નથી. છતાં ભગવાને કહ્યું છે તે સત્ય છે, તહત્ છે. પ્રમાણભૂત છે. તેમાં સંશય લાવવા જેવો નથી. ભગવાનની વાણીને આચરણમાં મૂકશે તે મોક્ષમાર્ગના ગામી થશે. પણ વિતરાગની વાણીનું યથાતથ્ય આચરણ નહિ કરવાથી અનાદિકાળથી પરિભ્રમણ કરતો જીવ શિવ થયો નથી. જીવમાંથી શિવ પ્રયત્નો દ્વારા થઈ શકાય છે. જે જીવોએ શિવ થવાના પ્રયત્નો કર્યા છે તેમના જીવન ચરિત્રો સોનેરી પાનાઓ ઉપર લખાયા છે. જીવ સમ્યક્ જ્ઞાન દર્શન ચારિત્ર તપનું આરાધન કરવાથી મોક્ષના પંથે પ્રયાણ કરી શકે છે. ધૂળમાં ધાતુ છે, તલમાં તેલ છે, દુધમાં ઘી છે, પણ એને પ્રગટ કરવા પ્રયત્ન તો જોઈએ ને ? એમ આત્મામાં કેવળ જ્ઞાન છે. તેને પ્રગટ કરવા માટે પુરૂષાર્થ કરવો જોઈએ. તેને માટે મનને કેન્દ્રિત કરો. મનને સ્થિર કરો. કાયાને કાળમાં રાખી શકાય છે. પણ મનને કાળમાં રાખવું મુશ્કેલ છે. મન વધારેમાં વધારે કર્મ બંધાવે છે. જેને ફક્ત કાયા છે, તે એકેન્દ્રિય જીવ ઉત્કૃષ્ટ એક સાગરનું કર્મ બાંધે છે. જેને કાયા અને જીભ છે. તેવા બે ઇન્દ્રિય ઉ. ૨૫ સાગરનું કર્મ બાંધે છે. જેને કાયા, જીભ અને નાક છે, તેવા તેઈન્દ્રિય ઉ. ૫૦ સાગરનું કર્મ બાંધે છે. જેને કાયા, જીભ, નાક અને આંખ છે, એવા ચૌરેન્દ્રિય ઉ. ૧૦૦ સાગરનું કર્મ બાંધે છે. જેને કાયા, જીભ, નાક, આંખ અને કાન છે. તેવા પંચેન્દ્રિય ઉ. એક હજાર સાગરનું કર્મ બાંધે છે, જેને પાંચ ઇન્દ્રિય અને છઠું મન મધ્યું છે તે ૭૦ કોડો કોડી સાગરનું કર્મ બાંધે છે. ૨૫૬૦ મન ઘણા અનર્થો કરી નાંખશે. મનને સંયમની

એક મારો, નહીં તર તે માતા, બેન કે સ્ત્રી નહીં જુઓ. જ્યારે વિષયમાં મન ઉછાળા મારે ત્યારે સમજાવો કે કામલોચ એર છે. “પંચદ્ધિ કામ શુદ્ધિ” શબ્દ-રૂપ-રસ-ગંધ-સ્પર્શ આમ પાંચ પ્રકારના કામગુણ છે. શું કરવાથી જીવ કર્મ બાંધે છે, શું કરવાથી જીવ કેમ બેઠે છે, તે બતાવતા કહે છે કે-

“જે જે કારણ બંધના, તેહ બંધનો પંથ,
તે કરણ છેક દશા, મોક્ષ પંથ ભવ અંત.”

બંધના કારણો રાગ-દ્વેષ છે. અને તે કારણને છેદે તો મોક્ષ પ્રાપ્ત થાય.

પરભાવ ટળી જાય તો સ્વભાવમાં આવી જાય છે. અવગુણ પ્રત્યક્ષ હોય તો તેને કાઢવાનો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ.

હે પ્રભુ! હે પ્રભુ! શું કહું, દીનાનાથ દયાળ,
હું તો દોષ અનંતનું, ભાજન છું કર્ણાળ.”

હે પ્રભુ! હે પ્રભુ! હું શું કહું? હું અનંત દોષનું ભાજન છું, અનાદિ કાળથી રખડું છું. જીવ પોતાના જ પાપે રખડી રહ્યો છે. રમળપાટ ટાળવા તમારા જીવનને દરરોજ દસ મીનીટ સુધી જુઓ તો તમારા દોષો નીકળી જશે.

“મારો પ્રાણ પુકારે, મને કોણ ઉગારે, ચારે બાજુથી દુશ્મન દબાવે,
કોઈ બચાવોને કોઈ બચાવોને....

ચાર બજુકા દુશ્મન ચીટક્યા, માન ચર્યું મારા મસ્તક માથે,
હાથ દબાવ્યા કોષે લોભે, માયા વિંટળાણી ચરણોની સાથે,
કોણ બંધનને નાથે....મારો”.....

જાની પુરૂષ કહે છે. ચાર દુશ્મનને તમે ઓળખો છો? ચાર કષાય એ આત્માના ચાર દુશ્મનોએ આપણા આત્માને દબાવી દીધો છે. હું પશુને પોતે આગળ કરે છે. હું શ્રીમંત છું. મારામાં કંઈક છે. એટલે માથું ઉંચું રાખીને ફરે છે. માન માટે ક્રોધ કરે છે. લોભ દશાએ માણસને મારી નાખ્યો છે. લોભ દશાથી કેટલા પાપ કરો છો? લોભથી ધીકણાં કર્મ બંધાય છે. જે તુટતા નથી. લોભ એ સર્વનાશનું કારણ છે. લોભ કષાય દશમા ગુણસ્થાનક સુધી હોય છે. કેટલાયને મોક્ષમાં જતા અટકાવ્યા છે. બીજા બધા ગુણોનો નાશ કરે છે. કર્મ બંધનું કારણ કષાય છે તેને તોડો અને ધર્મને આચરો. ધર્મ વગર આત્માનો ઉદ્ધાર નથી. લગવાન કહે છે. તારા આત્માનું કલ્યાણ કરવું હોય તો ક્રોધ માન માયા લોભ મોહને છોડ, છોડીશ તો તને શાશ્વત સુખ મળશે. આ બધી વાત ઉપર એક ઇંટાંત યાદ આવે છે. એક નગરી હતી. તેમાં ધનરાજ નામે એક ભાઈ

રહેતો હતો. વધારે પૈસા કમાવા માટે પોતે પરદેશ ગયો. પાંચ વરસ સુધી એક શેઠને ત્યાં વફાદારીથી નોકરી કરી. ઘણું પૈસા કમાયો. શેઠની રહેમ નજરથી ઘણું દ્રવ્ય મેળવ્યું. પાંચ વરસ બાદ પોતાના વતન તરફ જવાની ઇચ્છા થઈ. અને પોતાની પત્ની માટે ઢાળીના તથા હાર બનાવરાવ્યાં અને રોકડા પૈસાથી “મારા જીના દેણાં ચુકવી દઈશ. ને દેણાંમાંથી સુકત મઈશ.” આવે. મનમાં વિચાર કરી, શેઠ થાસે જવાની રજા માંગે છે. અને દેશમાં જવા માટે સારી એવી ઘોડી લે છે. શેઠ રજા આપે છે અને કહે છે, ત્યારે તમારી ઇચ્છા થાય ત્યારે થાછા ખુશીથી પધારજો. આ પેઢી તમારી છે. પછી ઘોડી કેવી વેગવાળી છે એ જોવા માટે તળાવના કીનારે આવે છે. ઘોડી વેગવાળી જોઈને તે આનંદમાં આવી ગયો ને બોલવા લાગ્યો કે : કાલે વતનમાં જઈશ, મારી પત્નીને ઢાળીના, હાર તથા સોનું રૂપું આપીશ. આમ હર્ષવેશમાં બોલે છે. ત્યાં રણજીતમલ નામનો એક ગરાસીયો પાછળ આવી રહ્યો છે. એ વાત સાંભળે છે. અને પૂછે છે : શેઠજી, શું વિચારો છો ? તો તે પોતાની વાત કરી દે છે. પાંચ વરસ સુધી રહીને થોડું ધન કમાયો છું, હવે તો વતનમાં પાછું ફરવું છે. જઈને પત્નીને મળીશ. અને મારું જીનું દેવું પતાવીશ. ઠીક. ગરાસિયાએ કહ્યું. ક્યારે જવું છે ? પરમ દિવસે. ત્યારે રણજીતમલ કહે છે. રસ્તામાં આપને એક વિસામો તો લેવો પડશે, તો શેઠજી, તમે નીકળો ત્યારે અમારે ગામ જરૂર પધારજો. અમને તમારા આતિથ્યનો લાભ મળશે. ગરાસિયો ખૂબજ આગ્રહપૂર્વક આમંત્રણ આપે છે. ધનરાજ બીજે દિવસે વતન જવા નીકળે છે. સાથમાં ઢાળીના તથા રૂપીયા લીધા છે. જેથી બધાનું દેવું ચુકતે કરી શકાય. રણજીતમલ ગરાસીયો અને તેનો સાથી શેઠજીની વાટ જીએ છે. ત્યાં તો માર માર કરતી ઘોડી ઉપર શેઠ આવતા દેખાય છે. અને તેઓ તરત ખૂમ મારે છે. શેઠજી આવો, પધારો. અમે તમારી આગતા-રવાગતા કરવા માટે તૈયાર છીએ. ત્યારે તેને એમ થાય છે કે આવો પ્રેમ બતાવે છે, છતાં નહિં જાઉં તો ખોટું લાગશે. વળી એમનો પ્રેમ તથા આગ્રહ બહુ છે એટલે એક રાત રોકાઈ જઈશ. રણજીતમલ તેને સારી રીતે રાખે છે. ભોજનમાં મીઠાઈ વગેરે સારી રીતે જમાડે છે અને સારા એવા માનપાન આપે છે. પછી રાત્રે શેઠ સૂતા છે, ઉંઘી ગયા છે એમ સમજી રણજીતમલ તેના સાથીને કહે છે, ધ્યાન રાખજે, શિકાર હાથમાંથી ચાલ્યો ન જાય. તું પાકી તકેદારી રાખજે. શેઠજી હજી જાગે છે. પોતાની પત્નીના વિચારમાં બંધ આવતી નથી. રણજીતમલ અને નોકર વચ્ચેની વાત સાંભળે છે અને સુતા સુતા વિચારે છે. અરેરે ! અહીંયા આવીને તો હું ફસાઈ ગયો. હવે આનાથી કેવી રીતે બચવું ! ધીરજથી કામ લેવું પડશે. આખી રાત ઉંઘ આવતી નથી. સવાર પડતાં રણજીતમલનો સાથી તેમને ઢાતણપાણી આપે છે. ધનરાજના મોઢા ઉપર જરા પણ ખબર પડી છે એવો ભાવ આવતો નથી. સાથી વિચારે છે. અરેરે ! બિચારાને કેવો લૂંટશે, પાંચ પાંચ વરસથી ધંધો કરીને મેળવેલો પૈસો આ ગરાસીયો લૂંટી લેશે. હું આ ગરાસીયાનું લૂણ ખાઉં છું એટલે કાંઈ

ખોલાય નહીં' પણ મને આની દયા આવે છે. આ તો સાવ અજાણ છે. તેને કંઈ ખબર નથી. જરા ફાતણ કરે છે ત્યાં ઉપરનું કામ આટોપીને આવું! એમ વિચારી પેલો માણસ જાય છે. પાછળથી વાહિયો લાગ જોઈ પોતાની ઘોડી લઈને નીકળી પડે છે. ઘોડીના ડાખલાનો અવાજ સાંભળી ગરાશીયો એકદમ જાગી જાય છે. અરે ઘોડીનો અવાજ કેમ આવે છે? બારીમાંથી નીચે જુએ છે તો શેઠજી દેખાતા નથી. અરે, શેઠ તો ચાલ્યા ગયા. હાથમાંથી શિકાર ચાલ્યો ગયો. તરત નીચે આવે છે અને કહે છે “ક્યાં ગયો નોકર? એલા! તને ધ્યાન રાખવા માટે કહેલ ને પાસે રહીને તેં છોડી મૂક્યો. હરામખોર! મારો નોકર થઈ મને દગો દેવા તૈયાર થયો? રણજીતમલ ખૂબ શુસ્સે ભરાય છે. કોધથી ધમધમી ઊઠે છે ને પોતાના નોકરને ખૂબ જ માર મારે છે. નોકર કહે છે: મારો શો વાંક છે? મેં એને જરાપણ નિશાની કરી નથી. જરા ઉપર કામ માટે આવ્યો ને તે ચાલ્યો ગયો. એમાં હું શું કરું? નોકર બિચારો આજીજી કરે છે. ઉપરથી ગરાસણી જુએ છે અને તરત નીચે ઉતરે છે ને કહે છે કે આને શું કામ મારો છો? એને છોડી દો અને ઘોડો પલાણો. હું ઉપરથી જોવું છું, તમારો શિકાર હજી આટલામાં હશે. રણજીતમલ ઘોડા ઉપર ચડે છે. અને ગરાસણી કહે છે. જુઓ, આંગલીયા વાવની બાજુએથી જાય છે. તે હજુ દૂર ગયો નથી. તમે ઘોડો અને જાવ ઝટ પકડી લ્યો. પછી રણજીતમલ તુરત ઘોડો પલાણીને શેઠની પાછળ પડે છે. આગળ ઘોડી ઉપર જતાં શેઠને અવાજ સંભળાય છે. પાછળ જુએ છે તો અરે, મારી પાછળ તો મારો કાળ આવે છે. ઘોડીને એડી મારી જોરથી દોડાવે છે. આગળ તે ને પાછળ ગરાસીઓ માર માર કરતો આવે છે. બંને વચ્ચે એક બે માર્દાનું અંતર થઈ જાય છે. આ જોઈ રણજીતને જોર ચડે છે. તેને ઘોડો પણ તીવ્ર ગતિએ દોડે છે. એકબીજા નજીક આવી જાય છે એટલામાં રણજીતમલનો ઘોડો હણહણાટ કરે છે. ઘોડાનો હણહણાટ સાંભળીને ઘોડી વિકારમાં પાગલ બને છે. તે દોડતી અટકી જાય છે. શેઠ ઘોડીને ઘણા ચાબુક મારે છે પણ ઘોડી હઠે ભરાણી છે. ચાલતી નથી. ઘણી લગામો ખેંચે છે તો પણ જરાય ચસકતી નથી. છેવટે ઘોડી મૂકીને ચાલવા માટે છે પણ ક્યાં ઘોડાની વેગીલી ગતિ ને ક્યાં શેઠની? પાછળથી રણજીતમલ ખૂબો પાંડે છે: ઉલો રહે, ઉલો રહે, જેટલો માલ હોય તેટલો આપી દે, એમ ખોલતામાં ઘોડીવારમાં જ શેઠને પકડી પાડે છે. બધો માલ છીનવી લે છે. ખૂબ માર મારે છે. માર મારીને અધમૂઆ જેવો કરી નાખે છે. લોહીની તો શેરો ઉડે છે. ધનરાજ રણજીતમલને કહે છે ભાઈ! મને છોડી દે. હું પાંચ વરસ સુધી મહેનત કરી કમાયો છું. મને જવા દે. હું તારી ગાય છું, જે મારી સ્ત્રી પાંચ પાંચ વરસથી મારી રાહ જોઈને બેઠી છે તેને મળી આવું ને મંગલસૂત્ર તેને બહેન ગમે છે તેથી તું અત્યારે આપી દે. હું તારો શુભામ બનીને રહીશ અથવા તું કહેશે તેટલું ધન કમાઈ દઈશ. ખૂબ આજીજી કરે છે, વિનવે છે. પણ ગરાસીયાના દિલમાં જરાય દયાના અંકુરો ફૂટતો નથી. પેલો એકેક ઘરેણું કાઢીને દૂર દૂર ફેંકે છે. એમ વિચારીને કે એ લેગા કરવા જાય ને હું છુટું, પણ ગરાસીયો તો વધુ શુસ્સામાં આવી જાય છે. બધા ઘરેણાં તેની પાસે

લેગા કરાવે છે ને પછી ઝાડ સાથે બાંધી દે છે. પેલો કરગરીને કહે છે કે મેં તને બધું આપી દીધું છે હવે તો જીવતો મૂકો, છતાં રણજીતમલને જરાપણ હયા આવતી નથી. તલવારથી ડોકું ઉડાડી દે છે. જનથી મારી નાંખે છે. ધનરાજ મરીને ગરાસણીના ગર્ભમાં ઉત્પન્ન થાય છે. આ બાળુ ગરાસિયો બધો માલ લૂંટીને અને તેની ઘોડીને લઈને ઘરે આવે છે. અને ગરાસણીને સોના રૂપાથી મઢી દે છે. મનમાં કુલાય છે. ગરાસણી પણ કહે છે, મેં તમને કેવો રસ્તો બતાવ્યો ! જો મેં ઉપરથી ન જોયું હોત તો તમારો શિકાર ક્યારનો ચાલ્યો ગયો હોત, આ વાત કરીને કુલાય છે. થોડા વખત પછી પુત્રનો જન્મ થાય છે. ગરાસીયો રણજીતમલ ને બધા ખુશ થાય છે. આનંદમાં આવી જાય છે. છોકરો ખૂબ રૂપાળો છે, નામ ધનપાલ રાખે છે. સારીરીતે લાલનપાલન કરીને માટેા કરે છે. બે વર્ષ પછી ઘોડી મરણ પામે છે, ધનપાલ બહીગણીને બાહોશ થયો અને થોડા વખતમાં રણજીતમલનો કારભાર ઉપાડી લે છે. ગરાસણી એને માટે સારી એવી કન્યા શોધે છે. તેનું નામ નિર્મળા. શુભ દિવસે ધામધૂમથી (ઠાઠમાઠથી) લગ્ન કરે છે અને સારો એવો પૈસો ખર્ચે છે. લગ્નની ચોરીમાં જ ધનપાલને એકદમ તાવ આવે છે. માતા પિતાને ખૂબજ ચિંતા થાય છે. જલ્દી વિદાય લઈ ઘેર આવી જાય છે. આ બીમારી ખૂબ વધતી જાય છે. ઘણા ઉપચારો કરે છે. દવા-ઓષડમાં સારો એવો પૈસો ખર્ચે છે, છતાં કશો ફેર પડતો નથી. રાત-દિવસ ઉઠગરા કરી સેવા કરે છે. ગામમાં જેટલા વૈદ્ય-ડોક્ટરો હતા તે બધાને બોલાવે છે. કોઈપણ ઇલાજ કામચાખ નિવડતો નથી. દીવસે દીવસે તબિયત બગડતી જાય છે અને ખૂબ થાકી જાય છે. ગરાસણી પણ ખૂબ ખૂબ ત્રાસી જાય છે. રડી પડે છે. અને કહે છે, કેવો કલૈયો કુંવર છે ? નખમાં પણ રોગ ન હતો. આમ એકાએક શું થઈ ગયું ? કોઈએ મારા પુત્ર ઉપર શું કરી નાખ્યું ? હે પ્રભુ ! આને બચાવ. ગરાસીયો કહે છે. મેં એવા કયા પાપો કર્યા હશે ? કે અત્યારે મારે આ દુઃખો જોવા પડે છે ! હે ભગવાન ! મેં શાં એવાં પાપો કર્યા છે, કે આ સજા મારે ભોગવવી પડે છે. ત્યારે કુંવર કહે છે. બાપુ ! ભૂતકાળ યાદ આવે છે ? તમે જે શેઠને માર્યો હતો અને એનું ધન લૂંટ્યું હતું, તે યાદ આવે છે ? રણજીતમલને ધનપાલના ચહેરામાં વાણીયો દેખાય છે. તે જરા ચમકી જાય છે. હું આ શું જોવું છું ? ત્યાં દીકરાને ઉધરસ આવે છે અને પછી બોલે છે. પિતાજી ! તમે જે શેઠને માર્યો હતો તે હું ધનપાલ છું. તમે મને લૂંટી લીધો તો હું જ તમારા દીકરા રૂપે લેણું લેવા અવતર્યો છું. આ સાંભળી ગરાસિયાને પશ્ચાતાપ થાય છે. બધું સમજાઈ જાય છે. અને ખૂબ દુઃખ અનુભવે છે. પછી ગરાસણી પૂછે છે. એમણે તો તને માર્યો પણ મારો શો વાંક ? કે મને આવા દુઃખો પડે છે ? પુત્ર કહે છે કે તે ગરાસીયાને રસ્તો બતાવ્યો કે જો જાય. જાવ જલ્દી કરો, નહીંતર તમારો શિકાર ચાલ્યો જશે. એમ તમે આંગળી ચીંધી હતી. તેથી તમારે આવા દુઃખો ભોગવવા પડ્યાં. પછી નિર્મળાકુંવર જે એની પત્ની હતી તે પૂછે છે કે મારો શો વાંક ? કે મારે યરણી તુરત આવું જોવું

જરૂર ! બોલતાં બોલતાં ખૂબજ રહે છે. ત્યારે ધનપાલ કહે છે :- તું મારી ઘોડી હતી. ઘોડાનો હથ્થુહથ્થાટ સાંભળી તને વિકારી ભાવ ઉછળ્યો. વિષયમાં અંધ બની. તને ઘણું ઠ્યું, છતાં તું ચાલીજ નહીં. એક ડગણું પણ ન ખસી, તારે કારણે તો માફ મૃત્યુ નીપજ્યું અને ઘોડી મરીને તું નિર્માળા થઈ એટલે તું પણ કેમને પાત્ર છે. બધા રડી રહ્યા છે ને તે પુત્ર ભગવાનનું નામ સ્મરણ કરતો અવસાન પામે છે. આ ઉપરથી એટલું સમજવાનું છે કે લોભથી મનુષ્ય જે કર્મ કરે છે એનો ખદલો અહીંયા ને અહીંયા મળે છે. અથવા બીજા જન્મમાં મળે છે. કર્મના ફળ ભોગવ્યા વિના છૂટકો નથી. દુઃખ ન ભોગવવું હોય તો સારાં કર્મ કરો, ધર્મની આરાધના કરશો તો અવશ્ય તમારું કલ્યાણ થશે. અને મોક્ષ પ્રાપ્ત થશે.

વ્યાખ્યાન.....નં. ૪

અષાઢ વદ ૫ ને સોમવાર તા. ૧૨-૭-૭૧

શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામી સિદ્ધાંતથી સમજાવે છે. ત્રણેય કાળે સિદ્ધ થયેલી વસ્તુ તેનું નામ સિદ્ધાંત. શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ ખારમા ઉપાંગ વન્હિ દશમાં ખાર અધ્યયનો કહ્યા છે.

નિસરે માયાનિ વહવહે, પગતા જુત્તી દસહરે રહ રહેયા ।

મહા ઘણૂ સત ઘણૂ, દસ ઘણૂ નામે સય ઘણૂય ॥

(૧) નિષધ (૨) માયની (૩) વહ (૪) વહ (૫) પગતા (૬) જ્યોતિ (૭) દશરથ (૮) દહરથ (૯) મહાધન્વા (૧૦) સપ્તધન્વા (૧૧) દશધન્વા (૧૨) શતધન્વા

જંબુસ્વામી સુધર્મસ્વામીને પૂછે છે હે ભગવાન ! તેમાં પ્રથમ અધ્યયનમાં શો ભાવ બતાવ્યો છે ? ત્યારે બાવન શુશ્વના ધારક ગણધર દેવ સુધર્મસ્વામી જંબુસ્વામીને કહે છે.

एवं खलु जंबु ! तेषां कालेषां तेषां समएणं

આ અવસર્પિણિ કાળના તે કાળ ને તે સમયની વાત છે. અવસર્પિણિ એટલે ઉતરતો કાળ. તેમાં છ આરાના ભાવો બતાવે છે.

પ્રથમ આરામાં જુગલિયાનું ૩ ગાઉનું દેહમાન અને ૩ પદ્યોપમનું આયુષ્ય

બીજા	”	”	૨	૨	”	”
ત્રીજા	”	”	૧	૧	”	”

પ્રથમ આરામાં અદૃમ ભકતે, બીજા આરામાં છટું ભકતે અને ત્રીજા આરામાં ચઉત્થ ભકતે આહાર કરે. કદપવૃક્ષ મનોવાંછિત સુખ આપે છે. પ્રથમના ત્રણ આરામાં વજ્ર-ઋષભનારાય સંઘયજી શરીરવાળા હોય છે. તેના હાડકાની મજબૂતાઈ એટલી બધી હોય કે તેના ઉપરથી હાથી ચાલ્યો જાય તો પણ હાડકું ખસે કે ભાંગે નહિ દાંતની બત્રીસી એવી હોય કે જાણે એક જ દાંત હોય. સદાય યુવાન રહે. માનવીની પાસે પુન્યનો સ્ટોક સારો એવો હોય છે ત્યારે બધી જાતની અનુકૂળતા પ્રાપ્ત થાય છે. જુગલિયાને જરા કે રોગ આવતા નથી. જુગલિયા શુભ પરિણામથી મરીને દેવગતિમાં જ જાય છે. જુગલિયા જોડલાડપે જ અવતરે છે. મરે ત્યારે એકને છીંક ને એકને બગાસું આવે છે ને સાથેજ મરે છે. કોઈને વિયોગ પડતો નથી. છ મહિના બાકી રહે છે ત્યારે પરલવનું આયુષ્ય બાંધે છે ત્યારે એક જોડકું પ્રસવે છે. તેમાં પ્રથમ આરામાં છોડની પ્રતિપાલના ૪૯ દિવસ કરે. બીજા આરામાં ૬૪ દિવસ, ત્રીજા આરામાં ૭૯ દિવસ કરે. ભાઈ-બહેન હોય ને તે જ પતિ-પત્ની થાય છે. આ ત્રણ આરા જુગલિયાના જાણુવા. ત્રીજા આરાના ૮૪ લાખ પૂર્વ ૩ વર્ષ ને ૮૧૧ મહિના) ચોરાશી લાખ પૂર્વ ત્રણ વર્ષ ને સાડા આઠ મહિના બાકી રહ્યા ત્યારે શ્રી ઋષભદેવ સ્વામીનો જન્મ થયો. તેમનું ૫૦૦ ધનુષ્યનું દેહમાન ને ૮૪ લાખ પૂર્વનું આયુષ્ય હતું. સીતેર લાખ કોડ અને છપ્પન હજાર કોડ વર્ષે એક પૂર્વ થાય. આવા ૮૪ લાખ પૂર્વનું ભગવાનનું આયુષ્ય હતું. અને આદિનાથ ભગવાનના માતા માડદેવાનું આયુષ્ય કોડ પૂર્વનું હતું. ઋષભદેવ સ્વામીને સો દીકરા હતા.

“ ઋષભદેવના ભરતાદિક સો પુત્ર, વૈરાગ્ય મન આણી સંયમ લીધો અદ્ભુત,

કેવલ ઉપરાજ્યું કરી કરણી કરતુત, જિન મત દિપાવી સઘળા મોક્ષ પહુંત ”

ભગવાનનું આદર્શ કુટુંબ તો જુઓ ! કેટલા મહાભાગ્યવાન આત્માઓએ ત્યાં આવી જન્મ લીધો. તેમના માતાને હાથીના હોદા પર અનિત્ય ભાવના ભાવતાં ભાવતાં કેવળજ્ઞાન અને કેવળદર્શન ઉત્પન્ન થયું. સો એ સો દિકરાએ દીક્ષા લીધી. અને તદ્દભવે મોક્ષમાં ગયા. તમારે કેટલા દીકરા છે ? કેટલાને દીક્ષા આપી ? ધર્મને પથે દોરતા જીવ નથી ચાલતો અને કર્મના પથે ઉત્સાહથી જોડો છો. પણ બાંધેલાં કર્મ અવશ્ય ભોગવવા પડશે. કર્મ કોઈની શરમ રાખતું નથી. તમે એનો કરો વિચાર કર્યો છે ? પુત્રનો ભવ ન બગડે, એને રખડવું ન પડે. એવી ભાવ દયા આવે છે ? કંઈ આવી છે ? તમને તમારી પોતાની જ દયા ન આવે ત્યાં પુત્રની દયાની વાત ક્યાં કરવી ? શરીરનો રોગ જેટલો ખટકે છે તેટલો ભવરોગ ખટકતો નથી. દિકરાને તાવ આવે તો દીકો દીકો થઈ જાય છે. જલ્દી ડોક્ટરને બોલાવે છે. દેહનું દર્દ મટાડવા પૈસાનું પાણી કરે છે. તાવ ઉતરે ને ઝટ સાજો થાય એમ ઇચ્છે છે. પણ આ દિકરો ભવ રોગમાંથી કેમ મુક્ત થાય એવું ઇચ્છો છો ? એને કદિ પણ ધર્મનું રહસ્ય સમજવો છો ? સારા અને

નરસા કાર્યોથી કઈ ગતિ મળે છે તે સમજાવો છો? ધર્મનું જ્ઞાન શિખવાડો કે (૧) માયા કરવાથી (૨) કપટ સહિત માયા કરવાથી (૩) જીવું બોલવાથી (૪) ખોટા તોલામાપ રાખવાથી, એ ચાર કારણે જીવ તીર્થંત્ર ગતિમાં જાય છે. આડા ચાલવાથી, વંકાઈ કરવાથી ગધેડા-ઘોડા-કૂતરા વિગેરેમાં જન્મ લેવો પડે છે. એવું કોઈ દિવસ કીધું છે? કોલેજમાં ખૂબ ભણતર ભણાવી ડોક્ટર, ગેરિસ્ટર, ઇન્સપેક્ટર ને વકીલ બનાવો અને પછી ગર્વ કરો કે અરે! મારો પુત્ર તો સર્જન ડો. થયો છે એમ કહી કુલાય છે. પણ મારો પુત્ર સાધુ થયો છે. આમ બોલવાનો ક્યારે શુભ અવસર આવે. આવી ચિંતવણી કરો છો? તમારો દીકરો ડોક્ટર થાય અને અમેરીકાથી ડીગ્રી મેળવીને આવે તો તમારી છાતી ગજગજ કુલે છે પણ એનું ભાવી કેવું છે તે સમજાય છે? તમે તમારા સંતાનોના ખરા હિતસ્વી હો તો એનો સંસાર ન વધે અને સંસારમાં ભટકવું ન પડે, એવો સુંદર માર્ગ બતાવો.

“ભરતેશ્વરના હુવા પટોધર આઠ, આદિત્ય જશાદિક પહોંચ્યા શિવપુર વાટ.

ભરતેશ્વરના આઠ પટોધર કેવળજ્ઞાન પામી મોક્ષમાં ગયા. ભગવાનની બે દીકરીઓ પ્રાદ્વી અને સુંદરી પણ મોક્ષમાં ગયા. એ ધર્મનો કેવો સુંદર કાળ હતો. પચાસ લાખ કોડ સાગર સુધી ભગવાન ઋષભદેવનું શાસન ચાલ્યું. પછી અજીતનાથ ભગવાન થયા. તે વખતે ૧૭૦૦ તિર્થંકર હતાં. નવ હજાર કોડ સાધુ હતાં. નવ કરોડ કેવળી હતા. ભગવાન અજીતનાથ વખતે ઉત્કૃષ્ટ ધર્મ કાળ પ્રવર્તતો હતો. ભગવાન ઋષભદેવ સ્વામી સિવાયના ત્રેવીસ તીર્થંકર ચોથા આરામાં થયાં. ચોથો આરો દુષમ સુષમ નામે હતો. એમાં દુઃખ વધારે અને સુખ ઓછું હોય છે. પાંચમા આરામાં મોક્ષ ગતિ અટકી. ચોથા આરામાં જન્મેલા પાંચમા આરામાં મોક્ષ જાય. પણ પાંચમા આરાના જન્મેલા પાંચમા આરામાં મોક્ષ ન જાય. ગૌતમ સ્વામી, સુધર્મ સ્વામી, જંબુ સ્વામી ચોથા આરામાં જન્મેલાં હતાં. અને પાંચમા આરામાં મોક્ષે ગયા. પાંચમા આરામાં આપણે કેટલા કમભાગી છીએ કે અહીંથી મોક્ષમાં જઈ શકાતું નથી, પણ પુરુષાર્થ કરીએ તો એકાવતારી થઈ શકાય છે. માટે હતાશ થવાની જરૂર નથી.

“અહીં નહીં તિર્થંકર કેવળી ગણુધર, અવધિ મુનિવર મનઃજ્ઞાની,
જંધા વિદ્યાચારી પૂરવધારી, આહારક શરીરી મહાધ્યાની,
નહીં ગગન ગામિની પદ્માનુસરણી, વૈકિંચ લખિષ પરિહારી,
ધન્ય ધન્ય પ્રભુવાણી સમસુખદાની, ભવિજન પ્રાણી ઉરધારી.”

આ પાંચમા આરામાં તિર્થંકર દેવો નથી. કેવલી ભગવંતો નથી. અવધિ કે મનઃપથંવ જ્ઞાની નથી. વિદ્યાચારી કે જંધાચારી પણ નથી. કોઈ લખિષ પણ આજે વિદ્યમાન નથી. પણ આજે એટલો તો પુણ્યોદય છે કે ભવ્યતારણી જિનેશ્વર દેવની વાણી મોગ્ધ

છે. જીવ સ્વભાવમાં સ્થિર થઈ, સિદ્ધાંતનું અવગાહન કરી તેને જીવનમાં ઉતારે તો કલ્યાણ માર્ગે ચલી શકે. પહેલા જંઘાચારી-વિદ્યાચારીની લખ્ધી હતી. તેનું વર્ણન નીચે પ્રમાણે છે.

જંઘાચારી લખ્ધી થવા માટે નિરંતર લખ્ધી પ્રાપ્ત ન થાય ત્યાં સુધી અઠમ અઠમના પારણા કરે. આવી સાધના કરવાથી લખ્ધિ પ્રગટ થાય છે. તેઓ જંઘા પર હાથ મૂકી સંકલ્પ કરે એટલે સીધા પંડગવન પહોંચી જાય. અને વળતાં નંદનવને વિસામો લઈ અને સ્થાનકે આવી જાય. આ ઉપર જવાનો વિષય થયો. અને ત્રીજે જાય તો પંદરમા રૂચક દ્વિપે, આહીનું ઉપાડેલું પ્રથમ પગલું ત્યાં મૂકે. અને વળતાં ૮ મા નંદીશ્વર દ્વીપે થઈને પાછા સ્થાનકે આવે.

વિદ્યાચારી લખ્ધિ પ્રાપ્ત કરવા નિરંતર છઠું છઠૂના પારણા કરે. આ પ્રમાણે સાધના કરે તેથી લખ્ધિ પ્રગટ થાય છે. વિદ્યાચારી સ્થાનકેથી પગ ઉપાડે અને સીધા નંદનવન ઉપર જાય, ત્યાંથી પંડગવન પર જઈ પાછો સ્થાનકે આવે, ત્રિજા માનુષોત્તર પર્વત પર જઈ અને સીધા નંદીશ્વર દ્વીપે જાય. ત્યાંથી સીધા સ્થાનકે આવી જાય. આવ્યા પછી જો તે આલોચના કરે તો આરાધક થાય. ભગવાને દ્વીપ-સમુદ્ર આદિની જે વાત કરી છે, તેને પ્રત્યક્ષ નિહાળવા માટે તેઓ લખ્ધિનો ઉપયોગ કરે છે. આવી લખ્ધિ સાધુને ઉત્પન્ન થાય પણ તેનો ઉપયોગ કરવો કલ્પતો નથી. તેથી લખ્ધિનો ઉપયોગ કર્યા પછી જો આલોચના ન કરે તો વિરાધક થાય.

મંદિરો, પર્વતો, પહાડો, કુદરતી સૌંદર્ય, કારખાનાઓ-ફેક્ટરીઓ જેવાં સ્થળો સાધુને જોવા કલ્પે નહીં. શ્રાવક સામાયિકમાં બેઠો હોય ને વરઘોડો નીકળે તો જોવા ન જઈ શકે, તો મુહુર્તવાળો સાધુ ક્યાંથી જઈ શકે? જોવા જેવો હોય તો એક આત્મા જ છે. આત્માના સ્વરૂપને નહીં નિહાળતા પરને જોવાની તારી ઉત્સુકતા તારામાં વિરાધકતા ઉત્પન્ન કરાવશે. માટે આત્મદર્શન કરી ભગવાનના શુભગાન ગા. હે જિનેશ્વર દેવ! તમે કહો તે જ સત્ય છે. એમાં કાંઈ શંકા નથી.

“તમેવ સત્ત્વં નિસ્સંકં જં જિગેર્હિ પવેદિતં”

તમને હરવા-ફરવાનો, જોવાનો-માણવાનો મોહ લાગ્યો છે. મુંબઈનો કેટલો મોહ છે? ગામડામાંથી બધા મુંબઈ આવ્યા, ગામડાઓ ભાંગી ગયા છે. ભણતર માટે, છોકરાને પરણાવવા વગેરે કામો માટે અને ધંધા માટે લોકો મુંબઈ આવ્યા. ભગવાને પાંચમા આરાના લક્ષણમાં કહ્યું છે કે મોટા નગર તે ગામડા સરખા થશે. ને ગામડા ઉજ્જડ થશે. બધા કુળની સ્ત્રી દાસીપણા કરશે. મોટા કુળની સ્ત્રી વેશ્યા સરખી થશે. આંજો આ લક્ષણો પ્રત્યક્ષ દેખાય છે. આજનો પહેરવેશ કેવો? પ્રથમ સ્કટ, તેમાંથી મીનીસ્કટ થયાં કેટલા

ફીટ! વાંકું ન વળી શકાય ! એક બેનનું પર્સ પડી બાય છે તો રસ્તે જતાં ભાઈને કહે છે : પ્લીઝ ! જરા આપો ને ! અને હવે તો લૂંગી આવી. ખેડેનો વાળ કપાવે અને ભાઈઓ વધારે. બન્ને લૂંગી પહેરે, ઓળખવા પણ મુશ્કેલ બને. કેવો ઉદ્દભટ અને તોછડા વેશ ? કેવું અનુકરણ કરી રહ્યા છે ! પફ-પાવડર, લાલી-લિપ્સ્ટીક લગાડીને નીકળે એટલે સામા માણસનું મન પણ મહેંકી ઉઠે. પછી વિકારી ભાવો બગ્યા વગર કેમ રહે ? મા-બાપ સમજે કે આપણી ફરજ છે માટે ઉચ્ચ કેળવણી આપવી જોઈએ. પણ આજે કોલેજમાં ભાઈ-બેનો સાથે ભણે. વાતાવરણ પણ કેવું ! તેમના ઉપર કોઈ ભતનો અંકુશ નહીં. મન ફાવે તેમ પ્રેમ કરી શકે. આ કેળવણી છે કે કોળવણી ! મોટા કુળની સ્ત્રી લગ્નમ્મ રહિત થશે. ખૂબ ભણાવી ડીગ્રીધારી બનાવો, મહીને ૫૦૦-૭૦૦ના પગાર લાવે. એમાં પુત્ર-પુત્રીઓ આઉટ લાઈને ચડી ગયા. તમે તેને શિખામણના બે શબ્દો કહેશો તો તે સાંભળશે કે સામું બોલશે ? આ કેવી દશા છે ? આજનો સમાજ કયાં જઈ રહ્યો છે ! અધોગતિના પંથે જ ને ? બોલવાની, ચાલવાની જરાપણ શરમ રહી નથી. છતાં તમને આટલો બધો મમત્વ કેમ છે ? એ સમજાતું નથી.

છોકરાને ભણવા માટે અમેરીકા મોકલ્યો અને માંસાહાર પણ કરે. ઇંડાને શાકાહાર માને ! કોઈ બેન-બેટીની લાજ લેવી તેમાં શરમ જેવું નહીં. પાણીને બદલે દારૂ પીએ છે. જે દેશોમાં હિંસાની હોળી સળગતી હોય એવા દેશોમાં તમારો દીકરો બાય. તેનો તમને હર્ષ થાય. આવા બધા પાંચમા આરાના લક્ષણો છે. પાંચમા આરામાં ગુરુ શિષ્યને ભણાવશે નહીં, બ્રાહ્મણ અર્થના પૂજારી થશે. હિંસા ધર્મના પ્રરૂપક ઘણા થશે. માણસને દેવ-દર્શન દુર્લભ થશે. વિદ્યાધરની વિદ્યાના પ્રભાવ ઘટશે. મ્લેચ્છના રાજ્ય ઘણા થશે. જે ભગવાને ભાવો બતાવ્યા છે તે તાદૃશ્ય દેખાય છે. જેના ઘરમાં સવાશેર કાંસુ હશે તે ધનવાન ગણાશે. પહેલા કાંસાની થાળી વગર જમતાં નહીં. આજે તો સ્ટીલની થાળી જોઈએ છે. લોહું આવી ગયું ને ? આવા સિદ્ધાંતના ઉંડા રહસ્યોને સમજાવનાર સદ્-ગુરુઓ છે. સદ્ગુરુનો આપણા પર મહાન ઉપકાર છે. મોહ-અજ્ઞાનના અંધકાર ઉલેચી મીઠા ઠંડા જ્ઞાનવારિ વરસાવનાર, ઠરિયા જેવા દિલમાંથી જ્ઞાનની સુવાસ પાથરી મનો-મંદિરને પવિત્ર કરનાર એવા પૂજ્ય મણીલાલજી મહારાજની આજે તીથી છે. મણીલાલજી મહારાજ ખૂબ જ વિદ્વાન હતાં. તેમનામાં જ્યોતિષનું પણ વિશાળ જ્ઞાન હતું. મરીને છવ્ઠ કઈ ગતિમાં જશે એ પણ જોઈ શકતા. ૧૮ વરસની ઉંમરે દીક્ષા લીધી. ચોપન વરસ સંયમ પાળ્યો. ચોપન વરસમાં ચોપન ગ્રંથો લખ્યા છે. આખો દિવસ સિદ્ધાંતના રહસ્યો ઉકેલવામાં તલલીન રહેતાં. આવા મહાન પવિત્ર આત્મા, જેને છેલ્લી જીંદગીમાં કેન્સર થયું. ઘણી વ્યાધિ થઈ પણ અભેડ સમતા. પાણી તો પીવાય નહીં. એવી અતુલ વેદનામાં પણ એવી સમતા. આમ છતાં ત્રણ કલાક સુધીની સમાધિ લગાવી. સમાધિ પૂર્ણ થયા પછી તેઓએ કહ્યું કે અષાઠ વઢ પાંચમને પાંચ વાગે ને પાંચ મીનીટે દેહ

વિલીન થવાનો છે. જ્યાં જવાનું છે એ જગ્યા હાલ ખાલી થઈ નથી. આવા પ્રેમર સ્નાની-નિત્ય આત્મ સ્મરણ કરવાવાળાનો આજે તૂટો પડી ગયો છે. જૈન શાસનને આનો મોટો ફટકો છે. આજે સમાજમાંથી સાધુ થવા નીકળે છે ઓછા અને જે થાય છે તેમાં પણ ઉત્કૃષ્ટ ચારિત્ર પાળવાની ધગશવાળા અને લગવાનને માર્ગે યથાર્થ રીતે ચાલવાવાળા ઘણાં ઓછા છે.

આવા મહાપુરૂષોનું જીવન અને મૃત્યુ આપણને ખૂબ બોધ આપી જાય છે. મહારાજ સાહેબની છેલ્લી અવસ્થા અમે જોઈ છે. જખ્ખર આરાધના કરી હતી. દેહાધ્યાસ કેટલો બધો છૂટી ગયો હતો, તે પ્રત્યક્ષ દેખાતું હતું. નિરંતર સમાધિ લાવમાંજ સ્થિર જોઈને આપણને એમ થાય છે કે ક્યાં એમની સમતા અને ક્યાં આપણી પામરતા ! એમના જીવનમાંથી આપણે સદ્ગુણ લેવાના છે. મહાપુરૂષોના જીવન સાંભળીને-વિચારીને તેમના જીવનની સુવાસ આપણા જીવનમાં ઉતરે તો કલ્યાણ થાય.

વ્યાખ્યાન નં.....૫

અષાઠ વદ ૬ ને મંગળવાર તા. ૧૩-૭-૭૧.

સિદ્ધાંત એટલે ત્રણેય કાળે સિદ્ધ થયેલી વસ્તુ તેનું નામ સિદ્ધાંત. વન્હિ દશામાં નિષધકુમારના અધિકારમાં લગવાન ફરમાવે છે, તે કાળ તથા તે સમયની એટલે વર્તમાન અવસર્પિણી કાળના ચોથા આરામાં જ્યારે લગવાન નેમનાથ પ્રભુ વિચરતા હતા એમના વખતની આ વાત છે. દારિકા નામની નગરી હતી. નગરી બાર જોજનની લાંબી એટલે અડતાલીસ ગાઉ લાંબી હતી. નવ જોજનની પહોળી એટલે છત્રીસ ગાઉની પહોળી હતી. નગર ચૌરસ હોય છે. પણ નગરી લાંબી વધારે અને પહોળી ઓછી હોય છે. નગરીમાં ખૂબ બાગ-બગીચા હોય. જ્યાં વાવ, કુવા, નદી તથા પહાડ હોય. આંખા તેમજ અનેક જાતના વૃક્ષ હોય. અનેક જાતના ફુલો હોય. આ બધું નગરીનું સૌંદર્ય છે. જંગલમાં પણ ઝાડ હોય છે. અને બાગમાં પણ ઝાડો હોય છે પણ કેટલો ફેર છે. વ્યવસ્થાપૂર્ણ અને કલાપૂર્ણ ગોઠવાયેલા ઝાડોને બાગ કહીએ છીએ. માળી એક જગ્યાએ અમુક રોપો તથા વૃક્ષોને રોપીને સુશોભિત કરે છે. મેદીને કાપી કાપીને વનસ્પતિમાં અનેક આકારો પાડી બાગની શોભા વધારે છે. ત્યાં પાણીનો છંટકાવ કરે છે. કુવારા કરે છે. બેસવાના આસનો ગોઠવે છે. ત્યાંનું વાતાવરણ એકદમ શાંતિપૂર્ણ અને આહ્લાદ ઉત્પન્ન કરવાવાળું

હોય છે. આખા દિવસનો થાકેલો માનવી ત્યાં જઈને વિસામો લે તો તેનો થાક ઉતરી જાય છે અને નવી સ્ફૂર્તિ મેળવે છે.

માળી પોતાના બાગમાં રોપાઓના વિવિધ પ્રકારનાં ફુલોને ચુંટી ટોપલીમાં ભરે છે અને કલાપૂર્ણ રીતે પરોવી હાર-ગુચ્છો બનાવે છે. તેને માણસો પ્રેમથી અહણ કરે છે.

સુતાર લાકડાને કાપી સુંદર ટેબલ-ખુરશી, પલંગ બનાવે છે. અણુધડ લાકડું હતું તેમાં બુદ્ધિનો ઉપયોગ થયો અને જનમન આકર્ષિત બન્યું.

કલાત્મક વસ્તુ સૌને પ્રિય લાગે છે. આપણે પણ આપણા જીવનબાગને વ્યવસ્થિત કરવાનો છે. આપણામાં વેરવિખેર થઈને પડેલી શક્તિઓને એકત્ર કરી, જીવનનું સુંદર સર્જન કરવાનું છે. અણુધડ વસ્તુ કોઈને પ્રિય થતી નથી. સારી સાડી, સારી ગાડી, સારી વાડી, સારી દુકાન, સારો શો કેશ, સારું ફરનિચર, સારો રેડિયો વગેરે જે જે સાઈં જોશે તે તમને ગમી જશે. તેમ જીવન પણ સાઈં બને તો ખીજને ગમે. અણુધડ જીવન પણ પ્રિય બનતું નથી. જીવનની શોભા પોતાના જીવનને ધર્મના રંગે રંગી દેવામાં જ છે. તમારો જીવનબાગ કેવો છે તે જરા તપાસી જો. તમારા જીવનને ઉર્ધ્વગામી અને કલાપૂર્ણ બનાવવા તમારે શું કરવું, તે જાની પુરવો બતાવે છે.

‘ધર્મમારામે ચરે લિકખું ધિમિં ધર્મ સારહિં,
ધર્મમારામે રયે દંતે, બંભચેર સમાહિએ.’

ધર્મરૂપી બગીચામાં સાધુઓ વિચરનારાં હોય. ધીરજવાન હોય. જેનાં જીવનરથને ચલાવનાર ધર્મરૂપી સારથી હોય. ઇન્દ્રિયોનું દમન કરવામાં રક્ત-પ્રહાર્યમાં સમાધિવંત હોય છે. બગીચાની સુવાસ લેવા સહુ કોઈ જાય. કોઈના સદ્ગુણોને જોઈને તેના તરફ સદ્ભાવ લાવી તેની પ્રસંસા કરે. પણ દુર્ગુણ તરફ દષ્ટિ કરશે નહિ. કોઈના દુર્ગુણ જોઈ તેની નિંદા કરશે તો એ વ્યક્તિ સુધરશે નહિ. પણ તમે ભારે કમી બનશો. અને તમારામાં બધાના દુર્ગુણો જોઈ નિંદા કરવાની આદત પડી જશે ને તે દુર્ગુણો જ તમારામાં ધર કરી જશે. કોઈને ઉકરડામાં આળોટવાનું મન થાય છે? પારકી નિંદા કરવી તે ઉકરડામાં આળોટવા બરાબર છે. તમારા મનને કચરાપેટી બનાવશો નહીં. પારકી નિંદા કરવી તે પૃષ્ઠમાંસ ખાવા બરાબર છે. જો તમે તેના હિતસ્વી હો, તેને સુધારવાની ઇચ્છા હોય તો પાછળથી નિંદા ન કરતા તમે તેની પાસે જાવ અને સમજાવો. પાછળથી કરેલી નિંદા વેરને વધારે છે ને વિષના વૃક્ષ રોપે છે. તમારે આત્માનું સુધારવું હોય તો ધર્મ કરો, પ્રભુની પ્રાર્થના કરો, ભક્તિ કરો. મારે હાથે કોઈનું બરાબ ન થાય, બધાનું હું સાઈં કામ કરું, એવી ભાવના ભાવો. ભક્તિ વિના મુક્તિ નથી. ભક્તિ કરવી એટલે દીવો લઈને ફેરવવો અને આરતી ઉતારવી, ધુપસળી આમ તેમ ફેરવી એને ભક્તિ

ઠહેવાતી નથી. ભક્તિ શરતવાળી ન હોય. ભક્તિ કરવી એટલે પોતાને તે રૂપ બનાવવું. મારું સ્વરૂપ અને તારું સ્વરૂપ સરખું છે. મારે તારા જેવું બનવું છે. ભક્તિ એટલે એકતા. ધ્યેય ભગવાન થવાનો હોવો જોઈએ. મારો અને તારો આત્મા સરખો છે તો હું તારા જેવો ક્યારે બનું? એવી અંદરથી ઉર્મિ ઉછળવી જોઈએ. અદમ્ય ઉત્સાહ પ્રગટવો જોઈએ. જેને મોક્ષના રૂપ ચાખવા છે તેને તેવાં કાર્યો કરવા જોઈએ. ભાવ વગરની સાધનાથી સિદ્ધિ નહીં મળે. ખાલી વાતો કરવાથી મુક્તિની પ્રાપ્તિ નહીં થાય. પાણીનું ગમે તેટલું વહોણું કરી નવનીત મેળવવા મથામણ કરશે તો શું એમ નવનીત મળશે ?

“ રેતમાંથી કદિ તેલ શું નીકળે, દૂધ વંધ્યા રતને હોય કયાંથી,
ઝાંઝવાના જળે તરસ છીપે કદિ, તો સુખ સંસારમાંથી,
વસ્તુ કે વ્યક્તિમાં સુખ રહેતું નથી, સુખ સાચું ભયું આત્મખાણે,
બંધનો તોડી જે દ્રષ્ટિ અંતર કરે, તો નિજનંદ તે અચળ માણે. ”

રેતને ગમે તેટલી પીણો તો શું તેમાંથી તેલ નીકળશે ? રણની અંદર જઈ રહ્યા હોય, ગ્રીષ્મ ઋતુ હોય, મધ્યાહ્નનો સમય હોય. તૃષ્ણા ખૂબ લાગી હોય. રાત્રે ઝાંઝવાના જળ દેખાય ને તે પીવા માટે દોડો તો ત્યાંથી પાણી મળશે ? નહિ મળે. તેમ સંસારમાંથી સુખ મળતું નથી. કોઈપણ વસ્તુ કે કોઈપણ વ્યક્તિમાં સુખ નથી. જેની જેની ખાણ ખોદતાં જાવ તેમાંથી તે તે વસ્તુ પ્રાપ્ત થતી જ જાય છે. તેમ અઢળક સુખ આત્માની ખાણમાંથી પ્રાપ્ત થાય છે. મોહ-મમત્વના, રાગ-દ્વેષના બંધનો તોડી માયા મરિચિકા-માંથી છુટી જો દ્રષ્ટિ અંદરમાં કરો તો નિજનંદની મસ્તી માણી શકાય.

“ સસા સીંગનું વહાણ કયું અને મૃગતૃષ્ણામાં જઈને તયું,
વંધ્યા સૂત જે વહાણે ચડયાં, ખંપુષો વસાણાં ભર્યાં. ”

આ બધું જેમ અશક્ય છે તેમ સંસારમાંથી કદિ પણ સાચું સુખ મળતું જ નથી. શાશ્વત સુખ મેળવવા માટે પ્રભુની સાથે પ્રીત કરો. પ્રભુ વીતરાગી છે. એને રાગ-દ્વેષ નથી. પણ આપણે એના જેવા બનવા માટે એનું સ્મરણ કરવાનું છે. અરિહન્ત થવા માટે અરિહન્તને ભજવાના છે.

“ ક્ષણે ક્ષણે તમે જાગૃત રહીને, અનુપમ સાધના કીધી,
નિદ્રા અને પ્રમાદ કરીને ઘોર વિરાધના કીધી,
પેલે પાર તમે પહોંચ્યા ને હું રહ્યો કાંઠા ઉપર,
મારી તમારી વચ્ચે લાખો જોજન કેડું અંતર. ”
સિદ્ધશિલા ઉપર આપ બીરાજો ને હું ધરતી ઉપર,
મારી તમારી વચ્ચે લાખો જોજન કેડું અંતર. ”

હે પ્રભુ ! ક્ષણે ક્ષણે તમે જાગૃત રહીને અનુપમ સાધના દ્વારા આત્માની આરાધના કરી. ત્યારે મેં પ્રમાદની પથારી કરી. આજસુનું ઓસિકું કરી. સુસ્તિની લાંબી સોડ તાણી છે. નિદ્રા અને વિકથામાં હું આત્માની ઘોર વિરાધના કરી રહ્યો છું. આપ પેલે પાર પહોંચી ગયા. ને હું તો હજુ કાંઠા ઉપર જ છું. મારી અને તમારી વચ્ચે લાખો જોજનનું અંતર છે. મારું મુળ સ્થાન તો ત્યાં જ છે. આ તો ચક્રદોળ છે. ઉપરથી નીચે ને નીચેથી ઉપર જાય છે. ચારગતિના ચકરાવામાંથી મુક્ત થઈ પાંચમી ગતિમાં જવા કેવો પુરુષાર્થ જોઈ શે ? આચારાંગ સૂત્રમાં કહ્યું છે કે “સ્વર્ણ જાળાદિ પંડિત” અવસરને જાણે એ પંડિત. આપણો કેટલો સમય નિંદ્રામાં જાય છે ? પ્રમાદમાં પણ કેટલો સમય કાઢો છે ? પ્રમાદ એ મોહનૃપતિનો સેનાપતિ છે. જીવનો સંસાર વધારતાર છે. કિંપાકંઠ સરખો છે. અનેકગુણોનો નાશ કરનાર છે. અનેક દોષોને લાવનાર છે. માટે પ્રમાદને તજો. સાધના કરવાનો મુશ્વસર છે. માટે પુત્ર-પરિવારની માયા જાળમાંથી છુટો. જેવા જેના નસીબ હોય એવું એને મળે છે. સૌનું ભાવી સૌની સાથે છે. એની ચિન્તા તારે શા માટે ? દરેક જીવ છ જોલ લઈને આવે છે (૧) ગતિ (૨) જાતિ (૩) સ્થિતિ (૪) અવધેષુ (૫) અનુભાગ (૬) પ્રદેશ. નામ ગોત્રની સાથે આયુષ્ય બંધાય છે. જે પ્રકૃતિના ભદ્રિક હોય, વિનિત હોય, જેનું હૃદય અનુકંપા વાળું હોય. એને મનુષ્યગતિનું આયુષ્ય મળે છે. તો તમને મનુષ્યગતિ પ્રાપ્ત થઈ છે. અહિં કેટલું રહેવાના છે ? જેટલી સ્થિતિ બાંધી હશે એટલું રહી શકશો. આયુષ્ય હોય તો જીવાય છે. પંચેન્દ્રિય જાતિ પામ્યા, પંચેન્દ્રિયની ચાર જાતિ છે. નારકી, તિર્યચ, મનુષ્ય અને દેવતા. તેમાં તમે મનુષ્યભવમાં આવ્યા. મનુષ્યના ગર્ભમાં આવ્યા ત્યારથી આયુષ્ય સ્થિતિ ભોગવાય છે. અવધેષુ એટલે તમારી ઉંચાઈ પણ એટલી મળી. અનુભાગ એટલે પાપ અને પુન્યનો રસ. શુભ રસ અને અશુભરસ. જે શુભ અનુભાગનો ઉદય હોય તો કચરામાંથી લાખો રૂપિયા મળી જાય. અને અશુભ અનુભાગનો ઉદય હોય તો મહેનત કરવા છતાં મળે નહિ. ને મળેલું હોય છતાં આદ્યું જાય તો પણ જીવ અસાન દશાથી પારકાને અર્થે દૂર કમોં કરે છે. કાળા બજાર કરવા, કોઈને છેતરવા, કોઈને બગલમાં દબાવવા, આ બધું થાય છે એ તમને કેમ સમજતું નથી ?

“કાળા ને ધોળા નાણાં, છોડીને જવું શાણા, મૂકી દે, મૂકી દે, તું જંબળ,
મહેલો ને બંગલા, બાગ બગીચા, લાડી અને વાડી, મોટર ગાડી,
અહીંનું અહીંયા રહેવાનું, સાથે નહીં આવવાનું, મૂકી દે મૂકી દે તું જંબળ.”

તમે શાણા થઈને બેઠા છો. પણ કાળા ને ધોળા નાણાં છોડીને જવું જ પડશે. એક વખત અમુક જંગલમાં જાય છે અને ધોળો હાથી જુએ છે. તે હાથી બે સૂંઢવાળો હોય છે. કૃષ્ણ સમજાવે છે. આ ધોળા હાથી જેવા માણસો બે બાજુથી પાપો કરે છે.

આજે લોકોની કેવી પરિસ્થિતિ છે? જીવન ધોરણ ઉંચું કેમ આવતું નથી? લાંચીયા-ખાતું બહુ છે. એટલે ઉંચું આવતું નથી. અહીં કાળા કર્મો કરશે પણ કર્મને શરમ નથી. કર્મનો કોયડો અફર છે. એને ઉકેલવો સહેલો નથી. પુન્યના ઉદય હોય તો પાપે કરવામાં ફાવટ આવે પણ અંતે તો ભોગવવું જ પડે છે. દુર્ગતિને જ દેખાડે છે. દુર્ગતિમાં ન જવું હોય તો ધર્મનું શરણું લ્યો. ધર્મ દુર્ગતિમાં પડતાં જીવને અટકાવે છે. તમે ધર્મને સેવો. આ ધર્મરૂપી બગીચો છે. તેમાં પ્રવેશ કરો તો શાંતિ મળશે, આનંદ મળશે. ધર્મમાં બધી ચોક્ખી વાતો છે. અહીંનો મોટો શહેનશાહ હોય, કુલની શૈયામાં સુનાર હોય, છતાં કાળાં કર્મો કરે તો તેને આગની પથારીમાં સુવું પડે છે.

કર્મ પોતાના ફળ આપે ત્યારે બન્ધવનું બન્ધવપણું પણ રહેતું નથી. મહાઆરંભ કરી, હિંસાકારી કર્મો બાંધવા વાળો, મહાપરિગ્રહ વાળો નારકીમાં જાય છે. જે પરિગ્રહમાં તમને સુખ લાગે છે એને જ્ઞાનીઓ નરકનું કારણ કહે છે. ગાંધીજી લગોટી પહેરતા હતાં. મગફળી ખાતા હતા. ઘર બરબું હોત તો કરોડો રૂપિયા લેગા થાત. જ્યાં જાય ત્યાં તેને ઢગલો નાણું મળી જાત. પણ તેઓ અપરિગ્રહી હતાં અને દેશની સેવા કરતા હતાં. આજે કોઈ માણસ ચોરી કરે છે. એ તમારી નજરમાં હલકો ગણાય છે. જ્યારે તમે ધોળી ગાદી અને તકીયે બેસી કંઈકના ગળા કાપો છો. તેનો તમને શો દંડ મળશે? એનો વિચાર કર્યો છે? બહારનો ચોર સારો પણ ઘરનો ચોર બહુ ખરાબ છે. ક્યાં મહાવીરના શ્રાવકો અને ક્યાં અત્યારના શ્રાવકો? ન્યાય, નીતિ અને સદાચાર આદિ શ્રાવકના એકવીશ ગુણ છે. એમાંથી એક ગુણ તો અપનાવો. આદર્શ શ્રાવક બનવું હોય તો દુનિયાને ઠગવી ન જોઈએ.

ખરાખોટા હીસાબોથી કમાણી તું છુપાવે છે,
ખુલે ચોરી રૂસ્વતથી ઘરો ઘર તું પતાવે છે,
પ્રભુ પૂરા પ્રમાણિક છે અહીંયા તું કરે છે,

એવી પતાવટ ત્યાં નહીં ચાલે (૨)

બનાવી લે તું દુનિયાને પરન્તુ યાદ રાખી લે

બનાવટ ત્યાં નહીં ચાલે (૨)

ખરા ખોટા કરી હરામનું દ્રવ્ય લાવો પણ એ ભોગવાશે? આજે માણસનું મૃત્યુ ચપટીમાં છે. ઘણાંને હાટી ફેંદલ થઈ જાય છે. મળેલું ભોગવી પણ શક્તા નથી. ધન માટે કેટલી ચોરી કરો છો? કેટલી જાતના ચોપડા બનાવો છો? જ્યારે ચોરી ખુલ્લી પડે છે ત્યારે ઘરોઘર રૂસ્વતથી પતાવે છે! શ્રાવકના કામ આવા ન હોય. ખાર વ્રત એ શ્રાવકનું જીવન છે, ચારિત્ર છે. શ્રાવકના ધર્મમાં તો આવો!

દંડાંત :—એક વખત એક શેઠ નિર્દોષ હોવા છતાં ખોટી રીતે પકડાઈ ગયા.

જેલમાં બેસાડવામાં આવ્યા શેઠ બેઠેલા છે, પણ જરાય ચિંતા નથી. છુટવા માટેના પ્રયત્નો કરતા નથી. પણ ત્યાં વિચારે છે. મારે નિયમ છે બે વખત પ્રતિક્રમણ કરવાનો, તે અહીં કેમ પળાશે ? ચોકીદારને બોલાવી કહે છે: મને બે બે ટાઈમ પ્રતિક્રમણ માટે તું સગવડ કરાવી આપીશ તો હું તને રાજ બે સોનામહેર આપીશ. ચોકીદાર શેઠની ઈચ્છા મુજબ બધી સગવડ કરી આપે છે. શેઠની મુદત પુરી થઈ જાય છે. શેઠને જેલ-માંથી મુક્તિ મળે છે, ત્યારે શેઠ ચોકીદાર પર ખૂબ જ પ્રસન્ન થાય છે. અને સોનામહેર ગણીને ચોકીદારના હાથમાં મૂકતા કહે છે, આ હું તને લાંચ નથી આપતો, પણ તે મને જે પ્રતિક્રમણ કરવાની સગવડ કરી આપી તેથી હું પ્રેમથી ભેટ આપું છું. જેઠર વિચારે છે કે આ શેઠનું જીવન કેવું સુંદર છે! કેવા ધર્મી છે, તેના જીવન બાગમાં કેવી સદ્ગુણની સુવાસ મહેંકી રહી છે. આ શેઠ કદિ પણ ખોટું કાર્ય કરે જ નહિ છતાં કોણે પકડ્યા હશે ? જેનું જીવન ધર્મના રંગે રંગાયેલું છે, એની કેવી સુંદર છાપ પડે છે. તો આ અનાદિ કાળની જેલમાંથી મુક્ત થવા તમે શું કરશો ? તમારે જીવન સુધારવું છે ? તો સુધરવા માટેના પ્રયત્ન કરો. ધર્મનું આચરણ કરો. ધર્મ રૂપી બગીચામાં રમો. જે ધર્મ રૂપી બગીચામાં રમે છે તેના પાપ-તાપ-સંતાપ અને પરિતાપ ટળી જાય છે. તેને શાંતિ પ્રાપ્ત થાય છે. ધર્મમાં રસ લેશો તો તમારું કલ્યાણ થશે.

વ્યાખ્યાન નં. ૬

અષાઠ વદ ૭ ને બુધવાર તા. ૧૪-૭-૭૧

સિદ્ધાંત એટલે ત્રણે કાળે સિદ્ધ થયેલી વસ્તુ તેનું નામ સિદ્ધાંત. તે કાળે અને તે સમયે દ્વારિકા નામની નગરી હતી. તેને સોનાનો ગઠ અને મણિરત્નનાં કાંગરા હતા. બેતાં બેતાં આંખને થાક ન લાગે તેવી સુંદર જોવા યોગ્ય નગરી દેવોએ રચેલી હતી.

જીવન નગરીને રમણિય-સુંદર બનાવવા માટે સત્સંગની ખાસ જરૂર છે.

મેં તો સત સંગ સાવરણે વિકાશે વાળ્યા, નાથ મનના મંદિરીયામાં આસન ઢાળ્યા;
ધરી બેઠી છું ક્યારનું ધ્યાન....આવો આંગણિયે.”

ભગવાનની પધરામણી મનોમંદિરમાં કરવી હોય તો પ્રથમ હૃદયને શુદ્ધ બનાવવું પડે, દુષ્ટ વૃત્તિઓ અને વિકારોથી મુક્ત બને તો જ હૃદય શુદ્ધ અને નિર્મળ બને. પ્રાઈમ મિનિસ્ટર (Prime Minister) પધારવાના હોય તો પૂર્વ તૈયારીઓ કેટલી કરો

છો ? પધારતા તેમનું સન્માન-સત્કાર કેટલો કરો છો ? અને તમારા મનને કેટલો આનંદ આવે છે ? જે વ્યક્તિ પ્રજા પાસેથી કર લે છે, વળી માંસાહારી છે, છતાં તમે તેનું ઉજળે દિલે સ્વાગત કરો છો તો ત્રિલોકીનાથ ભગવાનને માટે કેટલી તૈયારી કરવી પડે ? હૃદયની શુદ્ધિ વિના પરમેશ્વરની પધરામણી શક્ય નથી. વ્યાખ્યાન સાંભળો છો, માળા ફેરવો છો, પણ મન ક્યાં હોય છે ? મન તો આડતિયા સાથે વાત કરતું હોય છે. નવકારવાળી હાથમાં લીધી એટલે પંચપરમેષ્ઠીને પરોક્ષ મળવા માટેનું રીસીવર હાથમાં લીધું. ફોન લીધા પછી મન અવ્યવસ્થિત હશે તો બરાબર વાર્તાલાપ થઈ શકશે નહિ. વેપાર કરવો હોય પણ આડતિયાને રૂબરૂ મળી શકો તેમ ન હો તો ફોન દ્વારા તેમની સાથે વાત કરો છો તે સમયે ચિત્તની એકાગ્રતા બરાબર હોય છે કે બીજા વિચારોમાં ભમતું હોય છે ?

આજે માનવ પૈસા માટે તો પૂરેપૂરો સાવધાન અને બાગૃત છે, પણ પરમેશ્વરનું ધ્યાન ધરવા બેસશે તો મનની સ્થિતિ કામાડોળ થઈ જશે. કારણ તેમાં જે રૂચિ-પ્રીતિ જોઈએ તે નથી, જાપ કરવાથી જાંપ વળે, શાંતિ મળે, ત્યાગની ભાવના વિકાસ પામે. તમે નવ લાખ મંત્રનો જાપ કરો છો. માળા ફેરવો છો તો પણ શાંતિ મળતી નથી, તેનું કારણ શું ? નવકાર મંત્ર ભાવથી બોલતા નથી. નવકાર મંત્ર પ્રથમ મંગલ છે. છતાં ગાયને અને કુંવારિકાને મંગળ ગણ્યા છો. તમે બાહ્ય મંગળમાં પડી ગયા છો. નવકાર મંત્રનો ગણનારો કદી ભૂખ્યો ન હોય. ડોક્ટરે હાથ ખંખેરી નાખ્યા હોય છતાં નવકાર મંત્રના પ્રભાવે સારા થાય છે, એવા અનેક દાખલાઓ આજે પણ મોબુદ છે. પણ આ સર્વશ્રેષ્ઠ મંત્ર પર પૂર્ણ શ્રદ્ધા હોવી જોઈએ શ્રદ્ધા વિના જીવ ખુવાર થાય છે.

“માળા તો મનકી ભલી, ઔર કાન્ટકા પારા,
જો માળામાં શુભ હોય તો શીઠ વેચે મણિયારા;
માળા તો કરમાં ફેરે, સુખમાં ફેરે જીભાય,
મનડાં ચૌદિશ ફેરે એસો સ્મરણ થાય.”

હાથમાં માળા ફેરે છે પણ મન ક્યાંય ભમતું હોય છે. પ્રભુની સાથે જે જોડાણ થવું જોઈએ એ થતું નથી. એમાં માળા ખિચારી શું કરે ? અંદર એકાગ્ર થવું જોઈએ. મન ઈન્દ્રિયો સર્વ સાધનામાં એકતાર બની જાય છે, જ્યારે આત્મસ્વરૂપને પામવાની તાલાવેલી જાગે છે ત્યારે જગતના પદાર્થો અશાશ્વત છે એવી અનિત્ય ભાવનાના જોરે આગળ વધનાર સ્વરૂપને પામી જાય છે.

“દેખી આંગળી આપ એક અડવી વૈરાગ્ય વેગે વર્ધા,
છાંડી રાજ સમાજને ભરતજી કેવળજ્ઞાની થયા.”

ભરત ચક્રવર્તી શણગાર સજવા અરીસા ભવનમાં ગયા. જેને ૮૪ લાખ હાથી, ૮૪ લાખ ઘોડા, ૮૪ લાખ રથ, ૯૬ કોડ પાયદળ તેમજ છ ખંડનું રાજ્ય સર્વ સુખ-

સાદાળી હતી. તેમને શણગાર સજતાં એક આંગળી અડવી લાગે છે. અંદરથી પ્રશ્ન ઉપડે છે કે શું હું પરથી શોભું છું? દાગીના તથા કપડાં ઉતારતા ગયા અને ભરત ચક્રવર્તી કેવળજ્ઞાની થયા. સાચું પોતાનું આત્મિક સ્વરૂપ નીહાળ્યું. પરની શોભા મારે ન જોઈએ. શરીર તે હું નથી. વાણી તે પણ હું નથી. હું સમ્યક્દાનંદ છું. જેટલા અશિષ્ટ થયા તે સાધુ થયા વિના થયા નથી. જેટલા સાધુ થયા એ સમકિત પામ્યા પછીથી થયા છે. જીવને સાચી શ્રદ્ધા નથી એટલે તેની રખડપટ્ટી અટકતી નથી. તમને બીજા મંત્રો પર શ્રદ્ધા છે એટલી નવકારમંત્ર પર શ્રદ્ધા છે?

“હજારો મંત્ર શું કરશે મારો નવકાર બેલી છે,

જગત રૂઠીને શું કરશે મારો નવકાર બેલી છે.

હજારો મંત્રની તુલનામાં નવકારમંત્ર ન આવી શકે. અંદરથી લગની લગાડો, અંદરથી ક્યાન ધરો અને અશિષ્ટ થવાની ઇચ્છા રાખો. શેક પણ એના નોકરની સારી ચાલ-ચલગત જોઈને એના જેવો બનાવે છે તો હે ત્રણ લોકના નાથ! જે તમારું સ્મરણ કરે તે તમારા જેવો કેમ ન બને?

“નવકારમંત્ર વિનાશ કીધો અન્ય મંત્રો બાણીને,

કુશાસ્ત્રના વાક્યો વડે હણી આગમોની વાણીને,

કુદેવની સંગત થકી કર્મો નકામા આચર્યા,

મતિભ્રમ થકી રત્નો ગુમાવી કાચ કટકા મેં ગ્રહ્યા.”

ભગવાને કહ્યું છે. પહેલાં સ્વદર્શનનો અભ્યાસ કર, પછી બીજાનો અભ્યાસ કરજો. તમે કુશાસ્ત્રને સાંભળીને સ્વદર્શન ભુલી બાળ્યો છો. રત્ન આપી દીધા અને કાચના કટકા ભેગા કર્યા છે. આગમવાણીને હણી નાખી છે. જૈનધર્મ પર યથાર્થ શ્રદ્ધા નથી, ને કુદેવનું સ્થાન હૃદયમાં સ્થાપિત કર્યું છે. કોઈ દેવ હાથમાં તલવાર રાખે છે. વિતરાગને તલવાર રાખવી પડતી નથી. કોઈ દેવના હાથમાં લોહી ટપકતું માથું હોય. અનેક હાથ હોય, અનેક હથિયાર હોય. માણસની ખોપરીની માળા હોય. આંવાને તમે પગે લાગો છો! આ મહાકાળી છે એમ તમે બોલો છો. તમે ક્યાં ઉભા છો? નોરતામાં સ્ત્રીનો વેશ પહેરીને પુરૂષો નાચે છે. તમે કોના ઉપાસક છો? જૈન ધર્મના! ખીડીના ધુમાડા કાઢનારના પંડમાં દેવી આવે છે. અને કહે છે જા, બાપ, સાડું થઈ જશે. સાડું થાય તો ઠીક છે, અરે જો સાડું ન થાય તો કહે છે તમારા કર્મ તમને નડે છે. આ વાત તો અમે પહેલેથી જ કહીએ છીએ. તમારા કર્મ તમને નડે છે. આજે માણસમાં અશ્રદ્ધા ખૂબ જ વધી ગઈ છે. કર્મ હસી હસીને કરે છે, તે રોતાં-રોતાં પણ છૂટતાં નથી. ચીકણાં કર્મનાં બંધ વખતે જીવ ચીતો નથી, અને કર્મ ઉદયમાન થાય છે ત્યારે દેવદેવીઓની માન્યતામાં પડી બચ છે. કોઈ દેવના બેય પડખે સ્ત્રી બેઠેલી હોય છે અને શંકરના ખોળામાં પાવંતીજી બેઠેલાં હોય છે. આ દેવોમાં કામ-વિકાર દેખાય છે, જ્યાં નિર્વિકાર અવસ્થા નથી ત્યાં ધર્મ

કેવી રીતે હોઈ શકે? કુદેવ, કુચુર અને કુધર્મને માનવા એ મિથ્યાદષ્ટિ છે. મિથ્યાત્વનું મૂળ કાઠી નાખે. દેવદેવી કહે-અમને પાડો ચડાવજો, બોકડો ચડાવજો, તેમાં કેટલી હિંસા થાય છે? સંતબાલે તથા ગાંધીજીએ હિંસા અટકાવવા માટે કલકત્તામાં કેટલું કયું, પણ મિથ્યામાન્યતા છોડી નહિ. માંદા પડે તો ભોગ આપવાની માનતા માને છે. ‘લોટરી લાગી જાય તો એક પાડો ચડાવીશ’ આવી માનતા માને છે. કેઈ દેવી સિંહ-વાઘનો ભોગ માંગે છે. પણ વાઘનો ભોગ કેણુ દેવા જાય? જે જાય એ પોતે જ ભોગ થઈ જાય છે. ભોગ દુર્બળનો માંગે છે. પણ સખળનો માંગતા નથી. આવા દેવોની આશા રાખનારથી સુક્તિનાં સુખ ઘણાં છેટા થઈ જાય છે. માનવ ભૌતિક સુખની આશાએ દેવ-દેવીઓની માન્યતા રાખે છે. લોકને થોભ નથી. આપણાં દેવ રાગ-દ્વેષ વિનાનાં છે. વિતરાગની પાસે ત્યાગનો ખજાનો છે. ત્યાગીઓની દુકાનમાં ત્યાગનો માલ ભર્યો છે. “ભાવ ધરીને જે શુભ ગાય, તે જીવ તરીને મોક્ષે જાય”. માંગલિકમાં આ જ કહીએ છીએ. મોક્ષમાર્ગની સાધના એ નાના છોકરાનાં ખેલ નથી. સાચા દિલથી જો એની આરાધના કરે તો કર્મના બૂક્કા ઉડી જાય છે. નવકાર મંત્રના જાપ વિષે અનેક પુસ્તિકાઓ છપાય છે. તેમાં કેઈ વ્યક્તિની પૂજા નથી. અરિહંત એટલે ચાર ઘનઘાતી કર્મ ક્ષય કરનાર. વૈશ્ય હોય, ક્ષત્રિય હોય, શુદ્ર હોય, કે બ્રાહ્મણ હોય, પણ ચાર કર્મનો ક્ષય કરેલ હોય તેને જ નમસ્કાર કરવામાં આવે છે. નમોસિદ્ધાણું-સિદ્ધ ભગવાનને નમસ્કાર, ભગવાન આઠ કર્મથી રહિત થઈ લોકોએ બિરાજે છે. આપણે તેવા થવું છે, આપણું લક્ષ્યબિંદુ એ છે.

“કુંથુનાથ પ્રભુ મારે ઉપર આવવું છે, એરંડાના બીની માફક ઉપર આવવું છે; મહાવીર કોલેજમાં લણતર લણવાનાં, સૂત્ર સિદ્ધાંતના ચણતર ચણવાનાં, શુદ્ધાચારી નિર્વિકારી બની જાવું છે, અગ્નિના ધૂમાડાં માફક ઉપર આવવું છે...કુંથુનાથ.

સૂત્ર-સિદ્ધાંત ચારિત્રનું સાઈં ઘડતર કરે છે, માટી રહિત થતા તુંબડી પાણી ઉપર તરે. ધનુષ્યમાંથી બાણ છૂટી સીધું નિશાન પર વાગે છે. ધુમાડો અગ્નિમાંથી બહાર નીકળતાં ઊંચે જાય છે. તેમ નિર્દોષ માણસ ઊંચો જાય છે. માઈં શાશ્વત ઘર સિદ્ધશિલા ઉપર મોક્ષમાં છે. આવા ઘરને બતાવનાર અંશુલી-નિર્દેશ કરનાર સદ્ગુણો છે. સાધુ-પુરૂષો એક ગામથી બીજે ગામ વિહાર કરી ટાઢ, તડકો સહન કરીને ધર્મનો માર્ગ બતાવે છે. એ ઉપદેશની કેઈ ઉપેક્ષા કરે તો મનમાં લાવતા નથી, અને સમતામાં રહે છે. પ્રભુ મહાવીરની હાજરીમાં બધાએ તેઓનું અનુકરણ કયું નથી. તો હું કેણુ? મારી દરજ વીતરાગની વાણી સંભળાવવી, એ જ છે, આમ સમજી મહાપુરૂષો ઉપદેશની ધારા વહેવડાવે છે. એકાઠ વચન જો સદ્ગુણનું દિલમાં બેસે તો ઉદ્ધાર થઈ જાય. તમે કેટલું સાંભળો છો! આ છોડવા જેવું છે. અને આ છોડવા જેવું નથી, પણ આચરણમાં મૂકો છો? ભેંસ ખાઈને વાગોળે ત્યારે સ્વાદની ખબર પડે છે. એમ તમે પણ સાંભળીને

મનન કરો. જેમ જેમ મનન કરશો એમ એમ એર મળ આવશે. ભૌતિક પદાર્થોની આશાએ જીવે દેવને આરાધે છે. દેવની આરાધનામાં એકાગ્ર ચિત્ત ભાવ ભજવે છે. દેહની પણ સ્થિરતા જોઈએ. પુણ્યનો ઉદય હોય તો દેવતાઓ આવીને બધું કરી જાય છે. દારિકા નગરીમાં તમામ રાત્ર-રચીલું દેવતાઓએ વસાવી દીધું. દેવ રચિત રણિયામણી દારિકા નગરી હતી. તે નગરીના રાજા કૌણ હતો તે અધિકાર અવસરે.

વ્યાખ્યાન નં. ૭.

અષાઠ વદ ૮ ને ગુરુવાર તા. ૧૫-૭-૭૧

નાથે સિદ્ધાંતથી સમજાવ્યા. સિદ્ધાંત એટલે ત્રણેય કાળે સિદ્ધ થયેલી વસ્તુ એનું નામ સિદ્ધાંત. અહીં વહ્નિ દશામાં નિષધકુમારનો અધિકાર ચાલે છે. દારિકા નામની નગરી હતી. દારિકા નગરીના રાજા કૌણ વાસુદેવ હતા. આ વસુધરાના વિશાળપટ પર અનેક માનવીઓ જન્મે છે. કોઈ રાજા થઈને આવે છે, કોઈ ભિખારી થઈને આવે છે.

“આ દુનિયાની રંગભૂમિ પર, કોઈ બને મોર તો કોઈ બને ઢેલ,
આવ્યા છે સૌએ કરવાને ખેલ.

કોઈ થાય રાજા, કોઈ છે ભિખારી, કોઈ ખાય ખાજાં કોઈનું પેટ ખાલી,
વિધિએ બહેંચ્યા છે વિધ-વિધ પાઠો, કોઈને મળે મહેલ તો કોઈને,
મળે જેલ....આવ્યા છે.....”

આ દુનિયા એક રંગભૂમિ છે. કોઈ શ્રીમંતને ત્યાં જન્મે છે, કોઈ ખાવાના સાંસા હોય એવા દરિદ્રીને ત્યાં જન્મે છે. કોઈને નિત નવલાં પકવાનો ખાવા મળે છે. તો કોઈને પેટનું કેમ પુરું કરવું એ પ્રશ્ન રોજ સુંઝવતો હોય છે. કંઈ બધાં પાઠ વહેંચી દીધા છે. જુદા-જુદા પાઠ ભજવવા માટે આપણે દુનિયાની ભૂમિ પર આવ્યા છીએ. પાઠ ભજવી સૌને ચાલ્યા જવાનું છે. આપણે અહીં સ્થિર રહેવાનું નથી, પણ જવાનું છે. તમને કોઈ પૂછે કે તમે કયાંના રહેવાસી છો ? તો તમે કહો કે આ અમારું મળ ગામ છે. પણ જ્ઞાનીપુરૂષો કહે છે કે તું રહેવાસી નથી, પ્રવાસી છો. તારું શાશ્વત ઘર જુદું છે. તું સંયોગ સંબંધે અહીં આવ્યો છે. સંયોગ તેનો વિયોગ અવશ્ય છે. આ તો ભાડુતી મકાન છે. ભાડુતી મકાન હોય, બે-ચાર વરસ પછી ખાલી કરવાનું હોય તેને રંગ-રોગાન નહીં કરો, રીપેરીંગ નહીં કરો, કારણ કે ભાડુતી મકાન છે. શરીર પણ

ભાડુતી મકાન છે. શરીર કમનું ભાડે આપેલું મકાન છે. તારો તાદાત્મ્ય સંબંધ આત્મા સાથે છે કે કમ સાથે છે? જે આયા સે વિન્નાયા, જે વિન્નાયા સે આયા” । જે આત્મા છે એ જ્ઞાતા છે, જે જ્ઞાતા છે, તે આત્મા છે. તે જ્ઞાન તારી સાથે શાશ્વત ટકવાવાળું છે. માલ, મિલકત, લાડી, વાડી, ગાડી વિ. સંયોગિક સંબંધ છે. અગ્નિની અંદર ઉષ્ણતા અને પાણીની અંદર શિતળતા છે. એ તાદાત્મ્ય સંબંધે રહેલા છે. તેને કદી જુદા પાડી શકાય નહિ. જુદા પાડો તો તે વસ્તુનું અસ્તિત્વ ટકે નહિ. તેમ જ્ઞાન અને આત્મા તાદાત્મ્ય સંબંધે સાથે રહેલાં છે. જીવ અંદરની વસ્તુ ખોળતો નથી પણ પૌદ્ગલિક વસ્તુ પ્રાપ્ત કરવામાં આકાશ-પાતાળ એક કરવા મથે છે. આખો દિવસ એના જ પ્રયત્ન. એને મેળવવા માટેની જ દોડધામ કરી રહ્યા છે. આખા દિવસમાં સાંસારિક પ્રવૃત્તિ કરતાં તમને ભગવાન કેટલીવાર યાદ આવે છે? મોક્ષને દિવસમાં કેટલી વાર યાદ કરો છો? સ્ત્રી જે માંદી હશે તો તમને કેટલી ફિક્કર હશે? કંઈ દવા લાવું, કયા ડોક્ટર ખોલાવું, કયો ઈલાજ કરું? અને તે કેવી રીતે સાજી થાય! આવા વિચાર આવે છે. જ્યારે, મોક્ષ માટે તમને કોઈ વિચાર આવે છે?

તમારે ત્યાં બિહુ આવે અને બિહુ માંગે છે, કે “બા કોઈ બટકું રોટલો આપોને! તો તમે તેને વધું ઘટ્યું પડેલું હશે તે આપશો, નહિં તો ચોખ્ખી ના પાડશો. એનો તિરસ્કાર કરશો. જ્યારે વેવાઈ શતની ગાડીમાં આવી ચડ્યા હશે તો પણ રાત્રે ગરમાગરમ ભોજન બનાવી જમાડશો. શ્રાવકને રાત્રિ-ભોજન જમાય? “ન જમાય”, છતાંય હોંશે હોંશે રાત્રિ-ભોજન કરાવશો, અને બહુમાન કરશો. તેમ અહીં પણ શું કરો છો? પૈસાને, ધન-માલ-મિલકતને વેવાઈ જેટલું માન આપો છો. આખો દિવસ તેની પાછળ ચુમાવો છો, અને ટાઈમનો ટુકડો વધે તો ધર્મ માટે રાખો છો અને ન વધે તો ધર્મ કાલે કરીશું, એમ કહી ઉપેક્ષા કરો છો. ધર્મને લિખારી તુલ્ય માન્યો છે, અને પૈસાને વેવાઈનું સ્થાન માન્યું છે. આમાં મોક્ષ કેવી રીતે મળે? જેને મોક્ષ જોઈએ છે તેના હાડ-હાડની મિજબામાં ધર્મનો રંગ હોય. શ્વાસોશ્વાસમાં ભગવાન રમતો હોય.

“સમ્યગ્દષ્ટિ જીવડો, કરે કુટુંબ પ્રતિપાળ,
અંતરથી ન્યારો રહે, જેમ ધાવ ખીલાવત બાળ.”

જેમ ધાવ માતા બાળકનું લાલન-પાલન કરે, રક્ષણ કરે છે, સાર-સંભાળ લે છે, છતાં બાળક પોતાનું છે એમ માનતી નથી. તેમ સમ્યગ્દષ્ટિ જીવ પણ કુટુંબનું ભરણ-પોષણ ફરજ સમજીને કરે પણ અંતરથી ન્યારો રહે. તેમાં ઓતપ્રોત ન બને. જે તારે મોક્ષ મેળવવો હશે તો સંસારની વળગણાથી દૂર રહેવું પડશે. તને સંસારના સંબંધો કેવા લાગે છે? અંધન-અંધનરૂપ લાગે તો તેનાથી મુક્ત થવા પ્રયત્ન કરો. આ અંધનો બેડી રૂપ છે, અને ઝકડી રાખનાર છે, આવી કોઈ દિવસ પ્રતીતિ થઈ છે?

“અંધન અંધન ઝંખે મારું મન પણ આતમ ઝંખે છૂટકારો,
મને હહેશત છે આ ઝઘડામાં, થઈ જાય પૂરે ના જન્મારો....અંધન.
મધુરા, મીઠાં ને મનગમતાં, પણ અંધન અંતે અંધન છે,
લઈ જાય જનમનાં ચકરાવે, એવું દુઃખદાયી આલંબન છે,
હું લાખ મનાવું મનડાને પણ એક જ એનો ઉંડારો....અંધન.

તમારા અંતરાત્મામાંથી છૂટવાનો અવાજ આવે છે? અંધનો તમને મીઠાં-મધુરાં લાગતા હશે, તો પણ તે ભવના ચક્કરમાં પાડનાર છે. પુત્ર-પરિવાર-શરીર આદિને આલંબન રૂપ માનતા હો પણ તે દુઃખરૂપ આલંબન છે. જૈન ધર્મ શરીરને ગૌણ ગણે છે અને આત્માને મુખ્ય ગણે છે. તમે કેને મુખ્ય ગણો છો? આત્માને મુખ્ય ગણતા હો તો આત્મા માટે શું કરો છો? નાસ્તિક હોય એ આત્માને માનતો નથી, સ્વર્ગને માનતો નથી એમ ખુદેખુદ્ધું કહે છે. આસ્તિકો પોતાની જાતને આસ્તિક કહેવડાવતાં હોય, પણ ધર્મ સાથે-આત્મા સાથે એને કાંઈ લેવા દેવા ન હોય. ધન ખાતર ધર્મને વેચી દેતા હોય તો પ્રચ્છન્ન નાસ્તિક છે. જૈન ધર્મ આત્માવાદી છે. જો તમે જૈન ધર્મી હો તો આત્માને જુઓ. લવથી મુક્તિ કેમ થાય એ વિચારો. આપણા અંતરના રંગ-મહેલની અંદર બે વ્યક્તિનું શાસન ચાલી રહ્યું છે. (૧) આત્મા, (૨) મન. આત્મા જેનું સર્જન કરે છે, તેનું વિસર્જન કરવા મન હંમેશા પ્રયત્નશીલ રહે છે. આત્મા અને મન બંને એક જ મહેલની અંદર પોતાના કુટુંબીજનો સાથે વસે છે. છતાં બંનેના પંથ ન્યારા છે. આત્માનો પંથ મુક્તિનો છે, મનનો પંથ અંધન છે. આત્માની સખી સુમતિ છે, મનની પ્રેયસી કુમતિ છે. મનની પત્ની કુમતિ વિદ્વાસી તારપર વાસનાનું સંગીત છોડે છે. તેના મીઠાં-મધુરા સૂરો પણ આત્માનંદમાં અગન જલાવે છે. આત્મારામ કંટાળી જાય છે એટલે પોતાની પત્ની સુમતિને કહે છે કે તારું સુમધુર સંગીત મને સંભળાવ. સુમતિ નિજનંદના તાર પર સંયમનું સંગીત છોડે છે. ત્યારે આત્મા સુમધુર સુરાવલીમાં સ્વર્ગીય આનંદ અનુભવે છે. ડોલવા લાગે છે. ગાનાર વ્યક્તિ બે છે. એકની અંદર ત્યાગ છે, વૈરાગ્યની લાવના છે, છૂટવાની તમન્ના છે. બીજાની અંદર વાસના છે, કામના છે, એને મોહનાં અંધન પ્યારાં લાગે છે. રંગ-રાગ, નાચ-ગાન, ખાન-પાનની અંદર અપૂર્વ આહ્લાદ અનુભવે છે. આત્માને થાય છે કે આ અંધનને છોડી દઉં. ઉપાધિ જોઈતી નથી. ઉપાધિ ટાળી સાચી સમાધિ સાધું. મન ના પાડે છે. બન્નેનું જોર-શોરથી યુદ્ધ થાય છે. આત્મા સંયમ, તપ, ત્યાગનાં સાધનો વડે લડે છે. ત્યારે મન બહિર્ભાવના શસ્ત્રો લઈ યુદ્ધ કરે છે. બંને લડે છે. જેનું બળ વધારે, જેની શક્તિ વધારે એનો વિજય નક્કી થાય છે. ભગવાન પણ. ઉ. ૧ માં દર્શાવે છે કે-

“વરં મે અપ્પા દંતો, સંજમેણ તવેણ ચ,

માહં પરેહિ દમ્મંતો, વંધનેહિં વહેહિ ચ ॥ ૧૬ ॥

સંયમ અને તપથી આત્માનું દમન કરવું એજ શ્રેષ્ઠ છે. વિષય અને વાસનાને દુર કરવા એજ સાચો માર્ગ છે. નહિં તો વધ ને બંધનથી દમાવું પડશે. સંયમ વડે ઇન્દ્રિયોનું દમન કરવાનું છે. આત્માને શુંગળાવી મારનાર ઇન્દ્રિય અને મનદ્વારા ઉભી કરેલી વાસના જ છે. કે જે દેહમંદિરમાં બિરાજમાન ચૈતન્ય સ્વરૂપ, આનંદધન આત્માને ઓળખવા દેતી નથી. આત્માને ઓળખવો હોય તો જીવનને સુધારો. સદ્ગુણનો વિકાસ કરો. સદાચારને અપનાવો. સદાચારમાં જ સર્વની શોભા છે. સ્ત્રીઓની શોભા પણ શીલમાં જ છે, લજ્જામાં છે. જેના હૃદયમાં શીલધર્મ લેપાયો હોય તેને ભય નથી. વનવગડામાં સતીસ્ત્રી ચાલી જતી હોય. ઘોર અટવી હોય. બિહામણું સ્થાન હોય, ત્યાં કોઈ વિષયી માનવ સામે આવી ચડે, અને કહે કે મારે તાણે થઈ જા. ખૂબ સતાવે. માર મારે છતાં સતી સ્ત્રી પોતાના શીલધર્મનું રક્ષણ કરે છે. મૃત્યુને સ્વીકારે પણ પોતાનાં ધર્મને છોડે નહિ. બ્રહ્મચર્ય શરીરની સાચી શક્તિ છે. જીવનનું તેજ છે. આત્માનો પ્રકાશ છે. શરીરને સશક્ત રાખનાર જડીબુટ્ટી છે. સતીસ્ત્રી પોતાની દૃષ્ટિ કોઈ પર-પુરૂષ તરફ માંડે નહિ. આ જમાનામાં તો સ્ત્રીને પુરૂષ મિત્ર હોય છે. પછી ઉત્થાન કે પતન ? વિચારો તો ખરા ! તમારા સંતાનો ક્યાં જઈ રહ્યા છે ?

એક સુશીલા નામની બાઈ છે. જેનામાં માતા-પિતાએ બચપણથી શીલનાં સંસ્કાર રેડ્યા છે. કોઈ પુરૂષ સામે જોવું નહિ, અતિ પરિચય ન કરવો. વાર્તાલાપમાં ન ઉતરવું. પુરૂષો સ્ત્રીઓ સામે ટીકી-ટીકીને જીએ, અને સ્ત્રીઓ પુરૂષો સામે ટીકીટીકીને જીએ તેમાં વિકાર ઉત્પન્ન થાય છે.

“સ્ત્રીઓના અંગ પ્રત્યંગ, ચાર વેણુ નિરીક્ષણ,
ન દેખે ચિંતવે સાધુ, કામ રાગ વિવર્ધક”

સ્ત્રીનાં અંગોપાંગનું નિરીક્ષણ કરવાથી કામ રાગ વધે છે. કોઈ સ્ત્રી શણગાર સજીને ચાલી જતી હોય તેની સામું એક વખત જોવાઈ જાય એ સ્વાભાવિક છે. પણ વારંવાર જોવાથી વિકાર ઉત્પન્ન થાય છે. જેમ સૂર્ય સામે નજર નાખવાથી દષ્ટિ તરત પાછી ફરે છે, એમ સ્ત્રી તરફ જોઈને નજરને પાછી ખેંચી લેવી જોઈએ. જેમ કાચબો પોતાના ચાર પગ અને માથું ઢાલની અંદર છુપાવી લે છે. પછી તેને ભય રહેતો નથી. તેમ કાલ્પ પુરૂષો પાંચે ઇન્દ્રિય અને મનને કબજામાં રાખે છે. એમને છુટી મૂકતા નથી. અજ્ઞાનીજીવો ઇન્દ્રિયનાં શુભામ થઈ ગયા છે. તેથી ઇન્દ્રિયો જે જે હુકમો કરે એ પ્રમાણે નાચે છે. ક્ષરંગ જોવાથી પણ ઇન્દ્રિયો સતેજ બને છે. ઉચ્ચ સંસ્કાર લઈને બાઈ શ્વસુરગૃહે આવે છે. સુશીલાનાં પતિદેવ ઉદયચંદ્ર છે, બનેનું સુંદર જોડું છે. ઉદયચંદ્રને પુનમચંદ્ર નામનો મિત્ર છે. તે વારંવાર મિત્રને ત્યાં આવે જાય છે. ઘેર આવેલાનો આતિથ્ય સત્કાર કરવો જોઈએ એમ હિંજની એક-એક નારી માનતી હોય છે. પુનમચંદ્રને સુશીલા ચા-પાણી-નાસ્તો આપે છે. સુશીલા પુનમચંદ્ર આવે ત્યારે ઘરની પ્રવૃત્તિ કરે પણ નીચી નજરે કરે

છે. આંખથી આંખ પણ મિલાવતી નથી. રૂપ સાથે શુભની સુગંધ છે. ઘણામાં રૂપ હોય તો શુભ નથી હોતા. ઘણામાં શુભ હોય તો રૂપ નથી હોતું. પુણ્યના ઉદયે સુશીલા રૂપ-વાન પણ છે અને શુભવાન પણ છે. શુભાખનાં ફૂલમાં રૂપ અને સુગંધ બન્ને છે. આકાશના ફૂલમાં રૂપ નથી અને સુગંધ પણ નથી. રાતરાણીનાં ફૂલમાં રૂપ નથી પણ સુગંધ છે. કેમકાના ફૂલમાં રૂપ છે પણ સુગંધ નથી. એવા ચાર જાતના ફૂલ હોય છે. એમ માનવી પણ ચાર જાતના છે. સુશીલામાં શુભાખના પુષ્પની-જેમ બન્ને છે. પુનમચંદ્રને તે સુશીલાને જોતાં જ વિષયરૂપી વિષ ચડે છે. વિષ તો એક જ ભવમાં મારે છે. પણ વિષયરૂપી વિષ અનંતા જન્મ-મરણ વધારે છે.

“એક વિષયને જીતતાં, જીત્યો સહુ સંસાર,
નૃપતિ જીતતાં જીતીયે, દળ, પૂર ને અધિકાર.
વિષય રૂપ અંકુરથી, ટળે જ્ઞાન ને ધ્યાન,
લેશ મહિરા પાનથી, છાકે જેમ અજ્ઞાન.”

જેમ લકાઈની અંદર એક રાજા જીતાઈ જાય તો પછી તેનું લાવ-લશ્કર-અધિકાર બધું જીતાઈ જાય છે. તેમ એક વિષય જીતાય તો સઘળો સંસાર જીતાઈ જાય છે. વિષય રૂપી અંકુર જેના હૃદયમાં ઉગે છે, તેના જ્ઞાન-ધ્યાન ટળી જાય છે. મહિરાના પાનથી જેમ-તેમ બકવાટ કરે છે. તેનો વિવેકનો દિવડો ઓલવાઈ જાય છે. તે આગળ પાછળનું વિચારી શકતો નથી. તેમ વિષય પણ મહિરા તુલ્ય છે. વિષયરૂપી મહિરા પીનારે પણ વિવેક બ્રૂટ થાય છે. પારકી ખેડેન-ફિકરી પર ખરાબ દ્રષ્ટિ કરતાં અચકાતો નથી.

સુશીલાને જોતાં પુનમચંદ્રને વિચાર આવે છે કે આવી સુંદર સ્ત્રી મારી થઈ જાય તો કેવો આનંદ આવે! સુશીલા વિચીક્ષણ છે, પુનમચંદ્રની વિકારી દ્રષ્ટિને પારખી જાય છે, પણ બન્ને મિત્રો વચ્ચેની મિત્રતા તૂટે તે માટે કંઈ બોલી શકતી નથી. પુનમચંદ્ર આવે જાય તો તેને ખરાબર સાચવી લે છે. પુનમચંદ્રને એમ થાય છે કે હું જાઉં ત્યારે સુશીલા માફ સન્માન કરે છે એટલે કે તે મને ચાહે છે, એમાં જોગાનુજોગ એક વખત એમ બને છે કે ઉદયચંદ્રને એક મહિના માટે બહારગામ જવાનું થાય છે. તે પોતાના મિત્ર પુનમચંદ્રને કહે છે-મારે થોડા વખત માટે બહારગામ જવાનું છે. માટે તારી બાબતીની તું ખરાબર ખબર રાખજે. જે ચીજ-વસ્તુ જોઈતી હોય તે લાવી આપજે, આ સાંભળી પુનમચંદ્રે કહ્યું : તમે કોઈ જાતની ફિકર રાખશો નહિ. પુનમચંદ્રને તો જોઈતું હતું તે મળી ગયું. ઉદયચંદ્ર બહારગામ જાય છે. અને પુનમચંદ્ર દિવસમાં એક-જે વાર સુશીલાને મળવા માટે આવે છે. એક દિવસ તે સુશીલાને કહે છે-મારા બાઈ બહારગામ ગયા છે તેથી તમને ગમતું નહીં હોય. હું પણ તે જ છું, તેના જેવો જ છું. તમે જરા પણ ઓછું લાવશો નહિ. તમારો દિવસ તો પસાર થઈ જતો હશે, પણ રાત્રિ

એકલાં-એકલાં લાંબી થઈ પડતી હશે, માટે આજે રાતના હું તમને કંપની આપવા આવીશ, તેથી તમને એકલવાયું નહીં લાગે. સુશીલા વિચાર કરે છે કે આની શાન ઠેકાણે લાભની જ નોંધએ. નહીંતર અનર્થ કરી નાખશે. ભગવાને કહ્યું છે કે, શીલને સાચવવા કોઈ આપઘાત કરે, કોઈ ઊંચે આઈને મરે, કોઈ દરિયામાં પડે, આમ કોઈપણ રીતે મરણ સ્વીકારે તો તે આપઘાત આપઘાત નથી. આજની નારી લાજ-મર્યાદા અને શરમ વગરની થઈ ગઈ છે. ફેશન પણ કેટલી વધી ગઈ છે. અંગ્રેજી પિકચર જેવા જાય છે. નગ્નતા જુએ છે. તે જોતાં આનંદ માણે છે પણ કર્મના સારા બાંધે છે. જ્ઞાની પુરૂષો કહે છે આ બધો પરભાવ છે. જે કર્મ બાંધ્યા તેને આ ભવમાં કે અન્ય ભવમાં લોગવવા પડશે. એનો છૂટકારો થાય તેમ નથી. પુનમચંદ કહે છે-રાતના આવું ને ? ત્યારે સુશીલા હા પાડે છે. ભલે, રાતના આવજો. પુનમચંદ સ્ત્રી, પાવડર લગાવીને, ઈશી-ટાઈટ વસ્ત્ર પરિધાન કરીને અત્તર-સેંટથી મધમધાયમાન બનીને રાતની મોજ માણવા જાય છે. મોજ માણવા કે નરકમાં પડવા જાય છે. ઇન્દ્રિયો નચાવે એમ જ નાચે છે. સારાસારનો વિવેક ખોઈ બેઠો છે. શીલ એ મૂડી છે. શીલ એ રત્ન છે. જેનામાં શીલ રત્ન છે, એ બધાથી જાણી રહે છે. એને ગમે તેવા નિમિત્તો મળે તોપણ તેમાં લેપાતો નથી. કાઢવ અને પાણીમાં રહેવા છતાં કમળ લેપાતું નથી તેમ શીલવાન વ્યક્તિ વિષય લોગમાં લેપાતી નથી.

પુનમચંદને એમ થાય છે કે મારી સામે સુશીલા સારો વર્તાવ કરે છે, તેણી મને ચાહે છે. આજ હું સ્વર્ગીય સુખ લોગવીશ. એમ વિચારતો પ્રાંગણમાં પગ મૂકે છે. ત્યાં જ કાઢવ, કીચડ અને ડામરથી પગ ખરડાય છે. છતાંય આલ્સો જાય છે. આગળ જતાં રેશમી સાડીઓ, બનારસી શેલાઓ પાથરેલાં છે. તેમાં કાઢવ ખરડાયેલાં પગ કેમ મૂકાય ? એટલે તરત ધૂમ પાડે છે. આ બધું ઉપાડી લ્યો તો હું આવી શકું. સુશીલા કહે છે તમે તમારે આલ્સો આવો ને ? પુનમ કહે છે-મારા પગ તો જુઓ. હું આવીશ તો બધી સાડીઓ બગડી જશે. સુશીલા કહે છે-સાડીઓ તો ધોવાથી પણ સ્વચ્છ બની જશે પણ તમે માઈ તથા તમાઈ જીવન બગાડવા બેઠાં છો એતું કાંઈ થતું નથી તો સાડીની શી ચિંતા ! સુશીલા તેને શીલ અને વાસનાતું સુંદર સ્વરૂપ બતાવે છે. શીલ જીવન છે. વાસના મૃત્યુ છે. શીલ અમૃત છે. વાસના વિષ છે. શીલમાં શાંતિ અને સુખનો દરિયો છલકાય છે. વાસનામાં દુઃખનો દરિયો છે. શીલ જ્યોતિ છે. વાસના અંધારૂં છે. શીલ જ્ઞાન-વિજ્ઞાન છે. વાસના જ્ઞાતિ-અજ્ઞાન છે. શીલમાં અપૂર્વ શક્તિ અને બળ છે. માટે વાસના પર કાળૂ મેળવો. નહિ તો વાસનાના દાસ જ નહિ, પણ દાસના દાસ બનશો. પુનમચંદની આંખ ઉઘડી જાય છે. અરે ! મેં મિત્રદ્રોહ કર્યો. તું મારી બહેન છે, માતા છે. તેં મને દિવ્યદ્રષ્ટિ આપી. સુશીલા બધું ઉઠાવી લે છે. પુનમચંદ દોડીને પ્રગમાં પડી જાય છે. હૃદયમાં પશ્ચાતાપનો પાવક પ્રગટે છે. ચોધાર આંસુએ રડી પડે છે. સુશીલા તેને પ્રેમથી સમજાવે છે.

“હા પસ્તાવો વિપુલ ઝરણું, સ્વર્ગથી ઊતર્યું” છે,
પાપી તેમાં ડૂબકી ઢઈને, પુણ્યથાળી બને છે.”

જ્ઞાતીઓ કહે છે જે પત્રાતાપનાં વિપુલ પવિત્ર ઝરણામાં સ્નાન કરે છે તે પાપી પણ પુણ્યથાળી બની જાય છે. જેનો વર્તમાન સુધર્યો, એનું બધું સુધર્યું. પછી તે સુશીલના પગમાં પડી ક્ષમા માગે છે. પુનઃમચ્છંદ સુશીલા પાસે ક્ષમા-ચાચના કરી દૂર દૂર ચાલ્યો જાય છે. ઉદયચ્છંદ આવી તેની ખૂબ તપાસ કરે છે પણ તેનો પત્તો લાગતો નથી.

તમારા જીવન white છે કે black તે વંખત આવે ત્યારે ખબર પડે. આ સુંદર મજાની જીંદગી મળી છે. તો કર્મની સાથે જંગ ખેલી લ્યો.

નારીની શોભા શીલમાં છે. સદાચારમાં છે. તમારા આચાર-વિચાર સુધારો. ધર્મચર્યની શાખના એ જીવનની કળા છે. કળા વસ્તુને સુંદર બનાવે છે, તેના સૌંદર્યમાં વૃદ્ધિ કરે છે. આચાર પણ એ જ કામ કરે છે. તે જીવનને સુંદર, સુંદરતર, સુંદરતમ બનાવે છે. આવા ઉત્તમ આચાર અને વિચારથી જીવન ઘડાશે તો આત્માનું કલ્યાણ થશે.

વ્યાખ્યાન.....નં. ૮

અપાડ વદ ૯ ને શુક્રવાર તા. ૧૧-૭-૭૧

સિદ્ધાંત એટલે ત્રણેય કાળે સિદ્ધ થયેલી વસ્તુ હોય તેનું નામ સિદ્ધાંત. બારમા કૃપાંજ વિશે ભગવાન મહાવીર સ્વામી સમજાવે છે.

રેવન્તગિરી નામનો પર્વત હતો. તે એટલો ઊંચો હતો કે બધે વાદળ સાથે વાતો ન કરતો હોય ! ખૂબજ રમણિય હતો. અનેક ઝાડપાન, ફળફૂલ ઘટાઓથી શોભતો હતો. આ બધી નગરીની શોભા છે. ઝાડપાન હોય, દવાખાના હોય, બાગ-બગીચા હોય એ બધાં નગરના રમણિય સ્થાનો છે. રસ્તા, મકાનો એકસરખા હોય તો નગરીનો દેખાવ મન્ય લાગે છે. દારિકા નગરી મનહરણીય હતી.

નગરી સોહંતી જલવૃક્ષમૂલા, રાજ સોહંતા ચતુરંગી સેના,
નારી સોહંતી સુશીલવંતી, સાધુ સોહંતા નિર્વંધવાણી”

નગરી જળાશય, વાવ, ફૂવા, બાગ-બગીચા, વાડી, વનરાજી, જાતજાતનાં વૃક્ષો વગેરેથી

એલે છે. અશ્વસેના, ગજસેના, રથસેના અને પાયઢગસેનાથી રાખ શેલે છે. સીની શેલા શીલસો છે. સાધુની શેલા નિર્વંધ વાણીમાં છે. નિર્વંધ એટલે પાપ રહિત. સાધુની વાણી કદંશ ન હોય. કોઈ પણ જીવની હિંસા થાય એવી ન હોય, કોઈ જીવને પીડા થાય એવી ન હોય, નિશ્ચયકારક ભાષા ન હોય, માર્મિક પણ ન હોય.

“મુસં પરિહરે મિક્ષુ, ન ચ ઓહારિણિં વણ;
ભાષા-દોસં પરિહરે, માયં ચ વજ્જણ સયા ॥” ઉ. અ. ૧-૨૪

કર્મની લેખડો તોડનારને ‘ભિખ્ખુ’ કહેવાય છે. કર્મના ગંજે-ગંજ આત્મા ઉપર લાગેલા છે, એને તોડે તે ભિખ્ખુ. જીવ જાય તો કુરબાન કરી નાખે પણ જીવું બોલે નહિ. જીવું બોલવું તે મરવા બરોબર છે. ભાષા બોલવામાં કાળુ રાખવો જોઈએ. ભાષા બોલતાં સહેજ પણ દોષ લાગી જાયતો તેવી ભાષાને પણ વળું દે છે. અને સદા માયાથી પણ દૂર રહે છે.

એક જંગલની અંદર મુનિ ભગવંત બેસા છે. પાછળથી શિકારી આવે છે. અને પૂછે છે. “હરણુનું ટોળું તમે અહીંથી જતાં જોયું?” જે રસ્તામાં કયા રસ્તે ગયું તે મને બતાવો. પણ મુનિ ભગવંત બોલતાં નથી. જો સાચેસાચું બોલે તો હિંસાનું પાપ લાગે. જો જીવું બોલે તો અસત્યનું પાપ લાગે છે. એવા સમયે મુનિ ભગવંતો મૌન ધારણ કરે છે, નહિં બોલવાથી મરણાંત કષ્ટ પણ આવે તો તે સમભાવે સહન કરે. પ્રાણ જાય પણ હિંસાકારી ભાષા બોલે નહિ. ઉપાશ્રય બનાવો, રસોડા બોલો, આવી વાતો સાધુથી બોલાય નહિ. હિંસા કરનારને અનુમોદન પણ ન આપે. શાનીપુરૂષો કહે છે, હિંસાની વાતો તારાથી થાય નહિ.

એક મુનિવર ગોચરીએ નીકળ્યા છે. માસખમણનું પારણું છે. જે રાજગૃહીની રાજકન્યાને પરણનાર મેતાર્યમુનિ છે. મહીના મહીનાના ચોવિહારા ઉપવાસ કરે છે અને પારણે પોતાના જ હાથે વહોરવા જાય છે. મુનિ શ્રમજીવી હોય છે. મુનિને કોઈ ટિફીન લાવીને આપે તો કલ્પે નહિ, વેચાતું લાવીને આપે તો કલ્પે નહિ. મુનિ ભગવંત ફરતા ફરતા ઉચ્ચ, નીચ અને મધ્યમ કુળની અંદર વહોરવા જાય છે. એક ઘરમાં પ્રવેશ કરે છે. સોનીનું ઘર છે. સોની-જવલા ઘડી રહ્યો છે. ને તેનું ધ્યાન મુનિ-ભગવંત પર પડે છે. તરત બેસો થઈ જાય છે.

“જવલા ઘડવા પડતાં મૂક્યા વંદાં મુનિના પાય,
ભિક્ષા દેવા મુનિરાજને સોની ગયો ઘરમાં”

પધારો મહારાજ! સોની કહે. આજે મારે આંગણે કલ્પવૃક્ષ ઉગ્યો, મેલીકે મેલ વરસ્યા. તમે મારું આંગણું પાવન કર્યું. સાધુ નિર્દોષ વસ્તુ વહોરે છે. સાધુ માટે ખનાવે

તે વસ્તુ ન હો. સચેતનાં સંઘટા વાળું પણ મુનિને અપતું નથી. જવલા ઘડવાનું કાચ ત્યાં જ પડતું મૂકીને મુનિને વહોરાવવા માટે અંદર ગયો. જ્યાં અંદર જાય છે ત્યાં પાછળથી પંખી સાચા જવ માની ચણી જાય છે. મુનિ ભગવંતને ખૂબ જ ભાવથી વહોરાવે છે અને થોડે સુધી મૂકવા જાય છે. મુનિને મુકી આવીને સોની ઘડવા બેસે છે. બુદ્ધે છે તો જવ દેખાયા નહિં. તેથી એને લાગ્યું કે આ કામ સાધતું જ છે.

“સોનીને શંકા ગઈ સાધુનાં એ કામ,
ઠોટ મૂકીને સત્વરે, બોલાવ્યો તત્કાળ.”

સોનીને એમ થાય છે કે આ સાધુ નહિ પણ કંઈ જ હોવો જોઈએ. મારા જવલા એજ લઈ ગયો હોવો જોઈએ. સોનું દેખીને મુનિવર પણ ચળે. સોની એકદમ ઠોટ મૂકીને મહારાજને કહે છે, જલ્દી પાછા વળો. મુનિવર પાછા પધારે છે. પાત્રી તથા કપડાંની જડતી લીધી. મોઢું બોલાવ્યું, કદાચ મોઢામાં સંતાડયા હોય પણ ન મદ્યા એટલે કહે છે કે બોલ, મારા જવલા ક્યાં છે? જલ્દી ખતાવ, નહીં તો તારી બરાબર ખબર લઈ લઈશ. એમ સોની ધમકી આપે છે.

“મેતારજ સમજી ગયા ને પંખીડાની આવી દયા,
પંખીડાનું નામ લઈશ તો મરી જશે બિચારું,
એના કરતાં બહેતર છે કે શરીર સળગે મારું,”

મેતારજ સમજી ગયા કે જવલા ચણી જનાર પક્ષી છે. પક્ષીનું નામ લેવું તેના કરતાં મારા જીવનનો લોભ આપવો એજ શ્રેષ્ઠ છે. કેવા જીવદયાના હિમાયતી! પક્ષીનાં જીવનને બચાવવા ખાતર પ્રાણની આહુતિ આપવા તૈયાર થાય છે. સોની મુનિને ખૂબ માર મારે છે. ચોર કદી માને નહીં એમ કહીને ઢંઢોળે છે. મુનિભગવંત વિચારે છે. મૌન રહેવું એ જ મારા માટે શ્રેયસ્કર છે. તેથી સોનીના મારના પ્રહાર સહે છે, પણ બોલતા નથી. સોની ખૂબ જ કેંધાયમાન છે.

“બળબળતાં બપોરે સોની વાધર શીવ વીંટાળે,
મુનિના મસ્તકમાંથી જાણે વીજ કડાકા બોલે.
ફટ ફટ ફટે હાડકાં ને ત્રડ ત્રડ તૂટે આમ,
સોનીડે સંતાપીયા પણ મુનિ રહ્યા મનઠામ.”

મૌનને સાંધે તે મુનિ. પ્રાણને લોગે પણ ચારિત્ર્ય ન જવા દે. સોની વાધર લઈને માથે વીંટાળીને ચૈત્ર વૈશાખનો-શ્રીષ્ઠ ઋતુનો તડકો, જાણે આગનો ભડકો. સમય પણ મધ્યાહ્નનો છે, સૂર્ય તપી રહ્યો છે. એવા અસહ્ય તાપમાં મુનિભગવંતને ઊભા રાખ્યા. જુલે આનો કંઈ અનંત તું જોઈ હો.” એમ સોની બબડે છે. આમડાની વાધર તડકાના

તપથી સંકેતાય છે ને શરીરની આમડી તણાય છે. મહીના મહીનાના ઉપવાસ છે. શરીર તો હાડપિંજર જેવું થઈ ગયું છે. મસ્તકે તો બાણે વીજળી કડાકો કરે છે. હાડકો ફટ ફટ ફૂટે છે. તડતડ આમડી તૂટે છે, છતાં સાધુને જરા પણ ક્રોધ ન આવ્યો. મોનીનો જરા પણ દોષ ન જોતાં વિચારે છે કે મારા પોતાનાં જ કર્મ ઉદયમાન થયા છે એમાં સોનીનો શો દોષ ? જેમ કોઈને હડકાયું કુતરું કરડયું હોય તો તરત જ હડકવા લાગતો નથી. પણ કરડયા પછી અસુક ટાઈમે હડકવા ઉપડે છે. તેમ જે કર્મ બંધાય છે તે કર્મ તરત ઉદયમાં આવતું નથી. તેની પણ મુદત પડે છે. અબાધાકાળ એટલે બંધ અને ઉદય વચ્ચેનો કાળ. જ્યાં સુધી મુદત ન પડી હોય ત્યાં સુધી સજા થવાની નથી. કર્મ એટલે જ ફેંકીને કહે છે કે કર્મબંધ અને ઉદયના વચલા ગાળામાં તું સ્વતંત્ર છે. તે વખતે તું સંયમ અને તપથી કર્મને ઉડાવવા ધારે તો ઉડાડી શકે છે.

“બંધ સમયે જીવ ચેતીયે રે, ઉદયે શો સંતાપ....સહુણા.”

કર્મ બંધતી વખતે સાવચેતી રાખવાની જરૂર છે. અને જે બંધાયાં છે તેને ઉદયમાન થયાં પહેલાં પુરુષાર્થથી ઉડાડી દેવાની જરૂર છે, પણ ઉદયમાં આવ્યા પછી રાડો પાડશો કે અરેરે, હવે તો આ દુઃખો ખમાતાં નથી. હે ભગવાન ! દોરી ખેંચી લે તો સારું, હવે આનાથી છૂટું. એમ હાથવોચ કરવાથી કર્મ છૂટી નહીં જાય. કોઈ માણસ પીડાતો હોય અને પછી મરી જાય તો તે પીડાથી અત્યારે દેહ છૂટ્યો. પણ કર્મ તો આત્મા સાથે જ ગયા છે. તે કર્મોને અન્ય ગતિમાં ભોગવવા પડે છે. તપશ્ચર્યા કરવાથી કર્મની નિજરા થાય છે. કોઈ માણસને ક્ષયનું દર્દ થયું. તેને ઉપરથી મલમ ચોપડી કરે પણ જે જોઈએ તે દવા ન કરે તો ક્ષય મટતો નથી. ઉપવાસ કર્યા, માળા ફેરવી, પણ અંદરના કષાય ન ટળ્યા તો શા કામનું ? બહારની ક્રિયાઓ અભ્યંતરમાં જવો મોટે છે. ઉપવાસ કર્યા અને પારણું ન સચવાયું તો અંદરથી ધમધમાટી થાય છે. આવી વ્યકિત શું ધર્મ પામી છે ? ‘પારણાની હજી તૈયારી કરી નથી ? ક્યારે હું પારણું કરીશ ?’ જિમ્મ જોરજોરથી બોલે છે. કજીયા કરે, બોલાવ્યાલી કરે, અપાસરામાંથી છૂટયા પછી કહે કે આવી જા, તારા બાપનો અપાસરો છે ? આ કષાયના રમખાણ છે ત્યાં સુધી મજા મળવાનો નથી.

“કષાયની ઉપશાંતતા માત્ર મોક્ષ અભિલાષ, ભવે ખેદ પ્રાણી દયા, એ કહીએ જિજ્ઞાસ, તે જિજ્ઞાસુ જીવને થાયે સદ્ગુરુ બોધ, તો પામે સમકિત ને વતે અંતર શોધ.”

કષાયની ઉપશાંતતા એટલે કષાય શમી જવો જોઈએ. જેનાથી સંસારનો લાભ

મથિ, જન્મમરણ વધે એનું નામ કષાય છે. આવા કષાય જીવે કયા કયા લવમાં નથી કર્યા ? એક શેરીનો ફૂતરો બીજી શેરીમાં આવે તો તે બીજા ફૂતરાને લોહીલુહાણ કરીને ભગાડે, પાડે પાડા અને લે'શે લે'શું શીંગડે શીંગડે બાજે અને ભારે યુદ્ધ કરે. આ કષાય નથી દેખાતો ? આવી યોનીમાં પણ કષાય દેખાય છે. માણસમાં પણ જો પોતાનું ધાયુ ન થાય તો આંખ ફરી જાય છે અને ન જોલવાનું પણ જોલે છે.

કષાય કરવા એવો છે ? ના; છતાં ફૂંકાડો ન બતાવું તો બંધા મારા માથે ચડી જાય છે, જ્યારે છોકરાને માવતર ખૂબ મારે છે. નિર્દય રીતે મારે છે. ત્યારે બાળક નિંભર બની જાય છે. કંઈ ઢોળી, ફેડી નાખે તો શું મારવાના હોય ! મોટાના હાથે કદિ તુટતું ફૂટતું નહિ હોય ? જરા વિચારો.

“ક્રોધ પ્રત્યે તો વતે ક્રોધ સ્વભાવતા,
માન પ્રત્યે તો દીનપણાનું માન જો,
માયા પ્રત્યે માયા સાક્ષી લાવની,
લોભ પ્રત્યે તો વતે લોભ સમાન જો,
અપૂર્વ અવસર એવો ક્યારે આવશે”

જ્યારે ક્રોધ આવે છે ત્યારે સમજી જવું કે મારો ક્રોધ જેટલું મારું ખરાબ કરે છે એવું બીજા કોઈ ખરાબ કરી શકતું નથી. ક્રોધથી બચવા સમજાવને કેળવવો જોઈએ. માનના પર્વત પર આરૂઠ થયેલો ભાન બૂલે છે. પગ લપસે છે ને નીચે જઈ ફૂંકાઈ પી ખાઈમાં પડે છે માટે માન પ્રત્યે દીનપણાને ધારણ કરો. માયા નાગણની જેમ ક્યારે વીંટળાઈ ડાબશે તે ખ્યાલ નથી માટે માયા પ્રત્યે સાક્ષી લાવ કેળવો, લોભની આંધ એવી જાડી છે કે ગમે તેટલું નાખવા છતાં ભરાતી નથી માટે લોભને છોડી સંતોષને ધારણ કરવો જોઈએ.

મુનિને કષાયનું નિમિત્ત મળ્યું છે. જીવનમરણનો સંગ્રામ ચાલે છે. બાધરથી જાણીની ખોપરી તૂટે છે. શું જીવ નીકળવો સહેલો છે ? લાખો કરોડો સોનામહોરો મૂકીને જે નીકળી ગયા છે એ આવા જવલાની ઈચ્છા રાખે ? મુનિ માથે ખોડું આળ આપ્યું; છતાં તેઓ આત્મસાધના ચૂક્યા નહીં. કોઈનો આશ્રય માગ્યો નહીં. “મેં લીધા નથી અને મારી પાસે નથી.” એવો બચાવ પણ કર્યો નહીં. એમણે તો કમ સારું યુદ્ધ માંડ્યું છે.

“તોયે આ મોટા મુનિ મન ના આણે રોષ,
આત્મ નિદે આપણો સોનીનો રશે દોષ !
સમજાવે સંકટ સહી સત્વર કેવળી થાય,
વધતી ચાલી વેદના મુનિવર મોક્ષે જાય.”

અનંત અતુલ વેદનામાં મુનિવરે સમભાવમાં સ્થિર રહીને કર્મ ખપાવ્યા. બહારથી દેહ છુટયો. અભ્યંતરથી કર્મથી શરીર (કર્મ) છુટી ગયું ને મોક્ષે સીધાવ્યા.

આપણામાં વીર્ય કેટલું કર્મ છે ? જે માણસમાં તાકાત નથી, શક્તિ નથી, એ વાત-વાતમાં ખીમત છે. ઘણા દિવસ સુધી મંદવાડ ખાઈને માણસ ચીંગો થઈ જાય છે. પછી તેને બોલાવાતો નથી. તેમ તપશ્ચર્યાનું અણુજી થઈ જાય, તેને ક્રોધ થઈ જાય. કાંઈ કામ હોય તો એના ઘરનાં કહે કે અત્યારે એને અઠમ છે. માટે બોલાવશો નહીં.

પચાસ મણુ રૂની ગાંડડી હોય, એમાં અગ્નિનો એક તણુખો પડે તો શું થાય ? બળીને ભસ્મ થઈ જાય, તેમ ક્રોધ રૂપી તણુખો પડતાં તપરૂપી રૂ બળીને ખાખ થઈ જાય. પહેલી વાત એ છે કે સહનશીલતા આવવી જોઈએ. ગમે તેટલું ક્રોધ ખરાબ બોલે કે બે કડવા શબ્દો કહી જાય તો પણ પોતાનો ઉદય એ જાતનો જ છે. એમાં નિમિત્તનો શો દોષ ? એમ સમજીને સમભાવ રાખતા શીખવું.

એક શેઠના ઘરની અંદર સોનામહોરના ઢગલા પડ્યા છે. રાત્રે એક માણસ આવ્યો. ખારી બોલીને ઘરમાં પ્રવેશ કર્યો. શેઠ જાગી ગયા અને શું કરે છે, સોના મહોર સામે એણે ન જોયું. અને બહાર ધૂળ તથા ઢેફા પડ્યાં છે, એને લઈને જાય છે. શેઠ રાજી થાય છે કે અરે ! જે કામ મારે પૈસા લઈને કરાવવું પડતુ એ મફતમાં થઈ ગયું. તેમ તમારી નિંદા કરનાર તથા અવગુણ જાનાર તમારા કચરા સાફ કરે છે. તો એના પર ગુસ્સે શામાટે થવું ? એ માફ વાંકુ બોલે છે તો હું એનો બદલો ખરાબર લઈશ, આવી ભાવના ન રાખવી જોઈએ.

તને કોઈપણ હુણવા આવે તો તું તેની ઉપર ક્રોધ ન કર. કોઈ મારે કુટે પણ એની ઉપર ક્રોધ કરવો તે તારો સ્વભાવ નથી. ભગવાન કહે છે કે જેના હૈયામાં આ વાત બેઠી છે કે મારે કાંઈ કરવું છે, મારે આત્માનો ઉદ્ધાર કરવો છે, તેણે આવો સમતા ભાવ કેળવવો જોઈએ.

સમભાવથી મેતારજ મુનિની જેમ આત્માનું કલ્યાણ થાશે.

“ત્યાંતો આવી એક નારી. ફેંકી એણે કાળની ભારી,
ઘબકારે પેલું પંખી ચમકયું સત્વર જવલા દીધા કાઠી.
વિષ્ટામાં જવલા જોઈને સોની ભુલ્યો ભાન,
નાહક મેં માર્યા મુનિવરને આખર આંચું ભાન.”

એક વૃક્ષપર પેલું પક્ષી બેઠેલું છે. ત્યાં લાકડાના ભારાવાળીએ ભારે ફેંક્યો, તેના ઘબકારે પેલું કૌંચ પક્ષી ચમકયું, ચમકતાની સાથે જ તે ચરકી ગયું, તેની ચરકમાં જવલા

નીકળી પડ્યા. સોનીની દષ્ટિ પડતાં હૈયામાં ઘડક થઈ કે હાય ! હાય ! મેં પાપીએ મુનિને મારી નાંખ્યા ! હવે પશ્ચાતાપનો પાવક અગ્નિ હૈયામાં પ્રજ્વળ્યો. તે બોલ્યો-હે પ્રભુ ! મને માર કરો.

“પશ્ચાતાપે રડતો સોની આંસુકે બોધાર,
માફ કરો મને માફ કરો એમ બોલે વારંવાર”

પાપના પ્રાયશ્ચિતમાં સોની દીક્ષા લઈને ચાલી નીકળ્યો. કહેવાનો સાર એ છે કે મુનિઓ પ્રાણ બચ પણ હિંસાદિ કોઈપણ પાપ કરે નહિ, કરાવે નહિ અને અતુભોદન પણ કરે નહિ. આવા નિર્વંધ વ્યાપારથી સાધુઓ જીવન જીવે છે. હજુ પણ શું આવશે તે અવસરે કહેવાશે.

વ્યાખ્યાન નં. ૯

અષાઢ વદ ૧૦ ને શનિવાર તા. ૧૭-૭-૭૧

નાથે સિદ્ધાંત દ્વારા તત્ત્વ સમજાવ્યાં છે. અહીં ખારમું ઉપાંગ વન્હિ દશા ચાલે છે. દારિકા નગરીની ઇશાન દિશામાં રેવન્તગીરી નામનો પર્વત હતો. ત્યાં બુલબુલ, કેયલ, મેના, પોપટ, મોર, કેયલ વિગેરે વિવિધ જાતના પક્ષીઓ કલરવ કરી રહ્યા હતાં. આ પર્વત દેખાવે ખૂબ સરસ હતો. આવો રેવન્તગીરી પર્વત એ ગામની શોભા હતી. પર્વતોની હારમાળા દેખાતી હોય એ નગરી સુંદર લાગે છે. રેવન્તગીરી પર્વત ઉપર અનેક સાધુઓએ સંત્રારા કર્યા હતા. માણસોની અવરજવર ન હોય તેથી ત્યાં શાંતિ મળતી હતી. આવા સ્થાનમાં ચિત્તની પ્રસન્નતા રહે છે. જડ વસ્તુનું વાતાવરણ પણ કેવું અદ્ભુત છે !

વાસુદેવ જ્યારે ગર્ભમાં હતાં ત્યારે દેવકીજીને સાત સ્વપ્નો આવેલાં. સ્વપ્ના કુલ ૭૨ છે. તેમાં ૩૦ શુભ સ્વપ્ના અને ૪૨ અશુભ સ્વપ્ના છે. ચક્રવર્તી તથા તીર્થંકરની માતાને ૧૪ સ્વપ્ના આવે છે. સાત સ્વપ્ન વાસુદેવની માતાને આવે છે. ચાર સ્વપ્ન બળદેવની માતાને આવે છે. અને એક સ્વપ્ન મંડળીક રાજાની માતાને આવે છે. સ્વપ્નને ધારણ કરનાર દેવકીદેવી રૂપરૂપના અંબાર જેવા હતાં. દેવકી પોતાનું સુખદર્શન કરવા અરીસાને બદલે તલવાર માંગે છે. દાસી તલવાર આપે છે. તેમાં પોતાનું પ્રતિબિંબ જોઈ ખુશ થાય છે. આ, ગર્ભમાં રહેલ બાળકની શુસ્વીરતાનું સૂચન કરે છે. માતાને ત્રીજે માસે દોહક ઉત્પન્ન થાય છે. કોઈ સારો જીવ આવીને ઉત્પન્ન થયો હોય તો

માતાને પ્રતિક્રમણ, સામાયિક વગેરે ધર્મની ક્રિયા કરવાના ભાવ થાય. જે માતાને ભુતડો, ડુંગળી, લસણ કે ધૂળ વિ. ખાવાના ભાવ થાય તેવો જીવ કોઈ હલકી કોટીમાંથી આવ્યો હોય છે. ગર્ભવતી સ્ત્રીના દોહદ ઉપરથી ખ્યાલ આવી જાય છે કે ગર્ભસ્થ બાળક કેવો હશે ? કંસની માતાને પિતાના કાળબાનું માંસ ખાવાનો દોહદ ઉત્પન્ન થાય છે. કંસનો જન્મ થાય છે ત્યારે કાંસાની પેટીમાં બંધ કરીને નદીમાં વહેતો મુકે છે. કાંસાની પેટીમાંથી આવેલો એટલે તેનું નામ કંસ રાખ્યું. તે કંસ મોટો થયો ત્યારે પિતાને જેલમાં પૂરી ૫૦૦ ફટકા લગાવતો. જ્યારે કોણિકનો જીવ ચેલણાદેવીના ગર્ભમાં આવે છે ત્યારે ચેલણા માતાને રાજા શ્રેણીકનું માંસ ખાવાનો દોહદ જાગે છે. ગર્ભમાં જ કેવો વૈરભાવ ? પછી અભયકુમાર દોહદ પૂરો કરાવે છે. અને જન્મ થાય છે. ચેલણા કહે છે:- આ પુત્ર મારે ન જોઈએ. કારણ કે નક્ષી એના પિતાનું વેર લેશે. દાસી દ્વારા તેને ઉકરડે નખાવી દીધે છે. શ્રેણીક રાજાને આ અખર પડી અને બાળકને બચાવી લીધો. એની આંગળી કુકડે કરડેલી હોવાથી પાકી જાય છે અને પડ થાય છે. એટલે ચીસાચીસ નાંખે છે. રાજા આંગળીને મોઢામાં લઈ પડ ચુસી નાખે છે. એમ કોણિક મોટો થાય છે. કોણિક પૂર્વજવમાં તાપસ હતો. માસખમણને પારણે માસખમણ કરતો હતો. રાજા એને આમંત્રણ આપે છે “આપ મારે ત્યાં પધારો.” જ્યારે તપનો ટાઈમ પૂરો થયો ત્યારે રાજા રાજકારભારમાં ભૂલી ગયા. તાપસ પાછો ફર્યો ને રાજાને યાદ આવ્યું. પાછળ જાય છે ને કહે છે, પધારો પારણ કરવા.” તો તાપસ કહે છે, બીજું માસખમણ શરૂ થયું. રાજા કહે છે મારી ભુલ થઈ ગઈ. હવે બીજી વાર આવી ભુલ નહીં થાય. મારે ત્યાં જરૂર પધારશો. બીજું માસખમણ પૂરું થાય છે ત્યારે યુદ્ધની વાતમાં રાજા ભુલી જાય છે. રાજા તેડવા આવશે એમ માનીને રાહ જુએ છે પણ રાજા ભુલી જાય છે. ત્રીજું માસખમણ શરૂ કરે છે. તપશ્ચર્યા સારી છે પણ ક્રોધ ખૂરો છે. “આ રાજા મારી કસોટી કરવા માંગે છે અને શું આવી રીતે મને મારી નાંખશે ?” ત્રીજું માસખમણ પૂરું થયું. પારણે રાજાને ત્યાં જાય છે પણ પુત્ર જન્મના મહોત્સવમાં ભુલી જાય છે. તાપસ પાછો ફરે છે. શરીર કૃષ થઈ ગયું છે. શરીર કૃષ થયું પણ કષાય કૃષ ન થયાં. વેર લેવાની ભાવના જાગી. હવે તો સંધારો જ કરવો છે. પણ હૈયામાં વેરનો અગ્નિ જળ્યો છે. એટલે વિચારે છે કે જો મારા તપનું ફળ હોય તો આવતા ભવમાં હું ગમે તેમ કરી તેનું વેર લઉં. તપના ફળમાં એણે વેરનો ખદલો લેવાનું માંગ્યું. તપશ્ચર્યા કરવી સારી પણ ક્રોધ કરવો નહીં સારો.

સ્ત્રોત : ક્રોધ મહા ચંડાળ ધ્રુજાવે છાતી, ક્રોધ મહાચંડાળ આંખ કરાવે રાતી,
ક્રોધ મહાચંડાળ નજણે બાળ કે કુડો, ક્રોધ મહાચંડાળ જાય નરકમાં જોડો.

ક્રોધ બહુ ખુરો છે. ક્રોધ આવે ત્યારે શરીર ગરમ થાય છે, આંખ લાલ થઈ જાય

છે. આવેશ બહુ ખુરી ચીજ છે. માને ગાળો દે છે અને બાપને મારી નાંખવા સુધી તૈયાર થાય છે. ભાન નથી કે હું શું બોલું છું. આ મારા પૂજ્ય પિતાશ્રી છે, પૂજ્ય માતૃશ્રી છે, એ સમજાવુનો દીપ ઓલવાઈ જાય છે. વિવેકચક્ષુ બંધ થઈ જાય છે અને મોહું ખુલી જાય છે. ભાષાની ગોળીઓ ઘડાઘડ છોડે છે. જ્યારે ક્રોધ આવે ત્યારે માણસ જ્ઞાનભાન ભુલી ખેસે છે. “જ્ઞાની પુરુષની આંખ ખુલે છે અને મોહું બંધ થાય છે.” (knowledge is power) જ્ઞાન એ ચેતના છે.

જ્ઞાની વિવેક કરનાર હોય છે. માટે જ્ઞાનની બહુ જરૂર છે. ક્રોધનો પ્રસંગ પડતાં જ્ઞાની વિચારે કે એનો આત્મા કમંથી ઘેરાઈ ગયો છે. તો મારે એના જેવું ન થવું જોઈએ.

જ્ઞાનીને જ્ઞાન હોય છે એટલે અજ્ઞાની જેવાં ચેતનાળા કરતા નથી. જે સમતા રાખે છે તેનો વિજય છે. જે અજ્ઞાન દશામાં બોલે તેનો પરાજય છે. જેવો ક્રોધ કર્યો કે તરત જ કર્મ ચોંટી જાય છે. કર્મને આવવાનું કારણ પોતે જીભું કરે છે. જે માણસ છે, એક તેલ ચોપડીને અખાડામાં કુસ્તી કરે છે, બીજો તેલ ચોપડયા વગર કુસ્તી કરે છે. તેલ ચોપડયું તે કેવો ચોંટણો થાય છે, એને રજ વધારે ચોટે છે. તેમ જે કષાય વધારે કરે છે એને કર્મબંધ વધારે થાય છે.

“હસતાં હસતાં પાપ કરું છું, આવે જો પરિણામ પાપનું,
રડી રડી સંતાપ કરું છું....હસતાં.

કર્મ જે બાંધ્યા હસતાં હસતાં, કદી ન છુટે રડતાં રડતાં,
વેળા વીતી જાય પછીથી, તેનો પશ્ચાતાપ કરું છું....હસતાં”

હસતાં હસતાં જીવ ખૂબજ પાપકર્મ કરે છે જ્યારે ક્ષણ રૂપે ઉદય પામે છે ત્યારે એનું પરિણામ ભોગવવા રડવું આવી જાય છે. એટલે હસતાં બાંધેલા કર્મ રડતાં પણ છુટતાં નથી. જ્યારે એવું કોઈ પાપ થઈ જાય છે, સત્તા માટે, ધન માટે, ઐશ્વર્ય માટે ત્યારે વિચાર પણ આવતો નથી. વિચારવાની વેળા વિતી જાય પછી એનો પશ્ચાતાપ કરે છે. અરે, મારા હાથે આવું દુષ્કાર્ય થઈ ગયું! પણ રાંડયા પછીનું કહાપણ શા કામનું? વિષય-કષાય-રાગદ્વેષ કેવા ભયંકર પરિણામ લાવે છે! જે માણસો એકસાથે જમવા બેસા છે. એક માણસ જમતાં જમતાં રસની મસ્તી માણે છે. આ મીઠાઈ કેવી મધુર છે? આ ખમણ કેવા સ્વાદિષ્ટ છે? આ શાકભાજી કેવી મસાલાથી ભરપુર છે, તીખાં તમતમતાં અને દેખાવમાં સુંદર છે! કચુંબર અને ચટણી સુંદર બતાવેલાં છે. આવા ભાવથી ખાતાં ખાતાં સાત આઠ કર્મ બાંધે છે. જ્યારે બીજો માણસ સાત આઠ કર્મ તોડે છે. તે જમતાં જમતાં વિચારે છે કે જેમ એ-જીનમાં કોલસા ભરવા પડે છે તેમ આ શરીરરૂપી એ-જીન ચલાવવા માટે પેટને ભરવું પડે છે. જીભ સુધી જ સ્વાદ છે,

પછી તો અંદર કંઈ જ નથી. આહાર એ એકેન્દ્રિયોનાં મૃત કલેવર છે. તેની ઉભાણી હું ન કરી શકું. ખાધા વિના છુટકો નથી એટલે ખાઉં છું.

“કસાય પયણુ કિંચા, અપ્પાહારો તિતિક્ષણ

અહ મિક્કુ ગિલાણ્ઝા, આહારસ્સેવ અંતિયં ॥૩॥” આચારંગ સૂત્ર

સાધુ કપાયની મંદતા કરે છે. અદ્ય આહાર મળવા છતાં ક્ષમાને મૂકે નહિ. લોજન નજીક આવતાં તેને ગ્લાનિ થાય.

જ્યારે મુનિ બેઠારીને આવે ત્યારે એમ થાય કે મારે હજી પેટ ભરવું પડશે ! હું સિદ્ધની લાઈનમાં ક્યારે મેસું ? ખાય છે ખરા, પણ સ્વાદ માટે એક ગાલેથી બીજા ગાલે લઈ જતાં નથી. ભાવના તો અણુહારિક પદ મેળવવાની છે.

“વિધવિધ વહેવારો છો કરતાં, સ્વપ્ન કરતાં છતાં અકર્તા,
દોર ઉપર જેમ સૂરતા નર ચૂકે નહિ રે,
જ્ઞાની જ્ઞાનદશાનો દોર કદી ચૂકે નહિ રે”

વ્યવહારમાં રહેવું પડે છે, શરીરને જોરાક આપવો પડે છે. દા. ત. એક માણસને શુભકું થયું હોય અને મલમ લગાડે તો પછી એ મલમ કાળો છે કે ગુલાબી છે, એવું કદી વિચારતો નથી, જે હોય તે અહીંતો મટાડવાનું કામ છેને ? તેવી રીતે જ્ઞાનીપુરુષો આહાર કરે છે તે ક્ષુધાના દર્દને દૂર કરવા માટે, શરીરને ટકાવી રાખવા માટે પણ સ્વાદ માટે, ઇન્દ્રિયોના વિષયને પોષવા માટે આહાર કરતાં નથી. શુભકા પર મલમપટ્ટી રહે તે માટે પાટો બાંધે છે. પાટો ગમે તેવો હોય તો પણ તેના પર આસક્તિ હોતી નથી. તેમ લજ્જા પરિસહ જીતી શકાતો નથી. તેથી શરીરને ઢાંકવા માટે કપડાં પહેરવા પ્રેરે છે. પણ વસ્ત્રોની અંદર મુર્છા નથી. સાધુને તો ફેડ ઉપર પણ મુર્છા નથી. આ શરીરને જોરાક આપવો પડે છે, એમ માનીને લોજન કરનાર સાત-આઠ કર્મને તોડી નાંખે છે. આ શરીર સારામાં સારી ચીજને બગાડનાર છે. ટીફીનમાં રાખેલી સુખડી આઠ દસ દિવસ મુધી તેવી ને તેવી જ રહે પણ પેટમાં નાખે અને વમન દ્વારા બહાર નીકળે તો મુગ ચડે માટે શરીર પરનો મોહ છોડવા જેવો છે. જ્યાં મોહ-મમતા અને ડોહ નથી ત્યાં સમતા-સંતોષ છે. ત્યાં કર્મના ગંજેગંજ ઉડી જાય છે. સમતાભાવ કર્મની લેખડો તોડી નાંખે છે. આત્માનું કાર્ય રસ અને ઉદ્ભાસ પૂર્વક થાય તો કર્મના ગંજેગંજને ઉઠાડી દે છે અને એજ કાર્ય બે સાંસારિક રસ અને આસક્તિપૂર્વક થાય તો કર્મના ગંજેગંજને ખડકાવી દે છે.

એક દૃષ્ટાંતમાં સમજાવે છે કે એક ચોર રસ્તા ઉપર જતાં એક માણસને છૂરી લોંબી દે છે અને આંતરડા બહાર કાઢે છે. જ્યારે ડોક્ટર સાહેબ ઓપરેશન-થિયેટરમાં

ત્યાંના સાધનો વડે આંતરડા બહાર કાઢે છે. બંનેની પ્રક્રિયામાં સમાનતા હોવા છતાં ભાવના માં કેટલો ફેર છે ? એક માણસ બનથી મારી નાખે છે બ્યારે બીજો માણસ જીવન બચાવે છે.

જીવને પરિણામે બંધ થાય છે. વિવિધ પ્રકારના શુભ પરિણામે શુભ કર્મનો બંધ થાય છે અને અશુભ પરિણામે અશુભ કર્મનો બંધ થાય છે.

કૌશિકનો જીવ તાપસના ભવમાં અશુભ નિદાન કરે છે. તાપસનો ભવ પૂર્ણ કરી ચેલણારાણીની કુક્ષિમાં આવે છે. અને એજ કૌશિક બને છે. બ્યારે મોટો થાય છે ત્યારે બાપની ઉપર વેર રાખવાવાળો થાય છે. બાપની ઉપર તિરસ્કારની દૃષ્ટિથી જુએ છે. અભય-કુમાર છે તેથી તેની કારી ફાવતી નથી. અભયકુમાર ચાર બુદ્ધિનો ધણી છે. રાજ્યમાં રહેવા છતાં તે ભાવનાપૂર્વક ધર્મ ક્રિયાનો કરનાર છે ત્યારે કૌશિકે પૂર્વે તપ કર્યો પણ કેવો ભાવ સેવ્યો ? કેવી ભાવના ભાવી છે ? ભાવની કિંમત છે.

“મારો થાળ ભર્યો રે શગ મોતીડે રે હું તો હરખે—

વળાવવાને જઈશ, મારે સોના સમો રે સુરજ ઉગીયો.

આવા ગીત લગ્ન પ્રસંગે ગાય છે ને ! આમાં ભાવની પ્રધાનતા છે. થાળમાં મોતી ભર્યા નથી પણ ભાવનાના મોતી ભર્યા છે. ‘હાર્થી જુલે રાજ્યમાં’ પણ ગાનારને ત્યાં ગંધેડા પણ હોતા નથી. પણ ભાવના સારી છે. કરણી કરી, ક્રિયા કરી અને શરીર સુકળ્યું. શરીરને હાડપિંજર જેવું કરી નાંખ્યું. લોહી માંસ ઉડી ગયા પણ કષાય ન બચે. તેથી કૌશિક બાપનું વેર લેવા તૈયાર થાય છે. કષાય કરવાથી બધી કરણી નકામી થાય છે. આ સંસારમાં રહેવાં છતાં, મોટા રાજ્યનો વહિવટ કરતા હોવા છતાં અભયકુમાર ચિત્તની એકાગ્રતાથી સામાયિક કરે છે. તમે સામાયિક કરો છો પણ તમારો જીવ ક્યાં ક્યાં ચાલ્યો જાય છે ? સામાયિકમાં તમને દુકાનની, ઘરની, પુત્ર પરિવાર વગેરેની ચિંતા હોય છે. જેને બે ઘડીમાં પ્રીતિ છે તે અવસર આવતાં જીવજીવની સામાયિક લેવા તૈયાર થાય છે. અભયકુમાર તેના બાપુજીને કહે છે—મારે દીક્ષા લેવી છે. મને દીક્ષા આપો ! શ્રેણીક-રાજા વિચારે છે કે અભયકુમારે રાજ્યનો કારભાર ઉપાડી લીધો છે. તેને કેવી રીતે દીક્ષા આપું ? છતાં શ્રેણીક કહે છે કે જે દિવસે હું તને બકારો આપું ત્યારે તું દીક્ષા લેજે. એક વખત ચેલણારાણી મુનિ ભગવંતોના દર્શન કરવા માટે જાય છે. પોષ મહિનાની કઠકડતી ઠંડી છે. ઠંડી એટલી બધી પડે છે કે પાણી પણ બરફ થઈ જાય છે. આની કઠકડતી ઠંડીમાં દર્શન કરીને પાછા ફરે છે, ત્યાં એક મુનિ ભગવંતને ધ્યાનમાં ઉભા રહેલા જુએ છે.

આયાવયન્તિ ગિમ્હેસુ, હેમ-તેસુ અવાહડા,

વાસાસુ પડિસંલિણા, સંજ્યા મુસમાહિયા” દશ. અ. ૩-૧૨

સંયતિ, મુસમાધિવંત સાધુ ગ્રીષ્મઋતુમાં આતાપના લે, હેમંતઋતુમાં એટલે

શીયાળાની કડકડતી ઠંડીમાં વસ્ત્ર દૂર કરી ઠંડી સહન કરે અને વર્ષાકાળમાં ઇન્દ્રિયોત્તુ' ચોપન કરતાં વિચરે. આવી કડકડતી ઠંડીમાં આ મુનિવર ઉઘાડા શરીરે ધ્યાન ધરી રહ્યા છે. ચેલણુરાણી તેને ઝુકી ઝુકીને નમસ્કાર કરે છે અને પછી પોતાના મહેલમાં આવે છે. રાત્રે શયનખંડમાં પલંગ પર ચેલણુ સુતી છે, મહેલના બારણાં તો બંધ છે. પણ કોઈ બારી બુલથી ખુલ્લી રહેલી છે, આ બારીમાંથી ઠંડો પવન ખૂબ જ આવે છે. અને આ પવનને લીધે ચેલણુ રાણીનો હાથ ઠંડીથી ઠુંઠવાઈ જાય છે, અને ખોટો પડી જાય છે. વિચાર કરતાં ચેલણુ રાણીને મુનિવર યાદ આવે છે. અને ઉંઘમાં બોલી નાંખે છે “શું કરતાં હશે એ” આ વાક્ય શ્રેણીક રાજા સાંભળી જાય છે અને વિચાર કરે છે ‘શું કરતાં હશે એ!’ આવું શા માટે બોલે છે? શું એનો કોઈ ચાર પુરૂષ હશે? રાજાના મનમાં સંદેહ ઉત્પન્ન થાય છે કે નહીં આ રાણી સતી નથી. અભયકુમારને ચેલણુરાણીનો મહેલ સળગાવી દેવાનું કહે છે. પણ અભયકુમાર અહુ જ્ઞાની છે. અભયકુમારને એમ થાય છે કે નહીં રાજાને ચેલણુ ઉપર સંદેહ ગયો લાગે છે. પિતાના હુકમનું પાલન કરવા અભય-કુમાર અગાસીની ઉપર, છાણા, લાકડા અને નકામી વસ્તુઓ સળગાવે છે. તેથી આકાશમાં ધુમાડાના ગોટેગોટા દેખાય છે. આ બાબુ શ્રેણીક રાજા ભગવાનના દર્શન કરવા માટે જાય છે ત્યારે તે વિચાર કરે છે કે ચેલણુ રાણી વિષે પ્રભુને પૂછી ખુલાસો મેળવીશ. શ્રેણીક, ભગવાનને નમસ્કાર કરે છે. ભગવાન કહે છે હે રાજન્! તું પ્રશ્ન પૂછવા આવ્યો છે કે ચેલણુ રાણી સતી છે કે નહીં? પણ ચેડા રાજાની સાતે પુત્રીઓ સતી છે. પછી ભગવાન રાણીના મનની વાત કરે છે. રાજા એકદમ ઉભા થઈ જાય છે. ‘જેણે ક્યારેય પણ મારું વચન લોખ્યું નથી એવો અભયકુમાર નહીં ચેલણુ રાણીનો મહેલ બાળશે’. માટે દોડીને રાણીને બચાવું. મારી શંકા ભગવાને દૂર કરી. મેં સતી જેવી સતીને કેવું દુઃખ આપ્યું! સતી ઉપર કેવું સંકટ નાખ્યું? રાજા જ્યાં આવે છે ત્યાં દૂરથી મહેલને જાણે સળગતો જોયો. સામે અભયકુમાર મળે છે. રાજા ગુસ્સામાં બોલી જાય છે: જા રે જા! આ શું કયું? જાકારો આપ્યો, એટલે અભયકુમારને દીક્ષાની રજા મળી ગઈ. અભયકુમાર કહે છે-મારી માતામાં કોઈ દિવસ ફેર પડે નહીં એમ હું પણ જાણું છું. તોય આપની આજ્ઞા પાલન માટે મેં નકામી ચીજો બાળી નાખી છે. ત્યાર-પછી અભયકુમાર કાલિ આદિ રાણીના દસ દીકરા છે તેમને બોલાવીને કહે છે કે કૌશિક રાજ્યમાં લુપ્થ છે. માટે તમે દસે લાઈઓ પિતાશ્રીનું રક્ષણ કરજો. અને અભયકુમારે દીક્ષા લીધી. દીક્ષા પાંચ વરસ પાળી. અભયકુમાર વિજય વિમાનમાં પહોંચ્યા. આ દસ લાઈઓ પિતાની સેવા કરે છે. અને તેની પાછળ ને પાછળ ફરે છે, તેથી કૌશિક કોઈ પણ રીતે કાવતો નથી. “જો આ દસ લાઈઓને વશ કરું તો બાપ મારા હાથમાં આવી જાય. અને બાપને આકરી સજા કરું.” જુઓ, બાપદીકરાની કેવી સગાઈ છે? દીકરા માટે તમે પણ પત્થર એટલા દેવ માનીને પૂજો છો, એને વારસો આપવા કાળાધોળા કરો છો. પણ દિકરા તમારી કેવી સેવા કરશે? બધે સ્વાર્થની સગાઈ છે.

શ્રેષ્ઠિક રામને પાંજરે પુર્યો, કૌણીકે રાજ હુભાઈ રે,
પુત્રે પિતાને અતિ દુઃખ દીધાં, તો ક્યાં રહી પુત્ર સગાઈ રે.
કોના રે સગપણ કોની રે માયા, જીવ રહ્યો લોભાઈ રે.”

કૌણીક દસ બાઈ એને બોલાવે છે. અને “આપણે બધું ધન સરખી રીતે વહેંચી દેશું” તેમ સમજાવે છે. આ માથું એકતું રાજ્ય છે. તેમ બધા બાપને જો હેઠા મુકો તો હું તમને બધાને સરખો ભાગ આપીશ. બાઈઓ કપુલ થાય છે અને શ્રેષ્ઠીકને એકલા મુકે છે. તેમાં એક દિવસ લાગ જોઈને શ્રેષ્ઠીકને કેદ કરે છે અને પાંજરે પુરે છે. હુમડા ઉતારીને કોરડાના માર મારે છે. માર મારીને અધમુઆ જેવા કરે છે. અને પોતે અગ્યાર ભાગે રાજ વહેંચે છે. રાજ જેમ દુઃખી થાય તેમ એ રાજ થાય છે. પિતાને પુત્ર કેવા અસહ્ય દુઃખો આપે છે. પિતા-પુત્રની સગાઈ ક્યાં ગઈ! બીજાને દુઃખી જોઈને રાજ થનારા જીવો ભારે કર્મો બાંધે છે. રાજ મનમાં વિચારે છે કે કૌણીકનો શો દોષ? રાણીએ તો ઉકરડે નાંખેલ. પણ હું એને લઈ આવ્યો રાજ જેલમાં રહે છે તો પણ સમજણથી મુખી છે અને રાણી મહેલમાં રહે છે. થોડા દિવસ પછી રાજ્યાલિષેક થયા બાદ કૌણીક માતા એલણાને પગે લાગવા આવે છે. રાણી મોઢું ફેરવી નાંખે છે ત્યારે કૌણીક માતાને કહે છે કે હું રાજગાદીએ આવ્યો તે તમોને શું ન ગમ્યું? ત્યારે માતા કહે છે : જે પિતાને તેં કેદમાં પુરેલ છે તે બાપને તારા ઉપર કેવો પ્રેમ હતો ! તું ગર્ભમાં આવ્યો ત્યારે તને પિતાના કાળજીનું માંસ ખાવાનું મન થયેલ, મને તેવો દોહક ઉત્પન્ન થયો. તે પણ તેમણે પુરો કર્યો તે તને ખબર છે? ગર્ભ પડી જાય તે માટે મેં ગર્ભ પાડવા કેટલી કોશીશ કરી પણ માથું કાર્ય પાર પડ્યું નહિ અને પુરા માસે તું અવતર્યો. તારો જન્મ થતાં મેં તને ઉકરડામાં નંખાવ્યો. તો તારા પિતા ત્યાંથી તને લઈ આવ્યાં. અને કુકડાએ તને આંગળીમાં ચાંચ મારી હતી તેથી તારી આંગળી પાકી ગયેલ જેની અસહ્ય વેદના તને હતી, તું મોટેથી રડતો હતો ત્યારે શ્રેષ્ઠીક રાજ તારી તે આંગળીને ચુસતા અને પરુ બહાર કાઢતા ત્યારે તારી પીડા એાછી થતી અને તને શાંતિ થતી. તેઓ બધાને કહેતા કે આનો કોઈ વાંકો વાળ કરશો નહીં. આવા તારા પૂજ્ય પિતાશ્રીને પાંજરે પુરી તું રાજ બન્યો, એમાં મને શું આનંદ હોય? આવું સાંભળતાં કૌણીકને ત્યારે પસ્તાવો થાય છે. અને બાપને બંધનથી મુક્ત કરવા હથોડી ને છીણી લઈને જેલ તરફ જાય છે. ત્યાં શ્રેષ્ઠીક રાજ એને એકદમ ધસમસતો આવતો જોઈને વિચારે છે કે આ મને કેવા કર્મોતે મારી નાંખશે? અને મારા ટુકડે ટુકડા કરી નાંખશે. તેથી હીરાની વીંટી ચુસીને મરણ પામે છે. કૌણીક અંદર આવે છે. અને મૃતદેહને જુએ છે. આવળતે તેના ભાવ વેર લેવાનાં ન હતા પણ રાજને છોડાવવાનાં હતા. અહીં વેર પુરું થાય છે. અને કૌણીકને પોતાના કર્તવ્ય પ્રત્યે ખૂબ પશ્ચાત્તાપ થાય છે. હવે રાજગૃહીમાં તેનું મન ખૂબ ઝેઝેની અનુભવે છે. તેથી પોતાની રાજ્યધાની ચંપાનગરીમાં રાખે છે. અને પોતે ત્યાં સ્થાયી બને છે. ન્યાય નીતિથી રાજ્ય કરે છે, પ્રજાને સંતોષે છે. શ્રી કૃષ્ણ મહારાજના પુણ્ય પ્રતાપે દ્વારિકા નગરી દેવોએ રચી છે. ત્યાં રવન્ત ગીરી પર્વત અતિ રમણીય હતો. તેનું વિશેષ વર્ણન અવસરે કહેવાશે.

વ્યાખ્યાન નં....૧૦

અષાઢ વદ ૧૧ ને રવિવાર તા. ૧૮-૭-૭૧

અનંત જ્ઞાની શ્રમણ લગવાન મહાવીર સ્વામી સિદ્ધાંતથી સમજાવે છે. સિદ્ધાંત એટલે ત્રણેય કાળે સિદ્ધ થયેલી વસ્તુ, તેનું નામ સિદ્ધાંત.

ખારમા ઉપાંગ વન્હિ દશાનો અધિકાર ચાલે છે.

“તીસેળં વારવડ્ડે નયરીયે વહિયા ઉત્તર પુરિથિમે દીસીમાણે
વરણં રેવણે નામં પવ્વણે હોથ્યા તુંગે મગ્ગણ તલ મણુલિહંતસિહરે.”

દેવતગીરી નામનો પર્વત હતો. જે દ્વારિકાની ઉત્તર અને પૂર્વદિશા તરફ આવેલ હતો. આ પર્વત ખૂબ જ રમણીય હતો. કીકા કરવા અપ્સરાઓ તથા દેવો ત્યાં આવતાં હતા. કૃષ્ણ અને બલભદ્રની અનેક સ્ત્રીઓ ત્યાં આનંદ કરવા આવતી. સૌન્દર્યનું નિરીક્ષણ કરતાં આંખો થાકતી નહીં. દેવતગીરી પર્વતની નજીકમાં નંદનવન નામનું ઉદ્યાન હતું જે ફળો, ફુલો અને પુષ્પોથી શોભિત હતું અને લોકોને આનંદ આપે તેવું હતું. ઉદ્યાનમાં જનારા જીવો આનંદ મેળવે છે. એ કરતાં ધર્મમાં પ્રવૃત્ત થનારા જીવો સાચો આનંદ મેળવે છે. પૈસાથી સીનેમા જોનારા ખરો આનંદ મેળવી શકતા નથી. જેના કર્મ ખપે છે, એને જ ખરો આનંદ મળે છે. જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર અને તપમાં રમણ કરતાં જીવો કર્મને કાપી નાખે છે.

“ચંદન ને અંધન સર્પના છુટી અય મચુર ટહુકાર,
ઉરમાં આવોને પારસ પાતળીયા,
એમ આત્મ ચંદન ને કર્મના છૂટે અંધન તુમ આધાર
ઉરમાં આવોને પારસ પાતળીયા,
ઘટમાં અંધારું અનાદિતું તેને ટાળી કરો પ્રકાશ
ઉરમાં આવોને પારસ પાતળીયા”

જ્ઞાની પુરૂષો કહે છે. આત્મારૂપી ચંદનના વૃક્ષો છે. ચંદનમાં સુગંધ અને શીતળતા છે. એની ફરતા સર્પો વીંટળાયેલા છે. તે વૃક્ષ પાસે રાત દીવસ પડ્યા રહે છે. છતાં પણ સર્પમાં શીતળતા આવતી નથી. તેવી રીતે ઉપાશ્રયમાં રહેવા માત્રથી પણ શીતળતા આવતી નથી. કામ, ક્રોધ, મોહ, માયા, લોભને છોડે તો શાંતિ અને શીતળતા મળે. જો તો જલ્દી આવે છે, ખસ, માઈ જ ધાર્યું થાય અને હું કહું તેમ ચાલે, આવી

માન્યતા રાખે છે. પણ બધે પોતાનું 'ધાયુ' તો ન જ થાય ને? 'ધાયુ' ન થાય-કેઈ સામું બોલી જાય એટલે તુરત જ કોધ આવી જાય. આમાં શાન્તિ ક્યાંથી મળે?

આત્મા રૂપી ચંદનની ઉપર કર્મ રૂપી સર્પો વીંટળાઈ ગયા છે. એને દૂર કરવા માટે શું કરવું જોઈએ? મોરના ટહુકારથી વનની અંદર ચંદનના વૃક્ષોને ચીટકી રહેલા સર્પો શિથિલ થઈ જાય છે. અને વૃક્ષને છોડીને આમતેમ ભાગવા માંડે છે, અને તેના બંધન છુટી જાય છે. સર્પો મોર અને ગરૂડની સામે ઉભા રહી શક્તા નથી. તેમ ભગવાનની વાણી સાંભળીને કર્મ બંધા તડો તડ તુટવા માંડે છે. વીતરાગની વાણી સાંભળવાથી કર્મના બંધન તુટી જાય છે. જ્યાં સુધી ભગવાનની વાણીનો ટહુકાર સાંભળ્યો નથી ત્યાં સુધી કર્મ ઉભાં છે. અને કર્મનો નાશ થતો નથી.

વીર ભગવાને કયા બંધન કહ્યા છે? અને શું કરવાથી કર્મ તુટી શકે છે એનો મુળ મુદ્દો એ છે કે જીવને કર્મનો અનાદિ કાળથી સંયોગ છે. કર્મ તુટવાથી સિદ્ધ થવાય છે. સિદ્ધ દશા પામવી એ આપણું ધ્યેય છે. સિદ્ધાલય આપણું શાશ્વતું ઘર છે. ઘર એ ધરતીનો છેડો છે. પુરૂષો સાસરે જઈ રહ્યા હોય, ત્યાં માલપાણી ખાવા મળતાં હોય, છતાં ઘેર જવાનું યાદ આવે છે ને? ક્યું ઘર! તમને યાદ આવે છે? તમે જેને ઘર માન્યું તે ઘર તમારું નથી. તે ઘર તો ભાડુતી છે. તેને છોડીને જવું પડશે એમાં છુટકો નથી.

“છોડીને જવું પડશે જગની આ માયા, માટીમાં જઈને મળશે માટીની કાયા,
રાખોમા જરા શંકા રાવણની ગઈ લંકા, ભજોને ભજોને ભજોને જનરાજ.
હળીમળી સૌ આવો પ્રભુના ગુણ ગાવો, ભજોને ભજોને ભજોને જનરાજ.
આ જગતની માયા છોડીને એક દીવસ, ચાલ્યા જવું પડશે સાથે કશું નહીં આવે.”

તમારી મહેલાત, મોટર, બાગ-બગીચા, કુટુંબ-પરિવાર કોઈ સાથે આવશે? અરે! તમારી નિકટમાં નિકટ રહેલી આ કાયા તે પણ તમારી સાથે ચાલવાની છે? ના, અરે! એ પણ માટીમાં મળી જવાની છે. રાવણની સોનાની લંકા શું એની સાથે ગઈ? ‘ના;’ દુનિયામાં દેખાતા કોઈપણ પદાર્થો તમારી સાથે આવનાર નથી. તો શા માટે માયામાં રાખો છો?

દ્રષ્ટાંત-એક મોટા શેઠે બંગલો બંધાવ્યો, ખુબ સરસ રીતે તૈયાર કરાવ્યો. તેમાં દાહર ન ચડવા પડે માટે લીફ્ટ મુકાવી. એકએક રૂમને રાચરચીલાથી-ફરનીચરથી શણગાર્યો. બંગલાના પ્રાંગણમાં બગીચો કરાવ્યો. બંગલાની આધુનિક ઢબથી સારી એવી સજાવટ કરી, ગામનાજ માણસો-સંબંધી સ્વજનોને બંગલો જોવા માટે બોલાવે છે. પોતે સાથે ફરી ફરીને બધું બતાવે છે. જોનાર વખાણ કરે ત્યારે શેઠની છાતી ગજ ગજ ફૂલે છે. એવામાં એકવાર મુનિરાજને વહોરવા માટે બોલાવે છે. અને કહે છે, પધારો! મારું આંગણ પાવન

કરો ! મુનિરાજને બંગલો ફરી ફરીને બતાવે છે અને જોયા પછી કહે છે. કેવો લાગ્યો મારો બંગલો ? બધું બરાબર તો છે ને ? તમને કશી ખોડખાંપણ લાગતી હોય તો કહો, પણ મુનિરાજ બોલતા નથી. ફરી પૂછે છે તમને કશી ખામી લાગતી હોય તો બતાવો. પછી મુનિ મહારાજ કહે છે, તમે આ દરવાજો મુક્યો તે તમારી મોટી ભૂલ છે. તું જ્યારે મરી જશે ત્યારે આ દરવાજામાંથી તને કાઢશે. જો દરવાજો ન હોય તો કાયમ અંદર રહેવાય. કાઢતી વખત બધા કહેશે એને સાચવીને કાઢજો, જરા પણ ક્યાંય અડે નહીં. અડી જશે તો અવગતિયો થશે અને આપણને બધાને હેરાન કરશે. આ વાતમાં સમજાવે છે કે આ બંગલામાં રહેવાનું નથી. બંગલો શાશ્વત નથી. ‘મારો બંગલો’ મારો બંગલો ! એમ માનો છો એ મોટી ભૂલ છે. તું ક્યાંથી આવ્યો અને ક્યાં જવાનો છે, એનો તો વિચાર કર ! માફ છે એ મારાથી જુદું પડે નહીં, તમને કદી એવો વિચાર આવ્યો છે ? હવે આવી વળગણા છોડવી છે કે રાખવી છે ? તમે તમારા આત્માને પુછો કે તમે શું કરી રહ્યા છો ? આ કાયા માટીમાં મળી જશે. સારાં કપડાં પહેર્યાં, સારી રીતે રહ્યા હશે, પણ માટીમાં મળી જવાનું છે. શ્રીમન્તની રાખમાં અને બીખારીની રાખમાં કશો ફેર દેખાય છે ? શું શ્રીમન્તની રાખ સુગંધી હોય અને ગરીબની રાખ દુર્ગંધી હોય એવું તમને લાગે છે ? આ શરીર તો માટીમાં મળી જવાનું તો પછી તારે જે આત્મા માટે કરવાનું છે તે કર. તમારે તમારો ઉદ્ધાર કરવો છે તો કયે દિવસે કરશો ? અવસર મળ્યો છે તેનો સદુપયોગ કરો. આવો સમય ફરીને ક્યારે મળશે ? વરસાદ આવ્યાં પહેલાં જો ખેડૂત સોડ તાણીને સુતો રહે અને ભૂમિકાની શુદ્ધિ ન કરે તો બીજારોપણ કેવી રીતે થાય ? અને બીજારોપણ ન થાય તો શું નીપજ થાય ? વરસાદ આવી ગયા પછી કહે કે શેરડી વાવી હોત તો કેવી શેરડી થાત ? ઘઉં વાળ્યા હોત તો કેવો સરસ પાક આવત ? આમ હવે હઠાપણ કરવાથી શું વળે ?

“ જવ ચિડિયા ચુંક ગઈ સેત

અવ પછતાપ હોત કયા ? ”

પક્ષીઓ ખેતરમાંથી ચાલી બાય પછી પસ્તાવો કરે તો શું વળે ? રાંડયા પછી હઠાપણ શું કામનું ? તેવી રીતે કર્મને દૂર કરવા માટે ગાફી મંત્ર એટલે ભગવાનની વાણી છે. જે ભગવાનની વાણી સાંભળે છે, એના કર્મ દૂર થતાં બાય છે.

સર્પ સાથે નોળીયો લડાઈ કરે તો તેમાં કોનો વિજય થાય છે ? સર્પ નોળીયાને ઝેરીલો ડાંખ મારે છે. બંને સામ સામા ખૂબ લડે છે. જ્યારે નોળીયો થાકી બાય છે ત્યારે નોળવેલને સુધે છે અને ઝેર ઉતરી બાય છે. પાછો લડવા માટે તૈયાર થાય છે. અને સર્પ સામે વિજય મેળવે છે. એમ કર્મ સામે સુદ્ધ કરવાનું છે. સદ્ગુણની વાણી એ નોળવેલ છે. એ એવી શક્તિ આપે છે કે કર્મ સામે લડવા તૈયાર થઈ બાય છે. સંસારની

અનેક પ્રવૃત્તિ કરતાં કર્મનું તીવ્ર ઝેર અંગે અંગમાં વ્યાપી જાય ત્યારે સદ્ગુરૂ પાસે આવે, એમની વાણીના પ્રભાવે કર્મ બીયારા સંકડા થઈ જાય છે અને કર્મ તુટી જાય છે. આવી વીતરાગની વાણીનો પ્રભાવ છે.

“જેમ ભર્યાં મારા પ્રાણ મહીં એ રાજ્ય ચલાવે જે ત્રણ લોકે,
દુશ્મન ટપકયા એવે ટાણે જ્યારે ચડ્યો તો લગરીક એકે,
ઢીબી રહ્યા ધોકે ધોકે મારો પ્રાણ પુકારે,
મને કોણ ઉગારે ચારે બાજુથી દુશ્મન હબાવે,
કોઈ બચાવોને બચાવોને મારો પ્રાણ પુકારે. (૨)

મારા આત્મામાં જેમ છે, શક્તિ છે અને પાવર છે. ત્રણ લોકનો નાથ થઈ શકું એવી મારી શક્તિ છે. પણ દુશ્મન જોઈને ઢીલો થઈ જઈ છું. અહીંયા રહેવાનું કેટલું એ પણ કર્મને આધીન, જવાનું ક્યારે એ પણ કર્મને આધીન, રાજાને બીખારી બનાવે, શીખારીને રાજા બનાવે એ પણ કર્મને આધીન છે. કર્મ સત્તા મહાન છે. આની સામે હું કેવી રીતે ટકી શકીશ ? આ દુશ્મનો મને હેરાન કરે છે. જ્યારે ઝોકે ચડ્યો ત્યારે દુશ્મનોએ એચિંતો હુમલો કર્યો. પ્રમાદ એટલે અસાવધાની. જરા પણ અસાવધાની થાય તો કેટલું નુકશાન થાય છે ? તપ અને સંયમનું આચરણ કરવામાં અપ્રમાદી બનો.

“જેમ કાષ્ટના ગંજને નર નહીં શકે ઉઠાય,
પણ જરા આગ સંયોગથી ક્ષણમાં ઉડી જાય.”

હજાર મણુ રૂની ગાંસડી પડી હોય તો એમાં એક અગ્નિનો તણખો બસ છે. એક તણખો રૂની ગાંસડીએને બાળી નાખે છે એમ ધ્યાન કે તપશ્ચર્યાનો અગ્નિ કર્મનો નાશ કરી નાખે છે. તમારામાં કેવી આવડત છે ? ગાંધીજીએ સ્વરાજ્ય લેવા માટે કેવી ઝુંબેશ ઉઠાવી ? અને દેશને કેવી રીતે સ્વરાજ્ય અપાવ્યું. ગાંધીજીની કોઈએ મશ્કરી કરી, ઠેકડી ઉઠાવી છતાં સ્વરાજ્ય લેવા માટે કેવો પુરુષાર્થ ઉઠાવ્યો ? હજી આજે પણ આપણે મહાત્મા ગાંધીજીને યાદ કરીએ છીએ. આત્મા કર્મની સાથે બંધાયેલો છે તેથી તમે કર્મની સામે ઝુંબેશ ઉઠાડો. મન ઉપર કાબુ રાખો. મનને કેન્દ્રિત કરો. કોઈપણ ઇચ્છા થાય એને દાબી દો. અને બળપૂર્વક સામનો કરો. રખડતા મનને તમે પાછું વાળો. એક માળા ફેસ્વવાથી કદી મોક્ષ મળતો નથી. મોટું ઇનામ લેવું છે. પણ કામ નાનું કરવું છે. તે ઇનામ કેમ મળશે ? બહુ મોટું દાન આપે છે. અને બધાને કહે કે, માફ નામ છાપામાં પાંચુ ! વાત વાતમાં પોતાને આગળ લાવે છે, પણ આમાં કેટલું રાખ્યું અને કેટલું આપ્યું ? આ પૈસા મેળવતા કેટલા કાળા ધોળા કર્યા હશે ! કેટલાને છેતર્યા હશે ! કેટલાને હબાવ્યા હશે ! આવા દાનનો શો અર્થ છે ?

સાધના વગર સિદ્ધિ મળતી નથી. આત્મત્વને પોછાણો અને ધર્મને ઓળખો. ધર્મને સત્ય રૂપે સમજનારા થોડા છે. તમારે શાશ્વત સુખ જોઈતું હોય તો સંસારની લપ મુકો અને ધર્મમાં જોડાઈ જાવ. પ્રમાદને ટાળો. કષાય તથા વિવેચનાથી મુક્ત થઈને આત્મા માટે કંઈક કરવાની જરૂર છે. તમે પૈસા-વૈભવ પરિવાર માટે કેટલું કરો છો ?

દ્રષ્ટાંત આપી સમજાવે છે :-

બીમસેન નામના એક ભાઈ છે, અને તેમની પાસે લાખ રૂપિયા જેવી મોટી રકમ છે. પૈસાને ક્યાં મુકવા અને ક્યાં રાખવા એની રાત દિવસ ફીકર થયા કરે છે. તે કાન પણ કસી શકતો નથી. પરોપકારના કામ પણ કરી શકતો નથી. લોભી એટલો છે કે પૂરું ખાઈ પણ શકતો નથી. આટલો પૈસો હોવા છતાં લોભ તથા કંજુસાઈના પાર નથી ! થોડા દિવસમાં તે મરણ પથારીએ પડે છે ગળામાંથી કફ પડે છે. ઉધરસ થાય છે. ત્યારે તેનો દીકરો પૂછે છે : બાપુજી ! તમારી તબિયત સારી નથી. તો વૈદને બોલાવી લાવું ? ત્યારે ના પાડે છે. વૈદ કોઈ દિવસ મફત આવતો નથી. વૈદ આવે તો પૈસા આપવા પડે ? એવા પૈસા ક્યાં વધારાના છે ! બાપુજી એવો જવાબ આપે છે. ફરીને પાછો દીકરો પૂછે છે, તમે ત્યાં મારી સાથે આવો. હું ઘોડાગાડી કરીને તમને લઈ જઈશ. તો કહે છે. ઘોડા-ગાડીના પણ પૈસા લાગશે. એ તો એમને એમ મટી જશે. અંતે તેની તબિયત એકદમ બગડે છે એટલે ધીનો દીવો કરે છે. તો તેને કહે છે શા માટે ધીનો દીવો કર્યો ! મેં પુરું ખાવામાં પણ ધી વાપર્યું નથી. તો ધીનો દીવો કરીને ધી શા માટે બગાડો છો ! જુઓ, કેવા લોભી-કંજુસ માણસો થાય છે અને છેવટે મરવા ટાણે દીકરાને શીખામણ આપતો જાય છે, હું તારા માટે રૂપિયા લાખ મુકતો જાઉં છું. એ વાપરતો નહીં પણ તેમાં એક લાખનો વધારો કરજે. આમ છોકરાને પણ કેવી કેળવણી આપે છે. છોકરા પણ લાખમાં લાખ રૂપિયા ઉમેરીને ચાલ્યો ગયો. એવી સાત પેઢી થઈને સાત લાખ રૂપિયા ભેગા થયા. આઠમી પેઢીએ ધનદેવ થયો, એ પણ એવોજ લોભી છે. તેના સુમતી નામની કન્યા સાથે લગ્ન થયા છે. સુમતી સાસરે આવે છે. સુમતી સંસ્કારી અને વિનય-વાળી છે. ધર્મને જાણનારી છે. ધનદેવ, રાટલો તથા મરચુ ખાય છે. અને ખેતરમાં કામ કરે છે.

સુમતી એક દિવસ પૂછે છે-સ્વામી ! આપણી પાસે સાત લાખ રૂપિયા છે. તો તે શા કામના છે ? તો ધનદેવ જવાબ આપે છે. પૈસા છે તે વાપરવા માટે નથી. મારા દાદાના દાદા આ પૈસા મૂકી ગયા છે, અને એમાં વધારો કરવાનો છે. સુમતી કહે, તમે વેપાર કરો તો પાંચ પંદર લાખ રૂપિયા કમાશો. ધનદેવ જવાબ આપે છે, વેપારમાં ખોટ જાય તો પૈસા ચાલ્યા જાય, એ કરતાં હું જે કદું છું તે ઠીક છે.

એક વખત મુનિરાજ વહોરવા માટે ઘર આવે છે. અને સુમતી મુનિરાજને રાટલો વહોવરાવે છે. પેલો બેઠો બેઠો અંદરથી બળે છે અને ખીજાય છે. મુનિ મહારાજ વહોરીને

જ્ય છે એટલે પત્નીને કહે છે સુમતી ! શા માટે મારી રજા વગર આવાં કામ કરે છે ? હું જે કહું તે પ્રમાણે તારે વર્તવું પડશે. આ ધન વેડફી નાખવા માટે નથી. કોઈને આપેલું દાન સર્વશ્રેષ્ઠ છે તેમ તે માને છે, પણ એમ કરવા જતાં આંતર કલેશનું કારણ થાય તેમ લાગે છે. તેથી પતિને કહે છે. “હવે આપ કહેશો તેમ કરીશ.” સુમતી ધનદેવને રોટલા બતાવી આપે છે તે લઈને ધનદેવ કામ ઉપર જાય છે. ઘરની પ્રવૃત્તિમાંથી નિવૃત્ત બની સુમતી મુનિ મહારાજનું વ્યાખ્યાન સાંભળવા ઉપાશ્રયમાં આવે છે. મહારાજ સરસ શૈલીમાં વ્યાખ્યાન સંભળાવે છે. આત્માનું કલ્યાણ કેવી રીતે થાય એ સમજાવે છે. ગુરુ વિના જ્ઞાન નથી. જ્ઞાન એ દિવે છે. તમારે અંધકાર કાઢવો હોય તો જ્ઞાનરૂપી દિવે બોધએ એમ સમજાવે છે. તમારે તમારા જીવનનો ઉદ્ધાર કરવો હોય તો તમારું હૃદય મુનિ પાસે ઠાલવો. બી સાડું હોય છતાં તેને પણ ખાંતર, પાણી અને સારી જમીન બોધએ. તે પ્રમાણે ધર્મના બી વાવવામાં ગુરુદેવની જરૂર પડે છે, અને ગુરુદેવના ચીંધેલા સહે આલવાથી આત્મામાંથી પરમાત્મા થવાય છે.

“ઉપાદાનનું નામ લઈ એથી તજે નિમિત્ત,
પામે નહીં સિદ્ધત્વને રહે પ્રાંતિમાં સ્થિત”

રોટલી બનાવવા માટે કેટલી ચીજ બોધએ છે ? પાટલો બોધએ, વેલણ બોધએ, શૂદો બોધએ, લોટ બોધએ, અગ્નિ બોધએ, એમાં એક સાધન ઓછું હોય તો ચાલતું નથી. ભગવાન કહે છે તું એક વખત સાચો સ્વનો પુરુષાર્થ કર. પણ તમે તો પૈસાને સર્વસ્વ સમજો છો. તમે પૈસાને બધા કામમાં વધારે મહત્ત્વ આપો છો.

“પૈસો તમને ખ્યારો છે પણ તેને કોઈ નથી ખ્યારું,
જે ઘડી ફીલને બહેલાવે ને ત્રીજી ઘડીએ અંધારું,
સુખ દુઃખના સાચા સંગાથી પૈસો કે પ્રભુ ?
કોણ તમને ખ્યારું બોલો પૈસો કે પ્રભુ ?
પથ્થર જેવા પૈસા ને સોના જેવા સ્વામી તેમાં,
કોણ તમને ખ્યારું બોલો પૈસો કે પ્રભુ ?

તમને તો રાત દિવસ પૈસાના સ્વપ્ન દેખાય છે. ઉંઘમાં પણ પૈસા દેખાય છે. તમારું આત્મધન કોઈ ઉપાડી જાય છે એની ખબર છે ? કોધ, માન, માયા અને લોભ આ ચાર ચોર આત્મધન ઉપાડી જાય છે એની ખબર છે ? પૈસો મેળવવા કેવા કામ કરવા પડે છે, કેટલા કર્મ બાંધવા પડે છે ? આખો દિવસ ધન-વૈભવ, પુત્ર-પરિવાર અને સ્ત્રી યાદ આવે પણ પરમેશ્વર ક્યારેય યાદ આવે છે ?

“મુશ્કેલી ન્યારે પડે હું ત્યારે તને યાદ કરું છું,
સુખી થતાં વિસરું તને ને દુઃખી થતાં યાદ કરું છું.”

મૂડી થાય છે પૈસાની થઈ જઈ ત્યાં હું અભિમાની,
જ્યારે ખાવાના સાંસા પડે, હું ત્યારે તને યાદ કરું છું.

જોખન જ્યારે અંગે છલકે, પાપ કરું ત્યાં મુખડું મલકે,
જ્યારે કાયામાં કીડા પડે (૨) હું ત્યારે તને યાદ કરું છું....

જ્યારે તમારી પાસે છે પૈસાની મૂડી થાય ત્યારે અભિમાન આવે છે પણ ધંધામાં ખોટ જાય, ખેરી માંદી પડે, કેન્સર જેવા જીવલેણ દર્દ ઉભા થાય, જ્યારે પેટ ભરવાના પણ સાંસા પડે છે, ત્યારે પ્રભુ યાદ આવે છે. સુખમાં પ્રભુ કેટલી વાર યાદ આવે છે ? જ્યારે લગ્ન થતા હોય, સારી કન્યા ઘેર આવતી હોય, સારો કરીયાવર સાથે આવતો હોય ત્યારે તમારી છાતી ફૂલે છે. અને જ્યારે માંદગી આવે છે, મરવાનો સમય થાય છે ત્યારે નવોઢાને જોઈને આંખમાંથી આંસુ આવે છે. અને વિચારે છે : અરે ! આ બિચારીનું હું નહીં હોઈ ત્યારે શું થશે ? પણ તું તારો વિચાર કર. તેં તારા આત્મા માટે શું કર્યું છે ? એ એના નસીબનું ફેડી લેશે. તું એની ચિંતા કરે છે પણ તેં તારા માટે શું કર્યું ? એની ચિંતા તને કદી થાય છે ?

સુમતી વ્યાખ્યાન સાંભળીને ઘરે આવે છે. અને સ્વામીને જરા આનંદમાં જોઈને વાત કરે છે. તમે મારી વાત જરા સાંભળશો ? “હા તારી વાત જો હશે તે માનીશ પણ મારે પૈસા ખરચવા ન પડે એવી વાત કરજો.” સાહે ! આ વાત પણ એવીજ છે. તમે ધર્મશુરનું વ્યાખ્યાન સાંભળવા આવશો ? એમાં તમારે પૈસા આપવો નહીં પડે. જો આરતીમાં જાવ તેમજ કથાકીર્તનમાં જાવ તો તમારે પૈસા આપવા પડે. વ્યાખ્યાન સાંભળવામાં કાંઈ પણ દેવું પડતું નથી. ચપટી ચોખા પણ મૂકવાના નથી. ધનદેવ વ્યાખ્યાન સાંભળવા આવવાની ના પાડે છે. મારે ત્યાં જવું નથી. ત્યાં ફાળા થાય, ખરડા થાય અને મારે ખરચ કરવો પડે માટે હું ત્યાં નહીં જઈ. ધનદેવની આ વાત સાંભળી સુમતી પતિને ધર્મમાં સ્થિર કરવા કહે છે કે ઠીક તમને થોડું પુન્ય થાય એવી વાત કરું. તમારે રોજ આખા દિવસમાં ગમે ત્યારે એકવાર મુનિરાજના દર્શન કરવા જવું, તેમાં તમને એક પૈસાનો પણ ખર્ચો નહીં લાગે. ઠીક તારી આ વાત માનીશ અને રોજ ગમે ત્યારે શુક્રદેવના દર્શન કરીશ. પતિને વધુ મજબૂત કરવા કહે છે. એમ નહીં, તમે બોલીને ફરી જાઓ તો ? પ્રતિજ્ઞા લો કે રોજ દર્શન કરવા જઈશ. “જલે પ્રતિજ્ઞા લઉં છું.” ધનદેવે જવાબ આપ્યો અને પછી સુમતિએ પચ્ચખાણ આપ્યા.

એક દિવસ ધનદેવ કામ ઉપરથી ઘેર આવે છે. ખૂબ જ શ્રમિત થયેલ છે. પેટમાં આજે ઠીક નથી એટલે ખીચડી બનાવરાવી છે. સુમતી થાળીમાં ખીચડી ને ઘી આપે છે. ધનદેવ તુરત બોલે છે કે ઘી ખાવાથી ખોટો ખર્ચ થાય એટલે તેલ આપ. તેલ સાથે ખીચડી હલાવી જ્યાં ખાવા જાય છે ત્યાં તેને પેલી પ્રતિજ્ઞા યાદ આવે છે. અરે ! આજે તો દર્શન

કરવાનું બૂલી ગયો છું ! હવે કેવી રીતે જીવું ? ત્યાં તેની પત્ની કહે છે. હજી ક્યાં મોડું થયું છે ! જાઓ, હાથ ધોઈને દર્શન કરી આવો. લોભી ધનદેવ જવાબ આપે છે. અરે હાથ ધોવાથી હાથમાં ચોટેલી ખીચડી ને તેજ ચાલ્યા જાય. આટલો બગાડ આપણને ન પોવાય. આમ ને આમ આ હાથ ઉપર લુગડું ઢાંકવા દે જેથી બીજાને એમ લાગશે કે આને હાથે કાંઈ થયું હશે, એટલે પાટો બાંધ્યો હશે. ધનદેવ લુગડું વીંટીને શુરુભગવંતના દર્શનને જવા માટે તૈયાર થાય છે. ત્યારે સુમતિ કહે છે. કેઈ કાંઈ માંગવાનું કહે તો મને પૂછ્યા વિના માગશો નહિ. સુમતી રાજ ભગવાનની પ્રાર્થના કરીને સૂવે છે. એ સૂતી હતી તે રાત્રે સ્વપ્ન આવેલું કે હવે તારો સારો દિવસ આવશે. આ બાજુ ધનદેવ મુનિના દર્શન કરે છે અને શાસનદેવ સુમતીની સ્તુતિથી પ્રસન્ન થાય છે. ઉપાશ્રયમાં ધનદેવને આકાશમાંથી ગેબી અવાજ સંભળાય છે. માગ ! માગ ! માગ ! હું તારા ઉપર પ્રસન્ન થયો છું. તારે “ જે કાંઈ માંગવું હોય તે માંગ ! ” પણ હું શું માગું ? તમે ઉભા રહો, હું મારી પત્નીને પૂછીને આવું છું ” એમ કહીને દોડે છે અને ઘરે જઈ સુમતીને કહે છે. દેવ મારી ઉપર પ્રસન્ન થયા છે. હવે હું શું માગું ? દસ કરોડ રૂપિયા માંગું ? સુમતિ કહે છે સ્વામી ! તમને પૈસા સિવાય કશું દેખાતું જ નથી. આપણી પાસે પૈસાનો ક્યાં તૂટો છે. તમારા દાદા અને એના દાદા પૈસા મૂકીને ચાલ્યા ગયા. કોણ પૈસાને સાથે લઈ ગયા છે ? માટે તમે જો માગો તો વિવેકનું વરદાન માગો. તમે દેવને કહો કે મને વિવેક આપો. પત્નીની શીખામણ માથે ચડાવી ધનદેવ ઉપાશ્રયમાં જાય છે. અને કહે છે દેવ, મને વિવેકનું વરદાન આપો. તથાસ્તુ કહીને દેવ અંતર્ધાન થઈ જાય છે. દેવના વરદાનથી ધનદેવના વિચારોનો-હૃદયનો અને જીવનનો પલ્ટો થઈ જાય છે. તેનામાં વિવેકનો આવિષ્કાર થાય છે. અને ઘેર પહેંચી હાથપગ ધોવા પાણી માગે છે. આજુબાજુમાં પડોશીમાં કોઈ લુખ્યા હોય એને જમાડીને પછી પોતાને જમવું એવો વિચાર આવે છે. રૂપિયાનું દાન દેવા માંડે છે અને બાપના દટાયેલા રૂપિયા બહાર કાઢે છે અને પૈસાનો સદ્વ્યય કરે છે.

“ દે ગયા સો લે ગયા, ખા ગયા સો ખો ગયા,
મૂક ગયા વો જખ માર ગયા ” (૨)

જેઓ ધનને પરાયે-બીજાને માટે વાપરે છે તેઓ પરભવનું ભાતુ બાંધે છે. ખાઈ જાય છે તેનું ખોવાઈ જાય છે. અને મૂકીને જાય છે તે જખ મારતો જાય છે. ધનદેવ પરભવનું ભાતુ બાંધે છે. સુમતી જેવી સ્ત્રી પતિને સુધારે છે અને ધર્મી બનાવે છે. તમને સુમતિ જેવી સ્ત્રી મળી છે ? તમને આ સુંદર અવસર મળ્યો છે, તો ધર્મ કરો. ધર્મ કરશો તો તમારા આત્માનું પરમ કલ્યાણ થશે.

વ્યાખ્યાન. નં. ૧૧

અષાઢ વદ ૧૨ ને સોમવાર તા. ૧૬-૭-૭૧

અનંત કશ્ચાના સાગર વિશ્વ વંદનીય, પરમપંથના પ્રકાશક, માર્ગ ભુલેલા જીવોના માર્ગ દર્શક ભગવાને સિદ્ધાંતથી સમજાવ્યા. સિદ્ધાંત એટલે ત્રણેય કાળે સિદ્ધ થયેલી વસ્તુ તેનું નામ સિદ્ધાંત. આશ્મા ઉપાંગ વિશે ભગવાન સમજાવે છે.

“ તત્થળં રેવયગસ્સ ચ઼્ઠ્ઠયસ્સ અદૂર સમંતે એત્થળં નંદણવળે નામં ઉજ્જાળે હોત્થા સઘ્ઘોડય પુપ્પ જાવ દરિસણિજ્જે તત્થળં નંદણવળે ઉજ્જાળે સુરપ્પિયસ્સ જક્કસસ્સ જક્કસાય-યળે હોત્થા । ચિરાઈણ જાવ बहुजणो आगम्म अच्चेह् सुरुप्पियं जक्खाययणं । सेणं सुरप्पिण जक्खाययणे एणेणं महया वणसंडेणं सव्वओ समंता संपरिक्खिते जाव पुण भहे जाव सिळावट्टए ”

રેવત ગીરી પર્વતની નજીક નંદનવન નામનું ઉદ્યાન હતું. તેમાં અનેક જાતનાં વૃક્ષો હતાં. જોતાં માણસને આનંદ આવે એવાં અનેક જાતનાં ફળ-જમરૂખ, સીતાફળ, જમરૂખ, ચીકુ, કેળા, મોસંબી તેમાં થતા તથા ફૂલોમાં-જર્બ, જુર્ડ, કમરો-મરવો, જાસુદ, કેવડો, કેતકી, મોગરો, માલતી, શુભામ, ચંપો, વગેરે અનેક જાતના ફૂલ થતાં, અનેક જાતનાં પક્ષીઓ પોતાના મધુર કલરવથી ઉદ્યાનને કિલ્લોલતું બનાવે છે. આવું નંદનવન દેખવા યોગ્ય છે. ત્યાં જતાં લોકોના શોક તથા સંતાપ શમી જાતા ને દિનભરનો થાક ઉતરી જાતો.

તે નંદન વનની અંદર યક્ષનું મંદિર હતું. તે યક્ષનું નામ સુરપ્રિય હતું, તે મંદિરની બહુ જુની પુરાણી બાંધણી હતી. અનેક લોકો આ યક્ષને વાંદવા અને દર્શન કરવા આવતાં. દેવાલયની આબુબાબુ મોટું કંપાઉન્ડ હતું. તે બગીચામાં પૃથ્વી શીલા જેવો પથ્થર હતો. તે બહુ સુંવાળો હતો. લોકો ત્યાં આનંદ-પ્રમોદ કરતાં હતાં. આવા વાતાવરણથી નગરીની શોભા અદ્ભુત હતી. થાકી ગયા હોય, ખેસી ખેસીને જેના પગ અક્કડ થઈ ગયા હોય, તેવા લોકો ત્યાં ટહેલવા આવતા. ભગવાન મહાવીર સ્વામી કહે છે. મિથ્યાત્વ જીવની સાથે અનાદિ કાળથી છે, મિથ્યાત્વની માન્યતાઓ જેવીકે માનતા કરવી, ધુપ દીવા કરવા, નૈવેદ્ય ધરવા, ગોત્રીજ ઝારવા વિગેરે પ્રકારની માનતા અનાદિ કાળથી ચાલી આવે છે. મિથ્યા-દષ્ટિ લોકો એમ મનાવે કે યક્ષાદિની માન્યતા કરે તેને ત્યાં ધનના ઢગલા થાય. જૈન ધર્મ આવું માનતો નથી. એ સાફ સાફ ના પાડે છે, પોતે પોતાના પાપથી દુઃખી થાય છે, અને પોતાના પુણ્યથી સુખી થાય છે.

“अप्पा कस्ता विकत्ताय दुहाणय सुहाणय ।

अप्पा मितममितं च दुप्पट्ठिय सुप्पट्ठिय ॥” ઉત્ત. અ. ૨.

સુખનો કર્તા પોતાનો આત્મા છે. અને દુઃખનો કર્તા પણ પોતાનો જ આત્મા છે. પોતાના કર્મ પ્રમાણે નિમિત્ત મળ્યા જ કરે છે. ‘એણે માફ આમ કર્યું’, એ મારી ચડતી જોઈ ન શક્યો. એણે ખોટી રીતે મારું તુકશાન કર્યું’ આમ તમે બહારનાને શત્રુ બનાવી દીધા છે. ‘એ મને મળે છે ત્યારે મારી સામે પણ જોતો નથી, આનું હું ક્યારે ખરાબ કરું? આનું હું કોઈ દિવસ સારું થવા ન દઉં.’ આ બધા અજ્ઞાનીનાં કામ છે. જ્ઞાની માણસ આવું કદી બોલે નહીં. આપણે અજ્ઞાન દશામાં કેટલાં કર્મ બાંધ્યા છે, તેની આપણને ખબર છે? ના. આજે સાંજે સારો માણસ કેન્સર જેવા જીવલેણ રોગે બને છે. તો આમ કેવી રીતે બનતું હશે? પોતાના કર્મ પ્રમાણે ફળ મળે છે. જે કાંઈ થાય છે એ મારા કર્મના પ્રતાપે થાય છે. પડતી થઈ, ધંધામાં ખોટા આવી, આસામી પડી લાંગી, ખેરી માંદી થઈ, ભાગીદાર પૈસા ખાઈ ગયો, આ બધું કર્મને આધીન થાય છે. પોતાના ઉપાદાન પ્રમાણે થાય છે. સામી વ્યક્તિઓ તો તેમાં નિમિત્ત છે.

“નથી કોઈ શત્રુ મારે આ દુનિયામાં,
ખરા દુશ્મનો મારા દિલમાં છુપાયા,
લડતો રહ્યો છું નિરંતર ઝગમગ,
હતાં દુશ્મનો તો જરી ના જતાયા,
કલેજે પડ્યાં છે એવા કંઈક કાણાં,
કેમ કરી ગાવું હું તો પ્રભુ તારા ગાણાં”

જ્ઞાની પુરૂષો કહે છેકે આ દુનિયામાં મારે કોઈ શત્રુ નથી. તમે કેટલાના દુશ્મન છો? અને તમે કેટલાને શત્રુ માનો છો? તમે કેટલા સાથે વેર ઝેર રાખો છો? કેટલાને છેતર્યા છો? શું આનો હીસાબ તમે કરી કર્યો છે ખરો!

“જેર કરીને જીતવું ખરેખરું રહ્યો,
દુશ્મન છે તુજ દેહમાં, ચેત ચેત નર ચેત.”

તારા દેહમાં દુશ્મન બેઠેલા છે. એની સામે યુદ્ધ કરો. આત્માના દુશ્મન સામે જેર કરીને લડવાનું છે. આ દુનિયામાં કોઈ માફ બગાડનાર નથી. મહાવીર સ્વામી સામે ગૌશાળો હતો. ગજસુક્રમાલની સામે સોમિલ હતો. ખંધકની સામે પાલક હતો. સામ-સામા વિરોધી પણ તો ઉભા જ હોય છે. જે વીર પુરૂષો મહાન થઈ ગયા તે કોઈ જીવને હાવાવતા નથી, કોઈનું ખુરું ઈચ્છતા નથી. જે ઉપસર્ગ સામે અડગ રહ્યા, પરિપક્વોને જેણે

હસતાં હસતાં સદ્યા. વિપત્તિના વાદળાં વરસાવનારની સામે કર્ણુની વૃદ્ધિ કરી. હુંબ દેનાર સામે પણ દયાભાવ દાખવ્યો. એવા ભગવાનને પણ ઉપસર્ગ થયા છે તો આપણે પામર માનવી કયા હીસાબમાં ! કર્મને શરમ નથી. આણે મારું બગાડયું એ બ્રમને લાંગી નાખ.

“ આત્મજ્ઞાંતિ સમ રોગ નહીં, સદ્ગુરુ વૈધ સુબલુ,
ગુરુ આજ્ઞા સમ પથ્ય નહીં, ઔષધ વિચાર ધ્યાન. ”

મોટામાં મોટો રોગ મિથ્યાત્વનો છે. મિથ્યાત્વના રોગને લીધે જીવ ખૂબ હેરાન થાય છે. મેં એનું આમ કયું, મેં એનું તેમ કયું. પરનો દોષ અને પોતાના ગુણને જુએ છે. અભિમાનને પોષે છે. તું મારા ઘર સામેય જોતો નથી ! મારા દાણા ખાઈને મારી સામે જોલે છે ? મેં જો દાણા ન આપ્યા હોત તો જીવ લેગો થઈ જાત. મેં આ કયું ને આમ કયું, એમ અભિમાનમાં અક્રક બનીને ફરે છે.

“ નિત્ય અભિમાનના ઓટલે ઉભીને, જીવ મમતા તણી મ્હોર મારે,
હું કરું હું કરું મારું આ છે બધું, એમ ગુંચાય સંસાર ગારે,
હું જ સર્વોપરી ધનિક વિદ્વાન છું, મારું મારું નગારું વગાડે,
હાય અભિમાનના પંકમાં ગબડતા, માનવી કિંમતિ જીવન હારે. ”

હું જ કરું છું, મારે લીધે જ બધું થાય છે. મેં આવડી મોટી મીલ, મોટર તેમજ બંગલા બનાવ્યા. મેં આટલી ચાલી બનાવરાવી. કેટલાયને રહેવા મકાન આપ્યા. મેં સાડું એવું દાન આપ્યું. હું બધું કરું છું. હું કાંઈક છું. આમ અભિમાનના ઓટલે ઉભો રહીને જીવ મમતાની મ્હોર મારે છે. હું સર્વોપરી છું, સત્તાધીશ છું. શ્રીમંત છું, વિદ્વાન પંડિત છું. એમ ગુમાનમાં ફરે છે. આ મારું, આ બંગલો મારો, આટલી પેઢી મારી. એમ મારું મારું કરી મારાપણાનું નગારું વગાડે છે. અભિમાનના પંકમાં પડેલા હે માનવ ! જાગૃત થા. ‘ મેં કયું, મેં કયું ’ આમ મમત્વની જાળમાં તું ગુંચાતો જાય છે પરંતુ આ શરીર પણ તારું નથી તો આટલો મોહ શા માટે કરે છે ? તું ચૈતન્ય ભગવાન છે. તારે આ જંજળ શેની છે ?

“ एस वीरे पसंसिए, जे अच्छेई लोग संजोग ” आचार्य सूर. अ. २. ७. ६

ભગવાન એમને વખાણે છે કે જે લોકના સંયોગથી છુટા થયા છે. તમે છુટા થયા છો કે વળગી રહ્યા છો ? છોકરો તૈયાર થશે પછી બ્યાખ્યાનમાં આવીશું. બ્યારે છોકરો તૈયાર થાય છે ત્યારે બીજી દુકાન કરાવી આપે છે પણ પોતાના માટે શું કરશે ? છોકરાઓ પણ કહે છે કે હવે અમે તૈયાર થઈ ગયા છીએ અને વહીવટ સંભાળી લીધો છે. તમારે હવે દુકાને આવવું નહીં. પણ દુકાનથી એવો ટેવાયેલો છે કે દુકાને ગયા વગર એને ચેન પડતું નથી. હવે તો પૌષ્ઠશાળામાં બેસી જાવ. હું કોણ ? કયાંથી આવ્યો છું ?

ક્યાં જવાનો છું? તેનું ચિંતન કરો. જ્યારે અંદરથી આત્માની લગની લાગે અને સ્વરૂપાનંદની લહેર આવે ત્યારે આ બધું છોડી દે છે, અને મોક્ષ માર્ગ તરફ પ્રયાણ કરે છે. સંસારનું સુખ મળવું કે ટળવું એ કર્મને આધીન છે. મંજુરો કેટલું વજન ઉંચકે છે, કેટલી કાળી મંજુરી કરે છે, પણ સાંજ પડે રોટલો ને મરચું મેળવી શકે છે. ધીનું ટીપું પણ પામતા નથી. શું તમે આવી મંજુરી કરો છો? ના; શેઠને સહી કરતા પણ નથી આવડતી છતાં ભણેલો અને ગ્રેજ્યુએટ એને ત્યાં નોકરી કરે છે. આ કેવી વિચિત્રતા છે? કચરામાંથી લાખો રૂપિયા મળી જાય છે. સ્વપ્નમાં પણ નહીં ધારેલ એટલા રૂપિયા મળે છે. આ બધું ભાગ્યને આધીન છે. બુકું બોલીને, કાળા બળર કરીને, કોઇને છેતરીને પૈસા મલશે આવું તમારા ભેજમાં કેમ બેઠું છે? લાખો રૂપિયા ભેગા કરનારા પણ નર્કમાં જાય છે. ભવ બદલાયા પછી કોણ કોને ઓળખે છે? લાખો રૂપિયા મૂકી જનાર વ્યક્તિ તે જ ઘરમાં પારેવું થઇને બેસે છે. એને ઉડાડે તો પણ ફરી તે ત્યાં ને ત્યાં બેસે છે. ઉડાડનારને ક્યાં બળર છે કે એ મારો બાપ છે. ગમે તેટલા પાપના પોટલા બાંધશે તો પણ પરભવમાં તમારી સાથે વૈભવ આવવાનો નથી. મરીને જનારા સાથે શું બાંધી ગયા!

જન્મીને મરી બધું એટલી જ વાત છે,
એમાં તો માનવીને કેટલી પંચાત છે !”.

અર્થાતે ઉજવો છે ને! આ ગાંઠમાંથી વરસ છુટી ગયું. ઘણા પુન્યથી મનુષ્ય દેહ મળ્યો. તેનું આપું વરસ વહી ગયું તેમાં પુન્ય કેટલું ઉપાર્જન થયું! તમે ઘણા ભાગ્ય-શાળી છો કે તમે અમેરીકામાં જન્મ્યા નથી કે જ્યાં ધર્મ નથી. અહીં સદ્ગુરુ મળ્યા છે, સદ્ધર્મ મળ્યો છે, આવો રૂડો અવસર મળ્યો છે, વીતરાગની વાણી સાંભળવા મળી છે. હવે તમારે આરાધના કરવી છે કે વિરાધના? આવો રૂડો અવસર મળ્યો છે. ને આરાધના નહીં કરો તો ક્યાં જશો! કરોડપતિનો દીકરો નિશાળે જતો હોય અને કોઈ દાદા ચોકલેટ વેચે તો તે પણ બધાની જેમ ચોકલેટ લેવા માટે હાથ લાંબાવે છે. પણ એને બળર નથી કે હું શ્રીમંત પુત્ર છું, અણુ સમજમાં ચોકલેટ માંગે છે. જ્યારે મોટો થશે ત્યારે સમજણ પડશે કે હું કોનો દીકરો છું અને મારી પાસે કેટલી સંપત્તિ છે. હું ચોકલેટ માટે હાથ લાંબાવું? પ્રથમ લાંબાવ્યો હતો તેની હવે શરમ આવે છે. ‘મારા પિતા તો આવી કેટલી ચોકલેટો આપી શકે તેમ છે.’ એમ જ્યારે સ્વરૂપ ભણી દ્રષ્ટિ વળે છે ત્યારે ચૈતન્ય દેવની વિભૂતિ નિહાળતા ખ્યાલ આવે છે કે મારા આત્મામાં કેટલો વૈભવ છે! કેટલી તાકાત છે! કેટલી શક્તિ ભરેલી છે! ટચલી આંગળીએ મેરુ પર્વત ધ્રુવની નાંખે એવી ચૈતન્યમાં તાકાત છે. અનંત ઋદ્ધિનો સ્વામી હું-મારે આવી રીતે ભીખ માંગવાની હોય? કદી નહીં, અદળક સંપત્તિનો સ્વામી ભીખ માંગે? મારે પંખો જોઇએ, રેફરીજેટર જોઇએ, રેડીયો જોઇએ,

ફેાન જોઈએ, અઘતન સાધનો જોઈએ. કેટલી મોટી લીખ ? મોટાને મોટી લીખ, નાન ને નાની લીખ. શ્રીમંત કે ગરીબ પણુ જેની તૃણુ વધારે એ જ્ઞાનીની દષ્ટિએ લીખારી જ છે.

“દુકખં હયં જસ ન હોઈ મોહો, મોહો હયો જસ ન હોઈ તણહા
તણહા હયા જસ ન હોઈ લોહો, લોહો હયો જસ ન કિંચણુઈ”.

ઉત્તરા. અ. ૩૨. ગાથા. ૮.

જેણે દુઃખનો નાશ કર્યો છે તેને મોહ નથી, જેણે મોહનો નાશ કર્યો છે તેને તૃણુ નથી, જેણે તૃણુનો નાશ કર્યો છે તેને લોહ નથી અને જેણે લોહનો નાશ કર્યો છે તેને લોહમાં કોઈ પ્રકારની લાલસા રહેતી નથી. એક લીખારી લીખ માગે છે, અને એક દીવસ તેના પર દેવી પ્રસન્ન થાય છે. દેવીને તે કહે છે કે જે તમે પ્રસન્ન થયા હો તો આ મારી થેલી સોના મહોરથી ભરી દ્યો. દેવી કહે છે એક શરતે ભરી દઉં. જે મારી સોના મહોર નીચે પડશે તો કાંકરા થઈ જશે. ‘લલો’. લીખારીએ પોતાની જર્જરિત થેલી ધરી. દેવીએ તેમાં સોના મહોર નાખવા માંડી. થેલી અધીં ભરાણી, પોણી ભરાણી, ‘હવે બસ કર’. દેવીએ લીખારીને કહ્યું. પરંતુ ધનના લોહી લિખારીએ કહ્યું, આટલા માં શું ! હજુ નાખો. થેલીને કાંસીને ભરી પણ સોના મહોરના વજનથી જર્જરિત થેલી ઝીલી ન શકી અને ફાટી ગઈ. અને બધી સોનામહોર જમીન ઉપર પડતાં કાંકરાના રૂપમાં ફેરવાઈ ગઈ. અતિ લોહ એ પાપનું કારણ છે. તમારો કોથળો પણ પેલા લીખારી જેવો છે. તમારે કેટલું જોઈએ છે ? તૃણુનો તો કોઈ પાર નથી. હવે તો જિન માર્ગ ઉપર આવો, હવે કાંઈક સમજો તો સારું, વધારે મોટી ડીઝી મેળવીને પૈસા મેળવવો છે. તમને પૈસામાં પરમેશ્વર દેખાય છે. પૈસા મેળવવા કરતાં આમા માટે પુરૂષાર્થ કરો તો કલ્યાણ થઈ જાય. ભણેલા ગણેલા બનવું છે. પાંચમાં પુછાવું છે. મોટા થઈને મ્હાલવું છે. ખુરસી મેળવવી છે અને ખુરસી લેવા માટે વોટ મેળવવા છે. ‘અને વોટ આપજો, મારું નિશાન લોહો છે. મારું નિશાન તારો છે. આની ઉપર ચોકડી કરજો.’ ખુરસી લેવી છે. સત્તા લેવી છે, એને માટે કેટલી મહેનત ? પણ સત્તા ખત્તા ખવરાવે છે. માણસ જ્યારે સત્તા ઉપર આવે ત્યારે ઘર ભરવામાં પડી જાય છે. અધિકાર મળ્યો, સત્તા મળી પણ પછી જો સારાં કામ ન કર્યાં તો ધિક્કાર મળશે. રામચંદ્રજીને ગાદી મળવાની હતી ત્યારે રાતના બેઘ પણ આવી ન હતી. એમને વિચાર આવતો હતો કે આ કાંટાળો તાજ કાલે મારા માથે સુકાશે ! પણ સવારે ઉઠતા સાંભળ્યું કે ભરતને ગાદી અને રામચંદ્રજીને બાર વરસનો વનવાસ; ત્યારે રામચંદ્રજી રાજ થયા.

“ભલું થયું ભાંગી જંબળ, સુખે ભળ્યું શ્રી ગોપાલ”.

મીરાંબાઈના જીવનમાં પણ શું બને છે ! તે જુઓ. રાણો પરણીને ઘરે આવ્યો, પછી કહે છે કે મારે નથી જોઈતી, ત્યારે મીરાં શું કહે છે : સાડું થયું. મને ભગવાન ભજવાનો

સમય મળ્યો. ત્યારે તમે શું કરો છો ? રાજ્ય માટે, પૈસા માટે બાઈ પણ દુશ્મન બને છે ને ? કોર્ટમાં પણ બવ છો ને ! જ્ઞાનીઓ કહે છે બાઈ, આ તારી બૂલ છે. બહાર તારા દુશ્મન નથી. પણ તારા દીલમાં દુશ્મન બેઠેલા છે. એમની સાથે બળવો પોકાર્યો નથી તેથી તે વશ થતા નથી. અંદરની જોઈએ તેવી જાગૃતિ નથી. જોઈએ તેવી શક્તિ ફેરવી નથી. તાકાત કેળવી નથી. તેથી દુશ્મનો તમારા ઉપર ચડી બેઠા છે. દુશ્મનને દુશ્મન તરીકે ઓળખી એની સાથે પડકાર ફેંકીએ. એની સાથે લડી લઈએ તો જરૂર જીતી જવાય. કારણ કે કમળીયારા રાંકડા છે જ્યારે આત્મા અનંત શક્તિનો ધણી છે. જો સાચું સુખ મેળવવું હોય, સાચો આનંદ માણવો હોય, દુશ્મનોથી બચવું હોય તો પુરુષાર્થ કરવાની જરૂર છે. જે કમળી છૂટવાના પ્રયત્ન કરશે તેનું અવિનાશી કલ્યાણ થશે. વિશેષ અધિકાર અવસર.

વ્યાખ્યાન નં.....૧૨

અષાઠ વદ ૧૩ ને મંગળવાર તા. ૨૦-૭-૭૧

નાથે સિદ્ધાંત પ્રજ્ઞા સિદ્ધાંત. એટલે ત્રણેય કાળે સિદ્ધ થયેલી વસ્તુ, તેનું નામ સિદ્ધાંત. અહીં બારમું ઉપાંગ વન્દિદશા જેમાં નિષધ કુમારનો અધિકાર ચાલે છે. રેવતગીરી પર્વત પાસે નંદનવન નામનો બગીચો હતો. તે દ્વારિકા નગરીની શેલામાં અભિવૃદ્ધિ કરતો હતો.

આ દ્વારિકા નગરીમાં કૃષ્ણ નામના (વાસુદેવ) રાજા રાજ્ય કરતા હતા. એનામાં ઘણાં ગુણ હતાં. ગુણ વિના કંઈ પ્રાપ્ત થઈ શકતું નથી. રાજા ગુણવાન હોય તો તેની પ્રજા ગુણવાન હોય. રાજા ઉદાર દીલનો હોય, પરદુઃખલંબન હોય, પોતાના સુખને જતા કરીને પારકાના દુઃખ હરનાર હોય તો તે રાજાના ગુણો પ્રજામાં પણ ઉતરે છે.

જેના હાથમાં સમાજનું નેતૃત્વ છે, તેનામાં ઉદારતા, સહનશીલતા, વાતસલ્ય, સહાનુભૂતિ, આવા અનેક ગુણો હોવા જરૂરી છે.

ગણેશને ઘણાં પૂજે છે. ગણેશ એટલે સમાજ નેતૃત્વનું પ્રતિક અને ગણ એટલે સમુદાય-મંડળી, એનો ઈશ એટલે સ્વામી, નેતા, ઉપરી, પ્રજા પર શાસન ચલાવનારનાં લક્ષણ આમાં પડ્યાં છે. ગણેશ એટલે વડીલ-ઉપરી, આપણે કોઈ પણ સાડું કામ કરીએ છીએ ત્યારે વડીલને પગે લાગીએ છીએ.

ગણેશનું પેટ મોટું હોય છે. જેનું પેટ ફરિયા જેવું મોટું છે, તે જ ઘરનો વડીલ, સમાજનો નેતા કે પ્રજાનો શાસક બનવાને યોગ્ય છે. ફરિયા પોતાનામાં સારી-ખરાબ બધી ચીજને સમાવી લે છે. તેમ વડીલ કે રાજા પણ બીજાના દોષો તરફ ન જુવે. બધાને પોતાના તરફથી પ્રેમ સાથે હૂંફ આપે. પણ કોઈનો તિરસ્કાર ન કરે.

ગણેશની આંખ ઝીણી હોય છે. ઝીણી આંખ સૂક્ષ્મ દષ્ટિને સુચવે છે. નેતા-રાજા સ્થૂલદષ્ટિવાળો ન હોય. દરેક પ્રશ્નો અને દરેક પરિસ્થિતિનો સૂક્ષ્મ રીતે વિચાર કરે. માણસ ઝીણી નજરે જુએ તો વસ્તુના હાર્દને પામી શકે. સ્થૂલદષ્ટિને કારણે માણસ ભોગ-વિલાસ, કંથન અને કામિનીના રેસમાં ઉતર્યો છે. સૂક્ષ્મદષ્ટિ આવતાં શરીર અને સંપત્તિ કે કામનો વિચાર નહીં રહે. આત્મા અને પરમાત્માનો વિચાર પણ કરશે.

ગણેશના કાન મોટા હોય છે. એનો ભાવ એ છે કે સમાજનો નેતા, પ્રજાનો પાલક-પિતા કાન વિશાળ રાખે. નાના-મોટા, ગરીબ, શ્રીમંત આદિના ભેદભાવ વિના ફરિયાદ કરવા આવનાર દરેકની વાત પ્રેમપૂર્વક સાંભળે. જો દરેકને સંતોષ ન આપી શકે તો તે પ્રત્યક્ષ ન બની શકે. પૂર્ણ સત્યને પામી શકે નહિ. મોટે વડીલે દરેકની વાત સાંભળી સારાસારનો વિવેક કરવો જોઈએ.

ગણેશનું નાક લાંબુ હોય છે. એનો અર્થ એ છે કે દૂર દૂર રહેલી વાત પણ લક્ષ બહાર ન હોવી જોઈએ. ઘરમાં શું બની રહ્યું છે તે વડીલે અને પ્રજામાં શું બની રહ્યું છે તેનું રાજાએ ધ્યાન આપવું જોઈએ. સારી ખરાબ બધી જાતની વાતો અને બધી જાતની વ્યક્તિ તેની પાસે આવે. તેમાં સારાનો સ્વિકાર કરે અને ખરાબને દૂર કરે.

ગણેશનું વાહન ઉંદર છે. ગણેશ કેવડા મોટા ! તે ઉંદર ઉપર બેસે તો ઉંદર બિચારો મરી જ નય ! પણ આની અંદર ગૂઢાર્થ રહેલો છે. માણસ મોટે હોય, પણ તેનું સૈન્ય નાના નાના માણસોનું બનેલું હોય છે. નાના માણસો મોટાના વિચારોનું વાહન હોય. ખૂણામાં અને ગલીઓમાં-ઘરઘરમાં રહેલી વ્યથા અને કથા એ લાવી શકે. અને નેતાના વિચારો નીચલા ઘરમાં પહોંચાડી શકે.

વડીલો નાનામાં રહેલી મોટાઈ જુએ. નાનાને પણ આદર અને સન્માન આપે. શ્રીકૃષ્ણ મહાશય ઉપરોક્ત શુભોદી વિભૂષિત હતા. તેથી તેમની પ્રજા શાંતિ અને સુખ અનુભવી શકતી.

આજે દેશના નેતાઓમાં પ્રજાને સુખી કરવાની વૃત્તિ લેાપ થઈ ગઈ છે. અને પોતાના સ્વાર્થ સામે સૌ જુએ છે. નેતાઓને એશઆરામ કરવા છે. પ્રજાને ચુસવી છે. જ્યાં જુઓ ત્યાં લાંચીયું ખાતું વધી ગયું છે. ન્યાયાધીશ પાસે, ડોક્ટરો પાસે કે પ્રોફેસરો પાસે જ્યાં જવ ત્યાં લાંચ આપો એટલે તમારો વિજય થાય છે.

આ લાંચને હિસાબે જ આવું અધઃપતન થયું છે. અપ્રાહમ લીંઠનાં ભવનનો એક પ્રસંગ છે. તેઓ એક આદર્શ વકીલ હતાં. એક વખત એક અમીર તેમની પાસે આવે છે. અને કહે છે. સાહેબ ! મારે એક ખેડૂત પાસે અઢી ડોલરનું લેણું છે. તે એવો અભિમાની બની ગયો છે કે મારી વાતને ધ્યાનમાં લેતો જ નથી. તેને ખરાબર પાક લણાવવાની જરૂર છે. તેથી આપની પાસે આવ્યો છું. તેના ઉપર કેસ કરવા માશું છું. આ સાંભળી વકીલ સાહેબ હસી પડે છે. ભાઈ ! અઢી ડોલરમાં શી મોટી વાત છે ? ન આપે તો પણ તારે શો કંઈ આવવાનો છે ? અમીર અને ખેડૂત વચ્ચેના સંબંધ બાપ-બેટા જેવો હોય. તમે જતું કરતાં શીખો. વળી આપને ખબર હશે કે મારી ફી ૧૦ ડોલર છે. અઢી ડોલર માટે ૧૦ ડોલર ભરશો ?

અમીરે જવાબ આપ્યો “ સાહેબ ! આ પૈસાનો સવાલ નથી. પ્રતિષ્ઠાનો સવાલ છે હું. હસ ડોલર ભરીશ પણ કેસ તો લડવો જ છે.”

“ભડે-દસ ડોલર ફી મૂકી દો. તારું કામ પતાવી આપીશ.” વકીલ સાહેબે દૂકામાં પતાવ્યું. પેલો અમીર ૧૦ ડોલર આપી રવાના થયો. પછી લિંકન સાહેબે ખેડૂતને બોલાવ્યો અને પૂછ્યું. “તારી પાસે પેલા અમીરના અઢી ડોલર માગણ છે” ? “હા સાહેબ, ખેડૂતે કહ્યું. “આ પાંચ ડોલર લઈ જા, તેમાંથી રા. ડોલર શેઠને આપી આવ અને પહોંચ મને આપી જજે. બાકીના અઢી ડોલર તારી પાસે રાખજે.” એમ કહી વકીલ સાહેબે પાંચ ડોલર ખેડૂતના હાથમાં મૂક્યા. ખેડૂતે તે પ્રમાણે કયું. અઢી ડોલર શેઠને આપી, પહોંચ વકીલ સાહેબને પહોંચાડી દીધી. પેલા અમીરને પોતાના પૈસા મળી જતાં મોટર લઈ વકીલ પાસે આવ્યા અને કહ્યું “ સાહેબ ! પૈસા મળી ગયા છે. હવે કેસ ચલાવવાની જરૂર નથી.” અમીરે લિંકન સાહેબના ટેબલ ઉપર પોતાના હાથે લખેલી પહોંચ બેઈ અને લિંકન સાહેબની વિચિક્ષણુતાને પામી ગયા.

ઘણા વકીલોને આવી રીતે કુનેહથી કામ લેતાં આવડે છે. બુદ્ધિશાળી માણસો ઝગડા કરતા નથી. ઘણાં વકીલો પણ સારા હોય છે. જે ઝગડા થતાં અટકાવે છે અને બન્ને બાબુના પક્ષોની સાથે સમજાવટથી અને શાંતિથી કામ લે છે.

“ મન મોટું છે જેહનું, તે જન મોટા હોય,
ક્ષમા, ગુણ, ધૈર્ય, નમ્રતા, સદાય તેનામાં હોય.”

ઉંમરમાં મોટો તે ખરેખર મોટો નથી પણ જેનું મન મોટું છે, ક્ષમા, ધૈર્ય આદિ ગુણો જેનામાં છે તે મોટો માણસ છે. જેનામાં ગંભીરતા નથી તે કુટુંબમાં કલેશ, જ્ઞાતિમાં કલેશ અને વાતવાતમાં કલેશ કરે છે. કલેશ થતાં વેરનાં બીજ વધાય છે નાની વાતને મોટું સ્વરૂપ આપી સંબંધ તોડી નાખે છે. જરા જેટલી પણ ઉદારતા બતાવી

શક્તિ નથી. અસહિષ્ણુ માણસ તો જે પોતાના હોય, તેની સાથેનો વધેનો જુનો સંબંધ પણ જરાક વારમાં તોડી નાખે છે. જ્યારે સહિષ્ણુતાવાળા બધું જતું કરે છે. લોહું ગરમ હોય તો કાંઈ હથેડો કે ઘણું ગરમ થતાં નથી. કોઈ માણસ ગમે તેમ બબડે, લલ્લે ગાળે દે, અને ન બોલવા જેવા શબ્દો બોલે પણ આદર્શ મહાત્માઓ ખૂબ સમતા રાખે છે. નમ્રતા રાખે છે. સાધુના માર્ગમાં આગળ વધવા કષાયની મંદતાની અત્યંત આવશ્યકતા છે.

“ કષાયની ઉપશાંતતા, માત્ર મોક્ષ અભિલાષ,
લવે ખેદ અંતર દયા, તે કહીએ જણાસ.”

જે જિજ્ઞાસુ જીવ હોય તેને એક મોક્ષની જ ઇચ્છા હોય. લવ કરવામાં ખેદ વર્તે તો હોય, સાચું સુખ આત્માનું જ છે. તમે પૈસામાં અને પત્નીમાં સાચું સુખ માન્યું છે. તેને પ્રાપ્ત કરવા અનેક તરંગો મનમાં ઉઠવા કરે છે.

મનકી તરંગ માર લો, બસ હો ગયા ભજન,
આદત ખૂરી સુધાર લો, બસ હો ગયા ભજન,
આયા કહાં સે કૌન હૈ, ઔર બયેગા કહાં,
ઈતના થહી દીલ વિચાર લો, બસ હો ગયા ભજન.”

કવિ કહે છે કે તમે પ્રાર્થના કરો છો, ભક્તિ કરો છો પણ તમારું મન ક્યાં રખડે છે? મનને વશ કરો. ચિત્તને એકાગ્ર કરો. મનને એકાગ્ર કરવાથી ચિત્તમાં પ્રસન્નતા આવે છે. દુકાનમાં, બાળકોમાં, ધંધામાં, સમાજમાં આમ અનેક જગ્યાએ તમારી શક્તિઓ વેડફી નાખે છે. પરભાવથી દૂર રહી બધી શક્તિઓને ભેગી કરીને આત્મા માટે વાપરો, તો એક ચમત્કાર દેખાશે. જીવનમાં ઘર કરી રહેલી ખરાબ આદતને સુધારવા પ્રયત્ન કરો. જરા જરા વારમાં ગુસ્સો આવી જાય છે, આવેશ આવી જાય છે, માન-માયા-લોભના પરિણામો થઈ જાય છે, આ બધી ખૂરી આદતો છે. કાંટો વાગ્યો હોય તો ખુંચે, આંખમાં કણું પડ્યું હોય તો ખુંચે, એમ અવગુણ તમને ખુંચે તો કાઢવા પ્રયત્ન કરો. અવગુણને કાઢી નાખો એટલે સરસ થઈ જશે. આપણામાં ખામી શું છે, આપણામાં બધી શું છે તેને તપાસીને કાઢશો તો મહાત્મા બની જશે. તમારો આત્મા ઉંચ કોટીનો બની જશે. એક-આત્મા ઉપર જ લક્ષ આપો. આત્માને કેળવવો છે એવો નિર્ણય કરો. બીજાની ઉપર હું નજર રાખું છું, બીજામાં કેટલા અવગુણ છે તેની ગણતરી કરું છું, પણ પોતે ક્યાં છે તેની ખબર પડતી નથી. આખા ગામની ચિંતા માથે લઈને ફરે એમાં પોતાને શો ફાયદો થવાનો?

“ જુઠ્ઠા જગનાં જુઠ્ઠા ખેલ, મનવા મારું તારું મેલ,
તું તો છોડી દેને ચિંતા આખા ગામની.”

તું તો બહુ દે ને માળા ભગવાનની.
 શરે નિંદ્રા કિવસે કામ, ક્યારે ભજશે શ્રી ભગવાન,
 તારી એક એક પળ બચ લાખની,
 તું તો બહુ દે ને માળા ભગવાનની.”

હું એક આત્મા છું. હું કોઈનો નથી. અને કોઈ મારું નથી. દેખાતા ભૌતિક પદાર્થો બરેબર મારા નથી, આત્મા મારો છે. સ્વ સિવાય બધું પર છે તો પારકાની ચિંતા શા માટે કરવી? શ્રીમદ રાજચંદ્ર કહે છે.

“ના મારાં તન રૂપ કાંતિ યુવતી, ના પુત્ર કે બ્રાત ના,
 ના મારાં ભૂત સ્નેહીઓ સ્વજન કે, ના ગોત્ર કે જ્ઞાતના,
 ના મારાં ધન ધામ યૌવન ધરા, એ મોહ અજ્ઞાતના,
 રે રે છવ વિચાર એમજ સદા, અન્યત્વહા ભાવના.”

આ તન મારું નથી. શરીર પણ મારું નહિં. આ રૂપ એ મારું રૂપ નહીં. આ તો જ્ઞેય પદાર્થ છે. મારે મારાં સ્વભાવમાં ટકવું તે મારો ધર્મ છે. વિભાવમાં જવું તે પર ભાવ છે. તને જે ચામડાની આંખથી દેખાય એ તારું નથી.

અમે સંઘવી, અમે વીરાણી, અમે શેઠ, અમે સખીદા-અમને કોઈ ન પહોંચી શકે, તમે જે જ્ઞાતિ અને ગોત્રને તમારા માનો છે તે પણ તમારા નથી. આ નોકર-ચાકરો, સગાવહાલા, મિત્રો એ પણ તારા નથી. આ મારી મૂડી છે. મારો આ વિમો છે. પણ આમાં તમારું કંઈ નથી. આમ ને આમ છંદગી ચાલી જવાની છે. આ મારું નહીં, આ મારું નહીં! એમ તમને કદી લાગે છે? બધી વાતની બાદબાકી કરતાં બાકી રહે તે આત્મા. તે હું છું. તમારા શરીરને, વેપારને, સગાસ્નેહીને કોઈ નુકસાન પહોંચાડે ત્યારે કોઈનો આશ્રય લ્યો છો. પણ જ્ઞાની પુરૂષો કહે છે તે બધા તારા છે જ નહિં. તારો તો એક આત્મા જ છે. કષાયના પરિણામો વખતે આ વિચારધારા ટકી રહે, તો આત્માનું અધઃપતન થતું અટકી બચ. ક્રોધ રૂપી અગ્નિને કારનાર ક્ષમા છે. ક્ષમા જેવો કોઈ તપ નથી.

“બાહ્ય પાસે અબાહ્ય ધર્મ તત્વ લેવું તાણી, સામે થાય અગ્નિ તો આપણે થવું પાણી.”

આમાં તત્વ શું છે તે સમજો. દરેક બાબતમાંથી તત્વને, તથ્યને પકડતાં શીખો. સાચો માણસ અગ્નિ હોય તો તમે તેના પર ક્ષમાનું પાણી છાંટો. “ક્ષમા વીરસ્ય મુષળમ્” ક્ષમા વીરનું બૂવણ છે.

તમારી ખૂરી આદતને સુધારો. પ્રસંગ પડે અને ક્રોધ, માન, માયા, લોભના ભાવો સેવાઈ બચ. અને પછી એમ થાય કે મારે આ પ્રમાણે ન કરવું જોઈએ. એ રાંડયા પછીનું

હડાપણુ છે. માત્ર વાતો કરવાથી મોક્ષ મળતો નથી. ત્તમને એ બધામાં સુખ લાગ્યું છે. પૈસા કમાવવામાં, બંગલા બનાવવામાં સુખ માનો છે. પણ એ સાચું સુખ નથી.

સંતો પાસે ભૌતિક વૈભવ કાંઈ નથી, છતાં તમારા કરતાં તેઓ કંઈ ગણા સુખી છે. તેઓને જે સુખ છે તે સ્વસંવેદનનું, સ્વાતુભૂતિનું સુખ છે. બહારની વસ્તુથી સુખ મળતું નથી. પણ સુખનો ખજાનો અંદર છે. આત્માની અનુભૂતિનું સુખ સાચું છે.

“જે પદ શ્રી સર્વજ્ઞે દીઠું જ્ઞાનમાં, કહી શક્યા નહીં તે પણ શ્રી ભગવાન જો, તેહ સ્વરૂપને અન્યવાણી તે શું કહે, અનુભવ જોયર માત્ર રહ્યું તે જ્ઞાન જો, અપૂર્વ અવસર એવો ક્યારે આવશે !

આધ્યાત્મિક સુખ કહી શકાતું નથી. પણ તેનો અનુભવ થઈ શકે છે. આત્માનો અનુભવ મેળવવો હોય તો આખા જગતનું વિસ્મરણ કરો. અંતરમાં ડુબકી મારો. અવશુષ્કને કાઢતા શીખો. આઠ દિવસમાં તમે એક દિવસ તો તમારા આત્માની સંભાળ રહ્યો. રવિવારનાં દિવસે એક કલાક ધ્યાન ધરો. તો પણ તમને કાંઈક મળશે.

હે જીવ ! તું આટલું વિચાર. હું કોણ અને હું કયાંથી આવ્યો છું. ! અને મારું સ્વરૂપ શું છે ? આત્મા ત્રિકાળ ટકવા વાળો છે. તેની સ્વતંત્રતાને પ્રાપ્ત કરવી એ લક્ષ્ય હોવું જોઈએ. બધા દોડી રહ્યા છે. કોઈને જરાપણ ટાઈમ નથી. પણ ક્યાં જવું છે તેનો ખ્યાલ જ નથી.

એક ભાઈના લગ્ન લેવાયા છે. તેનો એક મિત્ર તેને કહે. “કેમ દોસ્ત ! તારા લગ્ન થવાનાં છે તો મને જાનમાં લઈ જઈશ ? વરરાજા જવાબ આપે છે. “મિત્ર ! મને પણ ખબર નથી કે મારા બાપુજી મને જાનમાં લઈ જશે કે નહિ ? પછી તને લઈ જવાની વાત કેમ કરી શકું ? કેવી હાસ્યાસ્પદ વાત છે. આવી જ વાત છે અજ્ઞાની આત્માની. જીવ પ્રવૃત્તિ જોરશોરથી કરે છે, પણ આત્માના અસ્તિત્વમાં જ શંકા છે. સંસારના સુખો અનિત્ય છે. આત્મા નિત્ય છે. તેમાં શ્રદ્ધા લાવી, મોહને છોડો તો મોક્ષ મળશે.

“નિર્મોહી બન, મીટ જાય ફેરા, આયા કહાં સે કૌન હૈ તેરા.”

તું નિર્મોહી બની જા. મોહ છે ત્યાં મોક્ષ નથી. મોહથી મુક્ત થાય તેને મોક્ષ મળે છે. મોહ રાખવા જેવો જ નથી. પરિગ્રહનો, સગાસ્નેહીઓનો, અરે ! શરીરનો પણ મોહ કરવા જેવો નથી. ભવ ચક્રના ફેરા મટાડવા હોય તો નિર્મોહી જ બનવું પડશે. મોહનો કેક ચડેલો હશે તો ગમે તેટલી કીચા કરીશ, તો પણ ત્યાં ને ત્યાં રહીશ.

એક ગામની અંદર એક ગરાસીયો રહે છે, તેની સ્થિતિ સાધારણ છે. પણ અફીણનો તે ભારે બંધાણી છે. એક વખત તેની પત્ની કહે છે “કમાવ્ય બહાર ગામ બાવ. બેઠા બેઠા

ખાવાથી કુબેરનો ભંડાર પણ ખૂટી જાય. આપણી પાસે ખાસ મૂડી તો છે નહિં. તમે કુટુંબની જવાબદારી લઈને બેઠા છો તો કમાવા તો જવું જ પડે ને? ઘણીવાર પછી ગરાસિયાએ જવાની હા પાડી. બાઈએ ભાતું બાંધી દીધું. કપડાં બાંધી દીધા. અફીણ બાંધાવ્યું. કુટુંબની વિદાય લઈ ઘોડા ઉપર બેસીને ગરાસીયો ચાલતો થયો. દશ માઈલ સુધી ગયો. પછી વિસામા માટે એક ઝાડ નીચે બેઠો. અને અફીણનો કેફ કર્યો. ઘોડાને એક બાજુ બાંધ્યો. એક બે કલાક વિસામા લઈ ફરી મુસાફરી શરૂ કરી. પણ ઘોડાનું મોઢું જે દીશામાંથી આવ્યો હતો તે તરફ થઈ ગયેલું. અફીણના કેફમાં ભાઈને કાંઈ ખ્યાલ રહ્યો નહિં. દસ માઈલની મુસાફરી પછી એક ગામ દેખાયું. ગરાસીયાને થયું: આ ગામનું પાદર અમારા ગામના પાદર જેવું જ છે. આગળ ગયો, એવી જ શેરીઓ, એવી જ બજારો, ગરાસીયો તો મનમાં વિચાર કરે છે. આ ગામ તો અસલ અમારા ગામ જેવું જ છે. દરરોજનો ટેવાયેલો ઘોડો માલીકની ડેલી પાસે આવી ઉભો રહે છે. ગરાસણી બહાર જ ઉભી છે. ગરાસીયો વિચાર કરે છે. “આ ઘર પણ મારા ઘર જેવું જ છે. અરે! આ સ્ત્રી પણ મારી સ્ત્રી જેવી જ છે.” ત્યાં તો ગરાસણી પોતાના પતિને બોધને કહે છે, અરે! તમે પાછા કેમ આવ્યાં? કાંઈ ભૂલી ગયા છો. ? કાંઈ લેવા પાછા આવ્યા છો? તે કહે છે. અરે બાઈ, હું તો બીજે ગામ આવ્યો છું. હું કાંઈ તારો પતિ નથી. બાઈ કહે છે. અફીણના કેફમાં તમે ભૂલી ગયા. પણ હું જ તમારી પત્ની છું અને આ તમારું ઘર છે. તમે તો પાછા હતાં ત્યાં આવ્યા છો. ગરાસીયાને કેફ ઉતરતા ખ્યાલ આવે છે કે ઘોડાનું મોઢું ફરી ગયેલું એટલે પાછો મારા ગામમાંજ હું આવી ગયો. તમે ઉપાશ્રયે ગયા, પોસો કરીને આવ્યા, પણ જીવનનો વિકાસ કેટલો કર્યો? અવશુષ્ક કેટલા ગયા? કોષ કેટલો ઓછો થયો? જો આત્મ શુષ્કની વૃદ્ધિ ન થઈ હોય તો હતા ત્યાંના ત્યાં!

તપશ્ચર્યા ઉપવાસ પૌષધ આદિ ધર્મ ક્રિયાઓ કરે પણ તે બધાની પાછળ હેતુ ભૌતિક પદાર્થની પ્રાપ્તિનો હોય તો ધર્મ માર્ગમાં એક ઈંચ પણ તમે આગળ વધ્યા નથી. તપશ્ચર્યાદિ એકાંત નિર્જરા અને મોક્ષ માટે જ કરવાની છે. દરેક વ્રત પ્રત્યાખ્યાન, તપાદિમાં સંવરપૂર્વકની નિર્જરા થવી જોઈએ. મોટી તપશ્ચર્યા કરી. ચંદનના લેપ લગાડ્યા. પણ અંદર શીતળતા ન આવે, જીવનમાં સુધારો ન થાય તો ભવચક્રનો આંટો એકેય ઘટવાનો નથી.

‘મારા સ્વભાવને મારે સુધારવો છે.’ એવું મનપર થાય તો અવશ્ય સુધારો થઈ શકે. માનવી માટે કોઈ વસ્તુ અશક્ય નથી, પણ તેની પાછળ પુરુષાર્થ કરવો જોઈએ.

એક સાહેબને શુસ્સો ખૂબ આવતો. પણ તે શુસ્સો કરવા જેવો નથી. આ મારા સ્વભાવની વિકૃતિ છે, એમ તેને લાગ્યા કરે. એક દિવસ તેમને એક ઉપાય મળી ગયો. એક કવર ઉપર લખ્યું. “ક્રોધ કરનાર માણસનું મોઢું ગધેડા જેવું છે.” પોતાના નોકરને બોલાવી કવર આપ્યું અને કહ્યું. જ્યારે મને શુસ્સો આવે ત્યારે આ કવર તારે બતાવવું.”

આ પ્રમાણે કરવાથી થોડા વખતમાં સાહેબનો સ્વભાવ સુધરી ગયો. તેમ દરેક વ્યક્તિ પોતાની પ્રકૃતિને સુધારવા માટે આવા કોઈ પ્રયત્નો કરે તો અવશ્ય સુધરી શકે. અવગુણથી તો જગતની અંદર પણ જીવ નિંદાને પાત્ર બને છે. અને સદ્ગુણની સુવાસથી પ્રશંસાને પાત્ર બને છે. દારિકાના મહારાજા શ્રી કૃષ્ણ વાસુદેવ અનેક સદ્ગુણોથી અલંકૃત હતા.

વિશેષ અધિકાર અવસરે કહેવાશે.

વ્યાખ્યાન. નં. ૧૩

અષાઢ વદ ૧૪ ને બુધવાર તા. ૨૧-૭-૭૧

ભગવાન મહાવીરસ્વામી સિદ્ધાન્તથી સમજાવે છે. સિદ્ધાન્ત એટલે ત્રણેય કાળે સિદ્ધ થયેલી વસ્તુ.

ખારમા ઉપાંગ વન્હિ દશામાં નિવધકુમારનો અધિકાર ચાલે છે. દારિકા નગરીમાં કૃષ્ણ વાસુદેવ નામના રાજા હતા. અનેકના દુઃખ હરનારા અને ધર્મના થાંભલા જેવા હતા. એ વાસુદેવને બેતાલીશ હજાર હાથી, ૪૨ હજાર ઘોડા, ૪૨ હજાર રથ, વગેરે હતું. અને અઠતાલીશ કરોડ મનુષ્યનું પાયદળ હતું. વાસુદેવ સામે પ્રતિવાસુદેવ હોય છે. વાસુદેવની સાથે પ્રતિ વાસુદેવને લડાઈ થાય, તેમાં વાસુદેવ જીતે છે. એકની પાસે હથિયાર હોય અને બીજા પાસે હથિયાર ન હોય તો લડાઈ નથી થતી. લડાઈ કરવામાં પણ નીતિ હોય છે. કૃષ્ણને મારવા ઘણા પ્રયત્ન કર્યા, પણ વાસુદેવ ઘણા પુણ્યશાળી હતાં. તેથી પ્રતિ-વાસુદેવ ક્ષાપી શકતા નહિં.

પુન્ય હોય જેના પાધરા, એને શત્રુથી શું થાય,
પથર ફેંકે પાપી જન, તો કુલ થઈ ફેલાય.”

જેના પુણ્ય ઘણાં હોય, તેને દુશ્મન પણ શું કરી શકવાના હતા ? પ્રતિ વાસુદેવ-ને ખબર હતી કે મારું મૃત્યુ વાસુદેવના હાથે થવાનું છે. પ્રતિ વાસુદેવે સુદર્શન ચક્ર ફેંક્યું તો તે ચક્ર વાસુદેવની ત્રણ પ્રહક્ષિણા કરી તેના ખોળામાં બેસી ગયું. ત્યારે વાસુદેવે એજ સુદર્શન ચક્રને ફેરવીને સામે દુશ્મન તરફ ફેંક્યું અને જરાસંઘનું મૃત્યુ થયું. જે શસ્ત્ર દુશ્મનને મારવા માટે ફેંક્યું હતું તે પોતાના જ શસ્ત્રે પોતાના મોતને

નોતરું. એના મૃત્યુ પછી એણે ભેગું કરેલું ત્રણ ખંડનું રાજ્ય કૃષ્ણને મળ્યું. આવા ત્રણ ખંડના સ્વામી કૃષ્ણ મહારાજ હતાં. તેમની રાજધાની દારિકા હતી. એમાં દસ (દશાર) ભાઈઓ હતાં. એમાં મોટા હતા તેનું નામ સમુદ્રવિજય હતું. અને છેલ્લા સૌથી નાના વસુદેવ-શ્રી કૃષ્ણમહારાજના પિતા (વસુદેવ) હતાં. કાકા દાદાના એવા દસ ભાઈઓની છત્રછાયામાં શ્રી કૃષ્ણ રહેતા હતાં. પ્રજાને વફાદાર હતાં. પ્રજાને પુત્ર તુલ્ય માનતા હતાં. પ્રજાના લક્ષણહાર નહિ બનતા રક્ષણહાર હતાં. પ્રજા ઉપર વાત્સલ્ય ભાવ રાખતાં. પ્રજાને એમના તરફથી કોઈ અસંતોષ ન હતો.

બલદેવ આદિ પાંચ મહા-વીરો હતાં. શત્રુઓથી પરાજિત ન થાય. પ્રદુમ્ન આદિ સાડા ત્રણ કરોડ કુમાર હતાં. શત્રુઓથી પરાજિત ન થાય. એવા સામ્યકુમાર આદિ છ હજાર સુભટો હતાં. મહાસેન આદિ સેનાપતિના તાબામાં રહેવાવાળા પદ હજાર સૈનિકો હતા, વીરસેન આદિ ૨૧ હજાર વીર હતાં. ઉગ્રસેન આદિ ૧૬૦૦૦ મુગટખંધી રાજાઓ હતાં. રૂક્મણિ પ્રમુખ ૧૬૦૦૦ રાણીઓ હતી. અનંગસેના આદિ ૬૪ કળામાં નિપુણ એવી અનેક ગણિકાઓ હતી. સર્વદા આજ્ઞામાં રહેનારા બીજા ઘણા ઐશ્વર્યવાળા નાગરિક, ગામમુખી, ધર્મી, સેનાપતિ, સ્વાર્થવાહ પ્રમુખ હતા. એવા પરમ પ્રતાપી કૃષ્ણવાસુદેવની સીમા દારિકાથી માંડીને વૈતાલ્ય પર્વત સુધી હતી. અર્ધભરત એટલે ત્રણ ખંડનું સંપૂર્ણ રાજ્ય કરતાં હતાં. સુખ, સમૃદ્ધિ અને વૈભવના શિખરે બેઠેલા હતા. પૂર્વના પુણ્યોદયે ભૌતિક સુખના ઢગલા બડે હોય, પણ જો જીવનમાં ધર્મ ન હોય તો તે બધું બંધન રૂપ થાય છે.

ભગવાને ત્રણ પ્રકારની ઉપધિ કહી છે. (૧) કર્મોવહી એટલે કર્મની ઉપધિ (૨) શરીરોવહી એટલે શરીરની ઉપધિ (૩) ભંડોપકરણ ઉપધિ એટલે માલ મીલકતની ઉપધિ. આવી ત્રણ પ્રકારની ઉપધિઓ દરેક જીવોની પાસે હોય છે. કર્મની, શરીરની અને માલમિલકતની. જેટલી ઉપધિ વધે એટલા કર્મના જથ્થા વધે. જીવને કર્મનો સંયોગ છે ત્યાં સુધી પરિબ્રમણ ચાલું છે. પરિબ્રમણ ટાળવા ક્ષણિક પદાર્થો પરના મમત્વભાવને છોડો.

“ બંધ કરી દે મમતાના દ્વારને, તારો દુઃકો થશે રે સંસાર,
બંધ કરી દે મમતાના દ્વારને. ”

જ્યાં સુધી મમત્વ ભાવ છે, મમત્વ જુદું છે, ત્યાં કર્મના બંધ વધારે છે. મમતા છુટી જાય તો સમતા આવી જાય. માટે મમતાના દ્વારને બંધ કરીશ તો તારો સંસાર દૂર જશે. જીવને મમત્વભાવ કેટલો છે? માફ માને છે. મારાપણું એજ દુઃખનું કારણ છે. અજ્ઞાનથી જીવ બધું દુઃખ પોતાના હાથે ઉભું કરે છે. મોટામાં મોટું દુઃખ હોય તો તે અજ્ઞાનનું જ છે.

“જે સ્વરૂપ સમજ્યા વિના, પામ્યો દુઃખ અનંત,
સમજાવ્યું તે પદ નમું, શ્રી સદ્ગુરુ ભગવંત.”

ભૌતિક સુખ ગમે તેટલું મેળવો. પણ એ વાસ્તવમાં સુખ નથી. જે આત્મા મમત્વ યુદ્ધિને છોડે છે, જે મમત્વને છોડે છે. તે મોક્ષનો અધિકારી બને છે. આપને મોક્ષ જોઈએ છે તો સમતા લાવવી પડશે અને મમતાને છોડવી પડશે. તારો સંસાર ક્યારે દૂકે થશે ? જ્યારે મમત્વ લાવને છોડીશ ત્યારે. તમને તો સવારના ઉઠતાં પૈસા મેળવવાની તાલાવેલી લાગે છે. ક્યારે ખંગલા બનાવું, ક્યારે મીઠો નાખું, કેવી રીતે મારી આખરૂ વધે, પાંચમાં પુછાઉં અને જ્યાં જાઉં ત્યાં માન સન્માન મળે. આવા જ વિચારની હારમાળા ચાલે છે ને ?

વાસુદેવ ત્રણ ખંડના, અને ચક્રવર્તી છ ખંડના અધિપતિ હતા. શું સાથે લઈ ગયાં ? કાંઈ સાથે ગયું ? ના. તો “મરણના બિછાને પણ સ્ત્રી માટે વીલ કરતો જાઉં, પછી મુશ્કેલી ન પડે.” મરતાં મરતાં પણ મમત્વભાવ નહિ છોડો તો કંઈ ગતિ થશે ?

સાની પુરૂષ કહે છે કે, તું ક્યાં અટવાઈ ગયો છે ! તેલના ઘાણા ઉભા કરીને તલની સાથે તારું પુણ્ય પીલાઈ રહ્યું છે. પુન્યની કોઠી ખાલી થતી જાય છે. પુન્ય ખલાસ થઈ જશે, પછી શું કરીશ ! મનુષ્યનો ઉત્તમભવ પૈસા કમાવવા માટે નથી, પણ ધર્મ કરવા માટે છે. દેવોની કેટલી ઋદ્ધિ ! વિમાન, આભરણો બધું શાશ્વત હોય છે પણ એ રિદ્ધિ-સિદ્ધિની મહત્તા નથી. સમૃદ્ધિના શિખરે બેઠેલા દેવો પણ મનુષ્ય જન્મને માગે છે. “દુલ્લહે સ્વલુ માણુસ્સે મવે.” મનુષ્ય ભવમાંથી જ મોક્ષમાં જવાય છે. દેવતાઓને પણ મોક્ષમાં જવું હોય તો ત્યાંથી સીધા નથી જઈ શકતા, પણ મનુષ્ય ભવમાં આવવું પડે છે. મનુષ્ય ગતિ સિવાય બીજી કોઈ ગતિમાં મોક્ષ મળતો નથી.

“હિંસે વાલે મુસાવાઈ, માઈલ્લે વિમુળે સહે !

“મુંજમાળે સુરં મંસં, સેય મેય તિ મન્નહ ॥” ઉત્તરા. અ.પ.ગા.૬.મી.

અજ્ઞાની જીવ હિંસા કરે છે, મૃષા બોલે છે. માયાવી, ચાડીયો, શઠ છે. સુરા પીએ છે, માંસ ખાય છે અને એમાંજ શ્રેય માને છે. મીઠો કરીને હરખાય છે. બીજા આગળ પોતે મહાન છે, એવું બતાવે છે. મીલિના પાયા એ પાપના પાયા છે. છ કાયનો આરંભ કરીને હરખાય છે. પૈસા મેળવવા માટે ખોટું બોલે છે, અનીતિ કરે છે, કાળાખજર કરે છે, પૈસાને વધુ મહત્વ આપે છે, પૈસા એ મૂળ છે, ભૌતિક સુખને મેળવવા પૈસા કારણ બૂત છે, પૈસા આપીને અઘતન સાધનો મેળવી શકશો. પણ પૈસાથી શુભસ્થાનક નહીં ખરીદી શકાય. શુભ સ્થાનકનું ચલાણુ તો શુભ ઉપર છે. શુભ વધે એમ જીવ ઉંચે ને ઉંચે ચઢતો જાય છે. જેનામાં શુભ નથી એ ગોટલા બને છે. છોતરાની માફક ફેંકાઈ જાય છે, તમારે

તમારો ભવ બગાડવો છે કે સુધારવો છે ? જો ભવ ન બગાડવો હોય તો આત્માનું સાધો. આ સમય સુંદર મળ્યો છે. મનુષ્યનો જન્મ પણ રૂડો મળ્યો છે. જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્ર અને તપ રૂપ ઉત્તમ કોટીનો ધર્મ મળ્યો છે. ધર્મનું સારી રીતે આરાધન કરો. પરંપરાથી મમત્વ ભાવ ઉઠાવી લ્યો. પોષો કરવો છે પણ નીકળાતું નથી. “મારા પર બધો આધાર છે, હું નહીં હોઉં” તો આ પેઢી કેવી રીતે ચાલશે, હું નહીં હોઉં તો આ બધાનું ધ્યાન કોણ રાખશે ?” એમ હું હું કરીને ફૂલાય છે. અને મમતાને છોડવાને બદલે વધારતો જાય છે. કેટલાય માણસો હાટફેલથી મરી જાય છે. કેટલાય માણસો મોટરમાં અને ટ્રેઈનમાં કચરાઈ જાય છે, મરી જાય છે, છતાં તેનાં પત્નિ-પરિવાર જીવે છે ને ? મા પ્રસૂતિ વખતે મરી જાય તો પણ છોકરા જીવે છે ને ? અને મોટા થાય છે ને ? સૌ પોત પોતાનું બાળ્ય લઈને આવે છે. તું તારી ફિક્કર કર. તારા આત્મા માટે કંઈક કર. તું મારું કહીને સંસારના કીચડમાં લપસતો જ જાય છે અને રત્ન તુલ્ય-મહામૂલ્યવાન એવું જીવન હારી જાય છે, માટે દરેક ઉપરના મમત્વપણાને ઉઠાવી લ્યો.

“મમતાને મારો રે, જીવડાને વારો રે, છોડી દેને મમતા”

જ્યાં જ્યાં મમત્વપણાની બુદ્ધિ થતી હોય ત્યાં ત્યાંથી જીવને સમજાવી લ્યો કે હે જીવ ! અહીંથી જઈશ ત્યારે કોઈ સાથે આવનાર નથી. સાથે કરેલાં કર્મો લઈને તારે એકલાએ જ જવું છે

एगोऽहं नत्थी मे कोइ हुं એકલો છું, મારું કોઈ નથી. હું આપ્યો છું એકલો અને જવાનો એકલો. સાથે કંઈ લઈ જવાનો નથી. પોતાની બહાલામાં બહાલી પ્રિયતમા ક્યાં સુધી આવશે ? સગાવહાલા પણ રમશાન સુધી આવવા વાળા છે. જે શરીરનું આજ સુધી લાલન-પાલન કર્યાં કર્યું, વસ્ત્રાભૂષણોથી શણગાર્યું, શરીરને કંઈક થાય ત્યાં તો દીલો-પોષો થઈ જાય છે. તમારું નિકટવર્તી છે તે પણ બળીને ખાખ થઈ જાય છે અને આત્મા તો ક્યાંય પહોંચી જાય છે.

“કોઈ કંત કારણ કાઠ ભક્ષણ કરે રે, મળશું કંતને ધાય,
એ મેળો નવિ કંઈએ સંભવેરે, મેળો ઠામો ન ઠાય...ઝપલા.

કેટલીક સ્ત્રીઓ પાંત પાછળ સતિ થાય છે, અગ્નિમાં બળે છે, જલ્દી પતિનો મેળાપ થાય ને પતિને અને મારે છેડું ન પડે, પણ સર્વના કર્મ પ્રભાણે ગતિ મળે છે. માટે મેળાપ થાય એ શક્ય નથી. અત્યારે તો સ્ત્રીને નચાવવા કેવા રાગના રમકડા મોકલો છો. ને કેવાં કેવાં પ્રલોભનો આપો છો ? આવા રંગ-રાગના સાધનો અધોગતિમાં લઈ જાય છે. હાથમાં પહેરેલી બંગડીઓ એ બેડી છે. મોઢનું બંધન એ ચોણું બંધન નથી. ઘણી સુવર્ણો ઘાટી સાથે પ્રેમમાં પડે છે. મુસલમાન સાથે લગ્ન કરે છે, એને

જ ભગવાન માને છે. આ પ્રીતિ કાયમ ટકવાવાળી નથી-ઉપાધિવાળી છે.-જ્યારે પ્રભુની પ્રીતિ નિરુપાધિક છે.

પ્રીતિ સગાઈ રે નિરુપાધિક કહી રે, સોપાધિક ધન ખોય....ઋષભ૦”

સાંસારિક સંબંધો જોડવાથી ઉપાધિ વધે છે. જે માંથી ચાર થાય અને ચારમાંથી આઠ થાય. સંસારી સંબંધોથી ઉપાધિ વધી કે ઘટી ? ભગવાન કહે છે, મમતાને મૂક અને સમતાના ઘરમાં આવ. તો તારો ઉદ્ધાર થશે. આ પ્રીતથી કેવી ઉપાધિ વળગી ? આ ઉપાધિમાં એવો ઘેરાઈ ગયો છું કે હવે મરણ આવે તો સાઈં એમ થાય છે. ભગવાન સાથે પ્રીત કરવાથી ઉપાધિ ટળી જાય છે. સગા-બહાલાપર, પુત્ર-પરિવાર-પત્ની પર પ્રેમ કરવાથી મોહ ઉત્પન્ન થાય છે. મોહના કારણે કેવાં કૃત્યો કરો છો ? તેથી પાપના પોટલા બંધાય છે.

અમેરિકામાં જે બાઈઓ બગીચામાં ફરવા આવે છે. એક હિન્દી બાઈ છે. ને એક અમેરિકન છે. ફરતાં ફરતાં બંને લેગી થાય છે. અમેરિકન બાઈ પુછે છે કે તમે સંયુક્ત કુટુંબમાં રહો છો ? હિન્દી બાઈ કહે છે : હાં, ત્યારે અમેરિકન કહે-અમારે ત્યાં પતિ-પત્ની એજ જોવા મળે છે. આજે હિન્દમાં પણ ઘણી જગ્યાએ આવું જોવા મળે છે. આગળના જમાનામાં જેમ ઝાઝા લેગા રહે તેમ તેના ઘરમાં સંપ-બહોલાલી, ફુજ, પ્રતિષ્ઠા વધુ છે, એમ કહેવાતું. હિન્દી બાઈ પૂછે છે કે તમે કેમ ઉદાસ દેખાઓ છો ? ‘મારે ત્રણ દીકરા અને એક દીકરી છે, છતાં હું નિરાધાર છું. છોકરીને પરણાવી એટલે જમાઈ લઈ જાય. દીકરાને ભણાવ્યા, ગણાવ્યા, મોટા કર્યા, એટલે એને સાથે રહેવામાં સ્વતંત્રતા છીનવાઈ ગયેલી લાગે છે. છુટથી ફરવું છે. સાથે રહેને કાંઈ પણ વાત કરીએ તો ટક ટક લાગે છે. મને તો હવે જીવવું ગમતું નથી. ફક્ત રવિવારે એકવાર મળીને ચાલ્યા જાય છે, સાવ એકલું એકલું લાગે છે. જીવન શુષ્ક બની ગયું છે, જીવનમાંથી ઉછરંગ ઉડી ગયો છે. જીવવામાં આનંદ લાગતો નથી. એકલવાયા જીવવાથી કંટાળો આવે છે. અને આ કરતાં આપઘાત કરીને મરવાનું મન થાય છે.’ વૃદ્ધાની તો કેવી કંદેલી સ્થિતિ છે ? ઘરડા મા-બાપ કોઈને ગમતા નથી. વિદેશોનું જોઈને આપણે પણ અનુકરણ કરવા મંડ્યા છીએ. જ્યારે મા બાપના ઉપકારનો બદલો વાળવાનો સમય આવે ત્યારે વૃદ્ધા-શ્રમમાં મૂકી દે છે. તમે સંતાનોપર મોહ અને મમતા કેવાં રાખો છો ? માઈં માઈં કરીને આત્માની સાધના પણ કરતા નથી. સામાયિક થતી નથી. અને માળા દેસ્વતા મન પણ ફરવા ચાલ્યું જાય છે, પણ અહીંથી જશે ત્યારે પરલવમાં ધર્મ સિવાય કોઈને સથવારો થવાનો નથી. તમે આખો દિવસ શેના વિચાર કરો છો ? ધર્મના કે દીકરા-દીકરીને પરણાવવાના ? દુઃખમાં, આપત્તિમાં ધર્મ સિવાય કોઈ ત્રાણ-શરણ નથી. રાજ્યપાટ, વૈભવ આદિ બાહ્ય પદાર્થોથી કશું પૂરતું સુખ મળે છે. અતે તો દુઃખને જ વધારનાર છે. જો આચું

સુખ છે તે આત્મામાં જ છે. ધર્મ કરવાથી આત્માનું સાચું સુખ મળે છે માટે મમત્વ-ભાવ ને છોડો, સમતા ભાવમાં આવો, ધર્મ આરાધો, તો શાશ્વત સુખના સ્વામી બનશો.

વ્યાખ્યાન નં.....૧૪

અષાઢ વદ ૦)) ને ગુરુવાર તા. ૨૨-૭-૭૧

અમણુ ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ સિદ્ધાન્તથી સમજાવ્યું છે. સિદ્ધાન્ત એટલે ત્રણેય કાળે સિદ્ધ થયેલી વસ્તુ, એનું નામ સિદ્ધાન્ત. અહીં નિષધકુમારનો અધિકાર ચાલે છે, દારિકા નગરીના રાજા કૃષ્ણ મહારાજ છે. બળદેવ તથા વાસુદેવ બંને ભાઈઓ હતા. બંને ભાઈઓમાં અપાર પ્રેમ હતો. પિતા એક પછી માતા જુદી હતી. કૃષ્ણ મહારાજ દેવકીજીનાં પુત્ર હતા. અને બળદેવ રોહિણીનાં પુત્ર હતા. બંનેનો સંપ એવો હતો કે એક-બીજા વગર ચાલતું નહીં. જ્યાં સંપ છે ત્યાં શાંતિ છે, સુલેહ છે, સુખ છે, તે આનંદથી રહી શકે છે. મનની શાંતિ મેળવી શકે છે. જ્યાં ક્રોધ છે ત્યાં કંકાસ છે, ઝઘડા છે. અશાંતિ છે. વિસંવાદ છે. અને દુઃખ છે. તે આત્માનો આનંદ મેળવી શકતો નથી, જીવન કંટાળા-ભર્યું વિતે છે. માટે જીવનમાં શાંતિ-સંપ હોવા જોઈએ.

“સંપ થકી સુખ સાંપડે, સંપે જાય ક્રોધ,
જેના ઘરમાં સંપ નહીં, એને સુખ નહીં લવલેશ”.

સંપથી સુખ મળે છે. એકબીજા એકબીજા પર સહાનુભૂતિ રાખવાવાળા હોય તો અમે તેવા પ્રસંગો સારી રીતે ઉજવી શકે છે. સંપ નથી ત્યાં ઝઘડાઓ ઉત્પન્ન થાય છે. જરા પછી વિસંવાદ જીલો થાય કે એકબીજાના મનને જરાપણ દુઃખ લાગ્યું તો એકબીજા એકબીજા સમક્ષ બેસો અને શો વાંધો છે તે ખુલાસો કરી સમાધાન મેળવો, નહિં તો ઝઘડો વધતો જશે અને અચાનક સ્વરૂપ ધારણ કરશે. અને લોકો જોવા મળશે. એ ઝઘડો પછી અંતરાત્માનાં સ્વરૂપને બૂલાવી દેશે. ભેર-શોરથી બીજાની વાતોમાં રસ લેશે. તબિયત સારી નહિં હોય તોય ઝઘડા કરવામાં અને વાતો કરવામાં સાને ઘર્ષ જશે. સદ્ગુરુ કહે છે કે ભાઈ! તબિયત સારી નથી અને ઘેર છો, તો સામાયિક કરો છો? તો કહેશે-સાહેબ! વાત તો સાચી છે, પણ સામાયિક કરતાં એક આસને બેસી શકાતું નથી. શ્વાસ ચડી જાય છે. શરીર ટાકું-ટાકું થઈ જાય છે. એટલે પોતાનો નિજ-વેલવ કેટલો બધો, છતાં હું

બીજા માણુ ! અનંતજ્ઞાન-દર્શન-વીર્ય-ક્ષમા-સંતોષ, નમ્રતા મારા આત્મામાં બરેલા છે, આત્માના ગુણની કિંમત હૃદયમાં અંકિત થઈ છે ? જો થઈ હોય તો સ્ત્રીકથા, ભક્તકથા, દેશકથા, રાજકથા છોડી ધર્મકથા કરતાં શીખ. આ બધી વિકથા છે. વિકથામાં ખાવા-પીવામાં અમુલ્ય સમય વેડફાઈ જાય છે. તેનો વિચાર આવે છે ? આત્મા તો અણ્ણાહારક-પદનો સ્વામી છે. પણ તમારે કેટલી વાનીઓ ખાવા જોઈએ છે ? શાક જોઈએ. ચટણી જોઈએ. પાપક જોઈએ. આના વગર ન ચાલે. કેટલી જાતનાં અથાણાં થાળીમાં બરે છે ? જે તે બધું ખાધા કરવું તે રાક્ષસ જેવી વૃત્તિ છે. દાળ તથા રાંટલાથી પણ પેટ ભરાય છે. માત્ર દેહને પોષણ આપવા માટે જ ખાતા હોય તેને તો કોઈપણ વસ્તુથી ચાલે. અનેક જાતની વાનગીઓ-મિષ્ટાન રસોદ્રિયને પોષવા માટે ખાય છે. સાધુને પણ વહોરવા જવું પડે છે. ગણધરને પણ વહોરવા જવું પડે છે. પણ તે આહાર કરવા બેસે ત્યારે વિચારે કે જૂજને સંતોષવા માટે પેટમાં નાખવું પડે છે. સાધુ સ્વાદ માટે ન ખાય. આહાર કરતાં કરતાં પણ કર્મને અપાવે છે. અત્યારે તો કેટલીય બહેનો લીલીતરીનો ઘાણ વાળે, રસવંતી ખનાવતાં પણ આનંદ માને. છે. અને રસ રેડી રેડીને જમે. આગળનાં માણસો છાશ તથા રાંટલા ખાઈ લેતાં. સાંજનાં ખીચડી કઢી ખાઈ લેતાં. જે જ વખત જમતાં. અને જીભ ઉપર જૂજ કાળૂ રાખતાં. ફરસાણુ, મિષ્ટાન આદિ પેટ બગડે તેવાં પદાર્થો રાજ ખાતા નહિ. જેટલો જીભ ઉપર કાળૂ નથી તેટલાં રોગો વધતાં જાય છે. વ્યાધિનું મૂળ રસ છે. આચારાંગ સૂત્રમાં પણ કહે છે કે લોગથી રોગો ઉત્પન્ન થાય છે, માટે જેટલો સગાવહાલાં પર રનેહ, રાગ, તેટલું દુઃખ છે. રનેહને દૂર કરી નાખો, શરીર ઉપરનો પણ મમત્વભાવ છોડી દો. પોતાની દીકરીને સારો કરીયાવર કરી પરણાવી સાસરે મોકલી અને જરા વાતમાં જમાઈએ છોકરીને રસ્તાપર રજળતી મૂકી દીધી. એ છોકરીનાં દાગીનાં, કપડાં, એની સાસુએ લઈ લીધાં ને રાતી રાતી પિયર આવી ત્યારે તેના માવતરને તે છોકરીનું દુઃખ જોઈ કેવું થશે ? આવો જ જનાવ બાળુમાં પાડોશીને ત્યાં બન્યો હોય તો તમને શું થશે ? તે વખતે એટલું દુઃખ નહિ થાય. કારણ કે તે પરાયાં છે. જ્યાં પોતાપણની ખુદિ છે ત્યાં દુઃખ છે. રાગ એ મોટો રોગ છે. બીજા રોગ મટાડવા માટે આકાશ પાતાળ એક કરીએ છીએ, પણ રાગ રૂપી રોગને દૂર કરવા કેટલી કાળજી લેવાય છે ? આત્માની કેટલી કાળજી લેવાય છે ! શરીરની સાર-સંભાળ જૂજ કરે છે પણ શરીરનો ધર્મ શું છે તે જાણે છે ને !

ખાખમે ખંપી જાના, ખંઠા માટીમે મીલ જાના,
તુમ થોડા કરો અભિમાન, એક દિન પવનસે ઉડ જાના.
સોના પહેનો ચાંદી પહેનો, ઘડેનો હીરા કા હાર,
રૂપિયે ગજકા રેશમ પહેનો, નહીં જીવન કી આશ,
ઠાતા સુનલે મેરે જાલા, એક દિન મિટ્ટિસે મિલ જાના.....

આ શરીરને ગમે તેટલું શણગારો, અત્તરનાં ઘાણુ વાળી નાંખો, પણ થોડીવારમાં શરીરની અંદરથી દુર્વાસ નીકળે છે. સુગંધી તેલથી મર્દન કરી સુગંધી સાબુથી શરીરને નવડાવો છો, પણ શરીર તો વિષ્ટાનો ઘડો છે. મળભૂતની ખાણ છે. નવ દ્વારમાંથી અશુચિનાં કુવારા ઉડી રહ્યા છે. શરીરને શણગારવામાં, વિધવિધ વાનગીઓ બનાવવામાં, ખાવામાં, કેટલો ટાઈમ કાઢો છો? ખૂબ રસપૂર્વક બે પેટ કરીને ખાધુ હોય એટલે નિંદ્ર આવે, પલંગ તો ઘરમાં તૈયાર જ હોય, તરત સૂઈ જાય. પહેલાં તો પથારી રાખવી એ અપશુકન ગણાતું પણ આજે તો ચોપડી વાંચે તો સૂતા સૂતા અને છાપું વાંચે તો પણ સુતા સુતા ! કેટલો આરામ કરો છો? આરામ હરામ છે? શરીર એ રોગનું ઘર છે. શરીરમાં આડા ત્રણ કરોડ રૂંવાડા છે. એકએક રૂંવાડે પોણા બળે ઝાંઝેરા રોગ છે. તે રોગ ક્યારે ફૂટી બીકળશે તે ખબર નથી. શરીર રોગાયતન જ છે. શરીર રૂપી કેથળાને શું જુઓ છો? આત્મા કિંમતી છે, તેને ઓળખો. આત્માનાં ઊંડાણમાં ડૂબકી મારો. ડૂબકી મારે એ મોતી લઈ આવે છે. અને કાંઈ બેઠેલો છીપલાં વીણે છે.

સાહસ સાગરમાં ઝંપલાવે, વીરલા ફેંકી દે છીપલાં અને વીણીલે હીરલા,
કોક દિન ઉગશે તારી સવાર, જ્ઞાની સુકાની તારી હોડી હંકાર....

“અમારે ઘરે બે જ્ઞાન સાગર છે,” પણ જ્ઞાન સાગરમાંથી શું લીધું? આત્માનો પ્રેમ કોઈ વીરલ જ પામે છે. જેણે આત્મામાં ડૂબકી મારી એને પાછું આવવું ગમતું નથી. સમજવા જેવું તત્ત્વ આ છે. અનાદિ કાળથી પોતાનાં સ્વરૂપનો વિચાર કર્યો નથી. લાડવો બોલવો એ જુદી વાત છે. લખવો એ જુદી વાત છે અને સાચોસાચ મોઢામાં નાખવો એ જુદી વાત છે. લખવા કે વાંચવાથી માત્ર ભૂખ મટતી નથી, પણ લાડવાને ખાવાથી ભૂખ મટે છે. તૃપ્તિ મળે છે, તેમ આત્માને એમને એમ પામી શકાતો નથી પણ જે સ્વસંવેદન કરે છે, સ્વાનુભવ કરે છે, તે આત્માનાં આનંદને પામી શકે છે. આ માર્ગ તો કોઈ વીરલાને જ જડે છે. જો અંદર ડૂબકી મારીશ તો સાચા રત્નોને પ્રાપ્ત કરી શકીશ. તરવા શીખનારને પહેલાં તો બીક લાગે છે કે ટાઢ ચઢશે કે ડૂબી જવાશે પણ હિંમતથી અંદર ઝંપલાવે છે. પહેલાં થોડાં પાણીમાં પછી ઊંડા પાણીમાં જાય છે. તરતા શીખે છે. પછી બહાર પણ નીકળવાતું મન થતું નથી. તું એકવાર આત્માના સ્વરૂપને જાણ. જેણે આ સ્વરૂપ જાણ્યું તે બહારનાં ખોખાને જોતો નથી. આત્મતત્ત્વને નિહાળ. આજે માણસ સવાર પડતાં પ્રભુતું નામ નહીં લે પણ ઉઠતાવેંત વિકથા શરૂ કરશે. મોઢામાં દાતણ, હાથમાં છાપું, અહીંયા આમ બન્યું? પણ તારામાં જો ને! તારામાં શું બની રહ્યું છે? તારા આત્મા તરફ જો. એક છોકરી આર્થ સમાજમાં હતી. એ કહે કે જૈનદર્શનમાં કાંઈ નથી. એક મહારાજ તેને પૂછે છે કે તને એવું કેમ લાગ્યું કે જૈન દર્શનમાં કાંઈ નથી!

તેં એવું શું વાંચ્યું ? મેં કંઈ વાંચ્યું નથી, હું તો એમ જ ખાલી કહું છું સિદ્ધાંતનાં ગૂઢ રહસ્યોને જાણ્યા વિના તેને અસાર કહેવા એ મૂર્ખતા છે.

સિદ્ધાંત એટલે અફર નિર્ણય. જીવનો અજીવ ન થાય. લોકોનો અલોક ન થાય. દ્રવ્ય અને ભાવની વાત, કાર્ય અને કારણની, સામાન્ય અને વિશેષની, બંધ અને મોક્ષની આ બધી વાત સમજવી જોઈએ. પ્રભુએ પાપસ્થાન એટલે પાપ આવવાનાં ઠેકાણાં અદાર કહ્યાં છે. તેમની વાણીમાં જરાપણ ફેર ન પડે. અનંત કાળથી જીવ કેટલાં પાપ કરતો આવ્યો છે ! છતાં પણ હજી થાક લાગતો નથી. દેહ, વાડી, ગાડી, બંગલા બધું છૂટી જશે. જીવને એકલાં જવું પડશે અને કર્મનાં ફળ એકલા ભોગવવાં પડશે. માટે હવે જ્ઞાનસાગરમાં ડુબકી મારી કેવળજ્ઞાન રૂપી હીરાને ગોતી લે. અને ભૌતિક સુખરૂપી શંખલાને ફેંકી દે.

“ સાહસીને દુનિયા ગાંડો ગણે છે,
સિદ્ધ મળે તો તેની માળા જપે છે”

સિદ્ધપદ લેવા તું થઈ જા તૈયાર, જ્ઞાની સુકાની તારી હોડી હંકાર.” જે લોકો સાહસ કરે છે, તેને દુનિયા પ્રથમ વખોડી કાઢે છે, પણ જ્યારે સિદ્ધિ મેળવીને બહાર આવે છે ત્યારે તેને ફૂલમાળ પહેરાવે છે. તમે પણ સિદ્ધપદ લેવા તૈયાર થઈ જાઓ. તેને માટે સાહસ ખેડીને, જીવનને હોડમાં મૂકીને પણ પુરુષાર્થ કરો.

સામાયિક, પ્રતિક્રમણ, તપશ્ચર્યા આદિ જે કંઈ ક્રિયાઓ કરવાની કહી છે તે એકાંત નિર્જરા માટે જ કરવાની છે. મારે મોક્ષસુખ જોઈએ છે એવી તાલાવેલી જીવને લાગવી જોઈએ. એક ખેડુત પોતાનાં ખેતરમાં દાણા ન ઉગતાં એકલું ઘાસ ઉગેલું જુએ તો શું તે રાજી થાશે ? તેવી રીતે જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, તપનું ફળ. પુણ્ય રૂપી ફક્ત ખડ જ ઉગ્યું હોય અને નિર્જરા રૂપી દાણા ન થયાં હોય તો કયો જ્ઞાની ખુશી અનુભવશે ? કાચનાં ટુકડા લાખો લેગા થાય પણ મણિને તોલ કદી આવે ? કિંમત કોની વધે ? મણીની જેમ સાચા શ્રાવક બનો. સંસારમાં રહેવા છતાં કમળની માફક નિર્લેપ રહેતા શીખો. મોક્ષને માટે પુરુષાર્થ કરો. મોક્ષ પ્રારબ્ધ આધીન નથી પણ પુરુષાર્થ આધીન છે.

હેમચંદ્રભાઈને બે દિકરા હતાં. નવલચંદ તથા હેમંત. બે દીકરાને સારી રીતે ઉછેર્યાં. છોકરાઓ મોટા થયાં ત્યાં એની મા મરી જાય છે. એટલે હેમચંદભાઈ વિચારે છે. હું તો ખચું પાન છું. મારી મિલકતનાં લાગલાં પાડી દઉં. બંને ભાઈઓને તમામ મિલકત સરખી રીતે વહેંચી આપે છે. બંધાનાં બખ્ખે ભાગ કરી મિલકત વહેંચી, પણ એક ઘડિયાળ બાકી રહી ગયું. ને શેઠ ચિરનિદ્રામાં પોઢી ગયાં. બંનેની પત્નીઓ ઘરમાં આવી બેઠી છે, બાપુજીની ક્રિયા પત્યા પછી બધું વહેંચી લીધું. પેલી ઘડિયાળ બાકી રહી.

મોટાભાઈ કહે કે આ ઘડિયાળ હું રાખું, બાપુજીની યાદગીરી મારી પાસે રહેશે. નાનો કહે-આ ઘડિયાળ મારે જોઈએ.

“એક માતાનાં એક પિતાનાં એક વડની બે વડવાઈ,

એક કોઠામાં આળોટેલા, એક લોહીની સગાઈ....”

ખૂંદેલા એક જ ખોળે, સૂતેલા એક હિંચોળે-સગી માના જણ્યા બે ભાઈ.”

નાનાં હોય ત્યારે કેવો ભાઈ-ભાઈનો પ્રેમ હોય છે. સાથે જ હરે ફરે, ખાય પીએ. બે ભાઈ કોઈ દિવસ ઝગડે નહિ. કોઈ દિવસ બાંહે નહિ. માબાપ પણ ભાઈઓનાં પ્રેમ જોઈને રાજ થાય છે. મા માને છે કે મારી આંખનું રત્ન છે. અને પિતા માને છે કે મારી બે જુજ છે. લોકો રામલક્ષ્મણની જોડી માને છે. આવી કૃષ્ણ-બળદેવની જોડી છે. બે ભાઈ એકબીજાનાં કપડાં સીવડાવે. એક જ થાળીમાં જમવા બેસે. નિશાળે સાથે લણવા જાય. ઘરમાં કિલ્લોલ કરતા હોય ત્યારે વાતાવરણ પણ કેવું સુંદર લાગે છે? પણ મોટા થયા પછી કેવો પ્રેમ રહે છે? બન્ને ભાઈએ મજિયારો વહેંચ્યો ત્યારે કોઈને ખબર ન પડી. પણ ઘડિયાળ માટે ઝગડો લીધો થયો. મોટાભાઈ કહે છે, સારી ચીજ તો મોટાને ધરે જ શોભે. નાનોભાઈ કહે, પિતાનો લાડકવાયો હું હતો, એટલે મારે ધરે જોઈએ. એમ બંને વચ્ચે ખેંચતાણ ચાલી. વાત ખૂબ આગળ વધી ને હરેરાજી કરવા તૈયાર થયા. બોલો, સો રૂપિયા, એમ કરતાં હજાર, અગીયાર સો, બારસો, ચૌદસો, એમ આગળ વધ્યા. કળ્યા કરીને બાપનું સાંભારણું રાખવું એ શું થોડું છે? આમ ને આમ બોલી વધતી જાય છે. અને નાનાએ સત્તરસોમાં ઘડિયાળ ઘરમાં વસાવ્યું, સાથે કળ્યો. પણ ઘરમાં આવ્યો. એકબીજા સામા મળે ત્યારે સામું પણ ન જુએ. બોલવાની તો વાત જ ક્યાં કરવી? આ વટની વાત છે. રૂ કેવું પોચું પણ એને વળ ચડાવવામાં આવે તો ફાંસી થાય.

તમે કેટલા વટવાળા છો. ? બે ભાઈઓની વાત કરતાં ગામ લોકો વિખરાયા પછી તો એક ઉપર એક આશ્વેપ કરવા લાગ્યા. બન્ને વચ્ચે બોલ્યા વ્યવહાર રહ્યો નહિ. બન્ને વચ્ચે આ પૂજો મુકનાર પરિચ્છ છે. આ પરિચ્છ દશમો ગ્રહ છે. મમતા મુકી દે. કોણ સાથે લઈ જવાનું છે! સમય જતાં નાનાભાઈની ચડતી થઈ અને મોટાભાઈની પડતી થઈ. ચિંતાએ શરીર નબળું પડ્યું. વ્યાધિએ ઘેરી લીધી. નાનાભાઈને ખબર પડે છે કે મારો ભાઈ પૈસે-ટકે ઘસાઈ ગયો છે. અને શરીર પણ દર્દથી ઘેરાઈ ગયું છે.

કડવી હોળે લીંબડી મીઠી હોળે છાંય, બાંધવ હોય અબોલડા તોય પોતાની બાંય”

નાના ભાઈને મોટાભાઈનું દુઃખ સાલે છે, એટલે તે વિચારે છે કે મોટાભાઈ ઘેર ન હોય ત્યારે જઈ અને ભાભીને આ બાબતમાં પૂછું. પછી બસો રૂપિયા લઈને જાય છે. ભાભીને પરિસ્થિતિનાં તથા તબિયતનાં સમાચાર પૂછે છે. ભાભી કહે છે-તમારા ભાઈનું શરીર ખરાબર નથી. વળી ધંધામાં પણ ખોટ આવતી જાય છે. આ સાંભળી નાના ભાઈને

ખૂબ દુઃખ થાય છે. દુઃખી દિલે લાલીને કહે છે “લાલી, હું કંઈ પરાયો નથી, મારા પૈસા એ આપના જ છે. આપ જરાય સંકોચ રાખ્યા વિના મોટાભાઈની દવા બરાબર કરાવજો અને તબિયતનો ખ્યાલ રાખજો. નાનો ભાઈ મોટા ભાઈની દવાના પૈસા ચુકવી દે છે. મોટો ભાઈ તો ઘસાતો જ જાય છે. ખાવાના પશુ સાંસા પડવા લગ્યા છે, પણ નાનો ભાઈએ તો શુભ મઠ્ઠ કરવા માંડી. તેથી પૈસાની તંગી જણાતી નથી. મોટા ભાઈને એક વખત શંકા પડવાથી પત્નીને પૂછે છે. તારી પાસે આટલા પૈસા આવે છે ક્યાંથી? શું તારી પાસે ઝાડ છે? જે હોય તે સત્ય હકીકત કહે. પત્ની કહે છે, તમારા નાનાભાઈ પૈસા આવે છે. આ સાંભળી મોટાભાઈ એકદમ તિરસ્કારયુક્ત શબ્દમાં બોલે છે: એના પૈસા લેવાય? ભૂખ્યે મરી જવું કળૂલ છે, પણ મારે એના પૈસા આ ઘરમાં ન જોઈએ. એના પૈસા લે તો હવે તને મારા સોગન છે. પત્ની કહે છે. સગાભાઈ તમને આવે છે. એમાં તમને શો વાંધો છે? મોટોભાઈ પત્નીને કહે છે, નહીં, હું કહું છું એમ તારે કરવાનું. એ મારો ભાઈ નથી દુશ્મન છે. હવેથી પૈસો લઈશ તો તારી ખેર નથી. જ્યારે નાનો ભાઈ પૈસા આપવા આવે છે ત્યારે લાલી ના પાડે છે. “તમારા ભાઈ ખીજાય છે. તેથી હું પૈસા રાખવા લાચાર છું.” આ સાંભળી નાનાભાઈને ખૂબ દુઃખ થાય છે. રાત્રે જાંઘ આવતી નથી. વિચારે ચડે છે. ‘બે ભાઈના પ્રેમમાં પૂજો મૂકનાર આ ઘડિયાળ છે.’ તો ઘડિયાળ આપી આવું. રાતના બાર વાગે ઘડિયાળ લઈને મોટાભાઈને ત્યાં આવે છે. શું તમને તમારા દુઃખી ભાઈ, દુઃખી બંધુ સાધર્મિ યાદ આવે છે? તમે કૂલની પથારીમાં છત્રપલંગે પોઢો અને તમારો ભાઈ કૂટપાયરી પર પડ્યો રહે! તમારે રોજ-પાટી, જન્મદિવસ, ચાંદલા, લગ્ન વિ. કંઈ ને કંઈ પ્રસંગો હોય. એટલે મેવા ને મિષ્ટાન ઉડાવો, પણ જ્યાં નાના ભાઈઓ ભૂખે ટળવળતા હોય એવા સમયે તમને મીઠી વાનગી કેમ આવે છે! કેમ તમારી નિદ્રા જીડતી નથી? ”

“કૂલપથારીમાં તમે સુઓ ને, તમારો ભાઈ રજો છે,
મેવા ને મિષ્ટાન તમારે, ત્યાં બાલુકાં ટટજો છે!

જીડી કેમ જાયે ના નિંદર તમારી,
મીઠી વાનગી કાં બને ના અકારી!”

મુખમાં સુતેલા મનને જગાડો, તમોને મળ્યું એને બધાનું બનાવો,
વચન સુણ્યા જે વીર પ્રભુના, ફેગટ જોજો જાય ના....સહારો...”

મહાવીર પ્રભુના જેણે વચન સાંભળ્યા છે, એના હૈયામાં દયાનું ઝરણું વહેતું હોય, અનુકંપા ભાવ ભર્યો હોય, નાનોભાઈ વિચારે છે કે બધાં કષાયનું કારણ ઘડિયાળ છે રાતના ભાઈને ત્યાં જાય છે, વંડી ઠેકીને જાય છે. બધા ભર-નિંદ્રામાં સૂતેલા છે. બહાર એક-ઢાળીયામાં કાનસ ટીંગાડેલું હતું તે ઉતારી પેલી ઘડિયાળ બરાબરી દે છે. બાજુમાં ઘાસ છે, તેને

સળગતા શી વાર લાગે ? મોટો ભડકો થાય છે ને ઘરનાં મોભને અડકે છે. ઘર સળગ્યું. બધાં ભાગી જાય છે. અરે, આ એકાએક લાય કેમ લાગી તે તપાસ કરે છે. તપાસ કરતાં ખીંટી પર નજર જાય છે. ત્યાં ઘડિયાળ મૂકેલું જુએ છે. નહીં આ નાનાભાઈએ વેર વાળવા જ ક્યું લાગે છે ! આબુખાબુનાં લોકો કહે છે, અમે રાત્રે તમારા નાનાભાઈને વંડી ઠેકતાં જોયા હતા. મોટાભાઈનો જોમ મજબુત થાય છે. અને નાનાભાઈને ન્યાયના પાંજરામાં ઉભો કર્યો. મોટો ભાઈ આવે છે અને નાનાભાઈને પાંજરામાં ઉભો કર્યો છે. મોટાભાઈને બધાં લોકો કહે છે. બહુ ચડ્યો હતો, એને બરોબર કરજો, ઠેકાણે પાડજો. બધા લોકો વિચારી રહ્યા છે કે નાનાભાઈને તો કેવી આકરી સન્ન થશે ! ચુકાદો આપતાં પહેલાં જજ કહે છે “બોલો, તમારે આ બાબતમાં શું કહેવાનું છે ? મોટાભાઈ અત્યારે જે ધારે તે કરી શકે તેમ છે. નાનાભાઈને કાયમ માટે સળિયા પાછળ પશુ મોકલી શકે છે પણ એ તો કહે છે, મારા ભાઈનો દોષ નથી. કહી મારો ભાઈ મારું અહિત કરે નહિ. માટે મારા ભાઈને છોડી દો. ભાઈને છોડાવે છે. લોકો તો કહે છે :— આ શું ક્યું ? નાનો ભાઈ ઘેર આવે છે અને મોટાભાઈના પગમાં પડે છે. પણ મોટાભાઈનો કોપ હજી ગયો નથી. હૃદયમાંથી વેર ઓછું થયું નથી. “જા, મારી સામે આવતો નહીં” એમ કહી નાનાભાઈનો તિરસ્કાર કરે છે. થોડા દિવસ જાય છે ને મોટાભાઈ માંદો પડે છે. ખૂબ બિમારી આવે છે. મોટાભાઈ પાસે તો પૈસા નથી. નાનો ભાઈ ડોક્ટર મોકલે છે તો ડોક્ટરને પણ ના પાડે છે. ખૂબ સીરીયસ (ગંભીર) થઈ જાય છે. બેભાન અવસ્થા છે ત્યાં નાનો ભાઈ જાય છે. મોટાભાઈની સેવા કરવા લાગે છે. ત્રણ દિવસ સુધી રાત્રિના ઉબગરા કરીને સેવા કરે છે. નાના ભાઈની સેવા અને ડોક્ટરની ટ્રીટમેન્ટ (treatment) થી આરામ થાય છે. મોટાભાઈએ જોયું. સામે નાનો ભાઈ ઉભો છે. ખરો પશ્ચાતાપ થાય છે. આ બધાનું કારણ ઘડિયાળ છે, તેથી ઘડિયાળનું ઢીમ શોધી કુવામાં નાખી દે છે. નાનોભાઈ મોટરમાં મોટાભાઈને પોતાને ઘેર લાવે છે. બંને પ્રેમથી ભેટી પડે છે. પહેલાંની જેમ સાથે સંપથી રહેવા લાગે છે. ભગવાન મહાવીરનો ધર્મ ગૌત્રીભાવ રાખવાનું શીખવાડે છે. આ દૃષ્ટાંતથી સમજાવે છે કે જ્યાં સંપ છે, ત્યાં શાંતિ અને સુખ છે. જ્યાં સંપ નથી ત્યાં કલેશ અને ઝઘડાઓ છે, માટે સંપ રાખશો તો તમે સુખી થશો.

વ્યાખ્યાન નં....૧૫

આવશ્ય સુદ ૧ ને શુક્રવાર તા. ૨૩-૭-૭૧

અનંતજ્ઞાની ત્રણ જગતના નાથે સિદ્ધાંતથી તત્ત્વો સમજાવ્યા. સિદ્ધાંત એટલે ત્રણેય કાળે સિદ્ધ થયેલી વસ્તુ.

દારિકા નગરીમાં કૃષ્ણ વાસુદેવ નામના રાજા છે. બળદેવ તેમના મોટાભાઈ છે. બ્યારે કંસનો કોરડો ફરતો હતો ત્યારે કૃષ્ણ મથુરામાં હતાં. કંસને બરાબર ખબર ન પડે એ માટે બળદેવ ભણાવવા માટે સાથે ત્યાં રહે છે. વાસુદેવનું બરાબર રક્ષણ કરે છે. બળદેવે કૃષ્ણ માટે ઘણું કર્યું છે. બળદેવની પત્નીનું નામ રેવતી હતું. જે સર્વાંગ સુંદર હતી. દાડમની કળી જેવા દાંત, હરણ જેવી આંખ, નાગની ફેણ જેવો ચોટલો, સૂડાની ચાંચ જેવું નાક છે. સ્ત્રીના બધા શુભ લક્ષણોથી યુક્ત છે. બંને સંસારના સુખ ભોગવતા હતા. તેમાં રાતદિવસ ક્યાં પસાર થતાં એ ખબર પણ પડતી નહિ. ગમે તેવા પ્રસંગે પતિ તરફથી કપડો મળે તો તેનું મોઢું ચીમળાય નહિ. “અપરાધ હોય તો મને નિઃસંકોચ કહેવું.” એમ કહે છે. પતિના સુખે સુખી, અને પતિના દુઃખે દુઃખી. એવી એ સ્ત્રી હતી. સ્ત્રીને અર્ધાંગના કહેવાય છે. પતિનું અરધું અંગ છે. દુઃખ આવે ત્યારે પિયરમાં બીજ અને સુખમાં સાથ આપે. આવા સંબંધો સ્વાર્થી છે. કેટલીક સ્ત્રીઓ દેખાદેખી અને ઘરેણાં કપડાં વિગેરેનું બીજનું અનુકરણ કર્યા કરે છે. ઘરની સ્થિતિ પણ જોતી નથી. પરંતુ સુલક્ષ્મી નારી તો પતિના પગલે ચાલનારી હોય છે.

હરિશ્ચંદ્રના પ્રસંગમાં તારામતી પણ હરિશ્ચંદ્ર સાથે વેચાય છે. એ કેવું આદર્શ કંપતીનું ઉદાહરણ છે ! તારામતી કહે છે, હું તમારું અરધું અંગ છું.

“પરની દયા પર ગુજરવાનું, વીર કદી ચાહતા નથી,
આવી પડે તે સહન કરતાં, ગરીબપણું ગાતા નથી.”

વીર માણસો બીજની દયા ઉપર જીવતા નથી. રાજા નોકરી શોધવા બીજ છે, ત્યારે રાણી પણ પાછળથી નોકરી શોધવા બીજ છે. અને એક ઘેર કામ કરવા રહે છે. જુઓ, રાજા અને રાણી છતાં કમ કેવાં કાર્યો કરાવે છે ! વાસણ માંજવા જેવું કામ પણ સાફ અને ચોખ્ખું કરે છે. આ બાબત હરિશ્ચંદ્ર રાજા પણ મજૂરો સાથે રહીને કામ કરે છે. મજૂરો પણ જોઈ રહે છે. શી એના ભાલની કાન્તિ છે ! ક્ષાત્ર તેજ ઝળકી રહ્યું છે. રાજાને પૂછે છે, આપ કોણ છો ? તેણે કહ્યું કે હું મજૂર છું. રાજા કામ કરીને ઘેર આવે છે. અને જુએ છે તો રસોઈ તૈયાર છે. અરે, આ રસોઈ કેવી રીતે કરી ? અણહક્કનો પૈસો ક્યાંથી લાવ્યા ? ત્યારે રાણી કહે છે હું પણ તમારી જેમ કામ કરીને પૈસો લાવી છું. તમે બ્યારે રાજા હતા ત્યારે હું રાણી હતી. અત્યારે તમે મજૂર છો તો હું મજૂર છું. રૂમનું પણ ભાડું આપે છે. ધર્મશાળામાં સદાવ્રત અપાય છે. પણ ધર્મશાળાં લોજન તેઓ જમતા નથી. નીતિથી પૈસા કમાવા એમાં સાચું સુખ છે. બ્રાહ્મણને ત્યાં તારામતી વેચાય છે. બ્રાહ્મણ કહે છે. અરે અમારે આ તમારા છોકરા માટે પણ ભાણું આપવું ? તો કહે છે. ન આપતાં. કાંઈ નહીં હું અડધી ભૂખી રહીશ. અને મારા ભાણામાંથી અડધું એને ખવડાવીશ. બાઈ બાળકને અડધું ખવડાવે છે ને અડધું પોતે ખાય છે. બ્રાહ્મણના

છોકરાની દાનત ફરે છે. વિષય વાસના બળે છે. તેથી તારામતીને પજવે છે. બ્રાહ્મણનો પુત્ર વિચારે છે. આ બાઈને મારે કેવી રીતે વશ કરવી? એને કેવી રીતે સપડાવવી? તારામતીને કહે છે, તમને આખો દિવસ કામ રહે છે. સુવાળી કાયા થાકી જતી હશે તો મારી પાસે કલાક કલાક સારા પુસ્તકો સાંભળો. બાઈ કહે છે, મારે ઘણું કામ છે. મને એવી કુરસદ નથી, તમે ધર્મકથા તમારી સ્ત્રીને તથા ઘરનાને સંભળાવો. મને સદા-ચારથી કેમ જીવવું તે બધી બબર છે. બાઈ સમજી ગઈ કે આની આંખમાં વિકાર છે. બ્રહ્મચારી જગતમાં બધાથી જિંદો છે. બ્રહ્મચારીને ચકવર્તીઓ, ઇન્દ્રો, દેવો અને દાનવો અને માનવો નમસ્કાર કરે છે. બ્રહ્મચર્ય એ જ તાકાત છે, એ જ સાચું ખમીર છે. બ્રહ્મચર્ય એ જ તેજ છે. પણ પેલો તો ગમેતેમ કરીને તારામતીને વશ કરવા ખૂબ પ્રયત્નો આપે છે. ખૂબ ધમકાવે છે. ખૂબ દુઃખી કરે છે. અને વધારે કષ્ટ થાય તેવું કરે છે. તારામતીનો પુત્ર રોહીત કહે છે બા, હું મારો ખોરાક મેળવી લઈશ. જંગલમાં ફળવાળાં ઝાડો ઘણાં હોય છે. તેનાથી ફળ મેળવી ગુજરાન ચલાવે છે.

એકવાર કુમાર વૃક્ષ ઉપર ફળ લેવા બંધ છે, અને સર્પ કરડે છે. છોકરાઓ સંદેશો લાવે છે. રોહિતને સપડાંશ થયો છે. તારામતી તે સાંભળી મૂર્છાવશ થઈ બંધ છે. ઘરનાને કહે છે; કોઈ મારી સાથે ચાલો, પણ કોઈ ઘરેથી સાથે આવતું નથી, કોઈ મદદ કરવા પણ તૈયાર નથી. તારામતી રોહીત કકળતી ત્યાં આવે છે. છોકરાને મરેલો જુએ છે, એટલે છોકરાનું મડદું લઈને સ્મશાને આવે છે. સ્મશાન પણ કેવું ભેંકાર છે. ચોમાસાની મેઘલી રાત છે, અંધારું ઘેર છે. ત્યાં સ્મશાન ઉપર હરિશ્ચંદ્ર પોતે પહેરો ભરે છે. બાઈ મૃત-દેહને બાળવા માટે આબુઆબુ લાકડાના ટુકડા વીણી ભેગા કરે છે. ત્યાં એને રાજા કહે છે, પહેલાં કર ભર પછી મૃતદેહ બાળ. ત્યાં વીજળીનો ઝમકારો થાય છે. અને રાજા રાણીને ઓળખી બંધ છે. તારામતી પણ રાજાને ઓળખી બંધ છે અને કહે છે. રાજા! આપનો જ આ પુત્ર છે. આપને જ આ કાર્ય કરવાની ફરજ છે. એકના એક પુત્રનું મૃત્યુ બાણી રાજા રડે છે. હું તમારી અર્ધાંગના છું, છતાં મારી પાસે કર માગો છો? હરિશ્ચંદ્ર કહે છે કે “હા” પહેલાં કર્તવ્ય પછી લાગણીને સ્થાન આપું છું. અત્યારે હું જે નોકરી પર છું તે મને આમ કરવા ફરજ પાડે છે. માટે પહેલાં કર લાવ પછી બાળવા દઉં. પણ જો અહીં મારો માલિક આવી ચડે ને તે રજા આપે તો એમ ને એમ બાળવા દઉં. તારામતી રડતાં રડતાં કહે છે, મારી પાસે કશું નથી. હું શું આપું! અંતે સાડી ફાડી કર ભરવા તૈયાર થાય છે. કહેવાય છે કે સતિયાનું સત્ રાખવા ઉપરથી દેવોએ વૃષ્ટિ કરી. છોકરો પણ ખેઠો થઈ ગયો. સત્યની કસોટી ક્યાં સુધી થાય છે? રાજા સ્વયં વિચારે છે : સત્ય માટે રાજ્ય આપી દીધું અને શું કર માટે સત્યને છોડવું? કેટલી અડગતા! અને કેટલો આત્મવિશ્વાસ! કેવી પ્રમાણિકતા અને કેવી નીતિ! કેવા પુરુષો ભારતવર્ષમાં

થઈ ગયા છે, અને અત્યારે દગાબાજી, ચોરી, છેતરપીંડી, અન્યાય, અનીતિ કેટલાં વધી ગયા છે? શુદ્ધ ધીને બદલે વેળટેબલ ધી શુદ્ધ કહીને વેચે છે. તું અહીંયા બનાવટ, સળવટ, પતાવટ, ખુશામત કરી લે પણ કર્મ પાસે તારૂં કાંઈ ચાલે તેમ નથી.

એક માણસે સર્પનું ઝેર ઉતારવાની દવા શીખી લીધી અને એનાં ઇન્જેક્શનો બનાવ્યાં. એનાથી ઝેર અચુક ઉતરી જાય છે. એ ઇન્જેક્શનો સોળ રૂપિયામાં વેચવા માંડ્યા. અને ગમે તેવો સર્પ કરડ્યો હોય તો તેનું ઝેર ઉતરી જાય. બીજા ઇર્ષાળુ માણસને ઇર્ષા થઈ. અને તેણે તેવા જ રંગના પાણી ભરીને આઠ રૂપિયામાં આ ઇન્જેક્શનો વેચવા માંડ્યા. પેલા વેપારીનો ધંધો બંધ પડવા માંડ્યો. એમાં એક યુવાનને સર્પ કંઈ દીધો અને ઇન્જેક્શન લીધું, પણ સર્પનું ઝેર ઉતર્યું નહીં. પાણીના ઇન્જેક્શનથી થોડું ઝેર ઉતરે? એ ઇન્જેક્શનની અસર ન થવાથી તે બિચારો મરી ગયો. મા-બાપે કારમું રૂદ્ધન કર્યું. યુવાન પુત્રના મૃત્યુનો માખાપને ખૂબ આઘાત લાગ્યો. પછી પેલાને કહે છે, તમારા ઇન્જેક્શનની કંઈ અસર થઈ નહીં, અને મારો પુત્ર મરી ગયો. વેપારી કહે છે : ઝેર વધારે પ્રસર્યું હશે, અથવા લાંબા ટાઈમે ઇન્જેક્શનનો પાવર ઉડી ગયો હશે. એમાં હું શું કરું? કેવી બનાવટ કરે છે!

“ સાત માળના મહેલ બનાવ્યાં, ફરનીચર છે ન્યાડું,
સાત વેંતમાં સાથરો તારો, બાકી બધું પરભાચું,
વધારે તેમાં શું તારૂં ! ” (૨)

અનેકને છેતરી, બનાવટ કરી, લાંચફરવત લઈ, ચાલાકીથી પૈસા લેવા કર્યાં. એમાંથી મોટા મકાનો બનાવ્યા, અનેક સાધનો વસાવ્યાં, ૭ માળના મકાનમાં પોતે રહેવા લાગ્યો. પણ તું મરશે ત્યારે સાત વેંતમાં જ સાથરો થવાનો છે. જશે ત્યારે ખાલી હાથે જવાનું. મોઢામાં સોનાનો દાંત હશે તો તે પણ કાઢી લેશે. સાથે કરેલાં કર્મ લઈને જવાનું છે. કર્મનાં ફળ પોતાને જ લોગવવા પડે છે. પેલા વેપારીને એનો પુત્ર ચેતવે છે કે તમે આ શું કર્યું? કેટલા માણસો તમારા ઇન્જેક્શનોથી મરી ગયાં. અને પેલો સાચો વેપારી છે તેને પોતાની કંપની પણ બંધ કરવી પડી. આ પુત્રના વચનથી પિતાને કાંઈ અસર ન થઈ. એક વખત મિત્રો સાથે તે યુવાન પુત્ર પીકનીકમાં ગયો છે. એમાં તેને સર્પ કરડ્યો. બધા છોકરાઓ દોડીને કહેવા આવ્યા, તમારા છોકરાને સર્પ કરડ્યો છે. હેં! મારા છોકરાને સર્પ કરડ્યો છે? તે તરત જુના વેપારીને ત્યાં દોડી જાય છે. અને કહે છે, તમારું એક ઇન્જેક્શન મને ગમે ત્યાંથી આપો. મારા છોકરાને સર્પ કરડ્યો છે. તમારે જેટલા રૂપિયા લેવા હોય એટલા લ્યો, પણ મને તમારું ઇન્જેક્શન આપો. અરે શેઠ, તમે તો ઇન્જેક્શનના વેપારી છો. અને તમારી હરીફાઈને લીધે મારે મારે

ધંધો બંધ કરવો પડ્યો. અત્યારે મારી પાસે એક પણ ઇન્જેક્શન નથી. આ સાંજૂળી તે શેઠ માથે હાથ દઈ રડવા લાગ્યો. એકનો એક છોકરો હવે મરી જશે. અરે! પણ તમારે તો ઇન્જેક્શનનો સ્ટોર ભર્યો છે અને કાં રોવા બેઠો? પેલો વેપારી આશ્વાસન આપે છે. ભાઈ! પૈસા કમાવાના હેતુથી અને આપને પછાડી દેવાના હેતુથી મેં તો ખાલી પાણી ભરીને ઇન્જેક્શનો વેચ્યા છે. કેટલાય મારા ઇન્જેક્શનથી મરી ગયાં છે. અન્તે મારો પુત્ર પણ મરી ગયો. જેવા કર્મ કરશે તેવા ફળ અવશ્ય ભોગવવા પડશે.

વેપારીએ પુત્ર શુભાવ્યો, અને પછી માથે હાથ દઈને રોવા બેઠો. દિકરા! તું કહેતો હતો એ સાચું હતું. એ વખતે મેં માન્યું નહિ પણ કર્મને શરમ નથી.

“લાજવાના સ્થાને તું લાજ્યો નહીં, સાચામાં હવે શું શરમાયું” (૨)

હું છું પથર તું છે નીલમ....

દે માફી મને નારાજ ન કર, કીધાં મેં કરમ ના રાખી શરમ.”

હે ભગવાન! મેં કેવા કર્મ કર્યાં! હવે હું સાવ સાચું કહી દઉં છું. મેં તો રંગોન પાણી લયું હતું. મારી પાસે દવા ન હતી. મેં કેટલાના પ્રાણ ખોવરાવ્યાં. હે ભગવાન! તું તો નીલમ જેવો છે. અને હું તો પથર જેવો છું. મેં કાંઈ શરમ રાખી નહીં. કેટલાયના છોકરા કેવી વ્યથા કરતાં મરી ગયાં, ત્યારે મને જરાય એની ક્યા ન આવી. જુઓ! જ્યારે પગમાં રેલો આવ્યો ત્યારે ખખર પડી. પશ્ચાતાપથી હૃદય દ્રવી રહ્યું છે. જ્યારે લાજવાનું હતું ત્યારે લાજ્યો નહિ તો હવે શું શરમ રાખવી! સત્ય વાત કહી દે છે. સત્ય વાત સમજાય તે નરમ બને. પોચો થાય. કર્મ કરવામાં નરમ બનો. પાછા હટો. કોઈની ઈર્ષ્યા, અદેખાઈ કરવી નહી. ખોટાં કામ કરવા નહિ, સમજન બનવા માટે પ્રમાણીકતાનો ગુણ કેળવો.

Honesty is the best Policy પ્રમાણિકતાથી જીવન-વ્યવહાર ચલાવશો તો કર્મથી હળવા બની મોક્ષના સુખ પામશો.

વ્યાખ્યાન નં....૧૬

આવશ્ય સુદ ૩ ને રવિવાર તા. ૨૫-૭-૭૧

અનંત કર્ણાનાં સાગર, ભગવાન મહાવીર દેવ જેનું શાસન વિદ્યમાન વર્તાઈ રહ્યું છે, તેમણે લબ્ધ માનવના કલ્યાણને અર્થે વાણીની પ્રરૂપણા કરી છે. ભગવાન મહાવીરે

જ્યારે દીક્ષા લીધી ત્યારે તેમની સાથે કોઈ ભાગે દેખાડનાર લોભીયો ન હતો. તેઓશ્રી એકલા જ હતાં. તેમણે ૧૨૧૧ વર્ષ ને ૧૫ દિવસ સુધી ઘોર તપ કરીને કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું. જગતના જીવોને દુઃખી જોઈને હૈયામાં કંઠણા વસી. પછી જ ધર્મના ઉપદેશ આપ્યો અને લોકોને કલ્યાણનો રાહ બતાવ્યો. કર્મને લીધે જીવ સંસારમાં પરિભ્રમણ કરે છે. કર્મરહિત દશા પ્રાપ્ત થતાં પરિભ્રમણ અટકી જાય છે. જે જન્મ મરણથી થાકી ગયા હોય, જેને સંસાર દુઃખમય લાગ્યો હોય તેને આ ધર્મના ભાગે આવવાની જરૂર છે. જીવ જેવા કર્મ કરે છે એવાં એને ફળ મળે છે. તે કરેલાં કર્મનું ફળ ગમે ત્યારે, ગમે તે સ્થળે અને ગમે તે ભવમાં લોગવવું પડે છે. પાંચશો ગાયના ટોળામાં વાછરડું એની માને ઓળખી કાઢે છે, તેમ કર્મ કર્તાને જ્યાં હોય ત્યાંથી યોતી કાઢે છે. જ્ઞાની પુરુષ કહે છે જે તને બહારનાં પદાર્થોમાં સુખ દેખાય છે એ ક્ષણિક છે. એ સુખ કાયમી નથી. સંસારના ભાવોને નિહાળો, અને જાંડાણથી વિચારો તો તમને ખ્યાલ આવશે. ભગવાને જે વાણી પ્રગટી છે તેને હાથમાં અપનાવો. જે વાણી ઝીલી શકે છે, એ પોતાનું જીવન સુધારી શકે છે. કોઈ માણસ જમે અને કહે કે મારી જૂખ ન મટી, હું જૂખ્યો છું એ બને નહિ. પાણી પીવે છતાં કહે હું તરસ્યો છું એ બને નહિ તેમ વીતરાગની વાણી મળી છે. એ વાણીનું પાન કરે અને શાંતિ સમાધિનો અનુભવ ન થાય એવું બને જ નહિ. આપણા મહાન પુણ્યોદયે મહામૂલું શાસન મળ્યું છે, આપણે એ ભાગે આલવું જોઈએ.

વીતરાગ વાણી ઝીલવા માટે પહેલાં નમ્રતાની જરૂર છે. છોકરો પહેલાં એકડો શીખવા જાય ત્યારે પાટીમાં લીંટા હોય તે જૂંસી નાખે છે. પાટીને સ્વચ્છ કરી પછી એકડો લખાવે છે. એમ તમે ધર્મક્રિયા કરો તે પહેલાં તમારા હૃદયમાં રહેલી મલિનતાને દૂર કરી હૃદયને સ્વચ્છ બનાવો. વીતરાગ વાણીને સમજવી હોય તો કોધને કાઢવો પડશે, ક્વાયને પાતળા કરવા પડશે.

એક પેઢીમાં એક માણસને નોકરી ઉપર રાખ્યો. શેઠને નોકર ઉપર ખૂબ વિશ્વાસ હતો તેથી પેઢીનો અધો કારભાર નોકરને સોંપતા ગયા. અને પોતે મોજ-શોખમાં પડી ગયા. નોકર ઉપરથી પ્રમાણિકતાનો ડોળ કરતો પણ અંદરમાં કુડકપટ કરી પોતાનું ઘર ભરતો. આ બધું કામ એટલી સિફતથી કરતો કે શેઠને તેની ગંધ પણ ન આવે. આ બધાનું પરિણામ એ આવ્યું કે શેઠની પેઢી ધીમે ધીમે ઘસાતી ગઈ. અતે દિવાળુ કુંકવાનો સમય આવ્યો. શેઠ હવે જાગૃત થયાં. ચોપડા હાથમાં લીધા. ખાતા સંભાળવા લાગ્યા. નોકરના કારસ્તાનની ગંધ શેઠને આવી ગઈ એટલે નોકરને રજા આપી. શેઠે પોતાની કુનેહ-બુદ્ધિથી થોડા વખતમાં પેઢીને તરતી કરી લીધી, પેઢી નોકર ફરીથી નોકરી માટે આવે તો શેઠ તે નોકરને વગર પગારે પણ રાખે ખરા ? ન રાખે. કારણ કે શેઠ સમજી ગયા

છે કે મારી પેઠીમાં નુકસાન કરનાર આ માણસ જ હતો. એમ આ આત્મદેવની પેઠીને નુકસાન પહોંચાડનાર વિષયો છે, કષાયો છે, દુર્ગુણો છે. પણ જીવે તે બધાને મિત્રો માન્યા છે. તેથી જ તે કષાયાદિના શરણે જાય છે અને ગૌરવપૂર્વક કહે છે. ક્રોધ કર્યો એટલે બધાં ચૂપ થઈ ગયા. જુહું બોલ્યો એટલે સારા પૈસા મળ્યા અને ક્ષાયદો થયો. ભાઈ ! આયારે ક્ષાયદો લાગશે પણ ભાવિમાં ભોગવવું પડશે. તમને સંસાર દુઃખમય લાગે છે ! જ્યારે તમારું માન સચવાય નહીં, પત્ની કહ્યાગરી ન હોય, છોકરા કશું કમાતા ન હોય અને એમાં તબિયત લથડે તો તમને સંસાર દુઃખમય લાગશે. પણ સંજોગો તમારી તરફથી હોય તો તમને સંસાર મીઠો મધ જેવો લાગશે. વીતરાગ વાણીના ભાવો જે રીતે હૈયામાં સ્પર્શવા જોઈએ એ રીતે સ્પર્શ્યા નથી તેથી પરિભ્રમણ ચાલુ રહ્યું છે. સંસારમાં સુખ નથી પણ આત્મામાંથી જે સુખ મળે છે એ સાચું સુખ છે. જે કાંઈ છે તે તારી પાસે છે. બહાર પ્રયત્ન કરવા ખોટાં છે. હે માનવો ! જે તમને આ સંસારના દુઃખો ખટકતા હોય તો ધર્મના માર્ગે આવો. આ માર્ગ એક સુંદર માર્ગ છે. જેણે આત્માનો આનંદ માણ્યો એ અપૂર્વ શાંતિને માણી શક્યા છે. આ શાંતિ અનુભવી જ કહી શકશે. આ આનંદ એ અનુભવ ગોચર છે. શબ્દમાં આવી શકે તેવો નથી.

એક રાજા અટવીમાં ભૂલે પડી જાય છે. તેને રસ્તો મળતો નથી. ત્યાં એક બીડનો છોકરો મળે છે. રાજા એને કહે છે કે હું રસ્તામાં ભૂલે પડી ગયો છું. મને માર્ગ બતાવ. બીડનો છોકરો કહે છે ચાલો બતાવું. હું તો આ રસ્તાનો ભોમીયો છું. તે બીડ-પુત્ર રાજાને બરાબર રસ્તો બતાવે છે. અને રાજા રાજી થઈને એને કેરી ખવડાવે છે. આ બીડના છોકરાએ કોઈ દિવસ કેરી ખાધી નથી, અને તેનો શ્વાદ કોઈ દિવસ ચાખ્યો નથી એટલે ખુશ થાય છે. પછી ઘેર આવે છે અને ઘરાનાં બધાં પૂછે છે, અત્યાર સુધી ક્યાં હતો ? તે બધાને કહે છે, રાજા રસ્તામાં ભૂલા પડી ગયા હતા. મેં એને રસ્તો બતાવ્યો. તેણે મને એવી ચીજ ખવરાવી કે સ્વાદ રહી ગયો. અરે કઈ ચીજ ખાધી ? એનો કેવો સ્વાદ હતો તે અમને બતાવ તો ખરો ! પણ આ છોકરો શું બતાવે ? બહુ સ્વાદિષ્ટ હતી પણ કેવી સ્વાદિષ્ટ ? તો કહે એ હું શું બતાવું ? સ્વાદની તો જે ખાય એને ખબર પડે. એમ જેણે આત્માનો આનંદ માણ્યો હોય એને ખબર પડે કે આમાં કેટલો આનંદ છે. જેણે હજી સુધી આ સ્વાદ ચાખ્યો નથી એને શું ખબર પડે કે આમાં કેવો સ્વાદ છે. આત્માનો આનંદ ખરેખર અદ્ભુત છે.

અનંત જ્ઞાની, અનંત ઉપકારી એવા વીતરાગ પરમાત્મા વિશ્વના પ્રાણીઓને સંબોધી રહ્યા છે. જાણો અને ઉઠો. પ્રમાદને ટાળી તમારા સાધ્યને સિદ્ધ કરવા માટે તૈયાર બનો. જેમણે પુરુષાર્થ કર્યો છે એ અવશ્ય પંચમ ગતિને પ્રાપ્ત કરે છે. ખાલી કામ કર્યાં કરવું

એને પુરુષાર્થ કહેતાં નથી. આત્માને લગતી કિંયા કરતી એને પુરુષાર્થ કહે છે. જીવો માત્ર વૈભવ ખાતર મજુરી કરે છે. અને પૈસા કમાવવા માટે ગદ્ગદાવૈતર કરે છે. જે સિદ્ધ કરવાનું છે એ સિદ્ધ કરે તો અવશ્ય ફળ પ્રાપ્ત થાય છે. જીવને મોઢ નિંદ્રા એવી છે કે એને ઉઠવાનું મન થતું નથી કોઈક ઉઠાડનાર નેહએ તમારા છોકરાઓ પરિક્ષા આપવાનાં હોય અને વાંચતા વાંચતા જાંઘી જાય તો તમે કેવા જીડાડો છો? અને એને જલ્દી તૈયાર કરીને પરીક્ષા આપવા મોકલો છો. જો મોડો પહોંચે તો અંદર બેસવા ન મળે, નાપાસ થાય, વરસ બગડે. જાંઘ જીડતી ન હોય તો તમે આંખે પાણી છાંટવાનું કહેશો કે જેથી જાંઘ જીડી જાય. તમે તે માટે કેટલી કાળજી રાખો છો? એવી જ રીતે જ્ઞાની પુરુષ કહે છે કે તારી પરીક્ષાનો સમય આવી ગયો છે. મનુષ્ય ભવની અંદર એવા પેપર ભરી લે કે તારો ઉદ્ધાર થઈ જાય. જ્ઞાની પુરુષો આપણને જીડાડી રહ્યા છે, ઢંઢોળી રહ્યા છે. વીતરાગની વાણીનું પાણી છાંટો જેથી જાંઘવાનું મન થાય નહીં. જેમની મોઢ નિંદ્રા જીડી ગઈ છે એનો અવશ્ય ઉદ્ધાર થશે. વૈભવમાં નહીં રાચતા, વિષય અને વિકારોમાં નહીં રાચતા. હું મારા નિજ-સ્વરૂપને જાણું. આવો પુરુષાર્થ કરે તેને જ્ઞાની-ઓએ સાચો પુરુષાર્થ કહ્યો છે. તો મજુરી મૂકીને હવે સાચો પુરુષાર્થ કર. ઉત્તમ માણસોનો સંગ થવો, આશંકિત સ્ત્રી મળવી, શરીર નિરોગી મળવું એ મહાભાગ્યની નિશાની છે.

“ જાંઘની સંગત ધર્મ શું ખ્યારી, પુત્ર સુપુત્રને વેણવસુ નારી,
ઘરમાં હોય સંપદા, નિરોગી કાયા એ ખટ બોલ તો પુન્ય પસાયા,
નીચની સંગત કર્મ શું ખ્યારી, પુત્ર, કુપુત્ર ને વાઢીલી નારી,
ઘરમાં હોય આપદા ને રોગીલી કાયા, એ ખટ બોલ તો પાપ પસાયા. ”

સારા માણસો પાસે બેઠક મળવી, સંતપુરુષોનો સંગ થવો એ મહાભાગ્યની નિશાની છે. હજી પણ તમેને મહાત્માઓને સાંભળવાની પણ અંદરથી રૂચી પડી છે. સતસંગ કરવા જેવો છે. અને કુસંગ છોડવા જેવો છે. એવું હૈયે બેઠું છે એ પણ તમારા પુણ્યોદય છે. ઘોર પાપી માણસ પણ સત્માર્ગે ચડીને કર્મના બૂઝા ઉઠાવી દે છે. અને સારો અને સજ્જન માણસ કુસંગે ચડવાથી દુર્ગતિમાં ફેંકાઈ જાય છે. વંકચુલ જેવો ચોર ધર્મિષ્ઠ મા-આપને ત્યાં જન્મેલ છતાં કુસંગથી નીચે પડ્યો. પરદેશી રાજાને કેશી સ્વામીનો સંગ થયો. અર્જુન માળીને મહાવીરનો સંગ થયો, અને જીવન સુધારી લીધું. નદી વહેતી હોય ત્યાં હરિયાળી છત્રાઈ જાય. તેમ જ્ઞાનગંગા વહેતી હોય ત્યાં જીવનભાગ હરિયાળો બને છે. જૈન ધર્મ ઉત્તમમાં ઉત્તમ છે. એમાં શંકાને સ્થાન નથી. આ માર્ગે આવ્યા વિના ઉદ્ધાર થયો નથી અને થવાનો પણ નથી. ધર્મથી આત્માનો ઉદ્ધાર થાય છે. જ્યાં ત્યાં જાય પણ આ ઘરે આવ્યા વિના છૂટકો નથી. પણ તમને તો વળગાડ ફેટલા વળગ્યા છે!

“નજરની સામે ઘરનાભાવલી, કયાં કયાં અંધન અંધ્યાં,
વળગણુ ઝાઝા ને વળગણી ઝાઝી, વળગ્યા ને વળગાડ્યા!
રે સંસારે સગપણુ ઝાઝા.”

વળગાડ સિદ્ધાંતમાં બે પ્રકારના છે. એક ચક્ષુનો અને બીજો મોહનો. તેમાં ચક્ષુનો વળગાડ નીકળી શકે છે, પણ મોહનો વળગાડ જલ્દી નીકળી શકતો નથી. બધા મારા છે, હું બધાનો છું, આ મારા આત્મચક્ષુ વિના હું જીવી શકું નહિં. આ બધો મોહનો વળગાડ છે. અમારે તો મોટી ઓળખાણ છે. આવી ઓળખાણ કરતાં આત્માની ઓળખાણની જરૂર છે. તમે વળગણમાં કેટલું વળગાડ્યું છે. જે સામાયિકમાં બેઠા હો અને છોકરો આવીને કહે કે ચાવી આપો. તો તમે તરત આપશો ને? સામાયિક કરવામાં જે ધ્યાન અને સ્થિરતા બેઠાંએ એ છે? ધર્મનું આરાધન કરનાર કદી દુઃખી નહિ થાય. આધ્યાત્મિક ચિંતન કરશે તો કર્મની ભેખડો તૂટી પડશે. જગતમાં જ્યાં જુઓ ત્યાં અંધારું છે. એ અંધકારને ટાળવા માટે સિદ્ધાંત રૂપી સર્વલાઈટ ફેંકાય છે.

“ભક્તામર લચીત તાજ-મણી પ્રભાણુ, ઉદ્યોતકાર હર પાપ તમે જથાનામ્”

પાપરૂપી અંધકારને કાઢનાર કોણ? સાચું જ્ઞાન કરાવનાર કોણ? એવા ગુરૂ અને શાસ્ત્રોને કોટિ કોટિ વંદન હોજો. આવું સરસ્વ શાસન મળ્યું છે. આની સમજ છે? જેનામાં સમજણ છે એ ઉપકાર માનશે પણ સમજણ નથી એ શું ઉપકાર માનવાનો છે? જીવને સુખ બેઠાંએ છે પણ સુખ મળે છે એ માર્ગે પ્રયત્ન નથી કરતો.

“પૂર્વ દિશાએ જવું હતું અને દોડ્યો પશ્ચિમ દ્વારે,
ઉત્તર દક્ષિણ અથડાયો, પણ આવ્યો નહીં કિનારે,
કાળી અમાસની રાતે રમતા, બાણી નહિ અજવાળી પૂનમ,
જનમ-જનમ ભટકું છું તો યે મુજને આવે નહિ શરમ—મુજને.”

“હીરો હાથમાં હતો છતાં યે, કાચ લઈને રાખ્યો છું,
સંત પુરૂષોનો સંગ તજીને, રંગ રાગમાં રાખ્યો છું,
અંગે-અંગથી વરસી રહ્યા છે, અંગારાઓ ગરમ-ગરમ,
જનમ-જનમથી ભટકું છું, તો યે મુજને આવે નહિં શરમ—મુજને.”

પૂર્વ દિશાએ જવું છે ને દોડ મૂકી પશ્ચિમ દિશાએ, પછી લક્ષ્યને સિદ્ધ કરવા ઉત્તર અને દક્ષિણ તરફ આથડ્યા કરે છે. તો તમે ઇચ્છિત ધ્યેયે કેવી રીતે પહોંચી શકશો? અમાસના અંધારામાં આથડતાં પૂર્ણિમાનો પ્રકાશ બેઠાં શકાતો નથી. હે ભગવાન! હું કેવો શરમ વગરનો છું! હીરો હાથમાં હતો એ આપીને કાચના કટકા લેવા દોડ્યો બહાર છું. સંત પુરૂષોનો સંગ છોડીને રંગ-રાગમાં રાચું છું. મારા અંગેઅંગમાંથી

કપાયના અંગારા વરસી રહ્યા છે. પાપના પંથે દોડ્યો જઈ છું. વિદ્વતા એ જુદી વાત છે અને સાધુતા એ જુદી વાત છે. કેસુડાનાં ફૂલ ભલે દેખાવે સુંદર હોય પણ એમાં સુગંધ નથી. એમ એકલી વિદ્વતા શા કામની? જે બોલીએ એને આચરણમાં ઉતારવાની જરૂર છે. આચરણ સાફ હોય તો જ તેની શોભા છે. દુઃખ સહન કરવું પણ બીજાને દુઃખ આપવું નહિ. શેરડીને પીલવાથી રસના કટોરા ભરાય છે. ધુપસળી બળીને પણ સુગંધ આપે છે. એમ તમે માનવ થઈને શું કરશો? હવે સંતોનો સંગ કરો. સંત-સમાગમથી હૃદયનો પલટો થઈ જાય છે. નાસ્તિક માણસ પણ આસ્તિક થઈ જાય છે. ઘણાં ઘરોમાં બહેનો એટલી શિક્ષિત હોય છે કે તે પોતાનાં પતિને સુધારે છે. ભાઈ-ભાઈના, બાપ-દિકરાના, પડોશી-પડોશીના વેરને પ્રેમમાં પલટાવી દે છે.

નારંગીલાલ અને આનંદીલાલ બંને બાબુ-બાબુમાં રહે છે. કુટુંબી છે. પણ ઠોઠ કારણસર બંને ઘર વચ્ચે ત્રણ પેઢીથી વેર ચાલ્યું આવે છે. એકબીજાને બોલ્યા વ્યવહાર નથી. બંનેની પેઢી ધીકરી ચાલે છે. સર્વ રીતે સુખી છે, પણ સામે મળે તો એકબીજાની આંખો વઢાય. એક વખત પાપના ઉદ્યે આનંદીલાલને ધંધામાં મોટો ફટકો લાગે છે. મોટી ખોટ જાય છે. અને બજારમાં મોઢું પણ કેવી રીતે બતાવવું? પત્નીના દાગીના વેચાય તોય આ દેવું ભરપાઈ થાય એમ નથી. ચારે બાબુથી સુંઝાય છે. એમાંથી રસ્તો કેવી રીતે કાઢવો એ વિચારે છે. નારંગીલાલ પાસે ઘણું છે પણ દુશ્મન પાસે કંઈ હાથ લાંબો કરાય! ભાગ્ય ફરે ત્યારે આજનો કરોડપતિ કાલે રોડપતિ થઈ જાય છે.

“આજનો લખેસરી તે ધરતીને ધૂજવે, કાલે એને જર માટે મનડું તો મૂંઝવે, મિઠાઈઓના થાળ બઢલે આવીયા લૂખા, એવા આ સંસારીઓના સુખ છે કૂચા, રાગ કેરા રંગથી સંસાર છે રૂઠો, ઉપરથી ભલકતો ને માંહી છે કૂડો,

લખપતિ ધરતીને ધૂજવે છે. પૈસા હોય ત્યારે બોલાવો તો જવાબ પણ નહિ આપે, અને જાણે ધરતીથી બે ફૂટ અદ્ધર ચાલશે. પણ કર્મની થપાટ વાગે ત્યારે રાંકડો થઈ જશે, નરમ ઘેસ થઈ જશે.

આનંદીલાલ ખૂબ જ ઉદાર છે. સારી સ્થિતિ હતી ત્યારે કેટલાયને પૈસા આપ્યા હતા. પણ આજે બધા મોં ફેરવીને બેઠાં છે. એક ઘરે પૈસા મેળવવા માટે જાય છે. ત્યાંથી જવાબ મળે છે, “અરે, પૈસા હતાં પણ હમણાં જમીન લેવામાં ત્રણ લાખ રૂપિયા આપી દીધા. તમારા જેવા શેઠને ના પડાય!” આમ ગોળ ગોળ વાત કરીને ના પાડી દે છે. બીજાને ત્યાં જાય છે તો કહે છે, શું કરીએ! જમાઈ માંદા છે અને એમની દવા-દારૂમાં પૈસા ઘણા ખરચાઈ ગયા, નહીં તર તમને આપત. આમ બધેથી ના, ના, મળે છે. બીચારો નિરાશ થઈને ઘરે આવે છે. જેમને પૈસા આપ્યા હતા એ પણ મોં ફેરવીને

બેઠાં. હવે કોની પાસે જઈ? અને કોની સહાનુભૂતિ મેળવું? હવે તો આપઘાત સિવાય કંઈ રસ્તો નથી. અને અંતે આપઘાતનો વિચાર આવે છે.

“આપત્તિ કે મુસીબતમાં રહે સૌ પગમાં પડી,
થઈ જાયે કામ પછી જોળખાણ કંઈયે નહીં,
એવી દુનિયાની ચાલમાં ફસાયો હું એ વળી,
મારામારા કરી પસ્તાયો છું હું પેટ ભરી,
બધે આવું હશે નહિં જ્યાંલ મને દુનિયામાં.—મારામારા”

જ્યારે આફત આવે ત્યારે પગમાં પડી મદદ મેળવવા કાકલૂદી કરે છે. ‘તમારી ગાય છું, તમારા પૈસા હું દૂધે ધોઈને આપીશ.’ પણ કામ પેતી જાય પછી પૈસા કેવા અને વાત કેવી? આવા પણ જગતમાં માણસો હોય છે આનંદીશેઠ બધી રીતે સુંઝાએલા છે. સગાં-સ્નેહી જેને પોતાનાં માનતા હતાં તે પણ વિમુખ વર્તી રહ્યા છે. આજે પોતાના સાધર્મી બંધુની શી મુસીબત છે. તે જોનારા બહુ ઓછા છે.

“સાધર્મીને કાજ તમારા જોલી દો બંડાર,
એક દુઃખી ના રહેવા પામે મહાવીરને ભજનાર,
સહારો દો તમે આ દુઃખી માનવોને,
નવકારને ગણનારા સાધર્મી બાંધવોને—સહારો”

સમાજનાં દુઃખી બંધુને મદદ કરવી, તેની મુસીબતને યથાશક્તિ દૂર કરવા પ્રયત્ન કરવો તે દરેકનું કર્તવ્ય છે. નારંગીલાલનાં પત્નીનું નામ નીલાબહેન છે. તેઓ ખૂબ સંસ્કારી અને સદાચારી છે. કોઈ દુઃખીને જોઈ તેમનું દિલ દ્રવી ઉઠે છે. તેમને પોતાના પડોશીની પરિસ્થિતિનાં સમાચાર મળે છે. બીજે દિવસે સવારે આનંદીલાલ પર તેમની નજર પડે છે. આનંદીલાલનો ચહેરો ચીમળાયેલો તથા નિરાશ થયેલો જુએ છે. બીચારો કેવો નિરાશ દેખાય છે? માણસ જ્યારે મુશ્કેલીમાં મુકાય છે ત્યારે શું કરી બેસે છે તેની તેને ખબર પડતી નથી. આનું દુઃખ દૂર કરવું જોઈએ. આમ વિચારી નીલાબેન તેમનાં પતિનાં આગમનની રાહ જુએ છે. નારંગીલાલ જમવા આવે છે ત્યારે કહે છે :- તમને આ કેળિયો ગળે કેમ ઉતરે છે? આપણી બાબતમાં આનંદીલાલ રહે છે તે બારે દુઃખમાં છે, મોટી મુસીબતમાં મૂકાઈ ગયા છે. એને ધંધામાં જોડ આવી છે. આપણે એને મદદ કરવી જોઈએ. આપણને હમણાં ધંધામાં પાંચ લાખ રૂ. મળ્યા છે, તો આ પૈસાથી આપણે તેમને મદદ કરીએ. “છદ” નારંગીલાલ કહે છે. આવી વાત ફરી મને કહીશ નહિં. આપણે તો એની સાથે ત્રણ પેઢીના વેર છે. હું તો એનો પડછાયો પણ લેવા માંગતો નથી. આપણે એની સાથે શો સંબંધ? તે દુઃખી થાય એમાં હું રાહ છું.

ખીનું કાંઈ ખની શકે નહિ. નીલાબહેને ઘણી રીતે સમજાવ્યા પણ 'ના' ની 'હા' ન થઈ. નીલાબહેને ફરીથી દાણો દાખી ભેંચે, એમ એક વાર, બે વાર અને ત્રણ વાર વાત કરી છતાં નારંગીલાલ માન્યા નહિ. એટલે નીલાબહેને ખીન યુક્તિ અજમાવી અને દ્રઢતાથી કહ્યું, “જો કાલે મદદ નહીં કરે તો હું અનશન ઉપર ઉતરીશ. આવી સુસીમતમાં વેર રાખવું કોઈ રીતે ઉચિત નથી.

“વેરથી વેર શમે ના કદાચિ, આગથી આગ છુઝાય ના,
હિંસાથી હિંસા હણાય ના કદાચિ, શસ્ત્રોથી શાંતિ સ્થપાય ના,
બોમ્બના બનાવનાર વૈજ્ઞાનિકોને એક દિ જરૂર પરતાવું પડશે,
ત્રણ મહાવીરે ચિંધ્યા રાહે જાવું પડશે..... (૨)

નીલાબહેન કહે છે, વેર રાખવાથી વેર વધે છે. તમે વેરઝેર ભૂલીને મદદ કરો. સીંહઠં એટલે પૂછવું જ શું? જૂઠું રકઝક પછી નારંગીલાલને નમતું મૂકવું પડ્યું. ઠીક ત્યારે, તમારું માન્યું અને અમારું ગયું. નારંગીલાલ આનંદીલાલને પોતાને ઘેર બોલાવે છે. આનંદીલાલને એમ થાય છે કે, “આ મારી પડતી દશા જોઈને મને બોલાવીને મારી મરકરી કરશે તો!” છતાં મારે તો જવું જોઈએ. એમ વિચારી ઘણાં સંકોચ સાથે આનંદીલાલ નારંગીલાલને ત્યાં જાય છે. આનંદીલાલને જોતાં નારંગીલાલ પ્રેમથી બોલાવે છે. આગતા-સ્વાગતા કરે છે અને આશ્વાસન આપતાં પૂછે છે, હમણાં કેમ નર્વશ દેખાવ છો? તમારી વાત સાંભળી છે. આજથી હું તમારો મિત્ર છું, દુશ્મન નથી. ખુદલા દિલે કહ્યો, તમારે કેટલા નાણાં જોઈએ છે? અને તમારું દેવું કેટલા રૂપિયા આપું તો પૂરું થાય એમ છે. આવી વાત સાંભળીને આનંદીલાલ આશ્ચર્યચકિત થઈ જાય છે. અરે મને સ્વપ્ને પણ ખ્યાલ નહોતો કે જેને હું દુશ્મન ગણું છું, જેની સાથે મારે ત્રણ પેઢીથી વેર છે, તે મને પૈસા આપવા તત્પર છે! તે કહે છે જો બે લાખ રૂપિયા મળે તો બધું પતી જાય તેમ છે. તરત આનંદીલાલને બે લાખ રૂપિયાનો ચેક લખી આપે છે અને કહે છે, ત્રણ શરત તમારે મંજૂર રાખવી પડશે. શરતનું નામ સાંભળીને શેઠ વિચારમાં પડી જાય છે. વળી કોથળામાંથી શું બિલાડું કાઢશે? છતાં પૂછે છે, કહો શી શરત છે? ત્યારે નારંગીલાલ કહે છે. મેં તમને રૂપિયા આપ્યા તે વાત કોઈને કરવાની નહિ, ખીનું આજ લેવાનું નથી અને ત્રીજી શરત એ, કે રૂપિયા પાછા દેવા માટે જરાય ઉતાવળ કરવાની નથી. આ શરતો સાંભળીને રાજી થઈ તેમનો ઉપકાર માની ધરે જાય છે.

આ ચેકના પૈસા મળતાં આનંદીલાલની આખરૂં ખચી જાય છે. પાછો વેપાર ધમધમકાર ચાલવા માંડે છે. સારા પૈસા મેળવે છે. એકવાર આનંદીલાલનાં જન્મદિવસે તે નારંગીલાલના ઘરનાં તેમજ અન્ય સગાસ્નેહીઓને જમવા બોલાવે છે. નારંગીલાલની પાસે બેસીને તે કહે છે કે, જો તે દિવસે તમે મને મદદ ન કરી હોત તો હું રખડતો ભિખારી બની જાત. પણ તમારી મદદથી હું પાછો સારી સ્થિતિમાં આવ્યો.

હું. માટે હું તમારો આ એક તમને પાછો આપું છું. એ રવીકારો. તમારો ઉપકાર છાંદગીભર નહીં બૂલું. નારંગીલાલ કહે છે, મેં એવી કશી મદદ કરી નથી અને મેં કંઈ કયું નથી. મારામાં હજી દયા છે. આ બધો તારી નીલાલાલીનો પ્રતાપ છે. એણે મને મદદ કરવા પ્રેર્યો. એણે અણસણની ધમકી આપી. અને મેં એની વાત માની તને મદદ કરી. ખરેખર, નારી એ નારાયણી છે. નારીમાં કેટલી શક્તિ ભરી છે ! સારી સ્ત્રી મળવી એ સદ્ગુણની નિશાની છે.

નીલાબહેને આનંદીલાલને સંકેત વખતે સહાય કરી અને ત્રણ શરતો પણ તે કળદ્રુપ લેખનો પરિપાક હતો. આ સાંભળી આનંદીલાલ નીલાબહેનનાં પગમાં પડયા. બહેન, તેં મારા પર અસીમ ઉપકાર કર્યો છે. શેઠ બોલ્યા, મિત્ર આનંદીલાલ ! મને એક વિચાર આવે છે કે હવે આ પૈસા મારે નથી જોતા. તારા જેવા કંઈક બિચારા સાધર્મી બંધુઓની આકરી કસોટી થતી હશે. આ વખતે જો આ રૂપિયા સાધર્મી સહાયક ફંડમાં મૂકીએ તો કેટલાયને આપણે મદદગાર થઈ શકીએ. આનંદીલાલને ગળે આ વાત બિતરી ગઈ. આ બે લાખ રૂપિયા અને બે લાખ રૂપિયા આનંદીલાલના, એમ ૪ લાખ રૂપિયા બેંકમાં મૂકયા અને તે ફંડનું નામ “સાધર્મી ફંડ” રાખવામાં આવ્યું.

સ્ત્રી જો સંસ્કારી હોય તો આખા ઘરનું વાતાવરણ ફરી બળ. બળભદ્રની ધર્મપત્ની દેવતી પણ અનેક સદ્ગુણોથી અલંકૃત છે. વિશેષ અધિકાર અવસરે કહેવાશે.

વ્યાખ્યાન નં.....૧૭

આવણુ સુદ ૪ ને સોમવાર તા. ૨૬-૭-૭૧

અનંતજ્ઞાની ત્રૈલોક્ય પ્રકાશક પ્રભુ મહાવીરે સિદ્ધાંત દ્વારા સમજાવ્યું છે. અહીં વન્હિદ્ગાનો અધિકાર ચાલે છે. બળભદ્રની પત્ની દેવતી. અનેક ગુણોથી અલંકૃત છે. નીરોગી ઝાયા, પ્રાંચ ઇન્દ્રિયની પૂર્ણતા અને સૌંદર્ય. આ બધું પુણ્ય ઉદયથી પ્રાપ્ત થાય છે. પણ ગુણોનો વિકાસ પુરુષાર્થથી થાય છે.

સંસાર વ્યવહારની અંદર પડેલા જીવોના જીવનમાં પ્રતિકૂળ કે અનુકૂળ અનેક પ્રસંગો પડે છે. ગમે તેવા હુઃખના પ્રસંગો પડે, સામેથી કડવાં વચનની ઝડીઓ વરસે પણ તે બધામાં સમતા રાખવી તે પુરુષાર્થથી બની શકે. પાપનો ઉદય હોય તો ઉપસર્ગો આવે. પણ તે વખતે મનને સ્થિર રાખવું, હૃદયને બળવા દેવું નહિ, કુવિચારોને આવતા

અટકાવવા. “જે કંઈ થઈ રહ્યું છે તે મારા પોતાના ઉદય પ્રમાણે થઈ રહ્યું છે. તો મારે શા માટે વેરની ગાંઠો રાખવી ?”

એક હાથની પાંચ આંગળીઓ પણ સરખી હોતી નથી, તો ઘરના બધા માણસોના સ્વભાવો ક્યાંથી સરખા હોય ? સૌ સૌના સ્વભાવ પ્રમાણે બોલે-વર્તન કરે પણ એમાંથી પોતાના આત્માને કેવી રીતે તારવી દેવો એ આવડી જાય તો કંઈ મુશ્કેલી ન પડે. ભગવાનનો દાખલો સામે રાખો.

ગૌશાળો પ્રભુ મહાવીરનો શિષ્ય બન્યો. છ વર્ષ સુધી ભગવાન સાથે રહ્યો, છતાં ભગવાનને કેવા હેરાન કર્યાં ? ઉપકારી ઉપર અપકાર કર્યો. ભગવાન સાચા ભગવાન નથી પણ હું જ ચોવીસમો તીર્થંકર છું, એવું ભાવણ કયું. ભગવાનના સમોસરણમાં પશુઓ જન્મવેર અને જાતિવેર ભૂલી જાય. ત્યાં ગૌશાળાએ ભગવાનનાં બે શિષ્યોને તેજુદેશ્યા મૂકી બાળી નાંખ્યા. ખુદ ભગવાન ઉપર પણ તેજુદેશ્યા મૂકી. પણ પ્રભુ મહાવીરની ક્ષમા કેટલી ? કેવળજ્ઞાન અને કેવળદર્શનમાં પ્રભુ સમગ્ર જીવોના પરિણામોને જોયા કરે છે, પણ પોતાને જરા પણ વિકાર આવતો નથી. શત્રુ તથા મિત્ર પર સમાન દષ્ટિ રાખે છે.

ભગવાન જેવા મહાપુરુષ, ચરમશરીરી અસંખ્ય દેવોના પૂજનીયને પણ સંકટો આવ્યા આપણે તો પામર પ્રાણી છીએ. એટલે દુઃખ તો આવવાના. અને દુઃખના સમયમાં ભગવાન વધારે સાંભરે.

એકલા સુખમાં પરમાત્મા કે મોક્ષ યાદ આવતો નથી. પહેલાં ત્રણ આરા જુગલિયાના છે. ત્યાંસુધી ત્યાં ધર્મ નથી. થોડું પણ દુઃખ આવે તો ધર્મ કરવાની ભાવના બળે છે.

“દુઃખને મિત્ર સાચો ગુરુ માનવો, દુઃખ તો દેવની લેટ મોટી,
ભક્તિ વૈરાગ્ય પણ દુઃખથી જન્મતા, દુઃખમાં સ્નેહીઓની કસોટી.
મેઘના જુથથી તનખતી વિજળી, દુઃખથી દેવ ખેંચાય પાસે,
દુઃખમાં આત્મ શક્તિઓ ખીલતી, દુઃખથી કર્મ ઘેરા વિનાશો.”

દુઃખ-વિપત્તિ મિત્ર સમાન છે. ગુરુ સમાન છે. કર્મની લેટ છે. દુઃખમાં વૈરાગ્ય અને ભક્તિની વૃદ્ધિ થાય છે. દુઃખમાં સ્નેહીઓની કસોટી થાય છે. માનવીને દુઃખ પારખતાં આવડવું જોઈએ. પ્રભુ મહાવીર દેવ આર્યા દેશ અને અનાર્યા દેશમાં ગયા. સામેથી દુઃખને આહ્વાન કયું.

“સામે ચડીને એને દુઃખડાને નોતર્યા,
ઝેરી જંતુઓએ એના અંગે અંગ કોતર્યા.

દેહને હુલાવનાર પ્રત્યેક જીવને દીધા અભયના કાન (૨)
 ચાલ્યા રે જાય વર્ધમાન ચાલ્યા રે જાય,
 જંગલની કેડીએ જોગી બનીને પેલા
 ચાલ્યા રે જાય, વર્ધમાન ચાલ્યા રે જાય.....”

ભગવાને કેવા દુઃખોને નોતયાં? ભગવાનની શક્તિ અનંતી હતી. આવી શક્તિ છતાં કેવી સમતા રાખી? આપણી સામે આ નમૂનો રાખો અને જીવનને સુધારો. “મને આવા દુઃખ નથી. મારા કાનમાં કોઈ ખીલા તો ભેંકતું નથી ને? મને કોઈ બાજુમાં ભીંસતું તો નથીને? મને કોઈ ડંડાનો માર તો નથી મારતું ને?” આવા વિચારો નિરંતર તમારી સામે રાખો, તો જરૂર લાગશે કે ભગવાનનાં દુઃખ પાસે મારા દુઃખ તો નહીંવત છે. નિમિત્ત ગમે તેવા આવે પણ સમતા રાખવી એ આપણા હાથની વાત છે. કોઈ કષાયતું નિમિત્ત આપણે બનવું નહિ. કોઈ આપણને કાંઈ કહે તો ખોટું લગાડવું નહિ. કષાયને આવવા દેવા નહિ.

દીનબંધુ એન્ડ્રુઝનાં મેજ પર એક સુંદર વાક્ય લખ્યું હતું. “એમાં મારી શી મહત્તા?” તેમના એક મિત્રે તેમને પૂછ્યું. આ વાક્ય શા માટે લખ્યું છે? ત્યારે તેમણે જવાબ આપ્યો, મારા જીવનમાં કોઈ પ્રલોભનોનો કે પતનનો સમય આવે ત્યારે હું મારી જાતને પ્રશ્ન કરું છું “એમાં મારી શી મહત્તા?”

કોઈ મને ગાળો આપે, કોઈ પથ્થર મારે અને હું પણ જો તેમ કરું તો મારામાં અને સામા માનવીમાં ફેર શું? કડવાશને મીઠાશથી ધોવામાં, યુરાઈનો બદલો લેવાઈથી આપવામાં, અને વિષ આપનારને અમૃત આપવામાં આપણી મહત્તા છે.

આત્મામાં સ્થિરતા રાખવી એનું નામ છે ચારિત્ર. આવું ચારિત્ર જીવન પર્યંત રાખવું જોઈએ. ક્ષમા જે ચાર દિવસ રાખવી અને પછી ક્રોધ કરવો-એવું જીવનમાં ન જોઈએ. સદાયને માટે તારા ક્ષમામય સ્વભાવમાં તારે રહેવું જોઈએ. તને તારા આત્માની હયા આવવી જોઈએ. ‘ખીજ ખાતર હું મારા આત્માનું શા માટે બગાડું?’ આ એક વાત જીવનને સ્પર્શી જાય તો જીવન સુધારણા શીઘ્રતાથી થઈ શકે છે. તારે આગળ વધવું છે કે પાછળ રહેવું છે? સદૈવ આત્માને આ પ્રશ્ન પૂછો. આગળ વધવું હોય તો ગુણોનો વિકાસ કર. નહિ તો પતનનો માર્ગ દૂર નથી. બળભદ્રના પત્ની દેવતી સહનશીલતાનો નમૂનો હતા. સમજણ અને સુશીલ હતા. કાનમાં, તપમાં અને ભાવમાં અતુરજ્ઞ હતાં. જે જીવનમાં આદર્શોને વળગી રહે છે તેનો આત્મા ઉચ્ચ કોટીનો બને છે. જે વૈભવ-વિકાસ અને કામવાસનામાં મગ્ન રહે છે તે હેઠા ઉતરી જાય છે.

એક ગામડામાં એક શેઠ-શેઠાણી રહે છે. શેઠનું નામ પ્રભુદાસ છે. શેઠાણીનું નામ

જીવકોર છે. એક વખત શેઠની વરસગાંઠનો દિવસ છે. ઘરમાં દુધપાકના તાવડા મૂકાણાં છે. એક બાજુ ચટણી વટાય છે. પૂરીઓ થાય છે. બધે આનંદ આનંદ વર્તાઈ રહ્યો છે. જીવકોર શેઠાણી કહે છે, “દીર્ઘાયુ લોગવો.” શેઠ આજે ખૂબ આનંદમાં આવી ગયા છે, અને શેઠાણીને કહે છે. માગ માગ, તું માગીશ તે આપીશ. શેઠાણીએ પ્રત્યુત્તર વાળ્યો. હું જે માગીશ તે તમે આપી શકશો? જરૂર આપી શકીશ, કેમ નહીં આપું! શેઠાણી કહે છે કે મારી તો ઘણાં વખતથી એક ઇચ્છા છે કે આપણે અઢળક દ્રવ્ય છે તો તેનો સદ્વ્યય કરીએ. એક સદાવત ખાંધીએ અને દુઃખી હરિદ્રી-ગરીબ સૌ ત્યાં આવીને લોજન કરી જાય. અને આપણને સુપાત્ર-દાનનો સુઅવસર પ્રાપ્ત થાય. પહેલાંના માણસો બીજાને જમાડીને જમતાં. ઉદારતાનાં ઊંચા નમૂના હતા.

“ઉદારતાનો ઉંચો નમૂનો, જેની જોડી તો હજુએ નથી રે,
સ્વદેશ રક્ષણ ધર્મની ખાતર, દ્રવ્યની રેલો જેણે રેલી હતી એ,
એક દિન જેઓ ભારત-વર્ષતું ભૂષણ થઈને શોભ્યા હતા એ.”

આગળના જોનો કેવા હતા? વીર ભામાશા, જગદુશા. જેનો જોટો દુનિયામાં ન જડે, એવા વીર પુરૂષો થઈ ગયા છે. સ્વદેશ માટે પૈસાની રેલમઠેલ કરી હતી. આજે લોકો છાસના પૈસા લે છે. પહેલાનાં લોકો છાસ લેવા જતા ત્યારે જેની સ્થિતિ સાધારણ હોય તેની લોણીમાં સોનામહોર નાખી દેતાં. ‘આપું’ શુભદાન કરતાં. આજે કયાંય કયાંય આવા શ્રાવકો ઝળકે છે. બાકી મોટે ભાગે તો પાટીયાદાન દેનારા વધારે છે. શુભદાન દેનારા ઓછા છે.

પહેલાં કોઈ શ્રાવકને ત્યાં હજાર ગાય, કોઈને ત્યાં બે હજાર, દશ હજાર ગાયો હતી. આજે તો ગોધન કતલખાને જઈ રહ્યું છે. શ્રીમંત મોટર રાખવા ગેરેજ રાખે છે પણ એક ગાય રાખવા તેને ત્યાં જગ્યા નથી. પહેલાનાં લોકોને ગોધનની કિંમત હતી. ગાય, બળદ આદિ અનેક રીતે ઉપયોગી છે એમ માનતાં. અને આજે તો ટ્રેક્ટર વાપરવાથી બળદ ખેતીના કામ માટે નિરુપયોગી બની ગયા છે, અને કતલખાના વધી ગયા છે. નિર્દોષ પશુઓની કત્તેઆમ થઈ રહી છે.

જીવકોર શેઠાણી કહે છે “આપણે આંગણે આવેલાને લોજન કરાવવું.” શેઠે પણ મંજુરી આપી. જીવકોર શેઠાણી પ્રેમથી અતિથિને જમાડે છે. દીકરાને જમાડે એવી રીતે અતિથિને જમાડે છે. કોઈનો તિરસ્કાર પણ કરતા નથી. હુંકારો-તુકારો પણ કરતાં નથી. ઘણા લોકો દાન આપે છે પણ બે ચાર સંભળાવીને આપે છે. દાન આપી અભિમાન કરે છે. દાન આપવામાં જે ભાવ જોઈએ એ ભાવ આવતો નથી. જે દાન આપે તેમાં જેવી ભાવના હોય એવું કળ મળે. ગોળ નાંખે એવું ગળ્યું થાય.

આ શેઠ-શેઠાણીના હૈયામાં ધર્મ છે, એમની ઉદારતાની વાત બધે ફેલાણી. ગામે-

આમથી રોજ દુઃખી-ગરીબ-ભૂખ્યા માણસો આવવા લાગ્યા. અને એમનો પૈસો સન્માર્ગે
વપરાવા લાગ્યો. પૈસો, ધનમાલ, મિલકત મૂકીને જવાનું છે તે નહીં વાત છે. સાથે કંઈ
આવવાનું નથી, પણ જીવ સ્વપ્ના કેટલા સેવે છે ?

“ ધરતી પર રહેવું ને સ્વપ્ના આકાશનાં,
પ્રભુ નામ લેવાને એને અવકાશ ના,
બીજાની વાતોમાં કેટલો સબગ છે,
એમાં તો માનવીને કેટલી પંચાત છે,
જન્મીને મરી જવું એટલી જ વાત છે. ”....એમાં તો....

પૈસાની પ્રાપ્તિ માટે જીવ આકાશ પાતાળ એક કરે છે. લાખો અને કરોડોપતિ
થવાના સ્વપ્ન સેવે છે. પ્રભુનું સ્મરણ કરવાનો ટાઈમ પણ મળતો નથી, પણ જ્ઞાની
પુરૂષો કહે છે કે પૈસો પ્રારબ્ધથી મળે છે. ગમે તેટલા ઉંચા નીચા થાવ, કાળાધોળા કરો,
બીજાને છેતરો. અનીતિ અને અત્યાચાર કરો પણ જેટલું નસીબમાં હશે તેટલું જ મળશે.
જે કંઈ મળે છે અથવા ટળે છે, એમાં પુન્ય-પાપ ભાગ ભજવે છે. બધું ભાગ્યને
આધીન છે. તારો ભગીરથ પુરૂષાર્થ ત્યાં કામ આવવાનો નથી. તો બે ટાઈમ સામાયિક
કર. પ્રતિક્રમણ કર. સાધર્મિકની ભક્તિ કર. કંઈક આત્માનું કરી લે. આવો સરસ
સમય મળ્યો છે તેનો સદુપયોગ કર.

“ જ્યું જાને તું કર લે ભલાઈ,
જનમ જનમ સુખ પાવે, અવસર બેર બેર નહીં આવે. ”

આવો અવસર ફરીને ક્યારે આવશે ? ભલાઈ કર અને જીરુઈ છોડી દે. આજ સુધી
થઈ ગયેલી ભૂલને સુધારી લે. જીવનને રોજ રોજ બેતાં શીખો અને ભૂલને કાઢવાનો
પ્રયત્ન કરો. તમારે ઉંચે જવું છે કે અધોગતિમાં પડવું છે ? બે ઉંચે જવું છે તો
ક્રોધ કેમ આવે છે ? માયાના પાશમાં કેમ પડો છો ? અભિમાન કેમ આવી જાય છે ?
આ કષાયો જીવનનું અધઃપતન કરવાવાળા છે. બે એને કાઢશો તો ઉડયન થશે. તમારી
ભૂલ તમને દેખાય છે ? બે દેખાતી હોય તો અને ખૂંચતી હોય તો ભૂલોને ટાળવા
પ્રયત્ન કરો છો ? અમારી વાત તમારા હૈયા સુધી પહોંચે છે ? સજ્જન માણસો પાસે
વાત કરીએ છીએ. આ કંઈ ભેંસ આગળ ભાગવત નથી. સારાસારનો વિચાર કરી
શકવાની માનવીમાં શક્તિ છે. એટલે એને જ્ઞાનીઓએ ઉપદેશ આપ્યો છે. એક ભૂલને
કાઢવા પાછળ મથો તો ધીરે ધીરે ભૂલ નીકળી જશે. બે તમે ભગૃત થશો તો અવશુભને
તમારામાં સ્થાન નહીં મળે. એટલે એને નીકળે જ છૂટકો છે. મારાથી જુદું તો બોલાય
જ નહિં. નિંદા થાય નહીં. એવો મક્કમ નિર્ણય કરો. જીવનની સુધારણામાં પ્રગતિ

થવી જોઈએ. આગળના શ્રાવકો કેટલા નીતિમાન હતાં, કોઈને દુઃખી જોઈ તેમના હૈયામાં કંઈકાલાવ ઉભરાતો. દુઃખીને મદદ કરવામાં લક્ષ્મીનો સદ્વ્યય કરતાં. કોઈ ભૂખે ટળવળતા હોય અને ધા નાખતાં આવે તો તમારાથી એતું દુઃખ જોઈ શકાય ? શ્રાવકના હૃદયમાં તો અનુકંપા લાવ હોય. કોઈ ભૂખ્યા ચાદ આવે તો એનો જમવાનો આનંદ ઉડી જાય.

“ભૂખ્યા કોઈ જોઈ તો મીઠાઈ મને લાવે ના,
કોઈ રજળે દુઃખી તો નિંદ મને આવે ના.
દ્રારેથી જાય ના પાછો દુઃખી જન હે ભગવાન !
દેને વરદાન તો નાચે મારું મન હે ભગવાન !
માથું આ જીંદગીમાં એવું વચન હે ભગવાન.”

હે પ્રભુ ! કોઈ ભૂખ્યા હોય અને દુઃખળા પાતળા હોય તેને જોઈ તો આનું દુઃખ હું કેમ લાંચું અને કેમ એને મદદ કરું, એવી ભાવના લાવવી જોઈએ. કોઈ દુઃખી પોતાના આંગણેથી પાછો ન ફેરે એવી તકેદારી રાખવી જોઈએ. આ રીતે કેળવેલા અનુકંપા લાવ જીવનમાં કલ્યાણકારી નિવડે છે.

રેવતી એક આદર્શ નારી છે. વિશેષ અધિકાર અવસરે કહેવાશે.

વ્યાખ્યાન નં...૧૮

શ્રાવણ સુદ ૫ મંગળવાર તા. ૨૭-૭-૭૧

અનંતજ્ઞાની ભગવાન મહાવીરે લવ્ય જીવોનો ઉદ્ધાર કરવા માટે સિદ્ધાંતની પ્રરૂપણા કરી છે. નિવધકુમારની વાત ચાલે છે. આ ધર્મકથાઓમાં યોષ વધારે છે. સામાન્ય માણસો માટે ધર્મકથા ખૂબ ઉપયોગી છે. ધર્મકથા સાંભળીને, તેનું શ્રવણ કરીને, જીવનમાં અપનાવવામાં આવે તો જીવન કૃત કૃત્ય બની જાય છે. આ જીવે સુખ-સંપત્તિ અને વૈભવની પ્રાપ્તિ માટે જગતનું પરિભ્રમણ કર્યું છે. પણ આત્માનો ખજાનો મેળવવા માટે કશું કર્યું નથી. જ્ઞાની પુરૂષોએ કહ્યું છે એને જીવનમાં અપનાવ્યું નથી. પ્રમાદની અંદર જીવન વેડફી નાંખ્યું છે. જીવનને ઉત્તમ અને સુંદર બનાવવું હોય તો ભગવાને ફરમાવેલા સૂત્રોને જીવન સાત કરવા પડશે. આત્માનું ઘડતર કરવું પડશે. લોખંડના કટકાનું ઘડતર કરવામાં આવે અને સ્ટીમરમાં જડવામાં આવે તો સમુદ્રમાં તરી શકે છે. એમ જીવનને પણ યોગ્ય આકૃતિ આપવામાં આવે તો ભવ સમુદ્રમાંથી તરી જવાય છે.

બીજાની પંચાત કરવામાં જીવન વેડફાઈ રહ્યું છે. ભગવાન કહે છે : “जहृत्यमए संधा सोसिए एवमन्तत्थ संधा दुक्कोसए भवइ” જે કાળ મને મળ્યો હતો, એ કાળ અને એ સમય તને પ્રાપ્ત થયો છે. કેવળજ્ઞાન અને કેવળદર્શનને પ્રાપ્ત કરવાની શક્તિ આપણામાં છે. આપણે આ શક્તિ અને સમયનો સહવ્યય કરતા નથી. એટલે પરિભ્રમણનો અંત કરતા નથી. જીવ બધે દૃષ્ટિ દોડાવે છે, પણ આત્મામાં જોવાનો તેને ટાઈમ નથી. ટાઈમ અમુલ્ય છે એમ જોલે છે, પણ ટાઈમનો સહવ્યય કેવી રીતે કરવો જોઈએ એ જાણતો નથી. જ્યાં સુધી સ્વતત્ત્વને પ્રાપ્ત કરે નહિ, ત્યાં સુધી બધું કરવા છતાં એકકા વિનાના મીંડા છે. આજે બધા ખૂમ દોડી રહ્યા છે, પણ ગતિ કરે છે કે પ્રગતિ ? એ તો જરા પૂછો. ગતિ અને પ્રગતિમાં ફેર છે. ગતિ વર્તુલમાં થાય છે, પ્રગતિ ચોક્કસ દિશા તરફ થાય છે. ઘાણીનો બેલ ગતિ કરે છે. પણ તેનો પંથ કપાતો નથી. ગમે તેટલું ચાલે તો પણ ત્યાં જ રહે છે, પ્રગતિમાં વિકાસ છે. આપણે પણ આજ સુધી ગતિ કરી છે. પ્રગતિ કરી નથી. તેથી જ મોક્ષને પ્રાપ્ત કરી શક્યા નથી.

જો વિકાસને ઇચ્છો છો તો લક્ષ દેરવો. તમારું લક્ષ સંસારમાં છે, પૈસામાં છે અને વાસનામાં છે.

વિષય સંસ્પર્શ તો દુઃખ દેનાર છે, આદિનો અંત એમાં રહેલો,
ત્યાં ન ડોકાય ડાહ્યા અને દેખતા, સ્થૂલમાં અંધ છે કામ ઘેલો;
બાહ્ય ઉપચારથી ઈન્દ્રિયો સંયમી, વિષય મનમાં સ્મરે તે ઠગારા,
વિષય છુટે નહિં જો રહી વાસના, વાસના છુટતી ઈશિ દ્વારા....

કામઘેલા મનુષ્યો વિષયમાં અંધ બને છે, પણ જ્ઞાની પુરૂષો કહે છે, વિષય કિંપાક વૃક્ષના ફળ જેવા છે, દુઃખ દેવાવાળા છે. જન્મ મરણના ફેરાને વધારનાર છે. જીવનનું પતન કરનાર છે અને દુર્ગતિમાં લઈ જનાર છે. ડાહ્યા પુરૂષો વિષયમાં અંધ બનતા નથી. પણ વિષયથી નિવૃત્તિનો માર્ગ ગ્રહણ કરી લે છે. બહારથી સાધુનો વેશ પહેરી લીધો. ઈન્દ્રિયોને ઉપચારથી સંયમમાં રાખી અને જો મનમાં વિષયોનું સ્મરણ થતું હોય તો તે સંયમી નથી, પણ ઠગારા છે. જ્યાં સુધી હૃદયમાં વાસના છે ત્યાં સુધી વિષય છુટી શકતા નથી. સાધના કરતાં જાગૃતિ ન રાખે તો ક્યારે પતન થાય છે તે કહી શકાતું નથી. સ્ટીમર ચલાવનાર કપ્તાન જો અસાવધાન રહે, તો કાંઈ આવેલી સ્ટીમર ડૂબી જાય છે. એમ જીવન નાવ ચલાવનાર આત્મા અસાવધાન રહે, તો મનુષ્યભવ હારી જાય છે. ભગવાને ગૌતમસ્વામીને સંબોધીને કહ્યું છે.

તિણ્ણો હુ સિ અણ્ણવ્વં મહં, કિં પુણ ચિઠ્ઠસિ તીરમાગજો ।

અમીતુર પારં ગમિત્તણ, સમયં ગોચમ મા પમાયણ ॥ ઉ. અ. ૧૦-૩૪ ॥

હે ગૌતમ ! સંસારના મહા ઓઘને તું તરી ગયો છે. હવે કંઠે શા માટે ઉભો છે ? બુદ્ધિશાળી, શીઘ્રતાથી પાર થઈ જા, તેમાં એક ક્ષણનો પણ પ્રમાદ કરીશ નહિં. પ્રમાદ છે ત્યાં પતન છે. ગૌતમસ્વામી ચૌદ પૂર્વધારી અને ચાર જ્ઞાનના ઘણી હતા. પ્રમત્ત શુષ્ક સ્થાનમાં ઝુલવાવાળા હતા. પોતાની સાધનામાં સન્નિગ્ધ હતા, પણ તેમનું નામ લઈ આપણને જાગૃત કર્યા છે.

આજે મહિનાનું ઘર છે. એલામ આપણને જાગૃત બનાવે છે. પાંચ વાગે ઉઠવું છે. તો એલામ ખરાબર પાંચ વાગે વાગશે અને તમને ઉઠાડશે. એમ પર્વના દિવસો આપણને જાગૃત કરવા માટે આવે છે. જેની સાથે વેર થયા હોય, અણબનાવ થયા હોય, તો એને માફી આપવાની તૈયારી કરો. આજથી મહિના પછી સંવત્સરી આવશે. પણ આ મહિનામાં એવી હૃદય શુદ્ધિ કરી લ્યો, કે ભાવીમાં કોઈની સાથે નવા વેર ન બંધાય અને જેની સાથે વેર બંધાણ હોય તે ભૂલી મૈત્રીનું સ્થાપન થાય. અહીં થોડા ટાઈમનાં આપણે બધા મહેમાન છીએ. તો એકબીજા સાથે બગાડવું શા માટે ?

“આપણે કોણ અને આપણું શું જગે, કેટલું રેવું આ જગત માણે,
વિવિધ દિશા તણા પંથીઓ આપણે, આવી લેગા મળ્યા ધર્મશાણે,
ખાઈ પોરો અહિં બે ઘડી આપણે, ઉડવાના બધા વિવિધ સ્થાને,
તો પછી બંધુઓ એકબીજા લડી, કેમ નારાજ કરવા પિતાને ?”

સૌનો ટાઈમ પુરો થતાં સૌ પોતપોતાના સ્થાને ચાલ્યા જવાના છે, તો પછી કોઈની સાથે દુશ્મનાવટ શા માટે રાખવી ? મળેલા પૌદ્ગલિક પદાર્થો પણ છુટી જવાના છે, તો એના પર આસક્તિ શા માટે કરવી ?

આવો સુંદર જૈનધર્મ આપણને પ્રાપ્ત થયો છે. અત્યારે વિષય-વિકારોથી મુક્ત નહિ થઈએ તો કયા જન્મમાં થશું ? પણ મમતાની જાળમાં જીવ એવો અટવાઈ ગયો છે કે એ લાલચમાંથી મુક્ત બની શકતો નથી.

“આમ ચુથ્યા મુક્તાદ્દળ મૂકી, ઝેર પીધા અમીરસને છોડી,
ખાધું ઘાસ છોડીને વનરાઈ, હાં...સારી ઉમર ગઈલલચાઈ....(૨)”

આ આખી ઉમર લાલચમાં જાય છે, મુક્તાદ્દળ જેવો ધર્મ મળ્યો પણ જીવ લાલચ છોડી શક્યો નહિં. આધ્યાત્મ જ્ઞાનનાં અમીરસને છોડી વિષયનાં ઝેર પીવા દોડ્યો, અતીન્દ્રિય સુખની લીલીછમ વનરાજીને છોડી ઇન્દ્રિય સુખના ઘાસ ખાવા લલચાયો. આમ આખી જીવંતી લાલચમાં ને લાલચમાં પસાર થઈ જાય છે.

જખલપુરની અંદર ધુવાધાર નામનો એક પાણીનો ધોધ છે. નીચેના ભાગમાં મોટી મોટી શીલાઓ છે. આ ધોધનું પાણી શિલા ઉપર અથડાય છે. અને પાણીની એટલી

ઝીણી બધુ થાય છે કે દૂરથી ધૂમાડો હોય તેવું દેખાય છે. આ દશ્ય જોવા દૂરદૂરથી ઘણાં માણસો આવે છે. દશ્ય જોવા જેવું હોય છે.

એક વખત ચાર યુરોપિયનો ત્યાં આવ્યા અને દૂરથી દૂરથીન વડે તે ધોધને જુએ છે. ત્યાં પાણીમાં દૂરદૂરથી એક મડદું તણાતું આવતું દેખાય છે. પાણીમાં રહેવાથી મડદું કુલી ગયું છે. એની ઉપર સમડી બેઠી છે. મડદાને ચાંચ મારી તે માંસ ખાઈ રહી છે. પાણીનો પ્રવાહ જોરથી વહી રહ્યો છે. મડદું પણ તણાય છે. મડદા સાથે સમડી પણ તણાય છે. કીનારા પાસે આવે છે. સમડી વિચારે છે કે જો હું નહીં ઉડી જાઉં તો હું પણ મડદા ભેગી સપડાઈ મરી જઈશ. ઉડવાની તૈયારી કરે છે. પણ થોડું માંસ ખાઈ લઉં, થોડું માંસ ખાઈ લઉં. એવી લાલચમાં ઉડી શકતી નથી. થોડીવારમાં કીનારે આવી ગઈ. પાણીના પ્રવાહથી મડદું અને પેલી સમડીના ચૂરેચૂરા થઈ ગયા. સમડીને સ્વતંત્રતા કરતાં મમતાનું આકર્ષણ વધી ગયું. એમ આ કાળનો પ્રવાહ અવિરત ગતિએ વહી રહ્યો છે. શરીર રૂપી મડદા ઉપર સમડી રૂપી સ્વતંત્ર આત્મા બેઠો છે. થોડું ધન મેળવી લઉં, એક બિલ્ડીંગ બંધાવી લઉં. થોડી આમર કમાઈ લઉં, આવી લાલચમાં ને લાલચમાં જીવ પડ્યો રહે છે. ઉડવાને સ્વતંત્ર હોવા છતાં તે ઉડી શકતો નથી.

જ્ઞાની પુરૂષો કહે છે કે મોહ, આસક્તિ અને મમત્વલાવને છોડો. પુત્ર કહે “બાપુજી, હવે તમારી ઉંમર થઈ, પેઢી ઉપર નહીં આવો તો ચાલશે. તમે ધર્મધ્યાન કરો. અમે બધું સંભાળી લેશું.” વૃદ્ધાવસ્થાને આરે બેઠેલા અને મમત્વલાવથી બંધાયેલા બાપુજી તરત કહી દેશે. “ના, પેઢીમાં તો હું આવીશ. તમને આજકાલનાને શી ખંબર પડે! વ્યાપાર કેમ કરવો એ તો મને જ આવડે.” આમ છેવટ સુધી જીવ છૂટી શકતો નથી. જો છૂટવું હોય તો આસક્તિમાંથી મુક્ત બનો.

ચાર પ્રકારની માખીઓ હોય છે. એમ માણસને પણ ચાર વિભાગમાં વિભાજિત કરી શકાય છે. એક સાકર ઉપર બેઠેલી માખી છે. સાકરનો સ્વાદ મેળવે છે. પણ જ્યારે ઉડવાની ઈચ્છા કરે ત્યારે ઉડવાને પણ સ્વતંત્ર છે. એમ ઘણાં માણસો સંસારના સુખ-વૈભવને ભોગવે છે. પણ જ્યારે જણાય છે કે આ વૈભવો દુઃખરૂપ છે. તેના પરિણામે દુર્ગતિમાં પરિવ્રજમણ કરવું પડે છે, ત્યારે તે બધાં ભૌતિક વૈભવોને છોડી સંયમને માર્ગે ચાલી નીકળે છે.

આરસ પથ્થર પર બેઠેલી માખી બીજા પ્રકારની માખી છે. આરસમાંથી સ્વાદ મળતો નથી. પણ ઉડવાને સ્વતંત્ર છે. એમ ઘણાં માનવી પાસે ભૌતિક વૈભવોના સુખ નથી હોતાં છતાં પણ જ્ઞાની પુરૂષોનો સમાગમ થતાં સંસાર છોડી આત્મ કલ્યાણનો માર્ગ અપનાવે છે.

મધપર બેઠેલી માખી ત્રીજા પ્રકારની છે. મધનો સ્વાદ તો લે છે, પણ જ્યારે ઉડવાથી ઈચ્છા કરે ત્યારે મધમાં એવી ચોંટી ગઈ હોય છે કે તે ઉડી શકતી નથી. એમ

આ પ્રકારના માનવીઓ સંસારમાં એવા આસક્ત બનેલા હોય છે કે બ્રહ્મદત્ત ચક્રવર્તીની જેમ તેઓ છૂટી જ શકતા નથી.

ચોથા પ્રકારની માખી છે બંગળા પર બેઠેલી, તેમાંથી તેને મીઠાશ પણ મળતી નથી. અને પોતાની સ્વતંત્રતા પણ ગુમાવી બેસે છે.

એમ ઘણાં માનવીઓ એવા દુઃખી હોય છે કે સંસારના કોઈ સુખે એને પ્રાપ્ત થયા નથી, છતાં સંસારની આસક્તિ પણ મૂકી શકતા નથી. “કાલે સુખ મળશે, કાલે સુખ મળશે” એવી લાલચમાં આખી જીંદગી વીતાવી દે છે. પણ સંસારમાંથી આત્માની સ્વતંત્રતા પ્રાપ્ત કરી શકતા નથી.

આમાં તમારો નંબર ક્યાં લાગે છે તે વિચારી જોજો. જેમ જેમ લાલચને, આસક્તિને, અને વાસનાને છોડશો તેમ તેમ સદ્ગુણોની પ્રાપ્તિ થશે. સ્વતંત્રતા મેળવી શકશો. જીવનની ઉન્નતિ માટે સદાચારની પ્રથમ આવશ્યકતા છે.

બલભદ્રના પત્ની રેવતી છે. તેનું જીવન સદાચાર ને સદ્ગુણોથી અલંકૃત છે. સદાચારથી માણસોના અંગ શોભે છે. જે સદાચારી છે એ આગળ વધી શકે છે. દુરાચારથી માણસ આગળ વધી શકતો નથી. વેશ્યા શરીર પર અનેક જાતના-વસ્ત્ર-અલંકારો સજે છે. ગળામાં હાર, કપાળમાં દામણી, હાથમાં પોંચા, આંગળીમાં વીંટી પહેરે છે, પણ સદાચાર વિહોણું તેનું જીવન જગતમાં પ્રશંસનીય, વંદનીય, કે પૂજનીય બનતું નથી. સતી સ્ત્રી સાદો વેશ પહેરે, તો પણ તેના સદાચારની સુવાસ જગતમાં ફેલાય છે. જ્યાં સદાચાર છે ત્યાં હૈયું ઠળે છે. પ્રાતઃ કાળે સતીઓને સૌ યાદ કરે છે.

સોળ સતીઓનાં નામનું સ્મરણ કરતાં હૈયામાં ઉમળકો આવે છે. એના સદાચાર અને એના બ્રહ્મચર્ય ઉપર બહુમાન-ઉત્પન્ન થાય છે. રૂપની પાછળ પતંગીયા માફક લમતા કામી પુરુષોએ સતી સ્ત્રીઓને હેરાન કરવામાં બાકી રાખી નથી. છતાં ગમે તેવાં સંકટોમાં સતીઓએ પોતાના ધર્મને છોડ્યો નથી. સ્ત્રીનાં અંગોપાંગ નીરખવાથી પણ વિકારો જાગે છે. ભગવાને કહ્યું છે. મારો શ્રાવક કેવો હોય? પરધન પત્યર સમાન અને પરસ્ત્રી માત્ર જઈને સમાન માને. દુબળા પાતળા જીવોની અનુકંપા તેનાં હૃદયમાં હોય. તેમને કોઈ દુઃખી જીવોને જોઈ દયા આવે છે. કોઈ તમારે આંગણે આવે એનો તમે સત્કાર કરો છો કે તિરસ્કાર?

એક નગરીમાં પ્રેમચંદ નામે લાખોપતિ શેઠ છે. ગામની મધ્યમાં તેમની મોટી હવેલી છે. પોતાની સંપત્તિ, વૈભવનું અને મોટા બંગલાનું તેમને ખૂબ અભિમાન છે. પોતાને ત્યાં જે આવે તેને આખો બંગલો બતાવે. અને “મારા બંગલા જેવો આખા નગરમાં કોઈને બંગલો નથી.” એવું ગૌરવ અનુભવે. જાણે પોતાનો બંગલો શાશ્વત ન રહેવાનો હોય !

“અપને ખાતર બંગલા બનાયા,
આપ હી બકર જંગલમે' સોયા.
ઇસ તન ધનકી કયો બડાઈ.”

બંગલાનાં વખાણ કરતાં તેમની ગજગજ છાતી ફૂલે છે. તેમનાં પત્ની પણ કહ્યાગરાં અને સૌન્દર્યની સાક્ષાત્ પ્રતિમા જેવા છે. લગ્ન પછી ઘણાં વખતે શેઠને ત્યાં પુત્રનો જન્મ થાય છે. તેનું નામ દીપક રાખે છે. ખૂબ લાડકોડમાં દીપકભાઈ મોટા થાય છે. થોડો અભ્યાસ કરાવી દીકરાને કહે છે, બેટા ! હવે મારી ઊંમર થઈ છે. માટે તું પેદીની જવાબદારી લઈ લે, તો હું નિવૃત્ત થઈ શકું. યુવાન અને આસાંકિત પુત્ર કહે છે, ભલે ! હવે હું પેદીએ આવતો જઈશ. અને ધંધાનો માહિતગાર બનવા શક્ય એટલી કેશીવ કરીશ. પિતા પુત્રને ખૂબ પ્રેમપૂર્વક ધંધાથી માહિતગાર બનાવે છે. તમારો પુત્ર તમારા ધંધામાં માહિતગાર બને એવી અપેક્ષા તમે રાખો છો અને તદ્દ રૂપ શિક્ષણ આપો છો, પણ પુત્ર ધર્મમાં કેમ આગળ વધે એ તમે એને શિખવો છો ? મારો પુત્ર ધંધામાં હોશિયાર થાય અને સાડું કમાય એવી અપેક્ષા રાખનાર માખાપ ઘણાં હશે. પણ ધર્મનું જ્ઞાન મેળવે અને પોતાનું જીવન ધર્મમય બનાવે એવી અપેક્ષા રાખનાર માખાપ જવલ્લેજ હશે.

“ મધપુડો બાંધી બેઠા માખીના ટોળા વનમાં, માખીને કાયમ મીડું ખાશું,
પારધીએ આવી આગ લગાડી ત્યારે. માખીને, રસને લોભે બળી ખાક થાવું રે.”
જન્મ્યા તેને તો વહેલા મોડું મરી જાવું રે, સ્થિર નથી રહેવું અમર નથી રહેવું રે.....

દરેકને વહેલા મોડાં મરવાનું તો છે જ ને ? મરણ પછી જન્મ લેવો. અને જન્મ પછી મરણ થવું, એમ ચાલ્યા જ કરે છે. જંગલમાં મધમાખીઓ મધપુડો બાંધે છે. અને કાયમ મધ ખાશું એવી અભિલાષા રાખે છે પણ જ્યારે પારધી આવીને ધુમાડો કરે છે. ત્યારે ઘણી માખીઓ મૃત્યુને વશ થાય છે, ઘણી ઉડી જાય છે, પોતે મહેનત કરીને મધ બનાવ્યું તે ખાઈ શકતી નથી. મધ, માખણ આદિ મહાવિગય છે. માખણ બે ઘડી છાશની બહાર પડ્યું રહે તો તેની અંદર જીવાત ઉત્પન્ન થઈ જાય છે. વડના ટેટામાં પણ કેટલી જીવાત હોય છે ! આવું શ્રાવકને ખવાય નહીં.

લગવાન કહે છે કે ગોશાળાના શ્રાવક કંદમૂળ ન ખાય, રાત્રી લોજન ન કરે, માંસ ન ખાય, ઠાંડ ન પીએ, માખણ ન ખાય. પારકી સ્ત્રી લોગવે નહીં. તો હું મારા શ્રાવકની તો શી વાત કરું ! એ તો એનાથી આગળ હોય. મારા શ્રાવકો પંદર કર્માંદાનના વેપાર ન કરે. તમે પ્રભુ મહાવીરના સાચા શ્રાવક છો ? પ્રભુના ફરમાનનું બરાબર પાલન કરો છો ? તમે સાચા શ્રાવક બનો. ઈમીટેશન નહી. પિત્તળ તથા સોનું સરખું દેખાય, પણ એની કિંમત સરખી હોય ? પસ્તીના કાગળીયા તથા નોટોના કાગળીયા સરખા માનો છો કે

એમાં લેદ્દહિ છે? નોટોને તો તિભેરીમાં મૂકી દો છો અને પસ્તીને ગમે ત્યાં મૂકો તો પણ ચાલે.

ભગવાને શ્રાવકનો ધર્મ શું છે તે બરાબર બતાવ્યું છે. તમારા જીવનમાં ધર્મ કેટલો પરિણમ્યો છે. તે તપાસો. વિવેક દષ્ટિ કેળવો. ભગવાનના શ્રાવક-શ્રાવિકાઓ વ્યસન અને ફેશનથી દૂર હોય. આજે વ્યસન કેટલા વધી ગયા છે? ચા વિના તો ચાલે જ નહીં જ્યાં જાય ત્યાં ચા પીએ. એક અનુભવી લખે છે એક દિવસની ઈન્ડિયાની ચામાં સ્ટીમર તરી શકે. આના ઉપરથી હિસાબ કરો. ચા કેટલી વપરાય છે? દોઢલો કેટલી વધી? રેસ્ટોરાં કેટલા વધ્યાં? પહેલા લોકો હોટલ સામે પણ જોતા નહીં. અને આજે તો હોટલમાં આવનાર બિન્ન બિન્ન રોગવાળા પણ હોય છે. તેમનાં એકા કપ-રકાળી એક જ ડોલમાં બોળી સાફ કરે. તે નિરોગીને આપે. એટલે તેને પણ તે રોગનો ચેપ લાગે ત્યાં ઉઘાડા ખોરાક રાખે. આવું ખાવું તમને કેમ ગમે છે? પહેલાના શ્રાવકો આઠમ, ચૌદશ, પાખી પાળતાં, પૌષ્ઠ શાળામાં જઈ પૌષ્ઠ કરી આત્માનું ધ્યાન ધરતા. તમે આખા વર્ષમાં કેટલા પૌષ્ઠ કરો છો?

કાર્ય ક્યાં વગર સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થતી નથી. કોઈ પણ વસ્તુ પ્રાપ્ત કરવાની ઇચ્છા થાય તો પ્રથમ તેને માટે સાધનો એકઠાં કરવા પડે છે. પછી સાધનો છૂટી જાય છે. અહીંથી બોમ્બે જવાના લશ્કે બસમાં બેઠા. બસ તે સાધન છે. બસ દ્વારા બોમ્બે પહોંચાય છે પણ બોમ્બે આવ્યા પછી બસ છૂટી જાય છે. પુરીને તળો છો, ક્યાં સુધી? કે જ્યાં સુધી તે કાચી છે ત્યાં સુધી. જ્યારે તૈયાર થઈ જાય ત્યારે ઉતારી દ્યો છો ને? ખીચડી ચડી ગઈ, બરાબર થઈ ગઈ, પછી ચૂલે રાખવાનું કંઈ પ્રયોજન નથી. જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્ર અને તપ મોક્ષ પ્રાપ્ત કરવાના સાધન છે. મોક્ષ પ્રાપ્ત થાય એટલે સાધન સાધ્ય રૂપે પરિણમી જાય છે. મોક્ષમાં ગયા પછી સામાયિક-પૌષ્ઠ આદિ ક્રિયાઓ કરવાની જરૂર રહેતી નથી. ધર્મી આત્માનું હૃદય દયાળુ હોય, જીવનમાં માનવતા ન આવે, માનવમાનવ પ્રત્યે સહાનુભૂતિનો દિવડો ન પ્રગટે તો ત્યાં ધર્મ કેવી રીતે ટકી શકે?

પેલા પ્રેમચંદ શેઠ પાસે ધન ઘણું છે, પણ હૃદયમાં દયા નથી. ગરીબો પ્રત્યે તેને તિરસ્કાર છે. એક વખત એવું અને છે કે એક બિખારી ત્રણ દિવસનો ભૂખ્યો પ્રેમચંદ શેઠની હવેલીની પાસે એક હોટલ છે ત્યાં આવે છે અને હોટલના માલીકને કહે છે, “લાઈ! હું ત્રણ દિવસનો ભૂખ્યો છું. કાંઈ ખાવા મળતું નથી, તમે મારા પર કૃપા કરો. અને થોડું ખાવા આપો”. હોટલના માલીકને આ સાંભળી દયા આવે છે અને એક પડીકામાં પૂરી આપે છે. તથા તે બિખારી પાસે ડબલું છે તેમાં ચા આપે છે. બિખારી તે લઈ હોટલ-વાળાનો આભાર માની પ્રેમચંદ શેઠની હવેલીના બહારનાં એટલે ખાવા બેસે છે. ભૂખ

ખૂબ લાગી છે, ખાવાનું પણ મળી ગયું છે. જ્યાં પુરી હાથમાં લે છે ત્યાં શેઠ આવે છે. અને બરાડા પાડતા કહે છે. “એય લિખારી ! ઉભો થા, અમારા ઓટલા બગાડે છે ? અહીંથી ચાલ્યો જા. આમ કહી તેને એવો ભેરથી ધક્કો મારે છે કે લિખારીની પુરીનો પડીઓ અને ચા બન્ને ગટરમાં ચાલ્યા જાય છે. રડતો, કલ્પાંત કરતો લિખારી ચાલતો થાય છે.

શ્રીમંતોને તેમની શ્રીમંતાઈના અભિમાનમાં ગરીબોની પરિસ્થિતિનો ખ્યાલ આવતો નથી, પણ ગરીબોને લાત મારતાં એના ભાગ્યને લાત લાગે છે.

પ્રેમચંદ શેઠ ઘરમાં જાય છે. અને દિપકને કહે છે “દિપક ! અત્યારે મગફળીનો સોદો કરવા તારે જવાનું છે. દસહજાર રૂપિયા સાથે લઈ જા. બહાર મોટર ઉભી છે. જલ્દી તૈયાર થઈ રવાના થા.”

થોડીવારમાં દીપક રવાના થાય છે. પેલો લિખારી ભુખના દુઃખથી તરફડતો અને પોતાના કિસ્મતનો દોષ કાઢતો પોતાની ઝુંપડીએ પહોંચે છે. દીપકની મોટર ત્યાંથી જ પસાર થાય છે. પણ ત્યાં સામેથી એક બસ આવતાં એકસીડન્ટ થાય છે. અને દીપક એકદમ ઘાયલ થાય છે. પેલો લિખારી આ દરમિયાન જુએ છે. તરત બહાર નીકળી દીપક પાસે જાય છે. દીપક ભેલાન અવસ્થામાં પડ્યો છે. બાજુમાં પાકીટ પડ્યું છે તેમાંથી રૂપિયા બહાર વેરવિખેર થઈ પડ્યા છે. લિખારી રૂપિયા વીણી પાકીટમાં નાખે છે. અને દીપકને ઉપાડી પોતાની ઝુંપડીમાં લઈ જાય છે. પાકીટમાં તપાસ કરતાં તેનો ફેટો તથા સરનામું મળે છે.

લિખારી દીપકને યોગખી જાય છે. “આ પેલા પ્રેમચંદ શેઠનો પુત્ર છે.” આજે મારા પર તેમણે કૂરતા બતાવી હતી પણ મારો ધર્મ મારે ન ચુકવો બેઠો. શેઠને જલ્દી સમાચાર આપવા બેઠો. બધાં ગરીબનાં દિલ ગરીબ નથી હોતા. ભલે બહારનો વૈભવ તેમની પાસે નથી, પણ અંતરના વૈભવથી તેઓ સમૃદ્ધ હોય છે.

લિખારી શેઠને સમાચાર દેવા રવાના થાય છે. ચાલતાં લથડીયા આવે છે, પણ કર્તવ્ય પાસે દેહની વેદના ગૌણ બનાવી દે છે. થોડું ચાલે છે ત્યાં સામેથી મારમાર કરતી એક મોટર આવે છે અને લિખારીને હડફેટમાં લઈ લે છે.

આ મોટર પ્રેમચંદ શેઠની છે. ઘણીવાર થઈ પણ પુત્ર પાછો આવ્યો નહિ, એટલે શેઠ તપાસ કરવા નીકળ્યા છે તેમાં આ લિખારીનો એકસીડન્ટ થઈ જાય છે શેઠ નીચે ઉતરે છે. લિખારીના હાથમાં દીપકનો ફેટો અને ડાયરી જુએ છે. લિખારીને વાગ્યું છે ઘણું પણ તે ભાનમાં છે તે શેઠને બધી વાત કરે છે. એ સાંભળી શેઠને ખૂબ દુઃખ થાય છે. લિખારીને મોટરમાં નાખી તેની ઝુંપડીએ જાય છે. ત્યાં દીપકને જુએ છે. અને શેઠની આંખ ઉઘડી જાય છે. તેઓ લિખારીને યોગખી ગયા છે.

શેઠ વિચારે છે કે મેં આના પર કેવો અત્યાચાર કર્યો હતો ! આવતું દેવાને બદલે તેની પાસે જો હતું તે પણ મેં ગટરમાં નાખી દીધું હતું. આ બિચારો વૃદ્ધ છે, બુખ્યો છે, છતાં તેનામાં માનવતા કેટલી છે ?

શેઠ બિખારીની માફી માગે છે. અને તેને પણ હોસ્પીટલમાં દાખલ થવાનો આશરો કરે છે. બિખારી કહે છે. “શેઠ, મારો જીવનદીપક તો હમણા જ ખુગાઈ જવાનો છે. આપનાં દીપકની વ્યવસ્થા જલ્દી કરો. મને મરતાં મરતાં પણ આનંદ છે કે, હું દીપકને ખચાવી શક્યો છું. અને આપને સોંપી શક્યો છું.”

વૃદ્ધ મરી જાય છે. દીપક ખચી જાય છે. પણ કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે જેનામાં માનવતા છે તે ધર્મમાં આગળ વધી શકે છે.

સદ્ગુણોને જીવનમાં ખીલવવા જોઈએ. ગુણ વિનાની જીંદગી સુગંધ વિનાના ફૂલ જેવી છે. વિશેષ અધિકાર અવસર.

વ્યાખ્યાન નં ૧૯

શ્રાવણ સુદ ૬ બુધવાર તા. ૨૮-૭-૭૧

અનંતજ્ઞાની ત્રૈલોક્ય પ્રકાશક ભગવાન મહાવીરસ્વામીએ સિદ્ધાંતથી સમબંધી. સિદ્ધાંત એટલે ત્રણેય કાળે સિદ્ધ થયેલી વસ્તુ. ખારમા ઉપાંગસૂત્રમાં વર્ણિત દશાનો અધિકાર ચાલે છે.

એક વખત દેવતી દેવી રાજ્યભવનમાં સુતી છે. ઈન્દ્રપુરીનું સ્મરણ કરાવે છે. સુવર્ણનો પલંગ છે. તેના પર સુવાળી અને પોચી શૈયા પાથરેલી છે. મલમલનો ઝોછાડ છે. મધરાતનો વખત છે ત્યારે દેવતી દેવીને એક સ્વપ્ન આવે છે. “છલાંગ મારતો, ત્રાડ પાડતો, આખા વનને ગળવતો, મોટી મોટી ફલાંગો ભરતો એક સિંહ આવે છે.” દેવતી દેવી બગાસું ખાય છે અને સિંહ પેટમાં ઉતરી જાય છે. દેવતી દેવી ક્ષત્રિયાણી છે. આવું સ્વપ્ન જોઈને તે ગભરાતી નથી. આવું સ્વપ્ન વણિક સ્ત્રીને આવ્યું હોય તો તે જીરવી ન શકે. દેવતી દેવીએ પૂર્વે આવું સ્વપ્ન કદિ જોયું નથી, પણ શૌર્યવાન-હિંમતવાન છે. સ્વપ્ન આવ્યા પછી તરત તે જાગી યાય છે, અને પોતાને શુભ સ્વપ્ન આવ્યું છે તે જાણી આનંદ પામે છે. પણ આ સ્વપ્નનું ફળ શું હશે તે જાણવાની જીજ્ઞાસા થવાથી બળદેવજીનાં

ખંડમાં ભય છે. તેણે ધીમા અવાજથી પોતાના સ્વામીને જગાડયા. મહાપુરુષોની નિદ્રા બહુ અલપ હોય છે; બળદેવજી તરત જાગી ગયા. મધ્યરાત્રીએ પત્નીને આવેલી બેઈ તરત જોઠા થયા અને સુખાસન પર દેવતીને બિરાજમાન થવાનું કહ્યું. દેવતી દેવીએ પતિના આદેશનો સ્વિકાર કર્યો. પછી બળદેવે અત્યારે આવવાનું પ્રયોજન શું થયું? એમ પૂછ્યું.

દેવતી દેવીએ ખૂબ શાંતિથી પોતાને આવેલા સ્વપ્નની વાત કરી. એ સાંભળી બળદેવને પણ આનંદ થયો. અને કહ્યું “દેવી! તમે ખૂબ જ ભાગ્યવાન છો. તમે સુંદર સ્વપ્ન પ્રાપ્ત કર્યું” છે. આપણા કુળમાં કેતુ સમાન, ક્વજ સમાન, કુળનું રક્ષણ કરનાર ઓજસ્વી, વચસ્વી, તેજસ્વી, શોર્યવાન, મહાભાગ્યવાન તથા પાંચ ઈન્દ્રિયથી સંપૂર્ણ બહોતેર કળામાં પ્રવીણ એવા પુત્રની તમે માતા બનશો. રાજાની વાત સાંભળી દેવતીદેવી-ને ખૂબ સંતોષ થયો. ખૂબ આનંદ થયો. અને પછી રાજાને નમન કરી પોતાને સ્થાને પાછી ફરી. પછી સૂઈ ન જતાં તેણે ધર્મ ધ્યાનમાં ખાકીની રાત્રી વીતાવી. બે સૂઈ બય અને કોઈ બીજું સ્વપ્ન આવે તો સારું સ્વપ્ન હજીય નહીં.

સવાર પડતાં રાજાએ કૌટુંબિક પુરુષને મોકલી આઠ સ્વપ્ન પાઠકને બોલાવ્યા. રાણીને માટે પણ પડદા પાછળ આસનની ગોઠવણ કરી. સ્વપ્ન પાઠકેએ આવી મહા-રાજાને જય વિજય શબ્દથી વધાવ્યા. મહારાજાએ યોગ્ય સન્માન કરી બધાંને યથાસ્થાને બેસવા વિનંતી કરી. પછી રાજાએ તેઓને રાણીના સ્વપ્નની વાત કરી, અને સ્વપ્નનું ફળ શું છે તે ફરમાવવા કહ્યું. જેવો રાજાએ ફળાદેશ કહ્યો હતો તેવો જ સ્વપ્ન પાઠકેએ ફલાદેશ કહ્યો. સ્વપ્નનું ફલ સાંભળતા રાણીના હૃદયમાં એકદમ આહલાદ થયો. તેઓ ખૂબ પ્રકુલિત બન્યા. રાજાએ સ્વપ્ન પાઠકોને યોગ્ય પુરસ્કાર આપી રવાના કર્યા.

રાજાએ રાણીને પૂછ્યું: આપે સાંભળ્યું ને? રાણીએ જવાબ આપ્યો “હા! જેવી વાત આપે કરી હતી તેવી જ તેઓએ કરી. આપનું જ્ઞાન પણ કેટલું અગાધ છે? ત્યાર-પછી દેવતીદેવી ગર્ભનું પાલન કરતાં દિવસો પસાર કરે છે. અતિ ખોરાક લેતા નથી, આડી અવળી વાતોમાં રસ લેતા નથી, માત્ર ધર્મધ્યાનમાં વિશેષ સમય પસાર કરે છે. બાળકને ગર્ભમાં સારા જ સંસ્કારોનું સિંચન કરે છે. પેટો બે નરમ હોય તો તેની ઉપર છાપ જલ્દી પડે છે, પણ બે કઠણ થાય પછી છાપ પડી શકતી નથી.

એક ખેડૂત બાબુના ગામમાં પ્રદર્શન ભરાણું હતું ત્યાં કોણું લઈને આવે છે. કોણું દૂરથી જોનારને એમ લાગે છે કે બાણે કુંભે છે. પણ નજીક આવીને જુએ તો કોણું જણાય આ કોણું કેવી રીતે બનાવ્યું હશે? આશ્ચર્ય થાય છે. એક ભાઈ ખેડૂતને પૂછે છે કે આ કોળાને કુંભનો આકાર કેવી રીતે આપ્યો? ખેડૂતે કહ્યું: જ્યારે આ કોણું નાનું હતું. ત્યારે તેને કુંભમાં નાખી બાંધી દીધું હતું, પછી મોટું થતાં કોળાને કુંભનો આકાર મળી

ગયો, ત્યારબાદ તેના ઉપરથી ડીટીયું કાઢી નાખ્યું તેથી આવો આકાર બની ગયો.. કુમળા ઝાડની જેમ નાના છોકરાને જેમ વાળીયે એમ વળે છે જેવી ટેવે પાડવી હોય એવી નાની ઉંમરમાં પડે છે. સારી ટેવ પાડવી કે ખરાબ એ માખાપના હાથમાં છે. વડીલોએ એક આંખમાં પ્રીતિ અને એક આંખમાં ભીતિ રાખવી જોઈએ. માખાપ ઉપરથી છોકરા ઓળખાય છે. આ પ્રેમચંદલાઈના ઠીકરા, આ મગનશેકના ઠીકરા, એમાં શું કહેવાનું હોય ? મોરના ઈંડાને કાંઈ ચીતરવા ન પડે.

પહેલાના જમાનામાં ગુરુકુળની વ્યવસ્થા હતી. આમથી દૂર ગુરુકુળો હતાં. રાજાનો કુંવર હોય કે ગરીબનો પુત્ર હોય. પણ બધા વિદ્યાર્થી ગુરુકુળમાં સાથે ભણતા. નાત-જાતનો ભેદ ન હતો. ગુરુ પણ બધાને ભેદભાવ રાખ્યા વિના શિક્ષણ આપતાં અને વેતન લેતા નહીં, ભેટ આપે એ ગ્રહણ કરતા. સૌથી પહેલાં કચરો કાઢવાનું, પાણી ભરવાનું વગેરે કામ કરાવતા. રાજાનો કુંવર હોય તો પણ તેને કામ કરવાનું રહેતું. ગુરુકુળમાં વિદ્યાર્થીઓને ખૂબ સુંદર સંસ્કારનું સીંચન થતું. તેઓ ભણીને ગુરુનો ઉપકાર કદી નહીં ભૂલતા. આજની શિક્ષણ પદ્ધતિ ઘણી કઠંગી બની ગઈ છે. વિદ્યાર્થીઓ ગુરુનું માન ભળવતાં નથી. છોકરાઓ ભણવા બંધ પણ તેના પર કોઈનો અંકુશ રહ્યો નથી. એકાદ પીરીયડ ભરી સીનેમા જોવા ચાલ્યા બંધ, તો પણ કોઈ કહેનાર નથી. આજના સમાજનું નૈતિક ધોરણ કેટલું નીચે જઈ રહ્યું છે ?

જે કુટુંબમાં સંતાનો વિવેકી, સહાયારી અને સંસ્કારી હોય તે ઘરમાં પગ મૂકતા જ ખબર પડી જાય. કેળવાયેલી કન્યા સાસરે આવે તો તેના સંસ્કાર અછાના ન રહે. તે ઘરના દરેક સભ્યોનો યથોચિત વિવેક સાચવે. તેનાં પરિચયમાં આવનારને પણ મનમાં તો જરૂર એમ થઈ જાય કે આપણે પણ આપણા બાળકોને આવા સંસ્કારી બનાવવા જોઈએ. સંસ્કારી બાળકોમાં વિનય ખૂબ જોવા મળે છે, વિ-વિશેષ, નય-દોરી જવું = લઈ જવું વિશેષે જે મોક્ષ તરફ લઈ જાય, એનું નામ વિનય. જેનામાં વિનય હશે તે કોઈની આશાતના નહીં કરે. કોઈને ભૂલથી વાગી ગયું હોય તો તેની ક્ષમા માગી લે. એની વાતચિતમાં અને ભાષામાં સંસ્કારીતા હશે. તે કોઈની નિંદામાં ભાગ નહીં લે. તે માને કે દરેક જીવને દુઃખ અળખામણું લાગે છે. તો બીજાને દુઃખ થાય, એવું હું શા માટે કરું ! આગળ વધવું હોય તો દરેક પ્રાણીઓ ઉપર મૈત્રીભાવ રાખવો જોઈએ, વેરભાવ નહીં. શુભવાનને જોઈને તેના શુભ પ્રત્યે પ્રમોદભાવ આવવો જોઈએ, પણ કોઈની ઈર્ષ્યા ન થવી જોઈએ. દીન-દુઃખી જીવોને જોઈને તેના ઉપર કરૂણાભાવ આવવો જોઈએ. જે અવળે માર્ગે ચાલવાવાળા છે, જેને ઉંધે માર્ગે જ જવું છે, એને તમે ગમે તેવી સલાહ આપો, છતાં તે પોતાના જીવનને સુધારવા જ ન માગતા હોય એવા જીવો ઉપર માધ્યસ્થ ભાવ રાખવો જોઈએ.

“માર્ગ ભુલેલા જીવન પથીકને માર્ગ ચીંધવા ઉભો રહું,
કરે ઉપેક્ષા એ માર્ગની તો યે સમતા ચિત્ત ધરું,
મૈત્રી ભાવનું પવિત્ર ઝરણું, મુજ હૈયામાં વહયા કરે,
શુભ થાઓ આ સકલ વિધનું, એવી ભાવના નિત્ય રહે.”

માર્ગ ભુલેલાને માર્ગ બતાવવા છતાં જો તે ધિકાઈ કરે તો તમારે માનવું કે એની ભવિત્યતા હજી પાકી નથી. જ્યારે સન્માર્ગે પગરણ માંડવાની એને તાલાવેલી લાગશે ત્યારે કોઈનીયે રાહ જોવા વિના દોટ મૂકશે. વળી જગતનાં બધા જીવો સર્વશુભ સંપન્ન હોતા નથી. કોઈનામાં વધુ, કોઈનામાં ઓછા એમ શુભોનો વિકાસ થએલો હોય છે, તો મારું કતબ્ય તો મારા શુભોનો વિકાસ કેમ થાય એ જ છે. શુભ વિનાની ઉપાધિ નકામી છે. “અનેક શુભાલંકૃત સુશ્રાવકજી” એમ તમને કોઈ ઉપનામ આપે તો રાજી થાવ ને ? પણ તેવા શુભો તમારામાં છે ? જો શુભ નહીં હોય અને ઉપાધિ મળી જશે તો વિકૃતિ આવી જશે. દૂધમાં તેજબ નાખવાથી દૂધ ફાટી જાય, શુભ વિના પદવી મળી જાય તો અભિમાન આવી જાય. શુભ ન હોય અને કોઈ પદવી આપે તો સરજતાથી કહી દેજો કે આપ મારા પર મહેરબાની કરો. મારામાં આ શુભ નથી. હું આવી ઉપાધિને યોગ્ય નથી.

“લઘુતા સે પ્રભુતા મિલે, પ્રભુતા સે પ્રભુ ફર,
કીડી મુખ સાકર લહે, હાથી ફાંકત ધૂળ.”

કીડી ધૂળમાં મળેલી સાકરને ગ્રહણ કરે છે, પણ હાથી કરી શકતો નથી. તેમ જોનામાં લઘુતા છે. નમ્રતા છે. તે પ્રભુતાને પ્રાપ્ત કરી શકે છે. પણ જો અભિમાની છે. તેને મોટાઈ મળતી નથી. ખાલી ફાંકામાં ને ફાંકામાં ટાઈમ પસાર કરે છે. પણ શુભોને પ્રાપ્ત કરી શકતા નથી. તેમને અભિમાન શેનું છે ? આખરૂં જોઈએ છે ? મોટું નાક ધમ્મિ છે ! હાથીને પણ મોટું નાક હોય છે. ચોપગા જનવરમાં જવું છે ? જે કાંઈ કરે તો માન માટે નહીં, પણ કર્મની લેખડો તોડી આત્માને ઉચે લાવવા માટે કરે. જો હૈયામાં સર્વશુભ સંપન્ન થવાની ભાવના હોય તો હજી પોતાનામાં કયા શુભ નથી આવ્યા, એનું નિરીક્ષણ કરે. આત્મ નિરીક્ષણ કરતાં ઘણી જાગૃતિ આવે છે.

કલકત્તામાં એક કરોડપતિ બાપુ હતા. સાંજે ફરદોજ ફરવા જવાની તેમને ટેવ હતી. મોટર લઈને જાય. અને મોટર બાબુમાં મુકે. પછી ત્રણચાર માર્દલ ફરે. અને કુદરતી સૌંદર્ય જોવામાં મસ્ત બને.

એકબાજુ મોટર મૂકી નદી કિનારે આવે છે અને નૌકામાં બેસી સામે કિનારે જાય છે. ત્યાં થોડું ફર્યા પછી શાંત અને ખુશનુમા વાતાવરણ લાગતાં એક જગ્યાએ બેસે

છે. કુદરતી શાંતિમાં તે એવાં મસ્ત બની ગયા કે રાત્રીના દસ વાગ્યા તો પણ પોતે સામે કિનારે છે અને ઘેર જવાનો ટાઈમ થઈ ગયો છે તે સાવ વિસરી જ ગયા. તેમાં નાવિકજૂમ પાડે છે કે આ છેલ્લો ફેરો છે. જેને આવવું હોય તે આવી જાવો. કોઈ રહી ન જાય. “ છેલ્લો ફેરો ” જાની પુરૂષો પણ ભળ્ય આત્માઓને ચેતાવે છે. મનુષ્ય જન્મનો આ છેલ્લો ફેરો છે. સંયમની હોડીમાં એસવા આવવું હોય તો આવી જાવો.

પેલા બાબુજીના કાનમાં આ શબ્દો પડ્યાં. અને વિચાર-તંદ્રામાથી જાગૃત થયા. બસ, આ છેલ્લો ફેરો છે ? હું તો વિષય કષાય અને મોહ મમતામાં ખુંચી ગયો છું. શું મારો છેલ્લો ફેરો અફર જશે ? આ લાડી, વાડી, ગાડી બધું તો અહીં પડ્યું રહેશે. અને હું ચાલ્યો જઈશ, તો પછી ફેરો સફળ થાય તેવું શા માટે ન કરું ? તેઓ ત્યાંથી સીધા મથુરા આવ્યા. ઘેર ન ગયા.

બાબુજી એક લંગોટી પહેરીને આરાધના કરવા લાગ્યા. ત્યાં મસ્તરામ નામનાં એક યોગી હતા, તેમને શુર માન્યા. શુરજી કહે છે. શેઠીયા, આ ઘડીકને ઉફાળો છે. થોડા વખત પછી તને સ્ત્રી, મોટર, બંગલા બધું ચાહ આવશે. માટે ઘરે પાછો જા. બરાબર મક્કમતા આવ્યા પછી આવજે. પણ બાબુજીએ કહ્યું. “ નહિ, હું પુરો મક્કમ બનીને આવ્યો છું. બાબુજી ઘેર ન આવ્યા, તેથી બધાંને ચિંતા થવા લાગી. તાર ઉપર તાર છોડ્યાં, પણ ક્યાંય પતો નથી લાગ્યો. આ બાબુ શુરજી બાબુજીની આઠ દિવસ બરાબર કસોટી કરે છે. અને યોગ્યતા જોઈ, તેમને શિષ્ય બનાવે છે. થોડા દિવસ પછી એક આડતીયો મથુરાની ચમુના નદીમાં નહાવા આવે છે. બાબુજીને ભગવા વેશમાં જુએ છે, તેઓ તેને ઓળખી જાય છે. તરત ત્યાં જાય છે. અને કહે છે. તમારા કુટુંબીઓએ તો તમને શોધવા આકાશ પાતાળ એક કર્યા, છતાં પતો લાગ્યો નહીં. બિચારા કેવા કલ્પાંત કરે છે ! તમને દયા નથી આવતી ? મહેરબાની કરી, પાછા ફરો. નવા યોગીએ કહ્યું, ના, એ નહીં બને. હવે બધું છોડીને હું સાધુ થયો છું. મારે આ છેલ્લો ફેરો સફળ કરવો છે.

“ આ જીવન છે છેલ્લો ફેરો, ચુકવી દે સૌનો કરવેરો,
લેતી દેતી પતવી આતમ, પરમાતમ એક તાર કરી લે.

થોડો પ્રભુ સે ખ્યાર કરી લે.”

આ મનુષ્ય જન્મમાં મારે કર્મનું દેણું પતાવી દેવું છે. મારું ખાતું સરભર કરી, મારે કર્મ રહિત બનવું છે. અને પરમાત્મામાં એકતાર બનવું છે. જગતના બંધન હવે મને મુક્તિ શકે તેમ નથી. યોગીની જ્ઞાનભરી વાતો સાંભળી તે આડતીયો વધુ કાંઈ બોલી શક્યો નહીં, પણ બહાર જઈ બાબુજીને ત્યાં તાર કર્યો. અને જણાવ્યું કે “ શેઠ ભગવા પહેર્યા છે. મથુરામાં રહે છે. તાર મળતાં ઘરના નાનામોટા બધાં સભ્યો ત્યાં આવ્યા અને આ ખુસકે ખુસકે રડવા લાગ્યા. ખોળા પાથર્યા અને કહે છે કે હજી બાળકો

માનાં છે, તેનું પતાવીને તથા કરેડોનો પથારો પાથરીને આવ્યા છે, તો તે સંકેતીને પછી અહીં આવજો.” તથા મસ્તરામજી ગુરૂને વિનંતી કરી કે, તમે સમજાવીને આજુજીને પાછા મોકલો. પણ જે ખરેખર સમજણ પૂર્વક જાગી ગયો છે તે ફરી સંસારમાં પડે ખરો ?

કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે જેનામાં સુધુત સંસ્કાર પડેલા છે તે અક્ષર આવતાં જાગૃત બની જાય છે. આત્મ નિરીક્ષણ કરનારને વહેલો મોડો સત્યપંથ પ્રાપ્ત થઈ જાય છે.

દેવતી દેવીના ગર્ભમાં સંસ્કારી જીવ આવ્યો છે. માતા ગર્ભનું પાલન જૂઠું સંભાળપૂર્વક કરે છે. વિશેષે અવસરે કહેવાશે.

વ્યાખ્યાન નં....૨૦

આવજી સુદ ૭ ને ગુરૂવાર. તા. ૨૯-૭-૭૧

શ્રમજી ભગવાન મહાવીર સ્વામી સિદ્ધાંતથી સમજાવે છે. ખારમા ઉપાંગ વન્દિ-દશામાં નિષધ કુમારનો અધિકાર ચાલે છે.

દેવતી દેવી ગર્ભનું યથાર્થ રીતે પાલન કરે છે. મનુષ્યનો જન્મ સત્કર્મથી મળે છે. મનુષ્ય જન્મમાંથી મોક્ષમાં જઈ શકાય છે. ત્યારે નાણિયેરનો સૂકો ગોળો કાચદીથી છુટે ત્યારે આખો બહાર નીકળે છે એમ જીવ મોક્ષમાં જાય ત્યારે સર્વાંગથી આત્મ પ્રદેશો એકી સાથે છૂટા પડે છે. પગને તળીયેથી જીવ નીકળે તો નર્કમાં જાય, જાંઘેથી નીકળે તો તિર્યંચમાં જાય, છાતીએથી નીકળે તો મનુષ્યમાં જાય, ગળાના ઉપરના ભાગથી નીકળે તો દેવલોકમાં જાય. અને સર્વાંગથી નીકળે તો મોક્ષમાં જાય. કર્મ કરતાં જીવ પાછું વાળીને જોતો નથી. કર્મના બંધ પ્રમાણે કર્મનું ફળ મળ્યા કરે છે. જ્ઞાની પુરુષ કહે છે કે કર્મની પેઢી બંધ કરવી હોય તો જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, તપ, દયા, કર્મણ્ય પ્રગટાવે તો કર્મની પેઢી બંધ થશે. જેમ બળી ગયેલું બીજ ઉગી શકતું નથી, ફરીને અંકુરની પ્રાપ્તિ થઈ શકતી નથી તેમ જેનાં કર્મ બળી ગયા એને ફરીને જન્મ ધારણ કરવો પડતો નથી. કર્મ એ ક્રિયાતુથી બન્યો છે. કરાય છે એ કર્મ છે. જીવનો વિકારભાવ થાય ત્યારે કર્મ ચોખ્ખું વર્ગણ આત્મ પ્રદેશ પર આવી ચોંટી છે ત્યારે તેને કર્મ કહેવાય છે. સિદ્ધ ભગવાનને કર્મ ચોંટતા નથી કેમકે ત્યાં વિકારીભાવ નથી. રાગદ્વેષ ન હોય તો કર્મ આવી શકતા નથી. કર્મના ફળ જીવને ચાર ગતિમાં લોગવવા પડે છે. કર્મના ધક્કાથી પરિભ્રમણ

કરવું પડે છે. અહીં આપણે જન્મ થયો એ આપણી મરણથી થયો છે? ના, કર્મના ધક્કાથી અહીં આવ્યા છીએ અને જવાનું પણ કર્મના ધક્કાથી. જીવ જુદા જુદા કર્મ બાંધે છે અને જુદી જુદી રીતે લોગવે છે. બધાને એક સરખું દુઃખ આવતું નથી. બધાને અલગ અલગ દુઃખ આવે છે. કોઈને શારીરિક બીમારી, કોઈની સ્ત્રી બીમાર હોય, કોઈને છોકરા બરાબર ન હોય, કોઈને ધનનું દુઃખ હોય, એમ દુઃખો બધાને અલગ અલગ આવે છે. મારો આત્મા જુદો છે. તમારો આત્મા જુદો છે. એક આત્મા લોકમાં વ્યાપી રહ્યો છે એ માન્યતા મિથ્યા છે.

“લોક માત્ર પ્રમાણેહી નિશ્ચયે નહી સંશયઃ
વ્યવહારે ચેક માત્રે પિ કથયંતિ મુનીશ્વરા:”.

જેટલા લોકાકાશના પ્રદેશ છે તેટલા આત્માના પ્રદેશ છે. જ્યારે કેવળી કેવળ સમુદ્ધ-
ધાત કરે છે ત્યારે તેમના આત્મ પ્રદેશ આખા લોકમાં વ્યાપી જાય છે. આત્મ પ્રદેશનો સંકોચ અને વિકાસ થાય છે. નિગોદના એક શરીરમાં અનંતા જીવ રહે છે, તો પણ દરેકના આત્મ પ્રદેશ અસંખ્યાતા જ રહે છે. પ્રદેશમાં વધવટ થતી નથી. દીવો હોય એની ઉપર એક થાળી ઢાંકે તો તેટલામાં પ્રકાશ આપે અને સુંડલો ઢાંકે તો એટલો પ્રકાશ આવશે અને દિપકને ચોરડામાં મુક્યો હોય તો ચોરડામાં પ્રકાશશે એમ આત્માને જેવડું શરીર મળે એ પ્રમાણે આત્મ પ્રદેશનો સંકોચ અને વિસ્તાર થાય છે. એક કંથવાના શરીરમાં જેટલા આત્મ પ્રદેશ છે તેટલા જ આત્મ પ્રદેશ હાથીના શરીરમાં પણ છે. જ્યારે જીવો ઉત્પન્ન થાય છે ત્યારે પહેલા સમયે આહાર ખેંચે છે. ગર્ભજ માતાનું લોહી અને પિતાનું વીર્ય અનેના મિશ્રણવાળો આહાર ખેંચે છે. પહેલે સમયે જે આહાર ખેંચે એને ઓજ આહાર કહેવાય છે. ઓજ આહાર મરણ મુખી શરીરમાં રહે છે. જે આહાર રુંવાડાથી લે એને રોમ આહાર કહેવાય છે અને કવળ એટલે કોળીયા લે તેને કવળ આહાર કહેવાય.

જે સમયે ઉપજે તે જ સમયે જીવ ઓજ આહાર કરે છે. જીવ તે આહાર તાવડામાં નાખેલા વડાની માફક ચારે બાજુથી ગ્રહણ કરે છે. આ આહાર જિંદગીમાં એક જ વાર કરે છે. તે આહાર પર્યાપ્તિ બાંધતાં એક અંતમુહુર્ત લાગે છે. ત્યાર પછી તે આહારના પુદ્ગલો સાત ધાતુ રૂપે પરિણમે છે. અને તેનાથી શરીરની આકૃતિ બને છે. તે બીજી શરીર પર્યાપ્તિ કહેવાય. તેને બાંધતા અંતમુહુર્ત લાગે છે. શરીરની મજબુતી થતાં તેમાં ઇન્દ્રિયના અવયવ પ્રગટ થાય છે. તે ઇન્દ્રિય પર્યાપ્તિ છે, તેમાં પણ અંતમુહુર્ત લાગે છે. ત્યાર પછી એક અંતમુહુર્તમાં પવનની ધમણ શરૂ થાય છે. તે શ્વાસોશ્વાસ પર્યાપ્તિ થાય છે. ત્યાર પછી અંતમુહુર્તમાં લાષા પર્યાપ્તિ બાંધે છે. અને ત્યાર પછી છેલ્લે મન પર્યાપ્તિ બાંધે છે. છ પર્યાપ્તિમાંથી પહેલી ત્રણ પર્યાપ્તિ દરેક જીવો અવશ્ય બાંધે જ છે. ચોથી

બાંધતા બાંધતા મરી જાય તો અપર્યાપ્ત કહેવાય. જેને જેટલી પર્યાપ્ત હોય તેટલી ન બાંધે અને તે પહેલાં મરે તો તે અપર્યાપ્ત અવસ્થામાં મરણ પામ્યો કહેવાય. પર્યાપ્ત બાંધવાની શરૂઆત અનુક્રમે કરે છે અને પર્યાપ્ત સાથે થાય છે. કેટલાક કહે છે કે જેટલાં શ્વાસોશ્વાસ લેવાના લખ્યા હોય તેટલા લેવાય પણ આયુષ્યનો બંધ સામી ગતિમાંથી થઈ જાય છે અને એ ગતિમાંથી નીકળ્યો એટલે તરત આયુષ્ય લોગવવાની શરૂઆત થઈ જાય છે. ગર્ભમાં આવેલો જીવ પ્રથમ સાત દિવસમાં ચોખાના ધોવણુ જેવો તેલદાર થાય છે. ચૌદ દિવસ સુધીમાં પાણીનાં પરપોટા જેવા આકારમાં આવે છે. એકવીશમા દિવસ સુધીમાં નાકનાં શ્લેષ્મ જેવો અને આઠવીશમા દિવસ સુધીમાં અડતાળીશ માસા જેટલો વજનદાર થાય છે. પહેલે મહિને બોરના ઠળીઆ જેવડો, બીજે કાચી કેરી જેવો-ત્રીજે માસે પાકી કેરી જેવો થાય છે. ચોથે માસે કચ્છિકના પીંડા જેવડો થાય છે, તેથી માતાનું શરીર પુષ્ટિ પામે છે. પાંચમે માસે પાંચ અંકુરા કુટે છે. બે હાથ, બે પગ, પાંચમું મસ્તક અને છઠે માસે રૂધીર તથા રોમ નખ ને કેશની વૃદ્ધિ થાય છે. સાતમે માસે સાતસો શીરા એટલે રસહરણી નાડીઓ બંધાય છે. આઠમે માસે સર્વ અંગ-ઉપાંગ પૂર્ણ ઉત્પન્ન થાય છે, નવમે માસે સર્વ અવયવ સાથે શરીર મજબૂત થઈ જાય છે.

ગર્ભસ્થ જીવ મહાકંઠ અને મહાપીડા લોગવે છે. જેમ કોઈ પુરુષને કોઠ તથા પિત્તનું દર્દ થયું હોય અને શરીરમાંથી પડ વહેતું હોય તેને સાડાત્રણ કોડ સોય અગ્નિમાં ધખાવીને તેના સાડાત્રણકોડ રૂંવાડામાં પરોવે, તેના ઉપર ખાર અને ચુનાનું પાણી છાંટે તે પછી આળા ચામડાથી મઢીને તડકે નાખે અને દડાની જેમ અથડાવે તો તેને કેટલી વેદના થાય ? ગર્ભસ્થ બાળકને પહેલે મહિને આવી વેદના લોગવવી પડે છે. તેથી બીજે મહિને બ્રમણી, ત્રીજે મહિને ત્રણગણી એમ નવમે મહિને નવગણી પીડા થાય છે ગર્ભાવાસની જગ્યા નાની છે. અને ગર્ભનું શરીર મોટું છે. ગર્ભમાં નવમાસ બીધે માથે લટકી રહેવું પડે છે. તે વખતે બે લીંચણ છાતીમાં ભરાયેલા અને બે હાથની મુઠી આંખો આડી દીધેલી હોય છે.

માતાની વડીનીત ગર્ભના નાકની દાંડી ઉપર થઈ નિકાલ થાય છે. બેઠેલી માતા ઉભી થાય તો આકાશમાં ઉછાળ્યો એમ લાગે, હેઠે બેસે તો પાતાળમાં પેસી ગયો એમ લાગે. માતા રસોઈ કરે ત્યારે ઇંટની ભડીમાં બળતો હોય તેમ લાગે, માતા દળતી હોય તો પોતે કુંભારને ચાકડે ચડ્યો છે એમ લાગે. માતા ચત્તી સુવે તો ગર્ભ પર સવામણની શીલા પડી હોય તેમ લાગે.

ગર્ભ કાળ પૂરો થાય ત્યારે માતા તથા ગર્ભની નાભીથી વિંટળાએલી રસહરણી-નાડી ઉખડી જાય છે ત્યારે જન્મ થવાની તૈયારી થાય છે. તેમાં માતા તથા ગર્ભના પુન્યનું તથા આયુષ્યનું બળ હોય તો સીધે-સીધો પ્રસવ થાય છે. જો બંને ભારેકમી હોય,

તો ગભ' આડો પડી જાય છે અને બંને મરણ પામે છે. અથવા માતાને બચાવવા ખાતર ગભ'ના ટુકડે ટુકડા કરી નાખવામાં આવે છે. (૧) જેમ સોની જતરડા સોંસરો તાર ખેંચે તેમ ગભ' ખેંચાઈ કોટી કપ્પે બહાર આવે છે. આવા ગભ'ના દુઃખોતું વર્ણન સાંભળ્યાં પછી ફરી ગભ'માં ન આવવું પડે તેવાં પ્રયત્નો કરવાની રૂચી ઉપડે છે ?

કર્મનાં પરિપાક દરેક જીવોને ભોગવવા પડે છે. કોઈના સારા કાર્યથી નાખુશી બતાવી દોય, કોઈની સારી વાતોને કાપી નાખી દોય, કોઈના ગુણગાન સાંભળતા ધર્મા ધર્મ દોય અને તેને કારણે તેના અવશુષ્ઠ આગળ કરી પાછો મુક્યો દોય, આવા બધાં કાર્યોને લીધે જે કર્મ બંધાય છે તેને વર્ણવજ કર્મ કહેવાય છે. તેના કૃણ રૂપે ગભ' આડો પડી જાય છે. કોઈ પણ રીતે પ્રસવ થતો જ નથી, તેથી કાપીને બહાર કાઢવો પડે છે. જન્મ વખતની પણ અનંતી વેદના ભગવાને કહી છે.

એક નગરમાં એક શ્રેણીને લલિતાંગ નામનો પુત્ર છે. પૂર્વના પુણ્યના યોગે રૂપ-સૌંદર્ય બુદ્ધિ પ્રાપ્ત થયું છે. કર્મે કરીને તે યૌવન-પ્રાંજલ્યમાં પ્રવેશે છે. પણ તેનામાં યૌવનનો ઉન્માદ નથી. અસદાચારી વર્તન નથી. ભણી રહ્યા પછી પિતાને કાપડનો વેપાર છે તે સાંભળી લે છે. એક વખત કેટલાક મુદ્દા લઈ કોઈને ત્યાં માલ દેખાડવા જઈ રહ્યો છે. રાજાના રાજભવન પાસેથી પસાર થાય છે. ભવનના ઝરુખામાં ઉભેલી રાણીની નજર લલિતાંગકુમાર પર પડે છે. મદમાતું યૌવન અને રૂપ સાથે નમણાશ જોઈ તેની આંખ ચળે છે. “અહાહા, આવા યુવાન સાથે જીવનનો આનંદ માણ્યો નથી ત્યાં સુધી નકામું છે. રાણી એકદમ દાસીને બોલાવે છે અને આજ્ઞા કરે છે. પેલો કાપડીયો જાય તેને બોલાવી લાવ. દાસી લલિતાંગકુમાર પાસે આવે છે અને રાણીને સંદેશો આપે છે. લલિતાંગકુમાર વિચાર કરે છે, રાણી સાહેબને કાપડ ખરીદવું હશે એટલે બોલાવતા હશે. તે રાણી પાસે આવી નમસ્કાર કરી બોલાવવાનું પ્રયોજન પૂછે છે. રાણી તેને અંદરના રૂમમાં આવવાનું કહે છે, અને પાછળથી બારણા બંધ થતા જાય છે. લલિતાંગ કુમાર ગભરાય છે. રાણી તેને કહે છે, આપને ગભરાવાની જરૂર નથી. મારી કૃપા આપના પર ઉતરી છે. “આપ મારું માનશે તો માલમાલ થઈ જશે. મેં રસ્તે ચાલ્યા જતાં તમને જોયાં અને તમારી સાથે સંસારના સુખ માણવાની તીવ્ર ઇચ્છા ઉત્પન્ન થઈ છે. આપ મારી ઇચ્છાને પૂરી કરો.” આ સાંભળી લલિતાંગ કુમાર કહે છે, માતા, આપ આ શું-બોલો છો ? આપનું સ્થાન કયું છે ? હું આપનો પ્રબળન એટલે પુત્રતુલ્ય છું. આપની આ માંગણી કોઈ રીતે યોગ્ય નથી. માતા, મારા પર મહેરબાની કરી મને પાછો જવા દો. મારે પરત્વીના પચક્રખાણ છે. રાજાની રાણી છે. સુખ વૈભવનો પાર નથી. રાજાના તેમના પર ચારે હાથ છે. છતાં વિષયની વૃત્તિ કેવા અનર્થ કરવા પ્રેરે છે ? તે કુમારને કહે છે, હું કોણ છું તે તું જાણે છે ? જો મારો અનાદર કરીશ તો તારા ઘરબાર બધા લુંદાઈ જશે અને લીખ માંગવાનો વખત

આવશે. માટે વાણીયા-વિદ્યા સુકી મારો બની જા. લલીતાંગ કુમાર આવેશમાં આવી કહે છે, મારી દષ્ટિમાં તમે રાણી નહિ, એક સાધારણ વ્યક્તિથી પણ ઉતરતા છો. તમારે શીવે તેમ કરી શકો છો. કેઈપણ ઉપાયે હું તમારો થવાનો નથી તે બરાબર સમજી લેજો. હલકા કુળમાં પણ ઘણી સ્ત્રીઓ પોતાના આરિચ્ચને વફાદાર રહે છે. એક હરિજન ભાઈ લાકડા કાપીને જંગલમાંથી ગામ તરફ ચાલી આવતી હતી. તેના રૂપમાં અંધ બંનેઓ એકે બરાસીયો તેની પાછળ પડે છે અને તાગે થવા દબાણ કરે છે. બાઈ કહે છે : બાઈ, તારે હાગીના જોઈતા હોમ તો મારા અંગ પર થોડાં ઘણાં છે તે આપી દઉં, પણ તારી ધૂંછાને તાગે તો હું નહીં જ થઈ શકું. શીલની રક્ષા કરવી એ દરેક સ્ત્રીનો ધર્મ છે, માટે મારો છેડો તું છોડી દે. ઘણું સમજાવવા છતાં બરાસીયો માન્યો નથી અને બાઈ પર બળાટકાર કરવા જાય છે. ત્યારે બાઈએ હાથમાં રહેલી કુહાડી ખૂબ બળપૂર્વક બરાસીયાના માથા પર મારી. અને તેના ત્યાં ને ત્યાં રામ રમી ગયા. પછી તેને હસડીને ચોરા પાસે લાવી અને ત્યાં બેઠેલા બરાસીયાઓને સંબોધીને કહ્યું, બુઓ, આ તમારો જાતિ બાઈ, મારા પર અત્યાચાર કરવા ગયો તેથી તેની આ દયા કરી છે. હવે તમારે મને જે સજા કરવી હોય તે કરજો. હરિજન બાઈ હતી, છતાં તેને શીલ પર કેટલો પ્રેમ હતો. અને આ ક્ષત્રિય કુળની બાઈ છે, છતાં વિષયનો હવસ કેટલો છે ! રાણી તથા લલીતાંગકુમાર બંનેની વાતો ચાલે છે. ત્યાં રાજાને આવવાની ઘંટડી વાગી. રાણીને થયું, રાજા આવશે અને આને જોશે તો રાજાને શંકા આવશે. એટલે લલીતાંગ કુમારને દોરડે બાંધી સંડાસમાં ઉધે માથે ઉતારી દે છે. રાજા આવીને સંડાસમાં જાય છે. વિંટા, પાણી વગેરે લલીતાંગ કુમાર ઉપર થઈને પસાર થાય છે. રાજા તો કાર્ય પતાવી થોડી વાર આરામ કરીને ચાલ્યા જાય છે. પણ તે પછી રાણી તેને બહાર કાઢતી નથી. છ મહીના સુધી એ વિંટાની કોટડીમાં રહે છે તેથી તેનું શરીર કુલાઈ ગયું છે. છ મહીને દોરડું ઘસાઈને તૂટી ગયું અને લલીતાંગકુમાર ગટરમાં પડ્યો. આ બાળુ લલીતાંગકુમાર શુભ થવથી તેમના માતાપિતા ખૂબ શોધ કરાવે છે. શોધી શોધીને થાકી જાય છે પણ ક્યાંય પત્તો લાગતો નથી. છ મહીના ગટરમાં પડ્યો, ત્યાં ગટર સાફ કરવા આવતી લંડડીની નજર પડે છે અને લલીતાંગકુમારને ઓળખી જાય છે. તરત શેઠને સમાચાર મોકલે છે. શેઠ પોતાના પુત્રને ઘેર લઈ જાય છે. શરીર સાફ કરાવે છે અને ખૂબ ગરમાવો આપે છે. થોડા દિવસમાં તે પૂર્વવત્ સ્વસ્થ થઈ જાય છે અને પોતાના ધંધાને સંભાળી લે છે.

વળી કોઈ વખત તે રાજાજન પાસેથી નીકળે છે. રાણીએ તેને જોયો. ત્યાં તેને પૂર્વની વાત યાદ આવી. અરે ! આને તો સંડાસમાં પૂર્યો હતો ! ફરી દાસીને જોતાવવા મોકલી, દાસી તેને જોતાવવા આવે છે. હવે લલીતાંગ કુમાર બૂલેચૂકેય ત્યાં જાય ખરો ? ગમે તેટલી જાલય આપે તો પણ તે ત્યાં ન જાય. એમ જાની પુરૂષ કહે છે, કે જેને ગર્ભની વેદના, ગર્ભના

દુઃખ, ત્યાંની અશુચિ વિગેરેનો ખ્યાલ છે તે આવી કેટલીમાં ફરી પુનારાની ઈચ્છા ન કરે. તમને ગર્ભાનું વર્ણન સાંભળ્યા પછી ત્રાસ છૂટતો હોય તો હવે એવી જાળખર સાધના કરો કે ભવનાં દુઃખનો અંત જ આવી જાય, ફરીને જન્મ જ ન લેવો. પ્રકે એવી સિદ્ધ ગતિ પ્રાપ્ત થાય.

“તદ્ભાઈ મિજ્જંતિ વુયાવુયાણાં ણરા પરેપંચસિદ્ધા કુમારા ।

જુવાણગા મજ્જિમ થેરગા ય, ચર્યંતિ તે આડલ્લણ પલીણા. ॥૧૦॥ સ્યં ૦ અં ૭

કેટલાંક જીવો ગર્ભમાં મરી જાય છે. આ દુનિયા પણ જોઈ નથી. કેટલાંક જન્મતા જન્મતાં માતાનું જોશ આવી જાય કે ડોકું-ગરદન બીંસમાં આવી જાય અને મરી જાય. આ શું ધર્મ કરી શકે? તમે કેટલાં પુણ્યશાળી છો? કેટલાંયે બાળમોંવાળા ન ઉતાર્યા હોય અને મરી જાય છે. કેટલાંક જીવાનજોધ થયા ને પીડીભર્યાં મરી જાય છે. અને પ્રૌઢ અવસ્થામાં પણ કેટલાંય મરી જાય છે. કેટલાંય વૃદ્ધાવસ્થામાં મરી જાય છે. આયુષ્ય પૂરું થયા પછી કોઈ રહી શકતું નથી.

“મોતના ભણુકારા વાગે એની ખબર પડતી નથી,

મોત ક્યારે આવશે એની ખબર પડતી નથી,

મોતને અટકાવવાની જડીબુટ્ટી જડતી નથી.”

મોત ક્યારે આવશે એની કોઈને ખબર પડતી નથી. પોતે ગયો હોય માંદાને જોવા હોસ્પીટલમાં, એમાં પોતે જ મરી જાય છે, અને માંદો જીવી જાય છે. આવા અનેક બનાવો તમે પ્રત્યક્ષ નિહાળો છો ને? ઘણાંને ખલે ઉપાડી મૂકવા જાવ છો, સ્મશાનમાં જઈ અંતિમ ક્રિયા કરતાં ‘મારે પણ મરવાનું છે’ એમ થાય છે? આજે માનવો માત્ર સ્વાર્થ સિવાયના વિચારો કરી શકતા નથી. કારણ આખું જીવન સ્વાર્થમય બની ગયું છે. પિતા મૃત્યુ પામે તો પુત્ર જો હિસાબ ગણ્યો કે મારા માટે શું મૂકી ગયા? પિતા લાખો રૂપિયા મૂકી ગયા હોય તો છોકરાને કેટલો સંતોષ થાય. અને જો કંઈ ન મૂકી ગયા હોય તો કેટલું દુઃખ થાય? મૂકીનું તમને મહાત્મ્ય આવે છે, પણ આપણા પરમ પિતા અનંતજ્ઞાની પરમાત્મા જે જ્ઞાનની મૂકી મૂકી ગયા છે તેનું મહાત્મ્ય તમારા હૃદયમાં કેટલું છે? આ જ સાચું નિધાન છે. સાચી પુણ્ય છે. અજ્ઞાની જીવોને ભગવાનની વાતમાં શંકા આવે છે. જેનાથી ભવબંધન છૂટી જાય તે વાત હૃદયમાં ઉતરતી નથી. અને જે ભવ વધારનાર છે, બંધનમાં જોડનાર છે, ક્ષણિક છે તેના પર કેટલો મોહ છે? કેટલી આસક્તિ છે?

“આવ્યો હતો તું છોડવા, બાંધીને શાનો જાય છે,

સ્વમાંથી તું પરમાં જઈ, શાને વધુ રીખાય છે (૨)

ચેતી જા, આતમ ચેત હવે, અવસર ચાલ્યો જાય છે. (૨)”

હે ચૈતન, તું હવે ચૈત. તું અહીં શા માટે આવ્યો છે? કર્મ બાંધવા આવ્યો છે કે છોડવા? માનવનો અવતાર એ કર્મથી મુક્ત થવાનું શ્રેષ્ઠમાં શ્રેષ્ઠ સાધન છે. પણ આજે તમારી કાર્યવાહી કેવી છે? સિદ્ધ પદ જોઈતું હોય, ગર્ભના દુઃખો ન જોઈતા હોય તો ભગવાનની આજ્ઞાને અનુસરો અને ચારિત્રને જીવનમાં અપનાવો. તો આત્માનું અવિનાશી કલ્યાણ થશે.

વ્યાખ્યાન નં.....૨૧

શ્રાવણ સુદ ૮ ને શુક્રવાર તા. ૩૦-૭-૭૧

અનંતજ્ઞાની શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ બારમા ઉપાંગ વન્હિશામાં નિષધ-કુમારનો અધિકાર કહ્યો છે. તરવાનો માર્ગ બતાવીને સુંદર સૂત્ર-સિદ્ધાંત આપીને ભગવાને આપણી ઉપર ઘણી કરૂણા વરસાવી છે. આપણો ચૈતન્યદેવ કર્મના દબાણમાં આવી ગયો છે. અને વિકારીભાવો ઉભા કરે છે. તે ચૈતન્યને સ્વ માં લાવી જીવનનું ઘડતર કરવાનું ભગવાન કહે છે.

દેવતીદેવી ગર્ભનું બરાબર પાલન કરે છે. ગર્ભનું રક્ષણ કેમ કરવું? એ માતાએ સમજવું જોઈએ. જે માતા સમજણી છે એ બહુ તીખું ન ખાય. બહુ ખાલ-ખાલ ન કરે, બહુ જલ્દીથી ચાલે નહીં. એવી સંસ્કારી માતા ઉચ્ચ કોટીનાં પુસ્તકોનું વાંચન કરે. સંતોનો સંબોધન કરે, સામાયિક-પ્રતિક્રમણ વિ. ધાર્મિક ક્રિયાઓ કરે. દાન-શીલ-તપની ભાવના ભાવે. આ બધા સંસ્કાર ગર્ભસ્થ બાળક પર પડે છે.

ભગવતી સૂત્રમાં કહ્યું છે કે પ્રત્યેક માસના આયુષ્યવાળો જીવ મરીને બીજા દેવલોક સુધી જઈ શકે છે. ગર્ભમાં એવા શું પુણ્ય કર્યા કે દેવલોકમાં જાય! તે માટે સમજવે છે કે, કોઈ ગર્ભિણી બાઈ વ્યાખ્યાન સાંભળવા આવે. તે વખતે ગર્ભસ્થ બાળક પણ જો વીર્ય-લબ્ધિ-યુક્ત હોય તો શુદ્ધ મહારાજનું વ્યાખ્યાન સાંભળે. શુદ્ધ મહારાજ બંધ મોક્ષની વાત એવી લાક્ષણિક દબથી કરે કે તે સાંભળતા તે બાળકને ખૂબ આનંદ આવે. ધર્મનો પિપાસુ, સ્વર્ગનો પિપાસુ, મોક્ષનો પિપાસુ એવો આ જીવ શુદ્ધેવની વાણી ખૂબ ધ્યાનપૂર્વક સાંભળે છે. શુદ્ધેવ કહે છે.

“અનંત કાળથી આથક્યો, વિના ભાન ભગવાન,
સેવ્યા નહિં શુદ્ધ સંતને, મૂક્યું નહીં અભિમાન”

અનાદિકાળથી અંતરમાં વિષય-ભોગની ગંદી લાલસા અને વાસના ધૂપાએલી છે. વિષયો પ્રત્યે રસ છે ત્યાં સુધી મનમાં અપવિત્ર વિચારો આવે છે. માટે પહેલું કામ અંતરની સફાઈનું કરવાનું છે. આ જીવ અનાદિકાળથી રખડે છે. તેને સત્સંગ કરવાની જરૂર છે. જેણે પ્રભુનું નામ ન બોલ્યું, તેણે જનેતાનું દૂધ લબ્ધ્યું છે. અંતરના ઝોરડામાં અનેક પાપરૂપી કચરાઓના ગંજ ખડકાયા છે. તેને સાફ કરવાનું સાધન તે સત્સંગ છે. માંડ કરીને મનુષ્યદેહ મળ્યો છે. જો વીતરાગ-ભગવંતનું નામ ન બોલ્યું તો અવતાર એળે જશે.

“કર વિચાર તો પામ.” આત્મ ધર્મનો વિચાર કર તો તને તત્ત્વ મળશે. જે ભગવાનને માનતા નથી અને ધર્મને માનતા નથી તેઓ મિથ્યાત્વી જીવો છે. મિથ્યાત્વી જીવો મિથ્યા-વાણી કાન માંડીને રસથી સાંભળે છે. તમને ભગવાનનું મહાત્મ્ય કેમ આવતું નથી? પ્રભુએ સૂક્ષ્મ વાત પણ કેવી સરસ રીતે કહી છે. ?

“અનંત અનંત ભાવ ભેદથી ભરેલી ભલી અનંત અનંત નય નિરૂપે વ્યાખ્યાની છે, સકલ જગત હિતકારિણી હારિણી મોહ તારિણી ભવાખ્ધી મોક્ષ ચારિણી પ્રમાણી છે, ઉપમા આખ્યાની જેને તમા રાખવી તે વ્યર્થ આપવાથી નિજમતિ મપાઈ મેં માની છે, અહો ! રાજ ચંદ્ર ખાલ ખ્યાલ નથી પામતા એ, જીનેશ્વર તણી વાણી બાણી તેને માણી છે.

પરમાત્માની વાણી અપૂર્વ અઢોકિક છે. તેની કિંમત તો કોઈ ભાગ્યશાળી વિરલ વ્યક્તિને જ થાય છે. જેમાં નય, નિરૂપા, પ્રમાણ, કાર્ય, કારણો વિગેરેનું ઘણું ઘણું વર્ણન કર્યું છે તેને યથાર્થ રીતે બોલે. લાખ રૂપિયાના હીરાને કોઈ પચાસ હજારનો કહે તો હિરાની કિંમત તો જેટલી છે એટલી જ છે. પણ કિંમત કરનારની કિંમત ઘટે છે. જ્યાં પ્રભુ-વાણીનો આદર નથી ત્યાં ઉપદેશની પણ અસર નથી.

જ્ઞાની કહે છે કે ગર્ભનો જીવ પણ દેવલોકમાં જાય છે. વીર્ય અને વૈકિય લગ્નિધી ધર્મ સાંભળી શ્રદ્ધા કરી દેવાયુ બાંધી દેવલોકમાં જાય છે. તેને એવો વિચાર થાય છે કે મેં સંતનો આશ્રય લીધો નહીં. હે ભગવાન ! ક્યારે આવો સુંદર યોગ આવે કે હું સંતનો સમાગમ કરું ! પ્રત્યેક માસનો જીવ વૈકિયના પંદર ઘરમાં જાય. દશ ભવનપતિ ૧ વાણ્યવંતર, પહેલાં એ દેવલોક ને પહેલી નર્ક, બે મહિનાથી નવ મહિનાનો જીવ પણ દેવલોકમાં જઈ શકે છે. અને નરકમાં પણ જઈ શકે છે. કોઈ કહે “અરે આ છોકરાએ કયા પાપ કર્યા હશે કે તે આંધળો આવ્યો, રોગી આવ્યો ? ” ગર્ભમાં જીવ સારી ભાવના કરી શકે છે તેમ જ ખરાબ ભાવના પણ કરી શકે છે. શુદ્ધ મહારાજનો યોગ સાંભળીને શુભવિચારો જાગે અને તેમાં જો આયુષ્યનો બંધ પડી જાય તો દેવલોકમાં જાય છે. ગૌતમસ્વામી-એ પૂછ્યું. “ગર્ભનો જીવ નર્કમાં કેવી રીતે જાય છે ? ” ભગવાન કહે છે કે હે ગૌતમ ! નર્કમાં જનારા તે જીવને વીર્યલગ્નિધ અને વૈકિયલગ્નિધ હોય છે.

એકઠા એક રાણી રાખને કહે છે, “અત્યારે શેની તૈયારી કરવા માંડી ?” રાખ જવાબ આપે છે. “એક સૈન્ય ચડી આવે છે. એની સામે લડાઈ કરવા બંધ” છું.” આ વાત ગર્ભાને જીવ પણ સાંભળે છે. તે વિચાર કરે છે. “અરે, માતા પિતા ઉપર દુશ્મનો ચડી આવે છે તો હું એને ખતમ કરી દઉં, જેથી એમને તકલીફ લેવી ન પડે.” આમ વિચારી વૈકિયલખિધથી હાથી કર્યો, પાયદળ કર્યું. ચતુરંગી સેના સજ્જ કરી અને રણસંગ્રામમાં મોકલી. અને સંગ્રામ ચલાયો, કાપો, મારો, મારો એમ જૂમો પડે છે. દેકારો થઈ રહ્યો છે. ગર્ભાના જીવનું લશ્કર ઘણું સામનો કરે છે. તેનો એકપણ સૈનિક મરાતો નથી. અને સામેના લશ્કમાં ઘમસાણ મચી જાય છે. લડાઈ ચાલુ છે. વિચાર કરે છે કે આ વચમાં કેનું લશ્કર આવ્યું ? આની સામે કેાણ લડાઈ કરે છે ? મારું લશ્કર તો આ રહ્યું. રાણી સાતમે માળે લડાઈ જોવા માટે ચડે છે. રાખનું લશ્કર જઈ રહ્યું છે. પણ યુદ્ધ મેદાનમાં યુદ્ધ ચાલુ છે. આ કેાણ લડી રહ્યું હશે ? અરે આ કેવાં બહા-દુરીથી લડે છે. ત્યાં સામેથી એક બાણ ખૂબ વેગથી આવે છે. અને રાણીના પેટમાં રહેલા ગર્ભના મૂળ શરીરને બાણ વાળે છે. યુદ્ધના પરિણામમાં ગર્ભાને જીવ મરીને પહેલી નર્કમાં જાય છે. અને માયા બધી સંકેલાઈ જાય છે. લડાઈ કરતું આખું લશ્કર સમાપ્ત થઈ જાય છે. ગર્ભમાં રહેલા જીવો ભાગ્યશાળી હોય છે અને કૂર પણ હોય છે. રેવતીદેવીના ગર્ભમાં કેાઈ સુપાત્ર જીવ આવ્યો છે, કારણ કે તેને સિંહનું સ્વપ્ન લાગ્યું છે. ગર્ભ રહ્યા પછી બાળક ત્રણ વરસનું થાય ત્યાં સુધી અબ્રહ્મચર્ય પાળે તેનું બાળક સ્વરૂપવાન અને બળવાન થાય. જે ઠેક સુધી અબ્રહ્મચર્યનું સેવન કરે છે, એનું બાળક રોગી થાય છે. અબ્રહ્મચર્યમાં જે બળ છે, તાકાત છે, એ બળ અને એ તાકાત બીજામાં નથી. ઘણાં જીવો મુઆની આળસે જીવે છે. એ તપેલી ચુલેથી ઉતારે પણ થાકી જાય છે. અને કહે, આપણાથી કામ ન થાય. આગળનાં માણસો કેટલું કામ કરતાં, પણ થાક કેને કહેવાય એ ખબર ન હતી. પાણી ભરવું તો હાથે ને વાસીદુ વાળવું તો હાથે. આવા અનેક ઘરનાં કામ તેઓ કરતાં. આજે જે તાકાત જોઈએ તે નથી. અબ્રહ્મચર્યથી નસોને બળ મળે છે. જ્ઞાનતંત્રને બળ મળે છે. રોજનું એકશેર અનાજ ખાય તો ૪૦ દિવસે એક મણ અનાજ થાય. અને તેનું ૪ શેર લોહી થાય. અને આમાંથી એક રૂપિયા ભાર વીર્ય થાય. એક વખતના અબ્રહ્મ સેવનથી તે વીર્ય નાશ પામે છે. એક જ ગુણવાન, બળવાન અને સંસ્કારી પુત્ર પિતાની જે ખ્યાતિ અને આબરૂ વધારે છે તે બળહીન અનેક પુત્રો વધારી શકતા નથી. તારાઓ હજારો હોય પણ ચન્દ્ર જેટલો પ્રકાશ આપી શકતા નથી. સિંહનો સંભોગ જીંદગીમાં એક જ વખત થાય છે. એનાથી ઉત્પન્ન થએલ સિંહમાં કેટલી તાકાત હોય છે ! કયાં હાથીનું કદાવર શરીર અને કય સિંહનું શરીર ! પણ તાકાતની દૃષ્ટિએ સિંહ વિશેષ તાકાતવાળો છે.

પ્રદ્યુત્યનાં મહિમાને સમજે. ખરાબ વાંચન ન વાંચે. ખરાબ ચિત્રો પણ ન જુએ. આજે જ્યાં જુઓ ત્યાં પ્રેમલા પ્રેમલીના ફાટા, અને અર્ધ નગ્ન ફાટા જેવા મળે છે. આથી પ્રજા ઉપર ખરાબ અસર થાય છે. પ્રદ્યુત્યનાં ભાવ ઉતરી જાય છે. તમારા બાળકોને સંસ્કાર આપશો તો તેઓ અવશ્ય સારા અને સંસ્કારી બનશે.

એક વિદ્યાર્થી ઈન્ટર ભણીને બી. એ, માં આવ્યો. સ્વભાવ શાંત અને સંસ્કારી છે. તે પિકચર જેવા પણ જતો નથી. પણ એક વખત તેના મિત્રો તેને ખૂબ આગ્રહ કરે છે. “ચાલો, એક પિકચર દોઢ વર્ષથી ચઢ્યું છે, ખૂબ સરસ ચાલે છે. જેવા જેવું છે. પિકચરનું નામ ‘તૂફાન’ છે.” મિત્રના ખૂબ આગ્રહથી આ ભાઈને પિકચર જોવા જવાનું મન થયું.

“હુજોનાના સંગથી શુભ ચિત્ત પણ હોળાય છે,
દરિયા નજીક પાણી મીઠું સરિતાનું ખાઈ થાય છે,
એક તણખો અગ્નિનો, જથ્થો જલાલે ધાસનો,
દૂધને વિકૃત કરે છે, એક છાંટો છાશનો.....

નદીનું પાણી મીઠું હોય છે પણ દરિયાનો સંગ થતાં ખાઈ બની જાય છે. અગ્નિનો એક તણખો રૂનાં મીઠા ઢગલાને પણ બાળી નાખે છે. દૂધમાં છાશનું એક ટીપું પડે તો દૂધ પણ વિકૃત થઈ જાય છે. માણસ સોબતથી બગડે છે. સારી સોબત હોય તો સંસ્કારી અને સારો બને છે. અને ખરાબ સોબત હોય તો અસંસ્કારી બને છે. સુખ શાંતિ, આનંદ, બધું આત્મામાં છે. પણ અજ્ઞાની માણસ ‘સીનેમા જેવાથી શાંતિ મળશે, આનંદ મળશે’ એમ માને છે. સિનેમાને જ ફેક્ટરી માની છે. બહુ પ્રવૃત્તિ કરીને મન જ ચાક્રી ગયું હોય તો મગજને તાણું કરવા સીનેમામાં જાય છે. આ યુવાન ‘તૂફાન’ પિકચર જેવા માટે જાય છે. તેમાં એક પ્રસંગ ઘણો જ રોમાંચ હોય છે. એક યુવાન અને યુવતી સાથે કોલેજમાં ભણતા હોય છે. વાતચિત કરતાં પરિચય વધતો જાય છે. યુવતીની દૃષ્ટિમાં પવિત્રતા છે. પણ યુવાન પવિત્ર રહી શકતો નથી. યુવતીના રૂપ પાછળ એ ગાંડો બને છે. એક વખત યુવતી પાછળ યુવાન ચાલ્યો જાય છે. અને પ્રસંગ મળતાં કહે છે. “તુ મારી સાથે લગ્ન કર.” મને તારા પર ખૂબ પ્રેમ છે, પણ આ યુવતી ના પાડે છે. તેથી યુવાનને ખૂબ ક્રોધ થયે છે અને વિચાર કરે છે કે હું આને બતાવી દઉં કે હું કોણ છું? મનમાં અભિમાન જાગ્યું. યુવતીને મનાવવાના બે-ત્રણ વખત પ્રયત્ન કરી જોયા, પણ યુવતીએ સંબંધ કાપી નાખ્યો. હવે તેની સાથે વાત કરતી નથી. ભેગો થઈ જાય તો દૂર ખસી જાય છે. એક વખત યુવતી તેની ભાણી હોસ્પિટલમાં છે તેને ટીફીન દેવા ગઈ હતી. ત્યાંથી પાછી ઘર તરફ જઈ રહી છે. રાત્રીના અગિયાર વાગ્યા છે. સાથે કોઈ છે નહિ. રસ્તા પર પણ ખાસ અવર—જવર નથી. પેલો યુવાન લાગ જોઈને રસ્તા પર જીલો રહ્યો છે. અને જેવી તે નીકળે છે કે તરત જ ચોટલો પકડીને પૂછે છે કે ભાઈ,

મારી સાથે લગ્ન કરીશ ને ? સુવતી સાફ સાફ ના કહે છે. બંને વચ્ચે હપાહપી થાય છે. સુવતી બુમાબુમ કરે છે ત્યાં તો છુપાવી રાખેલો છરો હુલાવી દીધો. જોવા ગયેલાં સુવાનને આ પ્રસંગ હૈયામાં પેસી ગયો. સારી વાત મગજમાં જલ્દી બેસતી નથી. પણ ખરાબ વાત જલ્દી મગજમાં બેસે છે. આ છોકરાઓ બે વાર, ત્રણ વાર એમ અદારવાર આ પીકચર જોયું. અને પેલો પ્રસંગ રસથી જીએ છે. આ સુવાનને થોડા વખતમાં B. A. માં બહુતી છોકરી બાનુમતી સાથે સારો સંબંધ બંધાય છે. અને પૈસની આપ-લે કરે છે. થોડા વખતમાં પરિચય ખૂબ વધી ગયો. તે સુવાન પેલી બાનુમતીને કહે છે. “જો તું માનતી હો તો આપણે લગ્ન કરી લઈએ.” બાનુમતીએ સ્પષ્ટ શબ્દોમાં કહી દીધું. હું તમને ઈચ્છતી નથી. તમે મારી સાથે પ્રેમની વાત કરશો નહિં. આ સુવાનને પિકચર જોયા પછી એના મન ઉપર એની અસર ગાઢ પડી ગઈ છે. બે-ત્રણવાર બાનુમતીને કહી જોયું. પણ તે માની નહિં. એકવાર બાનુમતી રાતનાં નીકળી તો સિનેમાનાં દૃશ્યની જેમ જ તેને ચોટલો પકડી ઢસડે છે. અને મારી સાથે લગ્ન કરીશ, કે નહિ ? એમ પૂછે છે. છોકરી કેમય માનતી નથી. ચોટલે તેને છરો મારીને તે સુવાન ભાગી જાય છે. પકડાવાની બીકે નાનાં ગામડામાં રહેવા ચાલ્યો જાય છે. સવારે તો પેપરમાં આ પ્રસંગ આવ્યો. સી. આઈ. ડી. એ તપાસ કરી અને સુવાનને ગામડા-માંથી પકડયો. પોલીસે જેલમાં બેસાડયો. અને પૂછયું. તારામાં આવા સંસ્કાર ક્યાંથી આવ્યા ? સુવાને જવાબ આપ્યો, મેં ‘તુફાન’ પીકચર ૧૮ વાર જોયેલું અને આ પીકચર જોવાથી એના સંસ્કારો જોવા પડી ગયા કે મારાથી આવું કૃત્ય થયું. રે સીનેમા ! તારા પાપે કેવો કડ્ડણ અંજલમ આવ્યો ? સીનેમા જોવાથી કેવા ખરાબ પરિણામ આવે છે !

સદ્ગુણનાં સંગથી મોક્ષ મળે છે. ગર્ભનો જીવ સારા વિચારથી દેવલોકમાં જાય છે. અને ખરાબ પરિણામથી નરકમાં પણ જાય છે. બીજી નરકથી સાતમી નરક સુધી અને ત્રીજા દેવલોકથી સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાન સુધી જાય તે જીવ પ્રત્યેક વરસનો હોવો જોઈએ. તવ વરસનો બાળક પણ કેવળજ્ઞાની થઈ શકે છે. આપણે કેટલા વરસના થયા ? કેવા સુંદર જોગમાં આવ્યા ! પણ મળેલી સગવડતાની કંઈ કિંમત છે ?

“દેવદુલ્ભ મળ્યો, માનવી દેહ આ, વિષયની વાટમાં કેમ ગાળે !
અર્કે શુભાખનો ખૂબ મોલો મળ્યો, ઢોળતો કાં અરે કીચ-ખાળે !
રત્નચિંતામણી હાર હાથે જડ્યો, કાચ બદલે અરે કાં શુભાવે !
આંખ ઉઘાડીને નિરખ તું માનવી, પ્રાપ્ત અવસર ફરી હાથ ના’વે.”

જ્ઞાનીપુરુષ કહે છે. હે ભાઈ ! આ મનુષ્ય અવતાર મળ્યો છે. એ દેવ-અવતારથી પણ દુલ્ભ છે. તેને પાંચ ઈન્દ્રિયનાં સુખમાં શા માટે બરબાદ કરી નાખે છે ? હિનાતું અને શુભાખતું કિંમતી અત્તરતને પ્રાપ્ત થયું છે તેને કાદવથી ખરડાયેલા પગ વડે કેમ ઢોળી નાખે છે ? વિષયની

વાસનામાં જીંદગી ક્યાં ચાલી જાય છે તે પણ ખબર પડતી નથી. રત્નચિંતામણી જેવો શ્રેષ્ઠ ધર્મ મળ્યો પણ તમને તેની કિંમત ક્યાં છે? સરસ યોગ મળ્યો, સરસ જીંદગી મળી. અને સુંદર સમય મળ્યો, માટે અધ્યયન કરો, સારું વાંચન કરો. માળા ફેરવો અને ભગવાનનું સ્મરણ કરો. પેલા યુવાનને અંતે ફાંસીની સજા મળી. અને મરતાં મરતાં તે કહેતો ગયો કે કોઈ સીનેમા જોશો નહીં.

બાળકોને ગર્ભમાંથી જ સુંદર સંસ્કાર પમાડવા અને જન્મ પછી પણ સારા સંસ્કારો આપવા જોઈએ. સારા સંસ્કારથી સંતાનો સારા બને છે. માતૃપિતાએ પહેલાં શુર છે. દેવતી દેવી ગર્ભનું ખૂબ સારી રીતે પાલન કરે છે. આખો દિવસ ધર્મની પ્રવૃત્તિ કરે છે. વિશેષ અધિકાર અવસરે કહેવાશે.

વ્યાખ્યાન નં...૨૨

આવાણ સુદ ૯ ને શનિવાર તા. ૩૧-૭-૭૧

અનંત જ્ઞાની પરમાત્મા ભગ્ય જીવોને સિદ્ધાંત દ્વારા સમજાવે છે. સિદ્ધાંત એટલે ત્રણેય કાળે સિદ્ધ થયેલી વસ્તુ, તેનું નામ સિદ્ધાંત.

અહીં નિષધ કુમારનો અધિકાર ચાલે છે. દેવતી દેવી ગર્ભનું સારી રીતે પાલન કરે છે, એમ કરતાં ૯ માસ અને સાડા સાત રાત્રિ વ્યતીત થતાં પુત્રને જન્મ આપે છે. રાણીને પુત્રનો જન્મ થવાથી દાસી બગસદ્રજી પાસે જાય છે અને રાજાને જય વિજય શબ્દથી વધાવી પુત્ર જન્મની વધામણી આપે છે. પુત્ર જન્મની વધામણી સાંભળતા રાજા એકદમ આનંદમાં આવી ગયા. અને દાસીને જીવે ત્યાં સુધી ચાલે એટલું પ્રીતિદાન આપ્યું. તથા તેને ગુલામીમાંથી મુક્ત કરી.

પહેલાના રાજાઓ હૃદયનાં ખૂબજ ઉદાર હતા. તિથિ કર કે સદ્ગુરુ પધાર્યાની વધામણી વનપાલ આપે ત્યારે રાજા તેને મુગટ વળીને બધાં અલંકારો ભેટ આપી દેતાં. તમને સદ્ગુરુ પધાર્યાના સમાચાર મળે તો સમાચાર આપનારને શું આપો? રાજાઓ પુત્ર-જન્મના આનંદમાં દાસીઓને દાસત્વમાંથી મુક્ત કરતાં, જેલમાં જન્મટીપમાં સડતાં હોય એને મુક્ત કરતાં. તેમને એટલો બધો આનંદ થતો કે આવી ક્રિયાઓ સહેજે થઈ જતી.

બલભદ્રને ત્યાં પુત્રનો જન્મ થાય છે. દુનિયામાં જન્મ તો ઘણાંનો થાય છે. આપણે પણ આ ધરતી પર જન્મ ધારણ કર્યો અને તિથિ કરે. પણ જન્મ્યા. તિથિ કરે. “લોગસ્સ ઉન્નજેયગરે.” લોકમાં ધર્મના ઉદ્યોતના કરનારા હોય છે. આપણો જન્મ કોઈ એ જાણ્યો પણ નહીં. અને તિથિ કરના જન્મ વખતે ત્રણ લોકમાં અજવાળા પથરાય છે. નારકીમાં અંધકાર જ હોય છે. ત્યાં પણ પ્રકાશ પ્રકાશ થઈ જાય છે. ત્રણ નર્ક સુધી પરમાધામીઓ માર મારે છે તે પણ માર મારતા અંધ થઈ જાય છે. આ વખતે જુના નારકીને નવા નારકીઓ પૂછે છે કે આ પ્રકાશ કેમ થયો? પરમાધામીને માર પડવો કેમ અંધ થયો! ત્યારે જુના નારકી કહે છે. અત્યારે મનુષ્ય ક્ષેત્રમાં કોઈ તિથિ કર દેવનો જન્મ થયો હશે અથવા તેમને કેવળ જ્ઞાન થયું હશે. આ સાંભળી તેઓ વિચાર કરે છે “હું કેવો પાપી, અધમ છું! જ્યારે મનુષ્યનો જન્મ મળ્યો ત્યારે ધર્મ તરફ મેં ઉપેક્ષા કરી. વીતશગની વાણી સાંભળી નહિં. સત્સંગ કર્યો નહિ. વૈરાગ્ય ભાવને હૃદયમાં સ્થાપ્યો નહિ. વિષયોમાં ઉન્મત્ત બની, આરંભ પરિગ્રહનાં સેવનમાં રત બની, પંચેન્દ્રિયનો વધ કરવામાં પણ અચકાયો નહિં, પરિણામે આ દુઃખમય નરકમાં જન્મ લેવો પડ્યો.” આમ પોતાના દુષ્કૃત્યનો પશ્ચાંતાપ કરતાં કરતાં ૧-૨-૩ થી માંડી અસંખ્યાતા નારકીને સમ્યગ્દર્શન પ્રાપ્ત થાય છે.

રાજકુટુંબમાં દિકરાનો જન્મ થાય ત્યારે તોપો કુટે છે અને તીથિ કરનો જન્મ થાય છે ત્યારે ઇન્દ્રતું ઇન્દ્રાસન ચલાયમાન થાય છે. ઇન્દ્ર મહારાજ અવધિ જ્ઞાનનો ઉપયોગ મૂકી જુએ છે. ચલાયમાન થવાનું કારણ જાણે છે કે ભરત ક્ષેત્રમાં તિથિ કર દેવનો જન્મ થયો છે. આનંદના સમાચાર સુધોષા નામના ઘંટ દ્વારા ૩૨ લાખ વિમાનવાસી દેવોને આપે છે. અને કહે છે “ભરત ક્ષેત્રમાં તિથિ કર દેવનો જન્મ થયો છે. તેમનો જન્મ-મહોત્સવ કરવા શકેન્દ્ર મહારાજ મેરૂ પર્વત પર જઈ રહ્યા છે અને બધાને તે મહોત્સવમાં ભાગ લેવા આજ્ઞા કરે છે. પાલક વિમાન તૈયાર થઈ ગયું છે. સૌ પોતાના નામાંકિત આસને આવી બેસી જાય છે અને અસંખ્યાત દેવદેવી ભગવાનનો જન્મ મહોત્સવ ઉજવવા આવે છે.

પ્રભુ કમળ માફક નિર્લેપ બની જીવનને અપૂર્વ બનાવે છે. સંસારનો કોઈ ભાવ એમને ભીંજવી શકે નહિં. કોઈપણ ઝગડો એમને ખીજવી શકે નહિં. કોઈ પણ પદાર્થનો રાગ એમને રીઝવી શકે નહીં. દુન્યવી કોઈ પણ ચમત્કાર એમના ચિત્તને ચમકાવી શકે નહિં. ભગવાનની કેવી દશા અને આપણી કેવી દશા! કોઈ વિચાર થાય છે?

હું જન્મ્યો છું એ ધરતી પર તું જન્મ્યો તો જે ધરતીમાં ને પહોંચ્યો મુકિતમાં,

હું તો ભટકું છું ભવમાં ભટકું છું, તું શીવધામી છે, તું ક્યાં! હું ક્યાં?

ભગવાન જે ક્ષેત્રમાં જન્મ્યા હતાં તે ક્ષેત્રમાં આપણો પણ જન્મ થયો છે. ભગવાન પોતાના પુરુષાર્થથી મોક્ષમાં પહોંચી ગયા. અને આપણે અજ્ઞાનને કારણે હજી ભટકી રહ્યા

છીએ. ક્યાં ભગવાનની પ્રભુતા અને ક્યાં આપણી પામરતા ? અનંતા વીરપુરુષો સિદ્ધ-
ગતિને પામી ગયા અને તેમાં આપણો નંબર ન લાગ્યો. કેટલી અફસોસની વાત છે ! ભગવાને
ઉત્તર તપ કરી કર્મોને ખપાવ્યા, જ્યારે આપણે કર્મના તાપથી તપાઈ ગયાં. સેકાઈ ગયા.
સંસારના તાપથી ભેચેન બની ગયાં. પ્રભુએ અપ્રમત્ત દશા કેળવી. જ્યારે
આપણે પ્રમાદમાં પડી શારીરિક સુખને મહત્વ આપ્યું. માનસિક વ્યથાથી ધર્મરૂપી ધન
લૂંટાવી દીધું. ક્રોધથી ક્ષમારૂપી ધન ખલાસ કર્યું. નમ્રતા નસાડી, માયા પાછળ શાન-ભાન
ખોયું. પારસમણી જેવા પ્રભુ મળ્યા, છતાં આપણી કેવી દુર્દશા થઈ ! માનવનો જન્મ તો
મળ્યો પણ જીવનની સુધારણા કરી શક્યા નહીં.

જન્મ થવો એ એક સામાન્ય વાત છે. પણ જન્મ થયા પછી જન્મને સફળ
બનાવવો એ ખૂબ મહત્વ પૂર્ણ વાત છે. જન્મ પાછળ મૃત્યુ તો ફરેકને અનિવાર્ય છે.
પણ ધન્ય જીવન કેતું ? જે મમતાને મૂકીને સમતાને આરાધીને, આત્મ કલ્યાણ તરફ
લક્ષ આપે છે, તેનું જીવન ધન્ય છે.

“લેખા વિનાના પ્રાણીઓ પહોંચી ગયા છે કાળને,
લેખા વિનાના જાય છે મૂકી સર્વ જાળજાળને,
લેખા વિનાના જશે વળી આદિ અનાદિ ન્યાય છે,
જન જાણીએ મન માણીએ, નવ કાળ મૂકે કોઈને.”

કાળ પાસે કોઈનું ચાલતું નથી. જન્મ એનું મૃત્યુ એ અનાદિથી ચાલ્યું જ આવે
છે. પણ મૃત્યુ થયાં પછી જન્મ ન લેવો પડે એવું જીવન બનાવો. સિદ્ધપદને પામેલા
અનંતા જીવો મૃત્યુ લોકમાંથી નિર્વાણ પામ્યા. પણ હવે ફરી એમને સંસારના દુઃખો
લોગવવા આવવાનું નથી. જેને ફરી જન્મ લેવાનો નથી. એનો જન્મ પણ ધન્યવાદને
પાત્ર છે. નિષધ કુમારનો જન્મ થાય છે. તેનાં જન્મભક્ષર અને કુંડળી જ્યોતિષિ કહે છે.
ભગવાન સુયગડાંગ સૂત્રમાં કહે છે.

“કેઈ નિમિત્તા તહિયા ભવન્તિ કસિંચિ તં વિષ્વક્રિન્દ્ર નાણં
તેવિજ્જભાવં અણહિજ્જમાણા આહંસુ વિજ્જા પરિમેક્ખમેવ ॥૧૦॥

“કેટલાંક નિમિત્તને જોનારા સાચા પણ પડે છે. કેટલાક ખોટા પડે છે, જ્યારે
રાણકદેવીનો જન્મ થયો ત્યારે તેમના પિતાશ્રીએ જોષીઓ તેડાવ્યા. તેઓએ કુંડળી કાઢી
પણ ભાવિ અનિષ્ટ દેખાણું એટલે રાજાને કહ્યું : હે રાજા ! કુંવરી સાહેબનું ભાવિ
જાણવા યોગ્ય નથી. માટે અમે કહી શકશું નહીં.” રૂપરૂપનાં અંબાર જેવી અને ચાંદીના
ટુકડા જેવી તેજસ્વી, નમણી એ બાળકી છે, છતાં ભાવિ કેટલું ભયંકર લાઈને આવી
હશે કે જોષીઓ કહી શકતા નથી.

સામાન્ય રીતે એવો નિયમ છે કે જે જાણવાની કોઈ ના કહે તેનો આગ્રહ વિશેષ થાય. રાજાએ વાત જાણવાનો ખૂબ આગ્રહ કર્યો ત્યારે જોષીએ કહ્યું. “આ કુંવરી જ્યાં જશે ત્યાં સાસરા પક્ષનું અને પિયર પક્ષનું નિકંદન કાઢશે.” આ સાંભળી રાજાને ખૂબ દુઃખ થયું. અને બાળકીને જંગલમાં મૂકાવી દીધી. રાણકનું આયુષ્ય બળવાન હતું. તે જંગલમાં એક કુંભાર નીકળ્યો અને રાણકને લઈ ગયો. અને મળેવડીમાં રાખી. રાણકનું રાખેંગાર સાથે લગ્ન થાય છે. પણ તેના રૂપમાં પાગલ બનેલો સિદ્ધરાજ ચડાઈ કરે છે. અને રાખેંગાર વિ. નો સંહાર થાય છે.

એક લાઈ એક જ્યોતિષી પાસે પોતાનું ભાવિ જોવડાવવા ગયા. જ્યોતિષીએ તેને એક કવર આપ્યું. અને કહ્યું. અમુક તારીખે ૧૦ વાગ્યે આ કવર ખોલજો. થોડા દિવસમાં આ લાઈને પ્રધાનપદ મળ્યું. નિયત દિવસે કવર ખોલ્યું, તો એમાં લખેલું હતું કે આ દિવસે તમને પ્રધાનપદ મળશે.

આ પ્રધાનને જ્યોતિષી ઉપર ખૂબ વિશ્વાસ બેસી ગયો. પોતાનું આયુષ્ય કેટલું છે, તે પણ જાણી આવ્યો. ૬૦ વર્ષની ઉંમરે તે ખૂબ બિમાર પડ્યો. માંદગી અસહ્ય હતી. તેમના પુત્રોએ કહ્યું. “બાપુજી! તમારા હાથે ધર્મદોષ કરી નાખો. જ્યાં પૈસા વાપરવાની ઈચ્છા હોય ત્યાં અમે વાપરશું. આપ કહી દો.” બાપુજીએ કહ્યું. “બેટા! મારું આયુષ્ય ૬૫ વર્ષનું છે. ગમે તેવી બિમારી હોય તોપણ હું તે પહેલાં મરવાનો નથી.” ડોક્ટરોએ હાથ ખંખેરી નાખ્યા. પણ ‘હું મરી જઈશ’ એમ આ લાઈને લાગ્યું નહિ. અંતે બેચાર દિવસમાં મરી ગયો. અને ધર્મદોષ કરવાનો રહી ગયો. આમ કેટલાક નિમિત્તો સાચા પડે તો કેટલાક ખોટા પડી જાય છે.

કાલીદાસ પંડિત બહુ વિદ્વાન હતાં. જ્યોતિષનાં જાણકાર હતાં. તેમને ઘેર પુત્રનો જન્મ થાય ત્યારે તે કુંડલીદારા બુદ્ધિ કે આ પુત્ર લેણીયાત છે કે દેણીયાત? જે લેણીયાત હોયતો લેણું ભરી તેને વિદાય આપી દે. તેમનાં ત્રણ પુત્રો લેણું લઈ ચાલ્યાં ગયાં. ચોથા પુત્રનો જન્મ થયો. પણ તે દેણીયાત હતો. નવલાખ રૂપિયાનું લેણું હતું. કાળીદાસે તે છોકરાને લાણીવ્યો નહિ. ઘરમાંથી બહાર પણ કાઢ્યો નહિ. અને તેમના પત્નીને કહી દીધું કે, આ છોકરા નિમિત્તે કોઈ કાંઈ પણ આપી જાય તો લેવું નહિ.

પંડિતજી પોતાના મકાનની નીચે વિદ્યાર્થીઓને અભ્યાસ કરાવતાં. તેમનો બાળક દાદર પર બેસીને બધી વાત સાંભળતો. એની બુદ્ધિ એટલી શીઘ્ર હતી. કે પંડિતજી જેટલું બોલતા તે બધું તેને યાદ રહી જતું. પંડિતજીએ બાળકને લાણીવ્યો નહિ પણ આવી રીતે તેણે ઘણું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી લીધું.

એક વખત તે ગામની રાણીને પ્રસુતિનો દાઈમ છે. કાળીદાસનાં પત્ની રાણીની ખબર કાઢવા જાય છે, પણ આ પુત્રને ઘરમાં એકલો કેવી રીતે રાખવો અને

રાણીના મહેલમાં છોકરાને લઈ જવાની મનાઈ હોય છે, આથી પુત્રને છોકરીનો વેશ પહેરાવી લઈ જાય છે. ત્યાં પહોંચતાં રાણીને પુત્ર જન્મી છે. નવવર્ષના કાળીદાસના પુત્રે જન્મ સમય ભેઈલીતપર કુંડળી બનાવી. ધમાલમાં કોઈનું લક્ષ એ તરફ નહોતું. થોડીવાર પછી કાળીદાસના પત્ની પુત્રને લઈ ઘેર પાછા આવ્યા. પુત્ર જન્મનો બરાબર ટાઈમ માના લક્ષમાં રહ્યો નહિં. આથી થોડા ફેરફાર વાળો ટાઈમ અપાઈ ગયો. રાજાએ જ્યોતિષીઓને બોલાવ્યાં. અને કુંવરનું ભાવિ કહેવા માટે કહ્યું. જ્યોતિષીએ કુંડળી કરી. અને રાજાને કહ્યું: “તમારે આ દિકરાનું નવ વર્ષ સુધી મોઢું જોવું નહિં. જો જોશો તો તમારું મૃત્યુ થશે.” આ સાંભળી રાજાને ખુબ ખેદ થયો. પણ શું થાય? રાણીવાસમાં જઈ એક રૂમમાં લમણે હાથ દઈને બેઠા છે. ત્યાં તેમની નજર કુંડળી પર જાય છે. તાજ જ બનાવેલી કુંડળી છે. આ કોણે બનાવી હશે? તપાસ કરતાં ખબર પડી કે અહીં કાળીદાસનાં પત્નિ આવ્યાં હતાં. તેમની સાથે એક દીકરી હતી. તેને રમત કરી હોયતો ખબર નહિં. એ કુંડળી જ્યોતિષીને બતાવી. તેઓએ કહ્યું. જો આ ટાઈમ પ્રમાણે કુંવર જાહેબનો જન્મ થયો હોય તો કોઈ વિઘ્ન નથી. તમે ખુશીથી કુંવરનું મોઢું જોઈ શકો છો. વળી આ કુંવર ખૂબ પરાક્રમી અને બાહોશ થશે.” આ સાંભળી રાજાને ઘણું હર્ષ થયો. અને જન્મનો સાચો ટાઈમ એજ હોવો જોઈએ એવું અનુમાન કર્યું.

રાજાએ ખુશ થઈને કાળીદાસને ત્યાં ઢાંગીના, કપડાં વિ. મોકલાવ્યાં, પણ તેમના પત્નીએ લેવાની ના પાડી. રોકડા રૂપિયા આપવા માંડ્યા, તો પણ ન રાખ્યાં. બાઈએ કહ્યું. છોકરા નિમિત્તે મારે કાંઈ લેવું નથી. “બ્રાહ્મણ તો હાથીના હોદ્દે બેઠો હોય તો પણ મૂળો માગે.” એમ કહેવત છે. તો આ કેમ નહિ રાખતા હોય? એમ બધાને આશ્ચર્ય થયું. છેવટે રાજાએ લાખ લાખ રૂપિયાના એક એક રત્ન નાખી નવ લાડવા વળાવ્યા. અને પીરસણ તરીકે મોકલ્યા. કાળીદાસના પત્નીએ તે લેવાની પણ ના પાડી. ત્યારે દેવા આવનાર માણસે કહ્યું “રાજાને આપવાની કેટલી બધી ઈચ્છા છે, છતાં આપ લેવાનો ઇન્કાર કેમ કરો છો? આ તો પીરસણ છે. એમાં શું વાંધો છે? બહુ જીદ પકડશો તો રાજા સાહેબનો કોપ આપના પર ઉતરશે. કાળીદાસનાં પત્નિને પણ આ વાત ઠીક લાગી. તેને થયું: આમાં ક્યાં કોઈ રૂપિયા કે રત્નો લેવાના છે? પીરસણમાં શું વાંધો છે? તેઓએ નવ લાડવા લઈ લીધાં અને કબાટમાં મૂકી દીધાં.

આ વખતે પંડિતજી બહારગામ ગયા હતાં. પેલા બાળકને એકદમ કાંઈક થઈ ગયું અને તેનું પ્રાણ પંખેરે ઉઠી ગયું. તાબડતોબ કાળીદાસને બોલાવવામાં આવ્યાં. અને પુત્રના મૃત્યુની વાત કરી. કાળીદાસે કહ્યું, મારો પુત્ર મરે જ નહિં. મારું નવલાખનું તેની પાસે લેણું છે. તે ચુકવ્યા વિના જઈ કેમ શકે? પુત્રનું શબ પણ પડ્યું છે. મૃત્યુ તો થયુંજ છે, તેમાં શંકા નથી. પંડિતજીએ તેમના પત્નીને પૂછ્યું, કોઈ તરફથી લેટણું

કે કાંઈ આવ્યું છે ? તું દિકરાને લઈ ક્યાંય ગઈ હતી ? પત્નીએ અનેલી હકીકત કહી અને કહ્યું. મેં કાંઈ જ રાખ્યું નથી. પણ ખૂબ આગ્રહ થયો ત્યારે માત્ર નવ લાડવા રાખ્યા છે.”

કાળીદાસે લાડવા મંગાવ્યા અને ભાંગ્યા તો તેમાંથી રત્નો નીકળ્યા. કાળીદાસ સમજી ગયા કે નવલાખતું દેણું ચુકવાઈ ગયું છે. એટલે દિકરો ચાલ્યો ગયો છે.

ખલભદ્રને ત્યાં પુત્રનો જન્મ થાય છે. તે વખતે ગ્રહો પણ સારા છે, અને અમૃત-સિદ્ધિ યોગ છે. ત્રીજે દિવસે સૂર્ય ચંદ્રના દર્શન કરાવે છે. છઠે દિવસે ભગરણ છે અને ખારમે દિવસે નામકરણ વિધિ કરે છે. આ કુંવરતું નામ નિષધકુમાર રાખે છે.

કર્મ પ્રમાણે અનુકુળતા કે પ્રતિકુળતા મળે છે. માનવ ભૂમિમાં જન્મ લેનાર દરેક માનવ સરખા પુણ્ય લઈને આવતાં નથી. કેઈ શેઠ થાય છે, કેઈ મુનિમ થાય છે, કેઈ રાજા થાય છે. રાજા પાલખીમાં બેસીને જાય તોય લોકો તેને ઉપાડે, છતાં પાલખીમાંથી રાજા નીચે ઉતરે ત્યારે તેઓ રાજાના પગ દાબે છે. શ્રીમંતને ત્યાં અનેક ખાવાની વાનગીઓ હોય છે. એકને ઘેર ઘેર જઈ રોટલા ઉઘરાવવા પડે છે. જ્યારે એકને ખાધેલું પચાવવા માટે ગોળીઓ લેવી પડે છે. એકને પેટનો ખાડો પુરાતો નથી. કેઈને મહેલ મળે છે. તો કેઈને જેલ મળે છે. કેઈના હાથમાં હીરાની અંગડી હોય છે. તો કેઈના હાથમાં હાથકડી પડે છે. કેઈને આનંદ ને કેઈને દીલગીરી છે. કેઈને જીવન છે, તો કેઈને મૃત્યુ છે.

“કેઈ જાય આજે કેઈ જશે કાલે,
કેઈને કલંક કેઈને તિલક છે ભાલે.
કેઈનો અંત સુખમાં તો કેઈનો અંત દુઃખમાં,
એમજ પુરો આ થઈ જશે ખેલ....આવ્યા છે સૌએ કરવાને ખેલ.

કેઈને કાળરાજાના તેડા આજે આવ્યા છે તો કેઈને થોડા વખત પછી આવશે. જતાં જતાં પણ કેઈની પ્રશંસા જગત આખામાં ગવાય છે. ત્યારે કેઈ કલંક લઈને જાય છે. કેઈ મૃત્યુ વખતે સંપૂર્ણ સમાધિ જાળવી શકે છે. તો કેઈ હાથવોય કરતાં મરી જાય છે. આવાં યાદો ભજવતાં સૌની જીંદગી પૂર્ણ થાય છે. પુણ્ય-પાપના ઉદયમાં ખુશી-દિલગીરી મનાવવા જેવું નથી.

આપણો આત્મરામ કર્મની કાળી સજા ભોગવતો હોય ત્યારે જીભને મીઠા સ્વાદનાં ચટકામાં આનંદ કેમ આવે ? જે સ્ત્રીનો પતિ કારાવાસમાં હોય તે સ્ત્રીને મોજ શોખ કરવા ગમે ? દરરોજ મેવા મીઠાઈ કરી રસાસ્વાદ લેવો ગમે ? ન જ ગમે. આપણો આત્મ-રામ સંસારની જેલમાં પુરાયો છે. સિદ્ધ દશા પ્રાપ્ત કરવી એ આપણી મૂળભૂત અવસ્થા છે. તે પ્રાપ્ત કરવા પ્રયાસો થાય છે. નિરાંતે ઉંઘ આવી જાય છે કે હૃદયમાં

ફેડાટ છે? સ્વાધ્યાય કરી, ચિંતન કરી, તપશ્ચર્યા કરી સંયમનું યથાર્થ પાલન કરી કર્મના દેણા ચુકવી દેવા છે એની ચિંતા છે ખરી? પાંચ પચીસ ભવમાં મોક્ષ દેખાય છે?

જેલમાં જનારની વર્તાણુક સારી હોય તો જેલની મુદત ઓછી થાય છે અને જેલમાં પણ જેલને તોડવાના પ્રયત્નો કરતો હોય તો જેલ વધી જાય છે. સંસારની જેલમાં પણ એમ છે. જે જીવ મિથ્યાત્વમાં જ પડ્યો રહે છે, મોક્ષથી વિપરીત વર્તન કરે છે, તેનો સંસાર વધી જાય છે. અને સમ્યક્દષ્ટિ પ્રાપ્ત કરી મુક્ત થવા પ્રયત્ન કરે તથા સંયમ અને તપની આરાધના કરે તો સંસાર પરિત્ થઈ જાય છે.

તમે કર્મ વધારી રહ્યા છો કે ઘટાડી રહ્યા છો? ઉત્તમ માનવ જન્મ પ્રાપ્ત થયા પછી શ્રેષ્ઠ કાર્યો કરશો, આરાધના કરશો તો કલ્યાણ થશે.

વ્યાખ્યાન નં. ૨૩

શ્રાવણ સુદ ૧૦ ને રવિવાર. તા. ૧-૮-૭૧.

અનંતજ્ઞાની ત્રૈલોક્ય પ્રકાશક ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ ભવ્ય જીવોને સન્માર્ગ બતાવ્યો છે. સિદ્ધાંતરૂપી સાધન દ્વારા મોક્ષ રૂપી સાધ્યને સિદ્ધ કરી શકાય છે. ભગવંતે જે માર્ગ બતાવ્યો છે એને જાણવો જોઈએ. જે છોડવા જેવું છે એ છેડવું જોઈએ, અપનાવવા જેવું છે એ અપનાવવું જોઈએ, જ્યારે ધર્મ રગ-રગની અંદર વણાઈ જાય છે ત્યારે ધર્મી સાધનાની અંદર આગળ વધે છે.

નિષધકુમારના અધિકારની વાત ચાલે છે. અનાર્થ દેશ કે કુળમાં જન્મ ન થતાં આર્થ દેશ ને આર્થકુળમાં આવ્યા એ ભાગ્યનાં ઉદયે આવ્યા. કોઈ વૃત્તિના અનાર્થ છે. તો કોઈ કુળનાં અનાર્થ છે. કુળનાં અનાર્થ ક્યારેક ધર્મ પામી શકે પણ જે વૃત્તિનાં અનાર્થ છે તે વૃત્તિનું પરિવર્તન ન કરે ત્યાંસુધી સુધરી શકતો નથી. આપણે એટલા તો ભાગ્યશાળી છીએ કે અનાર્થ કુળથી ઉગરી ગયા છીએ, આપણાં પગ નીચે કીડી આવી જશે, તો આપણને કેટલું દુઃખ થશે? કારણ હૈયામાં આર્થકુળનાં સંસ્કાર પડ્યા છે. સાધનો સારા મળ્યાં, સદ્ગુરુ મળ્યા અને સારો અવસર મળ્યો. આ આવેલી તકનો સદ્ઉપયોગ નહીં થાય તો તક ચાલી જશે. તકને ઝડપશો તો ઘણું કાર્ય કરી શકશો. અનંત ભવોની અંદર આ જીવે વિભાવ-ફેશાનું જ સેવન કર્યું છે. વિષય અને વાસનામાં જ જીવ તરબોળ રહ્યો છે, હવે આ

માનવજીવનમાં આવું કરવાનું નથી. જીવ જ્યારે વિષયનો ગુલામ બને છે ત્યારે તેની શક્તિ હજાર્ધ જાય છે. તમારે શક્તિ મેળવવી હોય તો ઈન્દ્રિયોને વશ કરો. ચક્રવર્તીની રુદ્ધિને પણ પગ હુજીયાની જેમ ગટરમાં ફેંકી દેતાં અચકાશો નહીં. જે ત્યાગ કરવાનું છે એનાં કરતાં અનેકગણું પ્રાપ્ત કરવાનું છે.

એક રાજા ચતુરંગી સેના લઈ દુશ્મનો પર વિજય પ્રાપ્ત કરવા બેઠો રહ્યો છે. માર્ગમાં એક મુનિ ધ્યાનસ્થ દશામાં આત્મધ્યાનને ધ્યાવતાં સ્થિરભાવે બેસ્યો છે. રાજા ત્યાં બેસી રહે છે. ‘મુનિનાં આશીર્વાદ લઈને આગળ વધીએ,’ એમ વિચારી મુનિ ધ્યાન ક્યારે પાળે તેની રાહ બેઠો રહ્યો છે. થોડીવાર પછી મુનિ ધ્યાન પાળે છે. રાજા મુનિની નજીક બેઠો પગમાં પડે છે. મુનિ કહે છે. “રાજન્! હું તને પગે લાગું છું.” “મહાત્મન્! આપ મારી મસ્કરી શા માટે કરી રહ્યા છે?” હું તો સંસારી જીવડો છું. આપ તો ત્યાગી છો. આપ મને શા માટે પગે લાગો છો?” રાજાએ પૂછ્યું. મુનિએ જવાબ આપ્યો. “હે રાજન્! તું મોટો ત્યાગી છે. કારણ કે સંસારના વૈભવો તુચ્છ છે, તણખલા તુલ્ય છે, તેનો મેં ત્યાગ કર્યો છે. અને આત્માનો સુખ-વૈભવ અલૌકિક છે, મહાન છે, તેને તોલે કાંઈ આવી શકે તેમ નથી. આવી મહાન ચીજનો તેં ત્યાગ કર્યો છે. હવે બોલ! મોટો ત્યાગી તું કે હું?” મુનિનો કટાક્ષ રાજા સમજી ગયા. અને યુદ્ધ કરવાનો વિચાર મુલતવી રાખી પોતાનાં રાજ્યમાં પાછા ફર્યો. છોડવા કરતાં મેળવવાનું અનંતગણુ છે એવું જ્ઞાન થાય તો છોડવું પડતું નથી, સહજ છૂટી જાય છે. બાળકે મુઠીમાં ચાર આની પકડી હોય અને તેને રૂપિયો આપો તો મુઠી આપો-આપ ખુલ્લી જાય છે. સાંધકને સગાવહાલા, સ્નેહી, સંબંધી, ધન, માલ આદિ પરાણે છોડવા પડતા નથી. સત્ય જ્ઞાન થાતાં સહજમાં છૂટી જાય છે. જે આત્મલક્ષ્મી પ્રાપ્ત થાય એ ત્રિકાળ છે. આજે દેખાતાં ભૌતિક-પદાર્થોનાં સુખો ક્ષણિક છે કે કાયમી ક્ષણિક છે! આત્મ ખજાનાને મેળવ્યો હશે એને રડવાનો વખત નહીં આવે, મુંઝાવાનો વખત પણ નહીં આવે. મૃત્યુ સમયે પણ એને એમ થાય છે કે હું બીજે જવાનો છું. આ શરીર જીર્ણ થઈ ગયું છે. જેમ વસ્ત્ર જીર્ણ થતાં છોડી દે છે, અને નવાં વસ્ત્રોને ધારણ કરે છે, એમ આ શરીર જીર્ણ થાય ત્યારે આત્મા તેનો ત્યાગ કરે છે અને નવા શરીરને ધારણ કરે છે.

આત્મા નિકટ છે. જે તારું છે તે તારાથી છુટું પડતું જ નથી. આત્મા તારો છે તે તો કાયમ રહેવાનો જ છે. આપણે પણ વ્યવહારની અંદર બોલીએ છીએ કે ‘પેલા ભાઈ પાછા થયા. “પાછા થયા” એટલે શું? ફરીને જન્મ લીધો. બીજે ઉત્પન્ન થયા. અહીંથી બીજે ઉત્પન્ન થવાનું તો નહીં છે. હવે પ્રશ્ન એ છે કે જવાનું છે ત્યાંની તૈયારી શી કરી? વાણીયાભાઈ દીર્ઘ-દ્રષ્ટિવાળા હોય. પોતાની પાસે લાખો રૂપિયાનો ખજાનો હોય તો પણ મૃત્યુ પહેલાં દિકરાને સોંપતા નથી, કારણ કે બધું જ દિકરાને આપી દીધા પછી દિકરા

સેવા ન કરે તો ? મરતાં-મરતાં સોંપે છે, કારણ કે સાથે લઈ જવાતું નથી. એ લઈ જવાતું હોત તો પિતા એના પુત્ર માટે એક પાઈ પણ મુકીને જાત ખરી ?

પરભવની અંદર સાથે આવે એવો એક માત્ર ધર્મ છે. કરેલું સંતુકર્મ સાથે આવે છે. ઇન્દ્રિય પર વિજય મેળવ્યો હશે, જીવનમાં અનાસક્ત યોગને કેળવ્યો હશે તો દેવગતિમાં ઉત્પન્ન થતાં દેવાંગનાઓ, ધન, માલ, ખજાનો વિ. યાદ નહીં આવે, પણ તિથિ કરેલ ક્યાં ખિરાજે છે તે યાદ આવશે. અહીંના અનાસક્ત ધર્મ ત્યાં વધુ પુષ્ટ બનશે, આદેશાની પુરવો કહે છે કે તમે તમારા જીવનને ધર્મમય બનાવો.

“ ધર્મ ત્રિલોકે હાલ છે, ધર્મ જ સાચો માલ છે,
ધર્મ વિનાની જીંદગી, લવભયનો સવાલ છે. (૨)
કોને ખબર છે કાલની, દેહ તણી દિવાલની....(૨)

યુદ્ધના મેદાનમાં જતાં યોદ્ધાને હાલ એ રક્ષણ કરનાર ધર્મ છે. ધર્મ વિનાની જીંદગી બવાટવીમાં ભટકાવનાર છે. ધર્મ દુર્ગતિમાં પડતાં જીવોને ધારી રાખે છે. તમે સ્ત્રી-પુત્ર-પરિવાર-વૈભવને સારભૂત પદાર્થ માનેલા છે, પણ ધર્મ જ સાચો સાર છે, સાચો માલ છે. પર પદાર્થ ગમે તેટલા મેળવશો પણ કાયમી શાંતિ મળવાની નથી. ઇન્દ્રિયનાં તર્પણમાં ઈધન જેમજેમ નાખતા જશો તેમ તેમ જીવ વધુ ને વધુ અતૃપ્ત બનતો જશે. ઇન્દ્રિયોનો સ્વભાવ જ એવો છે કે એને અનુકુળ વિષયો પ્રાપ્ત થતાં જાય તેમ-તેમ એ અનુકુળ વિષયોની અધિક ને અધિક સ્પૃહા કરતી જાય. ઇન્દ્રિયને સામાન્ય ન માનશો. દેખાવમાં સીધી-સાદી લાગતી હોય તો પણ એ આત્માને વફાદાર નથી, મોહ સમ્રાટની એ આસાંકિત સેવિકા છે. વિષયાભિલાષ એ ઇન્દ્રિયોનો બહુ ધાસ છે. ઇન્દ્રિયનું ઉદર સાગર જેવું અતલ ઊંડાણવાળું છે. અનંતકાળથી જીવ ઇન્દ્રિયોને તૃપ્ત કરવા મથામણ કરી રહ્યો છે. છતાં ઇન્દ્રિયો તૃપ્ત થઈ જ નથી. ગઈ કાલે-ગયા મહિને-આ મહિને ઇન્દ્રિયોને મનોહર શબ્દ-અનુપમ રૂપ-મજેદાર રસ-ગંધ-સ્પર્શ નહોતાં આપ્યા, આ મહિને પાછી ઇન્દ્રિયો એવી ને એવી જ ભૂખી. રેડિયા પર કેટલાં ગીતો, કેટલી કેમેન્ટ્રી સાંભળી ? છતાં ફરી-ફરીને એ ગીતો રસપૂર્વક સાંભળવા ગમે છે ને ? વિષયોનાં ક્ષણિક આનંદથી ઇન્દ્રિયો ઉન્મત્ત બની નાંચ કરવા માંડે છે પણ એ નાચમાં એવા મચકોડાઈ જાય છે કે હાડવૈદ્ય પણ એ ભાંગેલા પગને સાંધી શકતાં નથી. ઇન્દ્રિયાસક્ત આત્મા મોહરાજાને વશ થાય, પછી જ્યાં સુખ નથી ત્યાં સુખ માને છે અને શાંત સુખ છે તેને જોતો નથી. જે પોતાની અંદર છે તેની શોધ બહાર ચલાવે છે.

“ વનવને કંદરા ડુંગરા શોધતાં, મૂર્ખ કુરંગ કરતુરી કાળે,
વાસ એને ભમાવે બહુ સ્થાનમાં, વસ્તુ નિજ નાભિ મધ્યે ખિરાજે.

એમ જન સોડતાં અધિક આબોદતાં, ખોળતાં ઇશને વાટ વાટે,
કયાંથી જાણે અરે મોહધેલા જનો, ઇશ બિરાજતો હૃદય ઘાટે.”

હરણની નાભિમાં કરતુરી છે. એને કરતુરીની ખુબ સુવાસ આવે છે. કરતુરી મિળવવા તે વને-વને બટકે છે અને ડુંગરા પર ચડીને ડુંગરાને સૂંઘે છે. છોડવે-છોડવે જઈને સૂંઘે છે, પણ કરતુરી પ્રાપ્ત થતી નથી, કારણ કરતુરી એની નાભિમાં જ છે. તમારે મુખ બેઠ્ઠાં છે, શાંતિ બેઠ્ઠાં છે. તે અંદર છે. બહાર નથી. પણ જીવ સુખ પ્રાપ્ત કરવા માટે જગતનાં પદાર્થોને પ્રાપ્ત કરે છે. સુખની શોધ બહાર ચલાવે છે. મોહથી વિંટળા-મેલો પ્રાણી સત્ય સ્વરૂપને જાણી શકતો નથી. ઇન્દ્રિય પર વિજય પ્રાપ્ત કરી શકતો નથી. ઇન્દ્રિય ઉપરનો વિજય એ આત્મ ખેળનાના કુંચી છે.

જેણે પોતાની ઇન્દ્રિય ઉપર વિજય મેળવ્યો તે આધ્યાત્મિક અર્થમાં દેવાળિયો છે. જે દેવાળિયો હોય તે મોટા વેપાર કરવાનાં તથા મોટી મહેલાતો બંધાવવાના બધુગા કેવી રીતે કૂકી શકે? જે ઇન્દ્રિયજીત છે તેને અગાધ જીવન શક્તિની મુડી પ્રાપ્ત થાય છે. જ્યાં આ મુડી છે ત્યાં પૂરબહારમાં ધર્મનો વ્યાપાર થઈ શકે છે. પણ આ મુડી વિહોણો આધ્યાત્મિક બળરનો કોઈ પદાર્થ ખરીદવાની લાયકતા ધરાવતો નથી. ઇન્દ્રિય પર વિજય પ્રાપ્ત કરી અનાસક્ત યોગને કેળવો. તમારી રાનક ફરી જશે. એ પછી તમારું જીવન અરીસા જેવું સ્વચ્છ બની જશે. અરીસો બધાનો સત્કાર કરે છે, પણ સ્વીકાર કેઈનો કરતો નથી. અરીસા સામે તમે આવ્યા. તમારું પ્રતિબિંબ પડ્યું, તમે આવ્યા ગયા. વળી અરીસો એવો ને એવો જ સ્વચ્છ રહે છે. તમારા આવવા કે જવાથી તેનામાં જરાય વિકૃતિ થઈ નહિં. જ્યારે તમારે ત્યાં મહેમાન આવે ત્યારે તમે તેને આદર-સત્કાર આપો છો, યોગ્ય સરભરા કરો છો, જ્યારે જાય છે ત્યારે By, By, Tata કહી વળાવો છો, પણ તેનું તમને દુઃખ થાય છે? ના.....તેમ પૈસો આવ્યો, જાણ્યું, તેને સત્કાર્યો અને જાય ત્યારે By By Tata કહી દો. તમારાથી આ બની શકશે?

“સૂર્ય શીતળ અને ચંદ્ર અગ્નિ બને, જ્ઞાની આશ્ચર્ય એમાં ન જોતો,
વ્યોમ તૂટી પડે ધરણી ધ્રુજી જીઠે, તોય જ્ઞાની નહિં શાંતિ ખોતો,
દેહમાં તે રહ્યો દેહથી પરવશે, અચળ સાગર સમો તે ચળે ના,
સ્વજન કે શ્વાનમાં ભેદ એને નથી, હૃષ્ કે ખેદ એને અડે ના”

જ્ઞાની પુરૂષો દરેક પરિસ્થિતિમાં સમતુલા બળવી શકે છે. જગત આખાને આશ્ચર્ય પમાડનારી ઘટના એને આશ્ચર્ય પમાડી શકતી નથી. ગમે તેટલી વિપત્તિ આવે તો પણ તેને ડગાવી શકતી નથી. પાણીમાં પથ્થર પડે ત્યારે જરાક કુંડાળું થાય પણ થોડીવારમાં પાણી પૂર્વાત શાંત બની જાય. જ્ઞાનીની સામે ગમે તેવા-ગભરાવી મૂકે તેવા પ્રસંગો આવે તો પણ પોતાની સ્થિરતાને તેઓ ખોતાં નથી, વિપત્તિને, દુઃખને પોતે સર્જેલા કર્મનું

ફળ માને અખરખની લાસમ બનાવવી હોય ત્યારે તેને ચારે બાજુથી અગ્નિ આપવામાં આવે છે. આત્માને શુદ્ધ કાંચનમય બનાવવો હોય ત્યારે તેને પણ દુઃખમાંથી, વિપત્તિમાંથી પસાર કરવો પડે છે. દુઃખ વિના સુખની કિંમત સમજાતી નથી. આ બધી અવસ્થાને પ્રાપ્ત કરવા, સ્વને બાંધવો પડશે. જ્યાં સુધી જીવ સ્વને બાંધતો નથી, સ્વને પીછાણતો નથી, ત્યાં સુધી તેને પ્રાપ્ત કરવાની તાલાવેલી પણ લાગતી નથી. સાચાને સમજતાં ખોટું સહજ છૂટી જાય છે.

વૈશાલીમાં રાજ્ય કરતાં એક રાજાને ત્યાં રાજકુંવરનો જન્મ થાય છે. આખા ગામમાં હર્ષનું મોજું ફરી વળે છે. રાજ્યનો વારસદાર પ્રાપ્ત થતાં રાજા પણ અપૂર્વ આનંદ અનુભવે છે. ખૂબ લાડકોડથી કુમારનો ઉછેર થાય છે. અનેક દાસ-દાસીઓ વચ્ચે વસતો કુમાર પાંચ વર્ષનો થાય છે. એક વખત તે રાજમાં ચોર લોકો આવે છે. અને રાજાના મહેલમાં જ પ્રવેશ કરે છે. ચોરનો સરદાર આ રાજકુમારને જુએ છે અને તેને વિચાર થાય છે કે વાહ! રાજાની ખરી સંપત્તિ તો આ રાજકુમાર છે, મારે એકેય બાળક નથી. આ કેવો સુંદર છે! તેને જ ઉપાડવો શ્રેષ્ઠ છે. આમ વિચારી બાળકને લઈ જાય છે. ચોરનો સરદાર તે બાળકને પોતાની પલ્લીમાં લઈ જઈ મોટો કરે છે. આ બાળુ રાજા કુંવરની તપાસ કરે છે. રાજાને સંતાપનો પાર નથી. આખી નગરીમાં હાહાકાર મચી જાય છે. ચોરને આનંદનો પાર નથી. કુંવરને ખૂબ પ્રેમથી ઉછેરે છે. અનેક વિદ્યાઓ શિખવે છે. સાથેસાથે ચોરી કેમ કરવી, તે પણ શીખવે છે. અનુક્રમે કુંવર પચીસ વરસનો થાય છે. આ કુંવરને કાંઈ ખબર નથી કે હું કોણ છું? પોતાનું મૂળભૂત સ્વરૂપ ભૂલી ગયો છે. અજ્ઞાનનાં પ્રતાપે તે માને છે કે અમારો ધંધો તો ચોરી અને લૂંટફાટનો છે. પલ્લિપતિની એવી ઈચ્છા હતી કે મારી પલ્લીમાં આ હોશિયાર બને અને મારા ધંધામાં ઉપયોગી થાય. તેમ જ મારા પછી આ કુંવર પલ્લિપતિ બને. એકવાર કુંવર જંગલમાં શિકાર માટે જાય છે. અને તેના પિતા-રાજા પણ ત્યાં જ શિકાર કરવા આવે છે. પિતા-પુત્રનો મેળાપ થાય છે. પુત્ર-પિતાને ઓળખી શકતો નથી, પિતા-પુત્રને ઓળખી શકતા નથી. પણ આ કુંવરને જોતાં રાજાનાં હૃદયમાં ઉમળકો આવે છે. આ જ મારો પુત્ર છે એમ તેને લાગે છે. તે વિચારે છે : મારા કુંવરને કપાળમાં લાખું હતું અને આને પણ કપાળે લાખું છે. મારો કુંવર હોત તો તે આવડો હોત. કુતુહલને વશ થઈ રાજા પૂછે છે “તું કોણ છે? અને તારા પિતા કોણ છે? તું અહીં શા માટે આવ્યો છે? તારા પિતા અત્યારે ક્યાં છે?” કુંવર કહે છે : “હું પલ્લિપતિનો પુત્ર છું. મારા બાપુજી બિમાર છે. હું જંગલમાં શિકાર કરવા માટે આવ્યો છું.” કુંવરની વાત સાંભળી રાજા કહે છે. “ચાલ, હું તારી સાથે તારા પિતાની ખબર કાઢવા આવું છું.” રાજા પલ્લિપતિ પાસે જાય છે. તબિયતનાં સમાચાર પૂછી કહે છે : “આપ અત્યારે સાચે સાચું બોલજો. આ પુત્ર કોનો છે? મારા પુત્રને ચોર લઈ ગયો છે.

તમે મારી સાથે બનાવટ ન કરશો.” રાજાને જોઈ પલિલપતિ યોગીની જાય છે. અને કહે છે :
 “ રાજન ! આ આપનો જ પુત્ર છે. પાંચ વર્ષનો હતો ત્યારે હું તેને ચોરી ગયો હતો. મેં
 આખી જીંદગી કાળાં-ધોળાં કરવામાં ગાળી છે. હવે મરતાં-મરતાં એક સત્કર્મ કરતો જઈ
 છું. તમારા પુત્રને હું પાછો સોંપું છું. મને એમ હતું કે હું મારી પદ્મીનો તેને વારસદાર
 બનાવીશ. પણ તમે લઈ જાવ. અહીં કરતાં ત્યાં તે વધુ સુખી અને સમૃદ્ધ બનશે. વળી
 પુત્રનો વિયોગ થતાં પિતાને કેવો આઘાત થાય તે પણ હું જાણું છું. આપ મને માફ કરજો.
 મેં આપના પુત્રને જરાપણ દુઃખ આપ્યું નથી. ખૂબ લાડકોડથી ઊછેરી યોગ્ય વિદ્યા આપી
 છે.” રાજા કુંવરને લઈ વૈશાલીમાં આવે છે. કુંવર આવતાં હવે આખી નગરીમાં આનંદ
 થઈ ગયો. હવે આ કુંવર લૂંટફાટ ચલાવશે ? ના. કારણ શું ? હવે એને પોતાના સ્વરૂપની
 જાણ થઈ છે કે, હું પલિલપતિનો કુંવર નથી પણ રાજાનો કુંવર છું. એ સમજે છે કે
 આ બધી મારી જ પ્રજા છે, તો હું કોને લૂંટું ? મારું જ રાજ્ય છે. તો હું ચોરી ક્યાં કરું ?
 સ્વચ્છત્વ રક્ષણ કરવું તે મારો ધર્મ છે. તેવી જ રીતે સ્વ-સ્વરૂપની જાણ થતાં પોતાને
 ખ્યાલ આવશે કે વિષય-કષાયમાં જઈને હું મારા આત્મશુદ્ધિ રૂપી લક્ષ્મીને કેમ લૂંટું !
 સાધનો મળ્યાં તો સાધનોનો સદુપયોગ કરી આત્મશક્તિ પ્રાપ્ત કરવાની છે. તે મારે
 પુરૂષાર્થ કરી આત્મસ્વરૂપને પામો.

આ સુંદર જીવનને ઇન્દ્રિયનાં તર્પણમાં હોમી દઈશ તો આવો અવતાર, આવી
 અનુકુળતા ફરી-ફરી મળવાની નથી. વિષય કષાય કરી કર્મ બાંધીશ, પણ જીવ જેવા
 કર્મ કરે છે એવા એને ફળ ભોગવવા પડે છે. ચાર પ્રકારનાં બંધ છે. પ્રકૃતિબંધ,
 સ્થિતિબંધ, અનુભાગ બંધ, પ્રદેશ બંધ. તેમાં પ્રકૃતિ અને પ્રદેશ એ યોગનાં ઘર છે.
 જાંબી સ્થિતિનું તીવ્ર રસવાળું કે મંદરસવાળું કર્મ આવે છે તે બધું વિભાવદશાનું ફળ
 છે. કોઈનું પાપ કોઈ લઈ શકતું નથી બીજાનું કહેલું હું ભોગવું એમ બનતું નથી. જે
 કર્તા થાય એ જ ભોગવે છે. જે બંધાયેલું કર્મ છે એ ખરવાતું છે. જે પાકેલું ફળ
 તૂટી ગયું એ પાછું ચોટતું નથી. વિભાવ ભાવે બંધાયેલાં કર્મોનો ઉદય થાય છે અને
 ભોગવાય છે, પરંતુ જ્ઞાનની બલિહારી અહીં જ છે કે ઉદય વખતે સમતા રાખે તો નવાં
 કર્મ ન બંધાય. હર્દ આવે એને જાણે ને જીએ, પણ રાગ દ્વેષ ન કરે.

હાલનો દુઃખાવો ખૂબ ઉપડ્યો, સહન થઈ શક્યો નહિં. અને તીવ્ર કષાય કર્યા, પરિ-
 છ્રામે નવાં કર્મ બંધાયાં. વેદનીય કર્મ રૂપાંતર કરે, એકને બદલે બીજો દુઃખાવો થાય.
 હાલ મટે ને ગળાનો દુઃખાવો થાય. ગળું સૂજી જાય, પાણી પણ ઉતરે નહિં. એ મટયું
 ત્યાં તાવ આવ્યો, તાવ તો ઉતરી ગયો પણ અશક્તિ આવી ગઈ. જીવ કર્મ કરે છે એ જ
 ભોગવે છે, કોઈ ભોગવી દેતું નથી. તમને ડોક્ટરનાં ઇન્જેક્શનમાં શ્રદ્ધા છે. દવા-ટીકામાં
 શ્રદ્ધા છે, પણ ભગવાનનાં વચન ઉપર શ્રદ્ધા નથી. તું જેટલા તીવ્ર કષાય કરીશ એટલા

ચીકણાં કમ' બંધારો. જલુ' છે લગ્નમાં અને થઈ ગયા ઝાડા. કાંઈ હતું નહિ' અને એકાએક શું થઈ ગયું? શરીર પણ આપણી ઈચ્છા પ્રમાણે વર્તતું નથી તો ખેરાં-છોકરાં શું વર્તવાનાં હતાં? જો દુઃખમાંથી મુક્ત થવું હોય તો ધર્મ પર શ્રદ્ધા રાખો. ભાવપૂર્વક સદ્શુરૂઓને વંદન કરો. 'વંદના પાપ-નિકંદના', પણ દુઃખનો વિષય એ છે કે જેટલી સ્થિરતા-એકાગ્રતા સાંસારિક પ્રવૃત્તિમાં આવે છે, એટલી ધર્મમાં નથી આવતી. માળા ફેરવે તો પણ કેવી રીતે? રાતના પગ લાંબા કરીને, ઝોશીકાનો ટેકો લઈને એકાં ખાતાં ખાતાં; એમાં એકાગ્ર ચિત્ત થાય ક્યાંથી? માળા હાથમાં રહી જાય અને ભાઈસાહેબ બાંધી જાય. કાર્ય કરવું હોય એની અંદર એતપ્રેત થવું જોઈ એ.

એક જોષી મહારાજ, શેઠ શેઠાણી બેઠાં છે ત્યાં આવ્યા. શેઠ જોષી મહારાજને જોઈને કહ્યું--“આવો જોષી મહારાજ! તમે જરા જોઈ આપો કે મારો વૈભવ ક્યાં સુધી ટકશે? જીવને ભાવિ બાણવાની બહુ ઈચ્છા થાય છે. જોષી મહારાજે કહ્યું. “શેઠીયા! તમે તો બહુ ભાગ્યશાળી છો. તમારા હાથમાં લક્ષ્મી રમે છે. આ તમારો વૈભવ સાત-સાત પેઢી સુધી રહેશે. આઠમી પેઢીએ ખાવા ધાન પણ નહીં રહે. જોષીને તો પુરસ્કાર આપી રવાના કર્યો પણ તે બંનેને ખૂબ દુઃખ થયું. “અરેરે! અમારી આઠમી પેઢી બિચારી કેવી રીતે દિવસો પસાર કરશે?” આ ચિંતામાં બંને માંઢા પડી ગયા. અને ઝડપેસરની ઉપાધિ વધી પડી. બધાં બખર કાઢવા આવવા લાગ્યા. શેઠનાં એક મિત્રને પણ શેઠની બિમારીની બખર પડી અને તે બખર કાઢવા આવ્યો. તેણે શેઠને કહ્યું-અરે જમનાદાસ, બહુ બિમાર થઈ ગયા છો, ઉભા પણ થઈ શકતા નથી, આટલી બધી બિમારી કેમ વધી ગઈ? આ શરીર પર શેની અસર થઈ છે? હું તમારો મિત્ર છું. મને હૃદય ખોલી વાત કરો. “શેઠ કહે છે,” મિત્ર, થોડા દિવસ પહેલાં એક જોષી મહારાજ આવેલા. તેમણે કહ્યું, કે આ તમારો વૈભવ સાત પેઢી સુધી રહેશે અને આઠમી પેઢીને ખાવા ધાન નહીં રહે. મને ખૂબ ચિંતા થાય છે કે મારી આઠમી પેઢીનાં બાળકો શું કરશે? આ સાંભળીને મિત્ર પૂછે છે : શેઠ, તમે પરણેલા છો? શેઠે જવાબ આપ્યો : અરે, આ મંદવાડમાં તને મારી મશકરી કરવાનું સૂઝે છે! આ ખાટલામાં કોણ સૂતું છે? તે પણ જોતો નથી. ઠીક, ઠીક, પણ તમારે બાળક કેટલા છે? મિત્રે ફરી પ્રશ્ન પૂછ્યો! બાળકો તો એકપણ નથી. શેઠનો પ્રત્યુત્તર સાંભળી તેમનો મિત્ર ખડખડાટ હસી પડ્યો અને બોલ્યો, અરે શેઠ! હજી પહેલી પેઢી નથી ત્યાં આઠમી પેઢીની ચિંતા શા માટે કરો છો? ઉભા થઈ જાવ, અને મનની નિરાશાને ખંખેરી નાખો. આવી ખોટી ઉપાધિ શા માટે કરો છો?

કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે જીવને જેટલી પોતાનું ભાવિ જોનાર જોષી મહારાજમાં શ્રદ્ધા છે તેટલી ભગવાનની વાણીમાં નથી, જેટલી ચિંતા બાહ્ય પદાર્થની-પુત્ર, પુત્રી, સગાં,

રહેલી, વર્ગેરેની છે એટલી પોતાનાં આત્માની નથી. જો આત્મકલ્યાણ કરવું હોય તો ચિંતા મૂકી આત્મ ખજાનાને ઓળખી સ્વસ્વરૂપને નિહાળી આત્માનંદની અંદર મગ્ન બનેા. આવો અવસર ફરી ફરી મળવો હર્લભ છે. નિષધકુમાર માનવનો અવતાર પામ્યા છે. તેનું ભાવિ પૂખ ઉજ્જવળ છે, જીવનને તેઓ કેવી રીતે ઉજ્જવળ બનાવશે તે વાત અવસરે કહેવાશે.

વ્યાખ્યાન નં...૨૪

આવણુ સુદ ૧૩ ને બુધવાર તા. ૪-૮-૭૧

અનંતજ્ઞાની પરમાત્મા જીવેને સિદ્ધાંત દ્વારા સમજાવે છે. સિદ્ધાંત એટલે ત્રણેય કાળે સિદ્ધ થયેલી વસ્તુ. એનું નામ સિદ્ધાંત. અહીં નિષધકુમારનો અધિકાર ચાલે છે. નિષધકુમારને શુરકુળમાં શુક્રવામાં આવે છે. જ્યાં તે બહોતેર કળાનો અભ્યાસ કરે છે. આ કળા લૌકિક છે. ગૌતમ કુલકની અંદર કહ્યું છે કે,

“સર્વં કલા ધર્મં કલા જિજાર્હં સર્વં કલા ધર્મં કલા જિજાર્હં”.

સર્વં બલં ધર્મં બલં જિજાર્હં સર્વં સુહં ધર્મં સુહં જિજાર્હં”.

બધી કળામાં ધર્મકળા શ્રેષ્ઠ છે. સર્વ કલામાં ધર્મકલા, સર્વ બલમાં ધર્મબલ અને સર્વ સુખમાં ધર્મ (આત્મિક) સુખ શ્રેષ્ઠ છે. “સા વિદ્યા યા વિમુચ્યતે” વિદ્યા એને કહેવાય કે જે બંધનથી છોડાવે. સંસારમાં લૌકિક વિદ્યા વગર ચાલતું નથી. આજે સરકાર નાના ગામડાંઓમાં શાળા બંધાવે છે. પ્રૌઢ શિક્ષણનાં પશુ કટાસો ચલાવે છે “શૈશવે અશ્વસ્ત્રવિદ્યાનામ્” શૈશવ વિદ્યાનાં અભ્યાસથી સુંદર બને છે. બાલ્યકાળમાં જેમણે વિદ્યા નથી મળતી હોતી, જીવન કેળવ્યું નથી હોતું અને રમત-ગમત, તોફાન, મોજ-મજામાં દિવસો વિતાવ્યા હોય છે તે જ્યારે તરૂણ અવસ્થામાં પ્રવેશ કરે છે ત્યારે તેને આંસુ સારવા પડે છે. પરંતુ વિદ્યા કહેવી કેને? ઘણું અક્ષર-જ્ઞાન મેળવી લીધું તેને વિદ્યા કહેવી? ‘ના’. જુઓ આ કાવ્ય શું કહે છે?

ગણિતાદિક શાસ્ત્રોને ગણ્યા રે, વળી ભાષા અનેકને ભણ્યા રે,

ચતુરાધર્મના ચણતર ચણ્યા રે, બળભણતું રે ચિત્ત મંદિર ના ચણાયું,

જે બુદ્ધ જનોએ બતાવ્યું.

જાની પુરૂષો કહે છે કે ઘણું ગણિતના કોયડા ઉકેલ્યા, ભાષાઓ ઘણી લખ્યા, બધાંએ 'બહુ લખ્યાં' (૨) એમ કહીને સત્કાર્યા, પણ મનમાં જે હુમ્મયાર્થ ભરી છે તે જ્યાં સુધી નહીં જાય ત્યાં સુધી બધું ભણતર નકામું છે. જે વિદ્યાર્થી વાણી, વિચાર અને વર્તન વિશુદ્ધ રાખે છે તે જ સાચી વિદ્યા લખ્યો છે. આવી વિદ્યા પ્રાપ્ત કરનાર વિદ્યાર્થી જ્ઞાન્ત હોય, તેનામાં ઉશ્કેરાટ ન હોય, તે જીવનમાં શ્રદ્ધાની જ્યોતિ જગાવે છે. શ્રદ્ધાનાં પાયા મજબૂત થયા વિના કોઈ જીવ આગળ વધી શકતો નથી.

વીતરાગની વાણીનો કેટલો પ્રભાવ છે ? તિથી કંઈ શું કહેવા માંગે છે. સિદ્ધાંતમાં શું રહસ્ય ભરેલું છે ! એ ભાવને જે સમજે છે. એણે જ જ્ઞાન મેળવ્યું છે. જે બંધનથી મુક્ત કરાવે છે. જેનાથી તરાય એ જ સાચું ભણતર છે. આજનાં ભણતર પાછળ પણ લક્ષ્ય શુભામીનું છે. ભણી-ગણીને નોકરી કરે છે. જ્ઞાની પુરૂષ કહે છે કે જે ભણતર વિષય-વાસનાનો શુભામ ન બનાવે, પણ આત્માનું સાચું જ્ઞાન કરાવે એ જ સાચું ભણતર છે. આજે આપણે જે લખ્યા છીએ એ મહાપુરૂષોની દૃષ્ટિએ સાચું ભણતર છે ? એ તપાસો.

ભણ-ભણવું, તર-તરવું એટલે કે એવું ભણો કે જે તમોને તરતાં શીખડાવે, બંધન કેવી રીતે તોડવા એ બતાવનાર પૂ. કેશવલાલજી મહારાજની આજે તિથી છે.

કચ્છની અંદર દેશલપુર નામનું ગામ છે. ત્યાંના તેઓ વતની હતાં. જેતસીભાઈ તેમના પિતાનું નામ હતું. માતાનું નામ સંતોકબહેન હતું. સંતોકબહેનની કુક્ષિએ આ નરરત્ન ઉત્પન્ન થયા. નાની ઉંમરમાં માતા મૃત્યુ પામી, નવી મા આવી. એનું નામ હીરબાઈ હતું. થોડા વખતમાં બાપુજી પણ ગુજરી ગયા, પછી મુંબઈમાં અનાજની દુકાન નાખી અને તેમના મોટાભાઈને મુંબઈનું પાણી લાગ્યું અને જળેદર થયું. તેથી તેમને દવા કરાવવા માટે દેશમાં લઈ આવ્યા. થોડાં દિવસ ભાઈની સારવાર માટે દેશલપુર શેકાયા. પછી મુંબઈ જવાની તૈયારી કરી ત્યારે તેમનાં મોટાભાઈ તેમને કહે છે કે આચાર્ય શામજી સ્વામી ઉપાશ્રયમાં બિરાજે છે, તેમનાં દર્શનનો લાભ લે. પૂજ્ય મહારાજ સાહેબનું એકાદું વ્યાખ્યાન તો સાંભળ કેવું સરસ તેઓ સમજાવે છે ! નાનાભાઈ કહે છે, ભલે ત્યારે, સાંભળવા જઈશ. મોટાભાઈનું વચન સ્વીકારીને વ્યાખ્યાન સાંભળવા જાય છે. સુંદર શૈલીથી વિષ-વિષ પ્રકારની વ્યાખ્યા કરીને પૂજ્ય શ્રી ધર્મ-દેશના સંભળાવે છે. તૃષ્ણા-માંથી તૃપ્તિ તરફ વળવાનો માર્ગ બતાવે છે. “એક વિકાસનો માર્ગ છે, બીજો વિનાશનો માર્ગ છે. જ્યાં તૃષ્ણા છે ત્યાં વિનાશ છે, જ્યાં તૃપ્તિ છે ત્યાં વિકાસ છે.”

“વિષય સુખનો ક્ષણિક ચમકાર કેટલાં કળાં કર્મ બંધાવે છે ! તેનાથી કેટલી આત્મ-હિંસા થાય છે ? જીવે બંધનથી મુક્ત થવું જોઈએ. સંસાર અસાર છે. જ્યાં સ્વદયાનો અભાવ ત્યાં શાશ્વત સુખ કેવું ? એ તો ક્ષણિક સુખ છે. ખુજલીની બધી જ વધુ પીડા મૂકે છે, તેમ વિષય સેવનથી મન વધુ ને વધુ અતૃપ્ત રહે છે” આવી અનેકવાતો તેઓ

પહેલી-વહેલી સાંભળે છે. હૃદયમાં રૂચિ જાય છે. હવે તો રોજ-રોજ વ્યાખ્યાન સાંભળવા જાય છે. અને સાંભળીને મનન કરે છે. ત્રણ દિવસ થયા પણ મુંબઈ જવાનું નામ લેતાં નથી, તેથી તેમના મોટાભાઈ કહે છે, હવે ક્યારે મુંબઈ જવું છે? તેઓ જવાબ આપે છે કે હમણાં મારે અહીં રહેવું છે, જીવનમાં આવે. સાંભળવાનો જોશ ક્યારે મળે? પૈસા તો ગમે ત્યારે કમાઈશું પણ આવી વીતરામની વાણી ક્યારે સાંભળશું? માટે મારે વિચાર તો એવો છે કે મહારાજ સાહેબ જ્યાં સુધી અહીં છે ત્યાં સુધી અહીં રહેવું. મોટાભાઈ કહે છે. “ભલે, તું મહારાજ સાહેબનો લાલ લઈ ધમને જીવનમાં વણ, તેથી હું રાજી છું.” હવે તો તેઓ વધુ લાલ લેવા લાગ્યા. ગુરૂદેવ વિષ-વિષ વાનગી પીરસે છે. અજ્ઞાનમાંથી કેમ નિવૃત્ત થવું? સંસારનું સાયું સ્વરૂપ શું છે તે ખતાવે છે. સ્ત્રી સમજણ આપે છે. કેશવલાલ ભાઈ વિચારે છે કે મારે તો ગુરૂદેવ કહે તેમ કરવું છે. થોડાં પરિચય પછી ગુરૂદેવ પૂછે છે-તને સામાયિક આવડે છે? તેઓ કહે છે, “મને ફક્ત નવકાર-મંત્ર આવડે છે.” પછી ગુરૂદેવ સામાયિક શીખવાડે છે. એક દિવસમાં સામાયિક શીખી જાય છે. અભ્યાસ સાથે ગુરૂદેવ “આત્માને પાપમાં જતો કેમ અટકાવવો” એ પણ ખૂબીથી સમજાવે છે. સામાયિક એ ચારિત્ર્ય છે. શ્રાવકોને બે ઘડીનું સામાયિક હોય છે અને સાધુને જીવન સુધી સામાયિક કરવાની હોય છે. સામાયિક તે મોક્ષનું પ્રવેશદ્વાર છે, એમ અનુર્યોગ-દ્વારમાં કહેલ છે. છ આવશ્યકમાં પ્રથમ આવશ્યક સામાયિક છે.

સામાયિકમાં સમજાવના સાધના કરવાની છે. સામાયિક પૂર્ણ થયા પછી કેશુભાઈ કહે છે. “હે પૂજ્યશ્રી! મારી ઈચ્છા પ્રતિક્રમણ શીખવાની છે. જે આપની આજ્ઞા હોય તો? ગુરૂદેવની આજ્ઞા મળતાં પ્રતિક્રમણ શરૂ કરે છે. આઠ દિવસમાં પ્રતિક્રમણ શીખી જાય છે. ત્યાર પછી છકાયનાં બોલ, નવ તત્વ, છ આરા, કર્મપ્રકૃતિ એમ કરતાં છ મહિનામાં ૭૫ થોડકાં કંઠસ્થ કરી લીધા અને બધાં અરબલિત ચાલવા લાગ્યા. જ્યારે પુછે ત્યારે તરત જવાબ આપે. જેમ અધરાત્રિએ બિંદમાં પણ કોઈ તમારું નામ પૂછે અને તરત જવાબ મળે, નામ ન ભૂતી જવાય તેમ જે જણ્યા તે ગાથા કે થોડકાં એવી સરસ રીતે હૃદયમાં જિતરી જવા લાગ્યા, કે જ્યારે પૂછે ત્યારે જવાબ હાજર જ હોય. કેશવલાલભાઈ અભ્યાસમાં આગળ વધતાં જાય છે. આ બાળુ ભાઈની માંદગી પણ આગળ વધતી જાય છે. અંતે ભાઈનો જીવન દીપ ખુજાઈ જાય છે. મોટાભાઈનું મૃત્યુ તેમને વૈરાગ્યમાં વધુ દઢ બનાવે છે.

એક વખત તેમની માતાએ પૂછ્યું “મુંબઈ ક્યારે જવું છે?” તેઓ કહે છે કે “મને અહીં ગમી ગયું છે, મારે તો સંયમ પથે જવું છે. હવે મુંબઈનું કામ સમેટી લેવું છે.” “શું તારે અમને ભૂખ ભેગા કરવા છે?” માતા એકદમ બોલી બેઠા. તેઓ એ શાંતિથી માતાને જવાબ આપ્યો-“મારે પૈસા જોઈતા નથી. ફુકાન વધારીને પૈસા

તપને આવી દઈ, પછી હું મારા કાર્યમાં લાગી જાઉં. મા-દિકરા વચ્ચે જૂથ વાટાપાટ થાય છે. પણ અંતે મુંબઈ આવી હુકાનનો માલ વેચી, શેકડા રૂપિયા કરી લીધા. અને માતાના હાથમાં સોંપી લીધા અને પછી દીકરા માટેની રજા માંગી.

આત્મા બ્યારે જાગે છે ત્યારે કોઈ બંધન એને નડતું નથી. સંયમમાં સ્થિર થવા માટે મોહનો ત્યાગ જરૂરી છે.

“બ્યારે આત્મનો દિવડો જાગે, ત્યારે વૈભવ અજામણું લાગે,
લાગે ખારો સંસાર, લાગે ખ્યારો અણગાર,
એને મુક્તિનાં પંથની રહ લાગી...જાગ્યો રે આત્મા....

એકવાર આત્મજ્ઞાનનું સ્વસંવેદન થયું તેને સંસાર ક્ષાર ભુમિ લાગશે. અંધારા ફૂવા જેવો લાગશે. સ્મશાન જેવો લાગશે. મૂલ્ય વગરનો સાવ અસાર લાગશે. કાળજીની કોટડી જેવો લાગશે. જેનો આત્મા જાગી ગયો તેની ચેતના પુકાર કરે છે કે આ ભવ એને શુભાવે નથી. એક છાંદગી આત્મા માટે ઘસી નાખવી છે. માનવ દેહ કર્મના ભૂકા ઊડાડવા માટે છે, નહીં કે વિષય વધારવા માટે. કેશવલાલભાઈને સાચો વૈરાગ્ય છે કે જોડો છે એની કસોટી માતા કરે છે. ત્રણ દિવસ સુધી ઓરડામાં પૂરી રાખે છે. આકરી કસોટી થાય છે, છતાં આત્માનો એક જ અવાજ છે કે મારે સંયમ જોઈએ, સ્વપ્ને પણ સંસાર ન જોઈએ.

“ચાહે ભડભડતી ભીષણ ભટ્ટીમાં નાખજે, ચાહે હરિયાનાં ઊંડા જળમાં ડૂબાડજે,
લાખ લાખ રીતે મુજને લેજે લસોટી રે, કરી લે કસોટી....કોટી...કોટી વાર.

કસોટીએ ખખર પડે છે કે આ સોનું છે કે પિત્તળ ! તેઓ તો કહે છે કોટી-કોટી તમે મને તાવી જુઓ તો પણ મારો તો એક જ પોકાર છે. વીતરાગના માર્ગે જવું છે. અંતે તેઓએ મહારાજ સાથે વિહાર કર્યો. સગા-વહાલાને જઈને તેડી આવ્યા તો પાછા મહારાજ પાસે આવ્યા ગયા. જાગ્યો એ જાગ્યો શી રીતે રહે ? જેનો અંદરનો આત્મા જાગ્યો છે, જેને શુદ્ધ જ શરણું જોઈતું હોય તે બીજા શરણની ઇચ્છા કેમ કરે ? શુદ્ધ બંધન તોડાવે છે. શુદ્ધ લઘુને મહાન, અપૂર્ણને પૂર્ણ અને પામરને પુનિત બનાવે છે.

“બિના નયન પાવે નહિં બિના નયનરી વાત, સેવે સદશુદ્ધ ચરણ, સો પાવે સાક્ષાત.”

જેને અંદરથી એમ થાય છે કે આ બધું છોડવા જેવું છે અને આત્માનું કરવા જેવું છે તે સંસારમાં રહી શકતાં નથી. અંતે દેશલપુરમાં નાની પક્ષનાં પૂજ્ય શામળ સ્વામી પાસે દિક્ષા લીધી. અને અભ્યાસમાં લાગી ગયા. થોડાં વખત પછી ત્રિલોક્યદ્રશ્ય મહારાજ સાહેબ સાથે સૌરાષ્ટ્રમાં આવી ગયા અને આ રતન પૂ. મોહનલાલજી મહારાજને સોંપાયું. તેમણે સાત સૂત્રો કંઈક કયાં, પણ સૂત્રની અંદર તેમનું અગાધ અવગાહન હતું.

કામ્ય, વ્યાકરણ, વિ બહુ જલ્દીથી શીખી જતાં. બુદ્ધિ એટલી સરસ કે જે પંડિત બહારતાં એ પંડિત કહેતાં કે મને હજી સુધી આના જેવો વિદ્યાર્થી મળ્યો નથી. યાદશક્તિ પણ જબરદસ્ત હતી. અત્યારે સામાયિક શીખવામાં છોકરાં બાર મહિના કાઢે છે. બુદ્ધિ તો હોય પણ આજે છોકરાઓ રમતમાં રહે છે. અને બહુવનારને પણ પુરી કાળજી હોતી નથી. પૂ. મહારાજશ્રીને બુદ્ધિનો વૈભવ વિશાળ હતો. સ્વદર્શન, સ્વસમયનાં ભાવોને ચર્ચાર્થી રીતે બહુ લીધા પછી પરસમયનો અભ્યાસ શરૂ કર્યો. ખૌદ, વેદાંત સાંખ્યાદિ અનેક દર્શનોનો ઝીણવટપૂર્વક અભ્યાસ કર્યો. જેમ-જેમ અભ્યાસ વધતો ગયો તેમ-તેમ જૈન ધર્મનું બહુમાન વધતું ગયું ને દ્રઢ શ્રદ્ધાવાન બન્યા. દરેક સાધુએ જૈન દર્શનનો બત્રીસ શાસ્ત્રનો પૂરેપૂરો અભ્યાસ કર્યો જોઈએ. પૂ. મહારાજ સાહેબે આધ્યાત્મિક પુસ્તકો ઘણાં વાંચ્યા. ખીજા પણ ઘણાં પુસ્તકો વાંચ્યા.

અને તેઓ આપણી સમક્ષ નથી પણ તેમનાં સાહિત્યો “છ જીવોનો અધિકાર, ઉદ્ધાન રાખનો અધિકાર” વિ વ્યાખ્યાનનાં પુસ્તકો બહાર પડી ચૂકેલ છે. તે વાંચતા તેમના આધ્યાત્મિક ભાવો અને આધ્યાત્મિક જીવનની ઝાંખી જરૂર થાય છે. બાવન વર્ષની ઉંમરે ધોલેરાથી વિહાર કરતાં ગામડામાં હાટ-એટેક આવ્યો. ખીજે હાટ-એટેક ધંધુકામાં આવ્યો. તો પણ ડોળી વગર પગે ચાલીને વઢવાણ સુધી વિહાર કરીને આવ્યા. કુસુમબેનને દિક્ષા આપવા માટે સુરેન્દ્રનગર જે દિવસે પધારવાના હતા, તેની આગલી રાત્રે વઢવાણમાં ત્રીજે હાટ-એટેક આવ્યો. પણ કોઇને વાત કરી નહિ. તેમનાં શિષ્યોને પણ કહી દીધું કે તમે કોઇને કહેશો નહિ. સવાર પડતાં વિહાર શરૂ કર્યો. ગામ બહાર આવતાં એ-ત્રણ વિસામા લેવા પડ્યા. અતે તેઓ ચાલવાને માટે અસમર્થ બન્યા. વઢવાણનાં ભાવિક શ્રાવકો સાથે હતાં. તેઓએ ડોળી મંગાવી અને પરાણે ડોળીમાં બેસાડ્યા. ડોળી વઢવાણ તરફ રવાના થઈ તો પણ મહારાજ સાહેબે : મારે કુસુમને દિક્ષા દેવા જવું છે. સુરેન્દ્રનગર તરફ ડોળી ચલાવો. પણ શ્રાવકોએ વિનંતી કરી કે આપની તબિયત આવી હોય અને અમે આપને જવા ન દઈએ. સાડે થાય પછી પુરીથી પધારજો. મહારાજ સાહેબ વઢવાણ પાછા પધાર્યા અને આ સમાચાર વાયુવેગે બધે પ્રસરી ગયાં. અને બધાં શોકમય બની ગયા.

અમે બધાં પણ વઢવાણ આવી ગયાં. પૂજ્ય મહારાજ સાહેબે ત્રણ વરસ પહેલાં કહ્યું હતું કે હવે આ શરીર બહુ નમ્મશે નહિ. મારું આયુષ્ય વધારે નથી. માટે તમે અમદાવાદ ચોમાસુ કરી તરત પાછા આવી જાઓ. યોગણીશ દિવસ સુધી મંદવાડ રહો. હાટની દુબલ થાય પણ તેઓ ચારિત્રધર્મમાં મક્કમ હતાં. ડોક્ટરો, સંઘ વિ. ઈજેક્શન લેવા કહે પણ તેઓ ના જ પાડે. રાત્રિએ અમારે કાંઈ કલ્પે નહિ, એમ ચોખ્ખું કહી દે. દેહ એ રોગનું ઘર છે તેને માટે ચારિત્ર શુભાચાર્ય નહિ. તેઓશ્રીને પડખું ફેરવવાની પણ મનાઈ હતી, તો પણ ધ્યાનમાં બેસી બંધ. રોજ રાતનાં ત્રણ વાગે ઊઠીને બે કલાક ધ્યાનમાં

મેસવાની ટેવ હતી તેથી તે વિના એમને મળ આવે નહિ. ડોક્ટરો તથા શ્રાવકો ના પાડે છતાં ધ્યાનમાં બેસે. જડ જુદું, ચેતન જુદું. એ માત્ર વાતમાં જ નહિ. પ્રેક્ટીકલ જીવનમાં તેઓએ બતાવી આપ્યું. જ્યારે નાડી તૂટે છે, નાડીનાં ઘગકારા વધી રહ્યા છે ત્યારે લીંબડીના પ્રેમચંદ્રસાઈ પૂછે છે, શું ધારા ચાલે છે? તો કહે છે :-

અનંતગુણી આત્મા, કરે નિજ-નિજ ગુણનું કામ, જો સમજે આ જીવડો, સરે પોતાનું કામ.

જીવન-મરણનો સંગ્રામ ચાલે ત્યારે આવા આધ્યાત્મિક શ્લોક હૃદયમાંથી નીકળે છે. તે જ બતાવી આપે છે કે તેમનાં મનમાં અત્યંત શાંતિ હતી. કેટલું જ્ઞાનનું દોહન હશે? કેવી ભેદ-વિજ્ઞાનની પકડ હશે? કેટલી ઉપયોગ-બાગૃતિ હશે? છેલ્લી સ્થિતિ છતાં શ્લોકો પર શ્લોકોની સરવાણી વહી રહી હતી.

સત્ સ્વરૂપી આત્મા, ઉત્પાત વ્યય - ધ્રુવ - યુક્ત,
સમજે કોઈ વિરલા, થઇ જાય તે ભવયુક્ત.

તેઓશ્રીનો અંતિમ બોધ કાગળ ઉપર લખવા માંડ્યો. જરા ભૂલ થાય તો ત્રણ-ચાર વાર બોલીને લખાવતાં. સત્ એટલે અસ્તિત્વ-ગુણ. આત્મા ભૂતકાળમાં હતો, અત્યારે છે, અને ભવિષ્યમાં હશે. આત્માની ત્રણ પર્યાય. (૧) ઉત્પાત, (૨) વ્યય (૩) ધ્રુવ. ઉત્પાત અને વ્યય જે સમજે એને કદી દુઃખી થવાનો વખત ન આવે. જેણે આત્માને બાણ્યો અને માણ્યો એવા સદ્ગુરુદેવને ધન્ય છે. પૂજ્યશ્રીએ બપોરના બારને પિસ્તાલીસ મીનીટે દેહ છોડ્યો અને બારને ચાલીસે આ વાત કરે છે.

વેદું છું નિજ આત્મા, બાકી સઘળું ફેક,
છુટી જાય આ દેહ તો, નહીં કોઈ હર્ષ કે શોક.

આ દોહરાનું ખરેખરું મનન કરો. આ દેહ ઉપર આસક્તિ નહીં રહે. મહારાજ સાહેબે પોતાના દેહ સામે જોયું નહીં. છેલ્લી ઘડીએ પણ આત્માનું વેદન છે. તેઓશ્રી વિશાળ અભ્યાસને કારણે ગમે તેવા કઠણ પ્રશ્નો પણ સહેલાઈથી હલ કરતાં. બાળક હોય કે મોટાં હોય, દરેકના પ્રશ્નો શાંતિપૂર્વક સાંભળતા અને યોગ્ય ઉત્તર આપતા. તેઓશ્રીનો આત્મા મહા યવિત્ર હતો. દષ્ટિ દ્રવ્ય ઉપર હતી તેઓશ્રી સરલ સ્વભાવી અને નિખાલસ હૃદયના હતાં. ચોમાસા માટે વિનંતી કરવા આવે તો તરત જ જવાબ આપી દેતાં. ત્રણ-ચાર વાર ધક્કા ખવડાવતાં નહીં.

આવા સરલ સ્વભાવી મહાપુરુષમાંથી ઘણો ઘણો બોધ લેવા જેવો છે. વૈશાખ સુદ ૧૩ ને બુધવારનાં રોજ તેઓશ્રીનો દેહવિલય થયો. મહારાજ સાહેબનાં જવાથી હાહાકાર મચી ગયો. ચોમાસામાં આવા મહાપુરુષોને યાદ કરીએ તો આપણા જીવનમાં બાગૃતિ આવે. આજે આવા મહાન આત્માના-જૈન સમાજમાં સ્થંભ જેવા આત્માના તૂટા પડ્યા છે.

ખરેખર, આવા મહાપુરૂષોનાં જીવનમાંથી આપણને કેટલું જાણવાનું મળે છે. મહાપુરૂષોનાં જીવન સાંભળી તેમના ગુણોને આપણે યથાશક્તિ જીવનમાં ઉતારીએ તો કલ્યાણ થશે. વિશેષ અધિકાર અવસર.

વ્યાખ્યાન નં. ૨૫

આવાણ સુદ ૧૪ ને ગુરુવાર તા. ૫-૮-૭૧

અનંતજ્ઞાની ત્રૈલોક્ય પ્રકાશક ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ સિદ્ધાંત દ્વારા લખ્ય જીવોને તત્વો સમજાવ્યા છે.

“કુસંગો જહ ઓસ વિન્દુણ, થોવં ચિત્તુઈ લમ્બમાણણ ।

एवं मगुयाण जीवियं, समयं गोयम मा पमायण” ઉ. અ. ૧૦ ગા. ૨

ભગવાન કહે છે; કાલના અગ્રભાગ ઉપર પાણીનું બિંદુ પડે એ થોડીવારમાં-કાં તો પવનના ઝપાટાથી સરી પડે છે. અથવા તો સૂર્યના તાપથી શોષાઈ જાય છે. અનંતકાળની અપેક્ષાએ આપણું પચાસ કે સો વરસનું આયુષ્ય તદ્દન અદૃષ્ટ છે. મનુષ્યનું આયુષ્ય અદૃષ્ટ સ્થિતિવાળું છે, સિદ્ધના અનંત સુખની આગળ આ દેખાતા વૈભવો જેમાં જીવ સુખ માની રહ્યો છે, એ બહુ જ અદૃષ્ટ સમય ટકવાવાળા છે. જ્ઞાની પુરૂષ કહે છે, આ બધું તને અનેકવાર મળ્યું છે પણ એક ધર્મ મળ્યો નથી. ધર્મ વિનાનું જીવન નકામું છે. માનવની મહત્તા વિદ્યા અને વિવેકથી છે. વિદ્યા વિવેકને અપાવે છે. જેનાથી હેય-રોય અને ઉપાદેયની બુદ્ધિ આવે છે એ સાચી વિદ્યા છે. તમે સ્વીચ દબાવી કે પ્રકાશ પથરાઈ ગયો અને વસ્તુનું દર્શન થયું. સારા કે નરસા પદાર્થને ગ્રહણ કરવા તે તમારા હાથની વાત છે. હેય અને ઉપાદેયનો વિવેક તમારે કરવાનો છે. જ્ઞાન જીવનનું અમૃત છે. જ્ઞાન વિનાની જીંદગી પશુ સમાન છે. જ્ઞાન વગરના જીવનની કાંઈ કિંમત નથી. વિદ્યાની શોભા શેમાં છે? જ્ઞાનથી લક્ષ્મી શોભે છે એમ વિદ્યા સુકૃત્યથી શોભે છે. જે વિદ્યા હેય અને ઉપાદેયનો વિવેક ન શીખવે, સમતા ન શીખવે, સારાસારનું જ્ઞાન ન શીખવે એ વિદ્યા નથી, પણ મગજ ઉપર લદાયેલ ડીઝીનો બોલો છે.

નિષધક્રમાર અભ્યાસ કરે છે. બોંતેર કળાની અંદર પારંગત બને છે. બાલ્યકાળ એ વિદ્યાભ્યાસ માટે શ્રેષ્ઠ કાળ ગણાય છે. ખેડોટીંગ પર શાહી પડે કે તરત તે ચૂસી લે છે

તેમ બાળકને શુર જ્ઞાન આપે છે એ જલદી ગ્રહણ કરી લે છે. બાળકનું મગજ કોમળ હોય છે. કુમળું મગજ જ્ઞાનને જલદી ગ્રહણ કરી શકે છે. વિદ્યા આવી પણ મૈત્રીભાવના ન બગી, સમતા ન આવી તો એ સાચી વિદ્યા નથી. સુવિદ્યાથી સંસ્કારોનું સિંચન થાય છે. સુંદર ચારિત્ર ઘડાય છે. સુંદર વિચારોથી સુંદર ચારિત્ર ઘડાય છે.

“ Strong character is produced by strong thinkings good deeds are the out come of good thoughts. No man can live a nobel life without thinking nobly. ”

“ ઉચ્ચ આચરણ ઉચ્ચ વિચારમાંથી ઉત્પન્ન થાય છે. સારાં કૃત્યો એ સારા પરિણામ છે. ઉમદા વિચાર વિના ઉમદા જીવન કોઈ પણ માણસ જીવી શકતો નથી.

સારૂં દેખાવું એ જીદી વસ્તુ છે. જીવનમાં સારૂં આચરણ એ જીદી વસ્તુ છે. જે આવે તે ખાવું, સ્વાદિષ્ટ ખાવું, અને પથ્ય ખોરાક ખાવો એ ત્રણમાં તફાવત છે. પથ્ય જે આવશે તે મોઢામાં નાખશે. મનુષ્ય તો સ્વાદ આવશે એ ખાશે, બાકીનું કંઈ ખાશે નહીં. સ્વાદિષ્ટ ખાવું. જ્યારે વિવેકશીલ માણસો પુષ્ટિવાળું ખાશે. આ બધામાં ફેર છે. એમ સદાચારી કહેવારાવું અને સદાચારી થવું એમાં ફેર છે. માનવ જીવન પાઠશાળા છે. આ પાઠશાળામાં સદાચારના એકડા ઘુટવાના છે. બાળક જો પાટીમાં એકડા કરશે તો આગળ શીખી શકશે. પણ કહેશે કે હું એકડા નથી કરવાનો, મારે તો એકડા જ પાડવા છે, તો તે ક્યાંથી શીખશે? સદાચારી થવું હોય તો સદ્વિચાર પ્રથમ કેળવવા પડશે. માનવ જીવનમાં સદાચારના એકડા ઘુટવાં છે?

“ જગત છે જીવનની પાઠશાળા મહા, જ્યાં શીખવાતા દયા પ્રેમ પાઠો, વિશ્વ બંધુત્વના સૂત્ર સમજાય છે, છુટતી સ્વાર્થની જટીલ ગાંઠો; ધર્મ તપ ને તિતિક્ષા મેલો આચરી, હૃદય સાગર વિશાળ બને છે, અડગ ને અમિટ અહીં આત્મજળ ખીલતું, જીવ કલ્યાણ પંથે ચડે છે.”

કલ્યાણના માર્ગ ઉપર ચાલવું હશે તો આ પાઠને શીખવા પડશે. જો કોઈ પણ હિંદી મેળવવી હશે તો તેને અનુસાર જ અભ્યાસ કરવો પડશે આપણે પણ આત્માના સ્વરૂપને પ્રાપ્ત કરવું છે. મેંદીમાંથી રંગ મેળવવા મેંદીને વાટવી પડશે. મેંદીને વાટતા રંગ પ્રાપ્ત થાય છે. દહીંમાંથી માખણ મેળવવું હોય તો દહીંને વલોવવું પડે છે તલને પીલવાથી તેલ મળે છે. હિંદી પીપરને દડ પહોર સુધી ઘુટયા કરે તો તેમાંથી તીખાશ ઉત્પન્ન થાય છે, એમ આત્માના સ્વરૂપને પ્રાપ્ત કરવા માટે અવશ્ય પુરુષાર્થ કરવો પડશે. પણ આજે માનવે પૈસા આદિ જે પ્રારબ્ધને આધીન છે, એને પુરુષાર્થમાં મુકી દીધો અને ધર્મ જે પુરુષાર્થને આધીન છે એને પ્રારબ્ધમાં મુકી દીધો. પ્રારબ્ધથી ટાંકીમાં જ્યાં સુધી

પુણ્યરૂપી પાણી છે ત્યાં સુધી નળ ખોલતાં પાણી પ્રાપ્ત થાય છે, પણ પાણી ખલાસ થયા પછી ગમે તેટલા પ્રયત્નો કરે તો પણ પાણી મળી શકશે નહીં. પુણ્યનો ઉદય હોય તો લાખો રૂપિયાની ટંકશાળ પડે. તમે એમ માને છો કે ફોન કરતાં કરતાં લાખો રૂપિયા મળી શકે તો મોક્ષ કેમ ન મળે ? મોક્ષ માટે ભગીરથ પુરુષાર્થની જરૂર છે પુરુષાર્થ વિના સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થઈ શકે નહિં. માનવ જીવનમાં અનેક ગુણોનો વિકાસ કરવાનો છે. આ જગત પાઠશાળા છે. આ પાઠશાળામાં દયાનાં, ધૈર્યનાં અને ક્ષમાનાં પાઠો શીખવાના છે. જો જીવ સાધનાના માર્ગ ઉપર આગળ વધે તો એવું આત્મભળ વધે, કે ભૌતિક ભુતાવળ તેને દબાવી શકે નહીં. પૌદ્ગલિક સુખો તેને લલચાવી શકે નહીં. સૌન્દર્ય જોવું હોય તો અંદર છે. અંદર ઘણું સૌન્દર્ય ભર્યું છે, તો આત્માના સૌન્દર્યને નિહાળ. આજે તમને મોક્ષ કેટલીવાર યાદ આવે છે ? માણસને ચાર પ્રકારની ચિંતા છે-પૈસાની, પ્યારની, પુત્ર-પુત્રીની અને પ્રસિદ્ધિની. પૈસો મળશે કે નહીં ? પૈસાની પ્રાપ્તિ માટે કોઈને છેતરશે, કોઈને ઠગશે, કાળા ધોળા કરશે. અને એમ માને કે પૈસાથી બધું મળશે. બીજી પ્યારની ચિંતા છે. સ્ત્રી મારી બને, બધા મને પ્યાર કરે અને બધા મારા કહ્યામાં રહે. ત્રીજી ચિંતા સંતાનોની છે અને ચોથી પ્રસિદ્ધિની છે. આટલું દાન દીધું. છાપામાં મારું નામ આવ્યું કે નહિં ! પોતાના નામ માટે કેટલું કરે છે ? દાન આપી પ્રસિદ્ધિ મેળવે છે. જમીનની અંદર જે બીજા ઢંકાયેલું હોય તેના પર માટી લદાয়েલી હોય, તો બીજામાંથી ઘણી નિષ્પત્તિ થાય. પણ બીજાને જમીન પર ખુલ્લું સુકી દેવામાં આવે તો બીજામાંથી અનેક બીજ થાય નહિ. દાન જો પ્રસિદ્ધિ માટે હોય તો આવા દાનની કોઈ કિંમત નથી. જરા તમારા આત્માને પૂછી જોજો, કે જે સત્કર્મ કરીએ છીએ, એ આત્મા માટે કે બીજા માટે ? દરેક કર્તવ્ય જો આત્મલક્ષી બને તો સુંદર પરિણામ આવે. અને ગુણોનો વિકાસ શીખતાથી થાય. આપણા સંત મહાત્માઓએ આપણને સુંદર પાઠો શીખવ્યા છે.

અંધક મુનિની ચામડી બનેલીએ ઉતરાવી નાખી, છતાં ક્રોધ ન કર્યો, આંખ પણ લાલ ન કરી. કેવી સમતા અને સહનશીલતા ! અન્ય દર્શનમાં જુઓ-કોઈ ઋષિ કોપાયમાન થાય તો શ્રાપ આપે છે. જૈન દર્શનમાં કોઈ એવા મુનિઓ બતાવે કે જેણે શ્રાપ આપ્યો હોય ! તેઓ સમજે છે કે મારા કરેલાં કર્મોનું આ ફળ છે. એમાં બીજા ઉપર રોષ શા માટે કરવો ? એમ જૈન દર્શન ક્ષમાના સુંદર પાઠ શીખવે છે. જ્ઞાનને જેને પચાવ્યું હોય તેને કોઈ પ્રત્યે ઈર્ષ્યા, અસૂચા કે દ્વેષભાવ ન આવે.

દલપતરામ નામના કવિ થઈ ગયા. એમના મિત્ર ડાહ્યાભાઈ નાટ્યકાર હતા. કોઈ કારણસર બંને વચ્ચે દુશ્મનાવટ થઈ. બંનેના સ્વતંત્ર છાપા નીકળે. બંને વચ્ચે હરિકાઈ થાય. ડાહ્યાભાઈ દલપતભાઈ કવિ પર લખે કે દલપતના ગીતો નથી પણ રોઢણાં છે. સ્ત્રીઓ જાય તેવાં જોડકણાં લખે છે. આવું નાટ્યકાર લખે ત્યારે એની સામે કવિ

લખે કે, ડાહ્યાભાઈના નાટકો એ નાટકો નથી, પણ લવની ભવાઈ છે. એમ બન્ને વચ્ચે દુશ્મનાવટ વધતી જાય છે. વિદ્યામાં જો વિકૃતિ આવે તો વિદ્યા ન રહે. દૂધમાં તેજબના બે ટીપાં પડે તો દૂધને ફાડી નાખે. વિકૃત કરી નાખે. પણ દૂધને જો કોઈક બનાવવા એમી એસેન્સના ટીપાં નાખે તો દૂધની કિંમત વધે છે. એમ વિદ્યામાં સદાચારના ટીપાં પડે તો વિદ્યા સુગંધિત થઈને પ્રસરી જાય.

એક દિવસ ડાહ્યાભાઈ વ્યાખ્યાન સાંભળવા ગયા. મહારાજ સાહેબ વ્યાખ્યાનમાં કહે છે, કે વિચારોની અંદર અશુદ્ધિ હશે, એક બીજાને કાપવાની વાતો હશે તો તમે વિદ્વાન નથી. મનના વસ્ત્ર ઉપર મૈત્રીનો રંગ ન લાગે તો આ જીવન ગંદુ-મેલુ અને અપવિત્ર છે. પછી જલે એ માનવ પોતાની જાતને મહાવિદ્વાન કેમ ન કહેવડાવતો હોય !

ડાહ્યાલાલ વિચારે છે કે હું સદાચારની વાત કરું છું, પણ મારા જીવનમાં શું છે ? હું તો કવિ ફલપતનું વાટું છું. વ્યાખ્યાન સાંભળીને ઘેર ન જતાં કવિને ઘેર ગયાં. બંને એકબીજાને દુશ્મન માને છે, પણ આર્થ સંસ્કૃતિનો નિયમ છે કે ઘરને આંગણે આવેલ દુશ્મનનો પણ સત્કાર કરવો. ડાહ્યાભાઈ કવિશ્રીને નમસ્કાર કરી બોલ્યા. આજે હું આપની સાથે થોડી વાત કરવા આવ્યો છું. જ્યારે સમરાંગણમાં યુદ્ધવિરામ થવાનો હોય ત્યારે ધોળી ઝાંડી શાંતિ સ્થાપનાના પ્રતિકરૂપે ફરકાવવામાં આવે છે, ખરું ને ! જુઓ, આપણે માથે પણ કુદરતે ધોળી ઝાંડી ફરકાવી છે, છતાં આપણે ક્યાં મુઠ્ઠી લાગ્યા કરીશું ? આ આપણી ચોટી એ સફેદ ઝાંડીની નિશાની છે. કવિ નમ્ર બનીને નાટ્યકારને લેટી પડ્યા અને મૈત્રીનું મંગલ સ્થાપન કર્યું. એકબીજાની ભૂલો માટે ક્ષમા માગી. સદ્-વિચારોનું આ પરિણામ છે. જગતની અંદર એક પણ માણસ એવો નહીં મળે કે જેના વિચારો ઉમદા ન હોય. અને જીવન ઉમદા બનાવી શક્યો હોય. જો સદ્વિચાર આવશે તો સદાચાર આવશે. તમારા જીવનને શુદ્ધ બનાવો. વિદ્યા મળ્યા પછી સુકૃત કરનાર થવું જોઈએ. “સા વિદ્યા યા વિમુચ્યતે” વિદ્યા એ છે કે જે સુક્તિ અપાવે અને સુક્તિ અપાવે તે જ સાચી વિદ્યા છે.

નિષધકુમાર ખોતેર કળામાં પ્રવીણ થાય છે. સંસારમાં રહેનારાને આ બધી કળાઓ શીખવી પડે છે. પણ બધી કળાઓમાં ધર્મકળા જ સર્વશ્રેષ્ઠ કળા છે, ચાર ગતિના દુઃખોને કાપનાર ધર્મ છે. દુઃખ બધાને અપ્રિય છે. ગર્ભમાં રહેલો જીવ પણ દુઃખ પડતાં સંકેતોચ્છિન્ન જાય છે. નારકીના જીવો પણ દુઃખ પડતાં ત્રાસી જાય છે.

“हृणं छिन्दह भिन्दह णं दहेति सदे सुणिता परहन्मियाणं ।

ते नारगाओ भयभीव सन्ना कंखंति किं नाय विसं वयामो ।”

સૂ. અ. પ. ઉ. ૧ ગા. ૬

નારકીના જીવો પરમાધામીઓના “છેદી નાખો, હણી નાખો, બેદી નાખો,” આવા શબ્દો સાંભળે છે ત્યારે ભયભીત થઈ જાય છે, ડરી જાય છે. અને કદખાંત કરે છે કે અમે કંઈ દિશામાં ચાલ્યા જઈએ કે આ લોકો અમને નજરે ન ચડે. અને અમે આનાથી બચી જઈએ? ભાવ નરક તો જીવ અહીં જ ઉભી કરે છે. તેના પરિણામે દ્રવ્ય નરકમાં ધકેલાઈ જાય છે. માનવ જીવનમાં ઘણા જીવોના કચ્છરઘાણ કરી નાખ્યાં. મીઠો ઉભી કરીને ઘણા જીવોને મારી નાખ્યાં. આવા કાર્યથી નર્ક મળે છે. જેવું કારણ આપે તેવું કાર્ય થાય. વાવે બંટી અને બાજરો ક્યાંથી મળે? વાવે બાવળીયા અને આશા રાખે કે આંખો ભેઈએ, તો તે ક્યાંથી મળશે? કમં ક્યાં તેવું કળ જીવને અવશ્ય લોગવવું પડશે. તમારે ક્યાં જવું છે? મોક્ષમાં જવું છે? રસ્તો બહુયો છે? જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર અને તપથી મોક્ષમાં જવાય છે. મોટા પરિગ્રહવાળા, ઠાડ પીનારા, માંસ ખાનારા, મહારંજ કરવાવાળા નર્કના અધિકારી બને છે. આવું ભગવાન ભાંખે છે ફરેક જીવોને સુખ ભેઈએ છે, કોઈને દુઃખ ભેઈતું નથી. જગતના પ્રાણીઓ દુઃખ ભીડે છે. પણ પાપભીડે નથી. જે પાપથી બીએ છે, “મને કાંઈ પાપ તો લાગતું નથી ને” એ રીતે જીવનની એક એક પ્રવૃત્તિનું નિરીક્ષણ કરે છે તે પાપથી મુક્ત બની શકે છે. નિંદાથી પાપ બંધાય છે. મારી પાસે કોઈની નિંદા કરશો નહીં, આવું તમે નિંદકોને કહી શકશો? આવું ક્યારે બને? જ્યારે જીવ પાપ ભીડે અને ત્યારે દેવોને દૂર કરવા અને શુભોની પ્રાપ્તિ માટે પ્રભુનો બાપ કરે અને મનન કરે તો અવશ્ય તમને શક્તિ મળશે.

અરિહંત થવા માટે અરિહંતનું ભજન કરવાનું છે.

“અરિહંત ભજો, અરિહંત ભજો, અરિહંત થવા અરિહંત ભજો.”

સારા વિચારો માણસને સારો બનાવે છે. ખરાબ વિચારો ખરાબ બનાવે છે. જીવન સુધારવું હોય તો ગુરૂ પાસે જાવ. આજે બંનેવનો દિવસ છે. આજે બ્રાહ્મણ જનોઈ બદલે છે. જનોઈમાં ત્રણ તાર હોય છે. એમ સમ્યગ્ દર્શન, સમ્યગ્ જ્ઞાન, સમ્યક્ ચારિત્ર એ ત્રણ તાર છે. બ્રાહ્મણ પણ જનોઈ બદલે ત્યારે પ્રતિજ્ઞા લે છે કે પરસ્ત્રી સામે ભેઈથ નહીં. પ્રમાણિકતા, નીતિ અને ન્યાયથી જીવન વિતાવીશ. દિવ જોટલે બીજો જન્મ. એમ જનોઈ લે ત્યારે આજે બીજો જન્મ થયો છે એમ માને છે. જે સાધુપણું લે છે એ પણ નવો જન્મ લે છે.

‘જળગારે જાયા । એટલે સંસાર અવસ્થાનું મૃત્યુ થયું’ અને સાધુપણામાં જન્મ થયો. જીંદગી એની દિશા બદલી નાંખે છે. મરી જાય પણ કાચું પાણી ન પીવાય. માંદગી હોય, અરમી થતી હોય, પરસેવાના રેલા જતા હોય તો પણ પાંખો ન ચલાવે. જનોઈના ત્રણ તાર હોય એમ, સાધુને સમ્યક દર્શન, સમ્યક જ્ઞાન, અને સમ્યક ચારિત્ર રૂપી ત્રિ તાર છે. સંસારનો માર્ગ જુદો છે અને મોક્ષનો માર્ગ જુદો છે. જનોઈ તુટી તો તે આગળ

બધી શકતો નથી, એમ જેના મત તુટ્યાં તેનો વિકાસ થઈ શકતો નથી. બળેવનો દિવસ એટલે જનોઈને ધારણા કરવાનો દિવસ છે, આજે રક્ષા બંધન છે, એટલે જેન બાઈને રાખડી બાંધે છે તેનો અર્થ એ કે મારા જીવનનો બાર તને સોંપું છું. ગમે તે સુસ્કેલીમાં પણ બહેનની રક્ષા બાઈએ કરવાની હોય છે.

એક બહેન સુસલમાન બાઈને રાખડી બાંધે છે. સમય જતાં તે બાઈ રાજ બને છે અને જેન રાખડી મોકલે ત્યારે ચાલ કરે છે. બીજા રાજાની આ બહેન પર કુદ્દિટ થાય છે, એને મેળવવા માટે તે ચડી આવે છે. ત્યારે જેન બાઈને ચિટ્ટી મોકલે છે અને લખે છે કે માઈ શિયળ છુટાવાના ભયમાં છે. તે વખતે રાજા લશ્કર સાથે બીજી જગ્યાએ લડવા જઈ રહ્યા હતા ત્યાં જવાનું બંધ રાખે છે અને પોતાની ફરજ ગણીને તે લડાઈનું કામ સેનાપતિને સોંપીને પોતે જેનના શિયળની રક્ષા કરવા જાય છે. અને બહેનને આશ્વત્થાથી બચાવે છે. આમ આ દિવસનો મહિમા ધણો છે.

મહેશ્વરદત્ત નામનો એક છોકરો છે, અને તેની બાજુમાં રીટા નામની છોકરી રહે છે. બંને સાથે રમે છે. અને મોટા થાય છે. રીટા ગરીબ માતાની પુત્રી છે. મહેશ્વર માલદાર પિતાનો પુત્ર છે. આ બંનેની જોડી શોભે એવી છે. બંને જીવનસાથી બને તો સાઈ એમ રીટાની માતા વિચારે છે. મહેશ્વરની બાને રીટાની બા આ વિચાર જણાવે છે. મહેશ્વરની માતા તિરસ્કારભર્યો જવાબ આપે છે. ક્યાં તમારું ખોરડું અને ક્યાં અમારી મહેલાત? ક્યાં તમારી ઘરવખરી અને ક્યાં અમારી બહોજલાલી? તમારી પાસે શું છે કે તમારી પુત્રીને મારી પુત્રવધૂ તરીકે સ્વીકારું? આવો અપમાન ભરેલો જવાબ સાંભળીને બાઈ હતાશ થઈ ગઈ. ઘેર આવી આંસુડા પાડયા. આ બાજુ મહેશ્વરનું વાસંતી સાથે સગપણ થાય છે. રીટા મહેશ્વરને કહે છે બાઈ! ભાભી આવ્યા પછી મને ભુલી તો નહિ જાવને? બંને વચ્ચે નિર્દોષતા છે. વિકાર નથી. અને બાઈ જેનનો પ્રેમ છે. તેના પ્રતિક રૂપે રીટાએ ભાઈને રક્ષા બાંધી. યથા અવસરે રીટા પણ પરણી જાય છે. મહેશ્વરદત્તના ભાગ્યેદય ખીલી ઉઠે છે. એક શહેરમાં ખેડાક ખરીદે છે. ઘેર મોટર છે. વ્યાપાર ધંધા ધમધાકાર ચાલે છે. આ બાજુ રીટાનો પતિ જુગારી છે. જે આવે તે જુગારમાં ખોઈ નાખે છે. રીટાને ત્રણ ચાર છોકરા થયા છે. ગરીબાઈમાં આખું કુટુંબ પીસાઈ રહ્યું છે અને બાઈ પારકા ઘરનાં કામ કરીને માંડ માંડ પૂરું કરે છે. છતાં તેનો પતિ જુગારને મુકી શકતો નથી. જુગારીની દશા અંધ જેવી છે. જુગારી વિવેકને વિસરી જાય છે.

રમતા બુમરે રાજ્ય સ્ત્રી હય ગય બધું હારી ગયા,
અતિ દુષ્ટ દુર્યોધન કને, સતી દ્રૌપદી કબજે થયા.
પતિઓ છતાં ખેંચ્યા સભામાં ચીર સતી દ્રૌપદી તણા,
પુરૂષો તણા અવિચારથી, સંકટ સદ્ધા સતીએ ધણા.”

જુગાર રમતા રમતા પાંડવોએ હસ્તિનાપુરનું રાજ્ય હોડમાં મુકી દીધું. હય, ગય, સિદ્ધિ, સિદ્ધિ, સમૃદ્ધિ બધું રમતમાં મુકી દીધું, છતાં પાછાં વળી શક્યા નહીં. છેલ્લે દ્રૌપદી સતીને પણ રમતમાં મુકી દીધી અને દ્રૌપદીના ચીર બરી સભામાં ખેંચાયા. જુગાર માણસને ક્યાં લઈ જાય છે? મુંઝઈમાં આંચો પણ રેસફોડ અને જુગાર રમે છે જુગારે તો ઈશા બેસાડી દીધી છે. જુગાર અશુભ ગતિએ લઈ જાય છે. જુગાર રમવા જેવો નથી. જુગાર રમવું એ મહાન પાપ છે. સપ્ત મહાવ્યસનોને શ્રાવકોએ ત્યાગ કરવો જોઈએ. જુગાર, પરત્વીગમન, વેશ્યા ગમન, માંસાહાર, શિકાર, ચોરી કરવી, દારૂ પીવો, આદિ સાત વ્યસનો જીવને ઘોર નર્કમાં લઈ જનાર છે.

રીટાબેન મજૂરી કરી-કામ કરી કમાણી કરે છે. સંસાર કેવો છે! પતિની તબીબત જગડે છે. કામ કરવા જાય. અને માંડ માંડ પુરું કરે છે. એ જ ગામમાં એનો ભાઈ મહેશ્વર મોજશોખ કરે છે. મહેશ્વરને ત્યાં કામ કરવાવાળી બાઈ જોઈએ છે. રીટા મહેશ્વરના મોટા બંગલામાં કામ કરવા જાય છે. તે તરત જાણી જાય છે કે આ તો મહેશ્વરનું ઘર છે. હું આજે મારી ઓળખાણ કેવી રીતે આપું? ગરીબાઈમાં ઓળખાણ આપવી તે હાથે કરીને અપમાનને નોતરવા જેવું છે. રીટા કામકાજ બરાબર કરે છે. રીટા અને વાસંતી વચ્ચે સૈદ્ધાંત જાય છે. બંનેનો પ્રેમ વધે છે. રીટા પોતાની વાસ્તવિક પરિસ્થિતિ જણાવા દેતી નથી. સુખી માણસને દુઃખીની કલ્પના ક્યાંથી આવે?

“કુલ પથારી તમે સુઓ ને, ભાઈ તમારો રજો છે,
મેલા અને મિઠાન તમારો, ત્યાં બાહુડા ટટજો છે,
ઉડી કેમ જાય ના નીંદર તમારી, મીઠી વાનગી કાં બને ના અકારી !
સુખમાં સુતેલા મનને મનાવો, તમોને મળ્યું એને બધાનું બનાવો.
વચન સુણ્યા જે વીર પ્રભુના ફોગટ જોજો જાય ના,
સહારો ઘો તમે આ દુઃખી માનવોને, નવકારને ગણતા સાધર્મી બાંધવોને”.

નવકાર મંત્રના ગણનાર કેવા દુઃખો ભોગવી રહ્યા છે. એને સહકાર આપવો એ શ્રાવકની દરજ્જા છે. જો તમારા પૈસાથી દુઃખીના દુઃખો ન ધોઈ શકતા હો તો તમારી તિબેરીમાં નોટો પડી નથી પણ પસ્તી પડી છે. આ બાઈ પણ રીટાને સારી રીતે શખે છે. રક્ષાબંધનનો દિવસ આવે છે. રીટાને કથામાં જવું છે તો વાસંતી કહે છે કે “તારી પાસે દાગીના નથી. મારા દાગીના પહેરવા લઈ જા. અને રીટા ઘરેણાં પહેરી કથા સાંભળવા જાય છે. ત્યાં તેનો પતિ કોલેરાના દર્દમાં એકદમ સ્વપડાય છે. ગરીબને ઘરે ડોક્ટર પણ કેવી રીતે આવે? ભરપુર માંદગી છે. આવી પરિસ્થિતિમાં રીટા પતિને મૂકીને ક્યાંથી કામ કરવા માટે જઈ શકે? બે દિવસ સુધી રીટા દાગીના પાછા આપવા જઈ શકતી નથી. વાસંતીને ચિંતા થાય છે, આ કામવાળી હજુ દાગીના દેવા ન આવી. અરે, આવી

બહેનનત ? મીડું બોલોને ભરમાવી ગઇ. રાત પડી અને બીજો દિવસ પણ થયો, પણ હજી તે ન આવી. 'પેલી રીટા કામવાળી મારા દાગીના લઈ ગઈ' એમ મહેશ્વરને વાત કરે છે. એટલે મહેશ્વર પોલીસને લઈને તેના ઘરે જાય છે. આ તરફ રીટા તેના પતિને જરા ઠીક થતાં વિચારે છે કે જલ્દી દાગીના પહોંચાડી દઉં. રીટા દાગીના દેવા જાય છે. રીટા અને મહેશ્વર બંને રસ્તામાં મળે છે. લાઈ, બહેનને દાગીના લીધા એ બદલ જેલમાં મોકલે છે. ત્યારે રીટા કહે છે કે તમારે જેલમાં મોકલવી હશે તો જઈશ, પણ મારે ધણી બિમાર છે તેથી આવી શકી નહોતી. હું કાંઈ ચોર કે ઉઠાવગીર નથી. મેં તને રક્ષા બાંધેલી તો તું મને આજ હાથકડી પહેરાવે છે ! તું તારી બહેનને ઓળખે છે કે સાવ ભુલો ગયો ? મેં જ્યારે રક્ષા બાંધી ત્યારે તેં ભાર ઉપાડ્યો હતો કે જીવન પર્યાન્ત હું તારું રક્ષણ કરીશ. લાઈ બહેનને ઓળખી ગયો. જેલમાંથી છોડાવીને ઘરે લઈ ગયો. અને આંખમાં આંસુ લાવી પૂછે છે : તારી શી પરિસ્થિતિ છે ? આવી તારી ગરીબાઈ હતી તે છતાં તેં મને વાત પણ ન કરી ! તું મારે ઘરે કામ કરતી હતી, છતાં હું તને મારી શ્રીમંતાઈની ખુમારીમાં ઓળખી ન શક્યો. હું જ્ઞાન બૂલી ગયો. આજે તેં મને મારી જવાબદારીનું જ્ઞાન કરાવ્યું છે. ચાલ જલ્દી તારા પતિને બતાવ. મારા બંગલાની બાજુમાં એક મારું મકાન છે, ત્યાં બધા રહેવા આવી જાવ. રીટા તેના પતિ તથા સંતાન સહિત બાઈને ત્યાં રહેવા આવે છે. ધીરે ધીરે તેના પતિની તળીયત સુધરી અને મહેશ્વરે તેને સારી લાઈને ચકાવી દીધો. આ રક્ષાબંધન એટલે લાઈ, બહેનની રક્ષા કરવા બંધાયેલો છે. આજે બહેનની રક્ષા લાઈ કેટલી કરે છે ?

“ ખમા ખમા કહી બંધવ માટે બહેની સદા સુકાય,
સાળી ઘરમાં રાજ કરે ને બહેની રાતી જાય. (૨)
તું વીર વીર પુકાર, છે સ્વાર્થીઓ સંસાર.”

વીર માટે લાઈ લાઈ કરતી બહેનની જીભ સુકાઈ જાય. બહેન ઘરમાં આવે તો બાળી માંદી પડી જાય. ‘મારી બહેન પાંચ વરસે આવી છે, બધું બતાવું, એમ લાઈ કહે ત્યારે સ્ત્રી કહે કે મારી તળીયત સારી નથી કામ કેણું કરશે ? બહેન પંદર દિવસ રહે એમાં તો બધું કામ કરાવે. સાળી આવે તો સાડચૌ પહેરીને જાય અને બહેન આવે તો રાતી રાતી જાય. કેવો સ્વાર્થમય સંસાર છે ! બહેનની રક્ષા કરવી એ લાઈની ફરજ છે એમ મુનિઓ સંયમ માર્ગે આવે છે. સમ્યક્ જ્ઞાન-ચારિત્રની આરાધના સાથે છ કાયના જીવોના રક્ષક બને છે. એ જવાબદારી અને જોખમદારી સમજવી જોઈએ. જેની પાસે સદ્વિદ્યાનું ભાતું છે તે આદર્શ જીવન જીવી શકે છે. નિષધકુમાર વિદ્યા મેળવે છે. વિશેષ અધિકાર અવસર.

શ્રાવણ સુદ ૧૫ ને શુક્રવાર. તા. ૬-૮-૭૧

અનંતજ્ઞાની ત્રૈલોક્ય પ્રકાશક, વિશ્વઉદ્ધારક, વિશ્વની વિરલ વિભૂતિએ સિદ્ધાંતથી તરવો સમજાવ્યાં છે. આરમ્ભ ઉપાંગ વન્હિ દશામાં નિષધકુમારનેા અધિકાર ચાલે છે.

નિષધકુમારને સારા ચોઘડીએ ગુરૂકુલમાં દાખલ કરેલ છે. જ્ઞાન એ જ્યોતિ છે. જ્ઞાન એ અમૃત છે. જ્ઞાન મેળવવાને યોગ્ય કયો જીવ છે તે પ્રભુએ બતાવ્યું છે.

જ્ઞાન લેવું હોય તેણે જ્ઞાનાચારના જે આઠ લેઢ બતાવ્યા છે તે લક્ષમાં લેવા જોઈએ.

(૧) જ્ઞાન લણવાના સમયે લણવું. (૨) જ્ઞાન લેતાં વિનય કરવો, (૩) જ્ઞાનનું બહુમાન કરવું (૪) જ્ઞાન લણતાં યથાશક્તિ તપ કરવું (૫) અર્થ તથા ગુરુને ગોપવવા નહિં (૬) અક્ષર શુદ્ધ (૭) અર્થ શુદ્ધ (૮) અર્થ અને અક્ષર બન્ને શુદ્ધ લણે.

“ અવ્મુઠાળં અંજલિકરણં તદ્દેવાસણદાયણં,

ગુરુમત્તિમાવ સુસ્મૃતા વિણજો એસ વિચાદિજો ” ઉ. અ. ૩૦ ગા. ૩૨

ગુરૂ આવે ત્યારે ઉભા થવું, હાથ જોડીને વંદન કરવું, આસન આપવું, ભાવપૂર્વક ભક્તિ શુશ્રુષા કરવી, તેમને સુખશાતા પૂછવી. આ બધા વિનયના પ્રકારો છે. વિનયથી વિદ્યા પ્રાપ્ત થાય છે અને શોભે છે. શિષ્ય હંમેશા ગુરૂની આજ્ઞામાં રહી તથા સમાધિ-શુકત હોઈ ઉપધ્યાન-તપ કરવાવાળો હોય.

ગરુઢમાં બધાને માટે અનુકૂળ કાર્ય કરવાવાળો હોય તે વિનયવાન શિષ્ય શિક્ષા પ્રાપ્ત કરવાને માટે યોગ્ય છે. ગમે તેટલો અભ્યાસ કરી લે પણ જો જીવનમાં વિનય ન આવે તો ગુરૂના હૃદયને પ્રસન્ન કરી શકતો નથી. ગુરૂની કૃપા મેળવી શકતો નથી. જ્ઞાનાવરણીય કર્મોના ક્ષયોપરામથી જ્ઞાનમાં વૃદ્ધિ થઈ શકે છે. પણ ગુરૂકૃપા વિના મોહનિય કર્મની ધરતી ઘણી ઘણી ઉઠે નહીં અને મોહના નાશ વિના મોક્ષ નહીં મલે.

ગુરૂકૃપા એ મેગાટન ભોમ્બ છે. જીવન સફળ બનાવવું હશે તો ગુરૂકૃપા વિના નહીં ચાલે. લૌકિક વિદ્યા પ્રાપ્ત કરનાર વિદ્યાર્થીના હૈયામાં પણ ગુરૂ પ્રત્યે પૂજ્યભાવ રહેવો જોઈએ. જે ગુરૂના ઉપકારને ભૂલી જાય છે તેને ખરેખર જીવનમાં પશ્ચાતાપ કરવાનો વખત આવે છે.

એક ગામમાં સુંદરજી નામના હેડમાસ્તર હતાં. તેમની લણાવવાની પદ્ધતિ ઘણી જ સારી હતી. આખી જીંદગી એમણે લણાવવાની જ પ્રવૃત્તિ કરી. એમની પાસે લણનાર

વિદ્યાર્થીને ખૂબ જ સંતોષ મળતો. એમના વિદ્યાર્થીમાં લાગ્યે જ કોઈ નાપાસ થતું. ટચુશન માટે આવનારના તેઓ પૈસા ન લેતા. તેઓ તન તોડીને મહેનત કરતાં. ‘મારો શિષ્ય લાણીને કેમ આગળ વધે તેવી ભાવના તેઓ હંમેશા રાખતા.’ તેમની એ ભાવના પૂર્ણ પશ્ચ થતી. એમના હાથ નીચે લાણેલા એક વિદ્યાર્થી હેડમાસ્તર તરીકેની ડ્યુટી બજાવવા લાગ્યો. આ નવા આવનાર હેડમાસ્તર ઘણા તુમાખી મગજના હતાં. નવી નવી પદ્ધતિઓ સ્કૂલમાં દાખલ કરતાં. એમણે દરેક શિક્ષકોને કહ્યું કે તમારે બધાએ રોજનીશી રાખવી. શું લખાવ્યું તેની નોંધ કરવી. સુંદરજી માસ્તરથી વિદ્યાર્થીઓને ખૂબ સંતોષ હતો. પણ હેડમાસ્તર તેમને ખોટી રીતે દબાવીને ડીસમીસ કરી નાખવા માટે પ્રયત્ન કરતા. તેઓ કહેતા કે નવા વિચારના વિદ્યાર્થીઓ માટે આવા જુનવાણી વિચારના શિક્ષક નકામા છે. એક દિવસ નજીવા પ્રસંગ પર તેમણે સુંદરજી માસ્તરને લખ્યું કે આજ સાંજથી તમને છુટા કરવામાં આવે છે. કારણ કે તમે દૈનિક અભ્યાસ નોંધ બરાબર લખતા નથી. અને વિદ્યાર્થીઓને બરાબર લખાવતાં નથી. વિદ્યાર્થીઓને જ્યારે આ વાતની ખબર પડી ત્યારે તેઓ કહેવા લાગ્યા. અમારે તો સુંદરજી માસ્તર જ જોઈએ. તેઓ આ ઉંમરે ક્યાં બધા ? વળી અમને તેમના વિના કોઈની પાસે લખવું ફાવે નહીં. અંતે તેઓએ નિષ્ક્રિય કર્યો કે જો આ માસ્તરને ડીસમીસ કરે તો આપણે હડતાલ પાડવી. ત્યારે સુંદરજી માસ્તરે વિદ્યાર્થીઓને કહ્યું : મારી ચિંતા કરશો નહિ. માફ નસીબ મારી સાથે છે. વળી હું નિવૃત્ત થઈશ તો પ્રભુ ભક્તિમાં વિશેષ ટાઈમ આપી શકીશ. આવનાર શિક્ષક તમોને વધારે સારી રીતે લખાવશે. તેની હું ખાત્રી આપું છું. વિદ્યાર્થીઓ હેડ-માસ્તર પાસે જાય છે, પરંતુ તેઓ કોઈ હિસાબે સુંદરજી માસ્તરને રાખવા માગતા નથી, એ અરસામાં એક નિરીક્ષક સાહેબ સ્કૂલ તપાસવા આવે છે. તે પણ આ સુંદરજી માસ્તરના હાથ નીચે લાણેલા છે. એક એક કલાસને તપાસતાં સાહેબ સુંદરજી માસ્તરના કલાસમાં આવે છે. ત્યાં વિદ્યાર્થીઓ ગમગીન બની બેઠેલા છે. મુખ એ ચિત્તચંચીનો અરીસો છે. સાહેબને તરત જ ખ્યાલ આવી જાય છે કે આ વિદ્યાર્થીઓના મનમાં કાંઈક ગ્લાનિ લાગે છે. તેઓ પ્રેમથી પૂછે છે : કેમ, આજે તમારા મુખ પર આનંદ નથી ? વિદ્યાર્થીઓ બનેલી હકીકતથી સાહેબને વાકેફ કરે છે. આ સાંભળી તેમને ખૂબ દુઃખ થાય છે. આ હેડમાસ્તર અને હું બન્ને સુંદરજી માસ્તર પાસે લણ્યા છીએ. તેમણે અમારામાં સુંદર સંસ્કારનું સિંચન કર્યું છે. એ ગુરૂનો ઉપકાર કેમ ભૂલી શકાય ? આવા અનેક વિચારો કરતાં કરતાં સાહેબ હેડ માસ્તર પાસે આવે છે અને કહે છે કે આજથી આપણા ઉપકારી સુંદરજી માસ્તરને હું નિરીક્ષક સાહેબની પદવીએ સ્થાપું છું. હેડમાસ્તર જેને ડીસમીસ કરવા માંગતા હતા તે પોતાના પણ ઉપરી બની ગયા. આ વિચારથી તેનું હૈયું ધડકવા લાગ્યું, પણ શું બોલી શકે ? એ પછી સાહેબ સુંદરજી માસ્તરને મળી બધી વાતચીત કરી ચાલ્યા ગયા. પણ હેડ માસ્તરના દિલમાં એક ભય પેસી ગયો.

કે સુંદરજી માસ્તર મારા પર શું કરશે? વડીલોના હૃદય હંમેશા ઉદાર હોય છે. સુંદરજી માસ્તરે તો હેડમાસ્તરને શાખાશી આપી. અને કહ્યું કે જો તમે મને ડીસમીસ ન કર્યો હોત તો આ પદવી મને ક્યાંથી પ્રાપ્ત થાત? હેડ માસ્તર શરમીંદા બની ગયા. અને સુંદરજી માસ્તરની માફી માંગી. એક જ ગુરૂના બે શિષ્યો પશુ એકને ગુરૂ પ્રત્યેની લક્ષિત કેટલી? અને બીજાને ગુરૂ પ્રત્યેના અવિનય કેટલો?

વિદ્યાર્થીના આઠ ગુણ ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રના અગ્યારમાં અધ્યયનમાં બતાવ્યા છે.

અહ અઠહિં ઠાણેહિં સિક્ષા સીલિત્તિ વુચ્ચઈ

અહસિરે સયાદન્તે નય મમ્મ મુદાહરે (૪)

નાસીલે ન વિસીલે ન સિયા અઙ્ગલોલુણ,

અકોહ્ણે સચ્ચરણ સિક્ષા સીલિત્તિ વુચ્ચઈ” ઉ. અ. ૧૧. ગા. ૫

(૧) પહેલો ગુણ નહી હસવાનો છે. જે બહુ હસે અને વાતને હસવામાં કાઢે તે વિદ્યાને લાયક નથી. (૨) હંમેશ ઇન્દ્રિયોતું દમન કરે (૩) માર્મિક વચનો ન બોલે (૪) દેશથી વ્રતખંડન ન કરે (૫) સર્વથી પશુ ખંડન ન કરે, વ્રતને વફાદાર રહે અને પૂરેપૂરા પાર પહોંચાડે (૬) કદાપિ અતિ લોલુપી ન બને (૭) અકોધી સ્વભાવ હોય (૮) સત્યમાં રક્ત હોય. કોધી વિદ્યાને પાત્ર નથી. કોધી માણસો પોતાના દોષ દેખતા નથી. જેનો કોધી સ્વભાવ હોય તેનું મગજ ઠેકાણે હોતું નથી. જ્ઞાની પુરૂષ કહે છે : અપ્રશસ્ત અધ્યવસાયથી આવેલું અવધિ જ્ઞાન ચાલ્યું જાય છે. કોધી માણસને વિદ્યા ચડતી નથી. સુકાયેલા સરોવરને હંસ મુકીને ચાલ્યો જાય છે. જેવી રીતે કોધી મનુષ્યની બુદ્ધિ ચાલી જાય છે. ક્ષમાશીલ માણસને વિદ્યા વરે છે. કોધી માણસ મર્યાદા છોડી દે છે. વિવેક ચૂકી જાય છે. માટે કોધ કરવા જેવો નથી. કોઈ તમારી સામે ક્રોધ કરે ત્યારે વિચારો કે હું કાઢવ સામે કાઢવ ઉડાડું તો તેનામાં અને મારામાં ફેર શો? ડોક્ટર મેયોએ તેના મિત્રની સાથે એક કંપની બોલી. બન્ને મિત્રો વચ્ચે એક દિવસ મતભેદ પડ્યો અને બન્નેની મિત્રતા તૂટી ગઈ. ડોક્ટર મેયોનો મિત્ર જેમતેમ બોલવા લાગ્યો, પણ ડોક્ટર શાંત રહ્યા. એક પણ પ્રત્યુત્તર વાળ્યો નહીં. પહેલાના લોકો રજુસંગ્રામમાં જતા ત્યારે અખતર પહેરીને જતા, જેથી ગમે તેવા બાણ આવે છતાં વાગે નહીં. તેમ જે ક્ષમાનું અખતર ધારણ કરે તેને પણ કડવા કે કઠોર વચનરૂપી બાણ આવે તો પણ વાગતા નથી. પહેલો ખૂબ બોલે છે. મિત્રતા કેવી હોય? મિત્રતા બે પ્રકારની હોય છે. એક હંસ જેવી અને બીજી માછલી જેવી. હંસ છે તે સરોવરમાં પાણી સુકાતાં સરોવરને છોડીને ચાલ્યા જાય છે. તેમ કેટલાક મિત્રો સંપત્તિરૂપી સરોવર હોય ત્યાં સુધી રહે છે અને સંપત્તિ ચાલી જતાં છોડીને ચાલ્યા જાય છે. કેટલાકની મિત્રતા સરોવરના માછલા જેવી હોય છે. સરોવરનું પાણી સુકાતાં માછલા તરફડીને પ્રાણ ગુમાવી દે છે, પણ

સરોવર છોડી ચાલ્યા જતા નથી. તેમ કેટલાક મિત્રો આપત્તિમાં પણ સાથે જ રહે છે અને દાર્દ્ર્ય આવે માથું આપવા પણ તૈયાર હોય છે. ડોક્ટર મેયો મિત્રતા ટકાવી રાખવા માગે છે. પેટ્રો મિત્ર બોલી બોલીને થાકી જાય છે ત્યારે મેયોને પૂછે છે કે તમે કેમ કાંઈ બોલતા નથી? ત્યારે ડોક્ટર હસીને જવાબ આપે છે *One mad man is enough in this Room* આ રૂમમાં એક જ ગાંડો માણસ બસ છે, બીજાની જરૂર નથી. જુવો, કેવી સમતા! કોષને શાંત કરી નાખ્યો. ક્ષમા કરે એ શૂરવીર હોય છે. ક્ષમાએ શૂરા અરિહંત બગવંતો, યુદ્ધમાં શૂરવીર વાસુદેવ અને તપમાં શૂરવીર અશ્વગાર હોય છે.

“જુદું” તો ધરતી ખમે, તાપ ખમે વનરાઈ,
એમ કઠણ વચન મુનિ ખમે, જેમ સાગરમાં નીર સમાય”.

મુનિઓએ પૃથ્વી જેવા બનવું જોઈ એ. ભગવાને મુનિઓને પૃથ્વીની ઉપમા આપી છે. કોઈ ખોદે ને કોઈ વાવે, કોઈ ઉકરડો કરે તો કોઈ બગીચો બનાવે, એમાં ધરતીને શું થાય? એમ સાધુ ભગવંતને ગમે તેમ કરે કે કહે, તો પણ તેઓ સમતા રાખે, તેમ આપણને પણ એજ ઉપદેશ આપે છે કે, શાંતિ રાખતા રીજો. ધણાનું નામ શાંતિલાલ કે. શાંતિબેન હોય પણ જીવનમાં જરાય શાંતિ રાખી શકતા ન હોય. નામ મનસુખલાઈ પણ મનનું સુખ ન હોય. નામ ઈન્દ્રવદન હોય પણ મોઢું કદરૂપું હોય. નામ હોય પરમાનંદ પણ જરાય આનંદ ન હોય. નામ હોય સમતાબેન પણ ક્રોધનો પાર ન હોય. જૈનકુળમાં જન્મ્યા એટલે શ્રાવક નામ ધરાવ્યું પણ હૃદયમાં મિથ્યા ભાવ ભરપૂર હોય. શીતલા, સીકોતર, લોળી ભવાની અને દાતાપીરને પુજનાર હોય. હનુમાન પર તેલ ચઢાવીને પીપળે પાણી રેડનાર હોય, છતાં નામ શ્રાવક ધરાવે.

મિથ્યાત્વ અનંત સંસારને વધારનાર છે, છતાં મિથ્યાત્વ ભાવથી મુક્ત કેમ થતા નથી? શીતળા સાતમને દીવસે ટાડું ખાય અને શીતળા પૂજવા જાય. બોળચોથને દીવસે ગાયનું પૂજન કરે પણ ઘેર પોતાની માતાની સેવા ન કરે. તેને જેવા તેવા શખેડો કહીને તરછોડે. વડીલોની સાથે અસહ્ય વર્તન કરે. પ્રથમ પુજનીય “માતાપિતા” છે. તેમની સેવા કરવી તે સંતાનોની ફરજ છે. તેમનું મન ન હુલાય તેની કાળજી રાખવી જોઈ એ.

“મા-આપનું” માને નહીં એ પુત્રને ધિક્કાર છે, સેવા કરી જાણે નહીં. એ પુત્રને ધિક્કાર છે. નાના થકી મોટા કર્યા ભીના થકી કોરા કર્યા ઉપકાર ભૂલે અભાગીયો એ પુત્રને ધિક્કાર છે. મોજે કરે મન ફાવતી હોટલ સીનેમાની મહીં, મા-આપ મરે દાણા વિના એ પુત્રને ધિક્કાર છે. દેવું કરી પરણાવીયા દાગીના વેચી અંગના, દેવું ભરે નહીં આપનું, એ પુત્રને ધિક્કાર છે. પરણ્યા પછી જુદા થયા, લઈ ને લાડી સાથમાં, માતા કરે જો વૈતરૂં તો પુત્રને ધિક્કાર છે.

માતા પિતા તો સાચું તીર્થ છે. તેમના પગમાં પડ. માતાની આંખો અમીભરી હોય છે. આવી (જનેતા) માતા સાક્ષાત્ હોવા છતાં ચારાની શીતળા માતાને પૂજવા જાય છે. ક્ષમાનો પાયો ડગમગતો હોય એને સ્થિર કરો. પ્રાર્થન મીનીસ્ટર પધારવાના હોય ત્યારે સ્વતાઓ બધાં સાફ થાય છે. એમ એક સમ્યગ્ દર્શન પ્રાપ્ત થતાં આમુખ્ય વળુંને સાતે કમની સ્થિતિ એક કોડા કોડી સાગરની અંદર આવી જાય છે. મોહનીય કમની ૭૦ કોડા-કોડી સાગરમાંથી ૬૯ કોડા-કોડી જ્ઞાનાવરણીય, દર્શનાવરણીય અશાતા વેદવીચ અને અંતરાયની ૩૦ કોડાકોડી માંથી ૨૯ કોડાકોડી અને નામ જોત્રની ૨૦ કોડાકોડી માંથી ૧૯ કોડાકોડી સાગરથી અધિક કમને ખપાવી નાખે છે. આવો અપૂર્વ મહીમા એક સમ્યગ્ દર્શનનો છે. સમ્યગ્ દર્શનનો મહિમા જુઓ : સમ્યગ્ દૃષ્ટિ આત્મા મિથ્યાત્વી દેવોને પૂજતા નથી, તેનાથી અમે સુખી થઈએ એમ માનતા નથી. સુખ મળવું કે દુઃખ મળવું એ તો પોતાના કરેલાં કમને આધીન છે. જો પુણ્યનો ઉદય હોય તો વિપરીત દેખાતી પરિસ્થિતિમાં પણ લાભ પ્રાપ્ત થાય. એક શેઠ બેઠેલા છે ત્યાં એક જ્યોતિષી આવે છે. શેઠ જ્યોતિષીને પોતાનો હસ્ત બતાવીને પુછે છે કે માઈં ભાગ્ય કેવું છે ? જ્યોતિષી કુંડળી જોઈને કહે છે કે અત્યારે તમારું ભાગ્ય ખૂબ ચડીચાતું છે, ગૃહો પણ સારા છે. અવળા નાખો તો પણ સવળા પડે તેમ છે. જ્યોતિષી તો કહીને ચાલ્યો જાય છે. ગૃહો કાંઈ કરતા નથી પણ સુચક છે. કરનાર તો પોતાનાજ કમ છે. શેઠ વિચારે છે કે, મારે મારા ભાગ્યની પરીક્ષા કરવી છે. એટલે ભાગ્યની પરીક્ષા કરવા રાજ્ય દરબારમાં જાય છે. વધારેમાં વધારે જોખમ તો રાજ્ય કચેરીમાં જ ને ? રાજસભામાં જઈ રાજા જે સિંહાસન પર બેઠેલા છે તેની નજીક જઈ મુગટ પર એક ભેરથી થપ્પડ લગાડે છે. રાજાના મસ્તક પરથી મુગટ ઉડી પડે છે. બોલો, ભાગ્યની પરીક્ષા કરવા તમે આવું જોખમ વહોરો ખરા ? તમને તમારા ભાગ્ય પર વિશ્વાસ હોય તો ધર્મકાર્યમાં શું તમે કૃપણ બનો ખરા ?

સુપાત્રે દાન દેવામાં બેઠેલા ખરીંશ તેટલા પાછા મલશે એવો વિશ્વાસ છે ? રાજાનો મુગટ પડી ગયો એટલે સીપાઈઓ મ્યાનમાંથી તલવાર કાઢી દોડી આવ્યા. તલવાર શેઠની ગરદન પર પડે તે પહેલાંજ પુણ્યના ભેરે બધો મામલો પલટાઈ ગયો. નીચે પડેલા મુગટ પર રાજાની દૃષ્ટિ પડી તો તેમાં એક નાનકડો ભયંકર ભેરો નાગ જોવામાં આવ્યો. રાજાને થયું : અરે ? આ ઉપકારી ન આવ્યો હોત તો શું થાત ?

રાજાએ સીપાઈઓને રોકી દીધા. અને મંત્રીને હુકમ કર્યો કે આ શેઠને ઈનામમાં પાંચ હજાર સોના મહોરો આપો. પુણ્ય પર ભરોસો હોય તો આવો લાભ થાય. પ્રારબ્ધ વધે કે પુરુષાર્થ ? પુરુષાર્થ ગમે તેટલો કરો પણ ભાગ્યમાં નહિ હોય તો મલવાનું નથી. જૈન દર્શન પાંચેય સમવાયને માને છે. પાંચે ભોગા થાય ત્યારે જીવને લાભ મળે છે. પેલા શેઠ ભાગ્યની પરીક્ષા કરી તેના અવળા પ્રયત્નનું પણ સવળું પરિણામ આવ્યું. થોડા વખત

પછી શેઠ ફરી વખત જ્યોતિષી પાસે આવ્યા. અને પૂછ્યું : જોવી મહારાજ ! હવે મારા ભાગ્ય કેવા છે ? જોશીએ કુંડલી સુકીને કહ્યું “ગૃહો બલવાન છે”. તમને કોઈ રીતે હરકત આવશે નહીં. શેઠ ફરી રાજ્ય દરબારમાં ગયા. રાજાએ તેનું સન્માન કર્યું. ત્યાં તો શેઠે રાજાના બન્ને પગ પકડી રાજાને નીચે પછાડયા. સર્વે સભાજનો હાહાકાર કરવા લાગ્યા. સુબટો મારવા ફેડયા. એવામાં સિંહાસનની પાછળની બીંતનો કરો તૂટી પડ્યો. આ જોઈ રાજા ખુશ થયા. આ ઉપકારી પુરુષ ન આવ્યો હોત તો હું જરૂર ફગાઈ જાત અને અહીંજ માફ મૃત્યુ થઈ જાત. શેઠને ૧૦૦૦૦ રૂા. ઇનામમાં અપાવ્યા. આ બધું પુણ્યનું ફલ છે. પુણ્ય જેવા પાપરા હોય તેને કયાંય વાંધો આવતો નથી. જેવું ભાગ્ય હોય તેવા નિમિત્તો તરફ મનુષ્ય ખેંચાય છે છ માસ પછી વળી પાછા શેઠ જોવી પાસે જાય છે અને ગૃહો કેવા છે તે આખત પૂછે છે. જોશી મહારાજે કહ્યું : હવેપણ ગૃહો ખૂબ જ બલવાન છે. તમને કાંઈ આંચ આવે તેમ નથી. શેઠ ત્યાંથી પાછા ફરી ગામમાં પ્રવેશવાની તૈયારીમાં હતાં ત્યાં દરવાજામાં સામેથી રાજાને પગે ચાલીને આવતા જોયા. રાજા હાથી થોડા પર ફરનારને આજે ચાલવાનું મન થયું. સાથે થોડા માણસો અને સૈનિકો પણ હતા. રાજાએ શેઠને જોયા. ઉપકારીનો ઉપકાર સાંભર્યો અને પ્રસન્ન ચિત્તે એકદમ મલવા માટે આગળ આવ્યા. ત્યાં શેઠે જોઈથી ધક્કો માર્યો, રાજા એકદમ દૂર ફંગોળાઈ ગયા. હાંતમાંથી લોહી નીકળવા લાગ્યું. સુઠ માર પણ ખૂબ વાગ્યો. સાથેના સૈનિકો શેઠ તરફ ધસ્યા. ત્યાંતો શેઠના પુણ્યે જોર કર્યું. નગરનો દરવાજો પૂરાણો હતો તેથી જીલ્લું થઈ ગયેલો, તે એકાએક તૂટી પડ્યો. રાજા, માણસો અને સૈનિકો બધાં બચી ગયા. રાજા વિચારે છે કે આ શેઠ કેટલા ઉપકારી ? તેણે મને ત્રણ ત્રણ વખત બચાવ્યો, માટે મારે આ વખતે તો તેને સારામાં સાફ ઇનામ આપવું જોઈ એ એમ ધારી રાજાએ શેઠને પોતાનું અધું રાજ્ય આપી દીધું. વિપરીત કામ પણ સીધા પડે એ પ્રબલ પુણ્યની નિશાની છે. ભગવાને સુંદર રીતે નવતત્વનું સ્વરૂપ સમજાવ્યું છે. તેને યથાર્થ રીતે સમજો. બહેનો દરેક ડબાપર નામ લખી રાખે છે કે, તુવેરની દાળ, મગની દાળ, ચોખા જોટલે જે વસ્તુ જોઈએ તે નામ વાંચીને ખોલે તો તરત જ મળી જાય, એમ એક એક તત્વને તપાસીને વસ્તુના સ્વરૂપને સમજો. પુણ્ય શું છે ? પાપ શું છે ? જીવ શું છે ? અજીવ શું છે ? એમ નવેય તત્વોનું સ્વરૂપ સમજો, તો બરાબર નિર્ણય કરી શકશો. તત્વના સ્વરૂપને સમજશો તો જૈન ધર્મ ઉપર અતૂલ શ્રદ્ધા પ્રગટ થશે. નિષધકુમારને અભ્યાસાર્થે ગુરૂકુલમાં સુકવામાં આવ્યો છે. આગળ શો અધિકાર આવશે તે અવસરે કહેવાશે.

વ્યાખ્યાન નં. ૨૭

આજુ વડ ૧ ને શનિવાર તા. ૭-૬-૭૧

અનંતજ્ઞાની, ત્રૈલોક્ય પ્રકાશક, અમલુ ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ બધાં જીવોને સિદ્ધાંતથી તરવો સમજાવ્યા છે. સિદ્ધાંત એટલે ત્રણેય કાળે સિદ્ધ થયેલી વસ્તુ. બારમા વન્દિશા ઉપાંગસ્વરૂપાં નિષધકુમારનો અધિકાર ચાલે છે.

વિદ્યા ત્રિવાદાય ધનમદાય, શક્તિ પરેષાં પરપીઠનાય ।
સ્વલસ્ય સાધો વિપરીતમેતત્, જ્ઞાનાય દાનાય ચ રક્ષણાય ॥

જે હજાર મનુષ્ય છે તે વિદ્યા શીખ્યો, તેનો ઉપયોગ બીજા સાથે વિવાદ કરવા માટે, બીજાને હરાવવા માટે તથા બીજાને પાછા પાઠવા માટે કરે છે. ધન મેળવ્યું, પણ ધનથી મદ વધ્યો છે. “અમે પૈસાવાળા, અમારે મોટર, અમારે એર-કન્ડીશન રૂમ, અમારે અદ્યતન સાધનો, અમારે આમ ને તેમ.” આમ પૈસો તો વધ્યો પણ સાથે-સાથે અભિમાનનો પારો સાતમે આસમાને ચડી જાય. પહેલાનાં રાજામહારાજાને ત્યાં જે સાધનો ન હતાં તે આજે ઘણાની પાસે છે.

સૌ સાધન બંધન થયાં, રહ્યો ન કોઈ ઉપાય,
સત્ સાધન સમજ્યો નહિ, ત્યાં બંધન શું જાય !”

સાધન મળ્યાં પણ એ સાધનો જ ભવ અટવીમાં ભમાડનાર બંધન રૂપ થયાં જે સાધનથી ભવબંધન તૂટે એને ઓગળી શક્યો નહિ. બાહ્ય સાધનો મળી એમાં તો આટલું શુભાન આવી ગયું કે અભિમાનમાં મરી ગયો. વળી સૂત્ર-સિદ્ધાંત લખી લીધાં. થોડું બીજું જ્ઞાન મેળવી લીધું એટલે માને કે મારા જેવી વિદ્યા કોઈની પાસે નથી. પણ જ્ઞાની પુરુષો કહે છે. માન ગળે તો જ્ઞાન મળે જ્યાં સુધી માન હોય છે ત્યાં સુધી કેવળજ્ઞાન થતું નથી. ‘હું’ પદ રાખવું છે, અને કેવળજ્ઞાન મેળવવું છે એ કયાંથી મળે ?

સુધર્મા સ્વામીને ગૌતમ સ્વામી ચૌદ પૂર્વનું જ્ઞાન હતું. તેમની પાસે આપણું શું જ્ઞાન છે ? કાલે વ્યાખ્યાનમાં શું કહ્યું હતું એ પણ યાદ રહેતું નથી. આપણા મગજ કેવા થઈ ગયા છે ?

“સાંભળી સાંભળીને ફૂટ્યાં જ્ઞાન, તો ય ન આવ્યું અખા પ્રદા જ્ઞાન,”

સાંભળી-સાંભળીને આખી જીંદગી ચાલી જાય તો પણ બ્રહ્મ જ્ઞાન થતું નથી. સાચી વિદ્યા કેમ પ્રાપ્ત થતી નથી? કારણ કે જીવમાં માન અને કપાય ભર્યક ભર્યા છે. યશોવિજયજી મહારાજ ભણી-ગણીને તૈયાર થયાં, પણ તેમને એમની વિદ્યાનો ગર્વ છે. તેઓ ગામે-ગામ ફરે છે અને કહે છે. દુનિયામાં મને પરસ્ત કરનાર કોઈ નથી. કોઈનામાં એ શક્તિ હોય તો મારી સામે આવી જાય. જે તેમની સામે આવે તે બધાને હરાવતાં જાય છે. હરાવીને વિજયનાં પ્રતિકરૂપે પાંચસો ધન્યો પ્રાપ્ત કરીને એક ગામમાં પધારે છે. ત્યાં તેમનો ભવ્ય વરઘોડો નીકળે છે. આનંદધનજી મહારાજ પણ તે નગરમાં બિરાજે છે. યશોવિજયજી અને આનંદધનજી એક-બીજાને મળે છે. યશોવિજયજી મહારાજનો ઠકારો જોઈ આનંદધનજી વિચાર કરે છે કે મહારાજ પાસે જ્ઞાન ઘણું છે, પણ જ્ઞાનનું અજીરણ થઈ ગયું છે. એની શાન ઠેકાણે લાવવી જોઈએ, નહીં તો પતનનાં ખાડામાં પડી આત્માના ઉદ્ધારને બદલે અધોગતિને પ્રાપ્ત કરી લેશે. એક વખત મોકો જોઈ આનંદ-ધનજી મહારાજ કહે છે કે ઘણા વખતથી આપને મળવાની ઇચ્છા હતી તે પૂરી થઈ છે. આપનું વ્યાખ્યાન પણ ઘણું સુંદર છે. આપ પ્રતિભાશાળી છો. વળી આપે ઘણાંને પરસ્ત કર્યા છે. આ એક ગાથાનો આપ મને અર્થ કરી આપો. એમ કહી નીચેની ગાથા આપી.

ધમ્મો મંગલ મુક્કિઠં, અહિંસા સંજમો તવો,

દેવાવિ તં નમંસંતિ, જસ્સ ધમ્મે સયામણો ॥ ૬૨. અ. ૧-૧

યશોવિજયજી ગાથા જોઈ જરા હાસ્ય કરે છે. આવી ગાથાનો અર્થ કરવો તે તો મારા જેવા માટે શું મુશ્કેલ છે! એમ વિચારી અર્થ શરૂ કરે છે. ધર્મ એ ઉત્કૃષ્ટ મંગલ છે. અહિંસા, સંયમ અને તપરૂપી ધર્મમાં જેઓનું મન હંમેશા દૃઢ રહે છે તેઓને દેવો પણ નમસ્કાર કરે છે. આમ ત્રણ-ચાર જુદી-જુદી રીતે અર્થ કરીને સમજાવ્યું. આ ગાથામાં ખૂબ જિંદા ભાવો ભર્યા છે, અનેક જિંદા રહસ્યો છૂપાયેલા છે. પણ એને ઉકેલનાર જોઈએ. સમજનાર જોઈએ. યશોવિજયજીએ ત્રણ-ચાર વાર અર્થ કર્યા છતાં આનંદધનજીએ કહ્યું કે હજી વિશેષ રીતે સમજાવો. તેમણે એક ગાથાનો પંદરવાર અર્થ કર્યો, જ્ઞાનનો ધોધ વહેવડાવ્યો, પણ આનંદધનજીને હજી સંતોષ થયો નહિ, તેથી કહ્યું, “હજી સમજાવો.” આ સાંભળી યશોવિજયજીએ કહ્યું: હવે આપ જ સમજાવો. આનંદ ધનજી મહારાજ વિદ્વાન હતા. આત્મામાં રમણ કરનાર હતાં. જ્ઞાન મેળવીને ખૂબ જ મંથન કરેલું જેથી અનુભવી હતા. ગમે તેવા વિકટ અર્થોના ખુલાસા કરી શકતાં. અને એક રીતે નહિ પણ અનેક રીતે સમજાવી શકતાં. તેમણે આ એક ગાથાનો અર્થ અને રહસ્ય ત્રણ દિવસ અને ત્રણ રાત સુધી સમજાવ્યાં યશોવિજયજી મહારાજ તો તે સાંભળીને આશ્ચર્યમુગ્ધ બની ગયા. તેમનું માન ગળી ગયું ને ઊભા થઈ આનંદધનજી

મહારાજના ચરણોમાં ઝુકી ગયા. પછી આનંદ ધનજી મહારાજ કહે છે. આપણું જ્ઞાન તો ઘણું અદ્ય છે. ભગવાન મહાવીર સ્વામીનાં જ્ઞાન પાસે ગૌતમ સ્વામીનું જ્ઞાન અનંતમાં ભાગનું હતું. સ્વયંભૂરમણ સમુદ્રમાં અગાધ પાણી તેમાંથી ચક્રાની ચાંચમાં કેટલું પાણી આવે? “બહુ જ અદ્ય. ભગવાનું જ્ઞાન સ્વયંભૂરમણ સમુદ્રનાં પાણી જેટલું, અને ગૌતમ સ્વામીનું જ્ઞાન ચક્રાની ચાંચમાં આવે એટલું. ગૌતમ સ્વામી ચાર જ્ઞાનનાં ધણી અને ૧૪ પૂર્વના પાઠી હતાં. તેમનું જ્ઞાન અદ્ય તો તેની પાસે આપણું કેટલું અદ્ય? આટલા જ્ઞાનમાં શું અભિમાન કરવા જેવું છે? આ બધો શો ઠંઠારો કર્યો છે? યશોવિજયજી તરત બધી ધન ઉતારી નાંખે છે. અને સત્ય સમજણની ધ્વજા ગ્રહણ કરે છે. કોઈ ભૂલ બતાવે તો એનો ઉપકાર માનવો જોઈએ. યશોવિજયજી એ કહ્યું. “તમારી વાત સાચી છે. આ મેં પાંચસો ધન મેળવી એ ખોટું કર્યું”. ટકોરને સમજે ચકોર. એકવાર કહેવાય એ ટકેર અને વારંવાર કહેવાય એ ટક, ટક! ઘડીયાળમાં શું થાય છે? “ટક-ટક” કોઈ તેના પર ધ્યાન દેતું નથી. પણ ડંકા પડે એટલે ખબર પડે કે કેટલા વાગ્યા! અને તેના પર કેવું ધ્યાન બાય છે? જ્ઞાની પુરૂષો બહુ બોલતા નથી. બોલે તો થોડું અને એવું મિષ્ટ બોલે કે તેમના વચન સાંભળનારને ઈષ્ટ લાગે. તેમની વાણી કુલ જેવી કોમળ હોય છે. રાગ મિટાવનાર અને સાચી સમજણ આપનાર હોય છે. કોઈના જીવનમાં કંઈયા થાય એવી ભાષા બોલતાં નથી. કોઈનું સ્વાભિમાન હણાય એવા મામિંક શબ્દો બોલતા નથી. માયાના સ્થાન બધાં છોડી દે છે. વિચારીને બોલે પણ વગર વિચાર્યું જેમ કાવે તેમ બોલતાં નથી. તેથી તેઓ જે વાત બોલે એ બરાબર મગજમાં બેસી બાય. આનંદધનજીની વાત કેવી સરસ હતી. કેટલી સચોટ હતી. અને હિતકર હતી, તેથી જ યશોવિજયજીના હૈયા સોંસરી તે વાત ઊતરી ગઈ. જ્યાં સુધી અભિમાન હોય ત્યાં સુધી કેવળી પાસેથી પણ સમજણ મેળવી શકે નહિં.

“કેવળી આગળ રહી ગયો કોરો, તનમન ન લાગ્યા મીઠા રે,

શ્રી સીમંધર સાહેબ મોરા રે, હું દર્શન ચાહું પ્રભુ તોરા રે.”

હે ભગવાન! હું કેવળી આગળ કોરો રહી ગયો. ભગવાનની મિષ્ટ, મિષ્ટતર અને મિષ્ટતમ વાણી કાનને સારી લાગી પણ હૈયામાં ન ઉતરી. વિદ્યા વાદવિવાદ માટે નથી લણવાની. કોઈને ઉતારી પાડવા માટે નથી લણવાની, પણ અપૂર્વ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવા માટે લણવાની છે. અજ્ઞાનીઓ અજ્ઞાનદશામાં અટવાઈ ગયા છે. નિજ સ્વરૂપનું જ્ઞાન નથી એટલે વિભાવ ભાવમાં રમી રહ્યા છે. પણ અનાદિની રખડપટ્ટી છોડી નિજ સ્વરૂપમાં મસ્ત બનવું જોઈએ. પોતે જ પોતામાં ઠરવું, સ્થિર થવું જોઈએ. આવી મસ્તી મહાપુરૂષોની હોય છે. જેમનામાં શુદ્ધ આત્મજ્ઞાન હોય, જે આગમધર અર્થાત સિદ્ધાંતોને સમ્યક્ પ્રકારે બજાવનારા હોય, શુદ્ધ સમ્યક્ત્વી હોય, સંવર આદિ પ્રધાન ક્રિયાના કરનારા હોય, ગુરૂકુળની

પવિત્ર મર્યાદાને જાળવી રાખનારા હોય. સ્વસ્વરૂપ લક્ષને નહિં ઠગનારા એવા અવશ્યક હોય. શુદ્ધ આત્માનુભાવી હોય તે જ આત્મ-શાંતિ મેળવી શકે છે. નિજ સ્વરૂપમાં મસ્ત બની એકાંત આત્મ-સાધના સાધે છે.

“ એકાકી વિચરતો વળી સ્મશાનમાં, વળી પર્વતમાં વધ-સિંહ સંયોગજો,
અડોલ આસન ને મનમાં નહીં ફોલતા, પરમભિત્રનો જાણે પામ્યા યોગ જો.

અપૂર્વ અવસર એવો ક્યારે આવશે !

અજ્ઞાની સંગને ઇચ્છે છે. જ્ઞાની અસંગને ઇચ્છે છે. સાધુઓ એકલા વિચરે છે અને પોતાના નિજ સ્વરૂપમાં આત્માને સાધે છે. આવા જીવો સ્મશાનની અંદર ઊભા રહે, ચારે બાજુ ભુતાવળ હોય, ગમે તેવા અવાજો આવે, લયપ્રદ અને રૂઝ શબ્દો સાંભળવા મળે તો પણ તેઓનું ચિત્ત ખજલળે નહિ. પર્વતમાં વાઘ, સિંહ અને ચિત્તાનો સંયોગ થાય તો પણ જરાય ફોલ ન થાય. સિંહની ત્રાડોથી ત્રાસ ન પામે. એ સિંહ છે, તો હું પણ જૈનશાસનનો સિંહ છું. સિંહને સિંહ સામે શો લય ? એક મંડોડો ચડયો હોય ત્યાં ઓયવોય કરે, એ શી આત્મસાધના કરી શકે ? મુનિ વૃક્ષ નીચે કાઉસગ્ગ ધ્યાનમાં બેઠા હોય અને સર્પો ઉપરથી પસાર થાય, છતાં અડોલ રહે છે, પણ પોતાના આસનને છોડતાં નથી, આસન પણ ચલ-વિચલ ન થાય. કાયા પણ આઘીપાછી ન થાય. આવી સ્થિરતા સાધુ-પુરૂષની હોય છે. દેહનો પણ સંગ તેને ગમતો નથી. આ દેહ એ પડોશી છે. હું જીદો અને શરીર જીદું, જડ જીદું અને ચૈતન્ય જીદું. આમ તેના હૃદયમાં બરાબર બેસી ગયું છે. જડપદાર્થ જડ મટી ચૈતન્ય થાય નહીં અને ચૈતન્ય જડ થાય નહીં. એક એક પ્રદેશ ઉપર બધાં દ્રવ્યો રહ્યા છે, છતાં કોઈ કોઈમાં ભળતા નથી. જડ અને ચૈતન્યનો સ્વભાવ ભિન્ન ભિન્ન છે. જ્યારે કોઈનું મૃત્યુ થાય છે ત્યારે મડદું અહીંયા રહી જાય છે. ચૈતન્ય દેવ બીજી જગતમાં ઊપડી જાય છે.

“ સમતા રમતા ઊધ્વતા જ્ઞાયકતા સુખ ભાસ,
વેદકતા ચૈતન્યતા એ સખ જીવ વિલાસ.”

આ બધાં જીવનાં ગુણો છે. શુશ્રુષુભી અસેદ છે. જીવનો સ્વભાવ સમતા છે. પણ તેમાં જ્યારે વિકૃતિ આવે ત્યારે જીવ ક્રોધ કરવા લાગે છે. “ હવે તો કંટાળી ગયા. આ ઘર કેવું છે ? રાજના લોહી ઉકાળા ! આ વહુને જુદી કરીએ તો નિરાંત થાય.” આમ જ્યારે સાસુ બોલે છે ત્યારે શું વહુનાં એકનાં વાંકે જ લોહી ઉકાળો થાય છે ? બે હાથે તાળી પડે, એમ બનેનો વાંક હોય ત્યારે ઝઘડો થાય. તમે શાંતિને ઇચ્છો છો ? ચોવીસ કલાકમાં કેટલીવાર ક્રોધ કરો છો ? ક્રોધથી આત્માનું ઘણું અહિત થાય છે. ક્રોધની અગ્નિ

પ્રમેદાવી એટલે ગાળા-ગાળી, મારા-મારી થાય. તારો મૂળભૂત સ્વભાવ સમતા રાખવી તે છે, તેને બૂલી વિભાવમાં શા માટે જાય છે ?

એક શેઠે પોતાના જીવનમાં ક્ષમાને ખૂબ કેળવી છે, પણ કોઈ પાપોદયે એમને સ્ત્રી એવી મળી છે કે ક્રોધ કરી ઝઘડાં કર્યા જ કરે. અને વિપરીત સ્વભાવના છે. સ્ત્રી ગમે તેટલું બોલે પણ શેઠ શાંત રહે છે. એક દિવસ શેઠને રવિવારનો દિવસ છે. રવિવારે દુકાન બંધ હોય એટલે ચોપડાં ઘેર લાવે છે. જમીને બેઠા બેઠાં નામું લખે છે. શેઠાણી એઠવાડ કાઢીને બહાર નીકળે છે. હાથમાં એઠવાડનું ભરેલું હાંડલું છે. વચલી રૂમમાં છોકરા રાડો પાડે છે. છોકરાને રડતો જોઈને શેઠાણી ગુસ્સે થઈને કહે છે. “તમારા ચોપડાને હવે એક બાજુ મૂકાને! આ છોકરાને જરા શાંત કરવા દોરી તાણોને!” શેઠાણીની ભાષામાં કઠોરતા છે, કડંશતા છે. ભાષા સુંદર હોવી જોઈએ. કોઈને પણ તુંકારો હુંકારો પણ ન કરાય. વડીલો પ્રત્યે મર્યાદા રાખવી જોઈએ. વિદ્યા વિનયથી શીલે છે. આંખો ફળ આવવાથી નમતો જાય છે, એમ જ્ઞાન મળતાં નમવું જોઈએ. નમ્રતા એ ધર્મનું પહેલું પગથિયું છે. નમ્ર બનેા જેનામાં સરળતા હોય, નમ્રતા હોય ત્યાં ધર્મ ટકે છે. આ બાઈ ગાળોનો વરસાદ વરસાવે છે તો પણ શેઠ એની સામે જોતા નથી. એના સ્વભાવ પ્રમાણે એ કરે અને મારા સ્વભાવ પ્રમાણે હું કરું એમ વિચારી શેઠ શેઠાણીનાં વચનની ઉપેક્ષા કરે છે. તમારો સ્વભાવ કેવો છે? શેઠની માફક Let go કરતાં આવડે છે?

શેઠની સામે શેઠાણી ખૂબ બડબડાટ કરે છે, તો પણ શેઠ એક શબ્દ બોલતાં નથી. તમે આવો સ્વભાવ કેળવી શકશો? જો એમ થાય તો કોઈ ઝગડો આગળ વધે નહિ. શેઠાણી ફરીને બોલે છે. ‘મોઠામાં જીભ છે કે નહિ, કાંઈ જવાબ તો આપો.’ ગુસ્સામાં ને ગુસ્સામાં શેઠાણીએ હાંડલું શેઠ પર ફેંક્યું. શેઠનાં કપડાં બગડ્યા, ચોપડાં ખરાબ થયા. છતાં શેઠ એટલું બોલ્યા, “રોજ તો ગાજતો હતો, આજે વરસાદ વરસ્યો પણ ખરો.” સાચું હોય તો પણ ક્રોધ કરીને કોઈને કાંઈ ન કહેવું. સત્ય વાત નમ્રતાથી કરવી. જ્યારે પોતાના સ્વભાવથી વિપરીત વાત આવે ત્યારે ખબર પડે કે થર્મોમીટર પર ક્રોધનો પારો કેટલી ડીગ્રી ચડે છે. જ્યારે જ્યારે ક્રોધનાં પ્રસંગો પડે ત્યારે ત્યારે સમતા રાખો.

એક દિવાસળીથી કાગળ સળગાવવો છે. તો દિવાસળીનું મોઢું પહેલાં સળગે છે. પોતે પ્રથમ બળે પછી ઘીજાને બાળે. ક્રોધ એક વિષધર સર્પ છે. જેના ડાંખથી આત્મા પોતાનું સ્વરૂપ બૂલી જાય છે. ક્રોધમાં ગાંડો બનેલો માનવ આગળપાછળ જોતો નથી. ક્રોધને કારણે લોજન વિષ બને છે. ક્રોધી માણસના મુખમાંથી અપશબ્દ નીકળે છે. ક્રોધથી તન નિર્બળ બને છે. મન અપવિત્ર બને છે. બુદ્ધિ અસ્થિર થાય છે. આત્મા મલિન થાય છે. ક્રોધ બધાં અનર્થોનું મૂળ છે. ક્રોધી માણસ કદી સ્વસ્થ ન રહે. તેનો ચહેરો પીળો પડી જાય છે. શરીર સુકાઈ જાય છે. પાચનશક્તિ મંદ પડી જાય છે. અને

ખીરે ખીરે શરીર રોગોથી ઘેરાઈ જાય છે. શેઠનાં પર જોડવાડનું હાંડલું પડ્યું, તેથી આવી બગડી, જોપડાં બગડ્યા, કપડાં બગડ્યાં. પણ આત્માને શેઠે ન બગાડ્યો. શેઠાણી તો રૂપ મઈ ગયા. અને વિચારે છે અરે! મેં શેઠ ઉપર કેવું કર્યું, છતાં તેઓ હસે છે, ખરેખર હું મૂખ છું. શેઠને જોળખી શકી નથી. હવે હું આવું નહિં કરું. શેઠની ક્ષમાની અસર કેવી થઈ? શેઠાણી સુધરી ગયા. જ્યારે નિમિત્ત ભટકાય ત્યારે ક્રોધ ન કરે. અને સમતા રાખે તો જ્ઞાન પરિણમ્યું કહેવાય. માટીનાં તથા લાકડાંનાં રમકડાં, ભમરૂળ, ખેર, જાંબુડા, બદામ, પીસ્તા, લવીંગ વગેરે એવા દેખાય છે કે તે સાચા છે કે ખોટાં તે જોળખી ન શકાય; લાકડાંના ફળ, લાકડાના રમકડાં એ જોવાનાં છે, કંઈ ખવાય થોડાં? એનાથી કંઈ ભૂખ ભાંજે ખરી? શબ્દજ્ઞાન કર્યું, પણ તેનાથી આત્માની ભૂખ ભાંગતી નથી. જ્ઞાતા અને દષ્ટા જીવનો સ્વભાવ છે. આત્મા તો પોતાને જાણે છે અને પરને પણ જાણે છે. જ્ઞાતકતા જીવનો સ્વભાવ છે પણ નિમિત્તમાં જળવું તે આત્માનો સ્વભાવ નથી.

ઘણું ભણ્યા, ઘણું વિચાર્યું, એથી શું થયું? અંદરથી ક્રોધ અને કપાયને કાંઠવો જોઈએ. અને સમતાભાવ રાખવો જોઈએ તો અવશ્ય કદ્યાણુ થશે. તમારો સ્વભાવ કેવો છે? જે સ્વભાવ ખરાબ હોય તો એ તમને ખૂંચે છે? તમે ધારો તો સ્વભાવ સુધારી શકો. આજથી પોતાને કેસ પોતાના હાથમાં લેવાનો છે. ગમે તેટલાં નિમિત્ત આવે તો પણ મારે ક્રોધ ન કરવો. ક્રોધ આવે ત્યારે ક્ષમાનો, ઉપશમ ભાવનો વિચાર કરવો. મનમાં શાંતિનો વિચાર કરો. શાંતિ, ક્ષમા અને ઉપશમ ભાવથી જ ક્રોધ શમશે. બુદ્ધ થાય તો માફી માંગો. અને કોઈ તમારી પાસે ક્ષમા માંગે તો માફી આપો. ક્ષમાનું આદાનપ્રદાન કરવાથી આત્મા હળવો ફૂલ બને છે. આગી રોજ પ્રેકટીસ પાડો. Try and try again સંજ્ઞનપુરુષોની વિદ્યા બીજાનાં જ્ઞાનને માટે, લક્ષ્મી જ્ઞાનને માટે તેમ જ શક્તિ બીજાનું રક્ષણ કરવા માટે હોય છે. આવું અમૂલ્ય જ્ઞાન મેળવશો તો અવિનાશી કદ્યાણુ થશે.

વ્યાખ્યાન નં.....૨૮

આવણુ વહ ૨ ને રવિવાર તા. ૮-૮-૭૧

અનંત જ્ઞાની ત્રૈલોક્ય પ્રકાશક ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ કર્ણા વરસાવીને સિદ્ધાંતથી સમજાવ્યું છે. સિદ્ધાંત એટલે ત્રણેય કાળે સિદ્ધ થયેલી વસ્તુ, એનું નામ સિદ્ધાંત.

મનુષ્યભવ દુર્લભ છે. ભગવાને મનુષ્યભવને વખાણ્યો છે. બીજા ભવને વખાણ્યા

નથી. આ ભવમાં પ્રભુની વાણી સાંભળવા મળી છે. અને આચરણમાં મુકવી શક્ય બને છે. નિષધકુમારને શુરૂકળમાં મુકયા છે. કેળવણી લેવી એ દરેકનું કામ છે. ખેતરમાં કપાસ લાગ્યો અને કપાસમાંથી રૂ, રૂમાંથી સુતર અને સુતરમાંથી કાપડ થાય છે, પછી એ કાપડ વડે રેહને ઢાંકી શકાય છે, એમ જીવનને પણ બરાબર ઘડવું જોઈએ. લોખંડના દુકડાની ખાસ કિંમત નથી પણ લોખંડના દુકડા ઉપર કારીગરી કરવાથી લોખંડના દુકડાની કિંમત કેટલી વધી જાય છે એની ખબર છે? એક દુકડો પરદેશ પહોંચી ઘડીયાળ આદિનું અંગ બની જાય છે મશીનનું કોઈ સાધન બની જાય તો તેની કિંમત ઘણી વધી જાય છે. પુત્ર તથા પુત્રીઓને ઉચ્ચ સંસ્કાર આપવાથી તેઓનું જીવન ઉચ્ચ બને છે. જે મહાપુરુષો થયા તેમના જીવન કેવા સુંદર ઘડાયા હશે? બચપણમાં કેવા સંસ્કાર મળ્યા હશે? બાળકને સુંદર બનાવવાનું કામ માતાપિતાનું છે. પિતામાં દુર્યુષ્ઠ હશે તો બાળકમાં જોવી ટેવ પડશે. જો પિતા સામાયિક કરતા હશે, માળા ફેરવતા હશે, મુહુર્તિ બાંધતા હશે તો બાળક પણ એ કરવા પ્રેરાશે. પિતા બીડી પીતા હશે તો બાળક પણ બીડી પીશે. પિતાનું જોઈને અનુકરણ કરશે. બાળકોમાં અનુકરણશક્તિ ખૂબ જ હોય છે. નિષધકુમાર શુરૂ થાસે અભ્યાસ કરે છે. શુરૂ પણ ગરીબનો પુત્ર હોય કે રાજાનો પુત્ર હોય, બધાને સરખી કેળવણી આપતા. પહેલાંના શુરૂઓ માતૃદેવો ભવ, પિતૃદેવો ભવ આવું શરૂઆતમાં શિખવતા. અને આજે ઇંગ્લીશમાં ડી. એ. જી = ડોગ અને સી. એ. ટી = કેટ. આવું શિખવાડાય છે. આજે કેળવણી માત્ર નોકરી મેળવવા માટે છે, કોઈ ઉચ્ચ ધ્યેયનું લક્ષ રાખી કેળવણી અપાતી નથી. એક સ્કુલની અંદર એક શિક્ષક પરીક્ષા લેવા આવે છે. બધા છોકરાઓને એમ થાય છે કે શેમાંથી પૂછશે? બધા વિદ્યાર્થી ગભરાય છે. શિક્ષક પ્રથમ વિદ્યાર્થીને પૂછે છે, તમે જે ભણી રહ્યા છો તેનો હેતુ શું છે? વિદ્યાર્થી વિચારે છે, અરે! આ કેવો પ્રશ્ન પૂછે છે? તારા જીવનનું ધ્યેય શું છે? તે તો તરત કહે છે. આવું કાંઈ અમારી બુકમાં આવતું નથી. તમારે આવા પ્રશ્નો પૂછવાનો કોઈ અધિકાર નથી. બધા છોકરાઓને શિક્ષક તો આ જ પ્રશ્ન પૂછે છે, પણ કોઈ યોગ્ય જવાબ આપતું નથી. કોઈ કહે છે, મારે ડોક્ટર થવું છે. કોઈ કહે છે, મારે વકીલ થવું છે. કોઈ કહે છે, મારે એન્જનીયર થવું છે. પછી છેલ્લા છોકરાને પૂછે છે, ત્યારે એ કહે છે કે મારે આવી ડીગ્રી જોઈતી નથી. મારે ભણીને માફ જીવન મુધારવું છે, માફ જીવન સારું બને એ મારો હેતુ છે. આ છોકરાને સુવર્ણચંદ્રકનું ઈનામ અપાય છે અને પેલા પરીક્ષક રાજી થાય છે.

“શું થયું શાસ્ત્ર પુરાણ દર્શન ભણે, જો રહ્યો અંતરે પાપ મેલો,
વેદ ચારે ભણ્યો જેમ લંકાપતિ, ના થયો દેવ રાક્ષસ રહેલો;
શું થયું જ્ઞાનની શુષ્ક વાતો કર્યે, ના થયું આત્મ ચારિત્ર સાફ,
તો પછી ભાર ચંદન ગંધેડે વહ્યો, વાંદરાએ પીધો જેમ દારૂ.”

રાવણ ચાર વેદનો અભ્યાસી હતો, પણ મનને વિકારથી મુક્ત ન કરી શક્યો. તો

એવા જ્ઞાનથી શો લાભ ? ગમે તેટલા શાસ્ત્રો ભણ્યા છતાં પાપનો મેલ ન જાય તો ભણતર શા કામનું છે ? ભણતર ભણીને જીવન સદાચારી બનાવવું એકલો. ગમે તેટલી કેળવણી લીધા પછી ચારિત્ર્ય સાફ ન હોય તો તેનો કરો અર્થ નથી. ગમેકા ઉપર ચંદન રાખો પણ તે ચંદનની સુવાસ કેવી રીતે લધ શકે ? એવી રીતે મગજ ઉપર કેળવણીનો ભાર લાદી દીધો પણ એવી ડીઝીથી તમારા આંતરિક જીવન સુધારણાનો પ્રશ્ન કેમ હલ થશે ? જીવનને સુધારવા સદાચારની સુવાસ જરૂરી છે. જો તમારા વિચાર સુંદર હશે તો તમે જીવનને સુંદર બનાવી શકશો. જો વિચાર સારા નહીં હોય તો કેવી રીતે જીવન સુંદર બનશે ? જો બાળકને નાનપણથી સારી ટેવ પડશે તો અવશ્ય બાળકમાં સારા સંસ્કાર આવશે. સુંદર ટેવ પાડવાથી આપણું જીવન સુંદર બની શકશે. પ્રમાદી માણસ આઠ વાગ્યા સુધી સૂતો હોય તે કેવી રીતે વ્યાખ્યાનમાં આવશે ? ભગવાનની વાણીને કેવી રીતે સાંભળી શકશે ? જીવનનું ક્ષેત્ર શું છે તે નક્કી કરવું પડશે. સુંદર વિચાર કરશો તો અવશ્ય તમારું જીવન સુંદર બનશે.

નિષધકુમાર ગુરુકુળમાં અભ્યાસ કરી રહ્યા છે. વિદ્યા મેળવ્યા પછી કરવાનું શું છે ? જ્ઞાન મેળવ્યા પછી જીવન ઉમદા બને છે. જીવનમાં સદનશીલતા આવે છે. સાચું સમજાય એટલે ખોટું છુટી જાય છે. જ્યારે જીવનમાં સત્ય આવે છે ત્યારે તેનો ચળકાટ ઓર પડે છે. આજે પૂજ્ય અજરામરજી મહારાજની તિથી છે. જેમને બ્રમનગર પાસે આવેલા પડાણા ગામમાં જન્મ થયો. પુત્રના જન્મથી માતાપિતાને ખ્યાલ આવી જાય છે કે પુત્ર ભાગ્યવાન અને પરાક્રમી છે. નાનપણમાં સામાયિક શીખી જાય છે. મા-બાપ ધાર્મિક હોય તો બાલપણમાં ધર્મના સંસ્કાર મળે છે. તમે ભૌતિક જ્ઞાન અપાવવા તૈયાર છો તો આધ્યાત્મિક જ્ઞાન આપવા કેમ તૈયાર નથી ? આ જ્ઞાન જેણે મેળવ્યું છે તેઓ શાશ્વત સુખના અધિકારી બન્યા છે.

“ પંચાલરાયા વિ ચ વ્રમદત્તો, સાહુસ્સ તસ્સ વયર્ણ અકાર્ણ ।

અણુત્તરે મુંજિય કામમોગે, અણુત્તરે સો નરણ પવિટ્ટો ॥૩૪॥ ઉ. અ. ૧૩

આધ્યાત્મિક જ્ઞાન લોગથી વિરક્ત બનવાનું શીખવે છે. જે લોગની અંદર જ આસક્ત રહ્યા તેના શા હાલ થાય છે તે ઉત્તરાધ્યયનનું તેરમું અધ્યયન બતાવે છે.

બ્રહ્મદત્ત ચક્રાતીએ ઉંચા લોગ લોગવ્યા તો મરીને સાતમી નરકે ગયો. બ્રહ્મદત્ત લોગનો બિખારી થઈ, મૂર્છિત થયો અને લોગને છોડી ન શક્યો. તેથી લોગ લોગવતા પોતે લોગવાઈ ગયો. અને સાતમી નરકે ગયો. કેટલું મોટું રાજ્ય હતું, કેટલી સમૃદ્ધિ હતી, છતાં કાંઈ આડે આવ્યું નહિ. જેવાં કર્મ કર્યા હશે તેવાં લોગવવા પડશે. ચિત્તમુનિએ બ્રહ્મદત્તને ખૂબ સમજાવ્યો, આર્યકર્મ કરવા કહ્યું. લોગના કેવા ફડવાં ફળ લોગવવાં પડે

જે તે પણ બતાવ્યું, છતાં લોગમાં ખૂબ ખૂચી ગયેલો, લોગોને છેડી શક્યો નહીં. ત્યારે સુનિ પોતાના જ સ્વરૂપમાં મસ્ત રહ્યાં. માર્ગ બૂલેલાને માર્ગ બતાવે એ કરુણાદંષ્ટ છે. જ્ઞાની અજ્ઞાનીને માર્ગ બતાવે છતાં તે માને નહીં, તો પણ એની ઉપર ક્રોધ ન કરે. એના ઉપર એક કરે તો પોતાનું બગડે. પોતે વિરક્ત થઈ ગયા. ઉંચામાં ઉંચું આરિત્ર જાણી મોક્ષને પ્રાપ્ત કર્યો.

चित्तो वि कामे हि विरक्तकामो, उदमाच्चरित्त तवो महेसी ।

अणुत्तरं संजम वास्तवता, अणुत्तरं सिद्धिगई गजो ॥३५॥ ઉ. અ. ૧૩

આરિત્રથી લોગની વિરક્તિ, લોગની વિરક્તિથી સંયમશુદ્ધિ, સંયમશુદ્ધિથી વીતરાગતા અને વીતરાગતાથી વિરક્તિ. એટલે મોક્ષના સુખ પ્રાપ્ત થાય છે. સામાયિક આરિત્ર, યથાખ્યાત આરિત્રને લાવનાર છે. તમને આરિત્ર ઉપર પ્રીતિ છે? સામાયિક બધાને આવડવી જોઈએ. સામાયિક કરવાવાળો પોતાના આત્મા તથા બીજાના આત્માને સમાન જુએ છે. સમ એટલે સરખાપણું, લેદલાવ વગર સમલાવમાં ટકી રહેવું, રાગદ્વેષ ન કરવો તે વીતરાગ થવાનું પ્રથમ પગથીયું છે. આખા લોકમાં કોઈ પણ જીવ સાથે વેર નહીં રાખવું. તમે સામાયિકનું હાઈ સમજો. વિષમલાવ છેડીને સમલાવમાં ટકવું એ સામાયિકનું હાઈ છે. જ્યાં સુધી કષાય લાવ હોય ત્યાં સુધી સંપૂર્ણ જ્ઞાની થઈ શકતું નથી. છોકરાને સ્કૂલમાં બહુવા બેસાડયો અને રાજ રાજ હીટા દોરે એનો કાંઈ અર્થ નથી. આગળ વધવા એકડો ઘુંટવો જોઈએ. તેથી તમે તેને કહો ને કે, હવે તું નાનો નથી. એકડો ઘુંટ. પણ પોતાની મેજે એકડો કરે અને ઉંધો કરે એનો પણ કાંઈ અર્થ નથી. તે શિખવા શુર પણ ધારવા પડે છે, અને શુર એકડો શીખવાડે છે. વળી ઉંધો એકડો કરે તો ફરી શિખવાડે છે. ધર્મશુરનો તમને શ્રદ્ધાનો એકડો શીખવાડે છે. ધર્મ પર શ્રદ્ધા રાખો. આરંભ પરિચ્છેદ છોડો. પણ અમે પરિચ્છેદ છોડવાની વાત કરીએ તો તમે પૈસા મેળવવાની વાત કરશો. જ્યાં સુધી ધર્મ-શુરની હિતશિક્ષા હૈયામાં નહીં ઉઠે ત્યાં સુધી આત્મકલ્યાણનો માર્ગ નહીં મળે.

અજરામર ભાર્મના પિતાશ્રી માંદગી આવવાથી ગુજરી ગયા. કંકુભાઈ ઉપર આકૃત આવી પડી. પાંચ વરસના બાળકને મૂકીને પિતા ચાલ્યા ગયા. કમાઈને આપનાર ગુજરી જાય ત્યારે માણસની પરિસ્થિતિ કેવી વિષમ થાય? કંકુભાઈ રાજ સવાર સાંજ સામાયિક, પ્રતિકેમણ કરે છે. આ છોકરાને પણ પ્રતિકેમણ અને સામાયિક કરાવે છે. ધર્મના સંસ્કાર બાળકમાં રેડે છે. ખેતરમાં થોડા દાણા નાખવાથી અનેક ગણાં દાણા ઉગે છે, તેમ બાળકમાં પણ સંસ્કારની વૃદ્ધિ થાય છે. આ બાળક નવ વરસનો થાય છે. અને કહે છે કે મારી ભાવના સંયમ લેવાની છે. પછી મા-દિકરા ગોંડલ આવે છે. ગોંડલમાં કાનજી રગમી અને હિરાજી સ્વામી બિરાજમાન છે. માતા શુરદેવ પાસે આવી વિનંતી કરે છે: આ મારું બાળક આપને સોંપું છું. આપ એને તૈયાર કરો. મારે સંયમના માર્ગે જવું

છે. છોકરો કહે છે, મારે પણ દીક્ષા લેવી છે. નવ વરસનો છોકરો દીક્ષાની વાત કરે છે. બુદ્ધો, ધર્મના કેવા ઉંડા સંસ્કાર છે. મહારાજ સાહેબ પાસે અભ્યાસ કરવા માંડ્યો. ખૂબ જ સરસ રીતે અભ્યાસ કરે છે. જે શિખવાડે એ બધું મોઢે રહી જાય. એક જ વાત કે જલ્દી ભણું. કોઈ બીજી પંચાત નહીં. ખોટા કોઈ દોસ્તો નહીં. વૈરાગ્યભાવના કોને કહેવાય ? જે પાંચ ઇન્દ્રિયોનું દમન કરે તેને વૈરાગ્ય કહેવાય. જેમના બોલવામાં, ચાલવામાં વૈરાગ્ય નીતરતો હોય, વૈરાગ્યભાવના હોય તે વીતરાગને માર્ગે જઈ શકે છે.

“ત્યાગ વૈરાગ્ય ન ચિત્તમાં, થાય ન તેને જ્ઞાન,
અટકે ત્યાગ વિરાગમાં, તો ભૂલે નિજ ભાન.”

ત્યાગ, વૈરાગ્ય વિના આત્મજ્ઞાન થતું નથી. આ બાળક ભણવામાં દત્તચિત્ત છે. ખૂબ ખંતથી ભણે છે. ત્યાંના એક ગુસાંઈજીની નજર બાળક પર પડે છે. ભણીને જાય છે. તડકામાં તાલકુ ચમકે છે. આ બાળક રોજ નીકળે છે અને તેઓ બુદ્ધો છે. એક દિવસ માણસને મોકલ્યો કે જા, પેલા બાળકને બોલાવી લાવ. બાળક ત્યાં આવે છે. ગોસાંઈજી તેને પૂછે છે, તું ક્યાંનો છે ? અને ક્યાં રહે છે ? અજરામર કહે—અમે પડાણના છીએ. અને મહારાજ મને અભ્યાસ કરાવે છે. તારે પિતા છે ? તો કહે છે, મારે પિતા નથી. માતા છે. તેઓ પણ અહીં છે અને એમનો દિક્ષા લેવાનો ભાવ છે. અને મારો પણ દીક્ષા લેવાનો ભાવ છે. ગોસાંઈજી કહે છે, જૈનની દીક્ષા કેટલી કઠણ છે એની ખબર છે ? ઉઘાડા પગે ચાલવું અને માથાનાં કેશનો લોચ કરવો પડે છે. એના કરતાં મારી ગાદી ઉપર આવી જા. મારી પાસે કેટલું ધન છે અને તું ગાદીનો વારસ થઈ જઈશ. અજરામરજી કહે છે, તમે આવી વાત કદી કરશો નહીં. મારો જૈન ધર્મ જ સાચો છે. મારે તો વીતરાગના માર્ગે જવું છે. આવો મહામુલો અવસર મળ્યો છે, હવે ભૌતિક પદાર્થોમાં હું રસાઉ તેવો નથી. ગોસાંઈજી એની રેખા જોઈને કહે છે, આ કેટલો ભાગ્યશાળી છે ! આને ગમે તેમ કરીને મારો વારસદાર બનાવવો છે. બીજી વાર બોલાવે છે. પણ તેઓ તો ચોકખી ના પાડે છે. પછી મા તથા દિકરાએ દીક્ષા લઈ લીધી. પછી સંસ્કૃતનો અભ્યાસ કરવા સુરત તરફ જાય છે. ત્યાં ચતિશ્રીની પાલખી ત્યાંથી નીકળે છે. તેઓએ ધુળમાં કોઈ ભાગ્યવાનના પગલા જોયાં. તેથી કહે છે, કોઈ ભાગ્યશાળી જીવ અહીંથી ગયો છે. આ પગલાં તાબાં છે. ચાલો તપાસ કરીએ. શુરુ શિષ્ય ઝાડ નીચે જરા વિસામો લેવા બેઠા છે. આ મુનિની ઉંમર સાવ નાની છે. આવા નાના મહારાજને જોઈને ચતિશ્રી પૂછે છે, કેમ મહારાજ ! કઈ તરફ પધારો છો ? શુરુ જવાબ આપે છે, સુરત જવું છે. સંસ્કૃતના અભ્યાસ માટે જઈ રહ્યા છીએ. ચતિશ્રી સહર્ષ કહે છે, આ ભાગ્યશાળીને હું ભણાવીશ. આ કામ મને સોંપો. હું વગર વેતને ભણાવીશ. આમ ભણાવનારનો પ્રશ્ન ઉકલી ગયો. સુરત જઈ સંસ્કૃતનું ઘણું જ્ઞાન મેળવી લીધું. હવે શાસ્ત્રનું જ્ઞાન મેળવવાનું

બાકી હતું. આને માટે મારવાડથી હુકમીચંદ્રજી મહારાજને અહીં પધારવાની વિનંતી કરવાનું સંઘે નક્કી કર્યું કે મહારાજ સાહેબ અહીં પધારે તો આપણને પણ લાભ મળે. મહારાજ સાહેબને બધી વાત કરી. અને હુકમીચંદ્રજી મહારાજને લેવા માટે માણસો ગયા. પૂજ્ય મહારાજ સાહેબ મારવાડથી વિહાર કરી અમદાવાદ પધાર્યા. મહારાજ સાહેબના આવવાના સમાચાર મળતાં સંઘે વધામણીમાં સમાચાર આપનારને ૧૨૫૦નું ઇનામ આપ્યું અને તેમની પાસે સૂત્રનો અભ્યાસ કર્યો. જેને લખવું હોય એ જેટલું ધારે તેટલું લખી શકે છે. જ્ઞાન મેળવવા માટે હંમેશા નાના બનવું જોઈએ. આજે જ્ઞાન મેળવવા માટે સાધનો પણ છે, પંડિતો પણ છે, પણ લખનાર નથી. ઘણા પાત્ર જીવે તો ઇશારો કરે તેમાં સમજી જાય. ગણધર ભગવંતોએ ત્રિપદીમાં ચૌદ પૂર્વનું જ્ઞાન ગ્રહણ કર્યું. કેવો જ્ઞાન સાગર છલકાણો હશે? કેવી જ્ઞાનમાં ડુબકી મારી હશે! જ્ઞાનની ખડુ જરૂર છે. પૂજ્ય જયમલજી મહારાજને જ્ઞાન મેળવવાની ધગશ કેવી હતી તે જાણો છો? તેઓ રજપુતના દિકરા હતાં. અને પરણેલા હતાં. થોભાસામાં ગાડું લઈને વેપાર માટે એક નગરમાં આવે છે. વાણીયા હાટડી બંધ કરીને પોવામાં બેઠા છે. પુછતા ખબર પડે છે કે આજે તો પાખી છે. તેઓ વિચાર કરે છે :- ચાલો આપણે પણ મહારાજને સાંભળવા જઈએ. એમના મિત્રની સાથે જાય છે. મહારાજશ્રી વ્યાખ્યાન સંભળાવી રહ્યા છે. જઠ અને ચેતનનો, શરીર અને આત્માનો ભેદ સમજાવે છે. આવી તેજસ્વી વાણી સાંભળીને મન પીગળી ગયું. પેલા મિત્રને કહે છે, તારે ગાડું લઈને જવું હોય તો જા, હું તો ઉપાશ્રયમાં રહીશ. લણીગણીને દીક્ષા લઈશ. ઘેર આવવું નથી. સામાયિકના પાઠ જોયાં અને પ્રતિક્રમણ જોયું. જ્યાં સુધી આ પાઠ શીખું નહીં ત્યાં સુધી ઉભો જ રહું, આવી પ્રતિજ્ઞા આપો, એમ મહારાજ સાહેબને વિનંતી કરે છે. મહારાજ સાહેબ કહે છે એવી પ્રતિજ્ઞા અનુભવ્યા માણસને કેમ અપાય? પણ તેની દૃઢતા જોઈ મહારાજ સાહેબે પ્રતિજ્ઞા આપી. પ્રતિક્રમણ અને સામાયિક વાંચી ગયાં. અને કલાકમાં પ્રતિક્રમણ સંભળાવી દીધું. થોડો અભ્યાસ કર્યા પછી શુરુ મહારાજને કહે છે, હવે મને દીક્ષા આપશો ને? મહારાજે તેમનામાં યોગ્યતા જોઈ અને સમજાવે છે, તમારા કોઈ સગાસંબંધી છે? ક્યાં છે? તેઓની રજ વગર દિક્ષા આપી શકાય નહીં. તેઓ જવાબ આપે છે. હું રજપુત છું, પરણેલો છું. મોહનદેવી મારી સ્ત્રીનું નામ છે. માતાનું નામ માયાદેવી છે. પણ મારા સાચા સગા આપ બધા છો. મને તો એક દીક્ષાની લગની લાગી છે.

“ મને લાગીરે લગન વીર તારા નામની, તારા નામની,
તથી રે પરવા મને જુઠ્ઠા જગની, મને લાગી રે લગન.....

થોડો મિત્ર ઘરે ગયો. અને જયમલજીના માતા-પિતાને સમાચાર આપ્યા કે તેઓ તો ત્યાં રહી ગયા છે. અને દીક્ષા લેવાનું કહેતાં હતાં. આ સાંભળી માતા તથા

તેમના પત્ની શહેરમાં જાય છે. પુત્રને ઘેર લઈ આવવા ખુબ સમજાવે છે તેઓ એક જ જવાબ આપે છે. “મારે દીક્ષા લેવી છે, હું ઉપાશ્રયમાંથી દીક્ષા લીધા વગર બહાર જવાનો નથી. માતા કહે છે તને દીક્ષામાં શી ખમર પડે? તું હજી નાનો છે. તેઓ માતાને સચોટ જવાબ આપે છે કે તમે માલ લેવા મને મોકલો છો તેમાં મને ખમર પડે અને મને દીક્ષામાં કેમ ખમર ન પડે? માતા મહારાજશ્રીને કહે છે. આ કાચા કાળજીના મારા પુત્ર ઉપર તમે શું કરી નાંખ્યું છે? મારા એકના એક પુત્રને આપે લોળવી નાંખ્યો. તમારું સત્યાનાશ જાય! તો મહારાજ કહે છે, બહેન! સત્યાનાશ જાય એમ કહે છે ને? સાત કર્મના નાશ પછી એક કયું કર્મ તે બાકી રાખ્યું! મારે તો આઠેય કર્મનો નાશ થાય એમ કરવું છે. એમ થાય તો જ મારે સિદ્ધ થવાય. મહારાજને ગાળ આપે છે પણ મહારાજ સવળો અર્થ કરે છે. કોઈ ગાળો ગમે તેટલી દે પણ લેવી નહીં, એમ નક્કી કરે તો ઘણી સમાધિ રહે. એની મા કહે છે ચાલ ઉભો થા, આ તારી વહુ રાવે છે. સગાવડાલા બધા રાવે છે. તેઓ જવાબ આપે છે જો એને મારી ઉપર પ્રેમ હોય તો મારા રસ્તે આવે. કાઠોર આવે છે અને બીજા પણ ઘણું સમજાવે છે, પણ જયમલજી કાંઈ બોલતાં નથી. જ્યાં સુધી દીક્ષાનું લખી ન દે ત્યાં સુધી મૌન કરી લે છે. અને ચારે આહારના પચ્ચખાણુ કરે છે. અંતે લખી દીધું અને દીક્ષા આપી. સંયમ લીધો તે જ દિવસથી જીવું ત્યાં સુધી એકાંતર ઉપવાસ કરવા એવા પચ્ચખાણુ લીધાં. જાવ જીવ સુધી એકાંતર ઉપવાસ અને તે પણ ચૌવિહારા. આ પ્રકારની પ્રતિજ્ઞા લીધી પછી સુત્ર અને સિદ્ધાંત હાથથી લખવા માંડયા. જ્યારે નવરાશ મળે ત્યારે જુદા જુદા છંદો-સાધુ વંદણા વિ. બનાવે. અનેક કૃતિઓ તેમણે બનાવેલી છે.

એક વખત આ જયમલજી મહારાજ ગુરુદેવની સાથે વિહાર કરી રહ્યાં છે. ત્યાં ગુરુદેવને એકદમ તરસ લાગી છે. અને પોતે પાણી લેવા જાય છે ત્યાં જુદરજી મહારાજ સાહેબ કાળ કરી જાય છે. જયમલજી મહારાજ સાહેબને ક્યાંય પાણી મળતું નથી. ગામમાં જવું પડે છે. ગામથી પાણી લઈને આવે ત્યાં ગુરુ મહારાજ કાળ ધર્મ પામી જાય છે. ‘ગુરુ મહારાજની છેલ્લી ઘડીએ હું પાસે ન રહ્યો. અને મારે ગુરુનો વિજોગ થયો.’ એ મારે તેમને ખુબ દુઃખ થાય છે. ત્યાં પ્રતિજ્ઞા લીધી કે આજથી મારે સુવું નહીં. કોઈવાર એકા બેકા ઉંઘ આવી જાય તો અલગ વાત છે, પણ પથારી કરીને ન સુવું. ગુરુદેવને તરસ લાગી અને હું પાણી ન પહોંચાડી શક્યો, મારે જાવજીવ સુધી પાણી પીવું નહીં. પાણીને બદલે છાસથી પતાવતાં. આવા મહાપુરૂષો પાંચમા આરામાં થયા છે. પુણ્ય અજરામરજી મહારાજ પછી ગોંડલ, બરવાળા, લીંબડી એમ જુદાં જુદાં સંપ્રદાયો થયાં. લગભગ ૪૫ સાધુ એમની પાસે હતાં. લીંબડીમાં છેલ્લું આશ્રમ કયું, અને શરીર ગળવા માંડ્યું. શ્રાવણ વદ બીજને દિવસે સંસ્કાર કરીને કાળધર્મ પામ્યા. આ સાથે આજે અમારા પરમ

ઉપાસી તરણ તારણ પૂજ્ય સૂરજબાઈ મહાસતીજીની પણ પુણ્યતીથી છે. તેઓશ્રી પોલેસમાં હતાં. તેમનું સગપણ નાનપણથી થયેલું હતું. તેઓશ્રીને સંતોનો સમાગમ થતાં દીક્ષા લેવાની જાવના જાગી. સાસરીયાવાળાએ દીક્ષા લેવાની ના પાડી. અમે દીક્ષા લેવા ન હઈએ કેમ કે અમારે આ સગપણથી રિદ્ધિ-સમૃદ્ધિમાં વધારો થયો છે. અંગ્રેજ અમલદારને સમજાવવા મોકલ્યા તે વખતે એમને સચોટ જવાબ દીધો. સાહેબ, તમે બંદગી કરો છો ? હા, તો હું પણ એ જ કામ કરું છું. તમે અઠવાડીયામાં એકવાર બંદગી કરો છો હું આખી જિંદગી ઇશ્વરમય બનવા માંગું છું. વળી આપ મને વચન આપો કે લગ્ન પછી મને વૈધવ્ય નહીં આવે, તો હું લગ્ન કરું. આ સાંભળી સાહેબને એમ થયું કે આને તો ખરેખરો ધર્મનો રંગ છે. આને કોઈનાથી રોકી શકાય નહીં. સૂરજબાઈ રૂપરૂપના અંબાર હતાં. માયામાં લાખું હતું. ઘણાં ભાગ્યવાન હતાં. સાધુ પણ જવાબ ન આપી શકે તેવા પ્રશ્નોના જવાબ આપે એવા વિદ્વાન હતાં. એમને એક જ શિષ્યા કરવી એવી પ્રતિજ્ઞા હતી. ઢિવાળી બાઈ મહાસતીજી એકને જ શિષ્યા કર્યા. બાર વરસની નાની ઉંમરે તેઓએ દીક્ષા લીધી હતી. ખૂબજ પ્રભાવશાળી હતાં. તપની, સંયમની ખૂબ આરાધના કરી જીવનને ઉજાગળ બનાવી ગયાં. પંચાવન વર્ષની ઉંમરે કાળધર્મ પામ્યાં. આજે પૂજ્ય અજરામરજી સ્વામી તથા પૂજ્ય સૂરજબાઈ મહાસતીજીની તિથી છે. જે તેઓશ્રીના જીવન ચરિત્રો સાંભળી, તેઓનાં સદ્ગુણો પોતાના જીવનમાં ઉતારશે તેનું કલ્યાણ થશે.

વ્યાખ્યાન નં ૨૯

શ્રાવણ વદ ૩ સોમવાર તા. ૬-૮-૭૧

પરમ પંથના પ્રકાશક, સત્યનાં સાધક, મમતાનાં મારક, ભવ્ય જીવોના ઉદ્ધારક બ્રહ્માને સિદ્ધાંત સમજાવ્યા. સિદ્ધાંત એટલે ત્રણેય કાળે સિદ્ધ થયેલી વસ્તુ. અહિં નિષધકુમારનો અધિકાર ચાલે છે. એતેર કળા ભણીને નિષધકુમાર પારંગત થયા. વિદ્યા વિનયથી શીલે છે. જાણવું અને વર્તનમાં મૂકવું. જાણવું એ જ્ઞાન છે. વર્તનમાં મૂકવું એ આરિત્ર છે. જીવનમાં જ્ઞાન અને ક્રિયા બંને જોઈએ. પક્ષી એક પાંખે ઉડ્યન કરી શકતું નથી. અહીં પણ જ્ઞાન અને ક્રિયા બંને પાંખો જોઈશે તો જ મોક્ષમાર્ગ પ્રતિ હૃદયન થઈ શકશે.

“કોઈ ક્રિયા જડ થઈ રહ્યા, શુષ્ક જ્ઞાનમાં કોઈ,
માને માર્ગ મોક્ષનો, કંઈજા ઉપજે જોઈ.”

બાહ્ય ક્રિયામાં રાગતાં, અંતર બેઠ ન કાંઈ,
જ્ઞાન માર્ગ નિષેધતાં તેહ ક્રિયા જડ આંહી.”

શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર

કોઈ બાહ્ય ક્રિયાને જ વળગી રહ્યા છે. તે કોઈ શુદ્ધ જ્ઞાનને વળગી રહ્યા છે. અને પિતા-પોતાની માન્યતામાં મોક્ષ માને છે. આ પ્રમાણે ત્રિરત્ન રૂપ સરળ, પૂર્ણ, શુદ્ધ, ક્રિયાત્મક અને યથાર્થ મોક્ષમાર્ગને ભુલી ગયા છે. જે ક્રિયા કરવામાં આવે છે તે ક્રિયા કયા લક્ષ્યે કરવામાં આવે છે તે યથાર્થપણે બપયું નથી. જેઓ તત્ત્વજ્ઞાનથી પરંગમુખ છે જેમને અંતર્દષ્ટિ ઉદ્ભવી નથી, પરંતુ બાહ્ય ક્રિયા કરીને જે મોક્ષ માને છે, તે શુદ્ધ જ્ઞાનીઓ છે, તે કેવળ સત્શાસ્ત્રના શબ્દોને ધારણ કરી એકાંત નિશ્ચયને પકડી રાખી કહે કે “આત્મા તો સિદ્ધ જેવો છે. તેને રાગ-દ્વેષ નથી.” વિગેરે કથન માત્રથી મોતીને જ્ઞાની ધારી સદ્બલ્લવહારને નિષેધે છે. પરંતુ તેને અંતરંગ વૈરાગ્ય અને ઉપશમ નથી.” કષાયોને ટાળવા સત્પુરુષાર્થ નથી. પ્રતિકુળતામાં સમભાવ રાખી શકતા નથી. જે જીવો બાહ્ય ક્રિયામાં જ મગ્ન રાચી રહ્યા છે, જેઓનું અંતર લોહાયું નથી, એવા જીવો જ્ઞાનમાર્ગને નિષેધે છે. તેથી તેઓને અહીં ક્રિયાજડ કહ્યા છે. જ્ઞાન-ક્રિયાનું સમન્વયપણું સ્થાપિત કરવું એ જ નિર્જરાનો સુંદર માર્ગ છે. ગમે તે ક્રિયા-તપ, જપ, સ્વાધ્યાય, સત્શાસ્ત્ર વાંચન કરીને એક જ કાર્ય કરવાનું છે. જગતનું વિસ્મરણ અને આત્માનું સ્મરણ. જે જ્ઞાનને પ્રાપ્ત કર્યું તેને વર્તનમાં મૂકવું જોઈએ, નહિં તો તે જ્ઞાન એકડા વિનાનાં મિંડા જેવું છે.

એક શેઠ હતા તે પોતાનાં દિકરાને લલામણ કરે છે કે મારે બહારગામ જવાનું છે તો ઘરનું બરાબર ધ્યાન રાખજે. આપણી પાસે હીરા, મોતી, રોકડ તથા દાગીના ઘણાં છે. તો કમાડ સાચવીને સૂજે. પિતા બહારગામ ગયા પછી છોકરાને વિચાર થયો કે મારા પિતાશ્રીએ કમાડ સાચવવાનું મને કીધું છે એટલે તે તો કમાડનાં મિજગરા કાઢી કમાડને ઉપસઉપરી ગોઠવી એના ઉપર ગાદલાં નાખીને સૂતો. ઘર ખુલ્લું થતા ચોરાને પ્રવેશવાનો માર્ગ ખુલ્લો થયો. અને ધન લૂંટી ગયા. શેઠ બહારગામથી આવ્યા અને જોયું તો ચોર બધું લૂંટી ગયા છે. તેથી પુત્રને કહે છે કે, “તે કેમ ધ્યાન ન આપ્યું?” જે આપણું બધું ચોરાઈ ગયું ને આપણે સાવ ખાલી થઈ ગયા.” ત્યારે પુત્ર કહે છે, “જુઓ તો બરા! કેવા કમાડ સાચવ્યા છે? આપે કમાડ સાચવવાનું કહ્યું હતું. મેં આજ્ઞા બરાબર પાળી છે છતાં મારો વાંક કાઢો છો!”

વાતનો આશય ન સમજાય ત્યાં સુધી સાચી વસ્તુ સમજાતી નથી. ક્રિયા કરવાની પાછળ પણ સાચા ધ્યેયનું જ્ઞાન ન હોય તો તે ક્રિયા ભવનો ફેરા ટાળે નહિ.

“સમકિત વિનાની કીધી કરણી મેં આજ સુધી,
દાખ્યો નહિં ભવનો ફેરા સમકિતનો લઈને લાગે.”

મહાવીરનું શાસન ચારે બાજુ ચારે દેશોને જાણી,
કરો ટંકાર એવો કે છૂટે પાખંડી ટેવો,
ધર ધર સંદેશો વહાલા વીરનો સુનાતે જાઓ.”

જીવ જ્યાં સુધી સમ્યગ્ દર્શન એટલે સાચી શ્રદ્ધા પ્રાપ્ત કરતો નથી. ત્યાં સુધી મોક્ષને મેળવી શકતો નથી. જ્યારે જીવ પ્રથમ ગુણસ્થાનકથી થોડે ગુણસ્થાનકે આવે છે ત્યારે ગુણ કરણ કરે છે. (૧) યથાપ્રવૃત્તિકરણ. એટલે નદીમાં ઘસાતો ઘસાતો પથરો ગોળ થઈ જાય છે. તેમ જીવ અનેક દુઃખો સહન કરતાં કરતાં અકામ નિર્જરા કરીને યથા-પ્રવૃત્તિ કરણમાં પહોંચી શકે છે. આ કરણમાં ભવ્ય-અભવ્ય બન્ને જીવો આવી શકે. પછી (૨) અપૂર્વ કરણમાં આવતાં સ્થિતિઘાત, રસઘાત, ગુણશ્રેણી, ગુણ સંક્રમણ અને અપૂર્વ સ્થિતિ બંધનો સ્થિતિઘાત કરે છે. લાંબા ટાઈમનાં કર્મ દુકા ટાઈમવાળા કરી નાખે. ગાઢ કર્મનાં બંધનને શિથિલ બનાવે છે. તીવ્ર રસના કર્મ મંદરસના કરે છે. મિથ્યાત્વનો બંધ પાડતો નથી. અપૂર્વ કરણમાં ભવ્ય જીવો જ આવી શકે છે અને (૩) અનિવૃત્તિકરણમાં આવે એટલે સમકિત લીધા વિના પાછો પડે નહિ. જે મિથ્યાત્વે અનાદિકાળથી ચોતાનો અડો નાખી બળ જમાવ્યું છે તે બળ લાંગરી નાખે છે. સમકિતી જીવ સંસારમાં રખડવા છતાં નક્કી મોક્ષમાં જાય છે.

જેમ સોયમાં દોરો પરોવેલો હોય અને સોય ખોવાઈ જાય તો તે ગમે તેવા કચરામાંથી પણ જડી જાય છે. તેમ સમકિતનો દોરો પરોવાઈ ગયો, પછી જીવ અર્ધપુદ્ગલ પરાવર્તનમાં આવી જાય છે. માટે જખખર પુરુષાર્થ ઉપાડો. અને સમ્યક્ત્વને પ્રાપ્ત કરો. જે સમકિતની ઉત્કૃષ્ટ આરાધના થાય તો તે જ ભવે જીવ મોક્ષ પ્રાપ્ત કરી શકે છે. મધ્યમ આરાધનાથી ત્રીજે ભવે અને જઘન્ય આરાધનાથી પંદર ભવે મોક્ષ મેળવે છે. પણ આજ સુધી જીવ મિથ્યાત્વ ભાવમાં જ રખડ્યો છે. ઘણી ક્રિયાઓ કરી પણ બધી સમ્યગ્દર્શન વિનાની જ કરી છે. તેથી જીવની રખડપટ્ટી હજી પણ ઊભી છે.

સમ્યગ્દર્શન એ પાયો છે. શ્રદ્ધાના પાયને મજબૂત કરો. લગવાનના એકેક વચનમાં શ્રદ્ધા લાવો. મહાવીર સ્વામીએ જે પ્રરૂપણા કરી છે એ સત્ય છે, પ્રમાણ છે, તેમાં શંકા-કુશંકાને સ્થાન નથી. સમ્યગ્દર્શનનો એવો ટંકાર કરો કે અનાદિની પાખંડી ટેવો છૂટી જાય. રામ ધનુષ્યના ટંકારે સીતાદેવીને પરણ્યા. તેમ આપણે જે શિવરમણીને પરણવું હશે તો સમ્યગ્દર્શનનો ટંકાર કરવો જોઈશે. અનાદિકાળથી જીવે વિલાવડશાનું જ સ્મરણ કર્યું છે. સ્વભાવ તરફ દૃષ્ટિ કરી નથી. કુસંસ્કારો અને ખરાબ ટેવોને જીવનમાં સ્થાન આપ્યું છે. તમારી ટેવો તમને ખૂંચે છે? મકાનની સુધારણા, શરીરની, વસ્ત્રની, કેળવણીની સુધારણાનો વિચાર કર્યો છે, પણ જીવનની સુધારણા માટે ક્યારેય વિચાર કર્યો છે? વાત-વાતમાં ક્રોધનો ધમધમાડ થાય છે, નિંદા કેટલા રસથી કરો છો? કોઈ

વાત કરતું હોય તો સાંભળવા થેલો છો કે, સાંભળી-અણસાંભળી કરી નાખો છો કે પછી અડધી વાત પકડીને બોલી નાખો છો? બોલી નાખવાથી શું પરિણામ આવશે તેનો વિચાર કરો છો?

પાડોશીના છોકરાને સીડી પર ચડતો જુએ છે તો એના હૈયામાં ક્યાનું ઝરણું ફૂટે છે. તે આવીને કહે છે, “ભાઈ, સીડી ચઢવાનું કામ તારું નથી. ચડીશ તો પડીશ અને મરીશ.” એમ કહે છે ત્યાં એની મા બહારથી આવે છે. મરીશ એ શબ્દ સાંભળે છે. એકદમ ગુસ્સે થઈને કહે છે “આ બાઈ તો ડાકણ છે, મારા છોકરાને મરીશ એમ કહે છે.” મારા છોકરાને મરવાનું કેમ કહી શકે? ખૂબ આવેશમાં આવી કંજીયો કરે છે. પેલા બહેન કહે છે, મારી પૂરી વાત તો સાંભળો. પણ સાંભળે કોણ? એમ પૂરું સાંભળ્યા વિના વચમાં ફૂટી પડવું એ ખરાબ ટેવ છે. માટે ખરાબર સાંભળો. નહિ તો અર્થનો અનર્થ થઈ જશે. બીજાના દોષ જોતા પહેલાં પોતાના દોષનું દર્શન કરો. અને કોઈ દોષ બતાવે તો તેનો ઉપકાર માની દોષ ટાળવા પ્રયત્ન કરો.

“હે પ્રભુ! હે પ્રભુ! શું કહું, દિનાનાથ ક્યાળ,
હું તો દોષ અનંતનું-ભાજન છું કર્ણુળ.”

હે ભગવાન! હું તો દોષથી ભરેલો છું, અધમ છું, વિવેકશક્તિ હિન છું. એમ મુખેથી તો પ્રભુ પાસે પોતાના દોષો બોલે છે, પણ જો કોઈ માણસ કહે કે તું તો વિવેકહિન છું તો તરત ઝઘડવા મંડી પડે. ગુસ્સો આવી જાય છે. તું મને વિવેકહિન કહેનાર કોણ? પણ એલા, ભગવાન આગળ તો બોલતો હતો કે હું તો વિવેકહિન છું અને હવે ગુસ્સે શા માટે થાય છે? માટે મોઢેથી બોલવા કરતાં અંતરમાં દ્રષ્ટિ દઈ કઈ કઈ ખામી છે એ શોધો. પોતાની ભૂલ સમજતી નથી એટલે જીવ ગુસ્સો કરે છે, પણ આ તારો સ્વભાવ નથી. આવું જીવન ક્યાં સુધી ગાળીશ? આવી અર્થહીન વાતોમાં જીવન વિતાવી દઈશ તો કરવાનાં કર્તવ્યો એક બાજુ રહી જશે. જીવન બહુ થોડું છે. અને કરવાનું કામ ઘણું છે.

“જેવો કુંજર કેરો કાન, જેવો સંધ્યા કેરો વાન,
જેવું પાકું પીપળનું પાન, એવું જોર જીવાનીનું જાણ,
જેવો ધુમાડાનો ગોટો, જેવો પાણી તણો પરપોટો,
જેવો સુંદર કાચનો ફોટો, એવો અસ્થિર સંસાર ખોટો.”

આપણું જીવન બહુ ચલિત, ચંચળ અને ક્ષણિક છે. હાથીનો કાન આખો દિવસ ફરફર થાય છે. એક નાનકડું મચ્છર જો હાથીના કાનમાં ઘૂસી જાય તો હાથીનું મૂલ્ય

થઈ જાય છે. તેથી હાથી એના કાનમાં કાંઈ ન પેસી જાય માટે કાન ફેરડાવે છે. એટલે એના કાન જેમ સ્થિર રહેતા નથી તેમ મનુષ્યનું જીવન પણ સ્થિર નથી. જેવો સંધ્યાનો રંગ અને પાકું થયેલું પીપળનું પાન કાણુવારમાં સરી પડે છે, તેમ જીવાનીનું જોમ થોડા વખતમાં ચાલ્યું જાય છે. યુવાનીમાં પાટું મારી પાણી કાઢે એવી શક્તિ હતી, એ વૃદ્ધાવસ્થા આવતાં ચાલી જાય છે. જેવો ધુમાડો ક્ષણિક છે. પાણીનો પરપોટો તરત નાશ પામે છે અને કાચનો ફેટો જરા ટકરાતાં ફૂટી જાય છે, તેમ આ મનુષ્યનું જીવન પણ ક્ષણિક છે. ભગવાને કહ્યું છે.

જરા જાવ ન પીઢેઈ, વાહિ જાવ ન વઢેઈ ।
જાવિન્દિયા ન હાયન્તિ, તાવ ધર્મ સમાચરે ॥

ત્યાં સુધી જશ અવસ્થા આવી નથી ત્યાં સુધી ધર્મ કરી લ્યો. પાંચ ઇન્દ્રિય કામ આપે છે તો તેનો ઉપયોગ કરી લો. આંખ કામ આપે છે તો સફ્વાંચન કરી લો. શ્રવણેન્દ્રિય સતેજ છે ત્યારે સુંદર શ્રવણ કરી લ્યો શ્રવણેન્દ્રિયનું બળ હીણ થશે ત્યારે સાંભળી નહીં શકો. મહાપુરુષોનાં જીવન-ચરિત્રો સાંભળો, વાંચો અને આચરણમાં મૂકો તો તમારું જીવન ઊર્ધ્વગામી બનશે.

જીવોની દયા પાળવા અને સંતપુરુષોના દર્શન કરવા આંખ મળી છે, તેને જીવ ક્યાં રોકે છે ? સ્ત્રીઓ સામે ટીકી-ટીકીને જોવામાં, સિનેમામાં કેવા ચિત્રો બતાવે છે ? સ્ત્રીઓનાં હાવ-ભાવ, નાચ-ગાન ધારી-ધારીને જુએ છે. જુએ પણ એવા રસ રેડીને કે પરિણામે પાપનાં ગાંડડા બાંધે છે. જો આંખથી વિકારી બાવોમાં વૃદ્ધિ થતી હોય તો આંખને સફળ્ય નથી પણ દુર્બલ્ય છે. એની આંખમાં ઝામર થાય છે. જેણે જીભથી બધાનું વાઢ્યું છે એને જીભના કેન્સર થાય છે. ગમે તે મોઢામાં નાખે તો સ્વાદ આવતો નથી. જીભ ખોટી પડી જાય છે. જેના કાનમાંથી પાણી નીકળે છે, કાનમાં ધમ-ધમ જેવા અવાજ આવે છે, કાનમાં રસી થાય છે. તેણે કાનનો દુરુપયોગ કર્યો છે. પારકી નિંદા રસપૂર્વક સાંભળે છે. એટલે આવું દુઃખ ભોગવવું પડે છે. ઘણાં માણસો ઉપયોગ વિના જીંચી દ્રષ્ટિ રાખીને ચાલે છે. પગ નીચે શું આવે છે તે પણ જોતા નથી. કેટલીય લીલોતરીને ખુંદતા ખુંદતા ચાલે છે. ઘણાં માણસો હાલતા જાય ને વૃક્ષ ઉપર લાકડી ઠપકારે છે. એ પ્રહારથી વનસ્પતિના જીવોની વિરાધના થાય છે. જીવોની હિંસાથી જીવને વિવિધ પ્રકારના રોગો થાય છે.

જીવ પોતાનાં કરેલાં કર્મ ભોગવે છે. કોઈનું કોઈ કર્મ ભોગવતું નથી. કર્મની કોટનો અદલ ઇન્સાફ છે. અહિંયા તો કરેલા ગુના કદાચ માફ થશે, પણ ત્યાં તો પોતે કરેલાં કર્મ પોતાને જ ભોગવવા પડે છે. પાંચ ઇન્દ્રિયો મળી, એને જે જોઈ એ

તે આપશે અને વિષયોનાં લોગવટામાં તેનો ઉપયોગ કરશે. તો પુણ્ય ચવાઈ જશે. અને એકેન્દ્રિયમાં મુકાઈ જશે. તમને તમારી દયા આવે છે? તો પાંચ ઇન્દ્રિયોનાં વિષયથી પાછા હટી એનો સદુપયોગ કરો.

“ પર વસ્તુમાં નહીં મૂંઝવો, એની દયા મુજને રહી,
એ ત્યાગવા સિદ્ધાંત કે પશ્ચાત્ દુઃખ તે સુખ નહીં.”

પર પદાર્થને પોતાનાં માનીને જીવ તેમાં મુંઝાઈ ગયો છે. પણ પર પદાર્થ તારા નથી. તેમાંથી મળતું સુખ તે ક્ષણિક છે. જે સુખની પાછળ દુઃખ છે તે સાચું સુખ નથી. એક માણસે સુંદર મળનો બગીચો બનાવરાવ્યો. તેમાં સુવાસિત પુષ્પોનાં છોડ, મીઠાં ફળોનાં વૃક્ષો, સુંદર વેલો, મંડપો વિ. કરાવ્યા છે. તે ભાઈ બગીચો જોઈ ખુશ થાય છે. તેની સુવાસથી મન નાચી ઉઠે છે. બીજો માણસ રસ્તા પરથી પસાર થાય છે. તે બગીચાનું સૌન્દર્ય જુએ છે, અને પુષ્પોની સુવાસ લે છે, પેલાએ બગીચાને પોતાનો માન્યો છે. તેના પ્રત્યે આસક્તિ છે. તેથી કર્મબંધ થાય છે. અને ચાલ્યો જતો માણસ સુવાસ લે છે, પણ તેમાં તેને આસક્તિ નથી. પ્રેક્ષક બનવું છે. પડદા પાડવા અને બંધ કરવા. વિ. ચિંતા પ્રેક્ષકને નથી હોતી. પ્રેક્ષકો તો ટિકિટ લીધી અને જોઈને બહાર નીકળી ગયા. તેમ આત્માનો સ્વભાવ જ્ઞાતા-દષ્ટા છે. બીજાની ચિંતા માથા ઉપર રાખીને શા માટે ફરો છો? બહારની ચિંતા છોડી આત્માની ચિંતા કરો. ભૌતિક વસ્તુ પાછળ પડ્યા છો એટલે આધ્યાત્મિક વસ્તુ સમજતી નથી.

આત્મામાં અનંતજ્ઞાન પર્યુ છે. પણ એમાં સ્થિર થવું જોઈએ. આત્માને પામવો હોય તો નિર્વિકલ્પ દશા જોઈએ. બધાં વિકલ્પોને છોડી દો ને આત્મ સૌન્દર્યને નિહાળો. જેણે આત્માનો ચમત્કાર જોયો, તેને કેવી અનુભૂતિ થાય છે? કેવો આનંદ આવે છે? એ તો અનુભવવાળા જ જાણે છે. “ લોડવો ” એમ કાગળ ઉપર લખ્યું, પછી જીભથી ચાખો તો સ્વાદ આવશે? નહિ આવે. એમ સિદ્ધાંત, શાસ્ત્ર કે પુસ્તક રાહકારીની માફક રસ્તો બતાવે છે. ચાલવાનું તો પોતાને છે. અંદરથી તમારા આત્માને જાગૃત કરો. ક્યાં સુધી પ્રમાદમાં બેસી રહેશો? તમારી તબિયત બગડે તો તરત ડોક્ટર પાસે પહોંચી જાવ છો ને? જરાક માથું દુઃખે છે, તરત એનેસિનની ટીકડી લેવો છો ને? તારા શરીરની તને બહાર પડે છે, કેટલી એની કાળજી! પણ આત્માની ક્યારેય બહાર લીધી? જડ અને ચૈતન્યનાં ભેદજ્ઞાનની વિદ્યા મેળવવાની જરૂર છે.

કયા સોવત ઉઠ જાગ બાઉરે,
અંજલી જલ જયું આયું ઘટત હૈ, દેત પહોરિયા વરિય ઘઉ રે....કયા.
ઇંદ્ર ચંદ્ર નાજિંદ મુનિ ચલે કોણ રાજપતિ સાહ રાઉ રે,
ભમત ભમત લવ જલધિ પાય કે ભગવંત ભજન વિના ભાઉ નાઉરે....કયા

આનંદધનજી મહારાજ કહે છે કે, હે બાવરા! ક્યાં સુધી સૂતો રહીશ? હવે ઊઠ, જીભો થા. હથેળીમાં લીધેલું પાણી ટપકીને પડી જાય છે. એમ આયુષ્ય ટપકી રહ્યું છે. દરેક ક્ષણે, દરેક મિનિટે, કલાકે, દિવસે તારું આયુષ્ય ઘટતું જાય છે. તારી ક્ષણો બ્યર્થ જાય છે. હાથમાં મોગર લઈ પહેરેગીર આંટા મારે છે. ડંકા વગાડે છે. ઘડીયાળ પણ ડંકા વગાડે છે. ઘંટા વગાડીને બધાને ઉઠાડે છે, તથા સંદેશો આપે છે કે બધાને ચાલ્યા જવાનું છે. કાંઈ અમર નથી. આયુરૂપી હથેળીમાં જોબામાંથી પાણી ટપકતાં ટપકતાં હવે થોડું પાણી રહ્યું છે. થોડી જીંદગી બાકી રહી છે તો કાંઈ કરી લે. આત્મિક કાર્યમાં પ્રવૃત્તિ કરવા લાગી જવ. સ્વભાવ દશામાં જાગૃત થાવ. જેણે ધર્મનું ભાથું બાંધ્યું છે એ કર્મશક્તિ થઈ જાય છે, અને મોક્ષ માર્ગના અધિકારી બને છે. જોટાં લાડવાને ખાવા કરતાં સાચો લાડવો ખાઓ તો તેનો સ્વાદ આવશે, એમ જીંદગીને માણવી હશે તો ઉપાધિ ટાળી ધર્મની આરાધના કરશે તો અવશ્ય ધર્મ તમને બાંધનથી મુક્ત કરશે. સાચી વિદ્યા બાંધનથી મુક્ત કરાવશે. જ્ઞાનીઓ સાચો માર્ગ ચીંધે છે. જો તે માર્ગે નહીં ચાલીએ તો આપણે દુઃખી થવું પડશે.

જ્ઞાની પુરૂષો સામાન્ય ઋદ્ધિ, સંતતિ કે સ્ત્રીમાં આસક્ત થયેલાં જીવોને સમજાવે છે કે તારાથી પ્રબળ ઋદ્ધિવાળા પણ આખરે ચાલ્યા ગયા છે. જેના નામનિશાન પણ રહ્યા નથી. માટે ભગવદ્ ભક્તિમાં લીન થઈ મનુષ્ય-ભવને સાર્થક બનાવ. જ્ઞાનીઓએ કહેવામાં કાંઈ બાકી રાખ્યું નથી. નિષધકુમાર ભણીગણીને તૈયાર થઈ જાય છે. પછી તેમના આચાર્ય રાજાને કહેવડાવે છે કે નિષધકુમાર ભણીને બરોબર તૈયાર થયેલ છે. તમે બીજા પંડિત પાસે પરીક્ષા લેવડાવો તો ખબર પડશે કે મેં કેવો અભ્યાસ કરાવ્યો છે. તમારી પરીક્ષા જીવનને અંતે લેવાશે કે તમે આખી જીંદગીમાં અનાસક્ત યોગને કેવો કેળવ્યો છે? પાઘડીનો વળ છેડે નીકળશે. દુનિયા તમારી પાછળ આંસુ પાડે પણ તમારું મોહું હસતું રહે તેવી તૈયારી કરો. હવે નિષધકુમારની પરીક્ષા કેવી રીતે લેવાશે, એ અધિકાર અવસરે કહેવાશે.

વ્યાખ્યાન નં...૩૦

શ્રાવણ સુદ ૪ મંગળવાર તા. ૧૦-૮-૭૧

અનંતજ્ઞાની ત્રૈલોક્ય પ્રકાશક, શ્રમજી ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ સિદ્ધાંતથી સમજાવ્યું છે. સિદ્ધાંત એટલે ત્રણેય કાળે સિદ્ધ થયેલી વસ્તુ તેનું નામ સિદ્ધાંત. ખારમા ઉપાંગમાં (વન્હિકશા) નિષધકુમારનો અધિકાર ચાલે છે. નિષધકુમાર ભણી-ગણીને તૈયાર થયા છે.

ઓખા વનની અંદર એક ચાંદનનું ઝાડ હોય તો વન સુગંધી બને છે. જેમ સૂર્યનું કિરણ રાત્રિના અંધકારનો નાશ કરે છે. તેમ એક ગુણવાળો પુત્ર કુટુંબને ઉજ્જવળ બનાવે છે.

“જનની જણુ તો ભક્ત જણુ, કાં દાતા કાં શૂર,
નહી તો રહેજે વાંઝણી, મત ગુમાવીશ નૂર.”

હે જનની! જો પુત્રનો જન્મ આપે તો ભક્ત અથવા પરાક્રમી પુત્રને જન્મ આપજો. જેનામાં પરાક્રમ છે, ગંભીરતા છે, ધીરતા છે એનામાં વિદ્યા શોભે છે. એાંતેર કળાની પરીક્ષામાં નિષધકુમાર ઉત્તીર્ણ થયા. પંડિતને સારો એવો પુરસ્કાર મળ્યો. જીવે ત્યાં સુધી ખાય તો પણ ન ખૂટે એટલું ધન આપ્યું.

આગળના વખતમાં વિદ્યાર્થી શુરનું જહુમાન કરતા, અને શુરનો ઉપકાર કયારેય પણ ન ભૂલતા. ગમે તે મોટા હોદ્દાપર કે રાજ-સિંહાસન પર હોય તો પણ શુરનો વિનય નહિં ચૂકતા, એક વખત ગાંધીજીને કોઈ સભામાં બોલાવવામાં આવ્યા અને એ ભાષણ કરવા મંચ પર ઊભા થયા ત્યાં તેમની નજર પોતાનાં જુના ઉપકારી મારતર ઉપર પડી. તરત મંચ પરથી નીચે ઉતરી ગયા, શિક્ષકને પગે લાગી તેમનાં ખબર-અંતર પૂછ્યા, તે પછી ત્યાં ને ત્યાં બેસી ગયા. બધા કહે છે. “હવે મંચપર પધારો અને ભાષણ ચાલુ કરો. ત્યારે જુઓ, વિનયી શિષ્ય શું કહે છે ? “મારા શુર નીચે બેસે અને હું મંચપર ભાષણ કરું ? હું તો અહીંથી જ ભાષણ આપીશ. ગાંધીજી મહાત્મા પુરૂષ હતા, પણ તેમનામાં નમ્રતા કેવી હતી ? નમ્રતા માણસને મહાન બનાવે છે માટે મહાન બનવું હોય તો નમ્ર બનો.

એક શિક્ષક વિદ્યાર્થીઓને ખૂબ પ્રેમથી ભણાવે છે. ગરીબ વિદ્યાર્થીઓને ઘેર ટયુશન આપે છતાં તેમનાં જીવનમાં સંતોષ એટલો કે કોઈની પાસેથી વેતન ન લે. પપ વર્ષ સુધી નોકરી કર્યા પછી રીટાયર્ડ થયા, છતાં ઘેર ભણાવવાનું ચાલુ જ રાખ્યું. તે પણ વગર વેતને. તેમના પત્ની તેમને કહેતાં-એક પેન્શન પર આપણું કેવી રીતે પૂરું થાય ? આ છોકરીએ યૌવનનાં પ્રાંગણમાં પગ મૂક્યો છે. હવે તેનાં લગ્ન કરવાના છે. આપણી પાસે મુડી તો છે નહીં. તમે ક્યાંથી પૈસા લાવશો ? તમે છોકરાઓને ભણાવવાની ફી રાખો તો છોકરાઓને ભારે નહિં પડે ને આપણું કામ ચાલે, પણ ઉદાર હૃદયના શિક્ષકને એ વાત ન રૂચી. તેઓ વિચાર કરે છે કે આવેલું કામ પાર તો પાડવું પડશે. દિકરીના લગ્ન ઉપર બેહજાર રૂપિયાનો ખર્ચ તો થશે તે માટે કાંઈક રસ્તો તો કાઢવો જ પડશે. ખૂબ વિચારને અંતે એમની પાસે ભણી ગયેલા એક વિદ્યાર્થી જીવણલાલ પાસે તેઓ ગયા અને તેને કહ્યું. “થોડા વખતમાં મારી દિકરીના લગ્ન કરવાના છે તે માટે મારે બે હજાર રૂપિયાની જરૂર છે. તમે આપી શકશો ? થોડા વખતમાં હું તે ભરપાઈ કરી દઈશ.” આ સાંભળી જીવણલાલ કહે છે, એમાં શું ? આપ થોડીવાર અહીં બેસો, હું હમણા જ રૂપિયા લાવી આપું છું.

તેરત જ ઘેર જઈને હજાર રૂપિયા લઈ આવે છે અને એનો બીજો મિત્ર જોરાવરસિંહ છે, તે પણ આ શિક્ષક પાસે જ ભણેલો, તેની પાસે જઈને શિક્ષકની વાત કરે છે. એમ બે મળીને બે હજાર રૂપિયા શિક્ષકને આપે છે. અનેનો આભાર માની શિક્ષક ઘેર જાય છે અને દિકરીનું લગ્ન આનંદથી પતાવે છે. રૂપિયા લીધે છ મહિના થઈ ગયા ત્યારે જીવણલાલને વિચાર આવે છે કે શિક્ષક થોડા વખતમાં રૂપિયા આપી દઈશે એમ કહેતાં હતાં. હજી કેમ પૈસા આપવા આવ્યા નહીં? આ વાત શિક્ષકને યાદ કરાવવી તો જોઈએ. એમ વિચારી એક વખત માસ્તરને મળે છે અને કહે છે. “આપ રૂપિયા લઈ ગયા છો તેની મારે ઉતાવળ નથી, પણ સગવડે મોકલી આપવા મહેરબાની કરશો.” માસ્તર કહે છે, હું પૈસા ભરી શકું એવી સ્થિતિમાં નથી. પણ મારી પાસે મોટી જમીન પડી છે. એ હું તને આપી દઉં. એ જમીનમાંથી રૂપિયા બે હજાર તમને મળી રહેશે. શિક્ષકે પોતાની જમીન જીવણલાલને લખી દીધી. જીવણલાલ ખતપત્ર લઈને ઘેર જાય છે.

તે અરસામાં થોડાં પરદેશી માણસો તે ગામમાં આવેલા, તેઓને એક મિલ નાખવી છે તેથી જગ્યાની તપાસ કરે છે. જગ્યા જોતાં જોતાં માસ્તર સાહેબની જગ્યા હતી, એ તેઓને પસંદ પડી જાય છે. અને રૂપિયા એંસી હજારમાં જીવણલાલ પાસેથી જગ્યા ખરીદી લે છે. બે હજારનાં ૮૦ હજાર રૂપિયા આવે છે. જીવણલાલના આનંદનો પાર નથી. તેને આનંદિત જોઈ તેની પત્ની પૂછે છે. “આટલાં બધાં રૂપિયા ક્યાંથી લાવ્યા? ” આ રૂપિયા જે માસ્તરની જગ્યા મેં લીધેલી તેના આવ્યા છે, હું માસ્તર સાહેબ પાસે એક હજાર રૂપિયા માંગતો હતો. તેમની પાસે શકડા રૂપિયા નહીં હોવાથી મને જમીન આપી. એ જમીન મારી હોવાથી મેં વેચી. અને તેના એંસી હજાર રૂપિયા મળ્યા. બે હજારમાં હજાર તો મિત્ર જોરાવરસિંહના છે. તેથી હજાર રૂપિયા તેને આપવાના છે. ત્યારે જીવણલાલની પત્ની સુસંસ્કારી હોવાથી કહે છે કે હજાર રૂપિયા જોરાવરસિંહ લાઈએ આપેલા તેથી અહીં જમીન તેમની કહેવાયને? અને રૂપિયા તેમને દેવા જોઈએ ને?

જીવણલાલને એ વાત સાચી લાગે છે. તેથી પોતાના મિત્ર પાસે જાય છે. તે વખતે જોરાવરસિંહ ઘેર નથી. થોડીવાર રાહ જુએ છે, અને એ આવે છે ત્યારે બધી હકીકતથી મિત્રને વાકેફ કરે છે. એ સાંભળી જોરાવરસિંહ કહે છે, “મિત્ર, તેં એક મોટી ભુલ કરી છે. શુરુજીના પૈસા કેમ લેવાય? શુરુ તો આપણા કેટલા ઉપકારી છે? તેમણે સુંદર જ્ઞાન આપ્યું. તેનાથી આપણે અત્યારે તરતા છીએ. આ ગરાસિયો છે પણ એની ઉદારતા તો જુઓ! મિત્રને ખૂબ જ સમજાવે છે કે આ રૂપિયા તો માસ્તર સાહેબના જ કહેવાય. આપણા તો બે હજાર જ હતાં. માટે જલદી ચાલ, આપણે શુરુજીના પૈસા આપી આવીએ. આપણે એ ન જોઈએ.” મિત્રને સદ્બુદ્ધિ આવી. તેઓ શુરુજી પાસે આવ્યા. અને શુરુજીને કહ્યું “આ રૂપિયા એંસી હજાર તમારી જગ્યા વેચી તેના આવ્યા છે તે આપ સ્વીકારી

હો.. આ સાંભળી માસ્તર કહે છે. “મારે આ પૈસા જોઈએ નહીં”, કારણ કે મેં તો તમને જમીન આપી દીધેલી છે. તમારે આ પૈસાનો ઉપયોગ કરવો હોય તે કરો. હું આ પૈસાને હાથ પણ અડાડવાનો નથી. તમે આ પૈસા લઈ જાવ.” માસ્તરની પરિસ્થિતિ કેવી છે? છતાં કેટલાં નિઃસ્પૃહી છે! ૮૦ હજાર જેટલી મોટી રકમ હોવા છતાં જરા પણ હોજાતા નથી. વિદ્યાર્થી તો વિચારે છે કે બ્રહ્મજીને દોલ ઘણો હોય પણ આ શિક્ષકે જ્ઞાન કેટલું પચાવ્યું છે, માસ્તર સાહેબ કહે છે. “મારી તો જાન જોઈએ છે. આ જગ્યા હોત તો અવાર-નવાર તેની સંભાળ લેવી પડત. હવે વેચી દેવાથી મારી ચિંતા ટળી છે. માટે પરિત્રાહની ઉપાધિ મારે ન જોઈએ.”

“જીવન ભર મોહી રહ્યો તું પરમાં, જાણું તજી પલભરમાં, જીવનભર મોહી રહ્યો તું પરમાં.”

જર માટે માણસ જંગ મચાવે છે. પૈસા માટે બાપ-દિકરા કોર્ટમાં લડે છે. ભાઈ-ભાઈને જોલના સળિયા પાછળ ધકેલે છે. પૈસો, જમીન વિ. ભાઈ-ભાઈ વચ્ચે વેર કરાવે છે. સામા મળ્યે બોલ્યા વ્યવહાર પણ રહેતો નથી. સર્વ નાણું એ કલેશનું કારણ છે, પરિત્રાહ એ પાપને પેદા કરનાર છે. પૈસાથી આરંભ-સમારંભ વધે છે, પણ અહિંથી જશે ત્યારે પૈસો સાથે આવશે નહીં. જીવને પૈસો બહુ બહાલો લાગે છે. પૈસાવાળાનો જય-જયકાર બોલે છે. નાણુંવાળાઓના આંગણમાં પડિતો ઊભા રહીને સલામ કરે છે. ધનપતિને ત્યાં બેરીસ્ટરો નોકરી કરે છે અને શેઠની વાહ! વાહ! કરે છે. અન્યાય, દગો, કૂડ-કપટ-પ્રપંચ આ બધું પૈસો લાવે છે. આ બધા પાપ પૈસાથી ઊભા થાય છે.

પૈસાથી શરમ ચાલી જાય છે. વિષય-વિકાસના દરેક સ્થળે તે જાય છે. સ્ત્રી બોલ-ડાન્સમાં જાય છે અને પરપુરુષ સાથે નાચે છે. પૈસો કેવા પાપો ઊભા કરે છે? યૌવન મળ્યું હોય પણ યૌવનના સૌન્દર્યનો વિવેક ન હોય તો એ યૌવન મળ્યું શા કામનું? કાળા માથાનો માનવી શું નથી કરી શકતો? ધારે તો કર્મના લુકકા ઉઠાવી શાશ્વત સુખ મેળવી શકે છે ને ધારે તો નરકનાં અનંતા દુઃખો ભોગવવા પણ ચાલ્યો જાય છે. જો વિવેક હોય તો ધનનો સદુપયોગ થાય. વૃદ્ધાશ્રમ બાંધે, છાત્રાલય સ્થાપે અને ઘણાનો આશ્રયદાતા બને. કોઈ દુઃખી છે, એ વાત ધ્યાનમાં આવતા ગુપ્ત કવર મોકલી દે. કવર કયાંથી આવ્યું? તે મેળવનારને ખબર ન પડે. ગરીબોને અનાજનાં કોથળાં મોકલી આપે. છોકરાઓ લુખથી ટળવળતાં હોય, લોહીનાં આંસુ પડતાં હોય એમાં આવી મદદ આપે તો કેટલા આશીર્વાદ વરસાવે?

એક રાજા ઘણું દાની હતા. દાન કરે ત્યારે વિચાર ન કરે. જે હાથમાં આવ્યું તે આપી દે. એમનો પ્રધાન બહુ શાણો અને વિચિત્ર હતા. તે વિચારે છે કે રાજા જે આવે તે દાનમાં આપી દે છે, તો ભંડાર ખાલી થઈ જશે. ને કોઈ વાર મુશ્કેલીમાં મુકાઈ જશું. પણ

રાજાને રૂબરૂ ડેવી રીતે કહેવું એટલે રાત્રીનાં વખતે રાજાનાં શયનગૃહમાં બંધ બીંત પર એક વાક્ય લખે છે, “આપદાયે” ધન રક્ષેત્ ।” હે રાજા ! આપ દાન આપો છો તે સારી વાત છે પણ ક્યારે રાજ્ય પર આપત્તિ આવી પડશે તે ખબર નથી. માટે તેનું રક્ષણ કરવું જોઈએ. જેથી આપત્તિમાં કામ આવે. રાજાએ વાક્ય વાંચ્યું. રાજા પણ ખૂબ જ વિદ્વાન હતા એટલે તેણે એની નીચે બીજું વાક્ય લખ્યું, “ધર્મીણો કવ આપદા” ? રાજા લખે છે, “ધર્મીને આપદા ક્યાંથી ?” ધર્મીને એના ધર્મગ્રંથોમાં ક્યાંય પણ વાંધો આવતો નથી. બીજા દિવસે પ્રધાને આ વાંચ્યું. એટલે તેણે તે વાક્ય નીચે લખ્યું, “કદાપિ દેવ કોપ્યતે” । કદાચિત દેવ કોપાયમાન થાય તો શું કરશે ? તે વાંચી. રાજાએ લખ્યું, “સંચિતો ઽપિ વિનશ્યતિ” । નસીબ પલટો ખાય છે ત્યારે સંચિત કરેલું દ્રવ્ય પણ ચાલ્યું જાય છે. ધનના ચરૂ દાટેલા હોય તો પણ કાં તો કોલસા થઈ જાય છે. અથવા તો ભમરા થઈ ઉડી જાય છે. તમને તમારા ભાગ્ય પર આવો વિશ્વાસ છે ?” રાજા કહે છે કે જે સત્કર્મમાં વાપરેલું છે તે સાથે આવશે. નહિં તો લક્ષ્મીનો મોહ માર ખવડાવે છે. જેમ મઠીરા પીવાથી નશે ચડે છે, તેમ જીવને પૈસાથી મઠનો નશે ચડે છે પણ જે વિવેકી છે તેને કાંઈ વાંધો આવતો નથી. પેલા શિક્ષક કહે છે, આ પૈસો મારે જોઈએ નહીં અને પેલા બે મિત્રો કહે છે અમારે એ જોઈએ નહીં. માસ્તર કહે છે, આ પૈસો મને કાળો નાગ જેવો દેખાય છે માટે મારે ન જોઈએ, પેલા મિત્રો કહે છે અમે અમારા હજાર હજાર લઈ લઈએ. બાકીના તમે લઈ લ્યો તો પણ માસ્તર ના પાડે છે. આ પૈસો મારે જોઈએ જ નહીં. કોઈ માણસ સાણસામાં નાગ પકડીને તમારે ઘેર સુકવા આવે તો તમે સુકવા દેશો ? નહિં, કેમકે તમને તેની ભયંકરતા સમજાઈ છે. એમ આ પરિશ્રદ્ધ એ કાળો નાગ છે. શું તમને નથી લાગતું કે પરિશ્રદ્ધ કેટલી ઉપાધિ કરાવે છે ?

માસ્તર તો પેલા પૈસા લેવાની ચોક્કસી ના પાડે છે. પરિશ્રદ્ધ જીવને બહુ લોભાવનાર અને લલચાવનાર છે. આ વાત માસ્તર સાહેબને ખરાબર સમજાઈ ગઈ છે, તેથી હાથ પણ લગાડતાં નથી. પેલાઓએ રૂપિયા પાછા ભરવા માંડ્યા. ત્યારે માસ્તરની પત્ની જે આ વાર્તાલાપ સાંભળી રહી છે તે બોલે છે. તમારી બુદ્ધિ છે કે નહીં ? “સાહે બુદ્ધિ નાહી છે !” આમાંથી થોડાં રૂપિયા તો રાખો. આ દાણાવાલાનું બીલ આવ્યું છે. કોલસાવાળાને પૈસા દેવાના છે. જુઓ, આ ધર્મપત્ની કે કર્મપત્ની ? માસ્તર કહે છે, હું બધાને પહોંચી વળીશ તું તારે ઘરનું કામ કર. જીવજીલાલ અને જોરાવરસિંહ તો આ સાંભળીને આભા જ બની ગયા. તેઓ વિચારે છે કે કોઈને ય ન જોઈએ તો હવે શું કરવું ?

પછી બંને મિત્રો વિચારે છે કે આ રૂપિયા દાનમાં આપી દઈએ. માસ્તર કહે છે,

કર્મબંધનથી મુક્ત કરવા લેખ ધારણ કર્યો છે એવા સદ્ગુરનાં ચરણોમાં જઈ એની સેવનાં ઉપાસના કરશે તો ઉદ્ધાર થશે.

વ્યાખ્યાન નં. ૩૧

આરણ્ય વડ પ ને બુધવાર તા. ૧૧-૬-૭૧

ઉપ તપસ્વી શ્રી કમળાબાઈ મહાસતીજીના ૩૧ ઉપવાસનાં પારણાં પ્રસંગે અપાયેલ પ્રવચન.

તપનાં તેજ.

અનંતજ્ઞાની ભગવંતે જડવાદમાં જડાયેલાં, મોહમાં મૂંઝાયેલાં, લોભમાં લપટાયેલાં, અને માનમાં ભરાયેલાં જીવોને આત્માનું દર્શન કરાવ્યું છે. અને અંધન તથા મુક્તિનો માર્ગ બતાવ્યો છે. અનાદિ કાળથી જીવાત્મા કર્મના અંધનથી અંધાયેલો છે. તેમાંથી મુક્ત થવા માટે તપનો માર્ગ શ્રેષ્ઠ છે. જે પ્રસંગ હોય તેનાં ગાણું ગવાય છે. જૈન-શાસનનાં નગારે આજે તપની દાંડી વાગી રહી છે. જ્યારે રાજ્ય પર શત્રુઓ ચડી આવ્યા હોય, લશ્કરી કૂચ થતી હોય, યુદ્ધનાં નગારાં વાગી રહ્યાં હોય ત્યારે કયો ક્ષત્રિય બચે? ઘરનાં ખૂણામાં ભરાઈ બેસે? જે ક્ષત્રિય છે, રણશૂરો છે, તે તો રણસંગ્રામમાં મોખરે હોય છે. તે કદી છૂપાઈને ન બેસે. તેમ આજે ઘાટકોપરને આંગણે તપની દાંડી પીટાઈ રહી છે. જ્ઞાનના નાદો ગાજી રહ્યા છે. ચારિત્રના સૂરો ગુંજી રહ્યા છે ત્યારે કયો માણસ સૂતો રહેશે? ભગવાને કહ્યાણુનો સુંદર માર્ગ બતાવ્યો છે. માનવલલ મોક્ષનો કિનારો છે, આપણે છેક કિનારે આવી ગયા છીએ. હવે બહાર નીકળવાની અલિલાયા થાય છે?

જેમ તરસ્યાને વગડામાં પાણી મળે, જેમ ડૂબતાંને સામો કિનારો મળે; તું છે મુજનો પણ એમ હવે છોડું હું કેમ? પથદર્શી મળ્યા છે મને તારલિયા.... શું ચે શોભી રહ્યા છે જિનવરીયા.....

જ્યારે તરસ્યા માણસને વગડામાં પાણી મળી જાય અને દરિયામાં નાવ ડૂબું-ડૂબું થઈ રહું હોય ત્યારે સામો કિનારો આવી જાય તો માણસને કેટલો આનંદ, હર્ષ અને ઉદ્ધાસ થાય? હાથ મરતાં-મરતાં માંડ બચ્યો છું એમ લાગેને? તેમ તમે પણ ક્યાં આવ્યા છો? ઘાટક + ઉપર = ઘાટકોપર. ઘાટ ઉપર આવી ગયા છો, માનવલલનાં કાંઠે આવી ગયા છો. હવે તો પરમાત્મ દશા પ્રાપ્ત થઈ જ સમજો. પણ એ પ્રાપ્ત ક્યારે થાય?

ભગવાને જે માર્ગ બતાવ્યો છે એ માર્ગને-એ સાધનને અપનાવીએ તો ને ? જે કાર્યને સાધ્ય કરવું છે તેનું કારણ પણ આપવું જોઈએ ને ? કારણ વિના કાર્યની ઉત્પત્તિ થઈ શકે નહિ. માનવભવની અંદર એક જ લક્ષ્ય કરો કે મોક્ષ મેળવવો છે. મોક્ષમાર્ગને સિદ્ધ કરવાનું સાધન સમ્યક્ જ્ઞાન-દર્શન, ચારિત્ર અને તપ છે. સમ્યક્ તપ એક એવો એટમ ખોખ છે કે કર્મના બૂકડે-બૂકડા બોલાવી નાખે છે. તપ એક એવું અમોઘ બાણ છે કે લક્ષ્યને વિધ્યા વગર તે રહેતું નથી.

તપ એક એવી અકસીર ટેબ્લેટ છે કે ત્યાં ભવરોગ ઊભો રહી શકતો નથી. જેને દેહમાં આસક્તિ નથી તેને આવો દિવ્ય અને ભવ્ય માર્ગ અપનાવવાની શક્તિ આવે છે. જેણે દેહ અને આત્માનું ભેદવિજ્ઞાન કરેલું છે તે જ આ માર્ગે પ્રયાણ કરી શકે છે. કેશી સ્વામીએ પરદેશી રાજાને જેમ આત્મા અને શરીર ભિન્ન છે એવું સમજાવ્યું અને પરદેશી રાજાને અનેક પ્રશ્નોના ખુલાસા દ્વારા સચોટ સમજાવ્યું ત્યારે એ નાસ્તિકમાંથી આસ્તિક બન્યા અને જૈનદર્શન પર અતૂટ શ્રદ્ધાવાન થયા. જેણે આત્મા અને દેહને ભિન્ન માન્યા છે એ જ આવા ઉગ્ર તપની આરાધના કરે છે.

જહા મહાતલાયસ્ત સન્નિરુદ્ધે જલાગમે । ઊસ્તિંચળાં તવળાં કમેળં સોસળાં ભવે ॥
 एवं તુ સંજયસ્તાવિ, પાવકસ્મે નિરાસત્રે । ભવકોઢી સંચિયં કમ્મં તવસાનિજ્જરિંજ્જહ ॥

ઉત્તરાધ્યયન અ. ૩૦ ગા. ૫-૬

જેમ મોટા તળાવને સૂકાવવું હોય તો જે માર્ગેથી પાણી આવતું હોય તેને રોકવું પડે છે. આવક રોક્યા પછી તળાવમાં રહેલ પાણીને ઉલેચે છે, અથવા તો તાપથી સૂકવે છે. તેમ કરોડો ભવના સંચિત થયેલાં કર્મ તપથી નિર્જરી બન્ય છે ને આવતાં કર્મ સંયમથી રોકાય છે. તપની અપૂર્વ આરાધના માટે આ ટાઈમ અને તક સુંદર મળ્યા છે, તેને ઝડપી લ્યો. ઘણાં કહે છે અત્યારે મને ધર્મ કરવાનો બિલકુલ ટાઈમ નથી. પણ જ્યારે મૃત્યુ મહારાજ છડી પોકારશે ત્યારે કહેશે કે ટાઈમ નથી ? મૃત્યુ ચોક્કસ આવવાનું છે, કોઈનેય છોડવાનું નથી. પણ ક્યારે આવશે તે ખબર નથી. માટે ભગવાને જે સાધનો બતાવ્યા છે, તેનો સુંદર ઉપયોગ કરો.

એક કલાચાર્ય પાસે બે શિષ્યો આવે છે. કલાચાર્ય બંનેને હૈયાના હેતથી બધી કળા શિખવાડે છે. જ્યારે અમુક ટાઈમ થાય છે, ત્યારે આચાર્ય બંનેને એક ચિત્ર આલેખવા આપે છે. તેને માટે યોગ્ય સાધનો આપે છે. નિયત ટાઈમ બંને શિષ્યો પોતાનું ચિત્ર રજુ કરે છે. એક શિષ્યનું ચિત્ર જોઈ આચાર્ય ખૂબ જ પ્રસન્ન થાય છે. તેને શાખાશી આપે છે. ત્યારે બીજા શિષ્યનાં ચિત્રને જોઈ નાખુશ થાય છે અને કહે છે કે 'તે' આવું ચિત્ર કેમ બનાવ્યું ? નથી સુંદર આકૃતિ કે નથી સુંદર કલરનો ઉકાવ ! ત્યારે

શિષ્ય જવાબ આપે છે. ગુરુદેવ! પીંછી બરાબર નહોતી, રંગ પણ સારા નહોતા અને જેના પર ચિત્ર દોરવાનું છે એ કેન્વાસ પણ સાફ ન હતું. વળી ટાઈમ પણ ટુંકો હતો. ગુરુએ બંનેને કહ્યા સાથે શિખવાડી હતી. સાધનો પણ સરખાં જ આપ્યા હતાં. ટાઈમ પણ સરખો જ આપ્યો હતો. છતાં એકે પ્રમાદમાં રહી સાધનોનો બરાબર ઉપયોગ ન કર્યો. બીજાએ ખૂબ પ્રયત્નથી સુંદર ચિત્ર બનાવ્યું, ને તે ઉત્તીર્ણ થયો. તેમ આપણને પણ અજબ શક્તિ મળી છે. સાધનો પણ જિંદગી પ્રાપ્ત થયાં છે, છતાં પ્રમાદથી આ સુંદર સાધનોની કિંમત સમજાતી નથી. અત્યારે યુવાવસ્થા છે, જીવનમાં તાજગી છે, મરદાનગી છે. તો આ યૌવનને તપ અને સંયમ વડે શણગારી લ્યો. વૃદ્ધાવસ્થામાં શક્તિ ક્ષીણ થઈ જાય છે.

ઉત્સાહ મરી પરવારે છે ત્યારે જીવ નાહિંમત બની જાય છે. તેનાથી કાંઈપણ કરી શકાતું નથી. અત્યારે તમારી પાસે આચાર, વિચાર અને ઉચ્ચાર આ ત્રણે સુંદર સાધનો છે. વિચાર કરો કે મારે સિદ્ધ થવું છે, પછી એને આચારમાં લાવો. ચોથા આરામાં માસખમણ કરવાવાળા હતા. એમ આજે પણ છે. આપણી સામે બેઠેલાં તપસ્વીને જુઓ. “Nothing is impossible” કાંઈ પણ અશક્ય નથી. માટે આત્માના ગુણોને વિકસાવો. તમારે ઈલા બનવું છે? તમને ઘર સાફ ગમે. સોફા સુંદર ગમે. ફરનીચર અસ્તવ્યસ્ત પડયું હોય તો ન ગમે, સારી ગોઠવણ હોય તો ગમે, સાફ ચિત્ર જુઓ તો આનંદ થાય. બગીચામાં સુંદર છોડો હોય, વેલોની ગોઠવણ કરેલી હોય, મંડપો સારા બનાવ્યા હોય તો એ તમને ગમે. પણ તમારા જીવનને સુંદર બનાવવું ગમે છે? જીવનમાં સદ્-ગુણોનો વિકાસ કરો. ઉપરથી સદ્ગુણી કહેવડાવવું અને અંદરથી અસત્ય આચરણ કરવું છે. ઇંદ્રિયિક જીવન જીવવું છે. પણ યાદ રાખજો તે તમને ભવોભવમાં ફાંસશે. જેમ જેમ ગુણ પ્રગટે તેમ તેમ આત્માનો વિકાસ થાય છે. તમને તમારો વિનાશ ન ગમતો હોય તો આત્મ વિકાસ કરો. માનવભવમાં સહેલાઈથી કર્મના બુક્કા ઉડાવી શકાય છે.

ગૌતમસ્વામી વંદન કરી વિનયભાવે ભગવંતને પૂછે છે હે ભગવન્! એક ઉપવાસથી જીવને શો લાભ થાય? ભગવાન પ્રત્યુત્તર આપતાં કહે છે કે હે ગૌતમ! નારકીના જીવો ઉત્પન્ન થતાં જ અનંતી બ્રૂખ, તરસ આદિ દશ પ્રકારની ક્ષેત્ર વેદના વેદે છે. તે વેદના ભોગવતાં ભોગવતાં એક હજાર વર્ષ વ્યતીત થઈ જાય અને જેટલા કર્મ ખપાવે તે કરતાં પણ સંવરયુક્ત એક ઉપવાસ કરનાર વધારે કર્મ ખપાવે છે. બે ઉપવાસ કરનાર એક લાખ વર્ષના કર્મ ખપાવે છે. એક કરોડ વર્ષ સુધી દુઃખો ભોગવીને નારકીના જીવો જે કર્મ ખપાવે છે તે અહીં સમકિતપૂર્વકના અકૃમ તપથી ખપી જાય છે. નર્કના જીવો કેવા સાર દુઃખો ભોગવે છે. તેવા દુઃખો આપણા જીવે પણ ભોગવવામાં કાંઈ ખાતરી રાખ્યું નથી. હવે સ્વાધીનતાએ ત્યાગ કરો. મનુરોને રોટકો અને મરચું જ ખાવા મળે છે, તે

સિવાય બીજી સુંદર વસ્તુ મળતી નહિ હોવાથી તેનો ઉપયોગ કરી શકતા નથી. તેથી તેઓ ત્યાગી કહેવાતા નથી, કારણ કે મળે તો ભોગવવાની ઇચ્છા રહેલી છે. જેની પાસે બધી સામગ્રી હોય અને ત્યાગ કરે તો તેને સાચો ત્યાગી કહેવાય છે.

ગૌતમ સ્વામી પૂછે છે કે નારકીના જીવો ઘણાં દુઃખો ભોગવે છે, ત્યારે થોડા કર્મ ખપાવે છે, અને મનુષ્ય આટલા બધા કર્મો ખપાવે છે તેનું કારણ શું ? તેનો ખુલાસો કરતાં ભગવાને ભગવતીજીમાં કહ્યું છે કે એક ઘરડો માણસ જેને આંખથી દેખાતું નથી, કાનથી સંભળાતું નથી, પગથી ચાલી શકાતું નથી, એવા વૃદ્ધ પુરૂષને જુઠો કુહાડો આપી શુંદીની ચીકણી ગાંઠ કાપવાનું કહેવામાં આવે તો એ પુરૂષ સવારથી સાંજ સુધી પ્રયત્ન કરે છતાં તે ગાંઠ કાપી શકતો નથી. તેમ નારકીના જીવોએ શુંદીની ગાંઠ જેવા ચીકણાં કર્મો બાંધ્યા છે અને તેને કાપવા અવિરતિનો જુઠો કુહાડો તેની પાસે છે.

એક યુવાન પુરૂષ છે. જેના વજનના હાડકાં. એની ઉપર વજનો પાટે અને વજનના ખીલાં મારેલા છે. તેવા પુરૂષ પર થઈ ને ગાડા તથા મોટર વાહ્યા જાય તો યજ્ઞ એક હાડકું ખસે નહિ, તેવા બલિષ્ઠ અને યુવાન પુરૂષને ખાખરાનું સૂકું લાકડું કાપવા માટે તીક્ષ્ણ કુહાડો આપવામાં આવે તો કુહાડાના એક જ ઘાએ તેના ટુકડે ટુકડા થઈ જાય છે તેમ મનુષ્યના કર્મો ખાખરાના ઝાડ જેવા છે, ને વિરતીનો તીક્ષ્ણ કુહાડો તેની પાસે છે. પછી કર્મો ભેદવામાં એને કેટલી વાર લાગે ? પણ આ સુંદર માનવ અવતારમાં વિરતી માર્ગે આવી દુષ્ટ વૃત્તિને ત્યાગવી જોઈએ. તપ માર્ગે આવવા માટે આહાર સંજ્ઞા પર કાપ મૂકો. આ જીવે અનંતાનંત જાતમાં ખાવા પીવામાં કાંઈ બાકી રાખી નથી.

સાયરના નીરથી ઘણાંયે, મેં પીધા માયના ધાન;

તૃપ્તિ ન પામ્યે આતમાજી, અધિક આરોગ્યા ધાન હો,

માવડી ! ક્ષણ લાખેણી રે જાય...

આ જીવે અસંખ્યાતા સમુદ્રના પાણી કરતાં માનું દૂધ વધારે પીધું છે, છતાં તૃપ્તિ થઈ નથી. મનુષ્યના કેટલા ભવ કર્યા ! “અનંતા” કેટલા ઈષ્ટ, મિષ્ટ ભોજન આરોગ્યા ? છતાં તૃપ્તિ લાધી ? હવે આ વીરના શાસનમાં આવ્યા છો તો તપનું ખમીર પ્રગટાવો. વીરના પુત્રો વીર હોય કે કાયર ? તમે કોના પુત્રો છો ? વીરના કે કાયરનાં ? “વીરના.” આ વીરનો માર્ગ છે, કાયરનો નહિ.

તપનું લક્ષણ છે ઈચ્છાનો નિરોધ. આહાર કરવો એ આત્માનો સ્વભાવ નથી. માટે વિચારો કે મારે મારા અલ્પાહારિક સ્વભાવમાં ટકવું છે. ઉપવાસ તપનો કેટલો મહિમા છે ? એક ઉપવાસ પર પોરસી કરે તો બે ઉપવાસનું ફળ મળે. બે ઉપવાસ એટલે છઠ્ઠ કરે તો પાંચનું, અઠ્ઠમ કરે તો પચીસનું, ચાર કરે તો એકસો પચીસ, પાંચ કરે તો

છસો પચીસ, છ કરે તો ત્રણ હજાર, એકસો પચીસ, સાત કરે તો પંદર હજાર છસો પચીસ, આઠ કરે તો અઠ્યોતર હજાર એકસો પચીસ. એમ એક એક ઉપવાસ વધારતાં પાંચ પાંચ ગણું કળ મળે છે. છત્રીસ ઉપવાસ કરનારને કેટલો લાભ મળે ? વિરતીનો કુકાડો અતિ તીક્ષ્ણ છે. કરોડો લવના કર્મો તપથી ઉડી જાય છે.

આપણા પરમ પિતા તીર્થંકર દેવને પણ કર્મ ખપાવવા તપની આરાધના કરવી પડી હતી. આપણે શું કર્યું ? જે કાંઈ વિચાર કરે તે આચારમાં મૂકે. આચાર-વિચાર-ઉચ્ચારની એકતા થવી જોઈએ. દેહાધ્યાસ છોડો. આવો મોંઘો લવ મળ્યો છે તો કાંઈક કરો. પ્રતિક્રમણ સામાયિક ઉપવાસાદિ કાંઈ કરવું નથી તો મોક્ષ કેમ મળશે ?

પચ્ચક્ષણેણ મંતે ! જીવે કિં જળયઈ ? ૫૦ આસવદારોઁ નિરુમ્મઈ .

પચ્ચક્ષણેણં ઇચ્છાનિરોહં જળયઈ .

પર્યાખ્યાબુધી આશ્રવના દ્વાર ખંધ થાય છે. ઇચ્છાનો નિરોધ થાય છે. આશ્રવનો નિરોધ તેતું નામ સંવર. તપથી કર્મ ઓઠાં થઈ જાય છે. જુના લાકડાને અગ્નિ જલદી બાળે છે તેમ જે રાગ વગરનાં આત્માઓ છે, તેનાં કર્મ જલદી ખપી જાય છે. જે અગ્નિ, તાવડો અને રેતીથી ચણે શેકાઈને ઢાળીયો તૈયાર થાય પછી તેને ઉગાડવામાં આવે તો ફરી ઉગતો નથી. તેમ ધ્યાનરૂપી અગ્નિ અને તપરૂપી રેતીમાં આત્મા શેકાય તો જન્મ-મરણના ફેરા ટાળી શુદ્ધ થઈ સિદ્ધ બની જાય. તેને ફરી અવતાર લેવો પડતો નથી.

દેખાદેખીથી નહિ પણ આત્માના લક્ષ્યે તપ કરો. આલોક-પરલોકને અર્થે નહિ, પણ એકાંત નિર્જરાતા લક્ષ્યે કરો. ઘણું કહે છે આત્મા જેનો શુદ્ધ છે તેને તપની જરૂર નથી. પણ કર્મ તમારી પાસે છે. જે કર્મનો સ્ટોક હોય તો તપની જરૂર છે. માત્ર લાવના લાવવાથી કંઈ કાર્ય સરતું નથી. પુરૂષાર્થ કરવો પડશે. જ્યારે આપણી સાધના થીયોરેટીકલ કરતાં પ્રેક્ટીકલ બનાવશું ત્યારે જ મોક્ષ પ્રાપ્ત કરી શકીશું.

સુનિ રણભારથે નિભાય બનીને જીજ્ઞાસુ મદોન્મત્ત હાથી છે. એને પરાજયનો ભય નથી. એવા સુનિ જે પ્રકારનો જંગ ખેલી રહ્યા છે. કર્મ શત્રુ પર આક્રમણ કરી કર્મ-શત્રુને ખુવાર કરવા સાથે સ્વસંપત્તિનું સંરક્ષણ કરે છે. છકુ-અકુમ, અકૂઈ, સોળભથ્થા, માસખમણ અને છત્રીસ ઉપવાસ કરી કર્મ સેના સામે લડી ખીલ બાજુથી કોષ, માન, માયા, લોભ, રાગ, મોહ વગેરે પ્રવેશ ન કરી જાય માટે ડીફેન્સીવ શુદ્ધમાં બરાબર તકેદારી રાખી જાય છે. તપ સામે કોષને પણ હંફાવી બેસાડી દે છે.

આપણા ઉગ્ર તપસ્વીજી કર્મબાહ્ય મહાસતીજીએ પણ ઓફેન્સીવ અને ડીફેન્સીવ જંગ ખેલ્યો છે. એવા તપસ્વીને આપણા કોટી કોટી ધન્યવાદ છે. તપસ્વીજીએ તપરૂપી રેઈનફોર્ટ પહેર્યો છે. રેઈનફોર્ટ પહેરવાથી ધોધમાર વરસાદ પણ દેહને બીજવી શકતો નથી.

અને સલામત રાખે છે. તેમ તપરૂપી રેઇનકોટ પહેરવાથી આત્મને કર્મ બીજવી શકેલું નથી. અને મોક્ષમાર્ગમાં સરળતાથી પ્રવેશ થઈ શકે છે. આવા તપ માર્ગને અપનાવીશું તો અવિનાશી કલ્યાણ થશે.

વ્યાખ્યાન નં. ૩૨

આવણું વહ ૧ ને ગુરુવાર તા. ૧૨-૮-૭૧

અનંત કર્ણાના સાગર ભગવાને સિદ્ધાન્તથી સમજાવ્યા. સિદ્ધાન્ત એટલે ત્રણેય કાળે સિદ્ધ થયેલી વસ્તુ તેનું નામ સિદ્ધાન્ત. નિષધકુમારનો અધિકાર ચાલે છે. નિષધકુમાર ગુરુકુળ વાસમાં આચાર્ય પાસે રહી બોતેર કળામાં પારંગત થઈ રાજ્યમાં આવી ગયાં. બાલ્યકાળ વિતાવી યૌવનતા પ્રાંગણમાં પગ મૂક્યો છે. યૌવનકાળ એટલે સમજણનો કાળ.

રાત્રીએ યોગ્ય ઉંમર બાણી, રાજ્યની તાલીમ આપવા માંડી. નિશાળમાં નામું શીખવાડે છે. એ શિખાઉ નામું છે. એમાં જમા-ઉધાર માંડે, કેટલી મૂડી છે, કેટલા ગયા, સિલકમાં કેટલા રહ્યા. આ બધું શિખવાડે છે, છતાં તે નામા પ્રમાણે કોઈની સાથે વ્યવહાર ચાલતો નથી. પણ જ્યારે વહીવટીનામું પેઢી પર જઈ સાચા ચોપડા લઈ જમા ઉધાર કરે છે ત્યારે તેનો વ્યવહાર ચાલે છે. સમ્યક્ ચારિત્ર એ વહીવટી નામું છે, જ્યારે સમ્યક્ ચારિત્ર આવે છે ત્યારે કર્મની નિર્જરા થાય છે.

સમ્યક્ ચારિત્ર જેનામાં આવે છે તે ઇન્દ્રિયો ઉપર વિજય મેળવે છે. વિષયોનું વશન કરે છે. ઇન્દ્રિયનું દમન અને કષાયનું શમન કરે છે. તે ક્યારેય પણ ક્રોધ કરતા નથી. ક્રોધના પ્રસંગે પણ સમભાવ રાખી શકે છે. સમભાવમાં બૂલતા આત્માથી જોમાં સર્વ ઇચ્છા રહિત જીવન જીવવાની અપૂર્વ ખુમારી હોય છે. તેઓ સ્વાનુભવમાં જ રાજતા હોય છે. ઉપશમની ગેરહાજરી એટલે કષાયની કાલિમાની હાજરી. ઉપશમ ગુણ વિના મહા મૂર્ખા જ્ઞાન પણ લોહીના ઉઝરડા પાડે તેવો કાંટાળો તાજ બની રહે છે. તમને ક્રોધ આવે છે? દિવસમાં કેટલી વાર ક્રોધના શરણે જાઓ છો? કેઈ સાવ કંડી આ આપે, અથવા તો કડકમાં કડક આપે તો ક્રોધ આવે છે ને? જમવા બેઠા ને ખીરસલાં થોડી વાર લાગી તો પણ ક્રોધ આવી જાય છે ને? ઉપવાસ કર્યા અને પાણી જણા ગરમ રહી ગયું. અને એ ગરમ પાણી પીવા આપ્યું તો તમે પણ ગરમ થાવ ને? ત્યાં

મસ્મ પાણી મોઢામાં પશુ કેમ જાય ? ઠંડું પાણી લાવો. પંખો ચલાવી પાણી ઠારીને પીઓ. પોતાના જરૂરાવને પોષવા વાસુકાચની તથા અગ્નિકાચની વિરાધના કરે. જસ અણુગમતું ધાય ને કુંડેડો મારે. પશુ આ ક્રોધ અધોગતિમાં લઈ જનાર છે. ક્રોધ એ શરીર અને મનને સાંતાપ કરાવનાર છે, વેરનું કારણ છે. ક્રોધ એ ઉપશમ સુખને હાખલ મતું ફેકનાર આગળો છે. ક્રોધનું શમન કરવા માટે ક્ષમા શુણ્ણને આશરે છે. ક્ષમા શુણ્ણને ધારણ કરવાનું જ્ઞાન મેળવે. સહનશીલતા રાખતા શીખો. તમારો જન્મ શું દુઃખો સહન કર્યા વગર થયો છે ? સવા નવ મહિના સુધી અંધારી કોટડીમાં બિંધે મસ્તકે રહ્યા અને ગર્ભમાં અનેક દુઃખોને સહન કર્યા પછી માતાએ તમને જન્મ આપ્યો, શું તમે ઉપરથી તો નથી આવ્યા ને ? અનેક દુઃખોને સહન કરી દેવને પશુ દુર્લભ એવો માનવનો અવતાર પ્રાપ્ત પુણ્યે પ્રાપ્ત થયેલ છે. આવા કિંમતી અવતારને ક્યાં વેડફી રહ્યા છો !

“હીરો જડયો એ હાથમાં કોણ છોડી જાય છે ?

આવી પડે અમૃત મુખે તો કોણ નાખુશ થાય છે ?

જ્યાં કામધેતુ ગાય ત્યાં કોણ બૂખ્યો જાય છે ?

આવ્યો સમય ના યોગ્યે તો આખરે પસ્તાય છે.

આવો અમૂલ્ય હીરા જેવો કિંમતી માનવ દેહ મળ્યો, પછી વિષયોનું શું પ્રયોજન છે ? અમૃતનો ઘુંટ મળી ગયો, પછી ઔષધની શી જરૂર છે ? કામધેતુ ગાય પ્રાંગણમાં ઝુલતી હોય તો લીખ માગવા કોણ જાય ? નંદન વનમાં ગયા પછી ઉકરડા પાસે કોણ જાય ? કિન્નરીઓનાં સંગીત સાંભળ્યા પછી ગર્ધવોના સૂરોનું શું પ્રયોજન ? અપ્સરાઓના રૂપ જોયા પછી લીલડીઓના રૂપ શા કામના ? કલ્પવૃક્ષના ફળોનો રસાસ્વાદ મળ્યા પછી લીમડાના રસની શી આવશ્યકતા ?

નિષધ કુમારને આવો મહા મૂલો માનવનો જન્મ પ્રાપ્ત થયો, વળી ઉત્તમ કુળ મળ્યું, અભ્યાસ કરી લીધો. રાજાએ પોતાના બહાલા પુત્રને રાજ્યની સુંદર તાલીમ આપી રાજ્યના કાર્યમાં પશુ કુશળ બનાવ્યો. પછી યોગ્ય ઉંમર બાણી રાજા તેના માટે સુકન્યાની શોધ કરે છે.

નારી એ નાશયણી છે. પ્રેમ અને વાત્સલ્યની મૂર્તિ છે. તેના જીવનમાં ત્યાગ અને બલિદાન હોવાં જોઈએ. રોહ અને શ્રદ્ધાથી તે સભર હોવી જોઈએ. અનેક નારીઓએ પોતાના જીવનમાંથી પોતાના સ્વામીને પ્રેરણાના અમૃત પાયા છે. ત્યાગ અને બલિદાનના પાઠ શિખવ્યા છે. વિભાગે જતાને માર્ગદર્શન આપ્યું છે. નારી એટલે ન + અરિ = જે ફેરફારની દુશ્મન નથી.

આ ભારતવર્ષમાં નારીનું સ્થાન અજ્ઞેય છે. પોતાના શીલની રક્ષા માટે અનેક નારીઓએ પોતાના અમૂલ્ય જીવનનું બલિદાન પણ ફીધું છે.

ગાંધીજીએ કહ્યું છે કે “ નારી એ સહનશીલતાની ભૂતિ છે.” નારીના હૃદયમાં અમૃત પણ છે અને ઝેર પણ છે. જ્યારે નારી સ્નેહ-સરિતામાં વહે છે ત્યારે આખા વિશ્વપર આનંદ મંગળ વર્તાય છે. અને જ્યારે નારી ક્રોધી બને છે ત્યારે સંસારમાં સર્વનાશ પણ નોતરે છે.

“ શુદ્ધોસિ બુદ્ધોસિ નિરબ્જનોસિ । સંસાર માયા પરિજિતોસિ ॥ ”

અનેક નારીઓએ ધીર-વીર અને પરાક્રમી પુત્રોને જન્મ આપ્યો છે. મહાલક્ષ્મીએ પોતાના પુત્રોમાં નાનપણથી આત્માની અમરતાના અને પવિત્રતાના સંસ્કાર ખીજ રોપ્યાં માટે હાલરડા ગાયા હતાં.

“હે પુત્ર ! તું શુદ્ધ છે, ભુદ્ધ છે, અજર છે, અમર છે, જગતની માયાથી રહિત છે. પુતળીબાઈએ ગાંધીજીમાં કેવા સંસ્કારનું સિંચન કર્યું ? જીજીબાઈએ શીવાજીમાં કેવું અમૃત રેડ્યું ? નારીનું હૃદય ક્યારેય કર નથી બની શકતું. તેના હૃદયમાં કર્ણાને સ્રોત નિરંતર વહેતો હોય છે. તેને માટે એક જ્વલંત ઉઠાહરણ દ્રૌપદીનું આપણી સામે છે.

દુર્યોધન મૃત્યુની છેલ્લી પળો ગણી રહ્યો છે. તેના નવાણું લાઈ મૃત્યુને જોળે પોતી ગયા છે. તેની વેદના કરતાં પણ પરાજયની જાંડી વેદના તેને વધુ નિરાશ બનાવી રહેલ છે. ગર્વના ઉન્માદમાં તેને કદપના પણ ન હતી કે એવો પરાજય મારા લલાટે લખાયો. તેની આજુબાજુ તેના સાથીઓ બેઠા છે. તેને આશ્વાસન આપી રહ્યા છે. હવે છેલ્લે ટાઈમ સાથીઓ પૂછે છે. “ મહારાજ ! આપની છેલ્લી ઈચ્છા હોય તે પ્રગટ કરી દો. અમે તમારી સેવામાં ખડે પગે ઉભા છીએ.” દુર્યોધન કીલગીર બની કહે છે. “ સાથીઓ ! મારી તો સઘળી ઈચ્છા માટીમાં મળી ગઈ છે. વિજયની આશા હતી, પણ પરાજયની લાત મસ્તકે વાગી છે. મારા બાઈઓ રણમાં રોળાઈ ગયાં છે. પણ હવે છેલ્લે છેલ્લે પાંડવના પુત્રોના કપાએલા માથા કોઈ મારી સામે લાવી આપે તો એ જોઈ મારી આંખો શીતળતો અનુભવ કરે. પણ આ તો સ્વપ્ન છે, એ ઈચ્છા સફળ થાય તેમ ક્યાં છે ? આ કાર્ય કોણ કરવા તૈયાર થાય ? દુર્યોધનની છેલ્લી ઈચ્છા પૂરી કરવા અશ્વત્થામા તૈયાર થાય છે. તે કહે છે “ મહારાજ ! આમાં શી મોટી વાત છે ? હમણાં જ હું આ કાર્ય કરી આપની પાસે હાજર થાઉં છું.”

પાંડવો વિજયોત્સવ ઉજવી ગાદ નિદ્રામાં પોદયાં હતાં. તેઓને કદપના પણ ક્યાંથી

હોય કે આજે રાત્રે આવે. અનર્થ સર્જાઈ જશે ? અશ્વત્થામા કાચર પુરૂષની જેમ છાનો-
માનો દ્રૌપદીના તંબુમાં ઘુસ્યો અને પાંચેય પાંડવ પુત્રોને મારી હાથમાં પાંચ મસ્તક લઈ
દુર્યોધન પાસે આવ્યો. દુર્યોધને પાંચ મસ્તકો જોઈ આનંદ અનુભવ્યો, અને છેલ્લા શ્વાસે
પશુ દુર્ગન્ધ લઈને તે વિદાય થયો.

પુત્રોના મૃત્યુની દ્રૌપદીને તથા પાંડવોને ખબર પડી ત્યારે સૌના દિલમાં કારમો
ધ્રા પડ્યો. પાંચ પુત્રોના મૃત્યુથી દ્રૌપદીનું હૃદય ચીરાઈ ગયું. તે એકદમ ક્રોધાતુર બની
ગઈ. અને કહ્યું, મારા પુત્રને મારનારના લોહીથી મારા વાળ સીંચું તો મને શાંતિ થાય.
પાંડવોએ શોધ ચલાવી. અતે અશ્વત્થામા પકડાઈ ગયો. તેને દ્રૌપદી સમક્ષ હાજર કર્યો
અને તેને મારી નાખવા બીમે ગદા ઉપાડી. અહીં નારીના હૃદયની પવિત્રતાનું પશુ દર્શન
થાય છે. નારીમાં કડુણભાવ કેટલો હોય છે તે જણાઈ આવે છે.

દ્રૌપદીની વિચારધારાએ પહોં લીધો. તેણે પાંડવોને કહ્યું : આ અભાગીને તમે છોડી
ધો. પુત્રનો વિયોગ માતાને કેવો પીડે છે તે હું અનુભવી રહી છું. આની માતા રણસંગ્રામમાં
વૈધવ્યને તો પામી છે. હવે પુત્રનો વિયોગ તેનાથી કેમ સહન થશે ? એ માતાનું દિલ
કેવું કલ્પાંત કરશે ?... એ પાપ આપણે નથી વહોરવું. આ છે દ્રૌપદીના દિલની ઉદારતા
અને સન્નિવૃત્તિ, જેમાં નારીના હૃદયનું સ્વરૂપ આપણે નિહાળી શકીએ છીએ.

ભારતના એક ઋષિએ કહ્યું છે કે :—“યત્ર નાર્યસ્તુ પૂજ્યન્તે રમન્તે તત્ર દેવતાઃ”
જે સમાજમાં નારીના નારીત્વની પૂજા કરવામાં આવે છે, ત્યાં દેવતાઓ રમત કરવા આવે
છે. મતલબ કે ત્યાંના માનવો દેવતૃત્વ હોય છે. ત્યાં સુખ અને સમૃદ્ધિની છાંયો ઉડે છે.

નારી જો ભોગ-વિલાસ અને શૃંગારમાં પડી જાય અને સંયમ, સદાચાર અને
ચારિત્રને ભૂલી જાય તો દેશ પતનને પંથે પડી જાય. આજે સ્ત્રી ક્યાં જઈ રહી છે ?
ભૌતિક પદાર્થોને માટે પોતાનું સતીત્વ છુટાવા તૈયાર થાય છે. નારી એ સમાજનું
મહત્વનું અંગ છે. પણ આજે તે ભોગમાં પડી ગઈ છે, ત્યાગની સર્વોત્તમ ભાવનાને છોડી
સ્વાર્થમાં સપડાઈ રહી છે.

નારી સમાજે બગૃત થવાની જરૂર છે. ધારણીરાણી, સીતાદેવી વિ. સતી-સ્ત્રીઓનાં
જીવન પ્રસંગોને સ્મરણમાં લાવી પોતાના જીવનને ઉજ્જવળ બનાવવા તૈયાર થવાનું છે.

નારી સમાજ જો બગશે તો દેશનું પતન થતું અટકી જશે. ભારત દેશ બદો ભૌતિક
દૃષ્ટિએ પાછળ રહ્યો હોય પણ સદાચાર અને સંસ્કાર માટે તો એનું સ્થાન મોખરે રહ્યું
છે. અને હવે પણ એ સ્થાન એમ જ ટકી રહેશે. માટે નારીએ પોતાના ગૌરવને બળવી
રાખવાની જરૂર છે.

સંસ્કારી અને સહાયારી કન્યા બન્ને પક્ષને ઉન્નવણ કરે છે.
નિષધકુમારને માટે બળદેવ સુકન્યાની શોધ કરે છે. વિશેષ અધિકાર અવસર.

વ્યાખ્યાન નં. ૩૩

આવણુ વદ ૮ ને શુક્રવાર તા. ૧૩-૮-૭૧

અનંત જ્ઞાની ત્રૈલોક્ય પ્રકાશક શ્રમણ ભગવંત મહાવીર સ્વામીએ લઘ્ય જીવેને સિદ્ધાંતથી સમજાવ્યા છે. સિદ્ધાંત એટલે ત્રણેય કાળે સિદ્ધ થયેલી વસ્તુ, એનું નામ સિદ્ધાંત. વીતરાગની વાણીમાં શંકાને દેશમાત્ર પણ સ્થાન ન હોઈ શકે. જે લઘ્ય પ્રાણીઓ વીતરાગની વાણીનું શ્રવણ કરી તેને યથાશક્તિ આચરણમાં મૂકે છે તેનો અવશ્ય ઉદ્ધાર થાય છે. આત્મા અનાદિકાળનો છે. કર્મ પણ અનાદિકાળનો છે. કર્મમાંથી મુક્ત થવું હોય તે પુરુષાર્થ કરવો પડશે. જે પ્રવચન વડે અનેક આત્માઓ મહાન બન્યા છે તે પુરુષાર્થ કરવો જોઈએ જેમ એકલા વિનાના મીઠાની કિંમત નથી તેમ આચરણ વિનાના જીવનની કાંઈ કિંમત નથી. વાતો મોટી મોટી કરે, વર્તનમાં કાંઈ જ ન હોય. જો વ્યવહાર જીવનમાં ન હોય તો તેનો પ્રભાવ પડતો નથી. ક્રોધ કરવા જેવો નથી એમ કહે પણ એવો પ્રસંગ બની જાય ત્યારે ક્ષમાને ધારણ કરે તો આચરણમાં મુક્યું કહેવાય. પણ પુછડું દબાય ને કુંકાડો મારે. એ તો નથી બોલાવ્યા ત્યાં સુધી જ જાણે ક્ષમાના અવતાર ! બાપને બીડીનું વ્યસન હોય, એક મીનીટ પણ બીડી વિના ન ચાલે. ને પુત્રને કહે કે બેટા ! બીડી ન પીવાય, બીડીથી ઉધરસ થાય, છાતીમાં ચાંદા પડે ને કેન્સર થાય માટે બીડી પીવા જેવી નથી. તો તે પુત્ર શું કહેશે ? પિતાજી, આપ તો પીઓ છો ! માટે જેના આચરણમાં છે તેનો જ બોલ બીલાય છે, તેની જ વાત હૈયામાં સચોટ બેસે છે. દષ્ટાંત : એકવાર એક સંત પ્રવચન આપી રહ્યા હતાં. સંતની વાણી ભલભલાને પીગળાવી નાખે એવી હતી. તેમનું જીવન પણ ઉચ્ચ અને ઉમદા હતું. પ્રભાવશાળી સંતની વાણી વિશાળ જનસમુદાય સાંભળી રહ્યો હતો. મહાત્મા સરસ શૈલીમાં સહનશીલતા પર પ્રવચન આપી રહ્યા હતાં. ત્યાં પાછળથી એક વીંછીએ મહાત્માના પગમાં ડંખ દીધો. ખૂબજ વેદના થાય છે. પણ તેમના મોઢા પર દેશમાત્ર પણ વ્યથતા ન આવી. પહેલાની જેમ જ પ્રવચન અવિરતપણે ચાલુ રાખ્યું. સંત કેવા હોય ?

“વજ્રથીયે કંઠણ પ્રાપ્ત કર્તવ્યમાં, પુષ્પથીયે કુણી ભાવનામાં,
વિપદમાં ધૈર્ય ને ઉન્નતિમાં ક્ષમા, સર્વમાં દષ્ટિ સમ તે મહાત્મા,

મેરૂના શિખર ડગતા નથી વાયુથી, તેમ ડગતા નથી સંત ભોળે,
કામના નામના શું કરે તેમને, જે સદા જાગતા આત્મયોગે.”

જે એમનું કર્તવ્ય હોય, જે એમનઃ નિયમો પાળવામાં વળજી પશુ કઠોર બની જાય અને જ્યારે હિંસા થઈ જતી હોય, કોઈનું દિલ ડુભાતું હોય ત્યારે પુષ્પથી પશુ કોમળ બની જાય છે. જ્યારે સંકટમાં આવી પડે ત્યારે ધૈર્ય ધારણ કરે છે અને જ્યારે ઉન્નતિ હોય ત્યારે સમભાવ રાખે છે.

લાભાભમે સુદે દુઃખે, જીવીને મરણે તદ્વા । સમો નિદા પદ્મસામુ, તદ્વા માળવ માળવો ॥

લાભમાં, અલાભમાં, સુખમાં, દુઃખમાં, જીવન-મરણમાં, નિદા-પ્રશંસામાં, માન-અપમાનમાં સમભાવે રહે છે. જેમ મેરુ પર્વતનું શિખર પ્રલયકાળના પવનથી પશુ ડગતું નથી. તેમ સંતો પશુ મુશ્કેલીમાં અણનમ રહે છે. આત્મ પ્રવૃત્તિમાં જ સદૈવ જાગૃત રહે છે. સાધનામાં હતાશ થતા નથી. કેટલાક મનુષ્યો વિકટ પરિસ્થિતિમાં મુકાતા હતાશ થઈ જાય છે. એ વિચારે છેઃ આમાંથી કઈ રીતે હું માર્ગ કાઢીશ, આ મુશ્કેલીનો કેમ સામનો કરીશ? કેટલાક મનુષ્યો પરિસ્થિતિ સામે લડવા તૈયાર થાય છે. મુશ્કેલીથી બચવા પ્રયત્ન પણ કરે છે. પણ જ્યારે ખૂબ ઝડપાઈ જાય છે, ત્યારે પાછા ફરી જાય છે. ત્યારે કેટલાક મનુષ્યો મુશ્કેલીનાં મહાસાગરોમાં ઝંપલાવે છે. પછી ગમે તેટલા ઝંઝાવાતો આવે, તોફાનો આવે, વિપત્તિઓનાં વાદળ ચોમેર ઘેરાય, છતાં તેની સામે લડે છે અને માર્ગ કાઢે છે. નાવ તૂટે તો સામા પ્રવાહે તરીને પશુ કાંઠે પહોંચે.

સંત વિચારે છે. મારું કર્તવ્ય શું? સહન કરવાનો અવસર છે. સહનશીલતાનો શુષ્ક કેળવવાની હું વાત કરું છું તો મારે પણ એ શુષ્ક કેળવવો જોઈએ ને? આત્માનો સહજ સ્વભાવી શુષ્ક જ સહન કરવાનો છે. સામે એક જિજ્ઞાસુ બેઠેલો છે તે સંતને જોયા કરે છે. સંતને વીંછીએ ડાંખ દીધો. તો શું એની વેદના નહીં થતી હોય? છતાં કેવી પ્રસન્નતા છે? મુખ પર વ્યાકુળતા દેખાતી નથી ને એ જ પ્રસન્ન મુખે પ્રવચન પુરું થયા પછી માનવમેદની વીખરાણી ત્યારે એ જિજ્ઞાસુ મહાત્મા પાસે આવ્યો. તેણે બે હાથ જોડીને વિનયપૂર્વક પૂછ્યુંઃ “મહાત્માજી! આપને વીંછીએ ડાંખ દીધો છતાં આપે વ્યાખ્યાન ચાલું રાખ્યું! આપને વેદના ન થઈ? મહાત્માએ જવાબ આપ્યો. “ભાઈ! જેવું તારૂં શરીર છે. તેવું જ મારું શરીર છે. તારો જેવો આત્મા છે તેવોજ મારો આત્મા છે. હું સહનશીલતા પર પ્રવચન આપું અને હું સહનશીલતા ન બળવું અને આકુળ વ્યાકુળ થાઉં તો એનો અર્થ શો? સંતનાં વાણી, વિચાર અને આચાર સરખા હોવા જોઈએ. આવા સંત પુરુષોને ધન્ય છે! પેલો ભાઈ મહાત્માને નમસ્કાર કરી ચાલ્યો ગયો. સહનશીલતામાં અનેક લાભ છે.

સહનશીલતા કોણ જાળવી શકે? “આ પૌદ્ગલિક પદાર્થો મારા નથી, શરીર પણ મારું નથી, આત્મા તે હું છું” જેનામાં આવી વિવેક બુદ્ધિ હોય તે જ સહનશીલતા જેવા ગુણને વિકસાવી શકે. તમે આજે જીવનમાં શું કરી રહ્યા છો? તમારી પ્રવૃત્તિ કઈ દિશામાં છે? તમારું લક્ષ્ય શું છે? આ માનવ દેહ મળવો અતિ દુર્લભ છે, પણ તમે માનવદેહ મેળવીને શો પુરુષાર્થ કર્યો? તમને કયા કાર્યમાં રસ છે? તમે માની લીધેલા મુખનાં સાધનો મળે, પૈસા મળે, સ્ત્રી મળે, છોકરા મળે, તો તમે એને મુખ માનો છો, અને આમાંની કોઈ વસ્તુની ઉણપ હોય તો દુઃખ માનો છો. અહીં આવ્યા પછી શું કરવાનું છે? ને આપણે શું કરી રહ્યા છીએ! જે બહારના મુખો છે તે શાશ્વત નથી. એ મુખો ક્ષણિક છે. આવા સંસારી મુખો નિવધ કુમારને પ્રાપ્ત થયા છે.

નિવધકુમારનું પચાસ કન્યાઓ સાથે પાણીગ્રહણ થાય છે. આજે એક સ્ત્રી સાથે લગ્ન કરવામાં પણ કેટલા વિચાર કરવા પડે છે, લગ્ન કર્યા પછી એક ખીજનાં સ્વભાવનો મેળ બેસવો મુશ્કેલ છે. કન્યાઓ પિતાનું ઘર છોડીને સાસરે આવીને ખૂબ જ સમતા રાખવી જોઈએ, અને કહેવું જોઈએ કે મારી કંઈ બૂલ થતી હોય તો કહેજો. નવું પ્રતિક્રમણ કરનાર જ્ઞેન કહે, મારી ક્યાંય બૂલ થતી હોય તો જણાવજો. એવું ક્યારે કહે? જ્યારે તેનામાં સરલતા હોય ત્યારે. સાસરે આવનાર કન્યાઓ સાસુ-સસરા, નણંદ-દિયર આદિ સર્વેને પોતાના આત્મીય જન બનાવી દેવા જોઈએ. તોજ સંપ, સુલેહ અને એકતા ટકી રહે. આજે તો હું અને મારા પતિ, બાકી બધા મારા નહીં એમ માને છે. મારા-તારાપણું, લેદલાવ, જૂદાપણું રાખે એટલે કુમેળ ઉત્પન્ન થાય છે. જો કોઈ પોતાની બૂલ કાઢે તો છણછણાટ કરે છે. અને સાફ શબ્દોમાં વીહોને પણ સંભળાવી દે કે તમારે કાંઈ બોલવું નહિ. જો તેઓ બોલશે નહિ તો બૂલ ક્યાંથી સુધરશે? જે સાદા હશે તે તરત જ કહેશે કે મારી બૂલ બતાવજો. એ પોતાની બૂલ સુધારે છે.

સડેલી કેરી કોઈ ને ગમતી નથી. અમુક ક્ષારો ઘટે છે એટલે કેરી સડે છે. બારવત એ બાયોકેમીકલ દવા છે. બાર વ્રતોનું નિરીક્ષણ કરો. બાર ક્ષાર લેખા કરવાથી બાયોકેમીકલની દવા બને છે. જે ક્ષાર શરીરમાં ખૂટતા હોય તે ક્ષારની બાયોકેમીકલની દવા લેવાથી તે ક્ષાર પૂરા થાય છે. તેમ બાર વ્રતો જીવનમાં જરૂરી છે. શ્રાવકનાં પાંચ અણુવ્રત તે મૂળ ગુણ કહેવાય છે. અને સાત ગુણ વ્રત તે ઉત્તર ગુણ કહેવાય છે. સાધુને પાંચ મહાવ્રત મૂળગુણ અને ૧૦ પરચકખાણ ઉત્તર ગુણ છે. પાંચ મૂળ ગુણ તો બધાના સરખા હોવા જોઈએ (૧) અહિંસા (૨) સત્ય (૩) અચૈર્થ (૪) બ્રહ્મચર્ય (૫) અપરિગ્રહ. ઉપર્યુક્ત પાંચ મહાવ્રત મૂળગુણ છે. પ્રતિક્રમણમાં તમારા દરેક દોષોનું વર્ણન આવે છે. જો તમે પ્રતિક્રમણ મોઢે ન કરો અને વાંચી જાઓ તો પણ ઘણું બાણવાનું મળે છે.

અર્થ અને લાવાર્થને ધરાબર સમજો. પ્રતો કેવા સુંદર છે ! સત્યનું દર્શન કરો. પ્રતો આપણી ખામીઓ ધરાબર બતાવે છે. આજ સુધી સત્ય માર્ગથી વંચિત રહી ગયા છીએ. કહ્યું છે :

“સાચો માર્ગ ના સમજાયો સ્વામી, ના સમજાયો સ્વામી,
જીવનમાં ક્યાંક તો રહી ગઈ ખામી....(૨)

કાળની ઘડીમાં હવે રેતી સરી જાય, તો ચે આ કાળગુ ડોકું રહી જાય,
લક્ષિતાનાં તાનમાં શક્તિ ખરચાય, તોચે આ હૈયું ના લાવથી લીંબાય.

જ્ઞાની પુરુષો કહે છે કે સત્યમાર્ગ ન સમજાય ત્યાં સુધી ભૂલો થવાની જ. આપણામાં કેટલા દોષો છે અને બીજામાં કેટલા સદ્ગુણો છે તે જોવા જોઈએ. ભગવાન મહાવીર સ્વામી જોકવાર આપણા જેવા હતા. આપણી જેમ સંસારમાં રજળતાં હતાં, છતાં તે તરી ગયા અને આપણે રહી ગયા. ભગવાનનાં જીવનમાંની ખૂબીઓ જોઈને આપણા જીવનની ખામીઓ કાઢવાની છે. હાલતાં ચાલતાં ભગવાનને યાદ કરો. હે પ્રભુ ! હે નાથ ! હે દીનદયાળ ! તારો રાહ કેવો નિરાળો છે ને હું ક્યાં રસ્તે દોડી રહ્યો છું ! પ્રભુ ગમે છે કે પૈસા ? રામ ગમે છે કે રમા ?

તમને શું શ્રેયસ્કર લાગે છે ? ભગવાન થવું છે તો ભગવાન થવા માટે તેમજે જે માર્ગ લીધો તે આપણે લેવો જોઈએ. અત્યારે આપણે બિંધા રસ્તે ચાલીએ છીએ તો ક્યાંથી ભગવાન થવાય ?

“કેમ ભુલું તને ભગવાન, માફ કોઈ નહિં આ દુનિયા માંહી,
હું તો રજળી રહ્યો સંસાર, કેમ ભૂલું તને ભગવાન !

હે ભગવાન ! તને હું કેમ ભુલું ? હું રખડતો, રજળતો તારા શરણે આવ્યો છું, આ સાંસારિક સંબંધો બધા થૂંકથી ચોંટાડેલા કાગળ જેવા છે. સર્વ સ્વાર્થનાં સગા છે, આ શરીર માફ માન્યું છે તે માફ નથી, મિત્રો મારા નથી, બૈરી મારી નથી, માફ કોઈ નથી, હું તો રજળી રહ્યો છું. આપને કેમ ભુલું ? ધર્મી દેખાવું એ જુદી વાત છે અને ધર્મી કહેવડાવવું તે જુદી વાત છે અને ધર્મી બનવું એ ત્રીજી જ વાત છે.

“ડગલે ડગલે હું દંભ કરું, મને દુનિયા માને ધર્માત્મા,
શું ભયું મારા મનડામાં, એક વાર જીએને પરમાત્મા.”

ડગલે ડગલે દંભ આચરે છે, દેખાવું છે કંઈક અને કરવું છે કંઈક. છોકરા માટે, બૈરી માટે કેટલું સમર્પણ કરાય છે અને ભગવાન માટે કેટલું કરાય છે ! કોઈને માખણ લગાડો કે તમે સંઘમાં મોટા છો, નાતમાં તમારું વર્ચસ્વ કેટલું બધું છે ! તમે કેવા સેવાભાવી છો ! આમ

મોઢે વખાણ કર્યા-અને જ્યાં બીજો માણસ મળ્યો ત્યાંએના મોઢે કહેશે કે એથોને હં શેઠ ? પાકો ૪૨૦ છે. કાળા બળરીથો છે. એક વંબરનો જુકો છે. “મધુતિષ્ઠતિ જિજ્ઞાસે હવ્યે તુ હલાહલમ્” એમ મોઢે મીઠું બોલે છે અને હૈયામાં હળાહળ ઝેર બરેલું છે. હે ભગવાન ! તું મારો છે એમ જીભથી કહેવું સહેલું છે પણ હૃદયમાં હાય પૈસા, હાય ખેરી, હાય છોકરા, આવા ભાવ છે ત્યાં સુધી ભગવાન ક્યાંથી મળે ?

“પ્રીત ત્યાં પડે નહિ, પડે નહિ ત્યાં પ્રીત,
પ્રીત રાખી પડે કરે, તે દુઃખમનની રીત.”

અમારે ને તમારે કેવો પ્રેમ ! બોલતાં તો હૈયાના હેત ઠલવાય, તમારા વિના તે જરાય ગમતું ન હતું. ઉપાશ્રયમાં પણ તમારા વિના અંધારું ઘોર હતું. એમ મોઢે મીઠું બોલે પણ હૈયાના મેલો અને જીભથી મીઠાં-આવા દંભીઓ શું કરશે ? આ પ્રીતની રીત સાચી છે ? ના રે ના;

મનસ્યેકં વચસ્યેકં કાયમેકં મહાત્મનામ્

મન વચન અને કાયાની એકતા કેળવો-દંભી ન બનો, સંપત્તિ અને વિપત્તિમાં એક જ સરખા રહો. મહાત્મા પુરુષોની વાણી અને વર્તન એકરૂપ હોય છે.

“ઉદયે સવિતા રક્તો રક્તશ્વાસ્તમૈ તથા । સમ્પતૌ ચ વિપતૌ ચ મહતમેકસૂપતા ॥”

સૂર્ય ઉદય વખતે લાલધૂમ થાય છે અને અસ્ત થાય છે ત્યારે પણ લાલધૂમ હોય છે. તેવી રીતે પૈસાનો ઢગલો આવે કે જાય પણ મહાત્મા સુખમાં છલકાય નહિ, દુઃખમાં કરમય નહિ. દરેક સ્થિતિમાં સમભાવે રહે છે. આ સંબંધમાં એક દૃષ્ટાંત છે.

એક વખત એક મહાત્માને રાજાએ પોતાનાં મહેલમાં બોલાવ્યા. રાજા જેવો ખંડ, પદ્મંગ વગેરે રાજાને જે સુખસગવડો હતી તે બધી સગવડો મહાત્માને આપી. રાજા જેવું ભોજન કરતા તેવું ભોજન મહાત્માને આપ્યું. રાજા જે સુખ-સાદાબી ભોગવતા તે મહાત્મા પણ ભોગવતા. થોડા દિવસ પછી રાજાએ મહાત્માને પૂછ્યું “તમારામાં અને મારામાં શું ફરક છે ?” ત્યારે મહાત્માએ જવાબ આપ્યો, “જ્યારે અવસર આવશે ત્યારે કહીશ.” પછી બીજે દિવસે રાજા અને મહાત્મા જંગલમાં ફરવા ગયા. બે-ત્રણ માઈલ ગયા પછી રાજાએ મહાત્માને કહ્યું, હવે પાછાં વળો. આપણે ઘણાં આગળ નીકળી આવ્યા છીએ. મહાત્માએ કહ્યું, હજી આગળ ચાલો. શા માટે પાછા જવું છે ? રાજાએ કહ્યું કે મારે રાજ્ય ચલાવવું છે, આખા રાજ્યની મને ફિકર છે તો હવે પાછા ફરવું જોઈએ. ત્યારે તરત જ મહાત્માએ કહ્યું કે “તમારામાં અને મારામાં આ ફરક છે.” જ્યારે જવું હોય ત્યારે આ રાજ-વૈભવ-સુખ-સમૃદ્ધિ મને બંધનકર્તા નથી, તમને બંધનકર્તા છે. જ્યાં મારું માન્યું ત્યાં જ બંધન છે. તમે તે બંધાને મારા માન્યા છે.

મુંબઈમાં હિન્દુ થાય તો કોણ પહેલા નીકળી શકે? તમે કે સાધુ? તમારે બધું મૂકવું પડે ને? કેવટી મોટી પેઢી? તમારી જ બનાવેલી મોટી મહેલાતો! આધુનિક હોનાં હોશે હોશે વસાવેલા ફર્નીચર! અરે, આ બધું મૂકીને જવાનું? કેવા મોઢાં થઈ જાય! રડતાં છોડો કે હસતાં? દેખાય છે ફર તમારામાં ને સંતમાં? સંતનું બહુમાન હૃદયમાં છે? કેટલાકને તો સંતના દર્શન કરતાં પણ શરમ લાગે! એટલે કોઈની પાછળ છૂપાઈને ઉભો રહે. પ્રાર્થનામાં પણ કેવા લાવ! મોટા રાગે ગાય કે આ કંઈ સાથે આવવાનું નથી. પૈસા નાશવંત છે. પણ હૈયામાં તો હે પ્રભુ! તારી પ્રાર્થનાથી મને ખૂબ જ લાલ થાય. હું ધનવાન બનું. એવું ને? શું ઈચ્છો છો? પ્રાર્થનામાં પણ ફંલ ને! હે પરમાત્મા! એક વાર તો જીઓ. હું કેવો ફંલી છું. દાનમાં પણ દેખાદેખી. એણે ૧૦૦ લખાવ્યા તો હું ૨૦૦ લખાવું. માઈ નામ આગળ આવે. આ દાનનો લાવ નહિં પણ સામાને પછાડવાનો લાવ છે. દાન કરું તો કીર્તિ વધશે. કન્યા સારા ઘર વરશે. સંઘ જમણ કરું તો વાહવાહ કહેવાશે. નામ બહાર આવશે. છોકરાને મોટા ઘરની કન્યા મળશે. આ માટે જ દાન કરો છો ને? ઓચ્છવ-મહોત્સવ પણ નામના માટે જ કરો છો ને? દાન કેવા લાવથી દો છો ને કહેવડાવો છો શું? ફલાણુ ભાઈ તો મહા દાનવીર છે.

ધર્મી કહેવરાવવું છે પણ ધર્મી બનવું નથી. ઇસુ ખ્રિસ્તે બાઈબલમાં કહ્યું છે કે “સોયના નાકામાંથી જાંટનું નીકળવું સહેલું છે, પણ ધનવાનોને સ્વર્ગમાં જવું મુશ્કેલ છે. પૈસાથી સ્વર્ગની સીડી નથી મળતી પણ ગુણથી મળે છે. જો ધર્મ સમજાય, દિવમાં જયી જાય, આત્માને રૂચી જાય ત્યારે વિપત્તિના વાદળો ઘેરાય તો પણ ધર્મને છોડે નહિં. દેવ આવીને કહે “તારા છોકરાના ટુકડે ટુકડા કરી નાખું છું, તેલમાં તળું છું. ધર્મ છોડ” પણ ભગવાન મહાવીરનો શ્રાવક કાઉસગમાં બેઠો હોય તોય ચલાયમાન થાય નહિં, ધર્મને છોડે નહિં. તમે સ્ત્રી-પુત્ર-મિત્ર-પરિવાર અનંતીવાર મેળવ્યા છે પણ ધર્મ નથી મેળવ્યો. “एगो घमो न लम्हई” જ્યાં સુધી ધર્મયુક્ત સત્યતા નથી કેળવી ત્યાં સુધી બધું નકામું છે. કેટલું દાન દીધું તેની ગણતરી કરશો, પણ કેટલું છુપાવ્યું! કાળા બબ્બરના નાણાં કેટલા? તે નથી કહેતા. તમે દાન આપીને નામને આગળ લાવો છો. અને તકતી લગાડો છો, પણ આ પૈસા ચોરીથી કે દગામ્મોથી મેળવ્યા તે વાતનો વિચાર કરતાં નથી. (બહેર કરતા નથી). તમે ધર્મને ક્યારે રાખ્યો છો? એન્ડ ટાઈમે ને? મરણ પથારીએ પડે, કાને ન સંભળાય, આંખે ન દેખાય ત્યારે સાધુ-સાધ્વીને બોલાવે ને કહે કે બધા પચ્યાખાણ કરાવી દો. પણ હાલતાં-ચાલતાં હોય ત્યારે કહે કે પચ્યાખાણ કરાવી દો? ધર્મ સંભળાવે અને મરી જાય ત્યારે ખેડેનો બોલે, “ભાઈ, ભાગ્યશાળી થઈ ગયા! મરણ વખતે ખૂબ જ સમાધિ હતી.” સાધુ જેવું મરણ થયું, મરણે ખાટ્યા, બધાં મત-

પચ્છાદ્ધાણ કરાવ્યા, ધર્મ સંભળાવ્યો. જેણે આખા જીવનમાં ધર્મ ક્રિયા કરી નથી તે મરણ ટાળે શું ધર્મને પામવાનો હતો ? મરણ-પથારીએ આવો ધર્મ કરવાનો શો ઉદ્દેશ ! આજે તો યુવાનોમાં ધર્મની ભાવના લુપ્ત થતી જાય છે.

જેનો બાપ એક પથારીએ કેટલાંય પોષા કરે છે અને સામાયિક કરે છે, તેના છોકરાં ડી.ડી.ટી. નો ધંધો કરે છે. એક માંકડ અબજુતા-મરી જાય તો બાપ પ્રાયશ્ચિત્ત લેવા આવે છે, તેના દીકરા માંકડનો સંહાર કરે છે. જૈનોના દીકરા ચામડાના પટ્ટા બનાવી વેચે અને પહેરે. દારૂ ગાળે, મત્સ્ય ઉદ્યોગના વેપાર કરે. આવા આવા હિંસાના કામ કરે છે. પિતા કહે-ખેટા ! માંકડ, મચ્છર ન મરાય. તો પુત્ર કહે છે મને હેરાન શા માટે કરે છે ? બંધવા દેતા નથી. પિતા કહે, “ખેટા ! તું જે હેરાન કરે એવો નાશ કરે છે તો તું કેટલાને હેરાન કરે છે તો તને કંઈ સજા કરવી ?” બિચારા નિર્દોષ જીવો કે જેને મન નથી, વિકસિત ઇન્દ્રિયો નથી, તેઓનો શો અપરાધ ? એનો અપરાધ તો નગણ્ય છે. જીવવું છે તો કેમ જીવવું ? કાંઈક સહન કરતાં શીખો. ‘મારે મારા જીવનમાં કંઈ રીતે વર્તવું’ કે જેથી માફ જીવન સફળ બને’ તેનો વિચાર કરવો જોઈએ. ગૃહસ્થાશ્રમ કેમ દીધે ? વ્રત બાંધોકેમિકની દવા છે. એ તમારી ખામી પૂરી પાડશે. આ દવા લેશો કે નહિ ? બદામપિસ્તાયુક્ત દુધપાકનો વાટકો ભરેલો હોય અને મોઢે માંડો ત્યાં કોઈ કંકે કે આમાં ઝેર છે, તો તમે પીશો ? તમને ગમે તેટલી લાલચ આપે અને કંકે કે એક વાટકો પીઓ તો પ૦ રૂ. આપું. તો પણ આવો ઝેરવાળો પદાર્થ પીશો ? ના, તરત પાછો મૂકી દેશો ને ? હા, એમ વિષયો છે તે કિંપાક વૃક્ષના ફળ જેવા છે. કિંપાક ફળનો આસ્વાદ મરણ નિપજાવે છે. તેમ વિષયો અનંતા જન્મ-મરણ વધારનાર અને વ્રતો જન્મ મરણના ફેરા ટાળનાર છે. તમારે શું કરવું છે ?

“આયાવયાહિ ચય સોગમહ્નં, કામે કમાહી કમિયં સુ દુક્ખં,

હિન્દાહિ દોસં વિણજ્જ રાગં, એવં સુહી હોહિસિ સમ્પરાણ ॥

ભગવાન મુનિઓને કહે છે કે હે મુનિ ! તારા શરીરમાં લોહી-માંસ વધવાથી જો વિષયોની ઈચ્છા ઉત્પન્ન થતી હોય તો તેને ઓછા કરવા માદક પદાર્થો, ઘી, દુધ વિ. ખાવાનું બંધ કર. માદક તથા તીખા તમતમતાં સ્વાદવાળા ખોરાક ખાવાનું છોડી દે, તો વિકાર આવતાં અટકે છે. તારા શરીરને કૃશ કરી નાખ, સુકોમળપણું છોડી દે, આતાપના લે. તપ કર. જેણે પૂર્વે કામલોગ સેવ્યા અને અત્યારે કામલોગ સેવે છે તે દુઃખી થાય છે. અને જે સેવશે તે દુઃખી થશે. તો વિષયોથી પ્રયોજન શું છે ? શા માટે સંયમ લીધો છે ? મનગમતું ખાવા માટે ? સુખે જીવવા માટે ? શું એશ-આરામ માટે મુનિ જીવન છે ? મળ, મૂત્ર અને અશુચિથી ભરેલું આ શરીર છે. તેને પોષવાથી શો લાભ ? પાછો વળ, મનરૂપી ઘોડાની લગામ ખેંચ. વિષયોમાં જ આસક્ત રહેવું તે હિતકર નથી,

સુખી થવાનો એ ભાગ નથી. સુખી થવા માટે દોષોને છેદી નાખે અને રાગથી પાછો ફરે તે સુખી થાય. નાવ ઉપરથી સુંદર રંગ-રોગાન કરી ભલકાદાર બનાવી, પણ તળીયે છીદ્ર હોય તો ? ડુબાડે કે તારે ? જેવા છે તેવા દેખાવ. શુભ ન હોય અને શુભી દેખાવું તે યોગ્ય નથી. સેવા ન કરતાં હોય અને સેવક કહેરાવવું તે ખોટું છે. સેવા ધારીનું નામ ધરાવે પણ સેવા કરવાનો અવસર આવે ત્યાં શરમ થાય, એ શું સેવા કરી શકશે ? માટે જીવન સુંદર બનાવો. સંસારમાં સારા માણસોનો પરિચય જીવનને સુધારનાર અને છે. સત્સંગથી જીવન ઉજ્જવલ બને છે. પચાસ કન્યાઓ 'સારા ઘરની સુલક્ષણી અને સરેકારી છે, વડીલો સામે ન બોલવું' ને માન-મર્યાદામાં રહેવું. પોતાની ભૂલ હોય તો સુધારવી વિ. સમજણો છે. પતિના સુખે સુખી અને દુઃખે દુઃખી રહેનારી નિવધકુમારની પત્નીઓ છે. આવી સ્ત્રી જે ઘરમાં હોય તે ઘર સ્વર્ગ બને છે.

વિશેષ અધિકાર અવસરે કહેવાશે.....

વ્યાખ્યાન નં.....૩૪

શ્રાવણ વદ ૯ ને શનિવાર તા. ૧૪-૮-૭૧

અનંતજ્ઞાની, ત્રૈલોક્ય પ્રકાશક, શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ સિદ્ધાંતથી લઈ જીવેને સમજાવ્યા છે. સિદ્ધાંત એટલે ત્રણેય કાળે સિદ્ધ થયેલી વસ્તુ તેનું નામ સિદ્ધાંત. બારમા ઉપાંગ વહિદશામાં નિવધકુમારનો અધિકાર ચાલે છે. નિવધકુમાર પ્રજાને કેમ શાંતિ મળે, પ્રજાને હું કેમ પ્રિય બનું, મારી પ્રજા કેમ સુખી બને, એને માટે શું કરવું જોઈ એ એની તાલીમ ગુરુકુળમાંથી લઈને આવ્યા છે. રાજા પ્રજાનું રક્ષણ કરનાર હોય પણ ભક્ષણ કરનાર નહોય. પ્રજાનું પુત્રવત્ પાલન કરે. પ્રજા પર મીઠી નજર રાખનાર હોય. કોઈની લાંચ રૂસ્વત ન લે. પણ ન્યાય-નીતિથી અને પ્રમાણિકતાથી રાજ્ય કરનાર હોય. પ્રજાના સુખે સુખી અને દુઃખેદુઃખી થનાર હોય. પ્રજા સુખી તો રાજા સુખી.

કોઈ એક રાજ્ય છે. એ રાજ્યનાં સિંહાસન પર જે રાજા આવે તે છ મહિનામાં મૃત્યુ પામી જાય છે. એમ છ-છ મહિને રાજા બદલાતાં જાય છે. લાંબા વખત સુધી રાજ્ય સિંહાસન પર કોઈ ટકતું નથી. એક વખત એ રાજ્ય પર એક નવો રાજા આવે છે. તે વિચાર કરે છે કે આ રાજ્યમાં આમ કેમ થતું હશે ? આને માટે કોઈ અનુભવીને પૂછીને તેની સલાહ લેવી જોઈએ. એટલે એની બાજુમાં એક રાજ્ય છે. ત્યાં બત્રીસ વર્ષથી એક રાજા રાજ્ય કરે છે. ત્યાં પોતાનાં પ્રધાનને અને જે-થાર માણસોને મોકલે છે અને પૂછાવે છે કે

તમારું રાજ્ય-શાસન ઘણું લાંબા ટાઇમથી ચાલે છે અને અમારે આવું બને છે, તેનું કારણ શું ? પ્રધાન જઈને રાજાને પૂછે છે. ત્યારે રાજા કહે છે : હમણાં જવાબ નહિં મળે, પણ આપને જ્યાં ઉતારો આપ્યો છે ત્યાં ઘેઘૂર વડલો છે. એ વડલાનાં બધાં પાંદડાં સૂકાઈ જાય ત્યારે હું જવાબ આપીશ. બધાં ત્યાં જાય છે. વિચારે છે : આવો મોટો વડલો ક્યારે સૂકાશે ? અને ક્યારે જવાબ મળશે ? હાલતાં ચાલતાં, ઉડતાં-એસતાં, ખાતાં-પીતાં એ તો એ જ ભાવના ભાવે કે ‘વડ સૂકાય’. એમ કરતાં એક મહિનો થાય છે અને વડ સૂકાઈ જાય છે અને એનાં પાંદડાં બધાં ખરી પડે છે. એટલે પ્રધાન જવાબ માંગે છે. ત્યારે વળી રાજા કહે છે હજી વાર છે. હવે જ્યારે પ્રથમ જેવો ઘેઘૂર વડલો થઈ જાય ત્યારે જવાબ આપીશ. પ્રધાનને તો થયું કે આ તો આવી ભરાણા. પણ જવાબ લીધા વિના કેમ જવાય ? હવે દરેક કાર્ય કરતાં એનું ધ્યાન ક્યાં જાય ! એણે તો રાત્રી અને દિવસ ‘વડ પાંગરે’ ‘વડ પાંગરે’ ની પ્રાર્થના કરવા માંડી. થોડા વખત બાદ વડલો ફાટ્યો-ફૂટ્યો અને ઘેઘૂર બની ગયો.

પછી પ્રધાન જવાબ માંગવા રાજા પાસે ગયા. ત્યારે રાજાએ કહ્યું, તમારા પ્રશ્નનો જવાબ તમને આ વડથી જ મળી ગયો હશે. પ્રધાને કહ્યું. “મહારાજા ! આપની વાતથી અમે કાંઈ સમજ્યા નથી. આપ સ્પષ્ટપણે સમજાવો.” રાજાએ જવાબ આપતાં કહ્યું. પ્રધાનજી ! તમારી તીવ્ર ભાવનાનાં જોરે જ વડલો ઘેઘૂર હતો તેવો બની ગયો. માટે “જેવી દ્રષ્ટિ તેવી સિદ્ધિ” “જેવી ભાવના તેવી સિદ્ધિ” રાજા રાજ્ય પર આવી ખૂબ ખૂબ કરવેરા નાખતો હોય. પ્રજાને કેમ ચૂસી લેવી અને રાજ્ય ભંડાર કેમ તર કરવો એવી બુદ્ધિવાળો હોય. ગરીબોને ખૂબ દુઃખ દેતો હોય, તેમને પૂરું ખાવાતું પણ ન મળતું હોય તો એની પ્રજાને એમ થાય કે આ રાજા આપણને બહુ હેરાન કરે છે. સુખે ખાવા પણ દેતો નથી. શાંતિથી રહેવા પણ દેતો નથી, તો આવો રાજા આપણને ન જોઈએ. કાલ મરતો હોય તો આજે મરે. આવી ગરીબોની હાય લાગી જાય છે. “તુલસી હાય ગરીબકી કબ હું ન ખાલી જાય, મુઆ ઢોર કે ચામ સે લોહ ભરમ હો જાય.”

ગરીબોની હાય માણસનાં પુણ્યને ખાલી કરી નાખે છે. ગરીબોની હાય સૂતા અને એસતાં પણ લાગે છે. એકેક વ્યક્તિને એમ થાય કે આ રાજા ન જોઈએ. એટલે દરેકની ભાવનાતું આંદોલન કામ કરે છે. ને એનું રાજ્ય-સિંહાસન તપતું નથી. આથી એ લાંબો વખત શાસન કરી શકતો નથી. એ લાંબી આવરદા પણ લોગવી શકતો નથી. રાજા કહે છે. જુઓ, મારી પ્રજા કેવી સુખી છે ? કોઈના વધારે કર નહિં લેવાના, લાંચ-ફક્ત નહિં ચલાવવાની અને એટલાં બધાં વ્યાપાર અને ઉદ્યોગો વધ્યા છે કે કોઈ માણસ બેકાર રહેતું નથી, દરેકને પોતાનું ગુજરાન ચાલે એટલું મળી રહે છે. તેથી કોઈ માણસો બૂખ્યો રહેતો નથી. “બુમુક્ષિતઃ કિં ન કરોતિ પાપમ્” બૂખ્યો શું પાપ નથી કરતો ! બૂખી ફૂતરી પોતાનાં જ જન્મ દીધેલાં બહાલા ગણુડિયાને ખાઈ જાય છે.

“ વાંઠાળુ વચમાં પડયું, વહાલામાં વહાલું, સાંજે ઠાંસી ઠાંસીને ભયું, સવારે ખાલુને ખાલુ”

આ પેટ છે તેથી વેઠ કરવી પડે છે. કામ સામે આજીવિકા મળી રહે તો કોઈ માણસ બીજા ધંધા નહીં કરે. ચોરને પણ ચોરી ખૂંચે છે. કોઈને દુકાણે કરવા ગમતા નથી. વેશ્યાને પણ એનો ધંધો ખૂંચે છે. પણ આજીવિકા માટે નહિં કરવાનાં કામો કરવા પડે છે. તેથી લોકો અવળા માર્ગે ન જાય તે માટે અમારા ગામમાં અનેક જાતનાં ઉદ્યોગો ચાલી રહ્યા છે. વર્તમાન યુગમાં મશીનો ઘણી જાતનાં આવી ગયા છે. તેથી પાંચ માણસની જ્યાં જરૂરિયાત હતી ત્યાં એક માણસથી કામ ચાલી શકે છે. તેથી માણસોની રોજી ઓછી થઈ અને બેકારી વધી. આગળ નામા માટે કેટલાં માણસો રાખતા અને હવે કોમ્પ્યુટર આવતાં ઘણાં માણસો બેકાર થયાં એટલે બેકારી વધી. આજે દૂધની ડેરી ચાલવાથી પશુધન કસાઈખાને જવા લાગ્યું. ત્યારે અગાઉ ગોકુળ હતાં, તેથી નાગરિકોને કોઈને કોઈ વ્યવસાય મળી રહેતો. કોઈ પર ટેકસ નહીં, કરવેરા નહીં. એવા રાજાઓનું રાજ્ય-શાસન તપે છે. એ રાજા રાજ્ય છોડે છે, પણ દુઃખ લાગે છે.

“કોલાહલમ સંભૂયં, આસી મિહિલાય પન્વયન્તમ્મિ ।

તદ્યા રાયરિસિમ્મી નમિમ્મિ અભિણિસ્વમન્તમ્મિ ॥ ઉ. અ. ૬ ગા. ૫

મિથિલા નગરીમાં ચારે બાજુ કોલાહલ થઈ રહ્યો છે. અન્તઃપુર આજુ રડી રહ્યું છે. પ્રજાજનો પણ બોર-બોર આંસુએ રડી રહ્યા છે. અરે, આ દુઃખીયાનો બેટી, વિપત્તિમાં સહાનુભૂતિ આપનાર, વિસામાનાં વહાલા સમાન, પ્રજાનું રક્ષણ કરનાર, મિત્રભાવ રાખનાર, પ્રેમથી બોલાવનાર એવો અમારો રાજા અમને રહતા મૂકીને ગૃહસ્થાશ્રમ છોડીને સંયમમાર્ગે જઈ રહ્યો છે. જેના હૈયામાં સર્વનું હિત કરવાની ભાવના છે, એવા રાજાને પ્રજા કેવી ઈચ્છતી હશે ? કોઈ અધર્મી-પાપી મરે તો કહે કે સાફ થયું. ધરતી ઉપરથી ભાર ગયો. પણ જેણે પુણ્યની જેમ ચોતરફ પોતાના સદ્ગુણોની સુવાસ ફેલાવી છે. જેણે આખી જીંદગી સત્કાર્યો કરેલાં છે. દરેક જીવો પર વાતસલ્ય રાખ્યું છે. કાળી રાત્રિએ કામ આવે એવો અને ભાઈથી ભલેશે એવો સજ્જનપુરૂષ જાય તો તેને સહુ કોઈ યાદ કરે છે. ગાંધીજીના મૃત્યુનાં સમાચારથી કેટલાં ય મૂર્છા ખાઈને ઢગી પડ્યા. કેટલાયની આંખોમાંથી અશ્રુનો વરસાદ વરસવા લાગ્યો. મહાન-પુરૂષો જતાં સહુ કોઈને એમની ખોટ સાહે છે. આજની નેતાગિરી કેવી ? રાજાઓનાં રાજ્ય યાદયા ગયા ને સ્ત્રીનું રાજ્ય આવ્યું. અત્યારની રાજનીતિ કેવી છે ? મોંઘવારી દિવસે-દિવસે વધી રહી છે. મધ્યમવર્ગના માણસો આખરની બીંસમાં બીંસાઈ રહ્યા છે. આજની પ્રજા સુખી છે ? શ્રીમંતોને પણ શાંતિ નથી. કયા પ્રકારનાં વેરા નાખીને કયારે પૈસા મૂંઝવી લેશે તે કોઈને ખબર નથી ગરીબોને પણ પેટપૂરતું ખાવાનું મળતું નથી. આવી રાજનીતિથી નેતાને પણ અત્યારે કેટલો ભય છે ?

તેઓ મૃત્યુને ચપટીમાં રાખી ફરે છે. કોઈ કોઈ અકાળે મૃત્યુને લેટે છે. એનું કારણ એની કાર્યવાહી પર અવલંબે છે. તેથી નેતા-રાજા-સ્વામીત્વ ધરાવનાર સન્નજન હોવા જોઈએ. સન્નજનનાં સહવાસથી જીવનમાં સંસ્કૃતિ, સુવિચાર અને મૈત્રીભાવના આવે છે.

સન્નજન એસા કિજીયે, જેસા ટંકણ ખાર,
આપ બળે પર રીઝવે, પણ સાંધા મેલન હાર.”

જ્યારે વાસણ તૂટ્યું હોય ત્યારે કંસારાને ત્યાં મોકલાય છે. એ કેવી રીતે સાંધે છે? બળર છે? સાંધ વચ્ચે ટંકણખાર મૂકે છે. એટલે વાસણ સંધાઈ જાય છે. એમ સન્નજન માણસો ટંકણખાર જેવા હોય છે. દરેકની સાથે મિત્રતાનાં તાર સાંધી આપે છે. બીજાનાં સુખ માટે પોતાનાં પ્રાણની પણ આહુતિ આપી દે છે. ‘લોકોને મારા તરફથી શાંતિ અને સુખ કેમ મળે’ એ માટેનાં પ્રયત્નો કરતાં હોય છે. એ કોઈનું લેવામાં નહિં પણ દેવામાં આનંદ માને છે.

એક માણસે ગાંધીજીને ઝોળીમાં હાર, ઘડિયાળ, પોંચી વગેરે અનેક વસ્તુઓ નાખી મોકલાવી. ઘરનાં માણસોએ ઝોળી ખોલીને જોયું તો જેને જે ગમી તે એક એક વસ્તુ પસંદ કરી લઈ લીધી. એવામાં ગાંધીજી આવી પહોંચ્યા. અને બધાંને આનંદમાં જોઈ પૂછ્યું. “તમે બધાં આટલાં બધાં આનંદમાં કેમ છો? ત્યારે કરતૂરખાએ વાત કરી કે એકલાઈ લેટ આપી ગયા છે, તેની વહેંચણી કરીએ છીએ. આ સાંભળી ગાંધીજીએ કહ્યું, “તે આપણે માટે નથી પણ પ્રજા માટે છે. તેથી આપણાથી એને હાથ લગાડાય નહીં. એક ટંકનું ખાવાનું માંડ મળે એવી પરિસ્થિતિ છે. અને આટલું ધન લેટ આવે છે છતાં ના પાડી દે છે અને સેવાનાં પાઠ ભણાવે છે. સેવા એ આપણો સાચો શણગાર છે, એમ સમજાવે છે. ઠાગીનાં પહેરવા એ શણગાર નથી. હાથ દાન વડે શોભે છે, કંઈનું પહેરવાથી નહિં. આ ઉપરનાં શણગાર તો બીજાને બતાવવા માટે છે. પણ સેવાના શણગારથી જ આત્મા શોભે છે.

“કરમાં પહેરે કડાં, પણ કર પર કર ધરિયો નહિં,
એ માણસ નહીં પણ મહા, સાચું સોરકિયો ભણે.”

હાથમાં ભારે કડાં પહેરે, પણ કોઈને દાન આપ્યું નથી, કે કોઈને માનથી ઘેલાવ્યા નથી, કોઈના દુઃખમાં સહભાગી બન્યા નથી એ માણસ નથી પણ હાલતું-ચાલતું મરડું છે. જેના હૃદયમાંથી માનવતા મરી પરવારી છે તે બરેબર માણસ નથી.

“મેમાનોને માન, દિલસર દિલ દીધાં નહિં,
મેડી નહીં પણ મસાણ, સાચું સોરકિયો ભણે.

આગળનાં વખતમાં મહેમાન આવ્યા હોય તો એનું સાફ સન્માન થતું. પોતે

ભૂખ્યા રહી એને જમાડતાં, પણ આજે તો મોટી મહેલાતોવાળા હોય, ઘરમાં જાત-જાતની વાનીઓ ભરી હોય, છતાં ગરીબ-સાધર્મી પગ મૂકે કે લોજ દેખાડી દે. આવો મહેલ પણ મસાણુ જેવો છે. અત્યારે મુંબઈમાં લગ્ન પ્રસંગ ઉજવાય, પાટીઓ ગોઠવાય ત્યારે જમવાનું આમંત્રણ દેવા આવે તો કહે કે તમે જમવા આવજો પણ છોકરાને લાવતા નહિ. એક થાળીનાં દસ રૂપિયા રાખ્યા છે. છોકરા એણું ખાણું ને નકામા ૧૦ રૂપિયા ભરવા પડે. ઘેર નાનાં છોકરા ખાવા જેવડાં હોય તેના મા-આપને કોળીયો ગળે શી રીતે ઊતરે ?

આગળનાં શ્રાવકો કેવા હતાં ? હૃદયનાં અને લાવનાનાં ઉજમાળ હતાં. ઘરનાં દરવાજા ખુલ્લા રાખીને સૂતા. સાધર્મી બંધુ પર ‘હું કયા કરું છું’ એવું નહિં વિચારતાં, પણ મારી ફરજ છે, મારે કરવું જોઈ એ’ એમ વિચારે. મારા છોકરાનું હું કેવું ધ્યાન રાખું છું ? તો આ પણ મારાં જ પુત્રો છે ને !

આ શરીરમાં એક આંગળી પાકી હોય તો કેવું દુઃખ થાય છે ? અરે, જરાક પાક્યું છે, આખું અંગ તો સાડું છે, છતાં પણ ધ્યાન કેવું જાય છે ? એમ આખા સઘ ઉપર ધ્યાન રાખવું જોઈએ. સંઘમાં કોઈ દુખળો પાતળો હોય તેને મદદ કરે, વિપત્તિમાં પડ્યો આવી ઊભો રહે. અને કહે, મુંઝાસો નહિ, અમે છીએ ને ? એમ કહી આશ્વાસન આપે. બીજાની સેવા કરે, સહાનુભૂતિ દર્શાવે. સર્વ પર પ્રેમ રાખે, બેની ફરિયાદ હોય તો બંનેની વાત સાંભળી સરખો ન્યાય કરે, જેથી કોટી સુધી જાણ ન પડે. આવા ડાહ્યા શ્રાવકો હતા. સારા માણસોને સૌ ઇચ્છે છે. તમારે સારા થવું છે ને ? તો ખરાબ વૃત્તિને ફેંકી દો.

કોઈની એક આંખનો ડોળો ખરાબ થયો હોય ને ડોક્ટર કહે કે, આ ડોળો રાખશો તો બીજો ડોળો પણ ખરાબ થશે. તો ડોળો કઢાવી નાખે ને ? એમ તમારી કુટેવો કાઢી નાખો. તો તમે સર્વની સાથે સંપ તથા સુલેહથી રહી શકશો. અને તમને જરા પણ આંચ નહિં આવે. સુતરનાં તારે હાથી બાધ્યો જાય ? ન જાય. એ જ સુતરનાં તારનું રાંઠવું બનાવે તો હાથી બંધાય ને ? એક સળીથી ઢાંત ખોતરાય પણ મહેલ વળાય ? સળીનું જુથ લેશું થાય તો સાવરણીથી મોટાં બંગલા સાફ થાય. સંઘમાં પણ સમૂહ-બળ હોય તો સારા કામ થાય છે. જેમ સાવરણીની એક સળી હોય તો ફેંકી દે છે, એમ સંઘમાંથી એક વ્યક્તિ એકલી પડી જાય તો ક્યાંય ઉડી જાય છે. સંઘના સમૂહમાં હોય તો તે શોભે છે. સંઘમાં એકતા હોવી જોઈએ.

એમ શિષ્ય પણ વિચારે છે કે મેં થોડાં સૂત્રોની ગાથા મોઢે કરી લીધી, અમુક સિદ્ધાંતો વાંચી લીધા. માંગલિક કહેતાં આવડી ગયું. વ્યાખ્યાન વાંચતાં આવડી ગયું, તો હવે શુરૂ સાથે રહીને શું કરવું ? એમ વિચારી એકઠો વિચરે તો તેની કેવી દશા થાય ?

સડેલા કાનવાળી ફૂતરી જેના આંગણે જાય તેને તે હટ-હટ કરીને કાઢી મૂકે

છે, તિરસ્કાર છે, આવી ઉપમા અવિનયી શિષ્યને માટે સિદ્ધાંતમાં આપી છે. માઠા આચારવાળો, ગુરૂનું જેમ-તેમ વાટવાવાળો, ગુરૂનો વેરી, સંઘનો વેરી, બ્યાં-બ્યાં બાય ત્યાં અપમાનિત થાય છે. કોઈ તેને માન આપતું નથી. જ્ઞાની પુરૂષો કહે છે, ભગવાનનાં સૂત્રના દોરે જે બંધાય અને એ જે કામ કરી શકે છે, એ બીજા કોઈ કરી શકતા નથી.

ભગવાનનો માર્ગ રૂંડો છે. વાણીમાં અપૂર્વ ભાવો છે. વાણીને ભાવપૂર્વક સાંભળતાં -સાંભળતાં કર્મો તૂટી જાય છે. જેઓ ઉરના ઉમળકાથી વાણી સાંભળે છે એનો ઉદ્ધાર થાય છે. તે કાળે તે સમયે ભગવાન નેમનાથ દારિકા નગરીમાં પધારે છે. ત્રિલોકીનાથની પધરામણી થતાં સૌના હૈયામાં હર્ષની હેલી ચડે છે. નિષધકુમાર પણ કેવી રીતે પ્રભુની વાણીને ભાવપૂર્વક ઝીલશે, તે વાત અવસરે કહેવાશે.

વ્યાખ્યાન નં...૩૫

શ્રાવણ વદ ૧૦ રવિવાર તા. ૧૫-૮-૭૧

અનંતજ્ઞાની ત્રૈલોક્ય પ્રકાશક ભગવાન મહાવીરે સાધનાનો પંથ બતાવ્યો છે. પ્રભુએ પથ-દર્શક બનીને શાશ્વત સિદ્ધિની પ્રાપ્તિનો માર્ગ બતાવ્યો છે. જે જીવો આ માર્ગે ચાલશે તેમનું અવશ્ય કલ્યાણ થશે.

સાધનો મળ્યાં પણ જીવ સાધક ન બની શક્યો. સાધનાના માર્ગે જે સાધવું જોઈએ એ સાધ્ય ન કર્યું. એટલે જીવ દુઃખી થઈ રહ્યો છે. વિભાવ દશાને સ્વભાવ દશા સમજીને જીવ ચાલી રહ્યો છે, એટલે દુઃખ ભોગવવું પડે છે. તમને સંસાર પર અરૂચી આવી છે? સંસારનો ત્રાસ લાગ્યો છે? સંસારમાં આધિ, વ્યાધિ અને ઉપાધિ લાગતી હોય તો આ માર્ગ ઉપર આવવાથી અવશ્ય ઉદ્ધાર થશે તમને આજે શેનું દુઃખ છે? તમારી પાસે લાખો રૂપિયા નથી માટે દુઃખ થાય છે? શું અપ્સરા જેવી સ્ત્રી નથી મળી તેથી રડો છો?

જ્ઞાની પુરૂષ કહે છે કે સંસારનું સુખ અસ્થિર છે. બાહ્ય પદાર્થ મળવા છતાં તમારા ચિત્તમાં શાંતિ નહિ રહે. પ્રસન્નતા નહિ રહે. જડ પદાર્થ ક્ષણિક છે. ભૌતિક વૈભવો સળગતા રણમાં બરફના ટુકડા જેવા છે. પાણી વચ્ચે પતાસા જેવા છે. આ સુખ આદ્યું જવાનું છે. તે શાશ્વત નથી. સંસારના સુખમાં શાંતિ મળી શકતી નથી. જીવ મતિ-જમના કારણે પાંચ ઈન્દ્રિયના ઉપભોગમાં સુખ છે એમ માને છે. તેને રજકણનાં કીસા-

સુવાળા સ્પર્શમાં આનંદ આવે છે. ખારી, ખાટી કે મીઠી રસનામાં રસીકતા અનુભવાય છે. સુગંધો અને અવનવી સુરાવલીઓ મનને મહેકાવે છે. આવા પાંચે ઇન્દ્રિયના વિષયનો ઉપલોગ આનંદ આપે છે. આ પ્રત્યક્ષ તમે અનુભવો છો ને? પણ જ્ઞાતી પુરૂષો કહે છે કે, તે સુખની પાછળ વેદના છે, દુઃખ છે. તેમાં જીવની સાચી સ્વતંત્રતા નથી, પણ પરતંત્રતા છે. ક્ષણિક સુખ તે સાચું સુખ નથી.

એક વાર નાનકડાં દેશનાં રાજાને દુરમને પકડી લીધો. પકડી જેલમાં બેસાડ્યો. એને લાવતાં લોજન આપે છે. સારી સામગ્રી આપે છે. સુવા માટે સુંદર શૈયા આપે છે. સન્માન બળવે છે. છતાં તે તેને ડંખે છે. લલ્લે બધાં સાધનો મળ્યાં, પણ એમાં એને શાંતિ નથી, કારણકે પોતાની સ્વતંત્રતા છીનવાઈ ગઈ છે. આ સુખ એને દુઃખ રૂપ લાગે છે. કારણ તે સ્વરાજ્ય નથી પણ પરરાજ્ય છે. તમને પૈસા સુખરૂપ લાગે છે પણ રસ્તામાં ચાલતા કોઈ લુટારા મળે, ને કહે કે જે હોય તે મૂકી દે, નહીંતો મારી નાંખીશ, તો પોતાના રક્ષણ ખાતર પૈસા આપી દેશે. જે સુખનું સાધન હતું, તે દુઃખ રૂપ થયું. શ્રી સુખનું સાધન માન્યું છે, પણ એજ સ્ત્રી પર-પુરુષ સાથે ચાલતી હોય તો દુઃખ રૂપ લાગશે. પુત્ર માટે કાંઈક આશાના મિનારા બાંધ્યા હોય પણ એજ પુત્ર મોટો થતાં જુગારી કે દારૂડીથી થઈ જાય તો દુઃખનું કારણ બનશે. તમે જેમાં સુખ માન્યું હતું તે સંયોગો પલટાતાં દુઃખ રૂપ લાગે છે. માટે જ સંસારનો મોહ કર્મવર્ધક છે. અને કર્મ તે પરતંત્રતા છે. પરતંત્રતા છે ત્યાં દુઃખ છે.

કોઈ પતિવ્રતા નારીનો પતિ જેલની ચાતના લોગવતો હોય તો તે સ્ત્રીને મિષ્ટાન-મેવા ઇંચ ન લાગે, વૈભવ-વિલાસમાં વીંછીના ડંખની વેદના અનુભવે.

જીવાન જોધ ૨૦ વર્ષના પુત્રનું અકાળે અવસાન થયું હોય તો તેના કુટુંબીઓને રેડીયાનું મધુર સંગીત કર્ણપ્રિય નહિ લાગે. પૂર્વે તો સંગીત હૃષથી સાંભળતાં પણ આજે એજ સંગીત વાગે છે, છતાં અપ્રિય કેમ થઈ પડ્યું? જો સંગીત સુખનું સાધન હોયતો. સદાય તેમાંથી સુખ જ મળવું જોઈએ, પણ એમ બનતું નથી. સુખ અને દુઃખ માણસની કલ્પનાનો વિષય છે. એકજ વસ્તુ એકને સુંદર લાગે છે બ્યારે બીજાને તે અસુંદર લાગે છે. એક પદાર્થને એક માણસ ખૂબ પ્રેમથી આરાગે છે, બીજાને તેની સામેય જોવું ગમતું નથી. વળી પદાર્થમાં જે સુખની કલ્પના જીવે કરી છે તે ક્ષણિક છે, અસ્થિર છે. એનું સુખ એ પારકાં પાસેથી માગી લાવેલા ઘરેણાંના સુખ જેવું છે.

ધનધાન્ય, યશકીર્તિ, રૂપ વગેરે પુણ્ય કર્મ પાસેથી ઉઠીના લીધેલાં છે. જેમ કોઈ વરરાજા પારકા ઘરેણાં પહેરી ‘હું શ્રીમંત છું’ એવું ગૌરવ નથી અનુભવી શકતો, તેમ આપણે પણ પુણ્યની સામગ્રી પર શું સુખ માણી શકીએ? અનેક મકાનો-મિલો-

મોટેરો તમારા નામ પર હશે, પણ કાળની જગ્નિતનું વોરંટ આવશે અને ઉપાડી જશે, એ વખતે જરાય ના હા નહિ થઈ શકે. અહિંના સુખ તો શું પણ દેવતાના સુખો પણ ક્ષણિક છે. તેની દેવીઓ, ભૌતિક ઠઠારો બધું ઉછીના જેવું છે. આસુખ્ય પૂર્ણ થવાને છ મહિના બાકી રહે છે, ત્યારે તેની કુસુમભાળા કરમાય છે. અને તે દેવને ખાલ આવે કે આ બધું છોડીને અહીંથી ચાલ્યા જવું પડશે. ત્યારે અત્યંત શોક કરે છે. પણ જ્ઞાની પુરુષો કહે છે કે તેં જે તારું માન્યું હતું તે ખરેખર તારું હતું જ નહિ. પુણ્ય કર્મની મહેરબાનીએ મળ્યું હતું. પુણ્ય ખલાસ થતાં તે બધું પરાયું બની જાય છે. એમાં શોક શા માટે? જો પારકા પદાર્થને તું મારા માનીશ તો તેમાં મમત્વ ભાવ ઉત્પન્ન થશે. તેનાથી ચિત્તમાં વિહ્વળતા પ્રગટ થશે. અને અશાંતિ આવીને ઉભી રહેશે. માટે તારું શું છે અને પરાયું શું છે તે યથાર્થરીતે બાણી તારું હોય તે મેળવવા પ્રયત્ન કર.

આજે પંદરમી ઓગસ્ટ એટલે સ્વતંત્ર-દિન છે. અનેક વીરપુરુષોના પ્રયત્નો અને બલિદાન પછી હિંદને સ્વતંત્રતા પ્રાપ્ત થઈ. પણ આ સ્વતંત્રતાએ સુખ-શાંતિ અને આબાહી કેટલી આપી? આ શું સાચી સ્વતંત્રતા છે? જ્ઞાની ભગવંતોની દૃષ્ટિએ તો જ્યાં સુધી કર્મની પરતંત્રતામાં જીવ પડેલો છે ત્યાં સુધી સ્વતંત્રતાનું સુખ માણી શકતો નથી. જીવ જ્યાં સુધી મોહ અને લોભનો ગુલામ છે, વિષયવૃત્તિનો દાસ છે, કષાયના પંજામાં સપડાયેલો છે, ત્યાં સુધી તેને સાચી સ્વતંત્રતા કેમ પ્રાપ્ત થાય?

પેલો રાજા નાનકડું રાજ્ય હોવા છતાં પોતાના રાજ્યને ઈચ્છે છે અને પરતંત્રતા તેને ખૂંચે છે, આનંદ લેવા દેતી નથી. આ જીવાત્માને પરતંત્રતા ખૂંચે છે ખરી? અનંત શક્તિ અને સામર્થ્યનો ધણી પાંચ દાદરા ચડવાં હોય તો લીફ્ટની રાહ ભેઈ ઉભો રહે છે. ક્યાં ગઈ તારી શક્તિ! પણ ભાન બૂલેલો આત્મા અઘનન સાધનોમાં આનંદ માને છે. વિષયોના ઉપભોગમાં સુખ અનુભવે છે. હવે ચેતવાની, બગૃત થવાની જરૂર છે, સ્વધર ભણી પગલાં નહીં માંડે ત્યાં સુધી શાંતિ નહિ મળે.

સુખ ત્રણ પ્રકારનું છે. (૧) વિષયની પ્રવૃત્તિનું સુખ-આ સુખ ક્ષણિક છે. તારું સાચું સુખ નથી. પારકી વસ્તુમાં સુખની કલ્પના માત્ર કરેલી છે. એ ભોગવતાં દુઃખનો દાવાનળ બળે છે.

(૨) બીજું સુખ છે વિષયથી નિવૃત્તિનું-આ સુખ અંતરમાં નથી, બહારમાં છે. આ ભ્રમણ જ્યાં સુધી છે, ત્યાં સુધી જીવ દોડધામ કરે છે. જીવનભર દોડે છે. પણ સુખી થતો નથી. પણ જ્યારે સાચી સમજણ આવે છે ત્યારે વિષયને પૂર્ણ કરતાં એવા પદાર્થોથી જીવાત્મા નિવૃત્ત થાય છે. જેમ જેમ સાધક પુરૂષ વિષયની નિવૃત્તિના ક્ષેત્રે આગળ વધતો જાય છે, તેમ તેમ તે તૃપ્તિનો આનંદ અનુભવતો જાય છે. હવે તેને બાહ્ય પદાર્થો લોભાવી

શક્તા નથી. આનંદ આપી શક્તા નથી. અનંત નિધિના દર્શન સ્વધર્મમાં થાય છે. તેને જ પ્રાપ્ત કરવાની તાલાવેલી લાગે છે. જે તૃષ્ણા વિનાનો છે. તે સાચો સુખી છે. જેમ તૃષ્ણા મોટી તેમ દુઃખ મોટું; તેથી જ તૃષ્ણારહિત સાધુ મહાત્મા પોતાના આત્મ-સ્વરૂપને જ અનુભવતા અનુભવતાં સર્વાર્થ સિદ્ધિનાં સુખને પણ ઉલ્લંઘી જાય છે. તે પર-સ્પૃહાથી રહિત બની નિસ્પૃહપણાનો અનુભવ કરે છે. કહ્યું પણ છે કે-

“ પર સૃષ્ટા મહા દુઃખં નિસ્પૃહત્વં મહા સુખં ”

ખીજની અપેક્ષા રાખવી તે મહા દુઃખ છે. અપેક્ષા રહિત બની જવું તે સુખ છે. જે વિષયની નિવૃત્તિનાં સુખને સાધ્ય કરે છે તેને ત્રીજું સુખ મેળવતાં વાર લાગતી નથી.

ત્રીજું સુખ છે વેદનીય કર્મનાં નાશથી પ્રગટ થતું અનંત, અવ્યાબાધ, આત્મ-સ્વભાવભૂત સુખ. આ સ્વતંત્ર અને નક્કર સુખ છે. આત્મા પછી તે ક્યારેય આલ્યું જતું નથી. આ સુખ મળે એટલે સાચી સ્વતંત્રતા પ્રાપ્ત થાય છે. પછી ભવજનમણનો અંત આવે છે. આ સુખ મેળવવા માટે સાધુ સાધના કરે છે. તેઓ ઈન્દ્રિય ઉપર વિજય મેળવવા તલસી રહ્યા હોય છે. આત્મ દર્શન કરનાર સર્વ શ્રેષ્ઠ છે. જગત આખાને જોઈ વળે પણ જ્યાં સુધી પરમાત્માનું દર્શન થયું નથી ત્યાં સુધી બધું નકામું છે.

“ જગતના નાથને જોયા વિના સૌ ધૂળ ધાણી છે,
પ્રભુ નીરખ્યા વિના નયણે ઉભી ચોરાશી ખાણી છે,
વિલોકયું ક્રાંસ ને ઈગ્લાંડ વળી જપાન સ્વીટઝરલેંડ,
અમેરિકા તણું ન્યુયોર્ક, નકામી દૃષ્ટિ તાણી છે.....જગતના.

આખી દુનિયાનું ચક્કર લગાવી દીધું. દેશ પરદેશ ફરી વળ્યાં, પણ આત્મ દર્શન કે પ્રભુ દર્શન કયું નથી, તો બધું વ્યર્થ છે. અનંત જન્મમાં આ જીવે જોવામાં કંઈ બાકી રાખ્યું નથી, છતાં જોવાની ઈચ્છા પૂર્ણ થતી નથી.

“ થયું શું મહેલ બાંધ્યાથી, થયું શું હાર ગુંથ્યાથી,
થયું શું નાણું વધ્યાથી, રહી જો ભવની ઘાણી છે....
જગતના નાથને ”

મોટી મોટી મહેલાતો બાંધી દીધી, ધનનાં બંડાર ભરી દીધાં, નવાં નવાં સાધનોનો સ્વામી બન્યો. માન-કીર્તિ-આબરૂ ખૂબ મેળવ્યાં. જગતે તારું સન્માન કર્યું, આ બધાથી શું તારું ભવજનમણુ ઓછું થયું?

આ બધા સાધનો-પ્રસાધનો કે હાર-તોરાથી તને-તારા આત્માને શો ફાયદો થયો? તમે તમને ઝોળાવો. તમે તમારો અનુભવ કરો. જો તમે બહારથી ખાલી છો, બહારના

સંબંધોને તોડી નાખ્યા છે, બહાર વૃત્તિ જતી નથી, બાહ્ય પદાર્થોની લાલસા તૂટી ગઈ છે તો અંદરથી પૂર્ણ છે, પણ અંદરના ખજાના તરફ દુર્લક્ષ છે. ઉપાધ્યાય યશો— વિજયજી મહારાજે આને માટે સુંદર સમીકરણ આપેલું છે.

$$\text{અપૂર્ણ} = \text{પૂર્ણ} - \text{પૂર્ણ} = \text{અપૂર્ણ}$$

બહારથી ખાલી થશે તો અંદરથી ભરાશે. બહાર દુઃખાળ હશે તો અંદર લીલુંછમ રહેશે. બહારનું ખીસું ખાલી કરો, તો અંદરનો કોઠાર છલકાઈ જશે. પણ બહારની વસ્તુ મેળવવાની અભિલાષા જાગશે તો અંદર ખાલી થઈ જશે, બહારથી પૂર્ણ છે તે અંદરથી અપૂર્ણ છે અને બહારથી અપૂર્ણ છે તે અંદરથી પૂર્ણ છે.

જગતનું વિસ્મરણ કરે એ આત્માનું સ્મરણ કરી શકે છે. એક મ્યાનમાં બે તલવાર ન રહી શકે. લાડુ ખાતા અને મોક્ષમાં જવું એ ન બની શકે. તારા સ્વરૂપને પામવા માટે તું તારી અંદર ડુબડી માર. તારા સ્વ-સ્વરૂપને બે. તારે જે બેઈતું હશે તે અંદરથી મળી રહેશે. બહાર આથડવાની જરૂર નથી. સંસારને માટે પ્રવૃત્તિ કરીશ તો સાંસારિક સુખ કદાચ મળે પણ ખર્ચ અને ન પણ મળે. તમારે લાખ રૂપિયા આજે જ મેળવવા છે તો મળશે? પરાઈ ચીજની અંદર જીવના પ્રયત્નો ચાલી શકતા નથી. પણ જે પોતાનું છે તેમાં અવશ્ય પોતે સ્વતંત્ર છે. આજે આહાર નથી લેવો, મારે અનાહારક સ્વભાવની વાનગી ચાખવી છે તો બની શકશે. ક્રોધ કરવો તે મારો સ્વભાવ નથી, વિભાવ છે. તો આખી જીંદગી મારે ક્રોધ ન કરવો. આવો નિર્ણય કરે તો તે બની શકે. પણ પર પદાર્થોમાં પોતાનું ડકાપણ ચાલી શકતું નથી. આપણી પૂર્ણતાને પ્રાપ્ત કરવી એ આપણા જીવનનો ધ્યેય છે. પણ તેને માટે પુરુષાર્થ કરવો જરૂરી છે.

શિલ્પીને મૂર્તિ બનાવવા માટે ત્રણ વસ્તુની જરૂર પડે છે. એક પથ્થર, એક ટાંકણું અને માનસિક આકૃતિ. પથ્થર હોય પણ શું બનાવવું છે તે આકૃતિ જ તેના માનસપટ પર ન હોય તો શું બનાવી શકશે?

એમ જીવનને કિંચરૂપ આપનાર શિલ્પી પાસે પણ ત્રણ વસ્તુ અતિ આવશ્યક છે. પથ્થર રૂપ માનવનું જીવન છે. પુરુષાર્થ એ ટાંકણું છે. પુરુષાર્થ એટલે સમય, શક્તિ અને સાધનનો સદ્બ્યય. સિદ્ધ દશા એ માનસિક આકૃતિ છે. પુરુષાર્થના ટાંકણા વડે આપણે આપણા જીવનના ધ્યેયને ઘડવાનું છે. જીવનનું નવ સર્જન કરવાનું છે. આપણા મૂળ સ્વરૂપને આપણે પ્રગટ કરવાનું છે. તમે તમારા જીવનનો ધ્યેય શું નક્કી કર્યો છે? તમારે શું બનવું છે? ધ્યેય વિના કોઈપણ માણસ કાંઈ પણ પ્રવૃત્તિ કરતો નથી. વિદ્યાર્થી મેટ્રીક પાસ થયા પછી પ્રથમ નક્કિ કરશે કે મારે શું બનવું છે. ડોક્ટર, વકીલ કે એન્જનીયર? પોતાના ધ્યેય પ્રમાણે તે અભ્યાસક્રમ શરૂ કરે છે.

અત્યાર સુધી વિલાવમાં રહી આપણો આત્મા કર્મની સત્તા નીચે દબાઈ રહ્યો છે. હવે અમારે મોક્ષ ભેંધએ છે. હવે કર્મ સત્તા અમારી ઉપર રાજ્ય કરે એ અમને પોસાતું નથી, એમ નિર્ણય કરો. મોક્ષ રૂપ સાચી સ્વતંત્રતા પ્રાપ્ત કરવી હશે તો ભગીરથ પુરુષાર્થ કરવો પડશે. મોક્ષનો માર્ગ બાણી લીધો, એટલા માત્રથી મોક્ષ મળતો નથી. શુભાભંગ્યુ પેંડા, બરડી, સુતરફેણી, અડદીયા પાક, બદામ પાક, વિનામ ગણાવવા માત્રથી પેટ નહિ ભરાય, પણ હાથમાં લઈ મોઢામાં મૂકવા પડશે. મોક્ષ પ્રાપ્તિ માટે જીવનને ઘડવું પડશે. મોક્ષ માર્ગ પર કદમ બઢાવવા પડશે.

Standing at the foot man, gazing at the sky
How can you get up man, if you never try?
Though you stumble off man, but never be down-cast
Try and try again man, you will succeed at-last.

કોઈ માણસને પર્વત ઉપર ચડવું છે અને તળેટીમાં ઉભો છે, પણ આકાશ સામે મીટ માંડવાથી પર્વત ઉપર ચડી શકતો નથી. જો પ્રયત્ન નહીં કરે, પુરુષાર્થ નહીં કરે, પગથીયા ઉપર એક પગ પણ નહીં મૂકે તો તે કેવી રીતે ચડી શકશે? પર્વત પર ચડતાં થાકી જાય છે. ચઢાણનો માર્ગ વિષમ હોય છે. એમ સાધનાનો માર્ગ પણ સહેલો નથી. મીથુના ફાંતે લોખંડના ચણા ચાવવા મુશ્કેલ છે. એમ સંયમનું પાલન કરવું મુશ્કેલ છે. જેમ વાયુથી કોથળી ભરવી, મેરૂ પર્વતને ત્રાજવા વડે તોળવો, એ હાથે સ્વયંભૂ સમુદ્ર તરવો મુશ્કેલ છે, તેમ મોક્ષની સાધનાનો માર્ગ પણ મુશ્કેલ છે. આજસતું ઓશીકું અને પ્રમાદની પથારી કરી, સૂઈ રહેવાથી મોક્ષ મળતો નથી, પણ શૂરવીર મુલતની જેમ કેશરીયા કરી રણ સંઘામમાં ઝડપવાનું છે. કરીને ભાગી જવાથી આંતરિક યુદ્ધમાં વિજય પ્રાપ્ત નહિ થાય. પરાક્રમી રણબંડાનું ધ્યેય એક જ હોય છે.

“કાર્ય સાધયામિ વા વેહં પાતયામિ”

કાં અમે દેહનું બલિદાન કરીશું, કાં વિજયને પ્રાપ્ત કરીશું.

સંસાર ઉપર વિજય પ્રાપ્ત કરવો હશે તો મરણીયા બનવું પડશે. ક્રોધ, માન, માયા, લોભના પરિણામ આવે છે, પણ જાતે સાધક ઉદ્યમાં ભળી જતો નથી. આત્મલક્ષ ચૂકતો નથી.

“જીવનમાં જાગતો ઉન્નતિ પામતો, ઉંઘતાને સદા થાય હાની,
સત્વમાં જે ફરે તે જ પ્રભુતા વરે, તેહને દેવની સહાય છાની,
સ્વરૂપમાં જાગતો વિષયમાં ઉંઘતો, તે જ પુણ્યાર્થીને તે જ જ્ઞાની,
ત્યાગ વૈરાગ્યના રાગમાં રક્ત છે, સફળ છે તેહની જીંદગાની.”

આત્મ-સાધના સાધતો સાધક જો પ્રમાદી બને તો તે પોતાનાં કર્તવ્યને ભૂલી જાય છે,

મહાન હાની પામે છે. જગતો આત્મા હમેશાં સત્વમાંજ વિચરે છે. પોતાના સ્વરૂપમાં જગૃત રહે છે. તે વિષય તરફ દષ્ટિ પણ કરતો નથી. ત્યાગ અને વૈરાગ્ય એના જીવનમાં તાણાવાણાની જેમ વણાઈ જાય છે. આવો સાધક ધન્યવાદને પાત્ર છે, પોતાના જીવનને સફળ બનાવનાર છે.

કંઈક પામી જવાનો અંદરથી જેને ઉત્સાહ હોય છે, કોઈ વસ્તુ મેળવવાની જેની તાલાવેલી હોય છે, ત્યારે તેને માર્ગમાં આવતી મુશ્કેલી એ મુશ્કેલી લાગતી નથી. તમને પૈસો મેળવવાની કેટલી તાલાવેલી છે ! જ્યારે મોસમ ચાલતી હોય ત્યારે ખાવાનું ભૂલી જશો. ઉંઘવાનું પણ ભૂલી જશો. એમ જ્ઞાની પુરૂષ કહે છે કે, માનવ જીવનનો ટાઈમ એ આત્મ-વૈરાગ્ય પ્રાપ્ત કરવાની મોસમ છે. આ માર્ગમાં મુશ્કેલીઓ તો આવે, કારણ કે,

“ This life is not a bed of roses ” આ જીંદગી એ ફૂલની પથારી નથી, પણ કાંટાળો માર્ગ છે. પણ જો હતાશ નહિ થાય અને પુરૂષાર્થ ચાલુ રાખશો તો શિવ-સુંદરી અવશ્ય તમારા ગળામાં મોક્ષની વરમાળા પહેરાવશે. Try and try again એક ભૂલ થઈ જાય તો ફરીવાર પ્રયત્ન કરો. અંતે વિજય તમારો છે. અમે અને તમે બધાં સાધક આત્માઓ છીએ. કર્મની પરતંત્રતામાં પડેલા છીએ. આપણે બધાએ સ્વતંત્રતા પ્રાપ્ત કરવા પુરૂષાર્થ જગાવવાનો છે.

આજે પંદરમી ઓગસ્ટ છે. આઝાદીનો દિવસ છે. આઝાદી એ પ્રકારની છે. (૧) દ્રવ્ય-આઝાદી-શુલામીમાંથી દેશને છોડાવવો એ દ્રવ્ય આઝાદી છે. અને કર્મની બેડીમાંથી આત્માને મુક્ત કરવો એ (૨) બાવઆઝાદી છે. દેશ આઝાદ બન્યો. શુલામી ફેંકી દીધી.

“ બંધનની બેડી ફગાવી દીધી માતાને મુક્તિ અપાવી દીધી,
સત્તાને હિંદથી રવાના થે કીધી, શુલામીને ફેંકીને આઝાદીયે લીધી,
આઝાદ થઈ ને જોઈ લીધું ને આઝાદ મારું વતન જોઈ લીધું,
માળીએ માથાને વાળીને ખેડ્યો, લોહી સિંચીને બગીચો ઉછેર્યો,
કળીયે બેડી ના કોઈ શાખા ઉપર, ન કુલો ખીલ્યાં કોઈ ડાળ ઉપર,
એ બળતણ અનેકું ચમન જોઈ લીધું ને આઝાદ મારું વતન જોઈ લીધું.”

અનેકનાં પ્રાણની આહુતિ-આપીને આ આઝાદીના બગીચાની શાખા ઉપર એકેય કળી ન બેડી અને ડાળ ઉપર પુષ્પો ખીલ્યાં નહિ. આખો બાગ વેશન બની ગયો.

“ લક્ષ્મીની હોળી ને હત્યાઓ દીઠી, ને માનવથી મોંઘી એ રાટીયે દીઠી,
શુંડાગીરી લાંચ રૂસ્વત ને ચોરી, કાળી બબરોમાં વસ્તુઓ ધોળી,
રક્ષણ જોઈ લીધું જતન જોઈ લીધું, ને આઝાદ મારું વતન જોઈ લીધું.”
દેશ આઝાદ બન્યો પણ માનવ સસ્તો બની ગયો અને રાટી મોંઘી બની. જ્યાં જુઓ ત્યાં શુંડાગીરી-ચોરી-લાંચ-રૂસ્વત વધી ગયાં.

“ગરીબીને કાઢી પછી એન લઈશું, સડક પર સૂતા છે ભવન તેને લઈશું, ગયાં કયાં એ મીઠાં વચન દેનારા, ભાવજીની ઝડીઓ વરસાવનારા! ઈજ્જત શરમના દેવાળા ય દીકા, ને મજનુના ચોટે ભવાડાય દીકા, તમાચા બે મારે નથી એ ખુમારી, ગયા મઠોં બાકી રહ્યા છે જુગારી, ઇન્સાનિયતનું વતન બોઈ લીધું ને આઝાદ મારું—વતન બોઈ લીધું.”

જ્યારે આઝાદી પ્રાપ્ત નહોતી થઈ ત્યારે નેતાઓ કહેતા હતા કે, આઝાદી મળ્યા પછી અમે હિંદની ગરીબીને હાંકી કાઢશું. જેને સડકપર સૂવું પડે છે. તેને મહેલો આપીને જાપીશું, પણ બધી ભાષણે વાતો રહી ગઈ. કોઈને શરમલાજ રહી નથી. ચોરે અને ચોટે ભવાડા થાય છે, પણ કોઈની તાકાત નથી. કે બે તમાચા મારી બંધ કરાવે. સાચા મઠોં હતા તે બધા ચાલ્યા ગયા. અને જે બાકી રહ્યા છે તે ઘર ભરવામાં અને લૂંટ ચલાવવામાં સમજ્યા છે.

ગરીબી હજી તો ઘરમાં પડી છે, અને મોંઘવારી જીવન પર ખડી છે, ખફા દૃષ્ટિ કુદરતની ભેળી ભળી છે, દુશ્મનની ફેાળે સીમાડે ચડી છે, હિમાલય પર લંકા દહન બોઈ લીધું ને આઝાદ મારું વતન બોઈ લીધું.

દેશ ધીમે ધીમે ગરીબ થતો જાય છે અને એ ગરીબો પર મોંઘવારીની ઝડીઓ વરસે છે. વળી દેશપર કુદરત પણ રૂઠી છે. દુશ્મનો દેશને પડાવી લેવાની પેરવી કરી રહ્યા છે.

‘સરવાળો એકવીસ વરસનો શેખાણી, જીવનને પૂછી લ્યો કરી શી કમાણી ? તો જીવતર કહે છે નથી કાંઈ કહેવું, ધરાઈ ધરાઈને આઝાદી માણી, આશાનું આંખે દહન બોઈ લીધું, ને આઝાદ મારું વતન બોઈ લીધું.’”

શેખાણી કહે છે, એકવીસ વરસ આઝાદી મળ્યાં થયાં પણ દેશ સુખી નથી બન્યો. જે આશાએ સ્વરાજ્ય પ્રાપ્ત થયું હતું તે આશા ધૂળમાં મળી ગઈ છે. આવું મારું આઝાદ વતન છે !!

શેખાણીએ હિંદની સ્વતંત્રતાની વાત કહી છે. હવે આપણે ભાવ આઝાદીને સમજવા, અંતરમાં જરા દૂબકી મારીએ. તારું અનંતજ્ઞાન, દર્શન, અનંતવીર્ય તારામાં છે, તે પ્રાપ્ત કરવા બહાર ભટકવાની જરૂર નથી. તું પોતે નિબનંદ સ્વરૂપ છે, તને આ બંધન શા માટે ? આ અકળામણ શા માટે ? તારી સત્તાને કોણે પકડી રાખી છે ? તું કોણ છે ? આ પ્રમાણે હવે તું તારો વિચાર કર. અવિચારે ઘણું જોયું છે. હવે વિચાર કરીશ તો તરવને પામી જઈશ. અને કર્મરાજની બેડીને ફગાવી તારા સ્વસ્વરૂપને પામી શકીશ. જ્યારે સ્વધરમાં પરાયા લોકો ઘુસી જાય છે ત્યારે ખેડાન મેદાન થઈ જાય છે. બ્રિટીશો

હિંદપર આવ્યા અને ધીમે ધીમે પણ પેસારો કરતાં હિંદની સત્તા પોતાના હાથમાં લઈ હિંદને પરાધીન બનાવી દીધું, તેમ કર્મસત્તાએ પણ આપણા ઘરમાં કંઈક ધમાલ મચાવી છે. જેને જરા ન આવે તેને જરાવાળો બનાવ્યો. જે આત્મા અમર છે, તેને મારી મારી અધમ્યુઓ બનાવી નાખ્યો. અનંત ગુણોને ઢાંકી કામ, ક્રોધ, માન, માયા, લોભો આવી સ્થાન જમાવ્યું.

મોહનીય કર્મ આ જીવાત્માનું ઘણું બગાડ્યું છે. મોહનીય કર્મ અગ્યારમે ગુણ-સ્થાનકે બેઠેલા, વીતરાગતાનો સ્વાદ માણી ચૂકેલા, યથાખ્યાત ચારિત્રમાં રમણ કરનારા જોવા અપ્રમત્ સાધુ મહાત્માને પણ પછાડી પહેલે ગુણસ્થાનકે લઈ આવે છે. મોહ મોહું ફાડીને બેઠો છે. જરાક અસાવધાની રહી કે તરત પછાડે છે. ચૌદપૂરીને તથા ચાર જ્ઞાનના ધારકને પણ નિર્ગોદના ઘરમાં ધકેલી દે છે, માટે જ ભગવાને કહ્યું છે : હે સાધક આત્મા ! તું એક સમય માત્રનો પ્રમાદ ન કરીશ.

હવે કર્મસત્તા એટલે પરાઈ સત્તાનો ત્રાસ તમને સમજાવ્યો હોય તો ધર્મ સત્તાને જીવનમાં સ્થાન આપો. ધર્મસત્તા કર્મસત્તાને બરાબર હંફાવી દૂર કરશે.

આત્મા ત્રિકાળ રહેવાવાળો છે, પણ કર્મને લીધે જુદી જુદી યોનીમાં જન્મ લેવો પડે છે. પેલાભાઈ મરી ગયાં, એમ બોલો છો ને ? મરી ગયા એટલે એક ગતિમાંથી બીજી ગતિમાં ગયાં. હવે આ જન્મ-મરણના ત્રાસમાંથી છૂટી સ્વધર તરફ જવું છે કે નહિ ? બરંબર કર્મનો ત્રાસ લાગ્યો હોય તો પાંચ ઈન્દ્રિય અને મનને કંટ્રોલમાં રાખો.

એક રાજા હતો. તેને રોજ નવા નવા તુક્કા કાઢવાનો શોખ હતો. એક વખત સભા ભરાણી. ત્યારે રાજાએ કહ્યું-બધાએ પોતપોતાનાં ઘરે એક એક બકરી પાળવી. બકરીનો લાળો ખરચ નહીં થાય. સાંજના બકરીને અહીંયા લાવવી. અને હું ચારો નાખું, એ જે બકરી નહીં ખાય તે બકરીના માલીકને મારા તરફથી મોટું ઇનામ આપવામાં આવશે. બધા બકરીને ખૂબ ખવરાવે અને સાંજના રાજા પાસે લાવે. રાજા બકરીને લીલો ચારો નાંખે. બકરી બટબટ ખાવા માંડે. અને સૌ વીલે મોઢે પાછા જાય. પછી એક ભાઈએ કહ્યું. મને સાત દિવસની મુદત આપો. હું બકરીને બરાબર તાલીમ આપીને તૈયાર કરીશ. રાજાએ કહ્યું. 'લલે'. તે ભાઈ બકરીને આખો દિવસ ચરાવે અને સાંજે ઘેર આવી લીલો ચારો નાંખે. બકરી પોતાના સ્વભાવ પ્રમાણે ચારામાં મોટું નાખવા જાય ત્યાં ચાણુક તેના મોઢા ઉપર ફટકારે. આમ ચાર પાંચ દિવસ કયું એટલે બકરી ચાણુકના મારની બીકે લીલા ચારામાં મોટું નાખવું જુલો ગઈ. સાતમે દિવસે સાંજે બકરીને રાજા પાસે લાવ્યો. અને કહ્યું. સાહેબ ! મારી બકરીને બરાબર તાલીમ આપી છે. હવે તે તમારો ચારો નહિ ખાય. આ સાંભળી રાજાએ પરીક્ષા કરવા લીલોચારો નાંખ્યો. બકરીએ તેના સામું જોયું, પણ સામે જ તેનો માલીક ચાણુક લઈને ઉભો હતો, તેથી મારની

બીકે તેણે આશમાં મોહું નાખ્યું નહિં. આથી રાજા ખુશ થયો. અને આ બતની તાલીમ કેવી રીતે આપી તે પૂછ્યું. પેલા બાઈએ સત્ય હકીકત કહી. રાજાએ તેને મોહું ઇત્યાદિ આપ્યું.

આપણે પણ આપણી ઇન્દ્રિયો અને મનને તાલીમ આપવાની છે. ઇન્દ્રિયો જ્યાં ને ત્યાં હોડી જાય છે. જરાક અનુકૂળ વિષય મળે એટલે મન આહ્વાન અનુભવે છે. અને નવાં નવાં કર્મ બાંધે છે. મન રૂપી બકરીને જ્ઞાન રૂપી ચાબુકથી એવી સમજાવી દો કે તે પર-પદાર્થમાં માથું મારવા જાય નહિં. આત્માની અંદરથીજ સુંદર લોકોન પ્રાપ્ત કરે. જેણે ઇન્દ્રિયોને તથા મનને કાબુમાં રાખ્યા છે તે સુખી થાય છે.

આત્માની આઝાદી મેળવવાની ઇચ્છા રાખનારે બગીચા પ્રવેશ કરવો પડશે. વિષમ-માર્ગ કાપવો પડશે. નિર્બૂલ બનવું પડશે. એક વાર આત્મા આઝાદ બની ગયો, પોતાનું સ્વરૂપ પામી ગયો, સુક્રિતા સુખને હસ્તગત કરી લીધા, પછી કોઈ તેની સત્તાને-સ્વરાજ્યને છીનવી શકતું નથી. તે સાદિ અનંત સુખનો સ્વામી બને છે. આવી આઝાદી મેળવવા પ્રયત્નશીલ બનશે તો ઉદ્ધાર થશે.

વ્યાખ્યાન નં...૩૬

આવશ્ય વહ ૧૧ સોમવાર તા. ૧૬-૮-૭૧

અનંતજ્ઞાની ભગવાને સિદ્ધાંતથી સમજાવ્યા. સિદ્ધાંત એટલે ત્રણેય કાળે સિદ્ધ થયેલી વસ્તુ તેનું નામ સિદ્ધાંત. નિષધકુમારનો અધિકાર ચાલી રહ્યો છે. નિષધકુમાર પાંચેય ઇન્દ્રિયના મનગમતા, સોહામણા સુખો ભોગવતાં સંસારને નિર્ગમન કરે છે. સંસાર એટલે સુખ અને દુઃખની ઘટમાળ. સુખ અને દુઃખ કાયમ એક સરખાં ટકતાં નથી. ત્રૈકાલિક ટકવાનું તો એક સિદ્ધનું જ શાશ્વત સુખ છે. એ સુખને પ્રાપ્ત કરવાની આપણા સૌમાં તાકાત છે. જો પુરુષાર્થ કરીએ તો શાશ્વત સુખના સ્વામી બની શકીએ. અરૂપી એવા આત્મ સ્વરૂપને પ્રાપ્ત કરવા જ્ઞાન સમુદ્રમાં ડુબકી મારો તો અહિંયા બેઠા બેઠા લોકલોક જોઈ શકાય છે.

“અલ્પનિરંજન આત્મ જ્યોતિ, સંતો તેનું ધ્યાન ધરો,

આ રે કાયા ધર આત્મ હીરો, ભુલી કાં ભવમાંહિ દિરો !

ધ્યાન ધારણા આત્મ પદની, કરતાં બ્રમણ મીઠ જાયે,
નિજ સ્વરૂપની શ્રદ્ધા હોવે, અનહદ આનંદ મન પાવે.

આત્મા શુદ્ધ સ્વરૂપી, અરૂપી છે. જેને કર્મનું અંજન નથી તેવો નિરંજન છે. આવા તારા મુળ સ્વરૂપને જોવાને બદલે અનંતકાળથી તું કંઈ અથકામણુમાં પડ્યો છે ? આ કાયા રૂપી ઘરની અંદર આત્મરૂપી હીરકો પડ્યો છે તો એને ભુત્રીને ક્યાં બહારમાં બ્રમણ કરે છે ? સદ્ગુરુઓ કહે છે, આત્માનું ધ્યાન ધરી, એની જ શ્રદ્ધા કર, તો અનહદ આનંદને તું પ્રાપ્ત કરીશ. આ વાત તો જ્ઞાની પુરુષો સમજાવે છે. પણ આચરણ કરવાનું કામ કોનું છે ?

કોઈ માણસને પૈસાની જરૂર હતી ત્યારે તમારી પાસેથી આજીજી કરીને અમુક રૂપિયા લઈ ગયો. અને તમે જ્યારે પૈસા પાછા માગ્યા ત્યારે દેણદાર કહે છે કે, તારાથી થાય તે કરી લ્યે. પૈસા નહીં મળે. ઉદ્વેગ પૂર્વક તોછડાઈથી જવાબ આપે. તમે દબાણ કરો. છતાં તે કોઈ પણ હિસાબે પૈસા આપે તેમ નથી તેમ લાગે તો તમે પૈસા કઢાવવા કોર્ટમાં કેસ દાખલ કરો છો, તેને માટે વકીલ રોકો છો વકીલ કહે છે. અમારી સાથે વાત કરવાના એક કલાકનાં દશ રૂપિયા ભેસશે ! જેવો વકીલ ને જેવો કેસ તેવા રૂપિયા લ્યે છે. વાત કરતાં કરતાં કલાક પૂરો થઈ જાય તો તરત કહી દે છે, કે બીજો કલાક પૂરો થઈ જાય તો બીજો ચાર્જ આપવો પડશે. બોલો, કબુલ છે ? તો વાત કરે. આ વખતે તમે વકીલની વાત સ્વિકારી લ્યોને ? “હા” કારણ કે તમારે કેસ જીતવો છે. સાધુપુરુષો કલાકો સુધી ધર્મની વાતો કરે છે. એને ફી શું આપો છો ? તેઓ કર્મ સત્તાને હંકારવા માટે વગર ફીએ ઉપદેશ આપે છે. તેને ધ્યાનમાં લઈ તે પ્રમાણે પુરુષાર્થ કર્યો તો જ સફળતા મેળવી શકશો.

સો માઈલ જેટલી જમીન ખરીદી છે. તેના પર બિલ્ડીંગ અથવા કારખાનું બાંધવું છે. તો ઈજનેરને બોલાવી નકશો કાઢી આપવાનું કહે છે. નકશો બનાવી આપો પ્લાન તમારી સમક્ષ રજુ કરે છે. એ પણ જેવા પ્લાન તેવા પૈસા લ્યે છે. બિમાર થયા ને ડોક્ટર પાસે પહોંચ્યા. તબિયત જોઈને કહી દે, કે એકસ રૂ લેવરાવવો પડશે. બ્લડ-સુરિન વિગેરે તપાસાવી, રિપોર્ટ લઈને આવજો. પછી નિદાન થશે. તબિયત જોવાના મૂકો પાંત્રીસ રૂપિયા. ગોળી કે દવા લીધી નથી. નિદાન થયું નથી છતાં રૂપિયા મુકાવે છે. બુદ્ધિના નાણાં છે. ડોક્ટરના વચનમાં વિશ્વાસ, બધાની સલાહ માનો, પણ શુરના વચનમાં વિશ્વાસ છે ? ડોક્ટર અને વકીલ એનો કોયડો બતાવતા નથી. પણ આપણા પરમ પિતાએ કેવો કોયડો બતાવ્યો છે ? કેવો રસ્તો ચિંધ્યો છે ? અને એ તરી ગયા. અને આપણને તરવાનો યથાર્થ માર્ગ બતાવી ગયા. સાધનાનો માર્ગ કપરો છે. બગવાને કેવાં ફુલો સહન કર્યા હતા ? ઉપન

અગોની ઝડીઓ વરસી છતાં તેમનો ઉત્સાહ ન યોગ્યો. હુઝ દેનર પર પશુ કર્ણના અરણ્યં વહેવડાવ્યા.

“નયણેથી નીતરે કર્ણની ખારા, અંતરમાં ઉછળે સ્નેહના કુવારા,

સંકટમાં એણે સમતાને આપી, કંટકમાં કીકું પ્રયાણ, આજ્ઞાને જાય વર્ધમાન.”

ભગવાન સમજતા હતાં કે કર્મ છે તો દેણું ભરપાઈ કર્યા વિના છુટકો નથી. ઠાંઈ આણસ પરદેશથી રૂપિયા કર્માઈને પોતાનાં દેશમાં આવે ત્યારે એને વિચાર આવે કે આપઠાદાનું દેણું મારે ચુકવી દેવું છે. જે ચુકવવા બેઠો તે તો ચોપડા ખુલ્લા રાખીને ખુલ્લા દિલે કહી દે કે જેનું દેણું બાકી હોય તે લઈ જાઓ. એમ ભગવાન પણ કર્મ રાજના દેણું દેવા તૈયાર થયાં. કારણ કે કર્મ કે કાળને શરમ નથી. એતો લેણું લીધે જ છોડવાના છે. પછી તીર્થંકર હોય કે ચકવતી, શ્રીમંત કે ગરીબ, સૌને કર્મનું દેણું ભરપાઈ કરવું પડે છે.

“કર્મ કે કાળને શરમ આવે નહિ રાયને પલકમાં પકડી પાડે,
આજ હાથી જુલે રેશંમી જુલથી કાલ ત્યાં કાગડાઓ ઉડાડે,
ધરણી ધ્રુવવતા ધનવી ધુરંધરા આજ તેની નહિ ક્યાંય માટી,
દેવ દિગંબરો જાનવી માત્રને સ્વાહા કરી જાય છે કાળ વાટી.”

જે મહેલના પ્રાંગણમાં હાથી જુલતા હોય અને વૈભવની છાનો ઉડતી હોય ત્યાં ખંડેર થઈ જાય છે. ને કાગડા ઉડવા માંડે છે. આ કર્મ-રાજની શિક્ષા છે. ધનવાન ધુરંધરા ચાલે ત્યાં ધરતી ધણધણી ઉઠે એવા પણ કાળના મુખમાં જઈ પડે છે. એની રાખ પણ હાથમાં આવતી નથી.

ભગવાને કર્મને ખેડુલેડુ કરવા પ્રખર પુરુષાર્થ ઉપાડ્યો. શત્રુ સામે પણ સ્નેહના કુવારા ઉડાડ્યા. સંકટમાં અપૂર્વ સમતા રાખી અને કંટક પાથર્યાં મારે પ્રયાણ કર્યું. કર્મને આમંત્રણ આપી બોલાવ્યા ને તિતિલાપૂર્વક કર્મના દેણું આપ્યા. શૂરવીર ધીર બન્યા પણ લગીરે ડગ્યા નહી.

કર્મના દેણું દેવા જબર પુરુષાર્થ ઉપાડવો પડ્યો. આપણે તો એક તણખલાથી દરિયો ઉનો કરવો છે તો ક્યાંથી થયે? એક માળા ફેરવવાથી મોક્ષ નથી મળતો. જીવનમાં આચરણ લાવો. મનથી ઉચ્ચ વિચાર કરો. મનને નિર્મળ બનાવો. વાણી કોમળ અને મીઠી મધ જેવી બોલો, પણ દંભવાળી નહી. કાયાથી કઠોર નહિ પણ નમ્ર બનો. મન, વાણી અને કાયાને શુભ લાવમાં જોડશો તો કર્મના કચરા ઠાલી શકશો. કર્મના કચરા કાઢવાના બે માર્ગ છે. કાયાને ધર્મ ક્રિયા અનુષ્ઠાનેની કસરત આપવી. અને ચિત્તને શુદ્ધ ધર્મની સમજ આપ્યા કરવી.

ભગવાને કેવા કર્મના દેણા પતાવ્યા ! વેર સામે પ્રેમ અને દુઃખ દેનાર સામે દર્શી રાખી. આપણે શું કરીએ છીએ ? કર્મરાજ લેણું લેવા આવે ત્યારે હસતે મુખે વધાવી શકીએ છીએ ? તાવ આવ્યો હોય તો આવકાર આપીએ છીએ કે આવી જા તું તારે ! કોઈ આપણા પર ક્રોધ કરતો હોય, કોઈ નિંદા કરતો હોય કે ખોટા આરોપ મૂકતો હોય, તો તેમાં સમાધિ રાખી શકાય છે ? આ પ્રતિકુળ સંયોગોને ખંભેરી નાખવા તે નાની-સુની વાત નથી. બંધનથી મુક્ત કેમ થવાય ? ક્રોધ સામે સહનશીલતા કેમ રખાય ? એ કાયડાને ઉકેલ કેમ કરવો એ ભગવાને સૂત્ર સિદ્ધાંત દ્વારા આપણને બહુ સુંદર રીતે સમજાવ્યું છે.

તો હવે આત્મા તરફ જુઓ. કયાં સુધી દેહની સામું જોશો ? બહાર ગામથી કાપડતું પારસલ આવે છે. તો વરસાદથી પલળે નહીં એટલે માલના સંરક્ષણ માટે ઉપર બીજું કાપડ, કાગળ વિ. વિંટાળે છે. તમે પેટી ખોલી તો ઉપરથી કાગળ-રફ કાપડ વિ. નીકળે. એ બધું નીકળી ગયા પછી અંદરથી સુંદર મળના રેશમના તાકા નીકળે. જોતાં આંખ પણ ઠરી જાય. જે ઉપરથી નીકળ્યું તે તો ખારદાન હતું. ખારદાન દૂર થયું તો સુંદર માલ પ્રાપ્ત થયો. તેમ દેહ તે ખારદાન છે, અને અંદર રમણુતા કરવા વાળો આત્મા દેહથી જુદો છે. દેહરૂપી દેવળમાં આત્મારૂપી જિનરાજ બીરાજી રહ્યા છે. પણ એને ઓળખતા નથી, એટલે દેહરૂપી મંદિર શણગારી રહ્યા છે, શરીરને શણગારીને અરિસામાં જુએ. પણ દેહ તે તું નથી. પુદ્ગલના ઠઠારામાં મોહ પામવો એ તારો સ્વભાવ નથી. તારો સ્વભાવ તો સાતા અને દૃષ્ટા છે. જીવ બધાંને જાણનાર અને જોનાર છે. તું તને પોતાને અને પરને જાણી શકે છે. જેનામાં ચૈતન્યનો ધબકાર છે તે જાણી શકે છે, જોઈ શકે છે, બોલી શકે છે. પણ જડ શું જાણી શકશે ? શું બોલી શકશે ? ઘડિયાળને પૂછો કે કેટલા વાગ્યા ? તો તે જવાબ દેશે ? “ નહિ ” પણ આપણે ઘડિયાળમાં કેટલા વાગ્યા તે જાણી શકીએ છીએ. જડ વસ્તુની કિંમત નથી. કિંમત આત્માની છે.

એક માણસે સુંદર કવર લીધું. ઉપર સુંદર ડીઝાઈન દોરી. સારા કલરથી પેઇન્ટ કર્યું. સારા અક્ષરે એડ્રેસ કરીને મિત્રને મોકલ્યું. મિત્રના હાથમાં કવર આવ્યું. જોઈને ખુબ આનંદ પામ્યો. અને મિત્રે શું લખ્યું છે એ જાણવા માટે કવર ફેંડ્યું. કવર ખોલતાં અંદરથી કાંઈ ન મળ્યું. તો એ ખાલી કવરની કિંમત કેટલી ? એમ શરીર એ ઉપરનું ચિત્રામણ છે. એની કિંમત કેટલી ? પણ ઘટઘટની વાત જાણનાર એવો ચૈતન્ય દેવ અંદર ખેંદા છે. જાણવા જેવાને જાણતા નથી. જોવા જેવાને જોતાં નથી, અને આખી જિંદગી સુધી દેહની માવજત કર્યા કરો છો. દિકરો પરદેશ જાય તો પણ રી લલામણ કરો ? તારી તબિયત સાચવજે. ખાવાપીવામાં ધ્યાન રાખજે, પણ કોઈ એવી શિખામણ કરો ? તારી તબિયત સાચવજે. ખાવાપીવામાં ધ્યાન રાખજે, પણ કોઈ એવી શિખામણ

આપે કે “તારાં આત્માને સાચવજે, પાપથી ડરજે, પૈસાનો લોભ સખીશ નહીં, નીતિ, પ્રમાણિકતા ચુકીશ નહિં. અને ધનવાન બને તો પૈસાનો સારા કાર્યોમાં ઉપયોગ કરજે, તો તે તારી સાથે આવશે.” આવી શીખામણ આપનારા કેટલા ?

આ કિંમતી સમય મળ્યો છે ? એ ક્યાં ગુમાવી રહ્યા છો ? પૈસા-પુત્ર-પત્ની મળે કે ન મળે પણ સમય તો બધાને સમાન મળ્યો જ છે. આવેલા અવસરને વધાવી લ્યો, નહીં તો ગયેલો સમય પાછો નહીં મળે.

“સંપત્ત ગઈ તે સાંપડે ને ગયા વળે છે વહાણ,
પણ ગત અવસર આવે નહિં, ને ગયા ન આવે પ્રાણ.”

કાળની ઘડીમાંથી આયુષ્યની રેતી સરી જાય છે. દેહ પડ્યો રહેશે ને હંસલો ચાલ્યો જશે. જ્ઞાની પુરૂષો કહે છે. હવે ઉઠ, ઉભો થા, જાગૃત બની, પ્રમાદને પરહરી, આત્મામાં ધ્યાન લગાવ. તમારી પત્ની સાથે, મિત્રો સાથે કલાકો સુધી વાતો કરો છો તો આખા દિવસમાં અડધો કલાક તો આત્મા સાથે વાતો કરો. તું ક્યાંથી આવ્યો ? ક્યાં જવાનો ? આ વિચારશે તો અંતર આત્માનો અનહદ નાદ સાંભળાશે. એ નાદમાં સુખ, શાંતિ અને આનંદના કુવારા ઉડશે. આત્મ સ્વરૂપમાં જ રમણ કરતાં પોતાના પવિત્ર પાદ કમળ વડે ધરતીને પાવન કરતાં, નિજાનંદની મસ્તી માણતાં, અનંત ઉપકારી શ્રી નેમિનાથ ભગવાન દ્વારિકા નગરીમાં પધારે છે. તિર્થંકર દેવના આવાગમનની વાત સાંભળી ભવ્યજીવોનો મન-મયુર ટહુકી ઉઠે છે. હૈયું હર્ષના હિલોળે ચડે છે. આનંદની જિમ્મી ઉભરાય છે. રોમેરોમ ઉડલાસથી નાચી ઉઠે છે. અંદરથી ભક્તિનો ભાવ જાગે છે. કેવા ભગવાન, સર્વ પદાર્થને, ત્રિકાળી ભાવને જાણનાર અને જોનાર એવા ભગવાન પધારે ત્યારે કેવો આનંદ થાય ?”

શ્રદ્ધાના લીલુડા તોરણ બંધાવું, ભક્તિના રંગોથી આંગણ સજાવું,
સજે હૈયું (૨) શિયળના શણગાર કે મળ્યા મને પરમાત્મા,
મારો ધન્ય બન્યો આજે અવતાર કે મળ્યા મને પરમાત્મા,
કરૂં મોંઘા ને મીઠો સત્કાર.....કે મળ્યા મને પરમાત્મા.”

સત્ય પંથ બતાવનાર, અજ્ઞાન અંધકાર હરનાર, જ્ઞાનનો દિવડો પ્રગટાવનાર, શ્રદ્ધાના સાથિયા પુરાવનાર, આત્મ ગગનમાં ચારિત્રનો ચંદ્ર ચમકાવનાર એવા ભગવાન પધાર્યા છે. આનંદની સીમા નથી. ભક્તગણે ભક્તિના રંગોથી આત્મંગણમાં રંગોળી પુરી. ભગવાન પધાર્યા તો આપણો સંસાર ટુંકો થશે.” એવી શ્રદ્ધાના તોરણ બાંધ્યાં છે. સહુ હર્ષપૂર્વક આવીને ભગવાનની ધર્મદેશના સાંભળે છે. અનંતજ્ઞાની કહે છે. ઘણો સમય ધન મેળવવામાં ગુમાવ્યો છે. હવે ધર્મરૂપી ધનને પ્રાપ્ત કરવા પુરૂષાર્થ ઉપાડો.

ધર્મસ્ય ત્વચિતા ગતિઃ ધર્મની ગતિ શીઘ્ર છે. ધર્મસ્ય અઘાતો નાસ્તિ । ધર્મને અઘાતો નથી. એટલે ગમે તે સમયે ધર્મ કરી શકાય છે. જીવિતં ચંચલંઅસ્તિ । જીવન ચંચળ છે. તેની ક્યારે પૂર્ણાહૂતિ થશે તે ખબર નથી. માટે આત્માને ચારગતિની ચોપાટમાં ન રખાવવો હોય તો ધર્મને સ્વીકારો. આવો ધર્મ મળવો દુર્લભ છે, સંતોનો સમાગમ પણ દુર્લભ છે. નિષધકુમારના કેવા પ્રશ્ન પુણ્યોદય છે કે તેને શ્રી તિર્થ'કર જેવાનો સુયોગ સાંપડ્યો છે ! સંત સમાગમનો એના પર કેવો પ્રભાવ પડશે એ અવસરે કહેવાશે.

વ્યાખ્યાન નં....૩૭

શ્રાવણ વદ ૧૩ ને બુધવાર. તા. ૧૮-૮-૭૧

અનંતજ્ઞાની, ત્રૈલોક્ય પ્રકાશક, વિશ્વની વિરલ વિભૂતિ ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ ભગ્ય જીવો કાંઈક પામી જાય તે નિમિત્તે સહજભાવે વિશ્વ પર અતુલ અને અનુપમ ઉપકાર કર્યો છે. દુખતા, ભાન ભૂલેલા, વિમાર્ગે ચડી ગયેલાને સ્થિર અને વીર બનાવવા તીર્થમાં પર્વની યોજના કરી છે. જેમ એલામ' મૂકો તો તમને ભાન કરાવે છે, જગાડે છે, પડેલ થયું છે જાગો. તેમ ભગવાન કહે છે: સંસાર અટવીમાં પરિભ્રમણ કરતાં અનંત-કાળ વીતી ગયો, ઘણી વિરાધના કરી, હવે આરાધના કરો. આ પર્યુષણ પર્વ સર્વોત્તમ ભવતારક, ભવનાશક છે. વીર આજ્ઞાનું યથાર્થ ભાવે આરાધન કરશો તો મોક્ષનાં સુખને પ્રાપ્ત કરી શકશો. લૌકિક પર્વની અંદર ખાવાનું, પીવાનું અને ભૌતિક સાધનોનો ઉપભોગ કરવાનો છે. જ્યારે લોકોત્તર પર્વ આત્મા માટે કાંઈક કહી જાય છે, જેને સંસારમાં ઘણો કાળ રખડવાનું છે, તે ધર્મ સન્સુખ થઈ શકતો નથી. જ્ઞાની ચિરનિદ્રામાંથી જગાડે છે. હવે ઊઠ, જાગૃત બન. સંસારના વૈભવો, વિલાસો, પ્રલોભનનાં સાધનો તમને ઈષ્ટ-મિષ્ટ લાગ્યા છે પણ તેમાં સુખની પ્રાપ્તિ નહીં થાય. સંસારનાં સુખ સ્વપ્નવત્ત્વે અસ્થિર છે.

દુનિયાના દેખીતા વૈભવો, ભૌતિક ભૂતાવળો પાછળ તમે દોટ દઈ રહ્યા છો. તે સંસારનાં સુખો સ્વપ્ના જેવાં છે. સ્વપ્નની સુખડીએ ભૂખ ભાંગે નહિ, તેમ પૌદ્ગલિક પદ્ધતિમાંથી શાશ્વત સુખની પ્રાપ્તિ થઈ શકતી નથી. સદ્ગુરૂના સમાગમે સાચી સમજ લાવો. ભમરી ઇયળ પર ચુંજન કરે છે ત્યારે તેનામાં નવી ચેતના પ્રાપ્ત થતાં ઇયળ ભમરીના રૂપમાં પલટો ખાય છે. સંતો પ્રમાદીઓને બોધ આપે ત્યારે જીવનની દશા બદલાય છે. અને સંતપુરૂષોના બોધથી જીવનમાં પરિવર્તન આવે છે.

“નાવ આવી ચડ્યું” ગળડતાં ગળડતાં મુક્તિ કેરા મહારાજ દ્વારે,
ખબરદારી ખલાસી સદા રાખવી, નાવ દૂબે ન આવી કિનારે,
મોઢ દુસ્ત ખરાબા પડ્યા પંથમાં, ઘૂમતાં વિષયનાં વમળનીરે;
પરિપુ ચાંચિયા આત્મધન લૂંટતા, હોડી હંકારવી ધીરે ધીરે.

આપણું નાવ મોક્ષના રાજદ્વાર ઉપર આવ્યું છે. માનવ જન્મ મોક્ષનો ભવ્ય દરવાજો છે. પ્રથમ સમ્યક્ની પ્રાપ્તિ માનવભવમાં થાય છે. ક્ષાયક સમ્યક્ પછી માનવભવમાં જ થાય છે નાવ કિનારે આવેલું છે તે દૂબે નહીં તેની ખબરદારી રાખવી જોઈએ. જો દૂબશે તો ફરી આ ભવ ક્યારે પ્રાપ્ત થશે માટે ક્ષમા, દાન, દયા ધર્મથી આત્માનું રક્ષણ કર. પરિપુ ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, રાગ અને દ્રેષ, તારા આત્મધનને લૂંટી રહ્યા છે. આ દુસ્મનો આત્મખજાનાની ચોરી કર્યા કરે છે. આત્મધનને ન લૂંટી જાય તે ધ્યાન રાખો. પાંચ ઇન્દ્રિયનું પોષણ કરતાં તમારી હોડીના ભુક્ષા બોલી જશે. વમળ વટાવવા મુશ્કેલ થઈ પડશે. માટે જાગૃત બનો. આત્મસાધના કરવાનું આ કેન્દ્ર છે. ભવનિદ્રા ખૂબ લીધી. હવે અવિનાશી પદ પ્રાપ્ત કરવા હરણુકાળ ભરો, નહિં તો પશ્ચાતાપ કરવાનો વખત આવશે.

નિશદિન નિદ્રામાં રહ્યો સોડ તાણી સુણી નહીં જાગીને પ્રભુજીની વાણી,
ખૂલે આંખ જ્યારે, પછી શું એ જોવે ? કરી ના કમાણી ગુમાવી શું રોવે....ગઈ.’

આખી જીંદગી પ્રમાદમાં ચાલી જશે. ઘડપણ આવતાં ભગવાનના ભજનથી વંચિત રહી ગયાનો અફસોસ થશે, પણ હાથમાંથી બાજી ચાલી ગયા પછી ફરી ફરી આવી તક નહીં મળે. માટે જીવનને ભવ્ય અને ઉમદા બનાવવા માટે સત્સંગની ખૂબ જરૂર છે. સંતપુરુષોનો સમાગમ થાય ત્યારે જીવનમાં અવનવા પાસા પડે છે. જ્યારે હીરો બાણમાં હોય ત્યારે તેની બહુ કિંમત હોતી નથી પણ કુશળ કારીગર એના પરની ધુળ દૂર કરી પાસા પાડે ત્યારે નવું તેજ આવે છે. એ આવ્યા પછી હીરાની કિંમત અનેકગણી વધી જાય છે. જ્યાં સુધી આત્મા સમ્યક્દર્શનને પ્રાપ્ત કરતો નથી ત્યાં સુધી તેનામાં ચમક હોતી નથી. સંતપુરુષ તેના જીવનમાં પાસા પાડે છે, ત્યારે તેની કિંમત અનેકગણી વધી જાય છે. દોષોને દૂર કરવા માટે પર્વની પધરામણી થઈ છે. વસંતમાં સારી વનરાજી લીલીછમ થઈ જાય છે. તેમ આ પર્વમાં સાધક પોતાના આત્માની આરાધના કરવા માંડે છે જેથી જીવનમાં સદ્ગુણની હરિયાળી છવાઈ જાય છે. આ પર્વ ખાવા-પીવા માટે, મોજશોખ, નાટક-સીનેમા જોવા કે શણગારો સજવા માટે નથી, પણ આત્માની આરાધના કરવા માટે છે. જીવનને નંદનવન બનાવવા માટે આ પર્વની પધરામણી થઈ છે. બીજની અંદર વટ-વૃક્ષ થવાની શક્તિ છે તેમ નાનકડા માનવની અંદર પણ મહાન બનવાની શક્તિ છે. આજનો બાળક આવતીકાલનો નવયુવાન બને છે. અને એ જ યુવાન આવતી કાલનો

મહાવૈયો બની શકે છે. આ બધું પોતાની શક્તિનાં વિકાસથી થઈ શકે છે. સુંદર રાખીને સર્જન કરનાર, ધર્મને દિપાવનાર એ જ છે. માનવ ધારે તો નંદનવનને જંગલ બનાવી શકે છે તેમ જંગલને મંગલ પણ બનાવી શકે છે. આપણે કેવા બનવું તે આપણા હાથની વાત છે. બે વેર, ઝેર, ઇર્ષ્યામાં જીવન વ્યતીત કરીશું તો સાફ જીવન નહીં જીમ્મય. કુનિયા સામે નજર ન કરો. તમારા ધ્યેયને મક્કમપણે વળગી તમારો માર્ગ કાપ્યે રાખો.

એકવાર દયાનંદ સરસ્વતી ટ્રેનમાં જઈ રહ્યા છે. એ ડબ્બામાં બે અંગ્રેજો બેઠા છે. તેઓ વાત કરે છે કે હિંદુસ્તાનમાં ગરીબી આવી હોય તો આવા માંગણેથી આવી છે. આવાં ભગવાં વસ્ત્રોવાળા જ્ઞાન કે ધ્યાનની કંઈ શક્તિ ધરાવતા નથી. કમાવાની શક્તિ ન હોય ત્યારે આવા બાવા બને છે. બંને બોલીને થાકી જાય છે, પણ દયાનંદ સરસ્વતી તો શાંતિથી વાંચન કરે છે. એક સ્ટેશને ટ્રેન બિલી રહે છે. અને ગાર્ડ દયાનંદ સરસ્વતીને બોલેને પગમાં પડે છે. અને કહે છે : “આપને શું લેઈએ છે?”

ગાર્ડની સાથે તેઓ અંગ્રેજીમાં ઘણી વાત કરે છે. પછી ટ્રેન ઉપડતાં પહેલાં અંગ્રેજો મિથ્યારમાં પડે છે કે આ કેટલું અંગ્રેજી બોલે છે. આપણે કેટલી ગાળો દીધી, પરંતુ તે એકવચન પણ બોલ્યા નહીં. દયાનંદ સરસ્વતી પાસે આવી પગમાં પડી ક્ષમા માંગતા લેઓ કહે છે: મહાત્મન્ અમે તમારી કેટલી અશાક્તતા કરી, તમને કેટલી ગાળો દીધી, છતાં તમે એક શબ્દ પણ કેમ બોલ્યા નહીં? We are very sorry દયાનંદ સરસ્વતીએ જવાબ આપ્યો, મારી પાસે ઠગલાખંધ કામ પડ્યા છે. મને કેઈની સામે આંખ બિંચી કરવાની પણ ફૂરસદ નથી. નિંદા કરવી તે નવરાની નિશાની છે. “ક્ષમા વીરસ્ય મૂવણમ્.” ક્ષમા એ વીરનું ભૂષણ છે. સંવત્સરીને દિવસે ક્ષમાનું આદાન-પ્રદાન કરવાનું છે. તેની પૂર્વ ભૂમિકા તૈયાર કરવા માટે સાત દિવસ આરાધનાના છે. આરાધનાનો અહ્યુબોમ્મ ફોડો જેથી કર્મના ભૂક્ષા બોલી જાય. જીવ દિવાનો બનીને આજે કંઈકના જીવનમાં આગ ચાંપે છે. જીવન ને નરકાગાર જેવું બનાવે છે.

“ચંદ્ર શીતળ સમુ જગત દેખાય છે, અંતરે શીતળતા હોય જેને,
અગ્નિ ભડકા સમુ જગત દેખાય છે, હૃદય તૃષ્ણા થકી તૃપ્ત તેને,
સ્નેહ સૌંદર્યથી જીવન ભરપૂર છે, સ્વર્ગ એથી કશું ના વધારે,
દ્રેષ ને કલેશ જ્વાળામુખી જ્યાં બળે, નરક આવી વસે એ જ દારે.”

હૃદયમાં સંતોષ હોય તો જગત ચંદ્ર જેવું શીતળ દેખાશે જેના હૃદયમાં વેર-ઝેર હોય તેને જગત અગ્નિનાં ભડકા જેવું લાગશે. મોક્ષમાં જવાની સૌ ઈચ્છા રાખે છે, પણ ભાવ મોક્ષનો અહીંજ ખડો કરવાનો છે. love others and you will be loved તમે બીજા સાથે પ્રેમ કરો તો જગત પણ પ્રેમ કરશે. આખા જગત પર વાતસલ્યતા ઝરણાં વરસાવો, જ્યાં દ્રેષ, કલેશ, કંકાસ છે ત્યાં નરક ખડું થાય છે. જીવનની સામે કોઈ

કોયડો આવે ત્યારે તેનો ઉઠેલ શાંતિથી કરો. જ્યારે પગની અંદર દોરી ભરાઈ જાય ત્યારે કુદકા મારવાથી દોરી વધારે ઘૂંચાશે. પણ શાંતિથી નીચે બેસી ઉઠેલો તો નીકળી જશે. જીવન છે ત્યાં સુધી વિપરીત પરિસ્થિતિ તો આવવાની અને તેવા વાતાવરણ-માંથી કેમ પસાર થવું એ વિચારો મહાવીર સ્વામીએ ઉપસર્જાને સમભાવથી અહન કર્યા તમારી સામે કોઈ કોઈ કરે તો પણ તમારે પ્રેમ ખતાવવો. તમારી પ્રશસ્તિ કરે તો પણ તે જ ભાવ રાખવો. સમભાવની દ્રષ્ટિ કેળવાઈ જાય તો બેડો પાર થઈ જાય. ચંડકૌશિક સામે અને ગોશાળા સામે પ્રભુએ એક સરખો ભાવ રાખ્યો. અનાર્થ લોકોએ કૂતરા છૂટા મૂક્યા. પિંડીના માંસ કાપી લીધાં, તો પણ ક્ષમા રાખી. આપણે પ્રભુ મહાવીરનાં આદર્શપુત્રો છીએ ને? આપણામાં સમતા કેટલી છે? જો ક્ષમા જીવનમાં વણાઈ ન હોય તો પ્રભુનાં આદર્શપુત્રો કહેવડાવવાને આપણે લાયક નથી. તમે ખમી ખાવ પણ ખીજને દુઃખ ન આપો. આજથી નિર્ણય કરો કે મારે કોઈ દુશ્મન કે કોઈ મિત્ર નથી. આત્માનો પ્રથમ પ્રશ્ન છે. ‘કોઝહમ્’ હું કોણ? હું માનવ? દેખાય છે તે સ્વરૂપ મારું? હું ધનવાન? મળ-ભૂતથી ભરેલું શરીર તે હું? ના....ના... હું માનવ નહિં, હું ધનવાન નહિ. શરીર તે પણ હું નહિં. દેખાતું સ્વરૂપ તે મારું નહિં. ‘નાઝહમ્’ નો નાદ ગળાવે છે. વિકાસનો કાળ શરૂ થાય છે. સાચા સ્વરૂપનું જ્ઞાન થાય છે. ‘સોઝહમ્’ આ તે હું નહિં? તો હું કોણ? પરમેશ્વર તે હું. જેમ પરમેશ્વરનાં અનંતગુણો તેવા માણ પણ અનંત ગુણો. આગળ વધતાં સાધક કહે છે કે હે પ્રભુ! ‘ત્વમહમ્’ તું તે જ હું. મારામાં અને તારામાં કાંઈ ફેરફાર નહિં.

છેવટે વિકાસના છેલ્લા તબક્કામાં પ્રવેશતાં પુકારી ઊઠે છે. અહમહમ્ હું એ જ હું છું. સ્વમાં સ્વત્વનું દર્શન એ જ સર્વોત્કૃષ્ટ પરમાત્મદર્શન છે. વિકાસની ઊર્ધ્વમુખી ગતિનું એ અંતિમ કેન્દ્ર છે. જીવ જાગૃત બની આત્મ-તત્ત્વને પ્રાપ્ત કરવા પ્રયત્ન કરે તો સાધ્યને અવશ્ય સિદ્ધ કરી શકે. આત્મતત્ત્વને પામવા માટે પ્રભુની વાણી અતિ ઉપકારી છે. પ્રભુની વાણી સુષુપ્ત ચેતનાને જાગૃત કરનાર, પડતી વૃત્તિને સ્થિર કરનાર અને ભવના બંધન તોડાવનાર છે.

“અહો વાણી તારી પ્રશમ રસ ભાવે નીતરતી,

મુમુક્ષુને પાતી અમૃત રસ અંજલી ભરી-ભરી,

અનાદિની મૂર્છા વિષતણી ત્વચી ઊતરતી,

વિભાવેથી સ્થંભી સ્વરૂપ લણી દોડે પરિણતી.”

ભગવાનની વાણી અપૂર્વ છે. તેમાં શાંત રસનાં ઝરણાં ઝરે છે. મુમુક્ષુને જ્ઞાન-અમૃતની અંજલી ભરી-ભરીને પાથ છે. કોઠામાં ઊતરી જાય તો મિથ્યા મોહની મૂર્છા ઉડી જાય. મિથ્યાત્વને લીધે જડને ચૈતન્ય ને ચૈતન્યને જડ માને છે. પ્રભુની વાણી મહા-

મિથ્યાત્વના ઝેરની મૂર્છાને જલ્દીથી ઊઠાડી દે છે. કેઈ માણસને સર્વે દંશ લીધો, બે ભાન બની ગયો અને સડક પર પડ્યો છે. લીલો કાચ જેવો થઈ ગયો છે. કેઈ તેને ઉપાડી સાધુની જૂંપડીએ લાવે છે. તેને ભાન નથી, કે મને ક્યાં લઈ જાય છે. મહાત્માએ જોયું કે એમાં હજી જીવ છે. મંત્રથી ઝેર ઉતારે છે. મહાત્મા પરાપકારવૃત્તિથી કામ કરે છે. પેલો માણસ મંત્રના અર્થ, શબ્દ, વ્યુત્પત્તિમાં કંઈ સમજતો નથી, છતાં ઝેર ઉતરી જાય છે. તેમ સૂત્ર અને સિદ્ધાંતની ખબર ન પડે તો પણ અનાદિનાં ઝેર ઊતરી જાય છે. વીતરાગ વાણીની મોરલી વાગે અને જીવ વિભાવ દશાથી દૂર થઈ સ્વભાવદશા તરફ ઠોટ મૂકે છે. ચારે બાજુથી અગ્નિ પેટાવી વચમાં સોનું નાખવાથી તેનો મેલ નીકળે છે. તેમ આત્માને જીવો લાવવો હોય તો ચારે બાજુથી તપરૂપી અગ્નિ પ્રજ્વલિત કરવો પડશે. એક માત્ર માળાથી મોક્ષ મળતો નથી. આત્મ રૂપી સોનાને શુદ્ધ કરવા ભગીરથ પ્રયત્ન કરવાની જરૂર છે.

પર્વના દિવસો છે એટલે શર્મે -ભર્મે ઉપાશ્રયે આવતા હો તો તેથી મોક્ષ નહીં મળે. સંતપુરૂષોની પાસે આવવાથી મિથ્યાત્વનાં ઝેર ઊતરે છે. અનાદિકાળથી જીવને અવળી મતિ છે. “પરથી હું સુખી અને પરથી હું દુઃખી”. એમ માને છે. સંતપુરૂષો પાસે આવવાથી સાચી સમજણ મળે છે. ઉંઘી માન્યતા ટળી જાય છે. આત્મા કર્મોનાં કર્તા અને લોકતા છે એ વાત બરાબર સમજાઈ જાય છે. આ ભવોભવની બેડી તોડવાની સુંદર તક મળી છે. આવો અવસર ફરી-ફરી નહીં મળે.

“આજસમાં આયુષ્ય ગયાં ને દિન-દિન દોઢાં કામ,
ફાટયાં રહેશે ડાકલાં પછી કે’દિ ભજશે ભગવાન.”

સુંદર અવસર મળ્યો છે, કાલે પ્રાપ્ત કરવાનું છે તે આજે કરો. આજ કરવાનું તે અત્યારે કરો. સુંદર અવસર ચાલ્યા ગયા પછી ધર્મ ક્યારે કરશો? ધર્મની ગતિ ઝડપી છે. જીવન ચંચળ છે. જિંદગી ધ્વજની પુંછડી જેવી છે. જિંદગીનો શું ભરોસો છે? કાલ કેવી પડશે તે ખબર નથી. આ આયુષ્યની પણ ખબર પડતી નથી. આ મનુષ્ય ભવ મળવો મુશ્કેલ છે. માનવ જિંદગી મળી છે. તો આત્માને શુભામીની બેડીમાંથી છોડાવો. મારું સ્થાન લોકાગ્રે છે. ભગવાનની સાથે બેસનાર એવો હું ક્યાં રજળું છું? હીરાનું સ્થાન વીંટીમાં છે કે વિષ્ટામાં? હીરા તો વીંટીમાં શોભે. પુરૂષ શરીરના નવદાર, સ્ત્રીઓનાં બાર દાર હમેશાં ખુલ્લા રહે છે. મોઢામાંથી બળખા, આંખોમાંથી ચીપડાં, નાકમાંથી લિંટ નીકળે છે. એમ આ શરીર એ અશુચિનું ઘર છે. સાડા ત્રણ કોડ રૂંવાડા છે. રૂંવાડે-રૂંવાડે પોણાબે-બે ઝાઝેરા રોગ છે. જીવ સિદ્ધ ગતિમાં જવાને બદલે ચાર ગતિમાં ભ્રમણ કર્યા કરે છે, એક ગતિથી બીજી ગતિમાં ફેરા કર્યા કરે છે. તમારે

હવે ફેરા મટાડવા છે કે આ ચોરાસીનાં ફેરામાં ભમવું છે? મન મળ્યું છે, તે મનન કરવા મળ્યું છે. હું કોણ છું? મારું સ્વરૂપ શું?

“હું કોણ છું? ક્યાંથી થયો, શું સ્વરૂપ છે મારું ખરું,
કોના સંબંધે વળગણું છે, રાખું કે એ પરિહર?”

તારું સ્વરૂપ કેવું છે? તું અનંત વીર્ય-શક્તિનો સ્વામી છું. તારી ભતને ઓળખ. આત્માની ઓળખાણ કર, તો બીજા કોઈની ઓળખાણની જરૂર નહીં રહે. નિજ સ્વરૂપમાં જીન થાય છે ત્યારે જગતના બધા વૈભવો ફીક્કા લાગે છે. જ્યારે જેર ઉતરે છે ત્યારે ભાનમાં આવે છે. મોહની મૂર્છા ઉતરી જાય છે. જ્ઞાની પુરૂષો નિષ્કારણ કર્મણાનાં સાગર છે. કાંઈ વેતન લેતા નથી, માત્ર આપે છે. જ્ઞાની પુરૂષ કહે છે કે માનવ જન્મ મળ્યો છે તો ધર્મધ્યાનમાં આગળ વધો. જ્ઞાની મોહની નિંદ્રામાંથી જગાડે છે.

“હે જી શુર મહારા મોહરૂપી મોટો ભોરિંગ કરડયો અમને ભારી રે,
એનાં જેર ચડયાં આઠે અંગ કાળજડામાં સાલે રે, તમ વિના કોણ ઉતારે!”

જીવને મોહરૂપી ભોરિંગ કરડયો છે. તેનું જેર આખા શરીરમાં વ્યાપી ગયું છે. આ જેરને શુર વિના કોણ ઉતારશે? શુર સાચો રસ્તો બતાવનાર, ભવનાં બંધન તોડનાર અને ભૂલા પડેલાંને માર્ગ બતાવનાર ભોમિયો છે. ભવરણમાં ભૂલા પડેલાંને શુરની જરૂર છે. ગોર અને શુરમાં ફેર છે. ગોર પરણાવી દે જ્યારે શુર બંધનથી છોડાવે છે.

દ્વારિકા નગરીમાં પ્રભુ નેમનાથ પધાર્યા છે. નેમકુમારનું નાની ઉંમરથી જ ઘણું બળ હતું. કૃષ્ણ વાસુદેવ તેમનું બળ ક્ષીણ કરવા કન્યા પરણાવવાનો વિચાર કરે છે. “વાંઠાનો વિશ્વાસ કોણ કરે? સ્ત્રી વિના ઘર નહીં.” આ પ્રમાણે ભાભીઓ ન્હાવા બેઠેલા દિયરને કહે છે, અને ત્યાંથી પાણી લઈ લે છે અને કહે છે, પરણવાની હા પાડો તો પાણી આપું. પરણ્યા વિના કેવી તકલીફ પડે છે તે બતાવે છે. નેમ કુમાર ત્રણ જ્ઞાનનાં ધણી છે. રાજુલ સાથે નવ ભવની પ્રીત છે. સદેશો દેવા જવાનું છે. પણ ભાભી કહે છે. “તમારામાં તેવડ નહીં હોય તો દાગીના આદિ અમે કરીશું, પણ એકવાર પરણવાની હા પાડો.” આ સાંભળી નેમકુમારનું મોહું મરકે છે.

તેથી નેમકુમારે પરણવાની હા પાડી એમ બધા માની લે છે. કઈ કન્યા આને યોગ્ય છે? એમ કૃષ્ણ મહારાજ વિચારે છે. સરખી કન્યા જોઈએ. જોડી સરખી ન હોય તો એકસીલન્ટ થાય અને વિચારમાં મતભેદ થાય. સત્યભામાની બહેન, ઉચ્ચસેનની બેટી અને ધારિણી ની અંગબત રાજુલ સર્વગુણ સંપન્ન છે. સર્વ લક્ષણ યુક્ત છે. તે મણી જેવી ચમકે છે. રાજુલ ચોસઠ કળામાં પ્રવીણ છે. ઉચ્ચસેન કહે છે. “નેમકુમાર પોતે પરણવા આવે તો મારી કન્યા પરણાવું” દ્વારિયો ખાંડાની ધારે પરણે છે. કૃષ્ણ કહે છે. ‘ભલે, નેમકુમાર પરણવા

આવશે.” આ બાબુ વરરાબને તૈયાર કરે છે. સ્નાન-મંજન કરાવી મૂલ્યવાન વસ્તો પહેરાવી મુગટ બાંધે છે. બંને હાથે બાબુબંધ, કેડે કંદોરો, ગળે હાર, પગમાં રત્નજડિત તોડા પહેરાવે છે. નેમકુમાર ઈંદ્ર જેવા શોભાયમાન લાગે છે. ધામ-ધુમથી જન રવાના થાય છે. જન આગળ સ્ત્રીઓ મંગળ ગીતો ગાય છે. આ વરરાબ જુદા છે. ઠાડમાઠથી જન આવે છે. વાસુદેવના શ્રેષ્ઠ હાથી ઉપર રત્નજડિત પાલખીમાં નેમકુમાર બેઠા છે. લોકોનો ઉત્સાહ માતો નથી. જેવા માટે દોડાદોડી કરે છે. નવલાં-નવલાં વસ્ત્રો પહેરીને જનમાં જોડાય છે. લોકો જુદી-જુદી વાતો કરે છે. આવો નેમકુમાર જેવો પતિ મળવો મુશ્કેલ છે, તો કોઈ કહે છે, રાજુલ ઘણી ભાગ્યશાળી છે.

“ આવે આવે રે (૨) નેમ કુમાર ઢોલ નગારાં વાગે વાબાં,
ઠાડ ભર્યા આવે વરરાબ....આવે....

નેમકુમાર પરણવા માટે વેવાઈ તરફથી આવેલા રથમાં બેસી આવી રહ્યા છે, સામૈયા માટે ખડેનો દોડધામ કરે છે. રાજુલ ગોખમાં બેસીને રાહ જુએ છે. હૃદયમાં ભિંમિંઓ ભિંજો છે. પણ તેનું જમણું અંગ ફરકે છે એટલે રાજુલનાં પેટમાં ફાળ પડે છે, કે શુભ લક્ષમાં આ અમંગળ કેમ ? રાજુલ અંગરકુરણની બાજુકાર હતી, તેથી તેને લાગ્યું કે આનું શુભ પરિણામ નહીં આવે. જન આવે છે. મોટું જીલ્લું છે.

“ આવી રહી છે જન જ્યાં મંડપને મોઝાર, નેમકુમારે સાંભળ્યો પશુઓનો પોકાર, શાની આ ચીચીયારીઓ પૂછતા તત્કાળ, કેમ રડે આ મુંગા પ્રાણી ઉત્તર ઘો તત્કાળ.”

મોટી જબરજસ્ત જન આવે છે. નેમકુમારનાં કાન ઉપર ચીચીયારીઓનો કર્ણ અવાજ આવે છે.

“ જન તમારી આવે ભલે, પણ જન અમારા શીદને જલાવો,
પ્રાણ બચાવો, પ્રાણ બચાવો, પ્રભુજી અમારા પ્રાણ બચાવો.”

હે પ્રભુ ! તમારી જન આવે છે. ને અમારા જન નીકળી બચે છે. ફરકને શાતા-મુખ મમે છે. કોઈ ને મરવું ગમતું નથી. બધાંને જીવવું ગમે છે. જે પંખીઓ ઊડી બચે એને પાંજરામાં પૂર્યાં છે. અને જે-કોડી બચે તેને ખીલે બાંધ્યા છે. એ બધાં દુઃખી દુઃખી થઈ ગયા છે. નેમ પ્રભુએ પશુઓનો પોકાર સાંભળ્યો. આ ચીચીયારી શાની ? આટલો કલરવ શાનો ? સારથીને પૂછે છે. “ આ બધો ભયજનક અવાજ કેમ આવે છે ? ” સારથી જવાબ આપે છે. “ આ બધાં પ્રાણીઓ તમારા લક્ષ માટે પૂર્યાં છે. તમારા લગ્નમાં યાદવોને આ પશુપંખીઓના માંસનું ભોજન કરાવવાનું છે.

“ મારે ખાતર અનેક જીવોની હિંસા નથી રહેવાતી,
નથી પરણવું, નથી પરણવું, આ કતલ નથી જોવાતી.”

સારથીને કહે છે. “જીઠ, જીલો થા. આ પશુઓ કતલ કરવા યોગ્ય નથી. જલ્દી આ પિંજરાના બારણાં ખોલી નાખ અને આ જીવોને અલયદાન આપ.” સારથી બારણું ખોલે છે. મૂંગા પ્રાણીઓ આશીર્વા આપતાં તત્કાળ વનમાં નાસી જાય છે. અને જીડી શકે તેવા પંખીઓ આકાશમાં જીડી જાય છે. “રથને પાછો વાળ. સારથી, રથને પાછો વાળ.” સારથીને રથ પાછો વાળવાનું સૂચન કરી નેમકુમાર બધા દાગીના સારથીને આપી દે છે.

કોઈ જીવને તમે જાન આપી ચકો છો? ‘ના’ તો કોઈને જીવ લેવાનો તમને શો અધિકાર છે? જાન પાછી વળે છે. “અરે નેમકુમાર પાછા કેમ જાય છે? “શ્રી કૃષ્ણ પૂછે છે. જો આમ બને તો ચાદવોનું નાક કપાઈ જાય. આવા બનાવ ક્યાંય બન્યા નથી. રાબુલ વિનવે છે. હે નાથ! તમે પાછા ન જશો. રાબુલ ધ્રુસકે ધ્રુસકે રડે છે. તે બેલાન થઈ જાય છે. કન્યા લીધા વિના જાન જાય નહિ, બદરકુળની આ રીત નથી. પણ નેમકુમારે જે નિર્ણય લીધો એમાં ફેરફાર થાય નહીં. ઉગ્રસેન આદિ કહે છે. કન્યાને તો પરણો, કતલ નહીં કરાવીએ. નેમકુમારનો તો એક જ જવાબ છે. “હવે એ નહિં બને. અમે શિવરમણીને વરીશું.” રાબુલની માતા કહે છે “રાબુલ! રોઈ-રોઈ ને શા માટે અડધી થાય છે? દુનિયામાં વરરાજાનાં ક્યાં તોટા છે? આપણે તારા માટે નેમકુમારથી અધિક શોભીતો એવો વર શોધશું.” માતાનાં વચનો સાંભળી રાબુલ કહે છે.

“તને વિનવું છું માડી તારા પગમાં પડી, હવે નહીં રે ઓઢું હું બીજાની ચુંદડી, બીજાનાં મીઠાળ મારે નથી બાંધવા, બીજા કોઈ દેવને નથી રે આરાધવા, નવલી દુનિયાની મને કેડી જડી, હવે નહીં રે ઓઢું હું બીજાની ચુંદડી.

રાબુલ દેવી માતાને કહે છે, “મારે અંગે તો તેની પીડી ચડી છે. પતિનાં પગલે ચાલવું એ સતીનો ધર્મ છે. પતિનૃત્યને તો એક જ પતિ હોય. શરીરથી લગ્ન થાય એ લગ્ન નથી પણ હૃદયનાં લગ્ન થાય એ સાચા લગ્ન છે. હવે નેમકુમારને પગલે જવું છે અને જોગી પાસે જોગણ થઈ રહેવું છે.” આજે હજારો વર્ષથી આપણે નેમ-રાબુલને યાદ કરીએ છીએ. તેઓ કેવા બ્રહ્મચારી હતા. જગતમાં જેની જોડ જડે નહિં. નેમે દિક્ષા લીધી. પછી રાબુલે દિક્ષા લીધી. નેમનાથ ભગવાનને દીક્ષા લીધા પછી ચોપનમે દિવસે કેવળજ્ઞાન થયું. દીક્ષા લીધા પછી નેમનાથ ભગવાન દ્વારિકામાં પધાર્યા છે. નિષધકુમાર પ્રભુની વાણી સાંભળે છે. તેનામાં કેવું પરિવર્તન થશે તે અવસરે.....

બ્યાખ્યાન...૧૮

શ્રાવણ વદ ૧૪ ને ગુરુવાર તા. ૧૯-૮-૭૧

[પર્વપણ પર્વ-દિવસ બીજે]

અનંતરાની ત્રૈલોક્ય પ્રકાશક શ્રમણ લગવાન મહાવીર સ્વામીએ લવ્ય જીવોને સિદ્ધાંતથી સમજાવ્યા. સિદ્ધાંત એટલે ત્રણેય કાળે સિદ્ધ થયેલી વસ્તુ તેનું નામ સિદ્ધાંત. અગ્યાર અંગ, બાર ઉપાંગ, ચાર મૂળ, ચાર છેદ અને ઊરમું આવશ્યક સૂત્ર, એમ બત્રીસ સિદ્ધાંત વર્તમાનમાં મોજાઈ છે.

બારમા ઉપાંગમાં બળદ્રના પુત્ર નિષધકુમારનો અધિકાર ચાલે છે. તે કાળે અને તે સમયે લગવાન નેમનાથ બાવીસમા તિર્થંકર દેવ દ્વારિકામાં પધાર્યા છે. પ્રભુ પોતાની વાણીનો પ્રવાહ વહેવડાવે છે. લવ્ય આત્માઓ અપૂર્વ ઉદ્ધાસે એ વાણીનું પાન કરી કૃતકૃત્ય બને છે.

સુતેલાને જાણત કરવા માટે પર્વપણ પર્વ છે. જીવોએ રોજ ધર્મનું આરાધન કરવું જોઈએ અને પર્વપણમાં વિશેષ ધર્મ આરાધના કરવી જોઈએ. જેમ બને તેમ જોર લગાવો અને ધર્મધ્યાનમાં બેસી જાવ. કેટલાંયને એમ થાય છે કે બાર મહીને આ પર્વ આવે છે, તો બને તેટલી ક્રિયા કરી લઉં. આ પર્વમાં આત્માનો કસ કાઢવાનો છે. તમે કેરીમાંથી રસ કાઢો છો અને જોટલા તથા છોતરાને ધોઈ નાખો છો અને જોટલા છોતરાનો રસ કાઢી ફેંજેતો બનાવો છો. એક એક વસ્તુની અંદરથી કસ કાઢતા તમને આવડે છે. તો માનવ જીવન પ્રાપ્ત થયું છે તેમાંથી શો કસ કાઢ્યો? કયા તત્ત્વને ખેંચ્યું? શરીરની તમને જેટલી કાળજી છે તેટલી આત્માની કાળજી છે ખરી?

ડોક્ટર કહે છે-ડાયાબીટીસ છે, ખાંડ ન ખાવી. ઘેર દીકરીના લગ્ન હોય, ભાત-ભાતની મીઠાઈ બનતી હોય તોપણ તમે તે ખાશો? ડોક્ટર કહે છે તેનું કંઈ માનો છો. પણ શુદ્ધેવ બતાવે એ રસ્તો સ્વિકારવો જોઈએ એમ લાગે છે? આ ઉત્તમ અવતારમાં વિરતિના કુહાડા વડે કર્મને ખાખરા જેવા ખોખરા કરી નાખો. કર્મના પડને ભેદવા માટે આ પર્વપણ પર્વ છે. આજ સુધી જીવે શરીરને ખવડાવ્યું. માલમલિદા ઉડાવ્યા. પણ આત્માને માટે કંઈ કર્યું નથી. હું કોણ છું? ક્યાંથી આવ્યો છું? ક્યાં જવાનો છું? આ સંસારનો અંત ક્યારે આવવાનો છે? આવા વિચારો આવે છે?

મુંબઈથી સ્ટીમર ઉપડી તો પાંચ દિવસે, પચીસ દિવસે, મહિને, બે મહિને, છ મહિને પણ કિનારો તો આવશે જ. પણ આ લવસમુદ્રમાં અનંતકાળથી આપણું નાવડું

ભટકી રહ્યું છે તેનો કિનારો દેખાય છે? આત્મા ક્યાં સુધી આ ભવસમુદ્રમાં ભટકતો રહેશે તેની કાંઈ ખબર છે? ધર્મમાર્ગમાં વીચરેલો ફેરવેલો અને મોક્ષ માટે બને તેટલા પ્રયત્ન કરી છૂટો. સંતપુરુષોનો સમાગમ કરી, તેના ચરણોનો આશ્રય લઈ ભવની કટ્ટી કરવા પ્રયત્નશીલ બનો.

નિષધકુમાર નેમનાથ પ્રભુને વંદન કરવા જાય છે. નેમનાથપ્રભુ પાસે અઢાર હજાર સાધુ છે. આજે બધો આંકડો ભેગો કરો તો કેટલા સાધુ થશે? આજે સાધુ-સંસ્થામાં ભારે ખોટ પડી છે. જે શાસ્ત્રના મર્મ જાણનારા વિદ્વાન સંતો હતાં તે રવાના થયાં. હવે દિક્ષિત થાય છે બહુ થોડા. સાધુ શ્રાવકમાંથી જ થાય છે ને? દિકરાને B.A.B.T. ની તાલીમ આપો છો. ઇન્જનેર, ડોક્ટર બનાવો છો પણ સાધુ નથી બનાવતા. આ પાટ પર ભેસનાર તો જોઈશે ને? ચોમાસામાં સારા સાધુ જોઈએ છે પણ ચાર દિકરામાંથી એક દિકરાને ધર્મની તાલીમ આપવી અને વીર પ્રભુનો વારસદાર બનાવવો છે. એવું ચિંતવનાર કેટલા માતાપિતા છે? અત્યારે તો સાધુ સંખ્યા ઘટતી જાય છે. ખંડેનો ઘણી આ પંથે વળે છે. આ પંથ વીરનો પંથ છે. અહીં કર્મ સામે જંગ મચાવવાનો છે. લડત ચલાવવાની છે. બહાદુર લડવૈયો જ્યારે રણસંગ્રામમાં જાય છે ત્યારે તંબુમાં સૂઈ રહે નહીં, પણ બહાદુરીથી લડે છે. અગાઉ ગાંધીજીની લડતમાં વીરપુરુષો ગાતા હતા કે-

“ હિંદના બાળકો હોય તે જાગજો, માત માગી રહી પુત્ર સેવા,
યુદ્ધની નોખતો ગડગડી આંગણે, આજ આરામ કે ઉંઘ કેવા ? ”

કર્મની સામે મોરચા માંડવાના છે. જંગ ખેલવાના છે, તો પ્રમાદ કેમ કરાય? યુદ્ધની નોખત વાગી છે. કેસરીયા કરીને નીકળી જાવ. છાતી દેખાડજો, પીઠ દેખાડજો નહિં. હિંદમાતા નવલોહીયાતું અલિદ્વાન માગી રહી છે. આ સાંભળી યુવાનોમાં વીરતાનું મોજું ફરી વળે છે. નાના નાના યુવાનો કહે છે કે અમારે લડાઈમાં જવું છે. અમે પણ લડાઈમાં જોડાવવાનું કહીએ છીએ. પણ આ આંતરિક લડાઈ છે. જે શૂરવીર હોય તે પાછી પાની ન કરે. આત્મ દેવ પર કર્મ સત્તાનું જોર ખૂબજ છે. કર્મ સત્તાને હંફાવવી છે. તો વીરસ કેળવી ધર્મ યુદ્ધ શરૂ કરવાનું છે. આજ સુધી જીવે વિભાવ ભાવ કરી ઘરનું નખખોદ કાઢી નાંખ્યું છે. જન્મ ન લેવો હોય તો પણ એને જન્મ લેવો પડે છે. આત્માનો મૂળ શુષ્ક અવ્યાખાધ છે. છતાં કર્મે નિરોગીને રોગી બનાવ્યો છે. કર્મ-સત્તાએ આત્માને સાવ હતાશ કરી નાંખ્યો છે. હવે ધર્મસત્તા આવે તો કર્મસત્તાના ઉઠામણાં થાય. આપણે પણ આ પ્રયત્ન કરવો પડશે. તો જ પર્યુષણ પર્વ ખરાં ઉજવ્યાં ગણાશે. પર્યુષણ પર્વ જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્ર અને તપની આરાધના કરવા માટે છે. જૈન-શાસનમાં આપણે આવ્યા છીએ. અહીં આરાધના નહીં કરીએ તો બીજે ક્યાંય થઈ શકવાની નથી, એ નક્કી માનજો.

વનવગડામાં ચાલ્યો જતો કોઈ એક મુસાફર પાંચ દસ માઈલ ચાલ્યો એટલે પડી ગયો છે. તાપ પણ સખત લાગ્યો છે. ત્યાં એક વડલો જુએ છે. જલદી ચાલીને વડલે પહોંચે છે. ત્યાં ઠંડો પવન આવવાથી શાંતિ મળે છે. ઠંડક અનુભવે છે અને થાક પણ ઓછો થઈ જાય છે. એમ આ શાસનમાં આવે છે તેના પાપ-તાપ, પરિતાપ, સંતાપ દૂર થઈ જાય છે.

“ત્રિવિધ તાપ સૌના એ દૂર કરે છે, શરણે જનારા સૌએ શિવલક્ષ્મી વરે છે, જૈન શાસન એ શીતળ વડલાની છાંય છે, છે જ્ઞાન ને બેજ્ઞાન બની બૂલ ખાય છે, અમૃત મૂકીને ઝેર પીવાને તે જાય છે, તરસ્યા જીવોને માટે પરબો હબાર છે, એ પુન્યધામમાં તું શોધી લેને સહારો, અજ્ઞાનીઓને જ્ઞાનના જ્યાં દાન થાય છે.

જ્ઞાની પુરૂષો કહે છે, જૈન શાસન એ વડલો છે. એની એવી શીતળ છાયા છે કે તેની નીચે બેસનાર જીવ આધિ-વ્યાધિ અને ઉપાધિના દુઃખથી મુક્ત બને છે. તરસ્યા જીવોને માટે જ્ઞાની પુરૂષોએ ઠેકાણું ઠેકાણું પરબો બાંધી છે. ઠેર ઠેર સાધુઓના ચોમાસાં થાય છે. ભગવાન વીરની વાણીના પાન થાય છે. તમને વીરવાણીની તરસ છે ને ? સાંભળતાં એકાગ્ર ચિત્ત થાય છે કે વિચારો ધૂમે છે ? અહીં વ્યાખ્યાન સાંભળતા હોય પણ મનમાં વિચારો ઘરના ચાલતાં હોય તો સંભળાય શું ? ઘર છોડીને આવ્યા પણ ચાવીમાં ઘર સાથે લાવ્યા. મોહ મમતા છોડી સમતાના ઘરમાં આવો. સુદેવ સુગુર અને સુધર્મને શરણે આવે એને શિવલક્ષ્મી વરે છે. પૈસાને શરણે રહેનારને શિવલક્ષ્મી વરતી નથી. ધનને માટે ધમાધમ કરે, ઉપાશ્રયમાં પણ ધનની વાતો કરે. જે પૈસા જોલે તે પ્રતિક્રમણ કરાવી શકે. તમારા ઘેર પણ પૈસાની વાત અને અહિંયા પણ પૈસાની વાત ? અહીં તો મોહ છોડવાની, તપ ત્યાગ કરવાની, પ્રદ્યયર્થ આદરવાની વાતો કરવી જોઈએ. જેને મોહ છૂટશે એ ટેબલ પર નોંધાવી જશે.

એક વખત રાજકોટની અંદર એક યતિશ્રી શેવકાળ માટે પધાર્યા હતા. તેમનું વ્યાખ્યાન બધાંને બહુ ગમી ગયું. તેથી બધાંને વિચાર થઈ ગયો કે આ યતિશ્રીને ચોમાસા માટે વિનંતી કરીએ. શ્રાવકો વચ્ચે વાટાઘાટ ચાલતી હતી. આ વાતની યતિને ખબર પડી જાય છે. એક રાત્રે યતિશ્રી ચેલાને વાત કરે છે. કોઈ ઉપાશ્રયમાં છે નહિ ને ? ચેલાએ કહ્યું : ના, કોઈ છે નહિ, પણ એક વાણીયો રોજ રાત્રે ઉપાશ્રયમાં આવે છે ને કેયળા ઉપર અંધારામાં સૂઈ રહે છે. એ અંધારામાં સૂતેલો છે પણ દેખાણું નહિ. આગળ ઉપાશ્રયમાં લાઈટ ફીટીંગ નહોતું. અન્ય દર્શનવાળા પણ જાણતા કે ઉપાશ્રયમાં તો અંધારું જ હોય. આજે તો ઉપાશ્રયમાં લાઈટો થાય છે.

યતિશ્રી ભવિષ્ય જોવામાં હોંશિયાર હતા. ચેલાને વાત કરે છે. કે આ વખતે દુકાળ પડવાનો છે. પાણીનું ટીપું પણ પડશે નહિ. શ્રાવકોએ ચોમાસું રહેવા માટે ઠંડાવ

પસાર કર્યો છે. તેઓ આપણને ખૂબ વિનંતી કરશે પણ આપણે અહીં રહેવું નથી. પેલો બાણિયો જગતો હતો. તે આ વાત સાંભળી ગયો. એટલે વિચારે છે કે આ વાત કોઈ ક્યાણુ શ્રાવકને કરવી જોઈએ, નહિતર ગામ આખાને બૂખે મરવાનો વખત આવશે.

તે ગામમાં ક્યાના સાગર એવા જાદવજી હેમરાજભાઈ શ્રાવક હતાં. તેમને ત્યાં જઈ શેઠને એકાંતમાં બોલાવે છે. આ શ્રેષ્ઠિને એમ થયું કે બે પાંચ હજાર રૂપિયા જોઈતા હશે. બીજું તો આ ગરીબને મારું શું કામ હશે? આ શેઠ હૃદયના ક્યાણુ છે. ગરીબોની વાત શાંતિથી સાંભળે એવા છે. આજે ઘણાંને ગરીબનાં સાસુ પણ જોવું ગમતું નથી. અને તેની સાથે વાત કરતાં પણ શરમ આવે છે.

આજે જગતના લોકોને પૈસાનું માન છે. પૈસાવાળાનો આદર-સત્કાર કરે છે. પછી બહેને તે ઈડાંનો રસ પીતો હોય, દારૂ પીતો હોય, માંસ ખાતો હોય, પરસ્ત્રીમાં રમતો હોય! પણ જો તે પાંચ હજાર સંસ્થામાં આપશે તો સૌ તેને માન સહિત બોલાવશે, મોટો માણસ કહેશે, પણ આવા મોટા શા કામના? પૈસાથી ધર્મ થતો નથી. ધર્મ ભાવનાથી આવે છે.

શાલિભદ્રનો જીવ ગત જન્મમાં ભરવાડનો બાળક હતો. એક તહેવારને દિવસે તેને ખીર ખાવાનું મન થયું. માતાએ માગી-લીખીને ખીર તૈયાર કરી, અને થાળીમાં ઠારી. પોતે પાણી ભરવા ગઈ. ભરવાડ બાળક ખીર ખાવા અધીરો બન્યો છે. તે વખતે માસ-ખમણના પારણાવાળા એક મુનિ પધારે છે. તેમને બધી ખીર વહોરાવી દે છે. મનમાં જરાય દુઃખ થતું નથી. તેની માતા આવીને જુએ છે ત્યાં છોકરો થાળી ચાટતો હોય છે. માતાને થયું કે બધી ખીર ખાઈ ગયો. શુદ્ધ ભાવે વહોરાવેલ ખીરના પ્રતાપે શાલિભદ્રના ભવમાં અપાર સમૃદ્ધિ પ્રાપ્ત થઈ.

આજે તમને પાટિયાંદાન કરવું ગમે છે કે શુભદાન? તમે બીજાને દાન આપો ત્યારે વિચારો કે “હું આ દાન આપું છું પણ હું તો નિમિત્ત માત્ર છું. તેનું પુણ્ય મને દાન આપવાની પ્રેરણા કરે છે.” લોક કથાય છૂટે તો ઉદ્ધાર થાય. કોઈની શરમથી કે બળજબરીથી આપેલું દાન તે સાચું દાન નથી. ભાવ વિનાનું દાન કલેવર જેવું છે. બોલ્યો જેટલા રૂપિયા કમાતા હોય એનો દસમો ભાગ આગાખાનને મોકલાવે. તમે ધર્મસ્થાનમાં કેટલું આપો છો? તમારું ધરખર્ચ કાઢો. પુત્રપુત્રીના લગ્નના ખર્ચા કાઢો. દીકરીના લગ્નમાં આટલા મણુ આઈસ્ક્રીમ વપરાણો. વાળ વગડાવ્યાં, એવું અભિમાનપૂર્વક કહો, પણ ભાઈ, તે તારા સાધર્મી બંધુ માટે શું કર્યું? ધર્મ માટે શું કર્યું? અહીં તો કરે થોડું અને ગાજે વધારે. જે કંઈ કરવાનું છે તે તમારા માટે કરવાનું છે. બીજાના ઉપર પાડ કરવા નથી કરવાનું.

જાદવજી હેમરાજ સુપાત્ર જીવ છે. કંજુસ નથી. તેમને વાત કરવાથી દુષ્કાળમાંથી જીવો બચી જશે. એમ સમજી પેલો ગરીબ માણસ કહે છે. શેઠ, કાલે રાત્રે ચતિશ્રી એમના શિષ્યને કહેતાં હતાં કે “આ વખતે દુકાળ પડવાનો છે, એટલે આપણે અહીં ચોમાસું કરવું નથી.” આ વાત સત્યી છે કે ખોટી તે નક્કી કરવા, શેઠ ડેપ્યુટેશન લઈને ચતિશ્રીને વિનંતી કરવા ગયાં અને પાઘડી ઉતારીને ખૂબ દબાણપૂર્વક વિનંતી કરી તો પણ ચતિશ્રી રહેવા માટે માન્યા નહિ. તેથી જાદવજીભાઈને વાણીયાના વચન પર વધુ વિશ્વાસ બેઠો. શેઠે રૂપિયા રોકીને ઢાણા લેવા માંડ્યા અને કોઠારો ભરવા માંડ્યા. બીજા વેપારી કહેવા માંડ્યા કે આ શેઠનું ચસકી ગયું લાગે છે. જ્યાં ત્યાંથી ઢાણો ભરવા માંડ્યો છે. શેઠનો મુનિમ પણ કહે છે કે ભમે આટલા ઢાણા શા માટે ભરો છો ? માથે ચોમાસું આવે છે. જાદવજીભાઈ કંઈ જ બોલતા નથી. ચોમાસું શરૂ થયું. શ્રાવણ મહિને પણ આવ્યો, પણ વાદળી ભરાણી નહિ. સાવ ખાલી આવે ને વહી જાય. ઠેકાણે ઠેકાણે રામધુન મંડાણી. કોઈ બપ જપવા માંડ્યા, પણ પાણીનું ટીપું પડ્યું નહિ. નદીઓ, તળાવો સુકાવા લાગ્યાં. સૌ પાણી પાણી કરવા લાગ્યા. લોકોને થયું કે અરે આ કેવી દશા બેઠી છે ? જાદવજીભાઈએ રસોડા ખોલી નાખ્યાં. રોટલો અને અડદની દાળ પીરસવા માંડ્યા. બે કરાવું હોત તો હસ પંદર ગણા ભાવ મળત, પણ અત્યારે તો તક મળી છે પુણ્યની કમાઈ કરવાની અને ગરીબોની આંતરડી ઠારવાની.

“તું નિત નવલા લોજન આવે, નિત્ય મહેફીલમાં રંગ ઉડાવે,
અન્ન વિના ત્યારે કેઈ ગરીબનો લાડકવાયો પ્રાણુ શુભાવે,
જૂખ્યાની અનુકંપા ના તારું દિલ વલોવે,
ફેગટ તારી લક્ષિત એનું ફળ કંઈ ના હોવે,
દુઃખડા દેખી જગના બે તારું દિલ ના રાવે.”

રોજ રોજ જીભડી નવું નવું ખાવાનું માગે છે. રોજ રોજ માલમલીદા ઉડાવવા જોઈએ છે. પણ ગરીબો તરફ દષ્ટિ પડે છે ? દીનદુઃખીને જોઈ તમારા દિલમાં બે તેના પ્રત્યે લાગણી ન થતી હોય તો સમજાવે કે હજી સાધર્મીની લક્ષિત કરવાના ભાવ જાગ્યા નથી.

જાદવજીભાઈ ગરીબોને જમાડે છે, તે કેટલાક માણસોને ગમતું નથી. ગામમાં ખરાબ માણસો પણ હોય છે. ઈર્ષાળુ માણસો વિચાર કરે છે કે લાખાધિરાજનું નામ આવવું જોઈએ. આ વાણીયાનું નામ આવે એ ઠીક નહીં. માણસો રાજ પાસે જાય છે અને કહે છે કે, આ વાણીયો બધાને જમાડે છે, એની વાહ વાહ બોલાય છે ને આપનું તો કોઈ નામ પણ જાણતું નથી. માટે કંઈક કરવું જોઈએ. રાજાએ માણસોને જવાબ આપ્યો. તેને માટે હું યોગ્ય પગલા લઈશ. તમે ચિંતા કરશો નહિ. તે પછી રાજાએ શેઠને બોલાવ્યા. શેઠ

દરબારમાં આવે છે અને કહે છે “અન્નદાતા ! મને આપે કેમ ચાલુ કર્યો ?” રાજાએ કહ્યું : તમે આવાં સારાં કામ કરો છો તે જાણીને મને ખૂબ આનંદ થયો છે. રાજ્યની શોભા વધે તેમ કરજો. પૈસા ભેંધો તેટલા રાજભંડારમાંથી લઈ જાઓ. પણ લોકોને જમાડવાનું ચાલુ રાખજો. રાજા તરફથી દરમાન મળતાં જાદવજીભાઈએ ‘વિચાર્યું’ કે હવે રાજાની શોભા વધે તેમ કરવાનું છે, તેથી તેમણે લાપસીનું ઓધણ મૂકાવ્યું. બધાને લાપસી પીરસી અને કમંડળથી ઘી પીરસવા માંડ્યું. બધા જાદવજી હેમરાજની જે બોલવા લાગ્યા. પેલા ઈર્ષાળુ માણસોને થયું કે હજી આ વાણીયાની જે બોલાય છે. માટે ફરીને લાખાધિરાજને વાત કરવી જોઈએ. તેઓ રાજા પાસે ગયા અને ચાડી ખાધી. હવે તો આખા જામના લોકો આવે છે. વાણીયો લાપસી અને ઘી ખવરાવે છે પણ હજી આપની જે બોલાતી નથી. પેલા વાણીયાની જે બોલાય છે. રાજાએ કહ્યું “લાઈઓ ! મેં જ એને કહ્યું છે. રાજની શોભા વધે તેમ કરજો. પૈસાની જરૂર પડે તો ચાડીથી લઈ જાઓ. ભંડારીને પણ મેં ચિઠ્ઠી મોકલી છે, અને પરવાનો પણ આપ્યો છે.” આ સાંભળી પેલા માઈઓએ કહ્યું “હા, હવે ખબર પડી. આટલું છૂટા હાથે કેમ વપરાય છે. તમારો પૈસો અને પોતે નામ કમાય છે.” રાજાએ કહ્યું : આ વાણીયો સાફ કામ કરે છે ને કમાય છે તેમાં તમારું શું બાય છે ? પેલા તો મૂંઝે મોઢે ચાલતા થયા.

પછી રાજા વાણીયાને બોલાવે છે. અને પૂછે છે કે કામ કેમ ચાલે છે ? જાદવજીભાઈ કહે છે. પ્રથમ રોટલા ને દાળ આપતો હતો, હવે લાપસી ને ઘી આપું છું. પછી ભંડારીને બોલાવી પૂછે છે કે આ વાણીયાએ કેટલા પૈસા ઉપાડ્યા છે ? ભંડારી કહે છે સાહેબ, હજી સુધી એક પાઈ પણ ઉપાડી નથી. રાજા શેઠને કહે છે કેમ શેઠ ! મેં લખી આપ્યું છતાં કેમ પૈસા લેતા નથી ! ‘અરે દરબાર ! જ્યારે ખાબોચીયું સુકારો ત્યારે દરિયો તો છે જ ને !’ શેઠે સહજ ભાવે જવાબ આપ્યો. વળી કહ્યું—સાહેબ, મારી ફરજ હું બજાવું છું. મારાથી બનતું કરું છું. આ વૈભવ-લક્ષ્મી અસ્થિર છે, તેનો મોહ કરવા જેવો નથી.

“વિદ્યુત લક્ષ્મી પ્રભુતા પતંગ, આયુષ્ય એ તો જળના તરંગ.”

લક્ષ્મી વિદ્યુત જેવી છે. મોહ, મમતાને છોડી લો તો તમારો ઉદાર થશે. જેટલું દેવાય તેટલું ધો. જાદવજીભાઈ મહાન સમાજ સેવક અને જૈન ધર્મી હતાં. જેનું કુટુંબ આજે પણ છે. નાણું કાયમ નથી રહેવાનું, પણ જાદવજીભાઈએ નામ અમર રાખ્યું. ધનવૈભવ કોઈ સાથે લઈ જતા નથી જાદવજીભાઈનો આ પ્રસંગ ૧૯૩૫માં બનેલો.

તિથિ’કર ભગવંતો એક વરસમાં ત્રણ અબજ ૮૮ કોડ ૮૦ લાખ સોના મહોરનું દાન આપે છે. એ સિલ્કા ઉપર તિથિ’કરનું નામ અને તેમના માતાપિતાનું નામ હોય છે,

દાન-શીલ-તપાદિ જે ક્રિયા કરે તેમાં હૃદયનો ભાવ ભેળવે. ધર્મ ઉપાગ્રય પૂરતો જ નથી, પણ જીવનનાં પ્રત્યેક પ્રસંગોમાં ધર્મ વણાઈ જવો જોઈએ. એક એક પ્રવૃત્તિ ધર્મમય હોવી જોઈએ.

ભગવાન નેમનાથ ભવ્ય જીવોને ધર્મનું સ્વરૂપ સમજાવે છે.

વ્યાખ્યાન નં ૩૯

આવણુ વદ અમાસ શુક્રવાર તા. ૨૦-૮-૭૨

અનંતજ્ઞાની વિશ્વ-ઉદ્ધારક શ્રમણભગવાન મહાવીર સ્વામીએ સિદ્ધાંતથી ભવ્ય જીવોને સમજાવ્યાં છે. સિદ્ધાંત એટલે ત્રણેય કાળે સિદ્ધ થયેલી વસ્તુ એનું નામ સિદ્ધાંત. સિદ્ધાંત એટલે અકર નિર્ણય. ભગવાને સિદ્ધાંત દ્વારા ભવ્ય જીવોને માર્ગદર્શન આપેલ છે. નિષધકુમાર સંતના સમાગમમાં આવે છે. ભગવાન નેમનાથ દ્વારિકા નગરીમાં ખીરાજમાન છે. અષાઢી મેઘની ગર્જના જેવી પ્રભુની વાણી ગળું રહી છે. ભવ્ય જીવો આ વાણી સાંભળી જીવનમાં ઉતારે છે. મિથ્યાત્વ જીવો મિથ્યાત્વ ભાવ ને મુકી સમ્યગ્દર્શનને પ્રાપ્ત કરે છે. દેશ વિરતી બને છે. સંતનો સમાગમ થવો એ ખૂબ દુર્લભ છે. સંતની વાણી સાંભળવાનો જોગ મળવો એ તો એથી પણ દુર્લભ છે.

“એક ઘડી આધી ઘડી, આધી મેં પુનિ આધ,
તુલસી સંગત સાધકી, કટે કોટી અપરાધ.”

તુલસીદાસ કહે છે. સાધુનો સમાગમ કરવાનો અવસર પ્રાપ્ત થાય તો અવસરને ક્યારેય ચૂકશો નહીં. ટાઈમ ન હોય તો પણ એકાદ ઘડી ત્યાં બેસજો. એટલો ટાઈમ ન હોય તો અધી ઘડી અને એટલો પણ ટાઈમ ન હોય તો અડધીમાંથી અડધી ઘડી પણ સંત-સમાગમ કરવાનું ચૂકશો નહીં. છેવટે સંતોના પવિત્ર દર્શનથી તો વંચિત ન રહેશો. સંતપુરુષોનાં સંગથી યાપોનો નાશ થાય છે. ભક્તામર સ્તોત્રમાં માનતુંગ આચાર્યે પણ આ જ વાતની પુષ્ટિ કરી છે.

“ત્વત્સંસ્તવેન ભવસંતતિ સન્નિવદ્ધમ્, પાપં ક્ષણાત્ ક્ષય મુપેતિ શરીર માજ્ઞામ્.
આક્રાન્ત લોકમલિ નીલમ શેષમાંબુ સૂર્યોશુભિન્નમિવ શાર્વરમન્થકારમ્ ॥ ૭ ॥

આપણે આત્મા મિથ્યાત્વ, અવિરતી, પ્રમાદ, કષાય અને અશુભ યોગનાં કારણે કર્મબંધ કરતા જ રહે છે. તેનાં ફળો ભોગવવા માટે સંસારમાં પરિબ્રમણ કરવું પડે છે. તેથી જુદી-જુદી યોગીમાં જન્મ, જરા, રોગ, મરણાદિ દુઃખનો અનુભવ કરે છે. આ કર્મબંધનથી મુક્ત કેવી રીતે થવું એ એક મોટી સમસ્યા છે. મહાપુરુષોએ એ સમસ્યાનો ઉકેલ આપતાં કહ્યું છે કે તમે કાંઈ ન કરો તો પણ અનન્ય ભાવે પ્રભુની ભક્તિ કરો, પ્રભુની સ્તવના કરો, તેથી શુભ ભાવોની પરંપરા જાગશે. પરિણામે ક્ષણ માત્રમાં બધાં કર્મોનો ક્ષય થઈ જશે. તેને વિશેષ દઢ કરવા ઘટાંત આપી સમજાવે છે કે રાત્રિનો અંધકાર ચોમેર વ્યાપેલો હોય, એ અંધાર કેવું હોય? તો કહે છે ભ્રમર જેવું કાળું હાથો હાથ પણ સુઝે નહિ. કોઈ સામે મળે તો પણ અથકાઈ જાય. આવો અંધકાર પણ પૂર્વાકાશમાં સૂર્યના કિરણો કુટતાં જ નાશ પામે છે, તેમ માનવ હૃદયમાં જીનેશ્વર દેવોનાં શુભોનો પ્રકાશ થતાં તેમાં છૂપાઈ રહેલાં સઘળાં પાપકર્મોનો તરત નાશ થાય છે.

હે સાધક આત્માઓ! હમેશાં એવી ભાવના ભાવો કે શ્રીજીનેશ્વરનાં ચરણકમળનું સ્મરણ અનંતાનંત સંસારની પરંપરાનો નાશ કરનારું છે. તો મને શરણરૂપ થાઓ. ભક્ત-જનોને ભક્તિનો ઉલ્લાસ જાગે છે ત્યારે પ્રભુ તરફ ભક્તિ જાગે છે. સંસાર તરફની આસક્તિ, મમત્વ તથા મોહ એને વાસના-ભાવ કહેવાય છે. અને પ્રભુ તરફનો પ્રેમ, સદ્ગુણનાં શુભનું બહુમાન-એને ભક્તિ કહેવાય છે. ભક્તિ એ તરવાનું ઉત્તમમાં ઉત્તમ સાધન છે. અપ્રશસ્ત રાગને હટાવવા માટે પ્રશસ્ત રાગનો આશરો લેવામાં આવે છે. એક કાંટો કાઢવા બીજે અણીદાર કાંટો બેઈ એ. અંતે બંને હેય (ત્યાજ્ય) છે. ચિત્તને શુદ્ધ બનાવવા માટે તપ જપ-દાન-દાન-વિ. સોડા-સાબુ છે. ભક્તિ પાણી છે. જરૂરિયાતનો નાશ થવો એ ભક્તિની પૂર્ણતા છે. ભક્તિના ચાર પ્રકાર છે. (૧) આર્તભક્તિ (૨) અર્થાર્થ ભક્તિ (૩) જિજ્ઞાસા ભક્તિ (૪) તન્મયભક્તિ.

(૧) આર્તભક્તિ :- ઘણાં માણસો જ્યારે દુઃખ આવી પડે ત્યારે ભક્તિ કરવા લાગે છે. વહાણની અંદર જતા હોય, તોફાન ચડ્યું હોય, સમુદ્ર ગાંડોતુર થયો હોય, મોજાં ઉછળી રહ્યા હોય અને નતંકીની જેમ વહાણ નાચતું હોય ત્યારે નાવિકો કહે છે. તમે તમારા ભગવાનને યાદ કરી લ્યો. ત્યારે કોઈ મહાવીરને, કોઈ રામને, કોઈ કૃષ્ણને, કોઈ કાળકાને, કોઈ અંબાને, કોઈ અલ્લાહને યાદ કરે છે. જીવન-મૃત્યુનો જંગ ખેલાઈ રહ્યો હોય, જીવનની આશા હુપ્ત થતી જતી હોય, ત્યારે ભગવાનને યાદ કરવા તે આર્તભક્તિ છે. આવા જીવો જ્યારે મોજ શોખ, સુખ સાદાળી હોય ત્યારે ભગવાનને યાદ કરતા નથી.

“મુશ્કેલી જ્યારે પડે હું ત્યારે તને યાદ કરું છું,
સુખી થતાં વિસરું તને ને દુઃખી થતાં યાદ કરું છું.”

યૌવન જ્યારે અંજે છલકે, પાપ કરે ત્યાં મુખડું મલકે,
જ્યારે કાયામાં કીડા પડે (૨) હું ત્યારે તને યાદ કરું છું.

જ્યારે જીવ યૌવનનાં મદમાં હિન્માદી બને છે ત્યારે પાપ કરતાં પાછું વાળી જોતો નથી. હોશિ-હોશિ પાપ કરે છે. પણ જ્યારે અંજે-અંગમાં રોગ વ્યાપી જાય, અસહ્ય પીડા થતી હોય સગાં-સ્નેહી, પુત્ર-પરિવાર કે ડોક્ટરો કોઈ બચાવી શકે તેમ ન હોય ત્યારે 'હે પ્રભુ !' આ દુઃખમાંથી મને મુક્ત કર' આવો પોકાર પાડે છે. આ બધાં આત્મ-લક્ષિતાના પ્રકાર છે. (૨) અર્થાથ' લક્ષિત-કોઈ પણ વસ્તુ મેળવવાની આશાએ લક્ષિત થાય છે તે અર્થાથ' લક્ષિત છે. ધન-માલ-મિલકત-કીર્તિ મેળવવાની આશાએ પ્રભુની લક્ષિત કરવાવાળા ઘણાં છે, પણ પ્રભુ પાસે ભૌતિક પદાર્થો માંગનારા મોટી ભૂલ કરી રહ્યા છે.

કંચન ને કામિની તમે દીધાં ત્યાગી, મોહ-માયા છોડીને થયા વીતરાગી,
વીતરાગી પાસે અમે લાડી-વાડી માંગીએ, તમે જેનો ત્યાગ કર્યો એજ અમે માંગીએ !

સાંસારિક દરેક પદાર્થો અનિત્ય છે, અસ્થિર છે. તેનો મોહ રાખવા જેવો નથી. લક્ષ્મીના મોહ દુર્ગતિનાં દ્વાર દેખાડનાર છે. આમ સમજી પ્રભુએ એનો ત્યાગ કર્યો. અને વીતરાગી બન્યા. એ વીતરાગ પાસે ભૌતિક સુખનો ઇચ્છુક લાડી-વાડી-ગાડી માંગે છે. આ એક પ્રકારની મુર્ખાઈ જ છે. પણ અજ્ઞાની જીવ સમજી શકતો નથી તેથી પારસની પાસે પથરાની માંગણી કરે છે. એક લક્ષ્મીની મૂર્તિ પાસે રોજ માંગણી કરે છે.

નીતર્યા ધી નો દીવો કરું, શીરા પુરીનો થાળ ધરું,
પ્રભુ રોજ વગાડું તારી ટોકરી, મને પરણાવો એક છોકરી.

હે પ્રભુ ! હું રોજ તારી લક્ષિત કરું છું. તારી સામે શીરા-પુરીનો થાળ ધરું છું. ધીનો દીવો કરું છું, અને ટોકરી વગાડું છું. તો તું એક સુંદર છોકરી સાથે મારા લગ્ન કરી દે. કૃષ્ણની લક્ષિત તો કરી પણ માંગણી કેવી કરે છે ? લક્ષિતની પાછળ કોઈ અપેક્ષા હોય તો તે સાચી લક્ષિત નથી. જીજ્ઞાસા લક્ષિત, લગવાનતું સ્વરૂપ શું છે ? આત્મા અને પરમાત્મામાં શો ભેદ છે ? એ બાણુવા જે લક્ષિત કરે છે તે જીજ્ઞાસા લક્ષિત છે. તન્મય લક્ષિત-આ લક્ષિતવાળાને કોઈ શારીરિક આદિ દુઃખથી મુક્ત બનવાની ભાવના નથી. ભૌતિક પદાર્થ મેળવવાની અભિલાષા નથી. ઈશ્વરી સ્વરૂપને બાણુવા માત્રની જ ઈચ્છા નથી, પણ પ્રભુમય બની જવું છે. કોઈ પણ સ્વાર્થ માટે આ લક્ષિત નથી, પણ આ લક્ષિતમાં પવિત્રતાનો પ્રકાશ છે. આ લક્ષિતમાં કોઈ પ્રકારની લાલસા-તૃષ્ણા કે ઈચ્છા નથી. આ ચાર પ્રકારની લક્ષિતમાં તન્મય લક્ષિત સાચી અને સર્વશ્રેષ્ઠ લક્ષિત છે. લીધેલો ખોરાક જો એકરસ ન બને તો તેનું લોહી બનતું નથી. તેમ જ લક્ષિત કરે છતાં તેમાં એકરસ ન બને તો તેનું યથાર્થ ફળ મળતું નથી. અસલી અને નકલી લક્ષિતમાં ફેર હોય છે.

મકલીનો ત્યાગ કરી અસલી ભક્તિ કરતાં શીખો. સામાયિક કરો, પ્રતિક્રમણ કરો, માળો ફેરવો. આ બધામાં તદ્દાકાર બની જાઓ. ક્રિયા થોડી કરો પણ ભાવ સહિત કરો તો તેની કિંમત છે.

ઝવેરીએ હુકાનમાં શોકેઈસ ગોઠવ્યો હોય અને બહાર બોર્ડ પણ માર્યું હોય, પણ શોકેઈસમાં ઢાગીના ન મૂક્યા હોય તો શોકેઈસની કોઈ કિંમત નથી. હુકાનમાં રટોક વિનાના શોકેઈસ વેપારમાં સહાયક થતાં નથી. તેમ ભાવ શુન્ય ક્રિયાની કોઈ કિંમત નથી. ઘણાં લોકો કહે છે કે અમે સામાયિક કરીએ છીએ પણ અમારું એક ચિત્ત રહેતું નથી. પેઢી પર બેસી નામું લખતા હો અથવા રૂપિયા ગણતાં હો ત્યાં એકચિત્ત થાય છે કે નહિ? થાય છે. આથી એમ ક્લિત થાય છે કે એક ચિત્ત તો થાય છે, પણ ધર્મક્રિયામાં થતું નથી. જ્યાં સુધી જીવને અંદરથી રૂચિ ન જાગે, તાલાવેલી ન લાગે ત્યાં સુધી એક ચિત્ત ન થાય. તમે પાશેરની કેરી લાવ્યા પણ જો તેમાં ગોટલો મોટો હોય, છાલ જાડી હોય, પરિણામે તોલો પણ રસ ન નીકળે તો તમારા પૈસા પડી ગયા લાગે ને? તેવી કેરીનો શો અર્થ? એમ કલાકો સુધી સાધના કરી પણ સમતાભાવ જરાય ન આવ્યો, તો તેવી સાધનાની પણ કિંમત શી? સાધના પછી જીવનમાં પરિવર્તન થવું જોઈએ.

સુવર્ણ ભસ્મ તો ખાધી પણ રોગ નાબૂદ ન થયો હોય તો તે સુવર્ણ ભસ્મ નહિ હોય અથવા શરીરમાં એવો કોઈ છૂપો રોગ હશે કે જેથી એની અસર નહીં થતી હોય. તેમ વીતરાગ પ્રભુને રટતાં-રટતાં આખી જીંદગી ચાલી જાય તો પણ એક અંશ રાગ ન ઘટે તો અરેબર વીતરાગને ભજ્યા જ નથી અથવા મનમાં એવી કોઈ વિકૃતિઓ છે કે વીતરાગ ભક્તિની જીવન પર કોઈ અસર જ થતી નથી. મહાન પુરૂષોનો સમાગમ કર્યો, વ્યાખ્યાનો સાંભળ્યા છતાં એવા ને એવા કોરા રહી ગયા તો કહેવું પડશે કે સંતની અંદર સંયમની સરિતા સુકાઈ ગઈ છે અથવા આવનાર કોઈ પાપી પ્રાણી છે. જેથી બાણીની ધારી અસર થતી નથી. માત્ર સાંભળવાથી કાર્ય થતું નથી. સાંભળીને જીવનમાં ઉતારવાનું છે. સંતનો સમાગમ માનવતા પ્રગટાવવા તરફ પ્રેરે છે. કુશળ કારીગર પત્થરને સુંદર મજાની આકૃતિ આપે છે એમ સંતપુરૂષો જીવનને નવી આકૃતિ આપે છે.

કોધ, માન, માયા, લોભથી આત્મા ઘેરાઈ ગયો છે. તેને સદગુણ તરફ દોરે છે. સંતના સમાગમમાં આવનાર ઘણાંઓએ પોતાના જીવનમાં પરિવર્તન આવ્યું છે. અહીં જેવું જીવન વાદિમકીનું હતું, તેવું જ અમેરિકામાં સંત પોણનું હતું. એ પણ સંતના સમાગમમાં આવવાથી મહાન બન્યા. કુશળ વૈદ્ય દરેદીને ઝેર આપે છે તે પણ પચી જાય છે. તેમ સંતનો સમાગમ થતાં જીવનમાં અવનવું પરિવર્તન આવે છે. જીવ કંઈક પામી જાય છે.

‘સંત ભવસાગરે દીપદાંડી સમા, જીવનનોકા તણાં ધ્રુવ-તારા,

સંત ચેતનભયાં તીર્થ ક્ષેત્રો મહા, પૂજ તે પાર ઉતારનારા,
સંત સહકાર નમ્ર નીચા વળી, મધુર અમૃત ફળો આપનારા,
સંત સાનંદ નિજ સ્વરૂપમાં જિહ્વામાં, દિવ્ય જ્યોતિ તણાં તે ગભારા'.

સંતપુરૂષો દીવા-દાંડી સમાન છે. દીવાદાંડી બતાવે છે આ બાબુ ખડક છે, આ બાબુ વમળ છે, આ બાબુ વહાણુ આવશે તો અથડાશે. સંતો આત્માને જગાડે છે.

મિથ્યાત્વ પાણી વિષયનાં વમળો મોહનાં મગરો, અજ્ઞાન ખડકો,
શ્રમણ ધર્મની દિવ્ય દિવાદાંડી આફતમાં બને સહકારી....સંસાર....

સંસાર સમુદ્રમાં મિથ્યાત્વનાં પાણી ઉછળી રહ્યાં છે. વિષય અને કપાયનાં વમળો છે. મોહનાં મગરમઢો ઉછાળા મારી રહ્યાં છે. અજ્ઞાનરૂપી ખડકો છે તેમાં શ્રમણધર્મ અને શ્રમણ-સંતો દીવાદાંડી રૂપ છે. આફતની અંદર સહાયક બને છે. સંસારમાં રત્યા-પત્યા રહેશે તો તમારા ભૂખા બોલી જશે અને જીવન નાવ તરી શકશે નહિ, પણ ડૂબી જશે. નાવમાં હોકાયત્ર રાખે છે. હોકાયત્રનું કાર્ય શું? હોકાયત્ર ઉત્તર દિશા બતાવે છે. સંતપુરૂષ પણ દિશા બતાવે છે. તમે જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્ર અને તપની આરાધના કરો તો તમે મોક્ષનાં સુખને મેળવી શકશો.

માનવનૈયા પ્રેમે જૂકાવી, સહેજ સૂરતાના સઠ ચઢાવી,
સદ્ગુરુ બને જે કુશળ સુકાની, તો જીંદગી સાફચકારી,
સંસાર સાગર છે ભારી, સહુ ડૂબી રહ્યા સંસારી,
તેમાં નૈયા મળે દઢ સારી, સંસાર સાગર દે તારી....

સદ્ગુરુને શરણે જઈ જે સાધકો પોતાની સંયમ-નાવને સમાધિનો સઠ ચઢાવી સંસાર સાગરમાં વહેતી મૂકે છે તેનું જીવન સફળ બની જાય છે.

સંતપુરૂષો આંખો જેવા છે. આંખો જેમ ફળ આપે છે તેમ સંતપુરૂષો મધુર વાણી વરસાવે છે. ભલે સંત બોલે નહીં, એનું મૌન પણ મોઘ આપે છે. શ્રેણિક મહારાજ મંડિકુક્ષી નામના ઉદ્યાનમાં મૃગયા કરવા ગયા છે. ત્યાં એક તરૂણ મુનિને જુએ છે. તેમણે ઉગતી યુવાનીમાં સંસારનો ત્યાગ કર્યો છે. આ મુનિને જોઈ ને રાજના સુખમાંથી શબ્દો સરી પડે છે :-

અહો, વળ્લો અહો, રુવં, અહો! અઙ્ગસ્ત સોમયા

અહો! સ્વન્તિ અહો! મુત્તી, અહો, મોમે અસંગયા ઉ. અ. ૨૦ ગા. ૬.

મુનિનો વર્ણ, મુનિનું રૂપ કેટલું અદ્ભુત છે! આર્યની સૌમ્યતા કેટલી છે! તેનામાં કેવી ક્ષમા છે! કેવી નિર્લોભદશા છે! અને લોગમાં અસંગદશા કેવી છે? અનાથી મુનિનું રૂપ, સંયમનું તેજ, અસંગદશા આદિ જોઈ શ્રેણિકે રાજ અંગઈ જાય છે.

મુનિ તો ધ્યાનસ્થ દશામાં છે, શ્રેષ્ઠિક મહારાજ સાથે કાંઈ વાત કરી નથી છતાં તે કહે છે કે મુનિની ક્ષમા કેટલી છે? આ ક્યાંથી જાણ્યું? મુનિનાં મૌનચારિત્રે એને ઉપદેશ આપ્યો.

‘સંત ઔર પારસમે’ બડો આંતરો જાણુ, વો લોહા કંચન કરે વો કરે આપ સમાન.

પારસ લોહાને બીજા રૂપમાં ફેરવે છે. એટલે સોનું બનાવે છે. પણ સંતની પાસે આવનારને સંત પોતાના જેવા બનાવે છે. આજ સુધી છવે રખડપટ્ટી ઘણી કરી છે. પણ સંતનો સમાગમ કયો નથી. અને લકિતથી દિલ રંગાણું જોઈએ એ રંગાણું નથી. હવે જો રખડપટ્ટીનો અંત લાવવો હોય તો દિલથી રંગાઈ જાવ. દિલને ધર્મમય બનાવો અને નિખાલસ બનાવો જેથી તમે તત્ત્વને પામો. તમારી પાસે આવનાર પણ કંઈક પામી જાય. ધાર્મિક ક્રિયાને નિષ્ક્રિય ન બનાવો. સક્રિય બનાવો. જેવો રૂપિયાની અંદર રસ છે, વૈભવ મેળવવાની જેવી આસક્તિ છે, ઉલ્લાસ છે, એવો ઉલ્લાસ આત્માની રૂદ્ધિ મેળવવા માટે નથી. એક સાધક મહાત્મા પાસે આવે છે અને કહે છે, “મને લગવાન મળતા નથી. આપ બતાવો.” મહાત્મા કહે છે. “તારી પાસે રૂપિયો છે?” હા, પછી સંતે એક કાગળ ઉપર પ્રભુનું નામ લખી કહ્યું. “આના ઉપર તારો રૂપિયો મૂક” પેલા સાધકે તેમ ક્યું પછી સંતે કહ્યું “બોલ, બાઈ, હવે તને પ્રભુનું નામ વંચાય છે?” ‘ના’ સાધકે ટૂંકમાં જવાબ આપ્યો. “પૈસાથી પ્રભુ ઢંકાઈ ગયો છે તેથી દેખાતા નથી.” સંતે પ્રયોગ કરી સાધકને બતાવ્યું. ઇશ્વરનું દર્શન કરવા માટે રૂપિયાનું વિસર્જન કરવું પડે છે. આ વાત પેલા સાધકના હૈયામાં બરાબર જતી ગઈ.

આત્મા પરમાત્મા અવશ્ય બની શકે છે. ચોતે પોતાને નિહાળી શકે છે, પણ તેને માટે પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. અહીંને યોગાળી નાખવો જોઈએ. રૂદ્ધિ-સમૃદ્ધિ-સત્તા આદિના મોહથી વિરક્ત બનવું જોઈએ. એક મહાત્મા પાસે ત્રણ સાધકો આવે છે. તેમાં એક રાજાનો કુંવર છે, એક પ્રધાનનો પુત્ર છે, અને એક નગરશેઠનો દિકરો છે. ત્રણેય નમન કરી વિનયપૂર્વક મહાત્મા પાસે બેસે છે. અને કહે છે કે આત્માની સાધના કરવા માટે અમે આપની પાસે આવ્યા છીએ, આપ યોગ્ય માર્ગદર્શન આપો. મહાત્માએ સૌથી પ્રથમ ત્રણેયને પ્રશ્ન કર્યો. “આપ કોણ છો?” રાજકુમારે કહ્યું. “હું રાજકુમાર છું. વીસ ગામનો સ્વામી છું, અમારે ત્યાં રૂદ્ધિ-સમૃદ્ધિ અપાર છે.” વણિકપુત્રે કહ્યું. “મહાપુરૂષ! હું નગરશેઠનો પુત્ર છું. એક કરોડ રૂપિયા મારા પિતા પાસે છે. અને છેલ્લે પ્રધાનપુત્રે કહ્યું :- પ્રભો! હું કોણ છું એ હું જાણતો હોત તો આપની પાસે આવત શા માટે? આપ જ મને બતાવો કે હું કોણ છું?” આ સાંકળી સંતે કહ્યું. “તમે ત્રણમાં એકને પોતાની સત્તાનો-પ્રતિષ્ઠાનો મોહ છે, બીજાને પૈસાનો અહં છે. સ્વયંને પામવા આ એક જ આવ્યો છે.” પહલી અને પ્રતિષ્ઠામાં જ પ્રસન્નતા માનતો પ્રભુતાને કેમ પામી શકે? સત્તા તારી પાસે રહેવાની નથી. કંચન અને માટીનો ટુકડો જાનીની દૃષ્ટિએ સમાન છે, શાશ્વત

આત્મા છે. એને કેવી રીતે સુક્તિ મળે એ જો શીખી લેવાય તો બીજી કોઈ વસ્તુની જરૂર નથી. જ્યારે આત્માને નિજસ્વરૂપનું જ્ઞાન થાય છે ત્યારે તે સમજી શકે છે કે હું તો બાહ્યશબ્દનો બાહ્યશબ્દ છું. રાજાનો રાજા છું, શહેનશાહનો શહેનશાહ છું. ચક્રવર્તીનો ચક્રવર્તી છું.

પણ આજે આત્મા જડની બીજી માંગી રહ્યો છે. આત્માને પોતાની કથા આવે તો મોક્ષ તરફની રૂચિ જાગે. આ મંગલમય પર્વ આત્માની આરાધના કરવા માટે છે. આ મંગલમય પર્વ રવિનાં કિરણોની જેમ આત્મજગતમાં અજવાળા પાથરનાર છે. અમૃતના ઝોરાનો અનોખો આસ્વાદ આપનાર છે. રજે-રગમાં વ્યાપી રહેલાં વેરઝેર રૂપ વિષમ વિષને હરનાર છે. આ પર્વ ઉરની શુદ્ધિમાં આરાધનાનો દિવડો પ્રગટાવનાર છે. પર્યુષણ પર્વ શિવસુંદરીનો સંદેશો લઈ આવનાર ખાસ પ્રતિનિધી છે. કર્મ રોગની ચિકિત્સા માટેના ખાસ કેમ્પ છે. પર્યુષણ પર્વ એટલે પેટને ત્યાં હોળી અને આત્માને ત્યાં દિવાળી. આ પર્વમાં મોજશોખ કરવાના નથી, કે વિધ-વિધ વાનગીઓ ઉડાવવાની નથી પણ ઉપવાસ-છઠ્ઠ-અઠ્ઠમ. અઠ્ઠાઈ કે માસખમણ વગેરે તપ કરવાનું છે. તપ કરી કોઈ ઈચ્છા નથી કરવાની, પણ નિર્જરા માટે તપ કરવાનું છે.

પર્યુષણ પર્વ જીવવાણીનું સ્વાદિષ્ટ સરખત પીવા માટેનું ખાસ આઠ દિવસ માટે જીભું કરેલું કોલ્ડ્રીક હાઉસ છે. આ સરખત પીવાથી તમારો આત્મા ઠંડોગાર બની જાય. પર્યુષણ પર્વ એ મૈત્રીભાવનાં પુનિત ઝરણામાં સ્નાન કરવાનાં ખાસ દિવસો છે. ક્ષમાનું આદાન-પ્રદાન કરવા માટેનું ખાસ પર્વ છે. સમાધિનું શિક્ષણ લેવાના કલાસ છે. ત્રિવિધ તાપોથી બળી રહેલા સંસારી જીવો માટે કલ્પ વૃક્ષની છાયા છે. મમતાનું મારણ અને સમવાનું સાધન એટલે પર્યુષણ પર્વ. વેરઝેર ભૂલી બધાં સાથે મૈત્રી રાખો.

“Hate is death, forgiveness is life

‘તિરસ્કાર એ મૃત્યુ છે, ક્ષમા એ જીવન છે.’

સંવત્સરી પર્વની આપણે ઘણાં વખતથી રાહ જોઈ રહ્યા હતાં તે પર્વ આવી રહ્યું છે. તેની પૂર્ણ તૈયારી કરવાની છે. આ દિવસોમાં હૃદયને શુદ્ધ અને નિર્મળ બનાવો. જીવનમાં શાંતિ સ્થાપી, મૈત્રી ફેલાવી, કર્મના બંધનને તોડવા પ્રયત્નશીલ બનો.

“સંસારથી ઉગરવા, છે સાચી ક્ષમાપના, નિર્મલ અને હૃદય જેણે સ્થાપી ક્ષમાપના, વિતરાગ દેવને જેણે બૂલ્યા નથી કદી, જીવે છે એ ક્ષમા માંગી. આપી ક્ષમાપના.”

અનંતજ્ઞાની ત્રિલોક-સ્વરૂપના પ્રકાશક ભગવાન મહાવીર દેવે સિદ્ધાંત દ્વારા સમજાવ્યું છે. સિદ્ધાંત એટલે ત્રણેય કાળે સિદ્ધ થયેલી વસ્તુ તેનું નામ સિદ્ધાંત. ભવ્ય જીવેને ભગવાને અમૂલ્ય તત્વો પ્રદાન કર્યા છે. આધિ, વ્યાધિ અને ઉપાધિમાં સ્થિતતા જીવો માટે અમૂલ્ય ખજાનો લેટ ધર્યો છે! એ ખજાનાને મેળવે છે એ દુઃખમાંથી મુક્ત બને છે. હે ભવ્ય આત્મા! તારે મુક્ત થવું હોય, શાંતિ જોઈતી હોય તો બહારની દુનિયાને મૂકી અંદર નજર કર, તારી દ્રષ્ટિ બહિર્મુખ છે તેને અંતર્મુખ બનાવ. તારી વૃત્તિઓને અંદર જવા દે. મનના સાધનથી નકં પશુ મળે છે, અને મોક્ષ પશુ મળી શકે છે. એ અમૂલ્ય સાધન દ્વારા તારા જીવનનો ઉત્કર્ષ સાધી લે. જીવ પરમાત્મામાં એકતાન બનતો નથી ત્યાં સુધી જીવનું ઉધ્વીકરણ થતુ નથી.

તમારા જીવનને સર્વ શ્રેષ્ઠ બનાવવાની તમારામાં તાકાત છે. જે મહા પુરુષો બન્યા છે, તે જન્મથી જ મહાન ન હતાં. પણ મહાનતાને પામતા જીવનનું સંશોધન કર્યું અને આત્માની સાધના કરી. ઉગ્ર સાધનામાં ખાવા-પીવાનું, પહેરવા એઢવાનું પણ ભુલી ગયાં. મળેલા સમયનો ઉપયોગ આળોટવામાં કે નિર્થક રખડવામાં કે ગામ ગપાટા મારવામાં ન કર્યો પણ પળે પળે લેખે લગાડી. સમયે સમયનો સકીય ઉપયોગ કર્યો. અને કેવળ-જ્ઞાન કેવળદર્શનને પ્રાપ્ત કર્યું. આપણે પણ વિકાસ પંથી બનવું હશે, મહાન બનવું હશે તો મહાન બનતા માટે પ્રયત્નો પણ મહાન કરવા પડશે. મળેલા સમયને વેડફી નાખવો ન જોઈએ. પણ મળેલી શક્તિ, બુદ્ધિ અને સંયોગોને એક માત્ર આત્મને પ્રાપ્ત કરવામાં જ લગાડી દેવા જોઈએ તમને દરેક વસ્તુ સુંદર ગમે છે. ઘર અને ઘરના સાધનો સુંદર હોય તેમ ઇચ્છો છો. પુત્ર પણ સંસ્કારી અને સુંદર બને તેવી અભિલાષા રાખો છો પણ તમારા જીવનને સુંદર બનાવવા શો પ્રયત્ન કરો છો ?

ચિત્ર દોરનાર, બગીચો બનાવનાર, કે મૂર્તિ ઘડનાર, પહેલા મનથી નિર્ણય કરે છે કે અમારે અમારી કૃતિ સુંદર બનાવવી છે. પછી પ્રયત્ન કરે છે. આપણે પણ સારા બનવાનો પ્રથમ નિર્ણય કરવો જોઈએ. આપણા દૃઢ નિર્ણયને આપણું મન અને આપણી ક્રિયા અનુસરશે. કોઈપણ નિશ્ચય કરવા માટે આપણામાં બળ જોઈએ. નિર્બલ મન નિશ્ચય ટકાવી શકતું નથી. આપણે ક્રમે ક્રમે વિચાર અને વર્તનને શુદ્ધ બનાવવા જોઈએ. શુદ્ધની સાધનામાં વિકાસ પામતું જીવન પોતાનાં ધ્યેયને આંખી બાય છે.

તમારા જીવનનો ધ્યેય નક્કી કરો. સંસારનો પરિચય અનાદિ કાળથી કર્યો છે. તેમાં રાચતા કોઈ મહાન તત્ત્વને પામી શકતા નથી. હવે સંસાર તરફ ઉપેક્ષા કરવાનું દિલ થાય છે? “અતિ પરિચય અવજ્ઞાત” અતિ પરિચયથી કંટાળો આવે છે. એમ આપણે ઘણીવાર અનુભવીએ છીએ. જેમ ઘણું દિવસ મિષ્ટાન ખાવા મળે તો મિષ્ટાન પર અરૂચી થઈ જાય છે. પણ સંસારનો પરિચય ચિરકાળનો હોવા છતાં તેના તરફ અરૂચી પેદા કેમ થતી નથી? સંસારમાંથી શું સારતત્ત્વ કાઢી શકવાના હતાં? સંસારની વાસનાઓમાંથી મુક્ત બનવા જ્ઞાની પુરૂષોનાં પરિચયમાં આવો. તમારાં હૃદયને સંતોના ચરણ કમળમાં સમર્પિત કરી દો. શ્વાસે શ્વાસે પરમેશ્વરનું રટણ કરો.

“શ્વાસ જ્યાં લઈ ત્યાં સ્વામી તમે હૃદયમાં આવો છો,
જુરી જુરી વાસનાઓ ત્યાંથી દૂર કરાવો છો,
અર્પણ તમોને હું થઈ જાઉં....કીર્તન કરું ને પાવન થાઉં,
ભક્તિ કેરા રંગે સ્વામી હું રંગાઉં....હરદમ તમારા હું ગુણગાઉં”

અનંત કાળનાં કર્મોના ઢેરને હસેલવા હોય, પાપ વાસનાઓનો નાશ કરવો હોય તો ઇશ્વરમાં તદ્દાકાર બનવું પડશે. ઇશ્વરમાં એકચિત્ત બનવું પડશે. ઇશ્વરની ભક્તિ અભિમાનને ગાળી નાખશે. રાગદ્વેષને ઠારી નાખશે અને કર્મરાજની સદ્ગતિને હટાવવાનું અપૂર્વ બળ આપશે. પ્રભુનું સ્મરણ, તેનું ગુણગાન હૃતભાગીને મહાભાગી બનાવશે. તુચ્છને મહાન બનાવશે, અધમને ઉત્તમ બનાવશે.

દીવાની અંદર વાટ હોય, ઘી હોય, પણ જ્યાં સુધી જ્યોતનો સંયોગ નથી થતો, ત્યાં સુધી તેમાં પ્રકાશ નથી આવતો, તેમ સાધક આત્મા પાસે જુદાનો સારો એવો ક્ષયોપશમ હોય, જ્ઞાન હોય પણ જ્યાંસુધી ઇશ્વર ભક્તિની જ્યોતનો સ્પર્શ થતો નથી ત્યાંસુધી તેના જીવનમાં અંધારા દૂર કરવાનો પ્રકાશ પ્રાપ્ત થતો નથી. ઇશ્વર ભક્તિ કરો, ધાર્મિક ક્રિયાઓ કરો પણ ખૂબ સાવધાન રહો.

જીવો ક્રિયારૂપી પાણીને ભરી ભરીને કાઢે છે, પણ મનરૂપી ડોલમાં કાણું પડેલાં હોય તો પાણી ઝરી પડે, માટે મનનાં કાણુંને પૂરો. મન ક્યાં દોડી રહ્યું છે તે તપાસો.

ગાંડાઓની એક હોસ્પિટલમાં ડોક્ટર ગાંડાઓના મનને ભટકતું અટકાવવા પ્રયોગ કરતાં હતાં. તેઓને ડોલ આવતાં અને કુવામાંથી પાણી કાઢી વૃક્ષોને પાણી સીંચવાની આજ્ઞા કરતા. ગાંડાઓ ડોલને કુવામાં નાંખતા પણ ડોલ ઉપર આવતાં તેમાંથી પાણી નીકળી જતું તેથી ફરીને પ્રયત્ન કરતા. ડોક્ટર તેમની પાસે આવતાં અને દબાવતાં કે કેમ પાણી આવતું નથી? ધીમે ધીમે ગાંડાઓ વિચાર કરતાં થતાં અને તેમને સમજતું કે આ કાણુને હીસાએ પાણી આવતું નથી. ચારે બાજુ ભમતું તેમનું મગજ તે વિચારમાં

સ્થિર થતું. આવા અનેક પ્રયોગ કરાવતા. મોહના નશામાં ભ્રમતા મગજને પણ સ્થિર કરવાની જરૂર છે. ધર્મક્રિયામાં તદ્દાકાર બનવા માટે મનના કાણુને પૂરી દો, તેા ક્રિયાતું પાણી સચવાઈ રહેશે.

તપશ્ચર્યા નિર્જરા માટે છે, તેમાં ભૌતિક કોઈ પદાર્થની આકાંક્ષા ન હોવી જોઈએ. જીવનમાં તપની, પ્રત્યાખ્યાનની ખૂબ જરૂર છે. શરીરની અંદર રસોળી થઈ હોય અને સ્વાદિષ્ટ ખોરાક દેહના પોષણ માટે લ્યો તેા દેહની વૃદ્ધિ સાથે રસોળી પણ વધે છે. રસોળીની વૃદ્ધિ થાય તેમ કોઈ ઈશ્વર નહિ તેા પણ વધે તેા ખરી, પણ મોટા ડોક્ટર પાસે જઈ રસોળીનું ઓપરેશન કરાવી લ્યો તેા મૂળમાંથી જાય. એમ વ્રત એ ઓપરેશન છે. જ્યાંસુધી જીવનમાં વ્રત નથી ત્યાં સુધી આસ્ત્રવ વધ્યે જાય છે. આસ્ત્રવના દ્વારને બંધ કરવા વ્રતની ખાસ આવશ્યકતા છે.

તમે પૌષધમાં હો, વ્રતમાં હો ત્યારે સાકરના પડીકા કે રૂપિયા લઈ શકાય નહિ. ક્રિયા કરવી સારી છે. પણ તેમાં દોષ લગાડવો ન જોઈએ. શુદ્ધ ક્રિયા કરતા થાવ જૂલ કરે નહિ તે દેવ સમાન છે. જૂલ કરીને સુધારી લે તે માનવ છે. અને જૂલને જૂલ તરીકે સમજવા છતાં વારંવાર કર્યા જ કરે તે દાનવ સમાન છે. કોઈ ક્રિયા કળ વિનાની નથી. પણ ભૌતિક સુખની માગણી કરવી ન જોઈએ. ભૌતિક વાસના દુર્ગતિમાં લઈ જનારી છે. માટે જગતના પદાર્થો પરથી મમતા ઉઠાવી લ્યો.

દક્ષિણ આફ્રિકામાં ચીલી નામનો પ્રદેશ છે. ત્યાં વારંવાર ધરતીકંપના આંચકા આવે છે. તેથી ત્યાંના લોકો મકાનના પાયા ઉંડા નાખતા નથી અને મકાનની દિવાલો મજબૂત ચણતા નથી. મકાન ઊંચા બાંધતા નથી. કારણ કે જીંચું મકાન હોય તેા મકાન પડતા માણસ દબાઈ જાય ને અનર્થ થઈ જાય છે. આ રીતે મકાન બનાવવામાં આવે છે. તેથી નુકશાનનો ભય રહેતો નથી. તેમ આત્માના અમૃતને પ્રાપ્ત કરવાને ઈચ્છતો માનવ, સંસારમાં રાગદ્વેષના પાયા ઊંડા નાંખતો નથી. મોહની દિવાલો તોતીંગ ચણતો નથી. માનવ જીવનમાં ક્યારે કંપ આવશે અને મૃત્યુ આવીને ક્યારે ઊભુ રહેશે તેની કોઈને ખબર નથી. માટે કોઈની સાથે મન દુઃખ થયું હોય તેા તુરતજ તેને ખમાવી લ્યો. કલની પ્રભાત જોવાશે કે નહીં તેની કાંઈ ખબર નથી. મોત ક્યારે આવશે તેની ખબર પડતી નથી. મૃત્યુ નક્કી હોવા છતાં માણસ ગફલતમાં રહે છે. એ માયાનો પૂંજરી બન્યો છે.

“દેવળ ચણ્યું તેં મોહતું માયાનો પૂંજરી બન્યો,
આરતિ ઉતારી તેં દ્રવ્યની આશાનો દીપ જલાવીઓ,
કેાને ખબર છે કાલની દેહ તણી દીવાલની.”

અજ્ઞાની જીવ મોહ-માયામાં-વૈભવમાં આસક્ત બની રહે છે પણ જીવનની ક્ષણ-અંશુરતા બાણી શકતો નથી.

વિજલી ક્ષણ મંગુર આમા કહતી દેખો આજો,
તેરે મેરે, જીવનમેં હૈ કિતના મેદ બતાઓ ?
જલ બુદ બુદ માનો દુનિયા અમર શીલ્પ દેતા હૈ,
મૌત તમી સે તાક રહી જબ જીવ જન્મ લેતા હૈ ॥

આ માનવ જીવન વિજ્ઞાની જેવું ક્ષણિક છે. પાણીના પરપોટા જેવું છે. માણસ જન્મે છે ત્યારથી તેના પર મૃત્યુ તાકીને જ ઉભું છે. સૌના ટાઇમે સૌને આલ્યું જવાતું છે. જો આ જીવનનાં રાગદ્વેષનાં બિંદાં પાયા નાખ્યાં હશે. મોહની દિવાલ મોટી બનાવી હશે. અને મમતાના માળા મોટા બનાવ્યા હશે, તો મૃત્યુ સમયે તે બધું છોડતાં ગ્લાનિ થશે. રડતાં રડતાં જવું પડશે. અને મમતા-રાગદ્વેષ આસક્તિ નહિ હોય તો તમારી સામે બેસી તમારો પરિવાર રડતો હશે છતાં તમે હસતાં હશો. તમને મૃત્યુ દુઃખ રૂપ નહિ લાગે.

આ દેહ એક કંપની છે અને સગારનેહી તેના શેર હોલ્ડર છે. આ કાયા રૂપી કંપની ફડચામાં જાય ત્યારે શેરહેલ્ડરો રડવા બેસે છે. કારણ કે કંપનીમાંથી તેમાંના કોઈને ૫ ટકા, કોઈને ૧૦ ટકા અને કોઈને ૧૨ ટકા નફો મળતો હતો તે બંધ થઈ ગયો. એમાં જેના શેર વધારે તે વધારે રડવાના. કંપની માટે તે બધા નથી. રડતાં પણ મળતો લાભ બંધ થયો. એટલે રડે છે. ૭૦ કે ૮૦ વર્ષના બાપા મરી જાય. તો કોઈ રડતું નથી. પણ તેની પાછળ લાડવા ખાય છે. કારણ એ કંપની સ્થતી નહોતી. શેર-હોલ્ડરને તેમની સાથે કંઈ સ્વાર્થ ન હતો, એટલે બોલે પણ એમ કે બાપા ભાગ્યશાળી થઈ ગયા. ૩૦-૩૫ વર્ષનો કમાતો યુવાન પુત્ર મરી જાય તો કાળોકકળાટ કરી મૂકે. જગત આખું સ્વાર્થમય છે, માટે તમારા આત્માનું શ્રેય કરવું હોય તો મમતાને મારી નાંખો.

એક ફકીર ખૂબ મસ્ત રીતે રહેતા હતાં. જ્યારે જુઓ ત્યારે પ્રસન્નતા એમના મુખ પર હોય. તેમને કોઈએ પૂછ્યું. “ તમે આટલા બધાં આનંદમાં કેવી રીતે રહો છો ? ” ફકીરે જવાબ આપ્યો કે મેં આ દુનિયામાં કયાંય મમતાનું લંગર નાખ્યું નથી. જીવે જ્યાં મારાપણુની યુદ્ધિ કરી ત્યાં દુઃખ ઉત્પન્ન થાય છે. તમે કેટલાને મારા માન્યા છે ? મમતાનાં કેટલા લંગર નાંખ્યા છે ? જો શાંતિ અને આનંદથી પ્રભુ સ્મરણમાં જીવન વ્યતિત કરવું હોય તો કયાંય મમતાના લંગર નાંખશો નહિં. લંગર નાંખશો નહિ, તો રડવાના પ્રસંગો નહિ બને. ભગવાન નેમનાથ રાગદ્વેષ, મોહમાયા અને મમતા રહિત છે. એવા પ્રભુ દ્વારિકા નગરીમાં પધાર્યા છે.

આસ્તાં તવ સ્તવનમસ્તસમસ્તદોષં; ત્વલંકથાડપિ જગતાં દુરિતાનિ હન્તિ ।

દૂરે સહસ્રકિરણઃ કુરુતે પ્રમૈવ, પદ્માકરેષુ જલજાનિ વિકાસભાંજિ ॥૧॥ ભકતામર સ્તોત્ર

જેમ સૂર્યના દૂર રહેવા પર પણ તેની પ્રભા સરોવરનાં કમળોને વિકસિત બનાવે છે, તેમ સમસ્ત દોષને દૂર કરનાર પ્રભુનું સ્તવન તો દૂર રહેા, પણ તેમના જીવનની કથા જગતના પાપોનો નાશ કરે છે.

“ જેમ આ લોકના નિખિડ અંધારને સૂર્યનું કિરણ નાખે વિદારી,
તેમ તારી પ્રભુ એક કીર્તિ કથા, પાપનાં પૂર્જને ફેડનારી.
જેમ સહકારની મંજરીના રસે, કોકિલા ખીલતી બોલ બોલે,
તેમ તારી પ્રભુ પ્રેમ ભક્તિ રસે, મંદગતિની ગિરા હૃદય બોલે.”

પ્રભુમાં જોત પ્રોત બની જાઓ તો આ ભવસાગરમાંથી તરી જશો. આ સંસાર સાગરથી તરવું છે, એવી જાંબના જાગે છે? સમુદ્રમાં માછલી પણ હોય છે. અને કોઈવાર માછલુસ પણ તેમાં પડી જાય છે. પણ માછલી તેમાંથી બહાર નીકળવાની ઇચ્છા રાખતી નથી. કોઈ પરાણે કાઢે તો તડફૂડીયા ખાઈ મરી જાય છે. જ્યારે મનુષ્ય બચાવેા બચાવેાની જૂમ પાડે છે. તેમાં કોઈ આવી બચાવે તો જીવનભર તેનો ઉપકાર માને છે. દરેક જીવો ભવસમુદ્રમાં ગળકા તો ખાઈ રહ્યા છે, પણ તમે કોના જેવા છો? માછલુસ જેવા કે માછલી જેવા તે વિચાર કરી લેજો. બચાવનાર મળે તો ઉગરવાની ઇચ્છા છે કે સંસાર છૂટે તેમ નથી? ઘણા જીવોને ઉદ્ધારની વાતો-ધર્મની વાતો ફરતી નથી. સવારથી સાંજ સુધી ધન માટે રખડયા કરે છે. ધનનેજ જીવનનું સર્વસ્વ માને છે. ધન માટે ધમાધમ કરે છે. અનીતિ અને કાળાબજાર કરે છે.

આ નાણું ક્યાંથી આવે છે? ને જોડે શું શું લાવે છે?
અન્યાય અનીતિ કરચોરી ને કાળાં કામ કરાવે છે,
જે નાણાંમાં નિર્ધનની “હાય” મહિમા એનો વધતો જાય,
અરે વાહ રે વાહ પૈસાની જગમાં, જય જય ધનપતિની જગમાં....જય જય.

કોઈ વિચાર પણ કરે છે કે આ પૈસો ક્યા દ્વારેથી આવેલો છે? અનીતિનો પૈસો માછલુસને સુખે રહેવા દેતો નથી. પણ જગતમાં આવા પૈસાદારોનો મહિમા વધતો જાય છે.

“ આ યુગમાં પહોં આવ્યો છે, પૈસાએ દોટ જમાવ્યો છે,
અરે ધર્મ તણી સ્પર્ધામાં પણ આ કાળો પૈસો ફાળ્યો છે,
તે પૈસાથી પૂજે ભગવાન, ધર્મી આજે એ જ મહાન,
અરે વાહ રે વાહ.....પૈસાની જગમાં.

ધનવાનો બેહુકમી કરી ઉપાશ્રયમાં પણ અડો જમાવે છે. ધર્મી પણ પૈસાવાળો હોય તે મનાય. પ્રતિક્રમણ પણ વધારે પૈસા બોલે તે કરાવે. અને શ્રીમતો સાધુને પણ પોતાના ખીસ્સામાં રાખતા થઈ ગયા છે. પણ જૈનનો સાચો સાધુ કોઈની શેઠમાં

તણાય નહિ. એના હૃદયમાં પૈસાદારોને સ્થાન ન હોય, પણ અપૂર્વ ભાવે જે ધર્મનું આરાધન કરે છે, તેના તરફ માન હોય છે. બાકી ચક્રવર્તી આવી વંદન કરે તો પણ તેનાથી સાધુ પ્રસન્નતા ન અનુભવે.

“બહુ ઉપસર્ગ કર્તા પ્રત્યે પણ ક્રોધ નહિ, વહે ચકી તથાપિ ન મળે માન જો, હેઠ બથ પણ માયા થાય ન રોમમાં, લોભ નહીં છે પ્રબળ સિદ્ધિ નિદાન જો.”

વીતરાગને માર્ગે ચાલનાર સાધુ ક્રોધ-માન-માયા-લોભને દૂર કરનાર હોય. તે સમજે છે કે અકપાય ભાવ આવ્યા વિના સિદ્ધિ અવસ્થા પ્રાપ્ત થવાની નથી.

તમે શું કરી રહ્યા છો તે વિચારી જાઓ. જે કરવાનું છે તેનાથી દૂર થતાં બળ છે અને જે નથી કરવાનું તેની પાછળ દોટ મૂકી છે.

ધનની પાછળ ગાંડો બનેલો માનવી આ અપૂર્વ પર્વની અંદર પણ સુંદર ધર્મ-આરાધન કરી શકતો નથી. ભવસાગરથી તમને ધર્મ તારશે કે ધન? એનો શાંતચિત્તે વિચાર કરી મનને એકાગ્ર કરી તમારા આત્મા માટે કંઈક કરી લ્યો.

ચંદ્રકાન્ત નામનો એક યુવાન શ્રેષ્ઠિપુત્ર કરોડોનું ઝવેરાત લઈ કમાવા માટે સસુદ્રની સુસાફરી કરી રહ્યો છે. તેનું કુટુંબ પણ તેની સાથે છે. પરદેશમાં જ સ્થિર થવાની તેની ભાવના હોવાથી દેશનો ધંધો પણ સંકેલી લીધો. અને આશા અને ઊર્મિ સાથે સારા ચોઘડિયા જોઈ સાત વહાણ સાથે રવાના થયો છે. દિલમાં આનંદ માતો નથી. ખૂબ સુખમાં બધા જલમાર્ગ કાપી રહ્યા છે. પણ મધ દરિયે આવતાં, એકદમ પવન ફુંકાયો. આકાશમાં ગડગડાટ શરૂ થયો. અને દરિયો તોફાને ચડ્યો.

“નાવ જોલે ચડી ઉંચે આંધી ચડી, મારે બલુ છે દૂર કાંઈ સૂજે નહિ (૨)
નથી જડતી કડી, રાત કાળી નડી, ધનધોર ઘટા બણે છાઈ રહી (૨)
દશા છે આવી મારી એને તું લે ઉગારી, જોજે ના રૂબે નૈયા જોજે ના રૂબે નૈયા.

મારી આ જીવન નૈયા....મારી આ જીવન નૈયા.” જોજે ના.

સસુદ્રમાં સહેલ કરતાં વહાણો ઉપરથી નીચે પછડાય છે. દરેકના હૈયામાં ગભરાટ છે. હવે શું થશે તેની ચિંતા ઘેરી બની છે, અરે ધન એકેધને બચાવી શકાય તેમ દેખાતું નથી. સૌ ઇશ્વરને યાદ કરી રહ્યા છે. પણ કુદરત કોની શરમ રાખે છે! વહાણ તડાતડ તૂટવા લાગ્યાં. એક પછી એક વહાણ તૂટતાં અંદર રહેલ માણસો તથા ઝવેરાત તથા માલમિલકત દરિયામાં સમાધિ લેવા લાગ્યાં,
ધન મેળવતા દુઃખ છે, સાચવતાં પણ દુઃખ જો આવેલું બથ તો બથ સસુળશું સુખ....”

ધન આવેલું બથ ત્યારે માણસ પ્રાયઃ મૃત સમાન બની બથ છે. ચંદ્રકાન્ત એક

પ્રાણી એક વહાણને તૂટતા જોવે છે. પૂજ્ય વંદનીય વૃદ્ધ મા બાપ, બહાલા સંતાનો, પ્રાણીથી અધિક પ્રિય પત્ની બધાને રૂબતાં જુવે છે. તેના હૈયામાં આઘાત લાગે છે. હૃદય અત્યંત મુંઝવણ અનુભવે છે. પોતાનું જીવન પણ એટલું જ જોખમમાં છે. કોઈ કોઈને બચાવી શકે તેમ નથી. લાખોની કે કરોડોની કમાણી હોય પણ જનાર પોતાની સાથે કંઈ લઈ જઈ શકતા નથી.

“લઅપતિ છત્રપતિ સભ ગયા, ગઈ ન ઋદ્ધિ સાથ,

બલમ જોદા સભ ગયા. ખંખેરી દોનુ હાથ.

...એક રે દિવસ એવો આવશે !

મરણ નિશ્ચિત હોવા છતાં માણસ મોહને મૂકી શકતો નથી. તૃષ્ણાથી વિશમ પામતો નથી. મોટો રાજા હોય કે ચક્રવર્તી હોય પણ કોઈ સોનારૂપા ખાઈ શકતું નથી. ‘આવાનું’ તો ફરકને રજ ધાન્ય માંહેનું કોઈ પણ ધાન્ય ‘આવાનું’ હોય છે, છતાં ધન પાછળ, ચાંદીના દુકડા પાછળ આટલો મોહ શા માટે હશે ?

મમતાને મારો રે જીવડાને વારો રે, છોડી દેને મમતા,

આ રે કાયામાં બાગ ને બગીચા રે નહિ રે કુલન કેરી બાસ રે,

ભમરા ! કહાંસે લોભાણો રે છોડી દે ને મમતા.....

જીવાત્માને આ દેહનો મોહ છે. પણ આ દેહ હાડ, માંસ અને લોહી જેવી અપવિત્ર ચીજથી ભરેલો છે. અપવિત્ર હોવા છતાં આત્મારૂપી જમર તેમાં શા માટે લોભાતો હશે ? હવે સત્ય સમજણ હોય તો વિભાવ ભાવને છોડી સ્વભાવમાં રમણતા કરો, મમતાને મારો.

પેલો ચંદ્રકાંત રડી રહ્યો છે. પોતે સર્વસ્વ ગુમાવી બેઠો છે. અંતે એનું વહાણ પણ તૂટે છે. પણ ભાગ્યથોગે તેને એક પાટીયું મળી જાય છે. ચંદ્રકાંતે પાટીયાને બરાબર પકડી લીધું. પાટીયું આગળ પાછળ મોજમાં પછડાય છે. અનિયંત્રિત ગતિએ આગળ વધી રહ્યું છે. પણ પાણીનું તાણ એટલું છે કે ચંદ્રકાંતે પહેરેલી પોતડીની ગાંઠ જૂટી ગઈ, આથી પોતડી સરકવા માંડી. હવે પોતડીને સરખી કરવા જાય તો પાટીયું છટકી જાય અને પાટીયાને પકડી રાખે તો પોતડી જૂટી જાય. આ બન્નેમાં ચંદ્રકાંત કોને રાખશે ? પાટીયાને કે પોતડીને ? જુદિમાન હોય તો પાટીયાને પકડી રાખે. કારણ કે પોતડીને પકડવા જાય તો મરણ જ થાય. જ્ઞાની પુરૂષો કહે છે પાટીયાની સમાન ધર્મ છે અને પોતડી સમાન પુણ્યનાં યોગથી મળેલી સામગ્રી-ધન, ધાન્ય, મોટર, ગાડી, મિલ્કત સુખસાહજીનાં સાધનો છે, આ જીવનનાવ ખરાબે ચડી ગયું છે તમે કોનું રક્ષણ કરશો ? ધર્મરૂપ પાટીયાનું કે ધન વૈભવરૂપ પોતડીનું ? જો પોતડીનું રક્ષણ કરવા જશો તો ભવચક્રમાં ભમવાનો વારો આવશે તે યાદ રાખજો. માટે ભવજ્રમણ ટાળવું હોય તો ધર્મને વળગી રહેજો. પ્રભુ નેમતાય ધર્મના ચથાર્થ સ્વરૂપને બતાવનારા છે. એવા ભગવાનને શરણે જે જાય તેનું અવિનાશી કલ્યાણ થાય.

ભાદરવા સુદ ૩ શનિવાર તા. ૨૩-૮-૭૧

ભગવાનનાં શાસનમાં આપણે બધાં આવી ગયા છીએ. આ સંયોગ આપણને પ્રાપ્ત થયો છે. આ સંયોગનો સહવ્યય કેવી રીતે કરવો. આપણે ઉદ્ધાર આપણે કેવી રીતે કરવો તે આપણાં હાથની વાત છે. જે સમજીને વાસનાના-વિષયનાં તોફાનોને સમાવી દેશું તો આપણી ઉન્નતિ થશે. જે વિષય વાસનામાં રચ્યાપચ્યા રહેશે તો અવનતિ થશે. અનાદિ કાળથી ખાડામાં તો ગયેલા છીએ જ હવે જાણે ચડવું છે, કાંઈ કરવું છે. એવો નિષ્કંથ કરી દેવો. પશુ અને માનવમાં શો ફેર છે? પશુને ભૂખ-તરસ લાગે ત્યારે ખાઈ લે છે અને પાણી પીવે છે. માણસ પણ તેમ કરે છે. જ્યારે જંઘ આવે ત્યારે પશુ પણ સૂઈ જાય છે. માનવ પણ સૂઈ જાય છે. વિષયની વૃત્તિને પોષવી એ પશુ પણ કરે છે. અને માનવ પણ કરે છે. પણ જે ધર્મ, જે સદ્બુદ્ધિ, જે વિવેક માનવની અંદર છે એ પશુની અંદર નથી. આપણને માનવનો અવતાર તો મળી ગયો પણ તેમાં જે વાસના, વિષય અને કષાયમાં રમતા રહીશું તો આ 'ખોળીયું' માનવનું છે પણ વૃત્તિ પશુ જેવી છે.

મહાન પુરુષોનાં સમાગમમાં આવવાથી, તેમનાં પ્રવચન-સાંભળીને આપણે આપણાં જીવનનો વિકાસ કરવાનો છે. વિકાસ એ ઉન્નતિ છે. વિલાસ એ અવનતિ છે. વિલાસ એ કાર્ય નથી, વિકૃતિ છે. જીવનનો મર્મ જે ઘડી વિલાસની ક્ષુદ્રતામાં નથી, સંયમના ગૌરવમાં છે. પણ ક્ષુદ્ર હાસ્યમાં અને સુવંળી વાતોમાં માનવજીવનની ભવ્યતા શુભાવી ન દેવાય તે ખ્યાલ રાખવાનો છે. આપણે ધારીએ તો જીવનને વિશુદ્ધ બનાવી શકીએ. પણ અક્ષોસની વાત એ છે કે આપણે આપણાં જીવનની ઉન્નતિ તરફ યેવક બન્યા છીએ. પણ હવે ભગૃત થવાની જરૂર છે.

“ છે જીવંતી એ જીવન પુષ્પ નાનું, આજે ખીલી ઠાલે કરમાઈ જવાનું. ”
કાળપર પુષ્પ જીવંતીને કરમાઈ જાય છે. અથવા કોઈના પગ તળે કચરાઈ જાય છે. અને હાલુ-ન હાલુ થઈ જાય છે. આપણી જીવંતી પણ કોમળ પુષ્પ જેવી છે. અલ્પ સમય માટે આપણે આવ્યા છીએ. કાળના ખપ્પરમાં ક્યારે હોમાઈ જઈશું, તેની ખબર નથી જ્ઞાની પુરુષ કહે છે : આ મહામૂલી જીવંતીને સુધારવા પ્રયત્નશીલ બનો. પણ આ જીવને માત્ર શરીરની કિંમત સમજાણી છે. શરીર ખગડે ત્યારે બધી વ્યવસ્થા અવ્યવસ્થામાં ફેરવાઈ જાય છે. દૈનિક જીવનમાં ફેરફાર થઈ જાય છે, શરીરની તાંદુરસ્તી માટે ડોક્ટર કહે તે

પ્રમાણે દવા, ઇન્જેક્શન, વિટામિનની ઝોળીઓ વિ. લેશો. જ્ઞાની પુરવો કહે છે કે તમારે આત્માને સુધારવો હોય તો અમારા વિટામીન લેવાની જરૂર છે.

વિટામીન A એટલે Ability=શક્તિ. શક્તિ સ્વાસ્થ્ય મેળવવાથી પ્રાપ્ત થાય છે. શારીરિક સ્વાસ્થ્ય, માનસિક સ્વાસ્થ્ય અને આધ્યાત્મિક સ્વાસ્થ્ય. આજે શરીરને માટે ચિંતા કરવાવાળા ઘણા છે. શરીર અગડે તો અભક્ષ્ય વસ્તુ લેવા પણ તૈયાર થઈ જાય છે.

“જે તે અભક્ષ્ય વસ્તુઓ ખાઈને કાયા નચાવે તેમ કરીને રે,
રાત્રી ન જોઈ દિવસ ન જોયો ભટક્યો ભાનને ખોઈ,
કાયા છે પિંજરું રે એની શી યે મરામત હોય...એની....”

આ કાયા એક પિંજરું છે. પિંજરાનું રક્ષણ કરવા માટે અંદર બેઠેલા પંખીનું શું થઈ રહ્યું છે એ કેઈ જોતું નથી. પિંજરાને સુંદર રાખે છે, શણગારે છે, શોભાવે છે. દેહનાં રક્ષણ માટે ખાય છે, પીએ છે, કપડા પહેરે છે. અનેક ક્રિયાઓ કરે છે. ડોક્ટર અભક્ષ્ય ખાવાનું કહે તો પણ ખાય છે. કોડલીવર બોઈલ લે છે. લીવરનાં ઇન્જેક્શન લે છે. પ્રાણીજન્ય દવા પણ ખાય છે. અને અનેક જીવોની હિંસા પણ કરે છે. કારણ કે જીવે શરીરને મુખ્ય ગણ્યું છે, આત્માને ગૌણ ગણ્યો છે, તેથી કર્મ બાંધતાં જીવ વિચાર કરતો નથી. સમયે સમયે જીવ સાતથી આઠ કર્મ બાંધી રહ્યો છે. લાખ રૂપિયાનો ચેક કવરમાં આવ્યો હોય તો કવરની ચિંતા કરશો કે ચેકની? કવર ફાડતાં ચેક ન ફાટી જાય તેની બરાબર તકેદારી રાખશો ને? હા....કારણ કે ચેક કિંમતી છે. કવરની કાંઈ કિંમત નથી. એમ શરીર એ કવર છે. આજે તમે કવરનું રક્ષણ કરો છો. અને ચેકના સામું પણ જોતા નથી !

બીજી માનસિક સ્વસ્થતા છે. મનની સ્વસ્થતા ત્રણ વસ્તુ પર આધાર રાખે છે. (૧) પ્રસન્નતા, (૨) સ્થિરતા (૩) શાંતિ. જેના હૃદયમાં કામ પ્રદિપ્ત થયેલો છે, જે ભયથી વ્યાપ્ત છે અને જેના મગજમાં ચિંતાના બળાં બાંધેલા છે. તે કદિ પ્રસન્નતાનો અનુભવ કરી શકતો નથી. જેના જીવનમાં શોક અને વાસના છે તે સ્થિર થઈ શકતો નથી અને જેના હૃદયમાં તૃષ્ણા છે, તે શાંતિ અનુભવી શકતો નથી. માણસની ઈચ્છાનો અંત આવતો નથી. જેની પાસે લાખ હોય એને કરોડ જોઈએ છે. કરોડવાળાને ચક્રવર્તી થવું છે. ચક્રવર્તીને ઈન્દ્રની પદવીની ઈચ્છા છે.

જગતની અંદર જે વસ્તુ છે તે પરિમિત છે આયુષ્ય પણ પરિમિત છે. જ્યારે એક એક જીવની ઈચ્છા અનંતી છે. એક જીવની અનંતી ઈચ્છા પણ પૂર્ણ ન થઈ શકે તો અનંત આત્માની ઈચ્છા પૂર્ણ કેવી રીતે થાય? અત્યારે આપણું કર્તવ્ય તો એક જ છે કે આ પરિમિત આયુષ્યમાં સંસારને પરિમિત કરી લેવો, ઈચ્છા રહિત બની શાંતિનો

અનુભવ કરવો. તૃષ્ણા રહિત અવસ્થા પ્રાપ્ત દરવી મુશ્કેલ છે, પણ અશક્ય નથી. જો મહેનત કરીએ તો શક્ય બની શકે તેમ છે. પણ માણસ ઘરડો થાય છે છતાં પણ વાસના છોડી શકતો નથી.

“અંગ ગલિતં, પલિતં મુંડં, પગનવિહીનં આતં તુંડં, ।
વૃદ્ધો યાતિ ગૃહીત્વા દણ્ડં, તદપિ ન મુંચતિ આશા પિણ્ડમ્ ॥”

ઘરડો થયો, દાંત પડી ગયા, પેટલાદ પુરમાં માલ પચતો નથી છતાં અનેક ખાદ્ય પદાર્થો ખાવાની ઇચ્છા જાગૃત થાય છે. ચવાતું નથી તો બિનો-બિનો શીરો જોઈ એ, સાથે ભજ્યા જોઈએ. જ્યાં સુધી ઇચ્છાઓનો નાશ ન થાય ત્યાં સુધી નકામું છે. જ્ઞાન-દૃષ્ટિથી સમજણ પૂર્વક વૃત્તિઓને વાળતાં શીખશે તો અવશ્ય તમારું કલ્યાણ થશે. સાધનો-સગવડતાઓ ગમે તેટલી હશે પણ સાથે કંઈ આવવાનું નથી. આ દેહ પિંજરામાંથી આલ્યો ગયો કે તરત રવાના કરશે. પૌદ્ગલિક એક પદાર્થ પણ કોઈનો થયો નથી, થવાનો પણ નથી માટે ઇચ્છા પર કાબૂ મૂકો.

તપશ્ચર્યા ઇચ્છાનો નિરોધ કરવા માટે છે. સંતોષના ઘરમાં આવી જાવ. સંતોષ નહીં હોય તો શાંતિ મળી શકશે નહિ. શાંતિને સંતોષ સાથે સંબંધ છે. તમારાં હૃદયનાં ઊંડાણમાં વિચાર કરીને કહો. શાંતિ કેટલી મળી? આજે સાધનો ખૂબ વધી ગયાં છે, તમારા વડીલો પાસે આટલાં સાધન નહતાં, છતાં જીવનમાં શાંતિ હતી. અમુક ટાઈમ ધર્મ-ધ્યાનમાં વિતાવતા. આજે તમારા જીવનમાં વ્રત-નિયમો કેટલા છે? આજે દોડ-ધામ ખૂબ વધી છે. જીવનની જરૂરિયાત એટલી વધારી મૂકી છે કે આ જરૂરિયાતને પૂરી પાડવા દોડા-દોડી કરવી જ પડે છે. આથી શાંતિથી જીવી શકતાં નથી, ધર્મ-ધ્યાન કરી શકતાં નથી. અને હાય-વોય ઓછી થઈ શકતી નથી. જેના જીવનમાં સંતોષ છે. તે ખરેખર સુખી છે.

ઇંગ્લેંડમાં એક મીલર ચક્કી ચલાવે છે. તેનો આત્મા ખૂબ સંતોષી છે. પેટ-પૂરતું મળી રહે એટલે ચક્કી બંધ કરે અને પ્રભુનું ભજન કરે. તે જ્યારે ચક્કી ચલાવે ત્યારે ગીત ગાતો જાય. “મારે ત્રણ દિકરીઓ છે, એક પત્ની છે, હું મારા રોજાંદા જીવનમાં આનંદ માણું છું. અને રોજનું મળી જાય એટલે વધુ મેળવવાની ઇચ્છા થતી નથી.” મીલર કહે છે હું કોઈની ઇર્ષ્યા નથી કરતો, અને હું એટલો ગરીબ છું કે મારી પણ કોઈ ઇર્ષ્યા કરતું નથી. આ ગીત ગાવાનો રોજનો એને નિયમ છે. એક વખત ઇંગ્લેંડનો રાજા ત્યાંથી નિકળે છે. મીલરનું ગીત સાંભળે છે. તેમને થાય છે કે મારી પાસે સત્તા છે, સુખ છે, છતાં જીવનમાં શાંતિ નથી. આ કેવો ગરીબ છે? છતાં એની પાસે શાંતિ કેટલી છે? રાજા મીલર પાસે આવે છે. અને કહે છે કે તું ખોટું ગાઈ રહ્યો છે.

તું કોઈની ઈર્ષ્યા નથી કરતો પણ હું તારી ઈર્ષ્યા કરું છું. તારી લોટથી ભરેલી ટોપીમાં જે સુખ છે તે મારા કાંટાળા તાજમાં નથી. કહેવાતું તાતપર્ય એ છે કે જેના જીવનમાં સંતોષ છે તે ખરેખર સુખી છે. આધ્યાત્મિક સ્વસ્થતા પર પહોંચવા માટેની નીસરણી સ્વસ્થતા છે. જ્યાં સુધી માનસિક સ્વસ્થતા ન આવે ત્યાં સુધી આધ્યાત્મિક સ્વસ્થતા આવી શકતી નથી.

આધ્યાત્મિક સ્વસ્થતા યોગમાર્ગ પર વધુ ને વધુ આગળ વધવાનું બળ આપે છે. હઃખમાં ધૈર્ય રાખતા શીખવે છે. આત્મતત્ત્વને પામેલો જીવ પ્રતિકૂળતા ભેદી પાર નીકળી જાય છે. તે ઉત્સાહ, આનંદ અને શાંતિમાં રહે છે. તમને તમારા આત્મા સાથે વાત કરવાનો ટાઈમ મળે છે? આત્મા સાથે વાત કરવી તેનું નામ પરિસંવાદ. દુનિયામાં દૃષ્ટિ જે જાતની છે. સ્વાર્થની અને પરમાર્થની. વાદવિવાદ અને સંવાદ સ્વાર્થ માટે થાય છે જ્યારે પરિસંવાદ અધ્યાત્મની ઊચ્ચ ભૂમિકાએ પહોંચેલ કરે છે. આપણે આજ સુધી સ્નેહી સંબંધી સાથે ખૂબ વાતો કરી છે પણ આપણે આપણી સાથે વાત કરી નથી. સ્વાર્થ માટે જે થાય છે તે વાદ છે. કલેશ માટે થાય છે તે વિવાદ છે, સ્નેહ માટે થાય છે તે સંવાદ છે, અને આત્મા માટે જે વિચારણા થાય છે તે પરિસંવાદ છે. માનવી પોતાના સ્વરૂપનો વિચાર કરે તો જ એને જ્ઞાન અને જ્ઞાન થાય છે. ચિત્તમાં પરમાર્થદ્રષ્ટિ બળે ત્યારે પરિસંવાદ થાય છે. પરિસંવાદ કદી કયો નથી. જ્યારે એકાન્ત હોય ત્યારે ધ્યાન ધરી બેસી જાવ. અને વિચાર કરો કે આત્માની શુદ્ધિ માટે શા પગલાં લીધાં? આત્મા પરમાત્મા બને તેને માટે કોઈ કારણો આપ્યા? પરમાત્મા બનાવવો હોય તો આત્મા સાથે વાત કરો. આજે માણસ એકલો પડે એટલે કંટાળી જાય છે. ચાલો ફ્રેન્ડસર્કલ સાથે વાત કરીએ. સીનેમા નાટક જોઈ મનને આનંદ આપીએ એમ વિચાર કરે પણ તને ટાઈમ મળ્યો છે તો આત્મા સાથે વાત કર. પરિસંવાદ થાય તો આધ્યાત્મિક વિકાસ થઈ શકે.

આપણે આપણાં જીવનને ઈન્નત બનાવવા માટે ખૂબ કરવાનું છે. A વિટામીન પછી B વિટામીન છે. B Beauty સુંદરતા છે. તમારે તમારું જીવન આગળ વધારવું હોય તો વિટામીન B લેજો. તમને બગીચામાં જવું ગમે છે. કારણ કે ત્યાં સુંદર હવા છે, સ્વચ્છતા છે, વ્યવસ્થા છે, સુંદરતા છે. લીલી વનસ્પતિ છે. રંગબેરંગી પુષ્પો છે, પાણી છાંટીને જમીનની ગરમી શાંત કરવાથી શીતળતા હોય છે. સુંદર વેલ, કુંજો, વૃક્ષો, ઘટાઓ છે. પક્ષીઓ આનંદથી ત્યાં ઊડે છે. આપણા જીવનને આપણે પણ બગીચો બનાવી શકીએ. માનવજીવન ચૈતન્યમય છે માનવજીવનમાં જે અદ્ભુતતા છે તેવી અદ્ભુતતા બગીચામાં નથી. આપણા જીવનના બગીચાને આપણે વેરાન બનાવવાનો નથી. પણ ખીલવો રાખવાનો છે. સારા સારા વિચારો લાવીએ. સાફ સાફ વાંચી આપણામાં તે ખીલવીએ. વાણી મન અને બુદ્ધિને સારા બનાવીએ તો આપણે અવશ્ય સુંદર બની શકીએ. “સૌંદર્ય વેલ્ફેર દેતાં ના ના સુંદરતા મળે, સૌંદર્ય પામતાં પહેલાં સુંદર તો બનવું પડે.”

પક્ષ-પાવડર લગાવી, મેચિંગ કરી, જેવી સાડી એવું બદાઉં અને એવી જ ચંપલની પટ્ટી, એવી જ બંગડી, છુટ્ટી ને માળા, એવો જ ઘડિયાળનો પટો પહેરવાથી જીવન સુંદર બનવાનું નથી. પણ તારા જીવનને એવું સુંદર બનાવ, તારા મનને એવું સુંદર બનાવ કે કોઈ થાકેલો, ત્રાસિત થયેલો માણસ તારી પાસે આવે અને તે વિશ્રાંતિ મેળવે. આર્થિક રીતે મદદ કરી શકે તેમ ન હો તો કાંઈ વાંધો નહિ પણ હૃદયને સુંદર બનાવો. સૌંદર્ય ઈચ્છતા હો તો વિટામીન B લેજો.

વિટામીન C એટલે character = ચારિત્ર. ચારિત્ર એ જીવનનું અમૃત છે. જ્યાં સુધી જીવનમાં સદાચાર ન આવે ત્યાં સુધી જીવન નકામું છે.

If wealth is lost nothing is lost, if health is lost something is lost,
but character is lost everything is lost.

પૈસો એ તો અનર્થનું મૂળ છે. love of money is the root of evil પૈસાનો પ્રેમ એ દુઃખનું મૂળ છે. વળી પૈસો મળવો કે ટળવો એ માણસના હાથની વાત નથી. લાગ્યમાં હોય તો મળે અને ન હોય તો ન મળે. પૈસાથી કોઈ પણ માણસ મહાન બની શક્યો નથી. તેથી પૈસો ગુમાવ્યો તેણે કાંઈ જ ગુમાવ્યું નથી. શરીર એ ધર્મ કરવાનું સાધન છે. શારીરિક તંદુરસ્તી ન હોય તો માણસ ધર્મની આરાધનામાં આગેકદમ બઢાવી શકતો નથી. તેથી તંદુરસ્તી ગુમાવી છે તેણે કાંઈક ગુમાવ્યું છે, પણ જેણે ચારિત્ર ગુમાવ્યું છે તેણે સર્વસ્વ ગુમાવ્યું છે. જીવન સદાચારથી શેલે છે. ચારિત્રની ભીતરમાં અનેક સદગુણો અને શક્તિઓ છે. ચારિત્ર અંતરના ગુણોને પ્રકાશિત કરે છે. તાળાની કુંચી બનાવનાર દરેક તાળાની જુદી જુદી કુંચી બનાવે છે પણ સાથે એક ચાવી એવી બનાવે છે કે જેને Master Key કહે છે. તે દરેક તાળાને લાગુ પડે છે. ચારિત્ર એ Master Key છે. જેનાથી જીવનના દરેક તાળા ઉઘડે છે. જીવનની દરેક શાખામાં તેનો ઉપયોગ થઈ શકે છે. એ ચાવીથી દરેક સદગુણો ખીલવી શકાય છે. ચારિત્રવાન આગળ દરેક આકર્ષાય છે. છતાં તે કોઈનામાં આકર્ષાતો નથી. ચારિત્રવાનનાં જીવનમાં વધુ ને વધુ નિર્દોષતા આવતી જાય છે.

માત્રમાં રાત-દિવસ બે જાતની ક્રિયા થયા કરે છે. એક શક્તિ વધારવાની અને બીજી શક્તિ ઘટાડવાની. મનુષ્યને હાનીમાંથી ઉગારી લે અને લાભ વિશેષ રૂપમાં અપાવે એવી એક વસ્તુ તે ચારિત્ર છે. ચારિત્રથી લાભ મેળવી શકે છે. અને નુકશાનથી દૂર રહે છે. જેનામાં ચારિત્ર બળ છે તે ખોટી ક્રિયા તથા ખોટાં વિચાર કરતાં અટકે છે અને સાચી ક્રિયા તથા સાચા વિચાર કરવામાં આગ્રહ અને મમત્વ વધારે છે. આપણાં પોતાનાં દોષો કે દુર્બળતાઓ સામે જે બળવો ઉઠાવે, હોહા કરી મૂકે એવા ચારિત્રની આપણને

જરૂર છે. દીવાની જ્યોત જેમ જીંચે ને જીંચે જ રહે છે, તેમ ચારિત્રવાનનું મન સદા જીંચે ને જીંચે જ વળ્યા કરે છે. ચારિત્રની શક્તિ મનુષ્યને દુર્બળ બેસી રહેવા દેતી નથી. પ્રગટી રહેલા પ્રકાશ આગળ જેમ અંધકાર રહેતો નથી. તેમ માનવના જીવન-મંદિરમાં દેવી જ્યોત પ્રગટે ત્યાં વિકારોનું, દુર્બળતાનું, પશુત્વનું અંધારું રહેતું નથી.

ચારિત્ર એટલે ખરી મોસમમાં ચાલતી રાત-દિવસની મીલ છે. આગળ વધવાનું ધમધોકાર થયા જ કરે છે. આ ચંત્ર રવિવારે પણ બંધ રહેતું નથી. નાના પ્રસંગોમાંથી મહત્ત્વનું તત્ત્વ કઢાવે છે. ચારિત્ર એ માનવજીવનને ઘડનાર શિલ્પી છે. મનુષ્યને સર્વોત્તમ બનાવે છે. ઈશ્વરી પ્રાણ પ્રગટાવે છે. ચારિત્ર મનુષ્ય જીવનનું દેવી જીવનમાં અને ઈશ્વરી જીવનમાં રૂપાંતર કરે છે. ઉત્તમ બનવાનો રસ પ્રગટાવે છે, ઉત્સાહ ઉપજાવે છે, આશ્રય બંધાવે છે, પ્રલોભન સામે જંગ મચાવે છે. દુર્બળતા માત્રને દૂર કરે છે. અને પવિત્રતા માત્રને ખેંચી લાવે છે. ચારિત્ર મનુષ્ય જીવનમાંથી ગુપ્ત શક્તિને ઉગાડે છે. જ્યાં બધું શુષ્ક જણાય ત્યાં વર્ષા જેમ અનેક વનસ્પતિને જીગાડે છે તેમ ચારિત્ર અત્યંત સુંદર સામર્થ્ય પ્રગટાવે છે.

ભગવાન નેમનાથ દ્વારિકા નગરીમાં પધાર્યા છે. વિટામીન ‘C’ લેવા માનવ મહેરામણ જીભરાય છે. ભગવાનનું ચારિત્ર યથાખ્યાત છે. વાણીમાં અને કર્તવ્યમાં ફરક નથી. પ્રથમ આચરણમાં મૂકી પછી ઉપદેશની ધારા વહેવડાવે છે. તમારા જીવન કેવા છે? અહીંયા બેઠાં હો ત્યાં સુધી ‘જી. હા. પ્રમાણવચન’ બોલો અને દુકાને-પેઠી પર બચ્ચો ત્યારે કાળા બજાર કરો, કંઈકને છેતરો. આજે તમારી છાપ તમારા સંતાનો પર કેમ પડતી નથી? આનું કારણ એ જ છે કે જીવનમાં એકરૂપતા નથી, બોલવાનું કંઈ છે અને ચાલવાનું જુદું છે. આ રીતે તમારું બે ધારું જીવન છે. આજે સારા દેખાવાનો પ્રયત્ન કરનારા ઘણા છે. પણ તમારે તમારા દોષોની આલોચના કરવી હોય તો જેવા છો તેવા દેખાવા પ્રયત્ન કરો. શરીરમાં હર્દ થાય અને ડોક્ટર પાસે જાય ત્યારે ડોક્ટરને શી વાત કહો છો? મારા પેટમાં તદ્દન સાફ છે. માથાનો દુખાવો રહેતો નથી. વિ. વિ. સારી સાઈડ બતાવો કે જે હર્દ જે રીતે થતું હોય તે યથાર્થ રીતે કહો? ગુપ્ત હર્દ હોય તો પણ ડોક્ટર પાસે છુપાવ્યા વિના કહો તો જ હર્દનું નિદાન થાય અને યોગ્ય ઉપચાર ડોક્ટર બતાવે. આ જીવનમાં પણ અનેક દોષો રૂપી રોગો ધર કરી ગયા છે. તેને દૂર કરવા હોય તો સદ્ગુણ રૂપી ડોક્ટર પાસે આવો અને રોગોનું યથાર્થ સ્વરૂપ બતાવી. “નિંદામિ, ગરિહામિ, અપ્પાજં બોહિરામિ” કરો. દોષો દૂર કરવાની તાલાવેલી લાગે તો અવશ્ય દૂર થઈ શકે.

વચન અને કાયાથી જેટલાં પાપ બંધાય છે, તેનાં કરતાં અનેક ગણાં વધારે પાપ મનથી બંધાય છે. મન-મદારી આત્માને અનેક નાચ નચાવે છે. ઘડિયાળની કમાન છટકે

તેમ મન વારે વારે છટકે છે. મનને વશ કરી શકાય તો વિકાસ સાધી શકાય. હાંથે ડબલો પહેરી કરનારો માણસ કેવાં પાપ કરે છે તે તો તેનાં અંતરાત્મા સિવાય કોણ જાણી શકે? અત્યારે હાડકાનાં સ્નાયુના ફોટો લેવાય છે. પણ મનના ફોટા લેવાતા હોય તો બાપ-દિકરા પાસે કે દિકરા બાપ પાસે જીલો ન રહી શકે. મન અવળું પડે તો ૭૦ કેડોકોડિ સાગરોપમનાં કર્મ બાંધે છે. આવા મનને વશ કરવાની જરૂર છે.

મન વાળ્યું વળે સદ્ગુણવર્ધી, સદ્ગુણવર્ધી નિજ અનુભવથી,
અભ્યાસે ને વૈરાગ્યથી, મન વાળ્યું વળે સદ્ગુણવર્ધી.”

સંત-મહાપુરુષોનો સમાગમ કરવાથી, તેમનાં જીવનનું અવગાહન કરવાથી અને મનને તાલીમ આપવાનો અભ્યાસ કરવાથી ભાવ અને વૈરાગ્યની ભાવના વધારવાથી મનને વશ કરી શકાય છે. જે બાળા ફોટલી શીખવા બેસે તે પ્રથમ વાંકી-ચૂકી બનાવે છે પણ પ્રેક્ટીસ થતાં સુંદર અને ગોળ વણી શકે છે. તમે ૩૦ વર્ષથી પેઢી પર કામ કરતા હો અને તમારો દિકરો આજે પેઢીએ બેસે તેના કામમાં અને તમારા કામમાં ફેર જણાય ને? તમને વર્ષોનો અનુભવ છે. તમારા દિકરાને કાંઈ અનુભવ નથી. ફરેક વસ્તુ by practice (થી) સુંદર બને છે. તમે જે દિવસે પ્રથમ સામાયિક કરી હશે અને આજે ૫૦ વર્ષ પછી કરો તે બંનેમાં ફેર પડે છે ને? તે વખતનાં સમભાવમાં અને આજનાં સમભાવમાં ફેર પડી જાય ને? અને જમે તેટલી સામાયિક કરો, છતાં સમભાવ જીવનમાં આવ્યો ન હોય તો કહેવું પડશે કે સામાયિક જે રીતે કરવી જોઈએ તે રીતે કરી નથી.

“આંધળો સાસરો ને શણગટ વહુ, કથા સાંભળવા ચાલ્યા સૌ,
જીંડો કુવો ને ફાટી બોક, સુણ્યું સાંભળ્યું સઘળું ફોક.”

કુવો જીંડો હોય અને બોક ફાટેલી હોય તો કુવામાંથી બોક ઉપર આવતાં પાછી નીકળી જાય છે. તેમ તમે બધાં વ્યાખ્યાન સાંભળવા તો આવો છો, પણ તમારી બોક ફાટેલી તો નથી ને? એક કાનેથી સાંભળી બીજા કાનેથી નીકળી તો નથી જતું ને? સાંભળેલું હૃદય સુધી પહોંચે છે? તમારી બોક સાંધીને અહીં આવજો. આ તમારા favour ની વાત લાગે છે કે unfavour ની? આ વાત તમારા હિતની છે. તેના પર વિચાર કરી-મનન કરી મનને સન્માજો વાળવા પ્રયત્ન કરજો.

વિદ્યાથી જાળવર્ગમાંથી મેટ્રીકમાં આવે તો એની પ્રગતિ દેખાય. તમારી પ્રગતિ દેખાય છે? કેટલા વર્ષોથી ઉપાશ્રયમાં આવો છો, છતાં સામાયિક બાંધવી હોય તો બીજાને કહેવું પડે ‘જરા મને સામાયિક બંધાવજો ને!’ સામાયિક લઈને બેસે અને વિકથા શરૂ કરે. જેની સાથે લગ્ન કે કંકોત્રી કે મુવે સ્નાનનો સંબંધ પણ ન હોય તેની પણ વાતો કરે. ઉપાશ્રયમાં ત્રણવાર “નિસિદ્ધ” એટલે અશુભયોગનો નિષેધ કરીને આવું છું તેમ બોલે

છે, પાપકારી વ્યાપારમાં મન, વચન અને કાયાને નહિ જવા દઈ એમ નિષ્કૃંપ કરે છે, પણ ઉપાશ્રયમાં પણ પાપની આવક આવે તેવા વિચારો કરે, તેવી વાણીનો વ્યાપાર કરે. તમારા જીવને સુંદર બનાવો. જીવનમાં આગળ વધ્યા કે ત્યાં ના ત્યાં જ છે ?

“સાંભળો આવકના કહું મોટા, કુંદાળા સંઘમાં મોટા,
પણ લક્ષણનાં મોટા, શિયળ નિર્મળ નહીં તો.”

સમાજમાં મોટા આવક છે એમ કહેવાતું હોય પણ લક્ષણ મોટાં હોય તો શું તે ખરેખર આવક છે ? રાત્રે બાર વાગ્યે ઘેર આવે. પત્ની પૂછે છે કે કેમ મોડું થયું ? તો કહે ફરવા ગયો હતો અથવા પેઢીપર કામ હતું, પણ આ હડહડતું જીવું હોય. પારકી સ્ત્રીના લક્ષણ હોય અને ઘેર સ્ત્રીને જેમ-તેમ સમજાવી દેતા હોય. વળી પૈસાથી સંઘમાં, સમાજમાં મોટાં કહેવાતા હોય પણ જેનું શિયળ નિર્મળ નથી તે ખરેખર મોટા નથી, મોટાં છે. અહીં આવા પુરુષની લાખોની હુડી ચાલતી હોય પણ દુર્ગતિ તેની શરમ નહિ રાખે. નરકમાં પરમાધામીનાં પરોણાનો માર સહન કરવો પડશે. લોહાની લાલચોળ અગ્નિ વણી પૂતળીઓ સાથે આલિંગન દેવડાવે છે, બળી જાય છે. પણ છોડાવનાર કોણ મળે ? જેનું ચારિત્ર ગયું તેનું આખું જીવન પાણીમાં ગયું. વીર્ય એ શક્તિ છે. એને પચાવતા શીખો. વીર્યને પચાવવાથી અનેકગણું બળ વધે છે. જેને ચારિત્ર્ય ગુમાવ્યું તેની સામે સૌ આંગળી ચીંધે છે.

રોગનું નિવારણ કરવા માટે સારામાં સારી દવા બ્રહ્મચર્ય છે. પાંચ ઇન્દ્રિય અને મન આ છ પર જેણે વિજય મેળવ્યો તેણે આખી દુનિયા પર વિજય મેળવ્યો છે. મનુષ્યની પૂર્ણતા ચારિત્રમય જીવન ઉપર છે. પૂર્ણિમાનો ચંદ્ર વાદળાથી ઢંકાયેલો હોય તો રાત્રીની શોભા તરીકે એ કિંમતી નથી. તેમજેના જીવનમાં ચારિત્રનો ચંદ્ર જગમગતો નથી તેનું જીવન સૌંદર્યહીન છે. ઉપયોગિતા રહિત છે. ચારિત્ર મનુષ્ય જીવનને વિકાસની, સામર્થ્યની અને પ્રાપ્તિની પરિસ્થિતિઓ પહોંચાડે છે. આ વિટાથીન ‘C’ એટલે ચારિત્ર. સદાચાર જેના જીવનમાં હશે તેનો અવશ્ય ઉદ્ધાર થશે વિશેષ અધિકાર અવસર.

વ્યાખ્યાન નં....૪૨

ભાદરવા સુદ ૪ મંગળવાર. તા. ૨૪-૮-૭૧

ભવ્ય પ્રાણીઓ ભગવાનની વાણી સાંભળી એકરસ બની કૃતકૃત્ય બને છે, ભગવાન નેમિનાથ દ્વારિકા નગરીમાં બીરાજમાન છે,

પ્રભુ નેમનાથ દારિકા બીરાજે, જેની વધાર્થ ગગનમાં જાણે,
સુર દેવેન્દ્ર દોડી દોડી આવે, માનવ મહેરામણુ ઇશને જાણે,
સુણી વીતરાગ વાણી લેવા સંયમની લાણી, ચાલ્યા વૈરાગી રાજકુમાર રે....

ભગવાન નેમનાથ દારિકા પધારે છે. ભગવાનની વાણી એટલે ઠાઈ અપૂર્વવાણી. જેવી એની વાણી છે, એવું એવું જીવ છે. ત્રિલોકી નાથ એક સમયે લોકલોકના ભાવો જોઈ રહ્યા છે. તેઓ સંસારના ચર્ચાર્થ સ્વરૂપને બતાવે છે. સંસાર એ ઉડો કુવો છે. સંસારમાં ત્રાસ છે. દુઃખ છે. સંસાર ભાવમાંથી જે મુક્ત બને છે, એ મોક્ષને પ્રાપ્ત કરી શકે છે. સંસારની અંદર અશિદ્ધિ તો પણ રહેલા છે. અને આપણે સંસારમાં રહેલા છીએ. આપણે થોડાકર્મ કર્યો બાંધી રહ્યા છીએ. કેવળી કર્મો બાંધતા નથી. માત્ર શાતા વેગનીય પ્રથમ સમયે બાંધે, બીજે સમયે વેદે અને ત્રીજા સમયે નિર્જરે છે. જે જીવો રાગદ્વેષથી રહિત છે તેને કર્મ વર્ગણા સ્વિગ્ધ રીતે ચોટી શકતી નથી. એક વાસણ પર તેલવાળો હાથ લીધેલો હોય તો રજકણ ત્યાં આવી જશે. તેને દૂર કરવા મહેનત કરવી પડશે. વાસણ ચીકાશ વગરનું હોય તો રજકણ ચોટે ખરી પણ માત્ર હુગડું ફેરવતા રજકણ દૂર થઈ, એમ જેણે રાગદ્વેષનો ક્ષય કરી નાંખ્યો છે એવા ભગવાનને કર્મ બંધાય છે, તો પણ તરત છૂટી જાય છે.

સમુદ્રમાં નાવ ફરતી હોય અને એ નાવમાં જો કાણું હોય તો કાણા દ્વારા પાણી પ્રવેશે છે. અને નાવ ડૂબી જાય છે. પણ કાણું વિનાની નાવમાં પાણી પ્રવેશી શકતું નથી. તે નાવ કિનારે જાય છે. આપણી નાવમાં આસ્રવના છિદ્રો પડેલાં છે. તેથી સંસાર સમુદ્રમાં નાવ ડૂબી જાય છે, તેરમા ગુણુથાને તિર્થંકર દેવો-કેવળી ભગવંતોની નાવમાં આસ્રવના છિદ્રો નથી તેથી એમની નાવ તરી જાય છે. ભગવાનની વાણી ત્રણ લોકના દુઃખી પ્રાણીઓના દુઃખોને હરનારી છે. ભગવાનની વાણી માત્ર મનુષ્યો જ નહીં પણ તિર્થંચો અને દેવો પણ વેરઝેર ભુલી ઉત્સાહપૂર્વક સાંભળે છે. ભગવાન વાણીનો ધોધ વહેવરાવે છે. આપણે કાલે A, B, C ત્રણ વીટામીનની વાત કરી છે, જેની C વીટામીન છે તે આધ્યાત્મિક વિકાસ, માનસિક ઉન્નતિ અને શારીરિક અભિવૃદ્ધિ પ્રાપ્ત કરી શકે. જેનામાં કામ છે, એવું મન વાસનાના વંટોળને લીધે આકુળવ્યાકુળ થાય છે. તમારે તમારા આત્માની ઉન્નતિ કરવી હોય તો C વીટામીન લ્યો. C વીટામીનથી તમારા આત્માનું શ્રેય થશે. જોજસ તેજસ અને ક્રાંતિ આ બધા વીર્ય શક્તિના ચમત્કાર છે. વીર્યથી જીવન સર્જાય છે. વીર્ય મનની ધીરજ, શાંતિ અને ગંભીરતા ટકાવી રાખે છે. બ્રહ્મચર્ય એટલે વાસના પર વિજય, મહાનતામાં વિચરવું, લઘુમાંથી મહાન બનવું તેનું નામ બ્રહ્મચર્ય છે.

સ્વામી વિવેકાનંદ એક વખત અમેરિકા ગયા તેવખતનો આ પ્રસંગ છે. તેમણે ભગવાં વસ્ત્રો પહેર્યાં છે, માર્ગમાં ચાલ્યા જાય છે. પાછળ બે અંગ્રેજો આ વેષ જોઈને હાસ્ય

કરે છે. અને તે સંબંધી વાત કરે છે. તે વાત સાંભળી વિવેકાનંદ જવાબ આપે છે. તમારા દેશમાં માનવતાનું મૂલ્ય કપડાથી થાય છે. હિન્દુસ્તાનમાં માનવતાનાં મૂલ્યો સદાચારથી થાય છે. જીવનની અંદર જેણે સદાચારની સુવાસ ફેલાવી છે, તે મહાન છે. વીટામીન C જીવન માટે ખુબ ઉપયોગી છે. જો વીટામીન C તાત્કાલિક લેવામાં આવે તો અવરથ તમારો ઉદ્ધાર થશે.

વીટામીન D એટલે ડીસીપ્લીન. જ્યારે માણસના જીવનમાં શીસ્ત આવે છે, ત્યારે જીવન જિંદગી અને સાફ અને છે. હિન્દુસ્તાનમાં શીસ્તનો ખૂબ અભાવ છે. જ્યારે ખ્રીસ્તીના ચર્ચ કે પારસીની અગ્યારી પાસેથી નીકળ્યું તો ત્યાં ખુબ શાંતિમય વાતાવરણ રહેવા મળશે. ત્યાં પીન, ટાંચણી પડશે તો પણ અવાજ થાય એવી શાંતિ હોય છે. નાતું બાળક પણ સમજે છે કે અગ્યારીમાં મૌન રાખવું જોઈએ.

સૈનિકોને પરેડ કરતાં જોયા હશે. તેઓ જ્યારે ચાલશે ત્યારે એકી સાથે ચાલશે. અને ઉભા પણ એકી સાથે રહેશે. કદી અવ્યવસ્થા નહીં લાગે. અહીં ગુરૂ મહારાજ ઉત્તમ તત્ત્વ સમજાવી રહ્યા હોય ત્યારે શ્રોતાઓ વાતો કરશે અને અવાજ કરશે. ભલે ગમે તે સમાજ હોય પણ શિસ્ત દરેકને માટે અનિવાર્ય છે. શિસ્ત એ ખૂબ ઉપયોગી છે. જીવનના જંગની અંદર કે આધ્યાત્મિક વિકાસની અંદર શિસ્ત હશે તો અવનવા પ્રકાશને પ્રાપ્ત કરી શકીશું.

વિટામીન E એટલે એનર્જીકેશન-જ્ઞાન. જ્ઞાનના બે પ્રકાર છે. (૧) બૌદ્ધિક જ્ઞાન. (૨) આત્મિક જ્ઞાન. માત્ર જાણી લેવું એ એક પ્રકારનું જ્ઞાન છે. બૌદ્ધિક જ્ઞાન ખૂબ વધ્યું. ભણતર સાથે ગણતર જોઈએ ને ચણતર જોઈએ, એ નથી. વિદ્યાર્થી જ્ઞાન મેળવશે પણ ગુરૂ સાથે અસત્ય વર્તન કરશે. માત્ર ડીગ્રીનો બોલો મગજમાં વધારશે. પણ વર્તણૂક નહિ સુધારે. જ્ઞાન એ ખરું ત્યારે કહેવાય જ્યારે જીવનની અંદર ઉતરે. એ જ્ઞાન તમારા આત્માની અનુભૂતિ કરાવે. એકવાર જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય પછી જડ અને ચેતનનું ભેદ વિજ્ઞાન થઈ જાય. જીવનની અંદર જ્યાં સુધી અજ્ઞાનતા હોય ત્યાં સુધી પર વસ્તુ મારી છે એમ જીવ કહે છે. જીવ પારકા ઘરમાં ડહાપણ કરવા જાય છે. તેથી હેરાન થાય છે. પોતાનું છે તેમાં ભલે લાખોનો ખર્ચો કરે તો કોઈ કંઈ કહે નહિ પણ પારકાની પેટીમાંથી જો પાંચ રૂપિયાની નેટ લે તો ચોરી કહેવાશે. જગતના જે જે પદાર્થો છે તે પરપદાર્થો છે. એ તારા થવાના નથી. થશે પણ નહીં. આની અંદર તારું ડહાપણ ડોળીશ તો પણ નકામું છે. અને ઉપરથી તમારો ખાવા પડશે. તારા જ્ઞાન આસ્ત્રમાં તારી શક્તિ વાપર. જ્ઞાન એ અમૃત છે. સમુદ્રનું મંથન કરવાથી અમૃત નીકળ્યું પણ જ્ઞાન તો સમુદ્ર વગર ઉત્પન્ન થયેલ અમૃત છે. આ જ્ઞાન મૃત્યુજય બનાવવાની શક્તિ ધરાવે છે. આત્માની સ્વચ્છતા ઉભી કરે છે. સ્વચ્છ પદાર્થની તેજસ્વી સપાટી પર સર્વ સત્યો આપોઆપ પ્રતિબિંબિત થાય છે. આ અમૃતનું પાન કરનાર અમર બની જાય છે. જ્ઞાન એ રસાયણ

છે. અનેક ઔષધીનું મિશ્રણ કરીએ ત્યારે રસાયણ બને છે. પણ જ્ઞાન રસાયણ ઔષધી વિનાનું રસાયણ છે. પેલું રસાયણ કોઈનો રોગ નાશ કરે કે ન કરે પણ આ રસાયણને તમે જીવનમાં ઉતારો તો તમારો ભવ-નાશ થશે. જ્ઞાનનું રસાયણ તમારે મસ્તકે ચોપડો અને તમે કાયરમાંથી વીર અને વીરમાંથી મહાવીર બનશો. તાંબામાંથી સોનું બનશે. સંસાર-જ્વર અદૃશ્ય થશે. આધ્યાત્મિક કાયા નિરોગી બનશે. જ્ઞાન એવું ઐશ્વર્ય છે કે જેને કોઈ અપેક્ષા નથી. જ્ઞાની પુરુષને કોઈનો ભય રહેતો નથી. જ્ઞાનને ચોરદૂંટારા લૂંટી શકતા નથી. જેમ જ્ઞાન વાપરો તેમ વધતું જાય છે. જ્ઞાન જીવનને પ્રકાશ આપનાર છે. જે જ્ઞાન ઠગારું હોય, દુશ્મનનું કામ કરતું હોય અને મૃત્યુની ઘડીએ જ્ઞાન આલ્યું જતું હોય તો તે જ્ઞાન નથી, અજ્ઞાન છે. જ્યારે જ્ઞાન આવે છે ત્યારે જ્ઞાની પોતે પોતાથી ઉન્નત બને છે. જીવનનો વિકાસ કરવો હોય તો જ્ઞાન આવશ્યક વસ્તુ છે. અજ્ઞાનના બાવા કાઢવા માટે જ્ઞાનનો સાવરણો લેવો પડશે. આત્મજ્ઞાન પાસે બૌદ્ધિક જ્ઞાનની કોઈ કિંમત નથી. આત્મ-જ્ઞાન એટલે આત્માના અનંત માધુર્યનું જ્ઞાન. અનંત સામર્થ્યનું જ્ઞાન, માત્ર ચિંતાત્મક કે પ્રયોગાત્મક જ્ઞાન જ નહિ પણ અનુભવાત્મક જ્ઞાન સ્વસંવેદન જ્ઞાન તે આત્મજ્ઞાન છે. આ વિદ્યામીન જે અપનાવે છે, એના જીવનનો વિકાસ થાય છે. જે વરસાદ આવી એકદમ આપટું નાખી જાય છે એવા તોફાની વરસાદનું પાણી ખેંચાઈ જાય છે. ઝરમર વરસાદનું પાણી જમીનમાં પચી જાય, ઉંડે ઉતરી જાય અને ખેતરને લીલુંછમ બનાવી દે છે, માટે ધીમે ધીમે આગળ વધવા પ્રયત્ન કરો. તમારે તમારા જીવનનો વિકાસ કરવો હશે તો જગતનું એક પણ તત્ત્વ એવું નથી કે તમને સાથ ન આપે. કદાચ મુશ્કેલી આવે પણ જે જગતો છે એ મુશ્કેલીને ગણતો નથી. ઘણીવાર ભાગ્ય આપણને જગાડે છે પણ આપણે અધારીની જેમ સૂતા છીએ. ટીપે ટીપે સરોવર ભરાય. પળ પળ મળીને યુગ થાય. તેમ એક કામ પૂર્ણ કરવાથી હજારો કામ પૂરા થાય છે.

Slowly and stady wins the race. ધીમું પણ સદ્ધર પગલું વિજય અપાવે છે. તારી પ્રગતિ ધીમી હશે તો પણ વિકાસ થવાનો છે. તમારી શક્તિ વેરવિખેર પડી છે, એને એકત્રિત કરો. સૂર્યના કિરણો જુદા જુદા હોય તો કોઈને બાળતા નથી, પણ સૂર્યના કિરણ ઉપર કાચ રાખી કિરણને એકત્રિત કરવામાં આવે તો કાચ નીચે રાખેલ કાગળ પણ બળી જાય છે. આત્માના વિકાસના કાર્યમાં શક્તિને જોડી દો તો અવશ્ય વિકાસ થશે. શ્રદ્ધાનું પગલું હંમેશા વિજય અપાવે છે. તમારી ઇન્દ્રિયોનો, તમારા મનનો, તમારી યૌવનવતી શક્તિઓનો અને તમારી બુદ્ધિનો એવી રીતે ઉપયોગ કરજો કે જેથી તમે આવતીકાલે એક કદમ આગળ હો અને તમારા પ્રત્યેક નવપ્રભાતમાં આત્મભગૃતિ-ભરી પ્રગતિ હોય.

આવો અપૂર્વ માર્ગ દેખાડનાર પરમકૃપાળુ પરમાત્મા છે. ભગવાન નેમિનાથે દ્વારિકામાં પધારે છે. ભેરી વાગે છે. અને ઉચ્ચ સ્વરથી ઢાંડી પડે છે. આખા ગામમાં પડથો સંભળાય છે. પ્રભને એમ થાય છે કે આજે શું છે કે ભેરી વાગે છે ! જ્યારે સારું કામ હોય ત્યારે ભેરી વાગે. બધાને ખબર પડે છે કે ભગવાન નેમનાથ પધાર્યા છે. દેવાધિદેવ પધાર્યા છે. જેના દર્શન કરવાથી મન પ્રકુલિત થઈ જાય છે. કર્મની ભેખડો તુટી જાય છે. પ્રભુ-દર્શનથી જીવન પાવન બની જાય, રોમરાય ખડી થઈ જાય. વાંદવાને માટે પગ ઉપાડે તે કાળા અડદ સરખો હોય તે છડી દાળ સરખો હોય. અનાદિ કાળથી ઉલટો હોય તે સુલટો થાય. કૃષ્ણપક્ષી હોય તે શુક્લપક્ષી થાય સમકિત સન્નિપ્ત થાય. પ્રભુના ઉપદેશથી હેય, જ્ઞેય અને ઉપાદેયનું યથાર્થ જ્ઞાન થાય. દંભ અને ડોળવાળો માણસ જ્ઞાન પામવાને લાયક નથી, તે ભગવાનના માર્ગને જે રીતે અપનાવવો જોઈએ એ રીતે અપનાવતો નથી પણ નવ તત્વની પ્રતીતિ-શ્રદ્ધા-ઓળખાણ નહીં થાય ત્યાં સુધી રખડપટ્ટી નહીં મટે. માટે આ માર્ગે આખ્યા વિના છુટકો નથી.

“જન્મ મરણ નહીં આવે એને, જે કોઈ તારે શરણે,
ચૌદ લોકનું સુખ સમાયું, રવામી તારે શરણે (૨)
તવ ભકિતમાં રાત્રું પ્રભુજી, મારે બીજું બધું ચે કાચું,
શરણું તારું સાચું પ્રભુજી મારે બીજું બધું ચે કાચું.”

હું ભગવાન ! જે તારે શરણે જાય છે, તારા શરણને સ્વીકારે છે એને જન્મમરણ ન હોય. જેનો અર્ધ પુદ્ગલ પરાવર્ત સંસાર બાકી હોય, જે શુક્લ પક્ષી હોય, જેનો સંસાર પરિમિત થયો હોય તેવા સંસાર ભવતા ફેરાં મટાડવા ભગવાનના શરણે આવે છે. તમે કેનું શરણ લીધું છે ? ધનની ઈચ્છા હોય એ ધનાર્થી જીવ પહેલા રાજાને ઓળખે, પછી રાજાની પ્રતીતિ કરે અને પછી સેવા કરે. એની સેવાથી ખુશ થયેલ રાજા ધન આપે. રાજા કહેવાય કેને ? જેણે છત્ર ધાર્યું હોય-ચામર વિગ્રાતા હોય, જેના નામની બીરહાવલી બોલાતી હોય તેને રાજા કહેવાય છે, એવી રીતે મોક્ષાર્થીએ પણ જીવને જાણવો જોઈએ.

“જીવરાજ એમ જાણવો વળી શ્રદ્ધવો પણ એ રીતે,
એનું જ કરવું અનુકરણ પછી લક્ષથી મોક્ષાર્થીએ.”

પહેલાં જીવને જાણવો. જીવ કેવો છે સિદ્ધના જેવો છે. સિદ્ધને કર્મ નથી, શરીર નથી. કાયા નથી. મારો આત્મા પણ સિદ્ધ જેવો છે. મેં વિલાવ-ભાવ કર્યાં, તેથી કર્મ વર્ગણા ચપોચપ આત્મ પ્રદેશ પર ચોંટી ગઈ. એ કર્મનું ફળ ન જોઈતું હોય તો ઉદ્ધરણની જરૂર છે. વાવણીયા થયા પછી ખેડુત વિચારે કે મારે બાજરો જોઈતો નથી તો તેના પર ફળ બેઠા પહેલાં કાઢી નાખે, તેમ કર્મનું ફળ ન જોઈતું હોય તો

કર્મ ઉદયમાન થયા પહેલાં તેને મૂળમાંથી ખેંચી કાઢો. આ પ્રક્રિયાને ઉત્તીરણ કહેવાય છે. તમે લેણીયાત હો તો સામા માણસને નોટીસ આપો કે આખર તારીખ સુધીમાં પૈસા નહીં ભરી દે તો જડતી લાવીશ અને તારો માલસામાન લીલામ કરાવીશ. લેણીયાતના પગ ભેરમાં હોય. હવે દેણીયાત સમજીને મુક્ત પહેલાં પૈસા ભરી દે તો આગરુ જતી અટકે. ઘર આદિનું લીલામ ન થાય. તપ, જપ, પ્રત્યાખ્યાન, બ્રહ્મચર્ય આદિ વ્રતોથી કર્મની ઉત્તીરણ કરી શકાય છે. ઉદય સન્મુખ થયા પહેલાં તેને સત્તામાંથી ઉખેડી નાખવા, આદ્યું નામ ઉત્તીરણ છે. તપશ્ચર્યા ઘણું કામ કરે છે. મહિનો દિવસ માંદો પડ્યો અને મગનું પાણી પણ ન લીધું તો કેટલાં ઉપવાસ ગણાયે ? ખાવાની ઈચ્છા છે, પણ પચતું નથી એટલે નથી ખાતો તે તપસ્વી નથી. ઈચ્છાને રોકવી એનું નામ તપ છે. સીનેમા જોવા જવું છે, પણ પૈસા નથી પણ ઈચ્છા પડી છે. પૈસાની જોગવાઈ થાય એટલે જવાનો. પણ જેને પ્રત્યાખ્યાન કરી લીધા તેણે ઈચ્છા નિરોધ કર્યો. પ્રત્યાખ્યાન તાળું છે. કોઈ માણસ ઘરખાર ઉઘાડા મૂકી જાય તો ચોરલૂંટારા ધનાદિ લૂંટી જાય છે. પણ પછી ઘરમાં પ્રવેશ કરી નુકસાન પહોંચાડે, અને ખાલી ખારણું વાસ્તું હોય તો તે ખોલીને ઘૂસી જશે. સાંકળ મારી હશે તો પશુના બચથી મુક્ત થઈ શકશે, પણ જે તાળું મારીને જાય છે તે નિર્ભય છે. પર્યખાણુ તે તાળું છે. એક માણસે ઉપવાસની ભાવનાએ સાંજ સુધી ખાધું નથી અને પર્યખાણુ પણ લીધા નથી. એમાં શરદી લાગી જાય અને મસાલાવાળી ચા પિવાનો આગ્રહ કરે તો મન થઈ જાય કે પર્યખાણુ ક્યાં લીધાં છે? લાવ પી લઉં. પછી ક્યાં ઉપવાસ થતો નથી? આવા વિચારે તે નિર્બળ બની જશે. જેને ઉપવાસ કરવાની ભાવના હોય પણ પ્રત્યાખ્યાન કરવામાં ‘અમે માનતા નથી. અમારું મન મક્કમ છે.’ એમ બોલનારને તેનો દિલોળન દોસ્ત આવીને કહે, આજે મારે ત્યાં જમણુવાર છે. નહીં આવે તે ચાલશે નહિ અને નહિ આવે તો આપણી મિત્રતા નહીં રહે. તને લીધા વિના હું અડીચી જવાનો નથી, આવે ટાઈમે જવા માટે તે તૈયાર થઈ જશે. પણ પ્રત્યાખ્યાન હશે તો સાફ શબ્દોમાં કહી શકશે કે નહિ અવાય. મારે પર્યખાણુ છે. ભલે દેવ હેઠો ઉતરે પણ હું નહીં આવું. પર્યખાણુથી ખુબ મક્કમતા આવે છે. નારકીને તથા દેવને પર્યખાણુ નથી. તિર્થંચ આવકતા ૧૨ વ્રતો આદરી શકે છે. પણ મનુષ્ય તો સાધુ બનીને ચૌદે ગુણસ્થાનકનો સ્વામી બને છે. પર્યખાણુમાં વફાદાર રહેવું જોઈએ. છઠું વિટામીન છે F Fedelity વફાદારી. શેઠને ત્યાં નોકરી કરે છે, તો વફાદારીથી કામ કરે છે ને ? સરકારી માણસો પૈસા પુરા લેશે અને સડકો, સ્કુલો, પુલો, આદિ બનાવતાં અડધા પૈસા ઘર ભેગા કરી ખરાબ માલ વાપરે છે. તેથી થોડા વખતમાં સડકો બગડી જાય છે. સ્કુલોમાં ગાબડા પડે છે, અને પુલો તુટી પડે છે. આ શું દેશના નાગરિકની વફાદારી છે ? આજે ધર્મદાનું ખાઈ જનારા પડયા છે. ઉપાશ્રયના ખોરા ઉપાડી જાય અને થેલીઓ બનાવી નાંખે, ધર્મદાનું

ખાંચ એનું જડમૂળથી જાય છે. આજે તમે ફાળામાં પૈસા લખાવ્યા અને ન આપો ત્યાં સુધી તેનું વ્યાજ ચડે છે. ઉધરાણીવાળાના જોડા ફાટી જાય ત્યાં સુધી ધક્કા ખવરાવો છો. નોંધાવતી વેળાએ પૈસા લઈને આવવું જોઈએ, ન લાવ્યા હોય તો બહેલાસર ભરી દેવા જોઈએ. ધર્માદાનું ન લેવાય એવી વૃત્તિ હોવી જોઈએ. આજે વફાદારી જરાય નથી. ઉપાશ્રયમાં પ્રભાવના થતી હોય ત્યારે ઘણા ઠગાઈ કરીને એ વાર લઈ આવે છે. અમે ઘણી જગ્યાએ જોયું છે. પ્રભાવના વખતે વહેંચનાર કોઈ ન હોય, થાળ મુકી દીધો હોય, સૌ એક પતાસુ લઈ ચાલતા થાય. પ્રસાદી કેટલી હોય? આજે જ્યાં સુધી પારકું મળે ત્યાં સુધી ઘસનું ન વાપરે. અંદરથી જે ભાવના જોઈએ એ ભાવના નથી કેમ લઈ લેવું, કેમ તદ્દકાવી લેવું એ જ વિચારે છે. પશુઓમાં પણ વફાદારીને શુષ્ક વિકસિત થયેલા દેખાય છે. તમે કૂતરાને બટકું શેટલો નાંખશો તો તે રાત્રે તમારા ઘરની ચોકી ભરશે. ગાયને ખવરાવશો તો તે દુધ આપશે. માનવ સર્વશ્રેષ્ઠ પ્રાણી છે. તેના જીવનમાં વફાદારી હોવી જ જોઈએ.

સાતમું વિટામીન છે G Generosity = ઉદારતા.

જ્યારે હૃદય ઉદાર બને છે ત્યારે હું બીજાને તન-મન અને ધનથી કેમ મદદરૂપ થાઉં એવી ભાવના જાગૃત થાય છે. મેઘકુમારનું પૂર્વ વૃત્તાંત આપણને ઉદારતાના પાઠો શીખવે છે.

મેઘકુમારનો પૂર્વભવ હાથીનો હતો. હાથીના ભવમાં તેને જાતિસ્મરણ જ્ઞાન થાય છે. તે જોઈ શકે છે કે આ પહેલાનો મારો ભવ હાથીનો હતો. જંગલમાં જોડેજોડે સામસામા ઝાડો અથડાતાં દાવાનળ લાગ્યો. અને હું બાગીને પાણી પીવાની આશાએ તળાવ પાસે આવ્યો. પણ ત્યાં કાઠવ હોવાને કારણે ખુંચી ગયો. બીજા એક હાથીએ આવી પોતાની દંતશુળ વડે મને મારી નાંખ્યો.

તે હાથી પોતાના રક્ષણ માટે તથા જીવોની અનુકંપા નિમિત્તે એક જોજનમાં નક્કર જમીન બનાવે છે. તેને ૭૦૦ હાથણીઓ છે, બધાની મદદ વડે ઝાડોને મૂળમાંથી ઉખેડી નાંખે છે. અને પગ વડે જમીનને ટીપે છે. સુંદ વડે પાણીનો છંટકાવ કરી ફરી ટીપે છે. એકવાર જંગલમાં દાવાનળ લાગતાં બધા પશુઓ હાથીએ બનાવેલા મંડલમાં આવી જાય છે. છેવટે એક જોજનમાં જરાપણ જગ્યા રહેતી નથી. ત્યાં એક સસલું આવે છે, અને હાથીએ ખજરાળ આવતાં પગ ઉંચો કર્યો. સસલું ત્યાં ભરાઈ ગયું. હાથી પગ નીચે મુકવા જાય છે, ત્યાં ખ્યાલ આવે છે. નીચે સસલું છે. “મારો પગ પડતાં તેનાં ફાંદાં ઉડી જશે માટે પગ ઉંચો જ રાખું, તે મારા માટે શ્રેયસ્કર છે.” આમ વિચારી ત્રણ દિવસ અને ત્રણ રાત્રી સુધી હાથીએ પગ ઉંચો રાખ્યો. પરિણામે રણ તણાઈ ગઈ. અને દાવાનળ શાંત થતાં બધા યથાસ્થાને ચાલ્યા ગયા. ત્યારે હાથી પગ નીચે મુકતાં

અબડી ગયો. ત્રણ દિવસ સુધી સખત પીડા લોગવી અંતે મૃત્યુ પામી શ્રેષ્ઠિકે રાજાને ત્યાં ધારિણીદેવીની કુક્ષિએ પુત્રપણે ઉત્પન્ન થયો.

પાણ્ડુલુકંપચાએ, ભુયાલુકંપચાએ, જીવાલુકંપચાએ, સંતાલુકંપચાએ ॥

પ્રાણી-જીવ-જીવ અને સત્વ પર અનુકંપા કરનારા હાથીનો જીવ કેવી સમૃદ્ધિનો સ્વામી બન્યો !

તમારા કિલમાં ગરીબો પ્રત્યે અનુકંપા છે ?

નિષધકુમાર સદૃશ સંપન્ન હતા. ભગવાન નેમનાથ પધાર્યા છે, તે જાણી દર્શન કરવા તે કેવી રીતે જશે તે અવસરે કહેવાશે.

વ્યાખ્યાન નં.....૪૩

ભાદરવા સુદ ૫ ને બુધવાર તા. ૨૫-૮-૭૧
(સંવત્સરી મહાપર્વ)

અનંતજ્ઞાની અનંત ઉપકારી ભગવાન મહાવીર દેવે જગતના જીવો ઉપર અનુપમ ને અતુલ ઉપકાર કર્યા છે. આ ઉપકારને સ્મરણમાં લઈએ તો હૈયું નાચી ઊઠે છે. આવા પર્વનાં નિરૂપણ કરીને ભગવાને મૈત્રીનો સંદેશો આપેલો છે કે જગત આખા ઉપર વાત્સલ્યના ઝરણાં વહેવડાવે. દુશ્મનો બહારના નથી. દુશ્મનો અંદરના છે, તેનો નાશ કરો.

આજે સંવત્સરીને દિવસે આરાધનાની આલબેલ પોકારવાની છે. વરસ દરમ્યાન તમે જેને દુશ્મન માન્યા હોય, જેની સાથે મનથી દુઃખ થયું હોય એને ભાવપૂર્વક ખમાવો. વેરની ગાંઠોને કાપી નાખો તો સંવત્સરી પર્વ ઉમળકું કહેવાય. જીવનની અંદર આ પર્વ અનેકવાર આવ્યું. આવીને ચાલ્યું ગયું. માણસે તે દિવસે બધાને ખમાવી લીધા અને નવા ચોપડાની તૈયારી કરી. જીવન જે આમ બન્યું હોય તો આપણે આરાધક નથી. સંવત્સરી પર્વને દિવસે જો ક્ષમાનો ગુણ આપણા જીવનમાં વણાય ન જાય તો આ પર્વનો કોઈ અર્થ નથી. જ્ઞાની પુરૂષ સમજાવે છે. ક્ષમામાં શાંતિ છે. ક્રોધમાં દુશ્મનાવટનો સંદેશ છે. ક્રોધ દુઃખકર છે, ક્ષમા સુખકર છે. ક્રોધ ઝેર છે. ક્ષમા અમૃત છે. ક્રોધ ગરમી છે. ક્ષમા પંજો છે. અ. ક્ષમાપનાતું અપૂર્વભાવે આરાધન કરવા માટે પંચામૃતનું પાન કરો, તેમાં પ્રથમ પૂર્ણતા તરફ પ્રયાણ-પૂર્ણતાના પહાડ પર ભવ્ય જીવોનું પ્રયાણ ચાલુ છે.

દરેક જીવનો સ્વભાવ ઉંચે જવાનો છે, જીંચે પ્રયાણ કરતાં કોઈ દોડતા હોય, કોઈ ધીમે ધીમે માર્ગ કાપતા હોય, કોઈ તળેટીમાં બેઠા હોય, કોઈ જીવ તળેટીમાં ઉંઘતા હોય

તો પણ જ્ઞાની પુરુષ કહે છે કે બધા આત્માઓ છે. બધાની શક્તિ સરખી છે. એમ વિચારી કોઈ પર તિરસ્કાર, ઘણા-નિંદા ન કરવી. જે તળેટીમાં છે, જે સૂતેલા છે, જે વિભાગ પર છે, તેને જગાડાય તો જગાડ.

“માર્ગ બૂલેલા જીવન પથિકને માર્ગ ચીંધવા જીલો રહું,
કરે ઉપેક્ષા એ માર્ગની તેરે સમતા—ચિત્ત ધરું.”

તારા ઉપદેશે સન્માર્ગ ઉપર ન આવે તો પણ એના ઉપર ઉપેક્ષા ભાવ રાખ. એના ઉપર અભાવ ન દર્શાવ. એના ઉપર ઘણા ન કર. આજે નહીં તો કાલે—જો એને મોક્ષ મેળવવો હશે તો આ માર્ગે આવવું પડશે. આપણાં જીવનમાં પણ કેટલા બનાવો બનતા હશે ! આપણે આપણા સંબંધમાં આવનાર સાથીઓ સાથે પ્રેમ કેળવવાનો છે. પ્રેમ નહીં કેળવો તો દુશ્મનાવટ ઉભી થશે. આપણે કહીએ એ માર્ગે આપણા સાથી ન બન્ય પણ બીજા માર્ગે બન્ય ત્યારે દુશ્મનાવટ ઉભી થાય છે. બીજા માટે તારું તું બગાડીશ નહી. તારા જેવો આત્મા બીજાનો છે. બધા સાથે મૈત્રી ભાવ કેળવ. દુશ્મનાવટ હોય છે ત્યારે હૃદયમાં ભય હોય છે. આ ભય સાધનાના માર્ગ ઉપર મુશ્કેલી ઉભી કરે છે. ભયથી મુક્ત થવું હોય તો આખા જગત ઉપર મૈત્રી ભાવ કેળવો. કોઈ તમારા ગાલ ઉપર તમારો મારે તો બીજો ગાલ ધરો કોઈ તમને શાપ આપે તો તેના પર આશીર્વાદ વરસાવો.

ભગવાન મહાવીરે વનવગડામાં અનેક સંકટો સહન કર્યાં. એમની સામે ઉપસર્જો આપનાર કર્મના ઉદયે સંગમ જેવા અનેક આવ્યા પણ એને મિત્ર ગણ્યા. અનાય દેશમાં અનેક સંકટો સહન કર્યાં. ઇન્દ્ર મહારાજે કહ્યું. આ બધા આપને હેરાન કરે છે. તમારી સેવામાં એ દેવ મોકલું તો તમારી સામે કોઈ આંગળી ચીંધી ન શકે. ભગવાન જવાબ આપે છે. મેં જે કર્મ બાંધ્યા છે, એ કર્મ બાંધતાં કોઈની સહાય લીધી નથી તો કર્મ તોડતાં સહાય કેવી રીતે લઉં ? ભગવાનનું બમીર જુઓ ! શક્તિ હોવા છતાં સહન કરવું, પણ બોલવું નહિ. જ્યારે આપણી સામે કોઈ બોલશે તો તરત આપણે વિકરી બનશું. સાચું સહન થાય પણ ખોટું સહન નહી થાય. જ્ઞાની પુરુષ કહે છે, જ્યારે તારા માટે વિપરીત પરિસ્થિતિ ઉભી થાય ત્યારે સમતા રાખશે. તો મોક્ષ માર્ગને પ્રાપ્ત કરી શકીશ. કોષ કરનાર સામે હું કોષ કરું તો મારામાં અને એનામાં ફેર શો ? પ્રતિકુળ સ્થિતિમાં ટકવાનું બળ હોવું જોઈએ.

રામને રાજ્યગાદીને બદલે વનવાસ મળ્યો. તો રામે કહ્યું, સારું થયું. મારે ઉપાધિ ઓછી થઈ. મારા બદલે મારો નાનો ભાઈ ભરત રાજ્ય કરે તો પણ હું ખૂબ પ્રસન્ન છું. કેટલી સહિષ્ણુતા હતી ? ભાઈ ભાઈ વચ્ચે ફેવો પ્રેમ હતો ? આજે તો

સત્તાની સાઠમારી ચાલી રહી છે તેથી જ્યાં ને ત્યાં અસહિષ્ણુતાના દર્શન થશે. ભુલ કરવી, ભુલ કર્યા પછી હસવું અને કોઈ ભુલ કાઢે તો તેના પર તુટી પડવું, એ આજના સમાજનું ચિત્ર છે.

એક વિદ્યાર્થી પરીક્ષા દેવા માટે આવ્યો છે. પરીક્ષામાં કાગળ લઈને આવ્યો છે અને ચોરી કરે છે. સુપરવાઈઝરની દૃષ્ટિ પડતાં તે કહે છે, જો ચોરી કરીશ તો પેપર લઈ લઈશ અને નાપાસ થઈશ. પેલો વિદ્યાર્થી રિવોલ્વર દેખાડે છે. અને કહે છે ખબરદાર ! જો મારી સામે બોલશે તો જોઈ છે આ રિવોલ્વર ? ચોરી કરવી એ તો અમારો જન્મસિદ્ધ હક છે. કેટલી અસહિષ્ણુતા છે ?

પહેલું અમૃત આપણને શીખવે છે કે સહચારી જોડે મિત્રતાનો જ સંબંધ સ્થાપિત કરવો જોઈએ. બીજું અમૃત છે ત્રિકાળ જ્ઞાન-ભુલ ન કરવા છતાં દુનિયા દોષનું આરોપણ કરે ત્યારે મન અસ્વસ્થ થઈ જાય છે. આ સમયે પરમાત્મા તરફ દૃષ્ટિ કરવાની જરૂર છે. અતંત જ્ઞાની પ્રત્યેક જીવના ભૂત-ભાવિ-વર્તમાનના સમસ્ત ભાવોને જાણે છે. તારું ભાવિ જ્ઞાનીની દૃષ્ટિમાં નિશ્ચિત છે. “હું સુયોગ્ય માર્ગ પર છું કે નહીં ?” તારે આ એક જ લક્ષ રાખવાનું. બાકી જ્ઞાનીઓએ જોયેલું છે એમ બનવાનું છે. જીવનનું ત્રીજું અમૃત છે બંધ દ્વાર અને ખુલ્લું દ્વાર-સુખનું એક દ્વાર બંધ થઈ જાય છે તો બીજું દ્વાર ખુલી જાય છે. મનુષ્યે ખુલ્લા દ્વાર તરફ જવું જોઈએ.

માનવીની દૃષ્ટિ એ છે Negative and Possitive એક નિષેધાત્મક અને બીજી વિધેયાત્મક. જે નથી મળ્યું એના રોદણાં રાવે છે. ૫૦૦ રૂપિયા મળ્યાં પણ ૨૫૦૦ રૂ. કેમ ન મળે ! આને માટે આકુળવ્યાકુળ થાય છે. નથી મળ્યું તે વિચાર બાજુ પર મુકી વિધેયાત્મક દૃષ્ટિ કેળવ. જ્યારે એક સાઈડ બંધ હોય ત્યારે બીજી સાઈડ ખુલ્લી હોય છે. તમે વિચાર કરો કે આજે અમારી પાસે ધન નથી, ગરીબી છે. એમ હોવા છતાં કાયા તો નિરોગી છે ને ? શ્રીમંતોને ખાવાની ટીકીનો પડયાં હોય તોય થુલી ખાવી પડે છે. ખાવાનું પચતું નથી. ઘણાને પથારીમાં પડયા પડયા જિંદગી વિતાવવી પડે છે. આનાથી હું સુખી તો છું ને ! માનવી વિધેયાત્મક દ્રષ્ટિને કેળવે તો મળ્યું છે તેનાથી સંતોષ માનતો થઈ શકે. બંધક મુનિની ચામડી ઉતારી લીધી ! કેવો વધનો પરિસહ ! છતાં તેઓ વિચારે છે કે બહારની વ્યક્તિ માણસના શરીર ઉપર કાંઈ પણ કાર્ય કરી શકે પણ મારા આત્માના પ્રદેશ ઉપર કાંઈ નહીં કરી શકે. આ વિધેયાત્મક દ્રષ્ટિ છે. તારું જે બંધ દ્વાર છે તેના તરફ દ્રષ્ટિ નહીં કર. ભલે કાંઈ ન મળ્યું પણ માનવ અવતાર તો મળ્યો છે. આ ભવથી એકાવતારી પદ પ્રાપ્ત થઈ શકે તેમ છે ને તમે જે પરિસ્થિતિમાં મુકાયા છો તેમાંથી કેમ બહાર આવવું તે વિચારી લ્યો. ચોથું અમૃત છે આજે વદજ્ઞાનું. “ક્ષણમાં રોષ અને ક્ષણમાં તોષ” સ્વભાવ વાળા મનુષ્યને ખુશ કરવા પ્રયત્ન ન કરશો. આવા માનવીની નારાજ કે ખુશી પર તારે ખુશી કે ખેદ કરવાની જરૂર

નથી. સર્વ પર સમાન દષ્ટિ ધારણ કરનાર પરમ પુરુષની સાનિધ્યમાં આત્મ સાધનાના પંથ ઉપર આગળ વધજે.

પાંચમું અમૃત છે, આત્મ પ્રેમ :- ધર્મનો સંબંધ આત્મા સાથે છે. જેને આત્માનું મુલ્ય સમજાયું નથી તે ધર્મ કરવા માટે ઈન્કાર કરે છે. આત્મા પર પ્રેમ જાગશે ત્યારે તું સ્વતઃ ધર્મ માંગશે. તું તારા આત્મા પર પ્રેમ કર.

અનંત જ્ઞાની ત્રૈલોક્ય પ્રકાશક મહાવીર સ્વામીએ સિદ્ધાંત દ્વારા સમજાવ્યા છે. સિદ્ધાંત એટલે ત્રણે કાળે સિદ્ધ થયેલી વસ્તુ એનું નામ સિદ્ધાંત.

આપણે ઘણા વખતથી પચુષણ પર્વની રાહ જોતા હતા. આજે તેને છેલ્લો દિવસ સંવત્સરી છે. ઘેર લગ્ન થવાનાં હોય તો તે અગાઉ કેટલી તૈયારી હોય? આજી પચિયાણા તૈયાર કરે, સોનીને અગાઉથી જોલાવે અને દાગીના તૈયાર કરાવે, તેમ જ્ઞાની પુરુષ કહે છે કે, આ ક્ષમા પર્વ માટે મહીનાથી માંડવા નાંખ્યા હતાં. આજે તે દિવસનું મંગલ આગમન થયું છે, તેથી તેને પ્રેમથી વધાવજો. લગ્નમાં પહેલો ઉચ્ચાર-સમય વર્તે સાવધાનનો થાય છે, મનુષ્યનો અવતાર મળ્યો, ઉત્તમ કુળ મળ્યું, લાંબુ આયુષ્ય, નિરોગી કાયા મળી, પાંચ ઇન્દ્રિય પૂર્ણ મળી, દેવગુરૂનો સંયોગ મળ્યો, આરાધના કરવાની અમુલ્ય ઘડી પ્રાપ્ત થઈ, આ દિવસે આરાધના કરવામાં જરાપણ પ્રમાદ ન કરશો. ભેદ વિજ્ઞાનનો સાચુ લઈ કર્મની મક્કિનતાને દુર કરવાનું આ અપૂર્વ પર્વ છે.

“ભેદ વિજ્ઞાન સાચુ બયો. અને સમરસ નિર્મળ નીર,
ધોળી અંતર આત્મા, ધોલે નિજ ગુણ ચીર.”

જડ એ ત્રણ કાળમાં ચેતન ન થાય અને ચેતન જડ ન થાય. આ શરીર જડ છે, દેખાતાં પદાર્થો જડ છે. જડ પદાર્થમાં આટલો મોહ શું છે? આટલો પ્રેમ શું છે? જડનું ચેતન્ય બની શકવાનું નથી. આખી જિંદગી જડ મેળવવા મહેનત કરશો તો જડ તમારું થવાનું નથી. મનને કેટલી ઈચ્છા થાય છે? ઇન્દ્રિયો માગે તે હીધે રાખ્યું. આખી જિંદગી ઇન્દ્રિયોની ગુલામી કરી પણ શું મળ્યું? જે પાપ બાંધ્યાં તે છુવને લોગવવા પડે છે. આત્મા વિકારી ભાવો કરી પાપ કરે છે, અને તેનાં ફળ પણ આત્માને લોગવવા પડે છે. આવી સજા હવે લોગવવી નથી એ નક્કી કરશો? પોતાનું ધાયું ન થાય તો કોષ આવે છે. આજી એમ કયું, મને આમ કેમ કીધું પણ કોષ કરવા જેવો છે કે છોડવા જેવો? આ મારો દુશ્મન છે. મને હેરાન કરે છે. પોતે પોતાના વિભાવભાવથી અન્યને દુશ્મન માને છે. પાપને ધોઈ પશ્ચાતાપના પુનિત ઝરણામાં પવિત્ર થવાનો શુભ દિવસ એ સંવત્સરી પર્વ છે. “જાણે, અજાણે મેં તમને સંતાપ્યા હોય તો હૃદય પૂર્વક આજે આપની પાસે હું ક્ષમાની બીજ માંશુ છું.” એમ જેની સાથે તમારા દિલમાં કંઈ પણ દુઃખનું કારણ બન્યું હોય તેને કહી દેજો.

“જ્ઞાન સાવરણી હાથ લઈને દિલના કચરા સાફ કરો,
સાફ કરો બાઈ સાફ કરો દિલના કચરા સાફ કરો.”

જ્ઞાન રૂપી સાવરણી હાથમાં લઈ દિલના કચરા સાફ કરો. જે ઘર દિવસમાં ત્રણ વખત સાફ થાય તે સુંદર અને સ્વચ્છ રહે. પણ અવાવરે, સાફ કર્યા વિનાતું ઘર પડ્યું રહે તો કેટલા બાવા-બાળાં બાઝી જાય ! તમારા દિલના દીવાનખાનાને રોજ સાફ કરો છો કે વર્ષમાં એક વાર ? તમારી ઉપર કેવા બાવા બાઝ્યા છે. ખ્રીસ્તીઓ રવિવારે પ્રાર્થના કરે છે. બ્રાહ્મણો ગાયત્રીમંત્ર રોજ બોલે છે. સુરોપિયન પણ પ્રાર્થના કરે છે. આ પ્રાર્થના અંદરના પાપને પિગાળી નાંખે છે. પાપને ધોઈ પરભાવને છોડી સ્વભાવમાં ડોકીયું દેવાથી અંતરની મલિનતા દુર થાય છે. આ પર્વમાં ધર્મારાધના કરવાથી જીવને પ્રકાશ મળે છે, વેરવિરોધને ટાળી આત્માને ઉજાગવાનો આ દિવસ છે. જને ત્યાં સુધી રોજ પ્રતિક્રમણ કરવું જોઈએ, રોજ વાસના વાસણો કેવા ચકચકિત હોય ? બારમહિનાના વાસણ પડ્યાં હોય અને તેને કાઢો તો કેવા ગંદા હોય ? એમ જે રોજ પ્રતિક્રમણ કરતાં હોય તેનો આત્મા કેવો હોય અને બારમહિને એક દિવસ પ્રતિક્રમણ કરતો હોય તેનો આત્મા કેવો હોય ? તમે બધાં હોંશીયાર છો. તમને બારમહિનાનું પાપ યાદ આવે છે ને ! તમને કોધ ક્યારે આવ્યો, લોભ કેટલો કર્યો ? પાપી કામ કેટલાં કર્યાં ? જીહ્વું કેટલી વાર બોલ્યા, ખોટા દેવગુરૂને સાચા માન્યા, આવાં પાપો ક્યારે કર્યાં તે યાદ રહે છે ? લાગેલા પાપની આલોચના માટે પ્રતિક્રમણ છે. પાપ ન કરતાં હો તો પ્રતિક્રમણ ન કરવું. જે સિદ્ધ થયાં હોય અગર કેવળી હોય તેને પ્રતિક્રમણની જરૂર નહીં. કારણ તેઓ પાપ કરતાં નથી, આપણે અત્યારે ક્યાં ઉભા છીએ ? અનેક જાતના પાપની જિંદગી વિતાવે તો પ્રતિક્રમણ જરૂર કરવું જોઈએ. વેરઝેરને ઢંફાવી દેવાનું આ પર્વ છે. અંતરને ચોકખું કરવાનું આ પર્વ છે. એકબીજા અરસપરસ નજીક આવો. અબોલા હોય તો છોડી નાંખો. સામું જોતાં શીખો. જેને તાવ આવે છે. તેનું શરીર તપે છે તેમ કોઈ માણસનો આત્મા તપે છે અને શરીર પણ તપે છે. હોઠ ફડફડ થવા માંડે છે. પણ ધ્રુજે છે. શાની પુરૂષનું મોઢું બંધ થાય છે અને આંખો ખુલી જાય છે. કોઈની આંખો બંધ થાય છે અને મોઢું ખુલી જાય છે. ક્રોધના આવેશમાં માતાને પણ ગાળો ઠઈ દે છે, પરંતુ આ ગાળા હું કેને ઢંકું છું તે બબર નથી. જીવ પુરૂષાર્થ કરે તો આત્માને સમતામાં લાવી શકે છે. ગજસુકુમારના માથા ઉપર સળગતી સગડી સુકી પણ સોમીલ તેના આત્માનું ન બગાડી શક્યો. આત્માનું બગાડવું કે સુધારવું તે તમારા હાથની વાત છે. શરીર તે હું નથી, તેમ માનનાર સમભાવમાં ટકી શકે છે.

“જડ ચૈતન્ય બંને દ્રવ્યનો સ્વભાવભિન્ન, સુપ્રતીતિપણે જેને બંને સમજાય છે,
સ્વરૂપ ચૈતન્ય નિજ જડ છે સંબંધ માત્ર, અથવા તે જોય પણ પર દ્રવ્યમાંય છે.”

એવો અનુભવનો પ્રકાશ ઉદ્ભવિત થયો, જડથી ઉદ્ધાસી એને આત્મવૃત્તિ થાય છે, કાયાની વિસારી માયા, સ્વરૂપે સમાયા એવા નિર્ગ્રંથનો પંથ ભવ અંતનો ઉપાય છે.

જડનો સ્વભાવ અને ચૈતન્યનો સ્વભાવ ભુદો છે. જડ કાંઈ બાંધી શકતું નથી. જીવ પર અને સ્વ બંનેને બાંધે છે. મારો સ્વભાવ બાંધવું અને જોવું છે, પણ ક્રોધ કરવો તે મારો સ્વભાવ નથી.

એકદા એક માણસને ફકીર થવાનું મન થયું, પણ પરિગ્રહની મુર્છા ઉતરી નથી, તેથી સાથે લાખ રૂપિયાનો હીરા લીધો. અને ઘરેથી નીકળી ગયો. હીરા ધોતીયાને છેડે બાંધ્યો. અને ચાલ્યો બચ છે. તે વિચાર કરે છે કે મારે હજી હજ કરવા જવું છે, પણ માર્ગમાં આ હીરા કોઈ લુપ્તી જશે એવો ભય છે. જેની પાસે માયા નથી તેને શો ભય હોય ? આ ગામમાં કોઈ નીતિવાળો પ્રમાણિક માણસ હોય ત્યાં મુકી બેઠું, પૂછપરછ કરતાં ખબર પડી કે અહીંયા સુખલાલ શેઠ છે તે પ્રમાણિક છે, તેને ત્યાં મૂકીને જઈશ. આગ હીરા સીધો આપી દઈશ તો મારી ટીકા કરશે. મેલા ધોતીયાના ગાભામાં બાંધી પેલા શેઠને ત્યાં ગયો. શેઠે હાથ જોડીને ઉપર પધારવા વિનંતી કરી. ફકીર કહે છે મારે મકકા હજ કરવા જવું છે. આ ધોતીયું સાચવશો ને ? શેઠ કહે છે અરે, આવું ગંધાતું ધોતીયું નાંખી દો ને ? નહીં શેઠ, આ ધોતીયું મારે મન બહુ કિંમતી છે. આપ તેનું રક્ષણ કરો. ફકીરે જવાબ આપ્યો કે આ ધોતીયાને અંદરના રૂમમાં તિજોરી આગળ મુકો. હું જ્યારે પાછો આવીશ ત્યારે લઈ જઈશ. શેઠ કહે, ભલે ત્યાં મુકો. મને શો વાંધો છે ? વળી પાછા ફરતાં તેને વિચાર આવ્યો કે. આ નોકરચાકરો ધોતીયાને ગાભો સમજીને નાંખી દેશે તો ! જીવ જ્યારે જોખમને સમજે છે ત્યારે તેનું પૂરતું રક્ષણ કરવા પ્રેરાય છે. એ પાછો આવ્યો અને શેઠને કહે છે : તમે ક્યાણુ છો. આ તમારી તિજોરીની અંદર આ ગાભો મુકી દો તો સારું. મારા જીવને શાંતિ થાય. શેઠ કહે ભલે, તિજોરી ઉઘાડી અને ગાભો અંદર મુકી દીધો. આ ફકીર તો ચાલ્યો ગયો. આ શેઠને એમ થયું, નક્કી આ ગાભામાં કંઈક હોવું જોઈએ. કે આ ગાભો તિજોરીમાં શું કામ મુકાવે છે ! લાવ જોઈ લઉં. અને ગાભો છોડતાં લાખનો હીરા જોયો અને શેઠ તો છક થઈ ગયાં. નાની રકમ જોઈને તો કોઈ દિવસ દાનત બગડી નથી પણ લાખ રૂપિયાનો હીરા જોઈને દાનત બગડી. આ ઘરે બેઠા ગંગા આવી. હવે કયાં મોં ધોવા જવું ? શેઠે ઘરમાંથી સરસામાન ફરવી નાંખ્યો. ઘર બાળી નાંખ્યું. બીજે ઠેકાણે મકાન કરાવ્યાં. બહાર તો ઘણી ઘણી વાત થઈ. અરે શેઠનું મકાન બળી ગયું એમ વાતો ઉડાડી. સુખલાલ શેઠે આવી ચોરી કદી કરી નથી, પણ લાખ રૂપિયાનો હીરા મળતાં ઘર બાળી નાંખ્યું. પેલો ફકીર ત્રણ ચાર મહીના પછી ફરતો ફરતો આવ્યો અને સુખલાલ શેઠને કહ્યું : મારો ગાભો લાવો. અરે ફકીર ! શી વાત કરૂં ! મારું બધું સળગી

ગયું. મારો પણ કેટલો સામાન બળી ગયો ! જોઈએ તો ગાભાને બદલે નવું ધોતીયું આપી દઉં. હવે આમાં ક્યાં સાક્ષી પુરાવો છો ? ફકીર કોનો હાથ ઝાલે ? શેઠ સાથે ઘણી મથામણ કરી પણ શેઠ ચસકયાં નહીં. ફકીરનું મગજ ચસકી ગયું. કેટલાય, પૈસા માટે દરીયામાં પડી જીવન દૂકાવી નાખે છે. પૈસા માટે અગ્નિસ્નાન કરે છે. આ ફકીર ઘરે ઘરે રખડે છે “મેરા સખ જલ ગયા” એમ બુમો પાડે છે. સૌ કહે છે, આ ફકીર ધોતીયાના ગાભા માટે ગાંડો થઈ ગયો. અન્તે મગજની ધોરી નસ તુટી ગઈ અને મરણ પામ્યો. ફકીર મરણ પામીને મુખલાલ શેઠને ત્યાં બાળકરૂપે અવતર્યો. અરે લાખ રૂપિયાનો હીરો આવ્યો અને લાડકવાયો આવ્યો. શેઠ તો ખુશ ખુશ થઈ ગયા. સંસ્થામાં દાન કરે છે, ગરીબોને રાજી કરે છે. દીકરો મોટો થતાં તેને પરણાવે છે. શેઠનો મુનીમ બહુ વિચક્ષણ છે. આ આખા પ્રસંગને તે ખરાખર જાણે છે. એક વખત શેઠને કહે છે એક વાત કર ? કહે ને, શેઠે કહ્યું, પણ આ વાત તમને કડવી લાગશે. એટલે કહેતો નથી. આ સાંભળી શેઠની સાંભળવાની આતુરતા વધી જાય છે અને શેઠ કહે છે. બોલી નાખ ને ! સાંભળવા તૈયાર છું. “આ બાબાસાઈ હવે છ મહિના માંડ જીવશે.” મુનિમે કહ્યું. શેઠ અકળામણ અનુભવતા પુછે છે તું શા ઉપરથી એમ કહે છે ? આ છોકરાને કહી માથું ટુપ્યું નથી. છોકરો ભણીને તૈયાર થયો અને લગ્ન કર્યા. હજી છમહીના પણ નથી થયા ત્યાં આવા અપશુકનના શબ્દો બોલે છે. મુનિમે ટુંકમાં પતાવ્યું. મને એમ લાગે છે.” આ વાતને પંદર દિવસ થયા ત્યાં છોકરાને તાવ આવ્યો. પાંચ મહીના સુધી તાવ ચડતો ઉતરતો રહ્યો, અન્તે છોકરો મરવાની અણી ઉપર આવ્યો. શેઠની આંખમાં શ્રાવણ ભાદરવો વરસે છે. શેઠ શેઠાણી બંને રૂવે છે. અરે ! મારા કયા ભવનાં કર્મ આડે આવ્યાં ? આ વખતે મુનિમે કહ્યું. અરે શેઠ, તમે ફકીરનો હીરો લઈ લીધો. તેના અફસોસમાં ફકીર મરી ગયો. અને આપને ત્યાં પુત્ર પણે લોણ પૂરું કરવા આવ્યો. લાખ રૂપિયાના હીરાનો હિસાબ ચુકતે કરી ચાલ્યો ગયો. અને વ્યાજમાં પતિને મૂકી ગયો. જીવ અજ્ઞાનને કારણે કેટલાં કર્મ બાંધે છે. તે આના ઉપરથી ખ્યાલ આવે છે.

દગાબાજી રમ્યા હોય, અનીતિ કરી હોય, જીહું બોલ્યા હોય, કેટલાયને ફસાવ્યા હોય તો આ સંવત્સરી પર્વના દિવસે ક્ષમાપના કરો. વેરની આગને ઓગલવો. સંવત્સરી પર્વ ધર્મની ઝાંખી પડેલી જ્યેષ્ઠતને સતેજ કરવા માટે છે. આત્માની શુદ્ધિ માટે આ પર્વ છે. માયા અને મમતા કાપી સદ્ગુણમાં આવવાનો મંત્ર શીખવે છે. ક્ષમા એ મોક્ષનો દરવાજો છે. ક્રોધ કરનાર વિવેક ભૂલી થાય છે. અને શું કરે છે એ ખબર પડતી નથી. દૂર પડી ગયેલા માણસને નજીકમાં આવવાનું આ પર્વ છે. તમારે જેની સાથે વેરજોર હોય એની સાથે ખમાવો. જ્યાં સુધી જીવનમાં ઝેર છે, કડવાશ છે, ત્યાં સુધી ઉદ્ધાર નથી.

“વેરથી વેર શમે ન કદાપિ, આગથી આગ જીજાય ના,

હિંસાથી હિંસા હણાય ના કે' દિને, શસ્ત્રોથી શાંતિ સ્થપાય ના.

ઝોમ્મના બનાવનારા વૈજ્ઞાનિકોને એક દિન જરૂર પડતાવું પડશે,
પ્રભુ મહાવીરે ચીંધ્યા રાહે જાવું પડશે, પ્રભુ મહાવીરના ચીંધ્યા રાહે....

વેરથી વેરનું શમન થતું નથી. જેટલું વેર રાખશો એટલું બીજા ભવમાં
ભોગવવું પડશે.

ગુણસેન રાજાએ અગ્નિશર્મા બ્રાહ્મણની મશ્કરી કરી. અગ્નિશર્મા કદરૂપો હતો. એને
પાઘડી પહેરાવે અને ગપેડા પર બેસાડે અને હિપ્પીય કરે. અને બધા એની મશ્કરી કરે.
આવી મશ્કરી થવાથી અગ્નિશર્માને જીવતર ઝેર જેવું લાગ્યું. એ માતાનો એકનો એક
હિકરો હતો. માઆપને બગર પાડ્યા વગર મરી જવું. નદીમાં અથવા અગ્નિમાં પડીને
મરી જવું એવો વિચાર કરીને રાતના બાર વાગ્યે ઘર ઉઘાડા મૂકીને તે નીકળી ગયો. એક
આશ્રમ તરફ ચાલ્યો જાય છે. ત્યાં ગાડાવાળા મળ્યા. અને ગાડામાં બેસી આશ્રમમાં
આવે છે. પછી આચાર્ય કહે છે, આવ બેટા! કેમ આવ્યો છે? શું કામ છે તારે?
અગ્નિશર્માને આચાર્યનું વાતસલ્ય જોઈ ત્યાં રહેવાનું મન થઈ ગયું. તે કહે છે કે મારે
આશ્રમમાં રહેવું છે. “ખુશીથી રહે, આ આશ્રમ બધા માટે છે.” આચાર્યે પ્રેમપૂર્વક
પ્રત્યુત્તર આપ્યો. આટલો આવકાર મળશે એવું તેણે ધાર્યું નહોતું. અગ્નિશર્મા સંન્યાસી
બની બધા સાથે ભણે છે. તપશ્ચર્યા ઘણી કરે છે. માસખમણને પારણે માસખમણ કરે છે.
પારણે જે આમંત્રણ દેવા જાય તેને ઘરે ભિક્ષા માટે જવું અને ભિક્ષાનો ભોગ ન થાય
તો બીજું માસખમણ કરી લેવું, આવો એનો અભિગ્રહ છે. એક વખત ગુણસેન રાજા
ત્યાં આવી ચડે છે. તે અગ્નિશર્માને ઓળખી જાય છે. અરે, આ તો મારો મિત્ર છે. તે
યોગી બની આટલી સાધના કરે છે! રાજા કહે છે, કેમ મને ઓળખ્યો? હા. તમે ગુણ-
સેન રાજા છો. રાજાએ ભક્તિભાવપૂર્વક કહ્યું, આપ આટલી બધી તપશ્ચર્યા કરો છો. આ
વખતે પારણું મારે ત્યાં કરજો. પારણાનો દિવસ આવે છે. રાજાને શૂળ નીકળે છે. સખત
હુઝાવો છે. ડોક્ટર આવે છે. બધા રાજાની સારવારમાં રોકાયેલા છે. સૌના ચિત્ત ઉદ્વિગ્ન
છે. તાપસ ત્યાં બારણા સુધી આવી, થોડીવાર ત્યાં ઉભા રહ્યાં. પણ કોઈ તેમને બોલાવતું
નથી. અંતે પાછા વળી ગયા. આ વાતની બગર પડતાં રાજાને ખૂબ અફસોસ થયો. રાજા
આશ્રમમાં જાય છે, કહે છે. મારી ભૂલ થઈ ગઈ. બીજીવાર મારે ત્યાં પધારજો. જ્યાં
તાપસ બીજીવાર જાય છે ત્યાં રાજાને ત્યાં પુત્રનો જન્મ થાય છે. અને આ બધી ધર્માત્મમાં
રાજા પડ્યા છે. તાપસના આગમનનું વિસ્મરણ થઈ જાય છે. તાપસ આવીને ચાલ્યા જાય
છે. એકાએક યાદ આવતાં સૈનિકને પૂછે છે. અહીંયા કોઈ તાપસ આવ્યાં હતાં? હા,
એક તાપસ અડધો કલાક ઉભા રહીને ચાલ્યા ગયા. ત્રીજીવાર રાજા વિનંતી કરે છે. અને
રાજાના ત્રીજીવારના આમંત્રણનો સ્વીકાર કરી તાપસ આવે છે. ત્રણ માસખમણ થવાથી

શરીર કૃશ થઈ ગયું છે. તેથી તેમના ગુરુ એક શિષ્યને સાથે મોકલે છે. બંને જણા ત્યાં કલાક સુધી બેસી રહે છે. પણ કોઈ બોલાવતું નથી. આવખતે રાત્રીને લડાઈ કરવા જવાનું હોવાથી તેની તૈયારીમાં છે, એટલે તાપસ પાછા આવ્યા જાય છે. રાત્રીના દિલમાં કોઈ પાપ નથી. પણ ત્રણ વાર પાછા ફરેલ તાપસ વિચારે છે, નક્કી રાત્રી મારી મરકરી કરે છે. એમ સમજીને યાવજીવન ઉપવાસ કરવાના પરિચયો કરી દે છે. રાત્રી લડાઈ કરવા નીકળ્યાં. અને નગર બહાર આવ્યા. ત્યાં તાપસની યાદી આવી. તરત પાછા ફરી તાપસ પાસે આવે છે. રાત્રી આચાર્યને મળે છે, અને તાપસને મોકલવા વિનંતી કરે છે. તાપસ પોતાના નિશ્ચયમાં મક્કમ છે. મુનિ ખૂબ ગુસ્સે થાય છે અને ‘તપ સંયમનું’ ફળ હોય તો રાત્રીનું વેર લઉં.’ એવું નિયામું કરે છે. ક્રોધ તપને ધોઈ નાખે છે. આપણે કષાય કરીને કેટલા કર્મ બાંધીએ છીએ ! આચાર્ય સમજાવે છે. ક્રોધ કરવો એ સારો નહિ. જો તું ક્રોધ કરીશ તો કરેલું બધું બગડી જશે. ગુરુએ બધું સમજાવ્યા, પણ સમજ્યા નહિ. ‘શુભસેન રાત્રી આવે અને મારા દર્શનનો આશ્રય રાખે તો મારે એનું મોઢું’ પણ જોવું નથી, એને મારી પાસે લાવશે નહીં.’ એમ કહી એક ચોરડીમાં બેસી જાય છે. ગુરુ ખૂબ સમજાવે છે તું વેર છોડી દે. એને દર્શન કરવા આવવા દે. પણ એ ન માન્યા. તપશ્ચર્યા કરવી સહેલી છે, પણ ક્ષમા રાખવી મુશ્કેલ છે. ક્રોધ એ તપનું અજીરણ છે ક્ષમાપના એટલે હૃદયની કુણાશનો અરીસો. વેર ઝેર ભૂલી જવા, અપરાધી પ્રત્યે ભલી લાગણી અને ભલો વ્યવહાર ચાલુ રાખવો. સાચા દિલથી હૃદયની માફી માગવી. ક્ષમાપના એટલે એકબીજાના હૃદયો પ્રેમથી છલકાવવા. ક્ષમાપના એટલે વેરઝેરની ડાયરીને ઢીવાસળી ચાંપી દેવી. ક્ષમાપનાનો પૂલ બાંધો. જુદા થયેલા હૃદયોને જોડો. જે આત્મા વેરઝેર રાખશે એને દુર્ગતિમાં જવું પડશે. ક્રોધ આવે એટલે દુર્ગતિ આવવાની છે.

અગ્નિશર્માએ ક્રોધ રાખ્યો. ત્યાંથી મરીને તે દેવતા થયો અને શુભસેન રાત્રીને પોતાની ભૂલનો ખૂબ પરિણામ થયો. અને દીક્ષા લીધી. આ અગ્નિશર્મા વેર રાખીને મર્યો. દેવતા ભવમાંથી જ્ઞાન વડે શુભસેન મુનિને જોવે છે અને ધનધનતા અંગારા તેના પર નાખે છે. છતાં મુનિ શાંત બેસી રહે છે. બીજા અનેક ભવમાં મા-દિકરો, બે ભાઈ-આવા કેટલાય ભવો કરે છે. પણ વેરની આગ ચાલુ રાખી અગ્નિશર્મા પોતાના આત્માનું ખૂબ અહિત કરે છે. શુભશર્મા ક્ષમા રાખી આત્માનું કલ્યાણ કરે છે.

આ પર્વ એકબીજાના દિલ સાફ કરી નાખે છે. આ પર્વ આત્માને ઉજાળે બનાવવા માટે છે. દિલથી બમાવો, માફી માગો અને માફી આપો. વધુ શું કહે છે એ અવસરે કહેવાશે.

ભાદરવા સુદ ૭ શુક્રવાર તા. ૨૭-૮-૭૧

ભગવાન નેમનાથ પધાર્યા છે. શ્રીકૃષ્ણ મહારાજના આદેશથી ભેરી વગાડવામાં આવે છે, કે મોહ મિથ્યાત્વની ગાંઠોનું ઓપરેશન કરવા, સંસારના સુખચેનમાં પડેલાને ભગૃત કરવા અને મોક્ષનો રાહ બતાવવા ભગવાન નેમનાથ પધાર્યા છે. સૌ કોઈ દર્શન કરવા માટે પધારજો. દ્વારિકાની જનતા પ્રભુ દર્શન કરવા આતુર છે.

“પ્રભુજી મારી વિનતી અવધારો અવધારો, રે (ર) સુજને પાર ઉતારો રે....પ્રભુજી

“પ્રભુજીના સુખની મીઠી વાણી, સુજતા પામે કોડ કલ્યાણ,

જે શિર ધારે તમારી આણી, તે તો પામે પદ નિર્વાણ,

પ્રભુજી મારી વિનતી અવધારો....

પ્રભુજીના સુખની વાણી સાકર, શેરડી અને દ્રાક્ષથી અધિક મીઠી છે. જે સાંભળતા અંદરની સુષુપ્ત ચેતના ભગૃત થાય છે. મોહ નિંદ્રામાં પડેલાને જગાડે છે. ગુરૂ તો સુતેલાને ભગૃત કરે છે. અનંત કાળ સોડ તાણીને સૂતા, હવે તારા-નિજ સ્વરૂપને જો, ભવના બંધન તોડવાનો આ સુંદર અવસર મળ્યો છે.

“अपने आपको भूलके हेरान हो गया,

मोह माया के बंधन में कैस गया”

પોતે જ પોતાને ભૂલી હેરાન થઈ ગયો છે. મોહ માયાના બંધનમાં ફસાઈ ગયો છે. હું કોણ? મારું સ્વરૂપ શું? આ કર્મ વળગણા કેમ ચોંટી? હવે બંધનથી કેવી રીતે મુક્ત થવું? એની સારી ચાવી ગુરૂ બતાવે છે. અણુઓમ્, એટમઓમ્બની, ચંદ્ર ઉપર જવાની, કોમ્પ્યુટર, ટેલીફોન, ટેલીવિઝન, રોકેટો, એરકન્ડીશનર ઇમ, રેડીઓની વાતો વૈજ્ઞાનિકો કરે છે. પણ ભવના ફેરા ટાળવાની વાત તો ગુરૂ બતાવે છે. જ્ઞાનીઓનો એક જ પડકાર છે કે તારો આત્મા અમારા જેવો છે. જે શક્તિ અમારામાં છે એ તમારામાં છે. નિજ સ્વરૂપને નિહાળવા માટે મોહને પરાસ્ત કરવો પડશે. ઉદાસીન વૃત્તિ ધારણ કરવી પડશે.

“सर्व भावधी औदासिन्य वृत्ति करी, मात्र देह ते संयम हेतु होय जे,
अन्य कारणे अन्य कथुं कहे नही, देहे પણ किंचित् भूच्छा नव होय जे. अपूर्व.

સાધુ મહાત્મા સર્વ આદ્ય ભાવમાં ઉદાસીન વૃત્તિથી રહે છે. કુટુંબમાં, સગાવહાલામાં, ખાલ મિત્રકતમાં, ગાડી, વાડી, લાડીમાં જીવ અનાદિ કાળથી મમત્વભાવ જમાવી રહ્યો છે. એ મળવાથી પ્રકુલિત થાય છે અને પૈસા જતાં હાર્દનો દુઃખાવો થાય છે. પૈસા જતાં ખલો લાગે એટલે સુનસુન થઈ જાય છે. જેઓ ઉદાસીન વૃત્તિમાં રહે તેઓ સંસારમાં રસ લેતા નથી. સાધુઓ કદી ગૃહસ્થીઓને કહેતા નથી કે તમને કેમ છે ? વેપાર ધંધો કેમ ચાલે છે ? દીકરો કેમ વર્તે છે ? આવું કંઈ પૂછતા નથી. પરભાવમાંથી સ્વભાવમાં આવ્યા પછી પરભાવ સાવ ભુલાઈ જાય છે. ગત જન્મમાં કોણ હતો ? કોણ સગાવહાલા હતો ? શું કરતા હતા, એ બધી વાતો પર પડેલો દેવાઈ ગયો. એમ દીક્ષા લીધા પછી, સંસારમાં શું કરતા હતા એ વાત ઉપર પડેલો દેવાઈ જાય છે. મોટા મોટા ચક્રવર્તીઓ દીક્ષા લે છે ત્યારે સંસાર ભુત્રી જાય છે. આ દેહને કપડા પહેરાવવા પડે છે, ખવરાવવું પડે છે. દેહ તો માત્ર સંયમનો હેતુ છે. ઉપાશ્રયમાં બેઠા હોય અને જહાર રેડીયો વાગતો હોય ત્યારે કયું ગાયન આવ્યું ? શા સમાચાર છે ? એ વાતમાં સાધુને રસ લેવાય નહિ. સંસાર વિષયક કોઈ પંચાતમાં સાધુ પડે નહિ. એ જે કંઈ કરે છે તે પોતાના આત્મા માટે જ કરે છે. ચક્રવર્તીને જે સુખ નથી એ સુખ સાધુને છે. બટકુ રાટલો ખાય અને આકાશે ઉડયો જાય. સર્વાર્થ-સિદ્ધતા દેવતાને આઠમું સુખ છે. અને સાધુને નવમું સુખ છે. સાધુને તો મહાસતોષ હોય છે. ઇન્દ્રિયોનો નિબ્રહ્મ કરે છે, જે કષાયનું શમન અને બહિરાત્માનું દમન કરે છે. તેને આત્માનો અઢળક ખજાનો મળી જાય છે. તેની સરખામણીમાં આ સુખ તો પાંચીકા જેવું લાગે છે. નાના છોકરાઓ રેતીમાં કુખા કરે છે અને ઘર બનાવે છે. ફળીયું બનાવે છે. ઘર ઘર રમવામાં શી મજા આવે છે ! ગારાના લાડવા બનાવે છે. તમે નીકળ્યાં હોય તો કહેશે, અરે કાકા, જુઓ, અમારા લાડવા ? એનો સ્વાદ તો ચાખો ! તમને આ વાતથી હસવું આવશે, ધુળમાં રમે છે. આ ઘર કેટલીવાર ટકવાનું છે ? ગંજીપાનો મહેલ બનાવ્યો પણ પવનનો ઝપાટો આવતાં બલાસ થશે. આ જીવન પણ કાળનો એક ઝપાટો લાગવાથી બલાસ થવાનું છે.

“ધરતી પર રહેવું ને સ્વપ્ના આકાશના, પ્રભુ નામ લેવાનો એને અવકાશ ના, બીજાની વાતોમાં કેટલો સજગ છે ? કેટલો સજગ છે ?

એમાં તો માનવીને કેટલી પંચાત છે ?

જન્મીને મરી જઈ એટલી જ વાત છે, એટલી જ વાત છે,

એમાં તો માનવીને કેટલી પંચાત છે ?

ધરતી ઉપર રહેવું છે અને સ્વપ્ના આકાશમાં ઉડીને કરવાના સેવવા છે. આમાંથી મેળવી લઉં ? આમાંથી અને મળશે પણ આ મેળવતા તારા ભુક્ષા થઈ જશે. દેવલોકમાં અનેક સાહયબી ભોગવી આવ્યો, તે પણ અશાશ્વત અને ક્ષણિક છે. ત્યાંથી મોક્ષમાં જવાનું

નથી. મનુષ્ય ભવમાંથી જ મોક્ષમાં જઈ શકાય છે. એવો અપૂર્વ અવસર ક્યારે આવશે, આ બધી ઉપાધીમાંથી મુક્ત થઈ મોક્ષ પ્રાપ્તિ માટે પ્રબળ પુરૂષાર્થ ક્યારે બાગશે ? આવી ભાવના સમક્ષિતીને હોય છે. અરે સંસાર-પ્યારના મસ્તાના ! કુળમાં શું રાજ્ય છે ? આ સંસારમાં એવું શું સુખ છે. કે જેની પાછળ હોટ મૂકો છો ! રેતીના અને માટીના મહેલો બનાવવામાં લીન થયેલા બાળકો જન્મવાનું પણ લુલી બંધ છે. અરે ? આ છોકરા હજી ન આવ્યાં ? એમ માતાને ચિંતા થાય છે. અને બાળકને બોલાવવા બંધ છે. બાળકને જોતાં ખુબ પાડે છે એટા ? ઘરે આવવું નથી ? ખાવાનું ઠરી બંધ છે. માનો સાદ સાંભળતા કુળને પાદુ મારીને માની આંગળી પકડી હસતો હસતો ચાલ્યો બંધ છે. તમારે આ કુળા મુકી બહુ પડશે ત્યારે હસતાં હસતાં જશે કે રોતાં રોતાં ! હાય હાય કરતા જશે કે મુક્ત ગુલાબી હાર્યથી ખીલતા જશે ! અંદરથી ઉઠાસીને ભાવ આવે તો મરતા વસતું નહિં લાગે. તમને કોઈ કહે, તમે ઘણો ત્યાગ કર્યો તો તમે કહી શકો કે માંડે હતું જ કેંદ્રિ કે હું ત્યાગ કરું ? તમને કોઈનો ગુસ્સો મળ્યો. તમને થયું આ ગુસ્સો મારો નથી પણ મોહનભાઈનો છે અને મોહનભાઈને આપી દીધો. અરે ! તમે તો બહુ ત્યાગ કર્યો એમ કોઈ કહે, તો તમે શું કહો ? ભાઈ ? આ ગુસ્સો મારો હતો જ નહિં, તો મેં શો ત્યાગ કર્યો ! એમ પૌદ્ગલિક પદાર્થો અમારા છે જ નહીં, પરને પોતાનું માન્યું એ અજ્ઞાન દશા છે.

સાધુને રહેવું પડે છે. ખાવું પડે છે, ઊઠાવવા જવું પડે છે, પણ તે સંયમના લક્ષે નિજ સ્વરૂપને પામવા માટે છે. જીનેશ્વર ભગવાનની આજ્ઞા શી છે તેતું જ નિરંતર રટણ છે. હવે જીનેશ્વરની આજ્ઞા તોડીને એક પગલું પણ ભરવું નથી, આજ્ઞા એજ મારો ધર્મ છે. આજ્ઞા બહાર પગ મકાય જ નહિ. આચારાંગ સૂત્રમાં કહ્યું છે.

“આળાણ મામગં ધમ્મં” એસ ઉત્તરવાણે રૂઢ માળ્લાળ વિચાહિણે ।

इत्थेवरणं तं वोस्समाणे आयाजिज्जं परिन्नाय परियाणज विगिवर्द्ध ।।

તિર્થંકર દેવે કહ્યું છે કે આજ્ઞાથી મારો ધર્મ પાળવો, આ તેમણે મનુષ્યો માટે ઉત્કૃષ્ટ ભાષણ કહેલું છે માટે મુનિએ સંયમમાં લીન રહી કર્મેણે જ પાવતાં થકાં ધર્મ કર્યો કરવો. મૂલ અને ઉત્તર પ્રકૃતિના ભેદથી કર્મનું પરિજ્ઞાન કરી, શ્રમણ ધર્મનું આરાધન કરવાથી મુનિઓ સમસ્ત કર્મેણો ક્ષય કરે છે.

મિથ્યાત્વનો રોગ મોટામાં મોટો છે. કેન્સરનો રોગ તો અહીંયાથી મર્યા એટલે છુટી બંધ છે. જ્યારે મિથ્યાત્વનો રોગ એક ગતિમાંથી બીજી ગતિમાં સાથે બંધ છે. સાધુ-પુરૂષના દર્શન પણ પેતાના આત્મા માટે કરવાના છે હે સાધુ મહારાજ ! તમારો સંયમ મને ગમે છે. તમારા જેવા ગુણ મારામાં ક્યારે આવે ? તમને સાધુની ભક્તિ ગમે છે કે બાંધા-વચકા પાડવા ગમે છે ? ઉપાશ્રયે દર્શન કરવા આવ્યા અને સાધુ આત્મ સાધનામાં

લીન હોય અને ન બોલાવે તો એમ થાય કે આ મહાત્મા તો કેવા અભિમાની છે ! અમે કેટલે દૂરથી આવીએ છીએ પરંતુ સાચું પણ જોતા નથી ! સાધુ પ્રભુભક્તિમાં લીન હોય સ્વાધ્યાયથી સમભાવની સાધના સાધતા હોય ત્યારે એને શું કામ ખલેલ પાડવી પડે ? સાધુના દર્શન જ માંગલિક છે. એમ હૈયેથી થવું જોઈ એ.

ઘણા માણસો માત્ર નામ નોંધાવવા આવતા હોય છે. ઘણા, મહારાજને જોટું ન લાગે એટલે આવીએ છીએ એમ બોલતા હોય છે.

આ દુનિયામાં ઘણા માખણીયા લેગા થયા છે. સાથે સાધુ પણ તેમાં ભળી જાય છે. ક્યાં સાધુનું ઉચ્ચ કક્ષાનું જીવન ? અને ક્યાં અત્યારનું જીવન ? ભગવાન મહાવીરના સાધુ કેવા હતા !

એક એક મુનિવર રસના રે ત્યાગી; એક એક જ્ઞાન ભંડાર રે પ્રાણી.

એક એક મુનિવર વૈયા વચ્ચ વૈરાગી, જેના ગુણોનો નાવે પાર રે પ્રાણી....

એક એક સાધુ ઝવેરાત સમાન છે. કિંમતીમાં કિંમતી છે. કોઈ મહા ગુણવાન છે. કોઈ રસના ત્યાગી છે. કોઈ જ્ઞાનના ભંડાર છે. ધન્ના અણુગારે જ્યારે દીક્ષા લીધી ત્યારે ભવ જીવ સુધી છઠના પારણે છઠ કરવા અને પારણાને દિવસે આયંબીલ કરવું એવી પ્રતિજ્ઞા લીધી. આયંબીલમાં આહાર પણ રસકસ વિનાનો—લુખ—તુચ્છ કરતા હતા. આજે તો સંવત્સરીનો ઉપવાસ કરવો હોય તો ઘણાને એમ થાય કે એક ટંકનું અત્તરવારણમાં અને એક ટંકનું પારણામાં સાટું વાળી લઈએ. ધન્ના અણુગાર ભગવાનને કહે છે. મારી ઇચ્છા છે જો તમારી આજ્ઞા હોય તો જીવું ત્યાં સુધી છઠને પારણે છઠ અને પારણે આયંબીલ કરવા છે, જેની ભાષા મજબુત છે, શ્રદ્ધા દઢ છે, જે શુરવીર છે એજ આવી ઇચ્છા વ્યક્ત કરી શકે છે. મનની અસરતન ઉપર થાય છે. આ પીધા વગર કેમ રહેવાયો ? એમ મનને થાય પણ કોઈ પૂછશે કે ઉપવાસ કર્યો છે કે નહિ ? તો શો જવાબ આપીશ ! એમ જે શરમે ભરમે ખાટલે પડીને ઉપવાસ કરશે તેનો ઉપવાસ શું નિર્જરાનું કારણ અને ખરૂં ? ના, પણ મનથી નહીં કરો, 'હું' કર્મ ખપાવવા અવશ્ય કરી જ શકીશ. તો જરૂર ઉપવાસ થશે. જે આહારને બ્રીખારી પણ ન ઇચ્છે એવો આહાર ધન્ના અણુગાર કરતા હતા. ખત્રીસકોઠ સૌનૈયાનો સ્વામી, એણે શું સ્વાદ લીધા નહી હોય ? છતાં સાધુ થયા પછી મન ઉપર કેટલો કન્ટ્રોલ મુક્યો ! એક વરસ બે વરસ નહીં પણ ભવ જીવ છઠ અને તેને પારણે આયંબીલ કર્યાં. જ્યારે આજે આપણાથી ઉપવાસ પણ થતો નથી ઉપવાસ કરવા સારા પણ પારણામાં ખાસ સંભાળ લેવાની જરૂર છે. હોજરી એકદમ સંકેતાર્થ ભય છે. અને પારણે ખાધા પછી કહે કે તબિયત સારી રહેતી નથી. ક્યાંથી તબિયત સારી રહે ? પારણામાં ખૂબ ખાવાથી તબિયત ખગડે છે.

ધન્ના અણુગારે આટલો વૈભવ છોડીને દીક્ષા ગ્રહણ કરી છે. છઠ્ઠને પારણે છઠ્ઠ કરે છે અને ખરે ખપોરે ંહોરવા જાય છે. આહાર મળે તો પાણી ન મળે અને પાણી મળે તો આહાર ન મળે. તેમણે દેહ, મન અને રસાસ્વાદ પર કેટલું દમન કર્યું હશે ?

“દેહ ભાવ ક્ષય હોય જ્યાં અથવા-હોય પ્રશાંત,
તે કહીયે જ્ઞાની દયા, બાકી વાચા જ્ઞાન.”

કેટલી દેહની મુર્છા ઉતરી એટલે આત્મભાવ થયો. દેહનું ધોરણ નીચું જતા આત્માનું ધોરણ ઉંચું આવે છે, શરીર માટે જીવનું છે કે આત્મા માટે ! તમારો લક્ષ્ય શું છે ? શરીર કેટલી વાર મળ્યું. તેજસ કાર્મણુ શરીર તો હંમેશા સાથે રહે છે. જીવ મોક્ષમાં જાય ત્યારે જ એ જો શરીર છૂટે છે. પણ ઔદારિક વૈકલ્ય શરીર જીવે અનંતવાર ધારણ કર્યા. અનંતવાર મુક્યાં. છતાં શરીરનો મોહ કેટલો છે ? જરાક તબિયત બરાબર ન હોય, ચાની બાધા હોવા છતાં સાજો માંદો મોકલ છે એમ કહી આ પીશે. અને પછી તબિયત સારી થતાં પણ આ મૂકી શકે નહિ. હવે ચાએ એને પાડી દીધો લાઈ ? હવે તો તબિયત સારી થઈ ગઈ છે, આ છોડી દે, એમ કોઈ કહે તો કહેશે, હજી મને ઠીક નથી. શું કામ હથે કરીને શરીરને ઝડીક કરે છે ? આસક્તિમાં વળગી રહે છે ! એટલે ટેવ પાડી પછી ટેવે એને પાડી નાંખ્યો. પહેલાં બીડી પીતા આંખમાંથી પાણી પડતાં પછી તો પીવામાં પાવર્યો થઈ ગયો. અને રાજની પચાસ બીડી પીશે. ‘હવે મારાથી બીડી છુટશે નહીં’ ટેવે એને પાડી દીધો. વ્યસનને વશ હોય એ કાંઈ ક્રિયા કરી શકતો નથી. આસક્તિ ને અસક્તિમાં ફેર છે. આ મહાપુરુષે જીવ જીવ મુખી છઠ્ઠના પારણે છઠ્ઠ કર્યા અને પારણે આયંબિલ કર્યા. કેટલો દેહ ભાવ છોડ્યો ! કેટલી આસક્તિ છોડી ?

એક જાંઘળી દેહ ભાવ ઉડાડી દેવાય તો મોક્ષ આપણા હાથમાં છે. કુતરાની જીભમાંથી લાળ પડે છે એમ જીવને મનભાવતું મળે ત્યારે લાળ પડે છે. કેટલી વાર ખાધું ? અનેક વાર ખાવા છતાં સંતોષ ન થયો. કેટલું સાંભળ્યું ? કેટલું જોયું ? છતાં જોવાનો સંતોષ ન થયો. જોવાનું પણ કેટલું છે. મુકપત્તિવાળો સાધુ એરોડ્રામ ને એરોપ્લેન જોવા જાય છે, વીજળીઘર જોવા જાય છે, મીઠો જોવા જાય છે, રાણીબાગ, હેંગિંગ ગાર્ડન જોવા જાય છે ! શું એની મુકપત્તિ લાજતી નથી ? જોવો હોય તો આત્માને જો. જે જોવાનું છે એ આત્મામાં છે. આ કાયાને તું શણગારે છે. એ દેહ પણ એક દિવસ અગ્નિમાં સળગી જવાનો છે. દેહના સૌંદર્ય પાછળ જીવ પાગલ થઈ ગયો છે. જે શરીર સળગી જવાનું છે. એનો મોહ શો ? હે જીવડા ! પાછો વળી જા. અંદરથી વૃત્તિને વાળો, પછી એનો ઉપર કાળુ રાખો, ત્યારે જીવો શું થાય છે !

સમજી લે સરવાળે સાચું કેટલું, પાપ પુન્ય સંગાથે આવવાનું એટલું,
અહિંનો આનંદ ત્યાં દુઃખડાની વાટ છે, એમાં તો માનવીને કેટલી પંચાત છે.

જન્મીને મરી જવું એટલી જ વાત છે.....

હવે સમજો, પાપ અને પુન્ય તમારી સાથે આવશે, અન્ય કોઈ નહિ. જે ક્ષણિક છે
એના મોહ શા? ક્ષણિક આનંદ લેવા જતા અનંત સંસાર વધારી દીધો.

“ક્ષણિકના મોહ શા ક્ષણિકના માન શા, કમલ જલ બિન્દુ સમ જીવગાની”

જીવગા ક્ષણિક છે. વૈભવ ક્ષણિક છે. એના મોહ છોડી આત્મા તરફ લક્ષ વધારી
તેને જ વફાદાર રહો. આત્મ ધ્યાનની તાલીમ લ્યો.

સૈનિકો લશ્કરમાં જોડાય છે ત્યારે તેમને ખૂબ તાલીમ આપવામાં આવે છે. લાઠી
કેમ ફેરવવી, બંદૂક કેમ ઉપડાવી, જરાય આડો અવળો પગ ન પડવો જોઈએ. લેફ્ટનાઈટ
(ડાબી-જમણી) કરાવે છે. પોતાની ફરજમાં જોડાયા પછી મરણાંત પ્રસંગ આવે, છતાં પોતાની
ફરજથી જરા પણ દુર ન થાય.

કોઈ એક સૈનિકને તાલીમ આપવામાં આવે છે. ક્વાયત ચાલી રહી છે. તે ટફાર ઉભો
રહે છે. એના પગ ઉપર એક ઝેરી જીવડું ચડ્યું, પણ પગ ઉપાડાય નહીં એ એનું કર્તવ્ય
છે. જીવડું ચડતાં ચડતાં વાંસામાં આવ્યું. પણ તે જાણે છે. હાથ આમ ન કરાય, છેવટે
જીવડું કાનમાં ગયું અને ધડાક કરતો તે પડી ગયો. જીવડાએ અંદર ડાંખ દીધો હતો.
બધાને એમ થયું કે આને મૂરછાં કેમ આવી ગઈ! તપાસ કરી અને કાનમાંથી જીવડું કાઢ્યું.
સૈનિક પોતાની ફરજ બજાવતો બજાવતો મરી ગયો. છતાં પોતાને હાથેથી જીવડાને ફર
કરવાની વાત નહીં. તેને કાઉસંગ ન હતો, કસરત હતી, છતાં સૈનિકની મરી જવા
સુધીની તૈયારી! આપણી તૈયારી કેટલી છે? મરણ આવ્યું તો જરાય ચલાયમાન ન
થયો. મરી જવું કબૂલ કર્યું પણ કાયદો તોડ્યો નહીં. મહાવીરના કાયદા બરાબર પાળજો.
આ કાયદા આત્માના કલ્યાણને માટે પાળવાના છે. ભગવાન નેમનાથ પધાર્યા છે. બધાં
વાંદવા જવા માટે તૈયાર થઈ ગયા છે. વિશેષ અધિકાર અવસરે કહેવાશે.

વ્યાખ્યાન...૪૫

ભાદરવા સુદ ૮ ને શનિવાર તા. ૨૮-૮-૭૧

ભગવાન નેમનાથ દ્વારિકા નગરીના નંદનવન ઉદ્યાનમાં પધાર્યા છે. લેરી વાગતાં
લોકોને ખ્યાલ આવ્યો કે પ્રભુ પધાર્યા છે. દ્વારિકા નગરીમાં આનંદ-મહેાસવ હોય તેવું

ધોતાવરણ સજ્જી બય છે. કોઈ ચાલીને, કોઈ હાથી ઉપર, કોઈ ઘોડા પર, કોઈ રથમાં બેસીને ભગવાનનાં દર્શન કરવા બય છે. ભગવાનનું કેવળજ્ઞાન લોકલોક પ્રકાશક એવો રેડિયો છે. તમારા રેડિયોની અંદર અમેરિકાનાં કે લંડનના ભાવ આવે, પણ ભગવાન તો ત્રણેય કાળનાં ભાવોને એક સમયમાં બાંધે છે અને બુદ્ધિ છે. આવું કેવળજ્ઞાન અને કેવળદર્શન પામ્યા પછી જ દેશના આપે છે. અનેક લોકો તે સાંભળવા બય છે. કોઈ કુતુહલથી, કોઈ બાંધવાની ઇચ્છાથી તો કોઈ પોતાનો ઉદ્ધાર કરવાની દૃષ્ટિથી બય છે. ભગવાનની વાણીનો અપાર મહિમા છે. કોઈ ભવ્ય જીવો સંસારને છોડીને સંયમ અંગીકાર કરે છે. કોઈ તપનો માર્ગ આદરે છે. કર્મને ચક્રચર કરી નાખવા, આત્માની સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરવા ચાહોમ કરે છે. દેહભાવ છોડી આત્માને મુખ્ય ગણે છે. દેહ અશાશ્વત છે, આત્મા શાશ્વત છે. દેહ તો એક દિવસ પડવાનો છે, આત્મા અમર છે.

શરીર સડન, પડન અને વિધ્વંસ સ્વભાવવાળું છે. હાડ-માંસ-મજ્જા-લોહી-પરં વીર્ય-ચર્મ આદિ સાત ધાતુનું બનેલું છે. આ શરીર ઔદારિક છે, આ શરીર વહેલું કે મોડું છોડવાનું છે. આ શરીર અશુચિનો પોટલો છે, શાશ્વત રહેવાવાળું નથી, આને જો આહાર-પાણી મળે તો પુષ્ટ થાય છે. અને ન મળે તો સુકાઈ બય છે. પડી જવું, નાશ થવો, વિનાશ થવો એ શરીરનો ધર્મ છે. જ્યારે આત્માનો ધર્મ, ધ્રુવ, નિત્ય અને શાશ્વત-ત્રણેય કાળે ટકવાવાળો છે. પણ સંવિધાનંદ એવો આત્મા આજે મોટું ખાઈ ગયો છે, અજ્ઞાનમાં અટવાઈ ગયો છે. નિજ સ્વરૂપની ઓળખ નથી. શરીરને તાબું રાખવા ઘણા પ્રયત્ન કરે છે. શરીરનો મોહ ઘણો છે. શરીર બગડે તો સારું કરવા માટે ડોક્ટર પાસે દોડશે. દવા, ટેબ્લેટ, ઈન્જેક્શન બધું લેશે. શરીરને ઓળખ્યું છે એટલે શરીર માટે બધું કરશે. પણ શરીર કરતાં આત્મા કિંમતી છે. શરીર જડ છે, જડની કોઈ કિંમત નથી.

“ક્ષણભંશુર આ દેહનો શો કરવો વિશ્વાસ”. આ દેહ ક્ષણમાં પડી જવાનો છે. આનો વિશ્વાસ શો કરવો ? આ શરીર ક્ષણમાં વિલય થવાવાળું છે.

“છે પરતું પણ પરિચયથી માની બેઠો મારું,
ક્યાંનો તું ક્યાંનું એ પિંજર, એ સમજે તો સારું,
પોપટ તન પિંજર નહિં તારું, અન્તે બીડી બધું પરખારું,
બીબા જોયાં એવું આ પણ, નામે કેવળ ન્યારું,
સર્વ પ્રકારે સાચવ તોપણ પળમાં છે પડનારું,
પોપટ તન પિંજર નહીં તારું, અન્તે બીડી બધું પરખારું.”

પરને તેં સ્વ માન્યું છે. કેમ માન્યું ? તો પરિચયથી માન્યું. શરીર એ હું છું

એમ મનાઈ ગયું છે. જડને ચૈતન્ય મનાઈ ગયું છે. જડ વસ્તુ એ તારી નથી. તું એનો નથી. જડ તારું ન થાય. તું એનો ન થાય. પર તે પર છે. સ્વ તે સ્વ છે. છતાં વિભાવ (ભાવ) કરીને જીવ કર્મના ગાંસડા બાંધે છે. મન પર છે. ઇન્દ્રિય પર છે, શરીર પણ પર છે. આત્માને સમજાવો. હે જીવ ! તે પર માટે જીવની વેડફી નાખી જાનીએ તો પરનો મોહ છોડ્યો. પરની પ્રીતિ છોડી દીધી, કાયાને વેસિરાવી નાખી. એની હું સાર-સંભાળ નહીં કરું. એને જ્ઞાતા તથા દષ્ટા બનીને જોઈશ. તટસ્થ ભાવને કેળવીશ. એમ એને રાગભાવને છોડી દીધો તે સ્મશાનમાં, સુના ઘરમાં, હુહારની કોડમાં, ઉદ્યાનમાં વિચરે છે. પોતાના (નિજ) સ્વરૂપનું ધ્યાન ધરતાં વિજ્ય મેળવે છે, તત્ત્વને તારવી લે છે. માખણના પીંડા ઉતારે છે. આ જ નિજ સ્વરૂપ સમજીતાનું કૃણ છે. નિજ સ્વરૂપમાં જે જે જીવો રમ્યા છે એમને સિદ્ધિ વરી છે. સિદ્ધિને મેળવવી હોય તો સાધના કરવી પડશે. સાધનાથી આરપ-શુદ્ધિ થાય છે. અને આત્મ-શુદ્ધિથી સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય છે. તેને માટે દેહભાવને પણ ક્ષય કરવો જોઈશે, જેણે દેહાધ્યાસ છોડ્યો, તેને ધન, માલ, મિલકત માટે મમત્વ નહીં રહે. એને આ બધું પર ચીજ છે એમ લાગશે. આજ સુધી અજ્ઞાની જીવ પરમાં રમ્યો છે. આ રમત ક્યારે પૂરી થશે ?

“હોયે રમત ઘડી બે ઘડી, બહુ તો દિવસ બે-ચારની,
આ તો અનંતા યુગ ગયા, એવી રમત રમવી નથી.
દૂર કાં પ્રભુ દોડ તું, મારે રમત રમવી નથી,
આ નયન બંધન છોડ તું, મારે રમત રમવી નથી.”

કોઈ માણસ રમ્યા બેસે તો બે ઘડી, ચાર ઘડી રમે છે. એક રાત કે બે રાત રમે છે, આ તો જીવની જીવની હોડમાં મૂકી દીધી. હવે પાછો વળ ! તારા ઘર સામે જો. નિજ સ્વરૂપનો અનુભવ લે. જ્યારે પોતાના-નિજ સ્વરૂપની અનુભૂતિ થાય છે, આત્મ સુધા-રસનો સ્વાદ ચાખે છે ત્યારે જગતનાં બીજા રસ ક્ષિક્ષા લાગે છે. મનને કેન્દ્રિત કરવું જોઈએ. જે આત્મામાં રમતો હોય, તે પર્વતમાં રહે, શુક્રમાં રહે કે ઝાડ નીચે રહે પણ આત્મતત્ત્વ સિવાય બીજું કંઈ વિચારે નહીં. ગાણું તો આત્માનાં ગાય, કોઈ માણસને ઘેર દિકરાનું સગપણ કર્યું. બધાં સગાંવહાલાં ચાંદલામાં ભાગ લેવા આવ્યા છે. એમાં વરરાજાનાં પિતાશ્રીને વીંછીએ ડાંખ દીધા. શરીરમાં એટલી વેદના થાય છે. રાડ નીકળી જાય છે. બધાં સમજાવે છે. આટલાં મહેમાનો આવ્યા છે. તમારું દુઃખ જોઈ જાય છે. માટે શાંત રહો. અરે, મારાથી રહેવાતું નથી. આ વીંછીનું ઝેર અડતું જાય છે. દિકરો કહે, “પિતાશ્રી, આપ બૂમ નહિ પાડો. આપણે દવા કરાવીએ. ડોક્ટર બોલાવીએ.” હજારો માણસો વચ્ચે બેઠો હોય પણ એને વીંછીનો ડાંખ ડાંખે છે. તેવી રીતે સમકિતી જીવને સંસાર ડાંખે છે. એને વેલવો તુરંત લાગે છે, એને આત્મા જોઈએ છે. બીજું કંઈ જોઈતું નથી.

“માનવનાં જન્મને દેવતાઓ ઝંખતા, સ્વર્ગનાં વિલાસો એને ઘણીવાર ઝંખતા, પ્રેમનો પ્રકાશ મળ્યો, ઉરનો ઉત્સ મળ્યો, આવો સંયોગ નહિ આવે ફરીવાર.”

સાની પુરૂષ કહે છે. માનવનાં જન્મને દેવતાઓ ઝંખે છે, માનવના અવતારમાં એવું શું છે? કે ભૌતિક સુખની ટોચે બેઠેલાં દેવતા તેની ઇચ્છા કરે છે? રૂપાનાં ફાગીનાની ઝંખના કરે છે. સોનાનાં ફાગીનાવાળા હીરા માતીનાં ફાગીનાને ઇચ્છે છે, હીરા માતીનાં ફાગીનાવાળા રત્નનાં ફાગીનાની અભિલાષા સેવે છે. દેવતાઓને સુખ-સાદ્યખી ઘણી છે, છતાં સ્વર્ગનાં સુખો એને શા માટે ઝંખે છે? “આ ન જોઈએ. આ ન જોઈએ. આ વૈભવ મારા નહિ. આ દેવાંગનાઓ મારી નહિ. એના ચેનચાળા નાટક આદિ મારા નહિ, જ્ઞાનાદિ શુભો જ મારા છે.” એવી નિવડ શ્રદ્ધા છે. એથી જ દેવતાઓને આવા લોગ-વિલાસ ઝંખે છે. વીંછીના ડંખ જેવી વેદના થાય છે. જેને પ્રેમનો પ્રકાશ મળ્યો, ઉરનો ઉત્સ મળ્યો, સત્ય માર્ગ પર પ્રેમ જાગ્યો છે એવા દેવો માનવના અવતારને ઝંખે છે. મૃત-પચ્ચદ્ધાણુ માનવ કરી શકે છે. સર્વાર્થસિદ્ધતા દેવતાઓને તેત્રીસ હજાર વર્ષ સુધી આહારની ઇચ્છા થતી નથી. તપનું લક્ષણ ઇચ્છાનો નિરોધ છે. ઇચ્છા થાય એને અટકાવી દેવી, મનને રોકી પાડવું તે તપ છે. પાંચમા અનુત્તરવાસી દેવોને ૩૩ હજાર વર્ષ આહારની ઇચ્છા થાય છે પણ તે તપસ્વી કહેવાય નહિ. કારણ કે તેઓ અવિરતિ અને અપચ્ચદ્ધાણુ છે. ઉપશાંત મોહી છે. મનનો પણ વિકાર ત્યાં ન હોય. પહેલા, બીજા દેવલોક સુધી મનુષ્યના જેવા કામલોગ હોય છે. ત્રીજે, ચોથે દેવલોકે સ્પર્શનો વિકાર હોય છે. પાંચમે, છઠ્ઠે દેવલોકે શબ્દનો વિકાર છે. શબ્દ સાંભળે અને વિકાર સમાર્પ જાય છે. સાતમે, આઠમે દેવલોકે રૂપ જોઈને આનંદ થાય છે. નવમે, દસમે, અગ્યારમે અને બારમે દેવલોકે મનનો વિકાર છે. નવત્રૈવેયક અને પાંચ અનુત્તરવિમાનમાં તો મનનો પણ વિકાર નથી. તો પણ તેને અપ્રજ્ઞાના પ્રત્યાખ્યાન છે એમ ન કહી શકાય. ગુપ્ત બ્રહ્મચારી છે તે મનમાં પણ વિકારનો ભાવ ન આવવા દે. જ્ઞાનની પ્રેકથી અવિરતી ભાવને દબાવી દે છે. તું સત્યજ્ઞાનંદ સ્વરૂપ આત્મા છે. તારે આ ચામડાં ચૂંથવાના ન હોય, વિકારી માર્ગે જવાનું ન હોય. ઇન્દ્રિયોને રોકી રાખવી એનું નામ છે સંયમ. આ મનુષ્ય ભવમાંથી સંસારની પૂર્ણાહુતિ થઈ શકે છે, દેવતાઓ મનુષ્યના ભવને ઝંખે છે. દેવતાઓ જેને ઝંખે છે એ ભવ તમારા હાથમાં છે. તેનો તમે સદ્વ્યય કરો છો કે દુર્વ્યય! ગુમડું મટવાપર હોય ત્યારે ચળ બહુ આવે. એને જો ખંજોળીશ તો વકરશે અને પાકશે. છોકરાને માતા નિકળ્યા હોય અને દળ પડી જાય પછી એવી મીઠી ચળ આવે કે બાળક જાણે-અજાણે ત્યાં હાથ લાઈ જાય, એટલે બાળકના હાથ પર માતા કોથળી બાંધી દે છે. કારણ કે જો ખંજોળી નાખે તો પાકી પડે, બહુ ચળ આવે એને સહન ફરી લે તો ફડ મટી જાય. ભગવાન કહે છે કે જે ગતિમાં મોક્ષ મળવાનો છે એ ગતિમાં

મૈથુનસંજ્ઞા ઘણી હોય છે. દેવતાને પરિશ્રદ્ધ સંજ્ઞા ઘણી હોય. મનુષ્યને મૈથુન સંજ્ઞા ઘણી હોય. તિર્યંચને આહાર સંજ્ઞા ઘણી હોય અને નારકીને બય સંજ્ઞા ઘણી હોય.

તિર્યંચની આહાર-સંજ્ઞા આપણને પણ દેખાય. કુતરાને રોટલો નાખ્યો હોય એ જમીનમાં દાટે છે. બૂખ લાગે તો કાઢીને ખાય છે. અને એક કુતરાને રોટલો નાખ્યો હોય છે તો બીજા અનેક તેના પર તૂટી પડશે. બસ ખાઉં, ખાઉં ને ખાઉં, પણ આખા વગડામાં લીલી વનરાઈ ચરીને આવે અને ઘેર ચાહટીઓ નાખવામાં આવે તો તેમાં મોઢું નાખશે. કેટલાંક મનુષ્યો પણ તિર્યંચની માફક જ્યાં ત્યાં ખાવાને દેવાયેલા હોય છે. રસ્તામાં હાલતાં-ચાલતાં પણ ખાય.

“પચાસ વરસે આવ્યા પળી, મોંના ડાચાં ગ્યાં છે મળી,
રાત પડે ને બાઈ ને ભાવે, ઉના-ઉના ગાંઠીયા ને કળી.”

બસ ચઢી તો ચાલુ ને ચાલુ. ખાધા જ કરે છે. જેને બીજે દિવસે ઉપવાસ કરવો હોય એણે ચોવિહાર કરવો જોઈએ. દેરાવાસીમાં વરસીતપમાં પારણાને દિવસે બેસણું કરે છે. એ ટંક બેસીને ખાય છે. ચોવિહાર પણ ચોખ્ખો કરે છે. આમ નિયમિત રહેનાર વ્યક્તિને થોડો પણ સંયમ રહે. આપણામાં વરસીતપના પારણે આખો દિવસ ખાય છે, અને ઘણાં તો ચોખ્ખા ચોવિહાર પણ કરતા નથી. વરસીતપમાં બ્રહ્મચર્ય પણ પાળવું જોઈએ. એ નિયમનું પાલન પણ ઘણું નથી કરતા. મનુષ્ય-અવતારમાં મૈથુનની ખણજ ઉપડે છે. પ્રેમલા-પ્રેમલીનાં ફોટા જુએ, સીનેમા જુએ, એવી ચોપડી વાંચે અને વિકાર વૃત્તિમાં વધારો થાય. સિનેમા-નાટકોએ સંસ્કૃતિનો હાસ કર્યો છે. અહીં સંત-પુરુષોના જીવન દ્વારા આપણા ઘડતરની સુંદર વાતો થાય છે. સંતો, વગર વેતને સદ્બોધ આપે છે, તે સાંભળવાના તમારે પૈસા આપવા પડતા નથી, તે છતાં અહીંયા સીટો ખાલી રહે છે. અને સિનેમાં જોવાના પૈસા પૂરા ચૂકવવા પડે છે, છતાં ત્યાં તો હાઉસ-ફૂલ થઈ બય છે. શો પણ કેટલાં ખતાવે છે? માણસોને ખાવા ન હોય, બધે મોંઘવારીની બૂમો પડે છે પણ હોટલ સીનેમામાં કયાંય મોંઘવારી દેખાતી નથી. આ બધાં સ્થાન વિકારોની ખણજ વધારનાર છે. ખાટા, તીખા, તમતમતાં, મસાલાવાળા પદાર્થો ખાવાથી ઇન્દ્રિયો બગૃત થાય છે. રસ ઝરતાં આહાર-જલદીથી મદ વધારે છે. ખોરાકથી પણ કામ-વિકાર વધે છે. પોશાકથી પણ કામ-વિકાર વધે છે. એવા ઉઘાડા પહેરવેશ પહેરવાથી વિકાર વધે છે. મનમાં વિકાર તો પડ્યો છે. જેવો એકાન્તનો જોગ મળે એટલે તરત વિકાર બગવા માંડે છે.

એક સાધ્વી સાધુ પાસે ચર્ચા કરવા આવે. ગુરૂ મહારાજનો ચેલો અને સાધ્વી એમ બે જણાં એકાંતમાં બેસે, સાધુ, સાધ્વીને બણાવે છે, એમાં એકલી સાધ્વીની સાથે

કોઈ વખત ગોરાણી આવી બેસે. અને કોઈવાર ન બેસે. ગુરૂને વિશ્વાસ છે કે મારા ચેલો વિશ્વાસુ છે. અને ગોરાણીને ચેલો ઉપર વિશ્વાસ છે. આજે તમે યુવાન દિકરા-દિકરીઓને કોલેજમાં ભણવા મોકલો છો. પણ ત્યાં ભણે છે કે કંપાઉન્ડમાં ફરે છે? છૂટનું પરિણામ ઘણું ખરાબ આવે છે. આજનું ભણતર જીવનનું ઘડતર નથી, પણ જડવાદનું ચણતર છે. એકાંત ખૂબ ખૂરી ચીજ છે. ઉત્તરાધ્યયનનાં ઉરમાં અધ્યયનમાં ભગવાન ફરમાવે છે,

કામં તું દૈવીહિં વિમૂસીયાહિં, ન ચાદ્યા લોમહકં તિગુત્તા,
તહાઽવિ ઇગન્તહિયં તિ-નચ્ચા, વિધિત્તવાસો મુણિણં પસત્યો ॥૧૬॥

રૂપવતી દેવાંગનાનાં ટોળાં ઉતરે અને ત્રણ ગુપ્તિએ ગુપ્ત એવા મુનિને ચલાય-માન કરવા આવે તો પણ મુનિ ચલાયમાન થાય નહિં. એના ચિત્તને કહોળાવી શકે નહિં. આવા મુનિને માટે પણ એકાંતવાસ વળ્યું ગણ્યો છે. જેને બ્રહ્મચર્ય પાળવું છે એણે એકાંતમાં કદી ન રહેવું.

એક રાજ ધર્મની ભાવનાવાળો હતો. કાળને અવસરે, કાળ કરી તે રાજ મરીને દેવ થયો. રાણીને દુઃખ થાય છે. અંતે રાણીને દિક્ષા લેવાની ભાવના જાગૃત થાય છે. દેવ બનેલા રાજાએ વિચાર કર્યો. રાણીને દિક્ષાના ભાવ છે. પણ દિક્ષા કોની પાસે અપાવવી? પરીક્ષા કરીને કયા સ્થળે ગોઠવવી એ નક્કી કરવું એમ વિચારી બપોરના દોઢના સમયે વૃદ્ધ સાધ્વીનું રૂપ ધારણ કર્યું. સીત્તર વર્ષની સાધ્વી સાધુના ઉપાશ્રયે આવીને સાધુને વંદન કરે છે. મહારાજ પૂછે છે, એકલા કેમ આવ્યા છો? સાધ્વી જવાબ આપે છે. મહારાજ! હમણાં માંદગીમાં હતી. થોડા દિવસથી સારી થઈ છું. સૂત્ર-સિદ્ધાંત માંદગીમાં બૂલાઈ ગયા છે, તેથી આપશ્રીને મારે પ્રશ્નો પૂછવા છે. મહારાજ કહે છે, તમે બહાર ચાલ્યા જવ. એકલી સ્ત્રી સાથે અમારે વાત ન કરાય. સાધ્વીએ કહ્યું: પણ ગુરૂદેવ! હું તો વૃદ્ધ છું, માંદગીમાંથી ઊઠીને આવી છું. ધર્મના પ્રશ્નો પૂછવા છે. મહારાજ કહે છે. અત્યારે તમે બહાર નીકળી જવ, એકાંતમાં અમે એકપણ જવાબ આપી શકીએ નહિં. છતાં સાધ્વી આગ્રહ કરે છે. અંતે મહારાજ કહે છે. તમે બહાર નીકળી જવ અથવા અમે બહાર નીકળી જઈએ. આમ સાધુએ જરાય મચક ન આપી. આજે તો સાધ્વી સાધુ પાસે ગમે તે સમયે આવે અને ગમે તેવી વાતો કરે.

સાધુ સાધ્વીને ભણાવે છે. જુવાન સાધુ અને જુવાન સાધ્વી છે. સૂત્ર અને સિદ્ધાંતની વાતો કરતાં મન અવળે માર્ગે ચડી જાય છે. બંનેનો સંબંધ વધે છે. અને સાધ્વી સાધુને કહે છે, આત્માને ઊંચે લઈ જવો હોય તો આવી ગૂંગળામણમાંથી છૂટવું જોઈએ. ઉપાશ્રયની ચાર દીવાલ વચ્ચે રહીને કોઈ કામ થઈ શકે તેમ નથી. જગતને બતાવી આપીએ કે આદર્શ ગૃહસ્થાશ્રમ કેવો હોય! અને આપણે માનવસેવા કરવી જોઈએ. એક ઉચ્ચ

ધ્યેયને માટે દિક્ષા છોડી દઈએ તો શો વાંધો છે? મહારાજ કહે છે. દીક્ષા છોડી દઈએ તો જગતમાં આપણી બદનામી થાશે. હોકો આપણો તિરસ્કાર કરશે. પછી માનવસેવા કેવી રીતે થશે? સાધ્વી- તમે તૈયાર થઈ જાવ. આપણા જેવા સાહસિકની દુનિયા બે ઘડી વાતો કરશે પણ ઉમદા કાર્ય જોશે એટલે બધું ભૂલી જશે અને આપણા ગુણગાન કરશે. જગતથી ઠરનાર કદી આગળ વધી શકતો નથી. અને આપણા બંનેના પ્રેમનાં પ્રતિકરૂપે બાળક થશે એ કેટલું શૂરવીર હશે! આમ સાધુને પતિત કરી બાઈએ ક્યારે, કયા દિવસે કેટલા વાગ્યે અહીંથી રવાના થવું એ નક્કી કરી નાખ્યું. સાધુએ એની બધી વાત કબૂલ રાખી. રાતના અમુક ટાઈમ નીકળી ગામ બહાર ફૂવા પાસે મળવું અને સંયમ છોડીને ઘર માંડવું પછી માનવસેવા કરવી. બધા સ્પર્ધા જાય છે. એટલે આ સાધ્વી સંસારીના કપડાં પહેરી લ્યે છે. આ બાળુ ગુરૂ તો વૃદ્ધ છે. યુવાન શિષ્ય ગુરૂના પગ દાબે છે, ગૌચરી લઈ આવે. પરંતુ જાય. આજે રાત્રે ચેલાને ઊંઘ આવતી નથી. બાર વાગ્યા, ગુરૂ જાગે છે. કેમ બાઈ! ઊંઘ નથી આવતી? સ્વાધ્યાય બોલું તો તને ઊંઘ આવી જશે. વાત્સલ્યભર્યો હાથ માથા પર ફેરવે છે. અને શિષ્યનો વિકાર થમી જાય છે. હું કેવો પાપી છું! ડુબતા સંસારમાંથી મને બહાર કાઢ્યો, આ ગુરૂદેવ મારી માતા જેવા છે. તેમણે સમાજમાં મને ઊંચે પદે બેસાડ્યો. અને હું એમનો વિશ્વાસઘાત કરું છું. મારા આત્માનું કેટલું બગડી જશે? મારા વૃદ્ધ ગુરૂની સેવા કોણ કરશે? તેમને કેવું દુઃખ થશે? ભાવ-પરિવર્તન થયું. ગુરૂ પ્રેમથી પૂછે છે, શું તારા મગજમાં છે, કે તને ઊંઘ નથી આવતી? ગુરૂની તરફીય કેવી છે? કેવી રીતે એને પૂછે છે? ગુરૂ સમજે છે, શિષ્ય યુવાન છે. યુવાનીને કબજામાં રાખવી સુસ્કેલ છે. તેથી તેના હૈયાને સ્પર્શે તેવી મીઠી વાણીથી સમજાવે છે, ઈચ્છાનું શમન કરે. દુર્મન વાસનાને પંથે લઈ જનાર છે. એક એક વાત એવી ઢબથી સમજાવે છે કે શિષ્યનું મન ફરી જાય છે અને વિચારે છે કે મારે સંસારમાં જવું નથી. પેલી સાધ્વીના હૈયામાં તો સંસારની ઊર્મિઓ ઉછળે છે. સાધ્વીનો વેશ ઉતારી સંસારીનો વેશ ધારણ કરે છે. મારા ગુરૂશ્રીને કેટલો આઘાત થશે એ પણ વિચારતી નથી. રાત્રીનાં બાર વાગતાં ઉપાશ્રયથી નીકળી ફૂવા પાસે સાધુની રાહ જોઈને ઉભી છે. મનમાં ફડ ફડ થાય છે. અત્યારે અહીં કેઈ લુબ્ધા લક્ષ્મી આવીને હેરાન તો નહીં કરે ને? ‘હમણાં આવશે, હમણાં આવશે, વચન દીધું છે એટલે અવશ્ય આવવા જ જોઈએ.’ પહેલેથી બધું નક્કી તો કર્યું છે. પણ શું તેમના વિચારો ફરી ગયા હશે? ગુરૂ જાગી ગયા હશે? આવા અનેક વિચારો વચ્ચે એક વાગ્યો, બે વાગ્યા, ત્રણ વાગ્યા, સાધુ આવ્યો નહિ. સાધ્વી વિચારે છે. જો હું પાછી જાઉં તો મને ગુરૂશ્રી કહેશે ક્યાં ગઈ હતી? અને છેવટમાં આપઘાતનો વિચાર આવ્યો અને ફૂવામાં પડી મરણ પામી. આ ઉપરથી સમજવાનું કે એકાંત કેટલી ખરાબ ચીજ છે? પેલા દેવે સાધુની પરીક્ષા કરી. સાધુ ભગવાનની આજ્ઞાને ખરાબર વફાદાર છે. દેવ (રાજા)ને થયું કે આ સંપ્રદાય ઘણો ઊંચો છે. અને રાણીને ત્યાં ચોખ્ખા સાધ્વી પાસે દિક્ષા લેવાનો આદેશ આપ્યો.

લગવાને જે નવ વાડ ધ્વજચર્ચની બતાવી છે તે સરસ છે. તેનું પાલન કરનાર પતનને માર્ગે જતાં ચટકે છે. નેમનાથ લગવાન દારિકામાં પધાર્યા છે. તે રસ્તો બતાવે છે. એ સાંભળવા અનેક માણસો આવ્યા છે. એમાં નિષધકુમાર કેવી રીતે નીકળશે, એ વાત અવસરે કહેવાશે.

વ્યાખ્યાન નં. ૪૬

ભાદરવા સુદ ૯ ને રવિવાર તા. ૨૯-૮-૭૧

ચરમ શાસન પતિ લગવાન મહાવીર સ્વામીએ લગ્ય જીવોને સંસારથી છોડાવી મોક્ષ તરફ પ્રયાણ કરાવવા માટે યોગ આપ્યો છે. દારિકા નગરીમાં લગવાન નેમનાથ પધાર્યા છે. મહાન પુણ્યના ઉદય હોય ત્યારે જ લગવાનનો સમાગમ થાય. તેમના પ્રત્યે પ્રીતિ બળે. આજ સુધી જીવે જગતવાસી જીવો સાથે ખુબ પ્રીતિ કરી છે. પણ બધી પ્રીતિ ઉપાધિવાળી છે. આનંદધનજીએ કહ્યું છે,

પ્રીત સગાઈ રે જગમાં સૌ કરે રે, પ્રીત સગાઈ ન કોઈ,
પ્રીત સગાઈ રે નિરૂપાધિક કહી રે, સોપાધિક ધન ખોઈ,
ઋષભ જીનેશ્વર પ્રીતમ માહરો રે, ચોર ન ચાહુ રે કંથ,

જગતની પ્રીત સ્વાર્થ ભરેલી છે. સ્વાર્થ હોય ત્યાં સુધી ટકશે, સ્વાર્થ સમાપ્ત થતાં પ્રીત સમાપ્ત થઈ જશે, પણ પ્રભુ તરફની પ્રીતિમાં આવી કોઈ ઉપાધિ નથી માટે પ્રભુ સાથે તમારા આત્માની પ્રીત કરો. જો પ્રભુ સાથે પ્રીત કરવી હશે તો ઇન્દ્રિય નિગ્રહ, મનોનિગ્રહ કરવો પડશે. મન એ મંદિરની ધ્વજ જેવું છે, જે બાબુનો પવન આવશે તે બાબુ ધ્વજ ફરફર ઉડશે. એમ મન જુદી જુદી દિશામાં ઉડ્યન કરે છે. વાંદરો સ્વભાવમાં જ ચંચળ હોય, એમાં તેને દારુ પીવડાવ્યો એટલે ચંચળતામાં વધારો થયો. દારુ પીવડાવ્યા પછી તેને વીંછીએ ડાંબ માર્યો, તેની અંદર ભૂતે સંચાર કર્યો, પછી તે વાંદરો શું હું શું કરી નાંખે, તેમ મન પણ વાંદરા જેવું છે. તેણે વિષયની મદીરા પીધી છે અને મોહરૂપી ભૂત આવી અંદર ભેટેલું છે. અને તેમાં કથાયરૂપી વીંછીએ ડાંબ દીધો, પછી તે કંઈ દિશામાં જીવને લઈ જશે તે કલ્પી શકાતું નથી. વાંદરો રાત્રે સૂઈ બચ પણ મન તો સ્વપ્નમાં પણ દોડધામ કરે છે. દિવસે માનસિક વિચારધારા જેવી ચાલતી હોય તેવા સ્વપ્ન આવે છે. લગવાન કહે છે—મારા સાધુને જે

સ્વપ્ન આવે તે સત્ય જ પડે. સામાન્ય પ્રાણીને કેવા-કેવાય સ્વપ્ન આવે છે. સ્વપ્નમાં મોજ માણે. દિવસમાં વિકારભાવ સેવ્યા હોય તે જ રાતે સ્વપ્નમાં આવે. સ્વપ્ન તે સ્વપ્ન. સ્વપ્ન સત્ય હોઈ શકે નહિ. જ્ઞાની પુરૂષોએ સંસારને સ્વપ્નવત્ કહ્યો છે. આજે જીવો સ્વપ્નને સત્ય બનાવવા મહેનત કરી રહ્યા છે.

ચિત્રુ નામનો એક લિખારી છે. તે ગામની અંદર ઘેર ઘેર ફરે અને બટકુ રાટલો ઉઘરાવી પેટનું પૂરું કરે. એક વખત તેને સરસ લોજન પ્રાપ્ત થયું. કોઈને ત્યાં લગ્ન પ્રસંગ હતો. ત્યાં જઈ ચડવાથી એ લોજન મળેલું. પેટ ભરીને લોજન લીધું. પછી નિદ્રા આવે તે સ્વાભાવિક છે. તેને કોઈ નથી. કોઈના ઓટલા ઉપર સુતો છે. પાસે શકોડું અને લાકડી પડ્યાં છે. આંખ મિચાઈ ગઈ. રોજ મગજમાં વિચાર આવે કે ગામમાં દરરોજ લગ્નના વરઘોડા નીકળે છે. હું ક્યારે આવી રીતે વરરાજા બની કન્યાને પરણુવા જઈશ? આ વિચારોમાં સુતેલા ચિત્રુને સ્વપ્ન આવે છે કે એક ઓટલા પર ચિત્રુભાઈ બેઠા છે. રાજાની સવારી ત્યાંથી નીકળે છે. રાજાની દૃષ્ટિ ચિત્રુભાઈ પર પડે છે. રાજા કહે છે, આવો આવો, ચિત્રુભાઈ! મારી પાસે બેસો. અને તે રાજાની પાસે બેસે છે. રાજ્યમાં લઈ જઈ લિખારીનો પોષાક ઉતારી રાજાના કુંવરનો પોષાક પહેરાવે છે. સુંદર લોજન જમવા આપે છે. ખૂબ સારી રીતે ખાય છે. ઘરેણાંના, કપડાંના ઠાઠમાઠ છે. રાજા વિચાર કરે છે, ચિત્રુભાઈના લગ્ન કરીએ. પણ લગ્ન કોની સાથે કરવા? પ્રધાનની દીકરી સાથે થાય તો ઘણું ઉત્તમ થઈ જાય. રાજા બધું નક્કી કરે છે, અને લગ્ન થાય છે. બેન્ડવાજા વાગે છે, વરઘોડો નીકળે છે. તેમાં રાજા મોખરે છે. ચિત્રુભાઈ વરરાજાની જાન લઈને જાય છે. માંડવે પહોંચે છે. પ્રધાનજી ધામધુમથી આદરસત્કાર કરે છે. માયરામાં ચિત્રુભાઈને લઈ આવે છે. ગોરમહારાજ ‘કન્યા પધરાવો સાવધાન, વરકન્યા સાવધાન, સમય વતે’ સાવધાન’ આવા માંગલિક સુત્રો ઉચ્ચારે છે. વરરાજાનાં હૈયામાં ઉમંગ માતો નથી. તે વિચાર કરે છે. હમણાં કન્યા આવશે, કન્યા આવી. રૂપરૂપના અંબાર જેવી કન્યા છે. ચિત્રુભાઈને આનંદની હેલી ઉભરાય છે. લગ્ન કરવાની ઘણા વખતથી ઇચ્છા હતી તે પૂર્ણ થઈ. તે પણ પ્રધાનની દીકરી સાથે એટલે હર્ષ ખૂબ વધી ગયો. કન્યા આવી, સામે બેઠી. કન્યાનો જમણો હાથ ગોરમહારાજે ળાંબો કરાવ્યો. વરરાજાને પણ જમણો હાથ ળાંબો કરવા ગોરમહારાજે કહ્યું અને સ્વપ્નમાં ચિત્રુભાઈએ પણ હાથ ળાંબો કર્યો. ત્યાં ખૂણામાં વીંછી પડ્યો હતો. વિંછી પર હાથ પડતાં વિંછીએ ડંખ માર્યો. એટલે જાગી ગયો. સ્વપ્ન પણ ચાલ્યું ગયું. એનું એ જ સમપાતર, એ જ ગંદા કપડા, લિખારી તો પોક મૂકીને રહે છે. આજીઆજીવાણને થાય છે કે, આ ઘણા વખતથી બેસવાવાળો લિખારી છે, તેને આજે શું દુઃખ આવી પડ્યું? કેમ રહે છે? લોકોએ પૂછ્યું, ત્યારે ચિત્રુભાઈએ જવાબ આપ્યો. આ વિંછીએ ડંખ

મારો તેની વેદના નથી, પણ કન્યા ચાલી ગઈ, રાજનો પોષાક ચાલ્યો ગયો, ઘરેણું ચાલ્યા ગયાં. હું ગરીબ થઈ ગયો. જેની સાથે લગ્ન કરવાનાં હતાં તે બધું ચાલ્યું ગયું. એની વેદના અંતરને ખૂબ વલોની રહી છે. અંતે પોક મુકીને રડે છે ત્યારે લોકો કહે છે, “મુરખા, આ તો તને સ્વપ્ન આવ્યું ! સ્વપ્નની સુખકીર્તી ભૂખ ન ભાંગે. સ્વપ્ન કદી સત્ય ન બની શકે.” જ્ઞાની પુરૂષ કહે છે, ‘સંસાર એ સ્વપ્ન જેવો છે.’ પિકચરમાં એક દશ્ય પછી બીજું દશ્ય. બીજા પછી ત્રીજું દશ્ય. એમ જીવનની અંદર પણ એક પછી એક પ્રસંગો બનતા જાય છે. સમય જતો જાય છે. પદાર્થો શાશ્વત નથી. બધું વિલય થતું જાય છે. કાંઈ સ્થિર રહેતું નથી. માટે જ્ઞાની પુરૂષો કહે છે તેનો મોહ છોડી, પ્રભુના ધ્યાનમાં લાગી જઈશ તો સંસારમાં તું અનાસક્ત યોગને કેળવી શકશે. આત્મલક્ષી પુરુષાર્થ નહિં થાય ત્યાં સુધી સંસાર-વૃદ્ધિ અટકશે નહિં.

જે ય બુદ્ધા મહાભાગા, વીરા અસમત્તદંડસિનો,

અસુદ્ધં તેસિં પરક્કંતં સફલં હોદ્ધ સવ્વસો ॥૨૨॥ સુચગડાંગ સૂત્ર

જગતમાં મહાભાગ્યવાન ગણાતાં બુદ્ધિશાળી માણસો જેની પાસે બુદ્ધિનો ભંડાર છે, જે અનેક શોધખોળ કરે છે અને જગતને આશ્ચર્યમાં મુકી દે છે પણ સમ્યગ્દર્શનને પ્રાપ્ત કર્યું નથી એટલે કે મિથ્યાત્વી છે. તે જે કાંઈ પુરુષાર્થ કરે છે, તેનું જે કાંઈ પરાક્રમ છે તે અશુદ્ધ અને સંસારને સફળ કરવાવાળું છે. એટલે કે તે કાર્ય સંસારને જ વધારે છે.

જે ય બુદ્ધા મહાભાગા, વીરા સમત્તદંડસિનો

સુદ્ધં તેસિં પરક્કંતં, અકલં હોદ્ધ સવ્વસો ॥૨૩॥ સૂચગડાંગ સૂત્ર

જે વીર છે. મહાબુદ્ધિશાળી છે અને મહાભાગ્યવાન છે તેનું ધ્યેય એક જ છે. ક્યારે મોક્ષને પ્રાપ્ત કરવો. હું જે રીતે જીવી રહ્યો છું તે મારા માટે યોગ્ય નથી. તે સમ્યગ્ દર્શનનું પરાક્રમ શુદ્ધ છે. તેને તત્વની યથાર્થ શ્રદ્ધા છે. અને શ્રદ્ધા આવ્યા પછી ચારિત્ર્યની અંદર આવવા માટે પ્રયત્નશીલ છે. તે અંતે મોક્ષને પ્રાપ્ત કરે છે. અને સંસારને સફળ બનાવે છે. આપણે પણ એ જ કરવાનું છે. સંસારનો નાશ એ જ મુક્તિ છે. એક વૃક્ષનો નાશ કરવો હોય તો તેના મૂળનો નાશ કરવો જોઈએ, એમ સંસાર વૃક્ષનો નાશ કરવો હોય તો મિથ્યા દર્શનનો નાશ કરવો જોઈએ. જો મોક્ષ મેળવવો હોય તો સમ્યગ્ દર્શન જોઈએ. જો સમ્યગ્ દર્શન હોય તો મોક્ષ મળવાનો જ છે. માટે સાચી દૃષ્ટિ લાવો. તે પછી તમારી શક્તિ પ્રમાણે તમારા મનનો નિયંત્ર કરવાનો છે.

એક વખત બુદ્ધની પાસે રાજા ‘સેન’ આવે છે. રાજા કહે છે, અમે સંસારના જીવડા

છીએ. સંસારની પ્રવૃત્તિમાં જોડાયા વિના છુટકો થતો નથી, તો આ સંસારમાંથી અમારા મનનો નિઃશ્વ કેવી રીતે કરવો ? બુદ્ધ કહે છે. હંમેશા ચાર વસ્તુનું ચિંતન કરવું. (૧) હું જરાધર્મી છું. (૨) હું વિયોગધર્મી છું. (૩) હું રોગધર્મી છું. (૪) હું મરણધર્મી છું.

જરા એ એવી અવસ્થા છે કે જે સર્વને આવે છે. મોટો ચક્રવર્તી હોય કે રાજા-મહારાજા હોય, દરેકને અમુક ઉંમરે પહોંચતા એ અવસ્થાના લોગ બનવું પડે છે. જ્યારે વૃદ્ધાવસ્થા આવે છે ત્યારે સગાસ્નેહીઓ વિમુખ બની જાય છે. જેમ વેલ કરમાઈ ગયેલા કુલોનો પરિત્યાગ કરે છે તેમ જ્યારે માણસ વૃદ્ધ થાય છે ત્યારે તેનો પરિવાર તેને છોડીને ચાલ્યો જાય છે. અથવા તેણે પરિવારને છોડવો પડે છે. પરિવાર તેને ત્રાણ-શરણ નથી. તે પરિવારને ત્રાણ-શરણ નથી. તમે વિચાર કરો કે મારે ઘડપણ નથી જોઈતું પણ તે આવે જ છે.

“ન્હોતા જોઈતા ને કયાંથી આવ્યા રે, આવા ઘડપણનાં દહાડલાં,
નવા નવા દુઃખડાં લાવ્યા રે, આવા ઘડપણનાં દહાડલાં,
કાળા ભમર કેશ કેવા હતાં ફાંકડા, રંગ આ કોને પલટાવ્યારે,
.....આવા ઘડપણનાં દહાડલાં.

ઘડપણ કોઈને ન જોઈતું હોય છતાં તે આવે છે. જરા જીવનની એક અવસ્થા છે. જરાધર્મનું ચિંતન સૌંદર્યના અહંકારને સમાવે છે. ઘડપણ રૂપ અને બળના અહંકારને ચેલેજ આપે છે, કે થનગનનું તારૂં યૌવન અને જળહળનું તારૂં સૌન્દર્ય મારા આગમનથી નાશ પામી જશે. રૂપ કુરૂપ બની જશે. એકે એક ઈન્દ્રિયનું બળ ક્ષીણ થઈ જશે. તો ક્ષણિકના મોહ શાં ! ક્ષણિક ના માન શાં ! માટે યુવાનીમાં અહંકાર, અભિમાન છોડી ધર્મ કાર્ય થાય તેટલું કરી લ્યો.

મનોનિઃશ્વનું (અનાસક્તિનું) બીજું રૂપ છે ‘હું રોગધર્મી છું, તેનું નિરંતર ચિંતન કરવું.’ આ ચિંતનથી દેહાસક્તિ દૂર થાય છે. હોસ્પિટલમાં બુઝો તો દહીંઓને જોઈ કમકમાટી આવી જશે. જ્યારે વ્યાધિ આવે છે, રોગ આવે છે ત્યારે દેહશક્તિ ક્ષીણ થઈ જાય છે. ખૂબ સુંદર રૂપ હોય અને માતા નીકળે તો આખા શરીરમાં ચાકા થઈ જાય છે.

સનતકુમાર ચક્રવર્તીને કેટલું રૂપ, સૌંદર્ય હતું ? દેવો તેના રૂપને જોવા માટે આ પૃથ્વી પર આવ્યા. તે રૂપ ચાલ્યું ગયું. અને ૭૦૦ વર્ષ સુધી ભયંકર રોગો તેમના શરીરમાં રહ્યા. જ્ઞાની પુરૂષો કહે છે તારે નિરંતર વિચારકરવો કે રોગ ક્યારે આવશે તેની બંધન નથી. માટે જ્યાં સુધી યુવાનીનો બુસ્સો ઉછળી કુહો છે, જ્યાં સુધી શક્તિ છે,

રોગ આવ્યાં નથી ત્યાં સુધી ધર્મના માર્ગે આગળ વધો. જ્યારે રોગ, ઘટપણ આવશે ત્યારે ઇન્દ્રિયો શીથીલ થઈ જશે. અને મનની આશા મનમાં રહી જશે.

નંદમણીયાર પાસે, અનાથી પાસે કરોડોની સંપત્તિ હતી, તે બધી આપી દેવાની જાહેરાત કરી છતાં કોઈ તેમને રોગ મટાડી શક્યું નથી. માટે આત્મા લણી પ્રયાણ કરે.

ત્રીજું, હું વિયોગધર્મી છું. સંયોગની પાછળ વિયોગ તો રહેલો જ છે. વૈભવોના મોટા ડુંગરાઓ હોય, ભૌતિક સામગ્રી હોય, પણ બધું વિયોગમાં ફેરવાઈ જાય છે. તમે અભિમાન ન કરશો. સંયોગનો અંત વિયોગમાં થાય, “સંયોગાસ્તે વિયોગાન્તા :”

શાહજહાંની પાસે કેટલો ખજાનો હતો. તેના ભંડારમાં સમાયો નહીં, માટે તેને તખ્તતાઉસ બનાવ્યો. તેની પાછળ તેણે પત્ર કરોડ રૂપિયા ખર્ચ્યાં. તેમાં જડાએલા હીરા અને જવેરાતત્તું વજન સાત મણ હતું. તેમાં ૩૫ મણ સોનું વાપર્યું. રાજ્યના કુશળ કારીગરોએ સાત વર્ષમાં તેને તૈયાર કર્યું. એટલો સંયોગ, સમૃદ્ધિ પણ બધું જ છોડીને ચાલ્યું જવું પડ્યું. સંયોગ વિયોગમાં ફેરવાઈ ગયો. આજે તમારી પાસે અઢળક સમૃદ્ધિ છે, પણ તે બધું છોડીને જવાનું છે. તે વાત ખ્યાલમાં રાખજો.

ચોથું-હું મરણધર્મી છું. જન્મ છે તેનું મરણ છે. જો મરણ આવવાનું છે, બધાને છોડીને જ જવું છે, બધાનો મને વિયોગ થવાનો છે. આ શરીર પણ મારું નથી. જેમાંથી આત્મા છુટો પડી જવાનો છે. તેનો મોહ શા માટે રાખવો જોઈએ? માટે જ્ઞાની પુરુષો કહે છે. નિરંતર તમે વિચાર કરો. કે મરણ આવવાનું છે. જ્યારે કોઈની સાથે વેર અને વિરોધ ઉભા કરો ત્યારે વિચારો કે મારે અહીં કેટલું રહેવાનું છે? મારું શાશ્વત ઘર તો મોક્ષ છે. ત્યાં પહોંચ્યા પછી કાંઈ નથી. જન્મ કે મરણ... અહીંથી તો પાંચ, પચ્ચીસ કે પચ્ચાસ વરસ પછી છુટા પડવાનું જ છે. તો કોઈની સાથે શા માટે બગાડવું? પુન્ય સંચયથી રોગ ન આવે પરંતુ મૃત્યુના બંધનમાંથી કોઈ છુટી શકતું નથી. એક વિચારક કહે છે, તમને મિત્ર જોઈએ તો ઇશ્વર પૂરતો છે. માન જોઈએ તો દુનિયા ઘણી છે. સાન્નત્વ જોઈએ તો ધર્મ પુસ્તક ઘણું છે. અને ઉપદેશ જોઈએ તો મૃત્યુ ઘણું છે. મૃત્યુની યાદ-દાસ્ત મૃત્યુના ભયથી નિર્ભય બનાવે છે. મૃત્યુનું ચિંતન અત્યાચાર-અન્યાય લણી જતાં રોકે છે. માટે જ્ઞાની પુરુષો કહે છે તમારા મનને કેન્દ્રિત કરવું હોય તો આ ચાર વાતનું નિરંતર ચિંતન કરજો. મન માખી જેવું છે, તે ફૂલ પર બેસે અને વિષ્ટા પર પણ બેસવા જાય. ક્યારેક મન વિકારની પાછળ દોડે તો ક્યારેક સન્માર્ગે પણ દોડતું હોય. મન રૂના પુમડા જેવું છે. રૂ જે બાબુ હવા હશે તે તરફ ઉડશે. તેમ મન પણ જેવા સંયોગો હશે, તે પ્રમાણે ઉડવા માંડશે. વિકારનું વાતાવરણ હોય તો તે તરફ જાય છે. અને સત્પુરુષોનો મેળાય થયો હોય તો સદ્વૃત્તિમાં જોડાઈ જાય. આવા મનનો આપણે

નિશ્ચય કરવાનો છે. માટે જ્ઞાની પુરુષે ચાર વસ્તુ બતાવી છે. તેનો જો નિરંતર વિચાર કરશે તો વિજય પ્રાપ્ત થશે.

જરાધર્મ, વિયોગધર્મ, રોગધર્મ અને મરણધર્મથી મુક્ત થવું હોય તો જીનેશ્વરના શરણે જવું જોઈએ, તેની વાણી સુણીને ભેદ વિજ્ઞાન કરવું જોઈએ.

ભગવાનની વાણીમાં એક એવું ઓજસ છે કે જે સાંભળે તેના મગજમાં તેનું રટણ ચાલે. પ્રભુની વાણીની જેને અસર થઈ ગઈ તેને સંસાર ખારો લાગે. ઈન્દ્રિયોનો અને મનનો તે ગુલામ ન બને. આત્માનું સૌંદર્ય મેળવ્યું તેને વિષય તરફની રૂચી ન રહે.

“વિષયારસ વિષ સરીખો લાગે, ચેન પડે નહીં સંસારે,
જન્મ મરણ પદ સરખું લાગે, આતમ પદ ચિન્હે ત્યારે.”

જેણે ભગવાનની વાણી સાંભળી, તેના કામરાગ-સ્નેહરાગ-દષ્ટિરાગ દૂર થાય છે મિથ્યાદષ્ટિથી છુટી સમ્યગ્દષ્ટિ પ્રાપ્ત કરે છે. સમ્યગ્દષ્ટિ પ્રાપ્ત કરી તેને યથાર્થ પ્રતીતિ થાય. નવ તત્વને જેમ છે તેમ જાણે અને નવ તત્વના સ્વરૂપને જે જાણે છે તેને વિષયના રસ ઝેરના ટુકડા જેવા લાગે છે. પાપડર, પફ કરેલી, સ્નો અત્તર લગાડેલી એક મનોહર સુંદરી દેખાય તો તેમાં તેને રંગરોગાન કરેલી, મ્યુનિસીપાલિટીની વિંટાની ગાડીનું ચકચકિત પતરું છે એમ લાગે. ઉપરના પતરાને જોઈ શું મોહી રહ્યા છો? ઉપરની ચામડી કાઢીએ તો ઝિભાસ રસ ઉત્પન્ન થાય, દુર્ગંધ આવે. ઠોઈ જગ્યાએ પથુનું કલેવર સડેલું હોય, જાનવર ગંધાયેલું પડ્યું હોય તો એમ લાગે કે આટલી દુર્ગંધમાં અહીં ક્યાંથી આવી ચડ્યાં? આ શરીરમાં શું છે? શરીરની અંદરથી અશુચી પદાર્થો નીકળ્યા જ કરે છે. મોઢામાંથી ગળકા, આંખમાં ચિપડા, કાનમાં મેલ, શરીરમાંથી પસીનો નીકળે છે તો તેમાં મોહ કરવા જેવું શું છે? ભગવાન કહે છે.

इमं सरीरं अणिक्चं, असुइ असुइ संभवं

असासया वासमिणं, दुक्खं केसाण भायणं ॥१३॥ ઉત્તરાધ્યયન અ. ૧૬

મૃગાપુત્ર માતાને કહે છે હે માતા! આ શરીર અનિત્ય છે, અશુચીમય છે, અહીંનો નિવાસ અશાશ્વત છે, આ શરીર દુઃખ અને કલેશનું જ ભાજન છે. તેના પર મોહ રાખવો એ જ્ઞાની પુરુષોનું કર્તવ્ય નથી. માતા કહે છે, તું ટાઢ-તડકા કેમ સહી શકીશ? ઉઘાડા પગે કેમ ચલાશે? લોચ કેમ કરી શકીશ? માતાએ શરીરને જન્મ આપ્યો છે. તેથી તે શરીરની ચિંતા કરે છે. જ્યારે મૃગાપુત્રને આત્માની ચિંતા છે. બંનેના રાહ જુઢા છે. સિનેમાનું ચિત્ર ચાલતું હોય તો બધી લાઈટો બંધ કરાવી દે. આરણ્ય બધા બંધ કરી દે. તેમ ૧. શ્રોતેન્દ્રિય, ૨. પ્રાણેન્દ્રિય, ૩. ચક્ષુન્દ્રિય, ૪. રસેન્દ્રિય અને ૫. સ્પર્શેન્દ્રિય આ પાંચે ઈન્દ્રિયના નાદને બંધ કરી દે, તો આત્માનો અનહદ નાદ સંભળાશે. તેનો

પ્રકાશ અપૂર્વ હશે, પણ જ્યાં બહારના ઘોંઘાટ સંભળાય છે ત્યાં અંદરનો અવાજ ક્યાંથી આવશે ? કેવું ખાવાનું ! કેવું જોવાનું ! તેના પર ઘૂણા કેમ નથી આવતી ? વિકારીભાવો છોડો. બહામની પુરીઓ, અનેક જાતના પકવાનો, બત્રીસ વાનગી રસપૂર્વક જમો છો પણ આ બધી રીકાઈન કરેલી અશુચિ છે. ખાતર સામે જુઓ તો ખાવું ગમે ? એ ક્ષણિકના મોહ શા ? ખાધા પછી ઉલ્ટી થાય તો પછી ચાખો ખુરા ? ખાધા પછી વિઠા થાય તો તેને હાથમાં લ્યો ખરા ? ના. તો પછી વિચારો કે મારો સ્વભાવ અલૌકિક છે. આવા વિકારોમાં હું ક્યાં પડ્યો છું ? માટે હે જીવ ! પાછો વળ અને સ્વધર્મ જેવા કે અનંત જ્ઞાન, અનંતદર્શન, અનંતસુખ, અનંતવીર્ય, અવિકારી, અવિનાશી, ત્રિકાળઅખાધિત એવા આત્મસ્વરૂપને તું ઝોળાખ. તું તને બૂલીને હેરાન થઈ ગયો છું. પોતે પોતાને બૂલી ગયો છું.

“અપને કરસે અસી ઝઠાકર અપને શીરપર લાતે હૈ ।”

મૂર્ખ માણસ પોતાના હાથથી તલવાર ઉઠાવી પોતાની ડોક પર મૂકે છે, તેમ તમે તમારા આત્માના ખૂની છો. “ક્ષણ ક્ષણ ભયંકર ભાવ મરણે, કાં અહો ! રાચી રહો.” નિજ આત્માનું ખૂન ક્ષણે ક્ષણે કરો છો. વિભાવભાવને પોષો છો. પોતાના શુદ્ધ સ્વરૂપની, આત્મદશાની ઝોળાખાણુ નથી, પિછાણુ નથી. તેનો વિચાર કરવાની પણ કુરસદ નથી. જે ચાલ્યું જવાનું છે. તેને માટે તન તોડી પ્રયત્ન કરે છે. કેટલાં છત્રપતિમાંથી પત્રપતિ થઈ ગયા. કરોડપતિ રોડપતિ થઈ ગયાં. તેને મૂકી વૈભવ ચાલ્યો જાય છે અથવા તેની હાજરીમાં પોતે ચાલ્યા જાય છે. તો એ મને મૂકે તેના કરતાં હું છૂટો થઈ જઈ એમ વિચારોને ? બે રીતે છૂટું થવાય (૧) રજા આપે તો અને (૨) રાજીનામું આપીને. રાજીનામું મૂક્યું ત્યારે શેઠ કહે, તમારું રાજીનામું અમે પાસ નહીં કરીએ. તમારી અમારે બહુ જરૂર છે. તમારો પુત્ર કહે, મને રજા આપો. મારે દિક્ષા લેવી છે. ત્યારે તમે શું કહો ? મૂક હવે દીક્ષાની વાત ! રહે સંસારમાં ! મારે તો વહુને લાવવી છે. લહાવા લેવા છે, માટે દીક્ષાની રજા નહીં મળે અને નોકરને રજા આપો, કે જા ! તને છૂટો કરીએ છીએ. ત્યારે તે કહે છે મને રાખો. હું ક્યાં જઈ ? તમારા વિના મારો કોણ આધાર ? મરણ સામે આવે ત્યારે તમે કહો કે મારે જીવવું છે. ગમે તેમ કરીને મને જીવાડો, ડોકટર લાવો. એકસીજનના અને ગ્લુકોઝના બાટલા ચડાવો. પણ મને બચાવો. મોત આવ્યું તોય છૂટવું ગમતું નથી. આમ રાજીનામા અને રજા આપવી તેમાં આ તફાવત છે. ભગવાન મહાવીર સ્વામી પાસે ગૌતમ સ્વામી આદિ ચુમાલિસો બ્રાહ્મણોએ એક સાથે જનોઈ ઉતારી દીક્ષા ગ્રહણ કરી. જેનો દહ વૈરાગ્ય છે, જેને વીતરાગની ગાદીએ બેસવું છે, તેને ભોગના ત્યાગમાં મોક્ષ દેખાય છે અને ભોગના ભોગવટામાં નર્ક દેખાય છે. આત્માને જાણ્યો તો તે તરફ પ્રયાણ કરો. તમે વાલકેશ્વરમાં ફ્લેટ લીધો હોય અને પાંચધુની બાજુ ચાલ્યા જાય એવું બનતું નથી. મોક્ષ જેને પરિણમ્યો છે તેની સામે ગમે તેટલા પ્રલોભન કે લાલચ આવે તો પણ

પોતાના માર્ગથી ચળતા નથી. નમિરાજને ચળાવવા માટે ઇન્દ્ર મહારાજ આવ્યા. છતાં તેમના પ્રશ્નોનાં કેવા સુંદર ખુલાસા કરી પોતાનાં માર્ગ પર સ્થિર રહ્યાં ! તેથી જ ઇન્દ્રને કહેવું પડ્યું, “તમે આ બવમાં ઉત્તમ છો અને બહીથી પણ સિદ્ધ ગતિમાં જવાના છો. તમારું પગલું મોક્ષ તરફ છે.” ઇન્દ્ર મહારાજે પ્રાર્થણાનું રૂપ લઈ પ્રશ્ન કર્યો, હે નમિરાજ, તમારી રાજધાનીમાં બધાં રહે છે, ગામ કંઈ છે. ઘરેઘર કોલાહલ છે, છતાં આ બધું છોડીને કેમ આવ્યા ? ત્યારે તેણે સચોટ જવાબ આપ્યો.

એકવૃક્ષ હતું. તેમાં પંખીઓ માળા નાખતા. પથિકો ત્યાં વિસામો લેતા. એક વખત વંટોળિયો આવ્યો અને મૂળમાંથી ઝાડ ઉખડી ગયું, તેથી પંખીઓ રહે છે. પણ ઝાડને કંઈ નથી. પોતાનો માળો નિકળી પડ્યો તેને રડે છે. અને પથિકો પણ રડે છે કારણ કે તેમનું વિસામાનું સ્થાન આવ્યું ગયું.

એક દિકરો હોય, મગજ ખરાબ હોય અને મરી જાય અને બીજો દિકરો કમાતો ધમાતો મરી જાય તો બંનેમાં વિયોગ કેનો વધારે સાલે ? કમાતા ધમાતા પુત્રનો ને ? ૫૦૦ રૂા. નો પગાર લાવનાર, બધાને પોષનાર પુત્રનું દુઃખ અસહ્ય લાગે. નમિરાજ કહે છે મને કોઈ રાતું નથી. હે વિપ્ર ! એ બધા પક્ષીઓ અને પથિકો પોતાના સ્વાર્થને રુવે છે. રાણીઓને મારા તરફથી મળતું સુખ ટળી ગયું માટે રહે છે. પણ મને કોઈ રાતું નથી !

કોઈ કોઈનું નથી રે (૨) નાહક મરીએ છીએ ! બધા મથી મથી રે, કોઈ કોઈનું નથી રે. આ મારો દિકરો ને આ મારો બાપ છે, આ મારી ઘરવાણી ને આ મારી માત છે, ...સુવાળી સાથે કોઈ જતું નથી રે....કોઈ....

મોહરાજનો મંત્ર છે જહમ્ અને મમ મારો બાઈ, મારી બેન, સ્વજન, લોજનો, ભંડારો બધું મારું પણ તારી સાથે શું આવવાનું છે ? જહમ્ ના મમ, શરીરને પણ મુકીને જવાનું છે. ત્યારે ખોટો મોહ શો ? ઘરમાં ૭૦ વરસની ડોસી હોય તો કહે, આ વાસણ સાફ કરો, આ છોકરાને રાખો, એટલે બધામાં કંઈક ને કંઈક સ્વાર્થ તો હોય જ છે. આમ સંસારમાં બધી સ્વાર્થની રમતડી છે. તેથી આપણે આપણા આત્માનું કલ્યાણ કરવું. મરણ તો આવવાનું જ છે. જેનો જન્મ થયો તેનું મરણ થવાનું છે, જે ખીલ્યું તે કરમાવાનું છે. ત્યારે આ શરીર પર શા લપેટા કરવા ? શી મમતા રાખવી ? કિંમતીમાં કિંમતી કોહીતુર હીરો હોય તો તે આત્મા છે. અમુલ્ય એવા આત્માને કેમ બુલી ગયા છો ? જેણે આત્માને પિછાડ્યો તેની મોક્ષ તરફ ગતિ થઈ.

“અલ્પ નિરંજન આતમ જ્યોતિ, સંતો તેહનું ધ્યાન ધરો.
આ રે કાયા ઘટ આતમ-હીરો, બૂલી કાં બવમાંહી ફીરો.”

જેને આત્માના સ્વરૂપનું જ્ઞાન થયું, જેને સંત પુરૂષનો ભેટો થયો, તેઓ મોહમાં લપેટાતા નથી, રાગમાં રગદોળાતા નથી, દ્વેષમાં ઢાઝતા નથી, વિષયના વમળમાં ફસાતા નથી, તેને સંસારમાં ચેન પડતું નથી. તમને થાય છે કે મારે મારા ઘરે જવું છે! આ સંસારમાં ગોઠતું નથી, મારે મોક્ષ જોઈ એ છે. આ ભાવના જ્યારે નાભિથી ઉછાળા મારતી હશે ત્યારે તમને સત્ય સમજશે. જ્યારે વિષયસભ વિષ સરીખો લાગે ત્યારે સંસારમાં ચિત્ત ચોટે નહિ.

જન્મવું અને મરવું એ મારો ધર્મ નથી. આત્માનું સ્વરૂપ તો અજરામર છે. હવે કર્મ બાંધુ તો ભોગવવા પડે ને? માટે કર્મ બાંધુ જ નહીં એવો વિચાર કરી, આત્મ કલ્યાણ માટે પ્રયત્ન કરશે તે અવશ્ય મોક્ષના સુખને પામશે.

વ્યાખ્યાન નં ૪૭

ભાદરવા સુદ ૧૦ સોમવાર તા. ૩૦-૮-૭૧

શ્રી નેમનાથ પ્રભુ દ્વારિકાના નંદનવનમાં પધાર્યા છે. ધન્ય છે એ પવિત્ર ભૂમિને કે જે ભગવાનના ચરણ સ્પર્શથી પાવન બની હશે! આત્મપ્રેમના અમર ગીતો ગાતા અને આત્માના દિવ્ય તેજમાં વિહરતા પ્રભુ પધાર્યા છે.

શ્રીકૃષ્ણ ૪૨ લાખ હાથીમાં શ્રેષ્ઠ એવા હાથી પર બેસી ચતુરંગી સેના સહિત ભગવાનના દર્શન કરવા માટે દ્વારિકા નગરીની મધ્યેથી નીકળી જ્યાં પ્રભુ બિરાજમાન છે ત્યાં આવી છે.

પ્રભુના દર્શન કરતાં કોઈ ચોર આનંદ ઉલસે, કેવી એમની અમીભરી આંખો, વિશાળતા ને વીરતા દાખવતી વાણી, સુગંધ ફેલાવતો શ્વાસ, પ્રેમના ઝરણાં વહેતું હૈયું. વાતસલ્ય દાખવતી તેજસ્વી સુખમુદ્રા, કાંતિ નીતરતી કાયા જોઈને જ ચરણોમાં ઝૂકી જવાય.

દેવદોહના દેવો પણ પોતાના નાટ્યરંગ છોડીને પ્રભુની પવિત્રતમ વાણી સાંભળવા આવવાની ઇચ્છા કરે છે. તેઓ અચેત પાણીના છંટકાવથી ભૂમિને પવિત્ર બનાવે છે. સુગંધી અચેત ફૂલની વર્ષાથી વાતાવરણ સુગંધિત બનાવે છે. પછી દેવો આવે છે. સિંહ અને હરણ, વાઘ અને બકરી વગેરે તિર્થંચો પોતાના જન્મવેર અને જાતિવેર ભૂલી પ્રભુની વાણી સાંભળવા આવે. માનવ મહેરામણની તો વાત જ શી કરવી? પ્રભુ અર્ધમાગધી

ભાષામાં દેશના દે. સૌ પોતપોતાની ભાષામાં સમજી જાય. અનાયો પણ વાણી સાંભળવા આવે. દુશ્મન બનીને આવનાર પણ ભગવાનનો નમ્ર અને આસંકિત સેવક બની જાય. ઋતુ પણ અનુકૂળ થઈ જાય. પચીશ પચીશ જોજનમાં માર નહિ, મરકી નહિ, સ્વચક્ર કે પરચક્રનો ભય નહિ. અતિવૃષ્ટિ કે અનાવૃષ્ટિ ન થાય. કાંટા સામે મુખે થઈ જાય. આ બધા ભગવાનના અતિશયોનો પ્રભાવ છે.

“उन्निद्रहेम तव पंकज पुंजकान्ति, पर्युल्ल सन्नख मयूख शिखाऽभिरामौ ।

पादौ पदानि तव यत्र जिनेन्द्रः घत्तः पद्मानि तत्र विबुधाः परिकल्पयन्ति ॥ ભક્તામર

હે જિનેન્દ્ર દેવ ! વિકસ્વર એવા સુવર્ણના નવીન કમળોનાં સમૂહની કાંતિથી ઝળહળતા નખના અગ્રભાગ વડે મનોહર એવા તમારા બે પગો જ્યાં પમલાં મૂકે છે ત્યાં દેવો સુવર્ણના નવાં કમળો રચે છે. ભગવાનનાં ૩૪ અતિશયો પૈકી આ એક અતિશય છે.

ભાગ્યશાળી લોકો વસતાં હોય ત્યાં તિર્થંકર દેવનું આગમન થાય છે. ઉપાદાન બાગૃત થાય ત્યારે ઉત્તમ નિમિત્તો મળી રહે છે. ધન્ય છે તેઓને કે જેઓ પ્રભુની અમૃત વાણી સાંભળી, કષ્ટ પવિત્ર કરતાં હશે. દર્શન કરી અપવિત્ર નેત્રને પવિત્ર કરતાં હશે, પ્રભુના ઉત્તમ ગુણોનું સ્તવન કરી અપવિત્ર જીભને પવિત્ર કરતાં હશે. નિર્મળ વાણીના ઝરણાં વડે અશાંત, મલિન અને સમયે સમયે પરભાવમાં કુદકા મારતા મનને શાંત અને પવિત્ર બનાવતાં હશે !!

મન શાંત અને સ્થિર હોય તો એ વાણી ઝીલી શકાય. જીવનમાં ઉકળાટ હોય, આકુળ-વ્યાકુળતા હોય, તો એ વાણી ઝીલી શકાય નહિ. ભગવાને બે પ્રકારનો ધર્મ બતાવ્યો, આગાર ધર્મ અને અણુગાર ધર્મ. આરંભ અને પરિબ્રહ્મને અનર્થનાં મૂળ જાણે નહીં તે જીવો ધર્મ પામવાને લાયક બનતા નથી. નામથી જૈન કહેવાય એવી કાંઈ કદ્યાણુ ન થઈ જાય.

“ નામથી હું જૈન છું, ધર્મથી નહીં, કર્મથી હું કોણ છું એની ખબર નથી.”

જૈન કુળમાં અવતાર મળ્યો પણ જીવનમાં ધર્મ સ્પર્શ્યો નહિ. પોતાની જાતને એાજીની નહિ. સ્વભણી પ્રયાણુ કર્યું નહિ તેા તે જન્મ વ્યર્થ છે. આખી જીવંતી કાળાં કામ કર્યા હશે. તેા તે ભોગવવા પડશે. પરમાધામીના હન્ટરો પડશે ત્યારે કોઈ ભાગ નહિ પડાવે, ત્યાંથી છૂટકારો નહિ થાય, માટે દુઃખ ન જોઈતા હોય તેા દુઃખનું કારણ જે હોય તેને છોડો, અને ધર્મનું આચરણ કરો.

દીનદુઃખીને જોઈ હૃદયમાં કયા-અનુકંપા આવે છે ? તમને વૈભવો મળ્યાં હોય તેા તેમાં અટવાશો નહિ. એના આથમતાં મુખોમાં અંજશો નહિ. એ તેા બધા દુગો દેનારા

છે, માટે જે કાંઈ મળ્યું છે તેનો સદુપયોગ કરી લો. સાધર્મી બંધુને સહાય કરવાનો ઈચ્છા થાય છે ?

તમારે ત્યાં ધનના ઢગલાં છે. કેઈ બીખારી આવે તો આપો છો કે રગાવો છો ? એક દિવસ ધનવાનોના ધનના ઢગલા નાશ પામશે ત્યારે શું કરશે ? શ્રાવકો દુબળા જીવોની અનુકંપા કરવાવાળા હોય.

એક શાંતિલાલ શેઠ છે. તેને સુશીલ પત્ની છે. લગ્ન પછી ઘણાં વર્ષે એક બાળક થાય છે. બાળક થયા પછી શેઠને ક્ષય લાગુ પડે છે. ક્ષયવાળાને સાર્વિક ખોરાક આપવો પડે. શેઠના પત્ની શેઠ માટે યોગ્ય ઉપચાર કરે છે. નવી આવક કાંઈ છે નહિં ને મૂડી ખવાતી જાય છે. ઘર ખાલી થવા માંડ્યું. ઢાગીનો ગીરવે મુકાઈ ગયો, પણ શેઠ બચ્યા નહીં. પાંચ વરસના છોકરાને મૂકી શેઠ મરી ગયા. શેઠાણી વિચારે છે કે આ છોકરાને મૂકી પતિ મરી ગયા. હવે જીવન નિર્વાહ ચલાવવા માટે કામ કરવાની જરૂર છે. સગાવહાલાં તો કહેવા પૂરતાં છે. કેઈ કામ આવે એવા નથી. શેઠાણી પારકાં કામ કરે છે. કેઈના વાસણ માંજે છે, કેઈનાં પાણી ભરે છે. લુગડાં ધોઈ આપે છે. કેઈને ત્યાં રસોઈ કરવા જાય છે. આમ ગરીબાઈના દિવસો જાત મહેનત જિંદાગીદ કરી પસાર કરે છે. અને અનેક આશાઓ છોકરાને મોટો કરે છે. લગવાન પાસે હંમેશા પ્રાર્થના કરે કે હે પરમકૃપાળુ પરમાત્મા ! મારા છોકરાને સાજો નરવો રાખજે. અજ્ઞાની જીવો વીતરાગી પરમાત્મા પાસે પણ ભૌતિક પદાર્થોની માગણી કરે છે. છોકરો મેટ્રીક પાસ થયો. સાયન્સની લાઈન લીધી. મા એનો ખર્ચો કાઢે છે. આમ કરતાં જીવન પસાર કરે છે. છોકરો ડોક્ટરની પરીક્ષા પાસ કરે છે. સારો નંબર મેળવે છે. ડોક્ટર થાય છે અને હોસ્પિટલમાંથી ઘેર આવે છે. પોતાના ગામમાં ફવાખાતું શરૂ કરે છે. મા ને માથેથી ચિંતા ઓછી થાય છે. હવે પૈસાની ફીકર નથી. માની છેલ્લી આશા એ છે કે હવે મારે વહુ આવે, દીકરાને ત્યાં દીકરો થાય, એને હું રમાડું તો રાજ થાઉં. આમ કરતાં માજીને સનેપાત થઈ ગયો અને એ દિવસમાં મરી ગયા. આખી જીંદગી છોકરાનું ચિંતન કર્યું અને એને ભણાવ્યો. મરવા ટાણે પણ પૌત્રનું મુખ જોવાની જાંખના કરતાં ગયા. એના કરતાં પ્રભુનું ચિંતન કર્યું હોત તો એકો પાર થઈ જાત. માણસની જીંદગી કેટલી છે અને આશાઓ કેટલી છે ? “હે ચેતન ! હવે તો ચેત, જીંદગીનો શો ભરોસો છે !”

“અરે ! આ લાઈને નખમાંય રોગ નહોતો ને શું થયું ! અચાનક મરી ગયા ?” જેના નામની બિરહાવલી બોલાતી હોય તે પણ ચાલ્યા જાય છે. આપણે સૌએ કાળનો અપાટો આવતાં ચાલ્યા જવાનું છે. માટે ચેતવાની જરૂર છે.

“કાચા સુતરના તારના જેવી છે માનવ જીંદગી,

તંદ્રા સુકી હે આજથી, જાગી હવે કર અંઢગી (૨)

કોને ખબર છે કાલની, દેહ તણી દીવાલની (૨)

કાચા સુતરનાં તાંતણા જેવી માનવીની જીંદગી છે, રેંદીયા અને તકલીથી કાંતેલું કાચું સુતર હોય એને અડતાં તુટી જાય છે. આવી કાચા સુતરના તાર જેવી આપણી જીંદગી છે. હવે આત્મા માટે કાંઈક કરવાની પ્રવૃત્તિ કરો.

માજીનો દીકરો વિચાર કરે છે કે મા એ પાટા ખાંધીને મને ભણાવ્યો. મારે ઉપકાર વાળવાનો વખત આવ્યો. ત્યાં મા ઉપડી ગયા ! છોકરાને બહુ દુઃખ થયું, પણ કાળ આગળ કોના ઉપાય કામ આવે છે ?

“ ચક્રવર્તી જેવા ચાલ્યા ગયા, જેની છ ખંડ ફરતી આણુરે,
કાળે બધાના ક્યાં ફેળીયા, જરૂર મનમાં જાણુરે,
નથી કોઈ રહેવાનું અહીંયા સ્થિર, કરીને કામ....નથી કોઈ.”

અહીં બધાંયે ચાલ્યા જવાનું છે. સ્થિર કોઈને રહેવાનું નથી. જેનું છ ખંડમાં એક છત્રે રાજ્ય ચાલતું હતું તે પણ ચાલ્યા ગયા છે.

એકવાર ધર્મરાજ (યુધિષ્ઠિર) દાન દેતા હતા. એક પહોર પુરો થયો. દાન દેવાનું કાર્ય અંત થયું, ત્યાં એક બ્રાહ્મણ દાન લેવા આવ્યો. બ્રાહ્મણને ધર્મરાજ કહે છે. કાલ આવજો. આ વાત બીમ્બે સાંભળી અને આનંદમાં આવી જઈ ભેરી વગાડી. ભેરી તો શુભકામ હોય ત્યારે વાગે છે. બધા દોડી આવ્યા. કેમ આવે શું છે ? કેમ ભેરી વગાડો છો ? ધર્મરાજ બીમ્બેને પૂછે છે. બીમ્બે કહે છે. “ તમે કાળને જીતી ગયા. આ બ્રાહ્મણને કાલે આવવાનું કહ્યું એટલે કાલ સુધી આપ જીવવાના છો એ નકકી વાત થઈ. એના આનંદમાં ભેરી વગાડું છું” ધર્મરાજને પોતાની ભૂલ સમજઈ ગઈ અને નિરાશ થઈ પાછાં જતાં બ્રાહ્મણને બોલાવી યોગ્ય દાન આપ્યું. કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે કાળ ક્યારે આવશે તે કોઈ જાણી શકતું નથી.

“ તારી કાળ પકડશે ચોટલી, તારી નીકળી જશે ગોટલી
ભાણામાં પીરસેલી રહેશે ગરમ કરેલી તારી શોટલી....તારી કાળ ”

ભાણું પડી રહ્યું અને ખાવ- ખેઠા ને ભાઈ ચાલ્યા ગયા ! કોઈ આ પીતા પીતા, રકાળી હાથમાં રહી જાય છે અને ચાલ્યા જાય છે. આવા કેટલાય બનાવો બને છે. છતાં માનવીની આખ ક્યાં ઉઘડે છે ? પ્રમાદ ઉઘડે છે ? ધર્મ કાર્યમાં ત્વરિત ગતિ કરવાનું દિલ થાય છે ? સુખેથી સૂઈ કોણ શકે ?

દેવબદ્ર અને યશોબદ્ર દીક્ષા લેવા તૈયાર થઈ જાય છે. તેમના માતાપિતા ના પાડે છે. બંને બાળકો નાની ઉંમરના હોવા છતાં વૈરાગ્ય તીવ્ર છે, તેઓ કહે છે હે પિતાજી !

તમારું વચન કોણ માને? જેને મૃત્યુ સાથે મિત્રતા હોય, કાળ આવે ત્યારે જેનામાં ભાગી જવાની શક્તિ હોય, જે જાણે કે અમારે મરવાનું જ નથી, તે સુખેથી સૂઈ શકે છે. પાતાળમાં પેસી જાય કે લોંચરામાં પેસી જાય. પર્વત ઉપર જાય કે પંચગિની જાય, અમે ત્યાં જાય પણ કાળ કેઈને મૂકતો નથી. આબૂષણે પહેરીને અરીસામાં જોઈને મલકાય છે. અને નાચે છે. શું આવા દાગીના જોઈને કાળ નાસી જવાનો છે જીવે? આને સર્વસ્વ માન્યું પણ આ બધું પડ્યું રહેશે. આમાં ક્યાં-સુધી રાચીશ!

પેલા માણનો દીકરો ડોક્ટર થયો. સારું દવાખાનું નાખ્યું. તે એટલો યશસ્વી હતો કે જે કેસ તેના હાથમાં આવે તે સારો થઈ જાય. આગુખાણના ગામમાં સારી ખ્યાતિ પામે છે. તેને ઘણી કીર્તિ મળે છે. કોઈ ભાઈ તો કહે કે મહેશ ડોક્ટર જનતાને પ્રિય થઈ પડ્યો છે. જ્યારે સુવાનો ડોક્ટરનું ભણ્ણતા હોય ત્યારે મનમાં ઉમેદ હોય કે અમે ડોક્ટર બની ગરીબોના આંસુ લૂછશું. પૈસાને અભાવે જે દવા-ઈન્જેક્શન વિના દર્દથી રીખાતા હશે તેને અમે મફત દવા આપી સાજા કરીશું. પણ જ્યારે તેની સામે ધનના ઢગલાં દેખાય છે ત્યારે લાલ થતાં લોભ વધી જાય છે. આ ડોક્ટરને ત્યાં ધનના ઢગલાં ખડકાવાથી મન ફરી ગયું. ગરીબને મદદરૂપ થવાના સ્વપ્ન સેવનાર ડોક્ટર હવે તો ગરીબને હાક પણ આપતો નથી. શ્રીમંતો તો એની પાછળ ગાંડા થયા છે. જરાક માથું ડુબે તો તરત ડોક્ટર પાસે ઉપડે. એક વખત એક ખેડૂત ડોક્ટર પાસે આવે છે. તેનો બાર વરસનો છોકરો સાથે છે. ડોક્ટરને આજીજીભર્યા શબ્દોમાં કહે છે. ડોક્ટર સાહેબ! તમે આ દીકરાને સાજો કરો. મારા ગરીબનું એકનું એક રતન છે. આંધળાની લાકડી છે. તમે મારા ભજવાન છો. ડોક્ટર તેના મિમલ અવાજથી કહે છે-મારી ફી ૩૫ રૂપિયા છે. પહેલા રૂપિયા લાવ પછી જોઈ. ખેડૂત કહે છે મારી પાસે ફુટી કોડી નથી. હું ૩૫ રૂ. ક્યાંથી આપું! અત્યારે મોસમ ચાલે છે. જ્યારે દાણા આવશે ત્યારે તુરત આપી દઈશ. અત્યારે તમે દવા કરો. આ ખેડૂતના વચન સાંભળી ડોક્ટરનો પીત્તો જાય છે. અને ખેડૂતને ધમકાવતા કહે છે. જા નીકળ બહાર, આ ખેડૂત જરાય સમજતો નથી, ફી વગર નહીં જોવાય. “શું તમારા જેવા માટે અમે નવરા ભેંડા છીએ? પેલો ખેડૂત પગમાં પડીને વિનવે છે. બાપુ! આ દિકરો મારા આંધળાની લાકડી છે, મારો એકનો એક પુત્ર છે. તમે આની દવા કરો, છતાં ડોક્ટર માનતા નથી એટલે ખેડૂત રોવા જેવો થઈ જાય છે. ડોક્ટર કહે છે, એ શુરખા! આને બહાર કાઢ. શુરખાએ આ ખેડૂતને બહાર કાઢ્યો. આ ખેડૂત તેના દીકરાને બળદગાડીમાં લઈ ઘર તરફ જાય છે રસ્તામાં બે મોટરો સામ-સામે અથડાય છે અને ડોક્ટરના પંદર વરસના છોકરાને ખૂબ ઈજા થાય છે. માથામાંથી લોહી વહી જાય છે. મૂર્ચિત અવસ્થામાં પડેલો છે. ખેડૂતે આ છોકરાને જોયો અને તેનું હૈયું કંપી ઉઠ્યું. છોકરાને જલ્દી ઉઠાવી ગાડામાં નાખ્યો. ઓશીકું ફાડી રૂ કાઢ્યું. રૂ બાળીને મૂક્યું.

અને ઘોડીકાનું પક ફાડી પાડો બાંધ્યો. પછી તેને પોતાના જુવંપડામાં લપ ઓળે છે. થેર પહોંચે છે ત્યાં પોતાનો છોકરો ચુજરી બંધ છે. પોતાના પુત્રનો મૂતદેહ એક બાજુ પડ્યો છે. પણ પોતાનો સેવાધર્મ ચુકતો નથી. આ બાજુ ડોક્ટરને બંધર પડે છે કે મારી ગાડીને એક્સીડન્ટ થયો છે અને રાજ્યને ઇલા થઈ છે. ડોક્ટર તરત જ પોતાના પુત્રની તપાસ કરવા નીકળે છે અને પેલા ખેડૂતની જુવંપડીએ આવે છે. ડો. સાહેબ ખેડૂતને તરત ઘોળખી બંધ છે. દિલની અંદર એક આંચકો આવે છે અને કહે છે:- “અરે! મારો દીકરો અહીં છે! તમે ખરેખર મારા દીકરાને બચાવ્યો. મેં તો તમને ધક્કા મારીને બહાર કઢાવ્યા હતા. અરે! તમે તકીયો ફાડીને ૩ કાઢીને બાજુ અને પાટો બાંધીને લોહી બ્લેડું બંધ કર્યું”, તો આ બચ્યો. હું તમારી પાસેથી માનવતાના પાઠ શીખું છું. હું તો રાક્ષસ છું, અધમ છું. તમને ધન્ય છે. લાવો, તમારો દીકરો ક્યાં છે? તેને હું તપાસી દઉં. પેલા ખેડૂત કહે છે, ગુઓ! આ મહડું પરચું. આ છોકરાની સારવારમાં મૂત કલેવરની ક્રિયા પણ કરી શક્યો નથી. ગરીબો પાસેથી પણ કેવા પાઠ શીખવાના મળે છે! અનુકંપા બે પ્રકારની છે. (૧) લૌકિક અને (૨) લોકોત્તર અનુકંપા. જે દુઃખી હોય એને જોઈને અનુકંપા થાય એને લૌકિક અનુકંપા કહે છે. લોકોત્તર અનુકંપા-કર્મ-બંધન કેમ છૂટે? આત્માનું હિત કેમ થાય? એ લક્ષ્ય કર્મથી દુઃખી થતાં જીવો પર અનુકંપા લાવવી તે લોકોત્તર અનુકંપા. એવી દયા સદૃશુર પાસે હોય છે. અભણ કિસાન પાસે કેવું શીખવા મળે છે? ડોક્ટરમાં ગમે તેટલું ભણતર હોવા છતાં તેનામાં માનવતા મરી ગઈ હતી. આજે તો ગાડીમાં ભટકાય, લોહી નીકળે તો કોઈ ઉપાડે નહીં અને જોયા કરે છે. અને કહે છે કોઈની સારવાર કરવાનો કાયદો નથી. જો કરીએ તો કોર્ટમાં જવાબ દેવા જવું પડે! આજે માનવતા મરી ગઈ છે! જે ધર્મ પામ્યા, હોય જેના દિલમાં અનુકંપા હોય એ તો તરત પાટો બાંધી દે અને સેવા કરે. દુબળા પાતળા જીવોની સેવા કરનારા આવા મારા શ્રાવકો છે. આગાર ધર્મ એટલે શ્રાવકના ધર્મ અને અણુગાર ધર્મ એટલે સાધુના ધર્મ. આ વિશે વળી શું કહેશે એ અધિકાર અવસરે કહેવાશે.

વ્યાખ્યાન ૪૮

ભાદરવા સુદ ૧૧ મંગળવાર તા. ૩૧-૮-૭૧.

નિષધકુમારે ૫૦ કન્યાઓ સાથે પાણીચઢણ કર્યું છે. દિવસો સુખચેતનામાં અને પાંચે ઇન્દ્રિયના સુખ લોગવતાં ક્યાં પસાર થાય છે એ બંધર નથી. સમૃદ્ધિ છે. સ્ત્રીઓ કદા

પ્રમાણે કરનારી છે. અતુની અતુકુળતા મળે તેવાં સાધનો છે. ગરમીમાં પંખા ફરતા હોય, શિયાળામાં ગરમ કપડાં મળતાં હોય. જેવી ગરીબોને મુશીબત લોગવવી પડે છે તેવી શ્રીમંતોને લોગવવી પડતી નથી. શ્રીમંતોને પુન્યાર્થના હિસાબે બધું મળે છે. પણ પુન્યાર્થ લોગવતાં લોગવતાં જેમ જેમની કોઠી ખાલી થાય છે એમ પુન્યની કોઠી ખાલી થાય છે. પુન્યના ઉદયમાં આનંદ વિભોર બનનારને બ્યારે પાપનો ઉદય થાય છે ત્યારે આકુળ-બ્યાકુળ બની જાય છે. “આણું દુઃખ નથી ભેઈતું, આ કયા ભવનાં ઉદયમાં આવ્યા !” એમ કંકળાટ કરે છે. દુઃખ લોગવતા નથી આવડતું. દુઃખના ઉદયમાં દેણું કપાય છે. એ ખ્યાલ નથી. પાપની કોઠી ખાલી થાય, પછી પાપ લોગવવાનું કયાં રહેશે ? માટે પાપથી ગભરાઈ ન જતાં હસતાં હસતાં દેણું ભરપાઈ કરે. ભગવાન મહાવીરના ત્રીસ વરસ આનંદમાં ગયા, રાજની સાહ્યથી લોગવતાં લોગવતાં દુઃખનો જરાપણ અનુભવ કરેલો નહિ. પાણી માગતાં દૂધ મળે. વર્ધમાન કુમાર શું બોલ્યા ને શું બોલશે ! એમનો પડયો બોલ ઝીલવામાં સૌ પોતાને ભાગ્યશાળી માનતા. આવા ભગવાનને દીક્ષા લીધા પછી સાડા બાર વર્ષ સુધી કેવા દુઃખે આવ્યાં. અનેક પરિસહ અને ઉપસર્ગ વચ્ચે જીવન જીવ્યા ! એક સામટી કેવી કસોટી ? છતાં શૂરવીર અને ધીર પ્રભુએ કમોંસામે ચેલેજ ફેંકી કે આવી જાવ, હું શૂરવીર થયો છું, કર્મ સામે જંગ માંડવો છે. જેતું જેતું લેણું હોય તે લઈ જાવ. હું ભરપાઈ કરવા તૈયાર છું. કોઈ ભુલશે નહિ. તમારા લેણીયાત તમારી પાસે આવે તો કેવો પડકાર કરો ? આ ભવમાં મારે દેણું ચુકવવું છે. તો શા માટે ડરવું નોંધ્યો ? એ ઠંઢેરા પીઠાવે છે. ચેલેજ ફેંકે છે. અને બધા કમોંએ એક સામટો હુમલો કર્યો છતાં ગભરાયાં નહિં. જરાયે કટાણું મોઢું ન કર્યું. દેણું ચુકવ્યું, કેવા ઉપસર્ગો આવ્યાં છતાં સમભાવ કેળવી કર્મના ભુક્ષા ઉડાવી દીધા. આપણે માયકાંગત્રા છીએ કે શૂરવીર ? છે ભગવાન જેવું જોમ ? છે કંઈ હિંમત ? અને દુશ્મનોએ આત્માને ઘેરી લીધા છે. હવે જોમ બતાવે તો દુશ્મન ઉભી પૂંછડીએ નાસી જાય.

“જોર કરીને જીતવું, ખરેખર રણખેત, દુશ્મન છે તુજ દેહમાં, ચેત ચેત નર ચેત, ગાફલ રહીશ ગમાર તું, ફાગટ થઈશ ફોજેત, હવે જરૂર હોંશીયાર થઈ, ચેત ચેત નર ચેત.”

તારામાં અનંતી શક્તિ છે. આત્મા શક્તિશાળી હોવા છતાં શિયાળથી ખીવે છે. તારો આત્મા સિંહ જેવો છે. કર્મ શિયાળીયા છે. શક્તિ સત્તાગતે પડેલી છે. એને જગાડ અને હિંમત કર. તો અરશ કર્મ રૂપ શિયાળીયાને હંફાવી શકીશ. એક સમકિત જીવનમાં આવી જાય તો ઓગણોતેર કોડકોડી સાગરોપમ ઝાઝેરી સ્થિતિનાં કર્મના ભુક્ષા ઉડી જાય. સમકિત આવતાં દષ્ટિ સન્મુખ બની જાય છે. સ્વાત્માનું ભાન થઈ જાય છે. ભાન વિના જીવ અનંત કાળથી આથક્યો છે. જડને માઈ માની બેઠો છે. જડનો વિચોગ થાય તો રડવા બેસી જાય છે, જડ આવે એટલે રાજી થાય છે.

એક ગામમાં મુળશંકર નામના એક માણસ હતા. તેઓ વેદાંતી હતા. ગામમાં જુવા પટેલનો છોકરો મરી ગયો. મુળશંકરભાઈ પટેલને ઘરે આવ્યાં. અને સમજાવે છે. તમે બાર વરસના છોકરાને શું રૂવો છો ? એક વસ્ત્ર છોડી આપણે બીજું વસ્ત્ર પહેરવાના છીએ એમ જીવ પણ એક દેહ છોડીને બીજો દેહ ધારણ કરે છે. આમાં આટલું બધું શું રૂવો છો ! હવે મરદ થઇ જાવ. આટલું રોવાનું હોય નહીં. આતો બાળ મૃત્યું કહેવાય. આત્મા જુદો છે. અને શરીર જુદું છે. આત્મા અમર છે. દેહ તો અહીં પડ્યો જ રહે છે. તો કેને રોવું ? રોઈને આપણે કર્મ બાંધીએ છીએ, માટે ભગવાનનું નામ લ્યો. ગયેલો પુત્ર પાછો આવવાનો નથી. માટે રૂદન છોડી સ્વસ્થ થઇ જાવ. મુળશંકર-ભાઈ નો બોધ પટેલને લાગી ગયો. અને તેઓ શાંત થઇ ગયા. ત્યાર બાદ થોડા વખત પછી મુળશંકરભાઈની પાંચ વર્ષની દીકરી મરી ગઇ. દીકરી જતાં મુળશંકરભાઈ ઢીલા થઇ ગયા. અને રૂદન કરવા લાગ્યા ! અરે મારી ટીકું. તારા વિના મને કેમ ગમશે ? તું ચાલી ગઈ ! તારા વિના મને બાપા કોણ કહેશે ? સગાવહાલાં, આજુબાજુવાળા બધા આશ્વાસન દેવા આવ્યાં. જુવા પટેલ પણ તેમાં સામેલ થાય છે. બધાં ખૂબ સમજાવે છે. છતાં મુળશંકર મહારાજ સમજતાં નથી. આંખમાંથી બોર બોર જેવડાં આંસુ પડે છે. બધાને થાય છે. પાંચ વર્ષની ટીકુંનો મોહ મહારાજને અજબ ગજબનો છે. પેલા પટેલ કહે છે : મુળશંકર મહારાજ ! તમે આ શું કરો છો ? તમે વેદાંતી છો. મારો ૧૨ વર્ષનો પુત્ર મરી ગયો ત્યારે તમે શું બોલતા હતા ? આત્મા અમર અમર છે. શરીર બળીને ખાક થવાનું છે. આમ તમે બોલતા હતા. અત્યારે રોવા બેઠા છો ? આ શું તમને શોભે છે ? હાથીના કાંત ચાવવાના જુદા અને બતાવવાના જુદા ! એમ ચાલે ?

“છત્રપતિ લખપતિ સહુ ગયા, ગઇ ન રૂદ્ધિ સાથ,
બલમ ભોદ્ધા સહુ ગયા, ખંખેરી દોય હાથ.”

સૌ ખાલી હાથે આવ્યા છે. અને ખાલી હાથે આ કાની જગતમાંથી ચાલ્યા જવાના છે. પણ કોઈ સારો સાથીદાર મળે તો માણસ કુલાઈ જાય છે.

“સાથ કરે જ્યાં બે સંગાથી ગજ ગજ કુલે મારી છાતી,
ન્યારે એકલકા મરવું પડે (૨) હું ત્યારે તને યાદ કરું છું.
મુશ્કેલી ન્યારે પડે હું ત્યારે તને યાદ કરું છું,
સુખી થતાં વિસરું તને ને, દુઃખી થતાં યાદ કરું છું”

વરરાજા તૈયાર થઇને પરણવા જાય છે. ત્યારે ઇન્દ્ર જેવા લાગે છે. બે જણા લગ્ન સંબંધે બંધાણા. પરણીને ઘરે આવ્યા. કન્યા દેખાવડી વિનયવાન હોય તો કહે-કેવી આજ્ઞાકિત મારી પત્ની છે ! મારું વચન બરોબર પાળે છે. ઇસારાથી સમજી જાય એવી

છે. જ્યારે એ સારો સાથ મળ્યો ત્યાં જ ફેલાઈ ગયો. રોગથી કાયા ઘેરાઈ ગઈ, પત્ની સામેય નથી ભેટી. એકલો તરફડીયા મારે છે. ત્યારે હતાશ થઈ જાય છે. આજ્ઞાકિત પત્નીનો અફસોસ કરે છે. શોક, રૂદન, નિરાશા, જીવનને કેવાં ઘેરી લે છે. જેટલો હર્ષ છે એટલો જ શોક આવે છે. જીવનમાં જે કોઈ પ્રસંગો ભજવાય છે. તે કર્મ આધીન છે. જો કર્મ ન હોય તો આવા પ્રસંગો પણ ન આવે. કર્મ કાપવાનો રસ્તો અહીં બતાવાય છે. સર્વ કર્મ મનુષ્ય ભવમાં કપાય છે, બીજા ભવમાં કર્મનો સર્વથા નાશ થતો નથી. ભગવાન મહાવીર સ્વામીને કર્મથી સર્વથા મુક્ત બનવું હતું તેથી ઘેર તપ આદરી કર્મની ઉદીરણા કરી. લેણીયાતોને સામે ચડીને આમંત્રણ આપ્યા. દુઃખોને સહન કરતાં જરાય થાક્યા નહિ. મુદત પુરી થતાં ઉદયમાન થાય છે. કર્મની મુદત પાકે અને લેણું લેવા આવે તો રાવા બેસો છો કે હસતાં હસતાં કર્મના ક્ષણે લોગવી દ્યો છો ? વીરના પુત્રો છો કે કાયરના ? તિથિ કરોએ જગ્ગર કર્મનો સામનો કર્યો. ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ પોટીલના ભવમાં દીક્ષા લીધી અને જાવ જીવ સુધી માસખમણ તપ કરવાની પ્રતિજ્ઞા લીધી. અગીયાર લાખ ઉપરાંત માસખમણ કર્યા. આપણને એક માસખમણ કરતા કેવું થાય છે ? આપણે તો કોઈ કરે તેને ધન્યવાદ આપી દઈએ.

સર્વકર્મમાં સૌથી શિરોમણી મોહનીય કર્મ છે. મોહરૂપી મલને પ્રથમ પરાસ્ત કરો, પછી બીજા કર્મમાં કોઈ તાકાત નથી.

“જહા મત્યે સૂર્યે હંતાણ હમ્મદ તહે એવં કમ્માણિ હમ્મતિ મોહણિ-જ્જે સ્વયં-ગણ”

તાડી વૃક્ષની ધોરી નસમાં સોય મારો, તેનો નાશ કરો તો આખું વૃક્ષ નાશ પામે છે. એમ મોહનીય કર્મ ધોરી નસ છે. તેનો નાશ કરવાથી સંસાર નાશ પામે છે. વધારે વધારે કર્મ મોહનીય બંધાવે છે. મોહનીય કર્મ એ સેનાપતિ જેવું છે.

જેમ સેનાપતિને કોઈ હુણી નાખે તો આખી સેના તેના કબ્જામાં આવી જાય છે. એમ મોહનીય કર્મને હુણી નાખે તો બધા કર્મ નાશ પામી જાય છે. મોહનીય કર્મના સ્વરૂપને સમજે છે, છતાં મૂંઝી શકતાં કેમ નથી ? પૈસા મારા નથી એ સમજે છો, લોગા આવવાના નથી, એ પણ જાણો છો છતાં મોહ કેટલો છે ? પૈસાના અભિમાનમાં સાધુને નમશે નહીં. પણ રસ્તે ચાલતાં દસ રૂપિયાની નોટ પડેલી હશે તો તરત નમશે. વંદના પાપ-નિકંદના-વંદન કરવાથી પાપનો નાશ થાય છે, છતાં સાધુને નમશે નહીં. ત્રણ ડીગ્રી તાવ આવ્યો હોય અને કોઈ કહે કે ઉપાશ્રયમાં આવવું છે ને ? વ્યાખ્યાનનો ટાઈમ થયો છે. તો ના પાડશે અને કહેશે મને તાવ આવ્યો છે. મારાથી નહીં અવાય. જ્યારે ઠીકરો આવીને કહે, દુકાને એક માલદાર ઘરાજ આવ્યા છે. એ હજાર રૂપિયા મળે એવું છે. અને તમારી સમજાવવાની શેલી એવી છે કે ગ્રાહક પાણી પાણી થઈ જશે, માટે ચાલો ને. પૈસાનો લાભ જોશે તો તરત કહેશે, ઠીક જા, ગાડી લઈ આવ, હું આવું છું. “કયાં

ગયો તેનો તાવ ? અંદર પૈસાની રૂચી પડી છે. જીવે આવું અનંતીવાર લેશું કયું, પણ એક ધર્મને પાળ્યો નથી.

લભન્તિ વિમલા મોહ લભન્તિ સુર સંપદા ।

લભન્તિ, પુત્તમિત્તંવ, ઇગો ધમ્મો ન લભ્મહ ॥

જીવને ભોગ-ઉપભોગના સાધનો-દેવતાની ઉંચી પદવીઓ, પુત્રપરિવાર આદિ અનંતીવાર પ્રાપ્ત થયું પણ એક ધર્મ જ પ્રાપ્ત થયો નથી. ધર્મથી કર્મની સેના ચક્રવૃત્ત થાય છે. તમારી દૃષ્ટિ પૈસા સામે છે કે ધર્મ સામે ?

એક માણસ લમણે હાથ દઈને ખેડે છે. સામેથી એક મિત્ર પૂછે છે : કેમ ઉઠાસ છો ? બહુ દુઃખી દેખાવ છો ? તમને શું દુઃખ પડ્યું છે ? મને કહો, મારાથી બાગ લેવાય તો લઉં. પેલો ભાઈ કહે છે. તમે બાણતા હશે કે પંદર દિવસ પહેલાં મારા કાકા મરી ગયા. તેના પચ્ચીસ હજાર રૂ. મને વારસામાં આવ્યા. “ઓહો ! એ તો આનંદનો વિષય કે તમને એટલા રૂ. મળ્યા.” અને બીજા અઠવાડિયામાં મારા મામા મરી ગયા. અને પંદર હજાર રૂ. મળ્યાં. પણ મોટું દુઃખ તો એજ છે કે હવે આ અઠવાડિયામાં કોઈ મરી નથી ગયું. જો મરે તો મને માલ-મલ્લીદો મળી જાય. પૈસા માટે જીવને કેવા દુષ્ટ પરિણામ થાય છે ? આ હિંસાનુબન્ધી રૌદ્ર ધ્યાનનાં પરિણામ છે.

“લાલ થાયે ને લોલ વધી જાયે, લાખમાંથી બે લાખ ક્યારે થાયે,
આશા તૃષ્ણા બલવંત, એનો આવે નહીં અન્ત,
મોહ મમતાના (૨) હીંચકે ઝુલ્યા ઝુલ્યા,
દુઃખમાં ઝુલ્યા રે ઝુલ્યા રે, તમે ભક્તિના પંથડા ભૂલ્યાં.”

પૈસાનો લાલ વધતાં લોલ વધતો જાય છે. એક દુકાન હોય ને બીજી દુકાન ખોલું, એક કારખાનું હોય ને બીજું નાખું, એમ લોલ વધતો જાય છે. પણ આટલું મળી ગયું, હવે તો ધર્મ ધ્યાન કર. સુપાત્રે દાન દે. સાધર્મીની સેવા કરવાનો લાલ લે. પૈસાની હાયવરાળમાં આવા ભાવ આવવા મુશ્કેલ થઈ જાય છે.

જેણે સમજી પ્રભુના ગુણ ગાયા, સારું જીવનમાં એજ છે કમાયા,
કીધો સંતોનો સંગ લાગ્યો ભક્તિનો રંગ, એના તકદીરના દરવાજા ખુલ્યા ખુલ્યા,
દુઃખમાં ઝુલ્યા રે ઝુલ્યા ”.....

જેણે સમજીને પ્રભુનાં ગુણ ગાયા છે તેની આશા તૃષ્ણાનો અંત આવી જાય છે. સંતોનો સંગ થતાં ભક્તિનો રંગ લાગે છે, અને તકદીરના તાળાં ખુલી જાય છે. લોહાને હરીયામાં નાખવાથી ડુબી જાય છે, પણ લાકડાની પટ્ટી પર જડેલું લોહું તરી જશે. તેમ

સંતનો સંગ કરે. સંતપુરૂષને શોધો. સંત સમાગમ ખૂબ દુર્લભ છે. સંતને શોધી એના ચરણને પકડો તો તમારો બેડો પાર થશે. પથરની નાવમાં કોઈ બેસતું નથી. કારણ કે તે ડુબાડે છે, પણ લાકડાની નાવમાં સૌ બેસવા બંધ છે, કારણ કે તે તરે છે, બીબને તારે છે. શુરુ એ પ્રકારના છે. એક વેપારી એટલે ઉપરથી સાધુના વેશમાં પણ અંદરથી સેતાન હોય છે. એવા શુરુ એપનકલોઝના (ફિચર) ભાવ બતાવે છે, અને એમાં પોતાનો ભાગ રાખે છે. આ શુરુ નથી પણ ગેર છે-ચોર છે.

ત્યારે રામચંદ્રજી અયોધ્યામાંથી નીકળ્યા ત્યારે “હવે કોઈ નગરમાં નહીં રહું હોય.” એમ વિચારી એક માણસ તપાસ કરવા બંધ છે. ગામમાં એક ફૂતરું પડ્યું છે. એ ખૂબ પીડાય છે. તેના શરીરમાં કીડા પડ્યા છે અને રાડો પાડે છે. એ ભાઈએ રામચંદ્રજી પાસે આવી વાત કરી. ત્યારે રામચંદ્રજી કહે છે : સાંભળો. “એ ફૂતરું” ગયા જન્મમાં શુરુ હતા. અને કીડા એ એના ચેલકા હતા. ચેલકા પાસે ખૂબ પૈસા મુકાવતા અને પોતે પરિશ્રદ્ધ લેતો કરતાં. આજે એની દશા જુઓ.

“શુરુ લોભી થેલો લાલચું દોનું” બેલે દાવ,
દોનું બુડે બાપડા બેક પથરકી નાવ.”

સાધુ વેશ લઈ આવા શુરુ થેલા બંને ડુબે છે. ભગવાન મહાવીરના કાયદા તો બધાને સરખા પાળવાના છે.

નિર્મમત્વી અને નિરહંકારી હોય એ જગત વલ્લભ બની શકે છે. અમે તમારા ગામમાં આવીએ. તેનું વેતન શું આપશે? આવો વ્યવહાર સાધુનો ન હોય. પ્રોફેસર લેકચર આપશે તો પૈસા આપવા પડશે. પણ જૈન મુનિઓ તો પરિશ્રદ્ધ રહિત હોય. અન્ય દર્શનમાં કથા ચાલતી હોય ત્યારે મહારાજ કથા વાંચતા હોય અને આરતીમાં પૈસા મુકાવે. સ્ત્રીતાનો પ્રસંગ આવે ત્યારે કોઈ કપડાં લાવે, કોઈ દાગીના લાવે, કોઈ ખાવાનું લાવે. એમ શુરુનો થેલો બરાચ. પછી પૂર્ણહિત થાય.

એક વખત કથામાં ખરડો નોંધવાનું શરૂ થાય છે. એમાં એક માણસ ખરડામાં સો રૂપીયા નોંધાવે છે. મહારાજ કહે છે વાહ ! તારે આવતા વરસે ડબ્બલ વેપાર થશે. આ સાંભળી બીબ કોઈ પૈસા નોંધાવતા નથી. બધાના મોઢા દીવેલ પીધા જેવા થઈ ગયા. એમાં કોઈ બોલ્યું : મહારાજ, તમે કેવા આશીર્વાદ આપ્યાં. અરે, આ તો રમશાનમાં લાકડાનો વેપાર કરે છે. માણસો વધારે મરશે તો વધારે લાકડા બપશે. તમે કોને આશીર્વાદ આપો છો એ જોતા નથી ? તમારે બસ પૈસાની જ સગાઈ છે ? કથા વાંચનાર ચુપ થઈ ગયા. જૈનના સાધુ આવા પ્રપંચમાં પડતાં નથી. પણ ભગવાનના માર્ગને વફાદાર રહે છે. ભગવાન નેમનાથ દ્વારિકામાં પધારે છે. પ્રભુ નેમનાથનું એક

હજાર વર્ષનું આયુષ્ય છે. ૩૦૦ વર્ષે દીક્ષા લીધી. અને દીક્ષા લીધા પછી ૫૪મે દિવસે કેવળજ્ઞાન થયું છે. આવા ત્રિલોકીનાથ દેવાધિકૈવ દ્વારિકામાં બિરાજમાન છે. નિષધકુમાર હવે પ્રભુના દર્શનને કેવી રીતે જાય છે તેનો વિશેષ અધિકાર અવસરે કહેવાશે.

વ્યાખ્યાન નં...૪૬

ભાદરવા સુદ ૧૨ ને શુક્રવાર તા. ૧-૯-૭૧

ભગવાન નેમનાથ દ્વારિકા નગરીમાં નંદનવન નામના ઉદ્યાનમાં પધાર્યા છે. જ્યાં તિર્થંકર સાક્ષાત્ પધારે ત્યાં લોકોના હૈયામાં આનંદની હેલી ઉભરાય છે. ૫૦ સ્ત્રીઓના મહેલો વચ્ચે નિષધકુમાર ગગનચુંબી મહેલમાં આનંદ પ્રમોદ કરી રહ્યા છે, ગવાક્ષમાં ઉભા રહેતાં અનેક માણસોને એક દિશા તરફ જતાં જુએ છે. તેથી કૌટુંબિક પુરુષને પૂછે છે કે, શું કોઈ ભુતનો મહોત્સવ છે, કોઈ યક્ષનો મહોત્સવ છે? કોઈ નદીનો મહોત્સવ છે? તળાવનો-દ્રહનો મહોત્સવ છે? આજે શું છે કે જેથી બધા માણસો નવાં નવાં કપડાં પહેરીને એક જ દિશા તરફ જાય છે? જેમ કલકલ કરતી નદી વહે અને અવાજ થાય તેમ માણસોનો અવાજ થાય છે. કૌટુંબિક પુરુષ જઈને તપાસ કરે છે. એને સમાચાર મળે છે કે ભગવાન નેમનાથ નંદનવનમાં પધાર્યા છે. કૌટુંબિક પુરુષ આવીને નિષધકુમારને વાત કરે છે કે આજે કોઈ યક્ષનો કે કોઈ નદીનો મહોત્સવ નથી પણ નેમનાથ ભગવાન પધાર્યા છે. પ્રભુ ભવ્ય જીવોને સાચો રાહ બતાવનાર, કર્મની ચુંગાલમાંથી છોડાવનાર તરણતારણ, દુઃખ નિવારણ, તીવ્ર સર્ચલાઈટ ફેંકનાર, અજ્ઞાનના અંધકાર ઉલેચનાર છે, તેવા પ્રભુનો લાભ લેવા માટે ભવ્ય જીવો એક દિશા તરફ જઈ રહ્યા છે. આ સાંભળી નિષધકુમાર વિચાર કરે છે, સાક્ષાત્ પ્રભુ આંગણે પધાર્યા છે. તો હું પણ ભગવાનને પાંદરા જઉં. ભગવાનની વાણી સાંભળતાં મિથ્યાત્વના બંધન તૂટી જાય છે. ભગવાનનાં શુભગાન કરતાં જઘન્યરસ આવે તો કર્મની કાંડો ખપે અને ઉત્કૃષ્ટ રસ આવે તો તીર્થંકર નામ ગોત્ર બંધાય. વાણી સાંભળતાં મિથ્યાત્વના ઝેર ઉતરી જાય. સ્વભાવ દશામાં આવી જાય, વિભાવદશા દૂર થઈ જાય અને નિઃસ્વરૂપમાં રમણ કરતો થાય. અત્યાર સુધી વિભાવ ભાવમાં રાખ્યો છું, જે જે ગતિમાં જે સગવડ મળી તે લીધી છે. ગાંડા માણસો પથ્થર, કાગળ, દોરા, ગાંભા વિગેરે બહારથી લાવી ઘરમાં ભરે તેમ આપણે પણ અત્યાર સુધી કાચના ટુકડા અને ચીંથરા જેવા જગતના કચરા લેગા કરી આત્મઘરને ગંદું બનાવ્યું છે. કાંઈ સાફ લીધું નથી,

“દિવસ ગુમાવ્યો ખાઈને, રાત્રી ગુમાઈ સુઈ,
હીરા જેવો મનુષ્યજવ, કોડી બદલે ખોય.”

ખાવા-પીવા-હરવા-ફરવામાં દિવસ વીતાવ્યો. થાકીને ઘેર આવ્યો અને સૂઈ ગયો. નિંદ્રામાં રાત્રીઓ પસાર થઈ ગઈ. આમાં આત્મચિંતન ક્યારે થાય? રાતના ચાર પ્રહરમાં ત્રણ પ્રહર મુનિ જાગતો રહે છે. તેમાં બે પ્રહર સ્વાધ્યાય કરે છે. એક પ્રહર ધ્યાન કરે છે. એક પ્રહર સુવે છે. તમે કેટલા પ્રહર જાગો છો? અને કેટલો સ્વાધ્યાય કરો છો? કોઈ રમત ગમત માટે, સિનેમાં નાટક જોવા માટે રાત્રી જાગરણ કરે છે. આવા રાત્રી-જાગરણ કરતાં આત્માનું જાગરણ કરવું ઉત્તમ છે. રાત્રી જાગરણમાં આખી રાત રાસ લેશે, ચોપાટ-પાના રમશે અને બીજાને પણ તકલીફ જોડી કરશે. કોઈ જાગીને આરંભ સમારંભમાં લાગી જાય એવો સાધુનો સ્વાધ્યાય ન હોય. એક પ્રહર રાત્રી ગયા પછી સાધુ ગાઢે સૂઈ જોલે નહિ, અને જો રાડો પાડે તો અસમાધિનું સ્થાન બને. કોઈ જોરથી જોલે અને કોઈ માણસ રાતના શાંતિથી સૂતો હોય તો કહે કે હવે તો શાંતિ રાખો, તમારા કકળાટથી અમારી ઉંઘ બગડે છે. રાતના થાક્યા પાક્યા સુવાદો ને! અને વળી પાછો જવાબ વાળે તો ગુસ્સાનું નિમિત્ત થાય. માટે સાધુએ રાત્રીએ એક સ્થાને બેસી શાંતિથી સ્વાધ્યાય કરવો અને આત્માનું ધ્યાન ધરવું.

રોહીડ નામના એક મુનિ મારવાડમાં થઈ ગયા. જીવું ત્યાં સુધી એકાન્તર ઉપવાસ કરવા, એવી તેમની પ્રતિજ્ઞા હતી. બાર મહીનામાં બે માસખમણ કરવા. છ અઠ્ઠાઈ કરવી, ઉપવાસ કરે પણ પપ લાંબા કરીને સૂઈ રહે નહીં. પણ સ્વાધ્યાય-ધ્યાનમાં આત્માને બાવતાં વિચરે. ઉપસર્ગમાં ચલાયમાન ન થાય. ધગધગતી શીલા ઉપર ઉભા ઉભા ઠાઉસગ્ગ કરે. આવા તેજસ્વી અને તપસ્વી બાળપ્રજ્ઞાચારી મુનિ ધ્યાનમાં મસ્ત રહેતા. તડકાની આતાપના લેવા માટે એક વખત બપોરના ગામ બહાર ગયા છે. મોટી શીલા ઉપર ધ્યાનમાં ઉભા છે. ત્યાં એક સર્પ આવે છે. અને મુનિનાં પગમાં વીંટળાઈ જાય છે. લાકડાં વેચવાવાળી બાઈઓ લાકડાં વેચી પાછી વળે છે. અને મુનિ ઉભા છે ત્યાંથી પસાર થાય છે. અને આ દૃશ્ય તેમની નજરે પડે છે. મુનિનાં પગમાં સર્પ વીંટળાયેલો છે. બાઈઓ તરત ગામમાં જઈને વાણિયાને વાત કરે છે. બધાં આવે છે, અને જુએ છે. પણ કોની જાગર કે આવડા મોટાં સર્પને દૂર કરી શકે? કેવો મોટો સર્પ છે. એમ બધાં જોયા કરે છે. થથા અવસરે મુનિનું ધ્યાન પૂરું થાય છે, અને સર્પ ઉતરીને ચાલ્યો જાય છે. મુનિને જરાપણ હાથ લાગતો નથી. કેટલો દેહાધ્યાસ છૂટી ગયો હશે? આપણને કાઉસગ્ગમાં એક મંચર બેસે તો પણ ચિત્ત ચંચળ બની જાય છે. મુનિના દિવસનો ક્રમ આ પ્રમાણે છે: પહેલો પ્રહર સ્વાધ્યાયમાં, બીજો ધ્યાનમાં, ત્રીજો ગૌચરીમાં (આહારનવેષના) અને ચોથો સ્વાધ્યાયમાં જાય છે. મુનિને દિવસરાતનાં ૮ પ્રહરમાં, ૬ પ્રહર સ્વાધ્યાયમાં પસાર

કરવાનાં હોય છે. કર્મને ખપાવવાનું અમૌઘ શસ્ત્ર ધ્યાન અને સ્વાધ્યાય છે. તમને પચાસ વર્ષ પહેલાં જોયેલું સિનેમાનું ચિત્ર યાદ રહે છે. વર્ષો પહેલાની વાત આજે યાદ આવે છે પણ કાલે વ્યાખ્યાનમાં શું સાંભળ્યું એ યાદ રહેતું નથી. કારણ સિનેમા વિગેરે જોવામાં રસ છે. એટલે રસ આમાં નથી. પરભાવમાં રહી જીવ એ પ્રકારના કામ કરે છે. તે એ કે નવાં કર્મ બાંધે છે. અને જીવનાં કર્મ વેદે છે. હવે ક્યારે આમાંથી છૂટશે એવી આત્માની દયા આવે છે? કોઈવાર ખાર ભાવનાનું ચિત્ત્વન કરો છો? ખાર ભાવના પૈકીની એક એક ભાવના કેવળજ્ઞાન દેવાવાળી છે. અન્યત્વ ભાવનામાં ચડ્યા ને કેવળજ્ઞાન પામી ગયા. એક આત્માને ઓળખવો અને એ નામમાં રમણતા કરવી. જે છે એ અંદર છે, બહારથી કાંઈ આવતું નથી.

અપ્પાનઈં વેયરળી અપ્પા મે કૂહ સામલી ।

અપ્પા કામ દુહા ઘેળુ, અપ્પા મે નંદણં વળં ॥

૩. અ. ૨૦-૩૬

આત્મા કામ દુઃખાપેતું છે. નંદનવન છે. વૈતરણી નદી અને કુડશાદમલી વૃક્ષોનાં દુઃખોને ઉભા કરનાર પણ પોતાનો આત્મા જ છે. મૃગાપુત્રે એક ગાથામાં કહ્યું છે, વિડિઓમિ સક્કમેહિ । હું મારાં પોતાનાં કર્મને લીધે દુઃખી થયો છું. સમકિતી આત્માઓની દશા જુદી હોય છે. એ બીજાનો વાંક કાઢતા નથી. તમને કોઈ ભાગીદાર નવરાવી ચાલ્યો જાય તો કોનો વાંક કાઢો? ભાગીદારનો કે કર્મનો? અજ્ઞાની જીવ ભાગીદારનો વાંક કાઢશે. કર્મ ‘કૃ’ ધાતુથી બન્યો છે. કરોતિ इति કર્મ : કરાય છે તે કર્મ છે. કર્મ આમંત્રણ આપ્યા પછી આવે છે, પોતાનાં કરેલાં કર્મ પોતાને ભોગવવાં પડે છે. આ નિયમમાં ફેરફાર થઈ શકે નહીં. તમે કર્મને એલેન્જ ફેંકો. સ્વાધ્યાય-ધ્યાનથી કર્મનાં ભૂક્ષા બોલાવી શકાય છે. તમે સાઈક ઘડીમાં કેટલી ઘડી પરભાવમાં રહો છો અને કેટલી ઘડી સ્વભાવમાં રહો છો? એક માળા પણ એકાગ્રચિત્તે ફેરવી શકો છો? ચોપડી વાંચો છો ત્યારે મન ફરવા ચાલ્યું જાય છે. પાનાં ફરતાં જાય પણ ખબર નથી શું વાંચ્યું? પ્રતિક્રમણ બોલનાર પૂછે કે પાંચમું વ્રત બોલ્યો કે છઠ્ઠું? વ્રત પોતે બોલે છે અને શું બોલે છે તે જ્ઞાન નથી. નામું લખો છો ત્યારે ૧૦૦ અથવા ૨૦૦ ઓછા જમા કરો છો, કે એકાગ્ર-ચિત્તે કામ કરો છો? એમાં બરાબર-ચિત્ત સ્થિર રહે છે. તેમ ધર્મમાં પણ એકાગ્ર-ચિત્તવાળાં બનેા. અંદરમાં અઢળક બળનો ભરેલો છે. પણ ચાવી ખોવાઈ ગઈ છે. વહુ સસરાને કહે, પશુપ્રજા આવ્યા, હવે તો દાગીના આપો. સસરા કહે, દાગીના તો તિજોરીની અંદર છે. અને કુંચી મળતી નથી. એમ આત્મામાં અનંતા શુણ્ણ છે, પણ ખજાનાની કુંચી ખોવાઈ ગઈ છે. ગુરુ કુંચી બતાવે છે. જેના વડે દિવ્ય ખજાનાનો ભંડાર ખુલેલો થાય છે. અને આત્મા પોતાની સમૃદ્ધિને પામી કૃતકૃત્ય થઈ જાય છે.

“કુંચી રૂપે તલ મને કાનમાં કીધું” રે, પીયુષ ગણી તુરત તેને પ્રેમથી પીધું” રે,
શાંતિ માટે સદ્ગુરુનું શરણું લીધું” રે, ગોતતો ચારે કોર તે ઘરમાંહી ચીંધું” રે,
દયા કરીને દિલડામાં દર્શાવી દીધું” રે.....શાંતિ.

જ્ઞાની કહે છે, તું ચારે બાજુ ગોત મા, આનંદનો સાગર તારા ઘરમાં છે. બહાર રખડવા બા મા, જે છે એ અંદર છે.

એક શેઠને એકનો એક દિકરો હતો. કરોડો રૂપિયાનો તે સ્વામી હતો. અનેક દાસદાસીઓ તે બાબાને ફેરવવાવાળા અને રમાડવાવાળા હતાં. સોનાની ચમચીએ ગળથુંથી પીવરાવી હતી. આવો બાળક કમે કમે મોટો થાય છે. શ્રીમંતના બાળકો અભ્યાસ તરફ બહુ લક્ષ આપતા નથી. આ ભાઈ પણ ભણવામાં આગળ ન વધી શક્યા. એક વખત શેઠને મંદવાડ આવે છે. તેથી પુત્રને લલામણુ કરે છે કે તું વેપારમાં ધ્યાન દે અને વધારે ભણ્યો નહીં એ ચાલ્યું, પણ વેપાર શીખ્યા વિના નહીં ચાલે, વેપાર શીખ પણ “આટલું મારા બાપુજીએ લેશું કયું” છે. મારે શું કામ શીખવું જોઈએ,” એમ વિચારી તે મોજશોખમાં, મિત્રો સાથે પાટી ઉડાડવામાં, રમત-ગમતમાં ટાઈમ પસાર કરે છે. શેઠની બિમારી દિવસે-દિવસે વધતી જાય છે. મૃત્યુ નજીકમાં દેખાય છે. એટલે પુત્રને બોલાવી શેઠ કહે છે, હવે હું જવાની તૈયારી કરું છું. મારી આ છેલ્લી શિખામણુને ધ્યાનપૂર્વક સાંભળ (૧) મીઠું કરીને ખાવું. દિકરો કહે છે. ભલે એ કામ કરીશ. (૨) પૈસા આપીને ઉઘરાણી ન કરવી (૩) તડકામાં કદી દુકાને ન જવું (૪) કોઈવાર પૈસાની જરૂર પડે તો ગંગામાં ખોદવું. અને આ બધું કરવાં છતાં દુઃખ આવે તો માણેકચંદ કાકા પાસે જવું, એ મારા મિત્ર છે. તને અવસ્ય મદદ રૂપ થશે. આમ પુત્રને શીખામણુ આપી, શેઠ ચિરનિદ્રામાં પોઠી ગયા. સદા માટે ઘરબાર છોડીને ચાલ્યા ગયાં. પિતાના મૃત્યુથી પુત્રને ખુબ દુઃખ થયું. પિતાની અંતિમ ક્રિયા કરી. હવે આ યુવાન પિતાના કહ્યા પ્રમાણે રોજ નવાં નવાં મિષ્ટાન કરાવે. કોઈવાર શીરો, કોઈવાર લાપસી તો કોઈવાર મેથુન અને કોઈ વાર ભુંદી ખાય. આમ માલપાણી ઉડાવે છે. દુકાનનાં આડતીયાં પણ અહીં સાફ સાફ ખાવાનું મળતું હોવાથી બે ત્રણ દિવસને બદલે ચાર-પાંચ દિવસ રોકાય. બીજું ઉઘરાણી કરે નહી. જે રૂપિયા લેવા આવે એને આપે, પણ માંગે નહીં. આથી રૂપિયા લેવા આવનારની સંખ્યા પણ વધી ગઈ. સૌ મન ફાવતી રકમ ઉપાડવા માંડ્યા. ત્રીજી વાત કરી તડકામાં દુકાને ન જવું. રાત્રે સીનેમા જોવા જાય અને દસ વાગે ઉઠે. પછી નાહી-ઘોઈ જમીને દુકાને જવા ઉપડે તડકો હોય એટલે ઘરથી દુકાન સુધી છાપડું બાંધી દીધું અને મોડો મોડો દુકાને જાય. તેથી ઘરાકો બોહી થવા માંડી. ઉપાડ વધારે થવા લાગ્યો. આથી થોડા વખતમાં તિબેરીનું તળીયું દેખાવા માંડ્યું. જેને જેને નાણાં ધીર્યાં છે તેની પાસે માંગવા નહીં, છતાં જીવ ન

રહ્યો, અને એક બાઈને કહ્યું, અરે અંપકલાલ ! તમને ૧૦,૦૦૦ રૂપિયા આપ્યા છે, કેમ આપતા નથી ? હવે આપી જાઓ. અંપકલાલે રોકડો જવાબ પરખાવી દીધો. બીજાને અપાઈ ગયા, હવે આવતા વર્ષે વિચાર કરીશ. વહેલા કેમ ન બોલ્યા ? હવે છેલ્લો ઉપાય રહ્યો ગંગામાં ખોદવાનો. માણસો રોકડીને ગંગા નદીને કિનારે ખૂબ ખોદકામ કરાવ્યું, છતાં કંઈ જડ્યું નહીં. આટલું કરવા છતાં કંઈ સમજણ ન પડે તો માણેકલાલ પાસે જવું એમ પિતાએ કહ્યું છે. તેથી આ લાઈ તો માણેકલાલ શેઠને ત્યાં જવા ઉપડ્યા. પોતાના મિત્રના પુત્રને ઘણા ટાઈમે આવેલો બેઠો માણેકચંદ શેઠ પૂછ્યું, કેમ આવવાનું થયું ? યુવાને શેઠને પોતાનાં પિતાની અંતિમ શીખામણની વાત કરી. અને કહ્યું, મારા બાપુજીના કહ્યા પ્રમાણે રાજ મીઠું કરીને ખાઉં છું. અને બીજી વાત કરી, પૈસા આપ્યા પછી માંગતો નથી. છેવટે કંટાળ્યો, એટલે એક લાઈ પાસે પૈસા માંગ્યા. પણ આપ્યાં નહીં. ત્રીજી વાત તડકામાં દુકાને ન જવું તે પણ બરાબર પાળું છું. મેં દુકાનથી ઘર સુધી તાડપતરી નાંખી છે. અને ચોથી વાત કરી ગંગામાં ખોદવું. મુશ્કેલી આવતાં ગંગા-કિનારે મેં બધું ખોદી નાખ્યું, પણ કંઈ મળ્યું નહીં. છેવટે તમારી પાસે આવ્યો છું. આપ મને યોગ્ય માર્ગદર્શન આપો. શેઠે કહ્યું, દુકાનેથી આવ્યા પછી તને જવાબ આપીશ. તું અહિં નિરાંતે બેસજે. લાઈ તો બેઠા. ૧૨ વાગ્યા. બૂખ બરાબર કંકડીને લાગી. હજી શેઠ ન આવ્યા. રાહ બેઠો બેઠોને થાકી જાય છે. છેવટે એક વાગે શેઠ આવ્યાં. અને ઘરમાં કહ્યું, ત્રણ દિવસનો રોટલો લાવો. સાથે છાશ અને મરચું આપજો. યુવાનની પાસે આવી પૂછે છે કેમ રમેશ ! “કેવી ભુખ લાગી છે ?” કાકા, બહુ ભુખ લાગી છે. હવે તો રહેવાનું નથી-લે હવે આ ખાવાનું આવ્યું, ખાઈ લે. એણે એ રોટલો-છાશ ખાધાં. સુકો રોટલો પણ બહુ મીઠો લાગ્યો. શેઠે પૂછ્યું, કેમ ખાવાનું આવ્યું ? હા કાકા. ભુખ એટલી લાગી હતી કે રોટલો પણ મીઠો લાગ્યો. માણેકચંદે કહ્યું, તારા બાપુજીએ મીઠું કરીને ખાવાનું કહ્યું હતું. એટલે ખરી ભુખે ખાવું. ભુખ લાગે ત્યારે ખાવું. પણ મિષ્ટાન્ન ઉઠાવવા એમ નહીં. રમેશે કહ્યું, કાકા ! મને આ વાત સમજાણી નહીં. હવે બરાબર ધ્યાન રાખીશ. જ્યારે બીજી વાત ‘આપીને માંગવું નહીં.’ શેઠ રમેશને દુકાને લઈ ગયાં. થોડી વારમાં એક માણસ આવ્યો અને તેણે કહ્યું, શેઠ ! પેલા હબર રૂપિયા લઈ ગયો હતો તે લ્યો અને મારો હાર લાવો. શેઠે કહ્યું, બે રમેશ ! કોઈ પૈસા લેવા આવે તો તેની પાસેથી બદલામાં કોઈ વસ્તુ મુકાવવી. પછી પૈસા આપવા. બે ઘરેણું મુકી જાય તો એની મેંજે ઘરેણું છોડાવવા આવે. આપણે ઉઘરાણી કરવા ન જવું પડે. આ રહસ્ય છે તારા બાપુજીની શીખામણનું. ત્રીજી વાત કરી ‘તડકે ન જવું.’ એટલે ટાઈમે સુઈ જવું અને ટાઈમે ઉઠવું. રાતના બાર વાગે સુવું અને રાત બગાડવી તેમજ દસ વાગે ઊંઘવું એમ ન કરવું. તારે સવારના વહેલી દુકાન ઉઘાડવી. અને સાંજના દુકાનેથી ઘરે આવવું. ટીકીન મંગાવીને દુકાને ખાઈ લેવું. એને આ વાત બધી રૂચી. પણ અત્યારે

તો પૈસા જ ચાલ્યા ગયા છે, હવે શું કરવું? તને ગંગામાં ખોદવા કહ્યું છે. તું ગંગા નદી ખોદી વળ્યો. પણ ખબરનો ત્યાં ન હોય, તમારે ત્યાં ગંગા નામનું કોઈ પ્રાણી છે? કાકા! એક ગાય છે તેનું નામ ગંગા છે. ચાલ ત્યાં અને ગાયના ખીલા નીચે ખોદ. તો ખબરો મળશે. કાકાના કહેવા પ્રમાણે ખોદું, તો સાત ચરુ ધનના ભરેલાં નીકળ્યાં. શબ્દો તો બધા એ જ છે પણ ભાવ કેવા સમજાવી દીધા? તેમજ સૂત્ર અને સિદ્ધાંત એક જ છે. પણ અજ્ઞાની અવળા અર્થ કરે છે. રમેશને સાચી શાન આવી ગઈ. તેણે કાકાનો આભાર માન્યો અને કહ્યું, હવે તમારા કહ્યા પ્રમાણે બધું કરીશ. રમેશે ફરી વેપાર શરૂ કર્યો અને કાળજીપૂર્વક વ્યવસાય કરતાં ખૂબ કમાયો. સુખી થયો. ગમ વિના આગમ અનર્થ-કારક થઈ પડે છે. સત્સંગ વિના ધ્યાન તરંગરૂપ થઈ પડે છે. આગમમાં રહસ્યો ભરપૂર છે. શબ્દો થોડા અને ભાવ ઘણો છે. ધર્મના મર્મને કોઈક જ સમજી શકે છે. અંદરથી શુદ્ધ રહસ્યને સમજે તો સુખી થાય છે. જો પહેલેથી માણેકચંદ શેઠ પાસે ગયો હોત તો વાંધો ન આવત. પણ છેલ્લે છેલ્લે પણ ગયો તો સુખી થયો. એમ આખી જિંદગીમાં સમજણ ન પડી તો હવે છેલ્લે છેલ્લે પણ સદ્ગુરુ પાસે જવ અને સમર્પણ થઈ જવ. ગુરુ સાચો રસ્તો બતાવે છે. આત્માનું સુખ આત્મામાં જ છે. દારિકામાં ભગવાન નેમનાથ પધાર્યા છે. તેમની અમૃતમય દેશના છુટી રહી છે. એમનાં વચનો સાંભળે એનો બેડો પાર થઈ જાય. સદ્ગુરુ અંદરના રહસ્યો બતાવે છે. એ સાંભળીને સુખી થવાય છે. નિષધ-કુમાર સ્નાન કરીને મુલ્ય ઘણું અને ભાર થોડો એવા દાગીના-વસ્ત્રો પહેરીને તૈયાર થાય છે. તેઓ ભગવાન પાસે કેવી રીતે જશે તે અધિકાર અવસરે કહેવાશે.

૦યાખ્યાન નં....૫૦

ભાદરવા સુદ ૧૩ ગુરુવાર. તા. ૨-૯-૭૧

અહિં નિષધકુમારનો અધિકાર ચાલે છે. નિષધકુમાર પુછે છે, આજે શો મહોત્સવ છે? નવા નવા શણગારો સજીને, સુંદર વસ્ત્રો ધારણ કરીને સૌ આનંદપ્રમોદ કરતાં જઈ રહ્યા છે, આજે શું છે? કૌટુંબીક પુરુષ (ચાકર) જવાબ આપે છે : નેમનાથ પ્રભુ પધાર્યા છે. લોકનાથ, લોકના હિતના કરનાર, અભયદાતા, ચક્ષુદાતા, માર્ગદાતા, સ્વ સ્વરૂપને સમજાવનાર, બુદ્ધિ પડેલાને પંથ બતાવનાર, મોક્ષના રોડે લઈ જનાર એવા ભગવાન પધાર્યા છે. આ વાત સાંભળી નિષધકુમારના શેમશેર પ્રકુલિત થઈ ગયા. અને “હું પણ જઈ અને ભગવાન શો માલ બતાવી રહ્યા છે તે જોઈ મારી શક્તિ પ્રમાણે ખરીદી કરું.” કોઈ

વેપારીની બહુ સારી બહેરબેશ થતી હોય તો સૌને માલ લેવા જવા ઇચ્છા થાય. ત્યારે આ તો મોક્ષમાર્ગના દાતા, ભવ-ગુલામીમાંથી છોડાવનાર, નિજ સ્વરૂપનું જ્ઞાન કરાવનાર છે. પોતે જ પોતાને નિહાળે ત્યારે જીવ પરતંત્રતામાંથી છુટી શાશ્વત સિદ્ધિને પ્રાપ્ત કરી શકે. નિષધકુમારે ચાર ઘંટાવાળો અશ્વરથ તૈયાર કરવાની આજ્ઞા કરી. અને પોતે સ્નાનઘરમાં બેસે છે. સ્નાન કર્યા પછી મુલ્ય વધારે અને ભાર ઓછો એવા દાગીના, વસ્ત્રો વિગેરે ધારણ કરે છે. અને અશ્વરથ ઉપર બેસી જ્યાં નેમનાથ પ્રભુ નંદનવન ઉદ્યાનમાં બિરાજમાન છે ત્યાં જવા રવાના થાય છે. તેમણે કોરંટ વૃક્ષના કુલની માળા પહેરી છે, છત્ર ધારણ કર્યું છે. ભગવાનની પાસે જતાં પાંચ અભિગમન સાચવવાના હોય છે. ભગવાનના સમોસરણમાં દાખલ થતાં સચેત વસ્તુનો ત્યાગ કરવો જોઈએ. કુલ, કુલના હાર કોઈપણ સચેત પદાર્થ પાસે હોય તો તે બહાર મુકી દે. અંદર ન લઈ જવાય.

અચેત વસ્તુ સાથે લઈ જવાય. તેમાં પણ વિવેક હોવો જોઈએ. પગની મોજડી બહાર કાઢી નખાય. કપડાં દાગીના વિગેરે અચેત સાથે જઈ શકાય. ધર્માત્માના દરબારમાં, દેવાધિદેવના દરબારમાં કોઈ એ ઉઘાડે મોઢે ન બેસાય. પહેલાનાં બાઈઓ ખેસ રાખતાં, તેનું ઉત્તરાસન કરતાં. આજે તો ઘણા પ્રાર્થના પણ ઉઘાડા મોઢે બેસતા હશે. તે ઉચિત નથી. રૂમાલ પણ મોઢા આડો રાખવો જોઈએ. ભગવાનના દરબારમાં પ્રવેશ કરવો છે. ભગવાન દેખાય ત્યારથી બે હાથ જોડી નમન કરવું જોઈએ અને ચિત્ત ને એકાગ્ર કરવું જોઈએ. ચિત્ત વિહ્વળ હોય તે સાંભળી શકતો નથી. જેના ચિત્તમાં વિશ્લેષ પડે, જેનું ચિત્ત બીજે ચાલ્યું બેસે તે ધર્મદેશના બરાબર સાંભળી શકતો નથી. જેનું ચિત્ત એકાગ્ર છે તે બધું સાંભળી શકે છે. ભગવાને પણ ઠેરઠેર કહ્યું છે કે ત્વં ભાસઓ મે પઢિપુળ ચિત્તા હું જે ભાષણ કરું છું તે પ્રતિ પૂર્ણ ચિત્ત ધરને સાંભળ. મન લોલકની જેમ ચાલતું હોય તો સમજાય નહીં. છાપ બરાબર ઉઠાડવી હોય તો બીજું બરાબર મારવું જોઈએ. અને તેને બરાબર રંગમાં બોળી કપડા પર દબાવવું જોઈએ. આપણા મગજમાં વીતરાગની વાણીની છાપ ઉઠાડવી છે. તો જે સાંભળેલું છે તે આખો દિવસ મગજમાં ધુમતું રહેવું જોઈએ; મગજની અંદર એ વ્યાખ્યાનનું જ રટણ રહે, બીજું કંઈ યાદ ન આવે, આ-માટે ચિત્તની એકાગ્રતા હોવી જ જોઈએ. આત્મામાં અનંત જ્ઞાન છે. પણ ઘણાની ફરિયાદ છે કે યાદ શક્તિ નથી, સાંભળીએ છીએ પણ કંઈ યાદ રહેતું નથી. હજી તને સાચી ભુખ નથી લાગી, રૂચી નથી ઉપડી, સાચી ભુખ લાગે તો ભગવાનની વાણી હૈયામાં જચી બેસે.

જેસે જવરકે જોરસે લોજનકી રૂચી બેસે,
તેસે કુકર્મ યોગસે, ધર્મકી રૂચી બેસે.

૧૦૫ ડીગ્રી તાવ થઈ ગયો અને કોઈ દુધપાક કે ખાસુદી આપે તો જોવી પણ ન ગમે, પછી ખાવાની ક્યાં વાત રહી ? તેમ કુકર્મીને ધર્મની રૂચી થાય નહીં. ધર્મ સાંભળવો પણ ન ગમે. કોઈ ઉપાશ્રયમાં આવવાનું અને ધર્મ સાંભળવાનું આમંત્રણ આપે કે ઉપાશ્રયમાં આવો, ધર્મ સાંભળો, અહીં કંઈ મુકવું પડતું નથી, ધર્મ જો હૃદયમાં રુચી જશે તો જોડોપાર થઈ જશે. તો તરત જ પ્રત્યુત્તર વાળી દે. ધર્મ કરનારાકે ટલા મુધરી ગયા ? તેના કરતાં અમે સારા છીએ. ધર્મકરનારા બધા વેદીયા છે. પણ ભાઈ ! જો તું સારો છે તો તને ધર્મ જલ્દી પરિણમી જશે. બધાના અવશુષ્ઠ જોવા કરતાં તું તારા તરફ દ્રષ્ટિ કર, જે સામાયિક કરે છે અને તેમાં દોષ લગાડે છે તે લઘુ પ્રાયશ્ચિતનો અધિકારી છે. પણ સામાયિક કરવાવાળા કરતાં અમે સારા છીએ એમ જેના અભિપ્રાયમાં છે તે, ગુરુ-પ્રાયશ્ચિતનો અધિકારી છે. માટે તમારાથી નથી થતું તો તમે હાથ જોડો કે હું કાયર છું, માર્ગ આ સાચો છે પણ હું નથી લઈ શકતો. જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર્ય, તપથી મોક્ષ પ્રમાય છે. આ જ કરવા જેવું છે. એમ માને તે શ્રદ્ધામાં સાચો છે. કોઈ પાસત્યા કે પડવાઈ સાધુ હોય તે ચારિત્રમાં કંઈક જાતના દોષો લગાડતા હોય તેને કોઈ શ્રાવક કહે, મહારાજ, તમે આ રીતે પાળો છો ? પણ એ તમારા દોષ છે. ભગવાનનો માર્ગ આ નથી. ત્યારે તે કહે છે કે ચારિત્ર તો અતિ ઉચું છે. ભગવાનનો માર્ગ અતિ દુર્લભ છે. હું ડીલો છું. હું નથી પાળી શકતો. જે યથાર્થ રીતે પાળે છે તેને ધન્યવાદ છે. આમ પોતાની કમજોરી કબુલ કરનારની શ્રદ્ધા સાચી છે. પણ ચારિત્રમાં પડવાઈ છે, પણ જે સાધુ પોતે શુદ્ધાચાર પાળતા નથી અને જે પાળે છે તેને દંભી કહે છે, પોતાનો જ માર્ગ સાચો છે એમ બતાવે છે, તે શ્રદ્ધામાં પણ ખોટો છે અને ચારિત્રથી પણ પતિત છે. ચારિત્ર પોતાનાં આત્મા માટે છે, નહિ કે બીજાને માટે અથવા પેટ ભરવા માટે પણ ચારિત્ર નથી. કેટલાકને એમ થાય કે સંસારમાં ઉભા રહેવા જેવું નથી. અહીં તો છાણેથી પાણે અને પાણેથી છાણે પછડાઈ એ છીએ. જોના કરતાં દીક્ષા લઈ લેવી સારી, તેમાં ક્યાંય ઉપાશ્રયમાં રહેવાનું ભાડું નહિ. ખાવા-પિવાની ચિંતા જ નહીં. રેશનીંગમાં ઉભા રહેવાનું નહીં. વળી બધા આદરસત્કાર કરે. મણુના માથા નમાવે. પધારો પધારો કહી ભાવ પૂર્વક મેવા મિષ્ટાન્ન ગ્રહેરાવે. આવી ભાવનાથી દિક્ષા લીધી છે. તેઓએ તો ફક્ત આજીવિકા માટે જ દીક્ષા લીધી છે. તો તેનું ઘર છોડીને નીકળવું તે ધિક્કારને પાત્ર છે. હું જે દીક્ષા લઉં તે મોક્ષને માટે છે. સંસારભાવ પોષવા કે પાંચ ઈન્દ્રિયોનાં વિષયને બહેલાવવા માટે દીક્ષા નથી. સકલકાર્યની સિદ્ધિ માટે, સકલ કર્મથી મુક્ત થવા માટે મારે દિક્ષા લેવી છે. એવું વિચારવું જોઈએ. અનંતાનુબંધી ક્રોધ-માન-માયા-લોભ, અપ્રત્યાખ્યાન ક્રોધ-માન-માયા-લોભ-પ્રત્યાખ્યાન-ક્રોધ, માન, માયા, લોભ. સમ્યક મોહનીય, મિથ્યા મોહનીય અને મિશ્રમોહનીય-આ પંદર પ્રકૃતિનો ક્ષય કે ક્ષયોપશમ કરે ત્યારે તે છદ્દે શુશ્રુષ્ઠાનકે આવે.

પંદર પ્રકૃતિ જય ત્યારે ચારિત્ર આવે. ચારિત્ર મોહનીય અને દર્શનમોહનીય એ બે મોહનીય કર્મની પ્રકૃતિ છે. દર્શન મોહનીયથી બોધી બીજ હજાય છે. અને ચારિત્ર-મોહનીયથી વીતરાગતા હજાય છે. ચારિત્ર મોહનીય જ્યાં સુધી હોય ત્યાં સુધી જીવનમાં વીતરાગતા નહીં આવી શકે. આમ બે ગુણને હજીવાવાળું કર્મ મોહનીય છે. અનંતાનુબંધીની ચોકડી ગઈ. એટલે અંશે વીતરાગતા પ્રાપ્ત થાય. અનંતાનુબંધી ચોક અને દર્શન ત્રિક જય ત્યારે સમક્ષિત પ્રાપ્ત થાય. ઉપરની સાત તથા પ્રત્યાખ્યાનીની ચોકડી જય એટલે દેશવિરતીપણું આવે.

તમે શ્રાવક છો. તમારે કેટલી પ્રકૃતિ ગયેલી હોવી જોઈએ ? ૧૧ પ્રકૃતિ ગઈ છે ? સામાયિકમાં સમભાવ કેળવ્યો છે ? સામાયિક એટલે સમભાવ. રાગ, દ્વેષ વગરનો ભાવ કેળવવો, શત્રુમાં કે મિત્રમાં સમાનભાવ આવવો જોઈએ.

એક વખત વલ્લભભાઈ કોર્ટનું કામ કરી રહ્યા હતાં. ન્યાયની અદાલતમાં વાદી-પ્રતિવાદીના મુકદ્દમા સાંભળી રહ્યાં હતાં. ત્યાં પોસ્ટમેન આવ્યો. તાર આપીને ગયો અને તાર વાંચ્યો. વાંચીને ખિસ્સામાં મુકી દીધો. બધાના કેસનો સારી રીતે ચુકાદો આપી દીધો. પુર્વવત્ બધું કામ વ્યવસ્થિત રીતે પતી ગયું. અને કોર્ટમાંથી નિવૃત્ત થયાં ત્યારે એક મિત્રે પૂછ્યું, તાર શાનો આવ્યો છે ? વલ્લભભાઈ પટેલ કહે છે, મારી પત્ની દેશમાં ગુજરી ગયા છે, તેનો તાર છે. બધા કેસ પતાવ્યા તે દરમિયાન તેમના મુખ પર જરા પણ ગમગીની ન દેખાઈ. પત્ની ગુજરી ગઈ તેનો તાર આવ્યો છતાં જરા પણ ચિત્તની વિહ્વળતા વિના, આંખમાં આંસુ લાવ્યા વિના પોતાની ફરજો બરાબર બજાવી. આવું સમતોલપણું આવા પ્રસંગોમાં તમે રાખી શકો ? સામાયિક કરનારા, વીતરાગને ભજનારા, રાગ એ દુરમન છે એમ કહેનારા આપણે. સમભાવને કેટલો કેળવી શક્યા છીએ ? પોતાનાં અંગત એવાં કારણો આવી પડે ત્યારે કેટલા ટકી શકીશું ? ધર્મ કેટલો રચ્યો છે તે અવસરે બબર પડે.

એક વખત વલ્લભભાઈ પટેલને એવો વિચાર આવ્યો કે શહેર છોડી પોતાના વતનમાં થોડો વખત રહી હવા ફેર કરી આવીએ. ત્યાં તેમને બામલાઈ થઈ. ભલેને દેશ મૂકી ગમે ત્યાં જઈએ પણ કર્મ-તો સાથે જ આવવાના છે. બામલાઈની એવી પીડા કે વાત જ મુકી ઘો. ગામડામાં તો ડોક્ટર કેવા અને વાત કેવી ? અસહ્ય વેદના થવાથી ગામલોકોને પૂછે છે કે અહીં બામલાઈ મટાડે તેવા કોઈ ડોક્ટર ખરાં ? ત્યારે ગામવાળા કહે છે, એક હજમ છે. તે બધાની બામલાઈ મટાડે છે તેમણે હજમને બોલાવ્યો. તે તો વલ્લભભાઈ પટેલને જોઈને જ ધુણી ગયો. તે કહે, તમારા જેવા મહાપુરુષને કેમ હામ ફાટી શકાય ? ત્યારે તેઓ કહે, તું જેમ કરતો હોય તેમ જ કરજે. મને જરા પણ વાંધો.

નથી. હજારો બે લોખંડના સળિયા લીધાં. અને સગડીમાં તપાવી લાલધુમ જેવા ક્યાં. ધગધગતા સળિયાનો ડામ બામલાઈ પર ચાંપી દીધો. પણ બામલાઈ કુટી નહીં. બીજો ડામ માર્યો. છતાં કંઈ થયું નહીં. હજારો ગભરાયો, અને કહેવા લાગ્યો : હજુ આને પાકવા ઘો. કુટતી નથી. તેઓએ જવાબ આપ્યો, તે પાકી જ ચલ્યું છે. લાવને તારો જીવ ન ચાલતો હોય તો મને આપ. અને ધગધગતા સળિયા હાથમાં લઈ એક પછી એક એમ સાત વાર ડામ પોતાની બંતે માર્યા. અંતે બામલાઈ કુટી ગઈ અને રગદળ દેહાતીત, તે જાનીના ચરણમાં હો વંદન અગણિત.”

દેહ જુદો અને હું જુદો એમ બોલવું ઘણું સહેલું છે. ન્યારે પ્રતિકુળતા આવે, શરીરમાં વેદના થાય ત્યારે ચિત્તની પ્રસન્નતા ન બચે તો દેહ છતાં દેહાતીત દશા છે. જેને આ દશા પ્રગટી નથી તેને મોક્ષ લેવો દુર્લભ છે. અનાદિથી શરીરને માર્ગ માન્યું છે. શરીર માર્ગ, હીકરો મારો, વહુ મારી, ઘરખાર મારાં, માણેક, મોતી, મોટર માર્ગ માર્ગ ને માર્ગ. આ બધાને માર્ગ માન્યું છે તેથી બંજવાડ ઉભો થયો છે. આ ન્યાં સુધી મોહનીય કમ છે, ત્યાં સુધી આસક્તિ છે. મારાથી સહન નથી થતું, ઘણું દર્દ થાય છે એવું ક્યાં સુધી થાય ? રાગભાવ છે ત્યાં સુધી. અનંતાનુબંધીનો રાગ છુટી જાય તો જડ ચૈતન્યના ફાડ્યા થઈ જાય. જડ સાથે કંઈ લેવા દેવા ન રહે. તેનો ગુણ મારામાં નહિ. મારો એનામાં નહિ, આ બધું કહેવા પુરતું નહિ. પણ પરિષ્ક-મનમાં ઉતરવું બેઈએ. પોતાને કાંટો વાગ્યો હોય અને બીજને શુભીએ દીધો હોય ત્યારે કહે કે એની શુભી કરતાં મારો કાંટો મોટો, બીજને ભગંદર થયું હોય અને પોતાને એક છુટી જાય તો જડ ચૈતન્યના ફાડ્યા થઈ જાય. જડ સાથે કંઈ લેવા દેવા ન રહે. તેની ગુણ મારામાં નહિ. મારો એનામાં નહિ, આ બધું કહેવા પુરતું નહિ. પણ પરિષ્ક-મનમાં ઉતરવું બેઈએ. પોતાને કાંટો વાગ્યો હોય અને બીજને શુભીએ દીધો હોય ત્યારે કહે કે એની શુભી કરતાં મારો કાંટો મોટો, બીજને ભગંદર થયું હોય અને પોતાને એક નથી. ફાડ્યા ને ફાડ્યા તેના ભગંદર કરતાં મારી ફાડકી મોટી છે. આ શરીર પ્રત્યેની

ગજસુકુમારનો દેહ ભડભડ બળે છે. છતાં ભગવાન કહે છે તેને આગ અડતી નથી. તેઓ શિતબીભૂત થઈ રહ્યાં છે. તેના આત્માને આગ સળગાવતી નથી. જડ ભુદ્ધ અને ચેતન ભુદ્ધ એ સમજણને જીવનમાં ઉતારી તે આત્મ નામ. જ્યારે આપણે જરી જરી વાતમાં હેવાઈ જઈએ છીએ, જરાક કાંઈક થાય તો આકુળ-આકુળ બની જઈએ છીએ. ક્યાંય ચેતન પડતું નથી. ગભરામણ થઈ જાય છે. વાંચું, ઘણું. સમસાર, પ્રવચનસાર વાંચું કે ભગવતી સૂત્ર વાંચું. બધું વાંચ્યાનો સાર શો કાઢ્યો? હવે જડ ચેતનના ભુદ્ધપણનો કરોને અનુભવ? દેહ છતાં દેહાતીત દશા કરી નાંખો. પડોશીના ઘરમાં ધી ઢોળાય તો મારે શું? તેમ શરીર તો એક પડોશી છે. હું એ બધાંથી ભુદ્ધો. આમ જ્ઞાતાદ્રષ્ટાનો ભાવ કેળવવાની જરૂર છે.

સિંહના જડખામાં ચવાતાં ચવાતાં, સાગરના મોજામાં ફંગોળાતા ફંગોળાતાં, શિલા સાથે માથાની ખોપરી કુટતાં કુટતાં કેટલાંય મહાપુરુષોએ કેવળ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું છે. ધોળી જેમ કપડાંને પછાડે, તેમ બે પગ પકડીને વેરી દેવતાઓ પહાડ સાથે અફળાવે છે. ફેદેફેદા ઉડાડે છે. તો પણ મોક્ષ મેળવે છે. કેવી અસહ્ય વેદના છતાં એમને નહીં. “હું તો જ્ઞાતાદ્રષ્ટા છું. દેહને માટે આત્માને અનંતવાર ખુવાર કર્યો છે. હવે એક વખત આત્માયે દેહ ભલે ખપી જાય.” અઢીદ્વીપ એટલે જંબુદ્વીપ. ઘાતકીખંડ દ્વીપ અને પુષ્કર અડધો અને બે સમુદ્ર-લવણ અને કાળોદધિ, તેમાં વાલાથ જેટલી જગ્યા પણ ખાલી નથી કે જ્યાંથી સિદ્ધ ન થયાં હોય. ૧૪ લાખ, ૫૬ હજાર અને ૯૦ નહીં જંબુદ્વીપમાં છે. કંચનગીરી આઢિ ૧૦૦ પર્વત છે. આટલા બધામાં અનંતકાળમાં પર્વતને કાંકરે કાંકરે અને નદીના ટીપે ટીપેથી સિદ્ધ થયા છે. તો કેટલાને દરિયામાં ઝીંક્યા હશે? કેટલાને ડુંગર સાથે અથડાવ્યા હશે? વેરી દેવતાઓ ઉપાડે ત્યારે છઠ્ઠા ગુણસ્થાને હોય અને પછી અપ્રમત્તદશા પ્રાપ્ત કરે. ક્ષાપકચ્છેણી-ક્ષાપકલાવ, કેવળજ્ઞાન, કેવળ દર્શનને પ્રાપ્ત કરી મોક્ષમાં જાય. વેરી દેવતા દુઃખ દેવામાં ખાકી ન રાખે. ત્યારે આત્માથી સાધકો કર્મના ભુકડા ઉડાડવામાં ખાકી ના રાખે. આવા અનંતસિદ્ધો આપણા માટે આદર્શરૂપ બન્યા. અરિહંતો પડકારીને કહે છે, તમને અત્યારે કોણ ચીંચોડામાં પીલે છે? તમારા શરીરની ચામડી કોણે ઉતારી છે? તો પછી તમને કેમ કોધ થાય છે? શા માટે કપાય કરો છો? તમારા આત્માનું શા માટે બગાડો છો? તમારે જન્મ-મરણના ફેરામાંથી છુટવું છે કે ફસાવું છે? કપાય ભાવ ઘટાડવા માટે સંયમ લીધો છે તો તેમાં કેટલા આગળ વધી રહ્યા છો? જરા વિચાર કરજો. સંયમને માર્ગે છે કે પતિત થતાં જાય છે? ભલે બીજાને ન સમજવી શકે, પણ પોતાના આત્માને સમજાવે તો પણ ઘણું છે. કેટલાંય બહારમાં વાણીનો વ્યવસાય ખૂબ કરશે, પણ પોતાના જીવનમાં શૂન્ય હશે. કેટલાંક પોતે તરે છે અને બીજાને તારતા નથી. કેટલાંક પોતે તરતા નથી ને

ખીજને તારે છે. કેટલાક પોતે તારતા નથી અને ખીજને પણ તારતા નથી. એમાં આપણો પોતાનો નંબર ક્યાં છે? ભગવાન નેમનાથ પધાર્યા છે તેઓ તિન્નાળ-ઠાર્યાળં પુસ્તાળં કોદિયાળં-મુક્તાળં મોયગાળં છે. પોતે તરે છે અને ખીજને પણ તારે છે. પોતે બોધ પામ્યા છે. ખીજને પમાડે છે. પોતે મુક્ત બન્યા છે. ખીજને મુક્ત કરે છે. આવા ભગવાન નેમનાથ પધાર્યા છે. નિષધકુમાર ભગવાનની વાણી સાંભળવા જાય છે. હાથ ભેડીને જમણા કાનથી ડાબા કાન સુધી એમ વ્રણ વાર પ્રદક્ષિણા કરે છે. વંદામિ જમંસ્સામિ વાંદે છે. પંચ અંગ નમાવી નમસ્કાર કરી મુણ સ્તવન કરે છે. હે પ્રભુ! આપ કલ્યાણકારી છો, મંગલકારી છો, પૂજ કરવા યોગ્ય છે. હું આપની પધુપાસના કરું છું. “ધમ્મમિ ખમાસમણો” ઘણા, વંદન કરવા માટે આ પાઠ બોલે છે. પણ સિદ્ધાંતમાં ક્યાંય વંદન વિધિ વખતે આ પાઠ આવતો નથી. સિદ્ધાંતની રૂએ તો તિસ્સુતોનો પાઠ બરાબર છે. નિષધકુમાર ભગવાનની વાણી સાંભળવા પોતાનાં સ્થળે બેસી ગયાં. ઠેઠાઠેલ કરે નહીં. હું રાજનો પુત્ર છું. મને આગળ સ્થાન મળવું જોઈએ. એવું અભિમાન લે નહીં. એક વખત સુરત શહેરમાં આનંદધનજી મહારાજ વ્યાખ્યાનનો ટાઇમ થતાં વ્યાખ્યાન શરૂ કરે છે. એક શ્રાવકે કહ્યું, મહારાજ, તમને ખબર નથી? નગરશેઠ હલુ નથી આવ્યા. એ પહેલાં વ્યાખ્યાન કેમ આપવા બેસી ગયા? મહારાજ પુઠું હાથમાં લઈને બેસે. નગરશેઠ આવે પછી વ્યાખ્યાન વાંચે! આવી નગરશેઠની સીફારસ મહારાજને શા માટે? યોગ્ય પરિષદ જોઈને અમારે વ્યાખ્યાન શરૂ કરવું જોઈએ. મહારાજે જવાબ આપ્યો. શ્રાવક કહે, એ નહીં ચાલે! કોના અપાસરામાં આપ રહ્યા છો? કોના ઘેરથી પાતરા ભરી આવો છો? શ્રાવકે જરા આવેશમાં આવી કહ્યું. આનંદધનજી વિચારે છે, શા માટે સાધુઓને શ્રાવક કહે તેમ કરવાનું? અમે શું શ્રાવકના રમવાનાં રમકડા છીએ કે શ્રાવક જેમ નચાવે તેમ સાધુ નાચે? આનંદધનજી મહારાજ કહે છે, આ તારો અપાસરો. મારે એની સાથે કાંઈ લેવા નથી. હું તો આ ચાલ્યો. મારે કોઈની સીફારસ જોઈતી નથી. ધર્મ કરવો એટલે અપાસરામાં જ કરવો એવું થોડું છે? ધર્મ તો જંગલમાં પણ થઈ શકે છે. એકલો હોય કે પરિષદમાં હોય, સુતો હોય કે જાગતો હોય, જંગલમાં હોય કે શહેરમાં હોય, ક્ષેત્રની સાથે મારે શો સંબંધ છે? મારે તો મારા આત્માની સાથે સંબંધ છે. એમ કહી આનંદ-ધનજીએ ચાલતી પકડી. શ્રાવકો જોઈ રહ્યાં. સાધુએ ઉપાશ્રયમાં ઉતરવાની આજ્ઞા શ્રાવકોની લેવાની રહે. બાકી તેના જીવનનાં એક એક કાર્યમાં ભગવાનની આજ્ઞા મોખરે હોય. નહિ કે શ્રાવકની? સાધુ જેટલો અપરિવ્રહી એટલો સુખી. એક વખત વહાણમાં કાણું પડી ગયું. સૌ એક હોડકામાં માંડ્યા ઉતરવા. એક બાઈની પાસે વધારે પડતું સોનું હતું. તેવું પોદણું લઈ તે ઉતરવા ગઈ, ત્યાં બેઢેન્સન જળવાયું અને પડીને ડૂબી ગઈ. જેટલા

પરિગ્રહના ઢગલા વધારે એટલુંદુઃખ પણ વધારે. છોકરાના છોકરાનું સાધુ કરવું છે. દીકરીના મોસાળા કરવા છે. એમ મમત્વમાં મુંઝવણ અનુભવતો આત્મા, સમાધિ ખોઈ બેસે છે. સાધુને એમ થાય કે કાપડ વિગેરે મારા માટે લીધું. મારા શિષ્યો માટે પણ લઈ લઉં. બહારગામ જે હોય તેને માટે પણ મોકલાવું. આવો આચાર સાચા સાધુનો ન હોય. જે જીવ મમતાના પોટલે પોટલા, ગાંસડે ગાંસડા બાંધે છે, તે રૂખી જવાનો છે. દ્રેઈનમાં ગમે તેટલું વજન લઈ જાવો તો ચાલે. પણ એરોપ્લેનમાં વધારે નહીં લઈ જવાય. કારણ કે ઉડ્ડયન કરવું છે. તેમ જેને મોક્ષમાં જવું છે તેને વજન ન ભેઈએ. તેને બંધન ન ભેઈએ. ચિત્તની પ્રસન્નતા એ સંયમી જીવનનું તાત્કાલિક ફળ છે. સાધુનું જીવન જ કેટલું હળવું, કેટલું સુખી હોય? ચિત્તની પ્રસન્નતા કેટલી બધી હોય? સવારનો વરસાદ પડતો હોય, બે વાગી ગયા, આહારપાણીનો ભોગ મળ્યો નથી, છતાં તેના મોઢા ઉપર એવી જ પ્રસન્નતા હોય. આ વરસાદ લાગ્યો જ છે. ઉપવાસ થઈ જશે! હવે તો જરાક જ વરસાદ આવે છે. નીકળો બહાર. લ્યોને પાત્રા. આવી આતુરતા, સાધુના જીવનમાં ન હોય. જેને સંયમ પાળવો છે તેને આહાર-પાણી મળે કે ન મળે, પણ મોઢા ઉપરની રેખા બદલાતી નથી. શરીર શરીરનું કાર્ય કરે. આત્મા આત્માનું કાર્ય કરે. જેનામાં આટલી સહનશીલતા હોય તે જ આરિત્ર પાળી શકે.

ભગવાન મહાવીર સ્વામીનાં ૧૪ હજાર સાધુ અને ૩૬ હજાર સાધ્વીજી, પાર્શ્વનાથ ભગવાનના ૧૬ હજાર સાધુ અને ૩૮ હજાર સાધ્વીજી. નેમનાથ ભગવાનનાં ૧૮ હજાર સાધુ અને ૪૦ હજાર સાધ્વીજી. પણ એક એક સાધુ રત્નની માળા જેવા.

દારિકામાં નેમનાથ પ્રભુ બિરાજમાન છે. સુપાત્ર સાધુનો પરિવાર તેમની સાથે છે. ત્યાં નિષધકુમાર વંદન કરી વ્યાખ્યાન સાંભળવા બેસે છે. સ્વાતિ નક્ષત્રના વરસાદનું પાણી છીપમાં પડે અને મોતી થાય. પણ સ્વાતિ નક્ષત્રના પાણીને જે છીપ ઉછળીને ગ્રહણ કરે છે, તે ભૂમ મોંઘા મોતીને ઉત્પન્ન કરે છે. અને ઉછળા વિના પડ્યા પડ્યા પાણી ગ્રહણ કરે છે તેમાં ફટકીયા મોતી થાય છે. કેટલાંક વ્યાખ્યાન સાંભળે છે, પણ આળસમાં, કેટલાંક મગાસાં ખાતાં ખાતાં સાંભળે છે. જ્યારે કેટલાંકના હૈયામાં હવે શું આવશે એમ અંદરથી ભિંમિ ઉછળતી હોય, અપૂર્વ લાવો ભગતાં હોય, એમ લાવપૂર્વક જે સાંભળે છે તે તત્વના અમૂલ્ય રત્નોને પ્રાપ્ત કરે છે. વ્યાખ્યાન સાંભળવાની ભૂખ ભગવી ભેઈએ.

નિષધકુમાર લાવપૂર્વક સાંભળે છે. કાંઈક પામી જવાની રૂચી ઉઘડી છે. ભગવાનની અમોઘ દેશના તેમના જીવનનું કેવું પરિવર્તન કરશે તે અવસરે કહેવાશે.

નિવધકુમાર ભગવાન પાસે જાય છે. નેમિનાથ પ્રભુ ઘટઘટની, સમય સમયની અને મન મનની વાત જાણે છે. દરેક જીવોમાં કેવા ભાવો રમે છે, કેવા અધ્યવસાય છે, એ એક સમયમાં જાણે દેખે છે. નિવધકુમાર ત્રણવાર આદાનપ્રદાન કરી વંદના કરે છે. ભગવાનનું શરણ સ્વીકારે છે. ભગવાન દ્વીપ સમાન છે. એમણે બંધનથી છૂટવાની જે વાત કરી છે, એ વૈરાગિકો પણ કરી શકતા નથી. માણસો દરિયાના પેટાણમાં સખમરીન દ્વારા ફરી વળ્યાં. આકાશમાં ઉડ્યન કર્યું. ભૂમિને પણ ખૂંદી વળ્યા. દુનિયા પાસે રેડીયો, ટેલીવીઝન અને રોકેટ આવ્યાં. ચંદ્ર ઉપર જવા કરોડો રૂપિયા ખર્ચ્યા. પણ આ બધું કરવા છતાં શાંતિ કેટલી મળી? ક્રોધ, મોહ, માયા, લોભ કેટલા ઓછા થયા? રાગ ઘટયો? ઈર્દ્રિયદમન કર્યું? અખજોની મિલકત હોય તો પણ સાથે શું લઈ જવાનું છે? પરમાં આખી જીંદગી ખરચી નાખી. સ્વ માટે કાંઈ કર્યું નહીં. પરમાં જીંદગી ખરચી નાખી પણ તેમાંથી સુખ કાંઈ મળ્યું? કેટલા સાધનો વધ્યાં અને કેટલો વૈભવ વધ્યો? છતાં સુખ ન મળ્યું? આંતરિક વિજય વિના સાચું સુખ મળી શકતું નથી. સાચો વિજેતા તે છે જે પોતાના આત્મા ઉપર વિજય મેળવે છે.

“મહા સંગ્રામમાં જીતે જે યોદ્ધો હસ લાખને તેથી શ્રેષ્ઠ દુરાત્માનો વિજેતા જય મેળવે.”

હસ લાખ સુલટ એક તરફ ઉભા હોય અને સામે એક વાસુદેવ ઉભા હોય, તો પણ વાસુદેવ એકલા હાથે તે બધાને જીતી વિજયી બને છે. પણ સાની પુરૂષો કહે છે, ખરો વિજેતા એ છે કે જે પોતાના આત્માને જીતે છે. ગમે તેટલા રાજપાટ, વૈભવસુખો મળ્યાં હોય, એક છત્રે છ બંડનું રાજ્ય ચલાવતાં હોય, તેની હાકે બધા થર થર ધ્રુજતાં હોય તેવા પણ સ્ત્રી પાસે દાસત્વ સ્વીકારે છે. કિંકરની જેમ નાચે છે. મોહ-માયામાં ફસાયેલાને રાગ રોવડાવે છે. સંસારમાં આસક્ત થએલા જીવો મરતાં મરતાં પ્રભુને યાદ નહીં કરે પણ પેટી પટારા તિબ્બેરીને યાદ કરે છે. ભગવાન નેમનાથનું પદાર્પણ ભમત્વના કચરા કઢાવવા માટે, જીવનનું નવસર્જન કરવા માટે ઉર્ધ્વગતિમાં લઈ જવા માટે થાય છે. મહાપુણ્યના ઉદયે પ્રભુનો ભેટો થાય છે. વિહાર કરતાં એક ગામથી બીજે ગામ પધાર્યા છે. જેને મોક્ષ જોઈએ છે, જેને સંસાર અનિત્ય અને પૈસો દુર્ગતિના દરવાજા દેખાડનાર છે, એવું લાગે છે. અશાશ્વત એવા પરપુદ્ગલમાં સાચું સુખ છે જ નહીં એમ જેને લાગ્યું છે તેને ભગવાનની વાણી પચે છે.

“દુઃખમાં સુખની કરી કલ્પના દુઃખીયારા થઈ ફરતા,
ભવ ભવ ટેરી બૂખ ન ભાંગી બ્રમણ્યમાં ડગ ભરતા,
અમે અધિકારમાં અટવાયાં અને અસાને અથડાયા,
મદ મત્સર ને માયામાંથી મુક્ત કરે જનરાયા,
અમે રાગ દ્વેષથી રંગાયા અને કલેષ ભરેલી અમ કાયા,
મદ મત્સર ને માયામાંથી મુક્ત કરે જનરાયા.”

હે જિનેશ્વરદેવ ! અમારી અનાદિ કાળથી કેવી ખોટી બ્રમણ્ય છે ? જે દુઃખ છે એમાં અમે સુખની કલ્પના કરી છે. દુઃખમાં પીડાની સખળતા હોવા છતાં તેમાં સુખ માન્યું છે. કુતરો હાડકું ચાટે છે. પોતાના જડબામાંથી લોહી નીકળે છે, છતાં હાડકામાં સુખ છે એમ તે માને છે. પોતાના લોહીના સ્વાદને હાડકાનો સ્વાદ સમજે છે. પૈસો પરિવાર સ્ત્રી પરિગ્રહ મૈથુન આદિમાં જીવે સુખની કલ્પના કરી છે. કોઈને વધારે સુખી જોઈ આવું મને ક્યારે મળે એવી ભાવના થઈ આવે છે. બીજાના વૈભવની ઈર્ષ્યા થાય છે.

એ મિત્રો હતા. રાજ મનોરથ એવા સેવે કે આપણે ત્યાં મોટર હોય, બંગલા હોય, સીઓ હીરાના દાગીના પહેરીને ફરતી હોય તો કેવો આનંદ આવે ! બંનેએ મહેનત કરી પુરુષાર્થ કર્યો, અને ભાગ્યે યાદી આપી અને બંનેને ઘરે બળે મોટરો આવી, બંગલા બંધાવ્યા. ઘરેણાં વસ્ત્રોથી સ્ત્રીને શણગારી, અભિલાષા પુરી થઈ. કેમ, હવે તો મજા છે ને ? હવે તો મોટર આવી અને આપણા બંનેને જે જોઈતું હતું તે બધું મળ્યું ! એક દિવસ એક મિત્રે બીજા મિત્રને પૂછ્યું, પણ પેટો મિત્ર કહે છે. “આમાં શી મજા છે ? મજા તો મને મોટર મળી જાય, તું બસની લાઈનમાં ઉભો હોય અને હું તને બોલાવું મીસ્ટર ! ચાલ બેસી જા.” આમ થાય તો મને આનંદ આવે, બાકી આપણને બંનેને સરખું મળ્યું એમાં શું ? ભૌતિક વૈભવમાં જીવો આવી હરિક્ષાઈ કરે છે. પણ ધર્મમાં હરિક્ષાઈ કરે તો ઉદ્ધાર થાય ઉપવાસમાં, પ્રત્યાખ્યાનમાં, બ્રહ્મચર્યની બાધામાં હરિક્ષાઈ કરો, આંતરનો વૈભવ અખૂટ છે તેને ઉગ્રાડો તો શહેનશાહનો વૈભવ પણ ફીકો લાગશે. આંતર-વૈભવનું દર્શન થયું ત્યારે ચક્રવર્તીઓએ છ બંડની રિદ્ધિ એક બળખાની માફક ફેંકી દીધી ! બહારથી ફેંકી દીધું નથી પણ અંદરથી ફેંકી દીધું. જ્યારે અંદરથી વાસના છુટી જાય છે ત્યારે એર આનંદ આવે છે. આંતર વૈભવને મેળવનાર મુનિ સર્વાર્થસિદ્ધના સુખને ઉલ્લસી જાય છે. આજના સાધુઓને પૂછો, તમને કેટલું સુખ મળ્યું ? આત્માનો શો અનુભવ થયો ? મોટા ભાગનાં સાધકોને આંતર દર્શન નથી થયું, કારણ કે બહારમાં પડી ગયા છે. મારે મોટાની ઓળખાણ, નાણાં પ્રધાનની ઓળખાણ, મારા વ્યાખ્યાનમાં ડોક્ટરો આવે અને મારે વકીલો સાથે પણ એટલી જ ઓળખાણ છે. જો તારામાં ધર્મ પરિણમ્યો હોય તો દેવતાઓ તને નમસ્કાર કરે કે તને મીલ માલીકો, ડોક્ટરો, વકીલો

ઝોળખે એમાં શી મોટી વાત છે? તું હીરાની વીંટીવાળાને કે મોટરવાળાને મોટો માને છે, પણ તે ખવાઈ ગયો છે. તે દયાને પાત્ર અને દુર્ગતિનો મહેમાન છે. ભગવાને કહ્યું છે જે ભીખારી છે, ખાવા કાંઈ મળતું નથી. ભુખ દુઃખ અને પરિતાપ સમભાવે સહન કરે છે તે અકામ નિર્જરાથી મરીને દેવલોકમાં જાય છે. અને જે આરંભ સમારંભ કરે છે, તેમાં જ આસક્ત રહે છે તેને મૂર્છારૂપી પરિશ્રદ્ધ નડેલાં લઈ જાય છે. તમને મોટાનો મોહ શો છે? ભારે કમીને તમે મોટા કહો છો? જેને ધર્મ રૂચતો નથી, જે સામાયિક-પ્રતિકંભણ કરનારની મશ્કરી કરે છે, જેને ભગવાનની શરણાગતિ સ્વીકારવી નથી, એનો મોક્ષ ક્યારે થશે?

“પડદે રહેતી પદમણી, ને ના લીધું પ્રભુનું નામ,
કર્મે સજીં કૂતરી, એને હુંદે આખું ગામ.”

સોનાના કડાઓ, હીરાના ઢાગીનાઓ, મોટીના ઝુમખાઓ પહેરનારી, સિંહાસન ઉપર બેસનારી, કોઈ ભીખારી આવે ત્યારે તેનો તિરસ્કાર કરે તો તેને કૂતરાનો અવતાર મળે છે. કોઈ દાળામાં લેવા આવે તો શું કહે છે, ખાવા બનાવી દેવા છે? હજાર બે હજાર આપવામાં શું ખાવા થઈ જવાના છે? પણ મમત્વ કેટલો છે? સાથે લઈ જવાતું નથી, નહિ તો બાપ તેના પુત્રો માટે એક પાઈ પણ મુકીને ન જાય. તમે તમારી મિલકતનાં ચાર પુત્રોના ચાર ભાગ પાડો છો પણ ધર્મનો પાંચમો ભાગ પાડો છો? તમારા વ્યસનમાં અને ફેશનમાં કેટલા પૈસાનો ખર્ચ કરો છો? ધર્મ માટે કાંઈ કરો છો? રેડીયો નથી તો ૭૦૦ રૂપિયાનો રેડીયો લેશો. અઘતન કોઈ સાધન નહીં હોય તો ખુંચશે પણ ઘરમાં ગુચ્છો નથી. ધર્મના ઉપકરણો કે પુસ્તકો નથી. તે ખૂંચે છે? ધર્મની જે ભાવના જોઈએ એ નથી. સાડલા ૧૦૦ થી ૨૦૦ના પહેરશે પણ પાથરણા કે ગુચ્છા સારા નહીં હોય. ધર્મક્રિયાના-પૌષ્ઠના સાધનો તરફ ઉપેક્ષા સેવશે. પહેલાના શ્રાવકો ઘરમાં પૌષ્ઠશાળા રાખતાં. આજે તમારે ત્યાં એક રૂમ એવી ખરી કે જ્યાં ધર્મની પ્રવૃત્તિ સિવાય બીજી કોઈ પ્રવૃત્તિ ન થાય? આજે પૌષ્ઠ શાળાનું સ્થાન સંડાસે લીધું છે. ધર્મ કરવા માટે તમે ધર્મ સ્થાનકો બાંધ્યા. અહીં પણ આવનારની સંખ્યા કેટલી છે? દરરોજ પ્રાર્થના થાય છે, પણ તમારા બધાની હાજરી હોય છે? પ્રાર્થના કરવા જેવી છે તેમ તમને લાગે છે? છોકરાએ દુધ પીધું કે એમને એમ સ્કુલે ઉપડયો? આવું પૂછો છો. પણ સવારમાં માળા ગણી પ્રભુ સ્મરણ કર્યું? એવા પૂછનારા કેટલા? કૂવામાં હોય તો અવેડામાં આવે ને! તમારામાં જેવા સંસ્કાર હશે એવા છોકરા ઉપર પડશે. તમે તમારા ધંધામાંથી-પ્રવૃત્તિમાંથી નિવૃત્ત નથી થતાં અને ધર્મ કરતાં નથી તો પુત્રને શું કહો?

“આગળ ધંધો પાછળ ધંધો, પણ ધંધામાંથી ધર્મ કરી લે તે સાહેબનો બંદો.”

ધંધો તો સદાય તમારી સાથે રહેવાનો જ છે, પણ ધર્મ કરવાનો આવો અવસર

કરી કરી નહીં આવે. જોને અગમ નિગમનું જ્ઞાન નથી, અજ્ઞાનના અધિકારમાં અટવાયેલા છે, તે સાચી શાંતિ-આખાદી ક્યાંથી મેળવી શકે? ભગવાનની શરણાગતિ સ્વીકારવામાં સાચી શાંતિ છે. પણ તમારો એક ક્યાં જાય છે? પ્રભુ તરફ કે પૈસા તરફ? સંત તરફ કે સંતતિ તરફ? ધન તમારો પરલોક સુધારશે? ધન કદી પરલોક સુધારશે નહીં. કર્મનો નાશ કરશે નહીં. પ્રાર્થનાથી ક્ષણ માત્રમાં અનેક ભવથી સર્જાયેલાં કર્મો નાશ પામે છે. એક નાનકરો બોમ્બ કેવી ધરતી ધ્રુજાવે છે! ગામના ગામને બદલે રાજ્ય અને ઇંટોડાના હગલા કરી નાખે છે. આવા પ્રાર્થનાના બોમ્બમાં પણ ગજબની શક્તિ છે. પ્રાર્થનાના બોમ્બથી ક્ષણ વારમાં પાપનો ક્ષય થઈ જાય છે. પ્રાર્થનાનો સાચો રસીચો દુનિયાને ભૂલી જાય, ખેરી છોકરાને ભૂલી જાય. પ્રાર્થનામાં એટલો રત થઈ જાય કે જોને ભગવાન જ દેખાય. ભગવાને જે માર્ગ ચીંધ્યો છે એ માર્ગે જવા તૈયાર થઈ જાય ભગવાન લોભિયા છે. હું તો અજ્ઞાની અને ભટકતો બિખારી છું. ભગવાનમાં કેટલી શક્તિ છે. હું તો સાવ પામર છું. જ્યારે પ્રભુની મહાનતાના અને આપણી પામરતાના દર્શન થાય છે. ત્યારે અહીં યોગણી જાય છે. અહમ્ભાવમાંથી ક્રોધ જન્મે છે. માટે જ્ઞાની નમ્ર બનવા ફરમાવે છે. હે પ્રભુ! ક્યાં તારૂં વિરાટ સ્વરૂપ અને ક્યાં મારૂં વામણુ રૂપ! ક્યાં ભગવાનનું અનંત જ્ઞાન અને ક્યાં મારૂં પોપટીયું જ્ઞાન! નમ્રતાના-નિર્મમત્વના અભાવે આજ સુધી આપણે રબડપટ્ટી જ કરી છે. જ્યાં ગયા ત્યાં મારૂં મારૂં કરી મમત્વ જમાવ્યું છે.

जेसिं कुलं समुत्पन्ने जेहिं वा संवसे नरे,

मम्माइ लुप्पई बाले, अन्नमन्नेहिं मुच्छइ ॥ सू. १-१

જ્યાં જ્યાં ગયો ત્યાં ત્યાં જીવે મારાપણું જ બીછાવ્યું છે. એક કબુતર માળો નાખે તો બીજું આવી તેને પીંખી નાખે છે. “તારા નેવાના પાણી મારા ઘરમાં આવે છે.” આવી નમાલી બાબતમાં કેટેઈ ચડે છે, બીજાએ મારૂં આટલું નુકશાન કયું” એ દેખાય છે પણ મારા આત્માનું મેં કેટલું બગાડ્યું એ ખબર છે? જીકું બોલીને, હાડ, જુગાર, વેશ્યાગમન વિ. અનેક દુષ્ટ કર્મ કરીને તે કેવા કર્મ બાંધ્યાં છે? હવે આવા ભાવો ન સેવવા હોય તો ભગવાનને ચરણે જા. ભગવાન સંસાર ભાવથી વિરક્ત થયેલા છે. તેથી સત્ય માર્ગનું સત્ય દર્શન કરાવે છે.

“अन्धे को अंधे भीले डैसे हीये छुडाय, अन्धेको छुटो भीले पलमे हीये छुडाय.”

જે અંધાએલો છે તે બીજાને છોડી શકતો નથી પણ જે મુક્ત છે તે બીજાને મુક્ત કરી શકે છે.

એક બ્રાહ્મણ હતો. તે રોજ રાજાને ભાગવત સંભળાવવા જાય. રાજા તેને પાકું સીધું આપે અને રાજા બે સોના મહોર આપે. આમ કરતાં કરતાં એક વર્ષ વીત્યું. રાજાને એક

—વાર એમ થયું કે રોજ ધર્મ સંભળું છું, છતાં મારા હૃદયનું પરિવર્તન કેમ થતું નથી ? રાજાએ બ્રાહ્મણને આ વાત કરી અને કહ્યું, તમે મને આઠ દિવસમાં આ પ્રશ્નનો જવાબ આપો. જો આઠ દિવસમાં જવાબ નહીં આપો તો તમારા ઘરનું લીલામ કરી નાખીશ. આ બ્રાહ્મણ તો ઘરે ગયો. હવે ઘર એને જેલ જેવું લાગ્યું. ખાવાનું પણ ક્યાંથી આવે ! રાતના ઊંઘ પણ કેમ આવે ? તેનો પુત્ર પૂછે છે બાપુજી ! તમારા મોઢા ઉપર ઉદાસીનતા કેમ છે ? રાજાનો મારા પર કેવો ઉત્તરો છે. બાર મહિના સુધી રાજાએ કયા સાંભળી છે છતાં પરિવર્તન કેમ ન આવ્યું, એનો જવાબ માંગ્યો છે ? બ્રાહ્મણે પોતાની ઉદાસીનતાનું કારણ કહ્યું. આ સાંભળી પુત્રે કહ્યું : આમાં શું હતું ? આનો જવાબ હું આપીશ. તમે જવાબ આપતા નહીં. રાજાએ આઠ દિવસ પછી ફરી પૂછ્યું. કેમ શુકલજી ! મારા પ્રશ્નનો જવાબ આપો છો ને ? શુકલજીએ કહ્યું : મહારાજ, મારો દીકરો આપને જવાબ આપ્યો. બ્રાહ્મણ પુત્રને બોલાવ્યો અને રાજા, શુકલજી અને તેનો દીકરો બગીચામાં ગયાં. અને દીકરાએ રાજાને કહ્યું. હું આપને કહું તે પ્રમાણે કરવું પડ્યો. થોડીવાર માટે મારો ગુનો માફ કરજો. રાજા કહે છે બલે. પછી એક ઝાડ સાથે રાજાને બાંધ્યો અને ઝાડ સાથે પોતાના આપને બાંધ્યો અને વચમાં પોતે ઉભો રહ્યો. અને રાજાને કહે છે. તમે મારા આપને છોડાવો ! રાજા કહે છે હું બંધાયેલો છું. કેવી રીતે છોડાવું ? પછી પિતાને કહે છે “તમે રાજાને છોડાવો” બ્રાહ્મણે પણ એજ જવાબ આપ્યો. હું જ બંધાયેલો છું. કેવી રીતે છોડાવું ? ત્યાર પછી બ્રાહ્મણ પુત્ર રાજાને તથા પિતાને છોડે છે. અને કહે છે. રાજન્ ! આપ આપના રાજ્યમાં, મિલકતમાં અને રાજરાણીઓમાં મુગ્ધ છો તેમ મારા પિતાશ્રી પણ સ્ત્રી-પૈસા-પરિવાર વિગેરેમાં લુપ્ત છે. સંસારની આસક્તિથી બંધાયેલા બીજાને કેવી રીતે મુક્ત કરે ? જો કોઈ નિર્લેપી અને નિરાસક્ત પુરુષ આવે તો આપને છોડાવી શકે. તેના ચારિત્રનો આપના પર પ્રભાવ પડે. તેની વાણી હૃદયમાં ઓતપ્રોત ઉતરી જાય અને જીવન પરિવર્તન કરવાની તાલાવેલી લાગે. હું મુક્ત હતો તેથી મેં તમને બંનેને છોડ્યા. તેમ જ મુક્ત હોય તે બીજાને છોડાવી શકે. ભગવાન નેમનાથ બંધનથી સર્વથા મુક્ત છે. તેઓએ બંધનને ફેંકી દીધા છે, એ બધાને છોડાવી શકે છે. તેઓના એક એક શબ્દમાં ઘણા ભાવો છે. અંદર ડુબકી મારે એને આંતરવૈભવ પ્રાપ્ત થાય.

દરિયાનાં પેટાળમાં રત્નો સમાયેલા હોય છે. પણ તેને પ્રાપ્ત કરવા મહેનત કરવી પડે છે. કવિ એક કવ્વના કરે છે. હે દરિયા ? તું ખારો છે. તારું પાણી ખારું છે, બધી નદીના પાણી તું લે છે. પણ કોઈને આપતો નથી તારા પેટાળમાં હીરા માણેક છે. છતાં તું કોઈને આપતો નથી. કેટલો કંગુસ છું તું ! ત્યારે દરીયો કહે છે. હું ઋતુમાં વાદળીયો રૂપે પાણી ભરીને મીઠું પાણી જગતને આપું છું. હું જગત ઉપર મહાન ઉપકાર કરું છું. જો વરસાદ ન આવે તો બધાની કેવી દશા થાય ? ઉચ્ચનીચનો લેદ રાખ્યા વગર બધે મારાં શિતળ જળ વરસાવું છું. મારા પેટાળમાં અનેક રત્નો, મોતી વગેરે છે. ને એમ રત્ન

ને માથેક મળતાં નથી. મારામાં જે ડુબકી મારે છે તેને હું ન્યાહ કરી દઉં છું. પુરુષાર્થ કરે અને લઈ જાવ. વગર મહેનતનું મળે તેની કિંમત પણ શી હોય ? આપણે પણ ગુણ રત્નોને પ્રાપ્ત કરવા હશે તો હૃદયના વિરાટ સાગરમાં ડુબકી મારવી પડશે. જગતનું વિરમરણ કરવું પડશે. ધર્મ ક્રિયા કરતાં ચિત્ત એકાગ્ર કરવું પડશે. આવ્યા હોય સામાયિક કરવા અને પાકીટ ઘરે ભુલી આવ્યા. અરે ! ઘાટી લઈ જશે તો ! આવી ચિંતામાં સામાયિકમાં પણ ધ્યાન આપી શકતો નથી. સામાયિક કરે છે પણ મન ઘરે ભમતું હોય છે. મન અને કાયાના યોગને સ્થિર કરીને બેસવું જોઈએ. એક સામાયિકની કિંમત કેટલી છે ?

એક લાખ સેના મહારના દાન કરતાં શુદ્ધ લાવે કરાચેલી સામાયિક ચડી જાય છે. વ્યાસજી વ્યાખ્યાનની પાટે બેઠા છે, બધા ચેલકાઓ આવી ગયા છે, પણ વ્યાખ્યાન શરૂ થતું નથી. બધા ચેલકાઓ ઘુમપુસ કરે છે. “જ્યાં સુધી જનકવિદેહી નહીં આવે ત્યાં સુધી વ્યાખ્યાન નહીં આપે, ગુરુજીને પણ રાજાનો કેટલો મોહ છે ? આપણે સંસાર છોડીને આવ્યા તેની કિંમત નથી અને રાજ્યમાં લુપ્થ એવા રામને સારું મનાવવા આ પ્રમાણે કરે છે “આ વાત ગુરુજીએ સાંભળી પણ કાંઈ બોલ્યા નહીં” રાજા પધાર્યા અને વ્યાખ્યાન શરૂ થયું. વ્યાસ ઋષિ લખિધારી હતા. ચેલકાઓની સાન ઠેકાણે લાવવા લખિધને ઉપયોગ કર્યો. વ્યાખ્યાન ચાલુ છે. ત્યાં અધવચમાં એક માણસ જોરથી બૂમ પાડી કહે છે. “રાજાજી ! તમારો મહેલ સળગે છે, જલ્દી દોડો”, વ્યાસ ઋષિ તથા તેમના પરિવારનું રહેઠાણ પણ ત્યાંજ હતું. મહેલ સળગે છે તે સાંભળી ચેલકાઓ બધા ઉભા થાય છે. અને એક પછી એક બધા ચાલ્યા જાય છે. કોઈ કહે છે અમારું કમંડળ ત્યાં પડ્યું છે. કોઈ કહે છે અમારાં પાના ત્યાં છે, કોઈ કહે છે અમારાં વસ્ત્રો ત્યાં છે. જલ્દી દોડો-નહીં તો આપણું બધું સળગી જશે. જનકવિદેહી શાંતચિત્તે જરાપણ ઉદ્વેગ વિના પૂર્વવત્ બેઠા છે. તેમને વ્યાસ મુનિ પુછે છે રાજન ! તમારો મહેલ સળગે છે. છતાં તમે કેમ ઉભા ન થયા ? રાજા કહે છે. “જે સળગે એ મારું નહીં અને મારું હોય તે સળગે નહીં”. તમે વ્યાખ્યાન ચાલું રાખો. બધા ચેલકાઓ થોડીવારમાં પાછા ફરે છે. ગુરૂ પૂછે છે. આટલી વારમાં ક્યાં જઈ આવ્યાં ? ચેલકાઓ કહે છે. રાજાની પરશાળમાં આપણું બધું સળગતું હતું. એમ કોઈએ ખોટી અફવા ઉડાડી એટલે ત્યાં ગયા. પણ કાંઈ સળગતું નહોતું. વ્યાસજી પૂછે છે. રાજા તમારી સાથે આવેલા ? શિષ્યો કહે છે. ના, એ નથી આવ્યા. એ તો અહીંયા બેઠા છે.” ગુરૂ શિષ્યો ને કહે છે. તમે અરસ પરસ વાતો કરતાં હતા કે ગુરૂ વ્યાખ્યાન કેમ ચાલુ કરતાં નથી ? પણ જે પાત્ર સાંભળવા યોગ્ય હોય એને સંભળાવાય. તમે બધા જલ્દી ભાગ્યા, રાજાને કેટલો વૈભવ છે ? છતાં તેઓ અહીં બેસી રહ્યાં અને તમે દોડી ગયા. જેની પાસે ઘણું છે, છતાં તેનો મોહ નથી. તમે બહારનું છોડ્યું છે, પણ અંદરથી છોડી શક્યા નથી. રાજા નિર્લેપ

કમળ જેવા છે. એ જનકવિદેહી વ્યાખ્યાન સાંભળવા યોગ્ય છે. નિષધકુમાર ભગવાનની વાણી સાંભળે છે. અને હવે પાપો નહીં કરે એવો મનથી નિશ્ચય કરે છે. હવે પછી શું આવશે એ અવસરે કહેવાશે.

વ્યાખ્યાન નં. ૪૬

ભાદરવા સુદ ૧૫ ને શનિવાર તા. ૪-૬-૭૧

નેમનાથ પ્રભુ બિરાજમાન છે ત્યાં નિષધકુમાર આવે છે. આજે તેમના હૈયામાં અનેરો ઉલ્લાસ છે. દર્શન કરતાં હૃદયકમળ વિકસિત બને છે. નેમનાથ પ્રભુ દેશના આપી રહ્યા છે. દેવો સ્વર્ગના સુખો મૂકીને ભગવાનની વાણી સાંભળવા આવે છે. પ્રભુની સામે આવી (ઉભા રહી) નત મરતકે વાણી ઝીલી રહ્યાં છે. ભગવાન પાસે એવું શું હશે કે દેવો પણ તેમને સાંભળવામાં મુગ્ધ બને ?

મક્તામર પ્રણત મૌલિમણિ પ્રમાણા, મુચોતકં વલિતપાપ તમો વિતાનમ્
સમ્યક્ પ્રણમ્ય જિનપાદ યુગં યુગાદા, વાલમ્બનં મ્બજલે પતતાં જનાનામ્

ભક્તિવાળા દેવતાઓ બન્યાં તીર્થં કરના ચરણમાં નમે છે ત્યારે મુગટ પણ સાથે નમે છે. મુગટની અંદર રહેલા મણીઓ પણ વધારે પ્રકાશમાન થાય છે. ભગવાન પાપના સમુદનો નાશ કરનારા છે. ભવ સમુદ્રની અંદર પડતાં જીવને અવલંબનરૂપ છે. જીનેશ્વર દેવ સંસારી જીવોને બચાવે છે. પડતાં જીવને કોઈ આધાર આપે તો તે બચી બચ છે. જીવનભર બચાવનારનો ઉપકાર માને છે. તેમ ભગવાનનું જે શરણ ગ્રહણ કરે છે તે તરીને પાર થાય છે. અરિહંતનું, સાધુનું દર્શન એ મંગલ સ્વરૂપ છે. જે આ શરણને ગ્રહણ કરે છે. એ સંસારમાં દૂબતો નથી. છ ખંડના ભોક્તાએ છ ખંડમાં શરણની છાયા નિહાળી નહિ. તેથી ભગવાનના શરણને સ્વીકાર્યું અને વીતરાગના માર્ગે ગયા; ૬૪ હજાર સીઓ ત્રાણ-શરણ ન લાગી. મોટો બાદશાહ હોય કે મોટો વૈભવશાળી હોય, જન્મ, જરા અને મૃત્યુ તો બધાને છે. મરણ કોઈને છોડતું નથી. તો આ સંસાર શરણ-ભૂત કેવી રીતે થઈ શકે ? સાચું શરણ તો વીતરાગનું છે.

જન્મં દુક્ખં જરાદુક્ખં રોગાણિ મરણાણિય ।

બદ્ધો દુક્લો હુ સંસારો, જત્ય કીસન્તિ જન્તવો ॥

ગમે તેવા આબરૂદાર હોય-કીર્તિના કોટડા ચણ્યા હોય, જેનાં પડતાં બોલ ઝીલાતા હોય પણ જન્મ, જરા, મરણ અને રોગ તો તેમની પૂઠે જ પડ્યા છે. ગમે તેવા માંધાતા હોય, તો પણ ઘડીના છઠ્ઠા ભાગમાં ઉડી જશે. તેને કોણ બચાવી શકશે? સંસારમાં એકાદો જીવ તો એવો બતાવો કે તેની પાસે સ્ત્રી-પુત્ર, પરિવાર-ધનમાલ-મિલકત હતી તેથી તે બચી ગયો!

એક માણસ પાછળ સર્પ પડ્યો છે. આગળ માણસ અને પાછળ સર્પ જાય છે. સર્પ પાછીના રેલાની જેમ ચાલ્યો જાય છે. પેલા માણસ બચાવો બચાવો કહે છે. બીજા માણસને જોઈ ખૂમ પાડે છે, મને બચાવો, પણ એ કેવી રીતે બચાવે! કારણ કે બચાવા જાય તો તેને પણ કરડી જાય. દેડકા પાસે પહોંચે છે અને ખૂમ પાડે છે તું મને બચાવ. દેડકો કેવી રીતે બચાવે? દેડકો પણ સર્પનો ખોરાક છે. ભયંકર સર્પના ભયથી કોઈ બચાવી શકતું નથી. તમે પણ મરણના ભયથી બચવા માટે કોને શરણે જાવ છો? જેનાં તમે શરણું લ્યો છો તે પણ મૃત્યુ-કાળને આધીન છે. તે તને કેવી રીતે શરણ આપી શકે! જે છુટેલા હોય તે છોડાવી શકે પણ ગળાબૂડ ડુબેલા હોય તે કેવી રીતે માર્ગદર્શન કરાવવા સમર્થ નિવડે! અરિહન્તના, સિદ્ધના, સાધુના અને કેવળી પ્રરૂપિત ધર્મના શરણું લેવા જેવા છે. ઉપરના ચાર શરણ આદરવા, તે શરણાથી મૃત્યુજય બનાય છે. તો તે શરણ કેટલી વાર ચાઢ આવે છે! સાચું શરણ આ છે. પેલા શરણ પુન્યના ચોગે ટકવાવાળા છે. આયુષ્ય ખૂટે ત્યારે કાળ કોઈનેય છોડતો નથી. આ બધા શરણું લેવા જેવા નથી. તમને તો સ્ત્રીનું અને પૈસાનું શરણ ગમે છે. સંસાર સમુદ્રમાં કોણ ન ડૂબે? સ્ત્રી-પુત્ર પરિવારનું શરણું લે તે? ના

एसो पंच नमोक्करो सव्वपाव पणासणो ।

मंगलाणं च सव्वेसिं, पढमं हवइ मंगलं ॥

હાલતાં ચાલતાં-ખાતાં-પિતા-સ્વપ્નમાં નિરંતર આ શરણાનું રટન રહેવું જોઈએ. નવકાર મંત્ર પ્રાણપ્રિય થઈ જવો જોઈએ. ચાર શરણું પાંચ નવકાર મંત્રથી ગુંથાયેલા છે. નવકાર મંત્ર ગણે તેના પાપનો-નાશ થાય. એટલે શું દુઃખ ન આવે? ના, માત્ર એમ નહિ-નવકાર મંત્ર ગણવાવાળાના રાગ દ્વેષ ક્ષય થઈ જવા જોઈએ. તેથી સંસારના દુઃખો દૂર થાય છે. સાચું કળ રાગ દ્વેષ દૂર થવા એ છે. પહેલા રાગદ્વેષ હોય એવા ન રહેવા જોઈએ. પરંપરાએ દુઃખ-અગવડતાએ દૂર થાય. સૂર્ય જ્યારે તપે ત્યારે કીચડ ન રહે. કીચડ સૂકાઈ જાય છે. એમ નવકારમંત્ર ગણવાથી રાગ-દ્વેષ અને કષાયના કીચડ સૂકાઈ જવા જોઈએ. જે આ શરણું પ્રહણ કરે છે એ સંસાર-સાગરમાંથી તરી શકે છે. તેમજ મૃત્યુરૂપી ભયંકર સર્પના ત્રાસથી છુટી શકે છે. પેલા

માણસને દેડકો પણ બચાવતો નથી. એક ઝાડ ઉપર એક ગરૂડ બેઠું હતું. એ કહે છે. ભાઈ, દેડકાનું શરણ લેવું રહેવા દે. મારા શરણે આવ. હું તને બચાવીશ. ગરૂડનું શરણું સ્વિકારે તે સર્પના કૌપથી બચી શકે તેમ જીવ પણ સંસારમાં જન્મ-જરા અને મૃત્યુના ભયથી વ્યાકુળ થઈ રહ્યો છે તે વીતરાગ પ્રભુના શરણે આવે તો ભયમુક્ત બની શકે. નિષધકુમાર પણ બધાની સાથે ભગવાન નેમનાથ પાસે આવે છે. ભગવાનની દેશના સાંભળે છે. નેમનાથ પ્રભુ સંસારની અનિત્યતા, આત્માની નિત્યતા, પર્યાયની ક્ષણભંગુરતા, સ્વપરની વહેંચણી, જડ-ચૈતન્યના ભેદ વિજ્ઞાન, નવ તત્વનું સ્વરૂપ યથાર્થ રીતે સમજાવે છે. અનેક ભયો ભગવાનની દેશના સાંભળે છે જેટલી પોતાની તૈયારી હોય એટલું એ ગ્રહણ કરી શકે છે.

“ગંગામાં જે ગયું જળ, ગણાયું તે ગંગાજળ, ગટરમાં ગયું જળ, ગંદું તે ગણાય છે, ખારે દરિયે ગયું જળ, ખરેખરું ખારું થયું, છાશમાં જે ગયું જળ, છાશ થઈ જણાય છે, શેરડીએ સીંચ્યો રસ, થયો શેરડીના રસ રૂપ, ચુનામાં જે ગયું જળ, ચુના રૂપ થઈ ચણાય છે. એકજ આકાશની પેદાશ, દાખે દલપતરામ, જેને જેવો જોગ મળ્યો, તેવું તે જણાય છે.”

વરસાદ પડે છે. એ પાણી ગંગામાં જાય છે. તો ગંગાજળ થાય છે. ગટરમાં પડે છે, તો ગંદું થાય છે. આંખમાં જાય તો મીઠાશ રૂપે અને આંખકીમાં જાય તો ખટાશ રૂપે પરિણમે છે. ખારા દરિયામાં પડે તો તે રૂપ બને છે. શેરડીમાં પડેલું પાણી મીઠાશ પ્રાપ્ત કરે છે. સ્વાતિ નક્ષત્રનું પાણી સર્પનાં મુખે પડે તો ઝેર બને છે અને છીપમાં પડે તો મોતી પાકે છે. જેને જેવો જોગ મળ્યો એ પ્રમાણે પરિણમે છે. ભગવાનની વાણી સાંભળવાનો યોગ પુન્યાનુબંધી પુન્યના યોગે મળે છે. પણ અજ્ઞાની જીવ પૈસા પ્રત્યે પૂરેપૂરો સાવધાન છે. મોટર-ગાડી, બંગલા, ટેલીફોન, ટેલીવિઝન આદિ બધું એને જોઈએ છે. જે શરણુભુત નથી તેને લેણું કરે છે. અને જે હિતનું છે તેની દરકાર નથી. ધનના ઢગલા કરે છે પણ આ બધું અનિત્ય અને અશરણુ છે. કોઈ એક માણસને ધન, માલ-મિલકત, હીરા-માણેક-મોતી વગેરે ખૂબ આપો. સાત માળનો ફ્લેટ આપો. એક એક માળ પર ૨૦-૨૦ રૂમ હોય, ધાન્યના અઢળક ઢગલાં આપો, અને તેને કહી દો કે તારે એકલા રહેવાનું છે. એકલા માણસને ગમશે? તમને સુખ લોગવવું એકલા નથી ગમતું પણ મેળો જોઈએ છે. આટલા ઢાગીના પહેરૂં અને ભારે સાડી પહેરૂં પણ કોઈ જોનાર ન મળે તો મનમાં મુંઝાય. મારી સાડી કોઈએ જોઈ નહીં. પોતે જોઈને રાજ થતાં નથી. પણ બીજાને બતાવવા માટે પહેરે છે. જીવને દાસ, દાસી, સ્ત્રી, પુત્ર, પરિવાર બધું જોઈએ છે. એકલો શું કરે? માણસને સંગ દશા ગમે છે. અસંગ દશા ગમતી નથી. ભગવાન કહે છે. અસંગ દશાને કેળવીશ તો શાશ્વત સુખ મળશે. અનંત શાશ્વત સુખ લોગવવું એકલા સિદ્ધને ગમ્યું. અહીંના સુખમાં દુઃખના ભડકા છે. છોકરો તિરસ્કાર કરશે ત્યારે ઠેવું આકરૂં લાગશે? ઘરની સ્ત્રી પણ જો માણસ વચ્ચે અપમાન કરે અને કહે

બેસી રહો, વચમાં શું ટક ટક કરો છો? આથી દુઃખ થશે. “બધાને પાળ્યા, પોષ્યા, જે જોઈએ તે લાવીને હાજર કર્યું”, અને એ બધાં આ ઉંમરે માફ અપમાન કરે?” આવા અનેક વિચારો આવશે. આવું અપમાન સહેવા છતાં એતા વિના એ રહી શકશે નહિં. દુઃખને પણ સહન કરશે. અસંગદશા એ જીવનું સાચું સ્વરૂપ છે. માતાપિતા, પરિવાર, વૈભવ કંઈ ન જોઈએ. આ બધો પરભાવ છે. તે જીવને રખડાવનાર છે. આવી અસંગદશા ક્યારે કેળવશે?

“જડ ને ચૈતન્યની પ્રીત રે પુરાણી, અનંત જન્મારામાં કરી શી કમાણી,
મતિ માયામાં મુંઝાણી, આત્મ શક્તિ રે હુંટાણી,
શાંતિ નહીં રે મળે, ચેતન ચાલો રે હવે, સુખ નહીં પરમાં મળે.”

સંગનો રંગ જીવને અનાદિકાળનો છે. જ્ઞાની પુરૂષ કહે છે, જડ અને ચેતનનો સંબંધ અનાદિકાળથી છે. સંસાર અને કર્મસત્તા પણ અનાદિ છે. હવે નિજ સ્વરૂપમાં રમણ કરતાં શાંતિ મળે છે. સાચું સુખ મેળવવું હોય તો તું તારી મતિ સ્વમાં લગાડ. આજ સુધી મતિ માયામાં મુંઝાણી છે. કોઈ ઘરે મહેમાન આવ્યું હોય તો કહો છો, ‘માયા રાખજો, એટલે રાગ રાખજો.’ રાગ રાખવાનું કહો છો, પણ વીતરાગતાની વાતો કહી કરો છો? માયા એટલે પૈસા-કુછા તમારા ભુછા ઉડાવી દેશે. સાથે કંઈ આવશે નહીં જીવે પોતે કરેલાં કર્મ પોતાને ભોગવવા પડશે. ચક્રવર્તી છ ખંડની સાહ્યબી, શરીર, રાણીઓ બધું છોડી ચાલ્યા ગયા, એક કુટી કોડી પણ સાથે લઈ જઈ શક્યા નહિ. ત્યાં કોઈ સગાં, સાચીત નહિ થાય. વિભાવ દશામાં જોયા ખાતાં આત્મશક્તિ હુંટાઈ રહી છે. જીવ જેને સુખ માને છે એ સાચું સુખ નથી, હે ચેતન? હવે ચાલ સાગરનાં પાણીથી તૃપા ન છીપે. શાંતિ ન મળે. આત્મ ધરને હવે નિહાળ શરીરની ચિંતા કરવા વાળા કેટલા મળ્યાં, બધા શરીરની શાતા પૂછે છે. તમારી તબિયત કેમ છે? શરીરે જરા દુખળા દેખે તો તરત પૂછે છે. કેમ શરીર આટલું બધું ઉતરી ગયું છે? બંધા પાણી કેમ છે? આખર કીર્તિ કેવી છે? કાયા, કંચન અને કીર્તિની ચિંતા કરનારા ઘણા છે. પણ આત્માનું કોઈ પૂછે છે કે ઉપવાસ કેટલા કર્યા? ધ્યાનમાં સ્થિરતા કેટલી આવી? સ્વરૂપ રમણતા થઈ શકે છે? આત્માની ચિંતા કરવાવાળા કોઈ નથી. પણ લાઈ, આત્મા નિત્ય છે, શરીરાદિ અનિત્ય છે. એક પરમાણુ પણ તારૂં નથી.

અજ્ઞાની જીવ ઉપરનું મોડલ જીએ છે. પણ અંદરનું મશીન જોતા નથી. શરીર ઉપરનું મોડલ છે. આત્મા મશીન છે. કિંમતી આત્મા છે. શરીર તો નાશ થવાના સ્વભાવ-વાળું જ છે. આત્મા નિશ્ચયનયની દ્રષ્ટિએ સિદ્ધ જેવો છે. શુદ્ધ, પુદ્ગલ, જ્ઞાની અને દ્રવ્ય માફ સ્વરૂપ છે. હું જ્ઞાન દર્શનમય છું. વૈભવ-સામગ્રી એ પુદ્ગલના ઠંડારા છે. આખર રૂપીને દેખે છે તે પુદ્ગલનું એક પરમાણુ પણ માફ નથી. મારે મારી તપાસ કરવી

અને મારે મારી ઓળખાણ કરવી છે. જેટલો સંગ છોડશે એટલા લગવાનની નજીક આવશે. અનાદિ કાળથી શરીરનો સંગ ગમ્યો છે. તેને છોડવું ગમતું નથી.

“તન દુર્બલ હોને કે ભય સે, તુને તપ વ્રત કિયા નહીં,
સામાયિક એકાશન કરકે, શુદ્ધ ભાવરસ પિયા નહીં,
પુષ્ટ બનાયા જિસે રાતદિન, ખિલા પિલાકર લોજન પાન,
વહ શરીર બી તુએ છોડ કર, હો જાતા હૈ નષ્ટ નિદાન ॥

કોઈ કહે કે આજે તમારે મારે ઘરે જમવા આવવાનું છે. જો ન આવો તો તમને મારા છોકરાના સોગન છે. જમવા બધા અને ઘીનો લવચચતો શીરો તથા પુરી, ખમણ, પીરસે તો જમવા માટે ને? આ પદાર્થો તમારાથી જમાશે કે નહીં? ખૂબ આસક્તિ-પૂર્વક જમશો. પણ ગુરૂ કહે, આત્માને પુષ્ટ બનાવવો હોય તો ઉપવાસ કર, અઠમ લગાવી દે. તો તરત કહી દેશે એ મારાથી નહિં થાય. ખાવાનું નહિં થાય એમ કેમ નથી કહેતા? શરીરને જ પાળ્યું છે, પોષ્યું છે. ચોવીસે કલાક તેની જ સારવાર કરી છે. સોફામાં લાંબો થઈને સુવે, મખમલના ગાદી તકીયા પર આરામ કરો. પણ ઉભા ઉભા ૪૦ લોગરસનો કાઉસગ્ગ કરવાનું કહે તો મારાથી નહીં થાય. પૈસા મેળવવા માટે ડોક્ટરો ઓપરેશન કરે ત્યારે કેટલાક ઉભા રહે છે. પોલીસો ઉભા રહી નોકરી બબલે છે. દલાલો કેટલી હડીયાં કરે છે? એક જણ માંડ બેસી રહે. આમ પૈસા માટે, દેહ માટે બધું કરવું છે. પણ આત્મા માટે કંઈ કરવું નથી.

સુપૃષ્ઠાનો પુત્ર, રાવણનો ભણેજ, ચંદ્રહાસ ખડ્ગ પ્રાપ્ત કરવા બાર વર્ષ સુધી ઉંધે માથે લટકી રહેવાની સાધના કરે છે. એક દિવસ ઉપવાસ અને પારણે મુઠ્ઠી અડદના બાકળા ખાય છે. અંતે સાધના ફળી અને ચંદ્રહાસ ખડ્ગ આવી ગયું, આજે સાધનાનો છેલ્લો દિવસ છે. કાલે પારણું છે, તે વખતે લક્ષ્મણ આવે છે. અને તિલણુ ધારવાળું ચક્રચકાટ ખડ્ગ લેવે છે, પણ ઝાડીથી વિંટળાયેલ સાધકને ભેઈ શકતા નથી. તેઓ ખડ્ગ ગ્રહણ કરે છે. અને કેવું છે તેની પરીક્ષા કરવા ઝાડીમાં ઘા કરે છે. ત્યાં સાધક હણધી બચે છે. લોહીથી ખરડાએકું ખડ્ગ ભેઈ કોઈ નિરપરાધી મારાથી મરાઈ ગયો એ બાણી લક્ષ્મણને ખૂબ દુઃખ થાય છે. તેને રામચંદ્રજી કહે છે. તમે ગંભીર બૂલ કરી છે. મરનાર સાધકને ઉત્તર-સાધક આટલામાં જ હશે અને તે હમણાં આવશે. સાધકે જેના માટે આટલા વર્ષોની સાધના કરી તેના વડેજ તેનું મસ્તક કપાઈ ગયું. પૈસામાટે કાળાબજાર-દગા-ચોરી આદિ કરો છો પણ ખાનારા ખાઈ જશે અને કાળાં કર્મ તમારે લમણે ઝીંકાશે, ત્યાં તમારા કોઈ સગાં ભાગ પડાવવા નહિં આવે. સુપૃષ્ઠાના દિલમાં આજે આનંદ છે. પોતાના ખારા પુત્રની સાધના પૂર્ણ થઈ છે. અને ખડ્ગ પ્રાપ્ત થઈ ગયું છે. આજે પારણું છે. અનેક ખાદ્ય સામગ્રી ફળાદિ લઈ આવે છે. ત્યાં આવતા પોતાના પુત્રને મરેલો જુએ છે. અને તેના દિલમાં ખૂબ આઘાત થાય

છે. કોણ એવો દુષ્ટ-પાપી છે કે જેણે મારા પુત્રને માર્યો! ઘડી વારમાં મુઠ્ઠાં આવી ગઇ. શુદ્ધિમાં આવતાં પુત્રનાં મારનારને શોધવા નીકળે છે. અને પગલાં ગોતતી ગોતતી જ્યાં રામચંદ્રજી છે ત્યાં આવે છે. રામચંદ્રજી ઉભા છે અને રૂપરૂપના અંગાર જેવી એમની કાયા છે. બલિષ્ઠ અને કઠાવર દેહ છે. આ જોઈ તેને એમ થાય છે કે અરે! આ કેવો સુંદર પુરૂષ છે, આને હું વરૂં, ઘડીવારમાં મોહમાં અંધ બનેલી દીકરાના મૃત્યુને ભૂલી જાય છે. તેની પાસે વૈકીય લખ્ધી છે તેથી રૂપવતી બનીને રામચંદ્રજી પાસે જાય છે. વિકારનો વળગાડ કેટલો ખરાબ છે? એક સડેલી કૂતરી પાછળ કેટલાય કૂતરાઓ ભસે છે. ચારે ગતિમાં વિષયની ખણ્ણ બહુ ભયંકર છે. સુપ્રજ્ઞા રામચંદ્રજી આગળ આવી વિષયની માગણી કરવા બનાવટી વાત રજુ કરે છે. હે ઉત્તમ પુરુષ! આપ મને ગ્રહણ કરો. હું વિદ્યાધરી છું. એક વિદ્યાધર મને ઉપાડી જતો હતો. તેમાં બીજા વિદ્યાધરે મને જોઈ અને એ પણ મારા પર મુગ્ધ બન્યો. બંને વચ્ચે યુદ્ધ થયું. બંને સમાન બળવાળા હતાં. એકબીજાના શસ્ત્રથી બંને મરાયા. અને હું નિરાધાર અવસ્થામાં આપની પાસે આવી છું. આપ મારો અવશ્ય સ્વીકાર કરો. રામચંદ્રજી કહે છે, અરે આ એક સીતાની ઉપાધિ છે, એમાં તને ક્યાં રાખું? વળી મારે એક પત્નીવ્રત છે, માટે તું લક્ષ્મણ પાસે જા. પછી તે લક્ષ્મણ પાસે જાય છે, અને કહે છે, તમે મારા પતિ બનો, લક્ષ્મણ કહે છે, તમે પહેલા મારા ભાઈ પાસે ગયા એટલે તમે મારી માતા સમાન છો. હું આપને ગ્રહણ કરી શકું નહિ. માટે રામચંદ્રજી પાસે જાવ-એ જ યોગ્ય છે, મારી પાસે નહીં. આમ બંને એકબીજા પાસે મોકલે છે, અને આમથી તેમ હલસેલે છે, પણ કોઈ તેનો સ્વીકાર કરતું નથી. આથી સુપ્રજ્ઞાને ખૂબ ગુસ્સો આવે છે, અને ત્યાં દીકરો મરી ગયો તે યાદ આવે છે.

“ દુઃખના દરિયામાં ડુબવાને લાગ્યો, ડુબતાને સંતે આવીને ઉગાર્યો,
હતો સ્વરૂપથી અભણ, તેની કરાવી પીછાણ, ભવથી મુક્તિ રે મળે,
એતન ચાલો રે, હવે સુખ નહિ પરમાં મળે....

સંપૂર્ણ અસંગદશા સર્વશ્રેષ્ઠ છે. તેને પ્રાપ્ત કરવા સત્સંગની જરૂર છે. સંતો દુઃખના દરિયામાં ડુબતાને ઉગારી સ્વસ્વરૂપનું જ્ઞાન કરાવે છે. આજ સુધી સ્વરૂપથી અભણ હતો. તેની પીછાણ કરાવે છે. સત્સંગ જુલાબ રૂપે છે. પેટમાં કચરો હોય તો જુલાબ લેવાથી નીકળી જાય છે. તેમ જીવનમાં વિભાવભાવનો, સંગદશાનો કચરો છે તેને સત્સંગ દૂર કરાવે છે. જે ભગવાનને શરણે ગયો તેને સગા-સનેહી પરિવાર પર મુઠ્ઠાં ન રહે. ભગવાનને શરણે ગયેલાની સાધના સાંભળી છે? છોકરાને ડબ્બલ ન્યુમોનીયા થયો હોય તો એની મા રાતના ઉઝાગરા કરે છે. આત્મા માટે કોઈ દિવસ ઉઝાગરા કર્યા છે? શરીરને શણગાર્યું છે પણ શરીર ફગો ફેરો, શરીર તમારું નથી તો આટલો બધો

મોહ શો છે? આ તો ધુતારાપુર પાટણ છે. આ દુનિયામાં બધા હુંટારા છે. બધા સ્વાર્થના સગા છે. તમે ક્યાં ઉભા છો! મોહની છાયામાં આવી ગયા છો, મોહ દશામાં આવી ગયા છો. રાગદ્વેષને જ પોખ્યા છે. આત્મા માટે કદી વિચાર કર્યો નથી. લગવાન સાચો માર્ગ બતાવે છે.

બાલી અણગારે શુભ્રચણ સંવત્સર તપ કર્યો. તેમાં પ્રથમ માસે એકાંતર ઉપવાસ કરે. દિવસે સૂર્યની આતાપના લે. આખો દિવસ ઉકડું આસને રહે. રાત્રે વીરાસને-એટલે ખુરશી પર બેઠા હોય અને કોઈ ખુરશી લઈલે તો પણ એ જ સ્થિતિમાં રહેવું તે વીરાસન કહેવાય. રાત્રે વસ્ત્ર રહિત બની ધ્યાન ધરે આમ રાત્રિ દિવસ સ્વાધ્યાય અને ધ્યાનમાં પસાર કરે. બીજે માસે છકૂ છકૂના પારણા કરે. ત્રીજે માસે અદમ અદમના પારણા કરે. એ રીતે સોળમે માસે સોળ ઉપવાસના પારણે સોળ ઉપવાસ કરે. આજે તો એક પૌષધ કર્યો હોય તો પણ દિવસે બે કલાકની ઉંઘ લે. અહીં ઘરનો થાક ઉતારવા આવો છો કે સાધના કરવા?

લગવાનનાં એક એક સાધુ આત્માર્થી-મોક્ષાર્થી છે. લગવાનનો ધોધમાર બોધ વહી રહ્યો છે. સાધુઓ, શ્રાવકો સમકિતીજીવો આદિ અનેક લગ્યો વાણીનું પાન કરી રહ્યા છે. સૌ સૌની લાયકાત પ્રમાણે ગ્રહણ કરે છે. નિષધકુમાર પણ ધર્મ દેશના સાંભળે છે. હવે શું આવશે તે અધિકાર અવસરે.

વ્યાખ્યાન નં ૫૩

ભાદરવા વદ ૧ રવિવાર તા. ૫-૬-૭૧

બારમા ઉપાંગમાં નિષધકુમારનો અધિકાર ચાલે છે. નિષધકુમાર પ્રભુ પાસે પહોંચ્યા છે. પ્રભુ દેશનામાં બે પ્રકારના ધર્મ બતાવે છે. (૧) આગાર ધર્મ. (૨) અણગાર ધર્મ. સર્વ વિરતી એ સાધુનો અણગાર ધર્મ છે. જ્યારે શ્રાવકનો ધર્મ એ આગાર ધર્મ છે. બંને ધર્મ શા માટે છે? આત્માને પરમાત્મા બનાવવા માટે આ ધર્મ છે. કર્મને ટાળવાની અપ્રમત્તદશાને પ્રાપ્ત કરવાની આ પ્રયોગશાળા છે. પ્રયોગ જેટલા પ્રમાણમાં સફળ એટલો આનંદ થાય. માનવજીવન એટલે આત્મશુદ્ધિની પ્રયોગશાળા. જેટલે અંશે પુરુષાર્થ ઉપડે. તેમાં જેટલી સફળતા પ્રાપ્ત થાય તેટલો આત્મા ઉંચે જાય. આત્માનું અસલી સ્વરૂપ નિર્વિકારી છે. આપણે વિભાવ દશ માં પરચા છીએ. કોઈ મનાવી લે કે,

હું સિદ્ધ જેવો છું. સિદ્ધને તપ, જપ અને ધ્યાનની જરૂર નથી. એમ મારે પણ કાંઈ કરવાની જરૂર નથી. તો ક્યાંયનો નહીં રહે. નિશ્ચય દષ્ટિએ આત્મા સિદ્ધ જેવો છે. છતાં વ્યવહારે મલિનપર્યાયમાં છે. વર્તમાન પર્યાયમાં અશુદ્ધિ છે. તેને દૂર કરવા જ્ઞાનયુક્ત ક્રિયાદ્વારા પુરુષાર્થ તો કરવો જ જોઈએ. સિદ્ધની પાસે અનંતજ્ઞાન છે અને આપણે કેમ કાંઈ જાણી શકતા નથી? આપણી વચ્ચે મોહની દિવાલ છે. આજનો વૈજ્ઞાનિક ભૌતિક સુખના સાધનો આપે છે. એમ વીતરાગી વિજ્ઞાન આત્મિક સુખનાં સાધનો આપે છે. ટેલિવિઝન તથા રેડીઓ દ્વારા અહીં બેઠા દિલ્હીમાં બેઠેલાને જોઈ શકાય છે. અને સાંભળી શકાય છે. આવાં સાધનો જીવનને સાચા સુખથી વિમુખ બનાવે છે.

પહેલા કોડીયાં હતાં. તે ગયાં. હરિકેન લેમ્પ આદિ આવ્યા અને ગયા. આજે ટ્યુબલાઈટ આવી. રાત્રે પણ દિવસ જેવા પ્રકાશની અનુભૂતિ કરાવે. આજે બહારનો પ્રકાશ વધ્યો. પણ અંતરને પુછી જુઓ કે અંતરને પ્રકાશ વધ્યો કે ઘટ્યો! આજે એક માણસને ફ્રીઝ હોય અને બીજાને ન હોય તો હૈયામાં બળતરા થાય છે. અમે બંને પાંચ વર્ષથી અહીં આવ્યાં. તેને ત્યાં અઘડતન રાચરચીલું રેડીયો, ફ્રેન, સોફાસેટ આદિ બધું આવી ગયું. અને હું ગરીબ રહી ગયો. મારે ત્યાં પણ આવું બધું હોય તો કેવું સારું! આવા વિચારે માણસ દિલગીર બને છે. આવું બધું મેળવવા માટે તે દીન બની જાય છે. એનામાં લઘુતા આવે છે. જ્યારે સાધન આવે ત્યારે ઉંઠાણથી વિચારો કે તમારું આત્મિક ધન વધે છે કે ઘટે છે? શુભોમાં વૃદ્ધિ થાય છે કે શુભો લુપ્ત થાય છે? સાધનો નહોતાં ત્યારે અન્નવરામાં પુણ્યવરો થતો. સાધનો વધતાં લોભ એછો કરવાની ભાવના ચાલી ગઈ. રોટલીની કણીક, કેરીનો રસ, શાકભાજી, લજીયા આદિ અનેક ચીજો ફ્રીજમાં રાખે છે. અને બહેનો બીજે દિવસે વાપરે છે. જોનોનું જોનત્ર ક્યાં ચાલ્યું ગયું? દેશ મુકી પરદેશ આવ્યા. સાથે ધર્મ પણ દેશમાં ચાલ્યો ગયો? દાન, શીલ, તપની ભાવના જે આપણી ગળથુથીમાં હતી, તે ચાલી ગઈ. વિજ્ઞાને માનવીને સુખનાં સાધનો આપ્યાં. આજે માનવી આવા સાધનોથી જાતને સુખી માને છે. પણ સદ્ગુણથી ઘટતો જાય છે. વિજ્ઞાનથી રોજ માનવી નવીનતા પ્રાપ્ત કરે છે. દરીયામાં રત્નના ઢગલા પડેલા છે. જો આ રત્નને વૈજ્ઞાનિકો દ્વારા બહાર કાઢવામાં આવે તો બધા પૈસાદાર થઈ જાય. જેમ દરિયામાં ખજાનો ભર્યો છે એમ હૃદયમાં પણ ખજાનો ખડ્યો છે. એને બહાર કાઢ. બહાર કાઢીશ તો ઘણો આનંદ મળશે. સુખનો સાગર છલકાઈ જશે. બહારનાનો પરિચય વધાર્યો. પણ આત્માનો પરિચય કહી ન કહ્યો. ૨૪ કલાકમાં એક કલાક પણ એવી ખરી, કે જ્યારે તમે તમારી સાથે વાત કરી શકો!

एगो मे सासजो जप्पा, नाणदंसण संजुओ ।

सेसा मे बाहिरा भावा, सब्ब संजोय लक्खणा ॥

હું જ્ઞાનદર્શન સંયુક્ત આત્મા છું. શરીર તે હું નથી. દેખાતાં પુદ્ગલ મારા નથી. હે નાથ ! હું તારા જેવો છું. આ વાતને ગોખો. આ વાત દિવસમાં કેટલીવાર યાદ આવે છે ? હું આત્મા છું. આત્માના અસ્તિત્વનો સ્વીકાર એ જૈન શાસ્ત્રના પાયાની પહેલી ઈટ છે. જો જીવ-(આત્મા) જેવી સ્વતંત્ર વસ્તુનો સ્વીકાર કરવામાં ન આવે તો પુણ્ય-પાપનો વિચાર નિરર્થક ઠરે. સ્વર્ગ નરકની પણ સાબીતી ન થાય. પુનર્જન્મ કે પરલોક કાંઈ રહે નહિ. માટે સમજો કે આત્મા છે, આત્મા નિત્ય છે, કર્મનો કર્તા છે. ભોક્તા છે, કર્મ સંહિત મોક્ષદશા પણ છે, અને કર્મને ટાળવાનો ઉપાય પણ છે, પરંતુ આ વાત બધા જીવોને માન્ય નથી, ઘણા તો કહે છે કે—

આત્મા-પરમાત્મા, આલોક-પરલોક, પુણ્ય-પાપ આવું કશું નથી. આ જીવ મીઠો, પરભવ કોણે દીઠો, આવું માનનારના જીવનમાં વિષયકષાયની આગ લાગે છે. તે જીવનને બાગ બનાવી શકતા નથી. જીવનને બાગ બનાવવો કે આગ બનાવવી એ પોતાના હાથની વાત છે.

પરદેશી રાજા નાસ્તિક હતાં. તેમણે કેશી સ્વામીને કહ્યું, હાથમાં આંખળા દેખાય તેમ તમારા આત્માને દેખાડો તો હું આત્માના અસ્તિત્વને માનું. આજે પણ પરદેશી રાજાના માથે પછાડે તેવા કેટલાય છે. આજના અમુક આસ્તિક કરતાં એક અપેક્ષાએ પરદેશી સારો હતો. આસ્તિક કેને કહેવાય ? પુણ્ય પાપને માને, ઈશ્વરને માને, ચારણતિને માને એ આસ્તિક છે. જે ઘટઘટની વાત, મન મનની વાત બાજે છે. તે ઈશ્વર છે. કાળા બળતર કરતાં, અન્યાય, અનીતિ, દુરાચાર કરતાં મને કોઈ જોતું નથી એમ માને ત્યારે આસ્તિક-પણું ટકે છે કે ઉડી જાય છે ? તને અનંતા સિદ્ધો-સંખ્યાતા કેવળીઓ જોઈ રહ્યા છે, નબળાઈને કારણે ખરાબ લાવો આવે, પણ આસ્તિક હોય તે એમ ન માને કે મને કોઈ જોતું નથી, પરદેશી રાજાને આત્મા અને શરીરના વિષયમાં મંથન ચાલતું હતું. તેને માટે અનેક અતુચિત પ્રયોગો કર્યા. છતાં જૈન દર્શનનું થોડું જ્ઞાન તો તેનામાં હતું, કે જૈનો આત્મા અને શરીરને ભિન્ન કહે છે. આજના કહેવાતા જૈનીઓને નવ તત્ત્વનું, છ દ્રવ્યનું જ્ઞાન છે ? નહોય તો એ માટે તમે કાંઈ મંથન કરો છો ? વ્યાખ્યાન સાંભળ્યું, આજે સવારે, પછી રામ રામ ! કાલે આવવાનું. અહીંની વાત અહીંયા રહે છે. આત્મા દેખાતો નથી તેથી નથી એમ ન મનાય. ઘણી વસ્તુનું કાર્ય ઉપરથી કારણનું અનુમાન થાય છે. ઉપાશ્રય બાંધનાર કડીયો આજે દેખાતો નથી પણ ઉપાશ્રયને જોઈએ ત્યારે તેને બાંધનાર કોઈ વ્યક્તિ હોવી જોઈએ એમ અનુમાન થાય છે. આ ઉપાશ્રય કડીયાએ બાંધ્યો છે એ કાર્ય ઉપરથી કારણની પ્રતીતિ થાય છે. આપણે બોલીએ છીએ, ચાલીએ છીએ, હૈયામાં પ્રેરણા થાય છે. તો અંદર પ્રેરણા કરનાર કોઈ તત્ત્વ છે. અને તે આત્મા છે. શરીર એ આત્મા નથી. ઇન્દ્રિય એ આત્મા નથી.

“છે ઇન્દ્રિય પ્રત્યેકને નિજ નિજ વિષયનું જ્ઞાન,
પાંચ ઇન્દ્રિયના વિષયનું પણ આત્માને જ્ઞાન.”

પાંચે ઇન્દ્રિયના વિષયને જાણકાર શરીર નથી પણ આત્મા છે. શરીર એ આત્મા નથી. જો શરીર આત્મા હોય તો એક મડદું હોય. અને એક જીવતો માણસ હોય. પેલા જીવતાને એક ચુંટી ખેંચે અથવા ટાંચણી લોકે તો તેને તરત જખર પડશે પણ મડદાને મારશે તો તેને જખર નહિ પડે, તેમ ફરિયાદ પણ નહિ કરે. ઇન્દ્રિય એ આત્મા નથી. આંખ જોઈ શકશે. કાન સાંભળી શકશે, નાક સુંઘી શકશે, જીભ સ્વાદ લેશે અને કાયાને સ્પર્શ થશે. એક એક ઇન્દ્રિયને પોતપોતાના વિષયનું જ્ઞાન છે. અન્ય વિષયનું જ્ઞાન નથી. એક એક ઇન્દ્રિયને આત્મા ગણીએ તો પાંચ આત્મા થઈ જાય પરંતુ તેમ નથી. કારણ ! પાંચ ઇન્દ્રિયના વિષયનું આત્માને જ્ઞાન છે. એક ઇન્દ્રિય બીજા ઇન્દ્રિયના વિષયને પકડી શકતી નથી પણ પાંચે ઇન્દ્રિયના વિષયને કેયપ કરનારો એક આત્મા છે. જેમાં આત્મા છે તે જ જીવે છે, તે જ સાંભળે છે, તે જ સુંઘે છે, તે જ સ્વાદ લે છે. અને તેને જ સ્પર્શનો અનુભવ થાય છે.

રવિવારનો દિવસ હતો. દેવળમાં ઘણા ખ્રિસ્તીઓ પ્રાર્થના કરવા લેગા થયા હતાં. ખ્રિસ્તીઓમાં દર રવિવારે બધાએ પ્રાર્થના કરવા આવવાનું એવો નિયમ હોય છે. તમારા માટે દર રવિવારે બ્યાબ્યાનમાં આવવું એવું ખરું ? પ્રાર્થના પુરી થાય છે પછી પાદરી ભાષણ આપવા ઉભા થાય છે. ત્યાં એક માણસ બુમ મારતો આવે છે. અને કહે છે, મને God બતાવો. (મને ઇશ્વર બતાવો) નહીં તર હું માનીશ કે તમે બધા ઢોંગ કરો છો, અને ધર્મીગ ચલાવો છો ! કાં તો જવાબ આપો, કાં હું કહું છું તે વાતનો સ્વીકાર કરો. પાદરી અને બીજા બધા સ્તબ્ધ થઈ ગયા. આને કેવી રીતે જવાબ આપવો ? ઇશ્વર-આત્મા હાથમાં રાખી કેવી રીતે બતાવી શકાય ? હા. ત. એક માણસ બીમાર હોય, અને પચ્ચીસ માણસ તેના હાથ-પગ પકડીને બેઠા હોય, કોઈ એ નાઠ પકડી હોય, પેલા બીમારની આંખ ફરી એ બધાએ જોયું. પણ જીવ ચાલ્યો ગયો, તે કોઈ જોઈ શકશે ? ના, પણ આપણે અનુમાનથી કહી શકીએ કે અહીંથી જીવ ગયો. આંખ બંધ કરી એટલે આંખેથી ગયો, બુખ લાગી હતી. સોજન કયું અને તૃપ્તિ અનુભવી એ તૃપ્તિ દેખાડી શકાય નહીં. પણ અનુભવી શકાય ખરી ? એમ આત્માનો અનુભવ કરી શકાય પણ આત્માને દેખાડી શકાય નહીં. પાદરી મુંઝવણમાં પડી ગયાં છે, એ પ્રાર્થનામાં અંધ વ્યક્તિ સામેલ હતી. અંધના હૃદયમાં ઇશ્વરનું સ્થાન આગવું હતું. તે ઇશ્વર પરાયણ હતો. તમારા હૈયામાં કોનું સ્થાન છે ? તે વિચારી જોજો. હૈયામાં ઇશ્વર છે કે માન, મોટાઈ, કીર્તિ, આબરુની અભિલાષા છે ? જો સાથે જ ધર્મ ગમતો હોય તો શ્રીમંત થવા છતાં ધર્મથી ખસે નહિ. હૈયાના ઉંડાણમાં સંસાર ભાવ પડ્યો છે. આજે No time જોવાની ફેશન

થઈ પડી છે. રોગ લાગુ પડ્યો કે દેશન વધી પડી, એ ખબર પડતી નથી. સંતો કહે કે, વ્યાખ્યાનમાં કેમ આવતા નથી? તો તરત કહે સોરી. I have no time ચાર કારખાના છે. બે મીલો છે. મારા નામની અનેક પેઢીઓ ચાલે છે. તેથી પહોંચાતું નથી. અનેક સંસ્થાનો હું પ્રમુખ છું. તેથી ત્યાં પણ મારી હાજરી અનિવાર્ય હોય. સંસાર-ભાવ પડ્યો છે માટે આવા બાનાઓ કાઢે છે. કદાચ તે ધર્મના અતુલકાન કરતો હોય તો પણ તે કાયાને ધર્મી બનાવે પણ દીલને ધર્મી બનાવે નહિ.

અંધ વ્યક્તિ કહે છે, આપ મારો જવાબ પહેલા આપો. પછી આપનો જવાબ મળશે. કોઈ કહે છે કે સામે ઇંસુ ખ્રિસ્તની મૂર્તિ છે. મને મૂર્તિ દેખાતી નથી. મને મકાનો આદિ કાંઈ દેખાતું નથી. મને જે દેખાય તો હું માનું. નહીંતર બધું હંબક છે. પેલો ભાઈ કહે છે, તમે અંધ છો, તમે ન દેખી શકો, પણ હું દેખી શકું છું. મને દેખાય છે. તેથી તમે માનો કે તે બધું છે. અંધ કહે છે, ભાઈ! તમને ઇશ્વર દેખાતો નથી. કારણ કે તમે મોઢમાં ચકચૂર છો. આત્મા છે. પરભવ છે, પુણ્ય છે, બધું છે. પણ અધુરા જ્ઞાનને લીધે આત્મા ન દેખાય. ઇશ્વર ન દેખાય. અજ્ઞાનથી આવૃત્ત છીએ. માટે આપણને પ્રત્યક્ષ ન દેખાય. અનંતજ્ઞાનીઓ આત્માને જોઈ રહ્યા છે. તમારી દૃષ્ટિએ મારી વાત ખોટી છે તેમ તેમની દૃષ્ટિએ તમારી વાત ખોટી છે. પ્રશ્ન પૂછનાર ભાઈ ચૂપ થઈ ગયા. આપણા મૂળ સ્વરૂપને પ્રાપ્ત કરવા મલીનતા દૂર કરવી જોઈએ. મલિનતા દૂર કરાવી સ્વસ્વરૂપને પ્રાપ્ત કરાવનાર વૈજ્ઞાનિક ભગવાન નેમનાથ છે. શ્રીકૃષ્ણ મહારાજ, હસ હસાર, નિવધકુમાર, અનેક પ્રબળનો પ્રભુની વાણી સાંભળવા આવ્યા છે. ભગવાનની વાણી સાંભળતાં ઉત્કૃષ્ટ રસ આવે છે. સમ્યગ્દર્શન મોક્ષ પ્રાપ્તિનું પ્રથમ પગથીયું છે. જેનું દર્શન સમ્યક્ છે એનું જ્ઞાન પણ સમ્યક્ છે, અને તેનું ચારિત્ર પણ સમ્યક્ છે. સમ્યગ્દર્શન એ મોક્ષમાં જવા માટેનો દરવાજો છે. સમ્યગ્દર્શન આંગણું છે. અનંતકાળથી જીવ રખડે છે, પણ આંગણમાં પ્રવેશ કર્યો નથી. ૭૦ કોડા-કોડી સાગરના કર્મમાંથી ૬૬ કોડાકોડી સાગરથી અધિક કર્મ ખપે ત્યારે સમ્યગ્દર્શન થાય. સમ્યગ્દર્શન પ્રાપ્ત કરવું તે નાના છોકરાનાં ખેલ નથી. “યથાર્થ તત્વાર્થ શ્રદ્ધાન સમ્યક્ દર્શનમ્ ઉમાસ્વાતિએ કહ્યું છે કે તત્વની યથાર્થ શ્રદ્ધા કરવી તેનું નામ સમ્યગ્ દર્શન છે. વસ્તુ સ્વરૂપને યથાર્થ જાણી તેની શ્રદ્ધા કરવી. જીવ શાશ્વત છે. ત્રણેય કાળે હોતો, છે અને હશે. જીવના સ્વરૂપને યથાર્થ રીતે જોળાવો. શરીર અને જીવનો સંબંધ છુટવાવાળો છે. સંયોગનો વિયોગ થવાનો છે. આત્મા ત્રિકાળ ટકવાવાળો છે. શરીર વહાણું છે કે આત્મા વહાલો છે? શરીરની કેટલી કાળજી રાખીએ છીએ! આત્મા છે એ સો ટચનું સોનું છે. શરીર એ કાચબુંશુર છે. સુ ધાતુ પરથી શરીર બન્યું છે. સુ એટલે સરકવું. સરકવું એનું નામ શરીર. જીવ જ્યારે એક ગતિમાંથી નીકળી બીજી ગતિમાં

બેય છે ત્યારે રસ્તામાં-વાટે જોતા સામી ગતિનું આયુષ્ય લોગવે છે. માતાના ગર્ભમાં સવા નવમાસ રહ્યો. પછી જન્મ થયો. ત્યારથી આપણે વર્ષ ગણીએ છીએ. પણ ભગવંત કહે છે, જન્મ પહેલાં સવા નવ માસનું આયુષ્ય તો કપાઈ ગયું. સમયે સમયે જીવ દ્રવ્ય મરણે મરી રહ્યો છે. જન્મ એ મૃત્યુનો સંદેશ છે. આવળું કપાય છે. કટ કટ ઘડીયાળ કરે છે. કટ એટલે કાપવું. ઘડીયાળ આપણને ચેતવે છે, તમારું આયુષ્ય કદી વધી શકે નહીં. આયુષ્યની દોરી કપાઈ રહી છે. ધંધાધાપામાં બહુ ધ્યાન આપો છો તો હવે આત્મામાં ધ્યાન આપો. સમ્યગ્દર્શન પ્રાપ્ત કરી ભગવાન મહાવીર સ્વામીના સિદ્ધાંતને સર કરો. તેના ગૂઢ રહસ્યોને સમજો. સિદ્ધાંત એ અક્ષર નિષ્કૃંચ છે. એના નિયમમાં ફેરફાર થાય નહીં. આત્મા મરતો નથી, છતાં મોતની બીક ઠેટલી છે? શરીર ધારણ કર્યું એ છૂટવાનું જ છે. જે લીધું એ મૂકવાનું જ છે. ત્રણેય કાળે ટકવાવાળો આત્મા છે, એનો કદી નાશ થવાનો જ નથી. તો બીક શા માટે?

“આત્મા દ્રવ્યે નિત્ય છે, પર્યાયે પલટાય,
બાળાદિ વય ત્રણનું, જ્ઞાન એકને થાય.”

બાલ્યવય, યુવાનવય અને વૃદ્ધાવસ્થા શરીરને થાય છે, આત્માને થતી નથી. તમે કહો છો ને કે હવે પાકે ઘડે કાંઠા ન ચડે. જ્ઞાન આત્માનો સ્વભાવ છે. જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવું તે ઉંમર સાથે સંબંધ રાખતું નથી, ગમે તેટલી મોટી ઉંમરે પણ કેવળજ્ઞાન થઈ શકે. જ્ઞાન નથી ચડતું તેનું કારણ એ છે કે મન સ્થિર થતું નથી. અનેક વસ્તુઓમાં શક્તિ વહેંચાઈ ગઈ છે. મનને સ્થિર કરો. અને ધ્યાનમાં લીન થઈ જાવ. નવકારમંત્રનું સ્મરણ કરો. નવકારને ચૌદ પૂર્વનો સાર કહ્યો છે. નવકારમંત્રમાં સાધક અને સાધ્ય એમ બંને વાતને કહી છે. સાધ્યને સિદ્ધ કરવા સાધક પ્રયત્ન કરી રહ્યો છે. જે આત્માને સાધે તે સાધુ છે. જે જ્ઞાનદર્શનને સાધે તે સાધુ છે.

‘એ કોણ છે એ કોણ છે, જે જીવી જાણે છે,
રાતસર જાગી જાગીને નિજનું સાધે છે,
બોલો બોલો જોગી નહીં, લોગી નહીં,
રાગી નહિ, રાગી ? રાગી નહિ ત્યાગી.’”

ત્યાગી હંમેશા નિજનું-આત્માનું જ સાધે છે. તે પોતામાં જ લીન છે.

જેની પાછળ વોરન્ટ નીકળ્યું હોય, જેને પકડાવાની બીક હોય એ પોતાના નામને શું બહેર કરતો ફરશે ? તમને બહેરમાં આવવું બહુ ગમે છે ને ? જેનું નામ લેવાય છે એ હું નથી. મૃત્યુનું વોરન્ટ પાછળ પડ્યું છે. બીજી પંચાત છેડી એક આત્માનું સાધવું તે હિતકર છે. જીવનનો જંગ જીતવા માટે મને આવું સાધુ જીવન મળ્યું છે. તે શું કોઈની

કોકલેદી કરવા માટે ? તું શ્રીમંતોના ગાણું ગાય છે. પણ આ તો બધા ખુશામતીયા છે, “આને જરા ઠીક રાખીશ તો મારો શ્રાવક થાશે. મને કામ લાગશે.” આવો વિચાર સાધુનો ન હોય. શરીરનો પણ ખપ નથી. તો બીજાઓનું શું પ્રયોજન છે ? ભુખ લાગે તો પણ ધર્મના માટે ભુખ સહન કરવી.

“ધર્મ કાળે ક્ષુધા ઠંડી, તૃષ્ણા તાપ તથા ભય,
સહે તે દુઃખને માની, દેહ દુઃખે મહાફળ.”

ટાઇફોઇડ થયો હોય અને ૪૧ દિવસ ન ખાધું તો તે લાંબણ કહેવાશે. દેહની આરોગ્યતાના લક્ષ વિનાના ૪૧ દિવસ ઉપવાસ કરે તો આત્મા માટે કર્યાં કહેવાય. શરીર સશક્ત છે. બે રોટલા પચી શકે છે. છતાં પણ ધર્મ માટે કરું છું. મર્યું છે. પણ મારે તો કર્મ અપાવવા માટે ઉપવાસ કરવા છે. કર્મને હંકારવા છે. મોહરાજાને નમતું નથી આપવું. આ કાયા પાસે જેટલું કામ લેવાય એટલું લેવાનું છે. ભગવાન શીયાળાની કડકડતી ઠંડીમાં જે બાળુથી હવા આવતી હોય તે બાળુ ધ્યાન ધરી ઉભા રહે છે. કર્મ સામે અણનમ ઉભા રહી આત્માનું સાધે છે. આજે તમને જરા ઠંડી લાગે તો રબરબ્બો ઓઢી-પોઢી ભવ છો, અને ગરમી થાય ત્યારે પંખો ચાલુ કરો છો. જરાક ગરમીથી કેવા આકુળવ્યાકુળ થાવ છો ! જ્યારે તીર્થે કેરો બધા રાજકુમારો હતા. અઢળક સાદ્યબીના સ્વામી હતા, છતાં તે બધાને લાત મારી ધર્મને ખાતર બળબળતા તડકામાં કાઉસગ કર્યાં, આત્માને ખાતર ભૂખ સહન કરી. તેથી ભગવાનને શરણે ગયેલા સાધકો પણ મૃત્યુને સ્વીકારવા તૈયાર થયા. તડકામાં પાણીની તરસ લાગતાં પ્રાણુ જવા પર બેઠા હોય છતાં પણ ધર્મને છોડવા તૈયાર ન થાય.

ગમે તેવો ભય હોય, ગમે તેવો બોંબ ફૂટે એવો અવાજ આવતો હોય, મોટો સપ્ કુંકાડા મારતો આવતો હોય તો પણ સાધક ઠંડો રહેશે. જેને ભગવાનનું શરણુ સ્વીકાર્યું છે તેને કદી વાંધો આવતો નથી. ભક્તામર સ્તોત્રમાં—

અચોત્તન્મદાઽઽવિલ વિલોલ કપોલ મૂલ, મત્ત ભ્રમદ્ ભ્રમર નાદ વિવૃદ્ધ કોપમ્
પેરાવતાઽઽમિમુદ્ધતમાપતન્તમ્, દ્રષ્ટ્વા ભયં ભવતિનો ભવદાઽઽશ્રિતાનામ્ ॥૩૮॥

હાથીઓના ગંડસ્થલ ભેદીને તેમાંથી પડી રહેલા પ્રવેત અને લોહીથી ખરડાયેલાં એવા મોતીઓના સમૂહથી પૃથ્વીના કેટલાક ભાગને શોભાવમાન બનાવેલ છે. તથા જે છલંગ મારવાને તૈયાર છે અથવા છલંગ મારી ચૂકેલો છે એવો સિંહ પણ હે ભગવાન ! તમારા ચરણ કમળરૂપી પર્વતનો આશ્રય લેનાર મનુષ્ય પર આક્રમણ કરી શકતો નથી. જેને ભગવાનના વચન ઉપર વિશ્વાસ છે, શ્રદ્ધા છે, એનો કદી વાળ વાંકો થતો નથી. શરીર માટે બધું સહન કર્યું છે, આત્મા માટે કાંઈ કર્યું નથી. ડાયાબીટીસવાળાને ડોક્ટર કહે—તમારે

ખાંડ ન ખાવી, તો ખાંડ કદી ખાતા નથી, કોઢરી ખાય છે, આ બધું શરીર માટે કરે છે. શરીર માટે કેવી કસરત કરે છે, કેવો ભાર ઉપાડે છે, અને દંડબેઠક કરે છે. અને અહીં ૧૦૮ વાર વંદણ કરવાનું કોઈ કહે તો મારાથી નહિ થાય એમ કહી દેશે. વંદણનું કળ કેટલું છે? વંદન કરવાથી “અપડિહય” આજ્ઞાકળ પ્રાપ્ત થાય છે. તેનું વચન કોઈ ઉથાપે નહિ. તેના કળક્રુપ લેખમાંથી નીકળેલા નિયમોનું બધા પાલન કરે. ધર્મ કરતાં દેહને કષ્ટ પડે છે. પણ આત્મા ધર્મ ખાતર સહન કરે તો મહાકળ પ્રાપ્ત થાય છે. ધર્મ એક જ સાચો સખાચો છે. સર્ગાવહાલા તમારા દેહનું રક્ષણ કરવાવાળા છે. પણ આત્માનું રક્ષણ કરવાવાળા નથી. ઉપવાસ કરવાનું નામ લેશે તો તરત કહેશે. તમે ઉપવાસ ન કરી શકો. ઉપવાસ કરશે તો બ્લડપ્રેશર વધી જશે. તમારું શરીર બગડી જશે. પણ ખરે મધ્યાન માલ ખરીદવા જવું હોય તો ના નહિ પાડે. બાતુ તૈયાર કરી દેશે પણ “આવા તડકે તમારું શરીર બગડે માટે ન જાવ, આપણે પૈસા નથી જોઈતાં.” એમ કહેનાર કોઈ ખરું? ધર્મ ખરેખર કરવા જેવો છે. ત્યાં આડી વાત કરશે. પાંદડા પંપાળો મા મુળીયા સામે જુઓ. તમારું પુણ્ય છે તેથી તમને ટાઢે છાંયે મળી રહે છે. મનુરના આંતરડા વલોવાઈ જાય છે ત્યારે માંડ ખાવા લેગો થાય છે. ઉપવાસ કરનાર દીલા પડી જાય તો હિંમત કરીને પણ કરવાની પ્રેરણા આપો. ધર્મમાં કદી આડા ન આવો. આજે ધર્મની પ્રેરણા આપનાર બહુ ઓછા છે. ઘરના માણસો વેપારધર્મે ન જતાં હોય તો ‘શું ઘરમાં ને ઘરમાં બેસી રહ્યા છો? બજારમાં જાવ તો નોકરી મળશે.’ પણ જો કહેશે કે મારે દીક્ષા લેવી છે. તો તરત કહેશે તો શું કામ પરણ્યા? પરણ્યા છો એટલે અમને બધાને પાળો-પોષો. આમ માણસ અજ્ઞાનમાં જ ઘેરાયેલો છે. સત્યને પીછાણી શકતો નથી.

“તું જાગ હવે તો અજ્ઞાની, જાગ હવે તું અજ્ઞાની,
જૂળ લીધી તે નિંદર ઘેરી, આલી જશે આ જિંદગાની.
નિંદરમાં તું સપના નિહાળે, અપ્સરા જાણે ચામર ઢાળે,
આંખ ખૂલે ત્યાં સપના જુઠા, આવશે વેળા ઊરવાની....તું જાગ હવે.

નિંદરમાં અનેક સ્વપ્નને અનુભવે છે. જાણે અપ્સરા ચામર વિંડે છે. અને તું મોજથી સુતો છે. પણ આંખ ઉઘડતાં બધું અદર્ય થઈ જશે. અને અકસોસ કરવાનો વખત આવશે. સ્વપ્નની માફક આ સંસાર પણ બ્રાંત છે. ખોટા આશાના મિનારા ચણવાના મૂકી દે. નહિતો ઊરવાનો વખત આવશે. હવે ઉઠો, સમય આવી ગયો છે. નિંદ્રા જૂળ લીધી. એક એક ઘડી અણમોલ છે. કર્મના લુક્કા ઉઠાવી નાંખે એવો ધર્મ પ્રાપ્ત થયો છે. ધર્મ, ન્યાયનીતિ અને પ્રમાણિકતા શીખવે છે.

એક વૃદ્ધ માણસ હતો. તે જૂળ ગરીબ હતો, કમાવાની શક્તિ ફીણ થઈ ગઈ હતી

તેથી રસ્તા પર એસે અને ત્યાંથી પસાર થતાં માણસો સામે હાથ લંબાવે. શોડું ઘણું મળી રહે અને શુભશાન ચલાવે, એક વખત એક સભજન પુરૂષ ત્યાંથી પસાર થાય છે. પેલો વૃદ્ધ હાથ લંબાવે છે. સભજન કહે છે :- મારી પાસે કંઈ નથી, માત્ર ચણા છે ભુખથી વ્યાકુળ એવો વૃદ્ધ કહે છે. ભલે મને ચણા આપો, મને તો ભુખ લાગી છે. પેટ ભરવાનું કામ છે. સભજન તો ચણા આપીને ચાલ્યો જાય છે. પેલો લિખારી ચણા ખાવા જાય છે. અને ચણામાં સોનામહોર જુએ છે. લિખારી વિચારે છે : અરે સભજન પુરૂષ મને ચણા આપ્યા છે, સોનામહોર નથી આપી, ભુલમાં સોનામહોર આવી ગઈ છે. સોનામહોર લિખારીના દિલમાં ગડમથક મચાવે છે. તેનું મન કહે છે. લઈલે ને ? તું ક્યાં ચોરી કરવા ગયો છે ! આત્મા ના પાડે છે. અરે ! અનીતિનું કેમ લેવાય ? મન અને આત્માનું યુદ્ધ થાય છે અને આત્માનો વિજય થાય છે. આજે માનવી જાણી જોઈને જુઠ્ઠાણું ચલાવે છે. પાપ સિદ્ધતથી કરે છે. બીજાના ગળા રહેંસી નાંખે છે.

પાપ તણા પલ્લામાં સત્યનું વેચાણુ છે,
પુણ્ય તણા પલ્લામાં ખોટનો વ્યાપાર છે,
લક્ષ્મીના લાડકા થવાના એને કોડ છે,
એમાં તો માનવીને કેટલી પંચાત છે !
જન્મીને મરી જવું એટલીજ વાત છે,
એમાં તો માનવીને કેટલી પંચાત છે !

લક્ષ્મીના માનીતા થવા ઈચ્છતા લોકો સત્યનું વેચાણુ કરે છે. પુણ્યનું પલ્લું ખોટમાં જાય છે અને પાપનું પલ્લું વજનદાર થતું જાય છે. જન્મીને મરી જવાનું છે એમાં માનવી કેટલા પ્રપંચ, અનીતિ વિગેરે કરી રહ્યા છે. બીજે દિવસે સવાર પડ્યું. પેલો સભજન ફરવા નીકળ્યો. વૃદ્ધ લિખારીએ તેને શોધી કાઢ્યો. અને કહ્યું, દેવો, આ તમારી સોનામહોર, તમે મને ચણા આપ્યા હતાં તેમાંથી નીકળી છે.” ભલા ભાઈ, તું તો ગરીબ છે. આ સોનામહોર તને રાખવાનું મન ન થયું ! તું પાછી આપવા ક્યાં આવ્યો ? સભજને સાશ્વર્ય વૃદ્ધને પૂછ્યું. વૃદ્ધે જવાબ આપ્યો, સાહેબ ! હું સોનામહોર લઈ ગયો પણ ઘરે ઝગડો થયો. આખી રાત ઉંઘ ન આવી. સભજને કહ્યું, તારે વળી ક્યાં ઘર છે ! તું તો કહેતો હતો ને હું તો એકલો જ છું, ત્યાં કોની સાથે ઝગડો થયો ? પેલા વૃદ્ધે કહ્યું, આ શરીર રૂપી ઘરમાં મન અને આત્માનો ઝગડો થયો. મન કહે છે. અરે મુખાં ! લઈ લેને ડાહ્યો થઈ ને ! શું કામ પાછું આપે છે ? જ્યારે આત્માએ ના પાડી. મુખાં ! જેટલું અણહક્કનું પચાવીશ એટલું વ્યાજ સાથે ભરવું પડશે. અંતે આત્માનો વિજય થયો. અને તેથી તમને આ સોનામહોર આપવા આવ્યો છું.

તમે અનીતિ, અત્યાચાર કરો ત્યારે તમારો આત્મા શું એમ કહે છે કે આવું અનીતિનું

નથી જોઈતું. મન કહે છે સીઝન છે, સૌ કરે છે. આપણને શો વાંધો છે ? સૌનું થશે તે આપણું થશે. અંતે બધા કરે એટલે આપણે કરવું. તમે પણ આંધળું અનુકરણ કરો છો, પણ અનુકરણ એ મરણ છે. પેલો સજ્જન ભિખારીને કહે છે, ભાઈ તું જાણી છે. રોજ સવાર સાંજ એ વાર મારે ત્યાં જમવા આવજે અને એક ઓરડીમાં રહેજે. આખો દિવસ પ્રભુ ભક્તિ કરજે. મારો આત્મા મોહમાં અને કષાયમાં પડેલો છે. એ તારા જેવાથી પાપમાં પડતો બચશે. પછી સજ્જન પેલા વૃદ્ધને પોતાના ઘેર લઈ જાય છે ને સ્વજનની જેમ સાચવે છે. જીવને અંદરથી સાચી સમજણ આવવી જોઈએ, એ સમજણ વિવેકથી આવે. જ્યાં વિવેક છે, ત્યાં ધર્મ છે. આ વિવેક ભગવાન બતાવે છે. નિષધકુમાર સાંભળે છે. વિશેષ શું કહેશે એ અધિકાર અવસરે.

વ્યાખ્યાન નં... ૫૪

ભાદરવા વદ ૨ સોમવાર તા. ૬-૯-૭૧

ભગવાન નેમનાથ દ્વારિકામાં પધાર્યા છે. અનેક ભવ્ય જીવો ભગવાનની અમૂલ્ય દેશના સાંભળવા આવ્યા છે. ભગવાન વાણીનો ધોધ વરસાવી રહ્યા છે. ભવ્ય જીવો અપૂર્વ ભાવે-ઉદ્દાસિત હૃદયે ભગવાનને સાંભળી રહ્યા છે. તેઓ એક હજાર આઠ ઉત્તમ લક્ષણના ધરનાર છે. ભગવાન ચોત્રિસ પ્રકારના અતિશયે કરી બિરાજમાન છે. પાંત્રીસ પ્રકારની સત્ય વચન વાણીના શુભે કરી સહિત છે. જ્ઞાનાવરણીય કર્મ જતાં અનંત કેવળજ્ઞાન, દર્શનાવરણીય કર્મ જતાં કેવળ દર્શન, મોહનીય કર્મની સાત પ્રકૃતિ જતાં ક્ષાયક સમકિત, કષાયો જતાં યથાખ્યાત ચારિત્ર, રતિ-અરતિ જતાં વીતરાગતા, ત્રણવેદ જતાં અવેદીપણું, હાસ્ય, ભય, શોક અને જીગૃહ્સા જતાં અવ્યયપણું અને અંતરાય કર્મ જતાં દાનાદિ પાંચ ભિન્ન પ્રાપ્ત થાય છે. અરિહંતનાં આર શુભ છે.

૧૮ દોષ (૧) અજ્ઞાન (૨) ક્રોધ (૩) મદ (૪) માન (૫) માયા (૬) લોભ (૭) રતિ (૮) અરતિ (૯) નિદ્રા (૧૦) શોક (૧) અસત્ય (૧૨) ચોરી (૧૩) મત્સર (૧૪) ભય (૧૫) પ્રાણી વધ (૧૬) પ્રેમ (૧૭) ક્રીડા પ્રસંગ (૧૮) હાસ્ય.

આ ૧૮ દોષથી રહિત છે. અરિહંત દેવો દ્રવ્ય અને ભાવથી દેદિપ્યમાન હોય છે. જેમનું અર્ધ અન્દ્ર જેવું કપાળ છે. શરદ પૂર્ણિમાના ચન્દ્ર જેવું મુખારવિંદ છે.

“જગજીવન જગ વાલ હો, માતા શિવા દેવીનો નંદ લાલ રે,
સુખ હીઠે સુખ ઉપજે, દર્શને અતિહી આનંદ લાલ રે....જગ....
આંખડી અમીરસ પાંખડી, અષ્ટમી રાશી સમ લાલ લાલ રે,
વહન તે પુનમ-ચાંદલો, વાણી અતિહી રસાળ લાલ રે...જગ

ભગવાનના મુખદર્શનથી આનંદ આનંદનો અનુભવ થાય છે.

“યૈ શાન્તરાગરુચિભિઃ પરમાણુભિસ્તવં, નિર્માપિત સ્ત્રિમુષ્ણૈકલ્લભમ્ભૂત ।

તાવન્ત એવં સ્વલુ તે પ્યણવઃ પૃથિવ્યા, યત્તે સમાનમપરં નહિ રુપમસ્તિ ॥ (૧૨)

ભગવાનના ગુણગાન કરતાં માનતુંગ આચાર્ય કહે છે, ત્રણ ભુવનમાં અદ્વિતીય શણગાર રૂપ હે પ્રભુ ! તમારા અંતરમાં સમરસ પ્રગટેલો છે અને તેનો ભાવ તમારા મુખમંડળ પર બરાબર તરવરે છે. તેથી તમે શાંતરસની સાક્ષાત મૂર્તિ હો તેવા જણાવે છે. તમારા જેવો શાંત રસ અન્ય કોઈ વ્યક્તિના મુખ પર જોવામાં આવતો નથી. તેથી મને એમ લાગે છે કે આ જગતમાં શાંત રસના જેટલા પરમાણુ હશે તે બધાં તમારું નિર્માણ કરવામાં વપરાઈ ગયા હશે. જો એમાંના પરમાણુ શેષ રહ્યા હોત તો તમારા જેવી અન્ય શાંત મૂર્તિ અવશ્ય નિર્માણ થઈ હોત ! પરંતુ એવી શાંત મૂર્તિ અન્ય કોઈ નિર્માણ થઈ નથી. તાત્પર્ય એ છે કે ભગવાનનું રૂપ અનોખું છે. જેની સરખામણી આ જગતની કોઈ વસ્તુ સાથે થઈ શકે તેમ નથી. ભગવાનમાં જરાય ઉકળાટ નથી, કષાય નથી, બ્રુટી ચડતી નથી. દુઃખ દેનાર ઉપર પણ રનેહ વરસાવે છે. કોઈ મને દુઃખ આપે નહીં એવો નિષ્કૃંચ પાકો છે. આપણને આ નિષ્કૃંચ પાકો નથી. કર્મ છે તો નિમિત્તો હજારો મળવાના. પણ ઉપાદાન પોતાનું જ છે, હજારો માણસો ચાલ્યા જતા હોય અને એકને માથે ઝરુખો પડે, અનેક પથિકો વૃક્ષ નીચે વિસામો લેતા હોય. વખત થતાં બધા ચાલ્યા જાય. એક માણસ બેઠો રહે અને ઝાડ પડે. ઝાડનું પડવું એનું નિમિત્તમાત્ર છે.

“કર્મ છોડશે ના તને કોઈ કાળે, જનમ જ્યાં ધરે તું,
તને ત્યાં સંભાળે, કરમ છોડશે ના.”

હે ભાઈ ! તને કર્મ છોડશે નહીં. જ્યાં જન્મ લઈશ ત્યાં આવીને ઉભાં રહેશે. કેટલા ભવના કર્મ આવે ? અસંખ્ય ભવનાં કર્મો આવે. કર્મની સ્થિતિ અસંખ્ય કાળની છે. પ્રવાહ આશ્રી કર્મ અનંતકાળથી છે. ગમે તે ભવમાં કર્મ આવી પડે છે. કૂલોની પધારીમાં સુતો હોય અને કેન્સર થાય છે. બુવાનજોધને T. B. થઈ જાય છે. તે કોઈની સેવા કરવા ગયો ન હતો છતાં T. B. કેમ થયો ? ગમે ત્યાં જન્મ લઈશ, મેરૂ પર્વત ઉપર જઈશ કે ધરતીના પેટાણમાં જઈશ પણ કર્મ છોડશે નહીં. કર્મ બંધના કારણ પાંચ છે. (૧) મિથ્યાત્વ (૨) અમત (૩) પ્રમાદ (૪) કષાય (૫) અશુભ યોગ, કર્મ પ્રમાણે અવતાર મળે છે,

ઉચ્ચકુળ, સુવાળા કુટુંબમાં અને વૈભવના ઢગલા ઉપર જન્મ થયો હોય પણ ભાઈને અંતરાય કર્મનો એવો ઉદય હોય કે કાંઈ ખાઈ ન શકે. મોટી મહેલાતો હોય પણ પથારીમાં પડખું ફરવાનીયે ડોકટરની મનાઈ હોય. ગરીબના છોકરાં માંદા પડે અને શ્રીમંતના માંદા ન પડે એવું ખરું ? કેાઈ એમ કહે જેને ખાવાપીવાનું વ્યવસ્થિત ન હોય, ગરીબને ટાહુંશીરૂ જેવુંતેવું અન્યવસ્થિત ખાવું પડે તેથી તેને રોગ આવે, પણ શ્રીમંતને એવું હોતું નથી. તેને તો દરરોજ સુંદર પુષ્ટિકારક ગરમાગરમ ખોરાક ખાવા મળે છે, છતાં રોગ આવે છે. કહેવું જ પડશે કે રોગ કર્મને લીધે આવે છે. જીવ કર્મ કરે ત્યારે એમ વિચારે છે કે મારી લીલા કોઈ દેખતું નથી. માનવીનું જીવન દંભી બની ગયું છે. કરવું છે કાંઈ અને દેખાડવું છે કાંઈ. પશુઓનું જીવન પ્રગટ હોય છે. જેવું અંદર હોય તેવું બહાર દેખાડે છે, ઢાંકપીછેડો નહિ કરે. ત્યારે માનવી હોય કેવો અને દેખાવ કરે કેવો ? સદાચારી થવું નથી, છતાં સદાચારી કહેવડાવવું છે. સત્યવાદી નથી છતાં સત્યવાદી કહેવડાવવું છે. કોર્ટમાં ભગવાનના સોગંદ ખાય છે. સત્યને સોગંદની જરૂર નથી. સત્યને સાક્ષી પુરાવા શા ? સમ ખાય તે ખોટા. આજે તો પૈસા ભરીને સાક્ષી પુરાવા ઉભા કરીને કેસ જીતી જાય છે. ન્યાયાલયમાં ન્યાય પણ પૈસા પર તોળાય છે. દંભ એ સાચું જીવન નથી. છતાં આજે જાણે દંભ એ જ જીવન બની ગયું છે. ગધેડા પર વાઘનું ચામડું ઓઢાડી દો તેથી ગધેડો વાઘ બની શકતો નથી. ભૂકે એટલે તરત ખબર પડી જાય છે. સતીનો દેખાવ કરવાથી વેશ્યા સતી બની શકતી નથી. સ્વાંગ સેવકનો સજે અને સમાજસેવક તરીકે પોતાની જાતને ઓળખાવે, પણ ઘરડા માખાપની સેવા કરવામાં શરમ આવે છે. ફોગટ જો સન્માન મળે તો તે લેવામાં અચકાતો નથી.

“સ્વાર્થ અહંકારમાં ખદબદે જગત આ, વિરલ દેખાય છે પ્રેમ સેવા,
અવરનું અહિત ઇચ્છા કરી આદરે, સર્વ કો માગતું મિષ્ટ મેવા,
ઉપરનું શોભતું રૂપરંગે ભયું, અંતરે કૂડ-કચરા ભરેલા,
દંભ આડઅંધરે જીવન ભરપૂર છે, વિરલ વિશુદ્ધ પ્રભુથી ભરેલા.”

આજે મોટેભાગે જ્યાં નજર કરીએ ત્યાં સ્વાર્થ અને અહંભાવયુક્ત જીવન જ દેખાય છે. બીજાને દુઃખી કરીને, બીજાને પછાડી કંઈને પોતાને આગળ આવવું છે. માલમલિકા ઉડાવવા છે. અંતરમાં ગમે તેવું હળાહળ ઝેર ભરેલું હોય પણ જગતની નજરે સાશ દેખાવું છે. જગતમાં થોડી વ્યક્તિ જ એવી હશે કે જે બીજાને સુખી કરે અને પોતે દુઃખને ઓઢી લે. દંભ જીવનનું પતન કરનાર છે. પણ જીવ સ્વાર્થ ખાતર પોતાના હિતાહિતનો વિચાર પણ કરતો નથી. શ્રાવકનું જીવન સ્ફટિક જેવું હોવું જોઈએ.

જહા અંતો તહા બાહિ, જહા બાહિ તહા અંતો

પાપની પરંપરા છોડવી હોય, ધર્મ આચરવો હોય તો જેવા અંદર છે તેવા બહાર દેખાવો. જગતના કહેવા પર તારા જીવનનું ધોરણ બાંધીશ નહિ. કેવળજ્ઞાનીની પરીક્ષામાં પાસ થા, ત્યારે આનંદ પામજે. કોઈ ચોથા આરાના નમુના—આદર્શવાદી—શુષ્કવાન શ્રાવક તને કહી દે, પણ તારૂં અંદરનું જીવન કેવું કદંશુ છે તે જો, અંદર રાગદ્વેષના જાળા કેટલા બાઝ્યા છે? ધર્મ પર પણ સારી શ્રદ્ધા છે? જ્યાં ને ત્યાં ફરતો ફરે છે. બધાં સાચાં છે, બધાને સમજવા જોઈએ, એમ માને છે. પણ સો જગ્યાએ બળે ફૂટ ખોદવાથી પાણી નહિ મળે. તરસ્યો રહી જઈશ, એના કરતાં એક જ જગ્યાએ ૨૦૦ ફૂટ ખોદે તો પાણી મળી જાય. સત્યદર્શન પ્રાપ્ત થયું છે, તો એવા તત્વને જીવનસાત કરી લે. તેમાં જ શોધ ચલાવવારૂપ (ખોદકામ)નો પુરૂષાર્થ કર. ક્ષમાનો એક શુષ્ક કેળવ, એની પાછળ પુરૂષાર્થ કરીશ તો અંદર એવો આનંદનો ઝરો ફુટશે કે દુકાળમાંય ખુટશે નહિ. કોઈની નિંદા ન કરવી, સત્ય બોલવું. આવા એક એક શુષ્ક પાછળ પડો. એક શુષ્કને તો એવો કેળવો કે ગમે તેવી પરીક્ષા કરે તો પણ નિષ્ફળ ન જવાય. ૫૦-૬૦ કે ૭૦ વર્ષની જીંદગી ગઈ પણ એકેય શુષ્ક આવો કેળવ્યો ખરો? લોજન લેવું એ શરીરનો દરરોજનો ધર્મ છે. તેમાં અનાસક્ત યોગને કેળવો, અરવાદનો એવો શુષ્ક કેળવો કે ગમે તેટલું ભાવતું લોજન આવે તો પણ તેના પર આસક્તિ ન થાય, મોઢામાં પાણી ન આવે. આજે માણસમાં ખાવાની વૃત્તિ ખુબ વધી છે. માણસના ત્રણ જાતના વર્ગ પડો. (અ) વર્ગ—જ્યારે મન થાય ત્યારે ખાય, જેવું આવે તેવું ખાધા કરે છે. દોર લુગડાને પણ ચાવી જાય છે. તેમ. આ (અ) વર્ગનો માનવી રીત કે કરીતનું ખાધા જ કરે છે. (બ વર્ગ) વાળો જીભને ભાવે એવું ખાય છે. આ ખાવાથી રોગ થશે એ જુએ નહીં, પણ જીભને પસંદ પડે એ ખાય છે. એટલે કે સ્વાદિષ્ટ ખાય છે. (ક) વર્ગવાળો જીભને ભાવે તેવું નહિ, જે તે નહિ, પણ પેટને સહે એ ખાય છે. જીભને કન્ટ્રોલમાં રાખે છે. રોગ થાય એવું ખાય નહિ. ઇન્દ્રિયો પર કાબુ હોય છે. આ ત્રીજા (ક) વર્ગના માણસમાં વિવેક છે. વિવેકને લીધે માણસ પશુથી જુદો પડે છે. જો વિવેક ન હોય તો પશુને શીંગડાં અને પુંછડું છે અને માણસને તે નથી એટલો જ ફરક રહે. માટે ખાવા-પીવામાં, રહેણી-કરણીમાં, ભાષામાં વિવેક કેળવો. ધર્મ તમને આ વિવેક શીખવશે. ધર્મ કરો અને કરાવો. ધર્મના સ્વરૂપને સમજવા સદ્ગુરૂના સમાગમમાં આવો. તમને આ ધર્મ રૂચતો હોય તો તમે જૈન ધર્મનો પ્રચાર કરો પણ તમને પ્રચાર કરવાની શરમ આવે છે. આજે જૈન ધર્મનો જે પ્રચાર હોવો જોઈએ એ પ્રચાર નથી. ઇસુનો ધર્મ પાળનાર મોટા મોટા ડોક્ટરો અને ડીગ્રીધારી ઇસુની શોપડી રાખે અને બધાને આપે અને કહે, ઇસુના ચમત્કાર જુઓ! અને વાંચો! બાઈબલની પાંચ લાખ આવૃત્તિ છપાણી. એ ધર્મનો કેટલો પ્રચાર છે! કરોડો રૂપિયા વિદેશથી ધર્મપ્રચાર માટે આવે છે. તમારા ઘરે મહેમાન આવ્યા હોય તો વ્યાખ્યાન સાંભળવા આવો એવું પણ તમને બોલતાં આવડતું નથી! જે પ્રચારની ધગશ જોઈએ એ

ધગશ નથી. ધર્મનો પ્રચાર કેમ થાય અને આત્માની ઉન્નતિ કેમ થાય એ જોવું તે દરેક જોનનું કર્તવ્ય છે.

ભગવાન નેમનાથ પ્રભુની વાણીનો પ્રવાહ વહી રહ્યો છે. શ્રોતાજન જેમ જેમ સાંભળતા જાય એમ ખ્યાલ આવે છે. અનંતકાળથી જીવનું પરિભ્રમણ ચાલે છે. ઉદ્ધાર કરવો હોય તો હવે ભગવાનને શરણે જવું જ પડશે. એક દેખતો સો અંધોને ઉગારે. મોહથી ઘેરાયેલા બધાં અંધ છે. જ્ઞાની કહે છે, આ મોહની પરંપરા પેઢી દર પેઢીથી ચાલી આવી છે. રૂપ ફરતાં ફરતાં વાસનાને જીએ છે, અને રૂપ અને વાસના પરણી ગયા. એમને એક દિકરો થયો. એનું નામ રાગ પાડ્યું. રૂપ એનો બાપ અને વાસના એની મા. રાગ જીવાન થયો. અને મમતા નામની છોકરી સાથે લગ્ન થયાં. રાગ અને મમતાએ મોહને જન્મ આપ્યો. મોહ મોટો થયો. માયાના પરિચયમાં આવ્યો. પરિચય પ્રભુચમાં પરિણમ્યો. અને એમાંથી ઇર્ષ્યાએ જન્મ લીધો. ઇર્ષ્યાએ વેરને વરમાળા પહેરાવી અને આ ધરતી ઉપર દુઃખે જન્મ લીધો. દુઃખે અપરિણીત જ રહેવાનો નિર્ણય કર્યો. દુઃખે આવો નિર્ણય ન લીધો હોત તો તેને પરણીત કોણ? દુઃખ આવ્યું ક્યાંથી, તે સમજાય તો દુઃખમાંથી મુક્ત થવાનો માર્ગ મળી રહે. નેમનાથ પ્રભુ આ વાત સમજાવે છે, અને નિવધકુમાર સાંભળી રહ્યા છે. વિશેષ અધિકાર અવસરે કહેવાયો.

વ્યાખ્યાન...૫૫

ભાઈરવા વહુ ૩ ને મંગળવાર તા. ૭-૬-૭૧

ભગવાન નેમનાથ દ્વારિકામાં પધાર્યા છે. નિવધકુમાર પ્રભુની અમૃતમય વાણીનું પાન કરી રહ્યા છે. મીઠી મધુરી વાણી સાંભળતા નિવધકુમારના હૈયામાં અપૂર્વ આલ્સાહ ઉત્પન્ન થાય છે. ૬૯ કોડા કોડી સાગરના કર્મને ખયાલી સમ્યક્ દર્શનને પ્રાપ્ત કરે છે. પ્રભુની વાણી સત્ય છે. પ્રમાણ જૂત છે. એવી ભાવના ભાવતા સાચું સમજાણું એટલે શ્રદ્ધા થઈ. પહેલા સમ્યક્ દર્શન આવે પછી મત-પચાણ શ્રદ્ધા કરે. નિવધકુમાર વાણી સાંભળીને લીંબઈ ગયા છે. ભગવાન કહે છે એ માર્ગ સાચો (અને સત્ય) છે. આ વાત હૈયામાં ઉતરી ગઈ. વરતુ સમજી ગયા પછી મારામાં કેટલી તૈયારી છે એ જોવાનું છે.

આર્યકુળમાં જન્મ, પાંચ ઈન્દ્રિયની પરિપૂર્ણતા, ઉત્તમ ધર્મ, સદ્ગુરુનો જોગ અને વીતરાગ પ્રભુની વાણી : આ બધું મહાયુષ્યના ઉદયથી મળે છે.

“અનંત કાળથી આથડ્યો, વિના ભાન ભગવાન,
સેવ્યા નહીં શુર સંતને, મુકયું નહીં અભિમાન.”

જીવ અનંત કાળથી આથડ્યો છે. હવે ભવ જમણુનો કંટાળો આવ્યો છે? એક માણસ દસ પંદર વર્ષથી રોગથી પીડાતો હોય એને કંટાળો આવે ને? કે હવે આ રોગથી કોઈ મુક્ત કરનાર મળે તો સાફ! તેમ આપણે બધા અનંત કાળથી કર્મના રોગથી રીખાઈએ છીએ. તિર્થંકર દેવો અને વીતરાગ પ્રભુની વાણી રોગથી મુક્ત કરનાર છે. વીસ પચીસ ગાઉ ચાલ્યા પછી ગામ દેખાતું ન હોય અને થાકી ગયા હો તો કોઈ ને પૂછો છો ને કે હજી ગામ કેમ આવ્યું નહિ? કેટલું દૂર છે. અમે ભાષે માર્ગે તો ચડી ગયા નથી ને? એમ આ સંસારમાં અનંત કાળથી રખડો છો. અનંત ભવથી ભટકો છો. હજી છેડો દેખાતો નથી. હવે કોઈ વિશિષ્ટ જ્ઞાની પુરૂષનો ભેટો થઈ જાય તો પૂછો કે મારો મોક્ષ ક્યારે છે! હવે કેટલા ભવ કરવાના છે! શું કર્તવ્ય કરું કે જેથી ભવજમણુનો અંત આવે? નાના બાળકે ચાલુ પ્રાયમસમાં હાથ નાખ્યો અને દાઝી ગયો. ફરી હાથ નાખવા જશે ખરો! સપ્તમાં ઝેર છે એમ સાંભળ્યું છે પણ તમે અનુભવ કર્યો છે! ના-છતાં સપ્ત વીંછીને દેખશો ત્યાં ઠેકડો મારશો, તેની સામે રમત કરવા નહિ જાય શા માટે! કારણ કે ત્યાં સાચી સમજણ પ્રાપ્ત થઈ ગઈ છે. ફાસ્ટ ટ્રેઇન આવતી હશે તો તે પાટા ઓળંગવા જશો? ના, કારણ? તમે જાણો છો તે ટ્રેઇનની વચ્ચે આવી જવાથી મૃત્યુ થાય છે. આ બધા ભય સ્થાનોથી ભડકો છો. પણ આ સંસારનો ભય લાગ્યો છે! સંસારના વિષય ઝેર છે. મારી નાખનાર છે. આવી પ્રતીતિ થઈ છે? સાચી શ્રદ્ધા લાવો. વીતરાગની વાણીમાં ઓતપ્રોત થઈ જાવ. સત્યનો સત્ય તરીકે સ્વીકાર કરો.

થોથા, પાંચમા અને છઠ્ઠા શુષ્કસ્થાનક વાળો જઘન્ય ત્રીજો ભવે ઉ. ૧૫ મે ભવે મોક્ષમાં જાય છે. સાતમાથી અગ્યારમાં શુષ્ક સ્થાનક વર્તી જીવ જ તે જ ભવે મોક્ષમાં જાય છે. અને ૧૨-૧૩-૧૪-મા શુષ્કવાળો તે જ ભવે મોક્ષમાં જાય છે. સમ્યગ્ દર્શની આત્મા સ્વરૂપને સમજે છે, તેને એ રૂપે છે. રસ્તો આ છે. આવી સચોટ શ્રદ્ધા છતાં માર્ગને અંગીકાર કરી શકતા નથી. કારણ કે આસ્ત્રિમાં કમજોર છે.

“બહવે રોચમાણે વિ નોયગં પઢિબજ્જહ ॥”

એક માણસે લાખ રૂપિયાનો હાર જોયો અને ગમી ગયો, કિંમત પૂછે છે તો કહે છે, લાખ રૂપિયાનો છે. તેની ખરીદવાની શક્તિ નથી, છતાં પૂછો કે હાર લેવા જેવો છે કે નહીં? તો તરત કહેશે, લેવા જેવો તો છે, પણ મારી પાસે ખરીદવા જેટલા પૈસા નથી, તેથી લઈ શકતો નથી, તેમ જેને સમ્યક્ દર્શન પ્રાપ્ત થયું છે તે કહેશે કે સાધુપણ લેવા જેવું છે પણ મારાથી સાધુપણ લેવાતું નથી, કારણ હું કમજોર છું, પામર છું.

હજી સંસારનો મોહ મારાથી છુટતો નથી. સમકિતીનું કે શ્રાવકનું પૂર્ણતાનું લક્ષ હોય છે. એક ગાડાની મુસાફરી કરે છે. એક ટ્રેઈનની મુસાફરી કરે છે. અને એક પ્લેનની મુસાફરી કરે છે. પ્લેનવાળો પહેલા પહોંચે છે. ટ્રેઈનવાળો તેના પછી પહોંચે છે અને ગાડાવાળો સૌથી મોડો પહોંચે છે. પણ બધાનું ધ્યેય પહોંચવાનું છે. કેાઈ સમકિતી જીવ સ્ત્રીને પરણે, લગાઈ કરે, રાજ્ય પણ લોગવે છતાં તેનું ધ્યેય તો મોક્ષનું જ છે. ‘આ મારી સંસારની પ્રવૃત્તિ નથી’ એમ તે બરાબર સમજે છે.

નિષધક્રમારે લગવાનની દેશના સાંભળી. તેઓ બહુ રાજી થયા. અપૂર્વ ધર્મ સંભળાવનાર, મોક્ષમાર્ગ બતાવનાર આવા સદ્ગુરુ મળ્યા, એ મારાં અહોભાગ્ય છે. કરવા જેવું સર્વવિરતિ પણું છે. તેઓ ઉભા થયા અને હાથ જોડીને કહે છે.

इणमेव निगंथं पावयणं सच्चञ्जणुत्तरं केवलियं पडिपुन्नं नेयाज्जं

સંસુદ્ધં સત્લક્ષણં = આ નિર્ગંથ પ્રવચન સત્ય છે, અનુત્તર છે, કેવળીપ્રરૂપિત ન્યાય-યુક્ત છે, સમ્યક્પ્રકારે શુદ્ધ છે. સત્ય, બહેમનો નાશ કરનાર છે. હે પ્રભુ !

सहहामि पत्तियामि रोएमि फासेमि पालेमि अणुपालेमि निगंथं पावयणं

હે પ્રભુ ! નિર્ગંથ પ્રવચન પર હું શ્રદ્ધા કરું છું. વિશ્વાસ કરું છું. રૂચિ કરું છું. એ પ્રવચન આપે કહ્યું તેમ જ છે. એ તથ્ય છે. અતિ તથ્ય છે, ઈષ્ટ છે, અત્યંત ઈષ્ટ છે આપ દેવાનુપ્રિયની સમીપે ઘણા રાજાઓ-તલવર-માંડબિક-કૌટુંબિક ! શ્રેષ્ઠિ-સેનાપતિ-સાથવાહ આદિ સંસારને છોડી સાધુ બન્યા છે તેઓને ધન્ય છે. હું કમજોર છું. મારામાં એટલી તાકાત નથી કે હું સંસાર છોડી સાધુપણનો સ્વીકાર કરું. હું ખરેખર તે માર્ગ લેવા શક્તિમાન નથી. હે સ્વામી ! મને પાંચ અણુવ્રત, ત્રણ શુણ્વ્રત અને ચાર શિક્ષાવ્રત અંગીકાર કરાવો. સંસારમાં રહેલા ઘણા બળ્યાત્માઓ જળ કમળવત્, નિર્દોષ બની બચે છે, જેમ કમળ પાણીમાં કે કાદવમાં લેપાતું નથી. તેમ સંસારમાં રહેવા છતાં આસક્તિભાવને તોડી નાંખે છે. તમને શ્રાવકપણું લેવાની મરજી ખરી ? વાણી સાંભળી તો કાંઈક વ્રત પચ્યાખાણુ લેવા જોઈએ.

जं सोच्छा पडिवज्जई तवसन्ति अहिंसयं ॥

જે સાંભળીને તપ, સંયમ અને ક્ષમાના માર્ગમાં આગળ વધે છે તેનું જ શ્રવણ-સાચું શ્રવણ છે. તમે-સાંભળીને એમ ને એમ ચાલ્યા ન બલ, વિરતીભાવને આદરો. સાંભળ્યું તેનું ફળ બેસવું જોઈએ પથરણાં ખંખેરીને ઉભા થઈ જવાનું નથી. પણ તમારો જીવનમાં ઉતારવાનું છે. નિષધક્રમાર સામેથી માંગે છે. આપણે અહીં અચરઅચર નથી. મૃત્યુ દરેકને માટે નિશ્ચિત છે. આપણી ચોટલી ફાળના હાથમાં છે, ક્યારે ફાળ

ઉપાડી લેશે એ ખબર નથી. દાન દેવાની ઈચ્છા થાય તો તરત દાન લઈ દેવું. મત, પચ્ચખાણ લેવાના ભાવ થાય તો તરત લઈ લેવા. ભાવ વિનાના દાન, શિયળ, તપ એ જીવ વિનાના કલેવર જેવા છે.

નિષધકુમાર કહે છે કે હું શક્તિમાન નથી એટલે મારે આગારધર્મ લેવો પડે છે. લાખ રૂ. નો હાર ખરીદવાની શક્તિ નથી એટલે હજારનો ખરીદું છું. તિર્થંકરો, ચક્રવર્તીઓ ચોથે ગુણ સ્થાનકેથી પાંચમે ગુણ સ્થાનકે આવતા નથી. પણ સીધા સાતમે ગુણ સ્થાનકે જાય છે. શ્રાવકો પૃથ્વીના, પાણીના, તેડના, વાયુના, વનસ્પતિના જીવોની સંપૂર્ણ દયા પાળી શકતા નથી, એટલે તેમાં મર્યાદા બાંધે છે. મત પ્રત્યાખ્યાન નથી, છતાં તેના ફાયદાઓ બરાબર સમજણમાં આવે ત્યારે તે ગ્રહણ કરવામાં મુશ્કેલી નહીં લાગે. આ સંસાર સળગતો છે. એકબીજાની રાહ જોશો તો મરી જશો.

ભગવાન કહે છે ધર્મની ગતિ વધારો, નિષધકુમાર શ્રાવકના બાર મત અંગીકાર કરે છે. વિશેષ અધિકાર અવસરે કહેવાશે.

વ્યાખ્યાન નં...૫૬

ભાદરવા વદ ૪ ને બુધવાર તા. ૮-૬-૭૧

જિનેશ્વરની વાણી એ આધ્યાત્મિક ધ્યાન ધરવાનું સાધન છે. તે કષાયના-વેશજેરનાં કચરા સાફ કરવા માટે જ્ઞાનરૂપી સાવરણી આપે છે. આત્માને ઉજ્જવળ બનાવવાનું આવું સાધન બીજે ક્યાંય નથી. જિનેશ્વરની વાણી અદ્ભૂત છે. બાર મતનું સ્વરૂપ આ પ્રમાણે છે. શ્રાવકના બાર મતમાં પહેલું અહિંસા મત:-જ્યાં હિંસા નથી તે અહિંસા મત. કોઈ જીવની હિંસા ન કરવી. “પદમં તાળં તજો દયા” પહેલાં જ્ઞાન અને પછી દયા આવે. જીવનું સ્વરૂપ જાણ્યા વિના દયા કોની પાળો? જેનામાં જ્ઞાન નથી એ પણ જેવો છે. જે ચેતન-અચેતનના લક્ષણને સમજ્યો નથી, જેણે જીવ-અજીવનું સ્વરૂપ જાણ્યું નથી, તેને સંયમી કેવી રીતે કહેવો? મોટી મોટી વાત કરે, લોકચર આપે, તેને છ કાયનું, જીવ અજીવનું જ્ઞાન ન હોય તો તે દુનિયામાં ડાહ્યો કહેવાશે, પણ ધર્મથી દૂર છે. હિંસા ત્યાં હોળી છે. અહિંસા ત્યાં દિવાળી છે. તમને શું ગમે? હોળી કે દિવાળી? દિવાળી ગમતી હોય તો હિંસાથી દૂર રહો. આ જ્ઞાની પુરુષોનું દરમાન છે. એ માટે પ્રથમ જાણપણું કરો.

કોઈ એક ગામમાં એક સાધુ મહાત્મા પધાર્યા. બધા ગામલોકો ત્યાં બેસી ગયા, અને આગતા-સ્વાગતા કરે છે. ગામનાં લોકો ભક્તિભાવવાળાં ઘણાં છે. પણ સાવ અજ્ઞાન છે. ભાવિકો સાધુ મહાત્માને વિનંતી કરે છે કે તમે આ ગામમાં ચોમાસું કરો. અમે અજ્ઞાન છીએ. અમને સમજાવો. મહારાજ તેમની માંગણી સ્વીકારે છે અને પૂછે છે. તમારે શું સાંભળવાની ઈચ્છા છે? જે સૂત્ર કહો તે સાંભળાવું. આ લોકોને શી ખબર પડે? સૂત્રનાં નામ પણ ક્યાંથી આવડતાં હોય! એક વૃદ્ધ ભાઈ હતાં. તેમણે ભગવતીસૂત્રનું નામ કોઈ વાર સાંભળેલું એટલે કહે છે મહારાજ! અમને ભગવતી સૂત્ર સાંભળાવો. મહારાજ વિચાર કરે છે, ભગવતી સૂત્ર ખૂબ ગહન સૂત્ર છે. તેમાં ૧ શ્રુતસ્કંધ છે, ૧૦૦થી થોડા વધારે અધ્યયન છે, ૧૦૦૦૦ ઉદ્દેશક છે. ૬૪ હજાર સમુદ્દેશક છે. છત્રીસ હજાર પ્રશ્નોત્તર છે, બે લાખ ૮૮ હજાર પદ છે, પણ ભેઈએ તો ખરા કે આ લોકોમાં સાંભળવાની કેટલી પાત્રતા છે? આ સૂત્ર સાંભળનારમાં પાત્રતા ભેઈએ! પાત્રતા વિના વસ્તુ પચી શકે નહિ. અત્યારે તમારે સૂત્ર સિદ્ધાંત સાંભળવા નથી, પણ બહારનું સાંભળવું છે. કોઈ બહારની રાજકીય અથવા સામાજિક વાતો કરશે, તો તે તમને ગમશે પણ આપણાં સૂત્રનાં વાંચનમાં રસ નહીં પડે. જે સર્વ-શુષ્ક સંપન્ન થઈ ગયા છે, તેના શુષ્ક ગાવા નથી ગમતા.

“સત્ત્વ ગુણ સંપન્નયાણં મન્તે ! જીવે કિં જળયદ્ ? સ. અષ્ટુણરાવતિ જળયદ્
અષ્ટુણરાવતિ યત્તેણં જીવે સરીર માણસાળ દુક્ષ્ણાણ નો ભાગી ભવદ્ !”

સર્વશુષ્ક સંપન્ન થઈ ગયા એને ફરી સંસારમાં આવવાનું રહેતું નથી. અને શારીરિક તથા માનસિક દુઃખો ભોગવવા પડતાં નથી. ભગવાનમાં એક પણ અવશુષ્ક નથી. આવા ભગવાનના સૂત્ર સિદ્ધાંત પર રસ કેળવવો હિતાવહ છે. અત્યારે ઘણા સાધુ અથવા શ્રાવકને પત્ર લખે તો સર્વશુષ્કાલંકૃત વિશેષણ લખે છે, પણ આ વિશેષણ ભગવાન સિવાય કોઈ ને લાગુ પડે નહિં.

મહારાજશ્રી કહે છે. તમને ભગવતી સૂત્ર સાંભળવાની ઈચ્છા થઈ એ જાણીને હું રાજી થયો. ભગવતી સૂત્રમાં જ્ઞાન કુંજરની વાત ચાલી છે. હાથીને ચાર પગ હોય છે. તેમ જ્ઞાન કુંજરને ચાર અનુયોગ રૂપ ચાર પગ છે. દ્રવ્યાનુયોગ, ચરણાનુયોગ, ગણિતાનુયોગ, ધર્મકથાનુયોગ. એમાં ચારિત્ર મુખ્ય છે.

અનુ એટલે પાછળ અને યોગ એટલે જોડાવું. દ્રવ્ય સાથે જોડાવું તેનું નામ દ્રવ્યાનુયોગ. દ્રવ્યાનુયોગ સમજવામાં મુશ્કેલ છે. અને ચરણચરણાનુયોગ જીવનમાં ઉતારવો મુશ્કેલ છે. ચારિત્ર વિના મોક્ષ મળે નહિં. ત્રણ અનુયોગ ચારિત્રને મજબૂત કરવા માટે છે. એ ત્રણ જાણીને આવવાનું છે ચારિત્રમાં જ.

દ્રવ્ય છે. ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય, આકાશસ્તિકાય, પુદ્ગલાસ્તિકાય-કાળ અને

જીવાસ્તિકાય. તેમાં પાંચ જડ છે. અને જીવ ચૈતન્ય છે. જીવ સ્વ પર પ્રકાશક છે. જીવ-સ્વને જાણે અને પરને જાણે. જીવે છે, જીવતો હોતો અને જીવશે તે જીવ છે. ૬ દ્રવ્ય છે એમાં પ્રથમના ત્રણ એક છે. પાછળના ત્રણ અનેક છે. આકાશ લોકાલોક પ્રમાણે, ધર્મ-અધર્મ, જીવ લોક પ્રમાણે છે. કાળ અહીંથીપમાં છે. પુદ્ગલ પરમાણુ આકાશના એક પ્રદેશ પ્રમાણે છે અનંતા છે. દરેક જીવ જુદા જુદા છે, દરેકના પરિણામ જુદા જુદા છે. ઘણાં માને છે કે જીવ એક છે, અને પાણીમાં ચંદ્રનું પ્રતિબિંબ પડેતોમ દરેકમાં જીવનું પ્રતિબિંબ પડે છે. પણ ભગવાને કહ્યું છે કે આ વાત મિથ્યા છે. એક પિતાના બે પુત્ર હોય, તેમાં એક મોક્ષમાં જાય છે, બીજો નરકમાં જાય છે. આમ થવાનું કારણ એ છે કે દરેકના જીવો જુદા જુદા છે. છ દ્રવ્યમાં પાંચ અણી અને પુદ્ગલ રૂપી છે. જેટલું આપણી નજરે દેખાય છે તે બધું રૂપી છે. આત્મા રૂપી છે. ભગવાન મહાવીર સ્વામી દર્શાવે છે :-

“નો इन्द्रियगोष्ठं अमुक्तभावा, अमुक्तभावा वियहोइ निच्चो,
अज्ज्ञत्थ हेउं निययस्स बन्धो, संसार हेउं च वयन्ति बन्ध.”

આત્મા અણી છે. ઇન્દ્રિયથી પકડાય એવો આત્મા નથી. આત્મા જ્ઞાનગોચર છે, અમૂત છે. ઇન્દ્રિયથી અગ્રાહ્ય છે. જીવ જેવા અધ્યવસાય કરે છે તેવાં કર્મ બાંધે છે. કર્મબંધ એ સંસારનો હેતુ છે. ક્ષણે ક્ષણે જીવ લાવ દિંસા કરતો રહે છે. પોતે પોતાનો ખૂની છે તેથી એકેય આટો ટળતો નથી. પાંચ દ્રવ્ય જડ છે, અને જીવ એક ચૈતન્ય દ્રવ્ય છે. જીવ બે પ્રકારના છે. સંસારી-સિદ્ધ કર્મ રહિત, સંપૂર્ણ કર્મનો જ્યાં વિયોગ છે તે સિદ્ધના જીવો છે અને સંસારી જીવો કર્મો સહિત છે.

સંસારી જીવોના બે પ્રકાર છે. ત્રસ અને સ્થાવર. પાંચ એકેન્દ્રિય સ્થાવર છે, અને બેઇન્દ્રિય-તેઇન્દ્રિય-ચૌરેન્દ્રિય અને પંચેન્દ્રિય ત્રસ છે. શ્રાવકો મહારાજનું વ્યાખ્યાન સાંભળે છે અને મસ્તક હલાવે છે. બધાં રંગમાં આવી ગયા છે. મહારાજ ભક્તોની લાયકાતની પરીક્ષા કરવા પૂછે છે; બોલો ભાઈઓ ! પંચેન્દ્રિય કેને કહેવાય ? શેઠીયા મુંઝાણા. પ્રશ્ન ન પૂછાતા હોય અને સાંભળે જવું તેમાં વાંધો નહિ. પણ હવે શું કરવું ? વિચાર્યું. હાથીને ચાર પગ અને એક સૂંઠ હોય છે. તેથી તે પંચેન્દ્રિય હશે. તે તો બોલ્યા-હાથી પંચેન્દ્રિય છે. મહારાજ કહે છે, ચૌરેન્દ્રિય કેને કહેવાય ? શ્રાવકે જવાબ આપ્યો, જાંટને. હાથીનું તો અડેગઠે સાચું પડી ગયું, પણ આમાં માર્યો ગપ્પો ! બોલો ભાઈઓ ! તેઇન્દ્રિય કેને કહેવાય ? ‘ઘોડાને.’ જવાબ મળ્યો. વળી ‘મહારાજે પૂછ્યું- બેઇન્દ્રિય કેને કહેવાય અને એકેન્દ્રિય કેને કહેવાય ? શ્રાવકોએ જવાબ આપ્યો : મહારાજ ! અમારે માથે પાઘડી છે તેથી અમે બેઇન્દ્રિય અને તમારે માથે મૂંડો છે, તેથી તમે એકેન્દ્રિય. પ્રશ્નના જવાબ તો આપવા બેઇન્દ્રિય એટલે આપી દીધા. પણ કેવા વિચિત્ર જવાબો આપ્યા ! મહારાજ કહે, તમારે મૂળથી શિખવા જેવું છે.

પહેલાં પ્રાથમિક અભ્યાસ કરો. તમે ક્યાં ઉભા છો ! તમારે ખારાખડીથી શીખવાનું છે. તમારું કામ ભગવતી સાંભળવાનું નથી. મહારાજ કહે છે, તમે મને એકેન્દ્રિય કરી નાખ્યો ! સાંભળો. એકેન્દ્રિય એટલે એક કાયા. ગળેથી નીચેનો ભાગ એટલે કાયા, અને જેને એક કાયા છે તે એકેન્દ્રિય કહેવાય છે. કાયા-જીભ બે હોય તે બે ઇન્દ્રિય. તે ઇન્દ્રિયને કાયા, જીભ, નાક એ ત્રણ હોય. ચોરેન્દ્રિયને ચાર ઇન્દ્રિય હોય. કાયા, જીભ, નાક, આંખ અને પાંચ ઇન્દ્રિય પૂર્ણ હોય તે પંચેન્દ્રિય કહેવાય. પાંચ ઇન્દ્રિય અને મન મળે એટલે સંસારી પંચેન્દ્રિય કહેવાય છે, પ્રાણને ધારણ કરે તે પ્રાણી છે. એક ઇન્દ્રિયમાં પૃથ્વી, પાણી, અગ્નિ, વાયુરો અને વનસ્પતિ છે. જ્ઞાનની ઉત્કૃષ્ટ વિરાધના કરવાથી સૂક્ષ્મ નિગોદમાં જીવ ચાલ્યો જાય છે. એકામાં એકો જ્ઞાન અંશ ત્યાં હોય છે. સૂક્ષ્મ નિગોદને અક્ષરના અનંતમાં ભાગનું જ્ઞાન હોય છે. કોણુ મારે છે અને કોણુ છેદે છે એની તેને ખબર પડતી નથી.

ગૌતમ પૂછે છે, કોઈ એકેન્દ્રિય જીવને મારે તો શું તેને દુઃખ થાય ? ત્યારે ભગવાન કહે છે, એક પુરૂષ બિલકુલ અંધ છે, બહેરો છે, મૂંગો છે, અને પાંગળો છે, એવા પુરૂષના જમણે પડખે બત્રીસ માણસો ભાલા લઈને ઉભા છે. આ બત્રીસ માણસો ભાલાથી ભેદે છે, અને તલવારથી છેદે છે. પગની ધૂંટી, જંઘા, હીંચણ, નાભિ, પેટ, પાંસળી, પીઠ, છાતી, હૃદય, સ્તન, ખભા, હાથ, આંગળી, નખ, ગળું, હડપચી, ફાંત, જીભ, હોઠ, કાન, નાક, આંખ, ભ્રમર, કપાળ, માથું આદિ બત્રીસ જગ્યાએ એકી સાથે ભાલા વડે ભેદે અને તલવારથી છેદે. ચોસઠ ઘા એકી સાથે તેના પર પડે તો તે જીવ બોલી શકતો નથી. સાંભળી શકતો નથી, પણ વેદન તો કરે છે. તેને ખૂબ દુઃખ થાય છે અને મૂર્છા પામે છે, અને મરી જાય છે. એક ઇન્દ્રિયને કોઈ મારે ત્યારે આવી પીડા થાય છે. તમને જીવોની જરાય દયા છે ? પાણી પણ જેમ આવે તેમ ઢોળો છો. દયા નથી, કોઈ ટકોર કરે તો કચ કચ લાગે. અમે જીવને માનતા નથી. એમ કહી દે. રોજ લુગડાં કાઢવા અને રોજ સ્નાન કરવું ! આ શું શ્રાવકના આચાર-વિચાર છે ? આપણો ધર્મ અહિંસામય છે.

“આટલો પ્લોટ પડ્યો છે તો લઈ લ્યોને ! દવાખાનું કરાવી નાખો.” આવું સાધુથી ન બોલાય. જ્યાં હિંસા થાય ત્યાં સાધુપણું ટકતું નથી. તમને કેવા સાધુ ગમે ? તમારા ખરડા ભરપુર થાય, તમારું હિંસાનું બધું કામ કરી આપે, એવા સાધુ ગમે છે ને ? સાધુ સ્વાર્થ ખાતર શ્રાવકોની દાઢીમાં હાથ નાખે. તેના વાંસા પંપાળે અને પોતાની ચાલતી સંસ્થા માટે પૈસા એકઠા કરાવે. આ શું સાધુપણું છે ? નવો પ્લોટ લે, સાધુને બોલાવે, શાંતિના જાપ કરાવે, અને કંકોતરી છપાવે, તેમાં લખે કે આ પ્રસંગે ફલાણા મહારાજ પણ પધારવાના છે. હિંસાને જે હિંસા બણતા નથી. એ પાપ કર્યા કરે છે. દ્રવ્ય હિંસા અને ભાવ હિંસા એમ બે પ્રકારની હિંસા છે. પ્રાણનો અતિપાત એટલે પ્રાણથી ત્રિષ્ટુટા પાડવા એટલે શરીર અને આત્માને જુદા પાડવા એ દ્રવ્ય હિંસા છે.

એકેન્દ્રિયને ચાર પ્રાણ છે, બેષ્ઠન્દ્રિયને છ, તેષ્ઠન્દ્રિયને સાત, ચૌરેન્દ્રિયને આઠ, અસંજ્ઞી પંચેન્દ્રિયને ૯ અને સંજ્ઞી પંચેન્દ્રિયને ૧૦ પ્રાણ હોય છે. આ પ્રાણનો અતિપાત કરવો, પ્રાણની ઘાત કરવી તે દ્રવ્ય હિંસા છે. જીવ અમર છે, મરતો નથી, પણ પ્રાણનો નાશ થાય છે. તેથી 'પહેલું' અણુવત યુક્તિઓ પાણાઈવાયાઓ વેરમણુ' કહ્યું, પણ જીવા-તિપાત ન કહ્યું. જ્યાં હિંસા છે, ત્યાં ધર્મની સલામતી નથી. બધાને રિદ્ધિ-સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થઈ હોય, પણ શરીરનું સુખ ન હોય. બોકડાની જેમ ખરાડે. બળતરાનો પાર ન હોય. દાહજ્વર હોય. આ બધાનું કારણ એ છે કે એ જીવે હિંસા ઘણી કરી છે.

કલાવતીએ પક્ષીની પાંખો કાપી હતી તો તેના કાંઠા કપાઈ ગયા. મનથી કોઈનું અશુભ ચિંતવે, મોઢથી ગાળો દે તો શું એને ધર્મ-પરિણમ્યો છે? આ બધાનાં ફળ આત્માને લોગવવા પડે છે. હિંસા ઘણા પ્રકારની છે. તે નીચે પ્રમાણે છે.

આત્મા ત્રણ પ્રકારે હિંસા કરે છે. સારંભ, સમારંભ, આરંભ. સારંભ એટલે કોઈને મારવાનો મનથી સંકલ્પ કરવો. હિંસા કરવાના ઉપાયો શોધવા. તે માટે યોજના તૈયાર કરવી તે સારંભ કહેવાય. આને લાવ હિંસા પણ કહેવાય.

સમારંભ એટલે મારવા માટેના હથિયારો એકઠાં કરવા. પોતાના મનમાં ઉઠેલા વિચારોને મૂર્તસ્વરૂપ આપવું. તેને સમારંભ કહેવાય છે. અહીં પોતાના વિચારોને અમલમાં મૂકવાની પૂર્ણ તૈયારી કરે છે.

આરંભ એટલે પોતે સંકલ્પ કર્યો છે. શસ્ત્રો એકઠાં કર્યાં છે. તેનો ઉપયોગ કરવો. પોતાના વિચારોને અમલમાં મૂકવા તે આરંભ છે. આ ઉપરથી ખાલ આવે છે કે પહેલા હિંસાના વિચારો મનમાં ઉઠે છે. વિચારોથી હિંસા જન્મે છે, પછી સામગ્રી એકઠી કરે છે. ત્યારબાદ ક્રિયા કરે છે.

જ્યારે આત્માના વિરોધી ગુણો જોર પકડે છે ત્યારે મનમાં દુર્ભાવના ઉઠે છે. આ વખતે વિવેક શક્તિ ખુદી બની જાય છે. પરિણામે નિષ્કુર સંકલ્પ કરે છે. પછી સાધનો મેળવી ક્રિયા કરે છે. ચાર કષાયોરૂપ ચાર દુર્ભાવના થાય છે. કષ = સંસાર, આય = લાભ. જે ખરાબ પ્રવૃત્તિથી અનંત સંસાર વધે છે. તેને કષાય કહેવાય છે. કષાય આત્મગુણોનો નાશ કરે છે. ક્રોધ-માન-માયા-લોભ રૂપ ચાર કષાયને વશ થઈને મનુષ્ય સારંભ, સમારંભ અને આરંભ ત્રણ પ્રકારથી હિંસા કરે છે. આ ત્રણને ૪ કષાયથી ગુણતાં $૩ \times ૪ = ૧૨$ થાય. હિંસાનું મુખ્ય કારણ કષાય છે. કષાય જેટલા તીવ્ર તેટલી નિર્દયતા વધારે. કષાય મંદ હોય તો નિર્દયતા પણ ઓછી હોય. કષાય એ માનસિક પરિણામની મલીન ધારા છે. તેનાથી હિંસાના હથિયાર તીક્ષ્ણ કે મંદ થઈ શકે છે. એ પોતે હથિયાર નથી. પણ હથિયાર છે મન, વચન અને કાયાના યોગ. ઉપરના બાર લેઢને ત્રણથી ગુણતાં ૧૨×૩

=૩૬ લેદ થાય છે. આ ત્રણ યોગના ત્રણ કરણ = કરવું, કરાવવું અને અનુમોદન આપવું. ૩૬ને ત્રણ કરણથી ગુણીએ એટલે ૩૬ × ૩ = ૧૦૮ લેદ થાય. હિંસાના ૧૦૮ લેદ છે.

હિંસાનું મુખ્ય કારણ કષાય છે. તેથી કષાય જેમ બને તેમ ઓછા કરવા. જીવનની અંદર ફેલાઈ રહેલી અશાંતિનું કારણ આ અંડાળ ચોકડી છે, તે ભયંકર દુશ્મન છે. હિંસાથી રહિત બની અહિંસાને જેટલી જીવનમાં અપનાવશો એટલું શીઘ્ર આત્મ-કલ્યાણ થશે, વિશેષ અધિકાર અવસરે.

વ્યાખ્યાન...૫૭

ભાદરવા વદ ૬ ને શુક્રવાર તા. ૧૦-૬-૭૧

અહિં રરમા તીર્થંકર શ્રી નેમનાથ પ્રભુ બાર વ્રતનું સ્વરૂપ સમજાવે છે.

(૧) અહિંસા વ્રત, તે અલૌકિક વ્રત છે. અહિંસા ઘણા વ્યાપક અર્થમાં છે. જે દયા પાળે છે એની દયા પળાય છે. એક કાયને હણવામાં છકાયની હિંસા થાય છે. હિંસા શક્ષી છે. અહિંસા દેવી છે. હિંસા મનુષ્યના સદગુણનો નાશ કરે છે. અશાંતિને જન્મ આપે છે. અહિંસા ધર્મનું મૂળ છે. દયા, કરુણા અને અનુકંપા વિના ધર્મ થઈ શકતો નથી. અહિંસા જીવનની મહાશક્તિ છે. સમસ્ત દુઃખોને દૂર કરવાવાળી રામબાણુ ઔષધિ છે. હિંસા છે ત્યાં આત્માનું અધઃપતન છે અને અહિંસા છે ત્યાં ઉદ્ધરણમન છે. દયા પાળવી એટલે કોઈ પણ જીવને દુઃખ ન દેવું. દયા પાળવી એટલે એક જગ્યાએ બેસી રહેવું એમ નથી. ચાલવું પડે, બોલવું પડે, બેસવું પડે, ખાવું પડે, પીવું પડે પણ આ બધી ક્રિયાઓ કરતાં યત્ના અને વિવેક રાખવો જોઈએ.

જયં ચરે જયં ચિઠે જય માસે જયં સપ ।

જયં મુંજન્તો માસન્તો પાવકમ્મં ન બન્ધહ । દશ. અ. ૪. ગા. ૮

દરેક પ્રવૃત્તિ યત્નાપૂર્વક કરવામાં આવે તો પાપકર્મ અંધાતું નથી. પણ અયત્નાએ કરાતી ક્રિયા તે પાપ છે. એટલે જ્યાં વિવેકની જ્યોતિ જલે છે, યત્નાની દષ્ટિ છે, ભગૃતસ્થિતિ છે તે અહિંસા છે, ત્યાં જ ધર્મ છે. માટે જીવનમાં વિવેકની મશાલ લઈને આગળ વધો, વિવેકને તમારો શિક્ષક બનાવો.

અતીતકાળમાં અનંતા તિર્થંકરો થઈ ગયા. અત્યારે તિર્થંકર છે અને ભવિષ્યમાં થશે, તે બધા એમ પ્રરૂપે છે કે, “સર્વ પ્રાણી, બૂત, જીવ અને સત્ત્વને હણવા નહીં,

છેલવા નહીં, લેલવા નહીં. પરિતપ-કીલામના ઉપજવવી નહીં- આ ધર્મ શુદ્ધ-નિત્ય-શાશ્વત અને પ્રમાણભૂત છે. રાત્રી પુરુષો કહે છે કે- ‘જીવો અને જીવવા દો.’ Live and let live. તમે પોતે જીવવા ચાહો તો બીજાને પણ જીવવા દો. તમને સુખ પ્રિય હોય, તો બીજાને પણ સુખ આપો. કદાચ તમે બીજાને સુખ ન આપી શકો તો કાંઈ નહીં. પણ બીજાને દુઃખ પહોંચાડવાનો પ્રયત્ન ન કરો.

દુઃખ દીધે દુઃખ હોત હૈ, સુખ દીધે સુખ હોય,
આપ ન હણીયે અવરકું, તો આપકો ન હણે કોઈ.

સુખથી સુખ મળે છે, દુઃખ દેવાથી દુઃખ મળે છે. તમે કોઈને ન હણો તો તમને હણનાર છે કોણ? આજે માનવીને બીજાને દુઃખ દેવું છે, પણ પોતાને સુખ જોઈએ છે, બીજાને છેતરવું છે, અને પોતાને છેતરાવું નથી.

આચારાંગસૂત્ર કહે છે કે—“હે આત્મા, તું જેને મારવાનો વિચાર કરે છે તે તું પોતે જ છે. જ્યાં તું દુઃખ કરવા ઇચ્છે છે ત્યાં તું પોતે જ છે. જેને તું પકડવા ઇચ્છે છે ત્યાં તું પોતે જ છે. જેને તું મારી નાખવા ઇચ્છે છે ત્યાં તું પોતે જ છે. ખરેખર આવું સમજીને સત્પુરુષ મૈત્રીભાવ કરે. તમે જ તમારું ભાવખૂન કરી રહ્યા છો. આત્માને છેલ દેવાથી તમે દુઃખથી કે તરથી ?

વાનગી ખારી, તુરી, કડવી, તીખી, ખાટી, મીઠી,
રે જીમ તું ખાધા કરે જાહેરમાં ને ખાનગી;
કડવાશ કારેલા તણી તેં ટેરવા પર સંઘરી,
મીઠાશ ક્યાં છુપાવી છે, પેંડા અને દુધપાકની !

અનેક જાતની વાનગીઓ તું ખાય છે, દરેક જાતનાં સ્વાદનો તું આસ્વાદ કરે છે. કડવા મીઠા બધા સ્વાદ લે છે, છતાં જીભને ટેરવે કારેલાની કડવાશ લાવે છે. તો દુધ-પાક વિ.ની મીઠાશ ક્યાં ચાલી જાય છે? લાવે છે મીઠાશ અને કાઢે છે કડવાશ ! કોઈના જીવને દુઃખાવે તો પણ હિંસા છે, કોઈની લાગણી દુભાવવી તેમાં પણ હિંસા છે. બળદીયાના મર્મસ્થાનને આર લોકતા કેટલું દુઃખ થાય છે ! તેમ તમે કોઈને કઠોર શબ્દો કહો, તો આર લોકતા જેટલું દુઃખ લાગે છે અને આમાં પણ હિંસા થાય છે. કોઈનું ખરાબ ન કરવું. બને તો સારું કરવું. પણ ખરાબ તો ન જ કરવું. કોઈના હૃદયમાં દુર્ભાવના પેડા થવામાં નિમિત્તરૂપ થવું તે પણ હિંસા છે. દુર્જન ગમે તેટલું દુઃખ આપે તો પણ સન્નિયમ માણસ માફ કરે છે, પણ કર્મ એને માફ કરતાં નથી. સોમિલે દુર્ભાવનાથી ગજસુકુમારને વધનો પરિષદ આપ્યો, પણ તેઓએ તો ક્ષમા જ રાખી. સોમિલનો જરાપણ દોષ ન જોયો.

પડિમા ધારીને ઉભા સ્મશાને સસરો સોમીલ ઉપસર્ગ આપે,
સુનિ ધ્યાન શુકલ ત્યાં ધ્યાવે, ક્ષપક શ્રેણીએ ઠમ ખપાવે,
સ્વસ્વરૂપે ઠર્યા કેવળલક્ષ્મી વર્યા, સેવક માગે શરણ તારણહાર રે.

આરમી બિહુની પડિમા ધારણ કરીને ગજસુકુમાર સ્મશાનમાં ઉભા રહ્યાં હતાં. તેમને સંસારમાં શું હુઃખ હતું? કેવા લાડકોડથી ઉછર્યાં હતાં. દેવડીજીએ કેવા લાલન-પાલન કર્યાં હતાં. શ્રીકૃષ્ણ મહારાજના લઘુબ્રાતા હતા છતાં તેઓને માથે કેવા સંકટ આવ્યાં? હજી તો સુકુમાર છે, ભગવાન નેમનાથનો ભેગ મળ્યો. અને સંયમનો માર્ગ લીધો. જે દિવસે દીક્ષા લીધી તે જ દિવસે આરમી બિહુની પડિમા માટે એકલા સ્મશાનમાં ગયા. ચૌવિહારો અહમ કર્યો. ત્રણ દિવસ અને ત્રણ રાતનો ઉભા ઉભા કાઉસગ્ગ કરવાનો હતો. આપણને એક કલાકે ઉભા ઉભા કાઉસગ્ગ કરવાનું કહે તો ન કરી શકીએ. મોક્ષનો માર્ગ સાંકડો છે. કુરબાની વિના કાર્ય સિદ્ધ થાય નહીં. સાધના વગર સિદ્ધિ મળતી નથી. બન્ને પગ એકત્ર કરી, હાથ લટકતા શખી, અનિમેષ નયને નાસિકાએ દષ્ટિ સ્થાપી સાધના કરે છે. આજે પણ ચૌવિહારો અહમ કરવાવાળા છે. પણ ત્રણ દિવસ અને ત્રણ રાતના કાઉસગ્ગ કરવાવાળા કેટલાં છે? જેનો આત્મા સુતો છે એનો ભગવાન સુતો છે. ગજસુકુમાર બધી ઇન્દ્રિયોને શુષ્ક કરે છે. જદ્દી મોક્ષ મેળવવો છે. સ્મશાનમાં કેટલી ભયંકરતા લાગે? કેવો ભેંકાર વનવગડો છે? એમાં કેવી ઘોર સાધના કરે છે? ગજસુકુમાર દૃઢધર્મી છે. પ્રિયધર્મી છે. સિંહવું બચ્ચું છે. તેને વળાવીયાની જરૂર ન હોય. ત્રિકાળ જ્ઞાનીના જ્ઞાનમાં તેમનો મોક્ષ દેખાઈ ગયો છે. આ પ્રતિમા વહન કરનાર શુદ્ધ ભાવથી સાધના કરતાં કરતાં દેવતાના, મનુષ્યના કે તિર્યંચના ઉપસર્ગો ઉત્પન્ન થાય તેને સમભાવે સહન કરે તો અવધિ જ્ઞાન, મનઃ પર્યવજ્ઞાન કે કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય છે. જો સમ્યગ્ભાવે આરાધના ન થાય તો ગાંડો થઈ જાય, દીર્ઘકાળનો રોગ થાય અને કેવળીના પ્રરૂપિત ધર્મથી બ્રૂટ થાય છે. આ ત્રણ અવશ્યક થાય છે. આને તો ઉપસર્ગ આવ્યો, પણ જેરને પણ અમૃતમાં ફેરવી નાખ્યું!

“હુઃખ સહેવું પણ હુઃખ નહીં દેવું, સુખે વિપરીત વેણ નહીં કહેવું.”

ગજસુકુમાર ધ્યાન ધરીને ઉભા છે. સોમીલ બ્રાહ્મણ ત્યાંથી પસાર થાય છે, અને તેમને જુએ છે. જોતાવેંત વેરભાવ ઉત્પન્ન થાય છે. અને ક્રોધાતુર બનીને કહે છે, મારી દિકરીનો ભવ અગાડનાર આજે હું તને જોઈ લઈશ. એમ કહી બીની માટી લાવી તેના માથા ઉપર પાળ બાંધે છે. કયાંય બાળુમાં કોઈએ મકદું બાળ્યું હશે તેની ચિંતા જલતી હતી. એમાંથી અંગારા લઈ આવ્યો અને તેમના માથા ઉપર નાંખ્યા. અને માથું સળગવા લાગ્યું, છતાં આંખનો ખૂણો લાલ ન થયો, આ દૃશ્યનો જરા વિચાર તો કરો, કેવી

અસહ્ય વેદના થઈ હશે ! છતાં તેમનું ખમીર કેટલું ? એક સિસકારો પણ બોલાવ્યો નહીં. આત્મભળ કેટલું કેળવ્યું હોય ત્યારે આ દશા આવે. સંસારમાં સાધારણ તાપને પણ સહન કર્યો નથી. દેવકીનો લાડીલો નંદન છે કૃષ્ણ વાસુદેવનો નાનકડો બ્રાતા છે. જેને તીર્થ કર જેવા ચુર મળ્યા છે. તેને માથે કેવું દુઃખ પડે છે ! બગવાન એના જ્ઞાનમાં જોઈ રહ્યા છે કે આટલું દુઃખ પડવા છતાં મનમાં જરાય દુર્ભાવના આવતી નથી. નિર્મળ આત્મ ધ્યાનમાં જ મસ્ત છે. શેરડી કહે છે, તું મને પિલી નાખ, તોપણ હું તો તને રસ આપીશ. મીઠુમત્તી કહે છે, હું બળી જઈશ, જોગળી જઈશ, પણ અંધકારનો નાશ કરી પ્રકાશ આપીશ. અંદન કહે છે, મને કાપી નાખો, ઘસી નાખો, બાળી નાંખો, તોપણ હું સુગંધ આપીશ. ઝડ કહે છે, મારા પર પથ્થર મારો, તોપણ હું ફળ આપીશ.

“ઝાડ શિખામણ દે છે રે મનવા, ઝાડ શિખામણ દે છે,
કાપે તોયે કોપ કરે ના, સામું બળતણ દે છે રે મનવા, ઝાડ....
બળતા બપોરે તાપ સહીને, શિતળ છાયા દે છે રે મનવા, ઝાડ....”

ઝાડ તાપ સહન કરીને શિતળતા દે છે. કોઈનોય લેદહાવ રાખે નહીં. તમારી પાસે કોઈ ભાગવા આવે તો ધક્કો મારીને બહાર કાઢો કે આધાસનના બે મધુર શબ્દો કહી તન-મન-ધનથી તેમને મદદરૂપ થાવ !

“જે જન ઉંચે પથ્થર ફેંકે તેને મીઠાં ફળ દે છે રે મનવા ...ઝાડ.”

ઝાડ ઉપર કોઈ પથ્થર ફેંકે તો તેને મીઠાં ફળ આપે છે. તમારા પર કોઈ પથ્થર ફેંકે અથવા કોઈ ગાળો દે તો તમે બે તમાચાં મારી દો ને ! મહંમદ સાહેબ તેમના અનુયાયી સાથે રોજ એક રસ્તેથી પસાર થાય છે. એક દિવસ એક બાઈ તેમના પર કચરો નાંખે છે. મહંમદ સાહેબ કાંઈ બોલતા નથી. બીજા દિવસે પણ તે બાઈએ કચરો નાંખ્યો. આમ બાઈ તો રોજ કચરો નાંખે અને મહંમદ સાહેબ કાંઈ જ થયું નથી એમ માનીને ચાલ્યા જાય. મહંમદ સાહેબ તો મોટા છે, પણ તેમના અનુયાયીઓ બિજાયા. આ બાઈ રોજ કચરો ફેંકે છે. એક દિવસ બૂલ થાય, બીજે દિવસ બૂલ થાય. પણ આ બાઈ બાણી જોઈને આ પ્રમાણે કરે છે. આને તો શિક્ષા કરવી જોઈએ. મહંમદ સાહેબ કહે છે કે, તે મારી પરીક્ષા કરે છે. જોઈએ કેટલા દિવસ ફેંકે છે. એ થર્મોમીટરનું કામ કરે છે. થર્મોમીટર કેટલી ડીગ્રી ગરમી ચડી તે દેખાડે. તેથી તેને ફેડી ન નંખાય. તેમ આ બાઈ મારામાં કેટલી ગરમી છે તેનું માપકયંત્ર છે. તે નિમિત્ત માત્ર છે. તેનો દોષ કાઢવો તે મૂખાઈ છે. મહંમદ સાહેબે પણ પોતાનો માર્ગ બદલ્યો નહીં. દરરોજ તે જ માર્ગે પસાર થાય, અને દરરોજ કચરો પડે. આમ કરતાં છ મહીના થયાં. અને બે ચાર દિવસથી કચરો પડતો બંધ થયો. એટલે મહંમદ સાહેબને થાય છે, હવે કેમ કચરો પડતો નહીં હોય ? મહંમદ સાહેબ તપાસ કરવા તે બાઈને ઘરે જાય છે, બાઈ બિમાર

પડી છે. મહંમદ સાહેબ તેના દુઃખને, દર્દને જોઈ શકતાં નથી. અને ખૂબ કાળજીપૂર્વક તેની સેવા કરે છે, અને બદલો વાળવાની તક આવી છે એમ માને છે. થોડા દિવસમાં બાઈ સાજી થાય છે. અને પગમાં પડી જાય છે. અને કહે છે-મેં તમારી પર કેટલી કચરો નાંખ્યો છતાં આપ કેટલાં દયાળુ છો ! હવે મને મારી બૂલ સમજાણી છે. મેં મોટા માણસને હુલબ્યા. હું આપની માફી માંગું છું. પ્રેમથી આ બાઈ સુધરી ગઈ.

“ ન ભાલાથી ન ખરછીથી ન ધારથી તલવારથી
જો મારવો દુશ્મનને તો મારવો ઉપકારથી. ”

કોઈ તમને નુકશાન પહોંચાડે તો ભાલો, ખંજર મારીને બદલો ન લેશો, પણ દુશ્મનને ઉપકારથી વશ કરજો. બાઈને ખૂબ દુઃખ થયું. ખૂબ પશ્ચાતાપ કરવા લાગી. ત્યારે મહંમદ સાહેબ કહે છે બહેન ! તમારા કચરાને હું પુષ્પ વૃષ્ટિ સમજતો હતો. ઘણું ઉપરથી ઠંડા દેખાતા હોય પણ જ્યારે પ્રતિકુળ નિમિત્ત મળે ત્યારે પારો કેટલી ડીઝી ચડે છે તે ખબર પડે. સોમીલ કેટલા દુઃખો આપે છે છતાં ગજસુકુમારે દુઃખને સુખ માન્યું. દુઃખ દેનારે દીધું પણ તેમણે લીધું નહીં. ક્ષમાભાવનાની અપૂર્વ સાધના કરી. તેમણે સોમીલને સખાયો માન્યો. સહાયક-મદદગાર માન્યો. ભાઈ કરતાં પણ ભલેરો મળ્યો એમ માન્યું. માથાની ખોપરીમાં ખીચડી બદબદ થાય તેમ થઈ રહ્યું છે, હાડકાં તડતડ તુટે છે, અને ચામડી બળવા માંડે છે. આવાં દુઃખ હોય છતાં કેટલી સમતા રાખે છે ! આજે આપણામાં કેટલી સમતા છે ? કોઈ એક વેણુ કહે ત્યાં ત્રિંગ ઉંચી થઈ જાય. કેવી રીતે તેનો બદલો લઉં તેની ગોઠવણ કરવા માંડે. અનંતા જન્મમાં આપણે આપું જ કર્યું છે. હવે સાચો માર્ગ સમજાયો હોય તો સ્વભાવને વળાંક આપવાની જરૂર છે.

“ હઝો ન સંજલે મિક્કુ, મળંડપિ ન પબોચણ,
તિતિક્કલં પરમં નચ્ચા, મિક્કુ ધમ્મં સમાચરે ”

કોઈ તરવાર લઈને ડોકું ઉડાવી નાંખે તો સાધુ કદી ક્રોધ કરે જ નહીં. મનથી પણ દ્વેષભાવ ન લાવે. પણ તેની ઉપેક્ષા કરે. કોઈ ગમે તેટલી ગાળ દે તો પણ એ વિચારે કે મને જે બોલશે તે થાકશે અને હારશે. “ મૌનેન કલહો નાસ્તિ ” જે માણસ મૌન રાખે છે ત્યાં કલેશનો અંત આવી જાય છે. જતું કરતાં શીખો. Let go કરતાં શીખો. સોમિલ અંગારા નાંખી ભયનો માર્યો ભાગ્યો. “ જો કોઈને ખબર પડશે તો મારું આવી બનશે. ” એમ વિચાર કરી ઘર ભેગો થઈ ગયો. ગજસુકુમારે જરાક માથું નમાવી દીધું હોત તો અંગારા નીચે પડી જાત. પણ આ તો સમતાના સાગર છે. જખખર આત્મબળને કેળવ્યું છે. આપણામાં છે આવી સમતા ? આજે તો શુરૂ, વરીલ કે આપણું પણ

સહન થતું નથી. જરા જરા વાતમાં ચડબડ થાય છે. “તમારે મને કંઈ ન કહેવું. હું તો ટંકણખાર જેવો છું. મારાથી સહન નહીં થાય.” તુરત જ કહી નાંખે. ભગવાન કહે છે કે, ક્રોધને પી જવો. પેટમાં અપચો થાય છે ત્યારે પાણીમાં કુટસોલ્ટ નાંખો છો અને પી જાવ છો. પેટમાં અપચો બેસી જાય છે એમ ક્રોધ આવે ત્યારે ક્રોધના ઉભરાને પી જવો, જેથી અંતરાત્મામાં શાંતિ થાય છે. ઉકળાટ બેસી જાય છે.

“ક્ષમા સુરતા સાધી આત્મરામને આરાધી, નમુ પ્રેમે મુનિ ક્ષમા વીરને.”

ગજસુકુમાર શુરવીર અને વીર છે. આત્માના આવરણોને દૂર કરવા શુકલ ધ્યાનની ભઠ્ઠી કરી અને કમોનો ક્ષય કરી નાંખ્યો. આત્મા વિશુદ્ધ બની ગયો, અને કેવળજ્ઞાન પ્રગટાવ્યું. શરીર તે હું નથી. શરીર એ પાડોશી છે. પાડોશીના ઘરમાં ધીનો ઠપ્પો ઢાળાય તેમાં મારે શું? શરીર સજાગી ગયું અને આત્મા શીતળીભૂત થઈ ગયો તેમાં કેટલી સાધના હશે? તમને નિમિત્ત ભટકાય ત્યારે ગરમ થઈ જાય છે કે ઠંડા રહી શકો છો? અહિંસાની સંપૂર્ણ આરાધના કરે એ મુનિ અને અદ્યાંશે આરાધના કરે એ શ્રાવક છે. નિષધકુમાર કહે છે અહિંસા વ્રતનું સંપૂર્ણ પાલન મારાથી થઈ શકે તેમ નથી. તેથી શ્રાવકનું વ્રત લેવા તૈયાર થયો છું.

એક વખત એક નગરીમાં રાજાની રાણીની વર્ષગાંઠ છે. તેથી રાતના બગરણ કરવાનું છે. તેથી રાતના નૃત્યો, ગરબા વગેરે અનેક પ્રોગ્રામો રાખે છે. રાણી કોઈ પુરુષને મુખ ન બતાવે તેથી ઢંઢેરા પીટાવે છે કે આજે કોઈ પુરુષે ગામમાં રહેવું નહીં. આજે રાણીનો Birth day (જન્મદિવસ) છે. જે રહેશે તેને રાજ્ય તરફથી મૃત્યુદંડની શિક્ષા થશે એક શેઠના છ દીકરા છે. નામું લખી રહ્યા છે. રાજ્યના ઢંઢેરાની ખબર છે, પણ ઉઠીએ છીએ, ઉઠીએ છીએ, એમ કરતાં મોડું થઈ ગયું અને ગામના દરવાજા બંધ થઈ ગયાં. અને આ છએ બાઈઓ રાતના ઘરે રહી ગયાં. મનમાં ખુબ જાય છે. તેથી ઘરમાં સંતાઈ જાય છે. રાત્રીનો પ્રોગ્રામ પૂરો થાય છે, અને રાજા પોલીસોને કહે છે, જાવ, બધે બેઠાં આવો. શહેરમાં કોઈ પુરુષ રહ્યો નથી ને! પોલિસો તપાસ કરે છે. શેઠને ઘરે તપાસ કરતાં એક ગુપ્ત હોલમાં અવાજ સંભળાય છે. પોલિસોને શંકા પડે છે. અંતે છ જણાને જીવતા પકડી લે છે. કચેરીમાં છ બાઈઓને હાજર કરે છે. છએ રાજાના પગમાં પડે છે અને ક્ષમા માંગે છે. “અમે નામું લખવામાં રહી ગયાં અને ટાઇમનો ખ્યાલ ન રહ્યો, આથી આપની આજ્ઞાનો અમલ નથી કરી શક્યા. હવે આવી ભૂલ નહીં કરીએ. એક ગુનો આપ માફ કરો.” પણ રાજાનો શુરસો છએ ઉપર ઉતરે છે અને હુકમ કરે છે, આ છએ બાઈઓને ફાંસીએ લટકાવી દો. રાજાજ્ઞા સાંભળી કચેરીમાં બેઠેલા બધાંના મોઢામાંથી કારમી ચીસ નીકળી ગઈ. છએ યુવાન છે, રૂપરૂપના અંબાર જેવા છે. એક નાના એવા ગુના માટે કેવી શિક્ષા કરે છે? નગરશેઠ એનો બાપ છે, એમણે કહ્યું, અમારા ઉપર દયા કરો.

અને દિકરાને જીવતા રાખે. તમે કહો તો બહારગામ ચાલ્યા જઈએ. બધા વૈભવ આપના ચરણે ધરી દઈએ. રાજા કહે એ નહિ અને, છએને મારી નાખે. મારી આજ્ઞા પાળી નથી એટલે શિક્ષા થવી જ જોઈએ. શેઠની આંખોમાંથી શ્રાવણ ભાદરવો વરસે છે. મહારાજને ફરીફરી વિનંતી કરે છે. પણ રાજા માનતા નથી. શેઠ કહે છે, સાહેબ, મારા પાંચ પુત્રોને જીવતા રાખે. એકને શિક્ષા કરો. રાજા ના કહે છે. અંતે ચારને, ત્રણને, બેને રાખવાની વિનંતી કરે છે, પણ રાજા તો મક્કમ મન કરી ના જ કહે છે. અંતે શેઠ કહે છે, પ્રભુ આપ કૃપાળુ છો. આ નાનકડો મારો પુત્ર મને ખૂબ પ્રિય છે. મારી વૃદ્ધાવસ્થામાં ચાકરી કરવા એકને તો રાખો. ત્યાં બેઠેલા બધાં પ્રજાજનો પણ રાજાને કહે છે, રાજાજી, આપે આ શેઠની છેલ્લી વિનંતીને માન્ય કરવી જોઈએ. એટલી દયા વરસાવો. રાજાએ કહ્યું, બલે, એક પુત્રને હું માફ કરું છું. અને પાંચને ફાંસીએ ચડાવ્યાં, એકને છોડી દીધો.

એવી રીતે સાધુઓ છકાયના રક્ષક છે. પણ શ્રાવકો છકાયની દયા પાળી શક્તાં નથી. પણ એકને ઉગારાય તો એકને ઉગારવા એમ માની ત્રસ જીવોની રક્ષા કરે છે. નિવધકુમારને પ્રભુ પહેલું વ્રત સમજાવે છે. તેના વિશેષભાવો અવસરે.

વ્યાખ્યાન.....૫૮

ભાદરવા વદ ૭ શનિવાર તા. ૧૧-૯-૭૧

અહીં બાર વ્રતમાં પહેલાં વ્રતનું સ્વરૂપ સમજાવાય છે.

આત્મહિતાર્થે, કર્મબળ દૂર કરવા માટે, સાચી સ્વતંત્રતાની પ્રાપ્તિ માટે પ્રખર પુરુષાર્થની જરૂર છે. તેને માટે પ્રથમ બધા જીવોની દયા પાળવી જોઈએ. અહિં સા પરમા-ધર્મ : આ વાક્ય હંમેશા યાદ રાખો. અહિંસાને જીવનમાં અપનાવો. હિંસાથી નિવૃત્ત બનો. શિવસુંદરી વરવા માટે વ્રત લેવા પડે છે તે શિવસુંદરીને વરવું જ હોય તો યોગ્યતા પ્રાપ્ત કરવી પડે છે. જેમ વકીલો, ડોક્ટરો, ઇજનેરો કેટલાય વર્ષો સુધી મહેનત કરે છે. અભ્યાસ પૂર્ણ કર્યા પછી હીઝી દૂર નથી. ફરેક વસ્તુને પ્રાપ્ત કરતા પહેલાં યોગ્યતા જોઈએ. યોગ્યતા વિના કોઈ વસ્તુ પ્રાપ્ત થઈ શકતી નથી. થાય તો ટકી શકતી નથી. આત્માની સ્વતંત્રતા પ્રાપ્ત કરવાની સૌ કોઈની ઇચ્છા છે. પણ આત્માની પાછળ મહેનત કેટલી કરો છો? જો સિદ્ધિ ઇચ્છો જ છો તો આત્માનો પુરૂષાર્થ કરો. શુદ્ધ ચૈતન્યહેવને

જાણી, સમજે અને લૌકિકભાવને છોડી, અલૌકિક ભાવને પ્રાપ્ત કરે. ચૈતન્ય દેવ શિવ-સુંદરીને વરવા માટે જન લઈને નીકળે છે. અનેક જનનૈયાઓ સાથે છે. જિનવાણી જનનૈયાને જમણુ આપે છે. જિનવાણીનાં લોજન પીરસાય છે. લવ્ય લોજન છે. ખાતાં આત્મા તૃપ્ત બની જાય. લાઘવતાના લાડુ છે. જેટલો ખર્ચ વધારે એટલું પાપ વધારે, જેટલી ઉપધિ ઓછી એટલી ઉપધિ ઓછી. ત્રણ જોડ જ કપડો હોય, એક ટંક જમતા હોય, તેમાં પણ પાંચ દ્રવ્ય ખપતા હોય તો કેટલો હળવો થઈ જાય? લાકડું હળવું છે તો તરે છે. હળવો આત્મા થાય તો જીંચે ને જીંચે જાય. પંખી પાંખ ખંખેરી નાખે તો જાડી શકે છે. આ લાડવા ચુરમાના કે કરણશાઈના નથી, પણ લાઘવતાના લાડુ છે. ગોઝો નાનકડો મળનો કેવો ઘોળો ઘોળો છે. તેના પર એવી મમતા થઈ જાય છે કે એસે તો પુંજે નહિ. પુંજે તો મેલો થઈ જાય. ૫૦ હજારની મોટર લીધી પણ ચલાવે તો કાઢવથી ખરડાય, તો શું મોટર માથે લઈને ફરાય? રમેહરણુ-ગોઝો આદિ પુંજવા માટે છે. તે જીવદયા 'પાળવાનું' સાધન છે. તેને રાખી મૂકાય નહિ. ઉપકરણુ અદ્ય હોય પણ જો તેમાં મમત્વ હોય તો ડુબાડનાર બને. ચોપડીને આવું પુંડું સાડું લાગે, ચોપડી મારી છે તે કોઈને અપાય નહિ. પણ જ્ઞાની પુરૂષો કહે છે. જ્યાં મમતા છે, ત્યાં મોત છે. લોજનમાં જ્ઞાનના ગાંડીયા આપે છે. અને મૈત્રી ભાવનો મેસુખ આપે છે. જ્યાં મૈત્રી છે ત્યાં નિર્ભયતા છે. હું તારો મિત્ર છું. તું મારો મિત્ર છે. મિત્ર મિત્રનું ખરાબ નહીં બોલે. જ્ઞાની પુરૂષો સર્વ જીવો સાથે મૈત્રી ભાવને કેળવવાનું શીખવે છે.

“મૈત્રી ભાવનું પવિત્ર ગરણું, મુજ હૈયામાં વહ્યા કરે,
શુભ થાઓ આ સકળ વિશ્વનું, એવી ભાવના નિત્ય રહે.”

તમને કયો મેસુખ ભાવે છે? આ મેસુખ પર રૂચી ખરી? માધ્યસ્થ ભાવના મોહનયાળ છે, અને જિજ્ઞાસાની જલેખી પીરસાય છે કે હે ભગવાન! હું તારા જેવો ક્યારે બનું? એવી જિજ્ઞાસા તમને છે?

“કષાયની ઉપશાંતતા, માત્ર મોક્ષ-અભિલાષ,
ભવે ખેદ પ્રાણી દયા, તે કહીએ જ્ઞાસ”

કષાયો બધા શમી જવા જોઈએ. કેટલાયને મન કષાય ખડું હોય છે. હું છું તો જ્ઞાતિમાં આંખ સમાન છું. મને ચુંટ્યો તો આટલું સંઘનું કામ થયું. મારા વગર આવા કામ થાય નહીં. આમ માનને વધારે છે, જ્ઞાસ જીવને ચારે કષાયની ઉપશાંતતા હોય છે. ચાર કષાય ચંડાળ ચોકડી છે. આત્માનું બગાડનાર છે. જ્ઞાસને હરવા ફરવાની, જોવા બાણવાની જ્ઞાસા ન હોય. જીવને માત્ર મોક્ષની અભિલાષા છે. ભવ કરવા એ ઝેરના ટુકડા જેવા લાગે. સંસાર સમુદ્ર તરવો હોય તો જ્ઞાસા રાખો અને ભગવાનનું ચરણ દેવો. પ્રમાણિકતાના પેંડા પીરસાય છે. તમે પ્રમાણિક છો કે અપ્રમાણિક તે જુઓ.

અહીં ‘પ્રમાણ વચન’ બોલે છે અને હુકાને બેસી માથા કરે છે. જતનાના જાંબુ છે. જતનાથી ચાલવું બેસવું અને સુવું. જતનાથી કામ કરે તો પાપ બંધાતા નથી. જતના એટલે સાવધાની. કોઈ જીવને હુઝ ન થાય, કોઈને કિલ્લામના પહોંચાડવામાં હું નિમિત્ત ન બનું. પ્રદ્વયર્થની બરડી પીરસાય છે. પ્રદ્વયર્થ એક રાતનું પાળે તો એકસો એસી ઉપવાસનો લાભ થાય, નવ લાખ મનુષ્યને અભયદાન દેવાવાળા બને. એક નળીમાં ધુર નામની વનસ્પતિ કે રૂ ભરેલું હોય અને ધગધગતો સળીયો નાખવામાં આવે તો રૂ આદિનો નાશ થાય છે. એમ અપ્રદ્વયર્થથી પણ ઉત્કુષ્ટ નવ લાખ મનુષ્યોનો નાશ થાય છે. આ વાત ભગવતિ સૂત્રમાં આવે છે. સર્વ વ્રતોમાં શ્રેષ્ઠ વ્રત પ્રદ્વયર્થ છે. અપ્રદ્વયર્થને ટાળો. મનની સ્વસ્થતા જોઈતી હોય અને કાયામાં રોગ ન જોઈતા હોય તો પ્રદ્વયર્થને પાળો. પ્રદ્વયર્થમાં શક્તિ-વીર્ય અને તાકાત છે. ઘણાંઓ ઈર્દથી ખૂબ ઘેરાઈ ગયા હોય છતાં પ્રદ્વયર્થ પાળતા નથી. એક બાળક બેસતાં ન શીખ્યું ત્યાં બીજું તૈયાર અને બીજને ફાંત ન આવ્યાં, ત્યાં ત્રીજું તૈયાર ! આમાં શક્તિનો કેટલો નાશ થાય છે. આજે સ્ત્રીઓ ઓપરેશન કરાવે છે, અને પુરુષો પણ નપુંસક થાય છે તેથી સંતતિ વૃદ્ધિ ન પામે, પણ આત્માનો ઝગમગતો દિવડો-કાંતિ-આત્માની પ્રભા નાશ પામે છે. આમાં શક્તિ ક્ષીણ થાય છે. અને યાદ શક્તિ નાશ પામે છે. સિંહના આખી જીંદગીમાં એક જ વખતના સેવનથી જે બચ્ચું ઉત્પન્ન થાય છે, તે કેવું બળવાન હોય છે ? “સિંહના એકે હજાર, બુંડણીના સો એ બિચારા”, આગળના શ્રાવકોને બબર પડે કે સ્ત્રી ગર્ભવતી છે, ત્યારથી ત્રણ વર્ષ સુધી તેની સામે વિકારી દૃષ્ટિથી ન જોતા. આજનું માનસ-આજની વિચાર ધારા કેટલી કનિષ્ઠ થતી જાય છે. એક ટ્રેઈનમાં એટલી ગીદી હોય કે સ્ત્રી-પુરૂષ એક બીજને અથડાય, હાથના ખરાબ ચાળા કરે, એક સીટમાં સ્ત્રી-પુરૂષ પાસે પાસે બેસે, એમાં ભગવાને બતાવેલી નવ વાડનું પાલન કેવી રીતે થાય ? દિવસે દિવસે પ્રદ્વયર્થની ભાવનાનો લોપ થતો જાય છે, અહિંસાના અડદીયા પીરસાય છે. અડદીયા ખાઈને જાદીયા જેવા થાય. એક શિયાળામાં અડદીયા ખાધા હોય તો બાર મહિના તેનો તોર રહે. આ અડદીયા ખાવ, તો તમારું કલ્યાણ થઈ જાય, દયાનો દૂધપાક અને સમભાવનો શ્રીખંડ, શાંતિની સેવા, લેહ જ્ઞાનની ભેળ અને ક્ષમાપનાના ખમણ છે. ચારિત્રનો થેવડો, સમાધિના સાટા, કબુલાના કેળાવડો, હુક્કવૃત્તિની લાપસી, મૃદુતાનાં મગ-ભવ્યતાના ભજ્યા સત્નો શીરો, સંયમની સુખડી અને પ્રભુતાના પાપડ. આ બધું પીરસાય છે. જાન કાંઈ જેવી તેવી છે ? આ તો ચૈતન્યદેવ પરણવા આવે છે. આ જાનને સાચવવા એક એક માણસ ઉભો છે, આ ભોજન કરે તો ખેડો પાર થઈ જાય. વરરાજા શિવસુંદરીને પરણવા જાય છે.

અસંયમમાંથી નિવૃત્ત થાય અને સંયમમાં રહે એને શિવસુંદરી વરે છે. તું અંદરથી પુરૂષાર્થ ઉપાડ, તો અવશ્ય ઉદ્ધાર થશે. આત્માની ચીજ છે અને આત્માને પામ.

વાની છે. યોગ્યતા પોતાને મેળવવાની છે. તમને કોઈ, ઉપર ચડાવી દે એમ બની ન શકે.' તમારી મહેનતનું તમને ફળ મળે. “હવે મારે મોહનો નશો પીવો નથી. શેતાનના સાથમાં રહેવું નથી, આત્માને પામવો છે,” એવો નિર્ણય તું કર. સત્પુરૂષો જાગૃત કરે છે. જમ્યા પછી આત્મવૃદ્ધિ માટે મેવા આપે છે અને ફૂંટ આપે છે. પ્રજ્ઞભાવની બદામ, કલ્યાણના કાજુ અને ચિદાનંદની ચારોળી, પુરૂષાર્થના પીરતા, આરાધનાના અંજીર, જાગૃતિના જડાંલૂ, અમરતાના અખરોટ, સત્યના સફરજન, મૃદુતાની મોસંબી, પ્રમોદભાવના પપૈયા, દયાની દ્રાક્ષ અને હિંમતને હલવો આપ્યો. નમ્રતાની નારંગી, સમભાવના સીતાફળ વિ. જાનૈયાને પીરસે છે. જે લબ્ધિઓ લાવથી લોજન કરે છે તે પરમાનંદને પ્રાપ્ત કરે છે. આ અમારું લોજન હૈયામાં ઉતારશો તો ગુણની વૃદ્ધિ થશે. તમે પૈસાની વૃદ્ધિથી રાજી થશો. આ વર્ષે ખૂબ કમાયા-ધાર્યા કરતાં ઘણું મળ્યું, પણ ગુણની વૃદ્ધિની પડી છે, ખરી ! તમારો આત્મા કેવો બન્યો ? આત્મજ્ઞાનમાં એટલે આવી છે કે ભરતી ? કોઈ એછો થયો કે વધ્યો ? કષાયથી સ્થિતિ અને અનુભાગનો બંધ થાય છે, અને યોગથી પ્રકૃતિ ને પ્રદેશનો બંધ થાય છે, બંધ પડે એવા ભાવો સેવવા જ નથી. એવો નિર્ણય કરો. જે ચીલે મહાવીર ચાલ્યા એ ચીલે મારે ચાલવું છે. જેને સ્વ દયા હોય એને પર દયા હોય જ છે. કષાય કરીશ તો અશુભ બન્યું થશે. એવી જેને ખાત્રી છે તે કદી કોઈ પર કીધાદિ કરશે નહિ. જ્યારે આપણે કષાય કરીએ ત્યારે આપણો આત્મા પહેલો બગડે છે. પછી બીજાને નુકશાન થાય છે. દીવાસળીને સળગાવો ત્યારે પહેલાં પોતે બળે છે. પછી બીજાને બાળે છે. તેમ કોઈ કરનાર પોતે પહેલો બળે છે, પણ બીજાને તો નુકશાન થાય અથવા ન પણ થાય.

એક શંકરલાલભાઈ હતા. રોજ નાહી ધોઈ પૂજાપાનો સામાન લઈ મંદિરે પૂજા કરવા જાય. એક દિવસ સવારના નદીએથી નાહીને આવી રહ્યા છે. એક સાંકડી ગલ્લીમાંથી પસાર થાય છે. ત્યાં જકલી નામની ભંગડી વાળતી હતી. શંકરલાલને જોતાં તે એક બાજુ ઉભી રહી ગઈ. ધૂળની ડમરી ઉડાડવી બંધ કરી દીધી, સાવરણી લઈને ઉભેલી ભંગડીને જોતાં શંકરલાલ ગેર કહે છે; આવા ભંગીયા રસ્તામાં આડે ને આડે ઉભા હોય છે. અમારા પવિત્ર દેહપર તેનો પડછાયો પડે છે, બેફામ ગાળો બોલવા માંડયા. જાતે બ્રાહ્મણ છે અને કષાય ખૂબ કરે છે. દરબારમાં રાજગેર તરીકે પૂજાય છે. તેના હોદ્દા પ્રમાણે ભંગડીએ તો તેની આમન્યા જાળવી. ત્યાં ઘણા માણસો ભેગા થાય છે. છતાં તેઓ ખૂબ આવેશમાં આવી ગયા છે. તમાસાને કાંઈ તેડું હોય ? બ્રાહ્મણ તો માણસો જોઈને વધુ ભુરાટો થાય છે. ભંગડીના મનમાં વિચાર થયો કે હું એકબાજુ ખસી ગઈ છતાં આ બ્રાહ્મણ આટલો ક્રોધ કરે છે. તો હવે એની સાન ઠેકાણે લાવવી જોઈએ. એણે છેડો પકડી લીધો અને કહે-ભુંડા લાગો છો, હવે ઘરે પધારો, સ્વામીનાથ, ઘરે પધારો. આ બધાએ સાંભળ્યું અને અરસપરસ કહેવા લાગ્યા, અરે જોયો બગલો ભગત ! નહાવા જાય, પૂજનો ઢાંગ

કરે અને કેવા ધંધા કરે છે ! કેમ ન મળી કે ભંગડી સાથે ચાલે છે ! શંકરલાલને તો એવી શરમ આવી કે હવે આમાંથી નીકળવું કેવી રીતે ? શંકરલાલની વાતો થવા લાગી. તેઓ કાંઈ બોલ્યા વિના ચાલતા થયા. પણ ચોરે ને ચોટે, શેરીએ અને બજારે ગોરમહારાજને હવે તો ગામમાં નીકળવું પણ મુશ્કેલ થઈ પડ્યું. નિંદા કરવી બહુ ખરાબ છે. નિંદા કરવાથી કેટલા કર્મ બંધાય છે. તારાથી નિંદા કર્યા વિના ન જ રહી શકાતું હોય તો સ્વનિંદા કર. બીજાનું ખરાબ બોલે છે. પણ તું ક્યાં સર્વશુષ્ક સંપન્ન છે ! બીજાની નિંદા કરવાથી શો લાભ મળવાનો ? ઘરખોદા બહુ ખરાબ છે. છોકરા ઢાટીયા હોય તો ઉખાડી નાખે છે એમ એવી પ્રકૃતિના જીવો પણ દયાયેલા પડને ઉખેડે છે. જે નિંદા કરે છે. પીઠ પાછળ બોલે છે, એ વિષ્ટા ખાનાર ભુંડ જેવા છે. તમારા જીવનમાં એક શુષ્ક કેળવો કે મારે કેમની નિંદા કરવી નહિ. ઘણાં તો સાધુ સંતોની નિંદા કરવી પણ ન ચુકે. પચાસ માણસ બેઠા હોય અને એમાંથી એક એક શુષ્ક લો તો પચાસ શુષ્ક આવે, પણ પચાસમાંથી એક એક અવશુષ્ક લો તો પચાસ અવશુષ્ક આવે છે. સારું લેવું કે ખરાબ લેવું એ તમારા હાથમાં છે. શુભગ્રાહી બનો. એકનાથની વાત આવે છે. એકવાર તેઓ સ્નાન કરીને બહાર આવે છે ત્યાં એક ગુંડો તેમના પર થુંકે છે. એમ કરતાં સો વાર થુંકે છે ને સો વાર નહાવા જાય છે. પછી પેલો ગુંડો કહે છે. ‘તમારી પર હું સો વાર થુંક્યો છતાં આપને શુભ્સે કેમ ન આવ્યો ?’ “ત્યારે એકનાથ કહે છે તારા પાસે માલ હોય તે તું બતાવે. મારે મારો સ્વભાવ શા માટે શુભાવવો જોઈએ.” તે પછી તે ગુંડો સુધરી ગયો. શંકરલાલને લોકો ધુતારો અને પાછા કહે છે. દરબારમાં પણ ત્રણ દિવસથી ગયો નથી. અંતે રાજ સુધી આ વાત પહોંચે છે. રાજ માની શકતા નથી કે શંકરલાલ આવો હોય. તેથી દરબારમાં તેને બોલાવે છે અને રાજ પુછે છે કે સત્ય હકિકત શી છે ? અને આ મોઢું કેમ લેવાઈ ગયું છે ? પછી શંકરલાલ કહે છે. હું ભંગડીને ઓળખતો નથી. અને એણે મને સ્વામીનાથ કહ્યો. તરત રાજાએ હુકમ કર્યો, જાવ ભંગડીને બોલાવો. તરત ભંગડી ને હાજર કરી, તેને રાજાએ પુછ્યું : આ શંકરલાલ સાથે તારે શું આડો સંબંધ છે ? સાચી વાત કર, નહિ તો બરાબર શિક્ષા કરીશ. ભંગડી કહે છે કે આ શંકરલાલ પવિત્ર માણસ છે. મારી સાથે તેને કેવી રીતે સંબંધ હોય ? આ સાંભળી રાજા પૂછે છે : તો પછી સાંકડી ગલીમાં તે સ્વામીનાથ કેમ કહ્યું ? “સાહેબ ! તે દિવસે હું વાળતી હતી ત્યાં શંકરલાલ નીકળ્યા અને હું સંવરણો લઈને બાજુ પર ઉભી રહી છતાં મને ન કહેવા જેવા શબ્દો કહ્યાં અને ખુબ ગાળો દીધી. તેથી તેમની શાન ઠેકાણે લાવવા, ક્રોધ ચંડાળ છે. હું પણ ચંડાળ જાતની—તેથી મેં ક્રોધને સ્વામીનાથ કહ્યો. બાકી શંકરલાલ સાથે મારે બીજો કોઈ સંબંધ નથી. અને આ સિવાય બીજી કોઈ વાત નથી.” ભંગડીનો પ્રત્યુત્તર સાંભળી શંકરલાલને પણ લાગ્યું કે આ ભંગડીમાં કેટલું જ્ઞાન છે ! ખરેખર ક્રોધ ચંડાળ છે. મારે તેનું શરણ ન લેવું જોઈએ, શંકરલાલ સુધરી જાય છે. ફરી જીંદગીમાં

કદી કોષ કરતા નથી. કોષ એ બહુ ખરાબ છે. કોષથી વેર થાય છે, વેરથી વેર વધે છે. મારે કોઈ સાથે વેર કરવું નથી. હું બધાને મારી આપવા વાળો અને રાજ પ્રતિક્રમણ કરનારો હું વેર કરું ? જો તમારે ઉંચે આવવું હોય તો આવો નિર્ણય કરી કપાયને છોડો. કોઈના દિલને દુભાવવું તે ભાવ હિંસા છે. ક્ષણે ક્ષણે પોતે પોતાનું ખૂન કરે છે. કપાય કરવો એ ભાવ હિંસા છે. ભાવ હિંસાથી બચો. પહેલા મૃતના પ્રાંચ અતિચાર છે. “બંધે-વહે-છવિંછેએ-અઈભારે-ભત્તપાણુ-વોરછેએ” આ અતિચાર બાણવા ખરા છતાં આચરવા નહિ. બંધે એટલે કોઈ જીવને તાણીને બાંધ્યા હોય. તમારે ત્યાં શુમાસ્તો હોય અને ટાઈમ પૂરો થાય છતાં કામ કરાવો. અને કહો કે આટલું કામ કરીને જા અને જો આ કામ નહિ કરે તો નોકરીમાંથી છૂટો કરી નાખીશ. આમ ધમકી આપે છે. ઢાર આદિને બાંધીને રાખે તેમાં પણ ‘બંધે’ નામનો અતિચાર લાગે છે. જે સમજીને સુધરશે તેને લાભ થશે. ભાજી ભાજીના બાવે વેચાશે અને હીરો હીરાના બાવે વેચાશે. બધાને વશ કરવા હોય, આત્માનો ઉદ્ધાર કરવો હોય તો ક્ષમા રાખો. દ્રવ્ય હિંસા તથા ભાવ હિંસામાંથી બચાય તેટલું બચો. વળી ભગવાન શું કહેશે એ અધિકાર અવસરે.

વ્યાખ્યાન નં....૫૯

ભાદરવા વદ ૮ રવિવાર. તા. ૧૨-૯-૭૧

બે પ્રકારના ધર્મ છે. (૧) અણગાર ધર્મ અને આગાર ધર્મ. તેમાં આગાર ધર્મની વાત ચાલે છે. (૧) મોટકી હિંસા ન કરવી (૨) મોટું જુહું બોલવું નહીં (૩) મોટી ચોરી ન કરવી. (૪) પરસ્ત્રીગમન ન કરવું. (૫) પરિબ્રહ્મમાં મર્યાદા કરવી, આ શ્રાવકનો ધર્મ છે. હિંસા છે, ત્યાં ક્રૂરતા છે, નિષ્કુરતા છે. હિંસા કરવાથી આત્માને કર્મ બંધન થાય છે. હિંસા કરવા જેવી નથી. તમને તમારો બચાવ કરવો ગમે છે. એમ પ્રાણીઓને પણ પોતાનો બચાવ કરવો ગમે છે. મોત કોઈને પ્રિય નથી. કોઈ જાણું દબાવે તો રાડો પાડે છે અને બચાવો બચાવો કરે છે. તને હુઃખ ગમતું નથી, તો બીજાને કેમ હુઃખ પહોંચાડે છે ? સુખ દેવાથી સુખ મળે છે અને હુઃખ દેવાથી હુઃખ મળે છે. જ્યારે જ્યારે જેવી કરણી જીવ કરે છે તેવો તેવો બદલો જીવને મળી શકે છે.

“ જેવી કરે છે કરણી, તેવી તુરત ફળે છે,
બદલો લેતા યુરાનો, અહીંનો અહીં મળે છે,

ઉંચે ચડે છે જ્યારે સર્વને તુલ્ય ગણતાં,
પટકાય જ્યારે નીચે ત્યારે ખબર પડે છે.”

માણસ પાસે જ્યારે પૈસા હોય, મોટર ગાડી હોય, કારખાનાં હોય, માલ મિલકત હોય ત્યારે અંદરથી અહંકાર આવે છે, અને બીજાને તુલ્ય ગણે છે. બીજાને તિરસ્કારે છે. ‘આદ્યા જીવ. કાંઈ તમારે માટે કમાતા નથી.’ પણ સત્તા ક્યારેક ખત્તા ખવડાવે છે. સત્તા પાસે શાણપણું આદ્યું જાય છે. પણ માણસ જ્યારે નીચે પટકાય છે ત્યારે ખબર પડે છે કે હું બીજાનો કેવો તિરસ્કાર કરતો હતો. કોઈના દર્દ ઉપર ક્યા પણ ખાતો ન હતો. કોઈના દર્દ-દુઃખ સાંભળવા કાનની બારી ખુલ્લી રાખી ન હતી. હવે માફ કોણ સાંભળે? બીજાને દુઃખી કરી સુખી થવાની ઇચ્છા રાખે છે, પણ તે નહીં બની શકે. કેટલાક એમ બોલે છે કે ઇશ્વરે પણ પંખીઓને ખાવા માટે ઉત્પન્ન કર્યા છે, તો ખાવામાં પાપ નથી. શું આ ફલીલ સાચી છે? ઝેર-વિષ્ટા ને કાંકરા પણ જગતમાં છે. તો તેને કેમ ખાતો નથી? અને વાઘ સિંહને ખવા માટે તને બનાવવામાં આવ્યો છે. એમ પણ માનવું પડે ને? આ જગત અનાદિથી છે. સૌ પોતાના કર્મ પ્રમાણે ઓછી વધુ ઇન્દ્રિયને પ્રાપ્ત કરે છે. માટે જગતને બનાવનાર ઇશ્વર નથી. વૈજ્ઞાનિકોએ એટમબોમ્બ, અણુબોમ્બ બનાવી કરોડો માનવીના પ્રાણ લીધા છે. અખતરા માટે દરિયામાં નાખે તેથી કેટલાય જળચરોની હિંસા થાય છે. કોણ કૂર છે? માણસો કે પશુઓ! અકૂરતા એ શ્રાવકનો ગુણ છે. જે બોમ્બ નાખે છે તે એકેન્દ્રિયથી માંડી પંચેન્દ્રિય સુધીના જીવોની હિંસા કરે છે. જ્યારે એક દેશ લોભમાં પડે છે ત્યારે બીજા દેશ પર ત્રાટકે છે. માણસ માણસની હત્યા કરે છે. તેમને એક જ વૃત્તિ છે કે કેમ બીજાનું લઈ લઉં. આજે માણસનો જીવ ચપટીમાં છે. ક્યારે યુદ્ધ ફાટશે અને ક્યારે બોમ્બ ફેંકાશે એ ખબર નથી. એક બિલ્ડીંગનું સર્જન કરવું હોય તો કેટલી મહેનત કરવી પડે છે! પણ તેનો નાશ કરવામાં શી વાર છે? બગાડવામાં, સર્વનાશ કરવામાં કાંઈ વાર નથી. પણ સુધારવામાં, બનાવવામાં વાર છે. ગળું પકડાઈ ગયું હોય, પગ ઝલાઈ ગયો હોય, કેન્સર થઈ ગયું હોય તો માથા પછાડે છે, કાંઈ ખવાતું નથી, જીભનો લોચો બહાર નીકળી ગયો છે. આકુળ વ્યાકુળ થઈ જાય છે. તે જીવને નરકનાં દુઃખો શે સહન થશે? એની શી દશા થશે? નર્કના જીવોને ધગધગતી ભૂમીમાં પકવે છે. ધગધગતું ધોંસડું તેના પર મૂકે છે. ધગધગતું તાંબુ, સીસું, ગળામાં રહે છે. અગ્નિ પર ચલાવે છે. સુવાળા જીવોથી આવા દુઃખો કેમ સહન થશે? કૂર કર્મ કરનારને હલકી ગતિમાં જવું તો પડશે જ. બાંધેલા કર્મ લોગવવાં પડશે માણસ કૂર કર્મ કરી સાતમી નર્ક સુધી જઈ શકે છે. જ્યારે માંસાહાર કરતાં વાઘ, સિંહ, દિપડા ચોથી નરકથી આગળ જતા નથી. તો જનવર કરતાં પણ માણસ કેટલો કૂર છે? અવળી પ્રવૃત્તિએ કૂર ગતિ પ્રાપ્ત થાય છે. હવે સવળો પુરુષાર્થ કરે તો મોક્ષમાં

જઈ શકશે. હિંસાથી બચો. હિંસા આત્માનું અધઃપતન કરનારી છે. દેડકાનો છુલ જાય અને કાગડાને આનંદ થાય. કોઈનું દિલ દુભાવવું એ પણ હિંસા છે. ભગવાને ચોખ્ખું કહ્યું છે. હણુશે તો હણાવું પડશે. છેદશે તો છેદાવું પડશે. લેદશે તો લેદાવું પડશે. કમં બાંધશે તો લોગવવા પડશે. લિંબડીમાં એક બ્હોરાજી આવતા અને કહેતા, મને આ શખ્દો બહુ ગમે છે. આ શખ્દો મને હૈયામાં વસી ગયા છે. કીડીની દયા પાળનાર શ્રાવક કોઈને દબાવે, કડવા વચન કહે, ગરીબોના વધારે બ્યાજ લે, કોઈની આજીવિકા તોડે તો કહેવું પડશે કે તે અહિંસાના સ્વરૂપને બરાબર સમજ્યો નથી. હિંસા કરવી, કટુવચન બોલવા તે તમારો સ્વભાવ નથી. આગનો સ્વભાવ બાળવાનો છે. જ્યારે આત્માનો સ્વભાવ શિતળ અને ઠંડો પાણી જેવો છે. જેવી પાણીની જરૂર છે એવી રીતે જિનવાણીની પણ જરૂર છે. એક દિવસ નળ બંધ થાય તો મુંબઈની શી સ્થિતિ થાય ? હાહાકાર મચી જાય. પણ ભગવાનની વાણી આત્માના ત્રિવિધ તાપ ટાળનાર છે.

“બળતો બળતો આત્મા સંત સરોવર જાય,
સમકિત કેરી લહેરમાં સ્વરૂપ ઝીંકાળા ખાય.”

બળતો પ્રબળતો આત્મા સંતના સરોવર આવે છે. સરોવર નજીક આવતા ઠંડી પવનની લહેર આવવાથી અડધો તેનો તાપ દૂર થઈ જાય છે. સિદ્ધસેન દિવાકર કલ્યાણ મંદિરમાં કહે છે.

“આસ્તામચિન્ત્ય મહિમા જિન સંસ્તવસ્તે, નામાપિ પાતિ ભવતો ભવતો જગન્તિ,
તીવ્રા તપોપહત પાન્થજનાન્તિદાષે, પ્રીણાતિ પદ્મસરસઃ સરસોઽનિલોઽપિ” ॥૭૭॥

શ્રીભ્રમ ઋતુમાં તીવ્ર તાપમાં આવ્યો જતો પંથી કે જેની આંખે ચક્કર આવે છે, પણ દીકા થઈ ગયા છે, અને ડુંવાડે ડુંવાડે પાણીના પોકાર પડે છે. સખત ગરમી લાગે છે, અને સંતે તંતે અને પરિતંતે થઈ ગયો છે. એમાં પણ સરોવરને સ્પર્શીને વાયરો આવે તે પણ તેને શાંતિ પમાડે છે. તેમ હે જિનેશ્વર દેવ, અચિંત્ય મહિમાવાળું તમારું સ્તવન તો દૂર રહો, તમારું નામ પણ જન્મતના જીવોના પાપોના નાશ કરે છે. બળતો બળતો આત્મા સંત પાસે આવે છે. સંત ઈશ્વરના દેવાંશી દૂત છે.

“શાંતિ પમાડે તેને સંત કહીએ, એના દાસના દાસ થઈને રહીએ.”

સંત છે એ શાંતિ પમાડે છે. સંતને તંત ન હોય, સંતને કલેશ ન હોય. એ પોતે તરે અને બીજને તારે. સાચો માગ જતાવે. મોક્ષમાગની કેડી બતાવે. પ્રભુની આજ્ઞા ઉપર પણ નહીં મુક્તા, પ્રભુની આજ્ઞાને અનુસરશે તો મોક્ષ અવસ્થ મળશે.

“ભટકવું ક્યાં લગી મારે, પ્રવાસી પંથ બદલી લે,
પહોંચવા મુક્તિના દ્વારે, પ્રવાસી પંથ બદલી લે.” (૨)

હે પ્રવાસી, તું પંથ બદલી લે. હવે તારે ક્યાં સુધી ભટકવું છે ? ભટકતા ભટકતા અનંતો કાળ ગયો. આત્માના ભાન વિના અનંતકાળથી અથડાયો. હવે આત્માનું ભાન કરવું છે ? આત્માને જોળખવો છે ? સ્વરુપ દશામાં આવવું છે ? આત્માનું જેને ભાન થયું હોય તેને પૌદ્ગલિક વૈભવો ફિલ્કા લાગે. હવે હિંસા કરવી નથી. એવો નિર્ણય કરો. અનંતકાળમાં, અનંતજીવો સાથે અનંતવાર સંબંધો જોડ્યાં. વનસ્પતિમાં, પૃથ્વીમાં, પાણીમાં મારું અનંત કુટુંબ બેઠું છે, તો મારાથી એને કેમ હણાય ? આવા દયાના પરિણામો આવે છે ?

“ દયા સ્વર્ગનું બારણું, દયા મોક્ષની વાટ,
દયા નર્કનું ઢાંકણું, દયા ખત અગાધ,
જીવ મારતાં નર્ક છે, રાખતા છે સ્વર્ગ,
એ બેઠું છે વાટડી, જે ભાવે છે તે લદ્દ.”

દયા સ્વર્ગનું બારણું છે અને દયા પાળવા વાળા મોક્ષે જાય છે. જે દયા પાળે છે એને દેવતાઓ અને ચક્રવર્તીઓ નમે છે. તેનાં માન, કીર્તિ, યશ ટોચે અડે છે. ઇન્દ્રો પણ તેની પ્રશંસા કરે છે. મેઘરથ રાજા દયાના અવતાર સમા હતા. તેમની પ્રશંસા દેવલોકમાં ઇન્દ્રો પણ કરતાં હતાં. તેઓ રાજ્ય પદવી ઉપર હતાં. ઘણાં રાજાઓ તેમને બંડણી ભરતાં હતાં. છતાં પ્રતિક્રમણ બે વાર કરતાં. અને મહિનામાં ૬ પોસા કરતાં. વ્રતોના બેઠાં બાંધે તો મોક્ષ સુધી પહોંચી જશે. નદી કહે, મારે બે કાંઠાની જરૂર નથી, તો નદીના પાણીના પ્રવાહમાં અવ્યવસ્થા થઈ જાય. બંધન વિનાની નદી દરિયા સુધી પહોંચી શકે નહીં. બંધ બાંધવામાં સરકાર કરોડો રૂપિયા ખર્ચે છે. આ પાણીને બંધ બાંધીને પાણી ખેતરમાં લઈ જાય છે. અને એ પાણીથી સુંદર પાક થાય છે. વિજળી પણ પાણીમાંથી થાય છે. અને વિજળીથી કેટલાં કારખાના ચાલે છે. વિજળી બંધ થાય તો ટ્રેઈન પણ અટકી જાય છે. અને લીફ્ટ ચાલતી અટકી જાય છે. વિજળી અનેક ઉપયોગમાં આવે છે. બંધ બાંધવાથી કેટલું ઉપાજન કરે છે. ખારેમાસ ખેતી થાય છે. એમ વ્રતના બંધ બાંધે તો તમારું વીર્ય જે ખારે પાટ જાય છે એ સ્વમાં વળે છે. જે પર તરફ જતું હતું તે અટકી જાય છે. બહારના ચોપડા ઘણા ફાડ્યા અને ઘણું વાંચ્યું. પણ હવે જ્ઞાનસાગરમાં ડુબકી મારો અને ભગવાનના સૂત્ર સિદ્ધાંતને સમજો. નિષધકુમાર સામેથી કહે છે મને ખાર વ્રત અદરાવો. હું સાધુ તો થઈ શકતો નથી, પણ શ્રાવકના વ્રત આદરીશ. અત્યારે મુલગુણ કરતાં ઉત્તર-શુભધારી શ્રાવક વધારે છે. મારે પાંચ જોડી કપડા રાખવા, લાખ રૂપિયા કરતાં વધારે ન રાખવા, મારે ૧૦૦૦ માઈલથી વધારે ન જવું, રોજ એક સામાયિક કરવી, સર્વથા પ્રદાયર્થ ન પાળી શકું તો પરસ્ત્રી સામે ન જોવું. આવા નિયમ પણ લઈ શકાય. અમે તમને માલ બતાવીએ છીએ. આમાંથી જે

જોઈએ તે લ્યો. ઘોડાને પણ લગામની જરૂર રહે છે. અને હાથી ઉપર પણ અંકુશ રાખવો પડે છે તેમ મન ઉપર પણ કંટ્રોલ કરવો જોઈએ. આશ્રવનો નિરોધ કરો તો સંવર થશે. કોઈ કહે હું બીડી પીતો નથી તો પચ્ચખાણની શી જરૂર છે? પણ પચ્ચખાણ ન લીધા હોય ત્યાં સુધી આસ્રવ ચાલ્યો આવે છે. પચ્ચખાણ આજીવન (સુધીના) થાય, પણ બેચાર ભવના પચ્ચખાણ થાય નહીં. જેમ જેમ વ્રત-વ્રત્યાખ્યાનમાં આગળ આવશો તેમ પવિત્ર અને હળવા બનશો. પહેલાંના શ્રાવકો કેવા પવિત્ર હતા !

સાહિત્ય જેતું હતું અનુપમ, પ્રતિષ્ઠાથી પૂર્ણ હતા એ,
રાજ દરબારે અંતઃપુરમાં નિહરતાથી ઘૂમ્યા હતા એ (૨)
એક દિન જૈનો ભારતવર્ષનું ભૂખણ થઈને શોભ્યા હતા એ.

શ્રાવકો અંતઃપુરમાં છુટથી જઈ શકતાં. તેમને માટે રાણીઓને ઓઝણ-પડદા ન હતાં. ડોક્ટર માટે છુટ હોય એમ શ્રાવકો માટે છુટ હતી. તેમનો અવિશ્વાસ કોઈને ન હતો. પહેલાંના શ્રાવકો સત્ય માટે પ્રાણને પણ હોડમાં મુકતાં. પવિત્ર અને પ્રમાણિક જીવન ગાળતાં. આજના માણસો એવા ક્યાં રહ્યા છે? ભાઈ-બહેન ઉભા હોય એને પણ શંકાથી જુઓ છે. આજે ચારિત્ર ચોકળું નથી એટલે આવી શંકા થાય છે. જીવનમાં ન્યાય, નીતિ અને પ્રમાણિકતા રહ્યાં નથી. મને સો રૂપિયા મળતા હોય તો બીજાના ૧૦૦૦ રૂપિયાને તુકસાન પહોંચાડી દેવામાં વાંધો નહીં. પણ જ્ઞાનીપુરુષ કહે છે તને કોઈ છેતરે, તુકસાન પહોંચાડે તે તને નથી ગમતું તેમ તું બીજાને છેતરે તે તેને પણ નથી ગમતું.

એક બ્રાહ્મણ હતો. તે ખુબ ગરીબ હતો. ગરીબાઈથી પરેશાન થતો હતો. એક ગામથી બીજે ગામ માગે તો પણ તેનું પૂરું થતું નહોતું. ઘરમાં વ્રણ બાળકો હતાં. એક વખત બ્રાહ્મણ તેની પત્નીને કહે છે : જો તું થોડા દિવસ ચલાવ તો હું બહારગામ કમાવા માટે જાઉં. મને નામુ લખતાં આવડે છે. કોઈપણ કામ કરવું હોય તે આવડે છે. ક્યાંય નોકરી મળી જાય તો પ્રયત્ન કરું. પત્ની અનુમતિ આપે છે અને તે બહારગામ જાય છે પુણ્યના યોગે એક શેઠને ત્યાં નોકરી મળી જાય છે. કામકાજ કરતાં કરતાં હોંશીયાર થયો. તેનામાં જીલની મિઠાશ પણ ખૂબ હતી. કોઈને કડવું વેણ ન કહેવું.

“અંધાને અંધો કહીએ કડવું લાગે કહેણ,
અરે, ધીરે ધીરે પૂછીએ તમારા ક્યારે ગયા નેણ !”

દશવૈકલિકના સાતમા અધ્યયનમાં કેમ બોલવું એ સમજાવ્યું છે. બોલવામાં પણ બહુ બાળવવું પડે છે, કાણુને કાણુ ન કહેવો. જેના શરીરમાં રોગ હોય એને રોગીયો ન કહેવો. કોઈ ચોરને ચોર કહીને ન બોલાવવો. સાચું હોય છતાં કડવું ન કહેવું. આવું કહેવાથી પણ હિંસા થાય છે. ઘણી વાતો કહી અને એક વેણ કડવું કહ્યું તો સારા પર પાણી ફરી વળે છે.

આ બ્રાહ્મણ ઘણી આવડતવાળો હતો. ઉઘરાણી પણ સારી રીતે પતાવતો હતો. ઘરાગની સાથે કેમ કામ લેવું, તે જાણતો હતો. શેઠે તેની આવડત જોઈને બાગીદાર કરી દીધો. થોડા વખતમાં લાખ રૂપિયા મળી ગયા. એટલે બ્રાહ્મણ વિચારે છે. કે હવે ધંધો કરવો નથી. આટલા રૂપિયા જિંદગીમાં વાપરતાં ખૂટશે નહીં. દેશમાં મારી પત્ની અને બાળકો દુઃખી છે. તેની સંભાળ લેવા માટે જવું જોઈએ. મગજ શાંત પડે તો સદ્વિચાર આવે. હવે શાંતિથી પ્રભુભજન કરીશ અને જિંદગી વિતાવીશ. તમે દેશ મૂકી અહીં આવ્યા, ખૂમ કમાયા, પછી શાંતિથી જીવન વિતાવવાની ઇચ્છા થાય છે? નિવૃત્તિ લઈ ધર્મધ્યાન કરવું છે એવો વિચાર આવે છે? જીવનમાં સંતોષ આવે તો ધર્મ તરફ વૃત્તિ વળે. આ બ્રાહ્મણને સંતોષ છે. શેઠની પાસેથી જવા માટે રજા મેળવે છે. આગળના વખતમાં ટેકસી કે ટ્રેઈન ન હતી એટલે ચાલીને જાય છે. લાખ રૂપિયા પાસે છે એટલે રસ્તામાં ઘુંટારા મળે કે બહારવટીયા મળે તો લૂંટી જાય એની બીક લાગે છે. આજે કેવી સીકતથી ખીસ્સું કાપી નાંખે છે? પાકીટ સેરવી નાખે છે! એક દિવસમાં આવા કેટલાયે ખીસ્સા કપાતા હશે આ બ્રાહ્મણ કમાણી કરીને જાય છે એટલે વિચાર કરે છે, હું ગરીબના લેખાસમાં હોઉં તો કોઈને ખબર પડે નહીં. એટલે એણે એક બઢક લીધી અને લાખ રૂપિયાનું રતન તેમાં નાંખી દીધું અને પંદર થીગડાવાળું ધોતીયું પહેલું. ઉપર ખેસ પણ ફાટેલો અને અંદો નાખ્યો છે. રસ્તામાં ચાલ્યો જાય છે અને કોઈને ખબર પણ નથી પડતી કે આ બ્રાહ્મણ પાસે લાખ રૂપિયાનું રતન હશે. આજે તો પાસે કાંઈ હોય નહીં અને ઢેખાવ ઘણો કરે.

કેડે રાખે જીડો અને કુંચીએનો નહીં પાર,
પેટી તો તડાકા કરે શોભા દીસે ખહાર.

એમો દેશણી શાહનું નામ રાખવા હડાળાથી ધનના ગાડાની લાઈન શરૂ કરી અને દિલ્હીના દરવાજા સુધી પહોંચી ગયો, પણ તેનો પહેરવેશ કેવો સાદો હતો. આજે તમારાં ભપકા અને ફેશનનો પાર નથી. જો ફેશન અને વ્યસન ઓછાં થાય તો બચેલા પૈસાથી ગરીબને મદદ કરી શકો. બ્રાહ્મણ ચાલ્યો જાય છે. હવે ગામ પણ ત્રણ ગાઉ દૂર છે. તેને પાણીની ખુબ તરસ લાગે છે. ત્યાં એક કૂવો નજરે પડે છે. કૂવામાંથી પાણી કાઢવા બઢક નાખે છે. પણ દોરડું ઘસાયેલું હતું એટલે વચમાંથી તૂટી જાય છે અને બઢક અંદર પડે છે. આ કૂવો કેટલો ઉંડો હશે તે બ્રાહ્મણ જાણતો ન હતો, તેથી તેમાં પડતાં ડરે છે. એટલામાં એક ઓળખીતો ભરવાડ ત્યાંથી પસાર થાય છે, તેને જોલાવે છે અને કહે છે આ કૂવામાં મારી બઢક પડી ગઈ છે તે કાઢી દે તો હું તને પૈસા આપીશ. ભરવાડ કહે છે, મારે એવા પૈસા નથી જોઈતા. આવા અંધારા કૂવામાં કોણ પડે? બ્રાહ્મણ સુંઝાય છે. અને કહે છે હું તને એક રૂપિયો આપીશ, કાઢી આપને! તો પણ પેલો તો ના જ પાડે છે. ૨૫-૫૦-૧૦૦ આપીશ પણ પેલો ના પાડે છે. અંતે સાચી

વાત કહે છે. પંદર લાખ રૂપિયાનું રત્ન છે. તને અડધો ભાગ આપીશ, પણ તું કાઢી આપ. આ સાંભળી ભરવાડની દાનત બગડે છે. અને તે બ્રાહ્મણને કહે છે કે કાઢ્યા પછી મને ગમે તે તને આપીશ, તારે કંઈ ખોલવાનું નહીં અને કાગળ પેન્સીલથી લખાવી લીધું. ભરવાડ તો કુત્રાથી પરિચિત હતો. થોડીવારમાં બદક બહાર કાઢી દીધી. અને બદકને પછાડીને રત્ન કાઢી લીધું. હીંકરા બ્રાહ્મણને આપી દીધાં. આ બ્રાહ્મણ તો રોવા માંડ્યો, કરગરીને કહે છે. તું મને ભિખારી ન બનાવ. મને થોડું દે, પણ ભરવાડ સમજતો નથી. બ્રાહ્મણ ઘરે જાય છે. ઘણા વખતે પોતાનાં પતિને જોયો, પણ અરે આ શું? આપની પાસે કંઈ ન મળે? કપડાં પણ કેવા ગંદા છે? જમવા બેઠો પણ કંઈ જમી ન શક્યો. છોકરાઓ આવ્યા અને કહે અમારે માટે શું લાવ્યા? તો કહે છે, કંઈ નથી લાવ્યો. તેની પત્ની તેને આશ્વાસન આપતાં શું બન્યું તે પુછે છે. બ્રાહ્મણ બધી હકીકત કહે છે. છેવટે ન્યાયાધીશ પાસે પહોંચ્યો. કેસ ચાલે છે. ભરવાડના પગ તો ભેરમાં છે. ન્યાયાધીશે કહ્યું, લખ્યું વંચાય માટે તું તારા હીંકરા લઈ જા. કોર્ટના પગથીયે બેસી બ્રાહ્મણ ખુબ રડે છે. ત્યાંથી એક બેરીસ્ટર નીકળ્યાં. બ્રાહ્મણના રૂદનને જોઈ તેને ક્યા આવી. એટલે બ્રાહ્મણ પાસે આવે છે અને રડવાનું કારણ પૂછે છે. બ્રાહ્મણ બધી હકીકત કહે છે. મારા કમ કુટી ગયાં. પેલું રત્ન ભરવાડ લઈ ગયો, અને હીંકરા મને મળ્યાં. પેલા વકીલે લખાણ બેત્રણ વાર બરાબર વાંચ્યું અને ઘેડ બેસાડી પછી ભરવાડને બોલાવ્યો. એક બાબુ રત્ન મુક્યું. અને બીજી બાબુ હીંકરા મુક્યાં અને કહ્યું: આ બેમાંથી તને શું ગમે છે? ભરવાડે રત્ન સામે આંગળી કરી એટલે બેરીસ્ટરે કહ્યું, જો આમાં લખાણ છે કે ‘મને ગમે તે તને આપું’ તને રત્ન ગમે છે. તો આ રત્ન બ્રાહ્મણને આપી દે. આ ન્યાયાધીશની બુદ્ધિને સૌ ધન્યવાદ આપવા લાગ્યા. અને બ્રાહ્મણને પોતાનું રત્ન મળતાં તેમને આભાર માની ખુશ થતો તેને ઘેર ગયો. તમારે સુખ જોઈએ કે દુઃખ! જો તમારે સુખ જોઈતું હોય તો બીજાને સુખ આપો. તો તમને પણ અવશ્ય સુખ મળશે. એક માખીની પાંખ પણ તમને બનાવતા આવડે છે? “ના” તો માખીને હણવાનો તમને શો અધિકાર છે? વાળ્યાં તેવાં લણવાનાં છે. વેચું તેવું વીણવાનું છે, અને ક્યું તેવું પામવાનું છે.

વ્રતના રક્ષણ માટે અતિચારો બરાબર જોઈ જવા જોઈએ. પુલ બનાવનાર પુલમાં છિદ્ર પડ્યું નથી તે વારંવાર તપાસ કરે છે. એમ જીવનમાં ક્યાંય છિદ્ર પડ્યું નથી એ જોવું. એનું નામ પ્રતિક્રમણ છે. પ્રતિક્રમણ વ્રતના છિદ્રને ઠાંકે છે. પ્રતિક્રમણમાં પહેલા પાઠમાં જ બોલો છો ને-જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્ર-તપ અતિચાર ચિંતવનાર્ય” કરેમિ કાઉરસગ્રં, નાના છિદ્રને જો સીમેન્ટથી છાંદી દેવાય તો મોટું ગાબડું પડતું નથી. એમ જીવનમાં થતી ભૂલોને સુધારી લેવાય તો ભૂલોની પરંપરા અટકે છે.

પહેલા વ્રતનું વિશેષ વિવેચન અવસરે કહેવાશે.

નિષધકુમારે નેમનાથ પ્રભુની દેશના સાંભળી. તેઓ બાર વ્રતને અંગિકાર કરવા તૈયાર થઈ ગયા છે. સ્થૂલ અહિંસાવ્રત આદરે છે, જે સર્વ પ્રકારે જીવને અભયદાન આપે છે એને ધન્ય છે. ગૃહસ્થાશ્રમમાં રહેનારથી આ બની શકતું નથી. તેથી કૌત્યવાતાં મને શ્રાવકનાં વ્રત સ્વીકારે છે. સાધુતા પ્રત્યે પ્રેમ છે. સાધુપણું નથી લેવાતું એનું હુઝ છે. દરેક જીવ મારા આત્મા સમાન છે. જે આ વ્રત બાજે તેને હયા પાળવાના બાવ થાય છે. હયાથી મોક્ષ મળે છે. તેનાં જન્મ-મરણ બંધ થાય છે. પ્રભુની વાણી સત્ય સ્વરૂપનાં દર્શન કરાવે છે.

એક શેઠના હાથમાં હસ હબરની વીંટી હતી. એમાંથી કીંમતી નંગ પડી ગયું. ઘેર જતાં ખ્યાલ આવ્યો, વીંટીમાં નંગ નથી. તેઓ વિચાર કરે છે. કમ્પાઉન્ડનાં દરવાજા સુધી નંગ હતું તેથી આટલામાં જ હોવું જોઈએ. કમ્પાઉન્ડમાં ઘણાં કાંકરા હતા વળી અંધારૂં હતું. આમાં નંગ શોધવાની માથાકુટ ક્યાં કરવી એવી ઉપેક્ષા ન કરી પણ દીવો હાથમાં લીધો. દીવાના પ્રકાશમાં કાંકરા પણ દેખાયા અને હીરો પણ દેખાયા. એમાંથી હીરો લઈ લે છે અને કાંકરા તુલ્ય વસ્તુ છે તેને મુકી દે છે. એમ જ્ઞાન એ દીવો છે. વ્રત પાળશે તો ધર્મ થશે. સદ્ગતિ મળશે અને હિંસા કરશે તો પાપના પોટલા બંધાશે, અને દુર્ગતિમાં જવું પડશે. જીવનમાં કોને અપનાવશે ? શું ગ્રહણ કરશે ? હિંસા, જુઠ, ચોરી, મૈથુન, પરિગ્રહ એ અધર્મ છે. અહિંસા, સત્ય, અચૂર્ય, બ્રહ્મચર્ય અને અપરિગ્રહ, એ ધર્મ છે. દીવો બતાવે છે, આ સદ્ગતિના કારણ છે. અને આ દુર્ગતિનાં કારણ છે. બતાવવું એ કામ દીવાનું છે. ભગવાને ધર્મનું નિરૂપણ કર્યું, સાથે અધર્મનું પણ નિરૂપણ કર્યું. અધર્મ વિષે પણ બાણવું જોઈએ. દરેક તત્વને બાણો તો આદરવા જેવા ક્યાં તત્વો છે. તેનો ખ્યાલ આવે. સંવર નિર્જરા અને મોક્ષ આદરવા જેવા છે. પાપ, આશ્રવ, બંધ એ આદરવા જેવા નથી. અનાદિથી આદરવા યોગ્ય તત્વની ઉપેક્ષા કરી છે. લૌકિકને લોકોત્તર માની બેઠો છે. પુન્યનાં કાર્યો ઘણાં કર્યાં, લોકસેવા, દેશસેવા કરી પણ ધર્મ કર્યો નથી. સંવર-નિર્જરા કરી નથી. આટલી સેવા કરી, દવાખાના ખોલ્યાં, ઉપાશ્રય બંધાવ્યા, ચાલીઓ બંધાવી, પણ આટલામાં ઈતિ સમાપ્તિ માની લેશે નહિ. આ તો ખડ ઉગ્યું છે. ફાણા ઉગ્યા નથી. આવું જોઈને ભગવાન મહાવીરનો શ્રાવક હરખાય નહીં. સામાયિકમાં આવો અને સંવર સૂકત ક્રિયાઓ કરો.

“લાભાલાભે મુઠે દુઠે, જીવીએ મરણે તહા,
અમો નિંદા પસંસામુ, તહા માણાવમાણવો”

દરેક ઉપર મિત્ર ભાવ રાખો. કોઈ મારો દુશ્મન નથી, આવો સમભાવ કેળવો. ઝાંપામાં કાંટા પડ્યા હોય અને ચાલ્યા જવ તો પગમાં વાગી જાય. પણ દીવો લઇને જાય તો દીવો કાંટાને દેખાડે અને જગ્યાને પણ દેખાડે. સમજજો! હોય તે ખાલી જગ્યામાં પગ મૂકી ચાલ્યો જાય. શાસ્ત્ર પણ બધું બતાવે છે. શાસ્ત્રનો સહારો લઇને કરવા યોગ્ય અને નહીં કરવા યોગ્ય કાર્યોનું જ્ઞાન કરો. જ્ઞાન રૂપી દીવો હોય તો એ સમજાય કે અહીં પગ મુકવા જેવો નથી. બોલવામાં પણ વિવેક આવે. આ છોકરીને આવડી મોટી કરી છે તો મારી પાસે બે ચાર મુશ્તીયા છે. જોઈએ એવા બતાવી દઉં, આવું બોલવાથી પણ પાપ બંધાય છે. પણ ઘણું આવા ઘર મંડાવનાર છે. કોઈ મકાનના દલાલ છે. આટલો મોટો પ્લોટ પડ્યો છે તો બિલ્ડીંગ બંધાવી દ્યો ને? ઘણું આવી સલાહ આપનાર હોય છે.

“વશ કર તહારી જીભડી અનર્થાં દંડે, કાજ ન સીઝે આપણું તું શીદને મડે,
જેથી લાગે પાપ તેથી અળગો રહેજે, ધર્મ ધ્યાનની વાતમાં તું વળગ્યો રહેજે,
પોતાથી પળતું નથી ને પારકું તું કયાં લહે, પ્રકાશસિંહ વાણી વહે કે તારા કયાં તું સહે”

જે બોલવાથી પાપ કર્મ બંધાય છે. એવું ન બોલ. કેટલાય એમ બોલે કે આ ભાઈને ત્યાં યુવાન પુત્ર મરી ગયો છે અને છોકરાઓને સ્વામી-વાત્સલ્યમાં જમવા મોકલે છે? થોડા દિવસ પણ શોક પાડ્યો નહિ! આવું બોલવાથી ભાત-પાણીની અંતરાય પડે છે. એ પહેલાં વ્રતનો અતિચાર છે. અતિચારનું સ્વરૂપ પણ સમજવું જોઈએ.

આ અતિચાર બાણવા યોગ્ય છે, પણ આદરવા યોગ્ય નથી. પ્રથમ ‘બંધે’ અતિચાર છે. બંધે એટલે ત્રસ જીવેને ગાઢ બંધનથી બાંધવા તે કોઈ પણ જીવને પણ હોય કે માનવ પોતાના ઇચ્છિત સ્થાને જતાં તેમને અટકાવવા તે બંધે અતિચાર છે. નોકરને ટાઇમ પૂરો થઈ ગયો હોય અને તેને ઘેર જવાની ઇચ્છા હોય છતાં ધમકી આપીને તેને ન જવા દેવો, તેને નોકરી કરવાની ગરજ છે, અથવા તે ગરીબ છે, એમ વિચારી તેની ગરીબાઈનો લાભ ઉઠાવવો, મર્યાદાથી વધારે કામ તેની પાસે કરાવવું તેથી પણ ‘બંધે’ નામનો અતિચાર લાગે છે.

“વહે” એટલે કોઈ ત્રસ જીવનો વધ કરવો અથવા તેને માર મારવો. ચામડાની વસ્તુઓ જે અતિ સુંવાળી અને ચમકતી હોય છે તે તરતના જન્મેલા અથવા ગર્ભમાં રહેલા જીવતાં વાછરડાનું ચામડું ઉતારી બનાવવામાં આવે છે. આવી ચામડાની વસ્તુનો વેપાર કરનારને અને આવી વસ્તુ વાપરનારને પણ આ અતિચાર લાગે છે. ઘણા સીધી રીતે

કોઈનો વધ કરતાં નથી પણ આડકતરી રીતે ઘણીસાર પાપનાં ભાગીદાર બની જાય છે. કોઈની આજીવિકા તોડાવનારને પણ આ અતિચાર લાગે છે.

“છવિરચ્છેદ” આ ત્રીજો અતિચાર છે. કોઈ પણ પ્રાણીઓના નાક-કાન આદિ છેડવા, કોઈ અંગોપાંગ છેડવા તેને છવિરચ્છેદ કહે છે.

“અતિભાર” એ પ્રથમ વ્રતનો ચોથો અતિચાર છે. મળુરો, બળદ, ઘોડા, જિંટ આદિ પર ગળ ઉપરાંત ભાર ભરવો તે અતિભાર કહેવાય છે. તેમની શક્તિ ઉપરાંત નોકર-ચાકર, દાસ-દાસી પાસેથી કામ લેવું તે પણ અતિભાર છે.

પાંચમો અતિચાર છે “લત્તપાણ્યોદ્ચેદ્યે” તેનો અર્થ એ છે કે અન્ન-પાનનો નિરોધ કરવો. જમવા સમયે નોકરને ખાવા જવા ન દેવો. પોતાને કામ કરવું પડે. ઘાટીઓના ખાડા પડે અને ઘણી બાઈઓ રાવા બેસે છે, અને મુંઝાય છે. એ પણ માણસ છે અને રજા માગે. તેના પ્રત્યે સહાનુભૂતિ બતાવનાર કેટલા ? હું પગ ઉપર પગ ચડાવીને બેસું છું. લાવ સાથે એને હું મદદગાર બનું એમ કેમ થતું નથી ? જે કામ તને એક દિવસ માટે પણ ભારે પડે છે. તો તેનાથી ત્રીસ દિવસ કેમ થતું હશે ? તેનું કામ ઓછું કરાવવાની ઈચ્છા થાય ખરી ? નોકરને ખાવાનું પણ ટાઈમસર આપવાની કાળજી ખરી ? શ્રીકૃષ્ણ વાસુદેવના પુત્ર, ઢંઢણા રાણીના અંગમત ઢંઢણુ કુમાર ભગવાન પાસે દિક્ષા ગ્રહણ કરે છે. જે દિવસે દિક્ષા લીધી તે જ દિવસે અભિગ્રહ ધારણ કરે છે કે મને મારી લગ્નિધનો આહાર મળે તો લેવો. દરરોજ ગોચરી માટે નીકળે છે, પણ કોઈ જગ્યાએ અસુખતું થઈ જાય છે. કોઈ જગ્યાએ વસ્તુ તૈયાર જ નથી હોતી. આમ છ મહિના વિતી ગયા, પણ આહારપાણીનો જોગ થતો જ નથી. એક દિવસ કૃષ્ણ મહારાજ પ્રભુને વંદન કરવા આવ્યા છે. વાંદી, નમસ્કાર કરી પૂછે છે હે પ્રભુ, આપના ૧૮૦૦૦ સાધુ-મહાત્માઓમાં સૌથી ઉત્કૃષ્ટ તપશ્ચર્યા કરનાર કોણ છે ? ત્યારે પ્રભુ કહે છે, તારો પુત્ર ઢંઢણુમુનિ ઉગ્ર તપ કરનાર છે. આ સાંભળી કૃષ્ણ મહારાજ ઢંઢણુમુનિના દર્શન કરવાની ઈચ્છા પ્રદર્શિત કરે છે. પણ તેઓ ગોચરી પધાર્યા છે. તેથી ભગવાનને વાંદી શ્રીકૃષ્ણ પોતાના રાજ્યમાં જવા રવાના થાય છે. રસ્તામાં ઢંઢણુમુનિ મળે છે. કૃષ્ણ મહારાજ હાથી પરથી નીચે ઉતરી મુનિને નમસ્કાર કરે છે. આ દ્રશ્ય એક કંદોઈએ જોયું. એને થયું, એ મુનિને હું આહાર આપું તો કૃષ્ણ મહારાજની કૃપાદષ્ટિ મારા પર ઉતરશે. તે જલ્દી મુનિ પાસે ગયો. અને પોતાની દુકાને લઈ આવ્યો અને ચાર લાડવા ભાવપૂર્વક મુનિને વહોરાવ્યા. મુનિ આહાર લઈ પ્રભુ પાસે આવે છે, છ મહિના થયા છે તો પણ ધીરજ તો જુઓ. લાડુ મળે છે પણ જલ્દી ખાવાની ઉતાવળ નથી. પણ પોતાની લગ્નિધના છે કે નહીં તેની ખાતરી કરવી છે. તેથી ભગવાનને પૂછે છે, “આ લાડવા એક કંદોઈએ વહોરાવેલ છે, પ્રભુ ! એ

શું મારી લલિધના છે ? ” કેવળીથી કશું અભાવ્યું નથી. પ્રભુ કહે છે, આ કૃષ્ણલલિધના લાડવા છે, પણ તારી લલિધના નથી.

તો સુજને કહ્યે નહીં હું વારી લાલ, ચાલ્યા પરઠણ કાજ રે, હું વારી લાલ.

ઈંટ નીંભાડે જઈ કરી હું વારી લાલ, ચુયાં કર્મ સમાજ રે, હું વારી લાલ.

આવી શુદ્ધ ભાવના હું વારી લાલ, પામ્યા કેવળ જ્ઞાન રે, હું વારી લાલ....

ભગવાન નેમનાથ પ્રભુનો ખુલાસો સાંભળ્યો. જો કૃષ્ણ લલિધના લાડવા હોય, તો મને કહ્યે નહીં. છ મહિનાની તપશ્ચર્યા છે, છતાં પોતાને હાથે પરઠવવા જાય છે. શ્રમજીવી સાધુ તો જુઓ ! નીંભાડો હોય ત્યાં જઈ રાખની સાથે એકરસ કરી નાંખે છે. આ પરઠવવાની રીત છે. લાડુને ચોળે છે. એમ કર્મને ચોળે છે. ક્ષપક શ્રેણી, ક્ષપકભાવ, કેવળજ્ઞાન અને કેવળદર્શનને પ્રાપ્ત કરે છે. ચાર ઘનઘાતી કર્મ તુટી જાય છે. અંતરાય કર્મ તુટી જાય છે. તેથી હવે ગમે ત્યાં જાય ત્યાં એને આહારપાણી મળી રહે. ભગવાન નેમનાથના વચન ઉપર પૂર્ણ વિશ્વાસ છે. આ કર્મ વીરનો છે, કાયરનો નહીં. વીરના માર્ગે વીર ચાલી શકે, કાયરનું કામ નથી. કેવળજ્ઞાન અને કેવળદર્શન થયું એમાં ઢંઢણ સુનિને પૂર્વ ભવ દેખાણો. ગત જન્મમાં તેઓ ખેડૂત હતાં. તેમને ૧૦૦૦ બળદ અને ૫૦૦ સાથી હતાં. એક દિવસ બધાને છુટવાનો ટાઇમ થઈ ગયેલો, છતાં તેમણે હુકમ કર્યો કે એક આસ વધારે લ્યો. ૧૫૦૦ જીવોને એટલી વાર ખાવામાં અંતરાય નાંખી. બાંધેલા કર્મ અવશ્ય ભોગવે જ છૂટકો છે. તે કર્મ ચરમભવમાં ઉદયમાન થયું અને છ મહિના સુધી આહાર પાણીનો જોગ ન થયો. ‘ભત્તપાણુવોચ્છેએ’ પહેલા વ્રતનો અતિચાર છે. હાલતાં-ચાલતાં કેટલાં કર્મ બંધાય છે તેનો ક્ષણે ક્ષણે વિચાર કરો. હું બોલું છું, તે કોઈને હુઃખરૂપ થતું નથી ને ? કોઈને ભાતપાણીની અંતરાય પડતી નથી ને ? જીવનમાં પણે પણે જાગૃત રહો. અમે ધાંગધામાં હતા ત્યારે એક ભાઈ બોલ્યા, ‘આ ધરતીકંપ થયો. પણ આ જરાકમાં શું ? એક ભેરથી આંચકો આવે અને આખી દુનિયા નાશ પામે તો સાફ. આજના લોકો જીવવા ચોગ્ય નથી. તેથી ફરી દુનિયા ઉભી કરવાની જરૂર છે.’ આવું બોલવાથી કેટલાં કર્મ બંધાય છે ? આ હિંસાનુબંધી રોદ્ર ધ્યાન છે. ભગવાનની ભાવના કેવી હતી ?

“સર્વ જીવ કર્મ શાસન રસી, એવી ભાવના હૈયે વસી.”

દરેક જીવ પોતાના આત્માનું કલ્યાણ કરે. અને બધા મોક્ષમાર્ગે જાય. આવી ભાવનાથી તિર્થંકર નામ ગૌત્ર ઉત્પન્ન થયું છે. વીસ સ્થાનકની આરાધના કરવાથી તિર્થંકર-નામ ગૌત્ર બંધાય છે. તમે ધર્મમાં કેમ સાવ સુનકાર છો ? ધર્મની જાગૃતિ હોવી જોઈએ. માનવનો જન્મ તો મળ્યો, પણ ભાવમાં બોદાશ છે. ધર્મમાં સુનકાર છો કે ધર્મનો અણકાર છે ? જેની પાસે લાખો કરોડો રૂપિયા આવે છે તેને તેનું ખમીર હોય છે, પાવર હોય છે. તમને જૈન ધર્મ મળ્યો તેનું ખમીર છે ?

“ ભટકે દ્વાર દ્વાર લોકન કે, કુકર આશા ધારી,
આતમ અનુભવ રસ કે રસીયા ઉતરે ન કળહુ ખુમારી,
જ્ઞાન સુધારસ પીજે, આશા ઔરન કી કયા કીજે ! ”

જેને આત્માના અનુભવનો રસાસ્વાદ આજ્યો છે એને પૈસાનું મહાત્મ્ય નથી આવતું. કરોડપતિનું કે ઈન્દ્રનું મહાત્મ્ય નથી આવતું, એને તો તિર્થંકર દેવનું મહાત્મ્ય આવે છે. જેણે ધર્મનું આરાધન કર્યું એનું મહાત્મ્ય લાવે. તમે મોટરમાં બેઠા હો અને સાધુ મળે તો ઉતરીને પગે લાગો છો ? અરે ઘણા તો બોલે કે બિચારા સાધુ કેવા બળબળતા બપોરે આલીને જાય છે ! બિચારો કોણ છે ? મોટરમાં બેઠેલો બિચારો છે. આ સાધુએ તો દેહાબ્યાસ છોડ્યો છે, મોહ રાજને નમતો નથી, પૈસાને સલામ ભરતો નથી. સાધુ તો ઈન્દ્રનો પણ ઈન્દ્ર છે. ચક્રવર્તીનો પણ ચક્રવર્તી છે. ઈન્દ્ર પાસે ઈન્દ્રિયના સુખ છે. જ્યારે સાધુ પાસે અતીન્દ્રિય સુખ છે. તે માંયકાંગલો ન હોય. તેની પાસે તો ધર્મ પામ્યાનું ખમીર છે. નિષધકુમાર ધર્મમાં આગળ વધવા માટે મતો આહરી રહ્યા છે. વિશેષ અધિકાર અવસર.

વ્યાખ્યાન નં ૬૧

ભાદરવા વદ ૧૦ મંગળવાર તા. ૧૪-૯-૭૧

હવે બીજા સત્ય મત વિષે ભગવાન સમજાવે છે. અસત્ય-જુહું બોલવું એ પાપ છે. અસત્ય બોલનારની દુનિયામાં પ્રતીતિ રહેતી નથી. જુહો જલ્દી પકડાય છે. ખોટું નબતું નથી. ભગવાને કહ્યું છે. “સચ્ચં શુ શ્વલ્ભ મગવં” સત્ય તે જ ભગવાન છે. સાચું બોલે એમાં કોઈ વિઘ્ન આવે, કટોકટી આવે, માથું પણ ઉડી જાય, પણ જે સત્યનો આશરો લે છે એ તરી જાય છે. અતે સત્યનો વિજય થાય છે. અન્ય ધર્મમાં “સત્યનારાયણ” સત્યને નારાયણની ઉપમા આપી છે. જે માણસ સત્યની સાધના કરે છે તેનામાં ધર્મ ટકે છે. અસત્ય બોલનારમાં ધર્મ કદી ટકતો નથી. જીવનગાડીની ગતિ બદલવાની કંઈ જરૂર નથી, જરૂર છે માત્ર તેના પાટા બદલવાની. ખોટા પાટા પરથી સાચા પાટા પર લાવી દો એટલે કામ પથ્યું. તમે કોઈ માણસને બીજા શેઠ પાસે ઉઘરાણીએ મોકલો છો તો યથાર્થ નામ આપો છો ને ? બીજાનું નામ આપો તો રૂપિયા મળે નહીં. ટેકસીમાં બેઠા, ટેકસીવાળો પૂછે, કયાં જવું છે ? કયાં ઉતાર ? તો સાચું ઠેકાણું ન આપો તો કયાં ઉતારે ?

આવો સામાન્ય વ્યવહાર પણ સત્ય પર ચાલે છે. તો તમારા જીવનનો એક-એક પ્રવૃત્તિમાં પણ સત્યને સ્થાન આપો. એક બાપ છોકરાને શીખવાડે છે કે કોઈ આવે તો કહેજે, મારા પિતાશ્રી બહાર ગયા છે. ઉધરાણી કરવા આવ્યો તો છોકરો કહે છે. મારા બાપુજી ઉપર ગયા છે, પણ કહ્યું છે કે બહાર ગયા છે એમ કહેજે. આમ છોકરો સત્ય બોલે છે. એને અસત્ય બોલતાં શીખવાડે છે. અસત્ય પાછળ કેટલું છુપાવવું પડે છે ? જ્ઞાની પુરૂષ કહે છે કે તારો સ્વભાવ જુઠું બોલવાનો નથી. આ ઘાટકોપરમાં જીંદગીમાં કોઈ જુઠું બોલ્યો ન હોય એવો કોઈ બતાવશે ?

“ એક હશે પણ આકરું પડશે, ઢાંકવું કપટનું કામ જ,
લાખો ખીજા કરવા પડશે, છળ તણા સંચામજ.
જીવ તું છાના કરીશ નહીં કામ, છાના કરીશ નહીં કામ,
નહીં તર તારો રીસાઈ જશે રામ,
જીવ તું છાના કરીશ નહીં કામ જ. ”

અસત્યને ચોપ દેવા માટે કેટલી વાર જુઠું બોલવું પડે છે ? અંતે અસત્ય સત્ય થઈ શકતું જ નથી. તો હિંમત લાવી સાચું બોલી દે તો વાત પતી જાય. પણ વટ કેમ જવા દેવાય ! વટ અને અભિમાનને લીધે સત્ય હકીકત કહી શકતો નથી. કોઈ સાધુ પાસે પાપનું પ્રાયશ્ચિત કરવા આવે તો એને પણ સત્ય હકીકત કહેવી પડે છે. આમાં પણ જો છુપાવે અને અસત્ય બોલે તો એક મહિનાનું આવતું હોય તેને બદલે બે મહિનાનું પ્રાયશ્ચિત આપવું પડે છે. શુરૂ સામે પણ કપટ રમે છે. એવું લાગે તો શુરૂ એનું કરેલું પાપ ત્રણ વાર બોલાવે. આધું પાછું હોય તો પકડાઈ જાય છે. ઘણાના જીલના અગ્રભાગમાં મધ ચોપડેલું હોય છે. પણ અંદર કાતીલ ઝેર ભર્યું છે. આવા પુરૂષો લોકમાં પ્રતીતિનું કારણ બનતા નથી. બધે સત્યનો જયજયકાર છે. કાલે સૂર્ય ઉગવાનો નથી એવું કહી થાય ? એમાં શંકા ખરી ! ના. તમે જુઠું બોલવાના નથી તેમાં શંકા ખરી ને ? હા. જ્ઞાની પુરૂષ કહે છે ઋતુઓ પણ ઋતુ પ્રમાણે કામ કરે છે. શિયાળે જો વર્ષા થાય અને ઉનાળે ટાઢ પડે અને ચોમાસે જો તાપ પડે તો શું થાય ? રોગચાળો ફાટે ને અવ્યવસ્થા ફેલાઈ જાય. તમારા ઘરમાં આઠ જણા હોય અને કોઈએ કપ રકાળી ફેડ્યા હોય તો બધા ના પાડે. અમને ખબર નથી. પણ કોઈ શુન્ડો કર્યો છે એમ હિંમતથી કહેતું નથી. જુઠું ચાર રીતે બોલાય છે. કાષથી, લોભથી, ભયથી અને હાસ્યથી. જે સત્યનો જ આશ્રય લ્યે છે, તે કદી પણ પોતાનું પાપ છુપાવતા નથી. કેળવણીનો કે ભણવાનો હેતુ શો છે ? સ્કૂલમાં જઈને શિક્ષણ લેવું શા માટે ? સત્યમય જીંદગી જીવવા માટે ને ?

શિક્ષકે ગોપાળકૃષ્ણ ગોબલેને હોમવર્ક (ઘરકામ) આપ્યું છે. ઘેર આવી ગોપાળે

દે દાખલા બરાબર ગણ્યાં. પણ એક દાખલો આવડ્યો નહીં. અને મોટાભાઈ પાસે ગણાવ્યો. બીજે દિવસે નિશાળે ગયા. બધાના દાખલા પાંચ છ સાચા પડ્યા. પણ ગોખલેના દસ દાખલા સાચા પડ્યાં અને માસ્તર ખુશ થયા અને એક રૂપિયો ઇનામ આપ્યો. ગોખલે તો રાવા માંડ્યા. બીજા છોકરાઓ કહે છે અરે, આ મૂખ છે. રૂપિયો મળ્યો અને રાવા બેઠો. ગોખલે કહે છે, આ ઇનામને હું લાયક નથી. નવ દાખલા મેં ગણ્યા છે, પણ દસમો દાખલો મારા મોટાભાઈએ ગણી આપ્યો છે. આ ઇનામને હું લાયક નથી. ગોખલે સત્ય હકીકત બોલ્યા અને માસ્તર આનાથી વધારે ખુશ થયાં અને પાંચ રૂપિયા આપ્યા. અને માસ્તરે કહ્યું, મારા વિદ્યાર્થી આવા સાચાબોલા છે તે જાણી મને અત્યંત આનંદ થાય છે. ભવિષ્યમાં ગોખલે મહાન નેતા બન્યાં. આજે તો વિદ્યાર્થી ચોરી કરીને પાસ થવાવાળા છે. સમાજમાં પણ જ્યાં જુઓ ત્યાં ચોરી થઈ રહી છે.

“તાકામાંથી વાર ચોરે, કાપડીયો પણ ચોર,
વારમાંથી તસુ ચોરે, દરજીડો પણ ચોર.
વાલમાંથી રતી ચોરે, સોનીડો પણ ચોર,
રીયલ કહીને કલ્થર આપે, ઝવેરી પણ ચોર.
આ સમયમાં જ્યાં જુઓ ત્યાં ચારે બાજુ ચોર,
કોઈ ધન ચોરે કોઈ મન ચોરે, કોઈ કોઈનાં ચિતડાં ચોરે.

કાપડીયો કાપડને માપતાં માપતાં એક વાર ઓછું કરી નાંખે. ઘરાગને ખબર ના પડે. ભગવાન કહે છે દંભ-ડેળ શા માટે કરો છો? જેવા અંદર હો એવા બહાર દેખાઓ. ચોરી, જુક આદિ કરી તમે તમારા આત્માને જ છેતરી રહ્યા છો. ઘણું હાસ્યમાં પણ જુકું બોલે છે. એપ્રિલની ૧લી તારીખે એપ્રિલકુલ કરે, મશ્કરીમાં જુકું બોલે, કંઈકને ધ્રાસકા પડાવે. પણ જુકુંથી આત્મા ભારેકર્મી બને છે. એ સમજાતું નથી. વિદ્યાર્થીને કોઈ આવડતું ન હોય, પણ દરે પરીક્ષાએ શિક્ષકને લાંચ આપી દે, એટલે વગર મહેનતે આગળ ચડી જાય. પચાસ પચાસ કેસની થપ્પી પડી હોય ને ચાપાણીના પૈસા આપે એટલે તમારો કેસ ઉપર આવી જાય. બધે જુકાણું ખૂબ જ વધી ગયું છે. કન્યા નાની હોય એને મોટી કહેવી, આવડત વગરની હોય એને લોચે ભાત પાડી છે એમ કહેવું. આ પણ જુકું છે ને! જુકું બોલીને હક લગાડવા, એકબીજા ઉપર તુટી પડવું. આ બધું અસત્યને લીધે થાય છે. જર-જમીન માટે કેટલા ઝગડા થાય છે? કોઈ સાથે જમીન લઈ ગયું? આજે પૈસાવાળા પણ દુઃખી હોય છે અને વગર પૈસાવાળા પણ દુઃખી છે. પૈસાથી સુખી એમ મનને મનાવે છે. પૈસા આવે છે ત્યારે રાજ થાય છે, અને જાય છે ત્યારે દીલોદ્ધ થઈ જાય છે.

એક પેદીમાં એક શેઠે ૨૫ લાખ ધીર્યાં છે. અચાનક પેદી બેસી જાય છે. આ

સાંભળી શેઠને તો પરસેવો વળી જાય છે. હાથ, મારા રપ લાખ રૂપિયાનું શું થશે? પેઢીનો માલિક વિચારે છે કે, મારી પેઢીમાં રપ લાખ ધીરનાર શેઠને મારે છેદ ન દેવાય તે મારા ઉપકારી છે. બીજાને ભલે ઓછા અપાય, પણ તેમને તો પુરા પૈસા આપી દેવા જોઈએ. બીજા બધાને ૪ આની, ૬ આની સગવડતા પ્રમાણે આપીશ. આમ વિચારી રાત્રીએ એક ડખખામાં રપ લાખ રૂપિયા લઈને શેઠને ત્યાં જાય છે. રાત્રે શેઠને ત્યાં સુવે છે. શેઠ વિચાર કરે છે. આને સવારે બધી વાત કરીશ. સવારે ઉઠીને જોવે છે તો પેલો પેઢીનો માલિક ચાલ્યો ગયો છે. શેઠના હૈયામાં ફાળ પડી. અરેરે, હવે મારા પૈસા નહીં આવે. રાત્રે વાત કરી હોત તો રૂપિયાની જોગવાઈ થઈ જાત. શેઠ ખુબ વલોપાત કરે છે. પથારી ઉપાડી તો ગાદલા નીચેથી ડાબલો નીકળ્યો તેમાં પત્ર હતો અને રપ લાખ રૂપિયા હતાં. શેઠ ખુબ રાજ થયાં હાશ ! મારા રૂપિયા મળી ગયાં. રૂપિયા મળે તો સુખ અને જાય તો દુઃખ. શેઠને પૈસા તો ક્યારના મળી ગયાં હતા પણ બહુ નહોતું તેથી મનને શાંતિ મળતી નહોતી. જ્ઞાન એ દુઃખનું કારણ નથી પણ રાગદ્વેષના જે ભાવો થાય છે તે દુઃખનું કારણ છે. મન પર અસર થાય ત્યારે દુઃખ થાય છે. દીકરો બહારગામ હોય અને અચાનક હાટફેઈલથી ઠસ વાગે ગુજરી ગયો, છોકરો ગુજરી ગયો તે ટાઈમ દેશમાં મા-બાપ બાસુદી-પુરી ખાય છે. પણ તાર આવ્યો કે હૃદયરોગના હુમલાથી ભાઈનો સ્વર્ગવાસ થયો છે. આ સાંભળી કેવો આઘાત લાગે છે ! જ્યારે મરી ગયો ત્યારે જમણ ચાલતું હતું પણ દુઃખ ન હતું. જ્યાં રાગ છે ત્યાં દુઃખ છે. રાગ કાઢી નાખો તો દુઃખ ન રહે, મનઃપર્થવ જ્ઞાની, અવધિ-જ્ઞાની કે કેવળજ્ઞાની પોતાના જ્ઞાનમાં આવ્યા તો કેટલાંયે કિસ્સા જોતા હોય પણ તેમને દુઃખ થતું નથી. કારણ કે તેમને રાગ નથી. રાગે જીવને ખુબ ખુવાર કરી નાંખ્યો છે. રાગને કારણે જીવ જીવું બોલે, કંઈકના ગળા પર છરી ફેરવે. સત્ય મારો ધર્મ છે એ પણ ભૂલી જાય.

“છે સત્ય એ સૌ વ્રતનું જ મૂળ, જ્યાં સત્ય ત્યાં જ્ઞાન સુશાંતિ મૂળ,
તે સત્યમાં હું મન, ઠેક, વાણી, જોડીશ એ નિશ્ચય આજ મારો.”

સત્ય એ સર્વવ્રતનું મૂળ છે. સત્યનું જ્ઞાન હોવું જોઈએ. અને એનું આચરણ પણ હોવું જોઈએ. દંભ કરવો નથી, આડંબર કરવો નથી એવો નિર્ણય કરો. સત્યપુરોષે ગમે તેવાં દુઃખો આવે તો અસત્યનો આશરો લેતા નથી. સત્યનું મહાત્મ્ય હૃદયમાં બરાબર વસ્યું છે. ભલે બીજા માંગવી પડે તો માગે, પણ જીવું જરાપણ બોલતા નથી. જેના નામ પર કુલ મુકાતાં હોય, જેના ફોટા અપાસરામાં મુકાતાં હોય, જેને બાળવા માટે હજારો માણસો લેગા થયા હોય, પણ અસત્ય, અન્યાય, અનીતિ, અપ્રમાણિકતા કરી હોય તો મરીને તિર્થંચ ગતિમાં જાય, ત્યાં મારમાંથી કેણુ છોડાવા જાય છે ?

“ઉદ્યે આવતાં જ્યારે લોગવે ફળ જોહના,
વિપાકે જાગી ના કોઈ બાંધનારે જ લોગવે.”

કર્મ જ્યારે ઉદયમાન થાય છે ત્યારે બાંધનારને જ લોગવવા પડે છે. સ્ત્રી માટે ફાગીના આદિ બનાવ્યા, પુત્રો માટે વૈશવના ઢગલા ખડકયા, પણ પાપના પોટલાં બાંધ્યા તે પોતાને લોગવવા પડશે. તમારે શેર ધાન જ ખાવા જોઈએ છે. તો આટલી અનીતિ કેમ કરો છો ? જીડું કેમ ખાલો છો ? કર્મ બાંધ્યાં એ લોગવવા પડશે તમને હવે એમ કેમ થતું નથી કે બીજાને માટે મારે કર્મ બાંધવા નથી.

મનુષ્યો પાપકર્મ કરીને ધનને અમૃતની માફક જોઈકું કરે છે. ઘણાની સાથે વેર બાંધે છે. ઘણાનાં ઘર ઝુંટવી લે છે. આવા જીવો નરકના અધિકારી થાય છે.

પાનાચંદ નામના એક શેઠ છે. તે ખૂબ શ્રીમંત છે, પણ તેમનું દિલ લેલી છે. એક દિવસ શેઠ ડાઈવરને કહે હુસેન, જલ્દી મોટર તૈયાર કર, મારે મંદિરે જવું છે. શેઠનો મીઠાજ એટલો બધો કે, સૌ તેની સાથે વાત કરતાં થરથરે. ડાઈવર હુસેન શેઠ પાસે આવી વિનંતીબયાં અવાજે કહે છે, શેઠ સાહેબ ! મારો એકનો એક દિકરો ટાઈફાઈડમાં પડ્યો છે. આર છોકરી પર એકનોએક છે. મને મારા પગારમાંથી ૫૧ રૂપિયા આપો અને ૩ દિવસની રજા આપો. તો ડોક્ટરને બોલાવી દવા કરાવી શકું. શેઠ કહે છે એમ પૈસા મફત આવે છે ? એ તારે રજા લેવી હોય તો જા તને કામમ માટે રજા છે. મારી નોકરી કરવી હોય તો તને એક દિવસ પણ રજા નહીં મળે. શેઠને મંદિરે દર્શન કરવા જવું છે, પણ ગરીબ પર હમદહીં નથી. સહાનુભૂતિનો દીવડો ચોક્કસાઈ ગયો છે. હુસેનને હરવાફરવા કે આનંદ કરવા નથી જવું પણ શેઠના દિલમાં રામ વસતો નથી. હુસેન વિનંતી કરે છે, કાકલુદી કરે છે, તો પણ શેઠ માનતા નથી અને કહે છે આડી તૈયાર કર. હમણાં નાસ્તો કરીને આવું છું. શેઠ નાસ્તો કરવા ટેબલ પર બેસે છે ત્યાં તેમની પુત્રવધૂ સુધા આવે છે સુધાને જોઈ શેઠ કહે છે કેમ બેટા, કાંઈ કામ છે ? હાં બાપુજી, એક વાત કરવા આવી છું. સુધા જગાબ આપે છે એટલે શેઠ કહે છે, શું કહેવું છે ? કહી દે સુધા કહે છે. આપણી કામવાળીના છોકરાને મેટ્રીક્યુ ફોર્મ ભરવું છે તેથી રૂપ રૂ. તેને જોઈએ છે તે આપો ને. ઘણા વરસથી આપણું કામ કરે છે. આ સાંભળી શેઠનો પાવર જાય છે. અને ગુસ્સામાં બોલે છે, પૈસા મફત નથી આવતા ! મારી પાસે એવા પૈસા વધારાનાં નથી. મારી પાસે તમારે કોઈએ પૈસાની વાત કરવી નહીં. આમ પૈસા આપવા માંડું તો તિબેરી ખાલી થઈ જાય. સુધા તો ચુપચાપ રસોડામાં ચાલી જાય છે. શેઠ નાસ્તો કરી તૈયાર થાય છે. અને કોટના ખિસ્સામાં હાથ નાખે છે તો પાકીટ મળતું નથી. શેઠ હુસેનને ખુબ મારે છે. અહ્યા હુસેન, માડું પાકીટ મોટરમાં પડી રહ્યું છે ? જરા તપાસ કર. કાલે ઉઘરાણીના

૨૨૦૦, રૂપિયા આવ્યા તે પાકિટમાં મુક્યાં હતાં. હુસેન જવાબ આપે છે, શેઠ સાહેબ ! જે હમણાં જ બધું સાફસુફ કયું છે. પાકિટ મોટરમાં નથી. આ સાંભળી શેઠ તો મુંઝાઈ જાય છે. પાકિટ ખોવાઈ ગયું, શેઠ હાંફળા હાંફળા થાય છે. હવે શું થશે ? કોના હાથમાં આવ્યું હશે ? મળશે કે નહીં ? આવા અનેક વિચારોની હારમાળા ચાલે છે. એક માણસ રસ્તા પર ચાલ્યો જતો હતો અને ખિસ્સામાંથી કાગળ કાઢતાં ૧૦૦ રૂ. ની નોટ પડી ગઈ. તેની પાછળ બીજો માણસ ચાલ્યો આવે છે. તેને આ નોટ મળી. નોટ કોની પડી ગઈ. તે તેને ખબર છે પણ પાછી ન આપતાં પોતે તેનો માલિક થઈ ગયો, પણ અનીતિનું નાણું કોઈની પાસે ટકતું નથી. આ રૂપિયામાંથી એક જોડ કપડાં અરીઠીશ, સીનેમા જોઈશ, આવા અનેક મનોરથો ઘડતો ટ્રેડનમાં બેસે છે. ટ્રેડનમાં ખુબ ગીઠી છે. થોડીવાર પછી ખિસ્સામાં હાથ નાંખ્યો પણ ૧૦૦ રૂ. ની નોટ નથી. ખિસ્સું કપાણું. એકદમ રડવા જેવો થઈ જાય છે. અરેરે ! મારા ૧૦૦ રૂ. ગયા એમ ખુબ પાડે છે. બાળુમાં બેઠેલો માણસ પૂછે છે, બાઈ ૧૦૦ રૂ. કેવી રીતે ગયાં ? એમ ઉપરના ખિસ્સામાં પૈસા રખાય ? અત્યારે જમાનો કેવો છે તે બહુતા નથી ? અરે બાઈ, હમણાં જ રસ્તામાંથી મળ્યાં એટલે ખિસ્સામાં મૂકી દીધા અને વિચાર કર્યો કે ટ્રેડનમાં નિરાંતે બેસીને અંદરના ખિસ્સામાં મૂકી દઈશ પણ ત્યાં તો ઉપડી ગયા. આ સાંભળી પેલો માણસ કહે છે, અરે બાઈ ! તારા હતાં નહીં. તે ગયાં તેમાં શું ? માની લે ને કે મને મળ્યાં જ નથી.

“મલ્લા ચોરે મુકે અને અલ્લા ચોરે ઉઠે.” આવી વાત છે. પાંચ શેરના લોટામાં દશ શેર દુધ નાંખવા જાય પણ સમાય ક્યાંથી ? કિસ્મતમાં હોય તેટલું ફરકને મળે છે. અનીતિ કરી બુદ્ધિ બોલ્યો એટલે કમાણી થઈ, આ માન્યતા કાઠી નાંખો. બુદ્ધિ બોલવું એ પાપ છે કે પુણ્ય ? ‘પાપ’. પાપનાં ફળ કરવા હોય કે મીઠાં ? પાપથી મુખ ન મળે. પાપ કરીને પૈસો મેળવ્યો તે લકવાની, કેન્સરની અને ટી બી.વી. માવજતમાં ચાલ્યો જશે. લાખ રીતે લુંટાઈ જશે. હજારની નોટના ૫૦૦ મળશે. દુકાનમાં માલ ભર્યો હશે અને ભાવ ઉતરી જશે ૨૨૦૦ રૂ. નું પાકીટ ક્યાં ગયું હશે તેની ચિંતામાં પાનાચંદ શેઠ પડ્યા છે. તેમને એકાએક વિચાર આવે છે, પાનવાળાની દુકાને પાન આપેલું ત્યાં કદાચ પડ્યું હશે તો મળશે. હુસેનને કહે છે ચાલ, મોટર પાનવાળાને ત્યાં લઈ લે. હવે મંદિરે નથી જવું. પાનવાળાને ત્યાં જઈ શેઠ પૂછે છે, હું અહીં આવ્યો ત્યારે મારું એક પાકીટ અહીં રહી ગયું છે. તમને કોઈને મળ્યું છે ? પાનવાળો કહે છે, શેઠ, એક વિધવા બહેનને મળ્યું છે. તેમણે મને સરનામું આપ્યું છે. પાનવાળાએ શેઠને સરનામું આપ્યું, તે લઈ શેઠ અને હુસેન ત્યાં જાય છે. હુસેનને મોટરમાં રાખી શેઠ ઘરમાં જાય છે. ત્યાં મા અને દિકરા વાત કરે છે, દિકરા કહે છે, બા, મારે પૈસાની જરૂર છે. તને કાલે પાકીટ મળ્યું છે તેમાંથી ૨૫૦ રૂ. આપ. આપણે ક્યાં ચોરી કરવા ગયા છીએ ? આપણને મળ્યું છે. મારે પૈસાની ખાસ જરૂર છે, બેન્કમાં ડ્રીપોઝીટના ૨૫૦

રૂ. ભરવાના છે. નહીં બરૂં તો નોકરી નહીં મળે. મા આપવાની ચોકખી ના પાડે છે. તે કહે છે “દિકરા, મારા કોઠામાં આજોટયો છે અને મારૂં રૂઢ લજવે છે? પારકા પૈસા પર આપણો કેઈ અધિકાર નથી. તેમાંથી એક પાછ પછુ તને નહીં મળે. આ સાંભળીને પુત્ર કહે છે કે મને ન દે તો કાંઈ નહીં, પણ આ મોટાભાઈને પુત્ર કેટલો બિમાર છે તેની યોગ્ય ટ્રીટમેન્ટ નહીં થાય તો તે બચશે નહીં. થોડા રૂપિયા આપ તો ડોક્ટરને લઈ આવું. તું નહીં આપ તો હું તેમાંથી લઈ લઉં છું. પુત્ર પાકીટને અડકવા બચ છે એટલે મા તેને તમાચો મારે છે. અને કહે છે, ખબરદાર, હાથ અડાડ્યો છે તો. આ વાત કાનોકાન સાંભળતાં શેઠનું હૈયું પીગળવા માંડ્યું અને હુસેન પાસે જઈ તેને કહે છે, તું જલ્દી જા અને આપણા ફેમિલી ડોક્ટરને લઈ આવ. હુસેન ડોક્ટરને લઈને આવે છે. અંદર જાય છે. શેઠ ડોક્ટરને કહે છે. અહીં એક વિધવાનો પૌત્ર બિમાર છે, તેને તપાસવાનો છે. ડોક્ટર અંદર જાય છે. બાઈ ડોક્ટરને જોઈ પૂછે છે, તમે ક્યાંથી આવ્યા? ડોક્ટર કહે છે, હું તમારા બિમાર પૌત્રને તપાસવા આવ્યો છું. ડોક્ટરની વાત સાંભળી બાઈ કહે છે “આપ મકાન બૂલી ગયા લાગો છો. મારો પૌત્ર બિમાર છે. પણ મેં આપને બોલાવ્યા નથી. કારણ, મારી પાસે આપની વિઝિટ ફીના પૈસા નથી.” શેઠ અંદર આવે છે. અને કહે છે બહેન, ડોક્ટરને મેં બોલાવ્યા છે. આપને પૈસા આપવાના નથી. મેં બહાર ઉભા રહી તમારો મા-દિકરાનો સંવાદ સાંભળ્યો છે. તમને જે પાકીટ મળ્યું છે તે મારૂં છે. આવી ગરીબાઈમાં પણ તમે આટલી પ્રમાણિકતા અને નીતિ બળવી શકો છો, તે જાણી મને ઘણો આનંદ થયો છે. આજથી તમે મારા બહેન છો. હું ૨૨૦૦ રૂ. તમને વીરપસંદીના આપું છું. તમારા ઘરમાં સત્યનો વાસ છે. આ જ સાચું માનવતાનું મંદિર છે. બાઈ શેઠને પાકીટ પાછું આપે છે અને કહે છે, “શ્રમ વિનાનું નાણું મને ન જોઈએ. બાઈ, જ્યારે બહુ જરૂર પડશે ત્યારે તમને જરૂર ચાદ કરીશ. પણ અત્યારે આ પૈસા તમે લઈ જાઓ. શેઠ ઘણું સમજાવે છે. આવી ગરીબીમાં આ રૂપિયા તમને ઉપયોગી થશે. પણ બાઈ માનતી નથી. ડોક્ટરની ફી શેઠ ભરી દે છે અને દરરોજ આ બાળકની તબિયત તમે જોઈ જજો એવી ભલામણ કરે છે. બહાર આવી હુસેનને કહે છે. હુસેન, આ લે ૫૧ રૂ. તને આપું છું. તારા પુત્રની દવા કરાવજો. અને આ ડોક્ટર સાહેબને મોટરમાં તારા ઘરે લઈ જા. હું ટેકસીમાં આલ્યો જઈશ. જ્યાં સુધી તારો પુત્ર સાજો ન થાય ત્યાં સુધી તને રજા છે. પૈસાની જરૂર પડે તો મારી પાસેથી વિના સંકોચે લઈ જજો. હુસેનને થાય છે કે આ શેઠમાં એકાએક પરિવર્તન કેમ આવ્યું? પણ કાંઈ સમજાતું નથી. શેઠમાં માનવતા જાગી ઉઠી છે. શેઠ ત્યાંથી સીધા બેન્કમાં ગયા, અને પેલી વિધવા બાઈના પુત્રના નામે ૨૫૦ રૂ. ડીપોઝીટ ભરી આવ્યાં.

પત્થર, ગારી ને ઝાડવા પૂજ્યા, પૂજ્યા પીપળ પાન,
પૂજ્યા ઉંઢરડા ને ગાવડી પુણ, શ્વાનને નિયું ધાન,
હરીજન તરસ્યો બાણી, પાચું નહિ પાવણું પાણી.

ગારાની ગોરને અને પથ્થરના દેવને જીવ પૂજે છે. અને જીવતા જાગતાં માનવનાં દુઃખ દૂર કરવાની ભાવના જાગતી નથી. માનવનો તિરસ્કાર કરે છે. આવકતું હૈયું આવું ન હોય. તેના હૃદયમાં દુઃખી જીવો પ્રત્યે કષ્ટભાવ હોય.

પાનાચંદ શેઠ ઘેર આવી પુત્રવધૂને બોલાવે છે અને કહે છે “આજથી આ ચાવીનો બુકો તને સોંપું છું. જે સંભાવત કરવી હોય તે કરવાની તમને છૂટ છે. આ લક્ષ્મી તમારી જ છે. અને કામવાળીને ૫૦ રૂા. આપી દેજો.” મુધાને થયું, મારા સસરાના દિલનું બરાબર પરિવર્તન થઈ ગયું છે. પણ પરિવર્તન થવાનું કારણ સમજાણું નહિ. પોતાને મળેલી લક્ષ્મીનો સદ્વ્યય કરવો કે દુર્વ્યય કરવો તે પોતાના હાથની વાત છે.

ગરીબ બાઈમાં પણ કેટલી નીતિ, ટેકીલાપણું અને સત્ય પર વિશ્વાસ હતો !

“સાચ બરાબર તપ નહિ જીઠ બરાબર પાપ,
જા કે હિરદે સાંચ હે, તાકે હિરદે ગુરૂ આપ.”

સત્ય એ જ તપ છે. એ જ ધર્મ છે. સત્ય જેના જીવનમાં સાંગોપાંગ વસ્યાય છે, તેનું અવસ્થ કલ્યાણ થાય છે.

વ્યાખ્યાન નં. ૬૨

ભાદરવા વદ ૧૧ ને બુધવાર તા. ૧૫-૯-૭૧

નિવંધકુમાર, બગવાનનું પ્રવચન સાંભળે છે. અને હૃદયના બાવો પડટાઈ જાય છે. ગમે તેવું સુખ હોય પણ વિજળીના ઝબકારાં જેવું છે. આ જીવન પણ ચાલ્યું જાય છે. કોઈની સાથે કંઈ આવતું નથી. પોતે હોવા છતાં બધું ચાલ્યું જાય છે. અથવા પોતાને ચાલ્યા જવું પડે છે. ભોગમાં સુખ માનવું તે સાચું સુખ નથી. બહારના પદાર્થોમાં સાચું સુખ જ નથી. જે શાશ્વત સુખને સમજે છે તે બહારના સુખને છોડી દે છે.

“દુઃખના દરિયામાં ડુબવા રે લાગ્યો, ડુબતાને સંતે આવીને ઉગાર્યો,
હતો સ્વરૂપથી અબજ, એની કરાવી પીછાણ, ભવથી મુક્તિ રે મળે,
ચેતન ચાલો રે હવે સુખ નહીં પરમાં મળે.

સંસારરૂપી સમુદ્રમાં જીવ અનાદિકાળથી દુઃખી થતો આવ્યો છે. હરિયો ખારો એમ સંસાર ખારો છે. હરિયાના પાણીમાંથી કદી મીઠું પાણી મળે છે? એમ સંસારમાં સુખ છે જ નહીં, છતાં તેને છોડવાનું મન કેમ થતું નથી?

એકેન્દ્રિયમાં જીવે અનંતા દુઃખ વેઠ્યાં. ત્રિગોહમાં રહેવા માટે શરીર પણ સ્વતંત્ર ન મળ્યું. એકેન્દ્રિયમાંથી ત્રસકાયમાં આવ્યો. બેઠેન્દ્રિયમાંથી તેઠેન્દ્રિયમાં આવ્યો. પછી પુન્યાઈ વધવાથી ચૌરેન્દ્રિયમાં આવ્યો અને વધારે પુણ્યાઈથી અસંસી પચેન્દ્રિયમાં આવ્યો. ત્યાંથી સંસી પચેન્દ્રિયમાં આવ્યો. ત્યાં પ્રથમ સમ્યગ્દર્શન પ્રાપ્ત કરી શકે છે. ધર્મમય જીવન ગાળવું, ધર્મ માટે જીવન ન્યોછાવર કરી નાખવું. આ માનવ કરી શકે છે. દુઃખના હરિયા વટાવતા વટાવતા ઉત્તમ કુળ મળ્યું. પારસમણિ જેવો મનુષ્યનો ભવ મળ્યો. શુરનો ભેગ મળ્યો. આવો અવસર તમને ધર્મ કરવા માટે ક્યારે મળવાનો છે? મનુષ્ય-ભવ અને આવી બધી ભેગવાઈ ફરીને મળવી મુશ્કેલ છે. એ મનુષ્યભવમાં શું કરવાનું છે અને શું કરી રહ્યા છીએ? હૈયામાં ભૌતિકની જ વાસના ભરી પડી છે. એટલે એને જ માટે ફાંફાં મારે છે. ભગવાનની ભક્તિ-સ્તુતિ કરીને પણ એને એ જ ભેઠએ છે.

“દેવાધિદેવ તમે મોક્ષ કેરા દાની, અમે માંગનારા કરીએ નાદાની,
પારસની પાસે અમે પથરાઓ માંગીએ, તમે જેનો ત્યાગ કર્યો” એ જ અમે માંગીએ.

પ્રભુની ભક્તિ કરતાં તો જન્મમરણના ફેરા ટળી જાય એના બદલે પ્રભુ પાસે પણ સંસાર વૃદ્ધિ જ માંગો છો. જરા વિચારો તો ખરા કે સંસાર કેટલો સ્વાર્થમય છે. માલિક પોતાના ઠોરની પાસેથી કામ લેવા એને ધી પીવડાવે, સારો ચારો નીરે અને જ્યારે એ ઠોર નિર્જાળ બની જાય ત્યારે એને કસાઈખાને મોકલી દે છે, કેવો સ્વાર્થી માલિક? એવો જ આખો સંસાર સ્વાર્થી છે! તમે પુત્રને મોટો કર્યો અને ભણાવ્યો-ગણાવ્યો અને પરણાવ્યો. પછી આ છોકરો મોટો થતાં તમારી ઉપર ચડી બેસે છે ને? જે પપ્પા કહેતો હતો તે તમારી પાસે પૈસા માંગે છે અને તમને ઢબાવે છે ને? મતલબ છે ત્યાં સુધી ઠીક, નહીંતર પુનઃ પણ કરી નાંખે છે. એક લાઈની પાછળ પડાણ ડાંગ લઈને ફરે છે. પેલો ભાઈ ગમે ત્યાં જાય તો તેની પાછળ ધ્યાન રાખે છે. જીવનની સલામતી માટે ચોકીદાર રાખ્યો છે. એનો પુત્ર પૈસા માંગે છે. અને કેસ કરે છે. મારવાની ધમકી આપી છે. એટલે ચોકીદાર રાખ્યો છે. પૈસો અનર્થનું કારણ છે. રાજા જમવા બેસે તો પહેલું કુતરાને નાંખે. તેને ખાતરી થાય કે આમાં કાંઈ નથી પછી જ ખાય. પ્રાદ્યમ મીનીસ્ટર ફરતાં બંદુકધારીઓ ફરે છે. કારણ કે, અર્થ અનર્થનું કારણ છે. અને તેમાં લેશમાત્ર પણ સુખ નથી. છતાં જીવો સંસારમાં કેટલાં રમ્યાપમ્યા રહે છે! સંસાર છોડવા જેવો છે. એટલું હૈયે બેઠું છે? અત્યારે સંયમ લઈ શકો એવી દેહની સ્થિતિ ન હોય તો એવી

ભાવના ભાવો કે હે પ્રભુ, આવતા જન્મમાં નવ વર્ષનો થાઉં અને હું સંયમને અંગીકાર કરું. પાંચે ઇન્દ્રિયના વિષય પર વિજય પ્રાપ્ત કરું. ભગવાનના ચરણોમાં જીવન સમર્પિત કરી દઉં. અહીં આસક્તિને તોડી નાંખો. અનાસક્ત યોગવાળા દેવલોકમાં જાય. ત્યાં પણ તત્વના વિચારો કરે છે. દેવલોકમાંથી પણ ભગવાન ક્યાં બિરાજે છે તે જાણે છે. મિથ્યાત્વી દેવો દેવલોકના વૈભવમાં-લોગવિલાસમાં પડી જાય છે. જેને ભગવાન યાદ પણ આવતા નથી.

પરદેશી રાજા મૃત્યુ પામીને સૂર્યાલ નામના દેવ થયા, કે તરત ભગવાન પાસે જઈ, બે હાથ જોડી, વંદન નમસ્કાર કરી, પ્રભુને વિનયપૂર્વક તેમણે પૂછ્યું કે હે પ્રભુ, હું ભવી છું કે અભવી છું, સમ્યગ્ દષ્ટિ છું કે મિથ્યા દષ્ટિ છું, સુલભભોધી છું કે દુર્લભભોધી છું, આરાધક છું કે વિરાધક છું. પરિતસંસારી છું કે અપરિતસંસારી છું, હું ચરમ છું કે અચરમ છું? પણ મને કેટલી રાહુએ મળશે, મને કેટલી સત્તા મળશે એવું કાંઈ પૂછતાં નથી, પણ આધ્યાત્મિક પ્રશ્ન પૂછે છે. ભગવાન કહે છે હે સૂર્યાલ! તું ભવી છું, સમ્યગ્ દષ્ટિ છું, સુલભભોધી છું, આરાધક છું, પરિતસંસારી છું અને ચરમ શરીરી છું. તું અહીંથી ચલીને મનુષ્યનો ભવ કરી મોક્ષમાં જવાનો છું.” આવું સાંભળતા તેનું હૈયું નાચી ઉઠે છે. તે હવે ઉદ્ધાસમાં આવી જાય છે. રત્નોની કે લાખો અબજો રૂપિયાની પ્રાપ્તિ થાય તેવો ઉદ્ધાસ નહીં. પણ તેના કરતાં અનંતગણો હવે થાય છે. જેને આત્માની લગની લાગી હોય તે જ આવા પ્રશ્ન પૂછે.

“લગની લાગી છે કે અગ્નિ જાગી છે તારા મિલનની પ્રભુ,
જાય ભલે જન્મારો પણ ધીરજ હું ના હારું,
જીવું હું જ્યાં સુધી ત્યાં સુધી સમર્થા કરું તને,
લગની લાગી છે કે અગ્નિ જાગી છે તારા મિલનની પ્રભુ,
પલે પલ જંજ્યા કરું તને કે લગની લાગી છે કે અગ્નિ જાગી છે.

તારા મિલનની પ્રભુ!

ભગ્ય જીવો-સમ્યગ્દષ્ટિ આત્માઓ કે જેણે આત્માનું જ્ઞાન મેળવ્યું છે તેને એક આત્માની જ લગની લાગી છે. તિર્થંકરો પાસેથી, ગણધરો પાસેથી, સતો પાસેથી આ જ્ઞાન મળે. જેણે માર્ગ જાણ્યો છે તે બતાવે. તિર્થંકરો, ગુરુઓ આ માર્ગના લોભીયા છે. તે સત્ય પંથ બતાવશે. તમારે કોની પાસે જવું છે? ત્રણ પાસે કે પૈસાવાળા પાસે? શ્રીમંતો ભયંકર અટવીમાં અટવાયા છે તે તમને શું માર્ગ બતાવશે? પ્રભુના મિલનની લગની લગાડો તો અવશ્ય તમારો નિસ્તાર થશે. દેવલોકમાં જાવ તો સીધા ભગવાન પાસે પહોંચી જશો ને? લોગવિલાસમાં ફસાઈ નહીં જાવને? ભગવાનને સૂર્યાલ દેવે પ્રશ્ન પૂછ્યા તેવા પ્રશ્ન પૂછજો. મારે કેટલો સંસાર છે, હવે મારે કેટલા ભવ કરવાના છે? આવા પ્રશ્ન ક્યારે પૂછાય? જ્યારે આત્માનું ઘેલું લાગે ત્યારેને? જેને ડુચી ન હોય

તેને ધર્મની વાત ન ગમે. આજે ઘણું પ્રમાદી જીવનની દુકાને જઈ ગયાં મારશે, પણ ઉપાશ્રયે સાધુ સંતોની યદિન વાણી સંભળવા નહીં આવે. ઉપાશ્રયે જગતું કોઈ કહે તો કહી દે કે મને ટાઈમ નથી. મોડું થાય છે. એના જીવનની ઉત્કાંતિમાં પણ તે મોડો જ પડવાનો છે. આવા જીવો રસ્તો ભુલેલા છે. જેને સત્ય મર્ગ પ્રાપ્ત થયો છે તેને વૈભવમાં ચેન પડતું નથી. એકજ ઝંખના છે. હે પ્રભુ, આ જન્મારો તારી આજ્ઞા પ્રમાણે વર્તનમાં જ કાઢવો છે. જગતને રડું દેખાડવા ઘણો સમય પસાર કર્યો. હવે આત્મા માટે ટાઈમ કાઢવો છે. હે પ્રભુ, તારા વચનોમાં મને વિશ્વાસ છે. ગમે તેવી આપત્તિ આવે તો પણ ધીરજ ખુટતી નથી. એક ગરીબ માણસને કોઈ ચોગીએ કહ્યું, તારા ઘરમાં પૂર્વ દિશાના ખૂણામાં સાત ચરૂ છે. આ માણસ એ ચોગીનું વચન સંભળી આનંદમાં આવી જાય છે. અને કોષ, કોદાળાં અને ત્રિકમ લઈ ખોદવા માંડે છે. ઠીંચણ સુધીનો ખાડો કરે છે પણ કંઈ નીકળતું નથી, છતાં ચોગીના વચનમાં વિશ્વાસ છે. હજુ વધુ ખોદીશ એટલે ચરૂ નીકળશે. કેડસમાણું ખોદે છે અને એક શિલા નીકળે છે. હવે બાવડામાં વધુ જોર આવી જાય છે. અને અંતે ખણ્ખણ, ખણ્ખણ..... અવાજ થાય છે. સાત ચરૂ નીકળે છે. ગરીબ માણસ શ્રીમંત બની જાય છે. આટલું ધન મળતાં તે હર્ષવેશમાં આવી જાય છે. જ્ઞાની પુરૂષો કહે છે કે તારી અંદર અનંત નિધાન છે ધ્યાન ધર. આત્મચિંતન કર. તારી વસ્તુ તને અવશ્ય પ્રાપ્ત થશે. પ્રથમ ધ્યાન ધરવા બેસશે ત્યારે સ્ત્રીના, પુત્રના, પરિવારના, પેઢીના વિચાર આવશે. પ્રથમ ખોદકામ કરતાં ધુળ અને પથ્થર જ નીકળે પણ હજુ વધુ પ્રયત્ન કર. રત્નોનો ખજાનો ત્યાંથી જ પ્રાપ્ત થવાનો છે. ધીરજ હારવાની જરૂર નથી. ભગવાનના મહત્ વાક્યો પર શ્રદ્ધા રાખ. તું બિખારી નથી. જડ પાસે લીખ માંગવાની સુકી દે. મોટર, બંગલો આદિ અનંતવાર મળ્યું, તેનાથી આત્માની ગરજ સરી નથી. મનની ભુખ તેનાથી શમતી નથી. દુનિયામાં જે પ્રપંચ ચાલી રહ્યો છે તે પાશોરની કોડી પુરવા મટે નથી. પણ પેઢીઓની પેઢીઓ ખાય એટલા અજ્ઞાના કોડારો પુરવા માટે છે. એક લાઈએ અમેરિકાના એક કરોડપતિ-જેડોન જેકબ એસ્ટરને પૂછ્યું, આપની પાસે અપાર સમૃદ્ધિ છે. ૭૦-૭૦ પેઢીઓ ખાય છતાં ખુટે નહીં એટલું ધન છે. મને લાગે છે કે આપના જેવો સુખી સંસારમાં કોઈ નહીં હોય. ધનપતિએ હસતાં હસતાં જવાબ આપ્યો, “લાઈ ! બાહ્ય દૃષ્ટિએ હું સંસારનો સુખી માણસ ગણાતો હોઈશ. પણ જરા વિચાર તો કરો, આટલી અપાર સમૃદ્ધિ હોવા છતાં હું પામું છું શું ? બે ટંક લોજન અને આ કપડાં કે બીજું કંઈ ? ગદ્ગદાવૈતરું કરું છું અને મેળવું છું કેટલું ? મારા જેવો મહાદુઃખીઓ બીજો કોઈ નહીં હોય.” પાશોર ખાવું અને પાંચ મહુની ઉપાધિ કરવી એવી જીવની દુર્લભ છે. કરોડપતિ હોય કે ઝૂંપડીમાં રહેનારો હોય પણ ખાવાનો પ્રશ્ન તો બંને માટે સમાન જ છે. પણ વધુ મેળવવાની તૃષ્ણા જાગે છે ત્યારથી દુઃખના પગરણ મંડાય છે. આ કાંઠો જન્મનો છે, સામો કાંઠો મૃત્યુનો છે,

વચ્ચે આત્મા જોલા ખાય છે. પાર વગરના ઘોડા કરે છે. ભણવાનું, ડીઝી મેળવવાનું વગેરે બધું પૈસા માટે જ થાય છે. પૈસા મેળવવા અસત્ય, ચોરી વગેરેનો આશરો લે છે. આમાં આત્મસન્મુખ દૃષ્ટિ ક્યાંથી થાય? પાંચ પ્રકારે જીવ જીવું જોલે છે. કન્નાલિક, = કન્યા સંબંધી, ગોવાલિક = ગાયો, અને લોમાલિક = ભુમિ સંબંધી અને કોઈની થાપણ-પૈસા લઈને યોગ્ય છે. જોટી સાક્ષી પુરવા જાય છે. આ અસત્યથી વિરમણું તેનું નામ સત્યવ્રત.

નિષધકુમારને સાચો રાહ બતાવનાર ભગવાન નેમનાથ મળ્યાં. અને સાચી સમજણ આપી. પાંચે ઈન્દ્રિયના વિષય સુખ ભોગવનારને પ્રભુ નેમનાથ પડકાર કરે છે. જેમાં તેઓ સુખ માને છે તેને ભગવાન સુખભાસ કહે છે. વડીલો આપણને હિતશિક્ષા આપે તો તેનો સ્વિકાર કરીએ છીએ તો તિર્થંકરના વચન પર વિશ્વાસ શા માટે નથી? સત્યનો સત્ય રીતે સ્વિકાર કરી તેને આચરણમાં ઉતારો.

ભગવાન કહે છે : તને એમ લાગે છે કે મેં બહુ પાપ કર્યાં છે, મારો આરો ક્યારે આવશે? પરદેશી રાજાએ કેવા પાપ કર્યાં? તેમના લોહી ખરડાયેલા હાથ હતા, જીવતા માણસોને કુંભીમાં પુરીને રણ દઈ દેતાં, જીવતત્વનો નિર્જન કરવા ચોરના ટુકડે ટુકડા કરી નાંખતા. અધર્મથી જ્યાંતિ મેળવી હતી. જ્યાંતિ બે રીતે મેળવાય છે. એક સદગુણથી, બીજી દુર્ગુણથી. ગાંધીજીએ પણ જ્યાંતિ મેળવી અને જોડસેએ પણ મેળવી. ભગવાન મહાવીર સ્વામી સાથે ગોશાળાએ પણ જ્યાંતિ મેળવી. અધર્મ પાછળ પડેલાં એવા પરદેશી રાજાને કેશી સ્વામીનો ભેટો થયો. એકએક નકે* બખે વાર જાય એવાં ઘોર પાપ પરદેશીના હતાં. પણ સત સમાગમે પશ્ચાતાપની બકૂ સળગાવી. અગ્નિથી લોખંડના કાટ ઉખડી જાય તેમ પશ્ચાતાપથી કર્મના કાટ ઉખાડવા માંડ્યા, જેર દેનાર પર પણ આંખનો ખુણો લાલન કર્યો. તમને સતસંગ કેટલા વરસોથી થયો છે? છતાં દશા બદલાણી? દશા બદલાયતો દિશા બદલાઈ જાય. જ્યારે બાઈ વિધવા થાય છે ત્યારે તેને લગ્નના દિવસે પહેરાવેલ ઘરચોળું દાગીના આદિ પહેરાવે છે, શણગારી બધાની વચ્ચે બેસાડે છે અને તેને ફરતાં બેસી બધા રડે છે. આ વખતે તે વિધવાને તે ઘરેણું-કપડાં કેવા લાગે? એક વખત હોંશે હોંશે પરિધાન કરેલો પોષાક આજે અકારો લાગે છે. પહેરવો પણ ગમતો નથી પણ કુટુંબીઓ પરાણે પહેરાવે છે. એમ જેને વૈરાગ્ય આવે તેને વૈલવો અળખામણા લાગે છે. માટે દશા બદલો. જીવનમાં પલ્ટો લાવો. સત્યને પંથે આવો. આમ ને આમ જીવનમાં જીવું ક્યાં સુધી ચલાવશો? આજે તમારા જીવન કેવા છે?

“સુખડાથી મોર મીઠું જોલે ને કંડે રાખે કટારી,

કંથવાની તો દયા પાળે અને માણસને નાખે સંહારી,

રે બિગરી કેમ બની તું સારી રે જેની પડી પ્રકૃતિ નહારી.”

આજે માણસમાં ધર્મ હૃદયસ્પર્શી બન્યો નથી. હુદ્ર જંતુની દયા પાળે અને

પોતાના જાતિ બાઈ ઉપર ફૂરતા વરસાવે! કંથવાની કથા પાળનારે માણસને સંહાર કેવી રીતે કરે? મોર મોઢેથી મીઠો ટહુકાર કરે, અને આખા ને આખા સર્પને ગળી જાય. તેમ માનવ પણ ભાષામાં મધુરતાના પ્રયોગ કરે અને કોઈ ગરીબ માણસની પાસે થોડા રૂપિયા લેવા હોય તો તેની પરિસ્થિતિનો વિચાર કર્યા વિના તેના પર દાવો કરે. જેની પાસે ખાવા માટે ઢાણું નથી, પહેરવા વસ્ત્રો નથી, તેના ગળે ટુંપો મારતાં અનુકંપા ન આવે. દુઃખિયારા જીવોની નાની શી મૂડી જેવી ગાય વિ. હોય તો તેને વ્યાજમાં લઈ જાય. પણ તેને ઘેર દિકરાની ખિમારી છે તેના ખ્યાલ ન કરે. જે પારકાની પીડ જાણતો નથી તે શું શ્રાવક છે? આવા કર્મ હોંશે હોંશે થાય છે. પણ કર્મના કાઠીયા નહોતે ત્યારે પોતે મૂકી રહવાનો વખત આવશે. ગાઢી માયા કરનાર, ખોટા વચન બોલનાર, કપટ સહિત જીવું બોલનાર, ખોટા તોલ અને ખોટા માપ રાખનાર તિર્થંચ ગતિમાં જાય છે. તિર્થંચના દુઃખો તો પ્રત્યક્ષ આંખ સામે જ છે ને?

“કેવા કેવા જીવો વેઠ્યા જનાવર બનીને સ્વામી,
એક રે જાણે છે મારો આતમા હે જ રે,
બોલે અજાણ્યો ને લાકડીના માર ખાતાં,
વહેતી’તી આંસુડાની ધાર મારી આંખમાં.”

જનવરના ભવમાં જીવે કેવાં દુઃખો સહન કર્યાં છે, તેનું તાદૃશ્ય ચિત્ર આ કહીમાં ખડું કર્યું છે. પીઠ પર બોલે લાઢે અને ઉપરથી લાકડીઓના માર મારે આંખમાંથી આંસુડાની ધારા વહેવા માટે પણ ફરિયાદ સાંભળનાર કોણ? પગમાં લોઠાના ખીલા મારે. વરસાદમાં ડામરની સડક પર દોડતાં પગ બળી જાય અને બેસી જાય તો માલિક મારી-મારીને અધમુઓ કરી નાંખે. પીઠ પર ચાંદા પડી ગયા હોય તેથી કાગડાઓ ફેલી ખાય પણ કાગડાને ઉડાડનાર કોણ! માટે બેઠાણું હોય, સખત તાપ હોય, તૃષ્ણ ખૂબ લાગી હોય, સામે તળાવડું બધું હોય છતાં પણ પાણી પીવા જઈ શકે નહિ, કેટલી પરાધીનતા? આવી પરાધીનતા કેમ આવી? કર્મને લીધે જ ને? તો કર્મ કરવા બંધ કરો. ફરેક પર દયાના લાવ લાવો “વસુધૈવ કુટુંબક” વિશ્વ આખા સાથે કુટુંબની ભાવના કેળવો. પશુઓના દુઃખ બેઠ તમારા આત્માને એમાં કદવો. દુઃખી અનાથ પ્રત્યે સહાનુભુતિ રાખો. સ્ત્રીના નામે કે છોકરાના નામે કર્મ બાંધવા નથી એવું નક્કી કરો. તમારે તો પેટી પટારા ભરવા છે, અનીતિ કરવી છે. અને પાછા શ્રાવક કહેવડાવવું છે? પહેલાના શ્રાવકો રાત્રિએ કુટુંબ જાગ્રિકા જાગતા. રાતના વિચાર કરતાં કે મારા કુટુંબમા મારી જાતિમાં કોણ દુઃખી છે, કોને શેની જરૂર છે, જ્યાં જરૂરીઆત હોય ત્યાં પૈસાની નીક વહેવડાવતા. હાથો હાથ ન દે તેને શુભ મદદ કરતાં. આખરફાર ઘસાઈ જાય પણ તે હાથ લાંબો ન કરી શકે, ત્યારે આવી મદદ મળે તે કેવા આશીષ આપે? પેટ ભરેલાને

દુઃખપાકની કિંમત નથી પણ ત્રણ દિવસના બુખ્યાને સુકા રોટલાની પણ કિંમત છે. તમારે તો ભેશું જ કરવું છે ને? જેને પૈસામાં આસક્તિ રહી જાય છે. અને વીલ કરો, વીલ કરો કહેતાં મૃત્યુ પામે છે તે બીલમાં ઉત્પન્ન થાય છે. સર્પ બની ધન પર ફુંકાડા મારે છે. અથવા ઉંદર થઈને એની ઉપર નાચે છે. તમને આટલો બધો પૈસાનો મોહ કેમ લાગ્યો છે? એ સમજાતું નથી. જેને આસક્તિભાવ છૂટી જાય અને આત્માની જ લગતી લાગી હોય તેનાં હૈયામાં ભગવાનનું જ રટણ હોય. સદ્દેવ-સદ્ગુરુ અને સદ્ધર્મ જ ત્રાણ-શરણ લાગે. મરણની પધારીએ પડ્યો અને તેને કહે-બાપુલ, કાગળ લખું? હીકરો અમેરીકા છે એને બોલાવું? તાર કરું? તો તરત કહી દે, ના, મારે કોઈની જરૂર નથી. તેને છેલ્લા ટાઈમ સુધી મહાવીર મહાવીરનું રમણ હોય. તમને પ્રભુ યાદ આવશે? ‘જલ્દી શુરને બોલાવી સંધારો કરાવો’ એવી ભાવના થાય તેવું જીવન કેળવ્યું છે? માંદગીને બિછાને ધરના સૌ ચારે બાજુ બેસશે, આંસુડા પાડશે, તમારા વિના કેમ જીવાશે એમ કહેશે, પણ કોઈ બચાવી શકશે નહિ.

“ધરની ત્રિયા તો રોવાને લાગી, મારી જોડી. કોણે તોડી રે,
કહત કબીરા સુનો બાઈ સાધુ, જેણે જોડી એણે તોડી રે,
અપના કોઈ નહીં.”

માતા કહે છે પુત્ર અમારો, પિતા કહે છે સુત મેરો રે,
બહેની કહે છે બંધવ મેરો, ત્રિયા કહે વર મેરો રે. અપના કોઈ નહિ.

માતા કહે છે પુત્ર મારો છે. પિતા કહે છે દિકરો મારો છે. બહેની કહે છે મારો બંધવ છે. સ્ત્રી કહે છે મારો પતિ છે. પતિના મૃત્યુ વખતે સ્ત્રી કહે છે. અરે! મને અધવચ, રણવગડામાં મૂકી ક્યાં ચાલ્યા ગયાં? અરે જોડી કોણે તોડી નાખી? પણ કબીરજી કહે છે. જેણે તારી જોડી જોડી હતી એણે જ તોડી છે.

અહીંથી મૃત્યુ પામેલ જીવ સીધો કર્મ સર્જેલી ગતિમાં ઉત્પન્ન થઈ જાય છે. ત્યાં કોણ સાથે જાય? દુર્જાતિથી બચવું હોય તો અહિંસા, સત્ય આદિ વ્રતોનું યથાર્થ રીતે પાલન કરો. બીજા સત્ય વ્રતનું વિશેષ સ્વરૂપ અવસરે કહેવાશે.

વ્યાખ્યાન નં...૬૩

ભાદરવા વદ ૧૨ ને બુધવાર તા. ૧૬-૯-૭૧

ભગવાનની વાણી સાંભળ્યા પછી નિવધકુમાર, વ્રતો અંગીકાર કરી રહ્યા છે, સત્ય એ જીવનનું મૂળ તત્વ છે.

સત્ય અલૌકિક અને અમર્યાદિત છે. વિરાટ છે, વ્યાપક છે. એનું કોઈ સીમા ક્ષેત્ર નથી. પારિવારિક, સામાજિક, ધાર્મિક, રાષ્ટ્રીય કે આંતરરાષ્ટ્રીય બધાં ક્ષેત્રોમાં સત્યનું સ્થાન ઘણું મહત્વનું છે. વ્યવહારનો મૂળ આધાર સત્ય પર છે. જીવનમાં સત્ય નથી, તો જીવનનું કોઈ મૂલ્ય નથી. સત્ય આત્માનું શુદ્ધ સ્વરૂપ છે. સત્યમાં અવાસ્તવિકતાની કે અયથાર્થતાની અગર તો બીજી કોઈ મિલાવટને અવકાશ નથી.

બધા વ્રતોનું મળ સત્ય છે. જેને સત્ય વસ્તુનું જ્ઞાન થયું છે, તે સત્યમાં જ રમે છે. સત્યમાં જીવન ગાળે છે. તેની સામે કરોડો રૂા. નો ઢગલો કરે અને એને અસત્ય યોલવાનું કહે તો તે કરોડો રૂા. જતા કરશે, પણ અસત્ય તો નહીં જ વહે. એનો દૃઢ નિશ્ચય છે કે મારા મન-વાણી-કાયાને સત્યમાં જોડીશ. સત્ય કાંઈ માત્ર શબ્દો યોલવામાં જ નથી આવી જતું. સત્યનિષ્ઠ વ્યક્તિ-મન વચન અને કાયામાં એક રૂપ હોય છે. વાણીની સત્યતાનો માપદંડ વિચાર અને આચાર ઉપર છે. માટે ભાવનાની વિશુદ્ધિ જોઈ એ.

જેણે સત્યનો સહારો લીધો છે તેને દેવતાઓ પણ સહાય કરે. સુદર્શન શેઠ પાસે સત્ય હેતુ તો શળીપર પણ એનો ન્યાય થયો. માટે સત્યને આચરવું. મુનિઓ પ્રાણના લોગે પણ સત્ય વ્રત રાખે છે. વ્રતનો ભંગ ન કરે પણ કસોટીમાંથી બરાબર પાર ઉતરે. તમને એક દિવસમાં ગુરુનું કેટલીવાર સ્પર્શે છે? કોઈ પૈસા માગવા આવે અને દેવાની દાનત ન હોય તો ચોખ્ખી ના ન પાડે, પણ કહે કે હમણાં જ લઈ ગયા. તમે થોડાક મોડા પડ્યા. આ શું ગુરુનું જ ને? છોકરાને રમાડતાં રમાલ એક હાથમાંથી બીજા હાથમાં લઈ લે અને કહે કે જો કાગડો લઈ ગયો. કેટલું ગુરુ? પોતે જાણતો હોય, બંધર હોય ને કોઈપણે તો કહી દે કે હું કાંઈ જાણતો જ નથી, રૂંવાડે રૂંવાડે જુઠો! યોલવું કાંઈ ને ચાલવું કાંઈ! હાલતા-ચાલતા-વેપાર વણજ કરતાં, ચોપડા લખતાં, બધેજ જુઠનો સહારો છે. કયાંય સત્યાઈ બચું જીવન નથી, પછી પકડાઈ જાય ત્યારે કોણ બચાવે? આવા કાળાં વક્રમ (કરમ) કઢીને કેટલું ભેગું લઈ જવાના છે?

“વિષ્ણે તાણં ન લભે પમત્તે, રૂમમ્મિ લોણ અદુવા પરત્થા,

દીવણ્ણદ્દેવ બ્બણન્ત મોદ્દે, નેયાણં દ્દદ્દુ મદ્દદ્દુ મેવ ॥ ઉ. અ. ૪=૫

હે પ્રમાદી જીવ! પૈસો તને ત્રાણ-શરણ નથી. તમે જેમાં સુખ માનો છો, તેમાં ભગવાન સાવ ના જ પાડે છે. ભગવાનના વચનને જીવ અવગણે છે, પરંતુ આ નક્કર સત્ય છે કે પૈસો કોઈને આ લોક કે પરલોકમાં ત્રાણ-શરણ નથી.

“સંચેલ આ વસ્તુ ન શણું આપે, મુકી સીધાવ્યા નર કૈંક શાણા,

છે અદ્દપ આયુ કર કરમં સારું, હે આત્મ! તું આ નર દેહ પામી.”

હે માનવ! અદ્દપ આયુષ્ય મળ્યું છે તેમાં કાંઈક મુકત્ય કરી લે. ભેગી કરેલી

વસ્તુ વેદનાના ઉદય વખતે સહાય નહિ કરે. પાંચ હીચી તાર આવ્યો હોય ને હીરાનો હાર પહેરાવી દ્યો તો ઉતરી જશે ? કેન્સરનો દર્દી સોનાનો હાર પહેરી દ્યે એટલે કેન્સર મટી જશે ? “ના” દર્દ વખતે પૈસો સહાય નથી થતો, છતાં પણ પૈસા માટે કેટલું કરે છે ? જીકું બોલવામાં પાવરધા અને ધમ કરવામાં લાપરવાહ છે. પણ મોહના અંધારા પથરાશે પછી ન્યાય સુક્ત માર્ગ દીઠો અણુદીઠો થઈ જશે. ફરી ફરી આવું શાસન મળવું મુશ્કેલ બનશે. હસતાં હસતાં પાપ કરો છો, પણ જ્યારે એનું પરિણામ ભોગવવું પડશે ત્યારે આંખમાંથી બોરબોર જેવડાં આંસુડાં પડશે.

આંખના વૃક્ષ પર ફળ આવ્યાં એ કાચાં છે ત્યારે ખાટાં છે. પછી તુરા લાગે અને જ્યારે સાવ પાકી બધ ત્યારે એ મીઠાં લાગે. પણ પાપ રૂપ વૃક્ષના બી વાવતી વખતે કદાચ ક્ષણિક મીઠાં લાગશે, પણ એ ફળ પાકશે ત્યારે કડવા ઝેર જેવા લાગશે. તો પાપ કરવા જેવા કે છોડવા જેવા ? પણ જીવ અનાદિ કાળથી વેર-ઝેર-ઈર્ષા-નિંદા-ક્રુડ-કપટ-દગા-પ્રપંચ, એમાં જ દેવાઈ ગયો છે. જેમ ચેલો કુદ્દી મલાઈવાળો હંમેશાં કુદ્દી વેચવા જતો. પેટીમાં કુદ્દી ભરીને ખસે મૂકે. એવો મીઠો ટહુકો કરે કે, લેવી કુદ્દી મલાઈ ! આમ એ કાયમ માટે ટેવાઈ ગયો હતો. એક વખત એના સગામાં કોઈકનું મૃત્યુ થયું. આ ભાઈ આલડવા ગયા. નનામી ખસે ઉપાડી. એમાં રાજની ટેવ માફક બોલી ગયો-લેવી કુદ્દી મલાઈ ! બધા કહે અરે ભાઈ, આ શું ? તો કહે, રાજની ટેવ. એમ આ અનાદિની પાપ કરવાની ટેવ પડી ગઈ છે. પણ એનું પરિણામ આવશે ત્યારે તમારું કેણું ? ચક્રવર્તીને છ ખંડનું રાજ્ય-૧૪૦૦૦ સ્ત્રીઓ કે ૩૨૦૦૦ સુકટખંધી રાજાઓ હતા, છતાં નકે જતાં કેઈ બચાવી શક્યું ? જે સી માટે કાળા ધોળા કર્યા, રાજનાં રમકડાંને ખવરાવ્યું-પીવરાવ્યું-પહેરાવ્યું-ઓઢાડ્યું, એના માટે લખલૂટ પાપ કર્યા, પણ જ્યારે કેન્સરનું દર્દ થાય, ભયંકર વેદના થતી હોય, ગળેથી ટીપું પાણી પણ ન ઉતરતું હોય, કાળી બળતરા થતી હોય, રાડ-બૂમ કરતો હોય ત્યારે શું સી આ દુઃખમાં ભાગ પડાવશે ?

સગી રે નારી-એની કામિની, ઉભી ટગમગ જોવે,
આંસૂડે બીંબડે વસ્ત્ર ઉરના, ધ્રુસકે ધ્રુસકે રોવે,
....એક રે દિવસ એવો આવશે !

અનાથી નિર્જન્યને જ્યારે વેદના આવી ત્યારે એની પાસે બધાં સાધનો હતાં, જેની જોડી ન જડે એવા ધનવંતરી-વૈદ્યો હતા, છતાં તે દર્દ દૂર ન કરી શક્યા. મા-બાપ લાગણી પ્રધાન હતા. રાજમાં દ્રવ્ય નહોતું એટલું એના ચિતાની પાસે ધન હતું, અને એ બધું જ ધન પુત્રને કોઈ સાન્ને કરે તો આપી દેવા તૈયાર હતા. ભાઈ જોડેનો પણ અનુકુળ હતાં, પત્ની પણ આજ્ઞાકિત હતી. ખાવામાં-પીવામાં, ન્હાવા-ધોવામાં કે શણગાર સજવામાં

દાર્ધ્ય નહોતી કાઢતી પણ પતિની સેવામાં ખડે પગે ઉભી રહેતી. આંસુઓથી એના ઉશ્ને જીંજવતી, આ બધું હોવા છતાં અનાથી એ એકજ વાક્ય ઉચ્ચાર્યું કે નય દુઃખ વિમોચન્તિ એસા મન્ન અણાહ્યા દેવતા ઉપર ઈન્દ્રનું વજ્ર પડે ને છ મહીના સુધી રીખાય, વેદના લોગવે એથી પણ ભયંકર હારુષ્ટ્ર હન્દાસણી સમા ધોરા વેચણા પરમ દારુણા વેદનામાંથી મને કોઈ મુક્ત ન કરી શક્યું.’ આ નક્કર સત્ય છે. આ અધ્યયનનું ચિંતન, મનન સાચી રીતે થાય તો ઘણું સાંત્વન મળે.

તરફડીયા મારતા અનાથીને થોડી ક્ષણે વીત્યાં પછી ભાન આવ્યું કે હાય, આ સંસાર ! આ પરવશતા ! આ પરાધીનતા ! બસ મારું કોઈ નહિં ! બધા ઉપાયોમાં નિષ્ફળ ગયા. હવે કાંઈક નવો જ ઉપાય અજમાવીએ. વમન-વિરેચન-શોનાયથી ન મટ્યું. જેનું કોઈ નથી એનો ભગવાન છે. પરતંત્રતાની લોખંડી જંજીરોને એક જ ઝાટકા સાથે તોડી નાખતાં એવા દેવાધિદેવ નજર સામે તરવરતા લાગ્યા. ‘કર્મની શુભામી મને ન પરવડે.’ આ અસહ્ય દશા નહિ નિભાવાય. સુખમાં બધાય છે, પણ દુઃખમાં મારું કોઈ નથી. હું નિરાધાર ? હું એકલો જ ? નહીં નહીં-પ્રતિજ્ઞા કરું કે “જો આ વેદનામાંથી હું મુક્ત થાઉં તો જીવંતીબર કોધ ન કરું. કારણ કે ક્ષમાના તીવ્ર રસથી ચીકણાં અશુભ કર્મ બંધાયાં-હીરની ગાંઠ ને તેલનું ટીપું, પછી છૂટે નહિ. તેમ આ કર્મ લોગવ્યા સિવાય છૂટે નહિ. તો હવે એવો ક્ષમાવાન બનું કે ભાવિમાં કર્મ લોગવવાનો વારો જ ન આવે.”

“જો મુજને વેદના ઉપશમે તો લઉં સંયમ ભાર,
એમ ચિંતવતા વેદના શમી, વ્રત લીધા મેં હરખ અપાર....
શ્રેષ્ઠિકરાય ! હું રે અનાથી નિર્ઘન્ય.
જેથી મેં લીધો રે સાધુજનો પંથ....શ્રેષ્ઠિકરાય”

વેદના શાંત થાય તો ક્ષમાવાન બનું, ઈન્દ્રિયને હમનાર બનું, કારણ કે ઈન્દ્રિયના વિષયમાં લોહુપી બનીને સંસાર વધાર્યો. આરંભ પરિગ્રહથી દુર્ગતિ વધારી. હવે આ બધું જ મૂકી દઉં. નિરારંભી બનું અને આ બધું કરવા માટે સાધુપણું જ શ્રેષ્ઠ છે. માટે હું અણુગાર બની જાઉં. એક લીંબ સુંકડપ, એક જ ઝણુકો, બસ લેહી નાખી કર્મની જંજીરોને, વેદનાના મૂળને શોષી સ્વીધો ત્યાં જ ફટકો માર્યો. એ દઢ સુંકડપથી, કર્મમાં ફેરફાર થયો. કર્મનાં ફલિકો વીખરાઈ ગયા. શાંતિથી નિદ્રા આવી ગઈ. ઘણાં દિવસથી નહીં ઊંઘેલ અનાથી આજ ઉંઘી ગયા, સવારે જાગ્યા ત્યારે કોઈ જુની જ તાજગી હતી. સ્ફુર્તિ, આનંદ અને ઉલ્લાસ કોઈ એર જ હતા. બધા દોડી આવ્યા. હાશ ભાઈ ! તને શાંતિ થઈને ? મા કહે, એ તો મારી માન્યતા ફળી. ભાઈ કહે મારી, બેન કહે મારી માનતા ફળી. અનાથી કહે. મારી માન્યતા ફળી છે. બોલો, મારી બાધા પહેલી પૂરી કરવાની ને ? તો સાંભળી દો. મારી

માન્યતા-મેં તો સંયમ લેવાનો દૃઢ નિર્ણય કર્યો છે. આ સાંભળીને સૌ ચકિત થઈ ગયા. અનાથી ચાલી નીકળ્યા અને એને જ્યારે શ્રેણિકે પ્રશ્ન કર્યો ત્યારે એણે કહ્યું કે હે શ્રેણિક, તું પણ અનાથ છે. આ સાંભળી શ્રેણિક કહે. મારી પાસે આટલો વૈભવ, હું એક લાખ ને ૭૧ હજાર ગામનો ધણી ને તમે મને અનાથ કહો છો? અસત્ય તો નથી વહતાને? એના જવાબમાં અનાથીએ અનાથતાનું લાન કરાવ્યું કે બહારનો વૈભવ ગમે તેટલો હોય છતાં જીવ અનાથ છે. અનાથતાનો પરમાર્થ સમજવી હીધા. તે શ્રેણિક અનાથીના ચરણમાં ઝુકી પડ્યો. સીકંદર પાસે પણ અબજોની મિલકત હતી છતાં એને કોઈ બચાવી શક્યું નહિ. કર્મ આવશે ત્યારે કોઈ લાજ પડાવશે નહિ. માટે કર્મ બાંધતાં વિચાર કરો. અસત્ય, અનીતિ, અપ્રમાણિકતા વગેરે કુકર્મ કરીને તીજોરી ભરશો પણ એ સાથે નહિ આવે. માટે આત્માનું કલ્યાણ કરવું હોય તો સત્યનો સહારો લ્યો. સત્ય વ્રત આદરો. નિષધ-કુમાર બીજું વ્રત સમજી રહ્યા છે. તેનાં પાંચ અતિચાર “જાણિયવા ન સમાયરિયવા” બાળવા જેવા છે; આચરવા નહિ. તે પાંચ અતિચાર કયા છે તેનો અધિકાર અવચરે.

વ્યાખ્યાન... ૬૪

ભાદરવા વદ ૧૩ ને શુક્રવાર તા. ૧૦-૬-૭૧

અનંત કરુણાના સાગર એવા ભગવાન મહાવીર દેવનું શાસન વિદ્યમાન વર્તાઈ રહ્યું છે. તેમણે લબ્ધ માનવના હિતને અર્થે, શ્રેયને અર્થે, કલ્યાણને અર્થે આ વાણીની પરુપણા કરી.

હે લબ્ધ માનવ, જો તારે હુઃખથી મુક્ત થવું હોય, જન્મ-જરા-મરણના ફેરાથી છુટવું હોય, શાશ્વત સુખને વરવું હોય તો વીતરાગ વાણીને હૃદયમાં ઉતારવાની જરૂર છે. જીવ જ્યાં સુધી વીતરાગ વાણીને હૃદયમાં અવધારતો નથી, નિજ ગુણનું લક્ષ કરતો નથી, સ્વસ્વરૂપમાં ઠરતો નથી. ત્યાં સુધી એ શાશ્વત સુખ મેળવી શકતો નથી.

અહીં નિષધકુમારનો અધિકાર ચાલી રહ્યો છે. શ્રી નેમનાથ ભગવાનની વાણી નિષધકુમારે સાંભળી. મહાન પુણ્યના ઉદય હોય ત્યારે વીતરાગની વાણી સાંભળવા મળે છે. ધન્ય હશે એ પવિત્ર ભૂમિ કે જે તીર્થંકરના પવિત્ર ચરણોથી પાવન બની હશે! ધન્ય હશે એ માનવોને કે જેણે વીતરાગની વાણી સાંભળી પોતાના હૃદયને હરિયાળાં બનાવ્યાં હશે! વાણી સાંભળીને જ એસી રહે તો કંઈ કલ્યાણ ન થાય. નિષધકુમારે વાણી સાંભળી હૃદયમાં અવધારી અને એ રીતે દેશવિરતી જીવન જીવવા તૈયાર થઈ ગયા છે.

જીવે તિથિ કરની, કેવળીની કે સદ્ગુરુની વાણી કંઈક ભવેમાં સાંભળી તો હશે, પણ માત્ર કાનના રસીયા થઈને સાંભળવામાં ભવની કટિ ન થાય. સાંભળ્યું, ટવનાટન, વિચાર્યું મણના મણ, પણ આચરણમાં ઉતાર્યું નહીં એકે કણ, એટલે જન્મ મરણના ફેરા ટળ્યા નહીં.

નિષધકુમારે ઉલ્લાસપૂર્વક વાણી સાંભળી, એને એ વાણી રૂચી. અને દેશ વિરતીપણું સ્વીકારવા તૈયાર થઈ ગયાં. સત્યવ્રત લેતાં મુશ્કેલીઓ આવશે તો શું કરીશ ? એવો વિચાર નથી કર્યો. વૈભવ કરતાં અનેકગણી આત્માની કિંમત સમજાણી છે. જ્ઞાની ભગવંતો કહે છે કે વૈભવના અંબમણી સુખોમાં અંબશે નહીં. એ સુખો તમારા નોતર્યા આવે નહીં. તમારા બાંધ્યા બંધાય નહીં. તિબેરીમાં ભરેલું નાણું ક્યારે ચાદ્યું જશે એ પણ ખબર નહીં પડે. આજ છે એ સાદ્યબી કાલે નહોતી અને આવતી કાલે હશે કે કેમ એ પણ ખાતરી નથી. માટે એમાં ફસાશે નહીં. આ અલમસ્ત દેખાતા શરીરમાં ક્યારે રોગ ઉત્પન્ન થશે એ પણ ખબર નથી. સનતકુમાર ચક્રવર્તીની કેવી સ્વરૂપવતી કાયા કે જેની દેવલોકમાં પણ પ્રશંસા થઈ. એ કાયામાં એકી સાથે ૧૬ રોગ ઉત્પન્ન થઈ ગયાં. જેને વફાદાર માન્યાં હોય એવા પુત્રો ભેવફા નીવડી જાય. જ્યાં અનેક આશાની ઈમારતો ચણી હતી ત્યાં નિરાશા મળે. અણધારી ઉપાધિ આવી જાય. અને ધારેલી ધારણાઓ ધુળમાં મળી જાય. એટલે જીવન ઝેર જેવું બની જાય. જીવન અકાઈ લાગે. અને ઝેર પીને મરી જવાનું કળુક કરે. આશા રાખી તો નિરાશ થવું પડ્યું ને ? જ્ઞાની પુરૂષો કહે છે. પુરૂગલ દગાખોર છે, છતાં પણ જીવને એનો રાગ છુટતો નથી. પૌદ્ગલિક પદાર્થો પ્રત્યેનો અત્યંત રાગ છે, ત્યાં સુધી ગાઠ મિથ્યાત્વ છે. પુદ્ગલ પ્રત્યેનો થોડો રાગ છે. અને વીતરાગમાર્ગ પ્રત્યે પણ કંઈક રૂચી અને સંસારના સુખ પ્રત્યે અરૂચી થાય ત્યારે સમજવું કે મિથ્યાત્વ મરી ગયું છે.

સંસારના દુઃખ તો સૌને અળખામણા લાગે.” “ સર્વે જીવા સુહસાયા દુઃખ પહિ-
કુલા ” સર્વને સુખ ગમે છે. દુઃખ તો શું, દુઃખની આગાહી પણ ગમતી નથી. પણ જેને વીતરાગ માર્ગ રૂચે છે તેને સંસારના સુખ ભયાનક લાગે છે. તમે કહેશો કે, સુખ તો અમને બહુ ગમે છે. તેને ભયાનક કેમ. કહો છો ? ભલા ભાઈ, તને સાઈ લાગે એટલું સાઈ જ હોય એવું થોડું છે. દાડીયાને દાડ પિવામાં આનંદ આવે છે. માંસાહારીને માંસ ખાવામાં, અનાચારીને અનાચાર કરવામાં, ચોરને ચોરી કરવામાં આનંદ આવે છે. સુખ લાગે છે. એટલે એને તમે સાઈ કહેશો ? એમ ભૌતિક સુખ તમને સાઈ લાગતું હોય, એનો તમને રાગ હોય, પણ જ્ઞાનીઓ તો એ રાગને ભયાનક કહે છે. માટે એ સુખની લાલસા, વાસના છોડો અને વીતરાગનો માર્ગ પામવાની ઈચ્છા કરો,

એક વસ્તુની ઇચ્છા જાગી પછી તેને મેળવવાના બધા પ્રયત્નો કરો છો ને? એમ મોક્ષના સુખની ઇચ્છા જેને જાગે એ એના પ્રયત્નો આરંભી દે છે.

નિષ્ક્રમક્રમારને એ લગની લાગી છે. એટલે એના પ્રયત્નો આદરી દીધાં છે, સત્ય વ્રત સ્વીકારતા મુશ્કેલી આવે અથવા પૌદ્ગલિક સુખ ચાલ્યા જાય તો પણ એની એને પરવા નથી.

“રહેજે અચકાઈ ના સઘળું બલે ચાલ્યું જાતું,
ખીલે જો બાગ તો એક ફુલ બલે કરમાતું,
મારે તો જોઈએ ખસ તારું શરણ હે ભગવાન !
દેને વરદાન તો નાચે મારું મન હે ભગવાન !
માણું આ જિંદગીમાં એવું વચન હે ભગવાન.”

સાધક કહે છે હે ભગવાન, મારે તો તારું શરણું જોઈએ છે. એ શરણું સ્વીકારતા બાહ્ય બધું છોડવું પડે તો એમાં મને જરાપણ વાંધો નથી. અરે, સૌથી વધારે વહાલી આ કાયા એને પણ છોડવા હું તૈયાર છું. મારા આત્માનો બાગ સદૃશ્યના સુવાસિત પુષ્પોથી ખિલતો હોય તો કાયા-કુસુમ બલે કરમાય, એની મને ચિંતા નથી. મારે હવે ગાદરીયા પ્રવાહમાં તણાવું નથી.

ગાદરતું ટોળું તમે જોયું છે? તેમાં કેટલી શીસ્ત હોય છે. એક ગાદર ચાલ્યું એટલે એની પાછળ બીજું ચાલશે જ. એક કુવામાં પડશે તો બીજું, ત્રીજું એમ બધા જ પડવાનાં. આ શીસ્ત છતાં વિવેક નથી. જ્યારે માનવી વિવેકવાળો હોવા છતાં એ પ્રવાહમાં તણાવતો જ જાય છે. એકે કયું એટલે બીજા કરશે. એકે મીનીસ્કર્ટ પહેચું એટલે બીજાએ પહેચું. ખસ ચાલ્યું. વનખીસ કેવું ખેલુંદું લાગે છે. છતાં એ કોણ જુએ છે? એલીફન્ટ પેઇન્ટ, લુંગી, ખસ ચાલ્યું એટલે ચાલ્યું. કંઈ જોવાતું જ નહીં. સ્ત્રીના શરીરની મર્યાદાઓ સચવાય છે કે નહીં એ કોણ જુએ? માનવી બુદ્ધિશાળી છે. આંધળા અનુકરણને છોડીને બુદ્ધિનો ઉપયોગ કરે તો તે સવળે માર્ગે વળી શકે છે. આવો સુંદર ફેહ છે, સારાસારનો વિવેક કરવાતું લેજું છે, કાર્યશીલ બનવાની શક્તિ છે. એ બધું વેદક્ષર્ધ જ્યે તો ફરી ફરી વીતરાગનું શાસન મળવું દુર્લભ બનશે. માટે સદુપયોગ કરી લો.

એક ભાઈ કિંમતી કાપડ ખરીદી લાવ્યા. ફરજને કહ્યું, આનો મારા માટે કોટ બનાવવો છે. ફરજએ કોટ એવો બનાવ્યો કે એક બાંધ જ ન કરી અને એક બાંધ પગના અંગુઠે અડે એટલી લાંબી કરી. ગળું ૧૩ ઈંચનું જોઈએ એના બદલે ૪ ઈંચનું કયું. બટન પાછળ બનાવ્યાં. ખીસું એવડું મોટું બનાવ્યું કે તેમાં એક બે કુરકુરીયા સમાઈ જાય. આવો કોટ લઈને દોડતો પુશ થતો માલિક પાસે આવ્યો. આવો કોટ જોઈને એનો માલિક શાખાશી આપશે કે નાખુશ થશે ?

ચિત્રકારને પીંછી આપી, કલર આપ્યાં, સુંવાળું અને સ્વચ્છ પાટીયું આપ્યું, એને કહ્યું, આના ઉપર સુંદર આદમીનું ચિત્ર બનાવી દે. એણે ચિત્ર દોર્યું. આંખોના ડોળાં બહાર નીકળી ગયા હોય એવા મોટા ડોળા, નાક મોટું જમરૂખ જેવું, પેટ ગાગર જેવું, હાથ સરંગવાની શિંગ જેવા પાતળા અને પગ હાથીના જેવા બડા. આવું ચિત્ર દોરીને તે લઈ આવ્યો. આ ચિત્ર જોઈને માલિકે તો પેટ પકડીને હસવા લાગ્યો. અને કહે છે કે, બાઈ, આ તો તેં મારું બધું બગાડ્યું. આને શું ઈનામ મળે? ના.

એમ આપણને પુણ્યના ઘરની, મન, વાણી, દેહ રૂપ સુંદર ભેટ મળી. હવે એને ઉપયોગ કરી આત્માની અનંત શક્તિઓ ખીલવવાની છે. કર્મથી છુટકારો મેળવવાનો છે. એના બદલે જીવ પારકી પંચાતમાં પડ્યો છે. સંસારમાં રચ્યોપચ્યો રહ્યો છે. ખિસકોલી જેવો ખાઉકણુ સ્વભાવ રાખ્યો. જ્યાં ગયા ત્યાં ઉતું મળે તો ઉતું, ઠંડું પીણું મળે તો ઠંડું-જે મળ્યું તે પેટમાં નાખ નાખ જ કરે. સવાર, બપોર, સાંજ ખા ખા જ કયું. પણ જરાકે તો વિચારો કે આ કાંઈ Letter Box થોડું છે? પણ ખાવાનું મન જલદી થાય, તપશ્ચર્યાની ભાવના ન થાય. કાબર જેવો કચકચ કરવાનો સ્વભાવ રાખ્યો, બધી વાતમાં કંકળાટ જ કરવાનો. શેઠ આવો છે, દીકરો આવો છે અને ભૈરી આવી છે. બધી બાબતમાં કંકળાટ જ કરવાનો. બકરાની જેમ જ્યાં ત્યાં માથું જ મારવાનું. ઘરમાં કાંઈ કામ કયું અને જો પોતાને ન પૂછ્યું તો વાંધો પડી જાય. લે, મને પૂછ્યું 'યે નહીં', અને દેખાડ્યું 'યે નહીં'! અને દીકરાની વહુને સમુરતું ચડાવી દીધું? બલા બાઈ, ન પૂછ્યું તો એટલી ઉપાધિ ઝોાછી. બહુ માથા મારવા જતાં કોકડિં માથું કુટી જશે. અને એમાં જ જીવંતી વ્યતીત થશે તો પછી દુર્ગતિના દુઃખ વેઠવા પડશે. માટે સંસારના સુખની અંજામણમાં અંજારો નહીં. આશા રાખી છે એ નિષ્ફળ જશે, દુઃખનો પાર નહીં રહે, માટે જો દુઃખથી મુક્ત થવું હોય, પરિબ્રમણ ટાળવું હોય તો વીતરાગના માર્ગમાં ચાલવા પ્રયત્નમાં લાગી જજો.

નિવધકુમાર બીજા વ્રતના સ્વરૂપને સમજીને આદરે છે. પછી વ્રતમાં તિરાડ ન પાડે. ખોરાક વિના શરીર ટકે નહીં. તેલ વિના દીપકનું તેજ ઝાંખું પડી જાય, ચાવી વિના શ્લેષાળની ગતિ મંદ પડી જાય. તેમ વ્રત-નિયમ કે સંયમ વિના જીવનનું તેજ ઝાંખું પડી જાય. જીવનને તેજોમય બનાવવા માટે ભગવાને વ્રતનું આયોજન કરેલું છે. વ્રત શક્તિ આપે છે, ગતિ આપે છે. જેને સત્ય વ્રતનો સહારો લીધો છે એને કદી કોર્ટના ખારણાં જોવા પડતાં નથી. વકિલ, બેરીસ્ટર કે જજનો આશરો લેવો પડતો નથી. સત્યવ્રતનું પાલન કરે તો કોર્ટ, કચેરીઓ ઉભી કરવી ન પડે. અત્યારે તો કોર્ટમાં પણ કેટલી ગીદી હોય છે. ઝાઝા ઝગડા થાય, ગુના થાય એ માટે વધુ કોર્ટો ઉભી કરવી પડે. ખુનના કેસ તો હાલતાં થાય છે. વધુ કોર્ટો થઈ એમાં કાંઈ રાજી થવા જેવું નથી. એમાં તો શરમાવા જેવું છે કે માણસનું કેટલું પતન થઈ રહ્યું છે?

આગળના શ્રાવકોની લગવાને વાત કરી કે શ્રાવકોની રાજમાં પહેલી ખુરશી પડતી. ગમે તેવા જટિલ પ્રશ્નો શ્રાવકોની સલાહથી ઉકેલાતાં. “ગુજ્જેસુવા મંત્રેસુવા તિચ્છણસુવા ષવહારેસુવા આયુચ્છળીજે પહિપુચ્છળીજે.” શુદ્ધ પ્રશ્નોના ઉકેલ માટે તેને વારંવાર પૂછતાં. સત્યમતધારી શ્રાવક એવી રીતે ઉત્તર આપતાં કે બંને પક્ષ સુંદર રીતે સમજી જાય. બંનેના વેરઝેર શમી જાય. શ્રાવકો કેટલાં ડાહ્યા અને બુદ્ધિશાળી, પ્રમાણિક હશે કે રાજા પણ એની સલાહ માન્ય રાખે. શુનેશ્વરને પૈસા વેરવા ન પડે અને શાંતિથી કાર્ય પતી જાય. એવી કુનેહથી કામ લેતા જાય. આજે તો કોર્ટમાં થેલીઓ ઠલવે એ છતી જાય છે અને સાચો માર્ગો જાય છે.

નાના નાના ગામોમાં પંચ નિમાય છે ત્યાં પણ અન્યાય, અનીતિ અને અસત્યનો સહારે જ કામ થતું હોય છે. પંચ તરીકે જેને નિમવામાં આવે તેનામાં તો અમુક વિશિષ્ટ ગુણ હોવા જોઈએ. (૧) બંને પક્ષને તેનામાં વિશ્વાસ હોવો જોઈએ. (૨) બંને પક્ષની વાત સ્થિર ચિત્તે મનમાં જડી લેવી જોઈએ. (૩) વાતનો તોડ કાઢવામાં પોતાનો અંગત સ્વાર્થ ન હોવો જોઈએ. (૪) કોઈની સેહશરમમાં દબાયા વિના સત્ય હકીકત કહેવાની હેંશીયારી એનામાં હોવી જોઈએ. (૫) જગડો વધતાં થોડો પોતાને લોજ આપવો પડે તો આપીને પણ બંને વચ્ચે પ્રેમનું વાતાવરણ સ્થાપનાર હોવો જોઈએ.

કલકત્તામાં લક્ષ્મી નારાયણજી સુરોદીયા નામના એક વેપારી હતા. તેમનામાં ઉપરના ગુણો હતાં. સંજ્યાબંધ પ્રશ્નો કળથી ઉકેલતા. એક વખત બે બાઈઓમાં મજાદારી મિલકત વહેંચવામાં જગડો થઈ ગયો. તેઓએ આ વેપારીને પંચ તરીકે નીમ્યાં. વેપારીએ પોતાની કુનેહ બુદ્ધિથી અનેક ગુંથવણો ઉકેલી નાંખી. છેલ્લે એક વીંટી રહી. એને મેળવવા બંને બાઈ એએ હાથ પકડ્યો. આ વેપારીને લાગ્યું કે કિનારે આવેલું નાવ એકાએક ડુબી જશે. તેઓ વીંટી લઈ ઉભા થયા અને બંનેને કહ્યું : આઠ દિવસ પછી તમે મને મળજો. તેઓએ એવીજ એક વીંટી પોતાના ખર્ચે તૈયાર કરાવી. પછી મોટાભાઈને બોલાવી કહ્યું, આ લે. આ વીંટી તને આપું છું. પણ પાંચ વર્ષ સુધી પહેરીશ નહિ. પછી નાનાભાઈને બોલાવી વીંટી આપી અને એજ પ્રમાણે જ કહ્યું, આનું પરિણામ એ આવ્યું કે બંને બાઈઓએ માન્યું કે જીત અમારી થઈ છે. પાંચ સાત વરસો પછી પ્રસંગોપાત બંને બાઈઓ ભેગા થયાં. બંનેના હાથમાં વીંટી હતી. વેપારીની ચાલાકી તે બંને સમજી ગયાં. અને વીંટી પાછી આપવા ગયાં. ત્યારે તે વેપારીએ કહ્યું, “આ વીંટી તમને મારા દિકરા ગણી લેટ આપું છું. અને તમારી પાસે એટલી અપેક્ષા રાખું છું કે તમે બંને સંપત્તિમાં વધારો કરજો.” શ્રાવકો આવા ગુણવાન હતા. તમે પણ શ્રાવક છોને ? છે આવા ગુણ ? તમને આવા સલાહકાર પણ નથી મળ્યા માટે જ કોર્ટ સુધી પહોંચવું પડે છે. ને ? જે પંચ તરીકે નીમાય છે તેનામાં બુદ્ધિની કુશળતા કેટલી હોય છે ! બુદ્ધિ કંઈ કોઈના આપની નથી.

સાત વેંતના સર્વજન કિંમત અઠ્ઠલ તુલ્ય,
સરખાં કાગળ હુંડીના પણ અંક પ્રમાણે મુલ્ય.

હુંડીના કાગળ પરથી તેની કિંમત ન અંકાય. પણ તેમાં લખેલા અંકડા ઉપરથી એની કિંમત અંકાય છે. એમ માણસના દેખાવ ઉપરથી એની કિંમત ન થાય, પણ એની બુદ્ધિના નાણાં છે.

એ બુદ્ધિને જો સ્વતરફ વાળે અને સ્વભાવમાં સ્થિર થાય તો કર્મના બંધનો તોડી નાખે. આચાર્ય ભગવંતોએ બુદ્ધિનું મંથન કરી જગત જીવે પર મહાન ઉપકાર કરેલ છે. એક વખત એક આચાર્યશ્રી લમણે હાથ ઢંધેને બેઠા છે. ત્યાં એક શ્રાવક આવ્યા. એમણે પૂછ્યું કે પૂજ્ય ! આપ આટલી બધી શી ચિંતામાં છો ? આચાર્યશ્રીએ કહ્યું, બાઈ, લેખનકાર્ય કરું છું પણ દિવસ ટુંકો પડે છે, ને કાર્ય અધુરું રહી જાય છે. રાત્રે અગ્નિને આરંભ કરીને એ કાર્ય થાય નહિ માટે અફસોસ થાય છે.

શ્રાવક કહે, અરે સાહેબ, આખો દિવસ લખી લખીને થાકી નથી જતાં ? આરામ લેવાની ભાવના નથી થતી ? આચાર્યશ્રી કહે છે બાઈ, લેખનકાર્યમાં હું એટલો બધો મગ્ન હોઉં છું કે મને થાક પણ લાગતો નથી. શ્રાવકે પૂજ્યશ્રીની ઇચ્છા જાણી. પોતાને ત્યાં રત્નો હતાં તેમાંથી બે રત્નો ઉપાશ્રયમાં મુકી ગયા. જેના પ્રકાશમાં આચાર્યશ્રીનું લેખનકાર્ય થઈ શક્યું. બુદ્ધિનો કંઈ દિશામાં ઉપયોગ કરવો તે પોતાના હાથની વસ્તુ છે. શ્રાવકે પોતાની બુદ્ધિનો સવળી દિશામાં ઉપયોગ કરતાં. નિષધક્રુમાર સત્યવ્રત સ્વીકારી રહ્યા છે. તેનાં પાંચ અતિયાર જાણવા બેઠાં. પણ આચરવા નહિ. તે પાંચ અતિયાર કહે છે.

(૧) સહસ્સાલકખાણું=કોઈને ડાસકો પડે તેવું બોલવું નહીં. અચાનક કોઈને ક્ષણ પડે તો તેનું મૃત્યુ પણ થઈ જાય માટે આવી બાધા બોલવી નહીં. (૨) રહસ્સાલકખાણું. કોઈની રહસ્યની વાત ઉઘાડી કરવી નહીં. કોઈએ વિશ્વાસ રાખીને વાત કરી હોય, સારા-સારીનો સંબંધ હોય ત્યાં સુધી એ વાત કોઈને ન કીધી અને જરાક વાંધો પડે કે એ વાત જાહેર કરી દે. આમાં ઘણાં અનર્થ થઈ જાય છે.

એક શેઠ જમવા બેઠા છે. શેઠાણી પ્રેમથી જમાડી રહ્યા છે. શેઠના માથા ઉપર તકડો આવતો હતો તેથી શેઠાણીએ પોતાનો પાલવ ધર્યો. આ બેઠા શેઠને જરા હસવું આવી ગયું. રસોડામાં રસોઈ કરતી દીકરાની વહુ આ બેઠા ગઈ. એને એ વાતમાં રહસ્ય લાગ્યું. રાત્રે પોતાના પતિને વાત કરી અને ગમે તેમ કરીને પિતાશ્રીને હસવાનું કારણ પૂછી બેબે એમ કહ્યું આપદીકરો મળ્યા ત્યારે દીકરાએ પૂછ્યું, પિતાશ્રી ! કાલે જમતી વખતે આપ કેમ હસ્યાં હતાં ? શેઠે જવાબ ન આપ્યો એણે વધુ આગ્રહ કર્યો, શેઠની ઇચ્છા ન હતી છતાં દીકરાના આગ્રહને વશ થઈ એણે વાત શરૂ કરી.

એક વખત મારી પરિસ્થિતિ પલટાણી હતું ખૂબ ગરીબ હાલતમાં આવી ગયો. તારા મોસાળ અમે જતાં હતાં. તારી માતાને એમ થયું કે આવા બિખારી પતિ સાથે પિયરમાં જવું ઠીક નહીં. લાગ જોઈ એણે મને એક કુવામાં ધક્કો મારી દીધો. અને પોતે પિયરની વાટ લીધી. મારું આયુષ્ય બળવાન હતું. એટલે મને કોઈ સહાયક મળ્યો. કુવામાંથી બહાર કાઢ્યો. હવે ક્યાં જવું એ ક્ષણભર વિચાર થઈ પડ્યો. હિંમત કરી મોટા શહેરમાં ગયો, નસીબ અજમાવ્યું અને ખુબ કમાણી થઈ. અને હું મારા શહેરલણી પાછો ફર્યો. રસ્તામાં તારા મોસાળનું ગામ આવ્યું. તારી માતાને મારા આગમનના સમાચાર મળ્યાં. બિખારી હાલતમાં હતો ત્યારે કુવામાં નાંખી દેનાર પત્નીએ મારું સ્નેહથી સ્વાગત કર્યું. ભૂતકાળ ભુલી મેં એ સ્વાગત સ્વીકાર્યું. સુખી જીવન વ્યતીત થવા લાગ્યું. જમતી વખતે તડકાના કિરણો પડતાં હતાં, ત્યારે એણે પાલવ ધર્યો. એ વખતે મને કુવાની વાત યાદ આવી કે જીવનમાં કેવા કેવા બનાવો બને છે? એક વખત ધક્કો દેનારી આજ કેવી રક્ષા કરે છે? દિકરાએ વાત સાંભળી. એણે પત્નીને વાત કરી. એક વખત સાસુ વહુને ઝગડો થયો. અને વહુએ મહેલું માયું કે તમે કેવા છો એ મને ખબર છે. મારા સસરાને કુવામાં નાંખી દીધા હતાં એ કે બીજા? આ વચન સાંભળીને સાસુને તો હાડોહાડ લાગી ગયું. બાઈ ઉપર ગઈ અને દોરડું બાંધી ગળામાં પરોવી દીધું. બસ, રામ રમી ગયા. એક વચને કેવું કામ કર્યું?

“પુત્રવધૂ એ વેણ કાઢ્યાં કેમ પ્રેમ, કુવે નાંખ્યા,
આપઘાત વચનબાણે વેણ-કવેણમાં,
વચન વદે સજ્જનો ને વચન વદે દુર્જનો,
વેણ-કવેણમાં મોટું અંતર છે.”

એક જ વચનથી પંચેન્દ્રિયની હત્યા થઈ ગઈ. થોડી વારે શેઠ આવ્યાં. એને થયું- શેઠાણી ક્યાં ગયા? જ્યાં ઉપર જઈને જુએ છે ત્યાં શેઠાણીને લટકતાં જોયાં. શેઠ વાતનો મમ પામી ગયાં. રહસ્યની વાત બુલી કરી એનું આ પરિણામ આવ્યું. શેઠાણીના મડદાને નીચે ધુવાડયું અને એ જ દોરડે પોતે લટકી ગયાં. દીકરો જમવા આવ્યો. એણે પોતાની પત્નીને પૂછ્યું કે માતાપિતા ક્યાં ગયા છે? બાઈએ કહ્યું : ક્યારના ઉપર ગયા છે. શી ખબર શું કરતા હશે? દિકરો છાનોમાનો ઉપર ચડે છે. બાપને લટકતા જોયાં અને હેખતાઈ ગયો. અરસર, આ તો ગજબ થઈ ગયો. દુનિયાને હું શો જવાબ દઈશ? બાપને ઉતારીને પોતે લટકી ગયો. પત્ની રાહ જુએ છે કે આ તો ગયા ત્યાં ને ત્યાં રહ્યાં. લાવ જોઈ, એ જોવા ગઈ ત્યાં તો ત્યાં ને ત્યાં જ થઈ ગઈ. બધા મરી ગયાં. હવે મારે જીવીને શું કામ છે? પતિને ઉતારી એ જ દોરડે પોતે લટકી ગઈ. જીભ બહાર નીકળી ગઈ. આંખોના ડોળા ફાટી ગયાં. બાઈ સગર્ભા હતી, ગર્ભના બાળકનું પક્ષ મૃત્યુ

થયું. એક વચનમાં પાંચ જીવોની હત્યા થઈ ગઈ. માટે વચન બોલતાં પહેલાં ખૂબ વિચાર કરવો. કોઈની રહસ્યની વાત ખુલ્લી કરવી નહીં. એમ સદ્ગરમંત્રણે એટલે પુરૂષ પોતાની સ્ત્રીના અને સ્ત્રીએ પોતાના પુરૂષના મર્મો ખુલ્લા કરવા નહીં. સ્ત્રીનાં મર્મો ખુલ્લા કરતાં કેવો કડ્ડણ અંજામ આવ્યો. માટે આત્માનું કલ્યાણ કરવું હોય તો સત્ય વ્રતનું આચરણ કરવું. વિશેષ અધિકાર અવસરે.

વ્યાખ્યાન નં...૬૫

લાઠરવા વહ ૧૪ શનિવાર તા. ૧૮-૯-૭૧

નાથે સિદ્ધાંતથી સમજાવ્યાં. સિદ્ધાંત એટલે ત્રણેય કાળે સિદ્ધ થયેલી વસ્તુ તેનું નામ સિદ્ધાંત. અહીં સત્ય વ્રતની વાત ચાલી રહી છે. સત્ય વ્રતનું આરાધન કરનારની વાણીમાં કઠોરતા કે કટુતા ન હોય. બાષામાં મધુરતા, મૃદુતા, સાત્વિકતા અને નમ્રતા હોય. વિચાર અને વાણીમાં જ નહિ વર્તન પણ સત્યમય હોય.

સત્ય એ અંતરચક્ષુ છે. સત્ય વિનાનો માણસ આંધળો છે. લાકડાં યા પથ્થરના ટુકડાં સમાન છે. સત્ય સમુદ્રથી ગંભીર છે. મેરૂથી મહાન છે. સૂર્યથી તેજસ્વી છે. ચંદ્ર અને ચંદ્રનથી શીતળ છે. સાધુ સર્વથા પ્રકારે જીવું ન બોલે. કર્કશકારી, પરજીવને પીડા આપનાર નિશ્ચયકારી બાષા સાધુ બોલે નહિ.

જીવું બોલીને પ્રિય થવાનો વિચાર કદી ના લાવે,
યા મૌન રહે યા સત્ય કહે, પરિણામ ગમે તે આવે,
જાતે ના લે કોઈ ચીજ, કદી જો આપો તો લેનારા-

આ છે અણગાર અમારા.

જેના રોમરોમથી ત્યાગ અને સંયમની વિલસે ધારા,

આ છે અણગાર અમારા.

સાધુ બીજાને પ્રિય થવા માટે પણ અસત્યનો આશરો લેતાં નથી. પ્રસંગ પડે ત્યારે બોલવાની ખાસ જરૂર લાગે તો સત્ય બોલે. તેમાં પણ કોઈને નુકશાન પહોંચે તેવું હોય તો મૌન રહે.

“વચન રતન સુખ કોટડી, સુપકર હીજે તાળ, ધરાકે હોય તો બોલીએ, વાણી વચન રસાળ.”

જાની પુરૂષો વચનને રતનની ઉપમા આપે છે. સુખ રૂપી કોટડીમાં તે રહે છે. પણ જેને તેને તે બતાવ્યા ન કરાય. યોગ્ય બ્રાહ્મક આવે તો જ તે બતાવાય.

જીભ બેધારૂં ખડગ છે. રસનો સ્વાદ પણ જીભથી લેવાય છે. અને ભાષાનો પ્રયોગ પણ જીભથી થાય છે. આ બંનેમાં જો વિવેક રહે તો જીવન ધર્મયુક્ત બને. અને અવિવેક હોય તો પતનને પંથે લઇ જાય છે. એકદા એક અમીર તેના ગુલામ સાથે બેઠો છે. ઢળતી સાંજનો વખત છે. વૃક્ષની છાયા નીચે બેઠો બેઠો બંને વાતે ચડે છે. ગુલામ કોઈ પૂર્વના પાપના થોગે ગુલામ બન્યો છે. પણ તેનામાં અસાધારણ બુદ્ધિ, શક્તિ અને સંસ્કારની સમૃદ્ધિ છે. અમીર તેને મિત્ર સમાન માને છે. તેનું સન્માન જળવે છે. ટાઈમ મળે ત્યારે તેની સાથે ધર્મચર્ચા કરે છે.

આજે અમીર પૂછે છે “ મિત્ર, માનવના દેહમાં ઉમદામાં ઉમદા વસ્તુ કંઈ છે ?

ગુલામ કહે છે. હજૂર, માનવના અંગમાં જીભ અને હૃદય ઉમદામાં ઉમદા ચીજ છે. આ સાંભળી અમીરને આશ્ચર્ય થાય છે. તે કહે છે. તમારી વાત કેમ સ્વીકારાય ? શરીરનું એક એક અંગ ચડીઆતું છે. બે આંખો કેવાં અમુલ્ય રત્નો છે. ! આંખ ન હોય તો જીવન કેવું નીરસ બની જાય. અરે કાન ન હોય તો સત્પુરૂષોનો ઉપદેશ કેવી રીતે સાંભળી શકાય ? નાક પણ કેવું સુંદર કામ બજાવે છે. જીભ અને હૃદયમાં શું એવું આકર્ષણ છે કે તમે તેને સર્વશ્રેષ્ઠ કહો છો ? ગુલામ જવાબ આપે છે. સાહેબ ! સંસારમાં રોહ, સદાચાર, સદ્ભાવ છલકાએલા અનુભવીએ છીએ તેનું ઉગમસ્થાન કોણ છે ? હૃદય જીભમાં મધ જેવી મીઠાશ હોય તો સુખ શોધવા બહાર દૃષ્ટિ કરવી પડતી નથી. દુઃખનો વધતા નથી. માનવ જીવનમાં બાદશાહને સ્થાને હૃદય છે. અને વજીરને સ્થાને જીભ છે. આ સાંભળી અમીર ખુશ થયો.

હવે અમીર બીજો પ્રશ્ન કરે છે. માનવ શરીરમાં અધમમાં અધમ ચીજ કંઈ છે ? સાહેબ, હૃદય અને જીભ એ બે વસ્તુ અધમમાં અધમ છે. ગુલામે શાંતિથી જવાબ આપ્યો. આ સાંભળી અમીરે કહ્યું “ અરે ભલા માણસ, ઉમદા ચીજનું તું અપમાન કરી રહ્યો છે. સારી વસ્તુ ખરાબ કેમ હોઈ શકે ? ગુલામ ઠંડા કંઠે જવાબ આપે છે. આપને મારામાં વિશ્વાસ ન હોય તો ઇતિહાસના પાના ઉઘલાવો. વેરઝેર, કલેશ-કંકાસ બધાના મૂળમાં હૃદય ને જીભ છે. માનવ હૃદયમાં જીવનને મંગલ કરનાર રત્નો પણ છે અને જીવનને ખારું ઝેર કરનાર કાતિલ વિષ પણ છે. જીભ કંઈકના સંસારને નંદનવન જેવો રળીયામણો બનાવી શકે છે. એ જીભ વિષ ચોંકે તો હરિયાળી છવાયેલી હોય ત્યાં રેતીનું શુષ્ક રણ બનાવી દે છે. વચનરૂપી રત્નમાં પ્રિયતાના પાસા જોઈએ. હિત ચિંતનનો આકાર જોઈએ. સત્યના પ્રકાશિત કિરણો જોઈએ. વચન, સત્ય, તથ્ય અને પર્યયી ભરેલું હોવું જોઈએ.

શાની પુરૂષોએ વાણીના આઠ ગુણ બતાવ્યા છે. તેમાં પ્રથમ મધુરમ્-વાણીમાં મધુરતા જોઈએ. દૂધમાં જેમ સાકર હોય તેો મીઠાશ લાગે તેમ વાણીમાં મધુરતા હોય તેો પ્રિય લાગે. વાત સાચી હોય પણ જો કટુતાથી રજુ કરવામાં આવે તેો કોઈને ગમતી નથી. સોનાની લગડી તમને બધાને ગમે પણ કોઈ અગ્નિથી ધગધગતી કરીને આપે તેો લ્યો ? કોઈએ સંભળાવેલા કઠોર શબ્દો જીવનના અંત સુધી યાદ રહે છે.

“કાઠયે લોખંડના કાંટા, ક્ષણિક દુઃખ ઉપજે,
કટુ વાણી તણા કાંટા, જન્માવે વેર ને ભય.”

પગમાં કાંટો વાળ્યો હોય, તેનો ઘા થોડા વખતમાં રૂઝાઈ જાય છે, પણ કટુવાણીના શલ્યો રૂઝાતા નથી, પણ વેરભાવને જન્માવે છે. જીભની મિઠાશ વિના બીજાના સ્નેહ અને સદ્ભાવ મેળવી શકાતા નથી.

એક ભાઈ ચાલ્યો જાય છે. તેનો રૂમાલ પડી ગયો. પાછળ બીજો ભાઈ જુઓ છે. એટલે ખૂબ પાડીને કહે છે “અરે ! ઉંટની જેમ માથું ઉંચું રાખીને થું ચાલે છે ! રૂમાલ પડી ગયો તે પણ ખ્યાલ રાખતો નથી.” રૂમાલ બતાવવાનો ઉપકાર તેો કર્યો, પણ કૂતરતાનો અધિકારી બની ન શક્યો. માટે બોલતા પહેલા વિચાર કરો.

વાણીનો બીજો ગુણ છે નિયુષ્ણમ્-વાણીમાં ખુશામત આવી જાય તેો પતનનું કારણ બની જાય.

વાણીની મૃદુતા વ્યક્તિના દિલને જીતે છે. બીજાને પોતાના બનાવે છે. સમયને યોગ્યબનાર વક્તા સભામાં આનંદનું મોજું લાવી શકે છે. વાત એક જ હોય પણ તેમાં નિયુષ્ણતાનો અભાવ હોય તેો વક્તા અપયશ પ્રાપ્ત કરે છે.

એક ભાઈ લોકચર આપવા ઉભા થયા. તેનો વિષય હતો રાષ્ટ્રીય વિકાસ. તેમાં તેણે કહ્યું “આપણા રાષ્ટ્રના અર્ધા માણસો મૂરખ છે” આ સાંભળીને સભામાં હો હો થઈ ગઈ અને વક્તાનું અપમાન થઈ ગયું. બીજા વક્તાએ તે જ વાત નિયુષ્ણતાથી કરી, “ભારતની અર્ધી જનતા શિક્ષિત છે” આ વાતને લોકોએ તાળીઓના ગડગડાટ સાથે વધાવી લીધી.

વાણીનો ત્રીજો ગુણ છે. સ્તોકમ્-થોડું બોલવું. જ્યાં દશ શબ્દો બોલવાની જરૂર પડે ત્યાં એક શબ્દ બોલો. વાતને થોડામાં પતાવી દેવી એ પણ એક કળા છે. આપણામાં એક કહેવત પણ છે કે “બહુ બોલે તે જીહું અને બહુ ખાય તે લુપ્ત” ટુંકી વાતમાં મધુરતા અને તેજ છે તે વિસ્તારમાં નથી. બહુ વાતો કરનાર કોઈને પ્રિય લાગતો નથી. અલ્પ શબ્દોમાં વિશાળ અર્થને ખાંધી દેવો એ તીર્થંકર દેવોનો અતિશય છે. એ કલાક

વાતો કરવી તેનાં કરતાં બે ડગલાં ચાલવું શ્રેષ્ઠ છે. કાર્યચતિતમ્—એ વાણીનો ચોથો ગુણ છે. ખાસ કરીને કાર્ય હોય તો જ બોલવું. મૌનથી વાણીનું મૂલ્ય વધે છે. મૌનથી વાણીમાં ચિંતન આવે છે. તેજ આવે છે. મૌન પછી પ્રગટેલી વાણીમાં અજબનો ગુસ્સો હોય છે. મૌન દ્વારા શક્તિનો સંચય થાય છે. આપણા હાથ લાંબા અને જીભ નાની છે. એનો અર્થ એ છે કે કામ વધુ કરો અને બોલો ઓછું. સઘન પાંદડાવાળા વૃક્ષને વધુ ફળો આવતા નથી. વધુ બોલનારને પણ કાર્ય ફળ પ્રાપ્ત થતું નથી.

વાણીનો પાંચમો ગુણ છે ગર્વ રહિતમ્—વાણીમાં નમ્રતા એ વાચાનો અલંકાર છે. વાતવાતમાં કોઈ ‘હું હું’ કરતું હોય તો વાતનો આનંદ ઉડી જાય છે. અને કોઈવાર શરમાવાનો વખત પણ આવે છે.

એક વખત દાદાભાઈ નવરોજી ઇંગ્લેંડમાં ઉમરાવો સાથે ખાણું લઈ રહ્યા છે. કોઈ વાતની ચર્ચા થતાં તેઓ પોતાનો અભિપ્રાય દર્શાવે છે. બાજુમાં બેઠેલી એક બાઈ દાદાભાઈનાં શબ્દો સાંભળી અભિમાનપૂર્વક કહે છે. “બેડોળ અને કાળો ઈન્ડિયન આ બાબતમાં શું સમજે ?” આ સાંભળી દાદાભાઈ પોતાના ખીસ્સામાંથી અરીસો કાઢી કહે છે :- આમાં તમારો ચહેરો જુઓ. સ્ત્રીના મુખ કરતાં તેમનું મુખ પ્રતિભાસપન્ન અને ઉજ્જવળ હતું.

વાણીનો છઠો ગુણ છે અતુચ્છમ્—વાણીમાં તુચ્છતા ન હોવી જોઈએ. વાણીમાં પ્રૌઢતા, ગંભીરતા અને સહુદતા હોવી જોઈએ.

તુચ્છ વાણી હૃદયને તુચ્છ બનાવે છે. વાતચીતમાં પણ ઉચ્ચ શબ્દો બોલવાની ટેવ પાડવી જોઈએ.

“ન જાર જાતસ્થ લલાટ શૃંગ, કુલે પ્રસુતસ્ય નપાણિ પદમ્
યદા યદા મુચંતિ વાક્યં બાળં, તદા તદા જાતિ કુલ પ્રમાણં.”

અસહચારીને માથે શીંગડા ઉગતા નથી. સહચારીના હાથમાં કમળ ખીલતા નથી પણ જ્યારે જ્યારે તે બોલે છે ત્યારે ત્યારે સરળતા અને ગુરાઈનો પરિચય આપતો જાય છે.

વાણીનો સાતમો ગુણ છે પૂર્વ સંકલિતમ્—સંકલના પૂર્વક અને પૂરતું વિચારીને બોલવું. વિચારના ગળાણથી ગાળીને કાઢેલું વચન અતિ રમણીય હોય છે. બોલતા પહેલાં વિચાર કરવો કે આ સ્થાનમાં બોલવા જેવું છે? આનું પરિણામ શું આવશે? બુદ્ધિમાન બોલતા પહેલાં વિચાર કરે છે. અને મૂર્ખ બોલ્યા પછી વિચારવા બેસે છે. અવિચારી શબ્દ કુટુંબની શાંતિનો ભંગ કરી નાખે છે.

દ્રૌપદીએ વેણુ કાઢ્યાં અંધે જ્યાં અંધ હુઆ, કુરુક્ષેત્રે જંગ મર્યા વેણુ કવેણુમાં.”
દ્રૌપદીનું એક જ વાક્ય “અંધે જ્યાં અંધા” મહાભીષણ સુદને સર્જનાર બન્યું.

માટે વિચારીને-ગ્રાજવે તોળીને ઓઢો.

“જેઈ જેઈ કાઠો વેણુ વિશ્વમાંહી વધે પ્રેમ, ‘સિદ્ધમ’ કહે ટકે નેમ વેણુ સુવેણુથી”

વાણીનો આઠમો ગુણ “ધર્મ” સંયુક્તમ્” વાણી એ પવિત્ર વસ્તુ છે. તેથી આપણી વાણીમાં ધર્મ હોવો જોઈએ. વાણી પરમાત્મા જેવી પવિત્ર છે. જે વાણીથી કોઈની નિંદા કરવામાં આવે તો સમજવું કે વાણીની પવિત્રતાને સમાપ્ત કરી રહ્યાં છીએ. શરીરમાં જેમ ગરમીની જરૂર છે તેમ વાણીમાં સત્યની જરૂર છે. સત્ય એ વાણીનો આત્મા છે. સત્યનો વિજય બહારની હારજીત પર નિર્ભર નથી. સત્ય આત્માનો વિષય છે. સત્ય આત્માનું શુદ્ધ સ્વરૂપ છે. બહારનો વિજય મળે કે ન મળે પણ અંતરનો વિજય તો જરૂર મળે છે. સત્ય એ સાધનાનો પ્રાણ છે. દુનિયામાં સારભૂત પદાર્થ છે. સત્યનો નાશ એ સાધનાનો નાશ છે. સત્યના અભાવમાં કોઈ સાધના ટકી શકતી નથી.

રાત્રી હોય કે દિવસ હોય, જાગૃત હોય કે સુતો હોય, અવસ્થા ગમે તે હોય પણ સાધકે સદા સત્યનો પ્રયોગ કરવો જોઈએ. મનથી સત્ય વિચારવું, વચનથી સત્ય બોલવું અને કાયાથી સત્યનું આચરણ કરવું એ સુસુપ્તનું કર્તવ્ય છે.

પંચ મહાનતધારી સંતોને જીવન-મરણનો પ્રસંગ આવે તો અસત્યનો આશ્રય લેવાય જ નહિ, તમે પણ એ સંતોના ઉપાસક છોને? સિદ્ધાંતમાં શ્રાવકોને શ્રમણોપાસક કહ્યા છે. તો તમારાથી જીવું કેમ બોલાય? પૈસો આજ છે અને કાલ નથી. ક્ષણ ક્ષણમાં પદ્મટાટી ચીજ છે. તો તેને પ્રાપ્ત કરવા અસત્યનો સહારો લઈ પાપનો બોલો આત્મા પર શા માટે વધારવો? આજથી નિર્ણય કરો કે થોડું મળશે તો સારો ખોરાક ખાશું, સુંદર પોશાકને બદલે જડા વસ્ત્રો પહેરશું, પણ અસત્ય તો બોલશું જ નહિં.

અસત્ય આચરણ માનવને પરમાત્માથી દૂર રાખે છે. જીવનમાં હિંસાનો પૂર્ણ ત્યાગ ન થઈ શકે પણ અસત્યનો તો જરૂર થઈ શકે. અસત્યને સંપૂર્ણ પણે નિવારી શકાય છે. બીજા વ્રતનો ચોથો અતિચાર છે. “મોસોવએસે” એટલે કોઈને ખોટી સલાહ આપવી, ખોટો ઉપદેશ આપવો, સાચુખોટું સમજાવી અવળે માર્ગે દોરવો તે છે. કોઈ વિશ્વાસ રાખી પોતાની થાપણ તમારે ત્યાં મૂકી જાય, તેને પચાવી પાડવી અથવા થાપણ મૂકનાર કોઈ વસ્તુ ભૂલી જાય તો તેની ભૂલનો લાજ લઈ તે પચાવી પાડવી, તે બધું અસત્ય જ છે. પાંચમો અતિચાર છે “દૂડલેહકરણે” ખોટા લખાણો લખવા, ખોટા દસ્તાવેજો કરવા, ખોટા સિક્કા અલાવવા કે કરવેશ વધારે ન ભરવા પડે તે માટે ખોટા ચોપડા લખવા, તે દૂડલેહકરણે અતિચાર છે.

વીંછીનો નાનો ડાંખ પણ વેદના ઉત્પન્ન કરે છે, તેથી કોઈ તેની ઉપેક્ષા કરતાં નથી. વિષ જરાક હોય તો પણ મરણ થાય છે. તેથી આપણે તેની પણ ઉપેક્ષા કરતાં

નથી, તેમ અસત્ય પણ એક ડંખ છે, એક પ્રકારનું વિષ છે, તો તેની પણ આપણે ઉપેક્ષા ન કરવી જોઈએ. સત્યવ્રતને જીવનમાં અપનાવો. તમારા આત્મામાં શુષ્કોની વૃદ્ધિ થશે. શાંતિ અને આનંદ મળશે. આત્મ કલ્યાણની દિશામાં આગેકદમ કરતાં આત્માનું અવિનાશી કલ્યાણ થશે.

વ્યાખ્યાન...૬૬

આસો સુદ ૧ ને સોમવાર તા. ૨૦-૬-૭૧

ભગવાન નેમનાથ નિષધકુમારને બાર વ્રતમાં ત્રીજા વ્રતનું સ્વરૂપ સમજાવે છે. ચોરી જુરામાં જુરી ચીજ છે. ચોરીથી નફ્તાઈ, ઉદ્ધતાઈ વધે છે. ચોરી કંઈ કંઈ રીતે થાય છે અને કેટલા પ્રકારની છે તે સમજાવે છે.

સે ગામે વા નગરેવા રણે વા અર્પં વા વહું વા જાળું વા, થૂલંવા ચિત્તમન્તં વા અચિત્તમંતંવા નેવ સયં અદિન્નં ગિણ્હિજ્જા નેવન્નેહિં અદિન્નં ગિણ્હાવિજ્જા અદિન્નં ગિણ્હન્તેઽવિ અન્ને ન સમણુજાણામિ "

જાની ભગવંતો સાધુ પુરોધાને સમજાવે છે કે ગામમાં, નગરમાં કે અરણ્યમાં કોઈ પણ સ્થળમાં અદ્યપમૂલ્યવાળી-બહુમૂલ્યવાળી, નાની અથવા મોટી સચેત્ત યા અચેત્ત વસ્તુની ચોરી થઈ શકે છે.

ઉપર બતાવેલ છ પ્રકારથી, નવકોટીએ-મનથી વચનથી કાયાથી અદત્ત ગ્રહણ કરવું નહિ, કરાવવું નહિ અને અનુમોદન કરવું નહિ. ૯×૬=૫૪ ભાંગા અદત્તાદાનના કલ્યા છે. ત્રીજું વ્રત ૫૪ ખીલીઓથી મજબુત કરેલ છે. સિંહાસનમાં બેસાડેલી એકેક ખીલી કાઢી નાખવામાં આવે તો સિંહાસનની કઈ દશા થાય? ડગમગવા લાગે ને? તેમ વ્રતની પણ એક ખીલી ઢીલી પડી જાય તો વ્રતમાં ડગમગી જવાય છે. અણુદીપેલી કેાઈપણ વસ્તુ લેવી નહીં, લેવરાવવી નહીં, લેતા હોય તેનું અનુમોદન કરવું નહીં. હીરા-માણેક મોતી-પન્ના, કરન્સી નોટો, સોનું-ચાંદી આ બધી અચેત્ત વસ્તુ છે. માતા-પિતા, ભાઈ-બહેન, પુત્ર-પરિવાર, શિષ્ય આ સચેત્ત છે.

તમે કોઈ વાર બગીચામાં ફરવા માટે જ્યા. ત્યાં સુંદર ફળો તથા સુવાસિત પુષ્પો તોડવા માંડ્યા તો કોની રજાથી? માલિક અથવા માલિકીની રજા લીધી? કોઈ ખેતર

પાસેથી નીકળ્યા. તેમાં બાજરાના ડુંડા, લીલા સાંઠા, પોંક વગેરે પૂછ્યા વગર લઈ લેવું તે ચોરી છે. પાપ છે. કોઈના ખિસ્સામાંથી પૂછ્યા વગર પૈસો લઈ લેવો. કોઈને ત્યાં ગયા, મુખવાસની ડીસ પડી છે. પૂછ્યા વગર સોપારી ખાવા માંડો તે પણ ચોરી છે. કાગળ-પેન પણ આજ્ઞા લઈને વાપરવા ભેદએ. આ બધી ચોરી કરનારા નાના ચોર છે. અને ધોળી ગાદી પર બેસી ધોળા કિવસે લૂંટનારા મોટા ચોર કહેવાય ને? પોતાની બતને ખાનદાન, કુળવાન, શુણવાન ગણાવનારા કેવી ચોરી કરે છે? પાછા શું બોલે કે અત્યારે આવી ચોરીમાંથી કોણ બચે છે? દુનિયામાં આમ જ ચાલે છે. દ્રવ્યક્ષેત્ર, કાળ અને જ્ઞાવધી ચોરી થાય છે. દ્રવ્યથી સોનું, ચાંદી, રૂપિયા વગેરેની ચોરી કરવી તે. ક્ષેત્રથી ખેતરમાંથી, ખજાનામાંથી, ઘરમાંથી વસ્તુ ઉપાડી જવી તે. અમુક દેશમાં એવો રિવાજ હતો કે કોઈની કાંઈ વસ્તુ અથવા પર્સ પડી જાય તો જે જગ્યાએ પડી ગયું હોય ત્યાંથી જ મળી જાય એક માણસે રોડ પર ચાલતાં પાકીટ ભેંચું. કોનું પડી ગયું હશે એમ વિચારી એણે લઈ લીધું કે માલિક મળશે તો આપી દઈશ તપાસ કરતાં પકડાઈ ગયો. એને રાજ પાસે હાજર કરવામાં આવ્યો. કહે છે, મેં તો ઘરાક મળી જાય તો દેવા માટે લીધેલું છે. રાજ કહે છે, ક્યા હાથે લીધું? જમણા હાથે. ખભેથી જમણો હાથ કાપી નાંખ્યો. પરત્વી સાથે વિકારી દષ્ટિથી જુએ તો આંખમાં ધગધગતા અંગારા ભરી દે. પરત્વી ગમન કરે ને ખબર પડી જાય તો તોપના ગોળે ઉડાડી દેવામાં આવે.

ચોરી કરનારની પ્રતીતિ રહેતી નથી. તે કોઈના વિશ્વાસપાત્ર બની શકતો નથી. તમારા પોતાનો જ હીકરો હોય. તમારી મિલકતનો વારસદાર હોય, એ ૨૦ તોલા સોનું ચોરી જાય, તો એનો વિશ્વાસ આવશે? વિચારો. પુત્ર એવો નહોતો પણ સંજેર થયો છે. એ લઈને ભાગી જાય તોય ચિંતા થાય. સોનું બેઈને કોઈ મારી નાખશે તો? છાપામાં બહેરાત કરો. આવ્યા પછી સમજાવો. આ બધું તારું જ છે. તું શા માટે આવું કરે છે? તું આવું કરે છે તો સમાજમાં, કુટુંબમાં તારો કોઈ વિશ્વાસ નહિ કરે. તારે ક્યાંય ઊભા રહેવાનું સ્થાન નહિ રહે. હળવે હળવે આવી ચોરી કરવાની કુટેવ ધર કરી જાશે.

એક છોકરો હતો. તળાવે સ્નાન કરવા જાય. બાજુમાં તલના ખજા હતા. નાહીને સીધા તેમાં આળોટી પડે. આખા શરીરે તલ ચોંટી જાય. ઘેર જઈ ખબરે. મા પણ આનંદ પામે અને બન્ને જણા ખાય. ખજાવાળને એમ કે છોકરો છે, રમત કરતો હશે. આમ કરતાં મોટો થતાં તિભેરી તેડતાં શીખ્યો અને મોટી ચોરી કરતાં પકડાઈ ગયો. ફાંસીની સજા થઈ. તેની અંતિમ ધમ્મણ શી છે તે પૂછવામાં આવ્યું. એણે કહ્યું : મારી વિધવા માતાને મળવું છે. માતાને બોલાવે છે. માતા આવે છે, પુત્ર કહે છે, બા, તું આવી! મારે તને છેલ્લે ભેટવું છે. નજીક જઈને નાકે

જેથી જટકું જરી લે છે. લોહીની ધાર થાય છે. માતા કહે છે. મરતાં મરતાં પણ સરખો ન રહ્યો ! ખૂબ ગુસ્સે થઈ જાય છે ત્યારે પુત્ર કહે છે માતા, મેં જરાય ખોટું કયું નથી. પ્રથમ તલ ચેરીને લાવ્યો ત્યારે તેં બે તમાચા માર્યા હોત તો હું આટલે દરજ્જે પહોંચ્યો ન હોત. તારું પણ અનુમોદન હતું. એટલે મારી આજે આ દશા થઈ. સારા સંસ્કારનું સિંચન કરવું તે માતાપિતાનું કામ છે. પાંચ રૂપિયા બાળકના ખીસ્સામાં બેઠને “અમે તો તને ચાર-છ આના જ આપીએ છીએ, આ ક્યાંથી લાવ્યો ? જ્યાંથી લાવ્યો હોય. ત્યાં પાછા મૂકી આવ મારા ઘરમાં આ નહીં ચાલે.” જરા કડક પગલા લ્યો તો ટેવ સુધરી જશે. ખારીમાં ઉભો હોય, નીચે છોકરી ચાલી જતી હોય, ત્યાંથી સીસોટી વગાડે, સીસકારી કરે, છોકરીઓ સાથે વાતો કરતો હોય તો તમે કહી શકો ખરા ? જન્મ દીધાથી કામ પતી જતું નથી પણ બાળકોમાં સુંદર સંસ્કારનું સિંચન કરવું બેઠએ. જે સંસ્કાર સારા નહિ હોય તો, તે જ્યાં ત્યાં નજરને દોડાવશે. જરા સ્વરૂપવતી નારીને બેશે તો ત્યાં જ નજર ચોંટી જશે. રેડિયામાં ગીત આવતું હોય તો તરત થાય કે કોણ ગાય છે ? સીનેમાની એક્ટ્રેસ નીકળતી હોય તે રસ્તા પર કલાક બે કલાક ઉભો રહે ગરબી ગાવા જાય. લવાયાના નાટક બેવા જાય, પણ ઉપાશ્રયમાં તીર્થ કરતી જય બોલતા શરમાતો હોય ને ગરબીમાં તાલી પાડી મોટા રાગડે ગાતો હોય છે. તાલી પાડતાં, ઠેસ મારતાં વાયુકાયતી તથા ત્રસકાયતી હિંસા થાય છે. હિંસાકારી કાર્યમાં જૈનો બાગ લઈ શકે ? જૈનના સંતાનો ગરબી ગાવા જાય ? છકાયતું જ્ઞાન છે ?

રાજના કાયદાનું ઉલ્લંઘન કરનાર ચોર કહેવાય છે. તેમ ભગવંતની આજ્ઞા નહિ માનનાર ચોર છે. શીતળા સાતમ, પોષી પૂનમ, દ્વીતવાર આદિ વ્રતો જૈનો કરે ? ના. જૈન-દર્શન તો કેવું ચોખ્ખું દર્શન છે. એમાં હિંસાને ક્યાંય સ્થાન નથી. સારાનો સંગ કરો તો એમાં કોઈ શુભાવતું નથી. બાળકોને પણ નાનપણથી સારા સંસ્કાર આપો. એક દશકાની પ્રભાવના હતી ને ચાર દશકા લઈ આવ્યો. તો એને પૂછો કે આ ક્યાંથી લાવ્યો ? એકવાર પાછલે ખારણેથી વંડી ઠેકીને લાવ્યો. એમ કહે ત્યારે કહેા કે બા પાછા દઈ આવ. કાન પકડીને ઉપાશ્રયમાં આવે ને પાછા દેવરાવે તો ફરી એ ચોરી નહિ કરે. બે પૈસાની દાતણની એક સોટી આવે ને ત્રણ લઈ આવે તો તમે ખુશી થાવ ને ? મોટો છોકરો નમાલો ને આ કેટલો પાણીદાર છે ! શાકમાં પણ બે રીંગણ ચોરી વધારે લાવે તો શાખાથી આપો. આવી નાની ટેવોમાંથી બાળકોને નહિ વારો તો નાની ટેવો દૂધમાં તેજની જેમ ફાટી જશે. આવા બાળકો પાણીદાર અને પોલિટિકલ નહિ. પણ માયાવી છે. આત્માનું અધઃપતન કરનાર છે. હોંશિયારી કરતાં ફીશીયારી નીકળી જશે જ્યાં સરળતા છે ત્યાં ધર્મ ટકે છે. માટે હુઆઈ અને ફગાઈને છોડો. મકાનમાં, જમીનમાં ખોટા હુક લગાવી લેખ કરાવે.

એક ભાઈ મિલની નોકરી કરી ઘર તરફ જઈ રહ્યા હતા. આગળ એક ખેડેન જઈ રહ્યા હતા. તેમનું પાકીટ પડી ગયું. આ મિલ મજુરને મળ્યું. ખોલ્યું તો અંદર દશ હજાર રૂપિયા હતા. ખૂબ આનંદ થયો. આટલી મજુરી કંઈ ત્યારે માંડ રોટલો ને મરચું મળે છે. ત્યારે આ તો સહેજે મળી ગયા છે. મન નાચી ઉઠ્યું. હોંશભેર ઘેર આવે છે. પત્ની રોટલા બનાવવાની તૈયારીમાં છે. પતિને આનંદમાં ભેળ પૂછે છે, આજે તો બહુ આનંદમાં છો ? આટલો બધો શાનો આનંદ છે ? તે ભાઈ બધી વાત કરે છે. આજે દશ હજાર રૂપિયા મળ્યા છે. તારા માટે નવાં વસ્ત્રો અને આભૂષણો લાવીશ. દિવાળી નજીક આવે છે. મારા માટે નવો કેટ લાવીશ. બાઈ કહે છે “હરામનું” આપણને ન ખરે. એનું શીરનાયું પાકીટમાં છે ? આ સાંભળી પતિ કહે છે. “શા માટે પાછું આપવું ભેળએ ? મેં કાંઈ થોડી ચોરી કરી છે” ? બાઈ કહે છે. પાછું ન દઈ આવો ત્યાં સુધી મારે અન્નપાણી હરામ છે. તમને પણ ખાવા નહિ દઉં.” મેં શું કોઈનું ખીસ્સુ કાપ્યું છે ? કોઈના હાથમાંથી તફડાવ્યું છે ? “બાઈ કહે છે. રસોઈ નહીં બને, અનીતિનું ખાટલે પડી ખવાય અથવા કોર્ટમાં જાય પણ સુખે ખવાય નહિ. ન્યાય-નીતિ-અને પ્રમાણિકતાથી મેળવો. અણહકનું લેવાના ભાવ પણ ન કરો.

આ બાઈ જૈન નથી, છતાં એનો સિદ્ધાંત જુઓ. સત્ય પ્રત્યે કેટલો આદર છે ? તમારી સ્ત્રી તમને પૂછતારી ખરી ? રેશમી સાડી, બનારસી શેલા-હીરા-મોતી ને સોનાના સેટ-આ બધું ક્યાંથી લાવો છો ? મારા માટે આવું પાપ શા માટે બોદાશે છો ? કેટલા કોશેટા મરે ત્યારે એક રેશમી સાડી તૈયાર થાય ? જ્ઞાની કહે છે, આ બધા પાપમાંથી મુક્ત થાવ. સાચી ધર્મપત્ની હોય તે પાપ કરતાં અટકાવે અને કહે કે, બે ટંક ખાવા નહિ મળે તો એક ટંક ખાશું પણ અણહકનું લાવશો નહિ આ ભાઈ ઘેરથી નીકળી જાય છે અને રેડીમેઇડવાળાની દુકાને પહોંચે છે. એક કેટ ૪૦ રૂપિયાની કિંમતનો ભેળો અને ગમી ગયો. ત્યાં પત્નીના વચનો શું છે. હરામનું ખપશે નહિ. કેટ મૂરીને ચાલ્યો. વેચનાર કહે છે ૩૦ રૂ.માં લઈ જાવ. તમારો કેટ તો કેવો જુનો અને ફાટી ગયો છે. આ પહેરશો તો કેટલો શોભશે ? પણ લીધા વિના તે ચાલતો થયો. પછી સાડી ખરીદવા મોટા સ્ટોરમાં ગયો. સાડી પસંદ કરી ત્યાં પત્નીના વચનો ભણે સંભળાયા, ત્યાંથી પણ ખાત્રી હાથે પાછો ફરે છે. અને ઘેર આવે છે. પત્ની પૂછે છે ક્યાં ગયા હતા ? જા. દઈ આવ્યા ? ના, જાવ જલ્દી દઈ આવો. તે કહે છે, ખૂબ થાકી ગયો છું. એલીસબ્રીજ પૂલની પાછળ જગમોહનદાસનો બંગલો છે. એટલે બધે દૂર અત્યારે હું કેવી રીતે જાઉં ? સવારનો જમ્યો પણ નથી, દેવા મોકલતા તને ક્યા નથી આવતી ? આવો જવાબ આપે છે છતાં તેની પત્ની દેવા જવાનું વચન લઈને જમાડીને મોકલે છે. અંતે તેને જબું પડે છે. તમારે આવી સ્ત્રી હોય તો તમે પણ સીધા થઈ જાવ ને ? જેરામ

પાસે સરનામું છે તેથી મકાન મળી ગયું. ત્રણવાર આશુ' ખખડાવે છે ત્યારે બહેન ખારણું ખેલે છે. આનો વેશ જોઈને કહે છે. આવા ને આવા બીખારા ચાલ્યા જ આવે છે, બા ચાલ્યો બા ! કાંઈ રાંધ્યું નથી.” તે પુછતી પણ નથી કે તું શા માટે આવ્યો છે ? જેરામ કહે છે. બહેન લેવા નહિ દેરા આવ્યો છું. તમારા પિતા અંદર હોય તો બોલાવો. બહેન અંદર જાય છે, દિવાનખાનામાં બધા ચા-નાસ્તો ઉઠાવી રહ્યા છે ત્યાં જઈને કહે છે. બાપુજી ! કોઈક તમને બોલાવે છે. “પિતા કહે છે કેણુ છે ! તું જ પતાવી દે ને !” પિતાની આજ્ઞા થતાં તે બહાર જાય છે અને કહે છે “તારે જે કામ હોય તે મને જટ કહી દે. મારે મોડું થાય છે.” બોલવામાં પણ કેટલી અસહ્યતા છે ? જેરામ પાકીટ ખતાવી પુછે છે આ પાકીટ તમારું છે ? પાકીટ જોતાં ધ્રાસડો પડ્યો આ તો મારું જ પાકીટ છે, ક્યારે પડી ગયું હશે ? તે બહેન કહે છે હમણું બહાર ઉભો રહેજે, હું આપું છું. જેરામને એમ કે કાંઈક બક્ષીસ આપશે, જે લેવાની તો મારી સ્ત્રી ના નહિ જ પાડે”. રાહ જોઈને ઉભો છે. બહેન રૂ. ગણીને આવ્યા. બરાબર છે-એક રૂ. પણ ચોછો થયો નથી. પોતાના આટલા પૈસા એમ ને એમ સુપ્રત કરનારનો આભાર પણ ન માન્યો. આદર-સત્કાર પણ ન કર્યો. એક સોનેરી પોકેટમાં એકું જુકું ભરીને લાવી અને કહ્યું “આ લે લઈ બા અને ખાજે.” આને તો એમ કે કેવી સુંદર મીઠાઈ આપી હશે, પણ ખોલીને જોયું ત્યાં તો વધેલું ને એકું જુકું હતું. બહેન, મારે નથી જોઈતું, આ પાછું લઈ લેજો એમ કહી ચાલ્યો જાય છે. ઘરના કોઈજોવા પણ નથી આવતાં. થોડા રૂ. આપવાની પણ વૃત્તિ નથી જાગતી. બીજો કોઈ લઈ ગયો હોત તો ! નાહી નાખન ને ? જેરામ ઘેર આવે છે. પત્ની પૂછે છે “ઘર મળી ગયું ? પાકીટ લઈ આવ્યા ને ? ‘હા’ લઈ આવ્યો. પણ કાંઈ ઈનામે ય ન આપ્યું.” જેરામે પત્નીને કહ્યું હજુ તમારે બક્ષીસ જોઈએ છે ? આપણો શુભ ભાવ એજ પ્રશસ્ત છે. બક્ષીસની શી જરૂર છે ? તમારે પણ ત્રીજા વ્રતમાં આવે છે ને ‘ધડી વરતુ બણીયાતી બાણી ઇત્યદિક મોટકું અદત્તાદાન લેવાના પર્યખાણુ.’ પૃથ્થકરણ કરીને વિચારો તો ખ્યાલ આવશે. પડેલી વસ્તુ ધણીને ન આપે તો પણ અદત્તાદાન લાગે છે. કાળથી સમયની વાત બતાવે છે. નોકરને આટલા વાગ્યે છુટો કરવાનો છે ને ન કરો. પહેલી તારીખે પગાર ચૂકવવાનો હોય ને લેરા આવે તો આંટા ખવરાવે હમણું નહિ પછી આપીશ. એમ ખોટી રીતે હેરાન કરે. વધારે સમય સુધી તેની પાસે કામ લઈ પગાર એટલો જ આપે. આ બધા કાળથી અદત્તાદાન પ્રકારો છે. પાંચ મીનીટ મોડો આવે તો પગાર કાપી નાખે. તો જેનો પગાર પર જ આધાર છે એના તો ગળા પર જ કાતર પડે ને ? ઉપાશ્રયનો નોકર હોય, તેને પગાર ઉપાશ્રયમાંથી મળે ને કામ ઘરનું કરાવે તો ચોરી લાગે છે. ભાવથી કેટલાકને નામ કમાવાની ભાવના હોય છે. એક માણસે સાધર્મિક ફંડમાં અમુક રૂપિયા નોંધાવ્યા. અને કહ્યું. લખો ‘એક સદ્ગૃહસ્થ તરફથી ૧૦૦૦ રૂ.’ પછી બીજો કહે, જે સદ્ગૃહસ્થે ૧૦૦૦ રૂ. લખાવેલા ને, એ તો મારા હતા !

કવિતા-ગાયનો કોઈકતા બનાવેલા હોય તે નામ કાઢી પોતાનું લખી નાખે, ને મારું બનાવેલું છે એમ બતાવે. બીજાના નામ પર પોતાને ચરી ખાવું છે. મારી પ્રશંસા યાય, હું સારા કહેવાઉં, આ બધી ભાવથી ચોરી છે. દ્રવ્યથી ચોરી કરવી નહિ, કરાવવી નહિ, અનુભવન આપવું નહિ દેવથી આખા લોક-પ્રમાણે અને કાળથી જાવ જીવ સુધી, ભાવ થકી ૯ કોટીએ પરચખાણુ સાધુને હોય છે

શ્રાવકોને સગાં-સંબંધી, વ્યાપાર સંબંધી તથા નીલરમી વસ્તુ ઉપરાંત અદત્તાદાન લેવાનાં પરચખાણુ હોય છે. કોઈની ચોરી કરવાના ધંધા ન હોય.

મનસુખલાલ નામનો એક યુવાન છે તે ગાડી-પાવો-ઘડીયાળ-ચરમા વગેરે ઘણી જાતનાં રમકડાં લઈ તેની બહેનને ત્યાં જાય છે. પ્રાંગણમાં બહેનનો ત્રણ વર્ષનો બાળો રમતો હોય છે, તેને નવા નવા રમકડાં રમવા આપી ખુશ ખુશ કરી દે છે. થોડીવારમાં તેની બહેન બહારથી આવે છે. બાળો દોડતો દોડતો માની ગોદમાં ભરાઈ જાય છે. અને એની કાલીથેડી ભાષામાં માતાને કહે છે, બા....બા.... મનસુખમામા આવ્યા. મામા અ.વ્યા. રમકડાં લાવ્યાં. આ સાંભળી માતા બાળકને કડક શબ્દોમાં કહે છે. “બખરદાર, એ રમકડાં તેં લીધા છે તો....લઈ દે મામાને પાછા.” મનસુખભાઈ તો બહેનના શબ્દો સાંભળી સ્તબ્ધ જ બની જાય છે. બહેન, તું આ શું બોલે છે? હું તારા ભાઈ છું. તું મારી એકની એક વિધવા બહેન છે. તને મદદરૂપ થવું, તારા બાળકને જોઈતી વસ્તુ પૂરી પાડવી એ તો મારી ફરજ છે. તને મારા પ્રત્યે એટલું બધું શું હુખ લાગ્યું છે કે રમકડાં લેવાની પણ ના પાડે છે? ભાઈએ બહેનને હુઃખી દિવે પૂછ્યું. બહેન જવાબ આપે છે. “ભાઈ, તું ચોર છે. કોઈના ખિસ્સા કાપે છે, કંઈકને હુઃખી કરે છે. કંઈકને ધન વિહોણા કરે છે. કંઈકની આંતરડી કકળાવે છે. પૈસા જતાં કંઈકનાં મૃત્યુ પણ થઈ જાય છે. એટલે તું પરોક્ષ રીતે ખૂની પણ છે. આવું અનીતિનું નાણું મારે ન જોઈએ. એ લેવાથી મારી બુદ્ધિ પણ અગડે. હું તો શ્રમ કરીશ. દળણા દળીશ, કોઈનાં પાણી ભરીશ, પણ હરામનું તો નહિ જ લઉં. આ બહેનની વાત સાંભળી ભાઈ કહે છે. “બહેન હું ચોરી તો કરું છું. એટલે ચોર તો ખરો પણ ખૂની કેવી રીતે તે સમજાતું નથી.” આમ ભાઈ બહેનનો સંવાદ ચાલે છે. ત્યાં ઉપર મૃત્યુની પોકરમણ પડે છે. અને જણ સ્થંભી જાય છે. થોડીવાર પછી બહેન કહે છે ભાઈ! ઉપરવાળા એક ગરીબ કુટુંબનો પુત્ર ગુજરી ગયો, તે બિમાર હતો. પણ ઘરની પરિસ્થિતિ એટલી બધી નાજુક હતી કે દવા કરાવવાના પણ પૂરા પૈસા ન હતા. દિવસે દિવસે માંદગી વધતી ગઈ. તેની માએ પોતાની મગમાળા વેચી નાખી. તેના ૨૦૦ રૂ. આવ્યા. તે લઈ પુત્ર સાથે પિતા રાજકોટ જઈ રહ્યાં હતાં. રસ્તામાં ગાડી બદલાવતાં ખીરસું કપાણું. કાંઈ ખબર ન પડી. પણ દવાખાને પહોંચ્યા અને પૈસા માટે અંદરના ખિસ્સામાં હાથ નાખ્યો ત્યાં રૂપિયા નહિ. આ વખતે તેમના દિલને કેટલો ધ્રુસકો પડ્યો

હશે, તે તો એ અને એને લગવાન બે જ બાણી શકે ને? સરકારી દવાખાનામાં દિકરાની તબિયત બતાવી. ડોક્ટરે દવા ઉતારી આપી પણ ગરીબ માણસને પૈસા વિના દવાની સગવડતા ક્યાંથી મળે? ચાર દિવસ પહેલા જ પિતા પુત્ર પાછા આવ્યા, અને આજે એ ગરીબનું રત્ન કાળે ઝુટવી લીધું. હવે તું જ કહે, જેણે તે ગરીબનું ખિસ્સું કાપ્યું હશે તે ખૂની ખરો કે નહિ? અત્યારે તેના માતાપિતાને પણ કેટલું દુઃખ થતું હશે કે પૈસાના અભાવે અમે દવા કરાવી શક્યા નહિ. અને પુત્ર શુજરી ગયો. આ સાંભળી ભાઈ કહે છે “ખેન! એ ખિસ્સું કાપનાર હું જ હતો ખરેખર! તું કહે છે એ સાચું છે. હું ખૂની છું, હુંટારો છું. આવા તો મેં અનેક પાપો કર્યા છે. એક મજૂરે કાળી મજૂરી કરી ૫૦ રૂ. ભેગા કર્યા, તેના પિતાને મનીઓર્ડર કરવા જતો હતો ને મેં તફડાવી લીધા. એક ખેડૂત પોતાની ખ્યારી બાળકી માટે ઝાંઝરી ખરીદીને ઘર તરફ પ્રયાણ કરતો હતો. મેં ખિસ્સું કાપ્યું અને ઝાંઝરી લઈ લીધી. એ ખેડૂત કેવો હેંશભેર જઈ રહ્યો હતો. ઘર જઈ ઢિકરીને ઝાંઝરી આપવા ખિસ્સામાં હાથ નાખ્યો હશે અને ઝાંઝરી નહિ મળી હોય ત્યારે એને કેવો ધ્રાસકો પડ્યો હશે? અરે....રે, મારાં તો કેટલાં પાપોને, કેટલાં આવા ગોઝારા પ્રસંગોને યાદ કરું! ખેન! આજે મારી આંખ ઉઘડી ગઈ છે. મને મારા દુષ્કૃત્યોનો ખૂબ પશ્ચાતાપ થાય છે. હવે આવા પાપ કહી નહિ કરું. તું મારી સાથે ચાલ. આપણે ઉપરવાળાને ૨૦૦ રૂપિયા આપીએ.” મનસુખલાલ ૨૦૦ રૂ. આપી આવે છે. ખેનનાં સંજો ભાઈ સુધરી બચ છે. બેન નીતિવાળી અને પ્રમાણિક હતી. અને પોતાનામાં દંડ રહી તો ભાઈ પર કેવી અસર પડી? ભાઈનું જીવન સુધર્યું. ને આજે તો સીંદ્રથી ચોરી કરે, પૈસા મેળવેને બોલે કે, લખો મારા પાંચ હજાર, દશ હજાર રૂપિયા. ઉપાશ્રયનું મકાન બંધાવવાનું છે. ૪૦ હજાર રૂ. આપે તેનું નામ લખાશે. તો લખાવી દો ને? પણ આ નાણું ક્યાંથી આવ્યું? કેટલાની આમાં હાથ છે. એ કહી વિચાર્યું છે? એના કરતાં ન્યાય-નીતિથી આવતું આજ મેળવી જીવન ચલાવનાર ધર્માદામાં ફક્ત પાંચ જ રૂ. આપે, છતાં તે શ્રેષ્ઠ છે. ચોરી કરવા જેવી નથી એવું હૈયે બેકું? ‘હા’ આ માત્ર જીભથી જ હા પાડી દેવાથી પતી જવાનું નથી. હૈયાને આ વાત સ્પર્શી બચ તો એને આચરતા વાર નહિ લાગે. માટે બોધ સાંભળીને હૃદયમાં ઉતારો. અને જીવનમાં નક્કી કરો કે મારે ચોરી કરવી જ નથી. અનાસક્ત ભાવ કેળવો. ભગવાન, સાધુને પણ કહે છે “સાહમ્મિયણં તેણં કરેમાણે” તથા અન્ય ધર્મીનું લઈ લેવું તે ચોરી છે. તે આક્રમ પ્રાયશ્ચિત્તનો અધિકારી બને છે. તેને ગંદછથી બહાર મૂકવામાં આવે છે. અથવા તેનાથી આહાર પાણી જીવન કરવામાં આવે છે. ચોરી ખરાબ છે. ચોરી કરવી તે ખુરી ટેવ છે. હજી પણ વિશેષ અધિકાર અવસરે કહેવાશે.

આસો સુદ ૨ મંગળવાર તા. ૨૧-૬-૭૧

અનંત ઠરણના સાગર ભગવાન મહાવીર દેવે બધા માનવના હિતને અર્થે પાણીની પ્રરૂપણા કરી. અહીં નિષધકુમારનો અધિકાર ચાલી રહ્યો છે. તે ભગવાન પાસે ત્રીજા માનો સ્વીકાર કરી રહ્યા છે.

જેને જન્મ, જરા, મરણના દુઃખથી આધિ, વ્યાધિ અને ઉપાધિમાંથી મુક્ત થવાની તમન્ના છે તે વીતરાગ માર્ગનો સ્વીકાર કરી રહ્યા છે. જેને દુઃખ દુઃખરૂપે ભાસ્યું જ નથી. અનાદિકાળથી આ સંસારમાં પરિભ્રમણ કરી રહ્યો છે. પણ એનો કંટાળો આવ્યો નથી. એને વીતરાગનો માર્ગ રૂચતો નથી. સંસારના બચકર દુઃખો અનુભવવા છતાં થોડી રાગમાની મજા મળે ત્યાં સંસારના દુઃખને વિસરી બાંધે છે. અને આત્મા લોળવાઈ બાંધે છે. પોતે જ અદુભવેલી પ્રતિકુળતાને એ ભૂલી બાંધે છે. ઓપરેશન કરતી વખતે દહીંને કલોરોફોર્મ સુંઘાડવામાં આવે છે. પછી ઓપરેશન કરે છે. કલોરોફોર્મની અસરને કારણે દુઃખ હોવા છતાં દુઃખનો અનુભવ થતો નથી. તેમ જીવના પુન્યના ઉદયથી મળી જતાં કોઈ અનુકુળતાના સુખનું કલોરોફોર્મ ચડી બાંધે છે, એટલે એ દુઃખમય સંસારના દુઃખોને વિસરી બાંધે છે.

સવારમાં ટાઈમસર ઉઠાઈ ગયું. કડક ચાનો કપ અને મનગમતો નારતો મળ્યો. નહાવાનું પાણી તૈયાર હોય, ને કપડાં ઇસ્ત્રીબંધ મળ્યા. બસ, બાણે બધું દુઃખ ભૂલાઈ ગયું. દ્રેઈને મળતાં બહુ વાર લાગી, એટલે કંટાળ્યો, હુકાને ત્રણ કલાકથી બેઠો છે, પરંતુ એક પણ શાહક આવ્યું નથી, એટલે મનમાં દુઃખી થતો હતો. ત્યાં જ એક શાહક આવ્યો ને ૫૦૦ રૂપિયાનો વકરો થયો. ત્યાં બોલું બધું દુઃખ ભૂલાઈ ગયું. સંસારના દુઃખ, મનના તાપ અને હૈયાના સંતાપ કોઈથી અભણ્યા નથી. છતાં એને સુંવાળો પંથ માનીને જીવ દોડી જ રહ્યો છે. અને પોતાની સાધનાને ભૂલી ગયો છે, પણ મહાપુરૂષો કહી રહ્યા છે કે અરે બાઈ ! જરા ઉભો રહે. આ બધી દોડધામમાં તારી સાચી સાધના રહી બાંધે છે.

બે ભાઈઓ જઈ રહ્યા છે. એક મોટી આંખાની વાડી છે. તેમાં આંખાના ઘણાં વૃક્ષ છે. આગળ જતાં ઘણાં જ કેળના ઝાડ છે. એવી આગળ ગયા ત્યાં કેટલાક ગુલાબના છોડો ઉગેલા છે. આ બેઈને એક ભાઈએ આનંદ વ્યક્ત કર્યો કે અરે બાઈ ! કેવી હરીબરી વાડી છે ! ત્યારે બીજો કહે છે, અરે બાઈ ! આમાં શું રાજ થવાનું ? ઝાડ તો ઘણાં જ

છે, પણ તેના પર કળ એકેય નથી. માત્ર જાડ કે અસંખ્ય પાંદડાથી શું રાજ થવાનું ? એમ જીવને પુન્યના ઉદયથી ધન, માલ-મિલકત કે પુત્ર-પરિવાર મળી જાય, પરંતુ સાધનાના કળરૂપે, આત્માની સાચી શાંતિ, સુખ કે સંતોષ ન મળે તો બાહ્ય પદાર્થોમાં શું રાજ થવાનું ? આત્માનું સુખ, શાન્તિ કે આબાહી મેળવવા માટે ભગવાને બે પ્રકારનો ધર્મ બતાવ્યો છે. શુદ્ધરથ ધર્મ અને સાધુ ધર્મ. સાધુ ધર્મ શ્રેષ્ઠ ધર્મ છે. પણ જેને જેવી કિંમત આપવાની શક્તિ હોય તેવી તે વસ્તુને ખરીદી શકે છે. સંયમ એટલે સમ્યક્ પ્રકારે ઇન્દ્રિયોને નિયમમાં લેવી તેનું નામ છે સંયમ.

આ એક બે દિવસ કે ચાર છ દિવસની વાત નથી. આ તો બવજીવ સુધીનું મહાવ્રત લેવાનું છે. આ અતિ કઠિન તપશ્ચર્યા છે. આ કાંઈ હાલી-મવાલી કે માયકાંગણાનું કામ નથી. આ તો શૂરવીર ને ધીરનો માર્ગ છે. ખાંડાના ખેલ ખેલવાના છે, પૂરતી કિંમત ચૂકવવાની છે.

અગ્નિં વણિર્ણિ આહિયં ધારેન્તિ રાઙ્ગિયા રૂઢં ।

एवं परमा महत्त्वया अस्त्राया उ सगृह्य भोग्यं ॥

મહાન કિંમતી એવા રત્ન વેચવાવાળો રજવાડામાં કાં તો ધનાઢય શ્રીમંતો વસતા હોય ત્યાં વેચવા જાય છે. કારણ કે રત્ન ખરીદવાની ત્રેવક એને છે. પૂરી કિંમત એ આપી શકે છે અને મૂલ્યવાન રત્નો ખરીદી શકે છે. એમ પાંચ મહાવ્રત અને છઠ્ઠા રાત્રિભોજન-ત્યાગરૂપ રત્નને પણ શૂરવીર પુરુષો ખરીદી શકે છે. તમારે તો એક કંદમૂળની બાધા લેવી હોય તો પણ એમાં કેટલીય છૂટ રાખો. આદુનો રસ તો પીવો. ભેઈએ, એટલે આદુની છૂટ. તખીયત ઠીક ન હોય તો લસણની ચટણી કઢાય વાપરવી પડે એટલે એની છૂટ. અને બાકીનામાં સાજે-માંદે છૂટ, ગામ-પરગામ છૂટ. અરે ભઈ ! સાજે છૂટ અને માંદેય છૂટ, ગામમાં છૂટ ને પરગામમાંય છૂટ ! તો બાધા ક્યારે ? મૃત્યુ થાય પછી ? એક વ્રત રહ્યો, પણ અડગ નિશ્ચય અને મક્કમતાપૂર્વક એનું પાલન કરો.

“કોઈ છુરા કહો યા અરજા લક્ષ્મી આવે યા બાવે,
લાખો વર્ષો તક જીવું યા મૃત્યુ આજ હી આ બાવે,
અથવા કોઈ કૈસા હી ભય યા લાલચ દેને આવે,
તો લી ન્યાય માર્ગ સે મેરા કહી ન પગ ડીગને પાવે.”

વ્રત લીધા પછી કોઈ વખાણે કે વખેડે, લાખો રૂપિયા આવે કે જાય, કોઈ ભય આવે, દેવતાના ઉપસર્ગો આવે કે કોઈ ગમે તેવા પ્રલોભનો બતાવે, મૃત્યુ આજ આવે કે વર્ષો સુધી જીવું, પણ મારી પ્રતિજ્ઞામાંથી એક પણ પગલું પાછો હંકવાનો જ નથી, આવો

મહત્તમ નિષ્ફળ, પ્રતિજ્ઞા લેતાં પહેલા કરવો જોઈએ. પ્રતિજ્ઞા લીધા પછી ખૂબજ સાવધાની રાખવી જોઈએ. સાધુ બન્યા પછી પણ બહુ જ ઉપયોગ અને સાવધાનીપૂર્વક ભવતો હોય અને તે પોતાની સાધનામાં જ મસ્ત હોય. દુનિયાના માન-પાન-ખાન-પાન કે ગાન તાનની એને પરવા ન હોય.

એક વખત. એક વૃક્ષ નીચે એક મુનિ કાઉત્સગ ધ્યાનમાં ઉભા છે. ત્યાંથી ચાર યુવાનો નીકળ્યા. તેને થયું કે અરે, આવી યૌવન નીતરતી કાયા છે એણે લોગને ટાણે આવો યોગ કેમ સ્વીકાર્યો હશે? મનની કુતુહલતા વધી ગઈ ને આરે તો એકા મુનિની સામે. થોડી વારે મુનિએ ધ્યાન પાડ્યું ત્યારે પેલા યુવાનોએ પ્રશ્ન કર્યો :- અરે મુનિરાજ ! આ લોગને ટાણે યોગ કેમ લીધો છે? આ વય તો સંસારનાં સુખ-લોગ માણવાની છે, એમાં વળી આ ઘેલું કયાંથી લાવ્યું?

ત્યારે મુનિ જવાબ આપે છે, કે બાઈ, મુનિઓથી પૂર્વની વાત યાદ કરાય નહિ, પણ તમારી આટલી ઉત્સુકતા છે એટલે હું તમને મારીક હાની સંભળાવું છું.

“હું એક ધનાઢય શ્રીમંતનો પુત્ર હતો. ઘણાં સુખ અને લાડમાં મારો ઉછેર થયેલો, એની સાથે સાથે ધર્મના સંસ્કારોનું પણ સિંચન થયેલું. નાનપણથી મને એમ સમજાવવામાં આવ્યું હતું કે જો બાઈ ! ધન-વૈભવ વગેરે બધું પુન્યના ધરની લેટ છે. પુન્ય આવે એટલે એ આવે અને પુન્ય ચાલ્યું જાય એટલે એ પણ ચાલ્યું જાય. એમાં મનને જરા પણ હર્ષશોક ન થવા દેવો.

નવ તત્ત્વની જેને યથાર્થ શ્રદ્ધા છે તે માણસ ગમે તેવી પરિસ્થિતિમાં પણ પોતાની પ્રસન્નતા જાળવી શકે છે. જે વસ્તુ પર પોતાનું કાંઈ ચાલવાનું જ નથી ત્યાં ખોટો અફસોસ કરતાં જ નથી. ધર્મને પામેલા માણસને વૈભવના ઢેર મળી જાય તો કુલાતા નથી. એરકન્ડિશનની ઓરડીમાં બેઠેલો માનવી ઠંડક અનુભવતો હોય છે ત્યારે એ એમ માનતો હોય છે કે જાણે આખા જગતમાં બધે આવીજ ઠંડક હશે. પણ આ એની ભૂલ છે. જેવો ઓરડીની બહાર નીકળશે એવો જ એને ઉની લુનો સ્પર્શ થવાનો છે એમ પુન્યની છાણા ઉડતી હોય ત્યારે માનવી સારી દુનિયાનું ભાન ભૂટી જાય છે પણ જે ધર્મ પામ્યો છે એ તો સમજે છે કે આ તો પુન્યની એરકન્ડિશન ઓરડી છે. એમાં એકા છીએ ત્યાં સુધી ઠંડક છે. જેવા પુન્ય ખલાસ થયા કે પાપની ઉની લુનો સ્પર્શ થવાનો જ છે.

“હું સુખમાં ઉછર્યો, પણ સંસ્કાર સાથે ઉમર વધતી ગઈ. ભણીગણીને તૈયાર થયો. પિતાશ્રીએ કહ્યું, બાઈ ! હવે તું થોડું થોડું પેઢીનું કામ સંભાળતો થા. તો મારે બોલે એવો. મેં પિતાશ્રીની આજ્ઞા શિરોમાન્ય કરી. ધંધામાં કુશળ બન્યો. માતૃપિતાં કર્તવ્યપરાયણ હતાં. કર્તવ્યપરાયણતા અને મોહમાં ફેર છે. મોહ છે ત્યાં આસક્તિ છે.

આશા-વાસના-લાલસા છે. અને છેવટે દુઃખ છે. પરંતુ કર્તવ્યપરાયણતા છે ત્યાં આશા, આસક્તિ કે વાસના નથી. પરંતુ કાર્ય કર્યાના આનંદ છે. અને કાર્ય કર્યા પછી પણ એનાથી વિરક્ત બની જાય છે.

અચાનક પિતાશ્રીને માંદગી આવી, ત્રણ દિવસની દૂંકી માંદગી ભોગવીને તેઓ પરલોક-પ્રયાણ કરી ગયા. અને એ પછી દોઢ મહીને માતાનું પણ મૃત્યુ થયું. સુખી સંસાર સુનો બન્યો. પણ જે ધર્મ પામ્યો છે એ તો સમજે છે કે આ બધો પંખીમોળો છે. વૃક્ષ ઉપર સાંજે ચારે દીશાએથી પક્ષીઓ આવીને બેસે છે.

“કોઈ ક્યાંથી કોઈ ક્યાંથી એક વૃક્ષની ડાળે,
પંખીડા આવીને બેઠાં કોઈ ડાળે કોઈ માળે,
પ્રભાતના પચરંગી રંગે, જતાં સહુ વિખરાઈ જતાં,
આ જગ પંખીનો મોળો, કેમ રહેશે સદૈવ ભોળો....આ.”

પંખીઓ કોઈ ડાળે બેઠા અને કોઈ માળે બેઠા. જ્યાં અરુણોદય થયો ત્યાં પંખીઓ કલરવ કરવા લાગ્યા અને સહુ જુદી જુદી દીશાએ ઉડી જાય છે. એમ આ સંસારમાં જુદી જુદી ગતિમાંથી જીવો આવ્યા છે. કોઈ ગાંધી છે, કોઈ સંઘવી છે, કોઈ શાહ છે. એમ જુદાં જુદાં કુટુંબમાં લેગા થયાં, અને આયુષ્ય પુરું થાય એટલે સહુ સહુને પથે પડે. આવું સમજનારને વિયોગનું દુઃખ સતાવતું નથી.

એક શેઠ હંમેશા વ્યાખ્યાનમાં ટાઈમસર આવતા. એક દિવસ તેઓ ખહુ મોડા આવ્યા. વ્યાખ્યાન બાદ ગુરૂ મહારાજે પૂછ્યું કે આજ કેમ મોડા આવ્યાં? તો કહે સાહેબ! એક મહેમાનને વળોટાવવા ગયો હતો એટલે મોડું થયું. બાજુમાં ઉભેલા બાઈએ કહ્યું, સાહેબ! આજે એને ૨૦ વરસનો દિકરો ગુજરી ગયો, એની કિયા પતાવવા ગયાં હતાં, એટલે મોડું થયું. જુઓ, કર્તવ્યપરાયણ માણસો કેટલા પ્રસન્નચિત્ત રહી શકે છે?

જ્યારે અસાની જીવો કેટલો કલ્પાંત કરે, રડે, ખાય-પીએ નહીં. જ્ઞાની પુરૂષ કહે છે કે Why do my-my? શા માટે મારું મારું કરો છો? I and my and me આ ત્રણ વસ્તુ છેડો. ‘હું આમ ને હું આમ’ એ હુંપદ છેડો. મને તો આ ગમે અને મને તો આ નોઈએ એવું બધું છેડો. આ બધો સ્વાર્થમય સંબંધ છે એમ સમજે તો તેના વિયોગમાં દુઃખ ન થાય.

“મારા માતૃપિતાના અવસાન પછી ધીમે ધીમે પરિસ્થિતિ પલટાવા લાગી. વેપારમાં ખોટ ગઈ, ધંધો મોળો પડ્યો, કમાણી ઘટતી ગઈ. પુણ્ય પરવાયું”, પણ પત્ની સુશીલ હતી. એ ખૂબ આશ્વાસન આપતી. હું પણ ધર્મ પ્રત્યે શ્રદ્ધાવાળો હતો, એટલે પરિસ્થિતિ

ધચાવતો ગયો. પણ ધીમે ધીમે એવી કદેાડી હાલત આવી કે ઘરબાર-દુકાન બધું વેચાઈ ગયું, દરદાગીના ગયાં. એક ઝુંપડામાં નિવાસ કર્યો. અત્યાર સુધી અનેક સગાં-સંબંધીઓ હતાં પણ ગરીબીમાં સહુ દૂર થયાં. એની પાસે જઈએ તોપણ ન ગમે.

“ પૈસાવાળાની પાસે ઉભે તો ગણે લાજ ઘટેલી,
અનેક વચનો કહે અળગો કરવા હીયે ધક્કેથી ધકેલી રે,
આવે ગરીબી ઘેલી ગુણીને ગુણીન બનાવે રે.”

પૈસાવાળાની પાસે જઈએ તો એના પોઝીશનમાં પંકચર પડી જાય. એટલે એ આવેથી જ લાઇન બઢલી નાખે. નોકરી માટે શોધ કરી. પણ નોકરીયે ન મળી. હું, મારી પત્ની અને પુત્ર ત્રણના પેટ ભરવાની મુંઝવણ ઉભી થઈ. જ્યાં ત્યાં મહેનત મળુરી કરી સાંજે માંડ આઠ બાર આના મેળવતો અને એમાં અમારું ગુજરાન ચાલતું. એક દિવસ પત્ની બીમાર પડી. તાવ ચડવા લાગ્યો. પણ ડોક્ટરને બોલાવવાના કે દવાના પૈસા મારી પાસે હતાં જ નહીં. તે દિ' મારી મુંઝવણ વધી ગઈ. હવે શું કરવું? એ પ્રશ્ન વારંવાર ઉઠવા લાગ્યો. બીજો દિવસ પણ એવો જ ગયો. ત્રીજે દિવસે હું એવા નિર્ણય પર આવ્યો કે હવે ચોરી કરીને મેળવવું, એ સિવાય બીજો કોઈ ઉપાય નથી. પણ અંતર મન ના પાડતું હતું.

એક માણસ પરિશ્રદની લાલસાથી ચોરી કરે છે, જ્યારે એકને ચોરી કરવાની ઇચ્છા નથી. છતાં પણ પેટની ભુખ સંતોષવા ચોરી કરવી પડે છે. આંતરમન અને બાહ્યમનનું યુદ્ધ ચાલ્યું. પણ પરિસ્થિતિએ બાહ્યમનની જીત કરાવી. પત્નીને તાવમાં રિખાતી સુકી હું ચોરી કરવા ચાલ્યો. કદી નહીં કરેલું કાર્ય કરવા જતાં પગ ધ્રુજવા લાગ્યા. હૃદયના ધબકારા વધી ગયા.

એક બંગલાની પાછળની વંડી ઠેકીને અંદર ગયો. છુપાતા પગે આગળ વધ્યો. નસીબજોગે એક બારી ઉઘાડી હતી. ત્યાંથી અંદર ગયો. એજ રૂમમાં તિજોરી હતી. હીંચકા સાથે ચાવીનો ઝુડો લટકતો હતો. આસ્તેથી તિજોરી ખોલી. અંદર તો હીરામોતી, સોનારૂપાના અનેક દાગીના હતાં. પણ મારે પરિશ્રદ વધારવા ચોરી નહોતી કરવી. ફક્ત એક બંગડી લઇને તિજોરી બંધ કરી. ત્યાં તો બહાર ખુમાખુમ થવા લાગી. ઘરમાં સુતેલા શેઠાણીને જગાડ્યાં કે જરા-તપાસ કરો, અંદર કોઈ માણસ ઘુસ્યો છે. શેઠાણી કહે તમે શાંત થાવ, હું તપાસ કરું છું. બાઈ અંદર આવી. હું તો થરથર ધ્રુજતો હતો. ગભરાઈ ગયો. બાઈના પગમાં પડી કહ્યું, બાઈ, મેં એક જ બંગડી લીધી છે. બાઈ સમજી ગઈ કે આ કોઈ દુઃખિયારો લાગે છે. બાઈએ કહ્યું : બાઈ! ગભરા મા. આ પલંગ પર સુઈ જા. ચાદર ઓઢાડી લીધી. બહાર જઈને કહે એ તો શેઠ છે. હું ઉંઘી ગઈતી અને ઝાંપો બંધ હતો, એટલે એ વંડીએથી અંદર આવ્યા. બીજું કોઈ નથી. માણસો ચાલ્યા ગયાં.

બાઈ અંદર આવી. મેં એની માફી માગી. મારાથી રહી જવાયું. મારી કંઈ કહાની મેં એને સંભળાવી. એ સાંભળી બાઈની આંખમાં પણ આંસુ આવી ગયાં. કેટલાંક પૈસેટકે સુખી હોય છે તો ધણીનું સુખ નથી. એ તો બહાર કયાંય પરસીમાં મોજ માણતા હોય છે. રાત્રે મોઝાવહેલા ઘેર આવતા હોય છે. જ્યારે આ ગરીબ છે, છતાં તેને પત્ની પ્રત્યે લાગણી કેટલી છે! બાઈ કહે છે ભાઈ! અત્યારે તું આ બંગડી ક્યાં વેચવા જઈશ? તારી પત્નીને તાવ છે તો એને જોઈતી દવા, દુધ, મોસળી વગેરે લઈ જા. અને પછી આ બંગડી વેચી એમાંથી આશુવિકા ચલાવજે. જ્યારે જરૂર પડે ત્યારે પાછો વિના સંકોચે અહીં આવજે. બાઈની લાગણી ને હૃમદ્દઈથી મારા હૃખી દિલને દિલાસો મળ્યો.

ત્યાંથી નીકળી હું ઘેર આવ્યો. આવીને જોઉં ત્યાં તો સખત તાવ ચડી જવાથી મારી પત્ની મૃત્યુ પામી ગઈ હતી. બાગક પછુ તરફડી તરફડી મરી ગયો હતો. આ દૃશ્ય જોતાં જ હું કંપી ઉઠ્યો. હતાશ થઈ ગયો. ત્યાં ને ત્યાં ખેસી ગયો. હાથમાંની ચીજો બાબુ પર મુકી મારા કિસ્મત પર હું પોકેપોકે રડ્યો. પણ ત્યાં આશ્વાસન દેનારું કે આંસુ લુછનારું કોઈ નહોતું. રહીરહીને થાક્યો, મારી મેજે મેં આશ્વાસન મેળવ્યું. હિંમત ઠેળવી. આબુઆબુમાંથી થોડા માણસો બોલાવી પત્ની અને પુત્રની અંત્યેષ્ઠિ ક્રિયા પતાવી ઘેર આવ્યો, પણ ઘર ખાવા ધહાતું હોય એમ લાગ્યું.

ખીજે દિવસે બંગડી લઈ હું બેનને ઘેર ગયો. એણે પૂછ્યું કેમ ભાઈ! મેં કહ્યું, બહેન! જે માટે હું બંગડી લઈ ગયો ત્યાં પહોંચું એ પહેલાં તો તેઓ ખંને મૃત્યુ પામી ગયાં. હવે હું આને શું કરું? બહેન કહે લઈ જા ભાઈ! તારે કામ આવશે. મેં કહ્યું, ના બહેન! હવે એ ન જોઈ એ. તમારી લાગણી માટે આભાર. ઘેર આવ્યો. ભુતકાળના એક એક દૃશ્ય નજર સમક્ષ ખડા થવા લાગ્યાં. ધર્મના સંસ્કાર તો મૂળથી હતાં. એમાં આવું બન્યું. જગતના ચડતીપડતીના વાયશ બધા જોયાં.

જગના સ્વરૂપો મેં સઘળાં નિહાળ્યાં, જુડી ભ્રમણામાં જન્મો વિતાવ્યાં,
સાચી શાંતિ તો ક્યાંયે ન લાધી, તુજને મળવાની લાગી રે માયા.
દર્શન દેને અંતર્યામી, મુજથી શાને રૂઝ્યો સ્વામી.

હે ભગવાન! અત્યાર સુધી જુડી ભ્રમણામાં હું ફસાયો હતો. પણ સંસારના નશ્વર સંબંધોનો જાત અનુભવ થયો. કયાંય સુખ કે શાંતિ મળી નહીં. સાચી શાંતિ અંતરમાં છે. છતાં બહાર વલખાં માર્યાં. એ ભુલ સમજણી અને હવે પછીની બાજુ મુધારવાનો નિષ્કર્ષ કરી મેં સંયમ માર્ગ સ્વીકાર્યો. આ છે મારી કથા. આ સાંભળી શુવાનોના હૃદય પણ દ્રવી ગયાં. મુનિને ધન્યવાદ કઈ તેઓ ચાલતા થયાં.

સાધુ બહાદુર બનીને નીકળે છે. મોહરાબને એવેજ ફેંકે છે કે આવ મારી સામે હવે મને એમાં પ્રીતિ નથી. સારામાં સારા આદ્ય પદાર્થ મારી સામે આવે તો હું જોઉં કે આ તો રિક્ષાઈન કરેલી વિષ્ટા છે. આમ વર્ણ-ગંધ-રસ-સ્પર્શ-શબ્દ દરેકમાંથી આસક્તિ થટી ગઈ. એ સાધક સાધનામાર્ગે વણથાલી કુચ કરે છે. કર્મ સામે જંગ ખેલી કર્મને ખેડેલે કરી નાંખી શાશ્વત સિદ્ધિ મેળવે છે. જે સાધુપણું નથી સ્વિકારી શકતાં તે ચોતાની નખખાઈ કબુલે છે. છતાં હૈયામાં સર્વવિરતી બનવાના ભાવ તો છે. પણ અત્યારે સર્વવિરતી નથી બનાવું, માટે દેશવિરતીપણું સ્વિકારી રહ્યા છે.

ભગવાન નેમનાથ, નિષધકુમારને ત્રીણું વ્રત સમજાવે છે. તેનો વિશેષ અધિકાર અવસરે.

વ્યાખ્યાન નં ૬૮

આસો સુદ ૩ બુધવાર તા. ૨૨-૯-૭૧

નિષધકુમાર, ભગવાન નેમનાથની વાણી સાંભળી રહ્યા છે. ભગવાનની વાણી અપૂર્વ છે. એ વાણીના ઝરણાં વહે છે. એ વાણી જગત જીવેના તાપ-સંતાપ અને પરિતાપ હરે છે. ‘વાણી તો ઘણેરી પણ વીતરાગતુલ્ય નહીં.’ છોટમવાણી, કબીરવાણી, પ્રીતમવાણી એવી તો ઘણી વાણી છે પણ વીતરાગની તુલનામાં એ ન આવી શકે.

નન્નત્ય ધરીસં વુત્તં જં લોણ પરમ દુઠ્ઠચરં ।

વિચ્છેદાણ માઈસ્સ ન ભૂયં ન ભવિસ્સઈ ॥૫॥ દશ. સૂ. અ. ૬

જે લોકમાં પરમ દુષ્કર છે. વિપુલ અર્થનું ભાજન છે. આવી વાણી મળવી અતિ મુશ્કેલ છે. પ્રબલ પુણ્યનો ઉદય હોય ત્યારે એ વાણી સાંભળવા મળે. જે જિનેશ્વર દેવનું સ્વરૂપ સમજતા નથી એને એમનો કેટલો ઉપકાર છે એ શી ખબર પડે. એમની વાણીમાં જોમ છે, તાકાત છે, પાવર છે. એ હૃદયનો પલટો કરાવી નાંખે છે. પથ્થરને પણ પાણી કરે છે. એમણે સંસાર અને મોક્ષના માર્ગનું સ્વરૂપ જોમ છે તેમ બતાવ્યું છે. કેઈ માણસ ચાલ્યો બંધ છે, એમાં જે રસ્તા આવ્યા. એક માર્ગ બહુ મુલાયમ દેખાય છે, પણ રસ્તામાં બંધકર સર્પો છે. બીજો માર્ગ જરા કાંટાકાંકરા કે પથ્થરવાળો છે. પણ પુરતી સલામતીવાળો માર્ગ છે. મુસાફર આ બેમાંથી કયો માર્ગ પસંદ કરશે? એમ સંસારનો માર્ગ ઉપરથી સારો, સુવાળો દેખાય છે, પણ પરિણામે ભલભલાના અરમાનોના

ચુરેચુરા થઈ જાય છે. સુખના ભંડારની અપેક્ષા ભલે રાખી હોય પણ ત્યાંથી સુખનો ભંગાર પણ નથી મળવાનો. બીજો માર્ગ છે મોક્ષનો. ઉપરથી વિષમ દેખાય છે, મુશ્કેલી આવે છે. પણ પરિણામે ત્યાંથી સુખનો ભંડાર મળશે. સંસારમાં સુખની સામગ્રી બધી મળી. મોટર-ગાડી, ખંગલા વાડી, સી-પુત્ર, પરિવાર બધું છે. દેખીતી રીતે સુખી છે. પણ હૈયામાં અતૃપ્તિની આગ જલે છે. જોટલે એને ક્યાંય શાંતિ દેખાતી નથી. અંતરમાં ઉકળાટ હોય અને ધર્મ સાંભળવા આવે તે સાંભળી પણ ના શકે. એક કાનેથી સાંભળે અને બીજા કાનેથી નીકળી જાય. તેનું કલ્યાણ કેમ થાય ! ભગવાનની વાણી સાંભળીને કેટલાંક ભવ્ય આત્માઓ સંયમમાર્ગ સ્વીકારવા તૈયાર થઈ ગયા.

“સામગ્રી સુખની લાખ હતી, સ્વેચ્છાએ જેણે ત્યાગી,
સંજાય સ્વજનનો છોડીને, સંયમની લીક્ષા માંગી,
દીક્ષાની સાથે પંચ મહાવ્રત અંતરમાં ધરનારા,
....આ છે અણુગાર અમારા.”

અનેક રાજાઓ અને રાજકુમારોએ તથા હજારો શ્રેષ્ઠીઓ અને શ્રેષ્ઠી પુત્રોએ પ્રભુના નામ પર સંસાર સુખને એક પલ્લમાં લાત મારી દીધી. હજારો સ્ત્રીઓએ પ્રભુના ચરણમાં પોતાનું જીવન સમર્પી દીધું. કેવો સુંદર છે આ માર્ગ ! નથી રમાયો કોઈ ફગો. નથી અહીં કોઈ દ્રોહ. નથી કોઈ સ્વાર્થ કે પ્રપંચ. આ તો છે જીવન શુદ્ધિનો માર્ગ. જીવનમાંથી અનેક પાપોને સફળ રીતે દૂર કરી નાખ્યા અને જીવનને ઉજમાળ બનાવ્યું.

એક રાજાના રાજપાટ બીજા રાજાએ ઝુંટવી લીધા. કોઈના સાક્ષીવાણા પણ બંધ થયા અને સાવ નિર્ધન હાલતમાં મુકાઈ ગયા. એકે સ્વેચ્છાએ બધું છોડ્યું અને વીતરાગનો માર્ગ સ્વીકાર્યો છે. બંનેની પાસે લાડી, વાડી, ગાડી નથી, છતાં બંનેમાં અંતર કેટલું છે ? એકને પરાણે, અનિષ્ઠાએ ત્યાગવું પડ્યું છે. બીજાએ અંતરની ઉત્કૃષ્ટ ભાવના પૂર્વક ત્યાગ કર્યો છે. ડામરની સઠક હોય, સખત તડકો હોય, ખરે બપોરે મુનિ ચાલ્યો જતો હોય તો પણ મનમાં દુઃખી ન હોય. એ તો વિચારે કે પરવશપણે કેટલું સહન કર્યું છે તો આમાં શું ? ધન્ય છે એ મુનિઓને ! કે જેઓ તડકાની આતાપના લેતા હશે એની પાસે માર્ગ આ દુઃખ શા વિસ્માતમાં છે ? આ છે સ્વેચ્છાએ સ્વીકારેલો ત્યાગ માર્ગ.

કૂતરું એક પેટનો ખાડો પુરવા ઘેરઘેર ભટકે છે, છતાં પેટ ભરાતું નથી. આને શું ઉલ્લોહરી તપ કહેવાશે ? એક માનવીને બધું મળે છે, પચાવરાની શક્તિ છે, છતાં એ ઉપવાસ કરી લે છે. તો એ ત્યાગી છે. તપશ્ચર્યા પણ કર્મની નિર્જરા માટે હોવી જોઈએ. તપેલી, વાટકી કે ખુમચા માટે નહીં. જેને સંસારમાં દુઃખના ભડકા જ દેખાય છે, તેને સુખની લાખો સામગ્રી હોવા છતાં એને તિલાંજલી આપે છે. એક માણસને ફાંસી દેવાની

તારીખ નક્કી થઈ ગઈ. જજનું જજમેન્ટ બહાર પડી ગયું. પછી એને સુંદર ખાણપીણાં, નાચગાન કે જદસામાં આનંદ આવે ખરો ? 'ના'.

આપણી સાથે પણ મોત ખડું છે ને ? તમને મોત કેખાય છે ? જો હા, તો પછી પ્રમાદમાં કેમ પડ્યાં છો ? આ બધું મુકીને મરી જવાનું છે. તો પછી આ કાળાબજાર કેના માટે ? સંસારના સુખની મમતા મુકો. સાચું સુખ આત્મામાં જ છે. પણ જીવને એની ખબર નથી.

એક યોગી ભિક્ષા માંગવા નીકળ્યા છે. ફરતાં ફરતાં તેઓ એક ગુંપડા પાસે આવીને ઉભા રહ્યાં અને બોલ્યાં, ભિક્ષા આપો મૈયા ! બાઈ યોગીને કહે છે. યોગીરાજ ! બહુ ગરીબ હાલતમાં છું. આપને શું આપું ? લુખી રોટલી છે. હજુ ચટણી તો વાટું છું. યોગી કહે, અરે બાઈ ? તારી પાસે તો અસુલ્ય ચીજ છે. બાઈ પણ યોગીની વાત સાંભળી બહાર આવ્યો. યોગી મહારાજ ! આપ શું કહી રહ્યા છો ? યોગી કહે બાઈ ! આ શું છે ? સાહેબ, એ ચટણી વાટવાનો પથ્થર છે. આને સાફસુફ કરી, લઈને બજારમાં જા. આની કિંમત કરાવી આવ. કોઈને વેચીશ નહીં. યોગીની શીખ માનીને એ બજારમાં ગયો. શાકવાળીને કહે, આ પથ્થર વેચવો છે શું આપીશ ? એ બાઈ કહે, આવું શું મળે ? લાવ જોખવામાં કામ આવશે, એ ગુડી કોથમરીની લઈ જા. ત્યાંથી આગળ ચાલ્યો. સોની પાસે ગયો. સોનીએ એની હબરની કિંમત કરી. ઝવેરી પાસે ગયો. એણે લાખ રૂપિયાની કિંમત આંકી. છેવટે રાજદરબારમાં ગયો. રાજાએ બધાં ઝવેરીને બોલાવ્યા. એક ઝવેરીએ કહ્યું કે આખા રાજ્ય જેટલી આની કિંમત છે. રાજા કહે છે. બાઈ ! મારું રાજ્ય આપી દઉં. તું મને આ પથ્થર આપીશ ? યોગીની વાત યાદ આવી એટલે એ બાઈ બોલ્યો. રાજા સાહેબ ! આની તો માત્ર કિંમત કરાવવાની હતી. વેચવાનો નથી.

બાઈ એ ઘેર આવી યોગીને બધી વાત કરી. યોગી કહે બાઈ ! આખા રાજ્યની મિલકત કરતાં પણ અધિક મિલકત તમારી પાસે છે, આ પારસમણી છે. લોહાની ચીજ હોય તો લાવ. તે બાઈ ઘરમાંથી સાણસી, તાવીથો વગેરે બધું લઈ આવ્યો, પારસમણિને અડાડ્યો ને બધું જ સોનું થઈ ગયું. પતિ-પત્ની આનંદથી નાચી ઉઠ્યાં. યોગીનો આભાર માન્યો.

એમ આત્માની પાસે અનંત શક્તિ છે. અખૂટ બળનો પોતાના ઘરમાં છે. પણ એને ખબર નથી એટલે જડની ભીખ માટે એ તનમનની ખુવારી કરી કહ્યો છે.

અમૂલ્ય સમયને વેડફી રહ્યો છે, બહારની સાધન સામગ્રીમાં પોતાની મહત્તા માની બેઠો છે. લાખ રૂપિયા બેઠકમાં પોતાના નામે પડ્યા હોય પણ એ અહીં કુલાતો હોય, પણ જાણ તારું શું ? તારી સાથે આવવાનું શું ? તો પછી ચોરીના ધંધા શા માટે !

પારસમણીના સ્પર્શથી લોઠાનું સોનું થયું. એમ જૈન દર્શનની સ્પર્શના કરે તે મિથ્યાત્વની મટી સમકિતી થાય. નવ તત્વની યથાર્થ શ્રદ્ધા એનું નામ સમ્યક્ દર્શન. સમકિતી આત્માને સચોટ શ્રદ્ધા થઈ જાય કે નિર્ગ્રન્થ પ્રવચન દર્શાવે આ જે અર્થ દર્શાવે એ સચ્ચે દર્શન પરમદેવે. એજ સત્ય છે, એજ પરમાર્થ છે. બાકી બધું અનર્થકારી છે.

અત્યારે પ્રવચનનાં નામ દેવાય છે. આનું પ્રવચન છે ને તેનું પ્રવચન છે. એ બધા પ્રવચન નહિ પણ લોકચર છે. પ્રવચન તો આઠ પ્રકારના છે. પાંચ સમિતિ અને ત્રણ ગુપ્તિ. આ આઠ પ્રવચન માતા છે. જેમાં દ્વાદશાંગીનો સાર છે. પ્રવચનમાં તો આત્માના રક્ષણની જ વાત હોય, આત્માની હિન્નતિની જ વાત હોય. આ નિર્ગ્રન્થ પ્રવચન સિવાય સેસે બન્નત્યે બાકી બધું અનર્થ છે. શેષમાં શું વધ્યું? “આખો સંસાર” અનર્થ-પૈસા-શરીર-ધન-માલ-મિલકત-પત્ની-પુત્ર-પરિવાર-બધું જ અનર્થ છે. માટે પરમ અર્થ-ને સેવવો-“કુદંસણ વળજણ”. પાખંડીઓનો પરિચય વળંદવો. સમકિત પામીને ખસી ગયા હોય-તેવાનો પણ સંગ વળંદવો-જમાલીકુમાર અગીયાર અંગ બાણેલા હતા. પણ શ્રદ્ધામાંથી ખસી ગયા એટલે બગવાને કહી દીધું કે મારો કુશિષ્ય જમાલી. સાડા ત્રણ મણની કાયા હોય, દેખાવડો હોય, પાંચમાં પૂછતો હોય, પણ મગજની ડગળી ખસી ગઈ, પછી એની કિંમત કેટલી? એમ ઉપરથી સાધુનો વેશ હોય પણ શ્રદ્ધાના પાટીયા હચમચી ગયા એટલે ખલાસ! પછી આ-માર્ગથી એ કયાંય દૂર ફેકાઈ જાય.

વીતરાગ માર્ગની શ્રદ્ધા છે તે ચોરી કરે નહિ. ‘તેન્નાહડે’ ચોરાઉ વસ્તુ લે નહિ. તક્કરપડગે ચોરને મહક આપે નહિ. ચોરાઉ માલ લીધો હોય એના પેટમાં ફફડાટ હોય. સસ્તામાં એ માલ વેચી નાખે. કોઈ માણસ ચોરી કરી માલ લાવતો હોય, એ માલ લઈ લેવો, એને જોઈતા સાધનો આપવાં એ પણ એક જાતની ચોરી છે. રાજા કે સરકારની મનાઈ હોય છતાં દાણચોરી કરવી, લાવવાની છૂટ ન હોય તો પણ ગમે તે રીતે સંતાડીને લાવવું, એ છે વિરુદ્ધ રત્નઈ કમ્મે, ત્યાર પછી કૂડ તોલે કૂડ સાણે. ખોટા તોલા ખોટા માપ રાખવા. લેવાના ને દેવાના બેય કાટલા જુદા. એક વખત એક ભરવાડજીભાઈ ધી વેચવા આવી. શેઠ કહે બાઈ કેટલું ધી છે? બાઈ કહે શેર ધી છે. શેઠે જોખ્યું તો પોણોશેર થયું. શેઠ કહે બાઈ! આ તો પોણોશેર થયું. બાઈ કહે એ બને જ કેમ? હું બરાબર જોખીને લાવી છું. શેઠ કહે, આવા દગા કરો છો? તમને કોરટના બારણાં દેખાડીશ. બાઈ કહે અરે સાંભળો શેઠ, હું કાલે તમારી દુકાનેથી જ શેર સાકર લઈ ગઈ હતી, મારી પાસે કાટલા નહોતા એટલે એને સામે રાખીને જ મેં ધી જોખ્યું. તો શેઠ તમે મને કાલે શેરના બદલે પોણોશેર સાકર આપી એમ નક્કી થયું ને? શેઠ શું બોલે? આ તો આઘાત સામે પ્રત્યાઘાત. આવા કૂડા દામ ફરશે એના લમણે કરમના કોયડા ઝીંકાશે. એમાં શંકા નથી.

એક વખત એક શેઠ પોતાના સ્નેહીઓ સહિત ભદ્રેશ્વરની ભત્રાએ જઈ રહ્યા છે. દ્રેશ્વરનાં પછી પછી ટેક્ષી કરી, સામાન બધે ગોઠવ્યો, બધા બેસી ગયા. ટેક્ષી મૂળ સ્થાને પહોંચી ગઈ. બધા ઉતરી ગયા, સરસામાન ઉતારી લીધા, ટેક્ષીવાળાને પૈસા ચૂકવી દીધા. એણે કહ્યું, શેઠ, બધે સામાન સંભાળી લીધો ને ? હા. શેઠે રજા આપી. એ પોતાની ટેક્ષી લઈ પાછો વળ્યો. ડાઈવર પેટ્રોલપંપ પાસે પેટ્રોલ ભરાવા આવ્યો. જ્યાં ખાસ જીંદગી બંધ કરવા જાય છે. ત્યાં પાકીટ નજરે ચડ્યું. ખોલીને જોયું તો રૂ. ૪૦૦૦ની નોટો. ટેક્ષી લઈ ડાઈવર તરત જ પાછો વળ્યો. આ ખાસ શેઠને કંઈક રૂ.ની જરૂર પડી ને જ્યાં જોવા જાય ત્યાં તો પાકીટ નથી. શેઠને તો ચિંતા થઈ, પથારીમાં સૂતા પણ જિંદગી આવી નહિ. ટેક્ષીવાળો પાછો તો વળ્યો પણ મનમાં વિચાર આવ્યો. આ ક્યાં હું ચોરવા ગયો છું. સ્થેજે મળ્યા છે. એકાદ કેરીયર લઈ લઉં તો પછી ઉપાધિ નહી. ત્યાં તો અંદરથી પડકાર આવ્યો કે જોજો હો, તારી નેકી જાય નહી. મન સાથે નક્કી કરી શેઠના ઉતારાના સ્થાને પહોંચી ગયો. ટેક્ષીનો અવાજ સાંભળી શેઠ એકદમ ઉઠ્યો. ડાઈવરે ખાસ જીંદગી બંધ કરી, શેઠે ખાસ જીંદગી ઉઠાડ્યું. ડાઈવરના હાથમાં પાકીટ હતું તે શેઠને સુપ્રત કયું. શેઠ આનંદમાં આવી ગયા. ૫૦૦ રૂ. કાઢી ડાઈવરના હાથમાં મૂક્યા. ડાઈવરે એ ન લીધા. એ કહે- શેઠ, આ તો મેં મારી ફરજ બજાવી છે. આમાં મેં શું કયું ? શેઠે ઘણો આગ્રહ કર્યો, પણ છેવટે તેણે એડેસ લીધું. અને થોડા વખત પછી એને એક ખટારો લેટ મોકલ્યો. ઈમાનદાર ડાઈવરે એ વખતે એ લેટ સ્વીકારી લીધી, અને એની કમાણીમાંથી હપ્તે હપ્તે શેઠના પૈસા ભરી દીધાં. આજે આવા ઈમાનદારો બહુ થોડા જોવા મળે છે.

આજે તો જ્યાં જુઓ ત્યાં સેજસેજ. દેખાડે કંઈક, આપે કંઈક. તપડિરુવગવવહારે નમૂનો સારો દેખાડે ને આપે સેજસેજ. એકબીજા એકબીજાને છેતરવાની જ વાત કરે. વકીલો વકીલોત કરે. કોર્ટમાં એકબીજા વાલી પ્રતિવાલી થાય, અને બહાર નીકળી બેઠા સાથે નાસ્તાપાણી કરે. ત્યાં તો પૈસા જોડે કામ. પૈસા ગાઝા આપે એનો કેસ જીતે.

એ ભાઈ વચ્ચે ઝગડો થયો. વાત કોર્ટ સુધી પહોંચી. વકીલ રાખ્યો. નાનોભાઈ વકીલને ત્યાં જઈ ૧૦૦ રૂ. પાઘડીના કરી દઈ આવ્યો, અને બલામણુ કરી સાહેબ ! મારું ધ્યાન રાખજો. બીજો ભાઈ વકીલને ત્યાં ગયો. વકીલને આગળે લેંસ માંધી આવ્યો. લેંસ દેનાર કેસમાં જીતી ગયો. નાનોભાઈ વકીલને કહે, કેમ વકીલ સાહેબ ! મારી પાઘડીનું શું થયું ? તો વકીલ કહે ભાઈ ! પાઘડી તો લેંસ ચાલી ગઈ. આવક વધારે એનો પણ ખેંચાય. આવી ચોરી, વિશ્વાસઘાત, ઢગા, પ્રપંચ કરીને કંઈ જતિમાં ઉતારા થશે એનો વિચાર કર્યો છે ? દુકાને બોર્ડ માર્યું હોય “એક જ ભાવ” અને પછી તો ઘરાક એટલા ભાવ. સાચે જ બીજું બોર્ડ માર્યું છે. “ઉધાર બંધ છે” કેવું મજાનું અર્થસૂચક બોર્ડ છે, એ ખ્યાલ આવે છે ? આ દુકાને બેસી કાળાધોળા, છળકપટ કરાય છે, માટે આવા

કામ કરનારનો ઉદાર થાય જ નહીં. માટે અહીં ઉદાર બંધ છે. હવે સમજો તો સારું છે. સાધુઓ યાવજીવન સર્વથા અદત્તના પર્યબાણ કરે છે. બેસવું હોય તો પણ આજ્ઞા લીધા વગર ન બેસે. ઉપાશ્રયમાં પણ આજ્ઞા વગર ન ઉતરે. હાંત ખોતરવાની સગી જેટલું પણ અદત્ત ન થયે. સર્વ વિસ્તી બનાય તો સર્વવિસ્તી બને, ન બનાય તો દેશવિસ્તી તો બને. નિષધકુમાર ત્રીજી વ્રત સમજે છે. વિશેષભાવો થા છે તે અધિકાર અવસર.

વ્યાખ્યાન...૬૬

આસો સુદ ૪ ને ગુરુવાર તા. ૨૩-૬-૭૧

જિનેશ્વર દેવની વાણી આપદાની લેહનારી, મનવંછિત મુખને આપનારી, ભાવકદ્વપતરુ ને ભાવચિંતામણી રત્ન સમાન છે. સૂર્ય કહે કે મારામાં પ્રકાશની શક્તિ નથી. ચંદ્ર કહે કે મારામાંથી અંજારા વરસે છે. અને સિંહ કહે કે મને બકરાનો ડર લાગે છે તો આ વાત કેટલી અસંભવિત છે? જે ચિંતવણ કરે તે વસ્તુ હાજર થાય એવું ચિંતામણી રત્ન જેના હાથમાં હોય તે માનવી કહે કે હું ગરીબ છું, કંગાળ છું, તો આ વાત કોઈ માની શકે ખરા? જેના આંગણે કદપતરુ ઉગ્યો હોય તે કહે કે હું ભુખ્યો છું, તો તે વાત પણ ન માની શકાય ને જેને ઘેર કામધેનુ ગાય હોય અને તે કહે કે મારે ત્યાં દુધ તો શું છાસનાં પણ સાંસા છે! તો આ વાત કેટલી બેહુદી લાગે? તેમ કોઈ કહે કે મં વીતરાગનો માર્ગ સ્ત્રીકાર્યો પણ મારા ભવ-ફેરા ટળ્યા નહિ. હું દુઃખી દુઃખી થઈ ગયો. આ વાત માની શકાય ખરી? જે જે ભવ્ય જીવોએ જિનેશ્વર દેવની અમૃતમય વાણીનું પાન કર્યું, તે વાણી સાંભળીને અવધારી, તે જીવોનો બેડો પાર થઈ ગયો. તેને માટે દુર્ગતિના દરવાજા બેવાના હોય જ નહીં. કારણ કે સિદ્ધાંત આપણને આપણા જીવનમાં ક્યાં બંદી રહી ગઈ છે, ક્યાં શી ખરાબી છે કે જેને લઈને આપણે પૂર્ણ મુક્ત અવસ્થા મેળવી શક્યા નથી તે બતાવે છે.

જ્યારે કોઈ દરદી ડોક્ટર પાસે જાય, ડોક્ટર ઉગરથી તપાસે પણ અંદર શી ખરાબી છે તે બહુવા માટે તે કહે ભાઈ! તમારે એકસ રે લેવડાવવો પડશે અને તું શરીરના અંદરના ભાગનો ફેટો લેવડાવે તો, જણાય કે ક્યાં ચાંદુ છે. તેવી જ રીતે શાસ્ત્ર પણ આપણા આત્મામાં કઈ ખરાબ ટેવો પડી ગઈ છે, તે બતાવે છે, પરંતુ આજ-કાલનાં ઘણા યુવકો ધર્મના સિદ્ધાંતને હમ્મક માને છે. જ્યાં સુધી જે વસ્તુનું જ્ઞાન ન હોય, ત્યાં સુધી તેનું મહાત્મ્ય જીવને ન આવે.

કોઈ એક મારવાડી શેઠ પોતાનાં સસરાનાં ગામ ભણી પગે ચાલીને જઈ રહ્યો હતો. કારણ કે અગાઉ કોઈ એવા ખાસ સાધન ન હતાં. એટલે પગે ચાલીને જવું પડતું. પરંતુ રસ્તામાં સખત તડકો-લાંબો પંથ એટલે તે શેઠ ખૂબ થાકી ગયા. સતે-તતે-પરિ-તતે થઈ ગયા. જે માણસ થાકે, કંટાળે તો કોઈનો આશરો ઇચ્છે તેમ હવે આપણે આ યોગતિના ફેરા ફરીને થાક્યા છીએ? થાક્યા હોઈએ તો સદ્ગુરૂનો સહારો લેવો પડશે કે જેથી આપણે બેડો પાર થાય. શેઠ તો થાકીને બેસી ગયા. ત્યાં એક જાટ પુરૂષ ગાડામાં શેઠને જે ગામે જવું હતું તે જ ગામે જઈ રહ્યો હતો. એટલે તેને કહે છે ભાઈ? મને તારી સાથે લઈ જઈશ? હું ખૂબ થાકી ગયો છું. તું માંગીશ તે તને હું આપીશ. કારણ કે તે મારવાડી શેઠ સમજતો હતો કે જાટ પુરૂષ માંગી માંગીને શું માંગશે? અને હું તો પહેલવહેલો સાસરે જાઉં છું એટલે મારી આગતાસ્વાગતા કરવામાં સસરાએ કાંઈ કમીના નહીં રાખી હોય. એટલે હું આ જાટ પુરૂષને મિષ્ટ લોજન કરાવીશ. એટલે તે ખુશખુશ થઈ જશે.

જાટ પુરૂષે કહ્યું કે શેઠ! તમને હું લઈ તો જાઉં, પણ તમારે મને ગુડરાબ આપવી પડશે. મારવાડી ભાષામાં ગોળને ગુડ કહે છે. એટલે ગોળની રાખ. ત્યારે શેઠે કહ્યું: અરે! ગુડરાબ કરતાં પણ શ્રેષ્ઠ એવું મિષ્ટ પકવાન તને ખાવા આપીશ. પણ જેને પોતાના જીવનમાં બીજી સારી વસ્તુ બેઈ ન હોય તે તો એમ જ સમજે કે દુનિયામાં આ જ ઈષ્ટ પદાર્થ છે. આથી કોઈ ચડિયાતી વસ્તુ છે જ નહીં. સૌને સારી વસ્તુ જ ગમે છે. આપણને પણ સારી વસ્તુ જ ગમે છે ને? કોઈ અપશબ્દ કહે તો તે આપણને નથી ગમતું. કોઈ સારા શબ્દ નવાજે તો તે ગમે છે. એકબાબુ મધમધતો બગીચો હોય ને બીજી બાબુ વિખાનો ઢગલો હોય તો કોને ઇચ્છે? કઈ તરફ પગલાં ભરાય? “સન્ને જીવા સુહસાયા” સર્વ જીવો સુખ શાતા અને સારી વસ્તુના ઈચ્છુક છે. આ જાટપુરૂષે એની જિંદગીમાં ગુડરાબનું જ પાન ક્યું છે એટલે એની માંગણી કરી. ભલે ભાઈ, આપીશ. એમ શેઠે કહ્યું. બંને જણા ગાડામાં બેસીને સામે ગામ પહોંચ્યા. સસરાને ઘેર ગયા. જમાઈરાજ માટે ઘણી તૈયારી કરી નાંખી છે. શેઠ ન્હાઈ-ધોઈને જમવા બેઠા. સાથે પેલા જાટપુરૂષને પણ બેસાડ્યો. ભાણા પીરસાણા, નવીજાતનાં પકવાનો છે. શેઠે ખાવા માંડ્યું. પણ પેલો જાટપુરૂષ તો ખાતો જ નથી. એ તો ગુડરાબની રાહ બેઈને બેઠો છે. શેઠે કહ્યું: ખાવા માંડો-ત્યારે કહ્યું: આમાં ગુડરાબ ક્યાં છે? અરે ભાઈ! આ તો ગુડરાબ કરતાં પણ કંઈ-ગણા ચડિયાતા પદાર્થો છે. તું એકવાર સ્વાદ તો કર. જાટે કહ્યું: ના રે ના. મારે તો ગુડરાબ બેઈએ. આમ કહીને તમે છટકી જવા માંગો છો? એમ કાંઈ હું તમને નહીં છોડી દઉં. જાટ ગુડરાબ આપો. નહીંતર બેઈ છે મારી ડાંગ, એમ કહીને શેઠને મારવા માટે ડાંગ ઉપાડી. એટલે શેઠ સમજી ગયા કે જે હવે કાંઈ નહીં કરે તો મારા સો થે વર્ષ અહિંયા જ પુરા થઈ જશે. કારણ કે આ જાટ માણસ બહોળુ બુદ્ધિનો છે. એટલે શેઠે એકદમ ઉભા થઈને જાટપુરૂષનાં બંને હાથ પકડીને બરફીનો ટુકડો સીધો તેના મોંમાં

નાંખી દીધો. જ્યાં ખરફી મોઢામાં ગઈ અને તેનો સ્વાદ આન્યો ત્યાં તે બટપુરખને થયું કે આહોહો ! આ તો ગુડરાખ કરતાં પણ ઘણી મીઠી ચીજ છે. પછી તેણે ગુડરાખની માંગણી ન કરી. કહેવાનું તાત્પર્ય એ કે જ્યાં સુધી સારી વસ્તુનું ભાન ન થયું હોય ત્યાં સુધી બીજી વસ્તુ સારી લાગે. એમ જ્યાં સુધી આત્મસુખનો અનુભવ થયો નથી ત્યાં સુધી સંસારના ભૌતિક પદાર્થો સારા લાગે. માટે ત્યાગમાર્ગનો અનુભવ કરો. એનો સ્વાદ કરો. નિવધ-કુમારે પ્રભુની વાણી સાંભળી અને સાંભળીને તેઓ ખૂબ જ પ્રકુલિત બની ગયા.

દેશવિરતી બનવા તૈયાર થયા છે. આ માર્ગે આગેદૂર કરવાની શક્તિ પણ માનવમાં જ છે. કારણ કે નારફી, દેવતા અપર્યખાણી છે. બહુ બહુ તો આગળ વધી વધીને એ ચોથા ગુણસ્થાનક સુધી જઈ શકે. એટલે સમકીર્તી થાય, પણ મત-પર્યખાણ ન કરી શકે. જ્યારે તિર્થંચ એથી આગળ વધીને દેશવિરતી એટલે શ્રાવકના ૧૧ મત આદરી શકે પણ એથી આગળ વધી શકતા નથી. ત્યારે માનવી તો સર્વશક્તિમાન છે. એ જો ત્યાગમાર્ગે આગળ વધે તો ચૌદે ગુણસ્થાનક સર કરીને મોક્ષમાં પણ જઈ શકે છે. મોક્ષમાં જવાનો પરવાનો માનવ જન્મમાં જ મળે છે. ઉદ્ધવામી જીવન પણ માનવી કરી શકે છે. તો આપણને શેની અભિલાષા છે ? આપણી કયા માર્ગે આગેદૂર છે ? અંગ્રેજીમાં March શબ્દ જો નામ તરીકે વપરાય તો તેનો અર્થ માર્ચ મહિનો થાય છે. પણ જ્યારે એ શબ્દનો ક્રિયાપદમાં ઉપયોગ કરવામાં આવે ત્યારે તેનો અર્થ દૂર કરવી થાય છે. તો આ માર્ચ શબ્દ આપણને સમજાવે છે કે તમે આગેદૂર કરો, પણ શેમાં ? તો March શબ્દનાં પાંચ અક્ષર છે. તેમાં પ્રથમ અક્ષર M આપણને કહે છે કે March in the field of the marcy તમે દયાના ક્ષેત્રમાં આગળ વધો. કારણ કે દયાળુ હૃદય એ નંદનવન જેવું છે. નિહંર હૃદયના બાદશાહ કરતાં દયાળુ હૃદયનો કંગાળ માણસ વધારે ચડિયાતો છે. દયા-અનુકંપા-સેવા-પ્રેમ-મૈત્રી વગેરે સર્વ અહિંસાના જ સરૂપો છે. Kindness is the golden chain by which society is bound together. સમાજને સંગઠિત રાખવા માટે દયા એ સોનેરી સાંકળ છે. માટે M આપણને કહે છે કે તમે દયાના ક્ષેત્રમાં આગળ વધો. ત્યાર પછી બીજો શબ્દ “A” આપણને કહે છે કે March in the field of the ambition. તમારી જે જે મહત્વાકાંક્ષા હોય તે તે ક્ષેત્રમાં આગળ વધો. કારણ કે માનવનો એ જન્મજાત સ્વભાવ છે કે જ્યાં તેને મન થયું ત્યાં તે દત્તચિત્ત થઈ કામ કરીને એ વસ્તુ મેળવવાના પ્રયત્ન કરતો જ રહે છે. બાળક ભણતો હોય તો ત્યાં પણ એ વિચારશે કે મારે શું બનવું છે ? ડોક્ટર, વકિલ કે ઇન્જનેર ? તો તેના જે મનોરથ હશે તે લાઈન એ મેટ્રીકમાં આવ્યા પછી લેશે. તેમ આપણી પણ શી મહત્વાકાંક્ષા છે ? મોક્ષની જ ને ? તો એ માર્ગે આગળ વધવા માટે તેને તદ્દરૂપ સાધન એવા ત્યાગ માર્ગને અંગીકાર કરવાથી જ તેની પ્રાપ્તિ થશે. માટે A કહે છે કે તમે તમારી મહત્વાકાંક્ષાના ક્ષેત્રમાં આગળ વધો. ત્યાર પછી ત્રીજો અક્ષર

છે. “R” તે કહે છે કે March in the field of the Reality. તમે સત્યના ક્ષેત્રમાં આગળ વધો. જેમ આવતી કાલે સૂર્ય ઉગવાનો જ છે તે વિષે કોઈને કશી શંકા નથી તેમ સત્યનો અચૂક વિજય થવાનો જ છે એ પણ શંકા વગરની વાત છે. સત્ય સમુદ્રથી અંબીર છે, મેરુથી મહાન છે, સૂર્યથી અધિક તેજસ્વી અને અંદ્ર તથા અંદનથી વિશેષ શિતળ છે. આવું હોવા છતાં માનવી તેને આચરી શકતો નથી. તેનું કારણ એ છે કે માનવીને અદ્વિષ્ટનાં અંધાણીની જેમ અસત્યનું વ્યસન લાગેલું છે. અદ્વિષ્ટના અંધાણીને અદ્વિષ્ટને બદલે ગમે તેટલી સારામાં સારી વસ્તુ ખાવાની આપવામાં આવે તો પણ સારી વસ્તુને તે ભૂતી કરશે. પરંતુ અદ્વિષ્ટ નહીં છોડે. તેનું અસત્યના વ્યસનનું પણ છે. અદ્વિષ્ટ છોડતાં શરૂઆતમાં મુશ્કેલી પડે છે પણ માણસ દૃઢ નિશ્ચય કરે તો અદ્વિષ્ટની પરાધીનતામાંથી મુક્ત થઈ શકે. તેમ દૃઢ સંકલ્પવાળો જરૂર અસત્યની ગુલામીમાંથી મુક્ત બની શકે છે. માટે સત્યના ક્ષેત્રમાં આગળ વધો. ત્યાર પછી ચોથો અક્ષર “C” આપણને સૂચવે છે કે March in the field of the conduct. તમારા ચારિત્રના ક્ષેત્રમાં આગળ વધો. જેમ અંદ્ર વિનાની રાત્રી, સુગંધ વિનાનું ફૂલ, દંતશૂળ વગરનો હાથી શોભતો નથી, તેમ ચારિત્ર વિનાનો માનવી પણ શોભતો નથી. અત્તરની શીશીમાં અત્તર ન હોય તો એ શીશીની શી કિંમત? મુરખાની બરણીમાં બે મુરખો ન હોય તો બરણીની શી કિંમત? ફૂવામાં પાણી ન હોય તો તે કહેવાતાં કુવાની કશી કિંમત નથી. વ્યાપારમાં કોઈ પણ પ્રકારનો ખર્ચ લાભ ન હોય તો વ્યાપારની કાંઈ કિંમત નથી, તેમ જ માનવજીવનમાં ચારિત્ર નહીં તે માનવજીવનની કશી કિંમત નહિ. અત્તરની શીશીમાં અત્તરનું હોવાપણું એ તેની કિંમતનું કારણ છે. તેમ માનવજીવનના મહાત્મ્યનું કારણ તેનો દેહ નથી પરંતુ તેનું ચારિત્ર છે. ચીમનીની પૂર્ણતા તે આખા કાચમાં છે. તેમાં તડ પડે છે. પછી તેની કિંમત રહેતી નથી. તેમ મનુષ્યની પૂર્ણતા તેના ચારિત્રમય જીવનમાં છે. અંદ્ર ભલે ને પૂર્ણિમાનો હોય છતાં વાદળાથી ઢંકાયો હોય તો તેની રાત્રિની શોભા તરીકે કશી કિંમત નથી. તેમ જ જીવનમાં ચારિત્રનો અંદ્ર ઝગમગતો નથી તે જીવન જીવન ભલે કહેવાય પણ તે શક્તિ અને સત્વહીન છે. એટલે ચોથો અક્ષર “C” કહે છે કે તમે ચારિત્રના ક્ષેત્રમાં આગળ વધો.

શિક્ષણ નહીં પણ ચારિત્ર જ માણસની મોટામાં મોટી જરૂરિયાત છે અને તે સૌથી વધુ સંરક્ષક વસ્તુ છે. માટે ચારિત્રના ક્ષેત્રમાં આગળ વધીને છેલ્લે પાંચમો અક્ષર “H” જણાવે છે કે March in the field of the Humanity તમે માનવતાના ક્ષેત્રમાં આગળ વધો. માનવતા એ આદર્શ જીવનનો પાયો છે. બે પાયો મજબુત હોય તો તેના પર ચઢેલી ઈમારત પણ મજબુત બનશે પરંતુ જો ઈમારતના પાયા મજબુત ન હોય તે ઈમારત પ્રચન્ડ વાવાઝોડા या ધરતીકંપનો આંચકો લાગતા કડકડબુસ કરતી તૂટી.

પડશે, માટે તમારા પાયાને મજબુત બનાવો. અહિંયા નિષધકુમારે પ્રભુની વાણી સાંભળી, અને તે સાંભળતા જ તેનાં શરીરમાં આનંદની લહરીઓ ફરી વળી, કારણ કે પ્રભુની વાણીમાં અલૌકિક બહું ભરેલું હોય છે,

“તારી વાણી રસાળ શું અમૃતભયું” તારા નયનોમાં બાણે શું બહુ ભયું” !
 બેતાં લાગે ભર્યો બાણે માતાનો પ્યાર....કેઈ પામે છે,
 કરે લળીને નમન તુજને હો કિરતાર....કેઈ પામે છે.

શ્રેષ્ઠમાં શ્રેષ્ઠ વક્તા બોલશે તો એ શબ્દોની ભાષામાં બોલશે, પણ ભગવાન તો હૃદયની ભાષા બોલતા અને તેથી જ એમની વાણી માનવીને તો ઠીક પણ તિર્થંચોનેય સ્પર્શી જતી. પ્રભુના નયનોમાં પણ અજબ-ગજબનું બહું ભરેલું છે કે જેમને બેતાં પાપી પણ પાવન થઈ જાય. માતાને બાળક પ્રત્યે જેમ નિર્દોષ વાતસલ્ય ભાવ હોય છે તેમ પ્રભુના હૈયામાં એવોજ વાતસલ્ય ભાવ હોય છે, અને આ વાણી સાંભળી ઘણા લગ્ન જીવો બોધ પામે છે. અને ઘણા શક્તિ પ્રમાણે તે માર્ગે ચાલવા તૈયાર થઈ જાય છે. નિષધકુમાર પણ વાણી સાંભળીને બારવત્ત અંગીકાર કરવા ઉદ્યમી થયાં છે. ત્રીજા વ્રતનું સ્વરુપ બતાવાઈ ગયું. હવે ચોથાવ્રતના ભાવો શા છે તે અધિકાર અવસરે.

વ્યાખ્યાન....૭૦

આસો સુદ ૫ શુક્રવાર તા. ૨૪-૯-૭૧

નિષધકુમાર ચોથું વ્રત સાંભળી રહ્યા છે. બ્રહ્મચર્ય વ્રત તે શ્રેષ્ઠમાં શ્રેષ્ઠ વ્રત છે. બમ્મચેરેણં બમ્મણો બ્રહ્મચર્ય પાળે તે જ સાચો બ્રાહ્મણ છે. દેવ, મનુષ્ય અને તિર્થંચ સંબંધી મન-વચન-કાયાથી મૈથુન સેવું નહીં, સેવરાવતું નહીં, સેવતાને અનુમોદન આપવું નહીં, એવા પચ્ચબાણ જેણે કર્યા છે એ સાધુપુરુષો છે, સર્વવિરતી છે અને જે પોતાની સ્ત્રી સિવાય પરસ્ત્રીના પચ્ચબાણ કરે છે તે દેશવિરતી છે.

બ્રહ્મચર્યથી ઉત્તમશક્તિ મળે છે. એજીનમાં વરાળને એકત્રિત કરવામાં આવે તો તે વરાળ ટનના ટન વજન ખેંચી જાય છે. વરાળ વગર એની ગતિ અટકી જાય છે. એમ વીર્યને એકત્રિત કરવામાં આવે તો તે શક્તિ અજબગજબનું કામ કરે છે. જે નૈષ્ઠિક બ્રહ્મચારી છે, જેના ભાવમાં પણ વિષયનો અંકુર કુટતો નથી તેને અનેક લબ્ધિઓ મળે

છે. તેની સેવામાં દેવતાઓ હાજર થાય છે. દેવ, દાનવ, ગાંધર્વ, યક્ષ, રાક્ષસ વગેરે પ્રહાર્યારીઓને નમન કરે છે.

કેવ દાણવ ગંધર્વા જકલ્લરક્લ્લ કિન્નરા

અમ્ભયારિં નમસન્તિ દુષ્કરં જે કરન્તિ તે ઉ. અ. ૧૧ ગા. ૧૧

પ્રહાર્યર્થે ૩૫ ધર્મ મુવ છે, શાશ્વત છે, નિત્ય છે. આને આચારીને અનંત હુવો સિદ્ધ થયા, સિદ્ધ થાય છે અને સિદ્ધ થશે. સર્વ વ્રતોમાં પ્રહાર્યર્થે શ્રેષ્ઠ વ્રત છે. પ્રશ્ન વ્યાકરણ મુત્રમાં પ્રહાર્યર્થને ૩૨ ઉપમા આપી છે. પર્વતોમાં મેરુ પર્વત શ્રેષ્ઠ છે, હાથીમાં ગૈરાવત હાથી, વસ્ત્રોમાં ક્ષેમયુગલવસ્ત્ર, આભરણમાં મુગટ, વનમાં નંદનવન, સંઘયણમાં વજ્ર-અપભનારાય સંઘયણ, ચતુષ્પદમાં કેસરીસિંહ, રંગમાં કીરમણ, જ્ઞાનમાં કેવળજ્ઞાન, દાનમાં અભયદાન શ્રેષ્ઠ છે, સાધુઓમાં તિર્થંકર શ્રેષ્ઠ, ઋદ્ધિમાં ચક્રવર્તી, યોદ્ધામાં વાસુદેવ શ્રેષ્ઠ છે, તેમ સર્વ વ્રતોમાં પ્રહાર્યર્થે વ્રત શ્રેષ્ઠ અને મહાન છે. પ્રહાર્યર્થનો મહિમા કંઈ જોર છે. પ્રહાર્યારીને જોઈ મસ્તક નમી જાય. ધન્યવાદના ઉદ્ગારો નીકળી જાય. મોટો મિત્રમાલિક હોય કે અનેક ઈન્ડસ્ટ્રીઝ ચલાવતો ઉદ્યોગપતિ હોય, ભૌતિક સુખના ઢેર હોય પણ એની નજર પરસ્ત્રી સામે હોય, પરસ્ત્રી લંપટ હોય, કોઈની એન, દીકરીની લાજ હુંડતા જરાય અચકાતો ન હોય, તો એ પૈસાથી કદાચ મોટો ગણ્યશે, તેને સૌ માન આપશે, પણ શુષ્કમાં એ સૌથી છેલ્લે પાટલે હશે. એ Linecut કહેવાશે. ધર્મસભામાં પહેલી લાઈનમાં બેસવા માટે તે યોગ્ય નહિ રહે. માટે પ્રહાર્યર્થે ભાવ કેળવો. જેનું મન દઢ અને મક્કમ છે તેની સામે જમે તેટલા પ્રયત્નો આવશે તો પણ તે ચલાયમાન થશે નહીં.

“નિરખીને નવયૌવના, લેશ ન વિષય નિદાન,

ગણે કાષ્ટની પુતળી, તે ભગવાન સમાન.”

નવયૌવના નારી કે દેવાંગનાઓને નીરખીને પણ જેના મનમાં વિકારભાવ જાગતો નથી, એ તો નવયૌવનાને જોઈને વિચારે છે કે આ તો હાડમાંસ-રૂધીર-મળ-મુત્ર-શ્લેષ્મનું ભાજન છે. ઉપરથી ચામડું મઢ્યું છે. આમાં લોભાવા જેવું શું છે તે હું મારા મનને બહેલાવું ? આમ એના મનમાં વિકારભાવનો એક પણ અંકુર કુટતો નથી. વિષય-વિકારનો જેણે ત્યાગ કર્યો છે તે દુષ્કરમાં દુષ્કર વ્રત શીર સાટે પાળે છે. તે ભગવાન સમાન છે.

એ વિન્નવણાહિ જોસિયા સંતિણેહિ સમં વિયાહિયા ।

તમ્હા ઉટ્ટુ તિ પાસહા અદક્કુ કામાર્હિ રોગવં ।

સુ. અ. ૨. ઉ. ૨ ગા. ૨

જેને સ્ત્રીઓ વિનવી રહી છે, જેને પોતાના તરફ ખેંચવાના પ્રયત્નો કરી રહી છે, છતાં

જે દંડ છે, તેમાં લોભાતો નથી, તેની ગણના શ્રેષ્ઠ પુરુષોમાં કરવામાં આવી છે. એક રાજા ઉપર કાગળ આવ્યો. પેક કવર ખોલી રાજાએ વાંચ્યું. અંદર લખ્યું હતું કે રાજા! હું બહુ દુઃખી હાલતમાં છું. દુઃખીયાની સંભાળ લેવી તે તમારી ફરજ છે. મારી દુઃખદ કથા સાંભળવા આપ નીચેના મુકામે પધારશો એવી મારી નમ્ર વિનંતી છે.

લિ. એક અભાગી નારી.

બુદ્ધેલખંડના રાજા છત્રપાલને આ પત્ર મળ્યો. પત્ર વાંચી રાજાએ વિચાર્યું કે હું રાજા, મારી પ્રજાનું રક્ષણ કરવું અને દુઃખીયાની વાત સાંભળી તેના દુઃખ દૂર કરવા તે મારી ફરજ છે. નાનામાં નાના માણસની પણ સંભાળ લેવી જોઈએ. કોઈની ઉપેક્ષા થાય નહીં. આપણા શરીરના એકએક અંગની આપણે પૂર્ણ કાળજી રાખીએ છીએ. પગમાં એક નાનો કાંટો વાગ્યો હોય, આંખમાં નાનું કણું પડ્યું હોય કે હાથમાં તણખડું ભરાયું હોય તો તેની પણ ઉપેક્ષા કરતા નથી. તેમ સમાજનો નેતા કોઈપણ વ્યક્તિ તરફ ઉપેક્ષા કરી શકે નહીં.

રાજા પોતાના સૈનિકને લઈને આપેલા એડેસવાળી જગ્યાએ પહોંચે છે. ત્યાં જુએ તો મોટી હવેલી છે. અંદર પગ મૂકતાં એના વૈભવનો પણ ખ્યાલ આવી ગયો. રાજાના આગમનના સમાચાર સાંભળી ખ્યારી નામની તે બાઈ બહાર આવી. રૂપ રૂપના અંખાર જેવી બોઈને રાજા વિસ્મય પામ્યો. અરે! આ બાઈએ લખ્યું હતું કે હું બહુ દુઃખી છું! આ કેમ માનવામાં આવે? રાજાને આવકાર આપ્યો, થોડું આસન આપ્યું. રાજા કહે, બાલો બહેન! તમારે દુઃખની શી વાત કરવાની છે? બાઈ કહે છે સાહેબ! એ તો આપને એકલાને જ કહેવાની છે. આપ અંદર પધારો તો વાત કરું. રાજા ધર્મિષ્ઠ છે. કોઈને ત્યાં એકલા જવું, એકલી સ્ત્રીને એકાંતમાં મળવું, આ બધું અયોગ્ય ગણાય એમ તે સમજે છે. એટલે કહે છે બહેન, હું અંદર નહીં આવું, મારો સૈનિક જરા દૂર ઉભો રહેશે. આપને જે વાત કરવી હોય તે કરો.

બાઈ કહે છે રાજા! આવડી મોટી મહેલાત છે. આટલી સંપત્તિ છે પણ એનો વારસદાર કોઈ નથી. પરણીને થોડા વખતમાં જ મારા કપાળનું કુમકુમ ભુંસાયું સેંધાનું સિંદૂર રોળાયું. અને હાથના કંગન નંદવાણા. આશાની ધમારતો ભાંગીને લુપ્તો થઈ ગઈ. સાસુ-સસરાએ પણ આ સંસારમાંથી વિદાય લીધી. હવે મને જીવન અકારું લાગે છે, એકલવાયું જીવન અસહ્ય થઈ પડ્યું છે. એક પુત્રની ઝંખના છે, એટલે આપને બોલાવ્યા છે કે આપ જો મારો સ્વીકાર કરો તો આપના સંયોગથી આપના જેવો તેજસ્વી પુત્ર હું મેળવી શકું. આ સાંભળી ક્ષણભર તો રાજા સ્તબ્ધ થઈ ગયો. રાજા દંડ મનોબળ વાળો છે. કોઈના પ્રલોભનમાં લોભાય એવો નથી, એટલે બાઈને કહે છે જો બહેન! તારે પુત્ર જ જોઈએ છે ને? હું મારું જીવન બગાડું અને તું તારું જીવન રગદોળે. એનાથી કદાચ પુત્ર મળે કે ન મળે, પણ જીવન તો કલંકીત કહેવાય ને? એના કરતાં હું જ તારો પુત્ર છું,

મારા જેવો તેજસ્વી પુત્ર જોઈએ છે ને? હું તારો પુત્ર છું, એમ માની લે. હું માતાની માફક તારું સન્માન કરીશ પણ આવું અયોગ્ય અચરણ તો કદી પણ નહીં કરું. જુઓ, આ પરદારા સહોદર! કેટલી એની અડગતા છે? કેટલી પ્રહાર્યની ખુમારી છે? એની દૃઢતા જોઈ બાઈને પોતાની ભૂલ સમજાણી અને તેણે રાજા પાસે માફી માંગતાં કહ્યું :- રાજા! આપનો મહાન ઉપકાર છે. આપે મને સન્માન આપી.

આજની પરિસ્થિતિ કેવી છે? છડેચોક સ્ત્રીઓની છેડતી થાય છે. દ્રેઘનોમાં, બસોમાં ચડતાં ઉતરતાં સ્ત્રીઓની સાથે અડપલા કરે. હાઈસ્કૂલોમાં, કોલેજોમાં યુવાન-યુવતીઓ કેવી રીતે વર્તતા હોય છે? એકબીજાનો પરિચય વધે. ઠંઠામસ્કરીની વાત આગળ વધતી જાય. અપરિચિત હોવા છતાં ઓપરેશન કે સંતતિ નિયમનનાં સાધનોની વપરાશ સુધી પહોંચી જાય. છતાં કોઈ કોઈને કહેનાર નહીં. પ્રેફેસરો પણ કાંઈ કહી શકે નહીં. એક યુવતીએ પ્રેફેસરને ફરીયાદ પહોંચાડી. પ્રેફેસરે તે યુવકને કલાસમાં ઉભો કર્યો, એની ગેરવર્તણૂક બદલ ઠપકો આપ્યો અને કહ્યું કે આ કાર્યની શિક્ષામાં તારો રૂપ રૂ. ૬૦ અને બે કલાક બેન્ચ ઉપર ઉભા રહેવાની સજા. અત્યાર સુધી મૌન ભાવે સાંભળતા યુવાને ઉદ્વેગિત થઈ જવાખ આપ્યો કે સાહેબ! મારા પ્રેમની કિંમત તમે રૂ. ૬૦ માં જ કરી! એમ કહી પેલી છોકરીના ગાલ પર ટાપલી મારીને બોલ્યો, દેવો આ ૫૦ રૂ. અને હું ચાર કલાક બેન્ચ ઉપર ઉભો રહીશ. આ છે આજનું શિક્ષણ! સહશિક્ષણ તો ઘણું કાઢી નાખ્યો છે, છતાં માણસોની આંખ ક્યાં ઉઘડે છે?

સગપણ થયું કે તરત જ સાથે ફરવા જાય, સિનેમા જોવા જાય. અવારનવાર હળવું-મળવું. ત્રણ ત્રણ વરસ સાથે હર્યાક્રિયા અને જરાક વાતમાં વાંધો પડ્યો એટલે કહે કે હવે આ છોકરી નથી જોઈતી. માંબાપ સમજાવે તો કહે કે મારે નથી પરણવું. તમારે પરણવું હોય તો પરણો. કેવો ઉદ્વેગ જવાખ? જો પરાણે પરણાવશે તો પાટામાં સુઈ જઈશ. શું ચાલે માંબાપનું!

ભગવાને કહ્યું છે કે રૂઝરીવપરિગ્રહિયગમણે નાની ઉંમરની સ્ત્રી સાથે ગમન કરાય નહીં. સગપણ થયું છે પણ લગન નથી થયાં તે અગાઉ તેની સાથે ગમન કરાય નહીં. પણ અજ્ઞાની જીવોને ભગવાનના વચન પર વિશ્વાસ નથી. જેણે જેણે ઇન્દ્રિયોને મોકળી મૂકી છે, બેકામ જીવન વીતાવ્યું છે, પરસ્પરીમાં લુબ્ધ બન્યા છે, અનેક કુકર્મો કર્યા છે, એવા જીવો મરીને નર્કમાં જાય છે. ત્યાં તેને પરમાધામી લોખંડની ધગધગતી પુતળી સાથે આલિંગન દેવડાવે છે. ત્યાં રોવે કે રાડો પાડે તો પણ તેને કોઈ છોડાવે નહીં, નર્કમાં જાય એટલે ઓછામાં ઓછું ૧૦૦૦૦ વર્ષનું અને વધુમાં વધુ ૩૩ સાગરનું આયુષ્ય લોખંડનું પડે છે,

“કેવાં કેવાં દુઃખડાં સ્વામી મેં સદ્યાં નારકીમાં,
એક રે બાણે છે મારો આત્મા એ....૭....રે
લખકારા કરતી કાળી વેદનાઓ સહેતાં સહેતાં,
વર્ષોના વર્ષો સ્વામી મેં વિતાવ્યા ત્રાસમાં.”

જેને બતિસ્મરણ જ્ઞાન થયું ને જેણે પોતાના પૂર્વજન્મ જોયાં, નારકીના દુઃખો પ્રત્યક્ષ નિહાળ્યાં તે ત્રાસી ગયા. કેવી ભયંકર વેદના, કેવો ત્રાસ, ચારે બાજુ મારો મારો, કાપો કાપોના ભયંકર શબ્દો સંભળાય, લખકારા કરતી અસહ્ય કાળી વેદનાઓ છેદી નાખે, લેદી નાખે. લુગડાની જેમ નીચોવી નાખે, શેરડીની જેમ પીલી નાખે, તાંબુ ઉકાળી ઉકાળીને ગળામાં રેડે, આવા દુઃખો કેમ ભોગવવા પડ્યા? પોતાની જ ભૂલથી ને? ત્યાં પછી ચમાર હોય કે ચમરખંધી હોય, કોઈનોય ફાંકો ચાલે નહીં. અરે, ચરમશરીરી-છેલ્લોભવ-મોક્ષગામી જીવોને પણ કર્મ છોડ્યાં નથી.

“કરમ છોડશે ના તને કોઈ કાળે, જનમ જ્યાં ધરે તું તને ત્યાં સંભારે ”

ગમે તે ગતિમાં, ગમે તે સ્થાનમાં હોઈશ તો પણ કર્મ તને બદલો આપ્યા વગર છોડશે નહીં. ધન, માલ, મિલકત, સ્ત્રી, પુત્ર-પરિવાર કે છ ખંડતું રાજ્ય સાથે નહિ આવે પણ કર્મ તો સાથે જ આવવાના. અહીંના ક્ષણિક આનંદ પાછળ અનંતું દુઃખ રહેલું છે. સુરા ને સુંઢરી પાછળ પડ્યા એના તો લુપ્તા ઉડી ગયા. માટે સમજો. જેનું મન નબળું છે એને તો એવા દૃશ્ય જોવે તોય મન ડહોળાઈ જાય. વીર્યનું સ્ખલન થાય, વીર્ય પાતળું પડી દ્રવી જાય. શક્તિ ખત્રાસ થઈ જાય. આપી અનેક દર્દો થાય છે અને દુર્ગતિના દુઃખ દેખવા પડે છે. માટે સમજીને સ્વપ્નાં ઠરો. મોહને છોડો. મોહ એ સેનાપતિ છે. એનો નાશ થયાં પછી બીજા કર્મ જલદી નાશ પામશે.

તુટે મોહ તો તોડાય સર્વ કર્મને રે સુકી તોડતાં સુકાય જેમ તાડયો ગમાર,
....સુકી રે સંગત મહામોહની....૭

તાડના ઝાડની એક ધોરી નસ બે તોડી નાખે તો તે તાડનું ઝાડ પડી જાય એમ મોહનો નાશ થાય, એટલે બધાં કર્મ નાશ પામે છે. માટે વીતરાગ કથિત ધર્મ સાંભળો. અને સાંભળ્યા પછી જીવનમાં ઉતારો. વિશુદ્ધ બ્રહ્મચર્ય પાળવા કટિબદ્ધ બનો. જીવનને ઉજ્જવળ બનાવો તો આત્માનું અવિનાશી કલ્યાણ થશે. વિશેષ અધિકાર અવસરે.

આસો સુદ ૬ શનિવાર. તા. ૨૫-૯-૭૧

અહીં નિષધકુમારનો અધિકાર ચાલે છે. ભગવાન ચોથા વ્રતનું સ્વરૂપ સમજાવે છે. પ્રદક્ષિણા વ્રત એ અહિંસાનું પોષક છે. ભગવતીજ સૂત્રમાં ગૌતમ સ્વામી ભગવાનને પૂછે છે કે ભગવાન! મૈથુનની પરિચારણા કરતાં જીવને કેટલો અસંયમ થાય? ભગવાન કહે છે કે ગૌતમ, અપ્રદક્ષિણા સેવન કરતાં એક બે ત્રણથી માંડીને નવ લાખ ગર્ભજ મનુષ્ય જે ૧૦ પ્રાણના ધરનારા છે, તેમનો અને તે ઉપરાંત અસંખ્યાતા સમુદ્ધિમ જીવોનો નાશ થાય છે. દેવનાર કે વાંદરાના કતલખાનાની વાત સાંભળીને અરેરાટી થાય, કંપારી છૂટે ત્યારે આ લોગવટામાં મનની અને ઇન્દ્રિયોની ખુશી ખાતર કેટલા જીવોનો કચરઘાણ નીકળે છે એની કંપારી છૂટે છે?

અકૂમ ક્યોં હોય તો જૂખ લાગે, ઉલટી થાય, ચક્કર આવે. પ્રદક્ષિણા પાળતાં કોઈ જૂખ તરસ લાગતી નથી કે ચક્કર આવતા નથી. પણ વિષય લોહુપી જીવોને આ વાત સમજાતી નથી. એક અભિનેત્રી ઝવેરી બજારમાં દાગીનાની ખરીદી કરવા નીકળી હોય તો એને જોવા લોકોની ઠઠ જામે. આ પણ ઇન્દ્રિયોની લોહુપતા જ છે ને! પણ ઇન્દ્રિયો તો અતૃપ્ત જ છે. જામે તેટલું તેને આપશે તો પણ શાંતિ નહીં થાય.

अहा दवगी पउरिन्धणे वणे समारुओ नोवसमं उवेइ

पविन्दियणीऽवि पगाममोइणो न वम्मयारीस्स हियाय कासई ઉ.અ. ૩૨.આ.૧૧

દાવાનળ લાગ્યો છે, ભડભડતી જવાળાઓ નીકળે છે. તીખારા ઉડે છે. ધુમાડાના ગોટે ગોટા નીકળે છે. આની આગમાં લોકડા હોમો, ઘાસલેટના ડબ્બા કલવો તો શું એ આગ શાન્ત થશે? એમાં પવન-ફૂંકાય એટલે એ આગ વધુ પ્રજ્વલિત બને. એવી રીતે ઇન્દ્રિયની આગમાં વિષયના ઇંધણા હોમો તો એ આગ શાંત નહિ થાય પણ એને વીતરાગ વાણીના પાણી છાંટીને શાંત કરે. ઉપવાસ કરવા સહેલા છે પણ ઇન્દ્રિયોને કાબુમાં લેવી બહુ મુશ્કેલ છે. એક અપટ્ટી વગાડે ત્યાં જંજીરીપને સાત ચકકર મારી શકે એવી શક્તિવાળા દેવતાઓ પણ પ્રદક્ષિણા પાળી નથી શકતા. માટે તેઓ પ્રદક્ષિણાને નમસ્કાર કરે છે. નવ નવ ઠોટીએ પ્રદક્ષિણા પાળવું બહુ કઠીન છે. ખાંડાની ધારે ચાલવા જેવું છે.

ના સંગ કરે કદી નારીનો ના અંગોપાંગ નિહાળે,
જો જરૂર પડે તો વાત કરે પણ નયનો નીચા ઢાળે,
મનથી વાણીથી કાયાથી વ્રતનું પાલન કરનાર...આ છે અણગાર અમારા.

સ્ત્રીનો સંગ કરે નહિ, એના અંગોપાંગ નીરખે નહિ અને કદાચ જરૂર પડે તો
નીચી નજરે એની સાથે વાત કરે.

મૂલમેયમહમરસ મહાદોષ સમુસ્સયં ।

તમ્હામેદુળ સંસર્ગનિર્ગંથા વજ્જયન્તિ ॥ ૬૨. અ. ૬ ગા. ૧૭

અપ્રકાશ્ય એ અધમનું મૂળ છે. મહાદોષ ઉત્પન્ન કરવાનું સ્થાન છે. તે માટે
સાધુઓ મૈથુનના સંગને વળું દે છે. કુકડાના બચ્ચાને સદાય બિલાડીનો ભય હોય છે.
ક્યારે એ કોળીયો કરી જશે એ ખબર ન પડે, એમ સ્ત્રીનો પરિચય સાધુને ક્યારે પછાડી
દે એ ખબર પડે નહિ. માટે સાધુ સ્મશાનમાં કે સુના ઘરમાં, એ ઘરની સાંધમાં
કે મોટા પંથ ઉપર એકલી સ્ત્રી સાથે વાત ન કરે. સ્ત્રી ચરિત્રને કોઈ પામી શકે નહિ.
સ્ત્રીના પાશમાં સપડાએલા સુજને ઘેર ઘેર રામપાતર લઈને લીખ માગવી પડી અને
છેવટે હાથીના પગે કચરાઈને મરવું પડ્યું. રાવણ સીતાને લઈ ગયો. તો પરિણામ શું
આવ્યું? અતે એનો નાશ થયો. કોયો કીચક દ્રૌપદીમાં લોભાણો તો લીમે એના હાડકાં
ખોખરાં કરી નાખ્યાં આ છે વિષયાંધતાનું પરિણામ.

નારદજીએ એક વાર પશ્ચીતર રાજ પાસે દ્રૌપદીના વખાણ કર્યાં. મોહમાં અંધ
બનેલા રાજાએ પોતાના મિત્રદેવને બોલાવ્યો અને કહ્યું કે દ્રૌપદીને અહીં લાવી દે.
મિત્રદેવે ના પાડી છતાં તે માન્યો નહીં. દેવે કહ્યું કે આ કામ કર્યા પછી મારી અને
તારી મિત્રતા તુટી જશે. રાજા કહે લલે તુટે પણ આ કામ કરી દે. પોતાના મહેલમાં
સુતેલી દ્રૌપદીને ઉપાડી પશ્ચીતર રાજાના ભવનમાં સુકી દીધી. દ્રૌપદીએ જાગીને જોયું તો
તેને આ બધું અજાણ્યું લાગ્યું. વિચાર કરે છે કે અરે, હું કંઈ જગ્યાએ છું? આ મારું
ભવન નથી. ત્યાં પશ્ચીતર રાજા આવે છે. દ્રૌપદીને કહે છે, સુંઝાઈશ મા. આ મારું ભવન
છે. આ ઘાતકીખંડ દ્રૌપદીની અમરકંઠા રાજધાની છે! હું એનો રાજા પશ્ચીતર છું. હું
તારા રૂપનો પિયાસુ બન્યો છું. હું તારો દાસ છું. ૭૦૦ રાણીઓ હોવા છતાં પણ
તેને સંતોષ નથી. એટલે હવે દ્રૌપદી પાસે લીખ માગે છે. અને કહે છે કે જો તું મારું
માનીશ તો તને ૭૦૦ની પટરાણી બનાવીશ. દ્રૌપદી વિચારે છે કે ક્યાં જંબુદ્રીપ ને
ક્યાં ઘાતકી ખંડ? પણ મુરકેલીમાંથી માર્ગ કાઢવો જ રહ્યો. એટલે એણે કહ્યું કે મારે
છ મહિનાનું શીલવ્રત છે, ત્યાં સુધી તમે મારા સામું ન જોશો. રાજા વિચારે છે કે છ
મહિના તો આખના પલકારામાં વીતી જશે. અહીં સુધી એની વહાર કરવા કોઈ આવે
તેમ નથી, એમ વિચારીને વાત મંજૂર રાખી.

દ્રૌપદીએ છઠ્ઠું છઠ્ઠી તપશ્વિયાં શરૂ કરી. છઠ્ઠું પારણે આયંબીલ કરે, નવકાર-મંત્રના બપ, પ્રભુનું નામસ્મરણ બધું જ ચાલુ છે. વ્યક્તિ ગમે તે સ્થાનમાં હોય પણ ધર્મ તો તેની સાથે જ હોય છે. દેશમાં હોય કે પરદેશમાં, મુંબઈમાં હોય કે અમદાવાદમાં, જેને ધર્મની ભાવના છે એને ક્ષેત્ર કંઈ નહતું નથી. ધર્મ કરવો તે પોતાના હાથની વસ્તુ છે. રાજા દ્રૌપદી માટે મેવા, મિકાઈ, વસ્ત્ર, આભૂષણો મોકલાવે છે, પણ દ્રૌપદી તેનો સ્વીકાર કરતી નથી. દાસીઓ પણ બુએ છે કે કેવી પવિત્ર બાઈ છે ! આ તો કોઈ જગદંબા છે ! આને રાજા કેમ લાગ્યા હશે ?

આ બાબુ પાંડવોએ શોધ ચલાવી અને શ્રીકૃષ્ણને પણ વાત કરી. નારદ પાસેથી જ તેમને દ્રૌપદીના સમાચાર મળ્યાં. એટલે પાંચ પાંડવો અને શ્રીકૃષ્ણ લવણસમુદ્રના દેવની મદદથી લવણ સમુદ્ર ઓળંગીને ઘાતકી ખંડમાં આવ્યાં. પક્ષોતરને કહ્યું કે દ્રૌપદીને હાથોહાથ સોંપી દે, નહીંતર જોવા જોવી થશે. રાજા માન્યો નહીં. પાંચ પાંડવો લડવા ગયા પણ પક્ષોતરે તેમને હરાવ્યાં. પાંડવો પાછા લાગ્યા ને કૃષ્ણને શરણે આવ્યા. શ્રીકૃષ્ણ કહે : બુઓ, અપશુકનથી શબ્દ આગળ થયાં. તમે રથમાં ચડતી વખતે એમ બોલ્યા હતાં કે ‘અમે નહીં કાં તો પક્ષોતર નહિ’, આમાં પહેલો નકાર હતો. હવે તમે એસો. હું બહુ છું. રથ પર ચડતાં શ્રીકૃષ્ણ બોલ્યા કે “હું છું આજ, નથી પક્ષોતર, તે લડવા તૈયાર થઈ ગયો છે, પણ જેના પક્ષમાં અસત્ય છે તેની કદી જીત થતી નથી કૌરવ પાસે મોટું લશ્કર હતું. ધણીયે એના પક્ષમાં હતા, પણ તેના પક્ષમાં અસત્ય હતું, એટલે એની હાર થઈ.

શ્રીકૃષ્ણ વસુદેવ એકલા છે. તેની સામે પક્ષોતરનું મોટું લશ્કર છે, પણ જ્યાં શ્રીકૃષ્ણે ધનુષ્યનો એક ટંકાર કર્યો ત્યાં તો તેનું અડધું લશ્કર મુઈ ગયું અને જ્યાં પંચાયન શંખ કુંકયો ત્યાં લશ્કર નાસભાગ થઈ ગયું. પક્ષોતર ભાગ્યો અને ગઢના દરવાજા બંધ કરી દીધાં. પવન આવે ને પાંદડું કંપે એમ તે કંપવા લાગ્યો. પરસ્પરીગમનના લહાવા લેવા જતાં બીચારાને લાવારસ દેખાયો. શ્રીકૃષ્ણે વૈકેયરૂપ કયું. નરસિંહનું રૂપ બનાવ્યું. અને જ્યાં ધરતી પર થપેટા માર્યાં ત્યાં ગઢ અને કાંકરા બધું પડવા લાગ્યું. દરવાજા તુટી ગયા. ધરતીકંપ થાય એમ ધરતી ધ્રુજવા લાગી. મંદિરના શિખરો પડવા લાગ્યા. રાજા તો બિચારો ભાગ્યો. ‘હવે શું કરું ?’ મોત તો સામે દેખાવા લાગ્યું. એ તો ગયો દ્રૌપદીનાં શરણે, “મને હવે તું બચાવ.” જેના પર શાસન જમાવવા માગતો હતો તેની પાસે આજે તેને લાચારી કરવી પડે છે.

દ્રૌપદી કહે છે કે, બચવાનો એક જ ઉપાય છે અને તે એ કે ક્ષત્રીયવીરો સ્ત્રી ઉપર હાથ ઉપાડતા નથી. માટે બચવું હોય તો સ્ત્રીનો પોશાક પહેરો, મને આગળ કરો. અને ૭૦૦ રાણીઓ મારી પાછળ તમારા ગીત ગાતો આવે. મને કૃષ્ણના હાથમાં સોંપી દો, તો તમે બચી જશો. વિષયના લાલચુ આ રાજાની કેવી દશા થઈ ? સ્ત્રીનો પોશાક પહેરવો પડ્યો.

“સીતા સંતાપી રાવણ રોળાણો, દ્રૌપદી દુભાવી દુર્યોધન દુભાણો,
રે પાપના બારા તું બાંધ માં હું ટારા, તારા પાપે પીડાશે તારી કાયા.”

સતીને સંતાપનારના કેવા બુરા હાલ થયા? રણમાં રોળાણો ને અકાળે મરણને શરણુ થઈ ગયો. પશ્ચોતર, સ્ત્રીનો પોશાક પહેરી દ્રૌપદીને આગળ કરી ૭૦૦ રાણીઓ સહિત શ્રીકૃષ્ણની સામે આવ્યો. શ્રીકૃષ્ણ સમજી ગયા કે દ્રૌપદીએ શિખવાડ્યું હોયું બેઠ્યો. પણ હવે મરેલાંને શું મારવો? એમ સમજી દ્રૌપદીને લઈ પાછા વળ્યાં. આ બાળુ ઘાતકીખંડના તિથંકર મુનિસુવ્રત સ્વામી દેશના ઈર્ષ રહ્યા છે, ત્યાં કપિલ નામના વાસુદેવ દેશના સાંભળી રહ્યા છે. તેણે શંખનો નાદ સાંભળ્યો એટલે એણે ભગવાનને પૂછ્યું, ભગવંત! હું વાસુદેવ છું, તો મારા જેવો આ બીજો બળિયો કેણુ? ત્યારે ભગવાને કહ્યુંકે આ તો જંબુદ્રીપના ભરતક્ષેત્રના વાસુદેવ છે. અમરકંકાનો રાજા પશ્ચોતર દ્રૌપદીને લઈ આવ્યો હતો તેને લેવા તેઓ આવ્યા હતા. પ્રભુ! મારા સમાન પદવીવાળાને મારે મળવું બેઠ્યો. પ્રભુ કહે, મળી નહીં શકો. છતાં આ વાસુદેવ બચ છે. શ્રીકૃષ્ણને લવણ સસુદ્રમાં જતાં જુએ છે. શંખ કુંકીને બોલાવે છે, પણ શ્રીકૃષ્ણ શંખ દ્વારા જ ના કહી દે છે કે હવે પાછા વળાય તેમ નથી.

વાસુદેવ પાછા વળે છે અને અમરકંકામાં આવે છે. અમરકંકાના ગઢ, કાંગરા બધું ધડી ગયું છે. રાજાને જઈને પૂછે છે કે આ શું થયું? રાજા કહે છે, ભરતના વાસુદેવ લડવા આવ્યા હતાં. મેં એનો સામનો કર્યો અને એમને પાછા કાઢ્યા. સારું થયું હું હતો નહીં તો તે તમારા પર ચડી આવત. વાસુદેવે તો પ્રભુ પાસેથી સાંભળ્યું છે એટલે એને તો ખબર છે એટલે કહે છે, તું આટલું જ સાચું બોલે છે? મને તારી બધી ખબર છે. તને દ્રૌપદીએ બતાવ્યો, નહીંતર તું મરી જાત. રાજા શું બોલે? વાસુદેવે એના પુત્રને રાજ્ય આપ્યું. રાજાને પદબ્રાંટ કર્યો. જુઓ, પરનારીનો સંગ કરવાની ઇચ્છાવાળાને મળ્યું શું?

માટે જ્ઞાનીઓ કહે છે. જે આત્માનો ઉદ્ધાર કરવો હોય તો વ્રતમાં આવો. વ્રત પાળતાં કોઈનું અહિત થયું સાંભળ્યું છે? શ્રાવક સદાય સંતોષી હોય. સૂર્યની સામે દષ્ટિ બચ કે તરત પાછી લઈ લેવાય છે તેમ પરસ્ત્રી સામે નજર બચ કે તરત દષ્ટિ પાછી ખેંચી લે.

સાધુઓ વહોરવા બચ અગર ગમે ત્યારે સ્ત્રીઓ એની સામે આવે તો પણ તે સ્ત્રીની સામે નજરેનજર મીલાવે નહીં. એમાં ખૂબ સાવધાન હોય. કારણ કે આ તો ખૂબ લપસણું સ્થાન છે. જરા અસાવધાન બન્યો કે મર્યો સમજવો. રાજપાટ કે અનેક સ્ત્રીઓને છોડીને નીકળેલા પણ જે પ્રલોભનમાં લોભાણા તો પતનના પથે પહોંચી ગયા.

પોતાની એક ત્રાડથી આખા વનને ધ્રુજવનાર સિંહ પણ બકરાની લાલચે રાજ ખાવા આવતાં, એક દિવસ તે પાંજરામાં પુરાઈ ગયો. એનું પંદર આની બળ એણે થઈ ગયું. તે લાચાર થઈ ગયો. કમળેર થઈ ગયો. આવી દશા કેણે સર્જી? માંસની લાલચે ને? એમ સ્ત્રીની લાલચમાં જે લપટાય છે તે પતન પામે છે. માટે આત્માનું કલ્યાણ કરવું હોય, દુર્ગતિના દુઃખથી બચવું હોય, શાશ્વત સુખ મેળવવું હોય તો બ્રહ્મચર્ય લાવમાં આવો. વિશેષ અધિકાર અવસરે.

વ્યાખ્યાન નં...૭૨

આસો સુદ ૭ રવિવાર તા. ૨૧-૬-૭૧

નિષધકુમારનો અધિકાર ચાલે છે. તેઓ ભગવાનની દેશના સાંભળી, ખારમત અંગિકાર કરે છે. એમાં ચોથું વ્રત બ્રહ્મચર્યવ્રત ચાલે છે. સોનામાં સોના તરીકેની, રેશમમાં રેશમ તરીકેની, ફળમાં ફળ તરીકેની કિંમત અથવા યોગ્યતા નથી હોતી તો તે નકામાં છે. તેમ મનુષ્યમાં મનુષ્ય તરીકેની કિંમત કે યોગ્યતા નથી હોતી તો તે કહેવા માત્ર મનુષ્ય છે. ચારિત્રના બળ વડે તે મનુષ્ય મહાન મનુષ્ય બની શકે છે. મનુષ્યમાં સર્વોત્તમ મનુષ્ય થવાની શક્તિ રહેલી છે. કુશળ વ્યાપારી પાસે પૈસા ન હોય અને તેને મૂડી આપવામાં આવે તો તે ઉત્તમ અને લાભદાયી વ્યાપાર કરી શકે છે તેમ મનુષ્યને મનુષ્ય થવાની મૂડી મળી જાય અને તેનો શુદ્ધ ઉપયોગ કરે તો અવશ્ય ઉત્તમ મનુષ્ય બની શકે. આપણને આ મૂડી મળી ગઈ છે હવે કુશળતાથી તેનો ઉપયોગ કરવો જરૂરી છે. નકલી રૂપિયો નહિ પણ સાચો ચાંદીનો રૂપિયો બનવું હોય તો આપણામાં આપણે સર્વોત્તમ શક્તિને જગાડવી જોઈએ. બીજા આપ મેળે ઉગતું નથી પણ સારું ખાતર, ખેડેલીભૂમિ, પાણી, પ્રકાશ અને એનો નાશ કરનાર જંતુઓનો અભાવ હોય તો બીજા પોતાનામાં રહેલી શક્તિનો વિકાસ કરી શકે છે. મનુષ્ય પણ યોગ્ય અને અનુકુળ સંયોગોમાં મૂકાય ત્યારે સર્વાંગી વિકાસ સાધી શકે છે. ચારિત્રથી વિકાસની ગતિ અતિ તીવ્ર બને છે. બ્રહ્મચર્યમાં પાવર છે, શક્તિ છે. સાડા ત્રણ મહિના કાયા હોય, દેખાવ પણ સુંદર હોય પણ હાટું મજબુત ન હોય તો ડોક્ટર કહી દે, આને હરવા ફરવા દેશો નહીં. એક માણસ સુકલકડી હોય પણ હાટું મજબુત હોય તો ગમે તેટલું તે હરેફરે તો પણ વાંધો ન આવે. માનવજીવનમાં ચારિત્ર એ હાટું છે (હાઈ છે), જેનું હાટું મજબુત છે એ ઘણું કામ કરી શકે છે.

ચારિત્રવાન આત્મા પરમાત્મા બની શકે છે. શ્રીમંતોમાં લેખાતો હોય પણ જેને ચારિત્રના ભુક્ષા બોલાવી દીધા છે, જે પરનારીનાં સંગે નાથે છે તે હેવાન છે. તેની સમાજમાં કોઈ ગણના નથી. જ્ઞાની પાસે તેનો કોઈ કલાસ નથી. માટે ચારિત્રવાન બનો. દ્વંધપાક, બાસુદી, શ્રીખંડ, લાડવા પચાવો છો તેમ શરીરમાં વીર્ય છે એને પચાવો. વીર્ય વગરનો માણસ માંધકાગલા જેવો છે. વીર્ય શરીરનો રાજ છે. આંખ, નાક, કાન, સ્નાયુ વિ. બધા અંગોપાંગમાં વીર્યથી તેજ આવે છે. તાકાત આવે છે. અબ્રહ્મચર્યથી વીર્યની હાની થાય છે. ચારિત્ર વિનાનો માનવી હાલેતું ચાલતું મડદું છે. તેનામાં તાકાત-દૈવત નથી. ચારિત્ર એ પ્રેક છે. સાધકલમાં જેમ આગળ જવાની શક્તિ છે તેમ અસ્થાને અથડાઈ ન પડે તે માટે પ્રેક પણ છે. ચારિત્રનું બળ મનુષ્યોનો વિકાસ સાધે છે અને વિનાશ થતો અટકાવે છે. અબ્રહ્મચારીનું જીવન હરાયા ઢોર જેવું છે.

જેસે ફીરત હૈ ઢોર હરાયો, ખાત પીત હૈ માલ પરાયો,
અપને ધણી કો નામ લખયો, એ અદબી નાદાન,
ભજન બીન નર હૈ પશુ સમાન”.

ઢોર બે જાતના છે. એક ધણીની મરજી મુજબ ચાલનારા, અને એક સ્વછંદી-પોતાની ઇચ્છા મુજબ ચાલનારા, તેમ માણસ પણ બે પ્રકારના હોય છે. એક ભગવાનની આજ્ઞા પ્રમાણે જીવન જીવનારા અને બીજા પોતાની મરજી પ્રમાણે ચાલનારા. સ્વછંદી હરાયાઢોરને તેનો માલીક લીલો ચાહટીયો ખાવા આપે છતાં હરામ ચહકડકો એવો લાગ્યો. હોય કે પરાયા ખેતરમાં ઉભા મોલ જોવે અને ખેતરમાં ચરવા માંડે, જ્યારે ખેતરનો ધણી દેખે ત્યારે ડાંગે ડાંગે મારીને તેને અધમુઓ કરે અને ડબામાં પુરે. એના ધણીને છોડાવવા માટે હંડ ભરવો પડે છે. તેમ કેટલાક પુરુષોને પોતાની રૂપવતી નારી હોય તો પણ સંતોષ ન થાય, અને પારકી સ્ત્રીને રીઝવવા દોડયા જાય. અંતે માર ખાય છે. જેનું ચારિત્ર ઉમદા નથી તેનું જીવન કબરમાં સૂતેલા માણસ જેવું છે. કેટલાક લકડડંદોડ લોકો લાકડા ઉપર ઘા મારે છે. અને કેટલાક કારીગર લાકડામાંથી પૂતળી બનાવે છે. આ બેમાંથી એક સર્જન કરે છે, અને બીજો લાકડાને ફોડે છે. બંનેમાં પૈસા કોણ મેળવે છે? કારીગર પૈસા વધારે કમાય છે. એક પથ્થર તોડે છે અને એક પથ્થરમાંથી મૂર્તિ બનાવે છે. ટાંકણા વડે ઘડી ઘડીને નવું સર્જન કરે છે. તમે તમારું જીવન કેવું બનાવ્યું છે? જીવનનું નવસર્જન કયું છે કે ભાંગતોડ જ કરી છે? જીવનને ઉમદા બનાવો.

કામં તુ દેવીહિં વિભૂસિયાહિં, ન ચાઙ્યા સ્વોમહ્નં તિગુત્તા,
તદ્વાઽવિ ઇગન્તહિર્યં-તિ નચ્ચા, વિવિત્તવાસો મુણિર્નં પસત્થો ॥

દેવલોકમાંથી દેવાંગનાઓ નીચે ઉતરે અને ગમે તેટલું આકર્ષણ કરે, પણ ત્રણ ગુણિતવાળો

મુનિ ચલાયમાન થાય નહીં. જેને ચારિત્ર પર પ્રેમ છે તેનાં શીલ પાસે છ ખંડનું રાજ્ય કે ઈન્દ્રનું ઈન્દ્રાસન તણખલાને તોલે લાગે. જેણે પોતાનું ચારિત્ર ગુમાવ્યું એણે સર્વસ્વ ગુમાવ્યું છે. તમને શારીરિક ઉપાધિ આવે, તબિયત બગડે, આંખે મોતૈયો કે ઝામર આવે, પેટમાં અદસર થાય તો તરત ડોક્ટરને બતાવો છો પણ ચારિત્ર બગડે ત્યારે શું કરો છો ? ચારિત્ર માનવજીવનનો અર્ક છે. કુલની સુવાસ છે. ચારિત્રવાન માણસ જ્યાં જાય ત્યાં સુવાસ સુકતો જાય છે. સવારમાં ઉઠતાંવેત ચારિત્રવાન, ગુણવાન એવા વીર પુરુષનું નામ હોય તો દિવસ સુધરી જાય. રોજ નામ હોય તો ખ્યાલ આવશે. ચારિત્રવાનને જોઈ તેમના પ્રત્યે ગુણાનુરાગ થશે કે તેમણે જીવનને હોમી હીધું પણ ચારિત્ર પાડ્યું. શરીર એ તો રાખનો ઢગડો છે. તેને માટે ચારિત્રનાં ચુરા કરવા એ મૂખાંઈ છે. તમે આત્માને માટે શું કર્યું ? જેટલી શરીરની ચીરટ છે એટલી આત્માની ચીવટ છે ?

તેલ ખોડું હશે તો નહિ ખાવ, કારણ ઉધરસ થઈ જાય. દૂધ બગડી જશે તો નાંખી દેશો. શાક સડેલું આવશે તો ફેંકી દેશો, કારણ કે પેટમાં આ ખરાબ પદાર્થ જાય તો શરીર બગડી જાય. શરીરની આટલી ખેવના રાખો છો જ્યારે ખરાબ વિચાર આવે તો આત્મા બગડે છે એ ખ્યાલ રહે છે ? શાકને સુધારતા સડેલો ભાગ ફેંકી દેવો છો એમ ખરાબ વિચારોને ફેંકી દેવો. વિષય વાસનાની વૃત્તિ ડોકીયું કરે કે તરત એનું ડોકું ઉડાવી દો. “આવા સડેલા વિચારો કરવા એ મારો ધર્મ નથી.” કોઈપણ વસ્તુ સડે ક્યારે ? તે વસ્તુમાં બળ નથી રહેતું ત્યારે સડે છે. જીવ જતાં કલેવર ગંધાય છે, સડવા માંડે છે. દુર્ગંધ ફેલાવા માંડે છે એમ જેનું બ્રહ્મચર્ય ઉડી ગયું તે સડવા માંડે છે. જેનામાં ચારિત્ર નથી તે મિલ માલિક હોય, દશ મોટર તેને ત્યાં ફરતી હોય, ચાર મીલ હોય, જ્યાં જાય ત્યાં સાધુઓના ભાવ પૂછતો હોય, જે સ્વસ્ત્રી સંતોષી નથી, પરસ્ત્રીગમન કરનારો છે. દગાખાજ છે, તે વખાણવા યોગ્ય નથી. આ શાસનમાં ગુણો પૂજવા યોગ્ય છે, પૈસો નહિ. આજે માણસ આજીવિકા માટે પૈસાવાળાની સેવા કરે, એની ગુલામી કરે, તેની વાતમાં જીહા જીહા કરે, પણ ભાઈ ! આવાની નોકરી મૂકી એકવાર ભગવાનની નોકરી કર, અને ભગવાનની આજ્ઞા ઉડાવ તો તારો બેડો પાર થઈ જશે. આજે સૌ પૈસાવાળાને દિકરી આપે છે. કારણ કે ત્યાં પૈસો છે, મોટરો છે. છોકરો એન્જનીયર કે ડોક્ટર છે. ઘરમાં કામ કરવા ઘાટી છે, રસોઈ કરવા માટે રસોઈયો છે, પણ વરરાજા ચારિત્રવાન છે કે નહિ તે ન જાણે. સુખ-સાદામી જોઈ કન્યા હોંશે-હોંશે સાસરે પણ જાય. પરિચય થતાં ખોખે આંસુડે રોવાનો વારો આવે.

નારી ગરીબ, દળણાં દળતી, ધનવાળી હીરે બળદળતી,
હીરા-મોતી વાળી રાતી, એનો કંથ વિલાસો માણે છે,
ધનવાન જીવન માણે છે, નિર્ધન એ બોલે તાણે છે,

કોઈ અનુભવીને પૂછી જો કે કોણ જીવી જાય છે,
ધનવાન જીવન માણે છે, નિર્ધન એ જાણે તાણે છે.

ગરીબ નારી પારકા ઘરનાં દળણાં દબે છે, પણ શીલને સુરક્ષિત રાખે છે. કોઈ શેઠીયો ૧૦૦ રૂપિયા આપે પણ પૈસા માટે શીલ વેચતી નથી. પોતાના શીલનું જાનના જોખમે રક્ષણ કરે છે. ભલે ગરીબી હોય પણ આવા પૈસાને લાત મારે છે. પૈસાવાળી દશદહારના હીરાવાળી છુટ્ટી પહેરે છે, હીરાનો સેટ પહેરે છે, પણ રાતના ખાર વાગ્યા સુધી તેના કંથની રાહ જુએ છે, પણ પારકે ઘેર જનાર આવતો નથી, તેથી દડ-દડ આંસુ પાડે છે. તેને પોતાના સ્વામીની વર્તણૂકથી સંતોષ નથી. તે એમ વિચારે છે કે આવા દાડ પીનાર અને પારકી સ્ત્રીઓમાં રાચનાર પુરૂષ કરતાં મને કોઈ ગરીબને ત્યાં મારા માખાપે આપી હોત તો સાફ હતું. જીવનમાં ચારિત્ર્ય નથી, તો કાંઈ જ નથી. તમારે ધનવાન બનવું છે કે ચારિત્ર્યવાન? ચારિત્ર્યવાન. અહીં એકા છે ત્યાં સુધી જ ને?

આજના નાસ્તિકવાદ અને વિલાસના ભરચક સંયોગો વચ્ચે સાવધાન રહેવા એવું છે. દિલમાં ઉંડે સુધી શીલનું મહત્ત્વ એકું હોય તો જ બચી શકાય, નહિ તો આજના જમાનામાં વ્યાપોહમાં ફસાવવાનું થાય. આજનો યુગ વિકાસનો છે એમ માની લોકો પૂર્વ યુગની સહાયારની વાતોને વાહિયાત લેખે છે. વળી વિષય એ કુદરતી હાજત છે એમ પણ મનાવે છે તેથી વિષયની છૂટને નિર્દોષ ગણે છે. પણ આ બધી જામણ છે. એમાં ફસાયા પછી જીવ જીવનપર્યંત પશુતુલ્ય બનીને રહે છે. માટે આત્મા પતનના વિચારોને ફેંકી દઈ શીલને જ મહત્ત્વ આપવાની જરૂર છે. કામવાસનાને નિરંકુશ છૂટી મૂકવાથી કેવી દશા થાય છે તે તમને સુવર્ણના દંટાંત ઉપરથી સ્પષ્ટ થશે.

એક નગરમાં નંદ નામના શ્રેષ્ઠીવર્ય છે. તેમને ત્યાં વૈભવ-વિલાસનો પાર નથી. તેમનાં પત્નીનું નામ રતનાવલી છે. લગ્ન પછી ઘણાં વર્ષે રતનાવલી એક પુત્રીનો જન્મ આપે છે. તેનું નામ સુવર્ણા રાખે છે. ખૂબ લાડકોટથી તેનો ઉછેર થાય છે. યોગ્ય ઉંમર થતાં એક શ્રેષ્ઠી પુત્ર હરિદત્ત સાથે તેના લગ્ન થાય છે. હરિદત્ત લગ્ન પછી થોડા દાઈમે વેપાર કરવા માટે લંકાપુરી જાય છે. પહેલાનાં જમાનામાં પત્નીને સાથે લઈ જતાં ન હતાં. આજે તો મુંબઈમાં પહેલા રૂમ લઈ લે પછી લગ્ન કરે એટલે લગ્ન પછી તરત જ મુંબઈમાં વસવાટ શરૂ થઈ જાય. સુવર્ણા સાસુ સસરાની હૂંફમાં દિવસો પસાર કરે છે. પણ જીવાની દિવાની છે. બાલ્યવય વટાવવી સહેલ છે પણ યુવાવસ્થા દરિયાનાં વમળ જેવી છે. વમળ વટાવવા ખૂબ મુશ્કેલ પડે છે. તેમ યુવાનીમાં કાળો ડાઘ ન લાગતો દેવો તે મુશ્કેલ છે. જેને પોતાની યુવાનીને જાળવી છે તે ધન્યવાદને પાત્ર છે.

આ સુવર્ણાએ જીવનમાં કોઈ જાતનો સંયમ રાખ્યો નહિ. આવા-પીવામાં કોઈ

કમી ન રાખી. હરવા ફરવા જવું, વિકારોને ઉત્તેજિત કરે એવા ખોરાકો ખાવા, એવા પોશાક પહેરવા, પછી ઇન્દ્રિય પર સંયમ કેવી રીતે રહે? જેને ત્રિદોષ થયો હોય તેને સુંઝારો થાય છે. તે હુગડા ચુંથે છે, યદ્વા-તદ્વા બકે છે. તેને દૂધ સાકર અને ચોખા ખવડાવવામાં આવે તો સનેપાત વધી જાય છે પણ મટતો નથી. યુવાની તો હોય જ. તેમાં માદક પદાર્થો મળે પછી ઉન્માદ વધી જાય છે. દોડવું હોય ને ઢાળ મળે, પછી શી ખામી રહે? સુવર્ણમાં ખાવાપીવાનો સંયમ નથી. સાસરીયા અને પીયરીયા બંને પહોંચતા છે. સુવર્ણને ખૂબ સાચવે છે, તેની પાસે કામકાજ કરાવતા નથી. પણ નવરૂં મગજ સેતાનનું કારખાનું છે. કામને મારનાર કામ છે. સુવર્ણમાં કામ પ્રદિષ્ટ થાય છે. થોડો વખત સાસરે રહી પીયર જાય છે. એના બંગલાની સામે રાજમહેલ આવેલો છે.

એક વખત સુવર્ણ પોતાના બંગલાની બારીમાં ઉભી છે. ત્યાંથી રાજકુમાર તોસલ નીકળે છે. સુવર્ણ તોસલકુમારને જુએ છે અને વાસના તીવ્ર બને છે. સીસકારો કરી બોલાવે છે. બંનેની આંખો સામસામી ટકરાય છે. આંખમાં કામજુ છે, આંખમાં વિજળી છે, આંખમાં વિકાર છે. આંખથી બને વાત કરે છે, ૧૧ વાગ્યે રાત્રે આવવાનો સંકેત કરી સુવર્ણ ચાલી જાય છે. તોસલ કુમારના દિલમાં પણ સુવર્ણ પ્રત્યે આકર્ષણ ઉત્પન્ન થયું છે. તે રાત પડવાની રાહ જુએ છે. બરાબર અગ્યાર વાગતા સુવર્ણ પાસે પાછલે બારણેથી તે કુમાર પહોંચી જાય છે, બંનેએ પોતાની ભાવના પૂરી કરી. બ્રહ્મચર્ય ભાવના ભુકા કરી નાખ્યા. વિષયવૃત્તિ જાગી, તેને પૂછું કરે પણ તે વધુ બળતરા મૂકતી જાય છે. હવે તો તોસલકુમાર રાજ આવવા લાગ્યો. કામ અંધ છે. કામી પુરૂષ વિવેકને વિસરી જાય છે.

ગોટલામાં મોટો આંખો સમાયેલો છે એમ એક અનુચિત કરણીમાં અનેક અનુચિત કરણીઓ સમાયેલી છે. દોષો અને દુષ્ટત્વોને લેશ પણ આવકારવા એ ખતરનાક છે. સુવર્ણ અને તોસલકુમાર રાજ રાત્રે મળે છે, ઇન્દ્રિય કામ ભોગવે છે. પરિણામે સુવર્ણને ગર્ભ રહે છે. પાપી માણસો પાપ કરતાં જરા પણ અચકાતા નથી, પણ તેના કડવાં ફળ ભોગવવાના આવે ત્યારે રાડ પાડી જાય છે.

ઘણા એમ કહે છે કે અત્યારના જમાનામાં પાપી-જુદ્ધી માણસોને ત્યાં સુવર્ણની ખુરશીઓ હોય છે અને ધર્મી રીખાય છે. ધર્મીને કોઈ બોલાવતું પણ નથી. પાપકર્મ અત્યરનાર જે પૈસાહાર હોય તો દુનિયામાં એની બોલબાલો થાય છે. પુણ્ય-કર્મના ઉદયથી સુખ મળે છે અને પાપકર્મના ઉદયથી દુઃખ મળે છે. ધર્મ કરવાથી તરત સુખ મળે અને હુન્ન્યાઈ વિ. કરવાથી તરત દુઃખ મળે, આ માન્યતા સામાન્યતઃ ખોટી છે. જેને જે કર્મનો ઉદય ચાલતો હોય તે મુજબ તેને સુખ કે દુઃખ મળે. એ વખતે આત્મા ધર્મી છે કે પાપી એ વાત જોવાની રહેતી નથી પણ વર્તમાનમાં જે પાપ કર્યું છે. તેનું ફળ તો ભાવીમાં ભોગવવું પડશે. ધરતી પર ઉલેહું બાળક પડી જાય તો તેને કેટલું વાગે?

અને એ જ બાળક સાતમે માળે ચડી જાય, એ વખતે મા ભલે ખુશ થાય અને તાળીઓ પાડીને બોલે કે મારો લાલ સાત માળ ચડી ગયો ! પણ સાતમા માળની પાળી વિનાની અગાશીથી નીચે પડે ત્યારે માની રાડ ફાટી જાય. બાળકનું મૃત્યુ થઈ જાય. પાપાત્માને કર્મ સત્તા પણ આ જ રીતે પુણ્યનો સાતમા માળ દેખાડે છે. કેઈ આવા સુખને જોઈને અંબશો નહિ. આ તો ભયાનક પતન માટેનું ચક્રાણુ છે. ચારિત્રથી નીચે પડનાર કયાંય ફેંકાઈ જવાનો છે. તમે મીલવાળાઓને જોઈને હરખાવ છો ને ? પણ તેના આચાર વિચાર કેવા છે, તે જુઓ છો ? જેટલા દુરાચારના રવાડે ચડ્યા એટલા પછડાણુ છે.

સુવર્ણા દુરાચારી બની ગઈ. પરિજ્ઞામે તે ગર્ભિણી બની. દિવસે દિવસે ગર્ભ વધવા લાગ્યો. પુરૂષો પાપ કરીને દૂર ભાગી જાય છે, પણ સ્ત્રી, સમાજમાં તિરસ્કારને પાત્ર-ધિક્કારને પાત્ર બને છે. ઉંચું મોડું કરી ચાલી શકતી નથી. સુવર્ણાના પિતાને ખબર પડી કે મારી એકની એક પુત્રી ગર્ભવતી બની છે. તેનો પતિ પરદેશ છે. કાંઈક અકાર્ય થયું. શેઠને થયું કે તેણે મારા કુળને કલંક લગાડ્યું, આમર નપ્ત કરી. હવે ઝેરના કટોરા પીવાનો વખત આવ્યો છે. નંદ શેઠ પુત્રીને પ્રાણીની ધમકી આપે છે. ‘તારી પાસે કોણ આવે છે ?’ એ પૂછે છે, પણ સુવર્ણા કાંઈ જવાબ આપતી નથી. અંતે શેઠ રાજા પાસે જાય છે. એ રાજાને કહે છે, રાજા ! મારી દીકરીનો પતિ બાર વર્ષથી પરદેશ છે, હજુ આવ્યો નથી, પણ દીકરીને ગર્ભ રહ્યો છે. એ કોના પરિચયમાં આવી છે તેની તપાસ આપ કરી દો. રાજાએ સી. આઈ. ડી. જોઈવી દીધી.

સરકસવાળા સિંહ સાથે બાથ ભરે છે, પણ સાથે ટરંટ રાખે છે. જરાક વિકરે તો મારી નાખે. એક સરકસમાં સિંહના મેલમાં ડોકું નાખી જીવ સટોસટના ખેલ બતાવતા. એક વખત સિંહના કાંઠા સાથે માણસનું માથું જરા ઓલાણું ને તેમાંથી લોહી નીકળ્યું તેનો સ્વાદ સિંહે લીધો. લોહી મીઠું લાગ્યું ને એણે એ માણસને મારી નાખ્યો. સરકસનાં માણસોએ સિંહને ખતમ કરી નાખ્યો. એક વાર સ્વાદ ચાખ્યો એટલે તે ખૂન કરી બેઠો. એમ માણસે એક વાર અકાર્ય કર્યું અને સવેળાએ જાગી ન જાય તો વારંવાર એ તલપ લાગે છે. ટેવ પડી ગયા પછી મુકવી મુરકેલ બની જાય છે. તોસલ કુમારને સુવર્ણાની ઘેલછા લાગી છે. દરરોજના ટાઈમે તેને ત્યાં જાય છે પણ વિચાર કરતો નથી કે હું કોણ છું ? આજે સુવરાજ છું, આવતી કાલે રાજા થવાનો છું. પ્રજાનું રક્ષણ કરવું એ મારો ધર્મ છે. જો આવા કામ કરીશ તો પ્રજા મને પદબ્રષ્ટ કરશે, મારું કયાંય સ્થાન નહીં રહે સી.આઈ.ડી.એ તોસલકુમારને જોઈ લીધો. પણ આ તો રાજાનો પુત્ર છે. તેનું નામ કેવી રીતે દેવાશે ? એમ વિચાર કરતાં પોલીસો રાજા પાસે પહોંચે છે અને કહે છે, સાહેબ ! આપે સોંપેલું કામ પતી ગયું છે. પણ તે વ્યક્તિનું નામ દેવાય તેમ નથી. રાજા કહે છે જે હોય તેનું નામ કહી દો. હું ન્યાયના આસન પર બેઠો

હું. મારા કુટુંબની કોઈ વ્યક્તિ હશે તો પણ હું તેને ખરાબર સજા કરીશ. તમે જરા પણ ઠર રાખ્યા વિના નામ આપી દ્યો. પોલીસો કહે છે સહેજે! “એ વ્યક્તિ બીજી કોઈ નથી પણ તોસલકુમાર છે.” નિષ્પક્ષપાતી હોય તે સારી રીતે શાસન ચલાવી શકે છે. રાજ્યએ પડક વગડાવ્યો કે કાલે સવારે સભા છે. કચેરીમાં નાના મોટા બધાને હાજર થવા વિનંતી છે. બીજે દિવસે યથા સમયે બધાં હાજર થયાં. સુવર્ણ આવી છે તે કોઈને ખબર નથી. રાજા ઉભા થઈ કહે છે. “મારા પ્રિય પ્રજાજનો! આપ બધાંને આશ્ચર્ય થતું હશે કે અમને શા માટે બોલાવવામાં આવ્યા છે, પણ હું હમણાં જ એ વાતનો ખુલાસો કરું છું. પછી તોસલકુમારને પોતાની પાસે બોલાવે છે. તોસલકુમારનાં આનંદનો પાર નથી. તેને એમ થાય છે કે, આજે પિતાશ્રી મને રાજ્ય સિંહાસન સોંપી દીક્ષા લેવાના લાગે છે. ત્યાં તો રાજ્યએ કહ્યું “તોસલ, હું પૂછું એનો સાથે સાથે જવાબ આપજે, નહિ તો આ તલવાર તારી શરમ નહીં રાખે. બોલ, તું નંદ શેઠની પુત્રી સુવર્ણ સાથે દુઃખેષા કરે છે?” આ સાંભળી તોસલકુમારનાં મોતીયા મરી ગયા. શિરપાવની ઇચ્છા રાખી હતી, પણ તેને બદલે શિર ઉડી જવાનો પ્રસંગ બની ગયો. પાપ કરતાં તો કરી નાખ્યું પણ હવે આંખ સામે મોત દેખાવા લાગ્યું. રાજાને મોઢે ‘હા’ પાડવી પડી. રાજ્યએ પ્રજાજનોને સંબોધીને કહ્યું, બોલો, તમારે આવો રાજા ભેઈએ છે?” તમે જ કહો, આને શી શિક્ષા કરે? પ્રજાજનોએ કહ્યું, “એક વખતનો ગુનો માફ કરો.” રાજા માન્યા નહીં. રાજ્યએ કહ્યું પ્રધાનજી! અત્યારે જ મારાઓ તૈયાર કરી દૂર જંગલમાં આનો વધ કરાવો. આવો કુલાંગાર પુત્ર મારે ન ભેઈએ. અને ભવિષ્યમાં કોઈ પણ વ્યક્તિ આવી ભૂલ કરશે તો તેને સખત સજા ફરમાવવામાં આવશે. મારાઓ તથા તોસલકુમારને લઈ પ્રધાન જંગલમાં ગયાં. પણ પ્રધાનને થયું “આ સુવરાજની ઉગતી સુવાની છે, ઉન્માદમાં ભૂલ કરી બેઠો, પણ આવા આશરપદ સુવાનની કિંમતી જીંદગી કેમ નષ્ટ કરાય?” પછી કુમારને કહે છે કુમાર, હું તને જીવતો મૂકું છું. તું જીવતો હઈશ તો સારા કૃત્યોથી આ પાપ ધોઈ નાખી જીવનને અજવાળીય એવી આશાએ તને બચાવું છું. તું પરદેશ ચાલ્યો જા. પણ હવે સુધરી જજે.

તોસલકુમારે મંત્રીનો આહાર માન્યો. તે ત્યાંથી ચાલી નીકળ્યો અને પાટલીપુત્ર જઈ રાજ્યમાં નોકરીએ રહ્યો. શીલભંગ કરનારને આ પૃથ્વી પર કેવી સજા મળે છે! તોસલકુમારનું રાજ્ય ગયું, રાજ્યના બજાનામાંથી એક પાઈ પણ ન મળી. પહેલે લુગડે નીકળી જવું પડ્યું. વિકારનું પોષણ કરીને ક્યારેય એવું બન્યું છે કે પછી ફરીથી વિકાર ન જ ઉઠે? વિકારનો તો અંત જ ન આવે. એવા વિકારોને શા માટે પોખીને આનંદ માનવો? એના કરતાં એને શમાવીને નિત્ય તૃપ્તિનો આનંદ શા માટે ન માનવો?

સુવર્ણનું પાપ બધે પ્રગટ થઈ ગયું. તેથી તે ફિટકાર પામવા લાગી. તોસલકુમારનાં

વધેના સમાચારથી તેનાં મનને ખૂબ સંતાપ થયો. અંતે કંટાળીને એક રાત્રે ઘરમાંથી લાગી નગર બહાર નીકળી ગઈ. જંગલમાં ચાલી જાય છે. પોતે ગર્લિંગી છે. દહાડા ભરાઈ જવા આવ્યા છે. ખૂબ ચાલવાથી થાકી ગઈ છે. એમાં પ્રસૂતિની પીડા ઉત્પન્ન થાય છે. પાસે કોઈ હાથણ કે નર્સ નથી. સુવા માટે પલંગ અને ગાદલું તો શું પણ એક ગોદડું પણ નથી. સ્ત્રીને પ્રસૂતિની વેદના એટલી બધી કારમી હોય છે કે તે જોતાં વૈરાગ્ય થઈ આવે.

પ્રસૂતિ કેરી પીડ પ્રસૂતા નારી પીછાણે, અજ્ઞાત વાંઝણીને શું, જેને વીતી હોય તે બણે. જેણે પીડા લોગવી હોય તેને ખબર પડે. બીજા શું બણી શકે? ખૂબ વેદના થવાથી સુવર્ણા બેભાન બની જાય છે. અને જંગલમાં એક પુત્ર તથા એક પુત્રીનો જન્મ થાય છે. ઠંડા પવનથી થોડી વારમાં તેને મૂછાં વળે છે. બે નાના બાળકની માતા બનવાથી સુવર્ણા આનંદમાં આવી જાય છે. બાળકને ઉદેશીને કહે છે. હે પુત્ર ! તું જ હવે મારો બેલી છે. તારા આધારે હું મારું જીવન વીતાવીશ. સુવર્ણા અજ્ઞાન છે. પ્રભુનું શરણું લેવાને બદલે પુત્રનું શરણું લે છે. સુવર્ણાએ તોસલની વીંટી બાળકને ગળે બાંધી અને પોતાના નામની વીંટી બાળકીના ગળે બાંધી. પછી સાડીના બે ભાગ કરી એક ભાગમાં બે બાળકને બાંધ્યા અને એક ભાગ પોતે ઝોલ્યો. પોટલી એક બાજુ મૂકી પોતે પર્વતના ઝરણામાં સ્નાન કરવા ગઈ. પાછળથી એક વાઘણ આવી પોટલી ઉપાડી ગઈ. થોડે જતાં પોટલીની એક ગાંઠ ઢીલી પડી ગઈ, છૂટી પડી ગઈ અને બાળકી નીચે પડી ગઈ. વાઘણ તો પોતાની ગતિએ ચાલી જાય છે. તેને કાંઈ ખબર નથી. જેનું આયુષ્ય જખ્ખર હોય તેને ગમે ત્યાંથી સહાય મળી જાય છે. વાઘણ બાળકને લઈ જઈ રહી છે, ત્યાં એક રાજા શિકાર કરવા આવ્યો. વાઘણને જોતાં એક, બે, ત્રણ ગોળી છોડી. અને વાઘણ મૃત્યુને શરણ થઈ ગઈ. બાળક એક બાજુ પડી ગયું. રાજા શિકારની નજીક આવે છે, ત્યાં બાળકને જુએ છે અને કોઈ કૈવી ભેટ માની લઈ લે છે. તે જ રસ્તેથી પ્રધાન નીકળે છે. તેને બાળકી મળે છે. પોતાને કાંઈ સંતાન નથી, તેથી તેને લઈ ઘર લણી પ્રયાણ કરે છે. બાળકો વાઘણના મુખમાં આવ્યા પરંતુ તેમને શુભોદય કેટલો કે વાઘણે તેમને તરત ભરખી ન ખાધા. અને રાત્ર તથા પ્રધાનની પાસે આવી ગયા, જેથી તેમનું લાલનપાલન પણ સુંદર રીતે થાય. પેલા રાજા સખળસિંહે ગામમાં વાત ફેલાવી કે રાણીને ગર્ભ હતો તે વાત અમુક કારણસર શુપ્ત રાખેલી, આજે રાણીએ પુત્રને જન્મ આપ્યો છે. ગામમાં જન્મોત્સવ ધામ-ધૂમથી ઉજવવામાં આવ્યો અને બાળકનું નામ વ્યાઘદંત પાડવામાં આવ્યું. પેલી બાળકી જંગલમાંથી મળી તેથી તેનું નામ વનદંતા રાખ્યું. આ બાજુ સુવર્ણા શુદ્ધ બની પાછી આવી જોયું તો ત્યાં બાળકો ન મળે. આથી તે ખૂબ કંદપાંત કરવા લાગી. અંતે ફરતી ફરતી જ્યાં બાળકો હતાં તે નગરમાં આવી, અને પ્રધાનને ત્યાં જ નોકરીએ રહી. વનદંતાનો ઉછેર તેના હાથે થવા લાગ્યો, પણ પોતે બહુતી નથી કે આ મારી જ પુત્રી છે.

વ્યાઘ્રહત્તનું બીજું નામ મોહહત્ત રાખેલું છે. બાઈ બહેન બંને અનુક્રમે મોટા થાય છે. વર્ષોના વહાણાં વાતાં તેઓ ૧૮ વર્ષની ઉંમરે પહોંચે છે. એક વખત વસંત મહોત્સવ છે, મોહહત્ત અને વનહત્તા બંને ફરવા નીકળ્યા છે. વનહત્તાની સાથે સુવર્ણ છે, અને મોહહત્ત એકલો જ છે. એક જગ્યાએ તે બંને લોગા થઈ બેસે છે. મોહહત્તની નજર વનહત્તા ઉપર સ્થિર થાય છે, વનહત્તા પણ તેની સામે જુએ છે, કામ પ્રદિપ્ત થાય છે, એકબીજાનાં નયનો વિધાય છે. આ વાત ચતુર સુવર્ણના લક્ષ બહાર નથી જતી, તેથી તેને એમ થાય છે કે આ રાજાનો પુત્ર છે, બહેને બંને પ્રેમમાં પડે. મારે બંનેને સગવડતા કરી આપવી જોઈએ. એમ વિચારી સુવર્ણ વનહત્તાને કહે “આપણે અહીં સૂર્યાસ્ત થયા પછી આવશું. અત્યારે ઘરે જઈએ.” આ શબ્દો મોહહત્તાના કણ્ઠપટ પર પણ પડે છે. તે સમજી જાય છે કે આ ફાસી મને જ સંકેત કરી રહી છે.

મોહની વિટંબણા કેવી છે તે જો જો. સગા બાઈ બહેન જાણે થવા તૈયાર થયા છે. અને માતા સગવડતા કરી આપે છે. તોસલકુમાર પણ આ ગામમાં જ છે. રાજાના હજૂરીયા તરીકે તે નોકરી કરે છે. રાત પડતાં સુવર્ણ વનહત્તાને લઈ નિયત સ્થાને આવે છે. હજુ મોહહત્ત આવ્યો નથી એટલે આંટા લગાવે છે. તે વખતે પેલો તોસલ ત્યાંથી પસાર થાય છે. અને તેની દ્રષ્ટિ વનહત્તા પર પડે છે. અરે ? આ તો સાક્ષાત્ લક્ષ્મી છે. આની સાથે સંસારના મુખ લોગવ્યા નથી ત્યાં સુધી જીવન નિરર્થક છે. પિતા મોહવશ બની પુત્રીની નજીક આવે છે. અને તેનો હાથ પકડે છે. તથા કહે છે. “હે સ્વરૂપવતી નારી ! મારી સાથે ચાલ, હું તને મારા દ્રવ્ય સિંહાસને પધરાવીશ” વનહત્તા તો એકદમ ગભરાઈ ગઈ અને “બચાવો બચાવો”ની બૂમો પાડવા લાગી. ત્યાં રાજકુમાર આવી જાય છે અને પોતાની પ્રિયા પર એક હજૂરીયો દુરાચાર કરે છે, તે જોઈ એકદમ ગુસ્સે થાય છે. અને કહે છે, “અરે દુષ્ટ ! પાપી ! પારકી સી પર ખરાબ દ્રષ્ટિ કરતાં શરમાતો નથી ? તને તો મારે બરાબર શિક્ષા કરવી પડશે”.

અંતે બંને સામ સામા લડે છે અને દિકરો બાપને ઉભો ને ઉભો ચીરી નાખે છે. મનમાં આનંદ અનુભવે છે કે આ દુષ્ટને મારી નાખ્યો એટલે વનહત્તા મારા ઉપકાર નીચે આવી જશે. આ જોઈ પેલી સુવર્ણ કે જે એક વખત તોસલકુમારના મૃત્યુના સમાચારથી અત્યંત દુઃખી થઈ હતી તે આજે આનંદિત બને છે. તે પણ પોતાના પ્રિયપાત્રને ઓળખી શકી નથી.

આ પછી મોહહત્ત અને વનહત્તા એક કેલી-ગૃહમાં દાખલ થાય છે. ત્યાંનું વાતાવરણ મધમધાયમાન અને વિષયને ઉત્તેજિત કરે તેવું છે. બંને અસંયમને પંથે પડવાની તૈયારી કરે છે ત્યાં તેમના કાન પર શબ્દો અથડાય છે. “ધિક્ક, ધિક્ક ! બાપ મારી બહેન સાથે વિષય સેવવા તૈયાર થયો છે ! ધિક્કાર છે, ધિક્કાર છે તને !” આજુ બાજુ નજર કરે

છે પણ કોઈ દેખાતું નથી. વળી પાછો વનહત્તાનો સ્પર્શ કરતો જાય છે. ત્યાં પેલા શબ્દો સંભળાય છે. ત્રીજીવાર પણ એ શબ્દ સંભળાય છે, આથી કુમાર કેલીગૃહની બહાર નીકળે છે તપાસ કરતાં કેલીગૃહની સામે એક ટેકરીપર એક મુનિ બેઠા છે તે ઉપર પ્રભાણે બોલતા હતા. ત્રણે જણા મુનિ પાસે જાય છે. મુનિને નમન કરી પૂછે છે 'હે મુનિ! આપ શું બોલી રહ્યાં છો!' મુનિ ત્રણ જ્ઞાનનાં ધણી છે. તે કહે છે. બાઈ! તેં જેને મારી નાખ્યો તે તારો પિતા હતો. અને આ વનહત્તા તારી ખેંચે છે. આ સુવર્ણ તારી માતા છે. મુનિ, સુવર્ણ તથા તોસલતા પ્રેમની.....બધી વાત કહે છે.

રાજા કે નેતા ધાક ધમકીથી જે કામ નથી કરી શકતા તે મુનિ પ્રેમથી કરે છે. ત્રણે જણા પોતાના પાપનું પાર્યાય કરે છે. અને હવે શું કરવું કે જેથી જીવનનો ઉદ્ધાર થાય એમ પૂછે છે ત્યારે મુનિ સંસારની અસારતા અને સંયમની મહાનતા સમજાવે છે. તેથી ત્રણે જણાને સંસાર પ્રત્યે ઉદ્ધાસીનતા જન્મે છે. અને સંયમનો માર્ગ અંગીકાર કરી આત્મ કલ્યાણ સાધે છે.

બ્રહ્મચર્ય વ્રત સર્વશ્રેષ્ઠ અને જ્યેષ્ઠ છે. તેનું આરાધન કરનાર જીવો આત્મ કલ્યાણ સાધે છે. વિશેષ અધિકાર અવસર કહેવાશે.

વ્યાખ્યાન નં.....૭૩

આસો સુદ ૮ ને સોમવાર તા. ૨૭-૬-૭૧

બધાં વ્રતોમાં બ્રહ્મચર્ય વ્રત મોટું છે. મોટો પંડિત, વિદ્વાન કે શાસ્ત્રજ્ઞ હોય, પણ તેની આચાર શુદ્ધિ ન હોય તો તેની કિંમત જરા પણ નથી. સાડા ત્રણ મહુની કાયા-માંથી નવટાંકનું નાક ઉડ્યું તો તેની કાંઈ કિંમત નથી. જેનામાં જ્ઞાન અદ્ય હોય પણ આચાર અને વિચારની શુદ્ધિ છે, શીલ વ્રત બરાબર પાળે છે એ વિદ્વાસને પાત્ર છે. બ્રહ્મચર્ય વિદ્યોદ્ધો પહારથી આબરૂવાળો દેખાય પણ આબરૂ વગરનો છે. એ પારકી સ્ત્રીનો પાલવ પકડતાં પણ અચકાશે નહિ.

“ઢાંગી ધતિંગી દેવી દક્ષિણે ઢાંગીઓ પૂજાય છે,
ટીલાં ટપકાં બતાવીને ધર્મી કહેવાય છે,
મોકો મળતાં પરનારીનો પાલવ ખેંચી જાય છે,
સંસાર ચાલ્યો જાય છે.....

એની એ સડક ઉપર સંસાર ચાલ્યો જાય છે,
સંસાર ચાલ્યો જાય છે.”

આજે દુનિયામાં ધર્તિંગ કરનારા ઘણા છે. મોટી જટા રાખે, આખા શરીરે ભસ્મ મેળે, ડોકમાં માળા નાખે, કપાળમાં મોટા ગાજરીયા તાણે, હાથમાં રૂદ્રાક્ષની માળા રાખે, પણ આચાર વિચારના કે સદાચારના ઠેકાણાં બે નથી તો આવા લોકો પૈસાના પૂતરી છે. વિષયના ગુલામ છે, આત્માને બ્રમમાં નાખનાર છે. જેણે આત્માને ઝોળખ્યો નથી એવા માણસો આવા પ્રપંચીઓમાં અંબઈ જાય છે. આવાઓ પાસે ઘરડી ખુદી પગે લાગવા આવે તો છટ નારાયણ કહે અને નાની નમણી નર આવે તો સત્ નારાયણ કહે અને લાગ મળે તો તેના પ્રેમમાં પણ પડી જાય. આવા ધર્તિંગ દુનિયામાં કંઈક ચાલ્યા કરે છે. આવા ધુતારા અને ઢોંગીઓ સ્ત્રીઓને કહે, હું તમને પુત્ર પ્રાપ્તિ કરાવી દઈશ. માશ આશીર્વાદથી તમારે ત્યાં ધનના ઢગલાં થશે. અનેક સ્ત્રીઓ લોળી બની લોળવાઈ જાય છે અને એકાન્ત મળતાં કુકર્મ કરવા તૈયાર થાય છે. આવા કપટીઓ પોતાની જાતને સંજ્ઞન કહેવરાવે છે પણ કરેલાં કર્મ દરેકને લોગવવા પડશે! કર્મનો ઉદય આવશે ત્યારે તે વેશની શરમ નહિ રાખે.

પિંડોલૅ વ્વ દુસ્સીલે, નરગાઓ ન મુચ્ચઈ ।

મિલ્લાણ વા ગિહલ્થે વા, મુચ્ચણ કમ્મઈ દિવં ॥૨૨॥ ઉ. અ. ૫

જે કુશીલ આચરણ આચરવા વાળો છે તેને નરક મુકતી નથી. સાધુ હોય તેને પણ દુર્ગતિમાં જવું પડે છે. માત્ર વેશ કોઈ ને તારી શકતો નથી.

“પુન્યસ્ય ફલમિચ્છન્તિ પુન્યમ્ નેચ્છન્તિ માનવા
પાપસ્ય ફલમ્ નેચ્છન્તિ પાપં કુર્વન્તિ સાદરા”

પુન્યના ફળ લોગવવા બધાને ગમે છે પણ પુણ્ય ઉપાર્જન કરતા નથી. ધર્મ કરવો ગમતો નથી અને પાપના ફળ કડવા છે તે કોઈને ગમતા નથી છતાં પાપ કરવાનું છોડી શકતા નથી. તમે એક દિવસમાં અઢાર પાપ સ્થાનકમાંથી કેટલા પાપ કરો છો? ભગવતી-સૂત્રનો પાઠ છે કે અઢાર પાપ સેવે તો જીવ શીઘ્રતાથી ભારેકમી થાય છે. અઢાર પાપ ન સેવે તો હલુકમી થાય છે.

“ભગવતી સૂત્રમાં એક પ્રશ્ન પૂછે ગૌતમરાય,
શ્યા પાપ કયે જીવ ભારે કર્મી થાય ?
ભગવાન મહાવીર બોલીયા તમે સાંભળો ગૌતમરાય,
અઢાર પાપ સેવવાથી ભારે કર્મી થાય.”

તમને પાપનો ખટકારો થાય છે? “મારાં કેવા કર્તવ્ય છે? હું કઈ ગતિમાં જઈશ? મારું વીર્ય સવળે માર્ગે વપરાય છે કે અવળે માર્ગે?” આત્મ મનન તમે કદી કર્યું છે? મનન કરો. ચિંતન કરો. અધોગતિના ઠંરવાબા બંધ થાય છે કે નહીં એ નિત્ય વિચારો. કહીંમાં રહેલો મુકી મંથન કરો તો માખણનો પીડો મળે છે, તેમ ચિંતન નિદિધ્યાસન કરવાથી આત્મતત્ત્વ પ્રાપ્ત થાય છે. પણ સારાસારનો વિચાર કર્યા વિના કાળાં કર્મો જ કરે છે, તેને કાળી સજા લોગવવી પડે છે.

“ચિદ્દં કૂરેહિં કમ્મેહિં પરિચિદ્દહ અચિદ્દં કૂરેહિં કમ્મેહિં નો ચિદ્દં પરિચિદ્દહ” (આચારાંગ)

જે જીવ કૂર કર્મો કરે છે તેને કૂર ગતિમાં જવું પડે છે. જે જીવ કૂર કર્મ કરતો નથી તેને માટે કૂર ગતિ પણ નથી. આ બે ને બે ચાર જેવી વાત છે. એક હાથે દેવાતું છે, બીજે હાથે લેવાતું છે. માટે સમજીને કાંઈક સત્કર્મ કરો. દુનિયાને સુધાર્યા પહેલાં તારી જાતને સુધાર.

“પ્રૌઢ થયો ને પળીયા આવ્યાં, ઉંમર થઈ છે પચાસજી,
વાણી ને વર્તન હજી જુદું રે ભાસે, એમાં કાંઈક રહી છે કચાસ
મન તું તારું આપ તપાસ, મન તું તારું આપ તપાસ.”

૫૦ વરસના થયાં, માથે ધોળા વાળ આવ્યા. હવે કાળા કર્મ (કર્મ) કરવાના મૂકી દે. આટલી ઉંમરે ધોળા માથે કાળાં કર્મ કરતાં લાજ-શરમ રાખ. વૃત્તિઓ બદલાણી નથી, એવા જીવોને કાળાબજાર, કપટ, અનીતિથી પૈસા લેવા કરી દુરાચાર કરવા ગમે છે, પાછા બની વિષય સેવવામાં રાજી રહે છે. કેઈ નાની નમણી નાર આવે તો આંખોના ડોળા ફાટ્યા રહે છે. આ છે વિષયાંધતા. તારા પોતાના કર્તવ્યને તું જો. વાણી અને વર્તન જુદાં હશે તો કેવા હાલ થશે તેનો વિચાર કરી લેજો.

વિષય વિકારો અને વાસનાઓ આત્માને અશુદ્ધ કરનાર છે, જ્યારે આત્મામાં મલિનતા આવે છે ત્યારે આત્માતું તેજ ઝાંખું પડે છે. પ્રજ્ઞચર્યાથી અંધકારનો નાશ થાય છે, અને પ્રકાશની પ્રાપ્તિ થાય છે. પ્રજ્ઞચર્યા શરીરને સશક્ત રાખનાર જડીબુટ્ટી છે. આત્મસાધના કરવા માટે શરીરતું બગ જરૂરી છે. અને પ્રજ્ઞચર્યા વિના શરીર સશક્ત રહી શકે નહીં. વાસનાથી મન, વાણી અને વિચાર દુર્બળ બને છે. જ્યારે મન, વાણી અને કાયા ત્રણેય યોગ ધર્મકાર્યમાં જોડાઈ જાય છે ત્યારે વિષય-વિકારતું સ્મરણ કરવાનો ટાઈમ રહેતો નથી. લાખો યોદ્ધાને જીતનાર કરતાં વાસના પર વિજય મેળવનાર મહાન છે. આત્મામાં બળ છે, શક્તિ છે. તે સંયમમાં પણ વાપરી શકાય અને અસંયમમાં પણ વાપરી શકાય. મનતું વલણ ઇન્દ્રિયોના વિષય પોષવા તરફ જ રહ્યા કરે તો અસંયમ વધે છે. પણ વિષયને વિષતુલ્ય સમજી મનને આત્મા તરફ વાળવાના પ્રયત્ન થાય તો સંયમમાં

વૃદ્ધિ થતી જાય છે. ઇન્દ્રિયોની ઉજાણી એ આત્મા માટે વિષપ્રયોગ છે. આત્માની સંયમની ચેતનાનો નાશ કરે છે. પણ જેને વિષયનો હવસ લાગ્યો છે તે અનાચાર આચરતાં અટકતો નથી.

એક ગામમાં એક બ્રાહ્મણ અને બ્રાહ્મણી રહે છે. બ્રાહ્મણી ખૂબ સ્વરૂપવતી છે. તેના પતિની સેવા સારી રીતે બજાવે છે. પતિ, તેની બધી સગવડતા પૂરી પાડે છે. બ્રાહ્મણને તેના પર ખૂબ વિશ્વાસ છે. તે માને છે કે મારે ત્યાં સતી સ્ત્રી છે. પણ સ્ત્રીના હૃદયની મલિનતા બ્રાહ્મણ કેવી રીતે સમજી શકે? નારીની શોભા શિયળમાં છે. “નારી સોહંતી સુશીલવંતી” ઘણી સ્ત્રીઓ હલકા કુળમાં જન્મી હોય છતાં શીલ ધર્મમાં વફાદાર હોય છે. તેથી વિપરીત ઉચ્ચ કુળમાં જન્મેલ નારી પણ અશીલવાન હોય છે. યુવાન બ્રાહ્મણી હંમેશાં પોતાના પતિને ભાત દેવા બપોરના ટાઈમે જતી, ત્યારે પોલીસ થાણા પર જમાદારનો યુવાન પુત્ર તેને પ્રેમથી ઇશારો કરતો. બંનેના યુવાન હૃદય હતાં. તેઓ થોડો સમય જતાં મોહમાં લપટાણાં. પછી તો બ્રાહ્મણી પોતાના પતિને જમાડી પોલીસથોડી પર જમાદારના પુત્ર પાસે આવી જતી અને સાંજ પડતા બ્રાહ્મણના આવવાના ટાઈમ પહેલાં ઘેર પહોંચી જતી. આ વાતની બ્રાહ્મણને કાંઈપણ ખબર પડતી નથી. ખરાબ નિમિત્તો માણસને પોતાની ખાનદાની, આખરૂં વગેરે ભુલાવી દે છે. માટે દરેકે તેવા નિમિત્તથી દૂર રહેવું જોઈએ. પોતાના સહચાર અને સજ્જનતાનું રક્ષણ કરવું તે આયનારીનો ધર્મ છે. પણ આ બ્રાહ્મણી પોતાના ધર્મને ભૂલી ગઈ છે અને પરપુરુષના પ્રેમપાશમાં બંધાઈ ગઈ છે. બ્રાહ્મણને છેલ્લે દઈ રહી છે. બ્રાહ્મણની આગતાસ્વાગતામાં કાંઈ ફેર પડ્યો નથી, તેથી તેને કાંઈ શંકા આવતી નથી. પણ બ્રાહ્મણીના દુરાચારની ગંધ તેના એક પડોશીને આવી ગઈ. તેણે બ્રાહ્મણને વાત કરી. પણ બ્રાહ્મણને બાઈ પર ઘણો વિશ્વાસ હતો તેથી કહ્યું, તમે બધા ઇર્ષાભીર છો. અમારો પ્રેમ જોઈ શકતા નથી. તેથી તમે ખોટા આળ નાખો છો. મારી પત્ની તો સતી સ્ત્રી છે. તેના પર મને જરાય અવિશ્વાસ નથી. પડોશીને એમ થાય છે કે એમાં મારે શો સ્વાર્થ છે? જ્યારે ભડકો થશે ત્યારે આંખ ઉઘડશે. બ્રાહ્મણીનો જમાદાર સાથેનો પરિચય વધતો જાય છે. થોડા દિવસ પછી વળી પેલા પડોશીને એમ થાય છે કે આ બ્રાહ્મણ ભોળીયો છે. તેને પોતાની સ્ત્રી પર અતિ વિશ્વાસ છે પણ ફરી તેને ચેતવવો જોઈએ. એક સવારે લાગ જોઈ તેણે બ્રાહ્મણને કહ્યું, “આપ મારી વાત માનતા નથી, પણ એકવાર તપાસ તો કરો.” બ્રાહ્મણ કહે છે, “સાફ, હું આજે તપાસ કરીશ.” યથા સમયે બ્રાહ્મણ ખેતરે ગયો. બપોર પડતાં બ્રાહ્મણી ભાત લઈ આવી અને પતિને પ્રેમપૂર્વક જમાડી ને પાછી વળી. પણ આજે બ્રાહ્મણે સ્ત્રી ચરિત્ર જોવાનો નિર્ણય કર્યો છે, તેથી પત્ની સ્વાના થઈ કે તરત તેની પાછળ પાછળ લપાતો છુપાતો જાય છે. બ્રાહ્મણી તો દરરોજના નિયમ પ્રમાણે જમાદારના પુત્ર પાસે પહોંચી ગઈ. બ્રાહ્મણે આ જોયું. “અરેરે, મારી પાસે

હાવભાવ કરતી, પ્રેમ બતાવતી સ્ત્રી આવી દુરાચારિણી છે તેની મને તો આજસુધી ખબર પહોં ન પડી. મેં તેણી પર કેટલો બધો વિશ્વાસ મુક્યો, તેનું પરિણામ કેવું આવ્યું ?” બાઈ જમાદારના પુત્ર પાસે કેટલો વખત રહી તેની પહોં તેણે તપાસ કરી. સાંજે ઘેરજઈ બ્રાહ્મણે પોતાની પત્નીને સમજાવવા પ્રયત્ન કર્યો તેણે કહ્યું, “તું જમાદારના પુત્ર પાસે જાય છે તે શું થય્યું છે ? અ.થી તો આપણી આખરું બેઆબરૂ થશે. વળી મારી પાસે સત્તીનો દેખાવ કરનાર તું આવા દુરાચાર સેવતા શરમાતી નથી ?” આ સાંભળી બ્રાહ્મણીએ કહ્યું, “ચુપ રહો. એમાં મેં શું ભુલ કરી છે ? હું શું તમારી શુભામંડી છું ? બ્રાહ્મણે કહ્યું, “આ તું શું બોલે છે !” આમાં કાંઈ સાર નહીં નીકળે. તમે મને શું કરી નાંખવાના હતાં ? જાઓ, તમને ફાવે તે કરી શકો છો. બ્રાહ્મણીએ ઉદ્વેગપૂર્વક જવાબ આપ્યો. બ્રાહ્મણે એક વકીલને રોક્યો. અને કોર્ટમાં જમાદારના પુત્ર સામે કેસ કર્યો કે આ માણસ મારી સ્ત્રીને દુરાચારના માર્ગે દોરી જાય છે. તેથી આની સામે રક્ષણ મળવું જોઈએ. કોર્ટમાં બ્રાહ્મણીને બોલાવવામાં આવી અને તેની બુબાની લીધી બ્રાહ્મણીએ કહ્યું, “હું મારી મરજીથી જમાદારના પુત્ર પાસે જઈ છું.” મારા જીવનના પ્રશ્નને મારે હું સ્વતંત્ર છું. એમાં બ્રાહ્મણની આડખીલી મારે ન જોઈએ. બ્રાહ્મણી લાજ શરમ વિનાની બની. જે માણસો અનુચિત આચરણ આચરે છે તેને શરમ મુકી દેવી જ પડે છે. જો લજ્જા હોય તો કુર્મ કરતાં અચકાય. પણ બ્રાહ્મણી તો માનવના બોળીયે પશુનું હૃદય રાખી પશુ જેવા બેલ બેલી રહી છે. પણ વિચાર કરી શકતી નથી કે આ બેલ ક્યાં સુધી ટકી શકવાનો છે ! બ્રાહ્મણને કેસ કાઢી નાંખવામાં આવ્યો. હવે તો બ્રાહ્મણી વધુ બેશરમ બની. જમાદારના પુત્રને રસ પણ વધી ગયો. તેણે વિચાર્યું, બ્રાહ્મણે મને કોર્ટ દેખાડી, હવે તેને પણ હું બતાવી આપીશ એક દિવસ ખેતરમાં બ્રાહ્મણ એકલો હતો. આ લાગ જોઈ જમાદારનો પુત્ર પોતાના બે માણસોને લઈ બ્રાહ્મણ પાસે આવ્યો અને બે માણસોએ બ્રાહ્મણને મારમારીને અધમુઓ કરી નાંખ્યા. એના માથા પર એવી ચોટ લાગી ગઈ કે એ મુછિંત થઈ ગયો. અને તેની જાંઘે આંખો ચાલી ગઈ. પેલા માણસો તો ચાલ્યા ગયાં. પછી કોઈએ બ્રાહ્મણને ઈશ્પીતાલ લેગો કર્યો. આ વાતની બ્રાહ્મણીને ખબર પડી. પણ તે ખબર કાઢવા પણ ગઈ નહીં. સારભૂત પદાર્થો ઘરમાંથી લઈ જમાદારના પુત્રને ત્યાં તે રહેવા લાગી. આ બાબત બ્રાહ્મણને કોઈ સ્થાન રહ્યું નહીં. તે અંધ હોવાથી ખેતરમાં કામ પણ કેવી રીતે કરે ? તેથી ઘેરઘેર ભટકવા લાગ્યો અને લીખ સાગવા લાગ્યો.

બ્રાહ્મણ સજ્જન માણસ હતો, પણ કર્મની ગતિ ન્યારી છે. જે સ્ત્રી પર અતિ વિશ્વાસ મૂક્યો તે સ્ત્રીએ કેવી થાપ ખવડાવી ?

મનુષ્યની વૃત્તિ તદ્દી જેવી છે. જે બાળુનો ઢાળ મળે ત્યાં ઢળી પડે. હાથી, ઘોડા વગેરે પર પણ અંકુશની જરૂર છે. તેમ માનવી પર પણ અંકુશની જરૂર છે. અંકુશ વિનાનું જીવન ક્યાં જઈને અથડાઈ પડે તે કહેવાય નહીં.

જે રાતદિવસ વાસનામાં જ રત છે તે ઉચ્ચ કુળમાં જન્મ લેવા છતાં નીચ છે. પામર છે.

ભગવાને આચારાંગ સૂત્રમાં કહ્યું છે :—ઉવ્વાહિજ્જમાણે ગામધર્મેહિં અવિ નિગ્ધલાસણ અવિ ઓમોયરિયં કુજ્જા અવિ ઉટ્ટું ઠાળ ગજ્જના, અવિ ગામાણુગામ દુહજ્જિન્ના અવિ આહારં પુચ્છિદિજ્જા અવિ વણ ક્કથીસુમણં ॥

હે સાધુ, તને ઇન્દ્રિયોત્તર વિષયની સત્યાણી થાય, મન સંયમ બહાર નીકળી જાય તો આહાર નિર્બળ કરી નાખ. ઘી-દુધ, દહીં એવા પ્રણીત આહાર લેવાથી ઇન્દ્રિયો વધુ પ્રદીપ્ત થાય છે. તેથી નીરસ આહાર કરવો. આમ કરવા છતાં મન કાળુમાં ન રહે તો ઉણેદરી કરવી. ભૂખ કરતાં ઓછું ખાવું. અતિ માત્રા અહારથી આકંઠીવાડનો ભંગ થાય છે. આ વાત એક સાધુ માટે જ છે, એમ ન સમજશો. સાધુના પેટા વિભાગમાં શ્રાવકોનો પણ સમાવેશ થઈ જાય છે. ઉણેદરી કરવા છતાં મન ઢયું પચું થઈ જાય તો ઉભા ઉભા આખી રાતનો કાઉસગ્ગ કરવો, ઇન્દ્રિયોને થકવી દેવી, છતાં મન વિહૂવળ અને તો એક ગામથી બીજે ગામ ચાલ્યા જવું. વિષય ઉત્પન્ન કરનાર નિમિત્તોથી દુર રહેવું. આમ છતાં વિકારી ભાવ તમને સતાવે તો ચારે આહારનો ત્યાગ કરી સંયારો કરવો. આહારનો ત્યાગ કરી જીવનદોરી ટુંકાવવી તે શ્રેષ્ઠ છે, પરંતુ અબ્રહ્મનું સેવન કરવું યોગ્ય નથી. મૈથુનથી આત્મઘાત થાય છે. શરીરઘાત કરતાં આત્મઘાત ભયંકર છે, બ્રહ્મચર્યના અનુસંધાનમાં જ ભગવાન ફરમાવે છે કે શ્લોક :—પુવ્વદંડા પચ્છા ફાસા, પુવ્વં ફાસા પચ્છા દંડા ॥

કામભોગમાં લેવાણું પહેલાં વિવિધ પાપોમાં ફસાઈને સંકટ ભોગવવાં પડે છે. અથવા પહેલાં કામ ભોગનું સેવન કરી ત્યાર પછી સંકટ ભોગવવા પડે છે. કામવાસના શા માટે અધમતાનું કારણ છે, તેમાં ભયંકરતા કેવી છે તે સમજવું જોઈએ. કામવાસના આત્માને બેભાન બનાવી દે છે. જ્યારે વિષયવાસના ચિત્ત પર સવાર થાય છે ત્યારે આત્મા તેનો દાસ બની જાય છે. આત્માને વેચીને કામભોગનું સેવન થઈ શકે છે. અને એવા કલુષિત મનવાળો સાધક પોતાની સાધનામાં સફળતા મેળવી શકતો નથી. ચિત્તમાં વિકાર અને સંયમ અથવા સંસ્કાર એકી સાથે રહી શકતા નથી. તથા અબ્રહ્મના કટુ પરિણામ આલોકમાં તથા પરલોકમાં સહન કરવા પડે છે. એ પ્રવૃત્તિ કરનારને પૈસાની પણ જરૂર પડે છે. તેથી પાપની શરુઆત થાય છે. કામથી કેધ જન્મે છે, કેધથી મોહ, મોહથી સ્મૃતિ વિજ્રમ, સ્મૃતિ વિજ્રમથી બુદ્ધિ નાશ અને બુદ્ધિનો નાશ થવાથી પતનઃ આવી રીતે કામભોગથી પતનની પરંપરા શરુ થાય છે. તેથી જ્ઞાની પુરુષોએ બ્રહ્મચર્યના રક્ષણ માટે નવવાડની રચના કરી છે.

સાધક આત્માએ પોતાની વિજયીયનો ત્યાગ કરવો, તેની સાથે કથા ન કરવી, તેના અવયવો વિષયબુદ્ધિથી નીરખવા નહીં. તેના પર મમત્વ રાખવું નહીં અને વાતચીત પણ અતિ મર્યાદામાં રહીને કરવી. મન અને ઇન્દ્રિયો ચંચળ છે. જે સાધક ખરાબ નિમિત્તો તરફ અસાવધાન રહે તો મન અને શરીર બંને પતનને પાંથે પડી જાય છે. આથી મુનિએ વાસના અને મોહ પર વિજય પ્રાપ્ત કરવો જોઈએ. આવી બધી વાતો સિદ્ધાંતમાં કરી છે. આચાર્ય સૂત્રના એક એક શબ્દો રત્ન સમાન છે. તેનું જ્ઞાન નહીં મેળવે તો રત્ન વિનાના રહી જશે. ધર્મના મીઠાં ફળની ઇચ્છા રાખતા હો તો આત્માનું રક્ષણ કરો. મનનું ક્ષમન કરો, સ્વભાવનું સ્મરણ કરો અને વિષયવાસનાને ટાળો.

“ સકળ લોકમાં સહુને વંદે, નિંદા ન કરે કેની ર,

વાય, કાયા મન નિશ્ચલ રાખે, ધન ધન જનની તેહની રે...વૈષ્ણવ જન૦

સાચો વૈષ્ણવ કોણ છે? જે અસભ્ય વચન બોલતો નથી અને બ્રહ્મચર્ય ચોકખું પાળે છે તે વૈષ્ણવ છે અને તેની જનનીને પણ ધન્ય છે. પાપના ફળ નથી જોઈતાં, તો પાપ ન કરો. જેનું વાવશે તેનું લણવાનું છે. જેવાં બીજ તેવા ફળ પ્રાપ્ત થાય છે. જેની વૃત્તિ અને જેવી પ્રવૃત્તિ તેવી ગતિ પણ પ્રાપ્ત થશે. માટે માનવજીવનનાં ઉચ્ચ ક્ષેત્રમાં આવ્યા છો તો સંયમી જીવનના બીજ રોપો. બ્રહ્મભાવને જીવનમાં અપનાવો તો થોડા ભવમાં આત્મસમૃદ્ધિને પામી સિદ્ધદશા પ્રાપ્ત કરી શકશો. વિશેષ અધિકાર અવસર.

વ્યાખ્યાન નં...૭૪

આસો સુદ ૯ ને મંગળવાર તા. ૨૨-૬-૭૧

“અબ્રહ્મચર્ય” છે ઘોર દુષ્ટ પ્રમાદનું ઘર, મુનિઓ તે ન ઇચ્છે, સાવધાન રહી સદા.”

અબ્રહ્મચર્ય એ ઘોરમાં ઘોર પાપ છે. પ્રમાદનું ગૃહ છે. પ્રમાદ એટલે પરમાં માતો. પોતાના સ્વભાવમાં માંદો પડેલો અને પરમાં મસ્ત. પરનું જ ધ્યાન ધરવું તે પ્રમાદ. મુનિઓ સદા સાવધાન હોય છે. મુનિ કદી પ્રમાદને ઇચ્છતા નથી. ગમે તેવા પ્રલોભન બતાવતી સ્ત્રી મુનિ સામે આવે છતાં તે પોતાના ભાવમાં સ્થિર રહે છે. જેણે કામ ઉપર વિજય મેળવ્યો તેનું જીવન ધન્યવાદને પાત્ર છે. મોહ ઉપર વિજયી બનવું તે નાની-સુની વાત નથી.

કોઈ એક ચોરામાં સાધુ બિલા છે. ત્યાં બે પોલીસ આવે છે, અને સાધુની નિંદા કરે છે કે આવા ઘરબાર વિનાનાં સાધુઓ સમાજમાં ભારૂં છે. માગી ખાવું અને મસ્જિદે સુવું. રણવાની તેવડ ન હોય તે સંન્યાસ લે છે. આની સ્ત્રી મરી ગઈ હશે, દેવું વધી ગયું હશે એટલે સંન્યાસી બની ગયો હશે. આવા માણસો સમાજનાં હિત માટે કાંઈ કરતાં નથી. અત્યાર સુધી શાંતભાવે સાંભળી રહેલાં સાધુ કહે છે ભાઈ! અમે નિર્બળ છીએ કે સખગ તે તને પુરવાર કરી આપું? તમે સૈનિકો છો ખરું ને? પણ તમારી સામે ૨૫ સૈનિકો આવે તો તમે હારી જાઓ, એ ૨૫ની સામે ૧૦૦ સૈનિકો આવે તો એ હારી જાય. એ ૧૦૦ની સામે ૫૦૦ આવે તો એ ૧૦૦ હારી જાય. એમ ૫૦૦ની સામે હજાર, હજારની સામે ૧૦ હજાર અને ૧૦ હજારની સામે લાખ અને લાખની સામે દસ લાખ સૈનિકો આવે તો લાખ સૈનિકો હારી જાય. દસ લાખ સૈનિકો સામે એક વાસુદેવ આવે તો ૧૦ લાખને હરાવે છે.

દુર્જય એવા સંગ્રામમાં બે બાહુબળથી ૧૦ લાખ સુભટોને જીતનાર કરતાં જેને એક આત્મા પર વિજય મેળવ્યો છે તે મોટો વિજેતા છે. ૧૦ લાખને જીતનાર વાસુદેવ નારી પાસે કિંકર બની નાથે છે. નારીનું ચિત્ત કેમ પ્રસન્ન રહે? તે, નારીના કહ્યા પ્રમાણે કરે છે. આમ જેની ભુજામાં આટલું બળ છે તે કામદેવથી જીતાઈ ગયો છે. સાધુ પુરુષોએ એ કામદેવ પર વિજય મેળવ્યો છે. સાધુના રચકરણમાં જે સુખ છે તે ચક્રવર્તીના સિંહાસનમાં પણ નથી. બોલો, હવે સાધુ મહાત્માઓ બગવાન છે કે નિર્બળ છે? પોલીસોને સાધુની વાત કમૂલ કરવી પડી. મહાપુરુષો કહે છે. હે આત્મન! તું તારા આત્મા સાથે યુદ્ધ કર, બહારના યુદ્ધનું તારે શું પ્રયોજન છે? આત્મા પર વિજય પ્રાપ્ત કરવો હોય તો તમે તમારા વીર્યની રક્ષા કરો. જ્યાં મન, વાણી અને કાયાની અપવિત્રતા છે ત્યાં આત્માની શક્તિ કેમ ટકી રહે?

પ્રથમ તમે તમારા હૃદયમાં ક્ષુદ્ર વિચારો ન આવવા દો. સાધક અવસ્થા છે એટલે કોઈવાર મલિન વિચાર આવે તો પણ તમારા મગજ પર તેને માળો નાખવા ન દો. એટલે એ વિચારોની લાજ લાંબાવો નહિ. મગજ પર એ વિચારોના દંઠ સંસ્કાર પકવા ન દો. સમુદ્રમાં મોટી સ્ટીમરો તરતી હોય છે તેને ખૂબ સાવધાની રાખવી પડે છે. સ્ટીમરને આખી ને આખી ગળી જાય એવી મોટી મગરમચ્છો ત્યાં વસતી હોય છે. ત્યાં સાવધાની ન રહે તો અનેકનાં જીવન લયમાં મૂકાઈ જાય છે. ધરતીના પેટાળમાં હીરા-મોતી-માણેક વિ. સારા પદાર્થો કે અસાર પદાર્થો એમ બધું હોય છે. તેમ માનવીમાં પણ બંને તત્વો હોય છે. તેમાં કોને ગ્રહણ કરવા, કયા તત્વનો વિકાસ કરવો તે મનુષ્યના હાથની વાત છે.

ખડક વિષયનાં અધવચ આવે, મોહ તરંગો મન અકળાવે,

કરવા જીવન નૈયા પાર, સાહસ કરજો ધીમે-ધીમે,
વિષમ છે વસતી જમની વાદ, પગલાં ભરજો ધીમે-ધીમે...

સંસાર સમુદ્રમાં વિષયનાં ખડકો ચારે બાજુ પડ્યા છે. મનોવિકાર જાગૃત કરવા હાલતાં-ચાલતાં રૂપ-રસ-ગંધ-સ્પર્શ-શબ્દ વગેરે અથડાય છે. રૂપ આંખનો વિષય છે. નેત્રનો સંયમ બ્રહ્મચારી માટે ખૂબ જરૂરી છે. પિકચર-નાટક-નૃત્યો વગેરે જોવાથી વિષય જાગૃત થાય છે. સાધુ પુરૂષોને તો અરીસામાં પોતાનું સુખદર્શન કરવાની પણ મનાઈ છે. કારણ, તેનાથી પણ વિકાર જાગે છે. વિકારયુક્ત શબ્દ સાંભળવાથી પણ બ્રહ્મચર્યની સાધનામાં બાધા ઉત્પન્ન થાય છે. શબ્દ કાનનો વિષય છે. તેના પર સંયમ રહે માટે વિકારને પોષે તેવાં ગીતો ગાવા કે સાંભળવા નહિં.

ગંધ નાકનો વિષય છે. અત્તર, સેન્ટ, ચંદન વગેરેની સુગંધ માનવોના મનમાં વાસના જગાડે છે. બ્રહ્મચારી માટે સાદું જીવન અતિ આવશ્યક છે. સ્પર્શ ત્વચાનો વિષય છે. વાસના જાગૃત કરવાનું સૌથી મોટું સાધન સ્પર્શ છે. સ્પર્શની લાક્ષણિક જીવનમાં ઘણી હોનારત સર્જાવે છે. જીભનો વિષય છે રસ. ખાટા-મીઠાં-સ્વાદિષ્ટ, મીઠાં-મરચાથી ભરપૂર પદાર્થો બ્રહ્મચારીએ બ્રહ્મચર્યના રક્ષણ માટે ન ખાવા જોઈએ. દેહને ટકાવવા માટે લોજન અનિવાર્ય છે. માટે સાત્વિક અને કામ-પ્રદિપ્ત ન કરે તેવો ખોરાક ખાવો જોઈએ.

એક વખત અમદાવાદમાં ભંડેરીની પોળમાં એક બાવાજી સ્વધામ સિંધાવ્યા હોવાથી પોળના લોકોએ જમણુવાર કર્યો. તેમાં સંત સૂરદાસને જમવાનું નિમંત્રણ આપ્યું. કંસારનું જમણું હતું. સંતને પણ કંસાર પીરસ્યો. સંતે એક ભક્તને કહ્યું : મારે માટે બાજરીનો રોટલો લાવો. ભક્તે કહ્યું, આપને કંસાર નહીં ખાવાનું કારણ શું? સંતે કહ્યું, ભાઈ! એક અરીસો લાવ અને રોટલો પણ લાવજો. ભક્તે સંતે મંગાવેલ વસ્તુ હાજર કરી. અરીસો લઈ સંતે તેના પર કંસાર ઘસ્યો. અરીસો ઘીવાળો થઈ ગયો. પછી રોટલો ઘસ્યો એટલે અરીસો ચોકખો થઈ ગયો. સંતે કહ્યું ભાઈ! સાધુનું દિલ એટલે અરીસો. આત્માનું પ્રતિબિંબ તેમાં જોઈ શકાય છે. ઘી-ખાંડથી ભરપૂર લોજન ખાવાથી મન મેઝું બને છે. અને રોટલો ખાવાથી ઊજળું બને છે. કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે સાધુએ પોતાના મનને, આત્માને અને હૃદયને શુદ્ધ રાખવું. માટે લુપ્ત-તુષ્ટ આહાર કરવો જોઈએ.

બ્રહ્મચારીએ પોતાની પાંચે ઈન્દ્રિયના વિષય પર વિજય પ્રાપ્ત કરવાનો છે. મનની અંદર ઊઠતાં તરંગોને સમાવી દેવાનાં છે. તળાવનાં પાણીમાં એક કાંકરી નાખો તો કુંડાળા પડે છે તેમ આ જીવે એક વસ્તુ જોઈ, કે એક વાત સાંભળી એથી તરત વિચરનાં તરંગ ઊઠે છે. તેના પર સંયમની એક હોય તો વાંધો આવતો નથી. પળ-પળની જાગૃતિ જીવને પતનનાં પથે પડતાં અટકાવે છે, પણ જીવ પ્રમાદમાં હોય તો તે ક્યારે અને કેમ અથડાઈ પડશે એ કહી શકાય નહીં.

ઈલાયચી નગરીમાં ધનદત્ત નામનો શેઠ અને ભદ્રા નામની શેઠાણીહતાં, તેઓ બધી વાતે સુખી હતાં. આ કોટયાધિપતિને ત્યાં પુત્રનું આગમન થયું. તેનું નામ ઈલાયચી કુમાર રાખવામાં આવ્યું. એકનો એક પુત્ર હોય અને શ્રીમંતનું ઘર હોય એમાં ઉછેરમાં શી મજા રહે? અનુક્રમે યુવાનીનાં પ્રાંગણમાં પ્રવેશ કરે છે. આ અવસ્થા એવી છે કે પૂર્વના ધર્મ સંસ્કાર પ્રબળ ન હોય તો વિષયાભિલાષા જાગતાં કંઈક અનર્થ થઈ જાય છે. એક વખત નગરમાં નટ લોકો પોતાની નૃત્યકળા બતાવવા આવ્યાં છે. નટની આખી મંડળી છે. તે નૃત્ય જોવા માટે ગામ ઘેલું થયું છે. રાજ-રાણી પણ ત્યાં હાજર છે. તેમાં એક નટકન્યા જેનું નામ કલિકા છે, એની નૃત્યકળા જોઈને બધાં તેના પર વારી જાય છે. રાણી હાર આપે છે, ભદ્રા શેઠાણી વીંટી આપે છે, પણ ઈલાયચી કુમાર તેને જોઈને તેના પર મોહિત થઈ જાય છે. મોહનાં નશામાં તે નિર્ણય કરે છે કે લગ્ન કરું તો આ નટકન્યા સાથે જ કરું. ઘેર આવી માત-પિતાને વાત કરે છે. એ ચન્દ્રચક્રોરી સાથે મને પરણાવે. આભરૂદાર માત-પિતા કહે છે, બેટા! આપણા કુળને કલંક લાગે એવું શા માટે કરવું જોઈએ? આપણાં સમાજમાં કયાં કન્યાઓની ખોટ છે? એક કરતાં એકવીસ કન્યા પરણાવીશ પણ આપણે નટ કન્યા ન જોઈએ. માત-પિતાએ પુત્રને સમજાવવામાં કાંઈ મજા ન રાખી. પણ પુત્રે પોતાની હઠ છોડી નહિ. શેઠ નટકન્યાના પિતા જટાયુને બોલાવ્યો ને તેની પુત્રી પોતાના પુત્ર સાથે પરણાવવાનું કહ્યું. ધનની લાલચ આપી ત્યારે નટે જવાબ આપ્યો કે શેઠ! હું મારી પુત્રીને વેચવા નથી માંગતો, તમારો પુત્ર અમારી વિદ્યા શીખે અને કોઈ રાજ તરફથી મોટું ઇનામ મેળવે, અમારી નાતને જમાડે ત્યારપછી હું તે કન્યા તેને પરણાવું.

મા-આપ એ બાબતમાં સંમત ન થયા. એક રાત્રે ઈલાયચી કુમાર ઊઠીને જટાયુનાં પગાવ તરફ આવી તેને કહે છે કે કોઈ પણ રીતે તમે મને કન્યા આપો. તમે કહેશો તેટલું ધન આપશું, પણ માફ મન તમારી કન્યામાં છે. જટાયુ કહે છે.

“ઓ સુખ વેપારી મુરખ બારી, બાળકના નહીં ખેલ,
છોડી અમારી લોળી બિચારી, એમ મળે નહિં રહેલ,
ગલીએ-ગલીએ ઘુઘરા બાંધી, કરવા પડશે ખેલ.
ગાન બજાવી લોક રીઝાવી, રહેવું થશે મુશ્કેલ બાળકના નહિ ખેલ.

આ સાંભળી ઈલાયચી કુમાર કહે છે-

“પુરેપુરે વિચાર કરીને, આવ્યો છું તુમ પાસ,
નારી કાળે નાચીશ ઘર-ઘર, એક જ છે અભિલાષ.”

એ કબુલ થાય છે. માત-પિતાની વિરૂદ્ધ જઈ ઈલાયચી પુત્રે નટની શરત સ્વીકારી.

“નવા નવા કાંઈ ખેલ કરીને, નવા-નવા કાંઈ વેશ ધરીને,
નટવર ભરત થઈને, નાચે ઈલાયચી કુમાર.

કંઈક સમય વિતી ચૂક્યો, કહે ઇલાયચી કુમાર,
પરણાવો ઝટ પ્રેમદા મુજને, વાર કરો ના લગાર.
નારી એમ મળે નહિ, જમાડશે અમ નાત,
ધનનાં જો ઢગલાં કરો, પછી જ લગનની વાત.
કોઈ રાજદરબારે જાઓ, ખૂબ ખેલ કરીને રીઝાવો,
અઢળક લઈ વરદાન પછીથી, વરરાજા થઈ આવો.”...કોઈ....

એક સીના મોહને ખાતર મા-ખાપને રડતાં મૂકી, ધન-વૈભવને ઠોકરે મારી, નટની શરત કબુલ કરી, મોહમાં મસ્તાન થઈ ઇલાયચી ચાલી નીકળ્યો. રૂપ પાછળ પડેલો જામર શું શું નથી કરતો ? પતંગિયું દિવામાં પણ ઝંપલાવે છે. નટની બધી કળાઓ તેણે સર કરી લીધી. નટમંડળ ફરતું-ફરતું યેનાતટ નગર આવે છે.

“ પાગલ પ્રેમી હિંમત રાખી, ઉપડ્યો બીજે ગામ,
રાજ-રાણી જોવા બેઠાં, આવ્યા લોક તમામ.

ગામનાં ચોકમાં વાંસડાઓ ઊભા કરી મયૂર-નૃત્ય દેખાડવાનું શરૂ કર્યું”. એ નૃત્ય કરતાં કરતાં ઇલાયચી કુમાર-

ઘડીક જુએ રાજની સામે, ઘડીક પ્રિયાની સામે,
પણ રાજ તો તાકી-તાકી, જુએ છોકરી સામે,
જાત-જાતનાં ખેલ કરીને, ઉતરી આવી ઉભો,
જોનારાંએ રાજ-રાજ, થઈ વધાવી લીધો.
દાન તણી આશાએ નીચા, નમી કરે સલામ,
પણ રાજ તો બોલે ભાઈ, મેં નિરખ્યો નહિં કામ,
રાજ-કાજમાં ધ્યાન ગયું, એમ કાઢ્યું જુકું બહાનું,
ફરી વાર જો ખેલો ભાઈ પછી જ આપશું નાણું.

મોહની કેવી કરામત છે ! રાજ પણ તે જ નટકન્યા પર મોહ પામ્યો છે. રાજને તો નટકન્યા મેળવવાની ક્ષણ નજીક આવતી હોય તેમ લાગે છે. ‘હમણાં મારી પ્રિયા થશે.’ મોહનો રંગ વધુને વધુ ઘેરો બનતો હોય. અરમાનોની રૂપેરી પગથારમાં હીરાઓ જડાતા હતા દેહનો પરિતાપ ઓલવવા કામાર્થી બનેલો રાજ નટકન્યાને પોતાની કરવા કેવા કેવા અશુભ ભાવ કરી રહ્યો છે ?

“નિશચ કરીને ખેલ ખેલતા ચૂકી જાય તલભાર,
તો આ નટડીને હું પામું રાજ કરે વિચાર,
બીજી ત્રીજી વાર પછીથી ચડ્યો ચોથી વાર,
જુદાં-જુદાં ખડાનાને કારણ, ચડીઓ પાંચમી વાર.”

ઇલાયચીકુમારને ગમે-તેમ કરીને શ્રમ વેઠીને રાજાને રીઝવીને નટકન્યા પરણવાનો ભાવ છે. રાજાની સુરાદ કેવી છે?

“ઉપરથી જો પડે, પડીને મરે, તો કન્યા મલે એમ આ રાજાની ઇચ્છા,
જલ્દી રાજા રીઝે દાન જો દીએ, તો કન્યા મલે એમ આ નટની ઇચ્છા.”

આ સંસારના તખ્ત પર ભવચક્રના પૂરની પ્રત્યેક ગલીએ નાટક ચાલે છે. તે ગલીએ એકેન્દ્રિય-વિકલેન્દ્રિય આદિ છે. પ્રત્યેક જીવ એકેક ભિન્ન-ભિન્ન રહસ્ય કથા ભજવતું જીવતું-અગતું મોહ નાટક છે. એનાં આત્મ-પ્રદેશમાં મોહ-મદિરાનો નશો ઉત્પન્ન કરે છે મોહ રાજા જ રાજ થતો હોય છે. ઇલાયચી કુમાર-

ખંત ધરીને ખેલ બતાવવા, ચડ્યો પાંચમી વાર,
ખેલ કરંતા દૂર ચોકમાં, દષ્ટિ પડી પળવાર,
વિસ્મય પામી લોક જીએ છે, થંભ્યો કેમ કુમાર,
રાજા, રાણી, નટકન્યા સૌ, ખૂબ કરે વિચાર.

ઇલાયચી પુત્રનું મયૂર-નૃત્ય અદ્ભૂત છે, પણ રાજા રિઝતો નથી. જો રાજા નહીં રિઝે તો બાર-બાર વર્ષની મહેનત પાણીમાં બાય. બધા લોકો, રાણી વગેરે વિચાર કરે છે. આટલું અદ્ભૂત નૃત્ય નટ કરી રહ્યો છે છતાં રાજા કેમ રીઝતો નથી? રાણીને પણ એમ થયું કે રાજાની દાનત ખૂરી લાગે છે. છેવટે ઇલાયચી પુત્ર પાંચમી વાર વાંસ પર ચડે છે. તે જીવન મરણના ખેલ ખેલી રહ્યો છે. ત્યાં તેની નજર દૂરની એક હવેલીના ચોકમાં બાય છે. ત્યાં એક રૂપ-રૂપની અંબાર સમી, એક યૌવનવંતી નારી હાથમાં મોહકનો થાળ લઈને મુનિ ભગવંતને વહોરાવવા આવે છે, પણ મુનિ તેની સામે ઉંચી આંખ કરીને જોતાં નથી, મોહક લેતા નથી, મુનિની દષ્ટિ નીચી છે, ત્યાં ઇલાયચી કુમારની દષ્ટિ પડે છે.

એણે ફીકાં મુનિરાજ, ત્યાગ તેજથી જીવાન, કાયા ઝળહળ ઝળહળ થાય,
ધર્મલાભ કહી ભિક્ષા કાળે, ઊભા આંગણમાં,
મોહક લઈને આવી સુંદરી રૂપ-રૂપનો અંબાર,
ભક્તિભાવથી લોજન દેતી, હૈયે હરખ અપાર,
હસ્ત જોડીને આગ્રહ કરતી સ્વીકારો મુનિરાજ.

ધન્ય થયો જન્મારો મારો, ધન્ય દિવસ છે આજ,
વિધ-વિધ વસ્તુ વહોરાવે પણ, મુનિ કરે ઇન્કાર,
નીઆ નયને મુનિવર બોલ્યા “વધુ ખર્ચે નહીં કાંઈ,”
હવે ઇલાયચી કરે વિચાર, ઊડી ગયો ત્યાં મોહ-વિકાર.

ઇલાયચી કુમાર વિચારે છે. અહાહા ! ક્યાં સાધુની સાધુતા ! અને ક્યાં મોહની ખીણમાં માફ પગલું ! આમ comparision (સરખામણી) કરતા-કરતાં મોહદષ્ટિ બંધ થાય છે અને જ્ઞાન દષ્ટિ ઊઘડે છે. તેને સમજાય છે કે આ સંસાર જે સોહામણો લાગતો હતો તે હવે તેને બિહામણો લાગે છે. સંસાર એક દારૂનું પીકું છે. જેમાં પીધેલા, ઉન્મત્ત બની ગયેલાઓ બે હાથ ઊંચા કરી તાળીઓ પાડે છે. આત્મહત્યાનું ઘોર વાતાવરણ ઊભું કરે છે. સમજી લોકો ત્રાસીને નાસી જાય છે. આ દારૂના પીઠામાં વિકલ્પની એક મધ-પ્યાલી પીતાં દસ મધ પ્યાલીની તૃષા જાગે છે. માત્ર જ્ઞાનદષ્ટિ ખુલવાની વાર છે, પછી મૂર્છા તૂટે છે. અને ચેતન સલાન થાય છે. ભૂલો પડેલો આત્મા સ્વગૃહે પાછો વળે છે. ગમે તેટલો દૂર-દૂર નીકળી ગયો હોય પણ આખરે આ આત્મા મુનિને જોઈને મોહથી પાછો ફરે છે. જ્યારે સ્વગૃહ પ્રવેશની ઉત્કંઠા જાગે છે. ત્યારે વિશ્વની કોઈ પણ તાકાત તેને તેમ કરતાં રોકી શકતી નથી. જ્યારે આત્મા જાગે છે, ત્યારે તેનાં ગૌરવનું ઔચિત્ય કેવળ સ્વરૂપ રમણતામાં જ ફેરવાઈ જાય છે. જડ પદાર્થમાં-નટકન્યાના રૂપમાં જે સુખની જ્ઞાંતિ તેને થઈ હતી તે જ્ઞાંતિ દૂર થઈ.

ક્યાં પાગલ હું લોગવિલાસી, ને ક્યાં આ મુનિરાજ !
નારી કાળે ઘર-ઘર નાચું, મૂકી કુળની લાજ.
આગ્રહ કરતી રૂપસુંદરી, તોય કરે ઇન્કાર,
દષ્ટિ ઊંચી કરી જીએ ના, કેવો સંયમ ધાર ! !....

અહાહા ! ક્યાં આ મુનિનો ત્યાગ ! સ્વસંવેદન નિજસ્વરૂપને જ અનુભવે છે. એ અનુભવ પાસે અમૃત પણ અમૃત નથી. મધ પણ ફીકકું લાગે છે. ચાંદનીની શીતળતા કરતાં આત્માની શીતળતા કંઈ ઓર જ હોય છે. સ્વયં તૃપ્ત આત્મા જે આત્મ મસ્તી અનુભવે છે તેની સરખામણીમાં દુનિયાનો કોઈ પણ પદાર્થ ઉલો રહી શકતો નથી. ક્યાં આવા મુનિ ! અને ક્યાં હું પામર !

ભિખનાં ટુકડા માગું તો ચે દેતો નથી ભૂપાળ,
રૂપની પાછળ રહ્યો ભટકતો, લાગી લીધણ જાળ,
ધન્ય ધન્ય આ જીવતર મુનિનું, ધન્ય જીવન આ નાર,
હોજો તુજને મૂખ ઇલાયચી, લાખ-લાખ ધિક્કાર ! !

હવે ઇલાયચીકુમાર સાચી સમજણના ઘરમાં આવે છે. મોહનું વિસર્જન થાય છે, ચારિત્ર ધર્મનું સર્જન થાય છે. જેલાન દશામાંથી સલાન દશામાં આવી જાય છે. અને તે જ નૃત્યના માંચડા પર તે ક્ષપક શ્રેણી, ક્ષાયક ભાવ, કેવળજ્ઞાન, કેવળદર્શન પામે છે.

પશ્ચાતાપ થકી ઇલાયચી, ભૂલી ગયો નિજ ભાન,
એજ ક્ષણે ને એજ સ્થળે ત્યાં, ઉપજ્યું કેવળજ્ઞાન.

ઈલાયચીને કેવળજ્ઞાન થયા પછી વાંસ ઉપરથી નીચે ઊતરે છે, ને દેવતા સાંધુનો વેશ તેને આપે છે. રાજા, રાણી, નટકન્યા કલિકા વગેરેને ધર્મબાધ પમાડી, સાચું સ્વરૂપ સમજાવી, ધર્મના મર્મ જતાવી, જામને તોડાવી જાન કરાવે છે. મોહની એકચક્રી ચાલતી રાજસત્તામાં સળગતો પૂજો મૂકી, હું અને મારાપણાંની મોહ-પતિ સંકેલી સંસારનો ત્યાગ કરી, મોહના ઢાંત ખાટા કરી, આત્મામાં નિજસ્વરૂપને અનુભવ્યું. રાજા, રાણી, નટકન્યા, એ સૌ પણ સંયમ માર્ગ સ્વીકારી કેવળજ્ઞાન, કેવળદર્શન પામી શાશ્વત સુખનાં અધિકારી બન્યાં. જ્ઞાનીપુરૂષો કહે છે.

સર્લ કામા વિસં કામા, કામા આસીવિસોવમા ।

કામે ય પત્યેમાણા, જકામા જન્તિ દોગદ્ ॥ ઉત્ત. ૯ અધ્ય. ગા. ૫૩

કામલોગ શક્ય જેવા છે. આસી વિષ જેવા છે. કામલોગની ઈચ્છા કરવાવાળો જીવ અકાળે મૃત્યુ પામી દુર્ગતિમાં ચાલ્યો જાય છે. આધ્યાત્મિક જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવા માટે પાત્રતા જોઈશે. પાત્રતા વિના વસ્તુ ટકી શકતી નથી.

“ પાત્ર વિના વસ્તુ નવ રહે, પાત્રે આત્મિક જ્ઞાન, પાત્ર થવા સેવો સદા, બ્રહ્મચર્ય મતિમાન. ”

બ્રહ્મચર્ય ભાવ વિના ધર્મજીવનમાં વણતો નથી. સિંહણતું દૂધ સુવર્ણના પાત્રમાં જ રહે તેમ સૂત્ર સિદ્ધાંતના અમૂલ્યભાવો બ્રહ્મચર્યરૂપી પાત્રમાં જ ટકી શકે છે. અબ્રહ્મ-ભાવમાં રમતાં ભાઈ-ભાઈનું, મિત્ર-મિત્રનું, ઢિકરો બાપનું ખૂન કરી નાખે છે. મયજીરેહાના રૂપમાં અંધ અનેલા મણીરથે પોતાના સગા ભાઈ યુગબાહુનું ખૂન કર્યું. બે ભાઈ વચ્ચે કેટલો પ્રેમ હતો ! મણીરથે પોતાના પુત્રને નહિ પણ નાનાભાઈને યુવરાજની પદવી આપી હતી. પણ મોહપાશમાં ફસાયેલા મોટાભાઈએ નાનાભાઈના પ્રેમને ઠોકરે માર્યો. સીતાના મોહની ખાતર જ રાવણ રણમાં રેળાયો ને ?

તમે તમારી આખી લાઈફમાં એક પણ કાળો ડાઘ લગાડ્યો નથી એમ કહી શકશો ? તમારા જીવનને જીઓ. આંતર નિરીક્ષણ કરો તો જુલો દેખાશે. જુલ દેખાયા પછી તેને સુધારવા પ્રયત્ન કરો. ચારિત્ર્ય એ કોહીનૂર હીરો છે. તેનું રક્ષણ કરશો તો જીવન ઉજ્જવળ બનશે. નિષધકુમાર ચોથા વ્રતના ભાવો સમજે છે. વિશેષ અધિકાર અવસર.

વ્યાખ્યાન...૭૫

આસો સુદ ૧૦ ને બુધવાર તા. ૨૬-૯-૭૧

અનંતજ્ઞાની, અરમશાસનપતિ, પ્રભુ મહાવીરે લબ્ય જીવોને સિદ્ધાંત દ્વારા સમજાવ્યા છે સિદ્ધાંત એટલે ત્રણે કાળે સિદ્ધ થયેલ વસ્તુ, તેનું નામ સિદ્ધાંત.

અહીં નિષેધકુમારનો અધિકાર ચાલે છે. ચોથાવ્રતનું સ્વરૂપ સમજાવાય છે. શ્રાવકોને દેશવ્રત છે. ચોથાવ્રતમાં દેવતા સંબંધી દુવિહં તિવિહેષુ મૈથુન સેવવાના પચ્ચખાણ હોય છે. બેકરણ અને ત્રણ બેગ એટલે છ કોટીએ પચ્ચખાણ થાય. અને મનુષ્ય તથા તિર્યંચ સંબંધી એગવિહં એગવિહેષુ ન કરેમિ કાયસા. મૈથૂન સેવું નહિ કાયાથી. એમ એક કોટીએ પચ્ચખાણ થાય છે.

ગૃહસ્થાશ્રમમાં રહેનારને દીકરા દીકરીઓ પરણાવવા પડે છે. તેમાં અનુમોદન પણ આપવું પડે છે. તેથી તેમના વ્રતમાં ખંડન થતું નથી. તિર્યંચ સંબંધી પણ છુટ રાખી છે, કારણ કે પહેલાનાં જમાનામાં શ્રાવકો ગૌધન રાખતા. આનંદ શ્રાવકને ત્યાં ૪૦ હજાર ગાયો હતી. કામદેવને ત્યાં ૬૦ હજાર અને ચુલણીપિતાને ત્યાં ૮૦ હજાર ગાયો હતી.

પશુધનમાં જીલ વાપરવી પડતી એટલે તેમાં પણ એગવિહં એગવિહેષુ કહ્યું છે. વ્રતોનું સ્વરૂપ તથા તેનાં કરણ કોટી બરાબર સમજાઈ જાય તો લેનારને ખ્યાલ આવે કે કેટલી મર્યાદા કરી છે. ચોથું વ્રત આદરનાર શ્રાવક શ્રાવિકા એકબીજાની બિમાર અવસ્થામાં સેવા કરી શકે. કાયાએ કરી મૈથુન પ્રવૃત્તિ ન કરવી, એટલા જ પ્રત્યાખ્યાન છે.

શ્રાવકના વ્રત ૧૨ છે. તેના ભાંગા ૪૬ છે. તેનું સ્વરૂપ ટૂંકમાં સમજાવું છું. આંક ૧૧નો. એટલે એક કરણ અને એક યોગે કરી એક કોટીએ પ્રત્યાખ્યાન કરે. તેનાં ભાંગા નવ. (૧) કર્ફ નહિ મને કરી. (૨) કર્ફ નહિ વચને કરી. (૩) કર્ફ નહિ કાયાએ કરી. (૪) કરાવું નહિ મને કરી. (૫) કરાવું નહિ વચને કરી. (૬) કરાવું નહિ કાયાએ કરી. (૭) કરતાં ને અનુમોદું નહિ મને કરી. (૮) અનુમોદું નહિ વચને કરી. (૯) અનુમોદું નહિ કાયાએ કરી. આમ ૯ ભાંગા થાય.

આંક એક બારનો. એટલે એક કરણ અને બે જોગે કરી બે કોટીએ પ્રત્યાખ્યાન થાય. તેનાં ભાંગા નવ.

(૧) કર્ફ નહિ, મને કરી વચને કરી. (૨) કર્ફ નહિ, મને કરી-કાયાએ કરી. (૩) કર્ફ નહિ વચને કરી-કાયાએ કરી. (૪) કરાવું નહિ મને કરી-વચને કરી. (૫) કરાવું નહિ મને કરી-કાયાએ કરી. (૬) કરાવું નહિ વચને કરી-કાયાએ કરી. (૭) અનુમોદું નહિ મને કરી-વચને કરી. (૮) અનુમોદું નહિ મને કરી-કાયાએ કરી. (૯) અનુમોદું નહિ વચને કરી કાયાએ કરી. આના ૯ ભાંગા થયા.

આંક ૧૩નો. એટલે એક કરણ-ત્રણ જોગે કરી ત્રણ કોટીએ પ્રત્યાખ્યાન કરે.

તેનાં ભાંગા ૩. (૧) કર્ફ નહિ. મનથી-વચનથી-કાયાથી. (૨) કરાવું નહિ મનથી, વચનથી, કાયાથી. (૩) અનુમોદું નહિ મનથી વચનથી કાયાથી. તેના ભાંગા ૩. ૧૧-૧૨-૧૩. ત્રણ આંકના ૨૧ ભાંગા. આંક એક ૨૧નો એટલે બે કરણ ને એક યોગે કરી બે કોટીએ પ્રત્યાખ્યાન કરે.

તેના ભાંગા નવ (૧) કરૂં નહિ. કરાવું નહિ. મને કરી, (૨) કરૂં નહિ કરાવું નહિ વચને કરી. (૩) કરૂં નહિ કરાવું નહિ કાયાએ કરી (૪) કરૂં નહિ. અનુમોદું નહિ. મને કરી. (૫) કરૂં નહિ અનુમોદું નહિ વચને કરી. (૬) કરૂં નહિ અનુમોદું નહિ કાયાએ કરી (૭) કરાવું નહિ અનુમોદું નહિ મને કરી. (૮) કરાવું નહિ અનુમોદું નહિ વચને કરી. (૯) કરાવું નહિ, અનુમોદું નહિ કાયાએ કરી.

આંક એક ૨૨ નો એટલે બે કરણ અને બે જોગે કરી ચાર કોટીએ પ્રત્યાખ્યાન— તેના ભાંગા નવ (૧) કરૂં નહિ. કરાવું નહિ મને કરી—વચને કરી. (૨) કરૂં નહિ કરાવું નહિ, મને કરી કાયાએ કરી (૩) કરૂં નહિ કરાવું નહિ વચને કરી કાયાએ કરી. (૪) કરૂં નહિ અનુમોદું નહિ મને કરી વચને કરી, (૫) કરૂં નહિ. અનુમોદું નહિ મને કરી કાયાએ કરી (૬) કરૂં નહિ અનુમોદું નહિ વચને કરી કાયાએ કરી (૭) કરાવું નહિ. અનુમોદું નહિ મને કરી વચને કરી. (૮) કરાવું નહિ અનુમોદું નહિ મને કરી કાયાએ કરી (૯) કરાવું નહિ, અનુમોદું નહિ. વચને કરી કાયાએ કરી. તેના ભાંગા નવ થયા.

આંક એક ૨૩ નો એટલે બે કરણ અને ત્રણ જોગે કરી. ૬ કોટીએ પ્રત્યાખ્યાન કરે. તેના ત્રણ ભાંગા (૧) કરૂં નહિ કરાવું નહિ. મને કરી વચને કરી કાયાએ કરી. (૨) કરૂં નહિ. અનુમોદું નહિ. મને કરી વચને કરી કાયાએ કરી. (૩) કરાવું નહિ. અનુમોદું નહિ મને કરી, વચને કરી, કાયાએ કરી. ૨૧-૨૨-૨૩ ત્રણ આંકનાં ૨૧. ભાંગા થયાં.

આંક એક ૩૧ નો એટલે ત્રણ કરણ એક જોગે કરી ત્રણ કોટીએ પ્રત્યાખ્યાન કરે. તેનાં ભાંગા ત્રણ. (૧) કરૂં નહિ કરાવું નહિ અનુમોદું નહિ મને કરી. (૨) કરૂં નહિ. કરાવું નહિ, અનુમોદું નહિ. વચને કરી. (૩) કરૂં નહિ, કરાવું નહિ, અનુમોદું નહિ કાયાએ કરી. આંક એક ૩૨ નો. એટલે ત્રણ કરણ બે યોગે કરી ૬ કોટીએ પ્રત્યાખ્યાન કરે તેના ભાંગા ૩ (૧) કરૂં નહિ—કરાવું નહિ, અનુમોદું નહિ. મને કરી વચને કરી

(૨) કરૂં નહિ—કરાવું નહિ, અનુમોદું નહિ વચને કરી કાયાએ કરી.

(૩) કરૂં નહિ—કરાવું નહિ, અનુમોદું નહિ વચને કરી કાયાએ કરી. આંક એક ૩૩નો એટલે ત્રણ કરણ ત્રણ યોગે કરી ૯ કોટીએ પ્રત્યાખ્યાન કરે. તેના ભાંગા (૧) કરૂં નહિ કરાવું નહિ, અનુમોદું નહિ. મને કરી, વચને કરી, કાયાએ કરી.

૩૧ - ૩૨ - ૩૩ આ ત્રણ આંકના ૭ ભાંગા. ૨૧ + ૨૧ + ૭ = ૪૯ કુલ ભાંગા થયાં.

મુનિને ચોથા વ્રતના ૯ કોટીએ પચ્ચખાણ હેય છે. ત્રણ કરણ અને ત્રણ જોગે કરી ૯ કોટીએ પાપ કરે નહિ. મુનિને કોઈ પૂછે કે અમારી કીકરીતું સગપણ કરવું છે. તમે તો ગામેગામ વિચરો અને બધાના પરિચયમાં આવો, તેથી કોઈ સારો મુરતીયો

બતાવો તો અમે વાત ચલાવોએ. આવા પ્રસંગે સાચો સાધુ સ્પષ્ટ કહી દે કે આ મારું કર્તવ્ય નથી. અને જો કહે તો તેનું મત ભાંગે. વળી મુનિના કહ્યા પ્રમાણે લગ્ન કરે અને થોડા વખતમાં ફીકરી રાતી રાતી પાછી આવે તો તેના કુટુંબીઓ કહે કે મહારાજે બતાવ્યું અને અમે લગ્ન કર્યાં તેથી આવા મહારાજ દોષને પાત્ર છે. અમને આવું ઠેકાણું શા માટે બતાવ્યું ?

કોઈ કહે, ગુરૂમહારાજ ! મારે ત્યાં લગ્નપ્રસંગ છે. તો વરકન્યાને આશીર્વાદ દેવા ચોરીમાં પધારજો. આવી સંસારવૃદ્ધિની પ્રવૃત્તિમાં સાધુ કદી પગ મૂકે નહિ. દીક્ષાપ્રસંગમાં સાધુ જઈ શકે, પણ લગ્નમાં ન જાય. કોઈ કહે અપારે લગ્ન સંજોગી કોઈ વિશેષ વિધિ કરવી નથી પણ અમારો હસ્તમેળાપ આપ કરાવી દો. લગ્ન પછી તરત અમે બાર માસ સુધી અબ્રહ્મના પ્રત્યાખ્યાન લેશું. આ પ્રસંગે પણ સાધુ જાય નહિ, અને જો જાય તો તે ગુરૂ નથી પણ ગૌર છે. વરકન્યા ઉપાશ્રયમાં આવે તો તેને માંગલિક સંભળાવે.

“સમા વિના શોભે નહિ, ભગવાન કેરું નામ, મુવા ટાણે ગણપતિ વિવાહ ટાણે રામ”

જે પ્રસંગે જે શોભતું હોય તે શોભે. અન્ય દર્શનીઓ ગણેશ અને રામ બંનેને ભગવાન માને છે, પણ નનામી ઉપાડતી વખતે “ગણેશ પધારવો” એમ કહે અને લગ્ન વખતે “રામ બોલો ભાઈ રામ” આ પ્રમાણે બોલે તો કેવું બેહુદું લાગે ? એમ લગ્ન પ્રસંગે જ્યાં મોહના તરંગો ઉછળતાં હોય ત્યાં સાધુ આવી ઉભો રહે તો કેવું બેહુદું લાગે ! દરેક વસ્તુમાં વિવેક હોવો જોઈએ.

સાધુ આત્મસાધના કરે, બીજી પંચાતોથી નિવૃત્ત અને અને જે ચતનનો માર્ગ હોય ત્યાંથી દૂર રહે.

“આત્મજ્ઞાન ત્યાં મુનિપણું, તે સાચા ગુરૂ હોય,
બાકી કુળ ગુરૂ કલ્પના, આત્માથી નહિ જોય.”

જેનામાં આત્મજ્ઞાન છે તેનામાં મુનિપણું છે. સાધુ મૌન વિજેતા હોય, ઇન્દ્રિયનો નિગ્રહ કરવાવાળો હોય, સાંસારિક પ્રવૃત્તિથી દૂર રહેનારો હોય.

કોઈ બાઈ આવી સાધુને કહે, મહારાજ સાહેબ, લગ્ન પછી છ મહિના સુધી સંસાર સારી રીતે ચાલ્યો. પછી કોણ જાણે શો વાંધો પડી ગયો કે મારા સ્વામી મને બોલાવતા પણ નથી ? આપ દયાળુ છો, એકાદ એવો મંત્ર આપી દો કે દોરો કરી આપો કે હું મારા સ્વામીને વશ કરી શકું. આ સાંભળી “આટલા અકૃમ કે આટલા છઠ્ઠ કરજો અને મારી પાસે કોઈ કોઈ વાર આવજો, જેથી બધું બરાબર કરી દઈશ,” આવું સાધુ બોલે નહીં. દોરાધાગા-મંત્રતંત્ર કરવા એ સાધુનો ધર્મ નથી,

લક્ષણશાસ્ત્રી આ જગ્યાએ મશ કે તલ હોય તો તેનું ફળ આ મળે, સ્વપ્નશાસ્ત્રી અમુક સ્વપ્નનું આ ફળ આવે. અમુકનું આ ફળ આવે તે બતાવે, નિમિત્તશાસ્ત્રી નિમિત્ત-શાસ્ત્રનો પ્રયોગ કરે. કૌતુકાદિનો પ્રયોગ કરે. આ ઉપરાંત આશ્ચર્યમાં નાખી દે તેવા મંત્રતંત્રની વિદ્યા જેમાં હિંસા, જીવંત આદિ આશ્રયો આવે છે, આવી કોઈપણ વિદ્યાથી સાધુ આજીવિકા ચલાવે તો તેવા સાધુને તેનાં કડવાં ફળ જરૂર ભોગવવા પડે. કર્મફળ ભોગવતી વખતે કોઈ શરણ થતું નથી.

પોતાની પાસે જ્યોતિષીનું જ્ઞાન હોય અને તે વડે કોઈનું ભાવિ સ્પષ્ટ દેખાતું હોય છતાં સાધુ બોલે નહીં. સાધુ એમ કહે કે હું કોઈના દુઃખ ભેદ શકતો નથી તેથી તેને દૂર કરવાના પ્રયત્ન કરું છું. જૈન દર્શનને પાસેલો સાધુ આવું બોલે? સહુ પોતાના કર્મ પ્રમાણે મુખી કે દુઃખી થાય. કોઈ કહે અમે તો જેટલું કરીએ છીએ તેટલું કહી દઈએ છીએ. અમારું જીવન સ્પષ્ટ ચરીસા જેવું છે અને નિષ્કાલસ છે. સાધુ-ધર્મને લાંછન લાગે એવા કાર્ય કરે અને સમાજ સમક્ષ કહી દે કે અમે આમ કહીએ છીએ એટલે શું તે સાચો સાધુ છે? શું આ કરવા યોગ્ય કર્તવ્ય તે કરી રહ્યો છે? તમારા પુત્ર તમને કહે કે હું દારુ પીવું છું, પર સ્ત્રી સેવું છું, તમારાથી કંઈ ગુપ્ત રાખતો નથી, આથી શું તે સારો કહેવાય? સાધુનો વેશ રાખી જ્વેનમાં દેશોદેશ ફરવું, પોતાના નામના બંગલા બંધાવવાં, ચાલીઓ કરાવવી, આશ્રમો બોલાવવા, બગીચા બંધાવવા, આવાં કર્તવ્ય કરનાર સાધુના વેશમાં ગૃહસ્થ જ છે.

સાધુથી ખરડો કરાય નહી. ચાલો હું આદેશ કરું—જેટલાએ જેટલા રૂપિયા લખાવ્યા છે તે સહુના ડબલ કરી નાંખો. આમાં એના નવકોટીના પરચખાણુ રહ્યાં કયાં? સાધુ કદી શ્રાપ પણ ન આપે અને આશીર્વાદ પણ ન આપે. મારું નહીં માને તો ચકલી બનાવી દઈશ, એમ પણ ન કહે. અને જા બચ્યા, તારે ઘેર દીકરાનો જન્મ થશે એમ પણ ન કહે. જૈન દર્શન અલૌકિક દર્શન છે. જૈન સાધુએ પાપની આવક આવે એવી બધી ખારી બંધ રાખવાની છે. સાધુએ સ્ત્રીઓનું દર્શન કરવું નહી. સ્ત્રીઓની સામે ટીકીટીકીને ભેવું નહીં, સ્ત્રીઓને પ્રાર્થના કરવી નહીં. મગજમાં તેનું ચિંતન કરવું નહી. કોઈ સંસાર સંબંધી વાતો પૂછવા આવે તો કહી દેવું કે આ ઝવેરીની દુકાન છે બકાલાની નથી. અહીં એ માલ નહીં મળે. આ ત્યાગીઓની દુકાનમાં ત્યાગનો માલ મળે. ભોગનો નહી. વસ્તુના સ્વરૂપને જેમ છે તેમ સમજો. સાધુઓ અને શ્રાવકની કોટીમાં ફેર છે. સાધુને નવકોટીએ પ્રત્યાખ્યાન છે. તમે કરજીકોટી સમજો, તો ત્રતને વફાદાર રહી શકો. તમે સામાયિકમાં બેઠા હો અને તમારો પુત્ર આવી કહે, તમારા પુત્રવધૂને દીકરો આપ્યો. આ સાંભળી આનંદ થાય, અનુભવેન થઈ જાય તો પાપ લાગે પણ ત્રતનો ભંગ થતો નથી. કારણ તમારી સામાયિક છ કોટીની છે. ત્રણ દશવાળા પુલ્લા છે. કોઈએ તેવિહારા ઉપવાસનાં પ્રત્યાખ્યાન કર્યાં અને

પાણી પીએ તો તેમાં તેને દોષ લાગતો નથી. પણ પોષધ કર્યો એટલે ચારે આહારનાં પચ્ચખાણુ કર્યા, “મણિસોવન માલવન વિલેવણના” પચ્ચખાણુ કર્યા. અને પાણી પીએ અથવા પોષધમાં રૂપિયા લ્યો, સાકરના પડા લ્યો તો વ્રતમાં ભંગ પડે છે.

પણ બેન્કમાં ૧૦૦૦ રૂા. વ્યાજે મુક્યા હોય અને મહીનામાં ૧૦ પોષધ કરતાં હો તો ૨૦ દિવસનું વ્યાજ લેવું અને ૧૦ દિવસનું બાદ કરી નાંખવું, એમ કરતાં નથી, કારણ કે તમારા પ્રત્યાખ્યાનમાં એની છુટ છે. અનુમોદનના ત્રણ ભાંગાની છુટ રાખી છે.

છ કોટીએ પચ્ચખાણુ લઈ જે નવકોટીએ પાળે છે તે ધન્યવાદને પાત્ર છે. પણ સાધુ તથા શ્રાવકના વ્રતમાં કયા કયા પ્રત્યાખ્યાન છે અને તેમાં કેટલો તકાવત છે તે બરાબર બાણુનું જરૂરી છે. વસ્તુનું સત્યસ્વરૂપ યથાર્થભાવે સમજવું બેઈએ.

નિષધકુમાર વ્રતોનું યથાર્થ સ્વરૂપ સમજે છે. વિશેષ અધિકાર અવસરે.

વ્યાખ્યાન નં...૭૬

આસો સુદ ૧૧ ગુરુવાર તા. ૩૦-૯-૭૧

હવે અહિં ચોથા વ્રતનું સ્વરૂપ સમજાવાય છે. ચોથા વ્રતના પાંચ અતિચાર (૧) ઇન્દ્રિય પરિગ્રહિયગમણે (૨) અપરિગ્રહિય ગમણે (૩) અનંગ કીડા (૪) પરવિવાહ કરણે (૫) કામલોગેસુ, તીન્નાભિલાસે.

જે સ્ત્રી નાની ઉંમરની હોય એટલે સ્ત્રીના કાળમાં આવી નથી તેવી સ્ત્રી પોતાની પરિણિતા હોય તો પણ તેની સાથે ગમન કરવાથી દોષ લાગે છે. જે સ્ત્રી સાથે સગપણ થયું છે પણ હજી લગ્ન થયા નથી તેની સાથે ગમન કરતાં પણ અતિચાર લાગે છે. અને અનંગકીડા એટલે બીજી ઇન્દ્રિયો વડે મનમાન્યા વિષયો પોષવા તે-પર વિવાહ કરણે એટલે બીજાનાં વિવાહ મેળની આપવાં. વર-કન્યા બંનેના માત-પિતાને વિરોધ હોય અને મિત્ર સાક્ષીરૂપ અને અને કોટું જઈ લગ્ન કરી લે. જ્યાં કાંઈ લેવાદેવા નથી ત્યાં પણ કહે કે મારા હાથમાં મુરતીયા ઘણા છે. જરૂર પડે ત્યારે મને કહેજો.

૫૦-૬૦ વર્ષના છુટ્ટાને પરણવાના કોડ બળે તો તેનો દલાલ બને. એક વાણીયાની સ્ત્રી મરી ગઈ. ઉંમર ૫૫ વર્ષની હતી. દિકરાને ઘેર દિકરા હતા. આને કન્યા આપે કેણું? પણ પૈસા હોય ત્યાં બધું થઈ શકે છે. એક દલાલે એક મોચણને તૈયાર કરી

અને કહ્યું, 'શેઠને મોઢે વાણિયણ છું એમ કહેજે.' તે બાઈ રૂપેર ગે સારી છે. દલાલ કહે, શેઠ, અમે ચોકડું બરાબર બેસાડી દીધું છે. છોકરી બિચારી માબાપ વગરની છે. મામાને ત્યાં ઉછરેલી છે. છોકરી સારી છે, પણ થોડી કેળવણી આપવી પડશે આખરે લગ્ન થઈ ગયાં. ગમે તેટલા સમાજસેવકો કે યુવાનો આવા વૃદ્ધ લગ્નનો વિરોધ કરે પણ લગ્ન થઈ ગયા પછી તો બધાં જખ મારે. દલાલને તથા છોકરીના માબાપને રૂપિયા ખવડાવી દે, એટલે બધું પતી જાય. આ બાઈને પરણીને આવ્યાં પાંચ વર્ષ થયાં, પણ શેઠ તે બાઈ કંઈ જાતની છે તે પારખી શકતાં નથી. એક વખત રાત્રે શેઠ કહે છે, માટલામાં કેટલું પાણી છે? આ સાંભળી શેઠાણી કહે છે, જોડા જેટલું છે. શેઠને થયું, આને જોડો કેમ ચાદ અવ્યો! શું આ વાણિયણ નહીં હોય? શેઠ વિક્રયાં અને લાકડી લઈ ફરી વળ્યા. બાઈને કહ્યું બેલા! તું કંઈ જાતની છે? સાચેસાચું બોલી જા. નહીં તો લાકડીનો સ્વાદ અખાડીશ. બાઈએ કહ્યું હું મોચણ છું. પણ મને પેલા દલાલે કહ્યું હતું કે તું તારી સાચી વાત કરીશ નહિં. તેથી મેં સાચી વાત કરી નથી. ભાષા ઉપરથી જાત કળાઈ જાય છે. તમે ભાષા કેવી કાઢો છો? ભાષા સુંદર અને નિરવધ હોવી જોઈએ. “પેલો છોકરો કેવો છે” એ બાળતમાં કોઈ તમારી સલાહ લેવા આવે તો તમને આનંદ થાય ને? મનમાં ગર્વ અનુભવો ને કે આ લોકો મને પૂછ્યા વિના પાણી નથી પીતા. પણ તમારે પાપથી બચવું હોય તો આવી બાળતોમાં રસ લેવો નહિં. દીક્ષા ન લઈ શકો તો પણ તમારું જીવન સંયમમય બની જવું જોઈએ. સંસારના રંગરાગમાં રચ્યોપચ્યો રહેતો હોય અને લગ્ન આદિ એકેએક પ્રવૃત્તિમાં ભાગ લેતો હોય અને કહે કે, હું વૈરાગી છું. ખરેખર વૈરાગ્ય તેને પરિણમ્યો નથી. વૈરાગ્ય આવે એટલે જીવનની રાનક બદલાઈ જાય.

ચોથા વ્રતનો પાંચમો અતિયાર છે ‘કામલોગમાં ત્રીજ અભિલાષા રાખવી તે.’ ભગવાન કહે છે કે આ અતિયાર જાણીયવા ન સમાયરિજ્વા. જાણવા જોઈએ પણ આચરવા નહીં. જ્યારે સ્વસ્ત્રીમાં પણ જેનું જીવન મર્યાદાવાળું હોયું જોઈએ એને પરસ્ત્રીગમનની છૂટ હોય જ કેવી રીતે? શ્રાવકની પ્રતિષ્ઠા કેવી હોય! શ્રાવક જેવો તેવો ન હોય પણ સમાજમાં, સંઘમાં મહાન હોય. એનો ઓજસ પડે. તે નાલાયક ન હોય. બુદ્ધિનો બુકો ન હોય. વસ્તુના સ્વરૂપને બરાબર સમજે અને કોઈના આંગણે એકલો જાય નહીં.

આરિય વડે બૌદ્ધિક તથા આરિમક શક્તિઓ રોજની શકાય છે. સદાચાર જીવનનો પાયો છે. બ્રહ્મચર્યાના ભંગથી વીર્યનો નાશ થાય છે. મનુષ્ય વીર્યહીન-પુરુષાર્થહીન બને છે.

આ વ્રતનું આરાધન કરનારે સ્ત્રીપુરુષોનો સ્પર્શ થાય તેવા સ્થાનોને છોડી દેવા જોઈએ.

આજે દ્રેષનોમાં-બસમાં પુરુષની બાજુમાં સ્ત્રી બેઠી હોય, એકબીજાના અંગનો

સ્પર્શ થાય અને શરીરમાં ઝણઝણાટી પેદા થાય. માટે જ્ઞાનીપુરુષ કહે છે કે કોઈ સ્ત્રીનો સંગ કરવો નહીં. કામ સંબંધી મશ્કરી કરતી નહીં. વિજાતીય સાથે વાતમાં પણ ઉતરવું નહીં. આંખ સામે આંખ પણ ટકરાવવી નહીં. આમ કરવાથી બીજાને શંકા ઉત્પન્ન થાય અને કોઈ વાર પોતાને પણ પતનનું કારણ બને.

ન સેવવા બહુ સ્વાદો, જે કરે દિપ્ત ઇન્દ્રિયો,
વિકારો પીડશે જેમ, પક્ષીઓ ફળ સ્વાદુને.

જેમ સ્વાદવાળા ફળને પક્ષીઓ ઝાડ પર આવીને ફેલે છે તેમ જેના શરીરમાં લોહી-માંસ ખૂબ છે, દેખાવ સુંદર છે અને વેશભુષા સારી કરી છે એવી સ્ત્રી તરફ પુરુષ પાગલ બને છે. આમડી ચકચકિત કરવા સ્ત્રી, કીમ વિ. લગાડ્યું હોય, નખ ઉપર રંગ ચડાવ્યા હોય, ગાલ ઉપર લાલી દેખાતી હોય, હોઠ ઉપર લીપ્સ્ટીક લગાડી બાંજુડીયો રંગ બનાવ્યો હોય અને જે સ્ત્રી વીરાંગના જેવી લાગતી હોય ત્યાં પુરુષ સ્વાભાવિક રીતે ખેંચાય છે. બહુ આછકલાઈ સારી નથી. કુવડ જેમ રહેવું તેમ કહેવાનું નથી. પણ જે રીતે સભ્યતા, શિસ્ત અને મર્યાદા જળવાય એવી રીતે સ્ત્રીઓએ રહેવું જોઈએ. ન્હાવું, ધોવું, શરીરની અતિ શુશ્રુષા કરવી, એનાથી નવમી વાડનો ભંગ થાય છે. તેને માટે સંકના હાથમાં રતનનું એક દંટાંત છે.

કોઈ એક કુંભાર ખાણ ખોદવા ગયો છે. ખોદતાં ખોદતાં રત્ન નીકળ્યું. તે સમજી ગયો કે આ રત્ન છે. તેણે તે રત્ન બેડ પર એટલે માટીના ઢગલા પર મૂક્યું. પાછું ખોદકામ શરૂ કર્યું. ત્યાંથી રાજા નીકળ્યો. પણ રાજાની નજર ત્યાં પડી નહીં અથવા પડી હોય તો રાજા ઓળખી શક્યો નહીં કે આ રત્ન છે, કારણ કે રત્ન ધુળથી ખરડાયેલું હતું. પછી કુંભારને થયું લાવને રત્ન કેવું છે તે તો જાણું! તેણે પાણી લઈ રત્ન પર રેડ્યું. આથી રત્ન ઉપરની ધુલ દૂર થઈ ગઈ અને તેજ પ્રગટ થયું. એ રત્નને માટીના ઢગલા ઉપર મુકી વળી કુંભાર પોતાના કામે લાગ્યો. રત્નના કિરણો અને સૂર્યના કિરણો એક થઈ જતાં હતાં. રાજા પોતાનું કાર્ય પતાવીને થોડો દોડાવતો ત્યાંથી પસાર થયો. તેની નજર રત્ન પર પડી. રત્ન ઓળખી લઈ લીધું. કુંભારે આ જોયું એટલે તે તરત રાજા પાસે ગયો અને કહ્યું, મારું રત્ન પાછું આપી દો. રાજાએ સ્પષ્ટ કહી દીધું. જમીનમાંથી જે વસ્તુ નીકળે છે તેનો માલિક હું છું. માટે રત્ન હું લઈ જાઉં છું અને માટી તું લઈ જા. જે કુંભારે રત્નને એમ ને એમ ધુડવાળું રાખ્યું હોત તો રાજા ઉઠાવી જાત ? એમ જે બહુ ઉદ્ભટ વેષ પહેરે છે, જાતજાતના વેષ પરિધાન કરે છે. ઘડીકમાં પંજાબી તો ઘડીકમાં બંગાલી તો ઘડીકમાં ભરવાડજીનો વેષ પહેરે છે. ઢાંકવાના અંગ ઉઘાડાં મૂકે છે. અને ખુલા રાખવાનાં અંગ ઢાંકે છે. તેનું શીલ રૂપી રત્ન પણ ચોરાઈ જાય છે. રાજા આવી રત્ન ઉઠાવી ગયો. તેમ હલકી જ્ઞાતિનો છોકરો ઉચ્ચજ્ઞાતિની કન્યાને

લોગનીને ઉપાડી જાય છે. કોલેજમાં, સ્કુલોમાં સહશિક્ષણ હોય-વિદ્યાર્થી અને વિદ્યાર્થિનીઓ સાથે હરેફરે પછી તેમાંથી લડકા ઉઠે. પહેલા આટલી બધી છુટછાટ નહોતી. આજે તો દિકરીઓ માતાપિતાને છેતરતી થઈ ગઈ છે. લેશન કરવા બંકે છું, એમ કહે અને ક્યાંની ક્યાંય નીકળી જાય. કોલેજમાં લાણુવા માટે જાય પણ વચ્ચેમાં બે ચાર કલાક ક્યાં ગાળી આવે તે તેના માઆપને ખબર પણ ન પડે. તમે જરા ખારીક રીતે નિરીક્ષણ કરો તો જણાશે કે આજે શું થઈ રહ્યું છે? તમારા સંતાનો શું કરે છે? માતાપિતા સંતાનો પર કાબુ ન રાખે પછી કહે, અરર! છોકરી ઘાટીની સાથે ચાલી ગઈ! કેવી સાદી અને સીધી લાગતી હતી! તેના જીવનમાં આવું કેમ થયું? માઆપને થોડાદિ' મોઢું ન ખતાવે, પછી પાછું એવું એ!

જીવનમાં સદાચાર હુપ્ત થતો જાય છે ત્યારે અનેક અનર્થો સર્જાય છે. રૂપ નથી છતાં રૂપનો દેખાવ કરે છે. પણ જ્ઞાનીઓ રહે છે. ગુણવાન બનેા. તારામાં સદગુણ હોય તો દેવતાઓ પણ નમસ્કાર કરે. ગમે તેટલા શીળીના ચાડા હોય પણ અરીત્રામાં જીએ કે હું કેવી લાગુ છું! પણ અંતે આ શરીરનો રાખનો ઢગલો થવાનો છે. આજે ૫૦-૬૦ વરસની સ્ત્રી પણ પાવડર ચોપડે છે. છેલ્લાની શી વાત કરવી? હાલતી જાય અને માથું ઝોળતી જાય. દંતીઓ ખીસ્સામાંજ રાખે. પહેલાં સ્ત્રીઓ બધી વસ્તુ હાથે તૈયાર કરતી. આજે બધું તૈયાર મળે છે. કપડાં પણ રેડીમેઈડ, ઝાડું પણ ઇલેક્ટ્રીક, અનાજ દળવા ઘંટી પણ ઇલેક્ટ્રીક અને દાળ-લાત અનાજ બધું જ તૈયાર મળે. સાફ કરવાની ચિંતા નહિ અને થોડી વારમાં રસોઈ તૈયાર થઈ જાય તેવા કુકર. જેમ જેમ સાધનો વધતા ગયા એમ એમ ટાઇમ પણ બચતો ગયો. પણ આ વધારાનો ટાઇમ શેમાં ગાળો છો? ટાઇમનો સદ્ઉપયોગ જ્ઞાની પુરુષોને સાંભળવામાં, સદ્વાચન કરવામાં, સદ્વિચાર કરવામાં થાય છે? આજે મોટા ભાગે વધારાના ટાઇમને શરીરની ટાપટીપમાં, વ્યસનમાં અને ફેશનમાં પસાર કરે છે. જીવનની જરૂરિયાતો બહુ વધારી દીધી છે. જેમ જેમ ખર્ચ વધે તેમ પાપ વધે છે. ૧૦ રૂાની સાડીમાં ચાલી શકે તેના બદલે ૧૦૦ રૂાની સાડી બોધ્યે. તમને એમ નથી લાગતું કે ખર્ચ ઘટાડવાની જરૂર છે? આજે ખર્ચ ખૂબ વધ્યો છે. બહારનું ખાણું કેટલું વધી ગયું છે? બેઘરનું ખાણું હોય તો તેમાં ચિંતા રહે. જેને પ્રતિસા હોય કે મારે કોઈના ઘરનું ખાણું લેવું નહીં અને કોઈના ઘરનું પાણી પણ પીવું નહીં તેને કેટલી નિસંત રહે? કોઈના ઘરે જાય તો પણ સામા માણસને તકલીફમાં ન મુકે. સામાને કંઈ ખર્ચ ન કરવો પડે. અને તેના નિમિત્તે થતી હિંસા પણ અટકી જાય. સામી વ્યક્તિના દિલમાં તેને માટે બહુમાન જાગે. આથી કોઈને બારબૂત ન થાય. પણ આધારબૂત થાય. આજે માણસના જીવનમાં કેટલા વ્યસનો વધી ગયા છે? માણસ ટનના ટન પથ્થર ખાય છે! ચુનો શું છે? પથ્થર જ છે ને? પાન ઉપર પણ ચુનો ચોપડો

છો ને! પાન તો ખાય પણ જ્યાં ત્યાં પીચકારી નાંખે. મકાનો, ભીંત વગેરે બગાડે. મોઢાં માંથી જે ચીજ બહાર પડે તેમાં સમુદ્ધિ મનુષ્ય ઉત્પન્ન થાય. કેટલાંકને પાન સાથે તમાકુ ખાવાની ટેવ હોય છે. જો તમારા વ્યસન અને દેશન પર કંટ્રોલ આવે તો તમારે વધારે કમાવું ન પડે. આજે આડું અવળું ખાવાની ટેવ ખૂબ પડી ગઈ છે. જે તે કચરા પેટમાં નાંખવાથી તાંદુરસ્તી બગડે છે, અને ઇન્દ્રિયોને-ઉત્તેજન મળે છે.

“વિમુક્ષા ક્વિથિ સંસર્ગી પળીચં રસ મોચળં,
નરસસ્ર મવેસિસસ, વિસં તાલુલકં જહા”

આત્મગવેષી પુરુષને માટે શૃંગાર, સ્ત્રી સંસર્ગ અને રસવાળું સ્વાદિષ્ટ ભોજન તાલપુટ ઝેર જેવાં છે.

આગળના માણસો ગોળી ઉતાર-છાશ પીતા, તેનાથી આંખનું તેજ વધતું. આજે સવારના પહોરમાં ઉઠાવતી આ પીવે છે. તેથી આંખનું તેજ ઘટે છે. આગળના ખોરાક સાદો અને સ્વાદિષ્ટ હતો. અડદની દાળ અને રોટલા હોય તો પણ ચલાવી લેતાં. ચટણી અથાણાં, રાયતાં વગેરે કંઈ નહોતા કરતાં. સાદા ખોરાકથી શું કંઈ પેટ નહિં ભરાતું હોય! એ માણસોની તાકાત કેટલી હતી? તમે કહેશો કે એ માણસોને ચોકખા ઘી દૂધ મળતાં હતાં તે આજે નથી. માટે ભગવાન કહે છે, તમે તમારા વ્યસન ચોછા કરો, દેશન ચોછી કરો, જરૂરિયાત ચોછી કરો. પરિશ્રદ ચોછો કરો. જેટલી મુછાં છે એટલો પરિશ્રદ છે. વસ્તુ ઉપરની આસક્તિ એટલો પરિશ્રદ. આજે કોઈ માણસ ભરખખરમાં કે છાને ખૂણે કોઈ સ્ત્રી સાથે ચાલતો હોય તો તમે તેના સામે ધૂણા કરશો. જ્યારે કોઈ માણસ કાળા-ખખર કરતો હોય, બે નંબરનું નાણું એકડું કરતો હોય તેને તમે ઝુકી ઝુકીને નમન કરશો!!

“પૈસાને સૌ ભરે સલામ, પૈસો સૌને કરે શુભામ,
....અરે વાહ રે વાહ! પૈસાની જગમાં બોલ્યાલા!”

પરિશ્રદની માણસને સુગ નથી. ભગવાને પરિશ્રદ ઉપર મર્યાદા રાખવા કહ્યું છે. ખેત એટલે ઉઘાડી જમીન, ખેતર, વાડી. વાથુ એટલે ઢાંકી જમીન, બંગલા, ગેરેજ, તળેલા વગેરે. હિરણ્ય = રૂપું-સોનું. ધન = સીકાખંધી નાણું, ધાન = દાણા, દુપદ = બે પગા મનુષ્યાદિ. ઔપદ = ઔપગા ઢોર વગેરે કુવિય = ઘરવખરાની ચીજો : આ બધાની મર્યાદા પાંચમા વ્રતમાં કરવાની છે. તમારા જીવનમાં કોઈ મર્યાદા છે? કેટલા મકાનો તમારે તમારાં નામનાં બેઈએ છે? તમે તમારા પુરતું તો કરી શકોને? આ વ્રતમાં પ્રત્યાખ્યાન ઇગ્નિવિહં ત્રિવિદ્વેજ કરવાના છે. રક્ત હું કરું નહીં, મન, વચન, કાયાથી. હું પરિશ્રદ રાખું નહીં. તમે તમારા માટે ૫૦૦૦૦ રૂ. ની છુટ રાખી, અને તમારો દિકરો લાખ રૂપિયા કમાય તેને તમે સાડું માનો. દિકરાને અનુમોદન આપો, તેથી તમારું વ્રત ભાંગતું

નથી. જત એવું કહ્યું છે કે હું પોતે રાષ્ટ્ર નહીં. મન, વચન અને કાયાથી, બાકી રખાવવાની તથા અનુમોદન આપવાની બંધી નથી. આ ત્રણ કોટીએ બંધી થઈ. હવે તમે પાંચમું જત લેવામાં ગભરાઓ નહીં. તમારે લાખ રૂપિયા રાખવા હોય તો તેટલા પશુ મર્યાદામાં આવો. તૃણાનો અંત નથી. કેટલી દુકાનો ભેઈએ છે, કેટલા બંગલા ભેઈએ છે. કેટલું ઘડેલું, અનઘડેલું સોનું, રૂપું, ચાંદી, ચાંદીના વાસણ વગેરે કેટલા ભેઈએ છે તે તમે મનથી નકકી કરી લો. જેટલી બંધી કરવી હોય તેટલી તમે કરી શકો છો. પણ બંધી લેવાના ભાવ બાગવાં ભેઈએ, જરૂરિયાતથી વધારે મારે નહીં ભેઈએ તેમ નિર્ણય કરો.

કુવિય એટલે થાળી, વાટકા, ત્રાંસ, તપેલા, ખુરશી, સોફા વગેરે ઘરવખરાની ચીજ કેટલી રાખવી તેનો નિર્ણય કરો. જેઓ પરિગ્રહનું પરિભાષુ કરે છે તેઓ સંતોષનાં ઘરમાં આવી ભય છે. ભગવાને કહ્યું છે સાધુને પણ ગરમ શાલ કે ધાબળી હોય પણ જો તેની પર મૂછ હોય તો તે પરિગ્રહ છે. ભગવાને સાધુ, સાધ્વી માટે મર્યાદા બાંધી છે. સાધુને ત્રણ જોડ કપડાં અને સાધ્વીને ચાર જોડ કપડાં રાખવા કલ્પે. સાધુએ પણ કપડાનો સંગ્રહ ન કરવો ભેઈએ. સાધુ પાસે ગમે તેવું બહુ-પાતળું કપડું હોય પણ દેહને ઢાંકવાનું જ પ્રયોજન છે.

ના સંગ્રહ એને કપડાનો, ના બીજા દિવસનું ખાણું,
ના પૈસા એની ઝોળીમાં, ના એના નામે થાણું,
ઓછામાં ઓછા સાધનથી સંતોષ ધરી રહેનારાં,
....આ છે અણગાર અમારા....

સાધુના પાત્રામાં બીજા દિવસનું ભોજન હોતું નથી. પહેલા પહેરમાં લાવેલા આહારપાણી ચોથા પહેરે પણ વાપરવા ન કલ્પે. સાધુના નામના રૂપિયા બેન્કમાં મુકેલા ન હોય. તેના નામે કોઈ સંસ્થા ચાલે નહીં. જેમ બને તેમ ઓછા સાધનથી સાધુ પોતાના જીવનનો નિર્વાહ ચલાવે. ઇન્ડીપેન્ડ, ઘડીયાળ વગેરે સાધુ રાખે નહીં. જરૂર પડે તો ગૃહસ્થ પાસેથી લઈ કામ પતાવી પાછું આપી દે. સાધુ માટે કોઈ વેચાતું લાવી આપે તો પણ તે લેવું કલ્પે નહીં. સાધુનું જીવન એવું હોય કે તે કોઈ ને ભારે ન પડે. લાલબહાદુર શાસ્ત્રી કહેતા કે તમે રૂઝા એક અઠવાડીયામાં એક સોમવારનું એકટાણુ કરો તો તેટલું અનાજ બચે. તેથી ગરીબોને રાહત મળે. આજે સરકાર સંતતિ-નિયમન માટે કહે છે. જ્યારે સાધુઓ બ્રહ્મચર્ય જત આદરવાનું કહે છે. ઓપરેશન કરાવવાથી અસંયમ વધશે. જ્યારે જીવનમાં બ્રહ્મચર્ય જત આદરશે તો ધર્મમાં આગળ વધી શકશે ધર્મ જીવનમાં જરૂરિયાતો ઘટાડવાનું શિખવે છે. આજે ઘડીયાળ અને રેડિયો તો નાનામાં નાના ઢોકોના હાથમાં પણ જોવા મળશે. પરિગ્રહ એ સર્વ પાપોનું મૂળ છે. જ્યાં સુધી પરિગ્રહની મર્યાદા કરવામાં ન આવે ત્યાં સુધી પાપો ઘટતા નથી, શંકરાચાર્યે કહ્યું છે કે અર્થમનથં,

ભાવનિત્યમ. અર્થ'અનર્થ'નું મૂળ છે. સાચું સુખ સંતોષમાં છે. વાસના, તૃષ્ણાનો નાશ કરવાથી સાચું સુખ પ્રાપ્ત થઈ શકે છે. 'પરિગ્રહ પરિભાષ્ય' ત્રત વિષે અવસરે કહેવાશે.

વ્યાખ્યાન નં. ૭૭

આસો સુદ ૧૨ ને શુક્રવાર તા. ૧-૧૦-૭૧

પ્રભુ નેમનાથ નિષધકુમારને પાંચમું ત્રત સમજાવે છે. પરિગ્રહ એટલે શું? પરિ- આરંભાનુથી ગ્રહ-ઘેરાયેલો. તમને કોઈ ઘેરી વળે અથવા તમારા ખંગલા ફરતાં ચોરો ઘેરો ઘાલે તો કેવી મુંઝવણ થાય? એમ પરિગ્રહની મુંઝવણ ક્યારેય અનુભવી છે? જ્યારે આઠ ગ્રહો ભેગા થવાના હતાં ત્યારે આખા ભારતમાં કેવો હાહાકાર મચી ગયો હતો? સૌને એમ થતું કે શું થશે? જળની જગાએ સ્થળ અને સ્થળની જગાએ જળ થઈ જશે? ધરતી કંપ થશે? કોઈ મહારોગ અથવા પ્લેગ ફાટી નીકળશે? એમ સહુ કોઈ ભયભ્રાન્ત હતા. પરિગ્રહ સર્વથી મોટો ગ્રહ છે. પરિગ્રહ આત્મલક્ષ્યને લૂંટનાર છે. અનર્થકારી છે, દુર્ગતિનો દેનાર છે. કામને પ્રદિપ્ત કરનાર છે. કષાયની વૃદ્ધિ કરનાર છે. મદ-મત્સર અને દ્વેષનું કારણ છે. યતિધર્મ કુપ વનવૃક્ષને દહન કરનાર છે. સંતોષના શુષ્કનું શોષણ કરનાર છે. કૂડ-કપટની વેલને સિંચનાર છે. પ્રભુચર્યની ઘાત કરનાર છે. મહા અનર્થ કરનાર છે. જન્મ, જરા અને મરણના લયનો ઉત્પાદક છે. મોક્ષ માર્ગમાં વિઘ્ન નાંખનાર, ચિંતા અને શોકરુપ સાગરનો વધારનાર, ભાઈ-ભાઈ વચ્ચે, બાપ-દીકરા વચ્ચે, પતિ પત્ની વચ્ચે વેરઝેરનાં બીજ વાવનાર છે. પરિગ્રહને કારણે બાપ-દીકરા વચ્ચે બેઠ્યા વહેવાર ન રહે, ભાઈ-ભાઈના દિલમાં દિવાલ ખડી ધાય. મૂવે સ્નાનનો પણ વહેવાર કટ થઈ જાય. ભાઈના મૃત્યુના સમાચાર મળે તો કહે, મેં તો એના નામનો મજાચારો વહેવ્યો તે દિવસનું નાહી નાંખ્યું છે અને જેનાથી લાલ મળતો હોય તેને માટે ઠસાથી વાત કરે. આ મારા સગા માસીના દીકરાનો દીકરો છે. તે ખૂબ દયાળુ ને પરોપકારી છે. સગાભાઈનું તો નામ લેવું પણ ન ગમે. આ બધું કેમ થાય છે! પરિગ્રહને લીધે જ. પરિગ્રહ મેળવવા માટે જીવ ફના થઈ જાય છે. કાગાં કમ' કરે છે. કંઈકતા ગળા કાપે છે. કંઈકને શીશામાં ઉતારે છે, ચપટીમાં ચોળે છે. કંઈકને બાનથી પણ મારી નાંખે છે.

ધનાથી જીવ ધન કમાવા માટે તથા તેનું રક્ષણ કરવા માટે રાતદિવસ ચિંતા કરે છે. કાળ-અકાળની પણ પરવા નથી કરતો. સખત ઠંડી, સખત ગરમી કે વરસાદ

હોય તો પણ કામ પર જાય છે. ધન કમાવાની પાછળ ખાવાનું, પીવાનું, સુવાનું અને બીજા શારીરિક ધર્મો પણ બૂલી જાય છે. પરિબ્રહ્મને માટે ભયંકરમાં ભયંકર પાપ કરતાં પણ અચકાતો નથી. પરિબ્રહ્મ કદી પણ સાચો અહિંસક બની શકતો નથી. કર્તવ્ય અને અકર્તવ્યનો વિચાર કર્યા વિના સંસારમાં હુંટકાટ ચલાવે છે. અર્થદોષી “યેનકેન પ્રકારેણ દ્રવ્ય ઉપાર્જન કરવાનું” જ સમજે છે. તે વિચાર પણ કરી શકતો નથી કે જૈન કુળમાં આવ્યા પછી મારે ચામડાનો, ઠારુનો કે ચરખીનો વ્યાપાર ન કરાય. મીઠોના માલીક કેટલા જૈન હશે? મિઠોમાં કેટલી ચરખી વપરાય છે? સિલ્ક વેચનાર કદી વિચાર કરે છે કે સિલ્કમાં કેટલા કોશેટાની હલ્કા થાય છે? તમે એવો નિર્ણય કરી શકો કે મારે આવા અતિ હિંસાના ધંધા ન કરવા? માત્ર પૈસા સામેજ તમારી નજર છે. પણ તેના ફળ લોગવવાનાં આવશે ત્યારે કોઈ છોડાવી શકશે નહીં. દુર્ગતિમાં કોઈ પાણીનો ખ્યાલો દેનાર નહીં હોય. ત્યાં પોપાખાઈનું રાજ નથી કે માસીખાઈનું ઘર નથી! કરેલાં કર્મ અવશ્ય જીવને લોગવવાજ પડે છે.

जे पाप कम्मेहि धणं मणूसा, समायधन्ती अमइं गहाय ।

પહાય તે પાસ પચટ્ટિય નરે, વેરાણુ બદ્ધા નરયં ઉવેન્તિ ॥ ઉ.અ. ૪-૨

મનુષ્ય પાપકર્મ કરીને ધન એકઠું કરે છે. અમૃત માફક એનું રક્ષણ કરે છે. રાત-રાતના ઉબાગરા કરે છે. સુતા સુતા ખોટી ખોટી ઉધરસ ખાય છે. કોઈ ઉપર ચડયું એમ ભાસ થાય તો “હડ કુતરા, હડ કુતરા” એમ બોલીને ચોરને જણાવે કે પોતે જાગે છે. મોહાસક્ત જીવની કેવી દશા છે? આત્મા માટે એક રાતનો પણ ઉબાગરો થઈ શકે છે? દિવાળીનો ટાઈમિ હોય, નામા વધી ગયા હોય, ખાતા સરભર કરવા હોય તો તબિયત સારી ન હોવા છતાં ઉબાગરો કરશે. પથારીમાં પડ્યો હોય, બેસવાની શક્તિ ન હોય તો સૂતા સૂતા પણ બબરના વિચારો કર્યા કરે. ‘મારા વિના વેપાર સરખો નહીં થાય, છોકરાને કંઈ ખબર નહીં પડે. ઘરાગ સાથે કામ લેતા એને નહીં આવડે.’ આવા અનેક અભિમાનના વિચારમાં પરમેશ્વરનું નામ પણ ક્યાંથી યાદ આવે? બધું મૂકીને મરી જવાનું છે. છતાં અભિમાન કેટલું છે? “દોરી-લોટો લઈ અહીં આવ્યો હતો. આ બધી કમાણી બંદાની. આટલા બંગલા બંધાવ્યા, આટલી મિલો ચણાવી, આટલા તોલા સોનું મૂક્યું અને આટલા તોલા વજનને ચડાવ્યું.” આવી અનેક વાતો ઠરસાપૂર્વક કહેશે, પણ જ્ઞાની પુરૂષો કહે છે.

- वित्तेण त्राणं न लभे पमत्ते, इमम्मि लोए अदुवा परत्था ।

દોષવ્વણદેવ બળન્તમોદે, નેયાયં વદ્દતુમદ્દતુ મેવ ॥૫॥

હે પ્રમાદી જીવ! આ લોક અને પરલોકમાં ધન શરણુભૂત નથી. અંધકારની અંદર દીવો યુઝાઈ જાય તો દેખેલો માર્ગ ન દેખ્યા બરાબર થઈ જાય છે. તેમ પૌંદગલિક

વસ્તુ પરના મોહના અધિકારમાં ન્યાયયુક્ત માર્ગ જોયા ન જોયા સમાન બની જાય છે. જે જીવને ત્યાગ માર્ગ, વીતરાગ માર્ગ મળ્યો જ નથી તે અધિકારમાં અટવાય. પણ આવો સુંદર યોગ પ્રાપ્ત થયા પછી પણ શું એ જ કરા રહેશે ! દુષ્કાળમાં જેની પાસે અનાજ નથી તે રોટલા માટે રહે પણ જેને ત્યાં અનાજની કોઠીઓ છલકાઈ જાય છે, લોટના ઢબ્બા ભર્યા છે તે પણ રડવા એસે કે હવે શું ખાઈ ? જ્યાં સંતના ચોમાસા જ નથી મતાં, ધર્મના પ્રચાર કરનાર કોઈ આવતા નથી, વિતરાગની અમૂલ્ય દેશના સાંભળવા જ નથી મળતી તેને ધન પ્રત્યે આસક્તિ હોય પણ જેને રાજ સાંભળવા મળે તેને પણ આટલો મોહ ! કેટલા બોધના ધોષ ઠલવાય પણ હૃદય પીગળે જ નહીં. સાત મેઘ એક સામટા પડે, ગામના ગામ તણાઈ જાય તો પણ સુગંધેલીઓ પલળે નહીં. તમે તે કોટીના તો નથીને ?

હાં હેરીને હાકલા ઉઠીને આયા ઝોરા,
પલાળીને બાંધ્યા કાંકરા, તોય ઠોરા ને ઠોરા.

વ્યાખ્યાનમાં સોથી આગળની સીટમાં નંબર લગાડ્યો, છતાં મમતા ઘટી નહીં અને સમતા આવી નહીં. આમાં ઉદ્ધાર ક્યાંથી થાય ? માનવ દેહ મળ્યો છતાં સમજણ નહીં લાવે તો ક્યારે લાવશે ?

ધ્રુવડ સો વર્ષ જીવે, દિવસ શું છે ન જાણે (૧)

એમ મનુષ્ય જન્મને હું ન જાણી શક્યો રે.

આજ સમજ્યો શું જીવડો મુંઝાઈ ગયો રે.

ધ્રુવડ સો વરસ સુધી જીવે છતાં સૂર્ય કેવો છે તે જાણી શકતું નથી. સૂર્ય ઉગે અને ધ્રુવડ આંખ બંધ કરી દે છે. સૂર્ય સાથે તેને આડવેર છે તેમ ઘણા જીવોને ધર્મ સાથે વેર હોય છે. તેથી ધર્મના સ્વરૂપને તે જાણી શકતો નથી. આ કાયાની સારવારમાં જીવ આખો દિવસ રોકાયેલો છે. પણ કાયા અનિત્ય અને અશાશ્વત છે.

“કાચી માટીના ઘડો જિંદગી એક છે હાં,

એને વળગી હું પાણીમાં ડુબી રહ્યો રે,

આજ સમજ્યો શું જીવડો મુંઝાઈ રહ્યો રે.”

કાચી માટીના ઘડાને વળગી કોઈ તરવાની ઈચ્છા રાખે તો તરી શકે ખરો ? એવો ઘડો પાણીમાં પડે કે તરત વેરવિખેર થઈ જાય. એમ આ જિંદગી પણ કાચી માટીના ઘડા જેવી છે. મરતાં ક્યાં વાર છે ? સાબસારાં હોય અને હાર્ટ બેસી જાય. કેટલાંય વર્ષો સુધી મથીને ભેગું કર્યું હોય તે ધન માટે કાંઈ ભલામણ પણ ન કરી શકે. જીવ શરીરમાં કુટુંબમાં-ધનમાલ-મિલકતમાં એવો શું ચવાઈ ગયો છે કે મરે ત્યાં સુધી મુક્ત ન બની શકે.

અંતકાળ સુધી પરિચ્છેદ-સંજ્ઞા મટતી નથી. ગમે તેટલા પ્રયત્નો કરી મેળવ્યું હોય તો પણ મૃત્યુ પામે એટલે શરીર પરનું સોનું કાઢી લેશે. અને કહેશે શું ? શરીર પર સોનું રહે તો જીવ અવગતીયો થાય ! કુટુંબીજનો મરનાર માણસનું પાનું ફાડી નાંખે છે. કેાઈ સજ્જન શરાફને ત્યાં નાણાં રોકડા કરાવ્યા હોય પણ તે શરાફ ઉઠાવગીર હોય તો પોતાના કાચા ચોપડે જમા લખી ખતાવતો હોય. થોડો વખત છ છ મહિને રોકડું વ્યાજ પણ ઘર બેઠા પહોંચાડી જતો હોય. વળી દિવાળીએ બોનસ આપતો હોય પરંતુ બે પાંચ વર્ષ પછી નાણાં પાછા આવતા નથી એટલે કે એ જમાખંધીના પાનાં જ ફાડી નાંખે. પછી પેલો સજ્જન પોતાના પૈસા લેવા આવે ત્યારે કહી દે, “તમારું અહીં કાંઈ છે નહિ, ગળે પડોમા” પેલો સજ્જન કહે, “અરે ? તમે ચોપડામાં મારા રૂપિયા જમા કરેલા છે. ચોપડા તો બુઝો” શરાફ કહે, “લ્યો આ ચોપડો બેઈ લ્યો. એમાં તમારું ખાતું છે ? સજ્જન ચોપડો આપો બેઈ વળે પણ પાના જ ફાડી નાંખેલા હોય તો મળે શું ! પાસે કોઈ રસીદ નથી. કોઈ સાક્ષી નથી. રોકડા રૂપિયા આપ્યા છે. એકથી આપ્યા નથી. તેથી બેન્કમાં પણ તેના અક્ષર નથી. એટલે કોરટ, કચેરી થાય તેમ નથી. ચોપડે પાનું હંતું તે શરાફ ફાડી નાંખ્યું છે. એટલે જમા મુકનારે નાહીજ નાખવાનું ને ? બસ મરનાર માણસનું પાનું આમજ ફાડી નખાય છે. આ જીવનમાં માણસ જે જડચેતન પદાર્થ સાથે સંબંધમાં આવ્યો પણ તેના મરી ગયા પછી એ જડ ચેતન પદાર્થોએ એનું જ પાનું ફાડી નાંખ્યું. મરનારે બુદ્ધિ, શ્રમ અને પુણ્યફળથી મુડી એકઠી કરી. એ મુડી તો શું પણ વ્યાજ પણ તેને મળે નહીં. પેલા ઉઠાવગીર શરાફની જેમ મરનારનું કાંઈ જમા નહીં, તેની સાથે કાંઈ લેણદેણની વાત જ નહીં. મરનાર કેાડ રૂપિયા મુકી મરે અને તે જ ઘરની દાસીના દીકરા તરીકે જન્મે તો એ કેાડમાંથી એક સતો પૈસા પણ તેને મળે અરે ? પૂર્વની સ્ત્રી નહીં, પૂર્વના માતા-છોકરાં એના નહીં. પૂર્વનો બંગલો તો શું પણ એક કેાટડી પણ તેને મળે નહીં. શ્રીમંતના દીકરા પેંડા, બરફી ખાય પણ દાસી પુત્રને તે મળે ખરાં ? “ના” આમ દરેકનું પાનું એક દિવસ ફાટી જવાનું છે. છતાં તેની પાછળ મહાન પુરુષાર્થ, શક્તિ, અક્લત, બુદ્ધિ અને પુણ્યને જીવ ખચી નાંખે છે. આ કઈ જાતની હોંશીયારી છે ? મયાં પછી કશું સાથે આવવાનું નથી. કશું કામ આવવાનું નથી, છતાં કેવી ખુવારી કરી રહ્યા છો ? એ પૈસા માટે કાળા બજાર, અનીતિ, અનાય પણું અને અપ્રમાણિકતા કેટલી કરે છો ? પૈસાની ચિંતા કરીને આખી જિંદગી ખતમ કરી નાંખો, પણ મહેનત બધી પાણીમાં જવાની છે.

“મેં બાંધેલી મહેલાતો ને દોલતનું કાલે શું થાશે !

અણધાર્યું જાવું બે પડશે પરિવારનું ત્યારે શું થાશે !

સૌનું ભાવિ સૌની સાથે એની ચિંતા શા માટે !

જે ના આવે સંગાથે તેની માયા શા માટે !

જીવ ખોટી ખોટી ચિંતા કેટલી કરે છે ? બે છોકરા તો હોંશિયાર છે પણ બે જરા

નળ્યા છે તેનું શું થશે? એક છોકરીને તો પરણાવી, પણ આ એક ગાંડી છે તેને આખી જિંદગી રોજ પાલવશે? મારા ગયા પછી આ મહેલાતનું શું થશે? બેરીનું શું થશે? આની ખોટી ખોટી ચિંતા જીવ શા માટે કરતો હશે? આ વાત તમને ગળે ઉતરે છે? આ સંસાર ધુતારાપુર પાટલ છે. સગારનેહી દગો દેનારા છે. સ્વાર્થ હોય ત્યાં સુધી સંબંધ રાખનારા છે. બહારથી આવો એટલે સ્ત્રી પૂછે કે, મારા માટે શું લાવ્યા? છોકરા વળગી પડે અને કહે પપ્પા! અમારા માટે શું લાવ્યાં? પરિવારની ચિંતામાં જીવ ધર્મ કરી ન શકે.

એક ગામમાં એક સાધુ મહારાજ પધાર્યા છે. સાધુ બહુ જ્ઞાની છે. તેમની વ્યાખ્યાનશૈલી સહુને રૂચી જાય એવી છે. ખુબ પ્રભાવશાળી અને તેજસ્વી છે. વહેતી ગંગા ઘર આંગણે આવી છે. સૌ યથાશક્તિ લાભ ઉઠાવે છે. પર્વતમાંથી નીકળતી નદી જ્યાં જ્યાંથી પસાર થાય છે, તે ભૂમિને હરીયાળી બનાવતી જાય છે. તેમ સંતો જ્યાં જાય ત્યાં બોધના ધોધ વહેવડાવે છે. માનવહૃદયને હરિયાળાં બનાવે છે. એક શેઠને ખબર પડે છે કે ગામમાં સંતમહાત્મા પધાર્યા છે. તેઓ વિચાર કરે છે કે સંયમી મહાપુરુષનો જોગ મહાભાગ્યવાન હોય તેને થાય. આજે હું પણ તેમની અમૃતમય અને પવિત્ર વાણીનો લાભ લઉં. સવારે વહેલા ઉઠી તૈયાર થઈ, જવાની તૈયારી કરે છે ત્યાં તેમનો નાનકડો બાળો કહે છે. બાપુજી! તમે આ પિવડાવશે તો પીશ. કાલાધેરા બાળકના શબ્દો સાંભળી બાપુજી પીગળી જાય છે. મોહ રાજ તેમની પર ચડી આવે છે. અને શેઠ કહે છે, અરે! “આ બાળકો મારો કેટલો હેવાયો છે! મારા વિના આ પણ પીતો નથી.” બાબાની માનજત કરવામાં ટાઈમ પસાર થઈ જાય છે. અને શેઠ ઉપાશ્રયે જઈ શકતાં નથી. બીજે દિવસે સવારે જવા તૈયાર થાય છે ત્યાં પારણામાં પોઢેલી બેળી રડવાનું શરુ કરે છે, તેથી તેમના શ્રીમતીજી કહે છે “હું તે કેટલી જગ્યાએ પહોંચું? તમારા માટે રસેઈ તૈયાર કરું કે આ છોકરીને રાખું? ઉપાશ્રય કાંઈ જવું નથી જરા આ દોરી તાણો અને શાક સુપારી દ્યો. શ્રીમતીજીની આજ્ઞાનો અનાદર તો કેમ કરી શકાય? આ બધા કામમાં શેઠ બીજે દિવસે પણ ઉપાશ્રયે જઈ શક્યાં નહીં. હવે ત્રીજે દિવસે તો શેઠ નક્કી જ કરે છે ગમે તેમ થાય પણ ઉપાશ્રયે પહોંચવું. શેઠ ઘડા પી તૈયાર થઈ ઉપાશ્રયે પહોંચે છે પણ ઉપાશ્રય આખો શ્રોતાથી ભરાઈ ગયો છે. શેઠને પાછળ બેસવાનો વારો આવે છે. આથી શેઠને પોતાનું અપમાન લાગે છે. “મારા બાપદાદાએ આ ઉપાશ્રય બંધાવ્યો છે, છતાં કોઈને ક્યાં કદર છે? મને આગળ પણ બોલાવતા નથી” આવા અનેક વિચારોમાં શેઠ કાંઈ સાંભળી શક્યા નહીં. ઘેર આવી શેઠને એમ થાય છે, કે મેં બહુ ખોટું કર્યું. ખરેખર મારે લાભ જ લેવો હોય તો ઉપાશ્રયમાં વહેલા પહોંચી જવું જોઈએ. હવે કાલે બહેલો જઈશ. બીજે દિવસે શેઠ વહેલા ઉપાશ્રયમાં પહોંચી ગયા. આ બાળુ મોહરાજને થયું કે આ મારો એક સભ્ય ખસી જાય છે. છે કોઈ તૈયાર! “આ શેઠને ધર્મને શરણે જતાં અટકાવો.” ત્યાં નિદ્રાસ્પી કાઠીયો આવી કહે છે ‘સાહેબ, હું તૈયાર છું.’ એક શબ્દ

પણ તેના કાનમાં ન પડે તેવી વ્યવસ્થા કરું છું. શેઠ પહેલી પંક્તિમાં બેઠા છે, થયાં અવસરે મહારાજ સાહેબે વ્યાખ્યાન શરુ કર્યું. પણ આ શેઠને તો બંધે હાલરડા શરુ થયાં. આખા વ્યાખ્યાનમાં શેઠે બેઠાં ખાધાં. પરિણામે કાંઈ સાંભળી શક્યા નહીં. વ્યાખ્યાન પુરું થયું. શેઠ ઘેર ગયાં પણ તેમને એમ થયું કે આજે તો એવી ઉંઘ આવી ગઈ કે સમજાણું જ નહીં. કાલે બરાબર સાવધાન થઈને સાંભળીશ. બીજે દિવસે શેઠ વહેલા પહોંચી ગયા. વ્યાખ્યાન શરુ થયું. આજે મહારાજ સાહેબના વ્યાખ્યાનનો વિષય હતો “દાનનો મહિમા”. લોભ કષાય છુટે તે દાન આપી શકે. પુણ્યના ઉદ્ધે આજે તમારી પાસે પૈસો છે. બે સદ્વ્યય નહીં કરો તો પુણ્ય ચવાઈ જશે ને આવતા ભવનું ભાથું નહીં બાંધી શકો. હાથે તે સાથે, દાન દયો તે સદ્ગુણ બેનંકમાં જમા થાય છે. એકથી હબરગણું મળી રહેવાનું છે. અહીંથી જશે ત્યારે એક પાઈ પણ સાથે આવવાની નથી.

“કરી કુડકપટ છલમાયા, ધનલાખ કરોડ કમાયા,
સંગ ચલે ન એક અધેડા, સખ ચલા ચલીકા ખેલા.”

કુડ, કપટ, માયા, છળ કરી લાખો રૂપિયા લેગા કર્યાં પણ કરોડપતિ ક્યારે રોડપતિ થઈ જશે તેની ખબર પડતી નથી. દાન-શિયળ-તપ-ભાવના એ ચાર ધર્મના પાયા છે. આમ અનેક રીતે મહારાજ સાહેબે દાન વિષે સમજાવ્યું. વ્યાખ્યાન પુરું થયું કે તરત એક ભાઈ ઉભા થયાં અને બોલ્યાં, આજે આપણે સાધર્મી ફંડ માટે ફાળો કરવાનો છે. આપણા ગરીબ ભાઈઓ જે દુઃખી છે તેને મદદ કરવી તે આપણી ફરજ છે. માટે સૌ સારી એવી રકમ લખાવશો. આ સાંભળી પેલા શેઠ ગભરાયા. લોભ કાઠીયો આવી હાજર થઈ ગયો. શેઠને થયું, “આજે જ મહારાજે દાનની વાત ક્યાં ઉપાડી? હમણાં આ બધા મારા પર તુટી પડશે અને કહેશે કે તમારા બાપદાદા ખૂબ દાન દેતાં માટે આ ફાળામાં તમારા નામથી શરુઆત કરીએ. શેઠ તો પથરણું વીંટી જલ્દી જલ્દી ઉભા થઈ ચાલી નીકળ્યાં.

બધાં સુધી જીવાત્મા પર મોહનું સામ્રાજ્ય છે ત્યાં સુધી સત્ધર્મ તેને રુચતો નથી. રુચે તો આદરી શકતો નથી.

“મનુ-દેહ મળે તોયે, ધર્મની શ્રુતિ હલ્લ,
જે ધર્મ શ્રુતિથી પામે, અહિંસા તપ ને ક્ષમા.”

મનુષ્યનો અવતાર પ્રાપ્ત થયા પછી પણ ધર્મ સાંભળવો જીવને હલ્લ છે. હૃદયના ભાવપૂર્વક ધર્મ સાંભળે છે તેના જીવનમાં અહિંસા, સત્ય અને ક્ષમાનો આવિર્ભાવ થાય છે. આજ સુધી પૈસાને જીવનનું ધ્યેય માનતો હતો. ધર્મ આવ્યા પછી ધ્યેય ફરી બાય છે. તે સમજે છે કે આ બધો ચલાચલીનો ખેલ છે.

કુત નાર માત પિતુ લાઈ, કોઈ અંત સહાયક નાહિ,
કયું બરે પાપકા થેલા-સખ ચલાચલી કા ખેલા.

માતપિતા, સ્ત્રી-ભાઈ વિ. કોઈ મરણ વખતે સહાય થનાર નથી. આટલા પાપ કોને માટે તું કરે છે ? મૂર્ખતા સુધી આત્મહિત કરી લે.

આ મુંઢર યોગમાં આળ્યા છે તો અનાસકત યોગ કેળવી લ્યો. પરંપરાએ મોક્ષ મળશે. વિશેષ અધિકાર અવસરે.

વ્યાખ્યાન નં.....૭૮

આસો સુદ ૧૩ ને શનિવાર તા. ૨-૧૦-૭૧

નિષધકુમારને પ્રભુ પાંચમા વ્રતનું સ્વરૂપ સમજાવે છે. પરિશ્રદ્ધાની જે મર્યાદા કરે છે તે પાંચમા વ્રત પાલનનો અધિકારી બને છે. સુખનો ઇચ્છુક સુખને મેળવવા માટે તનતોડ મહેનત કરે છે. પૈસાને સુખનું સાધન માન્યું છે. પૈસો હોય તો સત્કાર સન્માન મળે, જગતમાં બોલબાલા થાય. અને જેની પાસે પૈસો ન હોય એને કોઈ બોલાવે પણ નહિ. એમ માની જીવ પૈસા પાછળ તનતોડ મહેનત કરે છે. કંઈકને નુકસાન પહોંચાડે છે. પોતાના સુખને ખાતર બીજાના હિતને બોઈ શકતો નથી. મોઢમાં મૂર્છિત બની રંગરાગમાં, મોજશોખમાં અને જ્ઞાનતાનમાં મસ્ત બની નવાં નવાં સાધનો વસાવે છે. એક સાધન મળે તો બીજા સાધનની ઇચ્છા બંધૂત થાય છે. એ ઇચ્છાને સંતોષવામાં બીજાનું તફડાવી લે છે. પણ દેવાની વાત કરતો નથી. તૃષ્ણા આકાશની જેમ અનંત છે. પૈસામાં જ સમગ્ર રાખનારની તૃષ્ણા ક્યારેય પૂરી થઈ શકતી નથી. લોભી જીવને બાવળના વૃક્ષની ઉપમા આપી છે. બાવળનું વૃક્ષ કોઈના ઉપયોગમાં આવતું નથી. કોઈ તેની નીચે આરામ કરવા જાય તો પણ કાંટા વાગી બાય છે. તેમ કંજુસ પણ કોઈના ઉપયોગમાં આવતો નથી. બૂલેચૂકે કોઈ તેની પાસે આવી ચડે તો બે-ચાર સંબળાવી દે છે. ન કહેવાના શખ્દો કહી નાખે છે.

ભૌતિક પદાર્થો જીવની સાથે જતાં નથી. પૈસાથી મળે તો પણ ભૌતિક-પદાર્થ-પૌદ્ગલિક સુખ મળે છે. તે બધાં આ જીવ પૂરતા સાથે રહે છે.

“ મળશે તોયે પૈસાથી સંસારી સુખ મળવાના,
નિત નિત નવલી તૃષ્ણા બળે, એવાં સુખ શું કરવાના ? ”

સહેલું ને સુખદાઈ સાધન, પૈસા કે પ્રભુ ?
કોણ તમને ખ્યાર, બોલો પૈસા કે પ્રભુ ? ”

બે બહી મનને આનંદ આપે એવાં સાધનો મળે તો પશુ તે ન મળ્યાં બરાબર છે. પૈસાથી શાશ્વત સુખ મળતું નથી. વળી પૈસા જેમ જેમ વધતા જાય તેમ તૃષ્ણા વધતી જાય છે.

“જહા લાહો તહા લોહો લાહા લોહો પવઢૂઈ !

દોમાસકયં કજ્જં, કોહીં એ વિ ન નિદિયં ॥ ઉ. સૂ. અ. ૮ ગા. ૧૭

જેમ લાભ વધે છે તેમ લોભ વધતો જાય છે. જ્ઞાની પુરૂષ કહે છે,

“સુવર્ણ રુપસ્સ, ઉપવ્વયાં મહે, સિયા હુ કેલાસ સમાજસંસ્સ્યા ।

નરસ્સ લુધ્ધરસ ન તેહિં કિંચિ, રિચ્છાહુ આગાસ સમઅણંતયા ॥

કેલાસ પર્વત જેવડા સોના રૂપાના અસંખ્યાતા ઢગલા એક માણસને દેવામાં આવે તો પશુ તે માણસ તૃપ્ત થઈ શકતો નથી. ઇચ્છા હંમેશા ફાલતી ફુલતી જ રહે છે. જેમ વર્ષાકાળમાં ઢગલાબંધ અળસીયા નીકળી પડે છે, જેમ ઉધઈની રાણી એક સામટા અનેક ઈન્ડા મૂકે છે તેમ એક વસ્તુની પ્રાપ્તિ અનેક ઇચ્છાઓને જન્મ આપે છે. માટે ઇચ્છા ઉપર કાપ મૂકો. પરિશ્રદ્ધતું પરિમાણ કરો. સાધુને “સૂક્ષ્મ કે રથૂલ, સચેત કે અચેત, અલ્પ કે બહુ—એમ છ પ્રકારના પરિશ્રદ્ધના ૯ કોટીએ પચ્ચખાણુ હોય છે. તેના ભાંગા ૫૪ (૬+૯=૫૪) થાય છે.

આજક્ષયં ચેવ અબુજ્ઞમાણે, મમાતિ સે સાહસકારિ મંદે,

અહો ય રાઓ ય પરિતપ્પમાણે, અટેસુ મૂઢે અજરામરેન્વ.” સૂ. અ. ૧૦ ગા. ૧૮

જ્યારે આયુષ્ય ક્ષય થાય છે ત્યારે પરિશ્રદ્ધ ભેગો આવતો નથી. છતાં અબુધ જીવ આ વાત સમજી શકતો નથી. આપણું એક એક પગલું સ્મશાન તરફ જઈ રહ્યું છે. દિવસે દિવસે સ્મશાન નજીક જઈ રહ્યાં છીએ. સવારમાં તારીખીયાતું પાતું ફાડો ત્યારે એ કદખના આવે છે કે આ જીંદગીનો એક દિવસ ચાલ્યો ગયો ? તાઠ વૃક્ષ પરથી ફળ તૂટ્યું તે ફરી લાગતું નથી. તેમ આયુ ક્ષય થયા પછી સંધાતું નથી. આપણું આયુષ્ય અમૂલ્ય છે. તે શેમાં વ્યતીત થાય છે તેનો વિચાર કદી આવે છે ? મમત્વ-મોહ અને પરિશ્રદ્ધના સંચયમાં જીવ બધું ભૂલી જાય છે. અત્યારના સંસાર-વર્તુલના ધરી અને કેન્દ્ર છે. “શ્રી અને સ્ત્રી”.

કનક અને કાન્તામાં જીવ ગાંડો બની ગયો છે. તેને લીધે ભગવાનને પશુ ભૂલી ગયો છે. તેને માટે નહિં કરવા યોગ્ય અનર્થ ચણી કરી નાખે છે, ઇન્દ્રિયને વશ પડેલા

જીવ સીને શોભાવવા-શણુગારવા અનેક રાગના રમકડાં લાવી હાજર કરે છે, પણ આ પરિબ્રહ્મી આત્માનું પતન થશે એ બાજુનો નથી.

“વિત્તં સોપરિયા વેવ, સન્નમેયં ન તાળદ્

સંસ્થાપ જીવિયં વેવ, કમ્મુણા તિકટ્ટદ્” સુ. અ. ૧. ઉ. ૧.

પૈસા-સગા ભાઈ-બહેન-પરિવાર તને કોઈ રક્ષણહાર નથી. તારી ગતિને મુધારે તેમ નથી. મોહમાં શું ફસાયો છે? તારા બાંધેલાં કર્મ કોણ તોડાવી શકશે? પૈસા માટે કંઈકને હેરાન કરે છે. કંઈકનું તફાવી લે છે. પણ તારા ભાવીનો વિચાર કર્યો છે? આવા કુડકપટ તમે કયાંથી શીખ્યા છો?

“કંઠી બાંધે કંઠ વિરે ને મોટી રાખે માળ,
ગળા કરે નિત્ય ગરીબજનોના, ફૂર હોય જેમ કાળ,
કુહાં કપટકળાના કામા, આવા શીખ્યા કયાંથી દે.”

કુડ કપટ કથી તમારે શું જોઈએ છે? તમારી જૂખ કેટલી છે? પેટ તો બે ચાર શેટલીથી પણ ભરાઈ જાય છે, પણ તમારે તો પેટી અને પટારા ભરવા છે. તૃષ્ણાનો અંત આવવાનો જ નથી. માટે તૃપ્તિમાં આવો. સંતોષ હશે તો શાંતિ મળશે. માનવીની સામે આજે બે માર્ગો છે. એક તૃપ્તિનો અને બીજો તૃષ્ણાનો. એક વિકાસનો માર્ગ છે, બીજો વિનાશનો માર્ગ છે. જેના જીવનમાં તૃપ્તિ છે તેણે વિકાસનો માર્ગ ગ્રહણ કર્યો છે. જેના જીવનમાં તૃષ્ણા છે તેણે વિનાશનો માર્ગ ગ્રહણ કર્યો છે. વિકાસનો માર્ગ રંગ રાગ રહિત છે. વિનાશનો માર્ગ અનેક રંગરાગથી ભરેલો છે. વિકાસનો માર્ગ શરૂઆતમાં દાહક છે, પછી મોહક છે. વિનાશનો માર્ગ પ્રથમ મોહક છે, પછી દાહક છે.

સંસાર એ બીજું કશું નથી પણ માનવીના દુર્બળ હૃદયની તૃષ્ણા છે. સંસારી તૃષ્ણાથી ઘેરાયેલો અજ્ઞાની છે. જ્યારે તથાગ્નના અણુગાર તૃષ્ણા પર વિજય મેળવનાર છે. સંસારને જ્ઞાની પુરૂષોએ દુઃખરૂપ કહ્યો છે. પણ એ દુઃખનું મૂળ તૃષ્ણા છે. જો તૃષ્ણાનો નાશ થાય તો દુઃખનો નાશ થાય-તૃષ્ણાનું ભિક્ષાપાત્ર હંમેશાં ખાલી જ રહે છે.

એક શેઠ આફ્રિકાથી જૂખ પૈસા કમાઈને આવ્યા છે. શેઠ આખા ગામને ધુમાડા-બંધ જમાડવાનું નક્કી કરે છે. “હું કમાઈને આવ્યો છું તે બધાને ખજર પડે,” તેવા હેતુથી જમણવારે રાખ્યો છે. વળી શેઠને ચડાવનારા પણ અનેક હોય. જ્યાં મધ હોય ત્યાં માખીઓ તો આવે જ. જગતનો એ નિયમ છે કે જ્યાં કાંઈ મળતું હોય ત્યાં સૌ દોડધામ કરે છે અને જે ખાલી છે ત્યાં કોઈ મોહું પણ દેખાડતું નથી.

“પાપમય સ્વાર્થની રમત ખેલાય છે, જગતમાં કોણ છે કોણ કોનું,
મધપૂડે માખીથી લાખ ટોળે વળે, તેમ સૌ જાય જ્યાં હોય સોનું;

ટાંકણે કોઈ પણ કામ આવે નહિ, સ્નેહી સંબંધિઓ હો હબરો,
બાનું કાઢી ખસી જાય સૌ વેગળા, અનુભવ નોંધેનો એ ઉતારો.”

જ્યાં પૈસો નથી ત્યાંથી સૌ બાનું કાઢી દૂર ભાગી જાય છે. આ શેઠની પાસે આજે ઘણો પૈસો છે. એટલે અનેક માણસો તેમની પાસે કાકલુદી કરવા આવે છે. શેઠ સાહેબ, શેઠ સાહેબ, કહી યગમાં પડે છે. શેઠને ખૂબ માન મળે છે. એટલે તેઓ ખૂબ કુલાય છે.

આજે ઘણા સાધુ સંતો પણ માનના અભિલાષી બની ગયા છે. પણ માન પતનના ખાડામાં લઈ જનાર છે. તે ભૂતી ન જાનું જોઈ એ. ધાર્મિક ક્ષેત્રોમાં અને સામાજિક ક્ષેત્રોમાં દરેક ક્રિયા અભિમાન રહિત થાય તો સાફ. નામની કામનાથી દૂર થાઓ. નામ તો મોટા ચક્રવર્તી કે તીર્થંકરોના પણ રહ્યાં નથી,

એક નાનકડો બાપો દુનિયાનો નકશો લઈને કાંઈક શોધી રહ્યો હતો. તેના બાપુજી પેઢી પરથી ઘરે આવે છે. અને પોતાના પુત્રને પોતાની સાથે જમવા માટે બોલાવે છે. પુત્ર કહે છે “બાપુજી, હવે હું કામમાં છું તેથી નહિ આવી શકું” પિતાને આશ્ચર્ય થાય છે તેથી પુત્ર પાસે જઈ પૂછે છે કે તું શા કામમાં છે તે તો જણાવ ? પુત્ર જવાબ આપે છે, હું ક્યારનો આ નકશામાં આપણી પાંચ મીલ શોધી રહ્યો છું, પણ મળતી નથી. આ સાંભળી પિતાની પણ આંખ ઉઘડી જાય છે. તેને એમ થાય છે. આ આખી દુનિયાના નકશામાં હિન્દુસ્તાન કેટલું નાનું છે. અને તેમાં બોમ્બે માત્ર એક ટપકું છે. આમાં હું મારી જાતને મીલોનો માલિક માનું છું પણ ખરેખર સમગ્ર પાસે વ્યક્તિ બહુ અદ્ય છે. એક નાનકડા ગ્રામમાં જેની પાસે દસ હજાર રૂપિયા હશે તે શ્રીમંત કહેવાયે, પણ જેની પાસે ૧૦ લાખ છે તેની પાસે તેના દસ હજારની શી કિંમત છે ? વળી કરોડપતી પાસે લાખોપતિ અને અમળેપતિ પાસે કરોડપતિ વામન લાગે છે. જ્ઞાની પુરૂષો કહે છે.

“લક્ષ્મી અને અધિકાર વધતા, શું વધ્યું તે તો કહો,
શું કુટુંબ કે પરિવારથી વધવાપણું એ નવ ગ્રહો,
વધવા પણું સંસારનું નર દેહને હારી જવો,
એનો વિચાર નહિ અહોહો ! એક પળ તમને હવે.

આ સંસારની વૃદ્ધિ કરી, ધનમાલ મિલકતની વૃદ્ધિ કરી, સંતતિની વૃદ્ધિ કરી, શરીરની વૃદ્ધિ કરી, પણ આ બધાની વૃદ્ધિમાં તને શો લાભ થયો ? તારા ગુણમાં કેટલો વધારો થયો ? શરીરાદિ તો બારદાન છે. આ બધામાં કિંમતી આત્મા છે. આત્માને વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ નથી.

જીવને આવા આનંદધન આત્માને યાદ કરવાની ઘડીની પણ કુરસદ નથી. પણ આ શરીરાદિ તારા નથી. મકાનથી મકાનનો માલિક જુદો છે. તેમ શરીરથી આત્મા જુદો છે.

ભાષાનો પ્રયોગ પણ કેવી રીતે કરે છે ! માફ શરીર, માફ શરીર એટલે હું બુદ્ધો અને શરીર બુદ્ધ. હું તે શરીર એમ કોઈ બોલતું નથી. હવે શરીર તે આત્મદેવને નિવાસ કરવાનું એક સ્થાન છે. મકાન છે. મકાનને કોઈ આંગળી ચીંધે અથવા કોઈ કહે તો તું લાલપીળો કેમ થઈ જાય છે ? આત્મા તો બુદ્ધો છે. આત્મા તે તું છે. ગાળ દેનાર તો આત્માને ઓળખતો પણ નથી. અને જેને કાળ ન પહોંચે તેને ગાળ કેવી રીતે પહોંચે ? આત્મા અને જડપદાર્થોનું ભેદ વિજ્ઞાન કરો, ઉંડું અવલોકન કરો. મંથન ચલાવો. આ શરીર નાવા રૂપ છે. જીવ નાવિક છે. જો નાવમાં છિદ્ર ન પડે તો તે નાવ પાર ઉતરી જાય છે.

પાંચ ઇન્દ્રિય રૂપી છિદ્રોથી આશ્રય આવ્યો આવે છે. તે છિદ્રોને છાંદી દ્યો તો પાપ પ્રવાહ આવતો અટકી જશે. પણ જ્યાં સુધી સંસારના મોહમાંથી જીવ મુક્ત થતો નથી ત્યાં સુધી એ કાચું કરી શકતો નથી. એ મોહ મમતાને કારણે જ પેલો શંભુ નામનો ચક્રવર્તી સાતમે ખંડ સાધવા ગયો ને ? છ ખંડનો સ્વામી બન્યો છતાં સંતોષ ન રહ્યો અને સાતમા ખંડને બદલે સાતમી નરક સાધી લીધી !

જેટલું તમારા કિસ્મતમાં છે તેટલું તમને મળી રહેવાનું છે. કર્મ પાસે રક્ષા સોનીનો કાંટો છે. જરાય ફેરફાર થાય નહિ. તો પછી અનીતિ, કુડકપટ, ભુલ, ચોરી શા માટે કરો છો ? અનીતિ નહીં કરું તો પૈસા નહીં મળે એમ કેમ માનો છો ? જેના જીવનમાં ધર્મ વસુધો હોય તે અનીતિનો એક દોકડો પણ ન હોય. એક વકીલ પાસે અસીલ આવે છે અને કહે છે સાહેબ ! મારા પર ખૂનનો આરોપ આવ્યો છે. આપ કુનેહ ભુદ્ધિવાળા અને પ્રતિભાસંપન્ન છો. આ કેસમાંથી મને બચાવી લેશો એવી આશાએ હું આપની પાસે આવ્યો છું, માટે મારો કેસ હાથમાં લ્યો, એટલે તમને આ ૬૦ હજારની થેલી ભેટ ધરું. વળી હું નિર્દોષ છુટી જઈશ ત્યારે તમને ન્યાલ કરી દઈશ. અસીલની વાત વકીલે શાંતિથી સાંભળી. પછી પૂછ્યું, પણ તમે ખરેખર ખૂન કરેલું છે ? “હા” મેં ખૂન તો કર્યું છે પણ હવે માફ ખૂન ન થઈ જાય તે આપે જોવાનું છે, અસીલે જવાબ આપ્યો. આ સાંભળી વકીલ સાહેબે કહી દીધું કે હું તમારો કેસ હાથમાં નહીં લઈ શકું. તમે ખૂન કર્યું છે તો તમને નિર્દોષ ઠરાવાય કેવી રીતે ? અરે સાહેબ ! આ મારી થેલી સામું તો જરા બુઝો. આટલા રૂા. દેનારો તમને કોઈ નહીં મળે. અસીલની આ વાત સાંભળી આછા હાસ્યસહિત વકીલે કહ્યું, “ભાઈ, તારા જેવા રૂા. દેનારા તો ઘણા મળી રહે પણ મારા જેવો ના પાડનાર તને કોઈ નહીં મળે. જેણે પોતાના મનથી પાકો નિષ્ણય કર્યો છે તે પ્રલોભન આપવા છતાં પોતાના સત્યને મૂકી દેતો નથી.

તમે તમારા વ્રતોમાં વફાદાર રહેજો. વ્રતમાં છિદ્ર ન પડી જાય તેની તકેદારી

રાખવા માટે સવારમાં જ પ્રતિક્રમણ કરવાનું છે. પરિગ્રહ પરની મૂછાં ઓછી થાય તો જીવ ધર્મમાં આગળ વધી શકે.

પેલા શેઠ સાત ઓરડા ભરીને સુખડી તૈયાર કરાવે છે. આખા ગામને જમવાનું આમંત્રણ આપી દીધું છે. ગામ બહાર એક સંન્યાસી બિરાજે છે. તેને તેડવા માટે શેઠ જાય છે. ત્યાં જઈ સંતના પગમાં પડી શેઠ વિનંતી કરે છે. મહાત્મન્ ! આજે મારા તરફથી આખા ગામને જમાડવાનું છે. આપ પણ પધારો. સંત કહે છે. “ભાઈ ! સાધુ પુરુષ એવા જમણવારમાં આવે નહીં”. વળી તારી સુખડી તો લોહીની છે. એમ કેમ કહે છે ? કેટલા ઉત્સાહથી મેં બધાને જમાડવાનું નક્કી કર્યું છે ? શેઠે કહ્યું, આ વાતને સાબિત કરવા સંતે એક સુધારને બોલાવ્યો. અને તેને ત્યાંથી રાટલો મંગાવ્યો અને આ શેઠને ત્યાંથી સુખડી મંગાવી. સંતે રાટલાને હાથમાં લઈ નીચાવ્યો તો તેમાંથી દૂધ નીકળ્યું અને સુખડીને નીચાવી તો તેમાંથી લોહી નીકળ્યું. સંતે કહ્યું : જો ભાઈ ! આ સુધાર આખો દિવસ કાળી મંજુરી કરી મહેનતાણું લે છે. અનીતિ જરાય કરતો નથી, તેથી તેનું નાણું સાચું છે. અને તું લાખો રૂ. કમાણો પણ તેમાં કેટલાની હાથ ભરી છે તે વિચારી લેજે. હું તો તારે ત્યાં નહીં આવું પણ આ સામે બેઠી તે બાઈને લઈ જા. શેઠ લાચાર બની બાઈ પાસે ગયો. અને બાઈને કહ્યું, તમે મારે ત્યાં જમવા ચાલો. બાઈએ આમંત્રણ સ્વિકાર્યું. ત્યાં બાળુમાં બેઠેલા ચાર છોકરા કહે “અમને લઈ જાવ ને ? પણ બાઈ એ છોકરાને કહ્યું, હું જમીને આવું પછી તમારો વારો. બાઈ તથા શેઠ ગામમાં ગયાં. બાઈને જમવા બેસાડી. સુખડી પીરસી પણ થોડીવારમાં ખતમ. બીજી આપી એમ કરતાં આખો સુખડીનો ઓરડો ખલાસ થઈ ગયો, છતાં બાઈ ધરાણી નહીં. બીજો ત્રીજો એમ કરતાં સાતે ઓરડા ખતમ થઈ ગયાં. બજારમાંથી મીઠાઈ લાવવા માંડી પણ બાઈ કેમે તૃપ્તિ પામતી નથી. હવે શેઠ થાક્યા, ત્યાં બાઈ બેઠી “લાવ શેઠીયા ! ખાવાનું નહિ મળે તો તને ખાઉં, એટલે ઘરમાં ભરેલું કાચું અનાજ આપવા માંડ્યું. પણ બાઈ તો ખાતી જાય તેમ જૂળ વધતી જાય. અંતે શેઠ દોડ્યા પેલા મહાત્મા પાસે. આગળ શેઠ અને પાછળ પેલી બાઈ ! સંતની પાસે આવી પગે પડી બોલ્યો, મહાત્મન્ ! મને ઉગારો, આ બાઈ મારી પાછળ પડી છે. ચમે તેટલું આપું છતાં તેને સંતોષ થતો નથી. સંતે અંજલી ભરી પાછી બાઈ પર નાંખ્યું અને તૃપ્તિનો ઓડકાર આવી ગયો. તમારે શાંતિ જોઈતી હોય તો સંતોષી બનો.

“ સંતોષ તો હી પ્રવલં ચ સૌલ્ય ”. સંતોષમાં જ પ્રબળ સુખ છે.

આ બાઈ માનવની તૃષ્ણાનું એક રૂપ હતું. સંતોષ રૂપી અંજલી જીવનમાં છાંટવામાં આવે તો અવશ્ય ઉદ્ધાર થાય. જેની પાસે પૈસો નથી તેની દયા ખાવા કરતાં જેની પાસે તૃપ્તિ નથી તેની દયા ખાવા જેની છે. આજના યુગમાં સૌથી અનિવાર્ય જરૂર

માનવને સ્થિર-શાંત અને સંતોષી બનવાની છે. ઇન્દ્રિય પર જ્ય મેળવાય તો અસંખ્ય જરુરિયાતોનો અંત આવે અને તેનાથી તૃષ્ણાનો નાશ થાય અને તૃપ્તિને જીવનમાં સ્થાન મળે. વિશેષ અધિકાર અવસરે.

વ્યાખ્યાન...૭૯

આસો સુદ ૧૪ ને રવિવાર તા. ૩-૧૦-૭૧

ભગવાન નેમનાથ, શ્રાવકના બાર વ્રતના પાંચ અભુવ્રતમાં પાંચમા વ્રતની વાત પોતાની મધુર વાણીથી સમજાવી રહ્યા છે. પરિશ્રદનો અર્થ ઇચ્છા, લાલસા, આકાંક્ષા, તૃષ્ણા, મમત્વ, કામના છે. ઇચ્છા એટલે આરંભ. અને મમત્વ એટલે પરિશ્રદ. એક ભિક્ષુક છે. તેના એક હાથમાં ચપણીયું છે. બીજા હાથમાં ઢંડ છે. અને હાથ લાંબાવી લાંબાવીને માગી રહ્યો છે. દેજો માળાપ! બટકું રોટલો. જેની પાસે ખાવા રોટલો નથી, સુત્રા એટલો નથી, છતાં બધું મેળવવાની ઇચ્છા છે. એટલે ભગવાન કહે છે તે મહાઆરંભી અને મહાપરિશ્રદી છે. અને છ ખંડના અધિપતિ પાસે છ ખંડ, નવ નિધાન, ચૌદ રત્ન, ચૌદાશી લાખ રથ, હાથી, ઘોડા અને છન્નુ કેડ પાયદળ વગેરે કેટલો બધો પુણ્યનો ઠંઠારો છે, પણ જો તેમાં તેને તીવ્ર આસક્તિ નથી તો તે અદપારંભી અને અદપ પરિશ્રદી છે. કારણ કે તે સમ્યક્ દષ્ટિ છે. આસક્તિ ત્યાં મૂર્છાભાવ છે. ભરતચક્રીને રિદ્ધિ-સિદ્ધિમાં અનંતાનુભંધી જન્ય મમત્વભાવ નહોતો, તેથી કાળાંતરે ચારિત્ર મોહને પાતળો પાડતાં પાડતાં, અનિત્ય ભાવના ભાવતાં ભાવતાં એક દિવસ અરિસાભુવનમાં કેવળજ્ઞાન અને કેવળદર્શન પ્રાપ્ત થયું હતું. પરિશ્રદ બે જાતના છે. બાહ્ય અને અભ્યંતર. બાહ્ય પરિશ્રદ નવ જાતનો છે. ઘર, ખેતર, પ્રમુખ ઢાંકી તથા ઉઘાડી જમીન, સોનું-રૂપું, ધન-ધાન્ય, દુપદ ચતુષ્પદ અને ઘરની ઘરવખરી આદિ છે. અભ્યંતર પરિશ્રદ ચૌદ પ્રકારનો છે. તે અનંતાનુભંધી, અપ્રત્યાખ્યાની-પ્રત્યાખ્યાની અને સંજવલન આ ચાર ચોકડી એટલે ૧૬ કષાય અને હારય, રતિ, અરતિ, ભય, શોક, વ્યુશુષ્ણા, સ્ત્રી-પુરૂષ, નપુંસકવેદ, આ બધાને નોકષાય કહેવાય છે. કષાયને જન્મ આપનાર નોકષાય છે.

પરિશ્રદ સર્વ અનર્થનું મૂળ છે. પરિશ્રદવૃત્તિવાળો માનવ અનેક ચિંતારૂપી ચક્રોમાં ફસાયેલો રહે છે. પરિશ્રદવૃત્તિ જીવન માટે અભિશાપ છે. જેનામાં સંશ્રદવૃત્તિ આવી તેના

ઉપર દુઃખતું સૈન્ય તૂટી પડે છે. પરિવ્રજ મેળવવાની તમને જેટલી ઝંખના છે, તેટલી સદ્ગુણો પ્રાપ્ત કરવાની તમન્ના છે ? પૈસા અનેક દુર્ગુણોના દ્વાર ખોલી આપે છે.

દ્રવ્યના દાસ બનતાં સહુ માનવી, દ્રવ્ય નહીં કોઈનું દાસ થાતું;
દ્રવ્યથી પ્રાપ્ત થતું ના કદિ, શુદ્ધ બ્રહ્મત્વ તેથી હણતું.
દ્રવ્ય અહંકાર ને દુર્ગુણો લાવતું, જેમ હુતાશને છે ધુમાડો,
દ્રવ્ય વિશેષ છે આત્મકલ્યાણમાં, દ્રવ્યથી ફિકર ભય રાત દા'ડો.

દ્રવ્ય બધાને દાસ બનાવે છે. લક્ષ્મીના દાસ કેટલા છે ? એના તાબેદાર થઈને એની જ સેવા કરી રહ્યા છે. એકે રૂપકમાં બતાવે છે કે કેટલાક લક્ષ્મીનંદન બને છે. લક્ષ્મી જે જે આજ્ઞા કરે તે તે આપે, એની આજ્ઞા બહાર ન જાય. અને કેટલાંક લક્ષ્મીના અધિપતિ થઈને રહે છે. એ જીવનભર લક્ષ્મીને છૂટે હાથે વાપરે છે. આજે મોટાભાગના શ્રીમંતો લક્ષ્મીના સ્વામીને બદલે લક્ષ્મીના દાસ બનેલા છે. આજના જગતમાં પૈસાની જ વાહ વાહ છે.

“ પૈસાને સૌ ભરે સલામ, પૈસો સૌને કરે શુભામ,
અરે વાહ રે વાહ, પૈસાની જગમાં જય જય....ધનપતિની જગમાં ”

પૈસા માટે સૌના શુભામ બને. માંસાહારીના પગ પૂજે. દારૂ પીતા હોય એની નોકરી સ્વીકારે. ગૌરવથી કહે કે, અમારી ઓફીસમાં યુરોપિયન સાહેબ આવે છે. તે આવે તો દોડીને પગમાં પડે, સલામ ભરે. અન્યાય, અનીતિ, અધર્મ, અસત્ય વ્યવહાર સાચવીને પૈસા મેળવે. એને સાચવવા તિજોરી રાખે. તિજોરીને રૂમમાં ગોઠવે. રૂમને પણ ગોઠવેજના તાળા વાસે. અને બારણા વચ્ચે ખાટલો નાખીને સૂઈ રહે, તો પણ ચિંતા કેટલી ? કોઈ આવશે તો ? કોઈ લુટીને બધું લઈ ચાલ્યો જશે તો ? આવી ચિંતામાં ઉંઘ પણ ન આવે.

એક શ્રીમંતે પરસેવો પાડીને, ઘણાના લોહી ચૂસીને, વિશ્વાસઘાત કરીને, દગાપ્રપંચ, છળકપટ, કાળાઘોળા કરીને દ્રવ્ય ભેગું કર્યું. હવે આ દ્રવ્યના રક્ષણ માટે એના રૂમની નીચે એક લોંચરૂં કરાવે છે. લોંચરામાં જવા માટેના રસ્તા પર એક કરામત ગોઠવે છે. એક સ્ત્રિંગ મૂકે છે. જે એના પર પગ મૂકીને જાય તે સ્ત્રીંગ ફાટાતા સીધો પાછળ ઉડે. પાછીનો ધરો છે તેમાં ચાલ્યો જાય. અને મૃત્યુને આધીન થઈ જાય. ‘પંથેન્દ્રિયની ઘાત ભલે થાય, પણ મારો પૈસો આબાદ રહે.’ કેટલી અશાંતિ ?

“ સો હજાર કે લાખ કરોડો મળે તોય ના શાંતિ,
સોનું રૂપું હીરા હોય પણ દિલમાં સદા અશાંતિ,
નિંદરમાં પણ દ્રવ્ય દેખીને ઝબકી જઈએ જાગી,
અમે રંગરાગના રાગી, અમે અંગ અંગ અતુરાગી,

પછી તારી કને શું માગીએ વીતરાગી, શું માગીએ વીતરાગી !

અમે નથી તૃષ્ણા રે ત્યાગી, નથી લગન કંઈ લાગી, પછી....”

સો, હજાર, લાખ, કોડ કેટલા રૂપિયા મળે તો શાંતિ થાય ? સોના રૂપાની પાટો ને પાટો મળે, સોનાનું આભરણ કરાવી ઝીને મઢાય એટલું દ્રવ્ય મળી જાય તો કિલ્લામાં શાંતિ થાય ? ના; એરકંડીશન રૂમ હોય, શીતળ વાતાવરણમાં બેઠા હોય તોય તનમાં તાપ છે કે ટાઢક છે ? ઉપર પંખા ફરતા હોય અને હૈયામાં તૃષ્ણાની હોળી સળગે છે. સાધક કહે છે હે ભગવાન ! કેવું આજ સુધીનું મેં જીવન વીતાવ્યું છે ! મારી જીંદગીમાં તારી પાસે માગવા જેવું કંઈ રહ્યું નથી. કારણ કે વૈભવોને તે વિનાશી માની છોડ્યા એને જ હું અવિનાશી માની ઝંખી રહ્યો છું. તમને આવા વિચાર કદી આવે છે ? અતિ સંગ્રહનું પરિણામ બહુ લયંકર છે. કુળો હવાનો સંગ્રહ કરીને ઉપર ઉડે છે. બે હવા મર્યાદિત ભરી હોય તો તેને હવા ઉડવામાં મદદ કરે છે. રસ્તે નક્ષત્રમંડળમાં ઉડ્યન કરવાનું બળ આપે છે. પણ મર્યાદા કરતાં વધારે ભરવામાં આવે તો કુળાતું જીવન પુરું થઈ જાય છે. દાળ-શાકમાં પણ મીઠું મર્યાદા કરતાં વધારે નાંખવામાં આવે તો એનો સ્વાદ બગડી જાય છે. તેમ પરિગ્રહનો અતિ સંગ્રહ અશાંતિને નોતરે છે. પેલા શ્રીમંત મખમલની તળાઈમાં મીઠી નિંદરમાં સોડ તાણીને સૂતા છે. ત્યાં સ્વપ્ન આવે છે. અરે ! ઘરમાં ચોર આવ્યા છે. મોઢે બુકાના બાંધ્યા છે. હાથમાં મોટી ડાંગ ને પગમાં મોટાં પગરખાં પહેયાં છે. આ લોંચરામાં ગયા. જ્યાં પરિગ્રહ છે ત્યાં માનવી લયબ્રાન્ત રહે છે. માફં બધું લઈ જશે તો ? પછી માફં શું થશે ? એનું કેટલું બધું દુઃખ થાય ? તેમ “મેં અંકુઈ, માસખમણ વિગેરે તપસ્થા કરી છે. તો કોઈ આવીને લૂંટ ન ચલાવે” એનું ધ્યાન રાખો છો ? જરા ક્રોધ આવી જશે તો કરી કમાણી ખલાસ થઈ જશે. તપરૂપી રૂ અને ક્રોધરૂપી તણખો છે. પૈસા જાય એનું દુઃખ છે પણ ક્રોધ આવીને ક્ષમા ઉપર લૂંટ ચલાવી એનું દુઃખ થાય છે ? શ્રીમંતને ઉંઘમાં સ્વપ્ન આવ્યું છે. ચોરને બુએ છે. અરે ! મારી જીંદગી આખીની કમાણી લઈ જશે. એકદમ ઉંઘમાં ને ઉંઘમાં ઉભો થઈ સીધો લોંચરામાં ઢોડ્યો. ઉતાવળમાં લાઇટ લીધી નથી, ઘોર અંધકાર છે. એનો જ પગ રમીંગ પર પડ્યો ને સીધો ઘરામાં પડ્યો અને તેના જ રામ રમી ગયા.

શ્રીમંત પોતાની જ કશમતનો પોતે ભોગ બન્યો. પૈસાથી બાહ્ય સામગ્રી મળશે. પણ આધ્યાત્મિક સુખ પૈસાથી નથી મળતું. છ ખંડના અધિપતિ ભરત ચક્રવર્તીએ ઐદ્ગલિક પદાર્થો પરથી દ્રષ્ટિ ઉઠાવી આત્મામાં ઉપયોગ મૂક્યો હશે ત્યારે જ કેવળજ્ઞાન-દર્શન પ્રાપ્ત થયું હશે ને ? આજે શું મનાય છે ? જેના જીવનમાં સદ્ગુણો હોય પણ પૈસો નહિ હોય તો તેની પાસે કંઈ જ નથી પરંતુ ખરી રીતે તો જે શ્રીમંત પાસે નથી તે એની પાસે છે. સદ્ગુણ આ ભવમાં અને પરભવમાં સુખ આપનાર છે.

“મહારાજીઆએ, મહાપરિગ્રહિઆએ, કુણીમાંહારેણું, પંચિન્દ્રિય વહેણું” આ ચાર કારણે નરકાયુષ્ય અંધાય છે. જેને નરકમાં ન જવું હોય તેણે શું કરવું જોઈએ ? મહાને બદલે અલ્પ કરી નાંખવું જોઈએ. જેને દુર્ગતિમાં નથી જવું તેને છોડવાની ભાવના થવી જોઈએ. શ્રાવકનાં ત્રણ મનોરથમાં પહેલોજ મનોરથ એ છે કે હે ભગવાન ? હું આરંભ અને પરિગ્રહ ક્યારે છોડું ? અઢાર કરોડ સોનૈયાનો શ્વામી વિચારે કે આ બધું ક્યારે છોડું ! આ બધું દુઃખ રૂપ છે. એક જ ધર્મ સુખરૂપ છે. આવું ક્યારે લાગશે ? તમારી પ્રવૃત્તિ કયાં થઈ રહી છે ?

“રાત દિન તું આથડે જે સુષોને પામવા પ્યાસ ના છિપાવશે, સુખના એ ઝાંઝવા,
કે’ક દિન ઉભી થશે માતની દિવાલ શાને કાળે જ્યો માનવી તને પૂછું, એક હું સવાલ,
શાને કાળે આ બધી તું કરે ધમાલ”

જાની પુરુષો માનવીને પૂછે છે કે હે માનવી ? આ બધી ધમાલ તું શા માટે કરી રહ્યો છે ? રાતદિવસ શેના માટે આથડી રહ્યો છે ? સવાર થયું ને પથારીમાંથી ઉઠ્યા અને ઉઠતા વેંત ઝટ કરો, ગાડી ઉપડી જશે. ભાણું પીરસાણું, જેમ તેમ ખાધું. અને ચાલતાં ચાલતાં મોઢામાં મુખવાસ નાંખી અને દોડ્યા. જઈને વાંચ્યું કે પાંચ મીનીટ ટ્રેઈન લેઈટ છે, હાથ, સાઈં થયું, ત્યાં સુખ માન્યું, ત્યાંથી ઓફીસે ગયા. જલ્દી જલ્દી ઓફીસ ખોલીને બેઠા. એક બે કલાક વ્યતિત થયાં પણ કોઈ ગ્રાહક ન આવ્યો, ત્યાં દુઃખ થયું. પછીથોડીવાર થઈ ત્યાં મોટો ગ્રાહક આવી ગયો. ત્યાં સુખ માન્યું. દરિયાના મોઝની જેમ સુખ દુઃખ આવે ને જાય છે. સુખની મૃગતૃષ્ણા તને અહિં તહિં અથડાવે છે. એક ભાઈ ઘેરથી હોંશે નીકળ્યો છે. પાછા ફરતાં દોડાદોડીમાં મોટર અને બસ વચ્ચે આવી ગયો. એકસીડંટ થઈ ગયો. ખીસ્સામાંથી ફોન નંબર મળી ગયો. અહિં ભાઈ પડ્યા છે. પેલી બાણુ તેની સ્ત્રી સેંથામાં સિંદુર પૂરી કુમકુમ તિલક કરી નવરંગી સાડી પહેરી લોજન બનાવી રાહ બેતી ઉભી છે. ત્યાં ફોનની ઘંટડી રણકે છે. ફલાણુભાઈને એકસીડંટ થઈ ગયો છે. આ સમાચારથી તેને કેવી ફાળ પડી હશે ? મૃતદેહ લઈને માણસો આવ્યા, જીવ ઉડી ગયો છે. જ્યારે ઘેરથી નીકળ્યો ત્યારે કઈ આશાએ ? અને આવ્યો ત્યારે કેવા હાલ થયા ? કેવી આશા, નિરાશામાં પલટાઈ ગઈ, બાઈના સેંથાતું સિંદુર ભુંસાઈ ગયું. ચાંદલો અને ચુડલો ઉડી ગયા. જેને પરજીતી વખતે જીવનભરનો જીવન સાથી બનાવેલો તે અધવચ્ચે મૂકીને ચાલ્યો ગયો. મળેલાં સાધનો સુખ રૂપ લાગ્યાં કે દુઃખ રૂપ લાગ્યાં ? દીકરો સ્કુટર લાવે તો મા-બાપ રાજી થાય. પણ ભાઈ સ્કુટર લઈને બહાર જાય તો ચપટીમાં જીવ રહે. હેમખેમ પાછા આવવાની રાહ બેવાય. સુખબંધના લોકોને શીરનામું તો ખીસ્સામાં રાખી ફરવું પડે, કારણ કે ક્યારે મૃત્યુ આવશે તે ખબર નથી. મૃગલાને તો ભાન-જ્ઞાન નથી, તેથી ઝાંઝવા પાછળ દોડે છે, પણ માણસને ય સુખની ક્ષણિકતાનું ભાન નથી. એટલે તે અનીતિ-અધર્મથી પૈસો ભેગો કરે છે અને ધનવાન બને છે,

પરિશ્રદ વૃત્તિના કારણે સર્વમાં વિષમતાનું દર્શન થાય છે. એક ઠેકાણે ખાડો થાય છે ત્યારે બીજે ઠેકરો થાય છે. એક બાળુ ગગનચુંબી ઇમારતો ખડી થાય છે ત્યારે બીજાને તુટીકુટી ઝુંપડી પણ રહેવા માટે નથી. એક બાળુ જમણમાં મિષ્ટાન્ન અને ફરસાણ ઉડાવાય છે ત્યારે બીજી બાળુ મરચાં ને રોટલાની પણ જોગવાઈ નથી. તમે જે મોજશોખ ઉડાવો છો તે કેટલાયને લૂંટીને, અનીતિ કરીને- ઉડાવો છો ને? ભગવાનના શ્રાવકો અનીતિનું દ્રવ્ય ન લે. ભગવાનના શ્રાવકો છો ને? તો અસત્ય-ચોરી વિગેરે કરાય? કયાં મહાવીરના શ્રાવકો ને કયાં આજનાં કહેવાતાં શ્રાવકો? શા તમારા વખાણુ કરવા? જે નંખરના નાણાં એકઠા કરી દાનનો પ્રવાહ વહેવડાવે. પણ એવાં લાખોના દાન કરતાં નીતિના પાંચ રૂપિયા કમાઈને થોડું દાન કરે તે શ્રેષ્ઠ છે. ભગવાન મહાવીરના આનંદાદિ દશ શ્રાવકો થઈ ગયા. તેઓની પાસે કેટલી બધી રિદ્ધિ-સિદ્ધિ અને સમૃદ્ધિ હતી! જે બધાના ચક્ષુભૂત, આધારભૂત, સ્તંભરૂપ હતા. તેઓ પણ ચૌદ વર્ષ શ્રાવકપણું પાળી પછી પોતાના જ્યેષ્ઠ પુત્રને ગૃહનો કારભાર સોંપી પૌષ્પશાળામાં જઈ આત્માને પોષતા થકા વિચરવાનો વિચાર કરે છે. દરેક કુટુંબીઓને બોલાવી પુત્રને કારભાર સોંપી પૌષ્પ-શાળામાં આત્માને પોષતા વિચરે છે. તેઓને જેવો વિચાર આવતો કે તરત જ પ્રેકટીકલ જીવનમાં મૂકી દેતા, પોતાના હાથે જ રાજીનામું આપી દેતા. અત્યારે તો (કેંક સુધી) ગાડાના બેલની જેમ જીવે ત્યાં સુધી ધોંસડ તાણે. તમારે કોઈ સંભાળે તેમ છે કે નહિ? સંભાળે તેવા હોય છતાં છૂટતું નથી. અને દિકરો કહે છે, બાપા છે તે ઠીક છે. કામમાં આવે છે. વસ્ત્ર અને અન્ન બે જ માંગે છે. નોકર રાખું તો પગાર દેવો પડે. બાપા કયાં વેતન લે છે? માતાપિતા કામ કરી વેતન નથી લેતાં, છતાં ઘણાને ભારે પડે છે. બાપાને વૃદ્ધાવસ્થા આવી ને પથારીમાં પડ્યા એટલે એના જ વહાલા મનાતા પુત્રો કહે કે ઘરમાંથી બાપ બોખું તો ઘર થાય બોખું! નાના છોકરા તો બાપાને મોઢે કહે “દાદા” હવે સુખડી ક્યારે અવડાવવી છે? દિકરાને લાખોની મિલકત આપી છે છતાંય વૃદ્ધાવસ્થાએ સુખે રહી શકે ખરાં? કેટલું આપ્યું તોય ભારભૂતને? કારણ કે સ્વાર્થ સરી ગયો. એટલે દિકરાને માતાપિતા ગમતા નથી. એ તો કહેશે. વૃદ્ધાશ્રમમાં મૂકી આવો. કોઈ પૈસાદાર હશે તો હોસ્પિટલમાં મૂકી આવવાની વાત કરશે. સેવા કરવા સીરટર રાખે. અને કહે કે અમે દિવસ-રાતની જુદી સીરટર રાખી છે, પણ તમે શા કામના છો? તમને નાનાથી મોટા કરવામાં માખાપે કેટલા દુઃખો સહન કર્યા છે! હવે એમની સેવા કરવાનો વખત આવ્યો ત્યારે કેવી દુર્ભાવના?

તમને એમ થાય છે કે મારા ઉપકારી માખાપની સેવા માટે મારા હાડકામ બધું તૈયાર છે? પિતાની દેશમાંથી ટપાલ આવે કે દીકરા, એકવાર આવી મોડું બતાવી બ. તો દિકરો લાજશે, મારે ટાઈમ નથી. કેમ, નોકરી કરે છે? ના. ઘરનો ધંધો છે, પણ આવું તો દસ-

ખાર હજારનેા ખાડો પડી જાય. માટે તમારાથી ન થતું હોય તો એકાદ માણસ રાખી લેજો, પણ હું નહીં આવી શકું. માખાપ એ સમાચાર સાંભળી આંસુ સારે છે. રાત-દિવસના ઉઝગરા વેઠી, લાંઘણો કરી જે બાળકોને મોટા કર્યા એ જ મોટા થતાં પૈસા હાથમાં આવતાં કેવા ફરી જાય છે? આ અવળીબુદ્ધિ કોણ કરાવે છે? પૈસા પ્રત્યેનો મમત્વભાવ. પૈસાથી આત્મતત્વ હણાય છે. પૈસા કમાઈને આવે તો મા લાપસીનું આંધણ મૂકે, આનંદમંજલ મનાવે. પણ તારા આત્માનું શું? શ્રીમંતપુત્રને મા બોલાવતા પણ અચકાય છે. એક બાજુ બેસીને વાત પણ ન કરી શકે. ભાઈની તો બીક લાગે, પણ ભાઈની શેઠાણીનીયે બીક લાગે. કંઈક બોલીશ તો રહેવું ભારે થઈ પડશે. કેવો ભાઈમાં અહંકાર આવ્યો કે બોલાવાય નહિ. જ્યાં જ્યાં ધુમાડો ત્યાં ત્યાં અગ્નિ, એમ જ્યાં દ્રવ્ય ત્યાં અહંકાર આવે છે. દ્રવ્ય અનેક દુર્ગુણોને નિમંત્રે છે.

આત્મ કલ્યાણના કાર્યમાં પણ પૈસો વિક્ષેપ પાડે છે. શ્રીમંતને પૂછે કે કેમ વ્યાખ્યાનમાં નથી આવતા? તો કહે, અમે પણ માનીએ છીએ કે આવવું જોઈએ, પણ ખંધાને લીધે આવી શકાતું નથી.

દ્રવ્ય નિરાંતે જોઈવા પણ દેતું નથી. રાત અને દિવસ તેને સાચવવાની ફીકર રહે છે. લાખ રૂા. ખિસ્સામાં લઈને જતા હોય તો કેટલી ચિંતાઓ? કોઈ લઈ નહિ જાય ને? ખિસ્સા કપાશે નહિ ને? બેંકમાંથી પૈસા લઈને નીકળ્યા, શુંડાએ ધ્યાન રાખ્યું કે બેંકમાંથી નીકળે છે. પાછળ જઈને લાગ મળતાં વચ્ચે જ શુંદી નાખે અને પૈસા પડાવી દે. પડ્યુંપણમાં દાગીના પહેરવા લાવ્યા તો જલ્દી ખાતામાં મૂકી આવીએ એમ થાય ને? આટલો ભય છતાં લક્ષ્મીના પૂજારી બની લક્ષ્મીની જ આરતી ઉતારે છે, પણ લક્ષ્મી સાથે આવવાની નથી, માત્ર સદ્ગુણ સાથે આવશે.

અવશુભને ટાળી, સદ્ગુણો અપનાવો. મનુષ્ય ક્ષેત્રમાં કાંઈક સત્કર્મનાં વાવણીયા કરે, તો તેનું સાડું ફળ મેળવી શકશે. શેઠે જે ધનની રક્ષા માટે સિપ્રંગ કરાવી હતી તેનો જ પોતે ભોગ બન્યો અને ઉંડા ધરામાં ઢસડાઈ ગયો. પોતે જ મરણને શરણે થયો. ૭૦ મણની શીલા પર્વત પર ચડાવવી મુશ્કેલ છે. પણ ઉપરથી પાડવી સહેલ છે. તેમ ધન ભેગું કરવું મુશ્કેલ છે પણ છોડવું સહેલ છે. જ્યાં અર્થની બોલબોલા છે ત્યાં બીચારી અપરિશ્કૃત વૃત્તિ ઉપેક્ષિત વિધવાની જેમ એક ખુણામાં અસહાય બનીને બેસી જાય છે, પછી તેની મમત્વ વૃત્તિ, ઇચ્છાઓ, તૃષ્ણાઓ હનુમાનના પુછડાની જેમ લાંબી ને લાંબી વધતી જાય છે.

ભગવાન નેમનાથની આ વાણી નિષધકુમાર માટે સુખ અને શાંતિનું વરદાન લઈને આવી છે. અપરિશ્કૃત વૃત્તિ, સમગ્ર સંસારમાં છવાયેલ વિષમતા, અનૈતિકતા, સંગ્રહવૃત્તિ અને જ્ઞાતસાના અંધકારને દૂર કરવા માટે પ્રકાશનું કામ કરે છે. વિશ્વના સર્વ પ્રાણીઓને

આનંદથી જીવવાનું શિખડાવે છે. અપરિશ્કૃત વૃત્તિએ નિર્ભયતા અને નિઃસંગતાનું પ્રવેશ-
દ્વાર છે. સંતોષના સુરમ્ય ઉદ્યાનમાં માનવીને વિશ્રાંતિ આપનારી છે. વિષમતાના
કિટાણુઓને અને સ્વાર્થ રૂપી ક્ષયના જંતુઓને નાશ કરનારી છે. અપરિશ્કૃત વૃત્તિમાં જે
સુખ છે, આનંદ છે, આધ્યાત્મિક આહ્લાદ છે તે સ્વર્ગના દેવોને પણ હલંભ છે.

વ્યાખ્યાન નં....૮૦

આસો સુદ ૧૫ ને સોમવાર તા. ૪-૧૦-૭૧

દયાનિધિ, કૃપાવતાર ભગવાને સિદ્ધાંતથી સમજાવ્યા. અહીં બલભદ્રના પુત્ર નિષધ-
કુમારનો અધિકાર ચાલે છે. જેને પચાસ અપસરા જેવી પત્નીઓ છે, જેની પાસે વૈભવનો
પાર નથી પણ ત્રિલોકીનાથ ભગવાન નેમનાથના વૈભવ પાસે એને એનો વલવ તુલ્ય-
જોખાના ફાતરા જેવો લાગે છે. એટલે નિષધકુમાર વિચારે છે કે અપનાવશા જેવો તો
અણુગાર ધર્મ છે. સાધુપણમાં જે સાધના થઈ શકે છે તે સંસારાવસ્થામાં થઈ શકતી
નથી. સંસારી જીવો ધારે કે આજે પાખી છે ને પોષો કરવા જવું છે ત્યાં જ સંત્રાંધીનો
ફાન આવે કે સાદડી છે એટલે પોષો ન થઈ શકે ને સાદડીમાં જવું પડે. ધર્મ આરાધના
માટે સંસારથી છુટી આત્મસમર્પણ કરવું જોઈએ. તન, મન, ધન બધું ધર્મ માટે સમર્પણ
કરવું જોઈએ. ધર્મી જીવ શરીરને પંપાળે નહીં. ધર્મ સાધનામાં કાયાને કચડી નાંખે.
ને શરીરની સુકવણી કરી આત્માને લીલોછમ બનાવે. કાઉસગ્ગમાં ચપળતા ન લાવે.
ખાલી ચડી જાય તો પણ શરીરને સ્થિર રાખે. જીવે પરવશપણે ઘણું સહન કર્યું છે.
પણ જો સ્વાધીનતાએ સહન કરે તો કર્મના થોક ઉડી જાય, શરીર ખાતર બધું સહન
કરે. મંદવાડ આવે ને ડોક્ટર કે વૈદ કહે તે પ્રમાણે ચરી પાળે, ડાયાબીટીસવાળાને ભાત
ન ખવાય તો ન ખાય. શું એ ત્યાગથી નિર્જરા થશે? નહિ થાય. આત્મકલ્યાણના લક્ષ્ય
લાવતું છોડી દેશે. દરેક વસ્તુમાં મર્યાદા રાખો. જે મર્યાદાને ઉલ્લંઘનો નથી તે અતિચારથી
બચી જાય છે. પાંચમા વ્રતના અતિચાર બહુવા જોઈએ પણ આચરવા નહિ. ઉઘાડી-
ઢાંડી જમીન, સુવર્ણ, રૂપું, ધન-ધાન્ય, ખેપગા-ચૌપગા અને ઘરની ઘરવખરીની જે મર્યાદા
કરી હોય તેનું ઉલ્લંઘન ન કરે. જો ઉલ્લંઘન થાય તો અતિચાર લાગે. માટે
સાવધાની રાખવી જોઈએ.

છઠું વ્રત દિશાપરિભ્રમણનું છે. તેને છઠું અણુવ્રત ન કહેવાય. “પંચન્દ્રમણુવયાણું,
તિન્દ્રં શુશ્રુવયાણું. ચઉન્દ્રં સિખખાવયાણું” મહાવ્રતથી અણુ એટલે નાના. મહાવ્રતમાં

સર્વથા પચ્ચખાણુ છે અને અણુવત્તમાં છુટ રાખરી હોય તેટલી રાખી શકાય છે. પાંચે અણુવત છે, પછીના ત્રણ શુણ્ણવત છે.

દિશા ત્રણ છે. જાંચી-નીચી અને ત્રિચ્છી. આ ત્રણ દિશાનું માપ સંતોષી જીવ કરી શકે છે. ત્રણે દિશાની જેટલી મર્યાદા કરી હોય ત્યાં સુધી ત્રણેય દિશામાં પરિભ્રમણ કરી શકે છે. મર્યાદા એટલે હદ નક્કી કરવી તે, પણ મર્યાદા બાંધ્યા પછી સીમાનું ઉલ્લંઘન ન કરાય. સધ્ધિજાએ, કાયાએ કરી પાંચે આશ્રવ સેવવાના પચ્ચખાણુ-પોતાની ઈચ્છાથી કાયાએ કરી હિંસા, અસત્ય, ચોરી, અબ્રહ્મ, પરિગ્રહ આ પાંચે આશ્રવ સેવવાના પચ્ચખાણુ. જેનામાં મમત્વ ભાવ નથી તે આ કરી શકે છે. આટલા દેશોમાં જઈ આવ્યા. ત્યાં મોટા મોટા માણસોની મુલાકાત લીધી. ત્યાંના આચાર-વિચાર, રહેણીકરણી જોઈ આવ્યા. એમ દુનિયાની મુસાફરી કરનાર ગર્વ અનુભવે છે અને જે માણસો પરદેશ જઈને આવે એને તમે પૂછો પણ ખરાને કે શું જોઈ આવ્યા? ત્યાંના અનુભવ તો કહો? પણ જ્ઞાની પુરૂષોને આત્માના અનુભવ વિશે પૂછો ખરાં? કે આપના આત્મામાંથી જ્ઞાનના તેજસ્વી કિરણો કેમ કુટે છે? જ્ઞાની અને અનુભવીને મળો કે જેથી આત્માને ઉર્ધ્વગામી બનાવવાના માર્ગો મળે. એક આત્માની કથા કરવી તે સ્વકથા છે. બાકી તો સ્ત્રીકથા, ભત્તકથા, દેશકથા, રાજકથા આ ચારે વિક્યા છે. જે હાડ પીએ છે, પરમાટી ખાય છે, પરસ્ત્રીગમન કરનાર છે, એની વાતો સાંભળીને તમે શું કરશો? પરદેશમાં પંદર વર્ષની ઉંમરના પુત્રપુત્રીને મામાપ કાંઈ પૂછી શકતા નથી. પગાર લાવતાં થયાં એટલે સ્વતંત્ર વિહારી બને છે. મન-ફાવે તેની સાથે લગ્નમંથીથી જોડાય છે અને ન ફાવે તો “કોળીભાઈનો કુબો, એક મુઝો ને બીજો ઉલો.” ત્યાં સંયુક્ત કુટુંબની પ્રથા નથી. પુત્રો, દાદા-દાદી કે માતાપિતાની સંભાળ પણ લેતા નથી. વડીલોની સેવાનું કામ કોઈ કરતું નથી. વડીલો પ્રત્યે સહાનુભુતિ કે લાગણી દાખવી શકતા નથી. વૃદ્ધાવસ્થામાં કોઈ કોઈનું થતું નથી. કાને સંભળાતું નથી, આંખોના તેજ એસરી જાય છે. વૃદ્ધાવસ્થા એનું કામ કરે છે. છતાં એવે ટાઇમે કોઈ સગા થતાં નથી. આવું બધું સાંભળી એમ થાય કે આ દેશ ખૂબ જ આગળ કેવી રીતે વધ્યો છે? શીલ-સદાચાર કે લાગણી નથી ત્યાં લાખોની મિલકત હોય તોય શું? પૂર્વની ભારતીય સંસ્કૃતિ, ત્યારના ઋષિમુનિઓ, સતી સન્નારીઓના જીવન તો જુઓ. જેમણે ધર્મ માટે પ્રાણ અને ધન ન્યોછાવર કર્યા છે. દેશ માટે, ધર્મ માટે જે જોઈએ તે આપવા તૈયાર હતા. એ બધું જોવાને બદલે આજે પશ્ચિમની સંસ્કૃતિનો વાયરો વાયો અને બધા એનું અનુકરણ કરતાં થઈ ગયાં. તેથી અહીં પણ લવમેરેજ અને છુટાછેડા કરવામાં આવે છે. હિંદુસ્તાનમાં પણ સંતાનો ઈચ્છા મુજબ પરજાતિમાં લગ્ન કરે છે. માતાપિતાને તેનો થોડા દિવસ બળાપો થાય. પછી દિવસો જતાં એ વાત સંકેતાર્થ જાય. વળી પેલાને ત્યાં થયું એમ આપણે ત્યાં થયું. દુનિયામાં આ બધું થતું આવ્યું છે એમ થયા કરે છે અને

મનવાળીને બેસી જાય છે. આ તમારી અસહ્ય સંસ્કૃતિ ક્યાં જઈને અટકશે ? આજે તો ઘણા પ્રત્યાખ્યાનના પણુ વિરોધી થઈ ગયા છે.

નવવધૂ બનીને એક કન્યા આવે અને તેને કંઠમૂળની બાધા છે. એમ જ્યાં ધરના સાંભળે ત્યાં જ બાધા શું ? એને ખવડાવ્યે જ છુટકો કરીએ. એમ કહી મોઢામાં પરાણે નાખી દે. અધર્મી જીવોને વ્રત તોડાવવામાં મજા આવે છે. એને વ્રત પ્રત્યાખ્યાનનું બહુમાન જાગતું નથી. સભામાં ઈન્દ્ર મહારાજે અર્હન્નક શ્રાવકતા વખાણુ કર્યા. આ વખાણુ મિથ્યાત્વી દેવ સાંભળી ન શક્યો તેથી એને ઈર્ષા આવી કે દેવોની સભામાં માણસના વખાણુ ? હું જાઉં એને ડગાવવા. જે અધર્મી છે તેને વ્રતની પ્રતિજ્ઞા તોડાવવામાં મજા આવે છે. પણ વ્રત પાળવું, પળાવવું અને પળાવવા માટે અનુમોદન કરવું એમાં લાભ છે, તેમાં ધર્મ છે. વ્રતનું ખંડન કરાવવામાં પાપ છે. અધર્મ છે. જે જીવો વ્રત ખંડન કરાવે છે તેના હૃદયમાં ધર્મ પ્રત્યે ધિક્કાર નહીં તો બીજું શું છે ? જે વ્રત પ્રત્યાખ્યાન કરે છે એના ત્યાગને સન્માનો કે હું તો કાંઈ ત્યાગ કરી શકતો નથી, પણ જેઓ કરી શકે છે તેમને ધન્ય છે તથા એ વૈરાગ્યમાં આગળ વધવા માટે છે.

“ત્યાગ વિરાગ ન ચિત્તમાં થાય ન તેને જ્ઞાન !

અટકે ત્યાગ વિરાગમાં તો ભૂલે નિજ જ્ઞાન.”

આત્મજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ માટે વૈરાગ્ય જોઈશે. વૈરાગ્ય વિના ત્યાગ ટકી શકે નહિ. ત્યાગ વૈરાગ્યાદિ શુભો ન હોય તો મલિન અંતઃકરણ રૂપ દર્પણમાં આત્મોપદેશનું પ્રતિબિંબ પડતું નથી.

“ત્યાગ ન ટકે રે વૈરાગ્ય વિના, કરીએ કોડ ઉપાયજી” ત્યાગ....

કોડો ઉપાયો કરીએ છતાં ત્યાગ વૈરાગ્ય વિના ટકતો નથી. જ્ઞાન પ્રકાશ વિના આગળ વધી શકાતું નથી. તમારે પ્રકાશ જોઈએ તો કોઈને કહો ને કે દીવો લાવો. તે તમને એમ કહે કે, પ્રથમ અંધારું કાઢો, પછી દીવો લાવું. તો શું અંધારું સુપડેથી ઉલેચાય ! સાવરણથી બહાર કઢાય ખરું ? નહિ. તું તારે દીવો લાવ એટલે અંધારું આપોઆપ ચાલ્યું જશે, તેમ સમજણપૂર્વક ત્યાગ-વિરાગ આવે એટલે આત્મ જ્ઞાન આવ્યું જ સમજે. બાકી બોલવાથી આત્મ જ્ઞાન આવતું નથી. સંસાર રસિકડાઓનું જ્ઞાન પોપટીયું છે. ‘પટો પોપટજી સીતા રામ’ પરંતુ હવે સત્ય જ્ઞાનને મેળવો “જ્ઞાનસ્ય ફલમ્ વિરતિઃ” જેને જ્ઞાન નથી તેને દિશાની મર્યાદાનું જ્ઞાન નથી. એને તો ચારે બાજુ દોટ લગાવું ને હીરા-મોતી-પન્ના વિગેરે લઈ આવું એમ થાય છે પણ હીરા-મોતીને ખવાશે ? ખાવામાં તો ઢાળભાત, રોટલી અને શાકધી જ પેટ ભરાશે, હીરાને ખાઈ શકશે ? ના, હીરા ચુસવાથી પણ મરણ થાય છે. તો પછી એવી વસ્તુને મોહ શો ? વસ્તુ પ્રત્યેની આસક્તિ પરિહાર તો સંતોષથી જીવી શકશે.

એક ગરીબ માણસ છે. એ શ્રીમંતોની મોટી મહેલાત, ખાગ બગીચા અને મોટર આદિ સાધનો ભેઈ ને ઇર્ષાની આગથી બળે છે. એના હૃદયમાં કાળી બળતરા થાય છે, એકદમ મોટી બુમો ધાડીને બોલે છે કે આ શ્રીમંતોને અમારી કાંઈ પડી છે? અમારું ધ્યાન પણ રાખતા નથી અને સાદ પણ નથી સાંભળતા. આની બાબુમાં થઈ ને એક સંજ્ઞન માણસ જઈ રહ્યો છે તે આનો અવાજ સાંભળીને પૂછે છે, શું છે બાઈ? ત્યારે ગરીબ માણસ કહે છે, આ પૈસા-વાળા તો કેવા છે? અમારું કાંઈ ધ્યાન રાખતાં નથી. પણ બે આ પૈસા મારા હાથમાં આવે તો હું કોઈને ગરીબ ન રહેવા દઉં. સંસ્થામાં આપું, અનાથોને આપું, મોટી બિલ્ડીંગો બંધાવી ગરીબોને રહેવા આપું. સંજ્ઞન કહે છે બાઈ? તને મળે ને તો તું પણ એવો જ થઈ જા. ગરીબ કહે ના રે ના, મને મળે તો હું સંવ્યય કરી નાખું. ત્યારે પેલો સંજ્ઞન કહે છે, આ લે, આ એક થેલી છે, એમાં એક રૂપિયો નાંખેલો છે. તે એક કાલીશ એટલે બીજો થઈ જશે. એમ તારે જેટલા ભેઈએ એટલા રૂપિયા એમાંથી મળી રહેશે. પણ શરત એ છે કે જ્યાં સુધી આ થેલી તારી પાસે રાખે ત્યાં સુધી એક પણ રૂપિયો વાપરવાનો નહીં. થેલી ફગાવી દેજે, પછી વાપરજે. પેલો તો ખૂબ રાજી થયો. થેલી લઈને ઘેર આવ્યો. ને રૂપિયા કાઢવા લાગ્યો. કાઢતા કાઢતાં લાખો અને કરોડો થયાં. પણ એક પૈસાનો ઉપયોગ ન કરી શક્યો. એટલે એ જ ઝુંપડી અને એ જ ખાવાનું તેને ભાગ્યે રહ્યું. કારણ કે ઉપયોગ કરવો હોય તો થેલી ફેંકી દેવી પડે અને થેલી ફેંકે તો આવક બંધ થઈ જાય. એટલે જીવ્યો ત્યાં સુધી પૈસા એકઠા કર્યા પણ ન ખાઈ શક્યો, ન સુંદર વસ્ત્રો પહેરી શક્યો, ન કોઈને દાન કરી શક્યો. મર્યો ત્યાંસુધી એ જ ગરીબી અને એજ દુઃખ લોગવ્યું.

તેમ તમે દેશમાંથી અહિં કમાવા આવ્યા. હવે ઘણું ધન કમાયા. ઘણું લેણું કયું. હવે દેશમાં જઈને નિરાતે ધર્મ કરીએ એવું થાય છે? કે અહીંના જ માળામાં મરવું છે? સુખઈ ને ન છોડાય, કારણ કમાણીનું એ સાધન છે. પણ અહીંનું કેવું ધર્માર્થીનું જીવન છે! નાનકડી તમારી રૂમ છે. એક સામાયિક કરીને બેસવું હોય તોપણ સગવડતા ન મળે. કેટલી અગવડતા છે? પણ આ અગવડ અગવડ રૂપ લાગે છે? આટલા પૈસા મેળવ્યા છતાં તમને અહીં શાંતિ કેટલી છે? પરિચ્છેદથી છુટવું હોય તો દિશાના બારણાં બંધ કરો. ખુબ વટોળ ચડ્યો હોય અને ધુળો ઉડતો હોય તો ઝટ બારીબારણાં બંધ કરી દો ને! ન કરો તો ઘરમાં ખેપટ ભરાય, એમ આત્મારૂપી ઘરમાં કર્મની રજ ન ભરાઈ જાય માટે આશ્રવના દ્વાર બંધ કરો ને સંવરમાં આવો. જવજવ સુધી પાપના પાંચે આશ્રવ સેવવાના પચ્ચખાણુ કરો. મહાવીરપ્રભુના દશ શ્રાવકોની પાસે ખેતી-વાડી વિગેરે ઘણી જમીન હતી. પણ સંતસમાગમ થતાં મર્યાદા કરી લીધી. હવે કાંઈ વધારવું નહીં. અસંખ્યાતાદ્રીપ સમુદ્રો છે, તો બધા સમુદ્રનું પાણી પીવું છે? ના, એની મર્યાદા કરો, કે મારે આટલા ગામ સિવાયનું પાણી ન પીવું. આ ગામમાં પણ બે ઘરથી

વધારે ઘરનું પાણી ન પીવું; ખેતવુટી = ૫૦૦ માઈલ પૂર્વ પશ્ચિમમાં જવાની છૂટ સખી હોય તો પૂર્વમાં ૭૦૦ અને પશ્ચિમમાં ૩૦૦ માઈલ એમ એક દિશા વધારીને બીજી દિશા ઘટાડી ન શકાય. સર્વ અંતરધાએ = ચાલતાં ચાલતાં સંદેહ પડ્યો કે આ ૫૦૦ માઈલથી વધારે તો નહીં હોય ને? તો ત્યાં જ અટકી જવું જોઈએ, પણ આગળ જવાય નહીં. આ પાંચ અતિચાર જાણવા પણ ચાચરવા નહિ. ઘરમાં ચાર કલાક રહેવાનું હોય તો ચાર કલાક માટે ઘરની બહારના પાંચે આશ્રવ સેવવા નહી. 'તસ્મ ભંતે પરિક્ષમામિ નિંદામિ ગરિહામિ અપ્યાણું વોસિરામિ' કરો. એટલે ઘરના મર્યાદિત ક્ષેત્ર સિવાયની આખી દુનિયાનું પાપ બંધ થયું. ઘરની અંદરનું જ પાપ લાગે. રાત્રે સૂતી વખતે પણ સંધારો કર્યા વિના ન સૂઓ.

“આહાર શરીર ને ઉપધિ પચ્યમ્નું પાપ અહાર, મરણ આવે તો વોસિરે, જીવું તો આગાર”

આસાગારી સંધારો કહેવાય, એમાં ચારે આહારના પચ્યખાણુ, શરીરને પણ વોસરાવી દે. ઉપધિમાં પચારીની છૂટ બાકી બધાના પચ્યખાણુ આટલું કયું” અને એમાં જો આયુષ્ય પૂર્ણ થઈ જાય તો સંધારામાં ગયા કહેવાય. આયુષ્ય ક્યારે પૂરું થશે તે ખબર છે? કેટલાંક આ પીતાં, છાપા વાંચતાં, પૈસા ચૂકવતાં મૃત્યુ પામી જાય છે. રાત્રે સાબ સાસા સૂતાં હોય ને સવારે જુએ ત્યાં મઠકું. ખબર પણ ન પડે કે રાત્રે ક્યારે મરી ગયા અને શું થયું! ડોક્ટરને બેલાવીને પૂછે ત્યારે ખબર પડે કે બે કલાક પહેલાં ગુજરી ગયાં છે. આ ઉપરથી તમને એમ થાય છે કે મરણ ક્યારે આવશે? મરણની ખબર નથી, માટે રોજ રાત્રે ખમતખામણા કર્યા વિના ન સૂવું.

“ક્ષામેમિ સત્ત્વે જીવા, સત્ત્વે જીવા વિ સ્વમંતુ મે, મિત્તી મે સત્ત્વમૂણુ વેરમજ્ઞં ન કેળઈ”

મરણ આવે તો બધું ત્યાગવાનું છે. જીવો તો બધી છૂટ છે. આમાં શું આકરું પડે તેમ છે! ઘરના દરેક માણસમાં આ આદત પાડો. કદાચ રાત્રીએ ઉઠવાની જરૂર પડે તો ત્રણ નવકાર અણી પાળી લેવાય. છઠું મત દિશાનું અને સાતમું મત લોગઉપલોગનું પરિમાણ કરવાનું છે. એકવાર લોગવાય તે લોગ અને વારંવાર લોગવાય તે ઉપલોગ કહેવાય છે. જે મોઢામાં કોળિયો નાખ્યો તે પાછો ફરી ખવાય નહિ. ખાવા-પીવાનું એ વસ્તુઓ લોગ છે, અને વસ્ત્ર-વાહન ઘરેણાદિ એ બધાં ઉપલોગ છે. સાતમા મતમાં ૨૬ બાલનું પરિમાણ બતાવે છે.

(૧) ઉલ્લિષ્યાવિહં-અંગ લુવાના, હાથ લુવાના રૂમાલની મર્યાદા (૨) કંતણુવિહં-દાતણુની મર્યાદા. (૩) ફલવિહં-આટલા ફળથી વધારે ખાત્રા નહી. (૪) અભંગણુવિહં-તેલ વગેરે શરીરે ચોળવાની વસ્તુની મર્યાદા. (૫) ઉવટણુવિહં-પીઠી આદિ મઠન કરવાની વસ્તુ. (૬) મંજણુવિહં-સ્નાન કરવામાં પાણીની મર્યાદા, એક ડોલ પાણીથી વધુ ઢોળવું નહિ. નળ ખુલ્લો ન મૂકી દેવો, પાંચ તીથીએ ન નહાવું, દિવસમાં એકવારથી વધારે ન નહાવું વગેરે મર્યાદા.

(૭) વચ્ચવિહં-તમે એક જોડથી વધારે કપડાં પહેરો ખરાં? ઉપરાઉપરી પહેરી શકો? દિવસમાં ત્રણવાર બદલાવો તો ત્રણ જોડથી વધારે ન પહેરવા. (૮) વિલેવણવિહં-વિલેવન કરવાની વસ્તુની મર્યાદા (૯) પુષ્કવિહં = પુષ્પની મર્યાદા. આગળના શ્રાવકો પુષ્પહાર અને કોરંટ પુષ્પનું છત્ર રાખતાં એટલે પુષ્પની મર્યાદા. (૧૦) આભરણવિહં = ધરણીની મર્યાદા. (૧૧) ધૂપવિહં = કપડાંને, મકાનને ધૂપ કરવો પડે તો અધોળ કે નવટાંક વાપરવાની મર્યાદા. (૧૨) પેજવિહં = પીવાની વસ્તુ ઔષધ વગેરેની મર્યાદા. (૧૩) ભખખણવિહં = સુખડી પ્રસુખની મર્યાદા. (૧૪) ઉદનવિહં = ચોખા વિગેરેની મર્યાદા (૧૫) સુપવિહં = કઠોળની મર્યાદા (૧૬) વિગયવિહં = ઘી, તેલ, દૂધ, દહીં, ગોળ-સાકર વિગેરે વિગયમાંથી અમુક વિગયનો ત્યાગ. (૧૭) શાકવિહં = લિલોતરી શાકની મર્યાદા (૧૮) મહુરવિહં = મેવાની મર્યાદા (૧૯) જમણવિહં = અમુક વખતે આટલી વસ્તુ ખાવી તે. (૨૦) પાણીવિહં = આખા દિવસમાં આટલું પાણી પીવું. (૨૧) સુખવાસવિહં = સુખવાસ, સોપારી આદિની મર્યાદા. (૨૨) વાહનવિહં = વાહન, મોટર-ગાડી, વગેરેની મર્યાદા. (૨૩) વાહિનીવિહં = પગરખાંની મર્યાદા. એક ઉપર બીજા નથી પહેરાતાં તો આખા વરસમાં એક જ જોડની છુટી ને ખોવાઈ જાય તો લેવાની છુટ રાખી પત્ર્યખાણુ કરી શકાય. (૨૪) સચણવિહં = શય્યા, પલંગ, આદિની મર્યાદા. (૨૫) સચિત્તવિહં = સચેત વસ્તુની મર્યાદા. (૨૬) દંબવિહં = બીજા દ્રવ્ય એટલે પદાર્થોની મર્યાદા. એ ૨૬ બોલની મર્યાદા થાય તેટલા પ્રમાણમાં કરવી તથા સચિત્તાહારે-કાચી વનસ્પતિ, કાચું-મીઠું, કાચી કચુંબર વગેરે ન ખાવા. સચિત્ત-પડિબદ્ધાહારે-સચેત સાથે લાગેલી વસ્તુ જેમકે ઝાડની છાલનો ગુંદર જે ચોટેલો હોય તો. મુસંખીની ચીર ખાતાં બી આવી જાય. વગેરે સંઘટ્ટાવાળું ન ખાવું. અપ્પોલિયો સઘં ભખખણીયા-અદ્ય પકવ, ખારિયા, કાચુંપાકું શાક વિગેરે ન ખાવા. દુપ્પોલિયોસઘં ભખખણીયા-દુપ્પટ રીતે પકવેલું હોય, જેમકે રીંગણા, ગોટલા, સકરિયા વગેરે બડથા કરેલા હોય તેવા ન વાપરવા. તુટ્ટો સઘં ભખખણીયા-ખાવું થોડું ને નાખી દેવું અઝું-એવી વસ્તુ, જેમકે સીતાફળ, શેરડી, ઊંચ વગેરે ન ખાવા. આ પાંચ લોજનના અતિચાર છે અને કમ્મઉણ્ણું = વ્યાપારના પંદર અતિચાર છે તે જાણવા જોઈએ પણ આચરવા નહિ, જેમાં થોકબંધ કર્મ બંધાય છે. એવા વ્યાપાર શ્રાવકે કરવા યોગ્ય નથી, તો એ વ્યાપાર કર્મ જાતના છે તે અવસરે કહેવાશે.

આસો વઢ ર ને બુધવાર તા. ૧-૧૦-૭૧

ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ ચતુર્ગતિ રૂપ સંસારમાં પરિબ્રમણ કરતાં જીવાત્માને ધર્મનો સુંદર માર્ગ બતાવ્યો છે. જે જીવ આ ધર્મની આરાધના અને ઉપાસના કરે છે તે મોક્ષમાર્ગને પ્રાપ્ત કરે છે. જો આ સંસારની અટવીનું સુખ રૂપ ઉલ્લંઘન કરવું હોય તો ધર્મનું બાતું બાંધો. તમારે પરદેશ જવું હોય તો બાતું સાથે લઈ જાવ છો ને? અને બાતું ન લઈ જાવ તો તમારી મુસાફરી સુખરૂપ થતી નથી. તેમ ભગવાન કહે છે.

અપ્પાળં જો મહંતંતુ અપાદેઓ પવડોઈ । ગચ્છન્તો સો દુહી દોઈ છુદા તવહાપ પીડિઓ ।
एव धम्मं अकाउणं, जो गछई उपर भवं । गच्छन्तो सो दुही होइ बाहिरोगेही पीडीओ ।

મોટી અટવી ઉલ્લંઘનારની પાસે બાતું ન હોય તો તે દુઃખી થાય છે. કુધા તૃષાથી પીડાય છે. એવી રીતે ધર્મ નહીં કરનાર જીવ પરભવમાં જતો થકો દુઃખી થાય છે. અને વ્યાધિ તથા રોગથી પીડાય છે. જે જીવો ધર્મનું બાતું લઈને જાય છે, તે અદ્યકર્મ અને અદ્યવેદનાવાળા થાય છે. દેવોને પણ દુર્લભ એવો માનવનો ભવ મળ્યો છે, પણ ધર્મની કિંમત સમજાણી નથી. કુકડો ઉકરડા પર જાય છે. અને કચરાનો ઢગલો ફેંદી ફેંદી તેમાંથી એઠવાડના દાણા શોધે છે. તેને શોધતાં શોધતાં હીરાકણી મોઢામાં આવી જાય તો તે છોડી દે છે, કારણ કે તેને હીરાકણીની કિંમત સમજાણી નથી, તેમ એઠવાડના દાણા જેવા ભૌતિક પદાર્થો છે અને હીરાકણી જેવો મહામૂલો ધર્મ છે. જેને હીરાકણી જેવા મહામૂલો ધર્મની કિંમત સમજાણી નથી, એવા જીવો એઠવાડને ચુંથ્યા કરે છે. હીરાકણી સમાન ધર્મ છે. તેના બે પ્રકાર છે. આજાર ધર્મ અને અણુગારધર્મ. જીવન એક સંગ્રામ છે. કેટલાંક જીવો સર્વસ્વ અર્પણ કરીને કર્મની સામે લીધણ સંગ્રામ ખેલે છે. એ સાધુપણું છે અને કેટલાંક કર્મની સામે સંગ્રામ ખેલવાની તૈયારી કરે છે એ શ્રાવકપણું છે. દેશથી ત્રતો કરે તે શ્રાવક.

ભગવાન નેમનાથ નિપધકુમારને સાતસું લોગોપલોગ પરિમાણુ ત્રત સમજાવી રહ્યા છે. લોગથી રોગ વધે. જીવને ખાવાની તૃષ્ણા કેટલી છે? તમે દિવસમાં કેટલી વાર ખાઓ છો? સવારે, બપોરે, સાંજે, હાલતાં ચાલતાં ખાવાની ટેવ ખરી? અગાઉના માણસો ફક્ત બેવાર જ જમતાં. અને અત્યારે તો નાસ્તાની રેંકડી બુએ ત્યાં ખાવા ઉભા રહી જાય. રેસ્ટોરાં પાસેથી નીકળે, મધ્યમઘટી મુગધ આવે તો તેમાં મનગમતા પદાર્થો ખાવા બેસી જાય. પેટને ક્યારેય આરામ આપો છો? બૂખ વગર પેટમાં ઘંટીની જેમ ઝોર્યાં કરવાથી રોગ થાય છે અને સુધા થમતી નથી.

“આ રે જંગલના લોગન પ્યારા, રંગ અનોખા ને સ્વાદ નિરાળા,
આવાતું તો એકે ટણું ન ચૂક્યા, તોયે રહ્યા અમે ભૂખ્યા ને ભૂખ્યા,
જાગે છે વારે વારે લાંગો આ ભૂખ અમારી, અમને દેખાડો નગરી તુમારી (૨)
મુક્તિપુરીના સ્વામી સાંભળો અરજ અમારી, અમને દેખાડો નગરી તુમારી.”

આ સંસારરૂપી જંગલ ઓળંગવાતું છે. તેમાં ઠેર ઠેર આંખને ગમી જાય તેવા
ખાદ્યપદાર્થો ગોઠવેલા છે. તે તેલ મસાલાથી ભરપૂર છે. તેનો રંગ અનોખો છે, સ્વાદ
નિરાળો છે. આવા પદાર્થો જોઈ તેને ખાવા જીવ લલચાય છે. જીવનમાં આવું કેટલું ખાધું ?
“ઘણું” તોય પેટ ઠાલું ને ઠાલું. ભરાતું જ નથી. હુધાથી વ્યાકુળ બનેલો જીવ વીતરાગી
નાથને કહે છે. હે પ્રભુ ! મારી હુધાને શમાવો. જ્ઞાની પુરૂષ એને ઉત્તમ વાનગી આપે છે.

પીત્વા જ્ઞાનામૃતં મુક્ત્વા ક્રિયા સુરલતાપાલમ્ ।

સામ્યતામ્બૂલમાજ્ઞાય તૃપ્તિં યાતિ પરાતૃપ્તિ ॥

ક્યારેય અતૃપ્તિની અગ્નિ પ્રજ્વલિત ન થાય તેવો સુંદર માર્ગ બતાવે છે. લોગના
પદાર્થો મેળવવા જીવને કેટલાયની ચાટુગીરી અને શુભામી કરવી પડે છે, તો પેચપદાર્થોને
છોડી જ્ઞાનામૃતતું પાન કરો. શ્રાવક અને સાધુ જીવનની ક્રિયાઓ મોક્ષરૂપ કલ્પવૃક્ષના મધુર
ફળ છે. એ ઉત્તમ ફળને આરોગવા પાપક્રિયાના એંઠવાડને ફેંકી દો, અને ધર્મક્રિયા કરો,
તો અપૂર્વ સ્વાદ આવશે અને કોષાદિ કષાયોને દૂર કરી સમભાવનો મુખવાસ લો. તેથી
તમારી હુધા શાંત થશે. તૃપ્તિનો અપૂર્વ આહ્લાદ અનુભવશે. આ વ્રજીતું સેવન કરવાથી
ભવોભવની ભૂખ મટી જશે. લોગ ત્યજવા યોગ્ય છે. તેવું અપૂર્વ જ્ઞાન નેમનાથ ભગવાન
નિષધકુમારને આપે છે. જ્ઞાનતું ફળ વિરતી છે. સ્વપ્નની ઓળખાણ થવી એ સત્સંગતું
ફળ છે. સત્સંગથી અપૂર્વભાવો જાગે છે. જ્ઞાની પુરુષો પોતાના જીવનમાં ઉતારી પછી
બાંધ આપે છે. જેણે પોતાના જીવનમાં આદર્શને સિદ્ધ કર્યો હોય એનો ઉપદેશ હાડોહાડ
ઉતારી જાય છે. ભગવાનની વાણી સાંભળતાં કેટલાંક જીવો ત્યાં ને ત્યાં જ સર્વ વિરતી બની
જાય છે, અને કેટલાંક દેશવિરતી બને છે. કાગળ બાળતાં તેનો પ્રકાશ લાંબો વખત રહેતો
નથી, તેમ કેટલાંક જીવોને વાણી સાંભળતા એમ થઈ જાય કે બધું છોડી દઈએ. પણ બહાર
નીકળે ત્યાં એવા ને એવા થઈ જાય છે. કાગળના પ્રકાશની જેમ ક્ષણિક ભાવનો ઝબકારો
થાય અને એલવાઈ જાય છે. એક પ્રકાશ રત્નનો છે. પણ એ પ્રકાશ કાયમ ટકી રહે છે.
એમ કેટલાંક જીવો વાણી ધીમે ધીમે સાંભળે, સાંભળ્યા પછી શ્રદ્ધાથી જીવનમાં ઉતારે
અને પછી દીક્ષાના ભાવ જાગે છે અને દીક્ષા લઈ સાધનાના માર્ગમાં ઝંપલાવે છે. પછી
અનેક સંકટોનો સામનો કરી સાધક જીવનમાં આગળ ને આગળ ધપે છે.

ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ કેવળજ્ઞાન-દર્શન પ્રાપ્ત ન થયું ત્યાં સુધી શરીરને
વોસરાવી, શરીર પરથી મોહ-મમત્વ ઉતારી અનાર્થોના પણુ ઉપસર્ગો સહ્યા.

ઉચ્ચાલદય નિર્હર્ણિસુ અદુવા આસળાડ સ્વલદ્સુ ।

વૌચ્છટ્કાય પળયાડસી દુસ્ત્રં સદ્દે ભગવં અપહિન્ને ॥

આચારંગ અ. ૯. ઉ. ૩ ગા. ૧૨

અનાથ લોકો ભગવાનને ઉંચા ઉપાડીને નીચે જમીન પર પછાડતા, ક્યારેક તો ગોદોહાસન પર અથવા વિરાસન પર ધ્યાનમાં મસ્ત હોય તો ધક્કા દઈને જમીન પર પાડી દેતાં. તો પણ કુટ સહિષ્ણુ ભગવાન શરીર પરનું મમત્વ દૂર કરી પરિસહને સહન કરતા. ભગવાનનો અડગ નિર્ભય હોતો કે હવે મારે શરીરની સંભાળ ન કરવી.

“ઘોર તપશ્ચર્યામાં પણ મનને તાપ નહીં, સરસ અન્ને નહિ મનને પ્રસન્ન ભાવ બો, રજકણ કે રિદ્ધિ વૈમાનિક દેવની, સર્વે માન્યા પુદ્ગલ એક સ્વભાવ બો....અપૂર્વ.”

ભગવાને ઘોર તપશ્ચર્યામાં અનેક પ્રકારના ઉચ્ચ તપ કર્યા. જેણે મમતાને મારી નાખી છે, સમતાને ધારણ કરી છે એ તપ કરે પણ મનને જરાય તાપ ઉપજે નહીં. અજ્ઞાની તો સરસ આહાર મળે તો પ્રસન્ન ભાવ થાય. પ્રભુને મન તો પરમાણુ અને વૈમાનિકની રિદ્ધિ બંને સરખા છે. બધા પુદ્ગલરૂપ છે. પુદ્ગલનો સ્વભાવ જ સડનપડન અને વિધ્વંસન છે. આ ઔદારિક શરીર પણ ગળવા-મળવાના સ્વભાવવાળું છે, તો પછી ક્ષણભંગુર શરીરનો પણ મોહ શો ? શરીર કાદવની કોડી છે. કુટેલ હાંડલા જેવું છે, તેમાં ગમે તેટલું નાખો પણ ભરાય નહિ, જેને માત્ર આત્મ-સાધના જ કરવી છે તે એક ક્ષણ પણ આળસમાં વિતાવે નહીં. શરીર પર કે પૌદ્ગલિક પદાર્થ પર આસક્તિ રાખે નહીં. તમારે ભોગઉપભોગનું પરિમાણ ખરું ? જે સત્સંગમાં આવી જાય તેની તો રાનક જ ફરી જાય છે. લીલાં લાકડાં અથવા તો લીલા લીમડાનો ધુમાડો કોઈને ગમતો નથી. તેનાથી આંખ બળી જાય છે. શુંગળામણ થાય છે. તેમ સાંસારિક જીવો પાસે અનેક જાતના ધુમાડા છે અને તેનાથી અનેક જાતની શુંગળામણ ઉભી થાય છે. જ્યારે સત્સંગ એ અગરબત્તીનો ધુમાડો છે. જેમાં સુવાસ છે. સત્સંગ પાસે આવી સદ્ગુણની સુવાસ મેળવો. પ્રભુ મહાવીરના જીવન સામે દષ્ટિ કરો. ક્યાં તારક પિતાનું જીવન અને ક્યાં આપણા જેવા પામરનું જીવન ?

“હું પામર થું કરી શકું એવો નથી વિવેક, ચરણ શરણ ધીરજ નથી, મરણ સુધીની છેક, અચિંત્ય તુજ મહાત્મ્યનો નથી પ્રકુલિત ભાવ, અંશ ન એકે સ્નેહનો, નમળે પરમ પ્રભાવ.

હે પ્રભુ ? મારી વ્યથાની કથા શું કહું ? કેવો તારો અચિંત્ય મહિમા ! કેવી તારી સાધનાની તાલાવેલી ? તમે ત્રીસ વર્ષની ભરચૌવન વયમાં સોહામણું સંસારનો ત્યાગ કર્યો અને એજ સંસારમાં હું લોભાયો. આપણું મન ક્યાં ભટકી રહ્યું છે ? તે કેવાં કેવાં પાપ બાંધે છે ? માટે મનને એકાગ્ર કરી કુટ વિચારોનો ત્યાગ કરો. મન એ વિચાર કરવાનું મશીન છે. પાંચ ઈન્દ્રિય કરતાં મનની કિંમત વધારે છે, તો ગટર જેવા ગંદા વિચાર કરશો કે અત્તર જેવા સુવાસિત ? તમારા વિચારોમાં ખુશબો છે કે બદબો ?

મનીષિગમાં શું ભરે? કાંઠરા કે હીરા? પથ્થર કે પૈસા? કચરો કે કોહીનૂર? એમ મન એ મની-એગ છે. તેમાં સદ્ વિચારના અણુમોલ મોતી ભરશે કે ખરાબ વિચારનાં કચરા! મનની ખૂબ સંભાળ લેવો.

કોઈ એક માણસ સાતસો રૂપિયાનું ઘડિયાળ હાથે બાંધીને નીકળ્યો. એવામાં વરસાદ આવવા માંડ્યો. ‘જો ઘડિયાળમાં પાણી જશે તો કાંટાને કાટ લાગી જશે,’ એમ વિચારી ઘડિયાળ ઉપર રૂમાલ બાંધે છે. એમાં કોઈ એ પૂછ્યું કેમ કાંઈ વાગ્યું છે? તો કહે, ના, રે, ના, આ તો જરા વરસાદ આવે છે ને, એટલે ઘડિયાળ ન બગડે માટે રૂમાલ બાંધ્યો છે. એમ મનનું ઘડિયાળ ન બગડે એના માટે શું કરે છે! મનને વાળવા માટેની રીત સમજો. એક પુત્ર તેના પિતા સાથે બજારમાં જઈ રહ્યો છે. રસ્તામાં રમકડાની દુકાન જોઈ બાળક રડવા લાગ્યું. ‘મને રમકડું અપાવો.’ પિતા કહે, ચાલ અપાવું. એમ કહી તે પિતા બાળકને કંદોઈની દુકાને લઈ ગયો. અને બાળકને મનગમતી વસ્તુ અપાવી. એટલે બાળક રમકડાને ભૂલી ગયો. આપણું મન પણ બાળક જેવું છે. તેને વાળતાં આવડવું. જોઈએ. મનને લોભાવનારા પૌંદ્રગલિક પદાર્થો તરફથી મનને ઉઠાવી લઈ અનંત સુખના સ્વામી બનાવે એવા ધર્મમાં મનને લગાવી દો. ચક્રવર્તી પાસે કેટલી રિદ્ધિ હતી? છતાં તેને છોડી દીધી.

“વળી દશે ચક્રવર્તી, રાજ્ય રમણી રિદ્ધિ છોડ, દશે સુકતે પહોંચ્યા, કુળની શોભા ચોડ”

જે ચક્રવર્તીઓ રાજ્ય-રમણી, રિદ્ધિ-સિદ્ધિ છોડીને ત્યાગના માર્ગે ગયાં, તે શિવ-રમણીના સ્વામી બન્યા ને બ્રહ્મદત્ત તથા શંભુ ચક્રી ભોગોમાં મોજ માણી સંસારને ત્યાગી ન શક્યાં, તો સાતમી નરકે ગયા. આ બન્ને પ્રસંગો આપણને શું સુચવે છે? ભોગવિલાસની તૃષ્ણા નરકના દ્વાર દેખાડે છે. અને ભોગોનો ત્યાગ મોક્ષે પહોંચાડે છે. જો તમે ખરેખર મોક્ષાર્થી હો તો મન પર કાબુ મેળવો. સદ્ચાર, સદ્વિચાર અને સત્સંગથી મનને વળાંક આપી શકાય છે.

મખમલ શી કોમળ શૈયા અને સુંવાળા સુખો છોડી, સ્વજનોના મોહને મારી જેણે સ્વેચ્છાએ પંચ મહામત લીધા છે, એવા અણુગારનો સમાગમ કરો, જેથી સન્માર્ગે જવાનો પ્રકાશ લાખે.

“હૃદય ટુકડા કરી નાંખે રે સતોની વાણી,
પથરને પીગળાવી નાંખે રે સતોની વાણી.”

સતોની વાણી હૃદયની આરપાર ઉતરી જાય છે. પાપાણુ જેવાને પણ પીગળાવે છે. એવી સતોની વાણી સાંભળી ધર્મને જીવનમાં અપનાવો, ધર્મમાં વાયદા ન હોય, કારણ કે આયુષ્યનો ભરોસો નથી. જે જીવોએ ધર્મ માર્ગે સાધના કરી તે તરી ગયા છે ને

ત્યાગ માર્ગે ન આગ્યા તે ડૂબ્યા છે. સત્સંગમાં આવવાથી દાનવ માનવ અને અને માનવ દેવ બની જાય છે. તેના મન-વાણી-કાયા પવિત્ર બની જાય છે. ઝેર દેનાર સામે પણ લાલ આંખ કરતા નથી. ઝેરને પણ પ્રેમથી પી જાય છે. કેશી સ્વામીનો ભોટો પરદેશી રાજાને એક જ વાર થયો, તેમનો બોધ સાંભળ્યો અને કેવો પડ્યો આવી ગયો ! પણ તમને તો પૈસા સિવાય કંઈ દેખાતું જ નથી. ગોદરેજની તિબેરીમાં પૈસા ભરો છો પણ નકામી તુચ્છ વસ્તુ ભરતા નથી. મનની તિબેરીમાં સદ્વિચારોનું નાણું ભરશો કે દુષ્ટ વિચારોનું ? તમે જેને મળો, તમારા જેટલા મિત્રો હોય તે દરેકની સાથે સારા વિચારોની આપલે કરો. દશ મિત્રની મંડળી હોય તો વિચારોની આપલે કરતાં દરેકની પાસેથી એક એક શુભ લેશો તો તમને નવ સારા વિચારો મળશે. અને આ અભ્યાસ કરવાથી વિચારવાનો સમય પણ મળશે. સારા વિચારથી જીવન સાકું અને છે, તો સારા વિચારો આચરણમાં કેમ નથી મુકતા ? શું તમારા જીવનમાં ધર્મ નથી પરિણમ્યો ?

તમારું ગાડું કયાં ખુચું છે તે તપાસો અને પાવડો લઈ નીચે ઉતરી કાઢવ બહાર કાઢો તો ગાડું ચાલ્યું જશે. ભોગ કાઢવ સમાન છે. એમાં પર્યા એટલે ખુચ્યા સમજો. જીવે ભોગ ભોગવવામાં બાકી રાખી નથી. દેવલોકમાં ફેટલો પરિગ્રહ ! છતાં તૃપ્ત ખરી ? તમને આ જીવન એક નાટક નથી લાગતું ? કયાં સુધી આ નાટક કર્યા કરશો ? તમે એક બીજનેસ શરૂ કર્યો અને તેમાં સારી કમાણી ન થાય તો બીજો ધધો કરો કે નહીં ? અંદર કંઈ ખામી કે શુંચવાડો હોય તે કાઢો કે નહીં ? આ માનવ જન્મમાં તમારું ધ્યેય શું છે ? ધર્મની કમાણી કરવી જ છે એ ધ્યેય રાખો પણ ધ્યાન રાખજો કે ધર્મની કમાણી કરવી હશે તો જીવનનો રાહ બદલવો પડશે. ધર્મ પામવા મહાપુરુષોના જીવન-ચરિત્રો યાદ કરો. સત્સમાગમમાં આવો. શાસ્ત્રને સમજો. શાસ્ત્રો રસ્તો બતાવે છે. ચાલવાનું કામ આપણું છે. ભગવાન સુવિચારો આપે છે, પણ શું ગ્રહણ કરવું એ આપણા હાથની વાત છે. સડેલું અનાજ પેટમાં નાખો તો પેટ બગડે ને ? તો સડેલા વિચારથી મન બગડે કે નહીં ? માટે સત્સંગમાં આવો. આત્માનો ઉદ્ધાર કરવો હોય તો વ્રતમાં આવવાની જરૂર છે. નિષધકુમારને સત્ય વાત સમજાણી. તેથી તેઓ શ્રાવકના વ્રત અંગીકાર કરે છે. કર્માદાનના ૧૫ અતિથાર છે. ઈંગાલકમ્મે = વન બળાવી કોલસાનો વ્યાપાર કરે.

વણકમ્મે = મોટી બિલ્ડીંગ કે કારખાતું બંધાવવું છે તેથી વન કપાવી નાંખે. કારણ કે તેનાથી પૈસાનો ઘણો લાભ મળે એમ છે. વન કપાવવાથી તેમાં રહેલાં મોટાં મોટાં વૃક્ષો કપાવવા પડે છે. તેમાં ફેટલાય પંખીઓનો નિવાસ હોય, માળા બાંધીને રહ્યા હોય તે માળા પડી ભાંગે, એમાં ફેટલાં ઈંડાનો સંહાર થઈ જાય છે. એ સિવાય નાના જીવ-જંતુ પણ અનેક મરી જાય છે. આમ વન કપાવવાથી ઘણી હિંસા થાય છે. તમે માત્ર ભાડાની આવક જુઓ છો, પણ કર્મની આવક જુઓ છો ? પૈસા સામું ભેવાય છે, પણ

પાપ સામું બેવાતું નથી. શ્રાવક હોય તે લાતીઓનો વ્યાપાર પણ ન કરે. સાડીકમ્મે = શ્રાવક વસ્તુનો સોડ કરે નહીં. તેમજ સોડ કરેલી વસ્તુ વાપરે નહીં. કુમારીકાસવ, દ્રાક્ષાસવ વગેરેમાં સોડ કરાય છે. આસવ એટલે દારૂ છે. આ બધાનો ખાર ખાર મહીના સુધી સોડ કરે છે. તેમાં અનેક જીવોની ઉત્પત્તિ થાય છે. માટે તે ન વાપરવું બેઈએ. બોળો નાંખેલી વસ્તુ જેમકે જલેબી, ઘણા બૈરાઓ ઢોકળાનો બોળો પણ રાત્રે નાખે છે. જીભનાં સ્વાદને પોષવા માટે જીવો અનેક પ્રકારનાં પાપ કરે છે. પણ જે જીવો સમજેલા છે તે પાપ કરતાં અચકાય છે. તમે સાચા શ્રાવક હો તો તમારી એક એક પ્રવૃત્તિનું બારીકાઈથી નિરીક્ષણ કરજો. જેટલું પાપથી બચાય તેટલા બચવા પ્રયત્ન કરજો. તો અવશ્ય કલ્યાણ થશે. વિશેષ અધિકાર અવસર કહેવાશે.

વ્યાખ્યાન.....૮૨

આસો વદ ૩ ગુરુવાર તા. ૭-૧૦-૭૧

ભગવાન બતાવે છે કે જ્યાં સુધી જીવ લોગોપલોગની મર્યાદામાં આવતો નથી ત્યાં સુધી પોતાના જીવનમાં તેજને પ્રગટ કરી શકતો નથી.

જેનું જીવન લોગ અને વિલાસમાં જ વ્યતિત થાય છે તેના જીવનની કોઈ કિંમત નથી. લોગી માણસ હંમેશા અસંતોષી રહે છે ઘણી વાર એવું પણ થાય છે કે જ્યાં સુધી ઇચ્છિત લોગ નથી મળતાં ત્યાં સુધી તેનું આકર્ષણ રહે છે. પણ પ્રાપ્ત થતાં તેની કોઈ કિંમત રહેતી નથી. કુલો છોડવા પર હોય ત્યાં સુધી સુંદર દેખાય છે, પણ તેને ચૂંટી લેવામાં આવે પછી થોડી વારમાં તેનું તેજ-સૌંદર્ય હણાઈ જાય છે.

આજે માનવ દુન્યવી પદાર્થો મેળવવામાં આત્માને ગુમાવી બેસે છે. જરૂરિયાતો એટલી બધી વધારી મૂકી છે કે તે મેળવતાં નાકે દમ ખાવી જાય છે. અને ઇચ્છિત વસ્તુ મળે છે ત્યારે out of date જરીપુરાણી થઈ ગઈ હોય છે. ફેશને અને ફેશન-મોડેલો કેલેન્ડરના પાનાની જેમ બદલાય છે. વળી લોગોથી ક્ષણમાત્રનું સુખ મળે છે. તેને લોગવવા જતાં લાંબા કાળનાં દુઃખમાં જીવને સબડવું પડે છે.

અહીં સાતમા વ્રતનું સ્વરૂપ સમજાવાય છે. ઉપલોગ પરિલોગ પરિમાણ વ્રત બે પ્રકારનું છે.

ઉવભોગ પરિભોગ દુવિદ્ધે પન્નતે તં જહા :-ભોયણાઉયકમ્મઉયં

અહીં કર્મ સંબંધી ૧૫ અતિચારની વાત ચાલે છે. કર્મ એટલે આજીવિકા માટેનો વ્યવસાય અથવા ઉપભોગ-પરિભોગના પદાર્થો મેળવવા માટેનો ઉદ્યોગ. જીવનની જરૂરિયાત પૂરી કરવા માટે સંસારીને ધંધો કરવો પડે છે. પણ એ વ્યાપારમાં સત્ય, નીતિ અને પ્રમાણિકતા બાળવવા જોઈએ. જ્ઞાની પુરૂષો કહે છે કે :-

“આગળ ધંધો પાછળ ધંધો, ધંધામાંથી ધરમ કરી લે તે સાહેબકો બંદો.”

ધંધો તો સદાય તમારે કરવાનો છે. જે ગાડા અને ત્રણ બળદ છે ચોથાની ખોટ પુરાવાની નથી. જ્ઞાનીઓ ધર્મ કરવાનું કહે તો કહી દો કે ટાઈમ નથી. અત્યારે ધર્મ કરવાનો અવસર નથી. છોકરો મોટો થશે ત્યારે ધર્મધ્યાન કરીશું. છોકરો ભણીગણીને તૈયાર થયો ત્યાં તેને અમેરિકા જવાની ઇચ્છા થઈ. પરદેશથી સાડાં એવું કમાઈને દીકરો આવ્યો, હવે તો ધર્મ કરો. તો કહે, છોકરો તો એન્જિનિયર થયો છે, એટલે પોતાનું કારખાનું નાંખ્યું છે. મારા વિના આ પેઢી કોણ સંભાળે? આમ જીવનના છેડા સુધી અજ્ઞાની જીવ પરભાવમાં રચ્યોપચ્યો રહે છે. કોઈને નિવૃત્તિનો ટાઈમ મળી જાય તો પણ તે ટાઈમને ક્યાં પસાર કરે? આજસમાં, પ્રમાદમાં ને! પણ નવરુ મજબ સેતાનનું કારખાનું છે.

“નિવૃત્તિ ને પ્રવૃત્તિ બે વૃત્તિઓ સર્વ જીવને,
પ્રવૃત્તિ સંયમે રાખો ને નિવૃત્તિ અસંયમે.”

અસંયમમાંથી નિવૃત્તિ મળી તો તેનો સદુપયોગ કરો. ધર્મની પ્રવૃત્તિમાં ચિત્તને જોડી દ્યે. વાંચન કરો. ચિંતન કરો, ધ્યાન ધરો. દિવસ રાત તમારી પરિણતી આલતી રહી છે તેનાથી આશ્રવનો પ્રવાહ આવે છે કે સંવર થાય છે? કર્મનો બંધ ચીકણો બંધાય તેવા ભાવો થાય છે કે અદ્યબંધ થાય તેવા ભાવો થાય છે? આમ નિરંતર તમારી પરિણતીને જોતાં શીખો. અને જેટલો બને તેટલો સ્વઉપયોગમાં ટકવાનો અભ્યાસ ખાડો. બદામ-કેશર-એલાયચી નાખેલો ઉનોડનો મગનો શીરો લાણામાં આવ્યો અને મોઢામાં પાણી છૂટ્યું, એ વખતે તમારા ચૈતન્ય દેવને સમજાવો કે એ જડ છે કે ચૈતન્ય? જડ છે. જેમાં વર્ણ-ગંધ-રસ અને સ્પર્શ હોય તેમાં મારો એકે શુભ નથી. તો મારે શા માટે જડ પદાર્થ પર મોહ કરવો પડે?

“ચેતન જો નિજ ભાનમાં, કર્તા આપ સ્વભાવ,
વતે નહીં નિજ ભાનમાં, કર્તા કર્મ પ્રભાવ.”

આત્મા જો સ્વ સ્વભાવમાં-જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્રમાં રમણ કરે તો તે સ્વભાવનો કર્તા છે અને રૂપ-રસ-ગંધ-સ્પર્શના મોહમાં રમે તો તે પરભાવનો કર્તા છે. જીવ જો પોતાની

પરિણતીને પકડે તો કર્મ બંધ થશે. અલ્પ થાય. ભગવાને ઉત્તરાધ્યયનના ૨૯મા અધ્યયનમાં કહ્યું છે અણુપ્પેહાણં મન્તે જીવે કિં જળયદ્ ?

“અનુપ્રેક્ષા કરવાથી આયુષ્ય વળીને સાત કર્મ ગાઢબંધનના હોય તો શીથીલ બંધનના થાય. બહુ કાળની સ્થિતિના હોય તો અલ્પકાળની સ્થિતિવાળા થાય. તિવ્ર રસવાળા હોય તો મંદરસના બને. અને બહુપ્રદેશના હોય તો અલ્પ પ્રદેશના બને. આયુષ્ય કોઈ બાંધે અથવા ન પશુ બાંધે. અશાતા વેદનિય કર્મ વારંવાર ન બાંધે. અને આ ચાર ગતિરૂપ સંસાર અટવીને શીઘ્રતાથી ઉલંઘી જાય.” જીવને અનુપ્રેક્ષા કરવાની ખૂબ જરૂર છે. તમે શું કરો છો તે વિચાર કરજો.

તમારે તો શરીરને પંપાળવું છે. ઇચ્છાને પૂર્ણ કરવી છે. સ્ત્રીઓને શણગારવી છે. આ બધી જરૂરિયાતોને પહોંચી વળવા અર્થની (પૈસાની) આવશ્યકતા ઉભી થાય છે. તેને માટે મોટી મોટી ચાલીઓ, વખારો, વંડાઓ, ૨૮ માળનાં મકાનો બંધાવી ભાડા ખાવા છે. ૨૮ માળનાં મકાનો બંધાવતાં, તેના પાયા કેટલાં ઉંડા ગાળવા પડે છે! મશીનથી ધરતીના પેટ ફેડે છે. મકાનના ઉંડા પાયા નાખતાં, કદી વિચાર આવે છે કે મારા આયુષ્યનો પાયો કેટલો ઊંડો હશે! મારા નામનાં તો પાંચ માળા છે એમ બેલી ઘણાં ગર્વ અનુભવે છે. મકાનોનું ભાડું આટલું આવે છે પણ સરકાર કાંઈ રહેવા દેતી નથી. આમ કહી અફસોસ કરે છે. પણ ભાઈ! તેં જેટલું મેળવ્યું તેટલું તું ભોગવી શકવાનો છે? ટેક્સી, કેરીયર, સ્ટીમર, પ્લેન આદિ રાખી ભાડા ખાય છે. પણ શ્રાવકનાં ધંધા આવા ન હોય. મેળવ્યું છે તે બધું મૂકીને એક દિવસ ચાલ્યા જવાનું છે. અને કરેલા આરંભનું પાપ તારે ખાતે મંડાશે. આ શરીર પણ એક ભાડુતી મકાન છે. તેમાં બેઠેલો જીવ તેમાં કાયમ રહેવાનો નથી.

“કોને ખબર છે કાલની, દેહતણી દિવાલની, કાચા સુતરના તાર જેવી છે માનવ જિંદગી, તંદ્રા મૂકી દે આજથી, બાગી હવે કર બંદગી(૨)....કોને ખબર છે !”

આ દેહરૂપી દિવાલ કયાં સુધી ટકશે તે ખબર નથી. શરીર છુટવાનાં સ્વભાવવાળું છે. “સર્જન એનું વિસર્જન” એ તો વૈજ્ઞાનિક નિયમ છે. એમ જેનો જન્મ તેનું મૃત્યુ અવશ્ય છે. આ જિંદગી કાચા સુતરનાં તાર જેવી છે. જેવી રીતે તુણના અચભાગ પર રહેલું પાણીનું બિંદુ, પાણીનું બીજું બિંદુ તેના પર પડતાં અથવા પવનનો ઝપાટો લાગતાં નીચે પડી જાય છે. એવી રીતે અજ્ઞાની, અવિવેકી અને પરમાર્થને નહીં બાણવાવાળા જીવોનું જીવન પણ અસ્થિર છે. અજ્ઞાની ફૂર કર્મ કરે છે ત્યારે વિચાર નથી કરતો, પણ તેના કળ ભોગવવાનાં આવે છે ત્યારે દુઃખો થાય છે.

બાળજીવો અલ્પ જિંદગીને બાણતા નથી. એટલે એમ માને છે કે હું અજરઅમર

હું. મૃત્યુએ મારાથી રીસામણા લીધાં છે. અસંયમી જીવન માટે અનેક મહત્વાકાંક્ષા ઘડે છે, સુક્તિ પ્રયુક્તિ રચે છે પણ વ્રતની મર્યાદામાં આવતો નથી. ધર્મદાની સંસ્થામાં પણ ભાડા ખાવાના ધંધા કરે છે. મોટા મોટા મકાનનાં કેન્દ્રાકટરો જેનો હોય છે. ઘણા જેનો ચામડાનો, મત્સ્યનો તથા દાડનો વ્યાપાર કરે છે. ખરેખર, આવા જીવોને પાપનો ડર નથી. આવા માતપિતા, બાળકોમાં પણ શું ધર્મના સંસ્કાર ફેડી શકે? સંસ્કાર એ સૌથી શ્રેષ્ઠ ધન છે. બાળકને નાનપણથી જ એમ કહેવે તેમ વર્તન કરવા દે. અને જ્યારે મોટા થાય અને અવળા ધંધા કરે ત્યારે માથે હાથ મૂકીને રડવા બેસે. પણ નાનપણથી જ બાળકોને ધર્મના સંસ્કાર આપો કે સવારમાં ઉઠી માતપિતાને પગે લાગવું જોઈએ. પ્રાર્થના-છંદ દેવનું સ્મરણ કરવું જોઈએ અને સંતોનો સમાગમ કરી તેમની વાણી સાંભળી જીવનમાં સફળિયોનો ખબરો ભરવો જોઈએ. ભૌતિક ખબરો ચાલ્યો જાય પણ આ સંસ્કારનો ખબરો જીવનપર્યંત સચવાઈ રહે છે. જીવ સમજે તો પોતે સંસ્કારી અને અને બાળકોને સંસ્કારી બનાવે. પણ મોહને વશ પડેલો જીવ રાગને જ પોષણ આપે છે અને જ્યાં રાગ છે ત્યાં દ્વેષ ઉભો જ છે. રાગ એ રોગ છે અને મમતા એ મોત છે. સમતા એ સાચું સુખ છે. જેને વીતરાગ થવું છે તેને રાગદ્વેષ બંનેને છોડવા પડે છે.

જેને રાગદ્વેષ નથી તે જ વીતરાગ છે અને એ જ સાચા સુખી છે.

‘નવિ સુદી દેવતા વૈવલોય, નવી સુદી પુલ્હીપતિરાયા,
નવિ સુદી સેઠ સેનાવદ્ધન, અગ્નિ સુદી મુણિ વિચરાગી.’

દેવદોષમાં દેવો પાસે અઢળક સંપત્તિ છે. છતાં તે સુખી નથી. છ ખંડનો સ્વામી પૃથ્વીપતિ-ચક્રવર્તી પણ સુખી નથી. શેઠ, સેનાપતિ પણ સુખી નથી. એક વીતરાગી મુનિ જ સુખી છે. જ્યાં આકુળતા વ્યાકુળતા છે ત્યાં દુઃખ છે. એટલે જ્ઞાનીપુરુષોએ “અનાકુળતા” એ સુખનું લક્ષણ બાંધ્યું છે. શ્રીમંતોના જીવન તપાસો. તેમને શાંતિ છે ખરી? બજારમાં ફરો રાજા, તેલનો રાજા કહેવાતો હોય પણ તે ચિંતાથી ઘેરાયેલો હોય છે. મીઠમજુરો અને સર્વીસ કરનારને રવિવારે રજા મળે છે પણ તેને તો રવિવારેય શાંતિ નથી. રાત પડે તોપણ ટેલીફોન પાસે ને પાસે રાખી મુવે. કારણ કે અહીં રાત પડે અને પરદેશમાં દિવસ ઉગે. એટલે ત્યાંના સમાચાર રાત્રે જ મેળવી શકાય. કેટલું જીવવું છે? જીવન બહુ થોડું છે. પણ મોહધેલો માનવી જીવનની અમૂલ્ય ઘડીને ઝોળખી શકતો નથી. જેન ધર્મ જેવો દયામય ધર્મ મળ્યો છે, વીતરાગ જેવા સર્વોત્તમ દેવ મળ્યા છે અને નિર્ઐશ જેવા ગુરૂ મળ્યા છે તેનું આરાધન કર તો ભેડો પાર થઈ જશે. આવા સુંદર યોગમાં મુકાણો, હવે આટલી દોડધામ શા માટે?

“ઉઠ તું, બાગ તું, ઈર્મ આદર સદા, આત્મ નિજ કેન્દ્રને પ્રાપ્ત કરવા,
સત્ય વદ ધર્મ ચર, શાસ્ત્ર અભ્યાસ કર, શોક સંતાપના સિંધુ તરવા,

કમલબિંદુ સમો ક્ષણિક આ હેઠ છે, જીવન ચાલ્યું જશે જેમ વારિ.
વખત વીત્યા પછી હાથ ધસવા પડે, તારી થાશે ગતિ દુઃખ કારી.

હે ભવ્ય માનવ ! પ્રમાદને પરિહરી ઉભો થા ! જાગૃત બન ! અને આત્માને પ્રાપ્ત કરવામાં લાગી જા. સત્ય વચન બોલ. જીવનમાં ધર્મને આચર. સુંદર મનનાં શાસ્ત્રો તને હસ્તગત થયાં છે, તેનું વાંચન મનન કર. તેનાથી તારા શોક અને સંતાપ ટળી જશે. કમળપત્ર પર પડેલા બિંદુની માફક આ જીવન ક્ષણિક છે, પાણીના પ્રવાહની જેમ આયુષ્ય કોઈની રાહ જોયા વિના વહ્યું જાય છે. આવા સુંદર સંયોગોમાં જાગૃત નહીં અને તો આ ટાઈમ પસાર થઈ જશે અને તારે પશ્ચાત્તાપ કરવાનો વખત આવશે અને તું દુર્ગતિનો મહેમાન બની જઈશ.

જે ભાવ નિદ્રામાં પોઢેલો છે, તેનું જીવન હડકાયા કુતરા જેવું છે. હડકાયા કુતરાને ધુમરી આવે છે. જે તેની હડફેટમાં આવે તેને બટકા ભરે છે તેમ શ્રીમંતાઈના ગર્વમાં ઉન્મત્ત બનેલ માનવી બધાંને બટકા ભરે છે. નોકર, ચાકર, દાસદાસીઓ બધાની સાથે અસહ્ય વર્તન રાખે છે. મગજ એટલો બધો ગરમ હોય છે કે તેની સામે કોઈ એક શબ્દ પણ ન બોલી શકે. વળી એ જોમ માને કે મારી પાસે અઢળક સંપત્તિ છે, મારે કોની સાડીબાર છે ! મારે કોના બાપની પઠી છે, પણ એ શ્રીમંત જ્યારે બિમાર પડે છે ત્યારે ડોક્ટરની સાડીબાર કરવા જવું પડે છે. “લોહી ઘટી ગયું છે, બાધેલી વસ્તુ પચતી નથી, મારા દર્દને ડોક્ટર સાહેબ જલ્દી મટાડો” જોમ કાકલુદી કરે છે. કેમ ! તારે કોઈની સાડીબાર નહોતી તો ડોક્ટર પાસે કેમ આવવું પડ્યું ?

અભિમાન કોઈનું રહ્યું નથી ત્રણખંડના અધિપતિ કૃષ્ણ મહારાજની પાસે મરણ વખતે પાણી પીવા ખ્યાલો નહોતો, તે વખતે બળદેવ પડીયામાં પાણી લઈ આવ્યા, પણ જરા કુમારના બાણથી કૃષ્ણ વીંધાયા અને પાણી પાણી કરતાં મૃત્યુ પામ્યા. દ્વારિકાનગરી બારજેજનની લાંબી અને નવ જોજનની પહોળી હતી. તે નગરીને સોનાનો ગઢ અને મણી-રત્નનાં કાંગરા હતાં. દેવોએ એક રાતમાં બનાવેલી તે નગરી હતી. આવા પુણ્યશાળી મહા-પુરુષનાં ઉદયમાં પણ કેવાં કર્મ આવ્યા ?

“પુન્ય ખસી-ઉદયે આવ્યા પાપ જહુપતિ રાયને,
દેખી દ્વારિકા બળતી આજ કહે રે કૃષ્ણભાઈને,
ભાષ આંખ ઉઘાડીને દેખ, બળે રે મંદિર માળીયા,
બળે સ્ત્રીઓ ને પરિવાર, મોટા જોને બણીયા.”

આખી નગરીને દાહ લાગ્યો છે. જે હાથે વસાવ્યું તે બધું બળી રહ્યું છે. પ્રાણ-ખ્યારી સ્ત્રીઓ અગ્નિમાં ઢોમાઈ રહી છે. ચોતરફ નગરજનો કાળી ચીચીયારીઓ પાડી

રહ્યા છે. સૌ મોતના મુખમાંથી બચવા “બચાવો-બચાવો” એમ બોલી રહ્યા છે. હથશાળા, ગયશાળા, રથશાળા, અંતેઉર, મહેલો, બબ્બ ઈમારતો, મકાનો બધું બળી રહ્યું છે. આ નગરઢાહ કરનારો કેટલો કઠોર હશે ? કૃષ્ણ મહારાજને આ ભોતાં હૈયામાં કેટલી વેદના થતી હશે ? દારિકા નગરીને ક્ષીપાયન ઋષિ બાળી નાખવાના છે, આ વાત નેમનાથ ભગવાને પહેલેથી કરી હતી. સાથે કહ્યું હતું કે જ્યાં સુધી આખી નગરીમાં એક પચ્ચબાણ કરનાર માણસ હશે ત્યાં સુધી નગરીને બાળવા આવેલા દેવો પાછા જશે પણ બાળી શકશે નહીં.

બે લાખ ભોજનનો લવણ સમુદ્ર છે, તેમાં ૧૬ હજાર ભોજનનો પાણીનો ઊંચો ડગમાળો છે. એની એક ઝાલક ઉડે તો ભરતક્ષેત્રને બોળી દે, તે કેમ બોળતો નથી એમ મૌતમ સ્વામીએ પૂછ્યું, તો ભગવાન કહે કે તીર્થ કરના, ચકીના, બળદેવ, વાસુદેવ, જુગલીયાના સાધુ સાધ્વી શ્રાવક શ્રાવિકાના પુન્ય પ્રભાવથી તે મર્યાદા ઉલ્લંઘન કરતો નથી.

દારિકા નગરીમાં ઠેરઠેર પાણીનાં પંપની વ્યવસ્થા કરી હતી. ઢાહ લાગતાં પંપનું પાણી મૂક્યું પણ પાણીએ પેટ્રોલનું કામ કર્યું. કારણ આ દૈવી કોપ છે. કૃષ્ણ અને બળદેવે એક ટુટેલા રથમાં દેવકીજી અને વસુદેવને બેસાડ્યાં અને રથમાં બળદની જગ્યાએ બંને લાઈએ બેઠાણા. તેઓને માતાપિતા તરફની ભક્તિ કેટલી છે ? પણ કર્મના કાઠીયા શાંતિથી બેસવા દે તેમ નથી. નગર બહાર નીકળવા બળ છે, ત્યાં દરવાજો પડે છે અને માતાપિતા બંને અવસાન પામે છે. આખી દારિકા નગરીમાંથી માત્ર બે જણ બચી શક્યા.

નિરાધાર અવસ્થા થઈ ગઈ છે. બંને લાઈએ વિચાર કરે છે હવે ક્યાં જવું ? જેને પોતે બ્રહ્મારો આપ્યો હતો, જેના મોઢા સામે પણ બેયું ન હતું તે પાંડવોની રાજધાનીમાં જવાનો નિર્ણય કરે છે. માણસ ગમે તેવો બહાદુર કે શૂરવીર હોય પણ પરિસ્થિતિ પાસે લાચાર બની જાય છે. બંને મહારથીઓ પાંડુ-મથુરા જઈ રહ્યા છે. વચમાં થાક લાગવાથી વિશ્રાંતિ લેવા માટે કોશાત્ર વનમાં અત્યંત વિશાળ વટવૃક્ષની નીચે પૃથ્વી શિક્ષાપદ પર પિતાંબરથી પોતાના શરીરને ઢાંકીને કૃષ્ણ મહારાજ સૂતાં છે. મોટાભાઈ તેમના માટે પાણી લેવા ગયા છે. તે વખતે જરાકુમાર ત્યાં આવી ચડે છે અને મૃગની આશંકાથી બાણ મારે છે. શ્રીકૃષ્ણનો ડાબો પગ વિંધાઈ જાય છે, અને પંચત્વ પામે છે. જરાકુમારે શ્રી કૃષ્ણને બચાવવા માટે રાજ્યનો ત્યાગ કરીને વનવાસ સ્વીકાર્યો હતો. છતાં જંગલમાં પણ એ કર્મ ઉદયમાં આવી ઉભું રહ્યું.

“જનમતાં કોઈએ ન બહિયા, મરતાં નહિં કોઈ રોનાર રે,
તરસે તરડે ત્રિકેમો, નહીં કોઈ પાણીનો પાનાર રે,
ગર્વ ન કરશે રે ગાત્રનો.”

કૃષ્ણ મહારાજનાં જન્મની પણ કોઈને ખબર ન પડી. જન્મતાવેંત તેમને ગોકુળથી

મથુરામાં લઈ ગયા અને મરણ વખતે પણ કોઈ પાણીનો પાનાર ન હતો. તરસે તરસે હતાં જીવ ગયો. જરાકુમાર તો માત્ર નિમિત્ત બન્યાં. કારણ ચક્રવર્તી-અળદેવ-વાસુદેવ-તિર્થંકર આદિનાં નિકાચિત-નિરૂપકમિક આયુષ્ય હોય છે. તેથી આયુષ્ય પૂર્ણ થયા પહેલાં તેઓ કદી મરતાં નથી.

અહીં કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે ધન-વૈભવ-વિલાસો કોઈના સ્થિર રહ્યાં નથી. ક્યારે કર્મનો ધક્કો લાગશે અને ક્યારે કેવી સ્થિતિમાં આવી જઈશું તે કોઈને ખબર નથી. માટે પુણ્યના ઉદ્યમમાં અભિમાની ન બનવું. પુણ્યોદ્યમ ચાલ્યા ગયા પછી-સંયોગો પલટાઈ ગયા પછી મનને ધાય કે અરે! અવસર હતો ત્યારે શુભ કર્તવ્યો ન કર્યાં! આવો વખત તમારે ન આવે તે માટે સદૈવ ધર્મને જીવનમાં અપનાવો. અમર્યાદિત ઉપભોગ અને પરિભોગનો ત્યાગ કરો.

જેમ લોગવિલાસ વધારે તેમ આરંભ સમારંભ પણ વધારે અને પરિણામે કર્મ-બંધ વધારે અને દુઃખ પણ વધારે. લોગની અંદર આસક્ત રહેનાર જીવને નરકની ચાલના સહન કરવી પડે છે અને લોગથી વિરક્ત થનાર સ્વર્ગ અથવા અપવર્ગ એટલે મોક્ષનાં સુખને પામે છે.

સાતાધર્મકથામાં રાજકુમાર પુંડરીક અને કુંડરીકનું દૃષ્ટાંત આવે છે. કુંડરીકને સંસારનું સ્વરૂપ સમજતાં લોગવિલાસ તરફ નિર્વેદ આવે છે અને મોક્ષ તરફની રૂચિ જાગે છે. રાજ્ય સુખને લાત મારી સંયમનો કઠોર માર્ગ સ્વીકારે છે. સાધનાના માર્ગમાં અપૂર્વ ઉદ્ભાસસહિત આગળ વધતાં જ્ઞાન, ધ્યાન અને તપની અંદર કાળ વ્યતિત કરે છે. સુંદર સંયમનું આરાધન કરે છે. પુંડરીક રાજ્યની ધુરા હાથમાં લે છે. રાજ્યનાં સુખ લોગવવા છતાં તેનું હૃદય ડંગે છે. “મોટાભાઈએ જે માર્ગ લીધો છે તે જ સર્વશ્રેષ્ઠ માર્ગ છે. રાજ્યસુખને અંતે દુઃખ પ્રાપ્ત થવાનું છે.” એમ નિરંતર લાગ્યા કરે છે. જેમ બને તેમ હૈયાને વૈરાગ્યવાસીત બનાવવા પ્રયત્ન કરતાં અનાસક્ત યોગને કેળવે છે.

ઘણા સમય પછી કુંડરીક મુનિનાં શરીરમાં વ્યાધિ ઉત્પન્ન થાય છે. અને પુંડરીકની રાજધાનીમાં આવે છે. રાજા મુનિને માટે યોગ્ય ઉપચાર કરાવે છે. તેમજ શરીર સાફ ન થાય ત્યાં સુધી ત્યાં જ સ્થિર થવા વિનંતી કરે છે. લાંબો વખત ત્યાં જ રહેવાથી લોગ તરફ મુનિનું આકર્ષણ વધે છે. ગુરૂ સાથે શરમે ભરમે વિહાર કર્યો પણ ‘મને અશક્તિ લાગે છે’ એમ અસત્યનો આશ્રય લઈને પાછળ રહી ગયા અને પુનઃ રાજ્યના ઉદ્યાનમાં આવ્યા. પછી લાઈને કહે છે. “મારે હવે સંયમની કઠોર સાધના નથી કરવી. રાજ્ય લોગવવું છે.” પુંડરીક રાજા મુનિને સંયમમાં સ્થિર કરવા ઘણાં પ્રયત્નો કરે છે. સંયમથી થતાં લાભ અને લોગ વિલાસથી થતું નુકસાન સમજાવે છે, છતાં મુનિનું મન સ્થિર થતું

નથી. દેવટે મુનિને સ્વયં સોંપી પુંડરીક મુનિ વેશને ધારણ કરી સંયમ અંગીકાર કરી ચાલી નીકળે છે. કુંડરિક અતિ આસક્ત બની લોગો લોગવે છે. અતિ લોગને કારણે રોગ ઉત્પન્ન થાય છે. અને ત્રણ દિવસમાં તે મૃત્યુ પામે છે. ત્યાંથી મરી ૩૩ સાગરોપમની સ્થિતિએ સાતમી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે. અને આ બાબુ પુંડરીક મુનિ અત્યંત વિશુદ્ધ સંયમની આરાધના કરે છે. તે પછી ત્રણ દિવસમાં કાળધર્મ પામે છે. અને ૩૩ સાગરની સ્થિતિએ સર્વાર્થ સિદ્ધ વિમાનમાં ઉત્પન્ન થાય છે.

કુંડરીક લોગમાં આસક્ત બન્યો તો નારકીની તીવ્રવેદના લોગવવાનો વખત આવ્યો અને પુંડરીક વિરક્ત બન્યો તો અનુત્તર સુખને પામ્યો. સર્વાર્થ સિદ્ધના દેવતા અવસ્થ એકાવતારી હોય છે, ત્યાંથી મનુષ્ય થઈ મોક્ષમાં જશે. લોગને પરિણામે અનેક ગણ દુઃખ લોગવવું પડે છે. માટે લોગ-ઉપલોગની મર્યાદા કરવી અતિ આવશ્યક છે. પાપથી બચવાનો આ સુંદર માર્ગ છે. જે જીવે આ માર્ગે આવશે તેનું અવશ્ય કલ્યાણ થશે. વિશેષ અધિકાર અવસર.

વ્યાખ્યાન નં....૮૩

આસો વદ ૪ શુક્રવાર. તા. ૮-૧૦-૭૧

સાતમા વ્રતની વાત ચાલે છે. પંદર કર્મદાન બાબુવા પણ આચરવા નહીં. અગ્નિના વ્યાપાર, લાકડાની લાતીના વ્યાપાર, ભાડા ખાવાના વ્યાપાર શ્રાવક ન કરે. અને ઘણાંને એમ થાય કે આવડા મોટા ઉપાશ્રય કરાવ્યાં છે પણ કંઈ ભાડું આવતું નથી. પૈસા સામે જ જેની દૃષ્ટિ છે તે ધર્મ કરી શકતો નથી. ઉપાશ્રયમાં ધર્મ કેટલો થાય છે! પ્રતિક્રમણ, સામાયિક, પૌષ્ઠ વગેરે સંવરની ક્રિયા કેટલી થાય છે! તેના તરફ જોતા નથી પણ ઉપર ઉપાશ્રયનો હોલ અને નીચે દુકાનો ઉતારીયે તો ભાડા આવે તેમ વિચારે છે. ધર્મને પણ વેચવા માંડ્યો છે. પ્રતિક્રમણ કરાવવાના પણ પૈસા બોલાય છે, પણ

“ધર્મ વાડીએ ન નીપળે ધર્મ હાટે ન વેચાય,
ધર્મ વિવેકે નિપળે, જો કરીએ તો થાય.”

ધર્મ પૈસામાં નથી પણ વિવેકમાં છે. જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર અને તપ જીવનમાં ઉતારવામાં પૈસાની જરૂર પડતી નથી. ભગવાન, વગર પૈસાનો ધર્મ બતાવે છે. આજે ધર્મની ઠેકડી ઉડાડે છે. જો ધનથી ધર્મ થતો હોય તો ગરીબોને ધર્મ કરવાનો કલાસ જ ન રહે. ખરો ધર્મી ધર્મને માટે માથું આપવા તૈયાર થાય. સઘળી શિદ્ધિસિદ્ધિ ઠોકરે મારી દે.

આ ધર્મને માર્ગે માંચકાંગલા નથી આવ્યા પણ શુરવીર આવ્યા છે. તમે તો એમ માનો છો કે જેને કાંઈ કામ ધંધો ન હોય તે ધર્મ કરે. તમારા હૈયામાં ધર્મનું મહાત્મ્ય છે કે પૈસાનું? પૈસા માટે પાંચ વાગે ઉઠી સાત વાગ્યાની ટ્રેઇનમાં સર્વીસ માટે બસ, પણ રવિવારના દિવસે પ્રાર્થનામાં આવનાનું કહે તો કહી દે કે સાત દિવસમાં એક રવિવાર આરામનો દિવસ છે, તેથી પ્રાર્થનામાં પહોંચી શકાશે નહીં.

જેને ધર્મ કરવો છે તે તો ચાર વાગ્યામાં ઉઠીને પણ સ્વાધ્યાય-ધ્યાન-પ્રતિક્રમણ-પ્રાર્થના વિ. કરી લેશે. ધર્મ કરવા માટે લગની લાગવી જોઈએ. તમે ધર્મને ક્યાં રાખ્યો છો? બધું કરતાં ટાઈમ વધે તો ધર્મ કરો. ઘેર જમણુવાર હોય તો બધા જમી રહ્યા પછી વધે તો બીજાસને આપો, ન હોય તો ના પણ પાડી દો. તેમ સંસારની એક-એક પ્રવૃત્તિ કરી લીધાં પછી ટાઈમ બચે અને આગસ ન આવે તો ધર્મને માટે થોડો ટાઈમ આપો.

નાના બાળકના હાથમાં હીરો હોય અને ભારાવાળી મળે તો સુઠી ભોર માટે હીરો આપીદે. કારણ કે બાળકને હીરાની કિંમત નથી સમજાણી, તેમ સંસારમાં આસક્ત થયેલા આત્માઓને પણ ધર્મની કિંમત સમજાણી નથી. મહેમાનો જમવાના બાકી હોય અને રસોઈ ખુટી જાય તો બીજી બનાવો કે તેમને કહી દ્યો કે હવે રસોઈ નથી માટે સૌ સૌના ઘેર આહ્યા જાવ? એમ કહેવામાં તો આખરું જાય, માટે તાત્કાલિક બીજી રસોઈ કરીને જમાડો છો. અને અહીં 'ધર્મ' કરવાનો અમને ટાઈમ નથી, કુરસદ નથી' એમ બોલતાં તમારી આખરું નથી જતી? ધર્મથી કર્મની નિજંરા થાય અને સાથે સાથે પુણ્ય બંધ પણ ઘણું થાય છે. જરૂર પાછળ ચારના ઢગલા થાય. ધર્મી જીવને પુણ્યની ઈચ્છા થતી નથી. એ તો એક મોક્ષની જ ઈચ્છા રાખે છે. અને પુણ્ય મળે તેમાં રાચતાં પણ નથી. મળેલા પુણ્યમાં જે ગૃહ થાય છે, સુહિંત થાય છે, આસક્ત થાય છે તેના ભુક્ષા ઉઠી જાય છે. અનંતાના મર્જીયારામાં એટલે નિર્ગોદમાં મુકાઈ જાય છે. ભગવાન ભવને વખાણે નહીં, પણ માનવભવને વખાણે છે, કારણ માનવ મોક્ષનો સ્વામી થઈ શકે છે. તમને જે સુઠી મળી તેમાં વધારો કરો છો કે જોઈ નાખો છો? સંગીન ધર્મ કરો તો મૂડીમાં વધારો થશે. ધર્મથી ભવની ભુખ ભાંગશે. કર્મની લેખડો ભાંગી જશે. જેણે ધર્મ આહ્યો છે તેનો બેડો પાર થઈ જશે. આજે કેટલાંકને તો ઉપાશ્રયમાં આવતાં પગ ભારે થઈ જાય છે અને જમણુવાર હોય તો પ્રેમથી જાય છે.

“ઉપાશ્રયે જતા તારા પગ પાછા થાય, જમવાનું હોય ત્યાંતો દોડ્યો જાય,
મુરખ મનમાં વિચાર.

દિવામાં દિવેલ ખુટયું, થોડી છે વાટ, માથા ઉપર મરણ ભરે, કોપી રહ્યો કાળ,
મુરખ, મનમાં વિચાર.

ભૌતિક વૈભવો કાચના ટુકડા જેવા છે. અને ધર્મ એ રત્ન સમાન છે. પણ સુખો સમજી શકતો નથી, તેથી ધર્મપ્રવૃત્તિમાં પ્રમાદ સેવે છે. ધર્મકાર્યમાં ધગશ નથી, તાલાવેલી નથી. ધર્મ કરવાનો રસ ઉપડતો નથી. રૂચી જાગતી નથી. ઉપાશ્રયમાં પૈસાને કારણે પ્રમુખ, ઉપપ્રમુખ, સેક્રટરી થઈ જાય પણ હૈયામાં ધર્મ પરિણમ્યો નથી. દીક્ષા કે જે ત્યાગ અને વૈરાગ્યમાં વૃદ્ધિ કરવાનો પ્રસંગ હોમ-એ વખતે પણ ઉછામણી કરી પૈસાને આગળ લાવે અને જેની દીક્ષામાં સારો ખરડો થાય તે દીક્ષા સુંદર રીતે ઉજવાણી એમ મનાવે, પણ ત્યાગનો પ્રસંગ ત્યાગથી જ ઉજવવો જોઈએ. આજે પૈસાની લાલચમાં લોકો ભીંત ભૂંડ્યા છે. જ્યાંથી મળે ત્યાંથી પૈસો એકઠો કરવો એ જ વાત છે.

થાવચ્ચાપુત્ર લગવાન નેમનાથની વાણી સાંભળે છે. અને તે વાણી તેમને રૂચી જાય છે. સંસારની અસારતા તેમને સમજાઈ જાય છે અને દીક્ષા લેવા તૈયાર થાય છે થાવચ્ચાકુમારના લગ્ન ૩૨ કન્યાઓ સાથે થયા છે. તે કન્યાઓ ૩૨ કોઠ સોનેયા દહેજમાં લાવી છે. મહાધનાઢય સાર્થવાહોની કન્યાઓ છે. પણ જેતું હૈયું સંસારથી વિરક્ત બને છે તેને સુંદર રમણીયો હાડ ચામ માંસમય-ઘૂણાજનક લાગે છે. લોગવિલાસ વિલાપ જેવા બાસે છે. આભરણો ભારભૂત લાગે છે. નૃત્યો વિટંબજી રૂપ લાગે છે. અઢળક સમૃદ્ધિના સ્વામી થાવચ્ચા પુત્ર પોતાની માતા પાસે દીક્ષાની આજ્ઞા માગે છે. માતા પુત્રને સંયમની કહણીઓ-અનુકુળ, પ્રતિકુળ પરિસહ તથા ઉપસર્ગને સમજાવે છે. પણ જાણ્યો કોઈનો દાખ્યો રહે નહીં. પુત્રને સમજાવવામાં માતા અસમર્થ નિવડે છે. એટલે દીક્ષાની આજ્ઞા આપે છે. અને કૃષ્ણ વાસુદેવ પાસે જાય છે અને કહે છે :- મારો એકનો એક પ્રિય પુત્ર, લગવાન નેમનાથ પાસે દીક્ષા લેવા તૈયાર થયો છે. હું દીક્ષાને ઉત્સવ ઉજવવાની ઈચ્છા રાખું છું તે માટે આપ મને છત્રચામર અને સુકુટ વગેરે આપો. આ સાંભળી કૃષ્ણ મહારાજ કહે છે માતાજી ! આપે અહીં આવવાની તકલીફ શા માટે લીધી ? આપે મને બોલાવ્યો હોત તો હું પોતે જ આપની પાસે આવી જાત.” ત્રણ ખંડના સ્વામી છે છતાં કેટલા નિરભિમાની છે ? તેઓ કહે છે-આપના પુત્રની દીક્ષા મારા તરફથી થશે. તે પછી કૃષ્ણ મહારાજ થાવચ્ચા પુત્ર પાસે આવે છે અને કહે છે “હે દેવાનુપ્રિય ! તું તારી માતાનો એકનો એક જીવાદોરી સમાન, આંખની કીકી સમાન પુત્ર છે. તારે આવી નાની ઉંમરમાં દીક્ષા શા માટે લેવી છે ? તું મારી છત્રછાયામાં રહે.” આ સાંભળી થાવચ્ચા પુત્ર કહે છે, ત્રણ દુશ્મનો મારી પાછળ પડ્યા છે તેનાથી આપ માફ રક્ષણ કરી શકો તેમ હો તો પછી મારે દીક્ષા લેવાની જરૂર નથી. શ્રીકૃષ્ણ કહે છે, જલ્દી જવાબ આપ ! કોણ તારું નામ લેનાર છે, તારા સામે કોણ આંગળી ચીંધનાર છે ? તને કોઈ તુંકારો કરે તો હું તેને આકરામાં આકરી સજા કરું. કાંટો વાગે તો વાડ કઢાવી નાખું. જલ્દી જવાબ દે કે તારા દુશ્મનો કોણ છે ?

“જઈણં તુમં દેવાણુવિય ! મમ જીવિયંતકરણંમચ્ચુ પ્વજ-સાળં નિજારેસિ ? તરંવા

સરીરહપવિના સિળિં સરીરં વા અશ્વયમાણં તિવારેસિ ? જઈજં તુમં મમ જન્મણ તિવારસિ !
 વળ્લં અહં તવ વાહુચ્છાયા પરિગ્રહિણ વિકલે માણુસ્સણ કામભોગે મુંજમાણે વિહરામિ ॥”

જો તમે મારા જીવનનો નાશ કરનાર મૃત્યુને હર કરી શકો તેમજ શરીરના
 સ્વરૂપને નષ્ટ કરનાર ઘડપણને મટાડી શકો તેમજ જન્મને અટકાવી શકો તો હું તમારી
 છત્રછાયા નીચે રહું. થાવડ્યા પુત્રના જવાબને સાંભળી શ્રીકૃષ્ણ મહારાજાએ કહ્યું, આ
 દુરમનો તો મારી પાછળ પશુ પડ્યા છે. હું મારી ભાતને જ ન બચાવી શકું તો તારું
 રક્ષણ કેવી રીતે કરું ? કૃષ્ણ વાસુદેવ માતાજીને કહે છે, આ તમારા પુત્રનો પતંગીયો
 રંગ નથી પણ મજાદીયો રંગ છે. દીક્ષાને દીપાવે તેવો છે. તેને સંસારમાં રાખવો અશક્ય
 છે. જન્મ પાછળ મૃત્યુ અને મૃત્યુ પાછળ જન્મ એમ ચાલ્યા જ કરે છે. જીવ વિભાવ
 ભાવ કરીને “વંધસ્તી વેદન્તી ચ દુન્નિયાણી” જીવો જીવનાં કર્મને વેઠે છે અને નવાં કર્મને
 બાંધે છે. રેંટ ચાલે ત્યારે એક બાજુ ભરાતી બાય, બીજી બાજુ ઠલવાતી બાય. જો એ
 ઘડીને ન ભરવી હોય તો રાંઠવાથી જીવી પાડી દેવી જોઈએ, એમ જન્મ અને મરણથી
 બચવું હોય તો રાગદ્વેષ અને મોહના રાંઠવા છોડી નાખવા જોઈએ.

શ્રી કૃષ્ણ વાસુદેવ સામેથી કહે છે કે હું દીક્ષા મહોત્સવ કરીશ પણ પૈસા ભેગા
 કરવા વસ્તુની ઉજામણી ન કરી. શ્રી કૃષ્ણ મહારાજા દ્વારિકા નગરીમાં ઢંઢેરા પીટાવે છે કે
 સંસારના ત્રાસમાંથી છોડાવનાર નેમપ્રભુ પધાર્યા છે. જેને દીક્ષા લેવી હોય તે તૈયાર થઈ
 જાઓ. જેને નાનાં બાળકો હોય તેને મારા રાજ્યમાં મુકી જાઓ. હું સાચવીશ. ઘરડા
 માતપિતા હોય તો તેનું પણ રક્ષણ કરીશ અને કોઈને માથે કરજ હોય તો હું સરભર
 ખાતું કરી દઈશ.”

“ધન્ય થાવડ્યા પુત્ર, તજી બત્રીસે નાર,
 તેની સાથે નીકળ્યા, પુરુષ એક હજાર.”

શ્રી કૃષ્ણ મહારાજાનો ઢંઢેરા સાંભળી એક હજાર પુરુષો દીક્ષા લેવા તૈયાર થઈ ગયા.
 આજે પુરુષો પાણીમાં ઊસી ગયા છે. કોઈને દીક્ષા લેવાની ભાવના બાગતી નથી. “નમું
 અનંત ચોનીસી ઋષભાદિક મહાવીર.”

અનંત ચોનીસીમાં અનંતા પુરુષોએ દીક્ષા લીધી છે. તમે તૈયાર થાઓ. આવો
 ભવ ફરી ફરી મળતો નથી. કર્મના ઘણાથી જન્મ લેવો પડે છે, હવે જન્મ લેવો ન પડે,
 એવી તૈયારી કરો.

થાવડ્યા પુત્રે એક હજાર પુરુષ સાથે દીક્ષા અંગીકાર કરી. ધીમે ધીમે થાવડ્યા પુત્ર
 અણગારે ભગવાન નેમનાથ પાસેથી તેમજ તથારૂપના સ્થવીરો પાસેથી ચૌદ પૂર્વ સુધીનો

અભ્યાસ કર્યો. ભગવાને તેમને ૧૦૦૦ શિષ્યોને સોંપ્યા. હવે તેઓ એક ગામથી બીજો ગામ વિહાર કરતાં વિચરે છે અને જ્યાં જાય ત્યાં વિચરણપતાકા ફરકાવે છે. ફરતાં ફરતાં તેઓ સૌગંધિકા નગરીમાં પધારે છે. તે વખતે તે નગરીમાં શુક્રદેવ નામના સંન્યાસી પણ પધારે છે. તેઓ ચાર વેદને અઠાર પુરાણના અભ્યાસી છે. તેઓને પણ ૧૦૦૦ શિષ્ય છે, તે શૂચિમૂલક ધર્મની પરંપરા કરે છે. સુદર્શન નામના નગરશેઠ શુક્રદેવના શૂચિમૂલક ધર્મને સ્વિકારે છે. એક વખત સુદર્શન શેઠ જ્યાં યાવઝ્યા પુત્ર અણુગાર છે ત્યાં આવે છે અને પૂછે છે તુમ્હાણં કિં મૂલ્ય ધરમે પન્નતે । આપના ધર્મના મુળભૂત સિદ્ધાંતો શા છે ? ત્યારે યાવઝ્યા અણુગારે કહ્યું, “હે સુદર્શન ! અમારો ધર્મ વિનય મૂલક છે.” એ પછી સાધુ ભગવંતે શ્રેષ્ઠીને શુદ્ધ ધર્મનું સ્વરૂપ સમજાવ્યું અને કહ્યું, “લોહીથી ખરડાયેલ વસ્ત્ર લોહીથી સાફ ન થાય પણ પાણીથી સાફ થાય તેમ પાપથી ખરડાયેલ આત્મા પાપથી શુદ્ધ ન થાય પણ પ્રાણાતિયાત આદિથી નિવૃત્ત થવાથી શુદ્ધ થાય.

જળના સ્પર્શથી જો સુકિત થતી હોય તો હંમેશા પાણીમાં રહેવાવાળા મરુછ, કાચબા, સર્પ, જલમૃગ, ઉષ્ઠ તથા જલરાક્ષસ આદિ જીવો બધાથી પહેલાં મુક્ત થઈ જાય.

સુદર્શન શેઠને આ ધર્મ રુચી જાય છે. અને શ્રાવક ધર્મને અંગીકાર કરે છે. આ વાતની જ્યારે શુક્રદેવને ખબર પડે છે ત્યારે સુદર્શન શેઠ પાસે આવે છે, અને ધર્મ-પરિવર્તનનું કારણ પૂછે છે. સુદર્શન શેઠ યથાર્થ વાત કરે છે. ત્યારે શુક્રદેવ કહે છે, હું તારા શુરુ પાસે જાઉં છું અને તેમને પરાસ્ત કરવા પ્રયત્ન પૂછું છું. જો તેમના તરફથી યોગ્ય ઉત્તર મળશે તો હું તેમને વંદન નમસ્કાર કરીશ અને યોગ્ય ઉત્તર નહિ મળે તો તેમની નિંદા કરીશ.

શુક્રદેવ સંન્યાસી યાવઝ્યા અણુગાર પાસે આવે છે. સુદર્શન પણ સાથે છે. તે સંન્યાસી મુનિને વંદન નમસ્કાર કરતાં નથી. અને પરાસ્ત કરવાના હેતુથી પૂછે છે. “તમારે જાત્રા છે ?” મુનિ કહે છે, હા. જ્ઞાન-દર્શન, ચારિત્ર-તપ, નિયમ-સંયમ વગેરેમાં અને મન, વચન અને કાયાના બ્યાપારમાં જે ચતુર્વર્ણક આચરણ કરવાની પ્રવૃત્તિ છે તે અમારી જાત્રા છે.”

શુક્રદેવ પૂછે છે, “સે કિં તં મંતે જવગિજ્જં યાપનીય શબ્દેનો શો અર્થ છે ? ત્યારે યાવઝ્યા અણુગાર કહે છે, યાપનીયના બે પ્રકાર કહ્યા છે. (૧) ઇન્દ્રિય યાપનીય (૨) નો ઇન્દ્રિય યાપનીય. પાંચેય ઇન્દ્રિયને વશમાં રાખવી તે ઇન્દ્રિય યાપનીય, મનને વશ કરવું તે નો ઇન્દ્રિય યાપનીય છે. વળી શુક્રદેવ પ્રશ્ન કરે છે, તમારા પ્રાસુક વિહારનું સ્વરૂપ શું છે ? તેનો ઉત્તર આપતાં મુનિ કહે છે, ઉપવનોમાં, વનોમાં, મઠોમાં યાચના કરેલી વસ્તુ કે જે લઈને પાછી અપાય. જેમ કે પીઠ-ફલક વગેરેની યાચના કરી વિચરીએ છીએ, તે અમારો પ્રાસુક વિહાર છે.

મુનિનો ઉપહાસ કરવાના હેતુથી શુકદેવ ફરી પ્રશ્ન કરે છે. સરિસવયા તે મંત્રે કિં ભક્તેયત્વા અભક્તેયત્વા ? સરિસવય ભક્ષ છે કે અભક્ષ ? ઉત્તરમાં મુનિ કહે છે સરિસવય ભક્ષ પણ છે અને અભક્ષ પણ છે. સરિસવય એટલે સમાન વયના મિત્રો તે અભક્ષ છે અને જ્યારે ધાન્યના અર્થમાં સરસવ છે તેના બે પ્રકાર છે. શસ્ત્ર પરિણિત અને શસ્ત્ર અપરિણિત. શસ્ત્ર પરિણિત સરસવ અભક્ષ છે અને શસ્ત્ર પરિણિતના પ્રાસુક અને અપ્રાસુક એમ બે પ્રકાર છે. અપ્રાસુક છે તે અભક્ષ છે. અને પ્રાસુકના બે પ્રકાર છે. યાચેલું અને નહીં યાચેલું. તેમાં નહીં યાચેલું અભક્ષ છે. અને યાચેલાના બે પ્રકાર છે. લબ્ધ અને અલબ્ધ. જે અલબ્ધ છે તે અભક્ષ છે. લબ્ધ છે તે ભક્ષ છે. વળી શુકદેવ પૂછે છે. કુલત્થી ભક્ષ છે કે અભક્ષ છે અને ધાન્યના અર્થમાં કુલત્થી એટલે કળથી થાય છે, તે ઉપર પ્રમાણે સરસવની જેમ સમજવું.

“માસા ભક્ષ છે કે અભક્ષ ? શુકદેવના આ પ્રશ્નનો ઉત્તર આપતાં મુનિ કહે છે. માસા એટલે માસ-મહીના તે અભક્ષ છે. માસાનો ખીજો અર્થ છે તોલા-ગદીયાણા. માસા વગેરે તે અભક્ષ છે. ધાન્ય-માસ એટલે અડદ તે સરસવની માફક સમજવું.

હવે શુકદેવ તત્વજ્ઞાનની જાણસાથી પ્રશ્ન કરે છે. તમે એક છો, બે છો કે અનેક છો ? મુનિ જવાબ આપે છે કે દ્રવ્યાર્થિક નયની અપેક્ષાએ હું એક છું, જ્ઞાન અને દર્શનની દૃષ્ટિએ બે છું. પ્રદેશની અપેક્ષાએ અસંખ્યાત છું અને શુષ્કની અપેક્ષાએ અનંત પણ છું.

થાવન્યા અણુગારના જવાબો સાંભળી શુકદેવ ખુબ ખુશ થાય છે, અને સમ્યક્ગ્રોધ પ્રાપ્ત કરે છે. હવે તે મુનિને વંદન નમસ્કાર કરે છે અને વિશેષ ધર્મનું સ્વરૂપ સાંભળી એક હજાર શિષ્યો સંગાથે શુકદેવ સંન્યાસી જૈન દીક્ષા અંગીકાર કરે છે. આ શુકદેવ પાસે શેલક રાજા પોતાના ૫૦૦ મંત્રીઓ સાથે દીક્ષા અંગીકાર કરે છે. આ બધા જીવો તે જ ભવમાં સંચારો કરી મોક્ષ ગતિને પ્રાપ્ત કરે છે.

આ વખતે ધર્મની કેટલી જાહોજલાલી હશે ! આજે આપણા ધર્મમાંથી ઘણા સરકવા માંડ્યા છે. ભગવાન મહાવીરના ભક્તો ભગવાનની આજ્ઞા શી છે તે ભુલી ગયા છે અને હિંસામાં પડી ગયા છે. આ ધર્મ શુદ્ધ ધર્મ છે. અહીં જરાપણુ હિંસાને સ્થાન ન હોય. સંન્યાસી જેવાને પણ આ ધર્મનું આકર્ષણ થતું, આજે ચાલતુ જીવન લીધેલા પંચમહાવ્રત મૂકી અન્ય સ્થાને જનારને પણ કોઈ સમજાવનાર કે વારનાર નથી. સંઘની ફરજ છે કે જે ઉર્ધ્વ માર્ગે જતાં હોય તેને સવળે માર્ગે લાવે. જૈન દર્શન સર્વશ્રેષ્ઠ દર્શન છે. આપણામાં અવતારમાંથી ઈશ્વર થાય છે. જ્યારે અન્ય દર્શનમાં ઈશ્વરમાંથી અવતાર લે છે. વિચારો કે આપણે ધર્મની આરાધના શા માટે કરીએ છીએ ? નિર્મળ થવા કે મલિન થવા ? નિર્મળ થવા. હવે આપણે શુદ્ધ અને નિર્મળ બનવું હોય તો જે નિર્મળ અને શુદ્ધ છે તેનો

આધાર લેવો જોઈએ. જે નિર્મળમાંથી મલિન થયેલાનો આધાર લઈએ તો આપણામાં પણ મલિનતા આવે. વળી નિર્મળમાંથી મલિન થવું તે સોના સાદક કરવા બરાબર છે. માટે અન્ય દર્શનીઓએ માનેલ ઈશ્વર કે જે અવતાર લે છે તે નિર્મળમાંથી બને છે, માટે તે બરાબર નથી. ઈશ્વરના સ્વરૂપને સમજો. વિશેષ અધિકાર અવસરે કહેવાશે.....

વ્યાખ્યાન નં...૮૪

આસો વદ ૫ શનિવાર તા. ૯-૧૦-૭૧

સાતમા વ્રતનો અધિકાર ચાલે છે. પંદર કર્માદાન બાણવા પણ આદરવા નહિ. તેમાં દંતવાશ્વિજે = હાથી દાંતના વ્યાપાર. કાગળની હાથણી બનાવી તેને શણગારી જંગલમાં ઉભી રાખે, તેની નજીક મોટો ખાડો ગાળે, હાથી દ્વરથી હાથણીને જુએ અને વિષયમાં ઉન્મત્ત બને, તેની પાસે આવવા પ્રાણની પરવા ક્યાં વિના તે દોટ મૂકે અને ખાડામાં પડે. મન પરનો અંકુશ ગુમાવવાથી હાથીની કેવી દશા થાય છે? ખાડામાં પડતાં તેની સ્વતંત્રતા છીનવાઈ જાય છે. જૂએ મારી નાખે છે અને મારી નાખેલા અથવા મરી ગયેલા હાથીના હાડકાં અને હાથીદાંત પર અનેક જાતની કૌતરણી કરી બંગડી, ચુડા, હાર, રમકડા વિગેરે બનાવે છે. આવા વ્યાપાર કરનારા પોતાનાં સ્વાર્થ ખાતર બીજા જીવોની શી દશા થાય છે તે જોઈ શકતા નથી. પોતાને એક ફાડકી થતાં આકાશ-પાતાળ એક કરનાર, થોડા દુઃખમાં પણ આંસુ પાડનાર બીજાના પ્રાણની આહૂતિ લેવામાં જરા પણ અચકતા નથી. કેશવાશ્વિજે એટલે ચમરી ખાય વિગેરેના વાળના વ્યાપાર. ચમરી ગાય ધોળી ધોળી શંખ જેવી હોય તેને તેના પુછડાના વાળ પર ઘણી જ આસક્તિ હોય. ક્યાંય એકવાળ પણ તૂટવા ન દે. તેનામાં ચંચળતા પણ ઘણી હોય. કબાડી લોકો તેને પકડવા તેની પાછળ પડે એટલે તે જંગલમાં દોટ મુકે, પણ તેનું પૂંછડું કાંટામાં ભરાય તેથી ઉભી રહી જાય. વાળ એક પણ ન તુટવો જોઈએ એમ વિચારી કાંટામાંથી ધીમે ધીમે પૂંછડું કાઢવા પ્રયત્ન કરે, ત્યાં પાછળ પડેલા કબાડીઓ આવી જાય અને કાતર ચલાવી પૂંછડું મૂળમાંથી કાપી નાખે. ગાય ત્યાં તરફડીને મૃત્યુ પામે. આ વાળના આમર બનાવે, જે દેરાસરમાં, મંદિરોમાં તથા રાજ્યોમાં વપરાય છે. ધર્મ સ્થાનક જેવા પવિત્ર સ્થળમાં આવા હિંસક સાધનો કેમ વપરાતા હશે !

પ્રાણણી વિધવા બને ત્યારે તેના વાળ ઉતારી લેવામાં આવે છે. તે વાળ

ઉતારતાં એ કેવી કદપાંત કરતી હોય ! એ વાળના ચોટલા બનાવે અને બહેનો એ ચોટલા નાખી રાજી થાય. ચોટલા અનેક પ્રકારના હોય છે. તેમાં આવા પણ ચોટલા હોય છે. રસવાણિજને-એટલે મદિરા આદિ રસના વ્યાપાર. લખવાણિજને-એટલે લાખના વ્યાપાર. વિષવાણિજને એટલે વિષનો વ્યાપાર. માકડ મારવાની, મચ્છર મારવાની, ઉંઢર મારવાની દવા, ડી. ડી. ટી. આદિનો વ્યાપાર તથા અફીણનો વેપાર જૈનથી થાય નહિં.

જંતુ પીલણુ કર્મ એટલે ઘાણી, સંચા વિગેરે યંત્રોના વ્યાપાર. આગળ ઘાંચી લોકો ઘાણુ નાખતાં હતાં. આજે જૈનો મગફળીના તેલ. તલના તેલ, સરસીયાના તેલ માટે કારખાનાં ઉભાં કરે છે. મગફળીમાં-ધનેડા ધ્યિળ આદિ કેટલાય ત્રસ પ્રાણી હોય તે પીલાઈ બળ્ય છે. કાલામાં વરસાદને કારણે વિંછી, કંથવા આદિ થઈ બળ્ય છે, તેને પીલવા માટે નાખે ત્યારે પણ ઘણી હિંસા થાય છે. મોટી મોટી પોટ્રીઓ, કારખાનાઓ વિ.માં છ એ કાયની હિંસા થાય છે. ખીલવાળા મનમાં મલકાતા હોય પણ તેનાં પુણ્ય પીલાઈ રહ્યા છે. મહારંભ, મહાસમારંભ કરનાર નરક ગતિમાં ઉત્પન્ન થાય છે. પૈસા વધારવાની જ ભાવના છે. એને મોક્ષ તરફનું લક્ષ્ય પણ ક્યાંથી હોય ? નિલંછણુ કર્મ એટલે બળદ, ઘોડા વગેરેના અવયવ સમાયાંના વ્યાપાર. બળદ-ઘોડા વિ. ને ખસી કરાવે ત્યારે તેની જનનેન્દ્રિય પર કાપ મૂકે છે. તે વખતે તે અનહદ પીડા અનુભવે છે. તેના તરફડીઆ અને ત્રાસ ભેવાય નહીં એવા હોય છે. ઠોરોને નાકમાં નાથ નાખે છે. વચણું પડ લેડી તેમાં સંઘવું નાખે ત્યારે ખૂબ વેદના થાય છે. દવગ્ગિ દાવણીયા એટલે દાવનળ સળગાવ્યા હોય. ઘણાં દેષ બુદ્ધિને કારણે બળામાં અગ્નિ મૂકે છે. ઘણા આખા ને આખા વન સળગાવી નાખે છે. વીડ સળગાવે છે. વીડ સળગતાં ઠોરોનાં પેટ પર પાટું પડે છે, તેમાં સર્પાદિ રહેતા હોય તે પણ સળગી બળ્ય છે. અનેક જીવોની હિંસા થાય છે. ઘણાં વેર-ઝેર અને બઝાડી મારવાના સ્વભાવને કારણે કટુમ્મમાં-સમાજમાં-ઘરઘરમાં-ભાઈ ભાઈ વચ્ચે-સાસુ વહુ વચ્ચે, દેરાણી-જેઠાણી વચ્ચે ઝગડા થાય એવા વચનો બોલે છે. એક બીજા સારી રીતે રહેતાં હોય તે ન ભેઈ શકે, એટલે એમના જીવનમાં દવ કેમ લાગે તે રીતે પ્રયત્ન કરે.

એક બીજાના પ્રેમમાં વિક્ષેપ પડાવવો તે પણ દવ લગાડયો કહેવાય. કેટલાક માણસોના સ્વભાવ કાતર જેવા હોય છે.

“આ કાતર કલેશી નારી છે, અંદરમાં વિરોધ કરનારી છે,
હોય ભેગા જીદા કરનારી છે, સુણુ દરજીડા ! ગજકાતર ને સોયદોરાની વાત કહું.”

કાતર અને સોય એક ગજવેલની બે ચીજ છે. પણ કાતરનું કામ કાપવાનું છે અને સોયનું કામ સાંધવાનું છે. એમ ઘણા માણસોના સ્વભાવ કાતર જેવા હોય છે. એક બીજાના મનને ખાટા કરી નાખે છે. ભેગાને જીદા પાડે છે. અને કેટલાંકનો સ્વભાવ

સોય જેવો હોય છે. દિલમાં તીરાડ પડી હોય તો તે સાંધી દે છે. સદ્ભાવના કેળવવાનું શીખવે છે, જેને સૌની સાથે આનંદથી રહેતાં શીખવું હોય તેણે જીવનમાં સહનશીલતા કેળવવી જોઈએ.

ત્રણસો વર્ષ પૂર્વેની એક વાત છે. એક પ્રધાનનું કુટુંબ હજાર માણસોનું હતું. પણ તે બધામાં સંપ જૂઠા જ હતો. સંયુક્ત કુટુંબમાં રહેવાના અનેક ફાયદા છે. પણ માણસોને રહેતા આવડે તો જ તે વ્યવસ્થા ટકી શકે. સંપ રાખવો હોય તો સામા માણસનાં વિચારોને આદર આપતાં શીખવું જોઈએ. સામી વ્યક્તિ ખોટી હોય તો તેને પ્રેમથી સમજાવી તેના હૃદયને જીતવું જોઈએ. સંસારમાં શાંતિ સ્થાપવાની આ એક ચાવી છે. પેલા પ્રધાન પણ જૂઠા વિચારશીલ અને શાણા હતાં. કુટુંબના એક એક સભ્યે કેવી રીતે રહેવું જોઈએ તેણે તે દરેકને શીખવ્યું હતું. તેમના સંપની સુવાસ ચોમેર ફેલાવા લાગી. આ વાત જાપાનનાં સમ્રાટના કાને આવી. તે રાજા આ પ્રધાનને ત્યાં આવ્યા. તે વખતે પ્રધાન બિમાર હતાં. રાજાએ કુતુહલથી પ્રધાનને પૂછ્યું, “આપનું આવડું મોટું કુટુંબ એક લાકડીએ કેવી રીતે ચાલે છે? આપના સંપનું કારણ શું છે?” આ સાંભળી પ્રધાને પોતાના યૌવ પાસે કાગળ પેન માંગ્યા. અને કાગળમાં સહનશીલતા-સહનશીલતા-સહનશીલતા એમ ત્રણ વાર લખ્યું.

ગમ ખાતાં શીખો. આજે ઘેરઘેર વેરઝેર અને કલેશ દેખાય છે. કારણ સહનશીલતાનો અભાવ છે. જરાક વિપરીત વાતાવરણ થાય એટલે તરત ક્રોધ-આવેશ આવી જાય છે અને એ આવેશમાં વિવેક પણ જૂલી જાય છે. ભગવાન કહે છે કે કોઈપણ સાથે તારે અણબનાવ કે મનઃકળ ધ્યુ હોય તો તેની ક્ષમા માગી લે.

ભગવાન કહે છે કે કોઈને કારણે સાધુ અથવા સાધ્વીને કદાચિત્ અરસપરસ કલેશ થયો હોય તો તેને શાંત કરી દેવો. માંહોમાંહી ખમત ખામણા કરવા. ખમાવ્યા વિના કોઈપણ કાર્ય કરવું નહીં. સામી વ્યક્તિને ખમાવતાં તે આદર આપે કે ન આપે, તે ઉભા થાય કે ન થાય, વંદન કરે કે ન કરે, સાથે આહારાદિ કરે કે ન કરે, તે સાથે રહે કે ન રહે, તે ખમાવે કે ન ખમાવે પણ આત્મહિત ઇચ્છનાર સાધુએ હૃદયપૂર્વક ક્ષમાપનાને કરવી. જે ખમાવે છે તે આશંક છે અને જે નથી ખમાવતો તે વિરાધક છે. ક્ષમાપનાનું આટલું બધું મહત્ત્વ શા માટે આપ્યું હશે? કારણ કે ભગવાને કહ્યું છે કે ઉપશમ એ જ ચારિત્રનો સાર છે. માટે જેમ બને તેમ કોપાદિ કષાયથી દૂર રહો.

“કામ ને ક્રોધના લોભના કાફલા, યાજ્ઞ નાંખી પડ્યા આડી વાટે,
લાલપીળા બતાવી મને છેતરે, ઠેલતાં જીવનને અશુભ પાટે,
કનક ને કામિની રૂપરંગ નામની, મોહ જળે ફસી જીવન ખાડે,
કલાન્ત હું જ્ઞાન્ત હું લેશ ગમ ના પડે, નાથ પોકારું હું નામ તારું.”

કોધ-માન-માયા-લોભ-મોહ અનાદિ કાળથી જીવનમાં ચાલું નાથી પડેયા છે. જીવને અશુભ માર્ગે લઈ જાય છે. જીવનને ખાડું જેર બનાવે છે. આનાથી બચવું હોય તો વીતરાજ માર્ગે આવો.

જીવનમાંથી વિષય અને કષાય જાય તો ઉચ્ચ જીવન બને. તીવ્ર કષાયથી તીવ્ર કર્મ બંધ થાય છે.

કષાય કરવાથી જીવન પસ્તી જેવું સસ્તું બની જાય છે. ક્ષમાના એક ગુણને જીવનમાં વિકસાવો તો અનેક ગુણો ખેંચાઈ આવશે. અને આત્મા ઠરીને હીમ જેવો બની જશે. અનાદિનો અવળો સ્વભાવ મુધારવો તે આપણા હાથમાં છે. કોઈના જીવનમાં આગ લગાડવામાં તમે નિમિત્ત ન બનશો.

સરહદતલાગપરિસોસણિઆ = સરોવર, દ્રહકુંડ, તળાવ આદિ ઉલ્લેચાવવા તે કર્મહાન છે અને અસહજીણ પોસણિયા = ઢોર, ગુલામ આદિને ઉછેરીને વેચવા, વેશ્યાના કામને ઉત્તેજન આપવું, શિકારી કુતરા પાળવા, બીલાડી પાળવી. આવા વ્યાપારોમાં હિંસા ઘણી થાય છે. તેથી માનવ સમાજના શ્રેય માટે આત્માનું અહિત કરનાર આવા હિંસક વ્યાપારોનો નિષેધ કરવાનું કહ્યું છે. આર્થિક લાભ વધારે થતો હોવાથી આવા ધંધા તરફ શ્રાવકો પોતાના શ્રાવકપણાને ગુમાવી બેસે છે, પણ જો સમજે તો આવા ધંધાને ત્યાગ કરવામાં જીવનનું શ્રેય છે. સાચો શ્રાવક પંઢર કર્મહાનનો વ્યાપાર તો ન જ કરે. પરંતુ પંઢર કર્મહાનથી બનેલી વસ્તુનો ઉપયોગ પણ પ્રાયઃ ન કરે. કોઈપણ વસ્તુનો ઉપયોગ કરતાં પહેલાં વિચારો કે આ વસ્તુ અસ્પાર્શથી બનેલી છે કે મહાસ્પાર્શથી બનેલી છે !

સાતમા વ્રતમાં જેઓ નથી આવી શકતા તેઓ પંચ આજીવ્રતનું પાલન પણ કરી શકતા નથી. કારણ કે અમર્યાદિત ઈચ્છાવાળાઓ પોતાની ઈચ્છા સંતોષવા હિંસા, અસત્ય આદિનો આશ્રય લેવો પડે છે. હવે આઠમા વ્રતનું સ્વરૂપ અવસરે સમજાવશે.

વ્યાખ્યાન નં. ૮૫

આસો વદ ૬ ને રવિવાર તા. ૧૦-૧૧-૭૧

અનંતરાની પરમાત્માએ સિદ્ધાંત દ્વારા સમજાવ્યા છે. સિદ્ધાંત એટલે ત્રણે કાળે સિદ્ધ થયેલી વસ્તુ. અહીં નિષધક્રુમારનો અધિકાર ચાલે છે. તેમાં બાર વ્રતનું સ્વરૂપ

સમજાવાય છે. ગૃહસ્થાશ્રમમાં સંયમમય જીવન જીવવા માટે ભગવાને ખાર વ્રતનું કથન કર્યું છે. આઠમું વ્રત અનર્થાદંડનું છે. જીવ ચાર પ્રકારે અનર્થથી દંડાય છે.

“ચઉવિવહે અનર્થા દંડે, પન્નતે તં જહા-અવજઝાણા ચરિયં, પરમાયા ચરિયં, હિંસપયાણં, પાવકમ્મે વચ્ચેસં.” અવજઝાણા ચરિયં એટલે ખરાબ ધ્યાન કરવું તે અનર્થાદંડ છે. ધ્યાન ચાર પ્રકારના છે. આર્તધ્યાન, રૌદ્ર ધ્યાન, ધર્મ ધ્યાન અને શુકલ ધ્યાન. તેમાં પહેલા બે અશુભ ધ્યાન છે અને પછીના બે શુભ ધ્યાન છે.

કર્મના ઉદય પ્રમાણે સંયોગો પ્રાપ્ત થાય છે. પણ તેમાં ઇષ્ટ સંયોગ અને અનિષ્ટ વિયોગનું ચિંતન કરવું તે આર્તધ્યાન છે. જેની દષ્ટિ શુભ પ્રાપ્તિ તરફ છે તેને સંયોગો બહુ મુઝરી શકતા નથી. જ્ઞાની પુરૂષોના શુભોને તમારા જીવનમાં ઉતારવા હોય તો તેમનાં જીવન ચરિત્રોનું સુક્ષ્મ નિરીક્ષણ કરો. ધીમે ધીમે પણ તેમનું અનુકરણ કરો. તેમનાં સમાગમમાં રહો. તેમના ચરણોમાં આજોટો. ચારિત્રમાં ડૂબકી મારવાથી, તેમાં નિમગ્ન બનવાથી શુભ પ્રાપ્ત થાય છે અને દોષો દૂર જાય છે. દરેકનાં જીવનમાંથી શુભ લેતાં શીખાય તો અનર્થાદંડથી બચાય. જે નિંદા, ઈર્ષ્યા-દ્વેષ, ચાડી-ચુગલ્લી આવા દુર્ગુણો આત્મામાં પ્રવેશ કરશે તો જીવન અર્થ વિનાનું બની જશે. ચપરાશીને દરવાજામાં ઉભો રાખવામાં આવે છે. તે શેઠના સ્વજન, મિત્ર, આહતિયા આદિને ઘરમાં આવવા દે છે. અને ચોર-હુંટારા કે ભવાલીને પગ ઉપરથી પારખી જાય છે. તેને અંદર ધૂસવા દેતો નથી. જ્ઞાની પુરૂષો કહે છે, તમે તમારા દરવાજા બંધો. આત્મ-મહેલની અંદર સુંદર શુભોને આવવા દો, અને દુર્ગુણોને દૂર હટાવો. ખરાબ વિચારોને હૃદયમાં સ્થાન ન આપો. સુપડું શું કામ કરે છે તે ખબર છે? સુપડા વડે સોવાથી ખરાબ તત્વ બહાર નીકળી જાય છે અને સાર તત્વ તેમાં રહી જાય છે. તમે તમારા જીવનમાં શેનો સંબંધ કરો છો? મનરૂપી બેગમાં શું ભરો છો? જેની સાથે તમારે કાંઈ સંબંધ નથી, જેની આજીવિકા તમારે પૂરવી પડતી નથી તેની પંચાતમાં તો નથી પડતાને?

ઘડીયાળમાં કચરો ભરાય તો અટકી પડે છે. મશીન ખરાબર કામ આવતું નથી. તેમ મનરૂપી મશીનમાં કચરો ભરાય તો તે પણ અટકી પડે છે. ભગવાને ઠાણાંગ સૂત્રમાં કેવળજ્ઞાનને આવતું અટકાવનાર સાત વિકારો છે એમ કહ્યું છે. જ્યાં સ્વના વિચારો હોય ત્યાં પરનાં વિચારોને સ્થાન ન હોય અને પરનાં વિચારો હોય ત્યાં સ્વના વિચારોને સ્થાન ન હોય. જ્યારે ધર્મધ્યાન હોય ત્યારે આર્તધ્યાન ન હોય. અને આર્તધ્યાન હોય ત્યારે ધર્મધ્યાન ન હોય. એકી સાથે બે વિચારો રહી શકતા નથી. તમારું ધ્યાન કયું છે તે તપાસો. ખૂબ પુણ્યનો જઝગો એકઠો થાય ત્યારે મન મળે છે. એ મન દ્વારા કેવો વ્યાપાર થાય છે? સ્વ સ્વભાવમાં આત્માને સ્થિર કરનાર મન છે. સંજી જીવો જ મોક્ષગામી બને છે. મનથી સુંદર વિચારધારા ચાલે છે. શરીર કરતાં કિંમતી જીવ છે. જીવ કરતાં કિંમતી

નાક છે. નાક કરતાં કિંમતી આંખ છે. આંખ કરતાં કિંમતી કાન છે. અને કાન કરતાં કિંમતી મન છે. એ મન આપણને પ્રાપ્ત થયું છે તો મનને સ્વભાવમાં કેન્દ્રિત કરી સ્વમાં જ સ્થાપવું જોઈએ. જો મન સ્થિર અને તો ઘણા કાળમાં નથી થઈ શક્યું એવું કાર્ય થોડા કાળમાં પૂર્ણ થાય. રૂપિયાનો હિસાબ મેળવતાં ધ્યાન બેધ્યાન થાય છે? 'ના'. તો ધર્મમાં મન કેમ સ્થિર થતું નથી? મોક્ષ પ્રાપ્તિ માટે દૃષ્ટિને ખૂબ સૂક્ષ્મ બનાવવી પડશે. જે કાંટાથી રૂના ઘોઠણા જોખાય તે કાંટાથી મોતી ન જોખાય અને જે કાંટાથી સોનાનો તોલ થાય તે કાંટાથી ભાજનો તોલ ન થાય. બંનેના કાંટા જુદાં જુદાં જોઈએ.

આત્મ સાધકે આત્માની સમય સમયની પરિણતિને જોવી જોઈએ. ભગવાને ઉત્તરાધ્યયનના ૧૦મા અધ્યયનમાં પ્રમાદ નહીં કરવા માટે “સમય” ગોચર! મા પમાયએ” આ પદ ૩૬ વાર કહ્યું છે. સમય એટલે કાળનો અવિભાગ પડી છે. જેના બે વિભાગ ન થાય તેવો નિરંશ-અંશ. આળસુ થઈને બેસી રહેવું તેનું નામ જ પ્રમાદ નથી, પણ આત્મા તરફ ઉપેક્ષા અને પરપદાર્થો તરફ રૂચી તે પણ પ્રમાદનો એક પ્રકાર છે.

મનમાન્યું ન મળે એટલે જીવ ધ્રુવાધ્રુવા થાય છે. નોકર પાસે પાણી માંગવ્યું તેણે ન સાંભળ્યું. બીજી વાર કહ્યું તો પણ ન સાંભળ્યું. હવે ભાઈનો પીતો ઉછળે “ક્યાં મૂઓ છે! પાણી લાવતો નથી.” આવા અપરાધનો પ્રયોગ કરી દે છે. પાણી માંગ્યું ને તરત મળી ગયું તો રાજી થાય. ભાણા પર બેઠા અને પાંચ મિનિટ સુધી રોટલી ન આવી તો ધીરજ રહે? ના. પણ સમભાવ રાખી એટલી વાર નવકાર મંત્ર ગણી લે તો? ભાણું હમણું પીરસાશે. આકુળવ્યાકુળ શા માટે થાય છે? પોષક ક્યો હોય અને પારણાતું મોડું થાય તો શું થાય છે? ક્રોધ થાય ને? તમારા વિચારોને વળાંક આપતાં શીખો. મોડું થયું એમાં શું? ‘મારે તપમાં વૃદ્ધિ થશે.’ આ ખાઉં ખાઉંના યુગમાં પણ એક ખેંદન ઉપવાસ કરી રહ્યા છે. ૧૦૮ ઉપવાસ કરવાના છે. તેમણે તેમની વૃત્તિને અણાહારક સ્વભાવ તરફ વાળી છે. ઉપવાસ કરવા એટલે અણાહારક સ્વભાવની વાનગી આપવી. ખાવું તે મારો સ્વભાવ નથી, પણ શરીરનો સંયોગ છે, એટલે આહાર લેવો પડે છે. કર્મનો નાશ થાય તો શરીરનો નાશ થાય અને શરીર ન હોય તો આહાર ન લેવો પડે તપસા નિઃજરા ચ તપથી કર્મની લેખડો ઉડી જાય છે. પણ જે શરીરને જ સર્વસ્વ સંમજનારા છે, તેની વૃત્તિ શરીરમાં-શરીરનાં માનપાનમાં રમતી હોય છે. ઈન્દ્રિયના ગુલામને નજીવા પ્રસંગમાં પણ ઈર્ષા થાય છે. એકને ખાવા માટે દુધપાક-આપ્યો અને બીજાને રોટલો અને છાશ આપ્યાં, તો રોટલાવાળો દુધપાકવાળાની ઈર્ષા કરશે, પણ જો વૃત્તિને સ્વ તરફ વાળી હોય તો દુઃખ નહીં થરે.

દૃષ્ટિના સંયોગની ઈચ્છા કરવી તે પણ આત્મધ્યાન છે. આ દિકરો મને ખુબજ ગમે છે, તે મારી સાથે જ જામે, મારા ભેગો જ સુવે, કોણ બાણે પૂર્વ ભવનો શું સંબંધ

હશે ? આમ ઈષ્ટ સંયોગમાં આસક્ત થનાર કર્મ બંધ છે. અને આ લોકો મને દીઠાય ગમતાં નથી એમ થાય તે પણ કર્મ બંધનું કારણ છે.

રાગોય દોસો વિય કમ્મ વીયં, કમ્મં ચ મોહં પમવં વચન્તિ ।

કમ્મં ચ જાહ મરણસ્સ મૂલં, દુવ્વજ્જ ચ જાહ મરણં વચન્તિ. ॥ ઉ. અ. ૩૨
રાગ અને દ્વેષ એ એ કર્મ બંધનના મૂળ છે.

આનંદ આવે તેવું લોજન મળે તો રાગ થાય અને બાહ્ય દીની ઇચ્છા હતી ને બહુ મળ્યું તો ભાણું પછાડે અને જાવ, નથી ખાવું, આ દ્વેષ છે. “સમો ચ જો તેસુ સ વીયરગો.” મનોરૂ અને અમનોરૂ ભાવોને કાઢી નાંખે તે વીતરાગતાને પ્રાપ્ત કરી શકે. પદાર્થને જોવામાં કર્મ બંધ થતો નથી. જ્યાં નજર કરીએ ત્યાં રૂપ દેખાય છે. સાંભળીએ ત્યાં શબ્દ કાને પડે છે. ઈન્દ્રિયો પર સીલ દેવાતા નથી. પણ મનોરૂ અમનોરૂ ભાવ ન કરે તો પદાર્થ બંધનું કારણ બનશે નહિ. કેવળી લોકલોકના ભાવોને દેખે છે. જો જોવા-માત્રથી કર્મ બંધ થતો હોય તો તેમને વધારે કર્મ બંધાય માટે કર્મબંધનું કારણ રાગ દ્વેષ છે તે નક્કી કરો. અને તે ભાવોથી જેમ અને તેમ હું વિરક્ત રહું એવો નિર્ણય કરો. રાગદ્વેષ જીવનમાં યુગ વિકૃતિ આણી છે. એ ખતરનાક દુશ્મન છે.

“રાગદ્વેષ અજ્ઞાન એ મુખ્ય કર્મની ત્રય,
થાય નિવૃત્તિ તેહથી, એ જ મોક્ષનો પંથ.

રાગદ્વેષ અને અજ્ઞાન એ ખરા દુશ્મન છે. કોઈ તમારા પૈસા હુંટી જાય, તમારા શરીરને નુકસાન કરે, તમારા નામને બગાડે અથવા તમારી કીર્તિ પર કુચડો ફેરવે તેને તમે દુશ્મન માનો છો, પણ સદ્ગુણને હુંટી જનાર કથાયો, દુશ્મન લાગે છે ? કોષ આવી ક્ષમા ગુણને હુંટી જાય છે. માન આવી કોમળતાને, માયા આવી સરળતાને હુંટી જાય છે, લોક આવી સંતોષ ગુણને હુંટી જાય છે, તેની સામે જીવ જોતો પણ નથી. કોઈ ખીસામાં હાથ નાંખી સોની નોટ ઉપાડે તો એ તમારો લગાવી દેયો છો. પણ આત્મિક ધન હુંટનાર તરફ ઉપેક્ષા સેવો છો ! પૈસાની કદર છે, પણ આત્મિક ધનની કદર નથી.

બજારમાં એકથી દસગણા ભાવ બેલાતા હોય, કમાણી કરવાની ખરી મોસમ હોય તે વખતે ઓફીસે જતાં રસ્તામાં મિત્ર મળે અને તમને કહે, “મિત્ર ચાલ ! આજે એક સુંદર ફિલ્મ જોવા જવાનું છે. હું ટીકીટ પણ લઈ આણ્યો છું. તારે ચોક્કસ આવવું જ પડશે. આ ટાઇમે તમે શું કરો ? અત્યારે મને રૂકાવટ પાલવે તેમ નથી, અપાટાબંધ ઓફીસે પહોંચવાનું છે. આજે હું તારી સાથે કોઈ પણ રીતે આવી શકું તેમ નથી. પૈસાની ધૂનમાં મોજ-શોખ વગેરે બધું ભુલાઈ જાય છે. આવી ધૂન જ્યારે ધર્મની લાગશે ત્યારે આત્મા દીપી ઉઠશે. આ ધર્મની કમાણી કરવાની મોસમ છે. પરભાવ તરફથી દૃષ્ટિ ઉઠાવી લઇ સ્વાધ્યાય કરો, ધ્યાન કરો, વાંચન કરો અને આત્મવત્તવને પામો.

શાક લેવા જતા હો ત્યારે થોડો ટાઈમ બગાડો તો ચાલે, પણ કમાણીની વાત હોય ત્યાં પ્રમાદ ન પાલવે. ધર્મપ્રવૃત્તિમાં તમને કમાણી દેખાય છે કે નહીં? ધર્મથી કર્મની લેખડો ઉઠી જાય છે. અણપેહાનો અણખોળ ઘણું કામ કરે છે. અણપેહા ચાર પ્રકારની છે. (૧) એગચ્યાણપેહા (૨) અણિચ્યાણપેહા (૩) અસરણાણપેહા (૪) સંસારાણપેહા. આ ચાર અણપેહા પર વિચારણા ચલાવો. આત્મા એકલો આન્યો છે. એકલો જવાનો છે. શરીરમાં રોગ આવે તો કોઈ લઈ શકે નહીં. તેમ હું પણ કોઈના રોગને લઈ શકું નહીં. જે કર્મનો કર્તા છે તે જ લોકતા છે.

કર્મને નહિ શરમ આવે, હોય લલે તું બણેલો,
ગુરુતું ક્યું ગુરુ લોગવે, ચેલાનું લોગવે ચેલો,
કરમનો રે કોયડો અલખેલો.....કરમનો..... (૨)

આપના કરેલાં કર્મ આપ લોગવે છે. દીકરાના કરેલાં દીકરો લોગવે છે. ગુરૂના કરેલાં ગુરુ લોગવે છે, અને શિષ્યના કરેલાં શિષ્ય લોગવે છે. આ વાતમાં જરાય ગરબડ નથી. તમે કર્મ કોને માટે કરો છો? કર્મમાં તાદાત્મ્યપણું કેળવ્યું છે? થોડી કમાણી થાય તો અભિમાન કરે કે હું કમાણો, મારી આવડતે આ મળ્યું છે અને ખોટ જાય તો વેપારીના પાપે મારે આ સહન કરવું પડ્યું તેમ ભાલે. અભિમાન મૂકી દે. બીજાનો દોષ કાઢ મા. તારા જ કરેલાં તારે લમણે ઝીંકાવાના છે. જીવનમાં ધર્મનું મહાત્મ્ય લાવો. ધર્મ તમારું રક્ષણ કરશે.

મોટરમાં સુઝારી કરતાં એકસીડન્ટ થાય અને બચી જાવ તો શું કહો? ધર્મને પ્રતાપે અમે બચી ગયાં પણ જૈરીનાં પ્રતાપે ધન-વેપાર કે સુડીના પ્રતાપે બચ્યા તેમ કોઈ કહે ખરા? ના....આ ઉપરથી તમને નથી સમજતું કે તમારું રક્ષણ કરનાર ધર્મ છે! ખરેખર આ વાત હૃદયને સ્પર્શતી હોયતો આત્મધ્યાનનાં પરિણામોમાંથી સુક્ત બનો.

વેદના વખતે આકુળતા વ્યાકુળતા થાય છે. દર્દ આવે ત્યારે વિચારો કે મારા કરતાં ઘણાને ઘણું દર્દ આવે છે. હું તો ઘણો ભાગ્યશાળી છું કે મને લાયકર વેદના નથી. પણ જીવનો એવો સ્વભાવ છે કે પોતાના થોડાક દર્દને ઘણું મહત્વ આપી દે છે અને બીજાનાં ભાગંદર જેવા રોગને ફાડકી તુલ્ય માને છે. દર્દ આવે તે ફળ આપી ચાલ્યું જાય છે. જેમ એરોપ્લેન નીકળ્યું, થોડીવાર અવાજ લાગ્યો, ચાલ્યું ગયું અને પૂર્વવત્ શાંતિ થઈ ગઈ તેમ દરેક વિપરીત પરિસ્થિતિ વખતે વિચારો કે આ સંયોગ મને જગાડવા માટે આવ્યા છે. હું બિના સુખની કિંમત સમજતી નથી. ગુલાખને પ્રાપ્ત કરવું હોય તો કાંટા પાસે જવું પડે છે. કમળ કાઢવમાં ઉગે છે તેમ સુખ રૂપી કમળ પણ દુઃખના કાઢવમાં ઉગે છે. દુઃખથી જીવનમાં નવો રસ આવે છે. બીજાના દુઃખ તરફ સહાનુભૂતિ જાગે છે અને દુઃખથી

પ્રભુની નજીક થઈ શકાય છે. જ્યારે તમારા શ્રીમતી ઉના ઉના કુલકા જમાડતી હોય ત્યારે ઇશ્વર યાદ આવે કે તમારી સામે થઈ જાય ? તમારી એક એક વાતને કાપી નાખી જ્યારે તે આડી ચાલે ત્યારે ઇશ્વર યાદ આવે ! જ્યારે પુત્ર અનુકુળ હોય, તમારી સેવા કરતો હોય ત્યારે સંસાર અસાર લાગે ?

જનમાં ગયા હો અને વિવિધ વાનગીઓ આરોગતા હો, ત્યારે ઇશ્વરને યાદ કરો કે શરીરમાં ખૂબ તાવ ચડે ત્યારે યાદ કરો ? જ્યાં એકલું સુખ છે ત્યાં વિરતીરૂપ ધર્મ નથી. જ્યારે ભુગલિયાનો કાળ પ્રવર્તતો હોય-કલ્પવૃક્ષના મુખે મળતાં હોય ત્યારે ધર્મ નથી. તેમ દેવભૂમિમાં પણ વૈભવ અને સુખનો પ્રવાહ છે, એટલે ત્યાં ધર્મ નથી. કેવોને સમકિત હોવા છતાં એક નવકારથી તપ પણ કરી શકતા નથી. તેમ એકલું દુઃખ હોય ત્યાં ધર્મ નથી. જેમકે એકેન્દ્રિયપણું. એકેન્દ્રિયમાં તો સમકિત પણ નથી. જ્ઞાનીપુરુષો કહે છે કે તમારા જીવનના અંતરિક્ષમાં દુઃખની કાળી ઘટાઓ ઘેરાય ત્યારે શાંતિ રાખો. શાંતિ રાખશો તો કોઈ વાર સુખનો પ્રકાશ પણ તમને મળશે. સુખ અને દુઃખ એક ડાળના બે ફળ છે.

આજ આનંદ તો કાલ વિષાદ છે, એમ સંસારનું ચક્ર ચાલે,
સરખી સ્થિતિ રહી ના કદી કોઈની, કોઈ કરમાય તો કોઈ ફાલે,
જીવન છે ત્યાં સુધી કર્મ પ્રારબ્ધનાં, સહન કરવા પડે ખાંડ ખાઈ,
સુખ ને દુઃખના દંડ તંતુ વડે, જીવન આદર બધાંની વણાઈ.

સુખ અને દુઃખ જીવનચાલરનાં તાણાવાણા છે. કર્મના પરિપાક સહન કરવાં જ પડે છે. જીવનની ધારા એકસરખી સદૈવ રહેતી નથી. ક્યારેક સમ હોય તો ક્યારેક વિષમ હોય. જીવનમાં ક્યારેક વસંત હોય તો ક્યારેક યાનખર પણ હોય. ક્યારેક નિરાગી કાયા હોય તો ક્યારેક હૃદયી ઘેરાયેલી હોય. દેહ છે ત્યાં સુધી હૃદ તો આવવાના. શરદી થઈ ગઈ અને તાવ આવ્યો તો તાવને ઉતારવાની કોશીશ ન કરો. તાવ શરદીને પકવી દે છે. શરદીનો ત્રણ દિવસ ભાર રહે પછી મટી જાય. પૂર્વે હિંસા કરી છે એટલે હૃદ આવે છે. હવે હૃદ ન ભેંધતાં હોય તો જીવોની હયા પાળો, અશુભ પ્રવૃત્તિમાંથી શુભ પ્રવૃત્તિમાં આવો. હૃદ આવે તેને શાંતિથી વેદો.

જ્ઞાની તથા અજ્ઞાની બંનેને કર્મ તો ઉદયમાં આવે છે. કર્મ કોઈની શરમ રાખતા નથી. ભગવાન મહાવીર સ્વામીને પણ છ મહીના સુધી લોહીખંડવાડો રહ્યો આપણે તો પામર જીવો છીએ. તો કર્મ ઉદયમાં આવે તેમાં શું નવાઈ છે ? જ્ઞાની પુરુષોને જ્યારે કર્મ ઉદયમાન થાય ત્યારે પણ જ્ઞાનમાં જ રમે છે. પરંતુ આત્મધ્યાન ધરતા નથી અને અજ્ઞાની જીવ ભુનાં કર્મ વેડતો જાય અને આત્મધ્યાન કરી નવાં કર્મ ખાંધતો જાય.

હૃદને શાંતિથી વેદવા એજ તપ છે, એજ સાધના છે અને તેમાં જ ખરી પરીક્ષા

થાય છે. કર્મને જીવનમાં કેટલો પચાવ્યો છે તે ખાટલે પડે ત્યારે ખબર પડે. આત્મા અને દેહ બિન્ન છે, એમ બોલવું સહેલું છે, પણ જીવનમાં વણવું મુશ્કેલ છે. કર્મનો ઉદય જ્ઞાનનો ઉદય કરાવવા આવે છે. ૨૨ દિવસ પથારીમાં રહેવું પડ્યું તો અનેક બાહ્ય પ્રવૃત્તિમાંથી નિવૃત્તિ મળી એમ સમજી લેઈ વિજ્ઞાન કરવાનો અપૂર્વ અવસર મળ્યો છે એમ માની આત્મામાં ડુબકી મારો. આત્માના શુદ્ધરૂપી રત્નોને પ્રાપ્ત કરવા માટે અહીં આપણું આગમન થયું છે. કોઈ ઝવેરી રત્નો કમાવવા માટે રત્નદીપમાં બળ્ય છે, ત્યાં રહેવા નાની એવી ઝુંપડી બનાવી રહે છે. મરજીવાઓ દરિયામાંથી રત્નો કાઢી શેડને આપે છે. શેડ તે ખરીદી લે છે. એક વખત એ ઝુંપડીને આગ લાગી. ઝવેરી રત્નો લઈ પોતાને દેશ ચાલ્યો બળ્ય છે અને ત્યાં કિંમતી રત્નોનો વેપાર કરી સુખી થાય છે. તેવી જ રીતે આ આત્મા એ ઝવેરી છે. મનુષ્ય ભવરૂપી રત્નદીપ છે. જ્ઞાન-દર્શન ચારિત્રરૂપી રત્નો છે અને કાયા એ કામચલાઉ ઝુંપડી છે. આ ઝુંપડીને તુકસાન થાય એટલે કે દેહમાં દહીં આવે અથવા મરણરૂપી આગ લાગે તેથી આત્માને શું? તેને તો રત્નોત્તું રક્ષણ કરવાનું. વખત આવે રત્નોને લઈ ચાલતી પકડવાની. ખબરો પાસે છે એટલે જ્યાં જશે ત્યાં સુખી અને સમૃદ્ધ બની શકાશે.

કર્મ છે તો શરીર છે અને શરીર છે તો દહીં છે. શરીર ધારણ ન કરવા પડે તેવું કરો તો દહીં નહિ આવે. રાત્ર વખતે આકુળતા વ્યાકુળતા, રોગ જલ્દી મટે એવી ચિંતવણા કરવી તે આત્મધ્યાન છે. અને નિયાણું કરવું તે પણ આત્મધ્યાન છે. નિયાણું કરવું એટલે લાખ રૂાના હીરાને કોડીમાં વેચવો.

આત્મધ્યાનથી જે મુક્ત થાય તે અનર્થદંડનો ત્યાગ કરી શકે.

આઠમા વ્રતનું વિશેષ સ્વરૂપ અવસરે કહેવાશે.

ઔપચાર્ય નં ૮૬

આસો વદ ૮ સોમવાર તા. ૧૧-૧૦-૭૧

અનંતજ્ઞાની ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ લખ્ય જીવોને સિદ્ધાંત દ્વારા સમજાવ્યા. સિદ્ધાંત એટલે ત્રણે કાળે સિદ્ધ થયેલ વસ્તુ.

ભગવાન નેમનાથ નિવસકુમારને વ્રતોની સમજૂતી આપે છે. વ્રત-પ્રત્યાખ્યાનથી આત્મવ

અટકે છે. જ્યાં સુધી આસવનો નિરોધ ન થાય ત્યાં સુધી કર્મ આવ્યા કરે છે. કર્મ આવવાનું કારણ વિભાવભાવ છે. કર્મ એની મેળે ચોટતું નથી. આપણે વિભાવ-ભાવ કરીએ છીએ એટલે કર્મ ચોટે છે. પરિણામે કર્મ બંધ થાય છે. બે જણા શાક સુધારવા બેઠા હોય પણ બંનેને સરખો કર્મબંધ થતો નથી.

તિવ્ર મંદ જ્ઞાતાજ્ઞાત ભાવવીર્યાદિકરણ વિશેષેભ્યસ્ય દ્વિશેષઃ (તત્ત્વાર્થસૂત્ર)

તીવ્ર પરિણામ, મંદ પરિણામ, જાણતા અજાણતા, શક્તિ અશક્તિ, સાધન વગેરે વિશિષ્ટ-જેવાં જેવાં કારણો અપાય તેવાં તેવાં ગાઢ-ચીકણાં કે મંદ-લુખા કર્મનાં બંધ થાય છે.

બે જણા ચોળી સુધારે. તેમાં એક કહે, મેં કેવી સરસ સુધારી? ઝીણી ઝીણી જાણે મશીનથી ઉતારેલી હોય તેવી લાગે છે. જ્યારે બીજો કહે, આ પાપી પેટને માટે અસંખ્ય જીવોનો કચ્ચરઘણ કાઢવો પડે છે. આમાંથી ક્યારે છુટીશ! શાક પર છરી બંને ચલાવે છે પણ બંનેના પરિણામમાં કેટલો ફેર છે? એક જુઠું બોલે અને કહે કે આનાવિના ચાલે જ નહિં. સરકારની આંખો આંજવાં જોઈએ. જુઠું ન બોલીએ તો પૈસા કમાવાય નહીં. જ્યારે બીજો કહે, જુઠું બોલવા જેવું નથી પણ બોલવું પડે છે. કપાયના તીવ્ર પરિણામે ચીકણો બંધ થાય છે અને મંદ પરિણામે રૂક્ષ બંધ થાય છે. એક માણસ જાણી જોઈને વાંદા, કીડી-મંકોડા પર પગ મૂકે છે જ્યારે બીજા માણસથી અજાણતા પગ આવી જાય તો તેને પશ્ચાતાપ થાય છે. તેનાથી બંધમાં પણ ફેર પડી જાય છે. જેનામાં શક્તિ વધારે હોય તે વધારે કામ કરે અને અશક્ત ઓછું કામ કરે. એમ કર્મબંધ તીવ્ર કે મંદ પડે તે અધિકરણ એટલે સાધન પર પણ આધાર રાખે છે. આ બધી વિશેષતાથી કર્મબંધમાં પણ વિશેષતા આવે છે. પાપમાં બેઠા છો, એટલે પાપ કરવું પડે છે. પણ તમારા પરિણામમાં તીવ્રતા ન લાવો. ઘણું નિર્થક રીતે આરંભાદિ કાર્યોમાં ફુદી પડે છે. ઘણી બહેનો કહે-મને ઠાળા આપતા ખૂબ સરસ આવડે છે. મારા હાથે આથેલું અથાણું બાર મહિના સુધી બગડે જ નહીં. તમારે કોઈને કરાવવું હોય તો મને ચોક્કસ બોલાવજો. કર્મ, જેના પરિણામથી બંધાયા હશે તેવા ઉદ્યમાં આવશે. માટે બંધ વખતે ચેતવાની ખૂબ જરૂર છે. કર્મ તમારા ભણતરની પણ શરમ નહીં રાખે. ઋષભદેવ લગવાનને કર્મને કારણે બાર મહિના સુધી આહારપાણી ન મળ્યાં. મહાવીર પ્રભુના કાનમાં ખીસા ભોંકાયા ઝાંઝરીયા મુનિના મસ્તકે તલવાર પડી, અને મહાબલ મુનિને ફરતી આગ ચાંપવામાં આવી. છેલ્લો ભવ ચરમ શરીરી છતાં મહાપુરુષોનો કર્મ કેવો પીછો પકડયો હતો!

સમતા રાખવી એ જ ધર્મ છે. મમતા જાય અને સમતા જીવનમાં આવે તો સંસાર ટુંકો થઈ જાય. અજ્ઞાની યુવાન મમતાને કારણે સ્ત્રીનું ઉપરાણું લે. અને માતાને સંભળાવે કે તમારે મારી વાઈફને એક શબ્દ પણ કહેવાનો નથી. જો ગરબડ કરશે તો અમે જુદાં થઈ જઈશું અને તમને આજીવિકા પણ નહિ મોકલું.” માએ દિકરાને કેટલા

પ્રેમથી કેટલું કષ્ટ સહન કરીને મોટો કર્યો ! એ પુત્ર સ્વાર્થ સધાતાં અને રાગતું રમકડું મળી જતાં માત-પિતા પ્રત્યે કેવી રીતે વર્તે છે ? સંસાર કેટલો વિષમ છે, છતાં તને તેના પર કેમ મમતા આવે છે ? મમતા જીવને ભવજનમણ કરાવે છે.

એક દ્રેઘનમાં એક સાધારણ સ્થિતિની બાઈ મુસાફરી કરી રહી છે. તેના મુખ પર ગમગીની છવાયેલી છે. આ દુનિયામાં ઘણા માણસો ગમગીન હોય છે. ઘણા સંગીન હોય છે. અને ઘણા રંગીન હોય છે. મુખ પરથી હૃદયનાં ભાવો બહારી શકાય છે. આ જંહેનના મગજમાં અનેક વિચારોનાં તરંગો ઉઠી રહ્યા છે. મન કેમેય સ્થિર થતું નથી. તેની બાજુમાં બેઠેલા મુસાફરો આટલી બધી ગમગીનીનું કારણ પૂછે છે. જંહેન કહે છે, “મારા પર દુઃખના ડુંગરા તુટી પડ્યા છે. મારી કથની અતિ કઠુણ છે, પણ તમે બધાં મારા તરફ સહાનુભૂતિ દર્શાવો છો તેથી વાત કહે છું. એક નાનકડા ગામમાં શ્રીમંત શેઠને ત્યાં મારા પિતાએ મને પરણાવી. મારા પતિ સુખી અને પ્રેમાળ હતા. ઘરમાં ખાવાપીવાની કંઈ ખોટ નહોતી પણ જિંદગીમાં બધાં દિવસો સરખા જતાં નથી. મારા પતિને રૂમાં મોટી ખોટ ગઈ અને અમારી બહોજલાલી અસ્ત થઈ ગઈ. તે વખતે એ પુત્રીઓ, એક સાસુ અને અમે બે માણસ, એટલે પાંચ માણસનું ગુજરાન કેવી રીતે ચલાવવું એ એક વિકટ પ્રશ્ન થઈ પડ્યો.

“વર્ષ એ મુખ તો વર્ષ એ દુઃખ છે, એમ મુખ દુઃખની ઘટમાળ ફરતી, ઉદય ને અસ્ત તો સંભવે સૂર્યને, હોય રતનાકરે ઓટ-ભરતી. તડકી અને છાંયડી બંધ આવ્યાં કરે, રંક કે રાચને ચડતી પડતી, એક સ્થિતિ રહી ના કદી કોઈને, જોઈ લેજો ભલે સારી ધરતી”.

મુખ દુઃખની ઘટમાળ જીવનમાં આવ્યા જ કરે છે. સૂર્ય પણ ઉદય પામે છે, અને અસ્ત થાય છે. સમુદ્રમાં પણ ભરતી ઓટ આવ્યા કરે છે, તેમ આ જીવનમાં પણ તડકી છાંયડી આવ્યા કરે છે. આવી પડેલી સ્થિતિ નસાવવી જ પડે એમ સમજી હું પારકા કામ કરવા લાગી, પણ કેમેય પુરું થાય નહિં એટલે મારા પતિએ કમાવા માટે મુંબઈ જવાનો વિચાર કર્યો, અમે એ વિચારને અનુમોદન આપ્યું અને સાડાં મુઠુંતું જોઈ તેમને વિદાય આપી. તેઓ મુંબઈ ગયા પછી છ મહિના સુધી પત્રો આવ્યા, તે પછી કાંઈ પત્ર પણ નઆવતાં અને પૈસા મોકલવાના પણ બંધ થયા એટલે અમને એમ થયું કે કદાચ મુરકેલીમાં હશે, તેથી મારી શક્તિ પ્રમાણે કામ કરીને હું કમાવા લાગી અને જેમ તેમ કુટુંબનું પોષણ કરવા લાગી.

તે દરમિયાન અમારી બાજુમાં રહેતા એક ભાઈ મારી પાસે આવ્યા અને મને કહ્યું, “જંહેન ! તમારી સ્થિતિ હું બહુ છું. તમે જરાય મુંઝારો નહી. મારો પૈસો એ તમારોજ છે. જ્યારે

જરૂર પડે ત્યારે મારી પાસે માંગજો” તે ભાઈ મારા તરફ સહાનુભૂતિ બતાવે છે તેમ સમજી હું કોઈકોઈવાર તેમની પાસેથી પૈસા લેતી. એકંદરે સો રૂપિયા લીધા હશે. પણ તે ભાઈના પેટમાં પાપ હશે તે હું જાણી શકી નહોતી એક વખત તે આવ્યા અને મને કહ્યું “હમણાં કેમ રૂપિયા માંગતા નથી, શા માટે લેઈ લાવ રાખો છો ? હું તમને તમારા પતિ જેટલું જ સુખ આપીશ.” આ સાંભળી મારા રૂંવાડા ઉભા થઈ ગયા. આવી મેલી ભાવનાથી શું આ ભાઈ મને મદદ કરતાં હશે ? મારી આમડી પર તેને મોઢ લાગ્યો હશે ? મેં તરત કહી લીધું કે મારે તમારા રૂપિયા નથી જોઈતાં અને તમારી સહાનુભૂતિની પણ જરૂર નથી. તમારા લીધેલા રૂપિયા હું થોડા વખતમાં ભરપાઈ કરી દઈશ પણ મહેરબાની કરી મારા ઘરમાં તમે પગ મૂકશો નહી. હું ગરીબ છું, પણ મારા આરિત્રતું લીલામ કરવાવાળી નથી.”

પરનારીની પ્રીત આરંભે અમૃતની ધારા જેવી મીઠી લાગે. પણ અંતે હળાહળ ઝેરમાં પરિણમનારી છે. કાવાનજમાં વસવું સાડું પણ પરનારીની પ્રીત ખરાબ. પરનારીની પ્રીતમાં લપટાએલા સુરખને શરૂમાં જાણે આંદની રેલાતી હોય એવો આનંદ આનંદ લાગે છે, પણ એ આંદની ચાર દિવસની છે. એની પાછળ તો આત્માને બાળી મુકનાર આગ બેઠી હોય છે. શરૂમાં લલે વાસનાનો વિજય થતો જણાય પણ માનવીના કપાળમાં જન્મારાની હાર જ લખાઈ જાય છે. પરનારીની પ્રીતડીને પંથ શરૂમાં લલે કુલેથી છવાએલો લાગે પણ બીજી પળે તો એ મહાભયાનક શૂળ લોકનારો બની જાય છે. તે બે ઘડીનો આનંદ અગચ્છિત દુઃખને દેનાર બને છે.

દેહની ભૂખ સંતોષવા માટે અગચ્છિત લોગવિલાસો પાછળ આત્મા દોટ મૂકે છે, પણ જેની ભૂખ સંતોષવા ગાંડો બની ભટકે છે તે દેહ તો માટીમાં મળી જવાનો છે. માટે તૃષ્ણા પાછળ ભટકવાનું છોડી દે અને તારા બ્રહ્મસ્વરૂપને જો.

“તુજ પત્ની વિના આ જગમાં જે જે દેખાતી નારી છે,
સમજે તો એ છે જગત્માતા, સમજે તો માતા તારી છે.”

“આંખો પવિત્ર રાખ, સાચું તો જાલ,
ઈશ્વર દેખાશે તને સંતોનો કોલ.”

સમજનન પુરુષે પરનારીને માતા અને જ્ઞેનની દૃષ્ટિથી જોવી જોઈએ. કામ અને ક્રોધરૂપી વંટોળીયા જ મનનાં ઝરણાંને વેરવિખેર કરી નાંખીને જીવનસાગર હોળી નાંખે છે, છતાંય વિચિત્રતા એ છે કે આવેગ સમયે માણસ જ્ઞાન ભૂલે છે ને પોતાના મૂળ દેવત્વને વીસરી જઈ પતનની ખાઈમાં ગબડી પડે છે. મન અને મનની તાંદુરસ્તીને આગ લગાડનાર આ કામ અને ક્રોધના સકંજામાંથી છુટ્યા પછી જ કોઈ પણ માણસ પ્રગતિ કરી શકે છે.

“કમ ને ક્રોધના અગ્નિ ઠાયાં વિના, દિલ્લમહીં શાંતિધારા ન હાયે,
હાય કચરા તણા ઢગ હૃદયમાંહી તો, નાથ જગનો ત્યાંહી કેમ આવે ?”

હૃદયમાં વિષય અને કષાય ભરેલા હોય ત્યાં પરમેશ્વરનો વાસ કેમ થાય ?
પેલી ગરીબ બહેન પોતાની જીવન કથની કહેતાં કહે છે કે પેલો ભાઈ મને બહેન
બહેન કહેતો હતો, મારા પર મમતા ધરાવતો હતો પણ તેનાં હૃદયપટમાં કાળાશ હતી.

બહેની બહેની કહીને બોલાવે, અંતર જુદી આશ,

સુખડાથી તો મીઠું બોલે, કાળજડે કાળાશ....હાં તું વીર વીર પુકાર.

તે ભાઈએ માફે શીલ વૃંટવાના ઘણા પ્રયત્નો કર્યા, પણ કું મધ્યમ રહી. એટલે તે ફાવી
શક્યો નહીં. પરનારીમાં પ્રેમ કરનારા નિશાચરો રાત પડે અને નીકળી પડે છે. જંગલી
પશુ, ચોર અને વ્યભિચારી ત્રણે નિશાચરો છે. પોતાનું કાર્ય સાધવા માટે તેઓને
અંધારું પ્રિય લાગે છે. વિષયાસક્ત જીવો નારકીમાં ઉત્પન્ન થાય અને પરમાધામીઓ
તેમને અગ્નિના ટબમાં બેસાડે છે. અહીં ગરમી થતી હોય તો પાણીના ટબમાં બેસો
છો ને ? પણ ત્યાં તો ધગધગતી અગ્નિનું ટબ હોય છે. નારકીનું વર્ણન સાંભળતાં રૂંવાડા
જિંથા થઈ જાય.

इत्येहिं पाण्हिं य बंधिऊणं, उदरं विकृत्तंति खुराणिणहि

गिण्हिषु बालस्स विहत्तुदेहं, वक्खं चिरं पिट्ठतो उद्धरति ॥२॥ सूय. अ. ५ ઉ. ૨

પરમાધામી નારકીના જીવોનાં હાથ અને પગ બાંધી છરી અને તલવારથી તેનું પેટ
ચીરે છે, તેના શરીરને પકડીને પીઠની આમડી ઉખેડે છે. તેનું મોઢું ખોલી લોઢાના
ગોળા નાંખે છે. નારકીને પાડીને તેના પર શીલા નાખે છે. નારકીના જીવોનાં માથામાં
કાણું પાડે છે. અને દોરડેથી લટકાવે છે. હાથપગ બાંધી દે છે. અને જમણા પડખાની
આમડી ડાબા પડખામાં કાઢે છે. અને ડાબા પડખાની આમડી જમણા પડખે કાઢે છે.
પાપ કરી જીવ મલકાય છે પણ નારકીમાં કેવાં દુઃખો લોગવવાં પડે છે !

સંસાર દુઃખમય છે. પેલી બહેન કેવી હેરાન થઈ રહી છે. બાવા અનેક અનુભવ
કરવા છતાં જીવની અજ્ઞાનતા ફેટલી છે કે સંસારનો પક્ષપાત છુટતો નથી. અને ધર્મનો
પક્ષપાત આવતો નથી. દીકરીને સાસરે મોકલવી હોય ત્યારે કોઈ ભયસ્થાન ન દેખાય,
“દીકરીને પરણાવું ને તે દુઃખી થશે તો ? તેનો પતિ તેને નહીં બોલાવે તો ? સાસુ
માથાભારે મળશે તો ? દીકરીનો પતિ પારકી સ્ત્રીને રાખીને બેઠો હશે તો ?”

બાવા કોઈ વિકલ્પ આવતા નથી, અને દીકરાની વાત આવે ત્યાં પહેલેથી ભય દેખાય.
દીકરા નહીં પાળી શકાય તો ? તપ કરતાં શરીર બગડશે તો ? આમ ધર્મની વાતમાં અનેક
વિકલ્પો સૂતાવશે. સંસારમાં અનેક ઘટનાઓ એવી બને છે, નજરે ભેવા મળે છે, સાંભળવા

મળે છે કે સંસાર તરફ માન ન રહે, છતાં હૈયું એવું કઠોર થઈ જાય છે કે મનમાં એમ થાય કે સંસારમાં એમ જ ચાલે. ” પેલી બહેન કહે છે, “ મારા પતિના ત્રણ ત્રણ વરસથી કાંઈ સમાચાર ન આવ્યા એટલે મારી સાસુ ખૂબ ચિંતા કરવા લાગ્યાં. મેં તેમને આશ્વાસન આપ્યું પણ ધીમે ધીમે આર્થિક સુંઝવણ ખૂબ વધી ગઈ અને મારી પણ ધીરજ ખૂટવા આવી. એટલે સાસુને સમજાવી પતિની તપાસ કરવા હું સુંઝઈ ગઈ. ત્યાં તપાસ કરી તો પતિએ પહેલાંનું રહેઠાણ બદલી નાખ્યું હતું. દરિયા કિનારે ખેતીકમાં રહેવા ગયા હતા. સરનામું લઈ હું ત્યાં પહોંચી. ખેતીકની બહાર પતિના નામનું પાટિયું હતું. એટલે નક્કી કયું કે તેઓ અહીં જ રહેતા હશે. ઘંટડી દબાવી અને સફેદ સુંદર સાડીમાં સજ્જ થયેલી એક બાઈએ ખારણું ખોલ્યું, મને આવકારી અને આવવાનું પ્રયોજન પૂછ્યું. તેને જોતાં મારા મનમાં શંકા ગઈ કે આને રાખીને તો નહીં બેઠા હોય ને ? મેં મારા પતિનું નામ લઈ પૂછ્યું. એ ઘરમાં નથી ? ક્યારે આવશે ? અને આપ કોણ છો ? બાઈએ જવાબ આપ્યો કે હું અને એ ગાઢ મિત્ર છીએ મારા વિના એમને ચાલે જ નહિ તમે એમને ક્યાંથી ઓળખો ? મારા મનને વહેમ પાડો થયો. છતાં હિંમત રાખી મેં કહ્યું. તમે મને સહાયક થશો ? તો હું મારી ઓળખ આપું. ”

પેલી બાઈએ કહ્યું. “ તમે વાત કરો. હું સહાય કરીશ. ” મેં કહ્યું “ હું એમની પરણેતર છું. ત્રણ વર્ષથી ધંધાથે અહીં આવ્યા છે. પણ કાંઈ મોકલતા નથી, સમાચાર પણ આપતા નથી. બે દિકરીઓ અને એક માતા ચારનો નિભાવ મારા માથે છે. આપ તેમના મિત્ર છો તો આ અંગે એમને કાંઈ ન કહો ? ”

આ વાત ચાલતી હતી ત્યાં મારા પતિ આવ્યા અને મને જોતાં અજણયા થઈ કહેવા લાગ્યા. “ તમે કોણ છો ? અહીં કેમ આવ્યા છો ? ”

આ સાંભળતાં મને ખૂબ આઘાત લાગ્યો. મેં કહ્યું “ આપ આ શું બોલી રહ્યા છો ? તમે મારી સાથે લગ્ન પહેલાં જ અખૂટ જીવન સંબંધ અને અખૂટ પ્રેમના કરાર કરેલા. અને આજે તમારી પરણેતરને બૂલી જાય છે ? તેમણે કહ્યું “ અરે ! તું કોઈ ગળેપડુ છે. જા-જીઠ અહીંથી. હું તને ઓળખતો નથી. ” અને....મારા પતિએ મને બહાર ધકેલી મૂકી.

આ સંસારને ઓળખી લેવા જેવો છે. સંસારનું સ્વરૂપ કેવું છે ? નિર્ગુણ માણસ પર ગમે તેટલો ઉપકાર કર્યો હોય પરંતુ એને કરી કિંમત જ ન હોય. એ ઉપકારી પર અપકાર કરતાં પણ અચકાય નહિ. સંસાર આવો છે. સંસાર ખારો છે, પણ તમને ખારો ક્યાં લાગે છે ? જો ખારો લાગે તો સંસાર પ્રત્યે મન ઉઠી જાય, બાઈ કહે છે “ હું રડવા લાગી, બાજુવાળા એક ખંડેને મને પોતાના

ખેલોકમાં બોલાવી આત્માસન આપ્યું અને રડવાનું કારણ પૂછ્યું. મેં સત્ય હકીકત કહી. તે ખેડેને કહ્યું “તમારા પતિ તો રખાત રાખી બેઠા છે. હવે તમને બોલાવે તેમ નથી. કોટે’ બાપ તો તેણે આજીવિકા આપવી પડશે. આ સાંભળી મેં કહ્યું : “અરે પૈસાને માટે, પેટને માટે હું પતિ સામે કોટે’ જઈ ? ના, ના....મારા હાથ સાચુત છે. હું ધંધા કરીશ. મારા નસીબમાં પતિનું સુખ નહીં હોય. મેં પૂર્વે અશુભ કર્મો ક્યાં કર્યો તેથી આજે લોગવવાનાં આવ્યાં છે. અંજના પર પવન કુમાર કેવા આસકૃત હતા, પણ અંતરાય-કર્મને કારણે લગ્ન પહેલાં જ કેવું વાંકું પડી ગયું કે બાર બાર વખતે સુધી તેની સાસુ પણ ન ભોળું ! એમ મેં મારા મનને સમજાવ્યું. અને મારા ગામ જવા માટે પાછી વળી છું, પણ મને ચિંતા થાય છે કે હું મારા સાસુજીને કેવી રીતે સમજાવીશ !”

આ બાઈની વાત સાંભળી સુસાદરેએ કહ્યું : તમે કોટે’ ચડો, પણ તે માની નહિ. બાઈ સમજી હતી એટલે પોતાના કર્મનો દોષ કાઢ્યો અને વિષય સંબંધી રૌદ્ર ધ્યાન ન ધર્યું. જીવનમાં સાથી ઘણા મળે છે, પણ બેવડા નીવડે છે. ભગવાન જેવો સાથી એકેય નથી. બધાં ફરી ભય પણ ઈશ્વર ફરતો નથી. મારાં મારાં કરી જીવ મરી ભય છે, પણ મારાં માન્યાં તે મારાનું કામ કરે છે.

“રૂઢન કરે’ છું ઘણું, સુષુપ્તાર કોઈ નહિ, તારા વિના આંસુ મારાં લુછનાર કોઈ નહિ, કરજે તું માફ ભુલ્યો માફી માંગું ચરણે પડી, મારાં મારાં કરી પરતાયો છું હું પેટભરી.”

જગતમાં સૌ સ્વાર્થી છે. દુઃખીનાં આંસુ લુછનાર કોઈ નથી. ભગવાનને શરણે જઈ વિષયનાં રંગ રાગ ભૂદી ધર્મનાં માર્ગને અપનાવે તે સુખી થાય છે. ભગવાનનાં માર્ગે સિવાય ક્યાંય આત્માસન મળે તેમ નથી. ભગવાનની આજ્ઞાને જીવે અવગણી છે. શેઠ ગમે તેવા શબ્દો સંભળાવે તો પણ સાંભળી લે. તેની એક એક આજ્ઞા ઉઠાવે, કારણ કે ત્યાં આર્થિક લાભ દેખાય છે. ભગવાનની આજ્ઞા માનવામાં આત્મિક લાભ દેખાય છે ખરો ?

ભગવાનની આજ્ઞા છે કે તમે આર્તધ્યાન રૌદ્ર ધ્યાનમાં ન પડો. રૌદ્ર ધ્યાનનાં ચાર પ્રકાર છે.

“હિંસાન્નત સ્તેય, વિષય સંરક્ષણેભ્યોઃ” હિંસા સંબંધી રૌદ્રધ્યાન એટલે કોઈને મારવાના પરિણામ, કોઈ જીવને મારે એક દિવસે, પણ તદ્વિષયક વિચારો કેટલા દિવસ સુધી ચાલે ? મૃષા સંબંધી રૌદ્રધ્યાન એટલે જીવું બોલવાના પરિણામ. સત્ય બોલનારને કાંઈ વિચાર કરવો પડતો નથી. પણ અસત્ય બોલનારને કેટલાય પ્લાન રચવા પડે છે, ખોટા વિચારો કરવા પડે છે. “આમ પૂછશે તો આમ જવાબ આપીશ અને આમ પૂછશે તો આમ જવાબ આપીશ” એમ ખોટા ચોપડા કરનારને પણ વિચારવું પડે.

ચોરી સંબંધી રૌદ્રધ્યાન એટલે ચોરી કરવાના પરિણામે સેલ્ટેક્ષ-ઈન્કમટેક્ષ આદિ

અનેકમાં ચોરી કરે છે. ચોરી કરવાના વિચારોની લાજ કેટલી લંબાય? વિષયાનુબંધી રૌદ્રધ્યાન એટલે વિષય કેમ પ્રાપ્ત થાય તે સંબંધીના પરિણામો. આ રીતે જીવ આત્મ અને રૌદ્રધ્યાનથી અનેક પાપોને ઉપાજન કરે છે. અને અનર્થાદંડે દંડાય છે. જીવનમાં પ્રસંગો તો અનેક પડવાના, પણ જે સમજેલો છે, તે કર્મ બાંધતો નથી. આ સમજશે તેનું અવશ્ય કલ્યાણ થશે.

વ્યાખ્યાન...૮૭

આસો વદ ૬ ને રવિવાર તા. ૧૨-૧૦-૭૧

અનંતજ્ઞાની પરમાત્માએ લગ્ય જીવોને સિદ્ધાંત દ્વારા સમજાવ્યા છે. સિદ્ધાંત એટલે ત્રણે કાળે સિદ્ધ થયેલી વસ્તુ તેનું નામ સિદ્ધાંત. આઠમા મતની વાત ચાલે છે. જીવ અનર્થાદંડે ખૂબ દંડાય છે, અને કર્મ બાંધે છે. જે દેશ વચ્ચે યુદ્ધ ચાલતું હોય તેમાં એકનો જય થાયો અને બીજાનો પરાજય થાયો એમ ઇચ્છવું તે પણ અનર્થાદંડ છે. જ્યારે કોમેન્ટ્રી ચાલતી હોય ત્યારે બધાં કેટલા રસપૂર્વક તે સાંભળે છે, અને આપણા દેશના ખેલાડીઓ જીતે એવી પ્રાર્થના કરે છે. આવા હારજીતના પ્રશ્ન જુગારમાં, સદ્દામાં, ચોપાટ વગેરે સમવામાં રહે છે. આ બધામાં નિરર્થક જીવ દંડાય છે.

જીવન જોધ દિકરો કે કોઈપણ સ્વજન મરી જાય તો તેની પાછળ રુદન કરવું, અશ્રુ સારવાં, કુટવું, પીટવું, બીજાને રોવરાવવા વગેરેથી અશાતા વેદનીય કર્મ બંધાય છે. બહુ રડવાથી કે શોક બહુ પાળવાથી કાંઈ મરનારની સદ્ગતિ થતી નથી, અને રડવાથી માણસ પાછું પણ આવતું નથી. રડવાનો રીવાજ અમાનુષી નથી લાગતો? મુસલમાનોમાં અને ખ્રીસ્તીઓમાં હિંદુ જેવા રડવાનાં રીવાજો જ્યાં નથી. તમે તમારા સ્વજન પાછળ રડો છો, આત્માને તો તમે ઓળખતા નથી, અને ઓળખતા હો તો આત્મા તો અમર છે. તે એક યોનીમાંથી બીજી યોનીમાં ગયો છે, અને શરીરને રડતા હો તો શરીર તો તમારી પાસે જ પડ્યું છે. તેને તો તમે જ બાળી નાખો છો. સડન, પડન, ભેગુ થવું, વિખરાવું એ પુદ્ગલનો સ્વભાવ છે. માણસ રડે છે એના સ્વાર્થને, સંસારની માયા સ્વાર્થમય છે, પણ જીવ વિચાર કરતો નથી. દિકરા માટે માતાપિતાએ અનેક સ્વપ્નો સેવ્યાં હોય. મોટો થશે, અમારો વિસામો બનશે, સુખને અને અનુકુળતાને આપનારા બનશે. અમારે કમાવાની ચિંતા નહિ રહે. એ યુગ ભરઘૈવન વયમાં ઉપડી ગયો, ત્યારે જોલે કે અમને નોધારા મૂક્યા, પણ બાઈ! પરમાં સુખયુદ્ધિ કલ્પી એ જ તારી ભૂલ છે. જ્ઞાની પુરુષોને માટે સંસારનો એક એક પ્રસંગ વૈરાગ્યનું કારણ બને છે.

એક વખત કબીરજીને મળતા એક અન્નણ્યા ભાઈ આવ્યા. તે વખતે કબીરજી સ્મશાને ગયા હતા. કબીરજીનાં પત્નીને તે ભાઈએ પૂછ્યું “કબીરજી ક્યાં ગયા છે?” તેમણે જવાબ આપ્યો, સ્મશાને ગયા છે, હવે તો તે બધા પાછા આવતા હશે. આ સાંભળી પેલા ભાઈએ કહ્યું “હું અન્નણ્યો છું, કબીરજીને જોળખવા કેવી રીતે?” બધા માણસોના મોઢા પરથી સ્મશાન વૈરાગ્ય દૂર થઈ ગયો હશે પણ જેના મોં પર કાયમનો વૈરાગ્ય દેખાય તે કબીરજી હશે. આ નિશાની પરથી તમે જોળખી શકશો. કબીરજીના પત્નીએ જવાબ આપ્યો. આજે સ્મશાન વૈરાગ્ય પણ ઉડી ગયો છે. એક બાજુ મૃતદેહ બળતો હોય અને બીજી બાજુ માણસો અલક મલકની વાતો કરતા હોય. સ્મશાનમાં પણ ઘણા આ પીએ છે, બીડીના ધુમાડા કાઢે છે. કેટલાયને બાળી આવ્યો પણ એનાં એ જ ફગા-ફટકા અને કપટ. જીવનમાં કાંઈ ફેર જ ન પડે.

“મઠકા બળે મસાણામાં દિન પ્રત્યે દેખાય,
તો પણ તે જોનારને સાર નહિ સમજાય”.

કેટલાયને હાર્ટફેઇલ થઈ જાય છે. કેટલાયની સાદડીમાં જઈ આવો છો, પણ આ શરીરની એક દિવસ એજ દશા થવાની છે, તે સમજતું નથી. જો દેહની વિનયરતા સમજાઈ જાય તો પદ્મ, પાવડર, સ્નો વગેરે લગાવવાનું મૂકી દે. દેહનું અભિમાન કરવા જેવું નથી. અનંતા શરીર મૂકી દીધા, તેમ આ પણ એક દિવસ મૂકી દેવાનું છે. શરીર પર શું મોહ ધરવા જેવું છે? આધુન્યનો ભરોસો નથી. ક્યાં સુધી જીવવાનું છે તે પણ નક્કી નથી. કોઈ ચોરને ફાંસીની શિક્ષા થાય તો નક્કી થઈ જાય છે કે આઠ દિવસમાં તેનું મૃત્યુ આવવાનું છે, પણ આપણે આઠ દિવસ સુધી જીવશું તે નક્કી ખરું?

“એક દિન તારી કાળ પકડશે ચોટલી, ઓચિંતાની ખાલી પડશે તારાવાળી ચોટલી,

કરમ શરમ નહિ રાખે તારી, કરવા નહિ દે તને તૈયારી,

ભાણામાં પિરસેલી રહેશે ગરમ કરેલી તારી રોટલી.... તારી”

જો ચોટલા પર બેસી રોજ કાયરો ભરાતો હોય તે ચોટલો એક દિવસે ખાલી થઈ જશે. મોઢામાં નાખેલી રોટલી-ચવાશે કે નહિ તે પણ ભરોસો નહિ. ભાણામાં આવેલી ગરમ ગરમ રોટલી એક બાજુ પડી રહે છે, અને ભાઈ ઉપડી જાય છે. શરીરને ખૂબ પૌષ્ટિક-એસક આપ્યા. શુદ્ધ ધી, આસમતી ચોખ્ખા ખવડાવ્યા, નવા નવા સાજા શરીર પર સજ્યા, શિયાળા ઉનાળા તથા ચોમાસાનાં વસ્ત્રો જુદા જુદા રાખ્યા. શરીરને સુકી એક દિવસ ચાલ્યું જવું પડ્યો. ભાઈને છાતીમાં દુઃખવા આવ્યું છે, જલ્દી ડોક્ટરને બોલાવો, એમ ખૂબ યાદી અને ડોક્ટર આવે તે પહેલાં તો ચાલતો થઈ જાય. જીવન આટલું ક્ષણિક છે, છતાં મમતા કેટલી? આજે દુકાન બંધ કરી નીકળ્યા, કાલે ઉઘાડવા આવી શકશો કે નહી

તે પણ નહીં નથી. જીવ મમત્વને કારણે મરનાર પાછળ આંસુ સારે, વલોપાત કરી ચીકણું કર્મ બાંધે છે. ભોગવવા માટે વસાવેલી ચીજો જોઈ રહે છે. પતિ પાછળ પત્ની ગાંડી થઈ જાય છે, પણ આ બધો મોહનો સનેપાત છે. ઘણી વિધવા બહેનો બોલે છે. એ મરી કેમ જાય, પણ તારા હાથની વાત હોય તો રાખવાતાને ! અન્યના મૃત્યુ જોઈ જીવને વૈરાગ્ય આવવો જોઈએ. સંસાર ઉપાધિમય લાગવો જોઈએ.

ત્રેણિકની કાલિ આદિ ૧૦ રાણીઓના ૧૦ પુત્રો યુદ્ધ કરવા ગયા. તે વખતે માતાને ચિંતા થવા લાગી કે યુદ્ધમાં પુત્રતું શું થશે ? તે વખતે ભગવાન મહાવીર સ્વામી ત્યાં બીરાજતા હતા. ભગવાન મન-મનની અને ઘટઘટની વાત જાણી રહ્યા હોય છે. ૧૦ રાણીઓએ પ્રભુ પાસે જઈ વિનયપૂર્વક વંદન કરી પૂછ્યું : “અમારા પુત્ર યુદ્ધ કરવા ગયા છે તેને અમે જીવતા દેખ્યું કે નહિ !” કોઈને પ્રાસકો પડે તેવી ભાષા સાધુ બોલે નહિ, પણ આ રાણીઓને આ સાંભળી વૈરાગ્ય આવવાનો છે તે વાત ભગવાન જાણે છે એટલે કહ્યું. “દસ દિવસમાં ચેડારાજના બાણથી દરરોજ એક એક એમ દસે પુત્રો મૃત્યુ પામશે, એટલે તમે તેને જીવતાં જોઈ શકશો નહિ. આ સાંભળી માતાઓને મુઠ્ઠાં આવી ગઈ. જાગૃત થયા ત્યારે મોહનો કેદ ઉતરી ગયો હતો. દસે રાણીઓએ ભગવાનને કહ્યું, ‘હે પ્રભુ ! આ સંસારમાં ચારેબાજુ અલિપ્તો પહોંતો (દાવાનળ) લાગી રહ્યો છે. જન્મ જરા મૃત્યુથી આ લોક પ્રજવલિત થઈ રહ્યો છે. આપ અમને તારો, અમારો ઉદ્ધાર કરો. દસે રાણીઓએ દીક્ષા લીધી અને ઉચ્ચ તપશ્ચર્યા કરી તે જ ભવમાં મોક્ષ પામી ગઈ.

તમારા કેટલા સગાબહાલા મૃત્યુ પામ્યા ? છતાંય વૈરાગ્ય કેમ આવતો નથી ? આત્માને શોધવા અંતરુપુષ્પદષ્ટિ કરવાની જરૂર છે. જેને પોતાના માન્યા હોય તે ચાલ્યા જાય છે. હવે એવો સંગ કરો કે જે કદી છૂટે જ નહિ.

રૂપભ જિનેશ્વર પ્રીતમ માહરોરે, ઔર ન ચાહું રે કંથ,
રીઝયો સાહેબ સંગ ન પરિહરે રે, લાગે સાદિ અનંત....રૂપભ૦

હે પ્રભુ ! તું જ મારો પ્રિયતમ છે. તું જ મારો સ્વામી છે. હવે બીજા સ્વામીને ધારવો જ નથી. પ્રભુનો સંગ સાદિ અનંતકાળ સુધીનો છે. સંસારીનો સંબંધ આદિ છે. એક યુગલનાં લગ્ન થયાં, રીસેપ્શન પતાવી અનેક આશાના મિનારા સાથે પોતાને ઘેર આવતા હતા ત્યાં બંને પાટામાં કચરાઈ ગયા. સંસારની પ્રીત-સગાઈ ખોટી છે. કાયમ ટકતી નથી. કાં બાઈ વિધવા થાય છે અથવા ભાઈ વિધુર થાય છે.

સંસારીતું સુખ કાચું, પરણીને રંડાવું પાછું,
એને હવે શીદ ચાચું રે....મોહન તારા મુખડાની માયા લાગી૦

સંસારીનું સુખ કેવું, ઝાંઝવાના નીર જેવું,
તેને તુચ્છ ગણી લેવું રે....મોહન તારા મુખડાની માયા લાગી.

સંસારીનું સુખ ઝાંઝવાના પાણી જેવું છે. પાણી પીવાતું નથી અને તરસ મટતી નથી. વાંઠાને ક્યારે લગ્ન કરું તેમ થાય છે અને લગ્ન કરેલા છે તે પસ્તાય છે. વરઘોડે વરરાજા હોશિહોશે ચડે છે. પારકા દાગીના ચડાવે છે અને બેન્ડવાજ વાગે છે. ભાઈ મનમાં ખૂબ મલકાય છે. પણ કન્યા ઘરમાં આવી, બે ચાર સંતાન થઈ ગયા. હવે પુરું કઈ રીતે કરવું એ મૂંઝવણ વધી જાય છે. ચારે બાજુથી ચિંતાઓએ એને ઘેરી લીધા છે. જહાર જાય ત્યાં વેપારની ચિંતા, ઘરે બેરી માથાભારે, છોકરા તોફાની, ખર્ચાનો કોઈ પાર નહિ, લેણદારો તકાદો કરતાં હોય, આવા સંસારનાં અનેક કડવા અનુભવમાંથી પસાર થવા છતાં સંસાર છોડી સંયમ અંગીકાર કરવાની ભાવના જાગૃત થાય છે ?

“દેવલોક સમી દીક્ષા લાગે મીઠી મહર્ષિને,
સંયમ શક્તિ-હીણાને મહા નરક સદશ”

એક વર્ષની દીક્ષા-પર્યાયવાળો સાધુ સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાનના દેવોની તેગુલેશ્યાને ઉત્તંધી જાય છે. તમને અમારી ઈર્ષા નથી આવતી? શું સંસારમાં ખૂંચી ગયા છો? જાંઘળીનો ભરોસો નથી. મોત આવશે અને ઉપાડી જશે તે પહેલાં ધર્મમાં ગતિ વધારો. જીવનમાં પલટો લાવો. એક ગુલાંટ ખાવ. અનાદિકાળથી અજીવ તરફ દ્રષ્ટિ છે, તેને ઉઠાવી મોક્ષ તરફ કરો. જીવનનું નવસર્જન કરવા સંસારનું વિસર્જન કરો. પૂર્વે નથી સેવ્યા એવા અપૂર્વ ભાવને સેવો.

“અપૂર્વ અવસર એવો ક્યારે આવશે, ક્યારે થઈશું બાહ્યાંતર નિર્ઐશ્ય જો,
સર્વ સંબંધનું બંધન તીક્ષ્ણ છેદીને, વિચરશું કવ મહત્ પુરુષને પંથ જો.”

જે આધ્યાત્મદશામાં ઝીઝી અપૂર્વ ભાવોમાં રમે છે તે ભાવના લાવે છે કે ક્યારે એવો અવસર આવશે કે બાહ્ય અને અભ્યંતર બંને ગ્રંથીને તોડી હું નિર્ઐશ્ય બનીશ! મિથ્યાત્વ તે અભ્યંતર ગ્રંથી છે, અને પરિવ્રજ તે બાહ્યગ્રંથી છે. તમને તમારા જીવનમાં ધર્મની જરૂર લાગે છે કે ધનની? ધર્મથી મોક્ષ મળે, ધનથી નહીં મળે. ધર્મ ત્રાણ, શરણ અને રક્ષણરૂપ છે. તેથી ધર્મમાં વિશ્વાસ કરવા જેવો છે. જેણે ધર્મને આરાધ્યો, જેઓ ધર્મને શરણે ગયા તેમનો મોક્ષ થયો છે.

પ્રમાદને છોડી આત્મધ્યાન આદિથી દૂર થઈ ધર્મનું આરાધન કરશો. તો અવશ્ય કલ્યાણ થશે.

ઠયાખ્યાન નં. ૮૮

આસો વદ ૧૦ ને બુધવાર તા. ૧૩-૧૦-૭૧

અનંત જ્ઞાનીઓએ સિદ્ધાંતથી સમજાવ્યા. સિદ્ધાંત એટલે ત્રણેય કાળે સિદ્ધ થયેલી વસ્તુ, તેનું નામ સિદ્ધાંત. બારમું ઉપાંગ વહિદશામાં બલભદ્રનાં પુત્ર નિવધ કુમારનો અધિકાર ચાલી રહ્યો છે. તેમાં ભગવાન નેમનાથ આઠમા વ્રતના ભાવે સમજાવતાં કહે છે કે અનેક જીવો સંસારમાં અનર્થાદિ દેહંડાઈ રહ્યા છે, અને તેનાથી ચાર ગતિ, ચોવીસ દેહકમાં પરિભ્રમણ કરે છે. અનાદિ કાળથી પરિભ્રમણ કરતાં (૨) આ અમૂલ્ય અવતાર મળ્યો છે. અહીં ધર્મારાધન કરવું જ જોઈએ. ધર્મ કરવાની અપૂર્વ રુચિ ભગૃત થવી જોઈએ. ધર્માત્માને સામાયિક, વ્રત, પ્રત્યાખ્યાન વગર ચેન ન પડે. રાત્રીનાં ચોવિહાર ન થાય ને ગોળી લેવી પડે તો ધર્મીનો જીવ બળે. જેને ધર્મ કરવાની રુચિ નથી, તેવા જીવોને કહેવામાં આવે કે સાડાપાંચ વાગી ગયાં છે, જમવાનું તૈયાર છે, તો ચાલો, જમવા બેસી જાઓ, તો કહે, હમણું જમાય છે, શી ઉતાવળ છે? એમ કરતાં રાત્રીનાં આઠ વગાડી દે અને રાત્રી ભોજન જ કરે. જિભા જિભા ગપ્પા મારતા હોય તેને કોઈ કહે, ચાલો વ્યાખ્યાનમાં, તો રૂચે નહિ.

ગપ્પાની ગમતમાં ગોઠે, પાછી ન ધરે પાની,
અમૂલ્ય અવસર એળે શુભાવે, એ બધી નવરાની નિશાની.

ગપ્પા મારવાનો ટાઈમ મળે છે. સંદેશમાં શા સમાચાર છે? મુંબઈ સમાચારમાં શું ન્યુઝ આવ્યા છે? ચીન જાપાનમાં શું ચાલી રહ્યું છે? આમ સીકથા, ભત્તકથા, દેશકથા અને રાજકથા કરવી એ તેનું કામ છે. જો બીજાની વાતો કરવામાં અને નિંદા કરવામાં ટાઈમ વ્યતીત થતો હોય તો સમજાવે કે અમૂલ્ય અવસર એળે શુભાવાય છે. હાથમાંથી હીરા જેવો અવસર ચાલ્યો જશે તો પરતાવાનો પાર નહિ રહે.

એક પિતાએ પોતાનાં પુત્રને છત્રીસ હજાર રૂપિયા આપી પરદેશ મોકલ્યો. નસીબ યોગે પેઢી કમાતી થઈ પણ સેબતીઓ એવા મળી ગયા કે ભાઈ મોજશોખમાં, રમતગમતમાં અને આનંદ પ્રમોદમાં પડી ગયા. પેઢીનું કામકાજ મુનીમજીને સોંપી દીધું, અને વેપારનું સર્વવૈયું જોવા તરફ નજર પણ નાખી નહિ. ધીમે ધીમે પેઢી બેસવા લાગી. આ ભાઈને ખબર પડી અને ચોપડા તપાસ્યા તો ઘણું દેવું વધી ગયું હતું. અને પોતાનાં રૂપિયા જેને ત્યાં ધીર્યા હતાં તે પણ મળે તેવું ન હતું. એક જગ્યાએ આઠ હજાર ધીર્યા હતાં તેનું નામનિશાન નહોતું, એક જગ્યાએ ૧૮ હજાર ધીર્યા હતા તેની સુલાકાત લીધી,

પણ તેને ત્યાં તેટલાં ગળીયાં પણ નહોતાં. અને એક જગ્યાએ ૧૦ હજાર મૂક્યા હતાં, પણ તે વેપારી એવો હતો કે ૧૦ હજારનું ખર્ચ કરે તો ૧૦ હજાર મળે તેમ હતું. આ વેપારીને હવે દેવાળું ફૂંકવાનો વારો આવે કે બીજું કંઈ થાય ?

આ મનુષ્ય જન્મનું આયુષ્ય વધારેમાં વધારે ૧૦૦ વર્ષનું ગણીએ તો તેના છત્રીશ હજાર દહાડા થાય. અઢાર વીસ વર્ષનાં થાય ત્યાં મુખી તો પરભવનો વિચાર પણ નથી આવતો. પરભવનું ભાતું બાંધવું ભેંધએ, કમાણી કરવી ભેંધએ, એવી કલ્પના પણ નથી આવતી. ત્યાં મુખીમાં સાત આઠ હજાર દહાડા ચાલ્યા બંધ છે. ૨૦ થી ૪૦ વર્ષના ગાળામાં ૩૦ વર્ષ મોજશોખમાં, યુવાનીની મરતીમાં અને સંસારના સીંદરા ખેંચવામાં ચાલ્યા બંધ. કોઈ પ્રભુનું સ્મરણ કરવાનું કહે, તો કહી દે કે અત્યારે ધન ભેળું કરવા, ઘો, જ્યારે ઘરડા થયું ત્યારે ધર્મ કરીશું અને પચાસ પછીના વર્ષોમાં જ્ઞાનશ્યાસ, ચારિત્રની તીવ્રતા કે શાસનની સેવા કરવામાં અદ્વય ઉત્સાહ બળે નહિ. શારીરિક સ્થિતિ પણ નબળી પડી ગઈ હોય અને માણસ માનસિક રીતે પણ થાકી ગયો હોય તેથી એ બધા દહાડા દેખવાનાં, કમાણીનાં નહીં. આ માણસ પેલા વેપારીની જેમ કમાણી કરવાનાં સંયોગમાં તો મૂકાય છે, પણ પોતાની ભોખમદારીનું ભાન પોતાને જ નથી. આખી જીંદગી ધૂળમાં મળી બંધ છે. પણ તેનું ફળ કેવું મેળવવું ભેંધએ તેનો વિચાર પણ કરતો નથી. તેમ તમે તમારા જીવનમાં નજર નાખજો કે માનવ જન્મના સત્કર્તવ્યરૂપ કમાણી કરી કે જે મૂડી પાસે હતી તે પણ ખોવાતી બંધ છે ? આપણી પાસે એકએક દિવસ તે સાધના કરવાની, કમાણી કરવાની અણુમોલ તક સમાન છે.

સો વર્ષના વીસ યુગ થાય, સો સંવત્સર, બસો અયન, છસો ઋતુ, બારસો મહિના એવીસો પક્ષ, અડતાલીસો અઠવાડિયા, ૩૬ હજાર દિવસ, બે લાખ અઠ્યાસી હજાર પહોર, ૬૯ લાખ ૮૦ હજાર મુહુર્ત, એકવીસ લાખ સાઠ હજાર ઘડી, ચારસો સાત કોઠ અઠતાલીસ લાખ, ચાલીસ હજાર શ્વાસોશ્વાસ થાય. આવા એક એક શ્વાસે અરિહંતનું નામ રટે.

શ્વાસ શ્વાસ પે હરી ભજો, મિથ્યા શ્વાસ મત ખોય,

કયા બનેગા શ્વાસકા, આવન હોય ન હોય.

શ્વાસોશ્વાસમાં ભગવાનનાં નામનું રટણ કરો. એક શ્વાસમાં ભગવાનનું નામ ન લેવાય તો તે શ્વાસ ખોઈ નાખ્યો. શ્વાસ મૂકેલો લેવાશે કે કેમ એટલો પણ ખ્યાલ નથી. મૃત્યુ આવવાનું છે પણ કઈ મીનીટે આવશે તે ખબર નથી. માટે ચેતતા રહો. ધર્માધન કરવા જેવું લાગે છે કે નહિ ? તમને શેની રૂચિ છે ? રસ્તા પરથી નીકળો ને બજારીયા રમતા હોય તો સાઠ વરસનો વૃદ્ધ પણ બેવા બેલો રહેશે. તેમાં કેટલો સમય પસાર થઈ બંધ છે. તેનો પણ ખ્યાલ રહેતો નથી. ભગવાને કહ્યું છે કે જીવ પ્રમાદમાં દિવસોનાં દિવસો વ્યતિત કરે છે.

પમાયાચરિય'(પ્રમાદ આચરિત)-પ્રમાદનાં પાંચ પ્રકાર છે.

“મહ દિવ્ય ક્ષયાયા, નિહા વિકહા પંચમામણિયા ।

દ દ પંચ પમાયા, જીવા પાદંતિ સંસારે ॥

મદનાં કેટલા પ્રકાર ? આઠ. જાતિમદ, કુલમદ, વિગેરેનો મદ કરે તો તે જીવ બઈ વિહિણીયા, કુલવિહિણીયા, જાતિ, કૂળ, બળ, લાભ, તપ-વગેરે હીણ પામે, માટે મદ કરવા જેવો નથી.

વિષય : પાંચ ઈન્દ્રિયનાં એકવીસ વિષય છે. અને તેના અસોભાવન વિકારો છે. વિષયમાં રાચવું એ પણ પ્રમાદ છે. આત્માને પડવાનું સાધન છે.

કષાય સોળ પ્રકારના પન્નવણાજના ચૌદમા પદમાં કહ્યા છે. પોતાને માટે, પરને માટે તદુભયા : બન્નેને માટે, ખેત-ઉઘાડી જમીનને માટે, વત્થુ-ઢાંકી જમીનને માટે, ઉપધિ માટે, નિરર્થકપણે, બજારમાં, અબજારમાં, ઉપશાંતપણે, અજીવપશાંતપણે, અનંતાનુબંધી ક્રોધ, અપ્રત્યાખ્યાની ક્રોધ, પ્રત્યાખ્યાની ક્રોધ, સંબલનનો ક્રોધ. એ સોલ સમુચ્ચય જીવ આશ્રી અને ૨૪ ઢંઢક આશ્રી એટલે ૧૬ ને ૨૫ થી ગુણતાં ૪૦૦ થાય. જેમ ખંયાળીથી કચરો એકઠો કરે તેમ જે કમ કચરાને એકઠો કરે તે ચણીયા, વધારે ભેગો કરે તે ઉપચણિયા એકઠો કરે, બાંધે, વેદે, ઉદીરે, નિર્જરે એવં છ. જૂત, લવિષ્ય, વર્તમાનકાળ આશ્રી ૬ ને ૩ થી ગુણતાં અઢાર થાય. તે એક જીવ અને બહુ જીવ આશ્રી એટલે ૩૬ થયા. સમુચ્ચય જીવને એવીસ ઢંઢક આશ્રી એટલે ૩૬ ને ૨૫ થી ગુણતાં ૯૦૦ ને ૪૦૦ ઉપર કહ્યા તે, એમ ૧૩૦૦ ક્રોધના, ૧૩૦૦ માનના, ૧૩૦૦ માયાના ૧૩૦૦ લોભના કુલ ૫૨૦૦ ભાંગા થયા. કષાય કરવા એ પણ પ્રમાદ છે. (૧) સુખે સુખે ને સુખે જાગે એ નિદ્રા, દુઃખે સુખે ને દુઃખે જાગે એ નિદ્રા નિદ્રા-એકા એકા ઉંઘે તે પ્રચલા-હાલતાં હાલતાં ઉંઘે તે પ્રચલા પ્રચલા-ઘોડાને ચાલતા ચાલતાં જિંઘ આવે, થણિદ્ધિ નિદ્રાવાળાને અર્ધ વાસુદેવ જેટલું બળ આવે, એ નિદ્રામાં પટારામાંથી ઘરેણાંનો ડબ્બો લઈ હબરમણની શિલા ઉંચકી નીચે ખાડો કરી દાટી આવે ને પાછો આવી સૂઈ જાય તો પણ ખબર ન પડે. સવારે જાગે તો ડબ્બો ન મળે. એવી નિદ્રા છ મહિને પાછી આવે, ત્યારે પાછો જઈ એ ડબ્બો કાઢી આવી પટારામાં મૂકી દે ને સવારે ડબ્બો મળે એટલે એમ થાય કે ડબ્બો અહિંયા જ હતો તો પણ મળ્યો નહિ. આ નિદ્રાવાળા નરકમાં જ જાય. નિદ્રા સર્વધાતી પ્રકૃતિ છે. ગુણની સર્વધા ઘાત કરનારી છે. પ્રમાદ ટાળવા જેવો છે, છતાં તમને ઉંઘ ન આવે તો અકળામણ થાય ને ? ભગવાને તો ઉંઘ ટાળવા પ્રયત્ન કર્યો, એકા હોય અને જિંઘ આવે તો જિહા થઈ જાય, જિહા હોય ને જિંઘ આવે તો ચાલવા લાગે. કેટલો પ્રયત્ન કર્યો ? “સિદ્ધાશ્વં નમો કિચ્ચા” સિદ્ધોને નમસ્કાર કરી સ્વયં દીક્ષા લીધી ને સિદ્ધ થવું જ છે એ લક્ષ્ય બનાવી આત્મ-સાધનામાં અવિરતપણે લાગી ગયા.

મશીન ચાલતું હોય તો કેટલી સાવધાની રાખો ? જરાક અસાવધાની થાય તો હાથ કપાઈ જાય ને ? ભગવાને દીક્ષા લીધી ત્યારથી સાવધાન બન્યા. ૧૨૧ વર્ષ ને એક પખવાડિયા સુધી ઘોર સાધના કરી તેમને જરાય પ્રમાદમાં રહેવું પોસાય નહિ. ઘોરાતિઘોર તપ કર્યાં. આજે માસખમણ, બે મહિના, ત્રણ મહિનાના ઉપવાસ કરનારા મળે પણ પ્રભુ જેવી સાધના કરનાર કેટલા ?

પોષધ ક્યો હોય ને જ્યાં ૧૧ વાગ્યા કે પથારી કરી સુવા માંડે, બે ત્રણ કલાકની ઉંઘ તાણે, પૌષધમાં આત્માને પોષણ મળે એવું કાર્ય કરવું જોઈએ. પૈસા માટે, સ્ત્રી માટે કે બાળકો માટે ઘણું ઉત્તર કર્યા હશે પણ આત્માને માટે એક ઉત્તરો તો કરો. દિવાળી આવે છે, બે મહિનાનું નામું ચડ્યું છે. ઉઘરાણી ઘણી બાકી છે. તો એ ઉંઘ-રાણીને બોલાવશે ? ત્યારે સોડતાણી સૂઈ રહ્યે કામ આવશે ? ના, ત્યારે તો રાતની રાત જાગી પ્રમાદને ટાળી પ્રયત્ન કરશે પણ આત્મ-દશાને પામવા જીવ જગૃત બનતો નથી.

દિલમાં દિવો કરો રે દિવો કરો, હારે તમે કમ ને કોધ પરિહરો રે..... દિલમાં. તમારા અંતરની ચેતનાને જગાડો, તિમિરને ટાળી પ્રયત્નશીલ બનો.

“ ધર્મ કરો તમે પ્રાણીયા, ધર્મ થકી સુખ હોય,
ધર્મ કરતા જીવને, દુઃખીયા ન દીકા કોય.

જો સુખી થવું હોય તો ધર્મ કરો. સામાયિક-પોષધાદિ કરો તો આશ્રવનાં દ્વાર બંધ થશે. સામાયિક ન હોય અને અહિં બેઠા હો ને કોઈ તેડવા આવે તો જિભા થઈને ચાલ્યા જાવને ? પ્રમાદથી કેવા પાપો જિભા થાય છે ? પાણીના-તેલ-ધીના વાસણો ઉઘાડા મૂકી દે. અંદર ઉંદર પડીને મરી જાય, ચાલે તો પણ પગનીચે કીડા-મકોડા-વાંદા કચડાઈને મરી જાય. કેઈ મોટર નીચે પચેન્દ્રિય જીવનહિ આવ્યા હોય ? સાધન એટલાં શસ્ત્ર થયા તો પણ એવા સાધનો વસાવીને અભિમાન કરે. મોટર ન હોય તો પોર્બીશનમાં પંચર પડે. મોટર બગડી ને સમી કરવા ગઈ તો બીજાની મોટર કે ટેકસીમાં બેસતાં શરમ આવે, એટલે બ્યાખ્યાન સાંભળવા ન આવે. શ્રીમતીની મોટર જૂદી-પુત્રોની જુદી, બધાનાં રૂમમાં ફોન, ફોનથી વાતચિત કરે ને કામકાજ પતાવી દે, પણ આખા દિવસમાં પુત્ર પિતાનું મોઢું પણ ન જુએ. આગળના માણસો સવારમાં માતા પિતાને પગે લાગતા. આજે તો બસ, સૌ સૌની પ્રવૃત્તિમાં લાગેલા હોય. કેઈનેય કુરસદ ન મળે. દરેકમાં ઝડપ-ઉતાવળ. મોટર ચલાવશે તો ૫૦, ૬૦, ૭૦ માઈલની ઝડપે, પણ નીચે શું આવી ગયું એ પણ કોણ જોવા થોભે ! કેઈ છોકરું આવી જાય તો જરાક દુઃખ લાગે અને પછી કાંઈ નહિ, પણ બહારો દેવો પડશે કે નહિ ! કર્મનો અદલ ઇન્સાફ છે.

એક ડોક્ટર મોટર લઈ ને જઈ રહ્યા છે. કુલસ્પીડમાં મોટર દોડાવી છે. એક રથ

વર્ષનો કોઈ યુવાન ઈજનેર થઈને મા-બાપને મળવા આવે છે. તે ચાલ્યો જાય છે. તે જોકેકમ ડોક્ટરની મોટરમાં ઝડપાઈ ગયો. માથા પર સખત ઇળ થઈ. ડો. મોટર ઊભી રાખી જુઓ છે, તેમના મનમાં થાય છે કે “અરે ! ભારે થઈ !” એને લઈને હોસ્પિટલમાં મૂકવો જોઈએ પણ પકડાઈ જવાની બીકથી મોટર મારી મૂકી. પેલો પડ્યો છે. મોટર પકડાઈ ન જાય માટે તે આડા અવળા પૈડા ફેરવી લઈ ગયો ને જેરેજમાં ગોઠવી દીધી. ડોક્ટર સવામણની તળાઈમાં સૂતો છે છતાં હૃદયમાં ફફડાટ થાય છે. હમણાં કોઈ આવશે, ઉઠી ઉઠીને બારી એ જઈને જુઓ, કોઈ આવે છે, કોઈ આવે છે, એમ તેને આખી રાત ઉંઘ ન આવી. ૨૪ કલાક ગયા એટલે નિરાંત થઈ. હાથ બચી ગયા, પણ શું તે કર્મ પાસે ગુનેગાર નથી ? ડોક્ટર બધી પ્રવૃત્તિ કરે છે. પણ હૃદયમાંથી ડાંખ જતો નથી. ફફડાટ રહ્યા કરે છે. ડોક્ટરને બકુલા નામની છોકરી ૧૦ વર્ષની અને બીપીન નામનો પુત્ર આઠ વર્ષનો છે, ડો. મોટર લઈને જાય પણ ધીમી ગતિએ ચલાવે. તેમના શ્રીમતીજી કહે, કેવા બીકણુ છો ? કેટલી ધીમી ચલાવો છો ?” તો તે કહે, મને ઝડપથી ચલાવવાનો શોખ નથી. અંતે તે બાળકોને સાચવવાની પત્નીને વારંવાર બલામણુ કરે. રેડા ન મૂકે. જ્યાં બાળકને જવાનું હોય ત્યાં માણસને સાથે મોકલે. એક દિવસ ડોક્ટર બહાર ગયેલા છે. અચાનક વીઝીટમાં જવું પડ્યું છે. પેશન્ટ અતિ બિમાર હોવાથી ઘરે મોડા આવે છે. આવતાંની સાથે જ પૂછે છે, બાળકો ક્યાં ? પત્ની કહે છે. તેમના કાકાનાં ઘેર જમવા ગયા છે. ડોક્ટર પૂછે છે, એકલા ગયા છે કે કોઈ સાથે ગયું છે ? પત્ની કહે, શું બાળકો મોટા થયા પછી એકલા ન જાય ? તમારે શું એને બીકણુ બનાવવા છે ? પત્નીએ જરા આવેશથી કહ્યું. ડોક્ટર જમ્યા વગર ઊભા થઈ ગયા, અને પત્નીને કહેતા ગયા, હું છોકરાઓને બોલાવીને આવું છું. જેના પર ડોક્ટરની મોટર ફરી ગયેલી એને પાંચ વરસ થઈ ગયા છે. ડોક્ટર જ્યાં દરવાજાની બહાર નીકળે છે ત્યાં સામેથી એના ઘરભણી એક ટોળું આવી રહ્યું છે. ડોક્ટર વિચારે છે, આ બધા કેમ આવે છે ? ત્યાં તો પોતાના બેય સંતાનની લાચ નજરે પડે છે, સાથે આ પકડાયેલ યુવાન બીજે કોઈ નથી પણ જે પાંચ વરસ પહેલાં ડોક્ટરની મોટરથી ઈજા પામ્યો હતો તે જ છે. બધા માણસો ખૂમ પાડે છે. મારો ! મારો ! સભા કરો ! આ દુષ્ટે કુલ જેવા બે બાળકોને કચડી નાખ્યા છે. ડોક્ટર નજીક આવે છે એટલે પેલો કહે છે, મને જે સભા કરવી હોય તે કરો. મારાથી ગફલતને કારણે બૂલ થઈ ગઈ છે. ડોક્ટર કહે છે, ભાઈ ! તારો શુંહો માફ છે. બા. મારે કાંઈ કરવું નથી. ડોક્ટરને વિચાર આવે છે કે મેં એકને માર્યો હતો તેને બદલે મારા બે સંતાન ફૂર કાળે જૂંટવી લીધા. તે વખતે હું મારી ફરજ ચૂક્યો હતો. યુવાનને હોસ્પિટલ પહોંચાડવા પણ ન ગયો, અને મનમાં રાજી થયો કે હાશ ! હું બચી ગયો. મારું પાપ કોઈએ બાંધ્યું નથી, પણ ઈશ્વરના દરબારમાં ઉઝાડા છે, પણ અંધેર નથી.

“ઠાટયા હશે ત્યાંથી ડોકલા કરશે, કપટ તણાં એ કામજી,
‘કાગ’ અંતે ઉઘાડા પડશે, રાશે આતમ રામ,

જીવ તું છાના કરીશ નહિ કામજી.”

હે જીવ ! તું ગમે તેટલા છુપા પાપ કરીશ પણ કર્મથી છૂટીશ નહિ. જ્યાં જન્મ લઈશ ત્યાં કર્મ આવીને ઊભા રહેશે. પછી કહે કે ભોંમાંથી લાલા ક્યાંથી નીકળ્યા ? માટે કર્મ બાંધતાં વિચાર કરો. ડોકટરના શ્રીમતીને ખબર પડી અને તે મૂછિંત થઈ ગઈ. શુદ્ધિમાં આવ્યા પછી તે કહેવા લાગી, “મારા પ્રાણપ્યારા ફૂલ જેવા બાળકોની આ દશા ! ડોક્ટરે પેલા માણસને છોડી મૂક્યો, પરંતુ બીજા માણસો કહે છે તેને સજા થવી જ જોઈએ. પણ ડોક્ટર બધાને વિદ્વાય આપતાં કહે છે, મારે કંઈ જ કરવું નથી. ગમે તેમ કરીશ તોય મારા સંતાનો મને કાંઈ પાછા મળવાનાં નથી. બધા વિખરાયા એટલે બને ઘરમાં આવ્યા, અને ખૂબ જ રડે છે, મૃતદેહોની અંતિમ ક્રિયા પતાવી નિવૃત્ત થાય છે ત્યાં પેલા માણસનો ફેાન આવે છે. ડો. ના શ્રીમતીજી ફેાન ઉપાડે છે. ડો. સાહેબ ! મને એમ જ હતું કે આ પૂનનો બદલો પૂનથી લેશો પણ આપે મને જીવનદાન આપ્યું છે. આપનો હું ખુબ જ આભાર માનું છું. મારે આપની પાસે માફી માંગવા આવવું છે તો ક્યારે આવું ? ડોક્ટર કહે છે મારે તેને મળવું નથી. માટે ના પાડી દે. એ બિચારો માફી માંગવા આવતો હોય તો ના શા માટે પાડવી જોઈએ ? તેણે કહી દીધું, કાલે સવારે નવ વાગે આવી શકે છો. ડોક્ટર સાહેબ મૌન રહ્યા.

બીજે દિવસે નવ વાગ્યે પેલા ભાઈ આવે છે તેના મુખ પર ખૂબ ઉદાસીનતા છે. ડો. ની ઈન્જા તેને મળવાની નથી એટલે ડોક્ટરનાં શ્રીમતી ડોક્ટરને પરાણે દીવાનખાનામાં બેસાડે છે. પેલા ભાઈએ બંને જણાની માફી માંગી ત્યાર પછી કહ્યું કે “પાંચ વરસ પહેલાં હું એક મોટર નીચે કચડાઈ ગયેલો તે મોટર વાળો તો પકડવાની બીકે એમને એમ આક્રોશ ગયો પણ એક બીજી મોટર આવી અને મને હોસ્પિટલમાં લઈ ગયા. ત્યાં ડોક્ટરોએ મારા મગજનું એમ્પરેશન કર્યું. હું બચી તો ગયો પણ જ્ઞાનતંતુ ખૂબ નળળા પડી ગયા. તેથી ત્રણ વરસ ગાંડો રહ્યો. બે વરસથી મને સારું છે, તેથી ઘરમાં બેસી રહેવું એનાં કરતાં કંઈક કરવું જોઈએ એમ વિચારી મને ડ્રાઈવીંગ કરતા આવડે છે તેથી હું તે ક્ષેત્રે લાગ્યો. આજે પહેલ વહેલો જ નીકળ્યો હતો. મારી ટેક્ષીને મેં એક મારી પણ આગળ નીકળી ગઈ ને તમારા બે બાળકો આવી ગયા. આપ મને માફ કરો. હું બે બાળકોનો ઘાતક છું. આ સાંભળી ડોક્ટર કહે છે ભાઈ, તું નહિ પણ હું ઘાતક છું. તારા પર મોટર ફેરવનાર હું જ હતો. મને એમ કે હું બચી ગયો પણ કર્મ કોઈને છોડતા નથી. કર્મ સૌને ઈન્સાફ આપે છે. આમાં તારો કંઈ વાંકે નથી, પણ મારી જ ભૂલનો

બહલો મને મળ્યો છે. હું પણ તારી માફી માગું છું. આમ બંને પોતપોતાની ભૂલ માટે પશ્ચાત્તાપ કરે છે. એકવાર ભૂલ કરે તે દેવ, ભૂલ કરી માફી માગે તે માનવ, અને વારંવાર ભૂલ કરી છુપાવે તે દાનવ

ડોક્ટર કહે છે, “ભાઈ! તારે આટલું સહન કરવું પડ્યું એનો હું નિમિત્ત છું.” આ વાત સાંભળતાં યુવાનને એકદમ આઘાત લાગ્યો કે જેણે મારા ઉપર મોટર ફેરવી એના જ બાળકો પર મેં મોટર ફેરવી અને તે બંને મરી ગયાં ! ત્યાં જ યુવાનનાં માથામાં લીધેલા ટાંકા તૂટી ગયા ને તે મૃત્યુ પામ્યો. આથી ડોક્ટરને ખૂબ દુઃખ થયું, અને અસાર સંસારનું સ્વરૂપ સમજાઈ ગયું કે આ સાધન દ્વારા કેટલાને એકસીડન્ટ થાય છે. કેટલાના મૃત્યુ પણ થઈ જાય છે. મોટર, સ્કૂટર વગેરે સાધનો વસાવી જાણે પણ વીંછી, કાનખજૂરા, ત્રસ સ્થાવર કેટલાનો કન્યેસલાણ વળશે, તે વિચાર કરતા નથી. અહીં આપણે પ્રમાદની વાત આલે છે. પાંચ પ્રમાદ જીવને સંસારમાં રજાવાવે છે, માટે દેખાદેખી છોડો. માનવલવરૂપી સાધન મળ્યું છે તેનો ઉપયોગ ધર્મક્રિયા કરવામાં કરી લ્યો. ધર્મ ઉપર ચોટીયો નહિ પણ હૃદયપૂર્વક કરો. તેથી તેમાં રસ આવશે. દૂધપાકમાં તાવીશો ફર્યા કરે પણ તેને સ્વાદ આવે ? ના. સ્વાદ તો જે આપે તે માણે. તેમ ધર્મનો સ્વાદ જે અનુભવે તેને આવે.

હિંસાપચાણ : અપ્પુ, છરી, તલવાર, બાંદુક, તોપ વગેરે બધા હિંસક સાધનો છે. આવાં સાધનો વસાવવાથી દોષ લાગે છે. વળી ઘણાને તો એવી આદત હોય છે કે બીજાને કહેતા ફરે “મારા ઘરે ઇલેક્ટ્રીક ઘંટી છે, ફળવું હોય તો ફળી જાશે. અમારું અપ્પુ સરસ ધારવાળું છે, કેરી છોલવી હોય તો લઈ જાશે. ખમણી બહુ સારી છે. પાપ કરવું, કરાવવું અને અનુમોદન કરવું એમ બધામાં કર્મબંધ થાય છે.

તમારા નામની જેટલી વસ્તુ-વાસણો વગેરે હોય તે બધી મરતાં વેસરાવો નહિ તો પાપ સાથે આવે. આ શરીર પણ વેસરાવ્યું ન હોય તો તે બળતાં જે જીવો મરે, અગ્નિકાચના આરંભ થાય તે મરનારને લાગે છે. માટે સંથારો કરવાની ટેવ પાડો. સંથારો તો બહુ મોટી વાત છે. સંથારો એટલે પથારાને સમેટવું. જેમ કોઈને પેલી બંધ કરી સ્વદેશ જાવું હોય તો તે પથારાને સમેટતો જાય છે. તેમ જેને સંસારની પેલી બંધ કરવી છે તે સાધક આખા લોકમાં આશ્રવના પથારા પાથરી બેઠો છે તે આશ્રવના પથારાને સમેટી નાંખે એટલે કે સંથારો કરી આશ્રવના દ્વારને બંધ કરે છે. ધર્મી જીવ જેમ અને તેમ ઓછાં સાધનો એકઠાં કરે અને એકઠાં કરેલાં સાધનોને અને સંસારના ફરેક પદાર્થના મમત્વને મરતાં પહેલા વેસરાવતા જાય છે.

પાવકમ્ભોવએસ : એટલે પાપ કરવાનો ઉપદેશ આપવો. તમારી તો હજાર વાર

જમીન છે તો બંજલો બંધાવો ને, શા માટે જુંપડામાં પડ્યા છો? ૫૦૦ માણસની રસોઈમાં શું શું જોઈએ એ મને પૂછજો. મને બધી ખગર પડે છે. આવું જોલનાર જીવ અનર્થાદંડે દંડાય છે. માટે તેનાથી બચો.

આઠમા વ્રતના પાંચ અતિયાર છે, એ અવસરે કહેવાશે.

અધ્યાન....૮૯

આસો વદ ૧૨ શુક્રવાર તા. ૧૫-૧૦-૭૧

અનંતજ્ઞાની ભગવાન વીરે સિદ્ધાંત દ્વારા સમજાવ્યા. સિદ્ધાંત એટલે ત્રણે કાળે સિદ્ધ થયેલી વસ્તુ તેનું નામ સિદ્ધાંત.

અહીં નિષધકુમારનો અધિકાર ચાલે છે. નિષધકુમાર ભગવાન નેમનાથનો યોધ સાંભળી તરખોળ બની રહ્યા છે. ભગવાન અનર્થાદંડનું સ્વરૂપ સમજાવી રહ્યાં છે. ઘણું જીવોને પોતાનો અંગત સ્વાર્થ કાંઈ ન હોય તો પણ બીજાનાં કાર્યમાં માથા મારવાની ટેવ હોય છે. તેનાથી પોતાનો કાંઈ અર્થ સરતો નથી. નવરો માણસ જો અપધ્યાન અને પ્રમાદમાં પડી જાય તો ઘણું કર્મો બાંધે છે. પાપ કર્મનો ઉપદેશ આપે છે, અને ક્ષાત્રે તેમ જીવને ચલાવે છે, અને કર્મથી બારે બને છે. જેમ બારે થયેલી તુંબડી રૂબે છે તેમ બારે કર્મી આત્મા સાંસારમાં રચ્યોપચ્યો રહી રૂબે છે.

સૌને બધું મૂકીને મરી જવાનું છે. જીવ એકલો આવ્યો છે, એકલો જવાનો છે. પુત્રગલ્લો, પરિવાર કે સ્વજનો કોઈના થયા નથી અને થવાના પણ નથી. સંસ્થિદાનંદ આત્મસ્વરૂપમાં ઉપયોગ મૂકી નિજસ્વરૂપમાં લીન બને તો કર્મના થોકને ખપાવે.

આઠમા વ્રતનાં પાંચ અતિયાર છે. તે જાણવા પણ આદરવા નહિ. કંદાર્પે એટલે કામ વિકાર વધે તેવી વાતો કરવી. વિકારો જાણે તેવી કથાઓ વાંચવી, તેવા નાટક-સીનેમા જોવા. તેમ કરવાથી મોહમાયામાં જીવ લપટાય અને જોયેલાનું અતુકરણ કરતાં શીખે છે. દેખાદેખી કરે છે. નવા નવા નખરા કરે છે. ફિલ્મમાં પણ મોહનાં ચાળા આવે ત્યારે તાલીઓના ગડગડાટ કરે છે. નાટક વગેરે જોતાં વનસમોર (એકવાર વધારે) કરે છે, કારણ કે વિકાર વહાલો છે, પણ તેનાથી પતન થશે તેમ સમજાતું નથી. કિંપાકના

ફળો દેખવામાં સુંદર હોય છે, તેનો સ્પર્શરસ પણ સુંદર હોય છે, પણ તેને ખાનારે મૃત્યુ પામે છે. તેમ સંસારના લોગવિલાસમાં સુખ દેખાતું હોય પણ પરિણામે દુઃખરૂપ છે.

સમ્યગ્દષ્ટિ આત્મ-ઉપયોગમાં રમણ કરનારને વિષયનો રસ વિષ સરીખો લાગે છે. સંસારમાં ભૌતિક સુખોના ઢગલા હોય તો પણ તેને ચેતન પડતું નથી. ખૂબ બૂખ લાગી હોય અને ઇષ્ટ ભોજનની પ્રાપ્તિ થાય પણ કોઈ કહે એમાં ઝેર છે તો તમે ખાશો ? ના, કારણ કે એમાં જે ઝેર છે તે મારનાર છે, તે ખરાબર સમજાણું છે. વિષયમાં ઝેર છે તે ખરાબર સમજાણું છે ખરું ? જ્ઞાની પુરૂષોના મહદ્ વાક્યમાં વિશ્વાસ છે ? જેને વિશ્વાસ હોય તે વિષયના ચૂંથણા ચૂંથે ખરાં ? પદાર્થોમાં મનોરસ અને અમનોરસ ભાવ કરે ખરા ? જ્ઞાનીને દરેક પદાર્થમાં પુદ્ગલનો પીંડ દેખાય. તેનાથી આત્માતું સ્વરૂપ અનોખું લાગે. તુચ્છ પદાર્થો માટે આત્માને વેચી ન દે. શાશ્વતને છોડી અશાશ્વતમાં રાચે નહિ.

“અધુવે અસાસયમ્મિ સંસારમ્મિ દુક્કલ્લ પડરાણ્ણ”

કિં નામ હોવ્વજ્જ તં કમ્મયં જેણાહં દુગ્ગઈં ન મચ્છેજ્જા ॥ ઉ. અ. ૮-૧

અધુવ, અશાશ્વત ને દુઃખથી ભરેલા સંસારમાં શું એવું કાર્ય કરું કે જેનાથી દુર્ગતિમાં ન જવું પડે ? આવો પ્રશ્ન તમને કયારેય થાય છે ? સિદ્ધપદ કયાં અને આત્મા રહ્યો છે કયાં ? સહજાનંદ-હીરા જેવો આત્મા ઉકરડામાં પડ્યો છે. સ્થાનબ્રષ્ટ થયો છે. ભગવાન કહે છે. તારૂં સ્થાન શિવ-મયલ-મરુ-મળંત-મક્સય-મઘ્વાશાહ ઉપદ્રવ રહિત અચ્ચલ, રોગ રહિત, મરણ રહિત, ક્ષયરહિત, બાધાપીડારહિત છે. આ સ્થાન ધ્રુવ, અચળ, અને અનુપમ છે. જ્યાં ગયા પછી પાછા આવવાનું નથી. ત્યાં એરોપ્લેન ન જઈ શકે. માનવનાં જન્મમાંથી જ ત્યાં જઈ શકાય.

“માનવનો જન્મ છે સુકિતનું બારણું, મહાવીરનો ધર્મ છે સુકિતનું પારણું,

સુંદર આ દેહ મળ્યો, શુરવરનો સ્નેહ મળ્યો, આવો અવસર નહિ આવે ફરીવાર”....(૨)

મોક્ષમાં શાશ્વતવાસ છે. ઘણી મહેનતથી ત્યાં પહોંચાય છે. અમુક ક્રિયા કરી લીધી અને મોક્ષ પ્રાપ્ત થઈ જશે એમ નહિ માનતા. લાખનો હીરો એક આનામાં ખરીદવા માગતા હો તો મળી શકે નહિ. આજે ઘણાં જીવો ધર્મક્રિયા કરશે, માસખમણ, અઠાઈ આદિ કરીને તેના ફળની ઇચ્છા રાખશે. આટલી તપશ્ચર્યા કરવાથી વાસણ, રોકડ વગેરે મળશે. ભૌતિક પદાર્થોને મેળવવા માટે તપાદિ કોઈ અનુષ્ઠાન કરવાના નથી, પણ સર્વ કર્મથી મુક્ત બની મોક્ષના શાશ્વતસ્થાનને પામવા માટે સર્વ ધાર્મિક ક્રિયા કરવાની છે.

દૃષ્ટાંત : એક ડોશીમા ૮૪ વર્ષની ઉંમરના હતાં, પણ હંમેશાં સવારમાં વહેલા ઊઠી ગામ બહાર જોખર લેવા માટે જાય. એક વખત શિયાળાની રાત્રી છે. ખૂબ ઠંડી પડી

છે. તે વખતે આર વાઘ્યામાં માણ સુઠલી લઈ ગોબર વીણી રહ્યા છે. તે ગામના રાજા ઘોડા ઉપર બેસી ત્યાંથી નીકળે છે. તેમની નજર ડોશીમા ઉપર પડે છે. ડોશીને જોઈ તેમને હથા આવી જાય છે. અને વિચાર કરે છે. “મારા રાજ્યમાં આવા દુઃખી માણસો વસે છે કે જેને આટલી ઉંમરે આવી ઠંડીમાં આવી રીતે હેરાન થવું પડે છે.” તે રાજા ડોશી પાસે જાય છે. ઘોડા પરથી નીચે ઉતરી ડોશીને કહે છે, “માણ ! તમે અત્યારે કેમ નીકળ્યા છો ? હું આ ગામનો રાજા છું. આપને જે ઇચ્છા હોય તે માગી લેયો, જેથી આ ઉંમરે હેરાન ન થવું પડે.” ડોશીમા રાજા સામે દષ્ટિ કરે, અને કહે છે, જો આપ ખરેખર રાજા હો તો આ ગામના બધા ઘેરાંઓને કહી દો, કે મારી છાણુની બે ટોપલી બરાબ નહીં ત્યાં સુધી કોઈએ આ વગડામાંથી છાણુ લેવું નહિ.” આ સાંભળી રાજાને હસવું આવે છે. તે કહે છે “માણ ! હું કોણ છું તેનો તો તમે વિચાર કરો. કોઈ ગામ માગો. ગરાસ માગો. સોનું રૂપું માગો, પણ માણ તો એક જ વાત કરે છે-તમારે મને આપવું હોય તો મેં કહ્યું તેમ કરી આપો. મારે બીજું કોઈ જોઈતું નથી.

તમને કોઈ માગવાનું કહે તો શું માગો ? ખૂબ વિચારશો તો ખબર પડશે કે આ ડોશીમાથી તમે પણ ઉતરો તેમ નથી. ભગવાનનું સ્મરણ કરો; જાપ કરો, અને કહો કે, “હિ હીનાનાથ ! મારો ધંધો ધીખતો ચાલે, દીકરાને સારી નોકરી મળી જાય. સૌની તબિયત સારી રહે અને લીલીવાડી જોઈને હું જાઉં તેમ કરજો.” આ ગોબરની માંગણી નથી તો બીજું શું છે ?

“દોડયા કિનરાત શું એ મૃગજળમાં મોહ ધરી,
આવ્યો વિચાર ના કે આખર શી થાશે ગતિ,
સેવ્યા પણ પામરનાં વિષયમાં શું અંધ બની,
સેવ્યા નહીં ચરણ તારા ગોબરનાં શુદ્ધામ બની,
જીવડો શું આજે સુંઝાઈ રહ્યો રે....
જૂલ્યા તારું નામ વખત વહી ગયો રે....

મૃગજળ સમા સાંસારિક વૈભવો હોવા છતાં જીવ તેની પાછળ દોટ મૂકે છે, વિષયમાં અંધ બની ગોબરનો શુદ્ધામ બને છે. મોહમાં અંધ બનેલો માનવી લક્ષ્મી અને અધિકારમાં વધારો કરે છે. પણ જ્ઞાની પુરુષો શું કહે છે “લક્ષ્મી અને અધિકાર વધતાં શું વધ્યું તે તો કહો ?” આ પ્રશ્ન કોઈ એણે તાત્ત્વિક છે ? દીકરાનો જન્મ થયો પણ આનો સંસાર વધ્યો કે બીજું કોઈ ? પૈસામાં વધારો થયો, તમે ચુંટાઈને અમલદારની પદવી પર આવ્યા, પણ આ બધામાંથી સંસારની જ વૃદ્ધિ થઈ ને ! આ બધામાંથી તારા આત્માને શો ફાયદો ? તેનો કદી વિચાર આવે છે ? જે તમારી સાથે આવવાનું છે તેને માટે તમે શું કરો છો ? કોઈ જ નહિ. અને જે સાથે નથી આવવાનું તેની પાછળ કેટલી દોટ મૂકો છો ? ધર્મનું

સાચું સ્વરૂપ સમજાણું નથી અને જો સમજાણું છે તો ધર્મનું આચરણ કરતાં તમને અટકાવે છે. અનંત શુણોનો સ્વામી આત્મા છે તેને જૂલી જડમાં જ કેમ રાચી રહ્યા છો ?

દેવલોકમાં અઢળક સાદાળી હોવા છતાં જ્ઞાની પુરૂષો માનવનાં અવતારને વખાણે છે. કારણ કે ઔદારિક શરીર મુક્તિ મેળવવામાં સહાયક છે. નારકી ને દેવો અપચ્ચખાણી અને અવિરતી છે. દેવો ૪૦ કરોડ ગાઉનાં જંબુદ્વીપને કુંવર કુંવરીના જોડલાથી ભરી દે એવી શક્તિ ધરાવે છે. આવા શક્તિસંપન્ન દેવો પોતાની શક્તિને પરમાં ફેરવી શકે છે પણ સ્વમાં ફેરવી શકતા નથી.

માનવને શક્તિને સ્વમાં ફેરવવાની તાકાત છે. જડનો મોહ ઓછો કરી સ્વતત્વને નિહાળો. દ્રવ્ય-શુષ્ક પચાઈની વિચારણા કરો. તેનાથી કર્મની ભેખડો ઊડી જશે તમારા હૃદયમાં કેતુનું સ્ટાન્ડર્ડ ઉચું છે ? આત્માનું કે કર્મનું ?

ઘણા જાહેનો અહીં આવે તો પણ આ સાડલો ક્યાં ભરાવ્યો, આ ઘરેણાં કેની પાસે ઘડાવ્યા વગેરે વાતો કરે. કોઈને ત્યાં બેસવા જાય તો પણ બધી વસ્તુ ધ્યાનમાં રાખી લે અને પોતાને ત્યાં કંઈ વસ્તુ નથી તે ઘેર આવી કહે. આ બધામાં સ્વ્યાપચ્ચા રહ્યો છો તેનાં કરતાં મહાપુરૂષોના સમાગમમાં આવો અને તેમનામાં રહેલા સદ્ગુણોને તમારા જીવનમાં વિકસાવો.

જેને વિષયનો રસ વિષ સરખો લાગે તેને સંસારના કોઈ પદાર્થમાં મન લાગે નહિ. કોઈને ત્યાં તમે જમવા ગયા અને તેનાં ભોજનમાં ઝેર હોય, તમે તે ખાધું અને માંડ બચી ગયા, તો ફરી તે ઘરે જમવા જાવ ખરાં ? ના. તેના ઘર સામું પણ ન જુઓ.

આ સંસાર ઝેર રૂપ છે. તે તમને ક્યારે સમજશે ? ઝેર લાગે તો મન ઉઠી જાય. સત્યને સમજી મોહના ચાળા મૂકી આત્મા તરફ દ્રષ્ટિ કરો. આ જ કરવા જેવું છે.

“રત્નને મૂકીને પથ્થરાની પાછળ ભમી ભમીને કાંઈ શિર પટકાવી,
સમજ પડ્યા પહેલા સઘળુંએ ખોલે....કરી ના કમાણી શુભાવી શું રાવે !
ગઈ હાથ બાજી પછી શું તું રાવે !”

જીવ ધર્મરૂપી રત્નને મૂકી પુદ્ગલરૂપ પથ્થરાની પાછળ દોટ મુકે છે. બે ઘડી સામાયિક કરવી હોય તો ન કરે અને ગલાતલામાં કલાકો વીતાવી દે. ગામ ગપાટા મારી થાકી જાય તો શાંત મગજ કરવા થીએટરમાં જાય, પણ ઉપાશ્રયમાં ન આવે. તમને પ્રેયસની ભૂખ છે કે શ્રેયસની ? અનાદિથી જડમાં તો પડ્યા છો, હવે ચૈતન્યને નિહાળો. તેના શુણો તરફ દ્રષ્ટિ કરો. તેના ઉપયોગમાં રમતાં ધર્મ યશ અને સંસાર ભાવમાં રમતાં કર્મ બંધાશે. કર્મ અને ધર્મ એ બંનેના રાા (અહીં) અક્ષર છે. કંની જગ્યાએ ધ મૂકી દ્યો. કર્મને હીધે સંસારનું પરિજ્ઞમણ છે. ચાર ગતિના ચક્રવા રૂપ કૃત્તેત ફાળકામાં

કર્મ ધુમાળ્યા કરે છે. આ કળેતદ્વાળકાનું ઉપરનું ખાનું દેવલોકનું છે. નીચેનું ખાનું નારકીનું છે અને બાજુના બે મનુષ્ય અને તિથિય ગતિના છે. કર્મ જીવને નીચેથી ઉપર અને ઉપરથી નીચે જોમ પછાડયા કરે છે. હવે એનો અંત લાવવો હોય તો પુરૂષાર્થ કરો.

ચાર ગતિની ચોપાટમાં જીવ ખેલ્યા કરે છે. ચોપાટની સોગડી વચ્ચે આવી જાય એટલે કે ઘરમાં આવી જાય તો તેને ભગવું પડતું નથી. આ જીવ પણ જો પોતાના ઘરમાં આવી જાય તો તેને પરિભ્રમણ કરવાનું રહેતું નથી.

કુમતિમાં રાચી રહેલા જીવને સુમતિ ઓલાવે છે. હવે અહીં આવો. તમારા કચરા કાઢી તમને સ્વચ્છ બનાવું, સંયમની લગની લગાડું, સંસારનાં રંગરાગથી દૂર કરી અહિંસા, સત્ય, આદિ વ્રતોમાં વૃત્તિને સ્થાપું.

જીવ વ્રતમાં આવે તો તેનાં પગલાં ઉપાશ્રયમાં થાય, સીનેમાગૃહમાં નહિ. વીતરાગના માર્ગને અપનાવનાર સીનેમા જોવા જાય તો તેની આખરુ શી? ફાડપીઠા પાસે થઈને સજ્જન પુરૂષો પસાર પણ ન થાય, કારણ કે તેને જોમ થાય કે કોઈ મને અહીં જોશે તો મારા માટે શંકા કરશે. શ્રીલમમાં જતાં શરમ આવે છે? પૈસા આપી વિષયને શા માટે પોષો છો? ભારત દેશ સંસ્કૃતિપ્રધાન દેશ છે, પણ આજે સંસ્કૃતિનો દૂસ થતો જાય છે.

આઠમા વ્રતનાં પાંચ અતિચાર છે. તેમાં બીજો અતિચાર છે કુકુઠજ્યે વિકાર વધે તેવી ચેષ્ટા કરવી તે કુકુઠજ્યે છે. ત્રીજો અતિચાર મોખર્થ છે. સંબંધ વિનાનું અને જરૂર વિનાનું બહુ બોલ્યા કરવું તે મુહરીજ્યે છે. અસૂચ્ય અને અવિવેકી વચનો બોલનાર દરેક જગ્યાએ તિરસ્કારને પાત્ર બને છે. જેનાં જીવનમાં વચન પર સંયમ નથી, તેના જીવનમાં કલેશો અને ગદગદાઓ થાય છે. બહુ બોલનાર માનસિક શાંતિ શુભાવે છે. વિચાર કર્યા વગર બોલ-બોલ કરવાથી અનર્થાદંડ લાગે છે માટે સુસુરૂષે આ અતિચારથી બચવું જોઈએ.

પ્રયોજન વિના હિંસક સાધનો અન્યને આપવા તેનાથી આઠમા વ્રતનો ચોથો અતિચાર સંજુતાહિંસરણે લાગે છે. ઘણાંને એવી ટેવ હોય છે કે પોતાને ત્યાં છરી, કાતર વિ. સાધનો હોય તો બીજાને કહે, તમારે કેરી આદિ કાપવી હોય તો મારી છરી લઈ જાઓ. બહુ સરસ છે. આમ બોલવાથી અનર્થાદંડ લાગે છે.

ઉપભોગ-પરિભોગ અર્ધરત્ન-પોતાની જરૂરિયાત કરતાં વિશેષ પ્રમાણમાં ઉપભોગ-પરિભોગનાં સાધનો રાખવાં અને તેમાં અતિરક્ત બનીને રહેવું, જરૂરી વસ્તુમાં પણ ઘટાડો કરવો તે આર્થતા છે. અને બિનજરૂરી ચીજોને એકઠી કરવી તે અનાર્થતા છે.

અનર્થાદંડથી નિવર્તે તે સામાયિક વ્રતમાં આવી શકે. જેના વડે આત્માનો લાભ થાય તે સામાયિક છે. જિંચ-નીચના, શત્રુ-મિત્રના ભેદ વિના સમભાવ કેળવવો તે સામાયિક

છે. જેને ભેદીની સામાયિક પર પ્રીતિ હોય તેને યાવત્ જીવન સામાયિક પર પણ પ્રીતિ હોય. તેવા જીવને સામાયિક પાળતાં આંખમાં આંસુ આવી જાય. યાવત્ જીવન ચારિત્ર નથી લેવાતું, એટલે સામાયિક વ્રતને પાળવું પડે છે. આશ્રવનાં દરવાજા ખુલ્લા થતાં ચોરો આત્મધન લૂંટી જશે.

જણાને સામાયિકમાં ટાઈમ પસાર થતો નથી. કારણ કે સામાયિકમાં શું કરવાનું છે તેની સુઝ પડતી નથી. નવી વહુ પરણીને આવે તેને શું કામ કરવું તે ખબર ન પડે, પણ પરિચિત થયા પછી એક પછી એક કામ કરવા લાગે છે. તેમ સામાયિકનો અભ્યાસ થઈ ગયા પછી ઘણાં કામ નીકળી પડે છે. સમભાવની ક્રિયામાં બે ઘડી કયાં ચાલી જાય તે ખબર પડતી નથી.

સામાજ્યેનં મન્તે । જીવે કિં જળયઈ ? સામાજ્યેનં સાવજ્જજોગવિરહિં જળયઈ ॥

સામાયિક કરવાથી શો લાભ થાય ? સામાયિક કરવાથી સાવધયોગની વિરતી થાય છે. કાલાવસેસીય અણુગારે સ્થવીર ભગવંતોને છ પ્રશ્ન પૂછ્યા હતા. સામાયિક અને સામાયિકનો અર્થ શું ? પચ્ચખાણુ અને તેનો અર્થ, સંયમ અને તેનો અર્થ, વિવેક અને તેનો અર્થ તથા કાઉસગ્ગ અને તેનો અર્થ શું ?

આયા સામાજ્યે, આયા સામાજ્યસ્સ અટ્ટે જાવ વિહસગ્ગ અટ્ટે ।

આત્મા તે જ સામાયિક છે અને સામાયિકનો અર્થ પણ આત્મા છે. એમ પ્રતિક્રમણુ, પ્રતિક્રમણુનો અર્થ, સંયમ, સંયમનો અર્થ, સંવર, સંવરનો અર્થ, વિવેક વિવેકનો અર્થ, કાઉસગ્ગ અને કાઉસગ્ગનો અર્થ આત્મા છે. આત્મા અરૂપી છે, સામાયિક પણ અરૂપી છે. ઘણાં સામાયિકને જડની ક્રિયા કહે છે. પણ તે વાત ખોટી છે. જડભાવથી નિવૃત્ત થનાર સાવધયોગનો ત્યાગ કરી શકે છે. સામાયિકને જડની ક્રિયા કહેનાર ઉત્સૂત્રની ચરૂપણા કરે છે. ક્રિયામાં જે અશુદ્ધિ આવી ગઈ છે તેને અવશ્ય ટાળવા જેવી છે, પણ કરવા જેવી નથી એવો ઉપદેશ કદી ન આપવો. સામાયિકમાં દ્રવ્યથકી સાવધયોગનાં પચ્ચખાણુ, ક્ષેત્ર થકી ૧૪ રાજલોક પ્રમાણે, કાળ થકી બે ઘડાં અને ભાવ થકી છ કોટીએ પ્રત્યાખ્યાન કરવાનાં છે.

શુદ્ધભાવે એક સામાયિક કરવામાં આવે તો હરપહરપહરપ પલ્લેપમ ઝાઝેરા નારકીનાં નદાવા (દાવો નહિ) થાય. એક સામાયિકનું આટલું ફળ છે. તમને સામાયિક પર પ્રીતિ છે ? કેટલાકને તો સામાયિક કરવી ગમતી નથી. આત્માની શુદ્ધિકરણની ક્રિયા તે સામાયિક છે. સામાયિક ચારિત્ર એ આત્મશુદ્ધિની શરૂઆત છે અને યથાખ્યાત ચારિત્ર તે પૂર્ણાદિત છે.

સામાયિકના વિશેષ ભાવો અવસરે કહેવાશે.

ઔપાખ્યાન...૯૦

આસો વદ ૧૩ ને શનિવાર તા. ૧૬-૧૦-૭૧

નાથે સિદ્ધાંત દ્વારા સમજાવ્યા. સિદ્ધાંત એટલે ત્રણે ઠાળે સિદ્ધ થયેલ વસ્તુ, તેનું નામ સિદ્ધાંત.

અહિં નિષધકુમારનો અધિકાર ચાલે છે. નિષધકુમાર, ભગવાન પાસે બાર વ્રતનું સ્વરૂપ સમજી વ્રતને અંગીકાર કરે છે. નવમા વ્રતનું સ્વરૂપ ચાલી રહ્યું છે. જેમ શરીરને ખોરાકની જરૂર છે તેમ આત્માને પણ ખોરાકની જરૂર છે. ખોરાક વિના શરીર તેજહિન બને છે. તેમ આત્માને યોગ્ય ખોરાક દેવામાં ન આવે તો તે પણ તેજહિન બને છે. સામાયિક એ આત્માનો ખોરાક છે. સામાયિકથી સમભાવનો લાભ થાય છે. શત્રુ-મિત્રનો ભેદ ભુલાઈ જાય છે. જેણે સમભાવને જીવનમાં વણી દીધો છે, તે લાભ કે અલાભમાં, યશ કે અપયશમાં, જીવન કે મૃત્યુમાં, નિંદા કે સ્તુતિમાં અકળાતો નથી. કોઈ કહે પધારો પધારો, અમે તમારી જ પ્રતિક્ષા કરતાં હતાં. તમ આવ્યે અમે ઉજળાં છીએ, આવા શબ્દો સાંભળતાં ગલગલીયા ન થાય. અને અહીં શા માટે આવ્યા? કોણે તમને ખોલાવ્યા છે? આવા શબ્દો સાંભળવા મળે તો દુઃખી ન થાય. સામાયિક સમભાવ કેળવવાની બાળપણથી છે. સામાયિક કરો તેમાં મન, વચન અને કાયાના બત્રીસ દોષમાંથી કોઈ દોષ લાગતો નથી, તે જોઈ આવ.

સામાયિક કરતાં પહેલાં સામાયિકના દોષો કયા છે તે જાણો. જ્ઞાન હશે તો જ દોષોથી બચી શકાયો. હીરાને ચરણે ચડાવી તેમાં પાસા પાડે તો તેજ પ્રગટે છે. તેની કિંમત અનેક ગણી વધી જાય છે. તેમ સામાયિક કરવાથી આત્માનું તેજ વધી જાય છે. અનાદિથી મીઠાચેલા નયન ખુલી જાય છે. આત્મામાં જેમજેમ સમભાવ વધે તેમ તેમ સ્થિરતા વધતી જાય છે. પહેલી ચોપડીમાં લખ્યો હોય તે કાગળ લખે અને મેટ્રીક લખેલો કાગળ લખે, તો બન્નેના લખાણમાં, બન્નેની સ્પીડમાં ઘણો ફેર હોય છે. એમ કોઈ ૫૦ વર્ષથી સામાયિક કરતો હોય અને કોઈ આજે જ કરવા બેસે તો બન્નેની સ્થિરતામાં ફેર પડે ને? તમે કેટલા વર્ષથી સામાયિક કરો છો? તમારામાં સ્થિરતા કેટલી આવી? સમભાવ કેટલો પ્રગટ્યો? સામાયિકમાં બેઠા હોય અને તમારા શર્ટમાંથી કોઈ હીરા જડીત બટન લઈ જાય તો તેને પડકાર કરાય નહિ. તેમજ બોલાય પણ નહિ. આંખ લાલ કરાય નહિ. સામાયિક પાળ્યા પછી તપાસ કરી શકાય. એક સામાયિકમાં વૃત્તિ બહાર ડોકીયા કેટલી વાર કરી જાય છે? તે તપાસો. કેટલાક તો

સામાયિક કરતાં જ નથી. તેઓ કહે છે કે સામાયિકમાં મન આડું અવળું ચાલ્યું જાય છે, એવી સામાયિક કરવાથી શે ફાયદો ? આજ સુધી મન સ્થિર નથી. તેની ખબર પડતી નહોતી. સામાયિક કરવાથી, એ ખ્યાલ આવ્યો, એ ફાયદો થયોને ? એકવાર બૂલને બૂલ છે એમ સમજશે તો ખીજવાર સુધારવાનો પ્રયત્ન થશે.

સામાયિક એ બીજો વિસામો છે. એ ઘડી અઢાર પાપનો બોલો એક બાજુ સુકી દેવાનો છે. ઉપવાસ કરે તે પોતાને માટે પાપ બંધ કરે છે પણ બીજાને માટે આરંભની ક્રિયા કરે છે. સામાયિકથી ભવકટી થાય છે. કર્મની લેખકો ઉડી જાય છે. તમને સામાયિક કરવામાં રસ પડે છે કે કંટાળે આવે છે ? સાદ્યક ઘડી પાપની પ્રવૃત્તિ ચાલે છે તેમાંથી એ ઘડી ધર્મ કાર્યમાં ભેડી દો.

ઝવેરચંદ નામના એક શેઠ ખૂબ ઉદાર દિલના અને દુઃખીઓ પ્રત્યે કરુણા બુદ્ધિવાળા હતા. રામલો અને રતનીયો નામના નિરાધાર બે છોકરાને નાનપણથી શેઠે પ્રેમથી મોટા કર્યા. સારા સંસ્કાર પાડવા પ્રયત્ન કર્યા, પણ મોટા થતાં બન્ને શેઠને ત્યાંથી વિદાય લઈ ચોરપલ્લીમાં દાખલ થયા. બન્નેના બળવાન શરીર અને મજબુત મન હતાં. ચોરપલ્લીમાં ચોરો સાથે ભળી ગયા. અને ચોરના ધંધામાં પાવરધા થઈ ગયા. ચોરપલ્લીનાં ચોર ૬૦ હતાં. ચોર હુંદારા ગમે તેટલા હોય પણ તે લોકોમાં સંપ ખૂબ જ હોય છે. એક ચોર પકડાય તો તે મરવાનું કણુલ કરે પણ પોતાના ગુપ્તસ્થાનો કે પોતાના સાથીની વાત કરે નહિ. આજે તમારામાં સંપ કેટલો છે ? ઘરની વાત હોય તે પણ બહાર કહેતા અચકાય નહિ. હિન્દુસ્તાનમાં અગ્રેજો ફાળ્યા હોય તો તેનું કારણ એ છે કે, અહીંના રાજાઓમાં પરસ્પર સંપ નહોતો. “ ઘર ફૂટે ઘર જાય.”

એક જાપાનની સ્ટીમરમાં ઇન્ડિયન (હિન્દી) બેઠો હતો. તેણે એક જાપાનીઝને મોઢે કહ્યું કે આ સ્ટીમરમાં બેઠાંએ તેટલી સગવડતા નથી. આ સાંભળી જાપાનીઝે કહ્યું “આપને શી ઉણપ લાગી ?” આપને શું બેઠાંએ છે ? તે જાપાનીઝે ઇન્ડિયનને બેઠાંની બધીજ સગવડતા પ્રેમપૂર્વક પૂરી પાડી. જ્યારે બન્ને છૂટા પડ્યા ત્યારે ઇન્ડિયનને કહ્યું “આપે મને ઘણી સગવડતાઓ કરી આપી છે તેનું બીલ શું છે ? જાપાનીઝે કહ્યું, લાઈ મેં તો મારી ફરજ બજાવી છે. આપને કાંઈ આપવાની જરૂર નથી. પણ આપની પાસે હું એટલી અપેક્ષા રાખું છું કે આપ “ જાપાનની સ્ટીમરમાં સગવડતા નહોતી ” એમ ક્યાંય બોલશો નહિ. પરદેશના લોકોને પોતાના દેશ પ્રત્યે કેટલી દાઝ હોય છે ? આટલી દાઝ તમને તમારા રાષ્ટ્ર માટે, સમાજ માટે, સંઘ માટે છે ખરી ? ચોરનો ધંધો નિંદનીય છે પણ તેમનામાં રહેલો સંપ પ્રશંસનીય છે. “ એકતા અપનાવવા જેવી છે.” રામલો અને રતનીયો પોતાના સાથીઓ સાથે ખૂબ જ હુંદકાટ કરતા. એક વખત ઝવેરચંદ

શેઠ ઝવેરાતનો વેપાર ખેડી-અઢળક સંપત્તિ સહિત આવી રહ્યા છે. સાથે એક રખેવાળ છે. ૬૦ હુંટારાઓને ભારે પડી જાય તેવો તે જખરો છે. તેનાથી બધાં હુંટારાઓ ભય પામે, શેઠનો રથ ગામ નજીક આવી રહ્યો છે. ગામ બે ચાર માઈલ જ દૂર છે. તેથી શેઠે રખેવાળને કહ્યું. “હવે તું જઈ શકે છે. ગામ હમણા આવશે.” રખેવાલે કહ્યું શેઠ, આ રસ્તામાં એક વોકળો આવે છે, તે જરા ભયરપદ છે, તે વટાવી પછી હું જઈશ. આ સાંભળી શેઠે કહ્યું “અહીં સુધી તો ઘણીવાર આવીએ છીએ, રસ્તો ભણીતો છે, વળી દિવસ ઉગી ગયો છે, તેથી ભય જેવું નથી. રખેવાળને ભયની શંકા હતી પણ શેઠને તે વધુ કહી શક્યો નહિ. અને પોતાનો પગાર લઈ રવાના થયો. શેઠનો રથ રવાના થયો. ગામ એકાદ માઈલ દૂર હશે ત્યાં તો છુકાની બાંધેલા બહારવટીઆ આવી પહોંચ્યા અને રથ ઉભો રાખવા પડકાર કર્યો. રથમાં બેઠેલા શેઠ ગભરાઈ ગયા. રથ ઉભો રાખવો પડ્યો. અને હુંટારાઓએ બધું ધન, માલ, મિલકત, ઝવેરાત હુંટી લીધું. અને શેઠને ખૂબ માર્યા, અને ઝાડ સાથે બાંધી દીધાં. દુઃખમાં લગવાન ચાદ આવે એમ શેઠ “મહાવીર મહાવીર રટવા લાગ્યા”. આ હુંટારાઓમાં રામડો અને રતનીયો પણ હતા. શેઠના શબ્દો તેમના કર્ણપટ પર અથડાયા અને પોતાને પાળનાર શેઠની રમૂતિ થઈ આવી. શેઠ પાસે જઈ નામ પૂછ્યું. શેઠે નામ કહ્યું. તેથી ખાત્રી થઈ કે, આ આપણા પિતા તુલ્ય ઝવેરાત શેઠ જ છે. તે બંનેએ અરસ-પરસ વિચાર કર્યો કે આપણે જેવું લુણ બાધું હોય તેને બેવશ ન થવાય. તેમણે પોતાના સાથીઓને શકયા અને કહ્યું. “આમાંથી એક પાઈ પણ લઈ શકાશે નહિ. આ અમને નિરાધાર અવસ્થામાં પાળી પોષી મોટા કરનાર અમારા શેઠ છે. અમારે નિમક હરામ ન થવાય. માટે બધું મૂકી દેવો. જો નહિ મુકો તો આજથી અમે બંને તમારાથી છુટા થઈ જઈશું. બધાં હુંટારાઓએ રામડા અને રતનીયાને ખૂબ સમજાવ્યા, આટલો લાભ કદી પ્રાપ્ત થયો નથી, તેમ પણ કહ્યું, છતાં તેઓ એકના બે ન થયા અને તેમના સાથીઓ એ બંનેને શુભાવવા તૈયાર ન હતાં. તેથી હુંટારાઓએ બધો માલ ધન, ઝવેરાત, વિ. મૂકી દીધાં. પેલા બંને ભાઈઓએ શેઠને છૂટા કર્યા, અને બધું ધન સોંપી ઘર સુધી મુકી આવ્યા. શેઠે ૬૦ માંથી બે હુંટારાઓને પાળ્યા હતા તો તેઓ બચી ગયાં. જ્ઞાની પુરૂષો કહે છે કે ૬૦ ઘડીમાંથી બે ઘડી દયા પાળો, સામાયિક કરો, તો શેઠની જેમ બચી જશે. ૬૦ ઘડી સુધી આત્મિક ધન હુંટનાર હુંટારા છે. રાત દિવસ આત્મિક ધન હુંટાઈ રહ્યું છે અને જીવાત્મા કર્મના મારથી અધમુઓ થઈ રહ્યો છે. હવે ધર્મને જીવનમાં અપનાવો-તો સુખી થવાય. નવમા વ્રતના પાંચ અતિચાર છે. તે બધુવા પણ આદરવા નહિ.

મણુ દુપ્પડિહાણુ=સામાયિકમાં મન દુષ્ટ માર્ગે ચાલ્યું ગયું હોય.

વયદુપ્પડિહાણુ=સામાયિકમાં વચનની પ્રવૃત્તિ દુષ્ટ કરી હોય.

કાય દુપ્પડિહાણુ=સામાયિકમાં કાયાની પ્રવૃત્તિ અશુભ આચરી હોય.

સામાધયસ્સ સર્ધ અકરણ્યાએ=સામાયિક કયારે કરી તેની ખબર ન રહી હોય.

સામાધયસ્સ અણુવદ્ધિયસ્સ કરણ્યાએ=સામાયિકનો ટાઈમ પૂરો થયા પહેલાં પાળેલ હોય.

સામાયિક વ્રતમાં અતિચાર ન લાગી જાય તેનો ખાસ ખ્યાલ રાખવો જોઈએ.

૧૦ મું દિશાવશાસિક વ્રત એટલે છઠ્ઠા વ્રતમાં જે દિશાઓની મર્યાદા બાંધી છે. અને સાતમા વ્રતમાં જે લોગોપલોગરૂપ દ્રવ્યાદિની મર્યાદા કીધી છે, તેને ટુંકાવવાની વાત છે. જેમ હિંદુસ્તાન ઉપર પાકિસ્તાનનું આક્રમણ થતું હોય ત્યારે હિંદના સૈનિકો સરહદ ઉપર જઈને આવતાં આક્રમણને અટકાવે છે. તેમ આશ્રવના આક્રમણે આવતાં હોય ત્યારે વ્રત-પર્યબાણના સંવરરૂપ સૈનિકો આત્માનું સંરક્ષણ કરે છે. ઉર્ધ્વ, અધો અને ત્રિચ્છી દિશાઓમાંથી આશ્રવના પ્રવાહો આવ્યા જ આવે છે. અવિરતીના આક્રમણે પાંચ ઇન્દ્રિયો દ્વારા ૨૧ વિષયોને ખેંચાવે છે. વિષયોના ઉન્માદો વિષયોને તૃપ્ત કરવા મર્યાદાની સીમાને ઉલંઘી આગળ ને આગળ કૂચ કરે છે. વિષયોની લંપટતા અને તૃષ્ણાના તારો કેશેટાના તારની જેમ લંબાવે છે. એ તારના છેડાને પકડવા દેશ છોડી પરદેશ વેઠે છે. શ્રવણેન્દ્રિય શબ્દોથી ઇષ્ટતા મિષ્ટતા મેળવવા રેડીયા, ગાયિકાના ગીતો, શૃંગારિક સાધનો શોધે છે. ચક્ષુષેન્દ્રિય-રૂપને નિહાળવા થનગની હોય છે. પછી આચાર્ય કે અનાચાર્ય, નૈતિકતા કે અનૈતિકતાના ભેદને ભૂલે છે. રૂપ-પિપાસાના ખર્ચરને ભરવા, ઓપન ફ્રિડમ જેવા દોડી જાય છે. દ્રાણેન્દ્રિયના બોલથી મધમધાયમાન પુષ્પોના પમરાટ માટે વનસ્પતિના જીવોનો કચ્છરઘાણ વાળે છે. અન્યતું ગમે તે થાય તેની સામે જેવા ઉભો રહેતો નથી. પોતાની મજામાં અન્યને મૃત્યુ સુધીની સજા કરવા તૈયાર થાય છે. રસેન્દ્રિયની લોહુપતા ભક્ત્યાભક્ત્યનો વિવેક ચૂકાવે છે. મંશુ આચાર્ય રસ ગૌરવમાં લલ-આચાર્ય તેથી દુર્ગતિમાં ભટકાયા, મોહથી મરાયા, સાધુતાથી ભ્રષ્ટ થયા ને વ્યંતર જાતિમાં ઉત્પન્ન થઈ ગયા. અપાઠાભૂતિ જેવા ચવિત્ર લબ્ધિસંપન્ન સુનિરાજ મોહકની સોડમથી. જ્ય મોહિનીના અને ભુવનમોહિનીના પ્રેમરૂપી નાગપાશમાં જકડાઈ ગયા. દિશાને દેશવટો હંધેને પુનઃ સંસાર માંડયો હાથીની અંબાડી ત્યાગીને ગર્જભરાજની સવારી કરી. આ કૌના પ્રતાપે ? કહોને કે રસેન્દ્રિયની લોહુપતાએને લીધે !

સ્પર્શેન્દ્રિયની લોહુપતા આવે છે ત્યારે માનવી બેકાશ બને છે. ઠાણાંગસૂત્રના આક્રમે ઠાણે આઠ પ્રકારના અંધ કહ્યા છે તેમાં “કામાંધ” કામીને અંધ કહી બોલાવ્યો છે. વિષયોની લોહુપતા આત્મામાં અવિવેકના ધુમસ ઉભરાવે છે. ધુમસના કારણે ૧૦ ફૂટ છેટેથી ગાડી આવતી હોય તો દેખાય નહિ. છેવટે એકસીડન્ટની હોનાસ્તમાં હોમાઈ જાય છે તેમ સંસારી આત્માઓ અવિવેકના ધુમસથી અતિ નિકટમાં વિટંબણાઓ હોય, છતાં જોઈ શકતો નથી. રાવણની કઈ દશા થઈ તે જાણતો હોવા છતાં તે પોતાના હૃદયને સમજતો

શકતો નથી વિષયોના રાગ (કામરાગ) લય'કર છે. “લવ ઇંડ પ્લાઈન્ડ” ઇંડકે આંધળો છે. અહિં ઇંડક શબ્દ એટલે મોઢ સમજવાનો છે. એ રાગને રમાડવા માટે આંતર જાતીય લગ્નો વધતાં જાય છે, હિન્દનો પરણેલો યુવક ફોરેન જઈને ત્યાંની સુવતી સાથે સંસાર માંડે છે. વિષયની વાસના એને અસત્યના આંચળા બોદાડે છે. પરણેલો હોવા છતાં પોતાની જાતને કુંવારો મનાવે છે. અસત્ય આંધવ આંચળા એટલે ચોરી-તેની જોડે જાઈની આંગળીએ જ ઉલ્લી છે. આવી રીતે અસત્ય, ચોરી, અણુદ્ધ બાવોથી પોતાના સહજાનંદ, સમ્યક્જ્ઞાનંદ સ્વરૂપી આત્માના ગુણોનું ખૂન કરે છે. તેથી હિંસાદેવી આંખે આવેલી જ છે અને તે મૂર્ખ હિંસાદેવીનું પૂજન કરે છે. પરિબ્રહ્મ વિના એકેય ઇન્દ્રિયોના વિષયો પૂરા પડતાં નથી માટે તેને પૂર્ણ કરવા (પરિબ્રહ્મની) લક્ષ્મીની તલાસ કરવી પડે છે. પુષ્પ પાતળા છે, લાગ્ય નળખાં છે. ત્રણ તસુનું કપાળ ને ૧૩ લમરા જેવા નશીબ હોય તો પછી તે બિચારો અજ્ઞાનથી ઘેરાયેલો, કુતરાની જેમ લાંબી જીભ કાઢી, હાંકતો હાંકતો ચારે બાજુ દોડ્યામ કરે છે. અહિંથી મેળવું, તહિંથી મેળવું એમ હૈયે તાપ લયાં હોય છે, પછી પાપના સંતાપ એને ચેકી નાખે છે. હવે જો પાપના સંતાપથી ન ચેકાવું હોય તો “દેવ ગુરુ ધર્મના” શરણે જા. જ્ઞાન દિપક અને શ્રદ્ધાનું બળ લઈને અવિરતી રૂપી સંસારના માર્ગને ચારિત્રથી કાપી નાખો. પર પદાર્થની ઇચ્છા તથા વિષયોની વાંછા એ બધા અવિરતીના પ્રકારો છે. માનવી જે તૃષ્ણાના તારને તોડી સંતોષના ઘરથી પણ આગળ વધી ત્યાગના માર્ગે આગળ વધે તો આશ્રવના આવતાં આકેમણો ખાળી શકે. સ્વદેશમાં રહીને ગૃહસ્થી તેનાં આજીવિકાના સાધનો પુરાં પાડે તો પરદેશ સુધી જવારૂં તૃષ્ણાના તારને તોડી શકે. આગળના માનવીના હૈયે ધર્મદાઝ સાથે દેશદાઝ પણ હતી. તેથી આચાર અને નિકાસ સ્વદેશમાં કરે જેથી પોતાના દેશને સમૃદ્ધ બનાવવામાં મદદગાર બની રહે. “સ્વર્ગાદપિ ગરીયસી જન્મભૂમિ” સ્વર્ગ કરતાં જન્મભૂમિ મહાન છે. એ સૂત્ર બાલ્યવયથી મગજમાં ભાવિતો ઠસાવતાં. માટે દેશસેવાનો પાઠ પણ તેની નસેનસમાં હતો. ધર્મનું સ્વરૂપ વિશાળ છે. ધર્મ પામેલો પોતે સેવા, શાંતિ ને સુખરૂપી ત્રિપુટીને અનુભવતો અને અન્યને પણ અપાવતો. સંતોષના કારણે તે જ્યાં ત્યાં જાવા નાખતો નહોતો. ૪ માસ મોસમમાં કમાય ને ૮ માસ નિરાંતે ધર્મધ્યાન કરતો. આવા સાધકે છટ્ટા ને ઉમા વ્રતમાં જે જવજીવની દિશા કે ભોગોપભોગની મર્યાદા કીધી છે તે મર્યાદાને દિવસે દિવસે સંક્ષિપ્ત કરી, પાપની લાળને ટુંકાવતો જાય છે. છતાં કોઈવાર અણુ-ઉપયોગે અતિચાર લાગી જાય તો, સાંજ પડે આત્મનિરીક્ષણરૂપ પ્રતિક્રમણ કરી, આલોચના કરી શુદ્ધ બને છે. તે અતિચારનું સ્વરૂપ :-

—આણવણપડંગે = પોતે જે દિશા કે દ્રવ્યોની મર્યાદા કરી છે તેનું પ્રમાણથી ઉલ્લંઘન થઈ ગયું હોય,

પેસવણ પડંગે = નોકરને મોકલી મર્યાદા બહારની ભૂમિમાંથી વસ્તુ મંગાવી હોય.
સદ્ગાણવાયે = શબ્દ કહીને એટલે પોતાને અમેરિકા સુધી જવાની બંધી કરી હોય અને

પછી ત્યાંની ચીજનો થોડા લાભ્યો કે કમાણીના ઉદ્દેશે ટેલીફોન દ્વારા માલની લેવડદેવડ કરે વગેરે.

રૂપાણુવાયે=રૂપ-સ્વરૂપ બતાવીને કોઈને બોલાવ્યો હોય. જેમ કે કોઈએ પચ્ચખાણુ કર્યા કે આજે મારે મારા કંપાઉન્ડ બહાર જવું નહિ. પાંચે આશ્રવનો છ કોટિએ ત્યામ, એવો અભિપ્રય કર્યા બાદ ગવાક્ષમાં રહીને પંથ નિહાળતાં-કોઈ ચીજ જોઈને લેવાની ભાવના થઈ, અંતરાત્મા ઉઠી ગયો ને બહિરાત્માનું જોર વધ્યું ત્યારે તે આત્મા તેમાં લેપાઈ જતાં અન્યને પોતાનું રૂપ દેખાડીને એટલે કે સંકેત કરીને બોલાવે. બહિષા પોગગળપખેવે=બહાર કોઈને કાંકરો નાંખીને, કોઈ પદાર્થ નાંખીને બોલાવે વગેરે ૧૦મા વ્રતના પાંચ અતિચારનું સ્વરૂપ સમજવાનું છે, પ્રજ્ઞ અતિચાર લગાડવાના નથી. કહાય અબજુપણે અતિચાર લાગી જાય તો શ્રાવક સવાર સાંજ પ્રતિકંભણુ કરી તે પાપથી મુક્ત બને છે. આવો વીતરાગ પ્રભુનો પૂજક, અને સાધુઓનો ઉપાસક, ત્રિરત્નોનો યથાશક્તિ આરાધક બની સંસારમાં રહે છે, છતાં સંસારનો થઈ ને રહેતો નથી. જેમ કોઈ માણસ દિલ દહને, તન તોડીને ઘરનાં કામ છોડીને સંસ્થાનું કામ કરતો હોય પરંતુ જ્યારે તેમાંથી તેના હૃદયને આઘાત પહોંચે એવી તેને માટે વાત ઉભી થાય ત્યારે તે રાજનામું દેવા તૈયાર થાય છે. કોઈ કારણસર રાજનામું દેતાં વાર લાગે પણ હૈયું તો હીં ગયું છે. તેમ સાચા શ્રાવકને આખા સંસાર ઉપરથી ભાવ ઉઠી જાય છે. સંસારનું રાજનામું દઈ દેવું છે, પણ ચારિત્ર ગુણની નબળાઈને કારણે સંસાર છોડી સાધુપણું નથી લઈ શકતો, છતાં શક્તિ પ્રમાણે જ્યારે જ્યારે ટાઈમ મળે ત્યારે ત્યારે સાધનાની સીડી પર ચઢે છે. નવમા વ્રતમાં બે ઘડી સુધી સમભાવની સાધના કરે છે. અને તે સાધનાના ફળરૂપે, ત્યાર બાદ સંસારના કાર્યો કરતાં છતાં સંસાર ભાવથી વૃત્તિઓને સંક્ષેપ કરી, અદ્ય જરૂરીયાતથી, ૧૦મા વ્રતમાં સંતોષની શીતળ આંદનીમાં વિચરતા ૧૧મા પૌષધવ્રતમાં અહોરાત્રી (દિવસ-રાત) સુધી વિચરી સાધુપણાની વાનગીનો સ્વાદ અનુભવે છે.

પૌષધવ્રત એટલે સૂર્યોદય થતાં જ કોઈપણ આશ્રવનાં કામ કર્યા સિવાય જ પૌષધ-વ્રત ધારણ કરવાનું હોય છે. તેમાં ચારે આહારનાં પચ્ચખાણુ કરાય છે. તેમજ અપ્રહ-સેવવાના-સોના રૂપા હીરા માણેકના, પુષ્પોની માળા-વિલેપન કરવાના-શસ્ત્ર જેવાં કે ચરખુ છરી વગેરે જીવ દિંસા થાય તેવાં શસ્ત્રો રાખવાનાં પચ્ચખાણુ કરાય છે. દિવસ ને રાત્રિના આઠે પહોર ધર્મ ધ્યાનમાં ગાળવાના હોય છે. તેમાં કોઈપણ જાતનાં સાવધ કાર્યો (પાપ કાર્યો) મન, વચન, કાયાથી કરાય નહિ, કરાવાય નહિ પ્રભાવના લેવાય નહિ છોકરાઓ આવે ત્યારે ઘરની વાત તેની સાથે કરાય નહિ. ચાવીને ગુડો લેવાય દેવાય નહિ. સુવા-ઓઠવા-પાથરવાનાં ઉપકરણો તથા શરીરની હાજતો નિવારવાના સ્થાનોનું સવાર સાંજ બે વાર પ્રતિલેખન કરવું જોઈએ.

૧૧મા વ્રતના પાંચ અતિથાર બતાવ્યા છે :-

અપ્પડિલેહિય-દુપ્પડિલેહિય સેજળ સંધારએ = સુવાની શય્યા = જગ્યા અને સંધારો = ઉપકરણોને સરખા બેંચાં ન હોય, જેમ તેમ બેંચ લીધાં હોય, અપ્પમન્નિજય દુપ્પમન્નિજય સેજળ સંધારએ = સેજળ સંધારને પ્રમાણ્યાં (પૂંજ્યા) ન હોય કે જેમ તેમ પૂંજ્યા હોય.

અપ્પડિલેહિય દુપ્પડિલેહિય ઉચ્ચાર પાસવણ્ણભૂમિ = દેહની હાજતો નિવારવાના સ્થાનોતું પ્રતિલેખન કયું ન હોય, અથવા સરખી રીતે કયું ન હોય. અપ્પમન્નિજય દુપ્પમન્નિજય ઉચ્ચાર પાસવણ્ણભૂમિ = દેહની હાજતો નિવારવાના સ્થાનોને પૂંજ્યા ન હોય અથવા જેમતેમ પૂંજ્યા હોય.

પોસહસસ સમંબણ્ણુ પાલણ્યા = પૌષધવ્રત લીધા પછી સરખી રીતે તેનું પાલન ન કયું હોય. આ પાંચ અતિથાર બહુવા યોગ્ય છે, પણ આચરવા યોગ નથી-એમ બહુ નિરતિચારપણે વ્રતોનું પાલન કરવું બેંચએ. આજે ધન્યતેરસ છે, ધન્યતેરસને દિવસે ભરત ચક્રવર્તી છ ખંડ સાધી વનિતા નગરીમાં આવેલા અને શ્રીરામચંદ્ર, સીતાને રાવણ પાસેથી મુક્ત કરી અયોધ્યા નગરીમાં આવેલા, તેથી ઉત્સવ મનાએલો.

ધન્ય તે રસ એટલે આત્માની અનુભૂતિનો રસ. આ રસનું આસ્વાદન જે કરે છે તેણે સાચી ધન્યતેરસ ઉજવી મનાય છે.

નિષધકુમાર ભાવપૂર્વક વ્રતોને અંગીકાર કરે છે. હવે બારમા વ્રતનું સ્વરૂપ અવસરે કહેવાશે.

વ્યાખ્યાન નં. ૯૧

આસો વદ ૧૪ ને રવિવાર તા. ૧૭-૧૦-૭૧

અનંતજ્ઞાની પરમાત્માએ ભવ્ય જીવેને સિદ્ધાંત દ્વારા સમજાવ્યા છે. સિદ્ધાંત એટલે ત્રણે કાળે સિદ્ધ થયેલ વસ્તુ તેનું નામ સિદ્ધાંત. અહીં નિષધકુમારનો અધિકાર ચાલે છે. આજે બારમા વ્રતનું સ્વરૂપ સમજાવાશે. દાહરના એક પછી એક પગથિયા ચડી શકાય છે, તેમ શ્રાવકપણાને પ્રાપ્ત કરવા માટે પણ બાર પગથિયારૂપ બાર વ્રત છે. બારમું અતિથી સંવિભાગ વ્રત છે. અતિથી કોણ? બારમા વ્રતમાં અતિથીની વાત કરી છે તે

કેવા અતિથીની વાત કરી છે તે પ્રથમ બાણુનું બેઠકો. અતિથી એટલે જેની તિથી સુકર નથી તે. જે આટલી જ વ્યાખ્યા કરીએ તો તમારે ત્યાં મહેમાન આવે છે તેમાં કેટલાકની તિથી નક્કી નથી હોતી. વળી માગણુ-ભિખારી આવે છે તે પણ ક્યારે આવે તે નક્કી નથી હોતું. ઉદઘાટન વગેરે હોય ત્યારે પણ અતિથી વિશેષને આમંત્રણ આપો છો. અહીં આ અતિથીની વાત નથી. પણ જે પંચ મહાવ્રતધારી છે, પાંચ સમિતિ તથા ત્રણ ગુપ્તિયુક્ત છે તથા છકાયનાં પિયર અને છકાયનાં નાથ છે. સત્યાવીશ સાધુજનાં ગુણે કરી સહિત છે તેવા મહાપુરુષની વાત છે. તેને સાવધયોગ સેવવાના સર્વથા પ્રત્યાખ્યાન છે. ઘર રહિત છે. તેને કયાંય સીમાડા બાંધ્યા નથી. અપ્રતિબદ્ધ વિહારી છે.

કલ્યાણુ જીવોતું કરવા કાળે વિચરે દેશ વિદેશે,
ના રાયરંકે ના ઉંચનીચ સરખા સૌને ઉપદેશે,
અપમાન કરે યા સન્માનો, સમતાલાવે રહેનારા,
આ છે અણુગાર અમારા.....જેના

સાધુને ઉંચનીચનો લેહલાવ નથી. તેની દૃષ્ટિમાં સૌ સમાન છે. તેનું કોઈ અપમાન કરી જાય તો તેના પર ક્રોધ કરતા નથી. અને કોઈ સત્કાર કરે તો કુલાતા નથી. આવો પવિત્ર સાધુ, લોકમાં ચાર ઉત્તમ વસ્તુ છે તેમાંના એક છે. પંચ પરમેષ્ઠીમાં તેનું પાંચમું પદ છે. સાધુ પરમશાંતિ અને સિદ્ધિની શોધમાં જીવનની તેજસ્વી મશાલ લઈ આત્મા અને પરમાત્માનો યોગ સાધવા નીકળે છે. જગતની બધી જ તુચ્છ જાંબળો છોડી આત્મસાધ્ય સાધવું એ જ એનું પ્રિય સૂત્ર છે. આવા સાધુનો દુનિયામાં જોડો મળે નહીં. રાજપાટ અને સુવાળા વૈભવો તુચ્છ લાગ્યા એટલે બળખાની માફક ફેંકી દીધા. મોક્ષના શાશ્વત સુખની મોજ સમજાણી ત્યારે છ ખંડના સુખને છોડી ચક્રવર્તીઓએ હાથમાં પાત્ર પકડ્યું અને ઘેર ઘેર ભિક્ષાચરી કરવામાં આનંદ માન્યો અને ઉચ્ચ પ્રકારનું નિરાશી જીવન જીવ્યા.

આ માળે માયકાંગલા જેને કમાવવાની ત્રેવડ ન હતી, સંસારમાં દુઃખી હતા તેવા નથી આવ્યા, પણ ભૌતિક વૈભવના ઢગ પર જન્મેલા, ખમ્મા ખમ્મામાં મોટા થયેલા અને એક નોકરને બોલાવે ત્યાં પાંચ હાજર થાય અને કહે હે દેવાનુપ્રિય ! આપ શું ઇચ્છો છો ? અમે આપને માટે શું પ્રિય કરીએ ! આવા પુરુષની જેના પર દૃષ્ટિ પડે તે પણ પોતાની જાતને ધન્ય માને. આવા પુરુષાત્માઓએ દીક્ષા અંગિકાર કરી છે. અને ઉઘાડા પગે અને ખુલ્લે માથે ધોમ ધખતા તાપમાં પણ ચાલવાનું કબૂલ કયું છે. તમને જરાક ગરમી લાગે એટલે એરકન્ડીશન રૂમમાં બેસી જવ અથવા તો પંખો ચાલુ કરી દો, ગમે તેટલી ગરમી હોવા છતાં પણ સાધુ પંખો ચલાવે નહિં અને ગમે તેટલી ઠંડી હોય તો પણ અગ્નિથી શરીરને તાપે નહીં,

આચારંગ સૂત્રમાં આવે છે કે શીતના સ્પર્શથી કાંપતા મુનિને જોઈ કોઈ ગૃહસ્થે પૂછે છે કે:-

“આવસંતો ! શ્રમણા ! નો સ્વલુ તે ગામધમ્મા ઉચ્ચહંતિ ? આવસંતો ગાહાવહ ! નો સ્વલુ મમ ગામધમ્મા ઉચ્ચહંતિ સ્તયકાશ્વં ય નો સ્વલુ બહં સંચાપમ્ અદિયા સિતણ, નો સ્વલુ મે કપ્પઈ અગણિકાયં ઉજ્જાલિતણ વા પજ્જાલિતણ વા કાયં આયાવિત્તણ વા પયાવિત્તણ વા બનેસિ વા વેયણાબો....”

હે આયુષ્યમાન શ્રમણ ! તમને કામ પીડિત તો નથી કરતો ને ? આ સાંભળી સાધુ કહે છે મને કામ પીડિત નથી કરતો, પરંતુ હું ઠંડીને સહન કરવા સમર્થ નથી. અગ્નિકાય જલાવવો, વારંવાર જલાવવો, શરીરને એકવાર તાપવું અથવા વારંવાર તાપવું મને કદપતું નથી. અને ઊભા પાસે આમ કરાવવું પણ કદપતું નથી અને કોઈ કરે તો અતુભોદન કરવું પણ કદપતું નથી.

શરીર, શરીરનું કામ કરે પણ સાધુ તેની સમાધિમાં લીન રહે. ઠંડીમાં કોઈ તાપતા હોય અને સાધુ ત્યાંથી પસાર થાય તો સગડી પાસે ઉભા રહે નહીં, માખણના પીંડા જેવી કાયા હોય પણ તેણે કપરો માર્ગ લીધો છે. મુનિ ગૃહસ્થને ઘરે વહોરવા જાય અને કોઈ પાણીને લોટો આધો કરે અથવા ફાણા ઉપર પગ મૂકે તો પાછા ફરી જાય. પૂરી ઉતારવાની જ હોય અને મુનિ પહોંચ્યા પછી ઉતારીને આપે તો મુનિ તે લે નહીં. દશા શ્રુત સ્કંધમાં પ્રતિમાધારી શ્રાવકની વાત આવે છે. તેમાં પણ કહ્યું છે કે પડિમાધારી શ્રાવક વહોરવા જાય ત્યાં ભાત ઉતરી ગયા હોય અને ફાળ ન ઉતરી હોય, ચુલે હોય તો ભાતને શ્રદ્ધા કરે પણ ફાળ ન લે. એમ જે નિયે હોય તે લે, સગડીપર અગ્નિકાયના સ્પર્શવાળું હોય તે ન લે. અસૂઝતો આહાર પડિમાધારી શ્રાવકને પણ ન કદપે.

સાધુ વહોરવા આવે ત્યારે ચોરની માફક ધીમે પગલે આવે, પણ ધર્મલાભ દ્વરથી યોલતા ન આવે, જો યોલે તો ગૃહસ્થ ચેતી જાય અને કોઈ અસૂઝતી વસ્તુ સુઝતી કરી નાખે. વળી સાધુને કોઈ માણસ દોળાતું-વેરાતું આપે તો પણ લેવું ન કદપે. ગૃહસ્થ વસ્તુ વહોરાવવા લાગે તો તેને પૂછે કે આ વસ્તુ કેને માટે બનાવી છે ? જો ઘરડા માટે, બાળક માટે કે પ્રસૂતા માટે બનાવેલો આહાર હોય તો તેઓએ વાપરી લીધા પહેલાં ન લેવાય.

સાધુ, જીવનના દરેક પ્રસંગમાં વિવેક રાખે. નિર્દોષ અને એષણિક આહાર મળે તો સંયમવૃદ્ધિ માને. અને ન મળે તો તપવૃદ્ધિ સમજી આનંદમાં રહે.

ના દેહતણી દરકાર કરે, અધરા તપને આવરતાં,
અવ્યાસ ક્રિયા ને ભક્તિથી, આતમને ઉન્નત કરતા.

આરાધનામાં આશુધ વીતાવી ઉચ્ચગતિ વરનારા,
આ છે અણુગાર અમારા....જેના....

સાધુ પોતાના જીવનમાં આરાધનાને જ મુખ્ય ગણે. સાધના સાધતાં સાધતાં દેહ પડી જાય તો પણ દરકાર ન કરે. આત્માને ઉન્નત બનાવવાનાં જ પ્રયત્ન કરે. સાધુ એક જૈન કુળમાં જ ગોચરી જાય તેમ ન હોય, પણ પરિચિત કુળમાં પણ જાય. અસાત કુળમાં વિશેષ શુદ્ધ ગોચરી ઉપલબ્ધ થાય.

અન્નાય ઉન્નં ચરદ્વિ વિશુદ્ધં, જવણદ્વયા સમુચાળં ચ નિચ્ચં
અલધ્યુર્મ નો પરિદેવદ્વિજ્ઞા, લધ્યું ન વિવ્રકત્યદ્વિ સ પુજ્જો

દશ. અ. ૬ ઉ. ૩. ગા. ૪

સાધુ અસાત ઘરોમાં ગોચરી જાય અને સંયમનાં નિર્વાહને માટે ઉચ્ચનીચ કુળમાં સામુદાયીય ગોચરી કરે. આહારની અપ્રાપ્તિ થતાં ખેદ ન કરે. અને પ્રાપ્તિ થતાં દાતાની પ્રશંસા ન કરે, તે પૂજ્ય થાય. શ્રાવક રાગને કારણે કોઈક વાર આધુ'પાધુ' કરી નાખે પણ અન્ય ધર્મીને ત્યાં અજાણ્યા જઈએ તો પાપ લાગવાની શંકા ન રહે. સાધુની ગોચરી જમર જેવી હોય છે.

સાધુ તે મધુકરની પેરે, નહીં તૃષ્ણા નહીં લોભ,
લાધ્યુ' બાડું દીએ કાયાને, અણુ મળ્યે સંતોષ,
ધર્મો મંગલ મહિમા નીલો, ધર્મ નવ નિધિ થાય.

જમર જેમ પુષ્પને કષ્ટ પહોંચાડતો નથી અને પોતાનું પેટ ભરે છે, તેમ સાધુ કોઈને ત્રાસ પહોંચાડતો નથી. કોઈ નો આશ્રય સ્વીકારતા નથી, કોઈની શેઠમાં તણાતા નથી. કસોટપતિ કે કસોટપતિ (ગરીબ) બધાને સમાન ગણે છે.

“આત્મવત્ સર્વ મૂતેષુ” સાધુ પોતાના આત્મા સમાન બધા આત્માને સમજે છે. પ્રાણિમાત્રને સુખ પ્રિય અને દુઃખ અપ્રિય છે, તેથી કોઈને હેરાન કરવાનો, દુઃખી કરવાનો વિચાર માત્ર પણ ન કરે.

છકાયનાં પ્રતિપાલ સાધુ તમારે ત્યાં બહારવા આવે ત્યારે તમે હિંસાનાં કામ કરતા હો, તો તે કામ થંભાવી દેવું જોઈએ. તેમનાં દેખતાં હિંસા કરો, શાક વગેરે સુધારો અથવા પાણી વગેરેનો આરંભ કરો, તો તે જોઈને સાધુનું હૃદય ખિન્નતા અનુભવે. પણ તમારે તો મોડું થતું હોય એટલે તેમ બને નહીં, ખરૂંને ?

સાધુને કંઠે પ્રાણ આવી જાય, લાલપીળા દેખાતા હોય, પ્રાણ છુટી જાય તેમ લાગે તો પણ સચેત પાણીનું સેવન કરે નહિ. આત્મ કલ્યાણ એ જ એની તમન્ના છે. તૃષ્ણા છોડી લાધ્યુ' બાડું દેહને આપે. સાધુ છ કારણે આહાર કરે.

“વૈયળ વૈયાવચ્ચે ફરિયટ્ટાણ ચ સંજમટ્ટાણ

તદ પાળવત્તિયાણ, છટ્ટં પુણ ધમ્મચિન્તાણ ” ઉ. અ. ૨૬ ગા. ૩૩

(૧) ક્ષુધાવેદનીય સમાવવાને માટે (૨) વૈયાવચ્ચ કરવાને માટે (૩) ઇર્થાસમિતિ શોધવા માટે (૪) સંયમના નિર્વાહને માટે (૫) પ્રાણ ટકાવવા માટે અને (૬) ધર્મબ્રિક્ષા ભગવાને માટે, સાધુ આહાર કરે પણ તેને આહારમાં આસક્તિ ન હોય. કારણ કે આહાર એ તો એકેન્દ્રિયના મૃતદેહ છે. મૃતદેહ પર ઉબાળી તો ગીધડા અને કાગડા કરે. સાધુ તો ખાતાં ખાતાં જ્વાનિ અનુભવે કે મારો મૂળ સ્વભાવ અણાહારક છે. તે નથી પ્રગટ થયો તેથી આહાર કરવો પડે છે. પણ તેમાં રસેન્દ્રિયને પોષવાની તો ન જ હોય. રસેન્દ્રિય પર વિજય મેળવવા માટે ભગવાને જ્ઞાતા ધર્મકથામાં સુષુમા દારિકાતું દંડાંત ઘણું જ સુંદર આપ્યું છે. આ ઉપદેશ જીવનમાં ઉતરે તો ખાવાપીવાની ચપચપ મટી જાય.

રાજગૃહી નામની નગરીમાં ધન્ય સાર્થવાહ રહેતો હતો. તેની પત્નીનું નામ ભદ્રા હતું. તેને પાંચ પુત્ર અને એક પુત્રી હતી. પુત્રીનું નામ સુષુમા હતું. તે દેખાવમાં ખૂબ જ સુંદર હતી. તેના હાથપગ બહુ જ કોમળ હતા. ભાઈ બહેનમાં તે સૌથી નાની હતી. તે ધન્ય સાર્થવાહને ત્યાં ચિલાતી નામનો એક દાસીપુત્ર હતો. તે સુષુમાને રમાડવાનું કામ કરતો, પણ તેની વર્તણૂક સારી ન હતી. રમવા આવતાં ખીજ ખાળકોની સારી સારી ચીજો ચોરી લેતો. ધન્ય સાર્થવાહે ચિલાતીને સુધારવા માટે ઘણું કયું પણ અંતે તે ન સુધર્યો એટલે તેને રજા આપી દીધી.

સ્વચ્છંદી ચિલાતીને પોતાના સ્વભાવને અનુકૂળ સોબતી મળી રહ્યા. અને અંતે રાજગૃહની અતિ નજીક પણ નહીં અને અતિ દૂર પણ નહીં એવી સિંહગુફા નામની એક ચોરપદલી હતી ત્યાં આવ્યો.

તેનો સેનાપતિ વિજય હતો. તે ૫૦૦ ચોરનો સરદાર હતો, ચિલાતી તે સરદારના હાથ નીચે રહેવા લાગ્યો અને વિજયને તે અનેક રીતે મદદપથ્યો. સેનાપતિ વિજયે ચિલાતીને ઘણી ચોરવિદ્યાઓ, ચોરમંત્રો આદિ શીખવ્યા. ત્યાર પછી એક વખતે સેનાપતિ વિજય મૃત્યુ પામ્યો અને બધાએ તેની જગ્યાએ ચિલાતીને સ્થાપ્યો.

ચિલાતીએ એક વખત પોતાનાં સાથીઓને કહ્યું : રાજગૃહીમાં ધન્ય સાર્થવાહ રહે છે. તે ધનધાન્યથી પૂર્ણ છે. વળી તેને સુષુમા નામની પુત્રી છે. તે પાંચે ઇન્દ્રિયથી પૂર્ણ છે. ખૂબ જ સુકુમાર અને સુંદર છે. આપણે ત્યાં લૂંટ ચલાવીએ. લૂંટાયેલું ધન, હીરા, માણેક માતી, પન્ના આદિ વસ્તુ તમને આપી દઈશ અને સુષુમાને મારી પત્ની બનાવીશ.” ચિલાતીની આ વાત તેનાં પાંચસો સાથીઓએ સ્વીકારી લીધી. અને નિયત સમયે શેઠને ત્યાં જઈ પોતાની ઇચ્છા સુજળ ખૂજળ ધન લૂંટ્યું. અને સુષુમાને લઈ સ્વાનાં થયા.

શેઠને ખબર પડી ત્યારે તેઓ ખુબ દુઃખી થયા. અને કોટવાળ તથા નગર રક્ષકો પાસે ગયા અને યોગ્ય ભેટ આપી કહ્યું. “ચોર લોકો માફ ધણું ધન તથા મારી પુત્રીને ઉપાડી ગયા છે. આપ મારી પુત્રીને બચાવવાનો પ્રયત્ન કરો. જે ધન પાછું આવે તે તમને આપી દઈશ અને મારી પુત્રી મને સોંપી દેજો. નગરરક્ષકોએ એ વાત સ્વીકારી અને શોધ કરવા નીકળી પડ્યા. નગર રક્ષકો ચોરને આંખી ગયા અને બધાને હરાવી દીધા. બ્યારે ચોરો પરાજીત થઈ ગયા, ત્યારે પુષ્કળ ધન-કનક, મોતી, મણી વગેરે ત્યાં જ મૂકીને આમતેમ પલાયન થઈ ગયા. નગર રક્ષકો ધન મળતાં તેને ગ્રહણ કરી પાછા ફર્યા પણ ચિલાતી પાસેથી સુપુમા છોકરીને સુકત કરવા ન ગયા. ચિલાતી આ યુવતીને લઈ એક મોટી અટવીમાં પેસી ગયો. સાર્થવાહ અને તેમનાં પાંચ પુત્રો ચિલાતીની પાછળ પડ્યા. અને ભર ભરથી ખૂસો પાડવા લાગ્યા. “અરે દુષ્ટ! ઉભો રહે, ઉભો રહે. મારી પુત્રીને સોંપી દે, નહીં તો તને મારી નાખીશું.” ચિલાતીએ બચ્ચું કે હવે સુપુમા દારિકાને લઈ ફર જઈ શકાય તેમ નથી ત્યારે તલવાર વડે તેનું માથું કાપી નાખ્યું. તે કપાયેલ મસ્તકને લઈને ભયંકર અટવીમાં પેસી ગયો. સાર્થવાહ આદિ છ જણાં ખૂબ દુઃખી થઈ ગયા. તેઓ તરસ અને ભૂખથી પીડાવા લાગ્યા. અને સુપુમા દારિકાને મૃતદેહ બેઈ ધ્રુસકે ધ્રુસકે રડી પડ્યા. વિલાપ કરવા લાગ્યા. ખૂબ થાકીને પાછા ફરવાની તૈયારી કરવા લાગ્યા. પણ ભૂખ તરસ એટલી લાગી હતી કે એ ભયંકર અટવીમાંથી ઘેર પહોંચવું સુશકેલ હતું. સુપુમા દારિકાને મેળવવા માટે ચિલાતી ચોરની પાછળ ભટકતાં ભટકતાં શ્રમ ધણોજ લાગ્યો હતો. ચારે બાજુ પાણીની તપાસ કરી પણ પાણી મળ્યું નહીં. આથી સાર્થવાહે તેના પુત્રોને કહ્યું. “ઘરડો થયો છું અને પ્રિય પુત્રીનાં વિયોગે માફ જીવન નિરસ બની ગયું છે. તો તમે મને મારી, મારા રક્તમાંસને ખાવ. એ વિના આ અટવી ઉલંઘી શકશો નહીં.” આ સાંભળી મોટા પુત્રે કહ્યું. “તમે અમારા પૂજનીય છો, વંદનીય છો, ઉપકારી છો. તમને અમારાથી મરાય નહીં, માટે મને મારી આપ બધા આપના જીવનનું રક્ષણ કરો. એમ દરેક ભાઈઓએ મોટાભાઈની જેમ કહ્યું. અંતે ધન્ય સાર્થવાહે કહ્યું. તમારામાંથી એકને પણ હું મારવા માગતો નથી. સુપુમા દારિકાનું શરીર જે નિષ્પ્રાણ અને નિર્જીવ બની ગયું છે તેનો આહાર કરીએ અને રાજગૃહમાં પહોંચીએ. આ વાત દુઃખિત હૃદયે બધાએ સ્વીકારી અને આજુબાજુમાંથી કાપ્ટ લાવી સળગાવી માંસ પકવ્યું અને સૌએ ખાધું તથા લોહી પીધું અને નગરમાં પહોંચ્યા.

વિચાર કરો કે આ છએ જણાએ કેવા કંકળતા હૃદયે લોજન કર્યું હશે ! શરીરની કાંતિ વૃદ્ધિ પામે તે માટે ? બળની વૃદ્ધિ માટે ? અથવા વિપદસેવનની શક્તિનાં વર્ધન માટે, સુપુમાદારિકાના માંસ-શોષિત નથી. ખાધાં પણ રાજગૃહ પહોંચવા માટે ખાધા છે. એમ છએ કાયના જીવો સાધુનાં સંતાનો છે. સિદ્ધગતિરૂપ સ્થાને પહોંચવા માટે એકેન્દ્રિયના મગનો આહાર કરવો પડે છે, પણ તેમનું હૈયું કંકળતું હોય છે. શરીરમાં

કાંતિ અને જળ વધે તે માટે સાધુ આહાર કરે નહીં. રસપૂર્વક ઇન્દ્રિયોને પોષણ આપવા માટે આહાર કરે નહીં. સંયમની યાત્રાનો નિર્વાહ કરવા માટે ખાવું પડે છે. સાધુ આહારમાં ગૃહ, મૂર્છિત કે આસક્ત ન હોય.

અનાસક્ત યોગને કેળવવા માટે ભગવાને આ સુંદરમાં સુંદર દૃષ્ટાંત આપેલું છે. ગાડામાં કિચુડ કિચુડ અવાજ થતો હોય તો તેલ ભરવું પડે છે. તેમ શરીર છે એટલે પેટ ભરવું પડે છે. પણ સારી વાનગી જોતાં મોઢામાં પાણી ન છૂટે. આ સાંભળી તમારા જીવનને પણ જોઈ લેજો. જીભ ઉપર કેટલો કાળૂ મેળવ્યો છે તે વિચારી જોજો. જેને વસ્તુનું સાચું સ્વરૂપ સમજાય છે તે જો વસ્તુથી ચાલે તો ત્રીજી વસ્તુ ખાવાની હજી ન કરે. તમે એમ ન માનશો કે ઘી, દૂધ આદિ વસ્તુ ખાવાથી વિશેષ શક્તિ પ્રાપ્ત થાય છે, કારણ કે શક્તિ વીર્યશુષ્કના ઉદ્વાડથી પ્રાપ્ત થાય છે. માટે જહુ માદક પદાર્થો ખાવા નહીં. એકવાર મન પર કંટ્રોલ આવી જાય તો કોઈ વસ્તુ અઘરી પડતી નથી.

૪૮ કરોડ સોનૈયાનાં સ્વામી—૩૨ રમણીયોના ભરધાર જીકુંલ શ્રાવક એક વાર ભગવાન નેમનાથના સમાગમમાં આવ્યા અને જીવનનો પલટો થઈ ગયો. રંગરાગ છૂટી ગયા અને હૈયું વૈરાગવાસિત બની ગયું. બાર વ્રત અંગીકાર કર્યા, અને ખાવામાં ચોખા, ચણાની દાળ અને પાણી ત્રણ દ્રવ્યની છૂટ રાખી. તેમની સ્ત્રીઓએ કહ્યું “તમને શું થયું છે ? કંઈ ઠઠ્ઠું હોય તો દવા કરાવીએ. પણ આવું જીવન કેમ ચલાવી લેવાય ?” આ સાંભળી શ્રાવકે કહ્યું, “મને કંઈ ઠઠ્ઠું નથી થયું, પણ ભગવાન નેમનાથનાં બોધે મારો આત્મા જાગ્યો છે.”

આમ જે આત્મામાં આત્મજગૃતિ આવે છે તે જગતનાં વિલાસો ભૂલી વૈરાગ્ય-વાસિત બને છે. સંયમ છે તે જીવનવહાણનો શઢ છે. શઢ વગરનું વહાણ જ્યાં ત્યાં અથડાઈ પડે છે. સાધુજીવન સર્વશ્રેષ્ઠ જીવન છે. સાધુ મહાત્માને કેવી રીતે વહોરાવવું તે શ્રાવકોએ જાણવું જોઈએ.

સાધુને સુઝતો અને નિર્દોષ આહારવહોરાવવો, ચિત્ત, વિત્ત ને પાત્ર ત્રણે શુદ્ધ હોવાં જોઈએ. લેનાર શુદ્ધ અને વસ્તુ શુદ્ધ જોઈએ. શ્રાવકોએ કોઈ કૌતિક આશાએ સાધુને વહોરાવવું નહીં. સાધુ પધારે તો શ્રાવકના હૈયામાં અનેરો ઉત્સાહ પ્રગટે. “મારે આંગણે સુરતરૂં ફળ્યો, મોતિડે મેહ વરસ્યો અને સોનાનો સૂર્ય ઉગ્યો કે આવા પુનિત આત્માના પગલાં મારે આંગણે થયા” એમ માને. તથાસ્પનાં સાધુ મહાત્માને નિર્દોષ આહાર વહોરાવતાં એકાંત નિર્જરા થાય છે. જરા પણ પાપ લાગતું નથી.

શ્રાવકોના દ્વાર હમેશાં ખુલ્લાં હોય. તેને આંગણે આવેલો કોઈ પણ હોય તે પાછો ન જાય, પણ તે સાધુને તરણ તારણ માની વહોરાવે અને અન્ય તિથીને અનુકંપાથી આપે. સાધુએ ઉત્કૃષ્ટ સુપાત્ર છે.

સાધુને ચૌદ પ્રકારનું દાન દેવાય “અશણું-પાણમ્-ખાઈમ્-સાઈમ્-વત્થ-પડિગ્ગહ-કંબલ-પાય પૂરેછણેણુ” આ આઠ આવગા છે. એટલે સાધુ તે લઈને ગૃહસ્થને પાછા ન આપી શકે અને છ પાઠિયારા છે જે લઈને પાછા આપી શકાય છે. =પીઠ=ખાંભેઠ. ફલગ =પાટીયું સેનભ=ઉપાશ્રય, સંધારણેણું=તૃષ્ણાદિની પથારી, ઉસહ=એક ચીજની બનાવેલી હવા જેમકે હરડેનું ચૂરણ, ભેસજળેણું=ઘણી વસ્તુમાંથી બનેલી હવા, જેમ કે ત્રિકુળાદિ.

આ ૧૦ પ્રકારનું શુદ્ધ અને નિર્દોષ દાન શ્રાવક આપે. નિરપૃહ દાન અને નિરપૃહ જીવન જીવનાર બંને સંસારને ક્ષય કરે છે, અને મોક્ષગતિને પ્રાપ્ત કરે છે. સાધુ સમભાવી હોવો જોઈએ.

ભાભોતિ ન મજ્જેજા અણાભોતિ ન સોણ્ણજા ।

મહું પિ લલ્લુ ન નિદ્દે ન નિવિસલ્લે ॥ આચારાંગ સૂત્ર

લાભ મળે તો અભિમાન ન કરે, “હું જાઉં ત્યાંથી પાત્રા ભરીને આવું છું.” અને ન મળે તો શોક ન કરે. ઘણું પ્રાપ્ત થઈ જાય તો સંગ્રહ ન કરે. અને શોક ન મળે તો ગૃહસ્થની નિંદા ન કરે. જે પ્રતિરોધ કરે કે શું ચાલ્યા આવો છો ? કમાઈ આવેને ? તો તેની પાસે દીનતા લાવી વારંવાર ચાચના ન કરે. ગૃહસ્થની વચ્ચે રહે, છતાં તે કોઈનોય આશ્રિત બની ન રહે. ટાઢો ટુકડો ખાય અને આકાશે ઉડયો જાય.

આવા સાધુને વહોરાવનાર સંસારને પરિત્ત કરી નાખે, એવો પાઠ સિદ્ધાંતમાં ઘણી જગ્યાએ છે. ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ ધીજીનું ચાતુર્માસ રાજગૃહી નગરીમાં કયું. ત્યાં માસખમણને પારણે માસખમણ કર્યા. તેમના ચાર પારણા વિજયગાથાપતિ, આનંદ ગાથાપતિ, સુદર્શન ગાથાપતિ અને બહુલ નામના પ્રાદ્યજીને ત્યાં થયા. અને ભગવાનને ત્રણ કરંણ અને ત્રણ જોગે કરી શુદ્ધ આહારપાણી વહોરાવતાં સંસાર પરીત કર્યો. તે ભાવ-લાભ થયો અને સાથે દ્રવ્ય લાભ પણ થયો.

સંસાર પરિતીકણ્ણ ઇમ્મં પંચ દિવ્વાઈ પાણમૂયાઈ તંજહા વસુહારાવુદ્ધી દસદ્વન્ને
કુસુમે નિવાહણ્ણ ચેલુક્સેવેકણ્ણ આહ્ણાઽ દેવદુંદુમ્મીઓ અંતરાચિયણ્ણ બાગાસં અહો દાણં ઘુટ્ટે ।

તેમના ઘરમાં પંચદિવ્ય પ્રગટ થયા. આકાશમાં દેવોએ સોના મહોરોની વૃષ્ટિ કરી. પંચવણ્ણી કુલોની વૃષ્ટિ કરી. વસોની વૃષ્ટિ કરી. આકાશમાં દેવદુંદુભી વાગી. અને ‘અહોદાન’, મહોદાન’ એવો ધ્વનિ કર્યો.

સુપાત્ર દાનનો મહિમા વધાર્યો. સાધુપુરુષ અતિ પવિત્ર જીવન જીવનારા છે. તેમને ઉત્કૃષ્ટભાવે દાન આપવું જોઈએ. અને ભાવના ભાવવી કે મારું જીવન સંયમી ક્યારે બને ?

સંયમી જીવનમાં આવવાની દરેકને જરૂર છે. ભગવાન મહાવીર સ્વામી તદ્દભવે

મોક્ષ જનાર હતા. છતાં તેમણે દીક્ષા અંગીકાર કરી. દીક્ષા દ્રવ્ય અને ભાવે બંને રીતે આવવી જોઈએ- દ્રવ્ય વેશ તે વાડ છે. મોક્ષ(નીપજ)ના રક્ષણ માટે વાડની જરૂર છે. પણ વોડને મોક્ષ કહેવાય નહીં. દીક્ષા અંગીકાર કર્યા પછી સ્વાધ્યાય, ધ્યાન અને તપ સંયમની ઉત્કૃષ્ટ ભાવે આરાધના કરવાની છે. કપાયને ટાળી સમભાવની સાધના કરવાની છે. આમ જે પોતાના જીવનમાં ગુણોનો વિકાસ કરે છે તેનું અવિનાશી કલ્યાણ થાય છે. વિશેષ અધિકાર અવસરે કહેવાશે.

વ્યાખ્યાન નં...૯૨

આસો વદ અમાસ ને સોમવાર તા. ૧૮-૧૦-૭૧

અનંતજ્ઞાની, વિશ્વની વિરલ વિભૂતિ, જગતવાસી જીવોને અમૃતપાન કરાવનાર ભગવાન મહાવીર દેવની આજે નિર્વાણતિથિ છે. એ મહાપુરૂષ પરમપંથનો પ્રકાશ જગત પર પાથરતાં ગયા. ત્રિવિધ તાપથી તપ્ત જીવોને શીતળતા પ્રદાન કરતા ગયા. ભૂલેલા જીવોને ધ્રુવતારક બન્યા. એ ક્ષમામૂર્તિ, કલ્યાણમૂર્તિએ કૃપાના ધોષ વહેવડાવ્યા. અનેક હિતશિક્ષાઓથી ભવ્ય જીવોનાં હૃદયને રંગ્યા. અહિંસાના ઘૂંટડા પ્રેમપૂર્વક પીધાં અને જગતને પીવડાવ્યા. તેમનું ત્યાગ-મહિદાન અને તિતિક્ષામય જીવન પ્રેરણા આપતું ગયું.

ભગવાન મહાવીર સ્વામી વિશ્વપ્રેમની જ્યોત જગાડનાર હતાં. તેમણે જીવન જીવવાનો ઉચ્ચતમ આદર્શ જગત સામે ધર્યો. ભગવાન મહાવીર દેવ આ ચોવીસીનાં ચરમ તિર્થંકર દેવ હતા. ચોથા આરાના ૭૫ વર્ષ અને સાડા આઠ મહિના બાકી રહ્યાં ત્યારે ભગવાનનો જન્મ થયો. ત્રીસ વર્ષની ભરચૌવન અવસ્થામાં રાજ્ય વૈભવો-સ્ત્રી આદિનાં સુખોને ઠોકરે મારી સંયમના કઠોર માર્ગે કઠોર સાધનાની શરૂઆત કરી. હૈયે હાર, બાંહે બાજુબંધ, માથે મુગટ, કેડે કંદોરા, વેઠ, વીંટી આદિ તમામ શણગારો ઉતાર્યાં. ઠાળી બાજુનો ઠાળા હાથથી, અને જમણા હાથથી જમણી બાજુનો, યે બાજુનો (સાઇડનો) અને એક વચ્ચેનો, એમ પંચમુઠી લોચ સ્વયં કર્યો. તિર્થંકરો હજમ પાસે પોતાનું માથું નમાવે નહિં. પાંચ મુઠીમાં આખો લોચ ઉપાડ્યો, તે કેવા બળવાન અને પરાકર્મી હશે ! ભગવાનનાં લોચના વાળ હીંચણુબાર થઈ વજ્જહીરાનાં થાળમાં ઈન્દ્ર મહારાજે ઝીંટ્યા.

અનંત સિદ્ધોને નમસ્કાર કરી ભગવાન 'કરેમિ ભંતે'નો પાઠ ભણ્યા. અને અભિગ્રહ કર્યો કે, આજથી હું મારી કાયાને વોસિરાવી દઉં છું. યાવત્ જીવન દેવ-મનુષ્ય તથા

લિખ્યાં અનાં કોઈપણ પ્રકારનાં ઉપસર્ગો આવશે તથા કોઈપણ પરિષદ પડશે, તો પણ હું મારા માર્ગથી ચલિત નહીં બનું. ભગવાને સાડા બાર વર્ષ અને એક પખવાડિયા સુધી કઠોર સાધના કરી. માર મળ્યા. પ્રહારો મળ્યા. કદુશબ્દોનાં વરસાદ વરસ્યા. અનેકે આવી તેમને પ્રલોભનો આપ્યાં, પણ સાધનાના એ અઠંગ યોગી કોઈથી ડર્યા નહિ, કોઈમાં લોભાયા નહિ. આત્મયોગની એવી પ્રખર ધૂણી ધખાવી કે સર્વ વાસનાઓ-ઈચ્છાઓ તેમાં ભસ્મીભૂત થઈ ગઈ.

આપણાં શાસનપતિ દેવ આપણને ઘણું શીખવી ગયા છે. તેમની સાધના આપણને પ્રમાદ ટાળવાની પ્રેરણા આપે છે. ભગવાને ઘોર સાધનાને અંતે કેવળજ્ઞાન-કેવળદર્શન પ્રાપ્ત કર્યું. કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યા પછી ૧૨ પ્રકારની પરિષદમાં ધર્મ ઉપદેશ આપ્યો. બંધન અને સુક્તિનાં કારણો સમજાવ્યાં. બંધના કારણને છેદી નાખવામાં આવે તો સુક્તિ અવશ્ય પ્રાપ્ત થાય. કર્મના બીજ જેણે બાળી નાખ્યાં તેના જન્મ-મરણ મટી જયાં. ભગવાને ઉપદેશોલ બોધને જીવનમાં ઉતારી તેમની આજ્ઞામાં ઉઘમી બનવું તે દરેક સુસ પુરૂષતું કર્તવ્ય છે. હવે જન્મ ન લેવો. પડે તેની તૈયારી કરવાની છે. હવે જાગૃત થાઓ. કિંમતી સોનેરી અવસર હાથમાંથી ચાલ્યો ન જાય તેની તકેદારી રાખો. ભગવાને જાગૃત જીવને સાચી સાધનાનો માર્ગ બતાવ્યો છે. સમ્યક્ જ્ઞાન, સમ્યક્ દર્શન અને સમ્યક્ ચારિત્રમાં રમણુતા કરવી તે નિજ સ્વરૂપમાં રમણુતા કરવા બરાબર છે. વિષયોમાં અને કષાયોમાં રમણુતા કરવી તે વિભાવ દશા છે. મુમુક્ષુ આત્માઓએ વિભાવ ટાળી સ્વભાવ તરફ દોટ મુકવી જોઈએ. સદૃશુણેને વિકસાવવા જોઈએ. હુશું ટળે તો શુણેમાં આગળ વધી શકાય.

ભગવાન પણ એક દિવસ આ અનાદિ સંસારમાં રજાળતાં હતા. ચૌરાશીનાં ચક્કરમાં પરિભ્રમણ કરતાં હતાં. પણ તેઓએ અપૂર્વ સાધના કરી સિદ્ધ ગતિને પ્રાપ્ત કરી. આપણે ભગવાન સાથે અનંતવાર સંબંધ જોડ્યા હશે, પણ તેમનાં જેવો પુરૂષાર્થ આપણામાં પ્રગટ્યો નહિ. તે અકસોસની વાત છે.

મેં ને તમે આ સંસાર સાગરમાં કર્યા સગપણ અપારો,
તમે તો થકા પ્રભુ સિદ્ધ નિરંજન, મારો ના આવ્યો મારો રે.
પ્રભુ મને એક આધાર તમારો.

હે પ્રભુ! મિત્રપણે, શત્રુપણે, દસીપણે, મા-પણે, બાપપણે, ભાઈપણે, ખંડેનપણે, અનેકવાર તારા સંબંધમાં હું આવ્યો. હે પ્રભુ! તમે સિદ્ધ, બુદ્ધ, નિરંજન, નિરાકાર બની ગયા. અને મારે રખડપટ્ટી ચાલુ જ રહી. હે નાથ! પૂર્વ સંબંધનો કંઈક તો નાતો રાખ, મારો ઉદ્ધાર તો કર. હું ક્યારે સિદ્ધ થઈશ? તારી પાસે મારો નંબર ક્યારે લાગશે? અત્યારે તો દ્રવ્ય અને, જાવે મારા-તારા વચ્ચે કેટલું અંતર છે? અ

અંતર ક્યારે તૂટે? ત્યાગ, વૈરાગ્યમય જીવન બનાવી, વિષય કષાયનું દમન કરી મોક્ષે તરફ મારા પગલાં ભેરદાર ક્યારે ઉપડશે? હે પ્રભુ! હવે હું થાકી ગયો છું. આ ત્રાસથી કંટાળી ગયો છું, મને શીઘ્ર તારા જેવો બનાવ. હે પ્રભુ! મારું જીવન સળગી રહ્યું છે. તેને શાંત કરવાની જડીબુટ્ટી તો બતાવ.

હૈયે તમારે સત્ય-અહિંસા પ્રેમ કરૂણા પ્રગટે,
અસત્ય હિંસા, વેરઝેરમાં જીવન મારું સળગે,
શાંત સમાધિ લાધી તમને મારે ભડકા ભીતર,
મારી તમારી વચ્ચે લાગેા જોજન કેરું અંતર....

હે ભગવાન! તમે ક્ષણે-ક્ષણે જાગૃત રહીને અનુપમ સાધના કરી. તમારા પર ઉપસર્ગ અને પરિવહની અનેક ઝડીઓ વરસી, છતાં હૈયામાં ઉઠળાટ નહિ. એક સીસકારો પણ કર્યો નહિ. ગમે તેવી પરિસ્થિતિમાં પણ તમારા હૈયેથી અહિંસા અને કરૂણા વરસી રહી, અને હું પામર, વિષય-કષાયમાં અને વેરઝેરમાં સબડતો રહ્યો છું. તમે શાંત-સમાધિ પ્રાપ્ત કરી અને મારે હૈયે ભડકાં બળી રહ્યા છે.

“જીએ જીએ તમે ચડ્યા, હું નીચે નીચે પડતો,
સુક્રિતપદને પામ્યા તમે, હું લખચોરાશી ફરતો,
કેમ કરી આ અંતર તૂટે, એ જ વિચારું નિરંતર....મારી તમારી...

હે પ્રભુ! તમારી પ્રખર સાધનાનાં અલૌકિક બળે તમે જીએ જીએ પહોંચી ગયા, અને હું હતભાગી રખડતો-રઝળતો રહી ગયો. હવે આ તારું ને મારું અંતર ક્યારે તૂટે એ જ નિરંતર વિચારી રહ્યો છું. ખરેખર! સાધનાનો માર્ગ સુવાળો નથી, પણ કાંટાળો છે. એકેક ઇન્દ્રિય પણ વિજ્ય મેળવવા માટે સાધકે આત્મ-સંગ્રામમાં તુમુલ્લ સુલ્લ ચલાવવું પડે છે. અદ્ભુત ઉત્સાહ અને અપૂર્વ શ્રદ્ધાથી મુશ્કેલીઓનો સામનો સહર્ષ કરવો પડે છે. વિષયો તરફ દોટ મૂકવાનાં અનાદિકાળના સંસ્કારોને દૂર કરવા ભગીરથ પ્રયત્ન કરવાનો છે.

એક વખત સાધુઓની મીટીંગ ભરાણી. તેમાં પ્રશ્ન ઉપસ્થિત થયો કે પાંચ ઇન્દ્રિયમાં કઈ ઇન્દ્રિય જીતવી વધુ મુશ્કેલ છે. સૌએ પોતાપોતાનાં અનુભવની સરવાળી વહેવડાવી. એક મહાત્માએ કહ્યું. “શ્રોતેન્દ્રિય પર વિજ્ય મેળવવો ખૂબ મુશ્કેલ છે. માન-અપમાનનાં શબ્દો-સાંભળવા મળે, છતાં મનમાં હર્ષ કે શોકની એક રેખા પણ જીલી ન થાય, આ દશા પ્રાપ્ત કરવી સહેલી નથી. ધ્યાન ધરીને બેઠા હોઈએ ત્યારે બીજા ઇન્દ્રિયોને જીતવી સહેલ બને છે, પણ બહારનાં શબ્દો તો સાંભળાય છે. આ ટાઇમે સમભાવ રાખવો મુશ્કેલ છે.

આ સાંભળી બીજા મહાત્માએ કહ્યું, “મુનિઓ! મારો અનુભવ તો એવો છે કે

અંધુદ્ધન્દ્રિય પર વિજય મેળવવો મુશ્કેલ છે. જ્યાં જઈએ ત્યાં રૂપ નજરે પડે છે. સહનેમિ જેવો મહારથી પણ રાણુલનાં રૂપને જોઈને ખરાબ માંગણી કરી ખેડો. સીતાના રૂપમાં અંધ બનેલો રાવણુ રણુમાં રોળાયો. રૂપની પાછળ અનેક પતંગીયાઓ બલિદાન આપી દે છે. મેનકાનું રૂપ જોઈ વિશ્વામિત્રનું ૪૦ હજાર વર્ષનું તપ ધૂળમાં મળી ગયું. માટે ચંદ્ર પર સંયમ મેળવવો અતિ કઠણ છે. ત્રીભુ મુનિએ કહ્યું. “મારી દષ્ટિએ દ્રાણેન્દ્રિય જીતવી સૌથી કઠિન છે. સુગંધી પુદ્ગલો મનને ખહેલાવી જાય છે. અને દુર્ગન્ધ આવે તો સહન થતી નથી. તરત કપડું નાક પર મૂકી દઈએ છીએ.”

વળી ચોથા મહાત્માએ કહ્યું, “ભાઈઓ! તમારી ભૂલ થઈ રહી છે. સૌ કરતાં વધારે કામ જીલ કરે છે. જીલ બે ઘાડું ખડૂં છે. બોલવામાં અને ખાવામાં જે રીતે આપણને નુકસાન પહોંચાડે છે. જે મુનિ રસેન્દ્રિય પર કાબૂ ન મેળવે, અનેક મધુરી વાનગીમાં આસક્ત થાય તો સાધનાને શિખરે ચડેલો જાડી ખીણમાં ગબડી પડે છે. અને વાણી પર નિયંત્રણ ન મૂકે તો કંઈકના જીવનમાં ઝેર વ્યાપી જાય છે. પ્રિયજનોમાં વેરનાં બી વવાય છે.

એક વખત એક પ્રધાને તેના રાજાને કહ્યું, રાજન્! જીલમાં અમૃત છે અને જીલમાં ઝેર છે. કડવાશ અને મીઠાશ બંને જીલમાં રહે છે. આ સાંભળી બાદશાહે પોતાની જીલ આખા મોઢામાં ફેરવી પણ તેને કડવો-મીઠો સ્વાદ ન આવ્યો. આથી પ્રધાનને કહ્યું, “પ્રધાનજી! તમે કહો છો, જીલમાં કડવાશ અને જીલમાં મીઠાશ છે પણ તે કેમ માની શકાય? મને તો એવો અનુભવ થતો નથી. તમારી કહેલી વાતને તમે સાબિત કરી દેવો તો હું માનું.” પ્રધાને કહ્યું. રાજન્! “તાંબાને પત્રે લેખ કરી આપો કે તેને માટે હું કોઈ પણ ઉપાય અજમાવું તો આપ શિક્ષા નહિ કરો” રાજાએ એ પ્રમાણે લખી આપ્યું. એ પછી થોડાં દિવસે પ્રધાને રાજાને કહ્યું. “રાજન્! આજે વીરપસલીનો દિવસ છે. મહારાણીને મેં જ્ઞેન માન્યા છે. આજે હું તેમને જમવા માટે આમંત્રણ આપું છું. આપ મહેરબાની કરી મારું આમંત્રણ સ્વીકારો” પ્રધાનની ઇચ્છાનો રાજાએ સ્વીકાર કર્યો અને મહારાણીને માનભરે જમવા માટે મોકલ્યા. પ્રધાને રાણીનું ખૂબ જ સુંદર સ્વાગત કર્યું. જ્ઞેન માટે ગાલીઆ પાથર્યા, ખૂબ સુંદર શબ્દોથી નવાજ્યા. લાઈનો પ્રેમ, જ્ઞેન પ્રત્યેની લાગણી જોઈને રાણી સાહેબાએ વિચાર કર્યો કે મારા લાઈને પાંચ ગામ લેટ અપાવું અને જ્ઞેન જવા તૈયાર થઈ ત્યારે ભાઈએ કહ્યું. “આ ગરીબની જીંપડીએ કોઈવાર તમારા પુનિત પગલાં કરજો” જ્ઞેનને એટલો આનંદ છે કે તેમણે વિચાર્યું કે રાજામાં જઈ તરત મારા ભાઈ માટે રૂપ ગામ લખાવી લઈ. રથ સવાના થતો હતો ત્યારે પ્રધાને મોટેથી તેમની પત્નીને કહ્યું. “આ તરકડી જમીને ઉઠી ત્યાં ચોકો કર્યો કે નહિ? આ વચન કહ્યુંપટ પર પડતાં જ રાણીનો પીતો ગયો. અરર....આ ભાઈ મોઢે મીઠકો અને મને તરકડી કહે છે? આનું

માથું કપાવું તો જ હું ખરી ! આખા રસ્તામાં પ્રધાનનું અનેક પ્રકારે અનર્થ ચિંતવતી ચિંતવતી રાણી રાજ્યમાં પહોંચી અને સીધી કારાગૃહમાં ચાલી ગઈ.

રાજા સાહેબ પધાર્યા એટલે તેમણે રાણી આવ્યા છે કે નહિ તેની ખબર કઢાવી. દાસી તરફથી તેમને જાણવા મળ્યું કે તેઓ આવીને સીધા કારાગૃહમાં પધાર્યા છે. આથી રાજા ત્યાં ગયા. અને કોઢિત થવાનું કારણ પૂછ્યું. રાણીએ કહ્યું “તમારા પ્રધાન મોટે ઉપાડે મને જમવા લઈ ગયા, મારી ખૂબ સરલરા કરી અને હું રથમાં સવાના થઈ એટલે મને તરકડી કઢી. તેનું માથું તલવારથી ઉડાડી મારી સામે લાવે. આ સાંભળી રાજાનાં શસ્ત્રાનો પાર ન રહ્યો અને તરત એક સિપાહીને પ્રધાનને બોલાવવા મોકલ્યો. પ્રધાનજી તો જાણતાં જ હતા કે હમણાં તેડું આવવાનું છે. સમાચાર મળતાં જ તેઓ રાજા પાસે હાજર થયા અને મસ્તક નમાવી પૂછ્યું. “શી આજ્ઞા છે મહારાજાધિરાજની ? રાજાએ કંરડી આંખ કરી પ્રધાન સામે જોયું. અને કહ્યું. “મારી રાણીનું અપમાન તે મારું જ અપમાન છે. માટે ફાંસીએ ચડવા તૈયાર થઈ જા.”

પ્રધાને ત્રાંખાનો લેખ બતાવ્યો અને કહ્યું : મહારાજા, મહારાણીનું અપમાન કરનાર હું કોણ ? ખરેખર મેં અપમાન નથી કર્યું. આ તો આપની આજ્ઞાનું પાલન કરવા કરવું પડ્યું છે. રાણીજીને પૂછી જુઓ કે જમ્યા ત્યાં સુધી કેવા ભાવ હતા ને નીકળ્યા ત્યારે કેવા ભાવ બદલાયા ? રાજા પણ સમજી ગયા કે જીભમાં કડવાશ છે ને જીભમાં મિઠાશ છે. કડવાં વચન બોલવાથી સામા માણસ સાથે વેર થાય છે. માટે બોલવામાં ખૂબ જ ઉપયોગ રાખવો જોઈએ. કાલે નૂતન વર્ષની શરૂઆત થાય છે. તમે આજે નિર્ણય કરો કે મારે કોઈને કડવાં વચન કહેવા નહિં. જીભને ગળ્યું ભાવે છે તો જીભમાંથી કારેલાની કડવાશ કેમ નીકળે છે ? તમારા સ્નેહીઓ-મિત્રો-માઈઓ-વડીલો તરફથી તમને અનેક જાતના અભિનંદન આવશે. અનેક શુભેચ્છાઓ મળશે, પણ એ બધાં ફળે કયારે ? જો પ્રકૃતિ પલટો ખાય તો અનેક લાભો પ્રાપ્ત થાય. તમારું હિત તમે ઈચ્છતા હો તો જીવન સુધારો. જીભ પર કાળુ રાખો. પાંચમા મહાત્માએ કહ્યું “મુનિઓ ! સ્પર્શેન્દ્રિય પર વિજય મેળવવો ખૂબ મુશ્કેલ છે. મુલાયમ સ્પર્શ આવતાં તરત મનમાં ગરગલીયા થાય છે, અને કંઈક કોઈને ગમતો નથી.” આમ સાધુઓ નિર્ણય કરી શક્યા નહિં કે કઈ ઈન્દ્રિય જીતવી વધુ મુશ્કેલ છે. અંતે નિર્ણય કર્યો કે દરેકે એક અઠવાડિયા સુધી એક એક ઈન્દ્રિયને જીતવા પ્રયત્ન કરવો અને શો અનુભવ થાય છે તે કહેવું.

આઠ દિવસ પછી વળી મીટિંગ ભરાણી. પણ અનેક વાતની ચર્ચાને અંતે ચોક્કસ નિર્ણય કરી શક્યા નહિં. અંતે બધા સંતો એક બહુસૂત્રી અને વિશિષ્ટ જ્ઞાની મહાત્મા પાસે પહોંચ્યા. અને વિનયપૂર્વક પ્રશ્ન પૂછ્યો. એ મહાપુરૂષે કહ્યું, “જુઓ મુનિઓ ! એક મહેલને પાંચ દરવાજા હોય તેમાંથી એક બંધ કરી ચાર ખુલ્લા રાખે તો મહેલની અંદર

ચૌર-લૂંટારાનો ભય ખરો કે નહિ? 'હા' એક પણ દરવાજો ખુલ્લો હોય ત્યાં સુધી ભય તો ખરો જ." એમ પાંચ ઇન્દ્રિયના પાંચ દરવાજા છે. દરેકમાંથી આસ્રવનો પ્રવાહ આવ્યો આવે છે. પાંચે ઇન્દ્રિયો ભયંકર વાઘજી સમાન છે. પાંચે ઇન્દ્રિયનાં વિષયસેવનથી અકલ્પ્ય શક્તિનો દુર્બળ થાય છે. આત્મધન લૂંટાઈ જાય છે. એકેય ઇન્દ્રિય સામાન્ય નથી. બધીને જીતવી મુશ્કેલ છે. માટે આત્મસાધકે પાંચે દરવાજા બંધ કરવાની જરૂર છે." મહાજ્ઞાની મુનિ પાસેથી ખુલાસો સાંભળી સૌ ખુશ થયા.

ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ આપણને એ જ સંદેશો પાઠવ્યો છે કે વિષય અને કષાયથી મુક્તિ મેળવો. એટલે તમે અવશ્ય મુક્ત બની શકશો. દિગંબર હો, દેશવાસી હો, સ્થાનકવાસી હો કે સોનગદી હો કે તેરપંથી હો, પણ કષાયનો ઉકળાટ શમાવ્યા વિના કેાઈનો મોક્ષ થવાનો નથી. કષાયમાં આત્મા આવ્યો ન જાય તે માટે પળે-પળે જાગૃત રહો. ન ધાયું હોય તેવું થયા કરે છે. તું ગમે તેટલો જીંથો-નીથો થઈશ પણ તારું કંઈ ચાલવાનું નથી. માટે સમતાની સાધના શરૂ કરો. તમારા હૃદયને શુદ્ધ અને નિખાલસ બનાવો. અધમ ભાવનાથી અધોગતિ થશે અને ઉચ્ચ ભાવનાથી ઉચ્ચ ગતિ થશે. વિભાવ-ભાવને ટાળી સ્વભાવમાં સ્થિર થઈશું તો આપણે પણ એક દિવસ ભગવાન જેવા બનીશું. ભગવાન મહાવીર દેવે પોતાની અંતિમ દેશનામાં ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રની પ્રરૂપણા કરી. તે વખતે ૧૮ દેશના રાજાઓ રાજપાટની જવાબદારી છોડી પ્રભુ પાસે છક પૌષધ કરી બેઠા હતાં.

દેશ અઢારનાં રાજાઓ આવી છઠ્ઠુ છઠ્ઠુ પોષા કર્યા હતાં એ,
વીર પ્રભુનું મુખ નિહાળી વાણીના રસમાં જામ્યા હતાં એ,
વીરનો નિર્વાણ દિન દિવાળી, ગૌતમ જ્ઞાની કેવા હતાં એ,
સંપૂર્ણ જ્ઞાનની જ્યોતિ પ્રગટાવી, સ્વભાવ રમણતામાં ઝીલ્યા હતા એ.

પ્રભુ ભવ્ય જીવેને અમૃતરસમાં તરખોળ બનાવી ૧૯ પ્રહર સુધી દેશના આખી શુકલધ્યાનને ચોથો પાંચો સમુચ્છિન્નક્રિય અનંતર, અપ્રતિપાતિ, અનિવૃત્તિધ્યાતા, મન, વચન અને કાયાના યોગનું રૂંધન કરી વેદનીય, આયુષ્ય, નામ અને ગોત્ર આ ચાર કર્મોનો ક્ષય કરી, ઔદારિક તૈજસ અને કાર્મણ શરીરને સર્વથા છોડી સમગ્રેણી ઋણુગતિ અન્ય આકાશ પ્રદેશને નહિ અવગાહતાં, અણુસ્પર્શતા એક સમય માત્રમાં ઉર્ધ્વગતિ, અવિચ્છેદ ગતિએ સિદ્ધશ્યા પામ્યા. દેવજ્ઞાનનો સૂર્ય અસ્ત થતાં સર્વત્ર અંધકાર છવાઈ ગયો. ત્રિલોકીનાથ, શાસનપતિ પ્રભુ જતાં દરેકનાં હૈયામાં કેવો કારમો આઘાત થયો હશે?

મુજને મેલ્યો રે ટળવળતો તિહાં રે, નહિં કેાઈ આંસુ લુછણહાર,
ગૌતમ કહીને કેાણુ બોલાવશે રે, કેાણુ કરશે મોરી સાર,
આધાર હતો રે એક વીર તાહરો રે....

ઔતમ સ્વામી વિલાપ કરવા લાગ્યા. અંતે ભગવાનનાં વાક્ય યાદ આવ્યા “મોહ છે ત્યાં સુધી મોક્ષ નહિ મળે.” રાત્રીનું કવચ લોઢાણું અને ઉર્ધ્વ શ્રેણી પર આડફ થયા અને કેવળજ્ઞાન તથા કેવળદર્શન પામ્યા. મોક્ષપ્રાપ્તિમાં સ્વપુરુષાર્થ કામ કરે છે.

૬૪ ઇન્દ્રો અને અસંખ્ય દેવ-દેવીઓ પ્રભુનાં ચિરહની વેડનાથી લમણે હાથ ઇઈ બેઠાં. ભગવાનનાં દેહનો અંતિમસંસ્કાર ઇન્દ્રો કરે. આનંદરહિત અશ્રુપૂર્ણ આંખોથી તિથે' કરના શરીરને 'તિષ્ઠુત્તો આયાહિષ્યું પયાહિષ્યું કરેઈ કરેઈતા.' પર્યુપાસના કરે. ત્યાર-પછી નંદનવનમાંથી ગોશીર્ષ અંદનના કાષ્ટ લાવી ચિતા બનાવે. શકેન્દ્રનાં આભિયોગિક દેવો ક્ષીરોદક લાવી તિથે' કરના શરીરને સ્નાન કરે. અંદનનું વિલેપન કરે. હંસલક્ષણુ યેત વસ્ત્ર પહેરાવે. સર્વ અલંકારથી વિભૂષિત કરે, શકેન્દ્ર મહારાજ અગ્નિકુમાર દેવને બોલાવી અગ્નિની વિકુર્વણા કરવાની આજ્ઞા આપે. વાયુકુમાર દેવને વાયુ વિકુર્વવાનું કહે. તેઓ તે પ્રમાણે કરે. તે ચિતામાં અગરતુરકે સેદ્ધારસ-ધી, મધુ વગેરે અનેક ભારપ્રમાણુ પ્રક્ષેપ કરે. પછી મેઘકુમારદેવ ક્ષીરોદકની વર્ષા કરે. શકેન્દ્ર ભગવાનની ઉપરની જમણી દાઢા ગ્રહણ કરે. ઇશાનેન્દ્ર ડાબી દાઢા, ચમરેન્દ્ર નીચેની જમણી દાઢા અને જલેન્દ્ર નીચેની ડાબી દાઢાને ગ્રહણ કરે. શેષ ભવનપતિથી વૈમાનિક દેવો યથાયોગ્ય શરીરના શેષ ભાગને ગ્રહણ કરે. કેટલાક ભક્તિવશથી, કેટલાક પોતાનો જિત આચાર સમજી, કેટલાક ધર્મ બાળી ગ્રહણ કરે છે. જ્યાં અગ્નિદાહ દીધો હોય ત્યાં રત્નમય ચૈત્યસ્તુપ બનાવે છે.

ભગવાન આપણાં માટે ઘણું મૂકી ગયા છે. તેમની વાણીને જીવનમાં ઉતારીશું તો કલ્યાણ થશે. ભગવાનનું શાસન ૨૧ હજાર વર્ષ સુધી ચાલવાનું છે. હજી અઢી હજાર વર્ષ ગયા છે. તેજી-મંદી આવ્યા કરશે, પણ પાંચમા આરાના છેડા સુધી ધર્મનો સર્વથા વિરોધ થવાનો નથી. આસો માસની અમાસની રાત્રે વર્તમાન શાસન-નાયક ભગવાન મહાવીર સ્વામી નિર્વાણ પામ્યા. આજે લગભગ અઢી હજાર વર્ષ પછી પણ મહાવીર પરમાત્માની વાત તાજી ને તાજી લાગ્યા કરે છે. હવે તો એ મહાપુરુષની આજ્ઞા શી છે તે વિચારી, સંસારભાવથી મુક્ત બનવાનો પુરુષાર્થ કરીએ, આવી ભાવના સૌએ ભાવવી જોઈએ. આમ બને તો જ આપણા સૌનું જીવન મંગલમય બની શકે. વિશેષ અવસરે.

વ્યાખ્યાન નં....૯૩

કારતક સુદ ૩ ગુરુવાર. તા. ૨૧-૧૦-૭૧

અનંતજ્ઞાની ત્રિલોક્ય પ્રકાશક શ્રમણ ભગવંત મહાવીર સ્વામીએ સિદ્ધાંત દ્વારા ભવ્ય જીવેને સમજાવ્યા છે. સિદ્ધાંત એટલે ત્રણેય કાળે સિદ્ધ થયેલી વસ્તુ હોય તેનું

નામ સિદ્ધાંત. બારમા ઉપાંગ વન્હિદશામાં નિષધકુમારનો અધિકાર આલે છે. પ્રભુ બાર મત વિષે સમજાવે છે. શ્રાવકનું જીવન નિર્દોષ હોય છે. સંસારમાં રહેવા છતાં, કામકાજ કરવા છતાં, તે જળકમળવત્ રહે છે. સાંસારિક કામો કરે છે. પણ એમાં ઓતપ્રોત થતાં નથી. તેમનું ક્ષેત્ર એક જ હોય છે કે સર્વ કર્મ ક્ષય કરી સંપૂર્ણ સિદ્ધ દશા પ્રાપ્ત કરવી છે. અહીં બારમા મતની વાત આલે છે.

સાધુ નિર્દોષ, અચેત આહાર ગ્રહણ કરે. તેમાં ૧૬ ઉદ્દગમનના, ૧૬ ઉપાયજ્ઞાના, ૧૦ એષજ્ઞાના તથા ૫ માંડલીયાનાં, ૪૨-૪૭ તથા ૯૬ દોષ રહિત આહારપાણી સાધુ લે છે. સાધુ માટે છકાયની હિંસા કરીને આપે તો ન લે. સાધુને ઉદેશીને જે આહાર બનાવ્યો હોય એ સાધુને ખપે નહીં. પછી બલેને તેમાં હિંસા ન થતી હોય. છુટ્ટ ચુરખું અને ગોળ, ઘી અને સાકર બધું તૈયાર હોય પણ સાધુ નિમિત્તે લાડવો કરી આપે તો તેને ન ખપે. તે લે તો દોષ લાગે છે. સાધુને વેચાતું લાવી આપે તે કદી ન લેવાય. નિર્દોષ આહાર હોય તેમાં આધાકમીનો અંશ ભળ્યો હોય તો દોષ લાગે છે. ગૃહસ્થ ઉપાશ્રયાદિમાં સામે લાવીને આપે તો ન લેવાય. ઉછીનું લઈને આપે એટલે કે કોઈને ત્યાં અમુક ચીજ હોય તો સાધુને ંહારાવવા માટે ઉછીની લઈ આવે અને કહે, મારે આવશે એટલે તમને આપી દઈશ, એ ચીજ સાધુને કલ્પે નહીં. કોઈની પાસેથી જૂંટરીને, આંચકીને આપે તો એ ન લેવાય. પાંચ જણાંની સહિયારી દુકાન હોય, ચારની ભાવના ંહારાવવાની હોય, એકની ન હોય તો ન લેવાય. અંધારું પડતું હોય તો લાઈટ કરીને કોઈ વસ્તુ આપે તો ન લેવાય. મહેમાનને જમવાનું કહેવાનું હોય પણ આજે પાખી છે એટલે મહારાજને ઉપવાસ હશે તો જમણુવાર કાલે રાખીએ જેથી સાધુનો લાભ મળે, આમ સાધુ માટે જમણુવારની તિથી ફેરવે તો તે આહાર સાધુને ન કલ્પે. ગૃહસ્થ સાથે વસ્તુની અદલઅદલ કરવી ન કલ્પે. તમારી ચીજ મને આપો અને મારી સારી ચીજ તમે લઈ લો. આમ શ્રાવક કહે તો સાધુ ના પાડે. સંદેશા-પહોંચાડીને આહાર ગ્રહણ ન કરાય. જેમ કે કોઈ શ્રાવક કહે, તમારી ઢિકરી દેશમાં મળી હતી. તેની તબિયત સારી છે. તમને બધાને ખૂબ યાદી પાઠવી છે. આમ ન કહેવાય. નાના છોકરા છોકરીને તેડવા આંગળી પકડવી, તેની સામે સીસકારા કરવા. આમ રમાડીને આહાર લેવો. એ સદોષ કહેવાય છે. વૈદું કરીને એટલે કે બૂખ નથી લાગતી તો મધમાં અથવા ગોળમાં ભેગવીને અમુક દવા લેતા તો બૂખ લાગશે. આમ વૈદું કરીને સાધુ આહાર ન લે. તમારામાં પાણી જ કયાં છે? સાધુ આંગણે આવે પણ કોઈના ંહારાવવાનાં ભાવ કયાં છે? આમ કોષ કરીને આહાર ન લે. અમે કોણ? અમારે ત્યાં તો રજવાડાની સાહુચળી હતી આમ માન પોષી આહાર ન લે. માયા અને કપટ કરીને પણ આહાર વસ્ત્રાદિ ન લે. ઘણા સારા વસ્ત્રો હોવા છતાં અંતપ્રાંત, નિષ્કું, ફાટેલાં કપડાં ગૃહસ્થને દેખાડવા પહેરે, જેથી ગૃહસ્થ વસ્ત્રનું આમ ત્રણ કરે! આવા

સાધુ દોષને પાત્ર છે. લોભ કરીને પણ કોઈ ચીજ ન બોરે. જરૂરિયાત કરતાં વધારે બોરવું એ પણ દોષ છે. કોઈ કુંવારી અથવા વિધવા બાઈને ગર્ભ રહી ગયો હોય તો સાધુથી એમ ન કહેવાય કે દયો, આ ચૂણું આયું છું, તેનાથી ગર્ભ પડી જશે, આમ કોઈનાં ગર્ભ પડાવી આહાર લેવો પણ ન કહેવો. સાધુએ જેમ બને તેમ એાછાં સાધન થી ચલાવવું જોઈએ. પેટી પટારા ભરી રાખવા એ સાધુનું કર્તવ્ય નથી. કોઈ પણ વસ્તુ ગૃહસ્થને ત્યાં એવી હોય કે પોતાની જીભ તેને ઇચ્છતી હોય તો માંગી માંગીને લે. હજી બોરાવો એમ કહે અથવા દરેક તપેલાદિ પડ્યા હોય તો પૂછે કે આમાં શું છે ? આમાં શું છે ? આમ રસેન્દ્રિય પર કાળૂ ન હોય તો આમ પૂછી પૂછી આહાર લે તો દોષને પાત્ર બને છે. સાધુ છ પ્રકારે આહાર લે છે. છ કારણ ઉપસ્થિત ન થાય છતાં ખાધા કરે તો પણ દોષ લાગે. સાધુ નિર્દોષ અને શુદ્ધ આહાર બોરીને આવે પણ ખાતાં ખાતાં એક એક વસ્તુ વખાણી વખાણીને ખાય, જેમકે શું દહિંવડા કર્યા છે ! આવા માલપુવા કદી આખ્યા પણ નથી. આમ જોલે તો પણ દોષ લાગે અથવા આ બાઈ ખીચડીમાં મીઠું નાખવાનું ભૂલી ગઈ છે. દૂધપાકમાં સાકર ઘણી એછી નાખી છે. ધાનનું ધૂળ કરી નાખ્યું છે. આમ વખોડીને ખાય તો પણ દોષ લાગે છે. આવા દોષોથી સંયમનો ધૂમાડો થાય છે. ખૂબ સરસ આહાર મળ્યો હોય તે ઠાંસી ઠાંસીને ખાય તો આજસ થાય છે. અને ધર્મધ્યાન કરી શકે નહીં. આથી પ્રમાણાતિકાંત ખાનારને પણ દોષ લાગે છે, માટે સાધુઓએ જમતી વખતે પેટને ઉણું રાખવું જોઈએ. સાધુ પહેલા પહોરનો આહાર એથે પહોરે કરે તો પણ દોષ લાગે છે. આ વસ્તુમાં જરા મીઠું અથવા સાકર એછી છે તો સ્વાદ માટે મીઠું આદિ વસ્તુ મેળવે તો દોષ લાગે. નિર્દોષ આહાર લાગ્યા પછી રાગ મેળવીને ખાય તો દોષ લાગે છે. તેથી ખાતાં ખાતાં રાગની લહર ન આવવી જોઈએ. જો રાગ લાગ્યો તો સંયમ ધુળધાણી અને વા પાણી થઈ જાય છે. સૂઝતું પણ અસૂઝતું કરીને ખાય છે. આજે ઘણા સાધુ, શ્રાવકોને કહે છે કે મારે ઇન્ડીપેન જોઈએ છે, મારે ઘડિયાળ જોઈએ છે, મારે મુલાયમ મલમલ જોઈએ છે. અને રાગી શ્રાવકો સાધુને શિથિલ બનાવે છે. કારણ કે વાડ વિના વેલ કેવી રીતે ચડે !

સન્નિહ વ ન કુવેજ્જા લેવમાયાણ સંજણ ।

પક્ષીપત્તં સમાદાય નિરવેક્ષો પરિવ્વણ ॥ ઉ. અ. ૬. ગા ૧૬

સાધુ કોઈ વસ્તુનો સંગ્રહ ન કરે. આહાર પાણીનો લેપ માત્ર-જરાતરા પણ સંગ્રહ ન કરે તે સાધુ છે. તેને કોઈમાં આસક્તિ ન હોય. તેને પોતાના આત્મામાં પૂર્ણ વિશ્વાસ હોય, અનાસક્ત સાધુ કોઈને તકલીફમાં ન મૂકે. અને એ જ જગત-વલ્લભ બને છે. પંખીની પાંખમાં કાંઈ ભરાયું હોય તો તે ઉડી શકતું નથી. પાંખને ખખેરી નાખે તો જ ઉડી શકે છે. સાધુને પણ ઉડ્યન કરવાનું છે. પરિશુદ્ધની મૂર્છામાં પડી જાય તો તે

આગળ વધી શકે નહીં. સાધુ પૈસાવાળાની શેઠમાં ફાટા નથી. એનો આનંદ-આંતર-વૈભવ જળરજ્જત હોય છે. આત્માના વિરાટ સ્વરૂપમાં રમણ કરનાર હોય છે સંકુચિત જગત સામે તેને એવું પણ ગમે નહીં. આવા સાચા સાધુના સંગમાં આવનાર પણ તરી બાય છે.

બાહ્ય ત્યાગ પણ જ્ઞાન નહિ તે માને ગુરૂ સત્ય,
અથવા નિજ કુળ ધર્મના તે ગુરૂમાં જ મમત્વ.

બહારથી સાધુનો વેષ પહેરી લીધો પણ અંદરમાં ત્યાગ પરિણમ્યો નહીં તો તે સાચો સાધુ નથી. “મેં પરિશ્રદ્ધને ફેંકી દીધો છે. દિક્ષા વખતે મુઠી ભરી ભરીને ધન ઉડાડી દીધું અને હું જ બીજાને પકડાવું ? પરિશ્રદ્ધ પાપ સ્થાનક છે તે બાણીને જ છોડ્યું તો પછી બીજાને શા માટે પરિશ્રદ્ધી બનાવવા પ્રેરણા આપું ?” બીજાને છક્કા પંચાનાં તથા એપન કલોઝનાં ભાવ કાઢી દેનાર સાધુએ વિચારવું એઈએ કે આ પાપ-દોષને પાત્ર છે. શ્રાવક વધુ ને વધુ પરિશ્રદ્ધધારી બને તેમ સાધુ ન ઈચ્છે. સમ્યક જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર્યનું ઉત્કૃષ્ટ ભાવે પાલન કરી આત્મવૃદ્ધિને પ્રાપ્ત કરે તેમ જરૂર ઈચ્છા રાખે કારણ સંયોગો ક્ષણિક છે. ધન વૈભવ સાથે આવનાર નથી.

‘ અક્ષય ધન પરિપૂર્ણ બીજાને શરણુ જીવ કો હોતે
તો અનાદિ કે ધની સખી ઇસ ભૂતલ પર હી હોતે
પર ન કારગર ધન હોતા હે બંધુ ! મૃત્યુ કી વેલા,
રાજપાટ સખ છોડ ચલા બતા હે જીવ અકેલા.

ધન-વૈભવ જીવને શરણુભૂત હોય તો અનાદિકાળનાં ધનવાનો આ પૃથ્વી ઉપર જ જીવતા હોત, પણ અફસોસ છે કે જીવને મૃત્યુ અવશ્ય આવે છે. અને રાજપાટ, ધનવૈભવ બધું છોડીને જીવ એકલો જ ચાલ્યો બાય છે. વળી ધન પણ જીવન સુધી ટકી રહે તેવું બનતું નથી.

“ આજનો શેઠીયો, કાલનો વેઠિયો, નોકર તે શેઠ બની બાય છે.”

ઉલટ મુલટ એમ આ અવનીમાં, કાળે કરી સૌ થાય છે.

...એા માનવી, જીવનના રંગો પલટાય છે.

આજનો શેઠીયો બહુ પૈસાવાળો હોય, ૫૦ મુનિઓ જેને ત્યાં કામ કરતા હોય અને પેઢી પર બપ્પે ગાદલા ઉપર બેસતો હોય, તેનાં નામની અનેક મીઠો ચાલતી હોય. એ દિવાળી કુંડે છે અને તેને ખાવાનાં પણ સાંસાં પડે છે. એ શેઠને ત્યાં નોકરી કરનાર નોકર શેઠ બની બાય છે. અને શેઠને એને ત્યાં નોકરી કરવી પડે છે. કર્મ ઉદયમાં આવે ત્યારે તે બીજારી બની બાય છે, કર્મના જેવા થર નાખ્યા હોય એવા ઉદયમાં આવે છે. તમને એમ થાય કે વેપારમાં આવો

એકરૂપે, આખી બનરને પોતાના હાથમાં રાખનાર એ આવી ભૂલ કેમ કરે? પણ ભાઈ, આ બધા કર્મનાં નાટક છે. ધન કોઈની પાસે કાયમ માટે રહ્યું નથી. માટે ત્રાણ-શરણ ધન નથી પણ ધર્મ છે. ત્રાણભૂત અને શરણભૂત છે. જે ધર્મનું રક્ષણ કરે છે એનું ધર્મ રક્ષણ કરે છે. જેથી વ્રત નિયમમાં આવે. સાધુપણું ન લઈ શકે તો બારવ્રત આદરે. બારમા વ્રતના પાંચ અતિથાર છે. “સચિત નિષ્કેવણીયા. -સચેત વસ્તુ પર અચેત વસ્તુ રાખી હોય, સચેત પેહણીયા =અચેત વસ્તુ પર સચેત વસ્તુ પડી હોય. આ બંને પ્રકારનો આહાર સાધુ માટે અકલ્પનિય છે. તે સાધુને બહોરાવો તો દોષ લાગે. કાલાઈકરમે=કાળ વહી ગયો હોય કે વસ્તુ ખોરી થઈ ગઈ હોય-આવી વસ્તુ સાધુને બહોરાવે તો દોષ લાગે. પરાવચેસે=પોતે મુઝતો હોય, છતાં બહોરાવવા ઉભો ન થાય અને ખીજને કહે કે તમે બહોરાવો, લક્ષ્મી ચાંદલો કરવા આવે અને મોઢું ધોવા જનારની જેમ આ વ્યક્તિ પણ પોતાને મળતો લાભ ગુમાવે છે. મરછરીયાએ=દાન દઈને અહંકાર કર્યો હોય કે અમારે ત્યાં રોજ સાધુ આવે. એક દિવસ પણ ખાલી ન જાય, કોઈ પણ વસ્તુ જોઈતી હોય તો અમારે ત્યાંથી મળે. આ પાંચ અતિથાર જાણવા, પણ આદરવા નહીં. જે બારવ્રત આદરે તેને સંધારાની ભાવના થાય. શ્રાવક હંમેશા ત્રણ મનોરથ ચિંતવે. તેમાં પહેલો મનોરથ એ ચિંતવે કે હે પ્રભુ! હું આરંભ પરિબ્રહ્મી ક્યારે મુક્ત બનું! બીજો મનોરથ એ ચિંતવે કે હે પ્રભુ! હું પંચ મહાવ્રત ધારી ક્યારે ધર્મશી! ત્રીજો મનોરથ એ ચિંતવે કે અદાર પાપનો ત્યાગ કરીને અને ચાર આહાર ત્યજીને સંધારો ક્યારે કરીશ? શરીરને ઘરેણાનાં કાબલા સમાન સાચવ્યું છે. રખે મને ટાઢ લાગી જશે, તાપ લાગી જશે. એનાં વિચાર નિરંતર ક્યાં છે. ટાઢ વાય એટલે સ્વેટર પહેરી લે, મફલર લગાવી લે. તડકો લાગે ત્યારે છત્રી ધારણ કરે. ષગમાં જોડા પહેરે. શરીરને જીવે ખૂબ સાચવ્યું છે. શરીર નજરે દેખાય છે. તેથી તેની સંભાળ કરે છે, પણ આત્માની તો પડી નથી. દેહના રક્ષણમાં રહી આત્માને મુવાડી દીધો છે. “મારી દુર્ગતિ નહીં થાય ને? હું મરીને ક્યાં જઈશ?” આવો વિચાર પણ કરતા નથી. છોકરા માટે રાતદિવસ મૂડી એકઠી કરી અને મરે ત્યારે છોકરાને મૂડી સોંપતા જાય છે. પણ કરેલાં કાળા કર્મ જીવને લોગવવા પડે છે. પહેલાંના સંસ્કારી પુત્રો પિતાને કહેતા, અમારે માટે કાંઈ રાખતા નહીં. તમે સંસ્કાર આપ્યા અને અમને લાઈને ચડાવ્યા છે. હવે અમે અમારા બાવડાનાં જોરથી કમાઈશું. તમે તમારે ધર્મધ્યાન કરો. અને મેળવેલું ધન ધર્મદામાં આપો. આજે આવું કહેનારા કેટલા છે? અરે, બાપની મિલકત માટે છોકરા કોટે ચડે છે. જેની પાસે સંસ્કારરૂપી ધન છે એ ધન માટે કદી ઝગડા કરતા નથી. કારણ કે તે સમજે છે કે મારા ભાગ્યમાં હશે તેટલું જ મળશે પુણ્ય અને પાપ બંને તત્ત્વ સમજાયા હોય તેને કદી ઝગડાની ભાવના થાય નહીં. તે સમજે કે ભાગ્યમાં ન હોય તો આવેલું ધન પણ ચાલ્યું જાય. અને ભાગ્યમાં હોય તો અણધાર્યું મળી રહે. પુણ્ય પાપની થીયેરી સમજનારને કોઈની પાસેથી પડાવી લેવાની ભાવના ન થાય, અમે

કોઈ લઈ જાય તો પણ પારકાનાં દોષ ન જોવે. પણ મારા પુણ્યમાંથી ખૂટ્યું એમ માને. મારે એનાં ઉપર વેર કરવું નથી, મારા આગલા ભવનો લેણીયાત હશે તે લઈને ચાલ્યો ગયો. મારે વેર લેવું નથી. જેનનો જન્મો “મિત્તિમે સંવ ભૂએસુ” બોલનાર મૂંછિંત ન હોય. પુણ્યનાં ખાતામાં જેટલું પુણ્ય ઉપાજન કર્યું હશે તેટલું મળશે. માટે મારે વધારે મેળવવાની ઈચ્છા શા માટે કરવી જોઈએ એમ માને. દરેકની પુન્યાઈ સરખી હોતી નથી. એક માતાને બે દિકરા હોય તો પણ તેમાં એક બેરિસ્ટર હોય અને બીજો ઘેઘો હોય. એક માણસ લાપણુ કરવા ઉભો થયો હોય તો તેને ચારપાંચ જણા ઉભા થઈને બેસાડી દે છે અને બીજાને બોલવા માટે વિનંતી કરે છે. અને માન આપે છે. આ બધું પુન્યાઈથી મળે છે. ઘણું માણસો એકને સ્ટેશન લેવા જાય છે. અને ધન પતાકાથી તેનું સ્વાગત કરે છે. આવા પુણ્યાત્માનું પુણ્ય ખલાસ થાય ત્યારે તેને બેસવા ઓટલો પણ મળતો નથી. તમને જે કંઈ મળે છે તે તમારા પુણ્યથી મળે છે અને લાગ્ય જોરદાર ન હોય અને બીજાનાં હજાર અશીર્વાદ મળે તો પણ કંઈ મળે નહીં. જેની પાસે પરિશ્રદ્ધનો લોચો છે તેના ઉપર બધા ત્રાટકે છે. પરિશ્રદ્ધ એ કલેશનું કારણ છે. એક રાજ્ય બીજા રાજ્ય ઉપર દ્રષ્ટિ કરે છે અને એનાં વિનાશ માટે યોગ, એટમબોમ્બ બનાવે છે. જેણે પરિશ્રદ્ધ છોડ્યો છે એ બીજાથી પકડાતા નથી. મોક્ષનું જેને ધ્યેય છે એને માટે ધર્મ એ સર્વશ્રેષ્ઠ સાધન છે. જે ધર્મને, આત્માને, પરમાત્માને માનતો નથી તે કામલોગ બહુ છૂટથી સેવે છે. કોઈ જાતની મર્યાદા રાખતો નથી. પરદેશમાં બાર વરસ સુધી પતિ-પત્ની ભેગા રહે તો તેની ઉજવણી કરે છે પણ આપણી આર્ય સંસ્કૃતિ કેવી છે ? પતિ પથારીમાં પડ્યો હોય, બિમાર હોય તો પણ આદર્શ નારી છાંદગી પર્યંત તેની સેવાચાકરી કરે છે. જેની પાસે ધર્મ નથી તેવા લોકો પૈસો ઘણો હોવા છતાં સંસ્કાર વિહિન છે. વૈભવ માટે અનેક પ્રયત્નો કરે છે. ચંદ્રલોકનાં સુખ માણવાં છે તેથી એપોલોને મોકલે છે. ચંદ્રલોકમાં જઈને શું ધુળ અને ઢેફા મેળવવાનાં છે ? આટલા પ્રયત્ન આત્માની યોજ પાછળ કર્યા હોય તો ન્યાલ થઈ જાય ધનાઢ્ય શેઠ હોય તો પણ કંઈ સોનું ખાતા નથી. બધા ઢાળભાત અને રોટલી ખાય છે.

એકવાર એક બાપ અને દિકરો ધન માટે ખૂબ લડયા. બાપ કહે, હું ધન દઉં નહીં અને છોકરો કહે હું લીધા વગર તને છોડું નહીં. પછી બન્નેએ છરા લીધા અને બન્ને મરી ગયા. મરીને સર્પ થાય છે. અને ધન દાટ્યું છે ત્યાં બાઝ્યા કરે છે. એ પછી ત્રીજા ભવમાં બન્ને ઉદર થાય છે. અને એકબીજાને શાંતિથી બેસવા દેતા નથી. ત્યાંથી મરી મૃગ થાય છે. તે મૃગો પણ લડયા જ કરે છે. ત્યાંથી બ્રાહ્મણને ત્યાં પુત્ર પણ બન્ને જન્મે છે. બે જણા આનંદથી રહે છે. પણ એક વખત ગામ બહાર ફરવા જતાં ચરવાળી જગ્યા જુવે છે. અને વેરની જવાબા લેબુકે છે ઝગડતાં ઝગડતાં ઘરે આવે છે. અને તે પછી રોજ રોજ નહાવા કારણસર ઝગડા કરે છે. ભેગા રહી શકતા નથી, અને એકબીજાને બોલ્યા વ્યવહાર પણ રહેતો નથી. એક દિવસ તે બ્રાહ્મણને ત્યાં એક સાધુ મહારાજ

ગોચરી માટે વધારે છે. તે વખતે બંને એકબીજાને લાતો મારે છે. અને વાળ ખેંચે છે. સાધુને જોઈ બ્રાહ્મણ, મહાત્માને કહે છે કે આ છોકરાને સમજાવો. કોઈ રીતે માનતો નથી. આખો દિવસ લડ્યા કરે છે. કોઈને શાંતિ લેવા દેતો નથી. મહારાજે ઉપયોગ મૂક્યો અને જોયું તો પૂર્વનાં ભવો તેમનાં જ્ઞાનમાં દેખાયા. તે પછી બંને ભાઈઓને શાંત પાડી તેમના ભવો તેમને કહી સંભળાવ્યા અને પરિશ્રદ્ધ પરની મૂર્છાથી કેટલો અનર્થ થાય છે તે બાવો ખૂબ સુંદર ભાષામાં સંભળાવ્યા. આ પૈસો પાપનું કારણ છે. પૈસાનો મોહ જીવને મારી નાખે છે. તમારે શું કરવું છે? પરિશ્રદ્ધનો મોહ છોડો. શ્રાવકને પરિશ્રદ્ધ ગમે નહીં. એ પરિશ્રદ્ધને શરીરનો મેલ સમજે. વાળ વધ્યા હોય તો કાઢી નાખો છો તેમ પરિશ્રદ્ધ વધી જાય તો તેનો સદ્વ્યય કરી નાખો. પરિશ્રદ્ધની મર્યાદા બાંધો. જરૂરિયાતથી વધારે ન રાખો. સમજીને પગલું ભરો. “મારે કેટલી જરૂર છે, તે વિચારી સંશ્રદ્ધ રાખનાર અતિ પરિશ્રદ્ધ એકઠો કરતો નથી.” સંશ્રદ્ધખોરીથી મોંઘવારી વધે છે. દરેક માણસ જો સમજી મર્યાદામાં આવે તો જીવનધોરણ જિંદગી બને. છ કાયનો રક્ષક સાધુ પરિશ્રદ્ધમાં લોભાય નહિં. સાધુની વાણી સાંભળતાં પેલા બ્રાહ્મણપુત્રોને જાતિસ્મરણ જ્ઞાન થયું. પૂર્વનાં ભવ પ્રત્યક્ષ જોયાં. પોતાની ભૂલ સમજાણી. કેટલા ભવથી કર્મ બાંધતાં આવ્યા છીએ. તેનું કારણ આ પૈસો છે; એમ બરાબર સમજાયું. એક વખત જીવને સાચી સમજણ આવ્યા પછી ત્યાગ સહજ બને છે. બંને ભાઈઓ પોતાના જીવનમાં પરિવર્તન આણે છે. મહાત્મા પાસે સંયમ અંગિકાર કરે છે, અને ખૂબ સુંદર રીતે ચારિત્રનું પાલન કરતાં કરતાં મૃત્યુ નજીક આવતાં સંધારો કરી આત્મ કલ્યાણ સાધે છે! પાંચ અતિચારો છે તે જાણવા પણ આવરવા નહીં. રૂઢિલોગાસંસપડગે એટલે આ લોકનાં સુખની ઈચ્છા કરવી કે મરી ગયા પછી મોટો રાજ થાઉં. પરલોગા સંસપડગે એટલે પરલોકને વિષે સુખની ઈચ્છા કરવી કે અહીંથી મરી મોટો મહર્ષિ કેવ થાઉં. જીવિયા સંસપડગે એટલે લોકોમાં વાહ વાહ થાય તે માટે ઝાણું જીવું તો ઠીક આવી ઈચ્છા કરવી મરણાસંસપડગે એટલે દુઃખ સહન નથી થતું માટે જલદી મરી જાઉં તો સાફ. આમ વિચાર કરવાથી પણ દોષ લાગે છે. કામ લોગા સંસપડગે એટલે સંધારામાં કામ-લોગની તીવ્ર ઈચ્છા કરવી. સમજણ પૂર્વક જીવનમાં શાંતિ અને સમાધિ જોઈતી હોય તેણે ત્રતો તો જીવનમાં આદરવા જોઈ એ, સમજણપૂર્વક ત્રતોને આદરનાર પોતાનાં જીવનનો ઉત્કર્ષ અવશ્ય સાધી શકે છે.

નિષદકુમારના ગયા પછી ભગવાન નેમનાથના પ્રથમ ગણધર વરદત્ત મુનિ પ્રભુને વંદન નમસ્કાર કરી પ્રશ્ન કરે છે કે હે પૂજ્ય ! “નિસદકુમારે ઇંદ્રે ઇંદ્ર રૂવે, કંતે કંતરૂવે, એવં પિએં મહુન્નએ, મહુમએ, મહુમરૂવે, સોમે સોમરૂવે, પિયદંસણે, સુરૂવે બહુજ્જુસ વિયણું બંતે ! નિસદકુમારે ઇંદ્રે જાવ સુહુવે, સાહુજ્જુસ વિયણું બંતે નિસદકુમારે જાવ સુરૂવે.

નિષધકુમાર ઘટિ એટલે બધા મનુષ્યોના મનોરથ પૂર્ણ કરનાર છે. ઈંદ્રે રૂવે એટલે આકૃતિમાં પણ સુંદર છે. સર્વને સહાયક છે. તેમજ રૂપમાં પણ કાન્ત છે. તે સૌ માણસોને ઉપકાર કરવામાં પરાયણ હોવાથી પ્રિય છે. સર્વાંગ સુંદર હોવાથી પ્રિયરૂપ છે. દરેક તેમને અંતઃકરણથી સુંદર માને છે. તેથી મનોહરરૂપ છે. એકવાર તેમને જોનાર હંમેશા તેમનું સ્મરણ કર્યા કરે તેથી મનોરમ છે. તેમની આકૃતિ તમામ માણસોનાં મનને અનુકુળ છે. તેથી મનોહરરૂપ છે. સૌમ્ય પ્રકૃતિવાળા હોવાથી દરેક તેમનાથી પ્રસન્ન થાય છે. હિતકારી માર્ગમાં જ પ્રવૃત્તિ કરે છે તેથી સુભગ છે. તેમનું દર્શન દરેકને પ્રિય લાગે છે. અપૂર્વરૂપ અને લાવણ્યથી તે અલંકૃત છે. તેથી સુરૂપવાળા છે. આવા શુભથી સુકૃત નિષધકુમાર ઘણાં માણસોની દૃષ્ટિમાં આ પ્રમાણે છે. સાધુઓ પણ તેમને એ દૃષ્ટિએ જુઓ છે. નિષધકુમારે આવી ઉદાર, પ્રધાન, શ્રેષ્ઠ ઋદ્ધિઓ, રૂપ-લાવણ્ય આદિ સંપત્તિઓ કયા કારણથી મેળવી ? આવી સંપત્તિના ભોક્તા કેવી રીતે બન્યા ? પૂર્વભવમાં તે કોણ હતા ? તેમનું નામ શું હતું ? કયું ગોત્ર હતું ? પૂર્વ ભવમાં કેવાં પ્રકારનું અભયદાન સુપાત્રદાન કયું હતું ? કેવા અરસનીશ પદ્મથોનો આહાર કર્યો હતો ? કેવા પ્રકારના શીલાદિક વ્રતનાં આચરણ કર્યાં હતાં ? તથારૂપના શ્રમણ નિર્ગંધોનાં શા વચનો સાંભળ્યા હતા કે આવી શ્રેષ્ઠ વિભૂતિઓ પામ્યા ? નિષધકુમારનું વિશેષ વર્ણન અવસરે કહેવાશે.

વ્યાખ્યાન નં...૯૪

કારતક સુદ ૪ શુક્રવાર તા. ૨૨-૧૦-૭૧

અનંતજ્ઞાની પરમાત્માએ ભવ્ય જીવોને સિદ્ધાંત દ્વારા સમજાવ્યા છે. સિદ્ધાંત એટલે ત્રણે કાળે સિદ્ધ થયેલી વસ્તુ હોય એનું નામ સિદ્ધાંત. અહીં નિષધકુમારનો અધિકાર ચાલે છે. ભગવાન અરિષ્ટનેમિના પ્રથમ ગણધર વરદત્ત મુનિ જેઓ ગણધરના બાવન શુભે કરી ઉપેત્ત હતા. ઉદાર શુભવાળા અને જિન નહિ પણ જિન સરખા હતા. ચાર જ્ઞાન અને ચૌદ પૂર્વના અભ્યાસી વજ્રઋષભનારાય સંઘયજ્ઞના ધણી, સમ અતુરંસ સંસ્થાની, બલિષ્ઠ શરીરવાળા, ઓજસ્વી, તેજસ્વી, વર્ચસ્વી હતા. ધ્યાન રૂપી કોઠામાં આત્માના આનંદમાં ઝીલનારા હતા. જ્યારે અનાજ સાફ થતું હોય ત્યારે એક બાજુ ચળાતું હોય ત્યારે એક બાજુ સોવાતું હોય, પણ સાફ કર્યા પછી કોઠીમાં નાખી દે, પછી વ્યવસ્થિત થઈ જાય છે. તેમ ધ્યાનરૂપી કોઠામાં સ્થિર થનારના સંકલ્પવિકલ્પ ઘણા ઓછા થઈ જાય છે.

ગણધર ભગવંતને નિષધકુમાર માટે પ્રશ્ન ઉપસ્થિત થયો ને ભગવંતને પૂછ્યો. નિષધકુમાર બધાને માટે પ્રીતિપાત્ર છે, સૌ જોમને હજી છે. મનોહર રૂપ છે, સાથે સૌમ્યતા, ઉદારતા આદિ ગુણ તેમનામાં છે જોમ ગણધર મહારાજ કહે છે.

જે ગુણવાન હોય તે જગવલ્લભ બની શકે છે. કાળી રાત્રે મદદ કરનાર, મુશ્કેલીમાં માથું આપનાર હોય તે ચાલ્યા બાય, તોપણ તેની યાદી હૃદયપટ પર અંકિત થઈ રહે. જગતમાં આપણે સૌ આવ્યા છીએ અને સૌને ચાલ્યા જવાનું છે. તો જીવનમાં સદ્ગુણોની સુવાસ શા માટે ન ભરવી? જગતમાં ઘણા માણસો જોવા સ્વભાવના હોય છે કે કોઈ તેના ઉપર ગમે તેટલી આપત્તિ વરસાવે છતાં પોતે સૌતું બહુ જ ધન્ય છે. અને ઘણા માણસો જોવા હોય છે કે જે બીજાનું કેમ બગાડવું, બીજાને કેમ હેરાન કરવા એ જ ચિંતાવા કરતાં હોય છે.

જીવનની સાર્થકતા વર્ણવી નથી પણ ગુણોથી છે. ગુણો પ્રગટાવો તો લોકપ્રિય બની શકશો. વિચાર કરો કે આંખાના ફળ જેટલી લોકપ્રિયતા આપણી ખરી? કેરીને બધા કેટલા પ્રેમથી ખાય છે. આંખાનું ફળ જંગલમાં વૃદ્ધિ પામ્યું, આપણે શહેરમાં રહ્યા, આપણે વિજળીના પ્રકાશમાં રહ્યાં, અને તે અંધકારમાં રહ્યું, આપણને સ્વાદિષ્ટ વાનગીઓ અને મિષ્ટ ખાણું પીણું મળ્યાં અને જોને ખાતર મળ્યું. છતાં આંખા જેવી મધુરતા આપણામાં કેમ ન આવી? તેનો કોઈ દિવસ વિચાર આવે છે? આપણે આપણા જીવનને ઘડવાનું છે. તે માટે આપણી વૃત્તિઓને અને આપણા વિચારોને આપણે ફેરવવા પડશે. પ્રવૃત્તિ પલટાયા વિના ગુણોનો વિકાસ અશક્ય છે.

એક રાજા લોભી પ્રકૃતિનો હતો. રાજ્યનો ભંડાર કેમ ભરવો તેની જ ચિંતામાં. હંમેશા તે રહેતો. પણ પ્રજાના સુખ-દુઃખ જોવાની વૃત્તિ તેનામાં ન હતી. તે રાજ્યમાં ઉપરા ઉપરી ત્રણ વર્ષ સુધી દુકાળ પડે છે. ખેડૂતોનું જીવન વરસાદ ઉપર જ હોય છે. દુકાળને કારણે ખેતી થઈ શકતી નથી. અને રાજ્યનું મહેસૂલ ભરી શકાતું નથી. ત્રણ વર્ષનું મહેસૂલ ભેગું થવાથી રાજાનો ચિત્તો ઉછળે છે. અને ખેડૂતોને કહે છે કે ગમે તેમ કરીને ત્રણવર્ષનું મહેસૂલ ભરી દ્યો, નહીંતર તમારા ખેતર અને ઘરખાર લિલામ થશે. ખેડૂતોએ ગભરાતાં ગભરાતાં કહ્યું, અન્નદાતા! અમ જોવા ગરીબો ઉપર રહેમ દષ્ટિ રાખો. જ્યાં વરસાદ જ નથી. ખાવાના પણ સાંસાં છે ત્યાં મહેસૂલ કેવી રીતે ભરી શકીએ? આપ મહેરબાની કરી એક વર્ષની રાહ જુઓ. આ વર્ષે વરસાદ સારો થશે તો આપની એક પાઈ પણ અમે રાખીશું નહીં. ગરીબો નો અવાજ રાજાનાં દિલ સુધી પહોંચે તેવું ન હતું. તેણે તો બધા ખેડૂતોને જેલમાં પૂર્યાં અને કહ્યું, તમને વિચાર કરવા ૮ દિવસ આપું છું. તેટલા વખતમાં વિચાર કરી રાખો. નહીંતર મને થોડો લાગે તેમ કરીશ. જેની પાસે કંઈ છે જ નહીં તે શો વિચાર કરે! સૌની આંખમાંથી આંસુ પડે છે. ઘેર તેમનાં

ધરના માણસો પણ રૂઢન કરે છે. સૌનું ખાવાનું સુકાઈ ગયું છે. હવે શું થશે તેની ચિંતામાં કોઈને ઉંઘ પણ આવતી નથી.

તુલસી હાય ગરીબકી કબહુ ન ખાલી જાય,
સુવા ઢોર કે ચામસે લોહ બસ્મ હો જાય.”

જીવનમાં કોઈની પણ કડુવા-હાય ન લેવી, કોઈની આંતરડી ન કંકળાવવી. ગરીબોની હાય જીવનમાં સત્યાનાથ નોતરે છે. પણ માણસનાં હાથમાં સત્તા આવે ત્યારે સાનભાન ભૂલી જાય છે. આ રાજા પણ સાનભાન અને પોતાનાં કર્તવ્યને વીસરી ગયો છે. તે અરસામાં રાજાનો એકનો એક લાડકવાયો પુત્ર ઘોડાની હરીફાઈમાં પ્રથમ નંબરે આવ્યો. આથી રાજાને ખૂબ આનંદ થયો. પોતાના સંતાનો ઉપર રાગ ધરાવનાર રાજા શું ભૂલી જતા હશે કે આ પ્રબળનો પણ મારા સંતાનો જ છે. તેમના સુખે સુખી અને તેમના દુઃખે દુઃખી છું. રાજાએ પોતાના પુત્રને ખૂબ શાબાશી આપીને કહ્યું, તારી ચતુરાઈ-હોંશિયારી જોઈ હું ખૂબ ખુશ થયો છું. તારે જે માંગવું હોય તે માંગ. આજે તું માંગીશ તે હું આપી દઈશ. રાજકુમારે પિતાના આશીર્વાદ ઝીડ્યા અને વિચાર કર્યો કે પેલા ખેડૂતો બિચારા જેલમાં કેવા કરગરે છે. ગરીબોનાં દુઃખ સામે દષ્ટિપાત ન કરે તે રાજા થવાને યોગ્ય નથી. આ રાજ્યનો હું ભાવી રાજા છું. માટે મારે તેમનાં હિતની ચિંતા કરવી ઘટે. આમ વિચારી તેણે પિતાને નમન કરી કહ્યું, “પિતાજી! આપ મારા ઉપર ખરેખર ખુશ થયા હો તો ખેડૂતોનાં મહેસૂલ માફ કરો અને તેમને જેલમાંથી છૂટા કરો.” રાજાનાં વિચારો કેવા અને રાજકુમારનાં વિચારો કેવા? રાજા પોતાનાં પુત્રનાં વિચારો સાંભળી ઘડીભર તો દિંગ થઈ ગયા. પછી બોલ્યા “બેટા! જો આપણે મહેસૂલ ન ઉઘરાવીએ તો બંડાર તબિયાઝાટક થઈ જાય. તારી એમ ઇચ્છા હોય તો એમ કરી હઉં પણ મને યોગ્ય લાગતું નથી.”

પુત્રે જવાબ આપ્યો “પિતાશ્રી! ગરીબોનાં આશીર્વાદ એ જ આપણો ખજાનો છે. બીજાને દુઃખી કરી આપણે શું સુખી થવાનાં છીએ? અને આ ધનભંડાર મારે માટે જ ભરો છે ને? એવા બંડારની મને ઇચ્છા નથી. વળી ખેડૂતો અત્યાર સુધી દર વર્ષે મહેસૂલ ભરતા જ આવ્યા છે. આપણે બાણીએ છીએ કે ત્રણ વર્ષથી વરસાદ નથી થયો. તે લોકો શું શ્રીમંત છે કે આપણને ધન આપી શકે? રાજા તરફથી પ્રબળ સંતોષ હોય તો તે રાજાને વફાદાર શા માટે ન રહે?” રાજકુમારની વાત સાંભળી રાજામાં પણ પરિવર્તન આવ્યું. અને પોતાનો પુત્ર આવો ઉદાર વૃત્તિનો અને સંતોષી છે એ બાણીને આનંદ થયો. રાજાએ બધા ખેડૂતોને જેલમાંથી મુક્ત કર્યા અને મહેસૂલ માફ કરી દીધું. આજે તમારી સરકાર કેવી છે અને તમે કેવી વૃત્તિનાં છો? સરકાર પ્રબળ ચુસવા માંગે છે અને પ્રબળ સરકારને છેતરાય એટલી છેતરે છે. આમાં આદર્શ રાજ્ય કયાંથી બને? અને પ્રબળ

રાજના દિલની ચિંતા ક્યાંથી કરે ? આગળ વીર ભામાશાએ પોતાની સઘળી સંપત્તિ રાજ્ય પ્રતાપને ચરણે ધરી દીધી હતી. આજે પરોપકારની વૃત્તિ દેખાતી નથી. રસ્તામાં કોઈને એકસીડંટ થયો હોય તો તેની પાસે જઈ ને તેને ઉભો કરવાની પણ કોઈને પડી હોતી નથી. માણસ જીવે કે મૃત્યુ પામે તેની કોઈને પડી હોતી નથી. માણસ જીવે કે મૃત્યુ પામે તેની કોઈને ચિંતા હોતી નથી. પડનારમાં થોડી શુદ્ધિ હોય તો તેને ધર્મ સંભળાવવો, જેથી તેનાં અધ્યવસાયની શુદ્ધિ થાય. પણ આજે માણસાઈ મરી પરવારી છે, પોતે સામી વ્યક્તિને ઓળખતો હોય છતાં કહી દે કે હું ઓળખતો નથી. જો ઓળખું છું એમ કહે તો કોર્ટમાં જવાબ દેવા જવું પડે. જો માણસાઈ હોય તો પ્રાણના ભોગે પણ બચાવવાનો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. પરોપકારી જીવ બધાને વલ્લભ લાગે છે. નિષધકુમારમાં પરોપકાર વૃત્તિ તેમજ સરલતા હતી. સરળતા વિના સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થતી નથી. જેનામાં સરળતા છે, ત્યાંજ ધર્મ સ્થિર થાય છે. ભગવાને મુયગર્ગંગ સૂત્રમાં ૧૪મા અ.માં તો ત્યાં સુધી કહ્યું છે કે-

વિવિદિ તેળં સમયાણુસિદ્ધે ઉહરેણ વુહ્દેણ ઉચોદ્દય ॥

અચ્ચુદિયાણ વહ્દાસિણવા અગારિણં વા સમયાણુસિદ્ધે ॥૮॥ સૂ. અ. ૧૪

કોઈ સાધુ કાંઈ ભૂલ કરી રહ્યા હોય અને તેમને ધરદાસી એટલે પાછી ભરવાવાળી બાઈ આવીને કહે કે મહાત્મન ! આપને આ શોભે નહિં. આવું નહિ કરવા યોગ્ય કર્તવ્ય આપ શા માટે કરો છો ? તો સાધુ તે બાઈને કઠોર વચન ન કહે, પણ કાનની યુદ્ધ પકડે અને કહે, મારી ભૂલ થઈ ગઈ, હવે એ પ્રમાણે નહીં કરું. આમ ક્યારે બને ? જો જીવનમાં સરળતા હોય તો બને. કોઈ પિતાને એનો સુરૂપુત્ર કહે, “આપુજી ! પારકી સ્ત્રી સામે તમે તાકી તાકીને શા માટે જૂવો છો ? આપના જેવા સજ્જન પુરૂષવું એ કર્તવ્ય નથી” આ સાંભળી પિતા શું એમ કહી શકે ખરો કે, “દિકરા ! તારી વાત સાચી છે. મારી ભૂલ થઈ ગઈ, પારકી સ્ત્રી સામે વિકારી દૃષ્ટિથી મારે ન જોવું જોઈએ.” સરળતા હોય તો આમ કહી શકાય.

ભગવાન નેમનાથનાં પ્રથમ ગણધર વરદત્ત મુનિએ નિષધકુમાર માટે જે પ્રશ્ન કયો છે તેનાં જવાબમાં પ્રભુ ફરમાવે છે :-

તેળં કાલેળં ર હ્રદેવ જંબુદીપે વીવે મારદે વાસે રોહીઢણ નામ નયરે હોત્યા રિદ્ધિત્થિમિય સમિદ્ધે મેહવન્ને ઉજ્જાણે મણિવત્તસ્સ જક્કલ્લસ્સ જક્કલ્લાયયણે હોત્યા ।

આ જંબુદીપનાં ભરતક્ષેત્રની વાત છે. જંબુદીપ અસંખ્યાતા છે. તેથી “હ્રદેવ” આ જ જંબુદીપ એમ કહ્યું. જંબુદીપમાં નવક્ષેત્ર છે. ત્રણ કર્મ ભૂમિના તે ભરત ઈશવત અને મહાવિદેહ અને છ અકર્મભૂમિનાં ક્ષેત્ર છે. તે હેમવય, હિરણ્યવય, હરિવાસ, રમકવાસ, દેવકુરૂ અને ઉત્તરકુરૂ. આ નવ ક્ષેત્રમાંથી કર્મભૂમિનાં ત્રણ ક્ષેત્રમાંથી મોક્ષે જઈ શકાય છે. ભરતક્ષેત્ર

પરં જોનન અને છ કળાનું છે. આ જોનન શાશ્વતા છે. એટલે ૪ હજાર માઉનો એક જોનન થાય. ભરત તથા ઈશ્વત ક્ષેત્રમાં છ આરા છે, તેમાં ચડતો ઉતરતો કાળ છે. અને મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં તથા જુગલિયાના ક્ષેત્રમાં ચડતો ઉતરતો કાળ નથી. તેને નો-અવસર્પિણી-નોહિત્સર્પિણી કાળ કહેવાય છે. દેવકુરૂ, ઉત્તરકુરૂમાં હંમેશા પહેલા આરા જેવા ભાવો પ્રવર્તે છે, હરિવાસ-રમકવાસમાં હંમેશા બીજા આરા જેવા ભાવો પ્રવર્તે છે. હેમવય અને હિરણ્યવયમાં હંમેશાં ત્રીજા આરા જેવા ભાવો પ્રવર્તે છે અને મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં ચોથા આરા જેવા ભાવો પ્રવર્તે છે.

ભરતક્ષેત્રમાં અવસર્પિણી કાળમાં રોહીતક નામનું નગર હતું. તે નગર શિદ્ધિસિદ્ધિથી સમૃદ્ધ હતું. નગરની શોભા, ખાગ, બગીચા, વાવડી, કિલ્લો આકારવર્ણો, વિનયવતી વનિતા, વક્તા, પંડિતો, વૈશ્યો, બ્રાહ્મણો, વેપારી, વાહનો, વિદ્યા-શૂરવીરો, વિવેકી ધનવાનો, સાધુઓ, વેલડીઓ, વસ્ત્રો, હાથી, ઘોડા વગેરેથી છે.

નગરનો રાજા પશુ તેજસ્વી, નીડર, શૂરવીર અને પ્રજા માટે પ્રાણ અર્પનાર હોવો જોઈએ. રાજા પોતાને માથે કાંટાળો મુગટ મૂકે છે ત્યારે પ્રતિજ્ઞા કરે છે કે, હું ગમે તે ભોગે પ્રજાને પાળીશ અને સુખી કરીશ. પશુ ઘણા રાજા રાજ્ય સિંહાસને આવ્યા પછી ભોગવિલાસમાં પડી જાય છે, પશુ પ્રજાના રક્ષણની ચિંતા કરતા નથી.

જેઘપુરમાં જશવંતસિંહજી નામના એક નરેશ થઈ ગયા. તેમના જીવનમાં મોજશોખ ખૂબ જ હતો. ખાવાપીવાનો પશુ ખૂબ જ શોખ પશુ સૌથી વધારે શોખ તેમને કપડાનો હતો. કપડાની દમકચમક જરા પશુ એછી હોય તો તેમને ન પોષાય. નિત્ય નવાં કપડાં તેને જોઈએ. કપડાથી દેહ વિભૂષિત કરી અરીસામાં જુએ કે હું કેવો લાગું છું! પશુ જાની પુરૂષો કહે છે કપડાં કે ઘરેણાંથી તારી શોભા નથી. તારી શોભા તો તારા ગુણથી છે.

રાજાને એક દિવસ વિચાર આવ્યો કે અત્યારે તો હું મારા દેહને ઝરીયન પોષાકથી શણગારું છું. પશુ મારા મરણ વખતે મારા દેહને કેવા કપડાં પહેરાવશે? હું જ મારા હાથે ખૂબ કિંમતી અને સુંદર પોષાક બનાવરાવું અને પ્રધાન તથા રાજકુમારને ખાસ ભલામણ કરું કે મારા મૃત્યુ વખતે શખને આ પોષાકથી સજ્જ કરે. રાજાએ લાખો રૂપિયાનાં મૂલ્યવાળા હીરા મોતી જડેલો પોષાક તૈયાર કરાવરાવ્યો. અને પ્રધાન તથા રાજકુમારને કહી પશુ દીધું. એ બંનેએ રાજાની આજ્ઞા માથે ચડાવી. એક દિવસ માણસને મરી જવાનું છે. આ કાયા બળીને ખાખ થઈ જવાની છે. પશુ કાયાની જાળવણી ખાતર જીવ કેટલાં કર્મ બાંધે છે? આ રાજાને કાયાનો કેટલો મોહ છે! મૃતદેહને સજ્જવવા બનાવેલો પોષાક એક પેટીમાં મૂકે છે, પશુ દરરોજ પેટી ખોલી એક વાર એ પોષાકને જોઈ લે. એ પોષાક જુએ અને પહેરી લેવાનું મન થાય, આથી

તેને વિચાર આવ્યો, કે મને અત્યારે આ પોષાક પહેરવાનું મન થાય છે. તો પછી મારા મૃત્યુ બાદ આ પોષાક કોઈને રાખી લેવાનું મન નહીં થઈ જાય, એની શી ખાત્રી ? આની મારે ખાત્રી કરવી જોઈએ. રાજાને પ્રાણાયામ બહુ સારી રીતે આવડે છે. ત્રણ ત્રણ કલાક સુધી સમાધિ ચડાવી શકે છે. બધાની કસોટી કરવા માટે તેણે એક દિવસ સમાધિ ચડાવી અને શ્વાસ રોકી નિશ્ચેતન જેવો બની ગયો. પ્રધાન, રાજકુમાર, રાણીઓ, કમચારીઓ બધા હાજર થઈ ગયા. અને સૌએ માની લીધું કે રાજા પંચત્વ પામી ગયા. આથી સૌ કલ્પાંત કરવા લાગ્યા. મૃતદેહની સંસ્કાર વિધિ શરૂ કરી. પ્રધાનજીએ રાજકુમાર પાસે પેલો પોષાક મંગાવ્યો. રાજકુમાર પોષાકની પેટી લઈ આવ્યા, અને પેટી ખોલતાં તેમને વિચાર આવ્યો કે આવો સુંદર અને લાખો રૂાથી તૈયાર થયેલો પોષાક સળગાવી દેવાનો ! કાઢતાં અટક્યા એટલે પ્રધાનજી રાજકુમારનો વિચાર બાજી ગયા. તેમણે કહ્યું. “આ પોષાક રાજાને પહેરાવશું” તો ત્રણ એની તો રાખ જ થવાની છે. એનાં કરતાં બીજા પહેરાવી દઈએ. અને આ પોષાક રાજકુમાર માટે રાખીએ.” રાજકુમારના વિચારને પ્રધાનનાં ખોલવાથી પ્રેતસાહન મળ્યું, અને બીજા પોષાક પહેરાવી દીધો. રાજા માટે પાલખી તૈયાર થઈ ગઈ. રાજાને પાલખીમાં બેસાડવાની તૈયારી કરે છે ત્યાં સમાધિ ઉતરી અને રાજાએ હાથપગ જરા ટટ્ટાર કર્યા. અને તેઓ બેઠા થઈ ગયા. રાજા સ્વર્ગલોક સિધાવ્યા નથી એ બાજી બધાને આનંદ થયો. અને સૌ બોલી ઉઠ્યા, “ઘણું જીવો અન્નદાતા ! અમારા ભાગ્ય હજી તેજ છે, તેથી આપને કાંઈ થયું નહીં.” રાજાએ તો પહેલી નજર પોષાક ઉપર કરી અને પ્રધાનજીને કહ્યું. “કેમ પ્રધાનજી ! આપે મારી આજ્ઞાનો અનાદર કર્યો ?” પ્રધાને કહ્યું, “મહારાજ ! એ કિંમતી પોષાક જલાવી દેવો પડે તેથી અમે એમ કયું”. આપ ઉદાર દિલનાં છો, અમારો ગુનો માફ કરો.

માફ કરી માનેલ જે માફ જરી એ ના થયું,
એથી જ માફ આં હૃદય સંસારથી ઉઠી ગયું.

આ પ્રસંગથી રાજાને દિવ્ય ચક્ષુ મળ્યાં. તેમને સમજાઈ ગયું કે સૌ સ્વાર્થનાં સગા છે. આપણે જેને પોતાના માન્યા હોય તે આપણા ગયા પછી આપણા કહેલા વચનો પાળતા નથી. હવે તો મારે હાથે જેટલા સત્કર્તવ્ય થાય તેટલા કરતો જાઉં. આ પછી રાજાનાં જીવનનું પરિવર્તન થઈ ગયું. તેઓ લોભ-ક્રોધ પર વિજય મેળવી ઉદારતા દાખવવા લાગ્યા.

“ઉદારસ્ય તૃષ્ણં વિત્તં શુરસ્ય મરણં તૃષ્ણમ્
વિરક્તસ્ય તૃષ્ણં ભાર્યા નિરપૃહસ્ય તૃષ્ણં જગત્”

જે ઉદાર પુરૂષ છે તેને પૈસો તૃષ્ણવત્ છે. શુરવીરને મૃત્યુ, વિરક્ત-વૈરાગીને સ્ત્રી

અને નિરપૃહીને આપું જગત તણખલા તુલ્ય છે, માટે જેમ અને તેમ ઉદાર, વિરક્ત અને નિરપૃહી બનવા પ્રયત્ન કરે.

નિષધકુમારનાં પૂર્વભવની વાત ભગવાન કેવી રીતે કરશે તે અધિકાર અવસરે કહેવાશે.

વ્યાખ્યાન નં ૯૧

કારતકે સુદ ૮ શનિવાર તા. ૨૩-૧૦-૭૧

અનંત જ્ઞાની, પરમધ્યાની, પરમાત્મા ભવ્ય જીવેને સિદ્ધાંત દ્વારા સમજાવે છે. સિદ્ધાંત એટલે ત્રણેય કાળે સિદ્ધ થયેલી વસ્તુ હોય એનું નામ સિદ્ધાંત. અહીં નિષધકુમારના પૂર્વ ભવની વાત ભગવાન નેમનાથ તેમના પદ શિષ્ય વરહત્તને કહે છે.

તે નગરીમાં મહાબલ નામના રાજા રાજ્ય કરતા હતા. તેમને પદમાવતી નામની રાણી હતી. બંને એકબીજાને અનુકુળ હતાં. સંસારના કામભોજ ભોગવતાં સુખ-પૂર્વકે દીવસો પસાર કરતા હતા. સુખના દીવસો ઘડીકમાં પસાર થઈ જાય છે. સુખનું એક વર્ષ એક દીવસ જેવું લાગે છે. અને દુઃખનો એક દીવસ વર્ષ જેવો લાંબો લાગે છે. કારણ કે જીવને પ્રતિકુળતા ગમતી નથી. અને અનુકુળતા પ્રિય લાગે છે, પણ શું કરવાથી પ્રતિકુળતા મળે છે અને શું કરવાથી અનુકુળતા પ્રાપ્ત થાય છે તે બાણી લેવું જોઈએ. ધર્મની આરાધના કરી નથી. હિંસામય પ્રવૃત્તિ જ ચાલુ રાખી છે. તેથી પ્રતિકુળતા આવે છે. ધર્મમાં જ રક્ત રહેનાર અને ધર્મનું ઉત્કૃષ્ટ ભાવે આરાધન કરનારને જીવનમાં બહુ પ્રતિકુળતા આવતી નથી, કારણ ધર્મ સર્વેને માટે ત્રાણ-શરણ રૂપ છે.

ધર્મ આધાર છે સર્વ પ્રાણી તણે. લટકતું વિશ્વ આ ધર્મ દોરે,
ધર્મ ત્યાં વિજય છે ત્યાં જ ધરણી ધરે પ્રેયને શ્રેયમાં ધર્મ દોરે,
ધર્મ ચિંતામણી ધર્મ સંજીવની ધર્મ છે કામધેનુ અનેરી,
ધર્મમાં સર્વ છે ધર્મ સર્વસ્વ છે ધર્મ ધીરે પ્રજા જ્ઞાન કેરી.

દરેક જીવનો આધાર ધર્મ છે. આપું વિશ્વ ધર્મને આધારે ટકી રહ્યું છે. ધર્મ છે ત્યાં સદાય વિજય છે. ધર્મ જીવને કલ્યાણને માર્ગે ચડાવનાર છે. ખરેખર ધર્મ ચિંતામણી સમાન છે. સંજીવની છે. અને ધર્મ કામધેનુ છે. જેના જીવનમાં ધર્મ છે ત્યાં શ્રધ્ધ છે. જ્યાં ધર્મ નથી ત્યાં કાંઈ નથી. ધર્મથી જીવને સદ્ જ્ઞાનનો પ્રકાશ લાભે છે.

આજે જ્ઞાન પંચમીનો દિવસ છે. અપૂર્વ ભાવે જ્ઞાનની આરાધના કરવાની છે. આજે દેશવાસીઓ ધાર્મિક પુસ્તકો કબાટમાંથી બહાર કાઢશે અને પુસ્તકોનાં દર્શન કરશે. પણ માત્ર પુસ્તકોનાં દર્શન કરવાથી જીવનમાં જ્ઞાન આવતું નથી. જો કે પરિલેહણ થઈ જાય. તમે તો વર્ષમાં એકવાર ધાર્મિક પુસ્તકોનું પરિલેહણ પણ કરતાં નથી. પાંચમને દીવસે જ જ્ઞાન પંચમી કહી, આઠમને દિવસે કેમ ન કહી? એનું કારણ એ છે કે જ્ઞાન પાંચ પ્રકારના છે. મતિજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન, અવધિજ્ઞાન, મનઃપર્યવજ્ઞાન અને કેવળજ્ઞાન. તેમાં મતિજ્ઞાનના આઠયાવીસ લેદ છે. શ્રુતજ્ઞાનના ચૌદ લેદ છે. અવધિજ્ઞાનના ૬ લેદ છે. મનઃપર્યવજ્ઞાનના એ લેદ છે અને કેવળજ્ઞાનનો એક લેદ છે. કુલ ૫૧ લેદ થયાં. આ જ્ઞાનની ઉત્કૃષ્ટ ભાવે આરાધના કરનાર શાશ્વત સુખને અવશ્ય પામી જાય છે.

આજે કેટલાયની એવી શીકાયત છે કે અમને જ્ઞાન ચડતું નથી, કંઈ યાદ રહેતું નથી, પણ જ્ઞાન મેળવવા અપૂર્વ આરાધના કરો છો ખરા? જ્ઞાનની જીવનમાં ખૂબ જરૂર છે. જ્ઞાન વિનાની જીવંતી કેવળ પશુ સમાન છે.

જગતમાં પણ જેની પાસે જ્ઞાન હોય છે તેને સૌ માન આપે છે. એક બુદ્ધિવાન કરનાર હોય અને એક બેરીસ્ટર હોય, એક રૂમનો કચરો કાઢનાર હોય અને એક ડોક્ટર હોય. આ બંનેમાં ફેર હોય છે ને?

“સાત વેંતના સર્વ જન કિંમત અમ્મલ તુલ્ય,
સરખા કાગળ હુંડીના પણ આંક પ્રમાણે મુલ્ય.”

બધા માણસો પોતપોતાની સાત વેંત પ્રમાણે હોય છે. પણ બધાની કિંમત બુદ્ધિ ઉપરથી થાય છે. આજો દિવસ મજૂરી કરનાર નોકરને મહીને ૨૦ રૂા. મળે છે. અને બેરીસ્ટરને એક કેસના બે હજાર મળે છે. હુંડીના કાગળ તો બધા સરખા હોય છે પણ કોઈમાં આંક હજારનો, કોઈમાં ૧૦ હજારનો, કોઈમાં ૨૫ હજારનો તો કોઈમાં લાખનો હોય છે. એ આંકડા પ્રમાણે હુંડીનું મુલ્ય અંકાય છે. તમારા મૂલ્ય કેટલાં છે? નવતત્વના અને છ કાયદા નામ આવડે છે ખરા?

ચારે ચુક્યો બારે ભૂલ્યો, છતું ન આવડે નામ,
જગતમાં ઢંઢેરા પીટાવે, શ્રાવક અમારું નામ.

અમારું નામ શ્રાવક એમ કહો છો, પણ શ્રાવકનો અર્થ આવડે છે? શ્ર એટલે શ્રદ્ધા. વ એટલે વિવેક અને ક એટલે કરણી. તમારામાં યથાર્થ શ્રદ્ધા ખરી? એક સિંહર ચોપડેલો પાણી પડ્યો હોય ત્યાં જઈ માથા નમાવો, અને કહો કે ભલું કરજો માખાપ, ચાલતાં ચાલતાં ફેરી આવો તો પણ માથું નમાવો દો. તીર્થસ્નાન કરવા જાઓ. સમેત શિખર, ગીરનાર આદિ જગ્યાઓએ યાત્રા કરવા જવ. શ્રદ્ધાના ઠેકાણા નથી. વાનો દોરો આંધો અને

ઠોકમાં તાવીજ પહેરો. વળી તેને ધૂપ ધૂમાડો ઘો. ઝામરનો દોરો રાખો, જો દોરો રાખવાથી ઝામર મટી જતું હોય તો ડોકટર પાસે શા માટે જવ છે ? તમારી શ્રદ્ધાનાં શા વખાણ કરવા ? બાંધી મૂઠી જ રાખવી સારી. ખરું ને ? બોદાશ હોય તે કાઢી શ્રદ્ધામાં સાચા બનો. વીતરાગ જેવા અલૌકિક દેવ મળ્યા છે, બીજાને દેવ તરીકે સ્વીકારવાનું મૂકી દેવો. વિવેક દ્રષ્ટિને કેળવો અને કરણીમાં આવો. જાણેહું જીવનમાં ઉતારો. શિક્ષા એ પ્રકારની છે (૧) ગ્રહણ શિક્ષા અને આસેવન શિક્ષા. વસ્તુનાં સ્વરૂપને યથાર્થ રીતે જાણવું. ગ્રહણ કરવું તે શિક્ષા છે. પાંચ સમિતિ ત્રણ ગુપ્તિ, પાંચ મહાવ્રત આદિ ધર્મનાં સ્વરૂપને સાંભળવાથી જ્ઞાન થાય.

સવળે નાળે વિન્નાળે પલ્લવલાળેય સંજમે ।
અળહનણ તવે ચેવ વોદાળે અકિરિયાસિદ્ધિ ॥

ભગવતી સૂત્રમાં કહ્યું છે સવળે કિં ફલે ? શ્રવણ કરવાથી શો લાભ થાય ? શ્રવણ કરવાથી જ્ઞાન થાય નાળે કિમ્ ફલે ! જ્ઞાનનું ફળ શું ? જ્ઞાનનું ફળ વિજ્ઞાન. વિજ્ઞાનનું ફળ પચખાણ, પચખાણનું ફળ અનાશ્રવીપણું, અનાશ્રવીપણાનું ફળ તપ અને તપનું ફળ વોદાણે એટલે કર્મ બોદા થવાં તે. વોદાણેનું ફળ અક્રિયા અને અક્રિયાનું ફળ સિદ્ધિ છે. શ્રવણ એ શરૂઆત છે. અને સિદ્ધિ એ પરાકાષ્ટા છે. સિદ્ધિ દશા પ્રાપ્ત કરવા માટે હૃદયપૂર્વક શ્રવણ કરવું જોઈએ. તમને સાંભળવું ગમે છે કે કંટાળો આવે છે ? સાંભળવાથી પુણ્ય પાપ ધર્મ વગેરેની ખબર પડે છે. પુણ્યથી અનુકૂળતા મળે છે. પાપથી પ્રતિકૂળતા મળે છે. અને ધર્મથી શુદ્ધ ભાવ પ્રગટ થાય છે. કર્મની નિર્જરા થાય છે. આંશિક કર્મક્ષય થવો તે નિર્જરા છે. અને સંપૂર્ણ કર્મનો ક્ષય થવો તે મોક્ષ છે. મોક્ષ જોઈતો હોય તો ગ્રહણ-શિક્ષા પછી આસેવન શિક્ષાને ગ્રહણ કરો. આસેવન શિક્ષા એટલે જે સમજ્યા હોય તેને પ્રત્યક્ષ જીવનમાં ઉતારવું. જ્ઞાનની અંદર જોતજોત થઈ જવું જોઈએ. જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવા માટે કયાં સુધી પ્રયત્ન કરવાનો છે ? કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય ત્યાં સુધી. તમે બધા શું કાંઈ અભ્યાસ કરો છો ? તમને એમ થાય કે હવે ઉંમર થયા પછી અમને કાંઈ ન ચડે. પણ પુરુષાર્થ કરો તો બધું પામી શકો. તમે વૃદ્ધ થયા, દિકરાને ત્યાં દિકરા થયા, છતાં બજારમાં કેમ જવું જોઈએ ! આ જમાનો કેવો છે ? મોંઘવારી કેવી છે ? હાથમાં થોડું હોય તો વાપરવા થાય ને ? એમ માનીને પણ પુરુષાર્થ કરો છો ને ! તો ધર્મમાં કેમ પુરુષાર્થ કરતા નથી ? જ્ઞાની પુરુષો તો કહે છે કેવળજ્ઞાન થાય ત્યાં સુધી અતૂટ પુરુષાર્થ ઉપાડો, જખર સાધના કરો. જ્ઞાન મેળવવા પાછળ પડો. “ઉપન્ને નાળ દંસળધરે અરહા જિળ કેવલી.” જ્યારે કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય છે ત્યારે રક્ષ્યની સર્વવાત જણાઈ જાય છે. કેવળજ્ઞાન ક્યારે થાય ? જ્યારે જીવનમાં કષાયનો એક અંશ પણ ન રહે ત્યારે કેવળજ્ઞાન થાય.

ફક્ત જ્ઞાનની આરાધના કયાં સુધી કરવાની ? જ્યાં સુધી ક્ષાયક સમકિત ન થાય ત્યાં

સુધી અને ચારિત્રની આશયના-યથાખ્યાત ચારિત્ર ન પ્રગટે ત્યાં સુધી કરવાની છે. કોઈ કહે તમે બહુ સાફ ચારિત્ર પાળો છો. એમાં ગર્વિષ્ટ બની જવાની જરૂર નથી. હજુ ઘણું પ્રાપ્ત કરવાનું બાકી છે.

જ્યાં સુધી કષાયનો સંપૂર્ણ ક્ષય ન થાય ત્યાં સુધી વીતરાગતા ન આવી શકે. કેવળજ્ઞાન તથા કેવળદર્શન ન પ્રગટી શકે.

આપણામાં કોઈ કેટલો છે ? કોઈ જરાક પ્રતિકુળ વચન કહે ત્યાં ઉઘલી પડશું. જરા-જરામાં અભિમાની બની જઈશું. અર્થવિનાની વાત હોય છતાં માયાના ભાવ આવી જશે. અને હોભના ભાવોથી પણ મુક્ત નથી બની શકતા. એમાં યથાખ્યાત ચારિત્ર ક્યાંથી આવે ? પંડિતવીર્ય, શુક્લ ધ્યાન, અયોગી દશા આપણે પ્રાપ્ત કરવાની છે. આપણી શક્તિને આપણામાં ફેરવવાની છે. ધીનાં ડખાને ગરમ કરી ધીને બરછીમાં નાખવું હોય અને બરછીનું મોઢું સાંકડું હોય તો કેટલી સાવધાનીથી કામ કરવું પડે છે ? ઉપયોગને ક્યાંય બીજે જવાદે તો બરાબર ધાર થાય નહીં. અહિં પણ ઉપયોગને સ્વમાં જોડવાનો છે સમયે સમયે જાગૃત રહો કે ઉપયોગ, ધર્મધ્યાનમાં રમે છે કે આત્મધ્યાનમાં ? એક માળા ફેરવતાં અનેક વાર મન સંસારનાં વિકલ્પો કરી લે છે. સામાયિક કરીને બેઠા ને શાક લેવા જવાનાં વિચારો આવશે. આ બધા કચરાઓ છે, કિંમતી નોટો નથી. કચરાઓ અને પસ્તીથી કબાટનાં કબાટ ભરી દો પણ તેનાથી કમાણી શું કરી શકશો ?

લાખ રૂપિયાની નોટ હોય તે પણ કાગળ છે, પસ્તીનો પણ કાગળ છે અને મકાનનો પ્લાન બનાવ્યો હોય તે પણ કાગળ છે, પણ કાગળ કાગળમાં ફેર હોય છે, એમ દરેકનાં જીવન જીવનમાં પણ ફેર હોય છે. જ્ઞાનીનું પણ જીવન છે. અજ્ઞાનીનું પણ જીવન છે. શ્રાવકોનું પણ જીવન છે અને ઉપલોગ-પરિલોગમાં અતિરક્ત હોય તેનું પણ જીવન છે. એકનું જીવન લાખો કરોડો રૂ. કરતાં પણ અતિ કિંમતી અને પવિત્ર છે, જ્યારે બીજાનું પસ્તી કરતાં, કચરા કરતાં પણ તુચ્છ છે, માટે ધર્મમાં પ્રગતિ કરો. અકષાયભાવને કેળવો, તો નહીં જોયેલું જોવાઈ જશે, નહીં સાંભળેલું સંભળાઈ જશે, નહીં અનુભવેલું અનુભવમાં આવશે અને અપ્રાપ્યની પ્રાપ્તિ થશે.

એક શિષ્ય જ્ઞાન મેળવવાની ઉત્કૃષ્ટ ભાવનાવાળો હતો. તે રોજ શુરૂ પાસે આવે અને જ્ઞાન મને આપો, એમ માંગણી કરે. શુરૂ તેમને “ધર્મો મંગલ”ની ગાથા આપે પહેલાનાં જમાનામાં લેખિત પ્રતો નહોતી, મુખપાઠ લેવાની પ્રથા હતી, આ શિષ્ય એક પદ ગોખે તો બીજું ભૂલી જાય અને બીજું યાદ રાખે ત્યાં ત્રીજું ચાલ્યું જાય. ખૂબ ખૂબ તેની પાછળ મથ્યા રહે છતાં કંઈક એક ગાથા પણ થાય નહીં. અંતરાય કર્મનો એવો ભરદાર ઉદય કે જ્ઞાન ચડે જ નહીં. વર્ષો સુધી એક ગાથા પાછળ પ્રયત્ન કર્યો, છતાં ધીરજ હારી જતાં

નથી. તમને પ્રતિકમણુનો પહેલો પાઠ મંડાવીએ અને યાદ ન રહે તો શું કરે? પુરુષાર્થ ચાલુ રાખો ખરા? અરે ઘણા તો ન આવડે તો ચોપડી પછાડે, ગુસ્સો કરે, પશુ બાઈ, અકષાય ભાવથી જ્ઞાન પ્રાપ્તિ થાય છે, નહીં કે કષાય કરવાથી. તમારી યાદશક્તિ તો ઘણી છે. કેઈએ ગાળ ફીધી હોય તો તે બરાબર યાદ રહે છે. કેઈનું પીરસણું ૧૧ લાડવાનું આવે તો તરત કહી દેયો કે અમારે ત્યાં લગ્ન હતા ત્યારે ૨૫ લાડવા આપ્યા હતા. અને અમને ૧૧ કેમ મોકલ્યા? ઘરમાં એક ઘોઘાવાળી વાટકી ન જડતી હોય તો બહેનો કહીદે, હમણાં એાલી વાટકી કેમ દેખાતી નથી? યાદશક્તિ ન હોય તો આવું બધું કેમ યાદ રહે? ધર્મપ્રવૃત્તિમાં રસ અને રુચી જોઈએ તે નથી. અહિં આવો એટલે ચિત્ત ભગ્યા કરે છે. આજ સુધીમાં મને કેઈએ એવી ફરીયાદ નથી કરી કે રૂપિયા ગણતાં અમારું ચિત્ત અવસ્થ રહ્યા કરે છે. આમ કેમ થાય છે? કારણ એક જ છે કે રૂપિયામાં આસક્તિ છે. ધર્મમાં નિઃરસતા છે.

પેલો શિષ્ય બાર વર્ષ સુધી પ્રયત્ન બળવી રાખે છે, પશુ કંટાળતો નથી. કેઈને જ્ઞાન લેતાં અંતરાય પાડી હોય, જ્ઞાનીના અવર્ણવાદ યોદ્યા હોય, જ્ઞાનીનો ઉપકાર યોગવી નાખ્યો હોય, જ્ઞાનીની નિંદા કરી હોય, જ્ઞાનીની અશાંતના કરી હોય અને જ્ઞાની સાથે યોદ્યા વિખવાદ ઝગડા કર્યા હોય તો જ્ઞાનાવરણી કર્મ બંધાય છે. કેઈ સાધુ જ્ઞાનાભ્યાસમાં લીન હોય તો તેને વાંધો ન પાડવો જોઈએ. અમે ઘણે દુરથી આવીએ છીએ. છતાં સાધુ પશુ જોતાં નથી. અમારી સાથે વાત પણ કરતા નથી. માંગલિક પણ કહેતા નથી. સાધુનાં દર્શન જ મંગલ સ્વરૂપ છે. સાધુનું જીવન જ યોધ આપી બળ છે. તેમની દિનચર્યા અને રાત્રિચર્યાનું નિરીક્ષણ કરે તો પણ ઘણું જાણવાનું મળશે. સાધુનાં જીવનમાંથી યોધ મેળવો કે તેઓ સચિત પદાર્થોનો સ્પર્શ પણ કરતા નથી અને હું તો લીલોતરી, પાણી, અગ્નિ વગેરેનો કચ્ચરઘાણ વાળી નાખું છું. મારે ડમલે પગલે જીવનું યોદ્યાનું પડે છે. જ્યારે સાધુ યાવત જીવન જીવું યોદ્યાતાં નથી, ચોરી કરતાં નથી. અગ્રહ સેવતા નથી. સાધુનાં મૌનમાંથી તમારા જીવનને ઘડો. શુભગ્રાહી દ્રષ્ટિ કેળવશો તો બધે સુંદરતાના દર્શન થશે. સાધુ ન જોલે તો વિચાર કરો કે તેમની પાસે આવનારા હજારો હોય છે. દરેકને જવાબ આપતા રહે તો આત્મસાધના ક્યારે કરે? તેમનું આત્મધ્યાનનું લક્ષ ચૂકાવી પરભાવમાં લઇ જવામાં તમારે નિમિત્ત શા માટે બનવું જોઈએ?

પેલા સાધુ જ્ઞાન માટે સતત પુરુષાર્થ કરી રહ્યા છે. તેમને ઘણીવાર અક્ષોસ પશુ થાય છે કે મારી પાછળ આવનારા કેઈ ઔઠ પૂર્વી બની ગયા. અગ્યાર અંગ બણી ગયા. અને મને હજુ એક ગાથા પણ આવડતી નથી. મેં ગાઠ કર્મ બાંધ્યા છે. પાપ કરીને પોરસ (ગર્વ) કર્યા છે. હવે કર્મ અપાવવા જ્ઞાનીની વૈયાવચ્ચ સેવા કરવી જોઈએ. તેઓ નાનામોટા સાધુની અગ્લાનપણે સેવા કરે છે. કેઈનું પ્રતિબેબન કરી દે, કેઈને જોઈતી વસ્તુ લાવી

દે. કોઈ બીમાર હોય તો તેની પૂરી સંભાળ રાખે, સેવા કરતાં જરાય ખેદ ન અનુભવે, પણ પૂરી પ્રસન્નતાથી સેવા કરે. આમ પશ્ચાત્તાપ કરતાં અને સેવા કરતાં કર્મનાં પડળો ઉઘડી ગયાં. આત્મ વિચારણા કરતાં ભાવ શ્રેણીએ ચડયા, ક્ષયક્રેણી, ક્ષાયક ભાવ, કેવળજ્ઞાન અને કેવળદર્શનને પામ્યા પણ પોતાને કેવળજ્ઞાન થયું છે, તેની વાત કોઈને કરી નહીં. ગુરૂ પણ કેટલા સ્વરણ અને બહુવવાની જિજ્ઞાસાવાળા કે બાર બાર વરસ સુધી એકની એક ગાથા આપે છે, છતાં કંટાળતા નથી. ગુરૂ શિષ્ય પાસેથી નીકળે છે અને પૂછે છે કેમ ગાથા આપું? પણ આવડે તો? શિષ્ય કહે છે. મને આવડી ગઈ છે. આ સાંભળી ગુરૂને પણ ખૂબ આનંદ થયો, અને ગાથા બોલવાનું કહ્યું. શિષ્ય એ ગાથા બોલવાને બદલે આપું અધ્યયન બોલી ગયા. આ ચમત્કારથી ગુરૂને આશ્ચર્ય થયું અને પૂછ્યું : તમને કંઈ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું છે? શિષ્યે કહ્યું, “હા!” ગુરૂએ ફરી પ્રશ્ન કર્યો, “પડિવાઈ કે અપડિવાઈ?” શિષ્યે કહ્યું, “અપડિવાઈ. આ સાંભળી ગુરૂ સમજી ગયા કે આ શિષ્યને કેવળજ્ઞાન અને કેવળદર્શન પ્રાપ્ત થયા છે. ગુરૂ શિષ્યનાં પગમાં પડયા અને કેવળી લગવંતની અશાતના કરી તે બદલ ક્ષમા માંગી. પછી પશ્ચાત્તાપ કરવા લાગ્યા. શુદ્ધ, પવિત્ર, નિર્મળ અને કષાય રહિત બનતાં ગુરૂને પણ કેવળજ્ઞાન અને કેવળ દર્શન પ્રાપ્ત થયું. ચાર ઘનઘાતી કર્મ જાય ત્યારે કેવળજ્ઞાન થાય છે. પાંચજ્ઞાનમાં પ્રથમના ચારજ્ઞાન ક્ષયોપશમ ભાવે છે અને કેવળજ્ઞાન ક્ષાયકભાવે છે. મતિ, શ્રુત એ બે જ્ઞાન પરોક્ષ છે અને અવધિ તથા મનઃપર્યવજ્ઞાન દેશપ્રત્યક્ષ તથા કેવળજ્ઞાન સર્વ પ્રત્યક્ષ છે. નંદીસૂત્રમાં પાંચ જ્ઞાનનું વિવેચન સુંદર રીતે આવેલું છે. સૂત્રસિદ્ધાંત વાંચો તો તમને ખ્યાલ આવે કે જ્ઞાન કેવી અપૂર્વ વસ્તુ છે!

ક્ષાયકજ્ઞાનને પ્રાપ્ત કરવા માટે ક્ષયોપશમજ્ઞાન તે નીસરણી છે. તે દ્વારા પગથિયા ચડવા માંડો. એક વખત અવશ્ય ક્ષાયકજ્ઞાનને પ્રાપ્ત કરી શકશો.

અહીં નિષઘકુમારના પૂર્વભવની વાત ચાલે છે. એકદા પદ્માવતી રાણીને સિંહનું સ્વપ્ન આવે છે. તેઓ રાજા પાસે જાય છે અને પોતાના શુભ સ્વપ્નની વાત કરે છે. તે સાંભળી રાજા કહે છે કે આપને અતિ ઉત્તમ સ્વપ્ન પ્રાપ્ત થયું છે. કુળને ઉજ્જવળ કરનાર પુત્ર રતનની આપ માતા બનશે. રાણી, રાજાની વાત સાંભળી આનંદિત હોયે પોતાના શયનગૃહમાં જાય છે અને ધર્મ જાગરણ કરતાં રાત્રી પસાર કરે છે. વિશેષ અધિકાર અવસરે કહેવાશે.

કારતકે સુદ ૬ ને રવિવાર તા. ૨૦-૧૦-૭૧

નાથે સિદ્ધાંત દ્વારા સમજાવ્યા. સિદ્ધાંત એટલે ત્રણે કાળે સિદ્ધ થયેલી વસ્તુ. અત્યારે ૩૨ સૂત્રો મોજુદ છે. તેમાં બારમા ઉપાંગમાં વનિહદશાનો અધિકાર ચાલે છે. ભગવાન નેમનાથ નિવધકુમારનાં પૂર્વભવની વાત કરે છે. મહાબલ રાજાની રાણી પદ્માવતીને પૂંછડું ઉછાળતો, ફાળ નાખતો, અને બધાને ગભરાવતો એક સિંહ સ્વપ્નામાં આવે છે. અને બગાસું ખાતા પેટમાં ઉતરી જાય છે. આનું સ્વપ્નકૃણ બાણુવા માટે રાજા સ્વપ્ન પાઠકોને બોલાવે છે. તેઓ કહે છે કે કુળમાં કેતુસમાન, ધનસમાન, દિપકસમાન, કુળનું રક્ષણ કરનાર, કુળની વૃદ્ધિ કરનાર, અને અંતે અણુગાર થનાર એવા પ્રતાપી પુત્રને રાણી જન્મ આપશે. આ સાંભળી સૌ આનંદિત થયાં. અને સ્વપ્ન પાઠકો-ને જીવે ત્યાં સુધી ચાલે તેટલું ધન આપ્યું.

તે પછી રાણી ગર્ભનું યથાવિધિ પાલન કરે છે, અને ૬ માસ તથા સાડા સાત રાત્રી પસાર થતાં પુત્રનો જન્મ થયો. ત્રીજે દિવસે ચંદ્ર સૂર્યનાં દર્શન કરાવ્યા. છઠ્ઠીને દિવસે બાળરણુ કયું. દશમે દિવસે અશુચિ ટાળી અને પુત્રનું નામ વીરજીત રાખ્યું. સાતમે વર્ષે ગુરુકુળમાં મોકલ્યો. પહેલાનાં જમાનામાં ગુરુકુળો જંગલમાં હતાં. ગામથી થોડે દૂર હોવાથી ત્યાં માણસોની અવરજવર ખૂબ ઓછી રહેતી. તેથી વિદ્યાર્થીઓ એકાગ્રચિત્તે ખૂબ શાંતિથી બહી શકે. આજે તો એજ્યુકેશનથી અનેક અનર્થો થાય છે. દરેક બાળકમાં ભારતવાસીઓએ પરદેશનું અનુકરણ કરવા માંડ્યું છે. જેથી ભારતની મૂળભૂત સંસ્કૃતિનો હાસ થતો જાય છે. વિદેશમાં ૧૫ વર્ષની પુત્રી રાતનાં બાર વાગે આવે તો માતાપિતા તેને કંઈ ન કહી શકે. પુત્ર અને પુત્રી પરણે એટલે માતાપિતા સાથેનો સંબંધ કપાઈ જાય. શીલધર્મનાં સંસ્કાર કોઈનામાં નહીં. એકની સાથે બરાબર ન ફાવે તો છૂટાછેડા કરી બીજે લગ્ન કરી લે, માંસાહાર કરે, દારૂ પીવે, ભૌતિક સાધનોનો ખૂબ ઠંડારો હોવા છતાં તેઓ ખૂબ ઉદ્વેગ અનુભવે છે. ખૂબ ખાશાથી જેમ અજિણ્ડ થાય છે તેમ ભૌતિક સાધનોનો ખૂબ ઉપયોગ કરવાથી અજિણ્ડ થાય છે. અને તેને દૂર કરવા એલ. એસ. ડી. ગોળીઓ લે છે. એક, બે અને ત્રણ ગોળીઓ લે એટલે તેને એવો અનુભવ થાય કે મારાથી કોઈ શ્રેષ્ઠ જ નથી. બીજા બધાને સામાન્ય લેખે. અઢારમે માળે તે ઉભો હોય અને માને કે હું પંખી જેવો થઈ ગયો છું. બે હાથ પડોળા કરી ઉપરથી ઉડવા પ્રયત્ન કરે અને નીચે પડતાં મૃત્યુને શરણુ થઈ જાય. આવા અનેક મૃત્યુ

ત્યાં થાય છે. એક ગોળીનો નશો ન ઉતરે ત્યાં બીજી ગોળી લે અને એના કેદમાં ને કેદમાં કાં તો જીવન ખત્તાસ કરી નાંખે અને કાં તો વ્યભિચારનો વાડો ઉભો કરે. ભારતની સંસ્કૃતિ એવી હતી કે સતી-સન્નારીઓએ પોતાનાં શીશને માટે પ્રાણ પશુ ન્યોછાવર કરી દીધા હતા.

“ધારણી માતા શિયળ માટે પ્રાણતું બલિદાન દીધે,
પશુ આ જમાનામાં જ્યાં જુઓ ત્યાં છૂટાછેડા થઈ ગયા,
ભૂલી ધર્મ પોતાનાં પેટની ખાતર માનવી કુડા થઈ ગયા.”

એક એવો જમાનો હતો કે જ્યારે કાકમૂખ ધારણીને લઈ ને રવાના થયો અને ધારણી પાસે ખોટી માગણી કરી ત્યારે ધારણીએ ચોખ્ખા શખ્દોમાં કહી દીધું “મૂરખ ! જરા શરમ રાખ. દધિવાહન રાજાની હું ધર્મપત્ની છું. મારા પ્રાણનો નાશ કરીશ, પણ તારે આધીન નહીં થાઉં” ત્યારે કાકમૂખે કહ્યું, “રાણી ! તમારે માટે મેં ચઢાઈ કરી વિજય પ્રાપ્ત કર્યો. રાજ્યમાંથી હીરા, મોતી, માણેક કાંઈ લીધું નહીં અને સર્વશ્રેષ્ઠ રતન તું છે એમ સમજી તને લઈ આવ્યો છું. હવે તારે મારે આધીન બનવું જ પડશે.” ધારણીએ પરશ્વીને ઇચ્છનારનાં નારકીમાં કેવા હાલ થાય છે તે કાકમૂખને કહ્યું.

“પરદારાની પ્રીત અસત્તાનાં ઘરમાં પેઠી,
પરદારાની પ્રીત દશા રાહુની ભેટી,
પરદારાની પ્રીત પનોતી લોઢાને પાયે કહીયે,
પરદારાની પ્રીત ચંદ્રમા ભારમો કહીયે.”

પરશ્વી પ્રસંગથી અનેક દોષ આવે છે. આ પાપ નોટોનાં બંડલ પાછળ છૂપાઈ શકે તેમ નથી. મોટા ઘરવાળા રખાતો રાખે છે, ઓખરિયા ઢોરની માફક ચારે બાજુ રખડયા કરે છે. પણ પરશ્વીનાં સંગથી લુક્કા નીકળી જાય છે. આ ભવ અને પરભવ બંને બગડે છે.

પરશ્વી પ્રસંગાયનેકો ડસ્તિ દોષો
વ્રતસ્ય — પ્રણયો, ગુણસ્ય પ્રણયઃ
નરેન્દ્રસ્ય દંડોઃ જિનાનાં ચ દંડઃ
કદાચિન્ન કાર્યઃ પરશ્વી પ્રસંગઃ ॥૩૨॥ પ્રજ્ઞા પ્રકાશ.

પરશ્વી સેવનથી વ્રતોનો અને ગુણોનો નાશ થાય છે. રાજા તરફથી દંડ મળે છે. જિનેશ્વરે પણ શાસ્ત્રોમાં કહે છે કે પરશ્વી સેવનારને ઘણા કઠીન કર્મો લોગવવાં પડે છે. તે પુરુષ કુળને કલંક લગાડનાર થાય છે. સ્પર્શ સુખ લેવા જતાં નારકીમાં પીલાઈ જાય છે.

અન્ય દર્શનીઓમાં પણ કહ્યું છે કે પરસ્ત્રી સેવનારને ડગલે ડગલે પ્રહારહત્યાનું પાપ લાગે છે. માટે પરસ્ત્રી સામે અશબ દષ્ટિથી જોયો નહીં.

યથા યાતિ સૂર્યાવલોકે ડક્ષિતેન્ને
તથા યાતિ રામાવલોકે જનનામ્ ।
મહાપ્રહાયર્થા ક્ષિતેન્ને હિ કિંચિ
ન્ન સૂર્યે ચ નારીષુ દષ્ટિ સ્તુ દેયા ॥૩૩॥

સૂર્ય સામે દષ્ટિ મારો તો તરત પાછી ખેંચી લ્યો છો તેમ સ્ત્રી સામે દષ્ટિ પડતાં પાછી ખેંચી લ્યો. સૂર્ય સામે જોઈ રહેવાથી આંખમાં પાણી આવે છે. તેમ સ્ત્રી સામે કટાક્ષ કરવાથી તથા તેની સામે જોયા કરવાથી વીર્યની સ્ખલના થાય છે. સ્ત્રી-અવલોકનથી હૃદયમાં ધુરી ભાવના જાગે છે. તેના પ્રહાયર્થમાં બીજાને શંકા જાય છે. લગવાને તો ત્યાં સુધી કહ્યું છે.

હૃથ પાય પહિછિન્નં, કન્નનાસ વિગપ્પિયં ।

અવિ વાસસયં નારિં વંમયારી વિવઙ્ગય ॥ ૬૩. અ. ૮ આ. ૫૬

હાથ-પગ-કાન-નાક છેદાયેલી સો વર્ષની જર્જરીત થઈ ગયેલી એવી વૃદ્ધ સ્ત્રી સાથે પશુ સાધુએ એકાંતમાં ઉભું ન રહેવું. એકાંત ધુરી ચીજ છે. તેથી પ્રહાયારીને માટે તે વર્જવા યોગ્ય છે. જે આત્મગવેષી સાધક છે તેને સ્વરૂપમાં રમણતા કરવી અને પોતાની ઇન્દ્રિયોને કાચબાની જેમ ગોપવીને રહેવું.

વનવ્રજડામાં ગુરૂકુળો હોય તેથી સ્ત્રીનો પ્રસંગ ન પડે. સ્ત્રીઓ જોવા ન મળે. અને તેના વિષે કાંઈ સાંભળવા પણ ન મળે. જેણે જોયું ન હોય, સાંભળ્યું ન હોય તો તે વિષે તેને વિચાર પણ ન આવે. સાતવર્ષની ઉંમર હોય અને ગુરૂકુળમાં મુકે અને વીસવર્ષના થાય ત્યાં સુધી ત્યાં ભણે, પણ પ્રહાયર્થમાં દોષ ન લાગે. આજે તો નાના બાળકોમાં પણ કલ્પિયુગ આવી ગયો છે. સીનેમાએ કચ્ચરઘાણુ વાળી નાખ્યો છે.

એક માતા તેની નાનકડી પુત્રીને લઈને એક મહારાજ પાસે આવી અને મહારાજને કહ્યું. “આ મારી બેબીને કેટલા નામ કંઠસ્થ છે તે સાંભળો.” માતાના કહેવાથી બેબી એકટરો અને એકટ્રોસોનાં નામ ગણાવા લાગી. મહારાજે કહ્યું, “બહેન ! અમારે આ નામ સાંભળીને શું કરવું છે ? તમારા બાળકોને સંસ્કારી બનાવવા હોય તો તિર્થંકરોનાં, સતીસ્ત્રીઓનાં નામ શીખડાવો.” આજે જીવનમાં કેટલી વિકૃતિ આવી ગઈ છે. પાશ્ચાત્ય સંસ્કૃતિ ભારતની સંસ્કૃતિ સાથે ભેળસેળ થઈ ગઈ છે. એરોપ્લેને અમેરિકા યુરોપ આદિ દેશોને નજીક બનાવી દીધા છે, એટલે પરદેશ જવું તે સહેલું થઈ પડ્યું છે. માતાપિતા હોંશે હોંશે પોતાનાં સંતાનોને હારતોરા પહેરાવી પરદેશ મોકલે છે, પણ ત્યાં જનારા

કેટલાક પોતાના જીવનને અભડાવી મૂકે છે. ત્યાંના કુસંસ્કારોની તેમના પર ઊંડી છાપ પડે છે. તે મા બાપો જોતા નથી. આધ્યાત્મિક શક્તિ લોપ થતી જાય છે. ભૌતિકવાદનું વાતાવરણ ઘણું ઘેરું બનતું જાય છે. અને અંતે આલોક, પરલોક, આત્મા, પરમાત્મા વગેરે વાતો હમખગ લાગે છે, માત્ર કલ્પના જેવી લાગે છે.

આ ભૌતિકની ભૂતાવળમાંથી બચવું હોય તો પરમાંથી સુખબુદ્ધિ ઉઠાવી લેવો. નિજ આત્મામાં અનંત વૈભવ છે, તેનાં દર્શન કરો. જડ ચૈતન્યનું લેદ-વિજ્ઞાન કરો. જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર્યમાં રક્ત રહી આત્મધ્યાનમાં મસ્ત બનો. ધ્યાન પછી જ સમાધિ આવે છે. સંકલ્પ વિકલ્પથી મુક્ત બને તે નિર્વિકલ્પ દશાને પ્રાપ્ત કરે. અશુભનો ત્યાગ કરી શુભમાં આવી આગળ વધો.

ભૌતિક સાધનોએ માણસને હુલો બનાવી દીધો છે. કોમ્પ્યુટર આવ્યા અને બુદ્ધિની કસરત ઘટી ગઈ. પહેલાનાં ભણતરવાળો ગમે તેવો હિસાબ કરવો હોય તો કરી દેતો. આજે કોમ્પ્યુટર થોડીજ મિનિટોમાં મોટા મોટા આંકડાનાં હિસાબો કરી આપે છે. એટલે માણસ તેને આધીન બનતો જાય છે. આજે અભ્યાસ-ક્ષેત્રમાં પણ વિસ્તાર વધ્યો છે ! ઉંડાણ ઘટ્યું છે ! પુસ્તકો ઘણાં વધ્યાં પણ મગજનું ખાતું નાતું બનતું જાય છે. ઠપ્પલ ગ્રેજ્યુએટ થયેલાની પણ સમાજમાં કોઈ કિંમત નથી. તેને સામાન્યમાં સામાન્ય નોકરી શોધવી પડે છે. પહેલા ગુરુકુળમાં વિદ્યાર્થીઓ બહોંતેર કળામાં પારંગત થતાં. કોઈપણ જાતનાં લેહભાવ વિના ગુરુજી વિદ્યાર્થીઓને ભણાવતા, રાજપુત્ર હોય કે સામાન્ય કક્ષાનો વિદ્યાર્થી હોય, દરેકની પાસે કચરા કાઢવાનું, પાણી ભરવાનું, લાકડાની ભારી લાવવાનું વિગેરે કામ કરાવતા.

વીરંગતકુમાર ૭૨ કળામાં પારંગત થઈ ગયો. એટલે ગુરુજીએ તેને રાત્રને સોંપ્યો. અને કહ્યું, આ બધા વિદ્યાર્થીઓની બીજા કોઈ વિદ્વાન આચાર્ય પાસે પરીક્ષા લેવરાવો. રાત્રએ તેમ કયું અને વીરંગતકુમાર દરેક પરીક્ષામાં પ્રથમ નંબરે આવ્યો. શિષ્ય સારો નિવડે તે જોઈ ગુરુનું હૈયું કેટલું પ્રકુલિત થાય ? તેમને કેટલો સંતોષ થાય ! કુંભાર ખાણમાંથી માટી લાવી, માટીને પલાળી એકરસ બનાવી ખૂંદે, ખૂંદીને પીંડા બનાવે, તે પીંડાને ચાકડે ચડાવે. ચાકડે માટીનો આકાર આપે અને પછી દોરીથી છેદ કરે. તે વાસણને તડકે મૂકે, તડકે તપાવ્યા પછી ટપલું મારી ટીપે, ટીપ્યા પછી પણ નીંભાડાપાં પકવે. આમ અગ્નિપરીક્ષા કર્યા પછી વાસણ પરિપકવ થયું ગણાય. તે પછી તે વાસણ બજારમાં વેચવા મૂકે. પણ પરિપકવ થયા પહેલાં બહાર મૂકે નહીં. તેમ ગુરુ પણ પોતાનાં વિદ્યાર્થીને બરાબર ભણાવ્યા પછી પરીક્ષા દેવડાવે. જો માટલું બેઠું નીકળે તો કુંભારને સાંભળવું પડે તેમ શિષ્ય બેઠો નીકળે તો ગુરુને સાંભળવું પડે.

આ કુમાર ખૂબ હોશિયાર અને પરાક્રમી થયો છે તે જાણી રાજાશાહીને ખૂબ આનંદ થયો, અને શુરુએ જીવનપર્યંત ખાય તો પણ ન ખુટે તેટલું દાન દક્ષિણામાં આપ્યું.

કુમાર બાદ્યકાળ વટાવી ચૌવનમાં પ્રવેશ્યો છે, તેમ જાણી રાજાએ ખત્રીસ મહેલો બનાવરાવ્યા અને વચ્ચે એક મોટું બવન તૈયાર કરાવરાવ્યું. તેમાં અનેક સ્તંભો હતા. અને અત્યંત શોભાવમાન હતું. તે પછી ખત્રીસ સુર્યોગ્ય શ્રેષ્ઠ રાજવર કન્યાઓ સાથે કુમારના લગ્ન કરવામાં આવ્યા. કુમાર પાંચ ઇન્દ્રિયનાં મનોહર સુખો લોભવતાં વિચરવા લાગ્યા.

तेणं कालेणं तेणं समणं सिद्धत्था नाम आयरिया जाईसंपन्ना जहा केसी नवरं बहुसुया बहु परिवारा जेणेव रोहीडए नयरे जाव जेणेव उवागया अहापडिरुव जाव विहरति परिसा निग्गया ॥

તે કાળ અને તે સમયે કેશીશ્રમણનાં જેવા જાતિવાન તથા બહુશ્રુત અને બહુ શિષ્ય-પરિવારવાળા સિદ્ધાર્થ નામનાં આચાર્ય રોહિતક નગરમાં પધાર્યા. આચાર્યદેવ અનેક શુભ-સંપન્ન હતા. સાધુજીવનનો ઉત્કૃષ્ટ આચાર પાળનાર હતા. ધર્મની વાતો કરનારા ઘણાં હોય છે. પણ તાણાવાણાની માફક તેને જીવનમાં વણી દેનાર ઓછા હોય છે. બહારનો ચળકાટ ઘણામાં દેખાય પણ શુભધારી ઓછા હોય છે. દરેક વનમાં ચંદન હોતું નથી. તેમ ઘેર ઘેર સીતા હોતી નથી, અને દરેક જગ્યાએ તથાગ્વેદના સાધુઓ હોતા નથી.

એક વખત અકબર અને ખીરખલ બેઠા છે. ત્યાંથી માણસો નવાં નવાં વસો-અલંકારો પહેરી પસાર થાય છે. સૌના મુખ પર આનંદની સુરખી છે. અકબર ખીરખલને પૂછે છે, આજે શું છે? લોકો આજે હર્ષોત્સવ શેનો ઉજવી રહ્યા છે? ખીરખલ જવાબ આપે છે કે આજે વિક્રમ સંવત બદલાય છે. નવા વર્ષની શરૂઆત આજથી થશે. આજે બધા સાલમુબારક કરે છે અને નવા વર્ષના આનંદમાં છે. આ સાંભળી અકબરે કહ્યું, “ખીરખલ! વિક્રમ રાજાનાં નામનો સંવત ચાલે છે તો મારી કાઢ ને! ખીરખલે કહ્યું, “મહારાજ! કોઈપણ વસ્તુ ખરીદવી હોય તો તેની ચોગ્ય કિંમત ચુકવવી જોઈએ. સંવત ચલાવનારનું મૂલ્યાંકન જેવું તેવું નથી. રાજા વિક્રમ પરદુઃખસંજન અને પરાક્રમી હતા. પરદારા સહોદર હતા. પારકાના દુઃખે દુઃખી થનાર હતા. તેમના જીવનમાં અનેક પ્રશંસનીયપ્રસંગો છે. તેમાંથી હું આપને એક પ્રસંગ કહી સંભળાવું છું. એક વખત રાજા વિક્રમ ઘોડા પર બેસી વિદેશયાત્રા માટે જઈ રહ્યા હતા. જંગલમાં પસાર થતાં એક માણસનો રડવાનો અવાજ સંભળાયો. તેઓ અવાજની દિશામાં ગયા. ત્યાં એક ગરીબ માણસ ખૂબ આકેંદ કરી રડી રહ્યો હતો. રાજાએ તે વૃદ્ધ ગરીબને આશ્વાસન આપતાં વાંસો પસવાળતાં પૂછ્યું, “ભાઈ! તારે શું દુઃખ છે? શા માટે રડે છે? વૃદ્ધે જવાબ આપ્યો, “મારા દુઃખની કહાની સાંભળી આપને શો ફાયદો? માફ દુઃખ કેઈ દૂર કરી શકે તેમ નથી.

વૃદ્ધની વાત સાંભળી રાજાએ કહ્યું, “હું પ્રતિજ્ઞા લઉં છું કે આપનું દુઃખ દૂર કર્યા વિના હું અન્નપાણી નહીં લઉં. હવે તમે મને વાત કરો.

ધરડા માણસે કહ્યું, “હું ખૂબ જ આર્થિક મુંઝવણ અનુભવી રહ્યો છું. મારા કુટુંબીઓનું બરણપોષણ કરવા અસમર્થ છું. આથી મારો પરિવાર મારી સાથે કલેશ કરે છે. હવે તો મારે મરવા સિવાય બીજો કોઈ ઉપાય નથી. રાજાએ કહ્યું, “ભાઈ! મારી પાસે ચાર અપૂર્વ વસ્તુ છે. જે આ હાંડલી તેનાથી જે ભેંઈએ તે લોગન મેળવી શકાય છે. બીજી આ પેટી છે. તેમાંથી જેટલા ભેંઈએ તેટલાં વસ્ત્રો મળી શકે. ત્રીજી આ થેલી છે. તેમાંથી જેટલા ભેંઈએ તેટલા રૂા. મળી શકે. અને ચોથા આ ઘોડો છે. તેનાથી જ્યાં મુસાફરી કરવી હોય ત્યાં કરી શકાય. કોઈને રસ્તો પૂછવાની પણ જરૂર ન પડે. આ ઘોડાને કહી દો એટલે તે લક્ષ સ્થળે પહોંચાડી દે. આ ચાર વસ્તુમાંથી કોઈપણ એક વસ્તુ તમે માગી લ્યો.”

આ સાંભળી વૃદ્ધે કહ્યું, “આપ જરા ઉભા રહો.

હું હમણાં મારા સ્વજનોને પૂછીને આવું છું. મારું ઘર આ ટેકરી પાછળ છે. આપ મારી રાહ ભેળો.

વૃદ્ધ ગયો અને રાજા ત્યાં ઉભા રહ્યા. આઠ દસ કલાક સુધી રાહ ભેવડાવી. પછી વૃદ્ધ આવ્યો અને કહ્યું, “મારે આપની કોઈ ચીજ ભેંઈતી નથી. કારણ કે મારા ઘરમાં અમે ચાર જણા છીએ. મેં બધાનો અભિપ્રાય લીધો. મારી પત્નીએ કહ્યું, “મારે વરોંથી ચૂલો ફૂંકવો પડે છે. હાંડલી માંગો એટલે રાંધવાની ખટપટ મટી જાય.” મારી પુત્રવધૂએ કહ્યું “મારી ઇચ્છા પેટી મેળવવાની છે. દરરોજ નવાં નવાં વસ્ત્રો તો પહેરવા મળે.” પુત્રે કહ્યું કે આ જંગલમાં પડ્યા છીએ, ઘોડો માંગો એટલે નવા નવા દેશો ભેવા મળે. અને મારો અભિપ્રાય થેલી મેળવવાનો હતો. ચારમાંથી કોઈ પોતાની વસ્તુ મૂકવા તૈયાર ન હતું. આટલા કલાકની ચર્ચા પછી પણ કોઈ સમાધાન ન થઈ શક્યું. આ ચારમાંથી એક વસ્તુ લઈ જઈશ એટલે ઝગડા થવાના તેથી મેં એવો વિચાર કર્યો કે મારે કોઈ વસ્તુ ભેંઈતી નથી.

વિક્રમરાજાએ તે ગરીબ વૃદ્ધને ચારેય વસ્તુ આપી દીધી. અને કહ્યું : જેને જે ગમે તે લઈ લેજો. અને આનંદથી રહેજો. પોતાની પાસે રહેલ સર્વવસ્તુ અર્પણ કરી વિક્રમરાજા પગે ચાલી આગળ વધ્યા.

જો આપ પણ વિક્રમરાજાની જેમ સર્વસ્વ અર્પણ કરી શકો તો આપના નામનો સંવત ચાલે.” બીરબલની વાત સાંભળી અકબરે કહ્યું. મારે મારા નામનો સંવત ચલાવવો નથી. તેને માટે તો બહુ મુલ્ય ચુકવવું પડે તેમ છે.

દરેક રાજા સરખી કક્ષાનાં હોતા નથી. તેમ દરેક સગ્નારી પણ સરખી હોતી

નથી. જીની શોભા શીલમાં છે. શીલનાં રક્ષણ ખાતર ધારિણી દેવી કાકમૂખને શરણે ન થતાં છૂપાવી રાખેલી કટાર પેટમાં મારીને પ્રાણ કાઢી નાખ્યો. તે વખતે પુત્રી ચંદનખાળા પણ સાથે જ હતી. તેની ઉંમર નાની હતી. તેણે માતાને કહ્યું.” મા ! તું મારી જરા પણ ચિંતા કરીશ નહીં. વીરમાતાની પુત્રી છું. તારા સંસ્કાર લઈને ઉછરી છું. તું તારા જીવનને ઉત્તમ બનાવ. મારા મોહની ખાતર તારા ચરિત્ર પર કલંક લાગે તેના કરતાં તું મૃત્યુને સ્વિકાર તેમાં મને આનંદ છે.

ચંદનખાળા પણ સતી સ્ત્રી તરીકે પંકાઈ. આબૂપણો, અલંકારો અને સુંદર વસ્ત્રો કે ચંદનનાં લેપથી દેહ શોભતો નથી, પણ સદાચારથી શોભે છે. કંકણોથી હાથ શોભતા નથી પણ દાનથી શોભે છે. પરોપકારથી, ધર્મના સુંદર સંસ્કારથી, આ જીવન શોભે છે. જીવનને સંસ્કારી બનાવવા માટે સત્સંગની ખૂબ આવશ્યકતા છે. વીરંગતકુમાર વિષયના મુખો લોગવતાં વિચરે છે. પણ જેનું ઉપાદાન તૈયાર છે તેને જગાડવાનું નિમિત્ત મળી રહે છે. શૈલિતક નગરીમાં આચાર્ય દેવ પધાર્યા છે. રાજકુમાર ધર્મના રંગે કેવી રીતે રંગાયે તે અધિકાર અવસરે કહેવાશે.

વ્યાખ્યાન નં.....૯૭

કારતકે મુદ્ ૭ ને સોમવાર તા. ૨૫-૧૦-૭૧

અનંતરાની ત્રૈલોક્ય પ્રકાશક ભગવાન મહાવીરે સિદ્ધાંત દ્વારા સમજાવ્યાં. સિદ્ધાંત એટલે ત્રણેય કાળે સિદ્ધ થયેલી વસ્તુ. અહીં નિષધકુમારનો અધિકાર ચાલે છે. નિષધ કુમારનો પૂર્વભવ ભગવાન નેમનાથ પ્રભુ પોતાના પ્રથમ ગણધર વરદત્ત મુનિને કહે છે. શૈલિતક નગરીમાં આચાર્ય સિદ્ધાથ મુનિ પધાર્યા છે. આચાર્ય ભગવંત કેશી સ્વામી જેવા કેશરીસિંહ સમા છે. બહુસૂત્રી છે. જાતિ સંપન્ન અને કુલ સંપન્ન છે. ઓજસ્વી, તેજસ્વી, યશસ્વી છે. આત્મા માટે ઉજગરા કરનારા છે. નિદ્રા પર વિજય પ્રાપ્ત કર્યો છે. આપણે બે પાંચ રાતના ઉજગરા કરીએ તો શરીર કથળી પડે, પણ મહાત્માઓ રાત-રાતનાં ઉજગરા કરીને આત્મ સાધના કરે છે.

જે રોગી હોય તેને ઈર્ષ્યે કારણે ઉંઘ ન આવે. લોગીને લોગના મુખ મેળવવાની તીવ્ર ઇચ્છા હોય તેથી ઉંઘ ન આવે. ધુણી ધખાવતો અને ભસ્મ લગાવીને અલખ જગાવતો જોગી ભૌતિક આશાએ રાતભર બળે છે, પણ સાધના કરવા માટે ભગૃત રહેનારા ફોર્ડ

વીરલ પુરૂષ હોય છે. ત્યાગી પુરૂષો રાતદિવસ પ્રમાદ ટાળી આત્મ સાધનામાં લીન બને છે. અને લબ્ય માનવોને જાગવાનો ઉપદેશ આપે છે. પ્રમાદ પરિહરી હવે જાગૃત થાઓ. કુંભકરણની ઉંઘ છ મહિને ઉડતી. પણ આ આત્મા તો અનાદિકાળથી અજ્ઞાન નિદ્રામાં પોઠયો છે. માનવનો કિંમતીમાં કિંમતી અવતાર મળ્યો. પણ રત્ન કાગડાની કોટે બાંધવા જેવું થયું છે. વીતરાગ વાણીના યોગ સુધી આત્મી પહોંચ્યા પણ શ્રદ્ધા નથી. જ્યાં વિશ્વાસ નથી, શ્રદ્ધા નથી ત્યાં મિથ્યા દર્શન શક્ય છે. દુનિયામાં દુશ્મનો ઘણાંને માનતા હશે. એટમખેમ, અણખેમ નાખી ગામોના ગામો સાફ કરી નાખનારને દુશ્મનની નજરે ભેટાં હશે. પણ મિથ્યાત્વ જેવો મોટામાં મોટો બીજો કોઈ દુશ્મન નથી. મિથ્યા દર્શને આત્માની નિજ સત્તાને દાબી દીધી છે. જેમ દારૂડિયો ગટરમાં આળોટે, તેના પર કૂતરા મૂતરી જાય, કોઈ ધૂળ નાખે છતાં તેને કાંઈ સાનભાન નથી. તેમ મિથ્યાત્વનો દારૂ જેણે પીધો છે તેને નિજ સ્વરૂપનું જ્ઞાન નથી. સ્વરૂપની ઓળખાણ નથી, નિજ વૈભવનો વિચાર નથી. મારે શું કરવાનું છે તેનું ચિત્ર તેની સામે નથી.

દુનિયામાં ઝેર ઘણું છે. પોઈઝનનાં ઈન્જેક્શન આવે છે. અડીણમાં તથા માંકડ, ઉંદર વિ. ને મારવાની દવામાં પણ ઝેર આવે છે. પણ મિથ્યાદર્શન જેવું તીવ્ર અને ખતરનાક ઝેર એકેય નથી. જગતમાં રોગ અપરંપાર છે. દવાખાનામાં મુલાકાત લેતા તો ખબર પડે. જલંદર-લગંદર, કેન્સર, ક્ષય, શ્વાસ આદિ અનેક રોગથી જગતવાસી જીવો પીડાય છે. પણ મિથ્યાદર્શન જેવો રોગ એકેય નથી. એટલે જ શ્રીમદે કહ્યું છે કે “આત્મ બ્રાન્તિ સમ રોગ નહી.” જીવને ન માનવો, અતત્ત્વમાં તત્ત્વની શ્રદ્ધા લાવવી. જ્યાં સુધી આનંદ નથી, ત્યાં સુખની, આનંદની કલ્પના કરવી અને તેમાંજ લપેટાએલા રહેવું, આ છે મિથ્યાદર્શન શક્ય. સ્ત્રીમાં, પુત્રમાં પરિવારમાં, મોટર આદિ સાધનોમાં માનવ સુખ માને છે. પણ મોટર વિ.માં બેસી સહેલ કરવા નીકળેલાં કેટલાય કુટુંબો એકસીડન્ટનો ભોગ બને છે. અને જીવનને જોખમમાં મૂકી દે છે. પૈસામાં સુખ માન્યું પણ તે પૈસા ચોર લુંટી જાય, કોઈ છીનવી લે ત્યારે દુઃખ થાય છે. સાધનો કે પરિવાર તમારું શું રક્ષણ કરનાર છે ? કાંઈ જ નહિ, છતાં મોહાંધ જીવ, પર પ્રત્યેની આસક્તિ છોડી શકતો નથી, પૈસાની પ્રાપ્તિમાં અને તેના સંરક્ષણમાં જીંદગી ખતમ કરી નાંખે છે. અહીં બેસી સદ્ગુરુઓ ગમે તેટલું સમજાવે, તેમ છતાં તમે તો છો ત્યાંના ત્યાંજ છો. એક ઈચ્છિ પણ આગળ વધવાની વાત નથી. તમારા ઘરમાં કબુતર બેઠું હોય અને જશ અવાજ થતાં ત્યાંથી ઉડી જશે પણ જે કંસારાના ઘરમાં બેસવાને ટેવાયેલું હશે તે કબુતર તેના અવાજથી એટલું ટેવાઈ ગયું હશે કે તે અવાજ થતાં ઉડશે નહિ. અમારા શ્રોતાઓ કંસારાના કબુતર જેવા તો નથી ને ? વૈરાગ્યની વાતો સાંભળી સંસાર છોડવાની રૂચી ઉપડે છે ? ધર્મને જીવનમાં અપનાવવાનું મન થાય છે, કે છો ત્યાં ને ત્યાં જ રહેવું છે ? જ્યાં સુધી મિથ્યાત્વનો રોગ ટળે નહિ, ત્યાં સુધી આ વાત રૂચશે પણ નહીં.

જગતમાં સૌથી ગાઢ અંધકાર હોય તો તે મિથ્યાત્વનો છે. દીપકનો પ્રકાશ થતાં અંધકાર નાશ પામે તેમ સમ્યગ્ દર્શનનો દીપક પ્રગટતાં મિથ્યાત્વના અંધકાર દૂર થઈ જાય છે. ધર્મરૂપી વૃક્ષનું વિશુદ્ધ સમ્યક્ રૂપ બીજ છે. ધૈર્ય રૂપ કંદ છે. વિનયરૂપ વેદિકા છે. આર તીર્થના ગુણ કીર્તનરૂપ સ્કંધ છે. પંચ મહાન્તરૂપ મોટી શાખા છે. પચ્ચીસ ભાવનારૂપ ત્વચા છે. શુભ ધ્યાન અને શુભયોગ રૂપ પ્રધાન પદ્મવ-પત્ર છે. ગુણ રૂપ ફૂલ છે. શિયળરૂપ મુગંધ છે અને મોક્ષરૂપ ફળ છે. જેનું બીજ સમ્યગ્ દર્શન તેનું ફળ મોક્ષ અને જેનું બીજ મિથ્યાદર્શન તેનું ફળ સંસાર છે.

જીવન મંદિરમાં પથરાએલા અંધકારને નાશ કરવો હોય તો સમ્યક્ત્વની લાઈટ કરો. એકવાર દષ્ટિ સાચી આવી જાય પછી એટલે કે સત્ય સમજાયા પછી અસત્યને છોડતાં વાર નહિ લાગે.

(૧) જેને ખરા ખોટાની ખબર નથી તેનો કોઈ નિષ્કૃંચ નથી. પણ ખોટાને પકડી રાખ્યું તેને મૂકતાં નથી, તેને અભિગ્રહિક મિથ્યાત્વ કહેવાય છે. (૨) જેને કોઈ એક પકડ નથી, બધાને સાચા માને અને કહે, આ બધા ધર્મના જુદા જુદા કેડા પાડી મૂક્યા છે. અંતે ધ્યેય તો બધાનું એક જ છે. સર્વધર્મ સમાન છે. બુદ્ધ-મહાવીર-ઈસુ-જયેશ્વર વિ. દરેકના ધર્મ સરખાં છે. કાંકરો અને રત્ન, પીતળ અને સોનું, આ બધાને સમાન માને તે અનાભિગ્રહિક મિથ્યાત્વ છે.

(૩) તિર્થંકરનો માર્ગ બધુવા છતાં ઉપદેશ અન્ય માર્ગનો આપે તે અભિનિવેશિક મિથ્યાત્વ છે. નિન્દવ જેટલા થયા તે બધાએ સત્ય માર્ગને સંતાડી ખોટાની પ્રરૂપણા કરી. જેમકે જમાલી. ભગવાને કહ્યું “કહેમાણે કહે” તો જમાલીએ કહ્યું “કહેમાણે અકહે” હું તિર્થંકર છું એવું તેણે મનાવ્યું અને પોતાના અભિમાનને પોષવા તિર્થંકર-ગણધર-સાધુ-આદિની નિંદા કરી.

(૪) જે સાચાં ખોટાનો નિષ્કૃંચ ન કરી શકે, જુલા જેવી સ્થિતિમાં રહે. તે સાંશયિક મિથ્યાત્વ છે. (૫) અને જેમાં બિલકુલ બધુપણું ન હોય તે અણુભોગ મિથ્યાત્વ કહેવાય છે. તે એકેન્દ્રિયથી માંડી અસંસી પંચેન્દ્રિય સુધીના જીવોમાં હોય છે. આ મિથ્યાત્વ એ કમ-બંધનો હેતુ છે. મિથ્યાત્વના ઝેરને ઉતારનાર સદ્ગુરુઓ છે. ભગવાનનાં અનુયાયીઓ ગામો ગામ ફરી ધર્મ ઉપદેશ આપે છે. સિદ્ધાર્થ મુનિ ઘણા પરિવાર સહિત રોહિતક નગરીમાં પધારે છે. પહેલા પાંચસો પાંચસો સાધુઓ વિચરતાં. આજે સાધુની સંખ્યા બહુ અદ્ય છે. તે વખતે તેમનાં હૃદય કેટલા કુણાં હશે ? ઘણા મોટા પરિવાર સહિત આચાર્યો વિચરતા પણ તેમાં ઘણાં સાધુઓ તપશ્ચર્યા કરતા, રસેન્દ્રિય ઉપર કાબુ મેળવનાર હતાં. જીભ ભાગે તે ન આપે પણ જેમ અને તેમ એાછી વસ્તુથી ચલાવતા. ઠોરાવનારા થાળના થાળ ભરી ઠોરાવે, પણ રસના ત્યાગી તેને ગ્રહણ ન કરે. એક એક મુનિવર જ્ઞાનનાં

બંડાર હતા. જ્ઞાન સાથે અનુભવ અને ઉંડાણ બેઠાંએ બે જ્ઞાનને જીવનમાં વસ્યું હોય તો તેની અસર બીજાને પડે છે. લોકચર કરનારા તો ઘણા હોય છે. બોલવા ઉભા થાય તો તેના જ્ઞાનની પ્રતિભા એટલી હોય કે સભા ડોલી ઉઠે છે. પણ જીવનમાં જુઓ તો ગોળ ચક્કર હોય છે. બોધ કોણ આપી શકે તેને માટે ભગવાને કહ્યું છે કે,

આચગુત્તે સયા વંતે, છિન્નસોણ બળાસરે

જે ધમ્મં સુદ્ધમક્ષાતિ, પઢિપુન્નમણેલિસં ॥ સુયગડાંગ સૂ. અ. ૧૧-૨૪

આત્મશુદ્ધિ અર્થાત્ પાપોથી આત્માની રક્ષા કરવાવાળા, હ્રમેશાં ઇન્દ્રિય ઢમન કરવા-વાળા, સંસારના પ્રવાહને બંધ કરવાવાળા અને આસ્રવથી રહિત પુરુષ જ શુદ્ધ, પ્રતિપૂર્ણ અને અનુપમ ધર્મનો ઉપદેશ આપી શકે છે. મુનિઓ હંસના ટોળાં છે. આવા હંસ જેવા મુનિઓ ઉપદેશ આપવાની યોગ્યતા ધરાવે છે.

“હંસલા મૂકીને કોણ ભગવાને સેવશે રે હેજી, ભગલા ઉપરથી ધોળા ને મનમાં મેલારે,
મારા ગુરુજીને પૂછો રૂઝા જ્ઞાન બતાવેરે, લોલી આતમને સમજાવો.....મારા
હીરલા મૂકીને કોણ પથરાને સેવશે રે હેજી, પથરા ઉપરથી લીના ને લીતર કોરા રે....

જેણે આત્માને ઝોળખ્યો છે, આત્મા માટે રસ પરિચાગ આદિ અનેક જાતના તપને સ્વીકાર્યા છે, સંસારના અનેક સંબંધોને છોડી દીધા છે ને રાતભર બગીબગીને આત્માને સાધે છે, તે હંસના ટોળા છે અને ધોળે દિવસે ધોળી ગાદી, તકિયા ઉપર બેસી કાળા કામ કરે છે તે ભગલા જેવા છે. તેમના હૃદય પથ્થર જેવા છે, તેના પર ગમે તેટલો પાણીનો પ્રવાહ પડે છતાં બીતરમાં કોરા ને કોરા જ રહે છે. જીવનને ઉભળી શકતા નથી. જીવનની સાધના કરવી હોય તો,

“ઉજ્જવળતાને આદરો, શરીર ન કરશો સ્વામ, કમં તજી હઈ કાકના, કરો હંસના કામ.”

તમારા આત્માને ઉજ્જવળ બનાવો. શા માટે મેલી રમત રમવી બેઠાંએ? માયા-કપટ કરનારા ઉપરથી સારા દેખાવાનો ડોળ કરે છે, પણ હૃદય તપાસો તો તેમના સ્વાર્થ ને માયાની ખબર પડે.

“સ્વાર્થ અહંકારમાં ખદબદે જગત આ, વિરલ દેખાય છે પ્રેમ-સેવા,
અવરતું અહિત ઇચ્છા કરી આદરી સર્વ કોં માગતું મિષ્ટ મેવા,
ઉપરતું શોભતું રૂપરંગે ભયું, અંતરે કુડ કચરા ભરેલા,
હંબ આડંબરે જીવન ભરપૂર છે, વિરલ વિશુદ્ધ પ્રભુથી ભરેલા.”

જ્ઞાની પુરૂષો કહે છે. આખું જગત મિથ્યાદર્શનને કારણે અતત્ત્વ શ્રદ્ધાને લીધે સ્વાર્થ અને અહંકારમાં ખદબદે છે. પોતાના સ્વાર્થને પોષવા જીવું બોલે છે, ચોરી કરે છે, કંઈકને

છેતરે છે. પ્રસંગ પડે તો હિંસા કરતાં પણ અચકાતો નથી. પાપ બાંધનાં પાછું વાળીને જોતો નથી. પણ જીવ સમજતો નથી કે જેને માટે હું આ પ્રપંચ કરું છું તે મને સ્વર્ગની વાટ દેખાડનાર નથી, અને નરકનાં ત્રાસથી મૂકાવનાર પણ નથી. પ્રભુ ભક્તિમાં, પ્રાર્થનામાં અને સાધુના દર્શનમાં પણ આશા પડી હોય છે. સંસાર વૃદ્ધિની-બીજનું ગમે તેટલું ખરાબ થાય તેનો વાંધો નહિ, પણ પોતાને મિષ્ટમેવા આરોગવા છે. પોતાના સ્વાર્થ ખાતર બીજની શેટલી જૂંટવી લેતાં પણ અચકાય નહિ, એને એક પેટ નથી ભરવું પણ પેટી, તિજોરી અને બેંકમાં પણ મૂકવું છે. કાગડો કનિષ્ઠ પંખી છે. છતાં તે એકલો નહિ ખાય. કા...કા કરી તેની જમાતને લેગી કરી ખાશે. અને તમે શું કરો છો ? તમારે તો એકલા માણવું છે. તારી પાસે હોવા છતાં બીજને મદદરૂપ ન થા તો એ પૈસા નથી પણ કાંકરા છે. સાથે રહેનાર, સંબંધમાં આવનાર, સાથે મીઠી મીઠી વાતો કરે, પણ હૃદયમાં કાતીલ ઝેર હોય. તમારે ઉદ્ધાર કરવો હોય તો દંભ અને આડંબર છોડી દો. જેવા છો તેવા દેખાવા પ્રયત્ન કરો.

“ જહા અંતો તહા બાહિં જહા બાહિં તહા અંતો ”

હૃદય સ્ફટિક જેવું નિર્મળ બનાવો. વિશ્વમાં નિર્મળ, શુદ્ધ અને અહંકાર-માયા રહિત વિભૂતિઓ વિરલ હોય છે.

એક બ્રાહ્મણ એક શહેરમાં ટેલ નાંખતો નીકળે છે. પણ તેના સામું જોવાની કોઈને કુરસદ નથી. કોઈને બસ પકડવી છે, કોઈને રીક્ષા, તો કોઈને ટ્રેઈન પકડવી છે. સૌને જવાતું મોકલું થાય છે. તેમાં બ્રાહ્મણની વાત કોણ સાંભળે ! ત્રણ દિવસ સુધી શહેરમાં ફરે છે. છતાં ખાવા માટે કંઈ મળતું નથી. બૂખ ખુબ લાગે છે. પણ ગરીબનું કોણ ? બિચારો નિરાશ બની ગામ બહાર જાય છે. ત્યાં એક સંન્યાસી મળે છે. તે બ્રાહ્મણને પૂછે છે “ કેમ બન્યા ! કેમ નિરાશ બની ગયો છો ? ” બ્રાહ્મણે કહ્યું. “ આ શહેરના લોકો કેવા છે ! ત્રણ ત્રણ દિવસથી બૂખ્યો બૂખ્યો બધે ટેલ નાખું છું, છતાં કોઈના હૃદયમાં રામ નથી. કોઈ કાંઈ આપતું નથી. કોઈ સામું પણ જોતું નથી, ” આ સાંભળી જરા સ્મિત કરી સંન્યાસી કહે છે “ ભાઈ ! તું માણસ પાસે માગ તો મળે ને ? જેટલા દેખાય છે તે બધા માણસ નથી હોતા. માણસ ઓળખવા આ ચરમા લઈ જા. તે ચડાવતાં જે માણસ દેખાય તેની પાસે જજે. ત્યાં તારે માગવું નહિં પડે. સામેથી તારો સત્કાર થશે.”

બ્રાહ્મણ તો ચરમા લઈ રાજી થતો થતો શરાફ બજારમાં જાય છે. ચરમા ચડાવી જુએ છે તો દુનિયામાં મોટા ગણાતા, ધર્મના ધેરી ગણાતા અને લાખોના પાટીયા-દાન કરનારા મોટા મોટા અજગર દેખાય છે. કેટલાય માણસોને આખા ને આખા ગળી ખાય છે. ત્યાંથી આગળ વધે છે. કોઈ સિંહ, કોઈ ચિત્તા, કોઈ સીપહા, કોઈ વરૂ, કોઈ બકરા

દેખાય છે. પ્રાદ્યુષ કાટમાં પહોંચે છે. ત્યાં મોટા જજ-બેરીસ્ટરો મોટા મોટા ડાહીયા કુતરા જેવા દેખાય છે. તેમની ફાંટમાં નાંખો તો કેસ આગળ આવી જાય છે અને કેસ છૂટી જાય છે. મોટા અમલદારોમાં પણ કુતરાના દર્શન થાય છે. ઈન્કમેટેક્સવાળા આવે અને વેપારી ધુલુ ઉઠે....પણ એક લીલી નોટ આપી દે એટલે છ મહિના સુધી કોઈ નામ ન લે. છ મહિના થાય એટલે વળી આવે અને બીજી નોટ આપવી પડે.

પ્રાદ્યુષ આગળ વધ્યો. રાજ દરબારમાં પહોંચ્યો. મહારાજ સામે જોયું. ત્યાં મોટો વાઘ અને પ્રધાનમાં સિંહ દેખાણો. ઘણું ફર્યો પણ કોઈ માણસ ન દેખાય. અંતે એક નાની ગલી વટાવે છે, ત્યાં એક નાનું છાપડું બાંધી મોચી જોડા સીવી રહ્યો છે. તેના સાચું જોતાં તે માણસ દેખાય છે. તેની નજીક જાય છે. મોચી એક ટાંકો મારે છે. અને ‘રામ’ બોલે છે. કોઈની નિંદા કુથલી કરતો નથી. અસત્ય બોલતો નથી. અપ્રમાણિકતા આદરતો નથી. જેટલું મળે તેમાં સંતોષ માને છે. આ મોચીની દૃષ્ટિ પ્રાદ્યુષ પર પડી. એટલે તરત ઉભો થઈ ગયો અને બોલ્યો. “પધારો બૂદેવ ! ક્યાંથી આવો છો ? તમે જન્મ્યા છો કે જન્મવાનું છે ?” પ્રાદ્યુષે કહ્યું. “ત્રણ દિવસનો બૂખ્યો છું.” આ સાંભળી મોચી તેને પ્રાદ્યુષની લોજમાં લઈ ગયો અને પેટ ભરીને ખવડાવ્યું. પછી કહ્યું. પ્રાદ્યુષને ખવડાવી દક્ષિણ આપવી જોઈએ. હું તમને મારી આજની કમાણી દક્ષિણમાં આપું છું. સાંજે તમે દક્ષિણ લઈ પછી સીધાવજો. એમ કહી તે મોચી પોતાને કામે લાગ્યો.

તે ગામના રાજાને નવાં નવાં પગરખાનો શોખ હતો. રાજાએ પ્રધાનને કહ્યું. “તમે જાવ ! અને મારા માટે પગની સુંદર મોજડી ખરીદી લાવો.” પ્રધાન બે ચાર જોડી મોજડી લાવ્યો પણ રાજાને ગમી નહી, આથી રાજા ખીંજાયો. અને કહ્યું. આજે મને ગમે એવી મોજડી નહિ આવે તો તમને શિક્ષા કરીશ. પ્રધાનજી ફરતાં ફરતાં આ મોચી પાસે આવ્યા. અને તેણે બનાવેલી મોજડી સાથે મોચીને લઈ રાજ્યમાં આવ્યા. રાજાને તે મોજડી ખૂબ ગમી ગઈ અને પગમાં પણ બરાબર આવી ગઈ. આથી રાજા ખુશ થઈ બોલ્યા. પ્રધાનજી, આ મોચીને ૫૦૦ રૂ. આપી દ્યો. મોચીએ કહ્યું. “મહારાજ ! મારી આજની કમાણી એક પ્રાદ્યુષને આપવાની છે. તેને બોલાવી આવું છું. આપ તેને જ ૫૦૦ રૂપિયા આપો.” આ સાંભળી રાજાને આશ્ચર્ય થયું અને પૂછ્યું. “એલા ! આ તારી મોજડી પાંચ રૂ. અથવા સાત રૂ.ની હશે, તેના ૫૦૦ રૂ. મળે છે. તને તે રાખવાનું મન કેમ થતું નથી ?” મોચીએ કહ્યું. “સાહેબ ! માણસનું વચન એક હોય. મેં પ્રાદ્યુષને વચન આપ્યું છે, કે આજની કમાણી તમને દક્ષિણમાં આપીશ, તેથી મારે અસત્ય આચરણ ન કરાય.”

રાજાએ તે પ્રાદ્યુષને ત્યાં બોલાવ્યો. પ્રાદ્યુષે પોતાની બધી વાત કહી અને કહ્યું. “સાહેબ ! આવડા મોટા શહેરમાં માણસ આ એક જ છે. જુઓ, આપ આ ચરમા

ચડાવી ખાત્રી કરો.” રાજાએ ચરમા ચડાવ્યા અને પ્રધાન સામે જોયું તો વિકરાળ સિંહ દેખાણો. પછી ચરમા પ્રધાનજીને આપ્યા અને કહ્યું : હું કેવો દેખાઉં છું ! પ્રધાનજી એ જોયું તો રાજા વાધ સ્વરૂપ દેખાયા. આથી કહ્યું. મહારાજ : હું કાંઈ નહિ જોઉં પણ આપ જ અરીસો મંગાવી ખાત્રી કરો, રાજાએ તેમ કયું. તે પછી રાજાએ અંતઃપુરમાં દષ્ટિ કરી. અમલદારોને પણ જોયા પણ કોઈ વાધ-સિંહ-રીંછ-કૂતરા-બિલાડા-સર્પ-સસલા આદિ વિધ વિધ પશુઓ દેખાયા. રાજાએ બ્રાહ્મણને ૫૦૦ રૂ. આપી વિદાય કર્યો અને મોચીના પગમાં પડી કહ્યું, આ સિંહાસન તમે સંભાળો અને અમને યોગ્ય દોર-વણી આપી માણસ બનાવો.” મોચીએ કહ્યું. “ આપુ ! એ પરિગ્રહ મારે ન જોઈએ. તમે માગશો તે સલાહ હું આપીશ. પણ મારો ધંધો મને કરવા દ્યો. મને અણહકતું કાંઈ ખપતું નથી.

કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે માનવી આકૃતિનો માનવી હોય પણ પ્રકૃતિ વિધવિધ પ્રકારની હોય છે. તમે પણ તમારી પ્રકૃતિ તરફ દષ્ટિપાત કરજો કે તમે કોના જેવા છો ! પ્રકૃતિના માણસ ન હો તો માણસ બનવા પ્રયત્ન કરજો. કોષ કરો ત્યારે અરીસામાં મોઢું જોઈ દેવું કે હું કેવો લાગું છું ! ઇન્દ્રિયોનું દમન અને કષાયોનું શમન કરતાં શીખો.

અનેક ગુણોથી અલંકૃત આચાર્ય દેવ રોહિતક નગરીમાં પધાર્યા છે. અને ભાવિકો તેમની વાણીનું પાન કરવા જાય છે. તેમની વાણીમાં અપૂર્વ જાદુ છે. એકવાર સાંભળે તે પણ કંઈક પામીને જાય. વાણીની જાદુઈ અસર બધા પર કેવી થશે તે અધિકાર અવસરે કહેવાશે.

વ્યાખ્યાન....૬૮

કારતક સુદ ૮ મંગળવાર તા. ૨૬-૧૦-૭૧

નાથે સિદ્ધાંત પ્રજ્ઞા. સિદ્ધાંત એટલે ત્રણે કાળે સિદ્ધ થયેલ વસ્તુ તેનું નામ સિદ્ધાંત. બલભદ્રના પુત્ર નિવધકુમારનો અધિકાર આલો રહ્યો છે. અનંતજ્ઞાની નેમનાથ ભગવંત વરહત નામના પ્રથમ ગણધર ભગવંતને નિવધકુમારના પૂર્વભવની વાત કરી રહ્યા છે. તેમણે પૂર્વભવમાં આત્માની કેવી આરાધના કરી, ઉત્તમ સાધના કરી, તેમને ક્યા એવા મહાજ્ઞાની-ધ્યાની ગુરુદેવનો ભેટો થયો, તે કહી રહ્યા છે.

સેદ્ધિતક નગરીમાં તે કાળે તે સમયે આચાર્ય જગવંત સિદ્ધાથ મુનિ પધાર્યા છે. આચાર્ય કેવા હોય? જે ૩૬ ગુણથી સુક્ત હોય તે આચાર્ય કહેવાય છે.

પંચિન્દિય સંવરણો ત્વ નવવિહ વંમવેર ગુત્તિધરો,
વડવિહ વષાય મુક્કો ર્હ અટ્ટારસ ગુણેહિ સંજુતો ॥

પાંચ ઇન્દ્રિયનો સંવર કરનાર, પાંચ સમિતિના ધારક, પંચમહાવ્રતના પાલક, પાંચ આચાર ધર્મના ધારક, નવવાડ વિશુદ્ધ બ્રહ્મચર્યના પાલણકાર, ચાર કષાયના વિધાતક, ત્રણ ગુણિયે ગુપ્ત એ ૩૬ ગુણના ધારક હોય તે આચાર્ય બની શકે છે. પુરતકોના પુરતકો વાંચવાથી કે સ્તોત્રોના સ્તોત્રો કંડસ્થ કરી લેવાથી આચાર્ય થવાનું નથી. પણ ગુણો કેળવવાથી, ગુણસંપન્ન બનવાથી આચાર્ય બનાય છે. ડોક્ટરની પૂરી પરીક્ષા પસાર કરવાથી ડોક્ટર બની શકાય છે. વકીલ, બેરીસ્ટર વગેરેની પરીક્ષા પસાર કર્યાથી વકીલ અને બેરીસ્ટર બનાય છે. રાજકુવરને રાજગાદી સોંપવી હોય તો પણ રાજ તેની લાયકાત જુઓ છે. તેમ આચાર્ય બનવામાં લાયકાત પ્રાપ્ત કરવી જોઈએ. કોઈ અભ્યાસથી, ડીગ્રી મેળવે છે, તો કોઈ ગુણથી પહવી મેળવે છે. આચાર્ય જગવંત ઇન્દ્રિયોના વિષયોમાં આસક્ત ન હોય. એ ઇન્દ્રિયોના શુદ્ધામ ન બને. અજ્ઞાની જીવો ઇન્દ્રિયોના શુદ્ધામ બને છે. ઉનાળાની ખૂબ ગરમી છે. તેમાં અજ્ઞાની જીવને આઈસ્ક્રીમ ખાવાનું મન થયું તો ખાઈ લે. કોઈ વાર સીનેમા જોવાનું મન થાય તો સીનેમા થિયેટરમાં બેસી જાય, સંગીતના સૂરો સાંભળવા રેડિયો લઈ બેસી જાય. એમ એકેક વૃત્તિઓને પોષણ આપનારા ઇન્દ્રિયોની શુદ્ધામી કરી રહ્યા છે.

આત્મા કેવળજ્ઞાનનો ધણી, સિદ્ધનો સાથીદાર છે. તે મતિ-શ્રુત જ્ઞાન મેળવવા જીંદગીની જીંદગી ગુમાવે. અને ચારે બાજુ ભટકે. આ જીવની કેવી દયાજનક દશા છે! શુદ્ધામી છે? જાંઠો હોય તો તે બે પૈસાના મૂળા ખાય ને ખુશ થાય, પણ જેનું મગજ ઠેકાણે હોય તેના બળાપાનો પાર ન હોય.

તેમ આપણે કેવળજ્ઞાનનાં ધણી અને મતિશ્રુતિ માટે શુદ્ધામી કરવાની! આત્મા સમજે છે કે હું માલીક છું પણ ખરેખર તે માલીક શુદ્ધામ જેવો જ છે. જે પેઢી પર રીસીવર નીમાલા હોય તે પેઢીનો માલીક પણ શુદ્ધામ બની જાય છે. રીસીવરની સહી વગર તેને પોતાની સુડી મળે નહીં. પોતાની સહી ત્યાં કામ આવે નહીં. આપણા ઉપર કર્મ સજ્જા પાંચ રીસીવર નીમ્યા છે. તેને તાબે આપણે રહેવાનું. શબ્દ સાંભળવો હોય તો કાનની મહેરબાની થાય તો સાંભળી શકાય. જોવામાં, સુગંધ લેવામાં, સ્વાદનો અનુભવ કરવામાં અને સ્પર્શમાં ઇન્દ્રિયોની મહેરબાની જોઈએ. ઇન્દ્રિયોનો માલિક આત્મા. ચૈતન્યનો બ્યવહાર આત્માના નામે ચાલે. જ્ઞાન-આત્માની પણ શુદ્ધામી તો જુઓ. આત્મા માલીક

છતાં “ સબ તુમ્હેરા, હુકમ હમેરા ” આ કશા જીવની છે. જ્ઞાન કરનાર, જ્ઞાન વધારનાર આત્મા ચોતે, પણ તેનો હુકમ ચાલે નહીં. રિસીવરો વડીલોપાણી ત મિલકત ઉપર નિમાય. સ્વોપાણી ત મિલકત હોય તો ન નિમાય. પણ અહીં તો બધું રિસીવરોએ કબજે કરી લીધું છે. કર્મ જીવને જેમ ભમાડે તેમ ભમ્યા કરવાનું. જે ગતિમાં ફેંકે ત્યાં જવાનું ! કર્મ બીજી ગતિમાં ચાલ્યા જવાનો હુકમ કરે તો એમ કહી શકાય ખરું કે અત્યારે પત્ની-પુત્ર-પરિવાર-સ્વજન કોઈ પાસે નથી. બધાનો મેળાપ થઈ બંધ પછી વાત. અમુક ઉધરાણી બાકી છે, તે કરી લઉં, પછી જઈશ. એમ કહી શકાય ખરું ? અરે ! કર્મનો હુકમ થયા પછી એક રંગલું પણ ભરી શકાય નહીં. આ શું બોલી પરાધીનતા છે ?

વળી કર્મ રાજનું રાજ્ય કેટલું જળખર છે ! જગતનાં બધા રાજ્યો તપાસો. એવું બુદ્ધી રાજ્ય એકેય નહિ મળે કે જ્યાં રેયત કરતાં લશ્કર વધારે હોય. અહીં આત્માના એક એક પ્રદેશે અનંતાનંત કર્મવર્ગણના પુદ્ગલો છે. એક પ્રજા પાછળ એક સીપાઈ રાખવામાં આવે તોપણ પ્રજા ઉચ્ચ માથું ન કરી શકે. પણ અહીં તો એક જીવની પાછળ અનંતા સીપાઈઓ બેઠા છે.

આટલી જીવની પરાધીનતા હોવા છતાં જીવ જો ભગૃત થાય, ધર્મરૂપી શમશેર લઈ યુદ્ધ મચાવે તો કર્મો ઉભી પુંછડીએ ભાગે. તલવાર મળ્યા પછી ખેલાડી બનવું બેઠાંએ તો કાર્ય થાય.

એક વણિક અને ગરાસિયા વચ્ચે મિત્રતા હતી. અવારનવાર બંને મળે, એકવખત ગરાસિયો બહાર ગામ જઈ રહ્યો છે. તે વખતે પેલો વાણિયો તેને મળ્યો. ગરાસિયાએ ફેડે તલવાર બાંધી છે. એ બેઠાં વણિકે કહ્યું, અભ્યા ! આ શું છે ? ગરાસિયાએ જવાબ આપ્યો. “ અરે ! આ તો તલવાર છે. આનાથી ચોર છુંટારા પાસે ન આવી શકે. ધાડપાડુઓ ભાગી બંધ. અને શત્રુ શરમાઈ બંધ ”. આ સાંભળી શેઠને આશ્ચર્ય થયું. તેમણે કહ્યું. “ મને એ આપને ? ” ગરાસિયાએ જવાબ આપ્યો “ શેઠ ! હું બહારગામ જઈ આવું પછી આપને આપીશ ” તે પછી થોડા દિવસે ગરાસિયાએ તલવાર વણિકને આપી. આ વણિકને ઉધરાણી કરવા ઘણીવાર જવું પડે. તેથી તલવાર લઈ લીધી અને એક દિવસ ઉપડ્યા બહાર ગામ. પણ પેલા ગરાસિયાને વિચાર આવ્યો. મારા નામવાળી તલવાર વાણીયાને આપી છે. જો તે કોઈને મારશે તો વાંકે મારો નીકળશે, માટે મારે કાંઈક કરવું બેઠાંએ, આમ વિચારી ચોતે બહારવટીયાનો વેશ પહેરી બુકાનો બાંધી શેઠ ગયા છે તે તરફ ગયો અને જંગલમાં શેઠને મળ્યો. બહારવટીયાને જોતાં શેઠને થયું “ આને ખબર લાગતી નથી કે મારી પાસે તલવાર છે. ” બહારવટીયાએ તો શેઠને પકડાર કર્યો, ત્યારે શેઠે તલવાર મ્યાનમાંથી બહાર કાઢી અને લોંચ પર મૂકીને, તલવારને કહ્યું : હે ! તલવાર ! “ તારા માલિકને ત્યાં કરતી હોય તેમ કર. ” આ સાંભળી ગરાસિયાને

હસવું આવ્યું, તેને શેઠને છુટવા ન હતાં. પણ પોતાથી શમશેર જોઈતી હતી તે લઈ ચાલતો થયો.

શમશેરથી વિજય પ્રાપ્ત થાય પણ ક્યારે! તેનાથી જોલવામાં આવે ત્યારે? શેઠની જેમ કરે તો શમશેર બિચારી શું કરે?

ત્રણ લોકના નાથ અનંતજ્ઞાની પરમાત્માએ આગમે આપણા હાથમાં મૂક્યા, મોક્ષની નિસરણીરૂપ મનુષ્ય દેહ મળ્યો, સુદર ધર્મ મળ્યો, પણ માત્ર પ્રાર્થના કર્યા કરીએ કે હે પ્રભુ! “તમારી જેમ મને સુક્રિત આપો. મને અનંત સુખ આપો.” તો કાર્યકર્યા વિના મોક્ષ મળે? એમ કહેવા માત્રથી મોક્ષ નહીં મળે. પણ આ સાધનો દ્વારા કર્મશત્રુ સામે જંગ માંડવાનો છે. કર્મ કટકની સામે કેડ ખાંધી કુદા વગર સાધ્યની સિદ્ધિ થવાની નથી. માટે સ્વાત્માના ધર્મને જાણો. આત્માનું શ્રેય કરવું છે કે રખડપટ્ટી ચાલુ રાખવી છે? રખડપટ્ટી બંધ કરવી હોય તો જે ભગવંતની આજ્ઞા તે જ શુરની આજ્ઞા હોય. જે તે આજ્ઞાએ ચાલે તે જ તેના અનુયાયી બની શકે છે અનુયાયી બનવા માટે ભગવાનનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવું પડશે. પણ અનંત-જ્ઞાનનો ધણી એવો આ જીવ કર્મના પનારે પડી પોતાનું મૂળસ્વરૂપ ભૂલી ગયો છે. તેથી કિંમતી આત્મધનને પીછાણી શકતો નથી.

“હીરો પડ્યો રે મેદાનમાં, પેલો મૂરખ એનું સુદ્ય શું કરે....જી.

સંત જીવેરી આવી મળે તો સદ્ગુરુ જ્ઞાન કરે,

હીરો જો મા હાથથીરે, આવો અવસર પાછો નહિ મળે”.

જ્ઞાની ભગવંત કહે છે કે મેદાનની વચમાં તેજસ્વી હીરો પડ્યો છે. પણ તેની કિંમત નહીં હોવાથી કંકર માની, પગ નીચે કચરીને જાય છે, પણ વાંકો વળીને લેતો નથી. કેમ લેતો નથી? હિરાની ઓળખાણ નથી. કિંમતની ખબર નથી. તેમ તમને ધર્મની કિંમત છે? ધર્મ પાશ્વમણી-ચિંતામણી, કલ્પવૃક્ષ અને કામધેનું છે. ધર્મથી બધું જ પ્રાપ્ત થાય છે. આવા મહામૂલા ધર્મની કિંમત સમજાય તો ધર્મ કરવામાં પ્રમાદ ન સેવાય. તમને આમુખ્યનો ભરોસો છે કે જેથી કહો છો કે હમણાં નહિ પણ ધર્મ કરીશું? હજી તો ધર્મ કરવાને વાર છે. મૃત્યુ ક્યારે આવશે તે નક્કી નથી, તો પ્રમાદમાં ક્યાં સુધી પડ્યા રહેશો?

જાય અસપણ ને આવે જીવાની ઘડપણ પાછળ આવે,

સમય ને રાહ જોયાની પડી નથી જીવનપુરું થાયે,

માનવ ભવને જાણ્યો નહીં મેં ખાલી હાથે જનાર,

જીવનમાં જોયો નહિ કાંઈ સાર.

આજસમાં દિવસો વીતી રહ્યા છે. ક્યારે હાજરાજ આવી ચડશે તેની ખબર નથી.

અચાનક મોઢું ફાટ્યું રહેશે ને હંસલો ઉડી જશે. અરે! અમુક ભાઈ ને હાટ'ફેલ થઈ ગયું તો એમ થાય કે હમણાં જ સાથે હતો, સાથે ખાધું-પીધું-અને ઘડીમાં શું થયું? ચાવી પુરી થાય એટલે ઘડીયાળ બંધ થઈ જશે. ટિકીટ પુરી થાય પછી આગળનાં સ્ટેશને ન જવાય, તેમ આયુષ્ય પૂરું થાય પછી કાંઈ ચાલશે નહિ મૃત્યુદેવને કહેશે કે આ એકની એક ટિકીટના લગ્ન છે, પતાવી દેવા દે, પછી આવજો. ના રે ના; તમારા સાંસારિક કામો ખુટે તેમ નથી. દિન પ્રતિ દિન દોઢા ને દોઢા કામ હોય છે. તેમાં ધાર્મિક અનુષ્ઠાનો ક્યારે કરશે? ચોક્કસ દિશામાં પ્રગતિ કરો. નાના બાળકની જેમ પાટીમાં લીંટા ક્યેં નહીં ચાલે. એકડો કરતાં શીખવું પડશે. સમ્યકત્વનો એકડો લાવવો છે? હા, તો જીવનની દિશા બદલાવો. આવો અમૂલ્ય ભવ ક્યારે સાંપડશે? માંડ હાથમાં આવ્યો છે. ક્યારે પુરો થશે તે બાણો છે?

તમારી નજર સમક્ષ કેટલાને હાટ'ફેલ થાય છે? કેટલા અકરમાતમાં અને એકસી-ડન્ટમાં મરે છે? હોસ્પિટલમાં કેટલા જીવોને અસહ્ય વેદનામાં પીડાતા જુઓ છો? એ દશ્યને નિહાળતાં એમ થાય છે કે મારે આવા દિવસો જોવા ન પડે તે માટે મારા આત્માનું કાંઈક કરી લઉં. આત્મા અને દેહ બિન્ન છે. દેહમાં દઈ કયા કારણે ઉત્પન્ન થાય? એનું મૂળ કારણ કમં છે. કારણ વિના કાર્ય ન હોય. અગ્નિ વિના ધુમ્ર હોતો નથી, પણ ધુમ્રથી જ અગ્નિનું અનુમાન થાય છે. તેમ રોગી, અપંગને જોતાં કમંની વિચારણા કરો. કારણ કે બીજ વાળ્યા વગર ફળની પ્રાપ્તિ થતી નથી. મૂળિયાં આબાદ હશે તો ફળ પ્રાપ્ત થશે. તેમ સમકિતનું બીજ વાળ્યું હશે, ધમંનું મૂળ આબાદ હશે તો મોક્ષ રૂપી ફળ પ્રાપ્ત થશે. સમકિતના બીજ વાળ્યાં હશે તો ઊર્ધ્વગતિ મળશે, અને પાપના બીજ વાળ્યા હશે તો અધોગતિ લલાટમાં લખાશે.

શ્રેષ્ઠિક મહારાજ અને અભયકુમાર એ બન્ને એક વખત બેઠા છે. સુંદર સંવાદ ચાલી રહ્યો છે. તેમાં અભયકુમારને કહે છે, “આપણા નગરમાં ધર્મીજનો ઘણા વસે છે, અને અધર્મી તો ગણ્યાગાંઠ્યા (માંડ) હશે. એ સાંભળી અભયકુમારને મનમાં હસવું આવે છે અને વિચારે છે. અત્યારે સત્ય વાત રાજાને કહીશ તો માનશે નહિ, પણ અવસરે વાત.

એક વખત અભયકુમાર નગરની બહાર બે તંબુ બંધાવે છે. એક ધોળો અને બીજો કાળો. મોટા જબરજસ્ત તંબુ છે કે જેની અંદર લાખો માણસો બેસી શકે. પછી ગામમાં ઢંઢેરો પીટાવે છે કે, જે ધર્મી હોય તેમણે ધોળા તંબુ નીચે અને અધર્મી હોય તેમણે કાળા તંબુ નીચે આવીને બેસવું. અને જે ધર્મી હશે તેનું દાણ પણ મારફ કરી દેવામાં આવશે. માણસો તો નગર બહાર જવા માંડ્યા. કોણ પોતાની જાતને અધર્મી માને? કોણ કાળા તંબુ નીચે જાય? ધોળા તંબુમાં ઘણા માણસો બરાણા કે ઊભા રહેવા બેટલી પણ જગ્યા ન રહી. કાળા તંબુમાં ફક્ત ચાર માણસો જ બેઠા. અભયકુમારે તો શ્રેષ્ઠિક રાજાને બતાવવા

માટે આમ ક્યું છે. એટલે બંને ત્યાં આવે છે. બેતાં જ શ્રેષ્ઠિક મહારાજ બોલી બેઠ્યા. બે હું કહેતો હતો તે વાત સાચી છે ને કે આપણા નગરમાં ધર્મી ઘણા છે. અભયકુમાર કહે છે ચાલો, આપણે બધાને પૂછીએ કે તમે ધર્મ શું કરો છો ?

બંને ધોળા તંબુમાં ભય છે. મહારાજ આવતાં સહુ ઉભા થઈ સન્માન કરે છે. મહારાજને જ્ય જ્ય શબ્દ વહે વધાવે છે. મહારાજ એક કસાઈને પૂછે છે તે શો ધર્મ કર્યો છે કે આ ધોળા તંબુમાં આવ્યો છે ? કસાઈ કહે છે, હું તો કેટલો બધો ધર્મ કરું છું ! ગાય, ભેંસ, ઘેટાં, બકરાં વગેરેને પાળીપોષી પછી તેની કતલ કરી જે જીવો માંસાહારી હોય છે, જેનું જીવન જ એના પર નભતું હોય છે એવા જીવોને માંસ પહોંચાડી એ લોકોની કુધાને શાંત કરું છું. બે એ લોકોને માંસ ખાવા ન મળે તો બૂખે મરી જાય, માટે હું ખરેખર ધર્મી છું. રાજા કસાઈની વાત સાંભળી આગળ વધે છે. ત્યાં એક કલાલ તેમના બેવામાં આવ્યો. કલાલ એટલે દારૂ વેચનાર. તેને પૂછે છે. તે જવાબ આપે છે, હું દારૂના પીંઠા કરી-દારૂ કાઢું છે. તેને પીનારા જીવોમાં તાજગી-સ્ફુર્તિ આવે છે. એટલે હું પણ મારો ધર્મ બજાવું છું. થોડા આગળ ચાલતાં એક વેશ્યા બેવામાં આવી. રાજાને થયું આ શો ધર્મ કરતી હશે ? એટલે તેને પૂછે છે. “હું કેટલાય માણસોની વિષયની તલપને બુઝાવું છું. વળી મને કોઈ જ્ઞાતિ-જાતિ કે ઉચ્ચનીચનો ભેદ નથી, જે કોઈ મારા દરવાજે આવે તેને સ્ત્રીપુરુષ પમાડું છું.” એમ અનેકને પૂછે છે અને દરેકના જવાબો રાજા સાંભળે છે. કરિયાણાયાળા કહે છે અમે કરિયાણાની દરેક વસ્તુ ગામને પહોંચાડીએ છીએ. ખેડૂત કહે છે અમે આખો દિવસ કાળી મજૂરી કરીએ છીએ. ખેતર ખેડીએ, બીજ વાવીએ. મોલ તૈયાર થતાં ખજામાં નાખી તૈયાર કરીએ અને દરેકને પહોંચાડીએ, કારણ કે આજે અન્ન પ્રાણ સમુદાય છે, અમે દારૂ ન આપીએ તો બધા કેમ જીવે ? એમ સર્વેએ પોતાના ધંધામાં, પોતાની કાર્યવાહીમાં ધર્મ માન્યો. ત્યાંથી પછી કાળા તંબુમાં આવે છે. તેમાં ચાર જણામાંથી બે માણસોને તો અભયકુમાર ઓળખે છે. કે જેઓ ધર્મી છે એટલે પૂછે છે, “અરે તમે અહીં કેમ ? ધોળામાં જગ્યા ન મળી ?” અમે એ તંબુમાં જગ્યા ન મળી, અમે અમારી જાતને ધર્મી માનતા નથી, કારણ કે ભગવાનને જે રીતે ધર્મ બતાવ્યો છે તે રીતે તો અમે પૂરો કરી શકતા નથી. જે ભગવાને માર્ગ બતાવ્યો છે, શહ ચીક્યો છે એ માર્ગ પર બરાબર પૂજી રીતે ચાલી શકતા નથી. તો અમે ધર્મી કેવી રીતે ? તમે તમારી જાતને કયાં મૂકો છો ? તમે પૂરો ધર્મ કરી શકો છો ? કે હિંસાકારી કાર્યો કરી અસત્ય બોલી, અઢાર પાપ માંહેલું કોઈ પણ પાપ કરી ધર્મી મનાવો છો ? “જન્મથી હું જૈન છું, ધર્મથી નથી, કર્મથી હું કોણ છું.” એની ખબર નથી.

જૈન કુળમાં અવતાર પામ્યા તેથી શું તમે ધર્મી છો ? ઘણા બહેનો સવા મહિનાના બાળકને લઈને આવે અને કહે, મહારાજ ! આપનો શ્રાવક આવ્યો છે. પણ શ્રાવક કહેવાય કેને ?

જેનામાં શ્રાવકના ૨૧ ગુણો હોય, જેણે શ્રાવકના બાર વ્રતો આદરેલા હોય, જે કરણી અને ક્રિયામાં બરાબર હોય તેને શ્રાવક કહેવાય. શ્રાવક શ્રદ્ધામાં કેવા દઢ હોય !

“ દેવ અમારા શ્રી અરિહંત, ગુરુ અમારા શુષ્ણિયલ સંત ”

સાચો શ્રાવક દેવ અરિહંતને માને. બીજાને માને નહિ. આજે તો ઘરમાં કુળ-દેવીના ફાટા રાખી તેની પૂજા કરે છે. ગોખણામાં લાકડાના ફળા મૂકી, શ્રીફળ મૂકી ધર્મ માને અને તેની પૂજા કરે. તેની જ આસ્થા રાખનારા હોય અને બહાર કહેવાય કે આ ધર્મના થાંભલા છે. સેક્રેટરી-પ્રમુખ-ઉપપ્રમુખ છે. પણ મિથ્યાત્વ હૃદયથી છોડ્યું નથી. જે ધર્મ છે તે શું માને ? અમારા દેવ અરિહંત છે. ગુરુ નિર્ગ્રંથ અને ધર્મ કેવળી ભગવંતનો પ્રફુલ્લ છે. બીજે કયાંય અમારું મસ્તક ન મમે. આજે મોટા ભાગના લોકો જન્મથી જૈન છે, પણ કર્મથી કોણ છે એની તેમને પણ ખબર નથી. તમને કોઈ પૂછે, તમે કયા ધર્મના છો ? તો ગર્વથી કહોને કે અમે જૈન છીએ. પણ જૈન કોણ ? જે રાગદ્વેષને છોડે તે જૈન. તમને આવો રૂઠો ધર્મ મળ્યો પણ પ્રેક્ટીકલ જીવનમાં ન દેતાર્યો. પેલા ચાર જણા કહે છે હજી અમારા પ્રેક્ટીકલ જીવનમાં ધર્મ બરાબર ઉતર્યો નથી, જેથી અમે ધોળા તંબુમાં કેમ જઈ શકીએ ? તમે તો કરો થોડું અને બતાવો ઝાઝું. જેના જીવનમાં ધર્મ પરિણમ્યો, જેના હાડેહાડમાં ધર્મનો રંગ લાગ્યો એનું જીવન કેવું હોય ?

“સુખની સહેલી અકેલી ઉદાસીનતા, આધ્યાત્મ કી જનની હૈ અકેલી ઉદાસીનતા”

જેનામાં ધર્મ આવ્યો તે દરેક પદાર્થમાં ઉદાસીનતા બતાવે છે. પોતાની અપૂર્ણતા કબૂલે છે તેને વીતરાગ થવાની ભાવના છે, છતાં સંપૂર્ણ પછે માર્ગ પાળી શકતો નથી, તેમ અમે પ્રભુના માર્ગમાં પુરા વફાદાર નથી, તેમ પોતાની ભૂલ કબૂલે છે.

અભયકુમાર શ્રેણિક મહારાજને કહે છે સાહેબ ! આ લોકોનું ધ્યેય પૂર્ણ પદે પહોંચવાનું છે. પહોંચ્યા નથી તેનું દુઃખ છે. તેથી તેમનું દાણ માફ કરો. અને ધોળા તંબુમાં રહેલા બધા કેવા વેપારી છે ? કેવો ધંધો કરે છે ? છતાં કેટલો દંભ સેવે છે ! ઉપરથી વસ્ત્ર ધોળા પહેર્યો પણ અંદર મેશ જેવો કાળા છે. સૌએ પોતાના ધંધાને ધર્મ માની લીધો છે. પણ તેનાથી કેટલાં કાળાં કર્મ કરે છે તે જોતા નથી, માટે તેમનું દાણ માફ નહીં કરવાનું. ઘણા સેવાધારીનું બિરુદ ધરાવે છે, સેવાના નામે સન્માન મળે તો લઈ લે છે. પણ ઘરમાં માળાપ ધરડા હોય તો તેની સેવા કરત. તેમને શરમ આવે છે. છતાં ઉપરથી બોલે કે, હું સ્વયંસેવક છું. સેવાની મોટી મોટી વાતો કરે પણ કરવામાં મીંડું હોય તો શા કામનું ?

“ઔષધ તણાં નામો ઉચ્ચાર્યાથી જ દરદ દબાય ના,

સેવા તણી વાતો કર્યાથી, સેવાના દુઃખ બાય ના....

કાગળ તણી હોડી વડે, સાગર કદી ઉતરાય ના,
ચીતરેલ મોટી આગથી, લોજન કદી રંધાય ના.

સેવાની વાતો માત્ર કરવાથી દુઃખીઓના દુઃખ દૂર થતાં નથી. ચિતરેલી આગથી લોજન ન બની શકે. કાગળની હોડીથી સાગર ન તરી શકાય. ઔષધના નામો ઉચ્ચારવાથી રોગ નાશ પામતો નથી. પાણી પાણી કરવાથી તૃષ્ણ છીપતી નથી. અને લોજનની વાનગીઓ ગણવાથી ક્ષુધા શમતી નથી. એમ ધર્મી કહેવડાવવાથી ધર્મી બનાતું નથી. ધર્મમય આચરણ કરવું જોઈએ. તમારે ધર્મી કહેવડાવવું છે કે બનવું છે? પુણ્યયોગે જૈનદર્શન, મહાવીરનો ધર્મ, માનવનો જન્મ સહેજમાં હાથ આવ્યો છે. તેની કદર થાય છે કે ધરનો દુધપાક કાળ બરાબર લાગે છે? ધર્મના સ્વરૂપને પામે તો આત્માનંદનો ઓર સ્વાદ આવશે. રોજ વ્યાખ્યાન સાંભળો, ઉપાશ્રયમાં આવો, એની કાંઈ અસર થાય છે? દુધપાકમાં પહેલેથી છેલ્લે સુધી તાવિયો ફરે પણ સ્વાદ ન માણે. તમે તેવા તો નથી ને? ધર્મને જીવનમાં ઉતારો. વીરવાણી સાંભળતા ઓતપ્રોત બની જાવ. આચાર્ય ભગવંતો કેવા ધર્મમાં લીન હોય? કેવા શુભથી યુક્ત હોય? જે શુભયુક્ત હોય છે તે જ ઉર્ધ્વગતિને પ્રાપ્ત કરી શકે છે, એકલા વેળની કે નામધારીની કોઈ કિંમત નથી. એક ગ્રંથમાં ગ્રંથકાર લખે છે કે પાંચમા આરામાં પાંચ પાંચડા આચાર્યના નામ ધરાવનારા, છ છગડા સાધુનાં નામ ધરાવનારા, સાત સાતડા સાધ્વીનાં નામ ધરાવનારા, આઠ આઠડા શ્રાવકનાં નામ ધરાવનારા, નવ નવડા શ્રાવિકા નામ ધરાવનાર નરકમાં જનારા છે.

તમે જાણતા હોય કે ફલાણાભાઈ ઠાકર પીએ છે, છતાં ખરડામાં સારા પૈસા નોંધાવતા હોય તો શું કહે? આપણા શ્રાવક છે. આટલા હજાર રૂ. ફાનમાં આપ્યા. એને શ્રાવક કહેવાય? જૈન દર્શનમાં નામધારીનું મહત્વ નથી, મહત્વ શુભધારીનું છે કે જેની પાસે જતાં જીવ શાંતિ પામે.

“એ ચરણે પ્રાણી શાતા રે પામે, પાવે તે લીલ વિલાસ રે,
જન્મ જરા ને મરણ મીટાવે, નાવે ફરી ગર્ભાવાસ રે પ્રાણી....
સાધુજીને વંદણા નિતનિત કીજે, પ્રહ ઉપમતે સૂર રે પ્રાણી....

જેનું શરણ સ્વીકારાય એના જેવા બનાય. મુનિ ભગવંતો પરમ ઉપકારી છે. તે કાંઈ પણ ફાન ન માગે અને મોક્ષમાં પહોંચાડે છે. સંત પાસે જવાથી સંત પોતાના જેવા બનાવે છે.

“લોહા પારસ સ્પર્શસે, કંચન ભયો તલવાર,
તુલસી ઉસકા ના મીટા ધાર માર આકાર.

જ્ઞાન હથોડો હાથ લઈ, સદ્ગુરુ બને સુનાર,
તુલસી ઉસડે મીટ ગયા, ધાર માર આકાર.”

તુલસીદાસજી કહે છે કે પારસમણીનાં સ્પર્શથી લોહું સોતું થઈ જાય છે. પણ તમને કેમ અસર થતી નથી ! કાં અમે પારસમણિ નહીં અને કાં તમે કાટવાળા લોહા જેવા ! બીજું શું કહેવું ? પારસના સ્પર્શથી લોહાની તલવાર સોનાની બને છે. પણ ધાર-માર-આકાર બદલતી નથી. ધાતુ ફરી પણ સોનાની તલવાર મારવામાં આવે તો વાગેને ? એટલે પારસ લોહાનું સોતું જ કરે છે. ત્યારે સદ્ગુરુ પોતાના જેવા બનાવે છે. જ્ઞાન હથોડો હાથ લઈ સદ્ગુરુ શું કરે ? જ્ઞાન હથોડો હાથમાં લઈ ટીપી નાંખે, જેથી ધાર-માર-આકાર બધું ટીપીને શુદ્ધ લગડી સ્વરૂપ બનાવે છે.

[સદ્ધાર્થ આચાર્ય મેઘનામના ઉદ્યાનમાં મણીદત્ત યક્ષાયતનમાં ઉતર્યા છે. માનવ મહેરામણ ઉત્તરાયો છે. વીરંગત કુમાર પણ આવ્યા છે. મેઘની ધારાએ દેશના શરૂ થાય છે. અહિંયા વીરવાણી સાંભળવા આવનારા કેટલા ? અને સાંભળે કે ઇન્દિરા ગાંધી આવવાના છે ને પાંચ મીનીટ લેકચર આપશે તો કેટલા લેગા થાય ? તે ગ્રેમની વાતો કરશે, આ દેશની વાતો કરશે, અત્યારે હિંદને શેની જરૂર છે ને શું કરવું જોઈએ વગેરે મંત્રણાઓ કરશે. ત્યારે વીરના પ્રતિનીધીઓ તમને ગ્રેયસની વાત સાંભળાવશે. આલોક અને પરલોક બન્નેની વાત કરશે તે સાંભળ્યો ને આચરણમાં મુકશે તો ભવજમણ ટળી જશે. બાકી હિંસા કરે, જીકું બોલે, ચોરી કરે, અબ્બા સેવે, દારૂ પીવે, ઇંડાં ખાય અને ધર્મ મનાવે તો એવા જીવો ક્યાં પટકાય ? અધોર્ગતિમાંને ? જે જીવોએ વ્રત પ્રત્યાખ્યાન, તપત્યાગથી ધર્મ અપનાવ્યો છે તેનો બેડો પાર થઈ જાય છે. ધર્મ બીજ છે અને મોક્ષ ફળ છે. ધર્મ કરે ને મોક્ષ ન મળે એવું કેમ બને ? કારણ આપે તો કાર્ય પાકે જ. આંખો, રાયણ આજે જ પાકે ને આજે જ ફળ આપે ? ના. તેમાં ધીરજ જોઈએ. આંખો ૫ વર્ષ અને કેટલાક કહે છે કે રાયણ ૧૦૦ વર્ષ ફળે છે. તેમ ધર્મ ફળે છે અવશ્ય, પણ ધીરજ હોવી જોઈએ. કોઈ વાર ધર્મ તાત્કાલિક ફળ પણ આપે છે, જેમકે સોમીલે ગજસુકુમારના માથા પર સગડી મુકી, છતાં કોઈ ન કર્યો અને ક્ષમાધર્મને અપનાવ્યો તો શીતળીભૂત થઈ ગયા, મોક્ષને પ્રાપ્ત કરી લીધો. તમારા જીવનને તપાસો. વીરવાણી સાંભળી બહાર નીકળોને પગપર કોઈનો બેડાવાળો પગ આવે તો શાંતિ રાખી શકશો ? ધર્મ પામ્યા ત્યારે જ કહેવાય કે જે ગમે તેવા પ્રસંગમાં સમાધિ રાખી શકે. જીવનમાં ઉકળાટ ન થાય. ૫૦ હજાર કે લાખ રૂ. જાય તો પણ લેલ વિજ્ઞાન કરે કે આમાં પણ મારું કર્મ કાર્ય કરી રહું છે. એમાં સામા માણસનો શો વાંકે ? રૂપિયા ગયા ને લાભ ન થયો તે અંતરાય કર્મનું ફળ છે. રોગ આવ્યો તો વેદનીય કર્મનું ફળ. ગમે તે કર્મ ઉદયમાન થાય પણ તેમાં દ્વેષ ન કરે, તે ધર્મ પામ્યાનું ફળ છે. જીવનમાં સમજા, સંતોષ

સહિષ્ણુતા, તિતિક્ષા આવે, ત્યારે જ ધર્મ પરિણમ્યો કહેવાય. ધર્મનું ફળ મોક્ષ છે, ધર્મ અપનાવ્યો તો શાંતિથી રહી શકશો, નહિ તો ઝોકના ઉકળાટે આપુ ઘર અશાંત બની જશે.

“દયા શાંતિ સમતા ક્ષમા સત્ય ત્યાગ વૈરાગ્ય,
હોય મુમુક્ષુ ઘર વિષે એહ સહાય મુક્તગ.”

આ ૭ ગુણ જેનામાં હોય તે મુમુક્ષુ કહેવાય. અત્યારે ઘણા મુમુક્ષુ-મંડળો સ્થપાય છે પણ જેવા છે તેવા બહાર પડે પણ નામધારી નહિ. આ અ.ચાર્ય દેવચથાર્થ ગુણના ધારક છે, તેમની વાણીથી અનેક બળ્યો આત્મ હિત સાધી શકે તેમ છે. વિશેષ અધિકાર અવસર.

વ્યાખ્યાન...૯૯

કારતક સુદ ૯ ને બુધવાર તા. ૨૭-૧૦-૭૧

વિશ્વવંધ ભગવાન મહાવીર દેવે જગતનાં જીવોને સિદ્ધાંતથી સમજાવ્યા. સિદ્ધાંત એટલે ત્રણે કાળે સિદ્ધ થયેલી વસ્તુ, તેનું નામ સિદ્ધાંત. અહીં નિષધકુમારનો અધિકાર ચાલી રહ્યો છે. ભગવાન નેમનાથ સ્વામી તેમનો પૂર્વજવ કહી રહ્યા છે. સિદ્ધાર્થ આચાર્ય નગરીમાં પધાર્યા છે. માનવ મેઢની ધર્મદેશના સાંભળવા જઈ રહી છે. અનેક શ્રીમંતો, શ્રેષ્ઠીઓ, સાર્થવાહો, ધર્મદેશના સાંભળવા આવે છે. તે દેશનામાં કર્મબંધ થાય એવી કોઈ વાત કરતા નથી. કર્મથી મુક્ત કરાવનાર એવા ધર્મની વાત કરી રહ્યા છે. માનવ જન્મ મળ્યો તેમાં ધર્મ કરે તો તમારું જીવન સફળ છે. જેમ વિશાળકાય હાથી હંતૂશળ વિના શોભતો નથી, ઘોડો સુંદર હોય પણ વેગવતી ચાલ વિના શોભતો નથી. ચંદ્ર વિના રજની શોભતી નથી, કમળ વિના સરોવર શોભતું નથી, વિનયગુણ વિના પુત્ર શોભતો નથી તેમ ધર્મ વિનાનું માનવજીવન પણ શોભતું નથી. જેમ મોટા રાજ્યથને છોડીને ઘોર વનમાં પ્રવેશ કરનાર મદુચ્ચ યા પ્રાણી દુઃખી થાય છે તેમ સંસારવનમાં પ્રવેશ કરતો જીવ ધર્મરૂપ રાજભાગને છોડીને અધર્મરૂપી વિષમ ભાગે પ્રયાણ કરે તો ત્યાં કેવળ દુઃખનાં તમસ-મોહતાં સંભળાય છે. અશાંતિના ઝોળા ઉભા થાય છે, બયની બૂતાવળ ખડી થાય છે. એ આત્માનું લાન બૂલી જાય છે અને રાગમાં બંધાઈ જાય છે. રાગની ખીણમાંથી બચાવનાર ધર્મ જ શ્રેષ્ઠ છે. ધર્મ આત્માને ઉચે લઈ જનાર છે. અત્યારે કેટલાય નાસ્તિકો અને અનાર્થ લોકો કહે છે કે, પુણ્ય, પાપ, સ્વર્ગ, નરક, ધર્મ-અધર્મ બધું હંબક છે, ગપ છે.

એમને સાધુપુરુષો કહે છે, ધર્મ જો હંબક નથી પણ તમે જ હંબક છો. કારણ કે તમે ધર્મને ખરેખર સમજતા નથી. અહીંથી જશે ત્યારે ધર્મ જ સાથે આવશે. ધર્મ સંસારના બંધન તોડનાર છે. શાશ્વત સુખ આપનાર છે. જેઓ ધર્મના વાસ્તવિક સ્વરૂપને સમજ્યા છે, ધર્મના રંગે રંગાયા છે, તેમને ધર્મ કરવાની જિજ્ઞાસા બળે છે. ધર્મ કરવાની તમન્ના, ઇંચના અને કામના બળે છે. અને તેઓ ધર્મ કરવા તત્પર બને છે. સમુદ્રમાં માછલાં, કાચબા, મોટા મગરમચ્છો વગેરે જળચર જીવો રહે છે, તેઓને ત્યારે હવા નથી મળતી ત્યારે એકદમ અકળાય છે, મુંઝાય છે, ગુંગળામણ થાય છે ત્યારે એકદમ સપાટી પર હવા લેવા આવે છે, એમ જેને સંસારની વિટંબણાઓ સમજાણી છે, સંસારના સુખો બિહામણાં લાગ્યા છે તેવા જીવોને ધર્મ કરવાની જિજ્ઞાસા બળે છે. ધર્મ અંધકારમાંથી પ્રકાશમાં, અશાંતિમાંથી શાંતિમાં, અસત્યમાંથી સત્યમાં, મૃત્યુમાંથી અમરત્વમાં લઈ જાય છે. સિદ્ધાર્થ આચાર્યે ધર્મનો વ્યવસાય ખોલ્યો છે. ત્યાગીની દુકાને ત્યાગની જ વાતો હોય. જૈનધર્મ ત્યાગપ્રધાન છે, જે બીજી વાતો કરે, ભૌતિક પદાર્થો મેળવવાના રસ્તા બતાવે, તેને ભગવાને “પાવસમણેચિ વુચ્ચઈ” પાપ શ્રમણ કહ્યા છે. સિદ્ધાર્થ આચાર્યના મુખારવિંદમાંથી જ્ઞાન ગંગા વહી રહી છે. જેવડું પાત્ર લાવશે તેટલું ભરાશે. ખોખો, પ્યાલો, ઘડો જેવડું પાત્ર હશે તેટલું પાણી મળશે. પણ પાત્ર ખાલી હશે તો ભરાશે, તેમ તમારું પાત્ર ખાલી લઈને આવશે તો ભરીને જશે. વીરવાણીનો પોષ વહી રહ્યો છે. કેટલાક જીવો મિથ્યા-ત્વનું વમન કરી સમકિતી બને છે. કેટલાંક માર્ગાનુસારી બને છે. કેટલાક શ્રાવકના વ્રતો અંગિકાર કરે છે. અને કેટલાક સર્વે ભોગોપભોગના સાધનો, શ્રેષ્ઠ સામગ્રીઓ છોડીને પ્રભુના પંથે પ્રયાણ કરે છે. ગુરૂ ઉપકારી છે: ઈશ્વરનાં દેવાંથી દૂત છે. ગુરૂ હોકાયત્ર સમાન છે. સત્ય માર્ગનું દર્શન કરાવનાર છે. ગુરૂ રસ્તો બતાવે છે. ચાલવાનું કામ પોતાનું છે, જેવો પુરૂષાર્થ થાય તેવું ફળ ઉપલબ્ધ થાય છે. માતા સુદર મબની વાનગીઓ બનાવી રસોઈ તૈયાર કરે છે, થાળીમાં પીરસી દે, મોઢામાં કોળીયો પણ મૂકી દે, પણ ચાવીને ગળા નીચે ઉતારવાનો પુરૂષાર્થ પોતાને જ કરવો પડે છે, એમ ગુરૂ માર્ગ બતાવે પણ ચાલવું કે ન ચાલવું તે પોતાના હાથમાં છે. આચાર્ય ભગવંત અહિંસા, સત્ય, અચૈર્ય, બ્રહ્મચર્ય અને અપરિગ્રહ વગેરે વ્રતોનાં બાવો સમજાવે છે, પોતે જીવો અને જીવવા દે. દરેક જીવોનું થઈ શકે તો પોષણ કરે પણ શોષણ નહીં. જુડું ભોલો, તમને કંઈ તે નથી ગમતું તો તમે અસત્ય બોલો તે તો કોને ગમે? કોઈને નહિ, માટે સત્ય બોલો. બીજાને કંઈ નહીં. તમારો પુત્ર તમારા ખિસ્સામાંથી ૧૦ રૂા. લઈ બાગી જાય તે તમને ગમતું નથી, તેને બોલાવી ખૂબ વઢો છો. “આવી ચોરી કરવાની આદત ક્યાંથી પડી?” એમ ગુસ્સે થઈને મારો પણ છો. પરંતુ તમે સરકારની ચોરી કેટલી કરો છો? કેટલું બે નંબરનું નાણું ભેગું કરો છો? નાણાં ભેગા કરવામાં કેટલા જીવોનાં લોહી પીવો છો? કેટલાંનાં મન આમણ દુમણા (વ્યગ્ર) બનાવો છો? કેટલા સાથે વેરઝેર વધારો છો? આ વિષે કહી વિચાર્યું છે?

તીબ્બેરી તર કરી કેટલાં સાધનો વસાવે છે? એ સાધનો તમારી સાથે આવશે ખરા?

“ બેડરેન્ડ, ખુરશી બેંકનાં વૈભવ બધા વિશ્વસી જશે,
કાં કાપડમાં કે કબર પર ગિસ્તર પ્રધર તારા થશે;
બોર્ડ વગરે આવશે અણચિંતબુ યમરાજનું,
છે કાયદો કર્મરાજનો નથી રાજ પોપાબાઈનું.”

જ્યારે મૃત્યુની સવારી આવી ચડશે ત્યારે કુલ જેવી મુલાયમ શૈયા, કલાબજુ” આસન, આરામ દાયક ચેર, વિલાસવૈભવનાં અદ્યતન સાધનો, બેંકમાં પડેલા નાણાં બધુંય અદ્ધિ રહી જશે. આ દેહ કબરમાં દટાઈ જશે અથવા અગ્નિમાં બળી જશે. કદાચ આ સરકાર પાસે નિકાસ બંધી હોવા છતાં લાંચરૂશ્વત ચાલશે, પણ કર્મરાજનો કાયદો અલગ છે. ત્યાં પોપાબાઈનું રાજ્ય ચાલે તેમ નથી. એટલે જેટલાં સાધનો વધાર્યા તેટલા બળાં ઉભાં કર્યાં. કરોળિયો બળુ બાંધી માને કે બસ હવે હું અમર બની ગયો. મારે કોઈનાં પગતળે કચરાવું નહીં પડે. અને આ બળામાં હું શાંતિથી રહી શકીશ, પણ દિવાળીનાં દિવસો આવે છે, ઘાટી ઝાડુ લઈ ફરી વળે છે. કરોળિયાનાં બળા તૂટી જાય છે. તમે આવાં કેટલાં બળાં બાંધ્યા છે? ક્યારે કાળરાબજનું ઝાડુ ફરી વળશે તેની ખબર છે? યાત્રામાં ગયા હતા ને મરી ગયા. ઉઠવાટનમાં કાલે જ હતા અને આજે શું થયું? ફરવામાં થોડીવાર પહેલાં જ અમારી સાથે હતા અને હાર્ટફેલ થઈ ગયું, આવું બધું જુવો છો, સાંભળો છો, છતાંય ઘર, માલ, મિલકતનાં કેટલા બળાં બાંધ્યા છે? લોગ-ઉપલોગમાં કેટલા તલ્લવાલીન બન્યા છો? પણ બચત થાયો. કાળનું ઝાડું ફરશે તે લેગા બલાસ થઈ જશે. કેટલાને સ્મશાન લેગા કરી આવ્યા? કેટલાને અગ્નિદાહ કર્યો? પાછા આવી માથે પાણી નાખ્યું કે બધું ભુલાઈ ગયું. શરીરને કેવા લાડ લડાવ્યા? ઇન્દ્રિયોને કેવી નચાવી? વૃત્તિઓને કેવી ખેલાવી? જેટલા દોડ્યો તેટલું વધુ હાંફવાનું છે. સાચું સુખ આત્મધરમાં છે. પરધરમાં કાંઈ નથી. છતાં જડભાવમાં કેટલો આનંદ આવે છે? પૈસો મળે તો સુખી, નહીં તો દુઃખી. ભૌતિક ધન મેળવવા જેટલો પ્રયત્ન કરો છો તેટલો પ્રયત્ન ધર્મધન મેળવવા કરો. કારણ કે અહીંથી જશે ત્યારે ધર્મરૂપી ધન તમારો સંગાથ કરશે.

“ ધર્મ છે હવનો એક સાચો સખા, અંતમાં સંગતે આવનારો,
ધર્મ કલાંતિ કરે, આત્મશાંતિ ભરે, મોક્ષને પંથ તે લઈ જનારો.
વસ્તુને સ્વરૂપમાં જે ધરી રાખતો, ધર્મ તેને કહે તત્ત્વદર્શી,
આત્માનો ધર્મ તે પરમ આનંદ છે, જલ્પતા માણતા તે મહર્ષિ.”

ધન મેળવવાની જે મમતા છે તે છોડો. સમતાનાં ઘરમાં આવો. જ્યાં સુધી

સાધિક સુખોમાં શાંતિ, સમાધિ અને આનંદ માન્યો છે ત્યાં સુધી પરમાનંદની પ્રાપ્તિ નહીં થાય. કેટલાક જીવો શબ્દાનંદમાં મસ્ત બની રહ્યા છે. સુમધુર શબ્દો શ્રવણ ઈન્દ્રિયમાં પડે તો તે સાંભળવામાં આનંદ માણે. પોતાનું નામ સાંભળે તો આનંદ આવે. શાજ નામનું રટણ કરીએ છીએ. એની આસક્તિ એટલી વધી કે નામ સ્વરૂપ બની ગયા. અને આત્મ સ્વરૂપને ભૂલી ગયા. વિશ્વ આખું નામ વધારવામાં પડ્યું છે. પેદી પર, ચોપડા પર, વિઝીટીંગ કાર્ડ પર, ઠરેક વસ્તુપર પોતાનું નામ લખે. જેથી પોતાનાં નામનો મહિમા જવાય છે. ૧૫૦૦૦ રૂ.નું દાન કર્યું તો ઉપાશ્રયમાં તકતી મુકાવે. ધર્મશાળા, પરબો બંધાવે તો પણ નામ. આ બધા પાટીયા-દાન કહેવાય. દાન આપીને નામના મેળવવાની કમાણી કરે. આટલી મિલકત આપી તેની બહેરાશ થાય તો ઠીક. પણ તારી મિલકત જ ક્યાં છે ?

“આખ્યા નગન, જાનું નગન, કોનો છગન કોનો મગન.”

એટલે જશો ત્યારે સાથે કંઈ આવવાનું નથી. એટલે નામ જૂસતા શીખવાનું છે. આપણે આપણા નામને ભૂલી પ્રભુના નામ-સ્મરણનાં શબ્દાનંદનો આસ્વાદ લેતાં પરમાનંદની પ્રાપ્તિ કરવાની છે. શબ્દાનંદમાંથી શ્રદ્ધાનંદમાં જવાય છે. પ્રભુ-નામ-સ્મરણનો સતત જાપ કરવાથી આપણા હૈયામાં શ્રદ્ધાનો સુંદર દીપ પ્રગટે છે, તેનાથી અજ્ઞાનનાં અંધારા ઉલ્લેચાય છે. જીવ મિથ્યાત્વમાંથી સમ્યક્ત્વનો દીપ પ્રગટાવે છે. અનેક પ્રકારનાં ભયમાંથી મુક્ત બને છે. એ આનંદ અનુભવાનંદ તરફ લઈ જાય છે. શ્રદ્ધાનાં મજબુત પાયા પર અનુભવની ઈમ રત ચણાય છે. શ્રદ્ધાની જેટલી મજબુતી તેટલી અનુભવની પ્રતીતિ. અનુભવાનંદ શબ્દોથી વ્યક્ત કરી શકાતો નથી. સુખ પરની પ્રસન્નતાથી વ્યક્ત થાય છે. આ ત્રણ પછી જીવ પરમાનંદને પ્રાપ્ત કરે છે. પરમાનંદએજ પૂર્ણાનંદ છે. હીરા પરનું આવરણ ખસી જતાં તેજ પ્રસરે તેમ આત્મા પરથી અજ્ઞાનનું આવરણ ખસતાં આત્મા જ્ઞાનાનંદમાં મસ્ત બને છે. જે જ્ઞાનાનંદમાં મસ્ત બને તે પૂર્ણાનંદને પ્રાપ્ત કરી શકે છે. પૂર્ણાનંદ મેળવવા માટે જે ધર્મને શરણે જાય છે તે શાશ્વત સુખને વરે છે.

રોહિતક નગરીમાં આચાર્ય લગવંત પધાર્યા છે. નગરજનો દેશના સાંભળવા જઈ રહ્યા છે. આ સાંભળીને વિરંગત કુમારને પણ જવાનું મન થાય છે. તરત જ ચાર ઘંટાવાળો અશ્વરથ મંગાવે છે. માતાનો લાડલો, હૈયાનો હાર, પિતાને વલ્લભ ભાવિનો યુવરાજ રથમાં બેસીને મેઘ નામના ઉદ્યાનમાં આવે છે. અને સ્થવિર લગવાનનો ધોધ એકાગ્રચિત્તે સાંભળે છે. સાંભળતાં હૈયામાં આનંદની ભૂમિ ઉછળી રહી છે. હર્ષોલ્લાસ-પૂર્વક સાંભળે છે. આચાર્ય લગવંત કહે છે.

“एगोऽहं नखि मे कोइ” હું એકલો છું, માફ કેઈ નથી, શરીર પણ માફ નથી,

શરીર તો પુદ્ગલનો પિંડ છે. હું તો આત્મા છું. સિદ્ધની સમીપે બેસવાવાળો છું. પણ અત્યારે ક્યાં અટવાઈ પડ્યો છું? હિરાને વીંટીમાં જડાય પણ કચરામાં રખડતો ન મૂકાય. આત્મા માટે સ્થિરતા પડે. સ્થિર સ્થાન કયું છે? તે નક્કી કરો. ૮૪ લાખ જીવાયોનીમાં તમારા માટે એક પણ સ્થાન સ્થિર છે? સ્થિર સ્થાનને પ્રાપ્ત કરવા અને મૃત્યુજય બનવા ધર્મ એક જડીબુટ્ટી છે. આવી તક મનુષ્યને જ સાંપડે છે. આ તકને ઝડપી લ્યો. નહિંતર પશ્ચાતાપ કરવાનો વખત આવશે. એક શેઠ લગભગે હાથ દઈને બેઠા છે. શેઠાણી કહે છે, આમ બેસી શું રહ્યા છો? અત્યારે ઘરમાં તાવડી તડાકા કરે છે. હાંડલી રણાકા કરે છે, ચારે ખૂણે ગોકળ આઠમ ફરી વળી છે, માટે ઉભા થાવ અને પરદેશ કમાવા જાવ. શેઠાણીએ ઢેબરાતું લાતું ખાંધી દીધું. શેઠ લાતું લઈને ચાલ્યા. ચાલતાં ચાલતાં એક ઝુંપડી આવે છે. એમાં એક સંત બેઠા છે. શેઠ સંતના દર્શન કરે છે. સંતની મીઠી મધુરી વાણી સાંભળી શેઠને સંતની સેવા કરવાની ભાવના જાગી. એટલે સંતની સેવામાં રહી ગયા. એક મહિના સુધી સંતની ખૂબ સેવા કરે છે. આંગણું વાળીને સાફ કરે, ફળફૂલ લાવે, પાણી ભરે, સંતના ચરણ દાખે. આમ ખૂબ જ સેવા કરે છે. એક વખત સંતની તબિયત બગડે છે, તોપણ સુગ વગર સેવા કરે છે. આવી નિસ્વાર્થ સેવા જોઈ સંત પ્રસન્ન થાય છે. તેથી પૂછે છે તમે ક્યાં જવા નીકળ્યા છો? શું પ્રયોજને જઈ રહ્યા છો? શેઠ કહે છે પાપનાં ઉદયે ઘરની પરિસ્થિતિ બગડી છે, તેથી ધન કમાવવા જતો હતો. પણ આપને જોવાથી ખૂબ જ આનંદ થયો. તેથી અહીં આપની સેવામાં રોકાઈ ગયો. સંત કહે છે હું તારી સેવાથી ખુશ થયો છું. મારી પાસે આ એક કામકુંલ છે. ને બીજો કામકુંલ બનાવવાની વિદ્યા છે. આ કામકુંલ તારી બધી ઇચ્છા પૂરી કરશે. જે માગીશ તે તને મળશે. એટલે કામકુંલ જોઈએ તો તને આપું ને બનાવવાની વિદ્યા જોઈએ તો તે શીખવું. આ વિદ્યા પ્રાપ્ત કરવા ૧ મહિના સુધી એકાંતર ઉપવાસ, પારણામાં ફળાહાર, અમુક કલાક ધ્યાન, અમુક હજાર જાપ વગેરે કરવું પડશે. શેઠ કહે છે, આવી બધી માથાફૂટમાં ક્યાં પડવું? એના કરતાં તો કામકુંલ આપો. સંત કહે છે તારે જે જોઈએ તે આપીશ, પણ વિદ્યા શીખીશ તો ૧૦૦૦ ઘડા બનાવી શકીશ. માટે વિચાર કર. પણ શેઠ કહે છે મારે તો કામકુંલ જ જોઈએ છે. તેમ તમારે પણ તૈયાર માલ જ જોઈએ ને? ધર્મ નથી કરવો પણ એવું ફળ જોઈએ છે ને? સંતે કામકુંલ આપી દીધો. તે લઈને ઘેર આવે છે. શેઠાણી તો રાહ જોઈને બેઠા છે. એટલે આવતાંની સાથે જ પૂછે છે શું લાવ્યા? શેઠ કહે છે ધીરી થા. ઘણું લાવ્યો છું, બોલો, તમારે શું જોઈએ? શેઠાણી સુંદર દાગીના અને શેલા માગે છે. કામકુંલ પર વસ્ત્ર ઢાંકી શેઠ માંગણી કરે તે હાજર થાય છે. શેઠાણી તો આ જોઈને રાજી રાજી થઈ ગયા. જમવા માટે જાત જાતની વાનગીઓ મળી. શેઠાણી મનમાં મલકાય છે, હવે તો રાંધવાની પંચાત મટી ગઈ. આ ઘરની રોનક બદલાઈ ગઈ. બધા આનંદથી

રહેવા લાગ્યા. દારિદ્ર દૂર થયું. દીકરા મોટો થયો છે. લગ્ન માટે સારું ઘર જોઈ સારી કન્યા ગોતી આવ્યા. વેવિશાળ થયું, લગ્નનો દિવસ આવ્યો. પણ કાંઈ તૈયારી દેખાતી નથી. ઘણા સગાં-સ્નેહીજનોને જમવા માટે નોતર્યા છે. બધા આવે છે, પણ કયાંય ધુમાડાનું નામ નથી, કયાંય તૈયારી નથી દેખાતી. એમ બધાને શય છે કે શેઠ શું જમાડશે ? ત્યાં ટાઈમ થતાં સુદર આસનો, થાળી, વાટકા ગોઠવાઈ ગયા. બધા જમવા બેઠા. જાત-જાતની વાનગીઓ આવવા લાગી. બધા ખાઈને ખુશ થઈ ગયા. માણસો પૂછે છે, ત્યારે શેઠ કહે છે, સંતની કૃપાથી આ કામકુંભ મળ્યો છે. શેઠે બધાનાં મોભા પ્રમાણે પહેરામણી કરી એટલે બધા કહે છે : આ બધું તો કયું ? પણ અમને દારૂ પીવાની ઈચ્છા થઈ છે તો ઉંચામાં ઉંચો ચંદ્રકાસ દારૂ પીવડાવો. શેઠ કહે છે ભલે ! માણ્યો દારૂ અને દારૂની શીશીએ શીશીઓ મળવા લાગી. બધાએ ખૂબ દારૂ પીધો. સાથે શેઠે પણ ખૂબ પીધો અને મર્યાદા ઝોળાઈ ગયા. દારૂનાં નશામાં ગાંડા થઈ નાચવા લાગ્યા. શેઠ તો ખૂબ નાચે છે. વચ્ચે કામકુંભ પડ્યો છે. લીધો હાથમાં અને ખૂબ નાચે છે, એમાં હાથમાંથી કામકુંભ છટક્યો અને ફુટી ગયો. કામકુંભના ચૂરેચૂરા થઈ ગયા. એ લેગી બધી જ લીલા સમાપ્ત થઈ ગઈ. નયો ઉતર્યો. જોયું તો ઘડાની આ પરિસ્થિતિ અને હતા તેવા ને તેવા થઈ ગયા. સુખ સાહચર્ય કેવી હસ્તગત થઈ પણ દારૂનાં ગાંડપણમાં ગુમાવી દીધી. શેઠ કહે છે ગટ ગુરૂ પાસે જઈ ને બીજો કામકુંભ લઈ આવું. શેઠ ગુરૂ પાસે જાય છે. પણ ગુરૂદેવ કાળધર્મ પામી ગયા છે. આ જોતાં શેઠને પસ્તાવાનો ચાર રહે ? તમને પણ મનુષ્યભવ અને કામકુંભ સમાન ધર્મ મળ્યો છે. એની કિંમત સમજાય છે ? ધર્મ પાસે શેઠની જેમ માંગવાનું અને ન માંગવાનું બધું માંગ્યું તો શી દશા થશે ? બરેબર તો અત્યારે કોઈને ધર્મ ગમતો જ નથી. એશઆરામ અને મોજ-શોખ પ્રિય લાગે છે. અત્યારે દારૂ પીનારા કેટલા ? જુગાર રમનારા કેટલા ? શિકાર ખેલનારા કેટલા ? શિકાર જોઈને આનંદ માનનારા કેટલા ? ‘ઘણા’ ૨૫૦ રૂા. ટીકિટનાં ખર્ચી સિંહનાં શિકાર જોવા જાય છે. ત્યાં એક જગ્યા પર બકરાને બાંધેલો હોય છે. પ્રેક્ષકો રાહ જુવે છે, હજી સિંહ ન આવ્યો ! આ રૌદ્ર ધ્યાનના પરિણામ છે. સિંહ છલાંગ મારતો આવે છે. બકરાની સામે જુએ છે. ત્યારે એનો તરફડાટ કેવો હોય ? કેવી રાડો પાડે ? પણ બકરાને કોણ બચાવે ? રૂપિયા આપીને પાપ કરે છે, પાપ બાંધીને હરખાય છે. પાપ કરવું, કરાવવું, અને અનુમોદનું તેમાં પણ કર્મ બંધાય છે. દેડકાનો જીવ જાય ને કાગડાને રમત થાય. તેમ બકરાનો જીવ જાય અને કાગડાંપી જોનારા આનંદ પામે છે. જે મળ્યું છે તે પુણ્યોદયે મળ્યું છે. તે ક્યારે ચાલ્યું જશે તેની ખબર નથી. પેલા શેઠ, હતા તેવા દારિદ્ર બની ગયા. તમારી પણ આ માયા સંકેતોઈ જશે, પછી શું કરશો ? માટે પ્રભુના નામનું સ્મરણ કરો.

ગૌર્વાણ દ્રુમવેનુ કુન્દમગયસ્તસ્યાંગણે રંગિણો,
 દેવાદાનવ માનવાઃ સવિનયં તસ્મૈ હિત વ્યાયિનઃ
 લક્ષ્મીસ્તસ્ય વશાઽવશેવ ગુણિનાં બ્રહ્માણ્ડસંસ્થાયિની
 શ્રોચિન્તામણિ પાર્શ્વનાથમનિશં સંસ્તૌતિ યો ધ્યાયતિ ॥ કલ્યાણમંદિર ॥

જેના હૈયામાં શ્રી પાર્શ્વનાથ ભગવાન બિરાજે છે. જિનેશ્વરદેવની ભક્તિ માટે જેનાં ભાવો ઉછળી રહ્યા છે. પ્રભુ જેનાં અંતરમંદિરમાં વસ્યા છે જે પ્રભુનામ, જપ, ધ્યાનમાં મસ્ત છે તેનાં આંગણમાં કલ્પવૃક્ષ, કામધેનુ, કામકુંભ, ચિંતામણી રત્ન ઇત્યાદિ મહા મૂલ્યવાન પદાર્થો પ્રાપ્ત થાય છે.

દેવો, દાનવો, મનુષ્યો વિનયથી તેનાં હિતનું, કલ્યાણનું, સુખનું ચિંતવન કરે છે, શુભવાન પુરૂષોને આ બ્રહ્માંડમાં પ્રાપ્ત થતી સમસ્ત લક્ષ્મી તેને વશ વર્તે છે. શ્રી ચિંતામણી પાર્શ્વનાથ ભગવાનનું અહર્નિશ રટણ કરવાથી મૂલ્યવાન વસ્તુઓ ઉપલબ્ધ થાય છે. ભગવાનનાં નામ સ્મરણ, સ્તુતિ-પ્રાર્થનામાં ભૌતિક વસ્તુની ખોટ નથી પણ જેને આધ્યાત્મિકતાની ઓળખાણ થઈ તેને આ બધા પદાર્થો તુરંત લાગે છે. કોઠી ને કોઠીનૂર, શંખલા ને હીરલા, પથ્થર અને પારસ સમાન કહી શકાય? ન કહી શકાય, છતાં એ પંચરંગી મેળવવા માટે આખી જીંદગી ન્યોછાવર કરી દો છો. પણ એ સાથે આવનાર નથી. જેણે હૃદયમંદિરમાં પ્રભુને પધરાવ્યા, જેનાં હૈયામાં ભગવાન બિરાજ્યા, તેનાં હાથે પાપ કેમ થાય? રાજા જાગ્રત બેઠા હોય ત્યાં ચોર કેમ પ્રવેશી શકે?

દર્શન અહો જીનેન્દ્ર માત્ર મનુષ્યને જો થાય છે,
 તો સેંકડો દુઃખ લય ભરેલાં સ્વેજમાં ટળી જાય છે,
 ગોવાળ કિંવા સૂર્ય તેજસ્વી તણા દિઠા થકી,
 પશુઓ મુકંચે સઘ જેવા નાસતા ચોરો થકી.

કોઈ ચોર ગાયોનું ધણુ વાળીને જતો હોય, તેવામાં જો સૂર્યનો પ્રકાશ થાય અથવા તો ગોવાળને જુવે કે તરત જ ગાયોને મુકીને તે નાસી જાય છે. તેમ હે પ્રભુ! આપનું દર્શન માત્ર મનુષ્યને થાય તો સેંકડો દુઃખો સહજ વારમાં દૂર થઈ જાય છે. ભગવાનનું નામ સ્મરણ કરો તો કર્મરૂપી ચોર ભાગી જાય અને આત્મિક ધન પાછું મળે.

“હાલતા મહાવીર, ચાલતા મહાવીર, ઉઠતાં મહાવીર નામ લે,
 સૂતા પહેલાં જે સ્મરણ કરે તેની બોલો જે જે જે,
 જ્યાં સુધી આત્મા અંગમાં છે ત્યાં સુધી મહાવીરનું નામ તું લે.”

પ્રભુ મહાવીરાય નમઃ આ મંત્રમાં અદ્ભૂત ચમત્કાર છે. તે સંરોહિણી-સંજીવની ઔષધી સમાન છે. હાલતાં, ચાલતાં, ઉઠતાં, બેસતાં દરેક પળે ભગવાનનું નામ લેયો.

કેશવ ભગવાનનું નામ જ લીધા જેવું છે. સૂર્યકાંત, ચંદ્રકાંત મણી, જલકાંત મણી પણ તેનું કાર્ય ખતાવે છે તો મંત્ર શ્રદ્ધાપૂર્વક જપવાથી ફળે છે.

“લીધા જેવું તો મહાવીરનું નામ છે લઈ શકાય તો લે,
લીધા જેવું તો અભયદાન છે લઈ શકાય તો લે....જ્યાં.”

દેવા જેવું અભયદાન અને લેવા જેવું મહાવીરનું નામ છે. આત્માને બચત કરે. લશ્મી તો ચંચળ છે. પુણ્ય હશે ત્યાં સુધી રહેશે. પુણ્ય ક્યારે ખલાસ થશે તે ખબર છે ?

એક બાઈ એમની પત્નીને કહે છે, મારી એક વાત માન્ય રાખીશ ? ત્યારે પત્ની કહે છે, એક શું ૫૦ વાત માન્ય રાખીશ. પણ ૫૧મી કહેશે તો તડકો કરીશ. બાઈ કહે સાઈ. પછી વાત કરે છે. આપણે ત્યાં મહેમાન જમવા આવવાનાં છે. તેણે સામે ચડી કહ્યું છે કે હું જમવા આવીશ. તો તેને તારી સંમતિ લઈને હા કહેવાય ને ? પેલી કહે છે સાઈ. દિવસ નક્કી કર્યો. ભોજનની તૈયારી કરવા માંડી. પેલા બાઈ સવારથી ઉઠીને કામ ચીંધવા લાગ્યા. એમ કરતાં ૫૦ વાત થઈ ગઈ. ને જ્યાં વાત કરી કે ખમણમાં વધાર બરાબર કરજે. રાઈ તેલ મુકીને મુંદર બનાવજે. ત્યાં તો પત્નીએ કયો તડકો ને વિકરી બેઠી. “મેં કહ્યું હતું ને કે ૫૧ મી વાત કરશો નહીં”, મહેમાન તો હજુ જમવા પણ આવ્યા નથી ને બાઈ વિકરી ગઈ. એમ તમારું આયુષ્ય ૭૫ વર્ષનું એમાં ૫૦ વર્ષ સુધી દૂધ-સાકર ને ચોખા જમ્યા ને ૫૧ મે વર્ષે પુણ્યે એવી લાત મારી કે દેવાળું કાઢવું પડ્યું. આખર ગઈ. નાક કપાઈ ગયું. પછી શું થાય ? પુણ્ય પરવારી ગયું. હવે નાહી નાખ. પેલી સ્ત્રીની જેમ પુણ્ય ક્યારે તડકો કરશે અને અધ વચ્ચે રજળતા મુકી દેશે તે ખબર નથી. માટે ધર્મ કરો. ધ્યેય એક નિર્જરાનું રાખો. પુણ્ય તો તેની પાછળ આવવાનું જ છે. ધર્મનું આરાધન કરો. વિરંગતકુમારે ધર્મદેશના સાંભળી. તેમને આત્મા બગી હત્યો. આત્માયં ભગવંતને વંદન નમસ્કાર કરીને કહે છે :-

સદ્દામિ નિર્ગંધં પાવયાળં પત્તયામિ જં મન્તે નિર્ગંધં પાવયાળં, રોષમિ જં મન્તે નિર્ગંધં પાવયાળં
एवमेयं મન્તે તદ્દમેયં મન્તે સે જદેયં તુઞ્મે વચહ

હે ભગવાન ! મને આપના પ્રવચનની શ્રદ્ધા થઈ છે. પ્રતીતિ થઈ છે. મારી રૂચિ બચત થઈ છે. પાણવાની રૂચિ થઈ બચ છે. એ માર્ગ અંગિકાર કરવા હું ઉભો થયો છું. મારા માતા પિતાની આજ્ઞા લઈને આવું છું. ભગવાન કહે છે “અહાસુહં દેવાણુ-પિયા” કુમાર બચ છે, રથમાં બેસીને ઘેર માતા પદ્માવતી ને પિતા મહાબલ બન્ને બેઠા છે. તેમને પગે લાગીને વિનયપૂર્વક કહે છે. ભગવાનનો માર્ગ મને રૂચ્યો છે. હું દિક્ષા લેવાને ઉદ્યમવંત થયો છું. પુત્રની વાત સાંભળી માતાને મૂર્છા આવી બચ છે. દાસીઓ પાણીનો છંટકાવ કરે છે. ચામર ઢાળે છે. વીંઝણથી પવન નાળે છે, ત્યારે મૂર્છા વળે છે. આંખ-

માંથી પુત્ર-મોહનાં કાશ્વે આવણું બાહરવો વહે છે. માતાપિતા ઘણું સમજાવે છે, પણ પુત્રનાં પ્રહારવાક્યો છે. બોલ્યો ફરે જોમ નથી. પુત્ર પણ મજબૂત છે. જેને સંસારની અસારતા સમજાઈ ગઈ, ગળફો આવ્યો પછી બહાર ફેંકવાનો જ રહ્યો. જોમ સંસારી મુખો ગળફો જેવા જ છે. માટે તે ન જોઈએ, જોમ કુમારને લાગ્યું. તેમણું મન ફરે તેમ નથી. મનથી સ્થિર છે.

વિચારો ૬૬ કયાં પછી જ બોલે છે.

“ મનસ્વી કાર્યાણિ ન ગણયતિ દુઃખં ન ચ સુખમ્ ”

મનણું ધામું કરવાવાળા છે. દહાવ બાળ્યો છે. સંયમનાં રંગે રંગાયો છે. જેને મજાદીયો રંગ લાગે તે ઉડે નહિ. કુમાર પ્રભુ પાસે આવ્યા ત્યારે કેવા હતા અને ઘેર અથા ત્યારે શું લઈને ગયા ? તમે આવો ત્યારે ખાલી અને જાવ ત્યારે ભરીને જાવ છો કે ખાલી ને ખાલી ? તમારા ઘરવાળા પણ કહે કે આ તો ગમે તેટલું સાંભળે પણ પલળે જોમ નથી. કાંઈ ચોટ લાગે છે ? ભગવાનનો માર્ગ અપનાવવા જેવો લાગે છે ? જેને વિષયો વિષ જેવા લાગે તે સંસારથી ભાગે. પુન્ય છે ત્યાં સુધી સાદ્યબી લાગશે. પણ પુન્ય જશે ત્યારે બટકું રોટલો પણ નહીં મળે. તમને સંસાર અળખામણો લાગ્યો છે ?

“ અકળાવે આ સંસાર મને, પણ જોની માયા ના છૂટે હાય !

કડવો લાગે કંસાર, છતાં ખાવાની લાલચ ના છૂટે ! !

જેને સંસારમાં અકળામણ લાગે, સંસારનાં મુખો કડવાં લાગે, તે વીતરાગનાં શરણે જાય. વીરંગતકુમારને સંસાર અસાર લાગ્યો છે. માતાપિતાની આજ્ઞા માગે છે. હજુ પણ માતાપિતા શું કહેશે તે અધિકાર અવસર.

વ્યાખ્યાન નં. ૧૦૦

કારતકે સુદ ૧૦ ને ગુરુવાર તા. ૨૮-૧૦-૭૧

અનંતજ્ઞાની ત્રૈલોક્ય પ્રકાશક, વિશ્વની વિરલ વિભૂતિ શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામીજી સિદ્ધાંત દ્વારા સમજાવ્યું છે. સિદ્ધાંત એટલે ત્રણેય કાળે સિદ્ધ થયેલી વસ્તુ તેનું નામ સિદ્ધાંત બારમા ઉપાંગ વનિહદશામાં નિષધકુમારનો અધિકાર ચાલે છે.

સિદ્ધાર્થ આચાર્યની મંજુલવાણીથી વીરંગતકુમારનું હૈયું ધન્ય અન્યું. જોમના જીવનમાં નવિન દૃષ્ટિ સાંપડી. આત્મોદ્ધારની ભાવના જાગી. સંસારની અસારતા જણાઈ અને

આત્માનંદની મસ્તી જોળખાઈ. સંસાર હાવાનળથી પ્રભવલ્લતો દેખાયો. સંસાર-સાગર પ્રબળ મોજાંઓથી ઘુઘવતો ભાસ્યો. ભવજનમણ કરાવનાર, જન્મ, જરા અને મૃત્યુના દુઃખ દેનાર સંસાર છે. એ સત્ય સમજણ શુરૂએ આપી. ઉન્માર્ગેથી સન્માર્ગે લાવનાર શુરૂ છે. પ્રેરણાના પિયુષ પાનાર, પરમપંથનો રાહ બતાવનાર, અભ્યુદયના ઘડવૈયા અને અનેક જીવોના રખવૈયા શુરૂદેવો છે.

“ શુરૂ વિના કો' નહિ સુક્રિત ક્રાતા, શુરૂ વિના કો નહિ માર્ગગંતા,
શુરૂ વિના કો નહિ બહચ હર્તા, શુરૂ વિના કો નહિ સૌખ્યકર્તા.”

શુરૂ સુક્રિતમાર્ગને દેખાડનાર છે, અનેક જીવોની હતાશા અને નિરાશા ખંજેરી આશાનો દીપ પ્રગટાવનાર છે. અજ્ઞાનમાં અટવાતા જીવોમાં જ્ઞાનરૂપી પ્રેરણાતુ' બળ પૂરનાર છે. આત્માને અસત્યમાંથી સત્યમાં લઈ જનાર છે. ભૂલા પડેલા જીવોના લોભિયા બની માર્ગ બતાવનાર શુરૂ છે. એવા શુરૂ દેવોનો ઉપકાર અસીમ છે.

વીરંગત કુમાર માતાને કહે છે. એવા સદ્શુરૂ ભગવાનનો મને લેટો થયો છે. હે માતા ! શુરૂદેવની મેં દેશના સાંભળી, એ દિવ્ય વાણી મારા હાડોહાડમાં લાગી ગઈ છે. મારો આત્મા ધર્મના રંગથી રંગાઈ ગયો છે. સાંભળવા પૂરતું સાંભળ્યું નથી, પણ હૃદયથી સાંભળ્યું છે. એક કાનથી સાંભળી બીજા કાને કાઢી નાંખે તો વાણી સાંભળી નકામી છે.

ચીનના રાજા પાસે એક શીલ્પી આવે છે. તે ત્રણ કંકપુતળીઓ રાજાની સામે મૂકે છે. ત્રણેય પુતળી રંગ-રૂપ-ઘાટ ઉંચાઈ-નીચાઈ અને દેખાવમાં એક સરખી છે. પણ ત્રણેયની કિંમતમાં ફેર છે. એકની કિંમત લાખ રૂા. બીજીની સો રૂા, છે. ત્રીજીની કિંમત કોડીની છે. ચીનના રાજાને આ સાંભળી આશ્ચર્ય થયું. આમ કેમ ? હાથમાં લઈ તપાસ કરી પણ કાંઈ ફેરફાર જણાતો નથી. રાજાને એમ થાય છે. કે પુતળીની પરીક્ષા થતાં મારી પરીક્ષા થઈ જશે. ખૂબ વિચાર કરે છે. પણ કાંઈ ઉકેલ મળતો નથી. એટલે પ્રધાનની સામે દંષ્ટ કરી કહે છે:- પ્રધાનજી, આની કિંમત તમે આંકો. પ્રધાન વિચારે છે કે આ તો મારા માથે આવી પડ્યું ! કહે છે. ભલે, કાલે સવારે આનો ખુલાસો કરીશ ઘેર જઈને પુતળીનું ચારે તરફ ફેરવીને નિરીક્ષણ કરે છે. તેમને એમ થાય છે કે પરીક્ષામાં સફળ નહીં થવાય તો રાજાની અને મારી બન્નેની આખર જશે. પછી ખૂબ વિચારને અંતે એક સળી લઈ એક પુતળીના કાનમાં નાખે છે તો બીજા કાનેથી તે સળી સોંસરી નીકળી જાય છે. એટલે આ પુતળીની કિંમત કોડીની છે ! એમ નક્કી કરે છે. આ સાંભળી તમારી કિંમત તમારે કરવાની છે.

પછી સળી બીજી પુતળીના કાનમાં નાખી તો તે મોઢામાંથી નીકળી ગઈ. આ ૧૦૦ રૂાની કિંમતની છે. એમ નક્કી કર્યું. પછી ત્રીજી પુતળીના કાનમાં સળી નાખી તો કાનમાંથી સીધી

પેટમાં ઉતરી ગઈ. એને ઘણી હલાવી, છતાં ક્યાંયથી બહાર ન નીકળી, તેથી નિષ્ક્રિય ક્યોં કે આ લાખ જ્ઞાની છે. પ્રભાતે પ્રધાનજી દરબારમાં આવ્યા. રાજા કહે છે, કેમ પ્રધાનજી! શું કશું? સાહેબ! ચાલો બતાવી દઉં. ત્રણે પુતળીને મૂકી સળી નાખીને બતાવે છે, અને ત્રણેયની કિંમત કરે છે. શિલ્પી અને રાજા બન્ને ખુશ થાય છે.

એમ કેટલાક જીવો વીતરાગની વાણી સાંભળવા આવે છે, પણ એક કાનેથી સાંભળી બીજા કાનેથી કાઢી નાખે છે. તેમની કિંમત કોડીની છે.

કેટલાક લોકો વાણી સાંભળે છે, પણ મોઢા સુધી રહે, પોતે સાંભળીને બીજાને કહી દે. બીજાને બરાબર સમજાવે, પણ પોતે જીવનમાં ઉતારી ન શકે. તે સો જ્ઞાની કિંમતના છે. ત્રીજી પુતળીમાં સળી પેટમાં ગઈ પણ ગાયબ થઈ ગઈ, ક્યાંયથી નીકળી નહીં, એમ કેટલાક જીવો વાણી સાંભળી પ્રેક્ટીકલ જીવનમાં ઉતારે છે. એ લાખની કિંમતના છે.

વીરંગત કુમાર માતાનો લાડીલો નંદ છે. પિતાના કુળને શોભાવનાર, બત્રીશ રાજ-રમણીનો કંથ, માઆપનો, રાણીનો, શરીરનો મોહ છોડી સંયમ પંથ સ્વીકારવા તૈયાર થયો છે. માતા કહે છે, સંયમ લેવાની વાત કરવી સહેલ છે, પણ સંયમ પાળવો મુશ્કેલ છે. જીવન પર્યંત નહાવાનું નહિ, શણગાર સજવાના નહિં.

“નબભાવ મુંડભાવ સહ અસ્તનાનતા, અદંત ધોવન આદિ પરમ પ્રસિદ્ધ જો,
કેશ દોમ નખ કે અંગે શૃંગાર નહિ, દ્રવ્યભાવ સંયમમય નિર્ગંધ સિદ્ધ જો....અપૂર્વ.”

સાધુઓએ આ બધા આચાર પાળવાના હોય છે. જેને દેહાધ્યાસ છુટી જાય છે તેને કપડાનો મોહ હોતો નથી. આમ પહેરું તો સારો લાગુ, આવી જ જાતના વસ્ત્રો હોવા જોઈએ. એવો મોહ નથી. એને તો જેવાં મળે તેવાં જીર્ણ-શીર્ણ, જુનાં-નવાં મુલાયમ કે ખરબચડા વસ્ત્ર ધારણ કરે છે. કપડાં પહેરે છતાં કપડાં પર પ્રેમ ન હોય, એને તો આત્મા ઉપર જ પ્રેમ છે. જે આત્મદેવને જ નમસ્કાર કરે છે.

સાધુએ કેશનો લોચ કરવાનો, હજમત કરવાની નહીં. અસ્ત્રો ફેરવવાનો નહીં. હાથથી વાળ ખેંચવાના, એ કામ કાંઈ સહેલું નથી. જેનો દેહભાવ છુટી ગયો છે, એવા પવિત્ર આત્માઓ કમ સામે ઝડપે છે.

“દેહભાવ ક્ષય હોય જ્યાં, અથવા હોય પ્રશાંત,
તે કહીએ જ્ઞાની દશા, બાકી કહીએ જ્ઞાંત”

જેણે દેહ પરના મમત્વને મારી નાખ્યું છે. અથવા દેહભાવને ઉપશમાવી દીધો છે, તે જ્ઞાની છે. બાકી જડ ચૈતન્યની બિન્નતાની વાતો કરનારા વાચા-જ્ઞાનવાળા છે.

સાચા સાધુ પુરૂષો અસ્તનાન મત લે છે. તમે એક દિવસ નહાયા ન હોય તો કેવું

લાયે છે ! મુગ ચડે ને ? કંઠાળો આવી જાય. મુખ પર સ્ફુટિ ન લાગે. જ્યારે સાધુને છાંદગી સુધી નહાવાનો વિકલ્પ પણ ન આવે. તમે બ્રશ કે ઢાલણ ન કચું હોય તો કેવું લાગે ! જ્યારે ઘણાસાધુ, ૮-૧૦-૧૫ ઉપવાસકે માસખમણ કરે, છતાં કોગળો પચાકરવાનો નહીં. જેને કોઈપણ જાતના શબ્દગાર ધારણ કરવાના નથી. જે આખો દિવસ આત્મસાધના અને ક્રિયામાં તત્પર હોય. સવાર સાંજ બધા ઉપકરણોનું બરાબર પ્રતિબેખન કરે.

એક શિષ્ય પોતાના ગુરુદેવને પૂછે છે. સવાર-સાંજ રત્નેહરણ અને પાતરાનું પડિલેહણ શા માટે કરવાનું ? શું એમાં થોડા ઉંદર ભરાઈ જાય છે ? ગુરુ સમજ્યા કે ચેલાના ભાવ બદલાયા છે. સાધુને તો કેટલી યત્ના રાખવાની હોય. સાધુ દયા પાળવાના હિમાયતી હોય. અને આ શિષ્ય ના પાડે છે. ગુરુ શિષ્ય વચ્ચે ચર્ચા થઈ રહી છે. ત્યાં ઉપરથી એક દેવ પસાર થઈ રહ્યા છે. તે આ શિષ્યની વાત સાંભળે છે. તે દેવ જૈન ધર્મ પર પ્રીતિરાળા છે. જૈનશાસનને વફાદાર છે. તેથી નાની નાની ઉંદરડી વિદ્યુવી પાતરામાં મૂકી દે છે. શિષ્ય પાતરા લેવા જાય છે, ત્યાં ઉંદરડીઓ કુઠી કુઠીને બહાર પડે છે. તેથી શિષ્યને સમજાઈ જાય છે કે પડિલેહણ તો કરવું જ જોઈએ.

માળી જો છોડને જે ટાઈમ પાણી ન પાય તો છોડ કરમાઈ જાય છે. અને બગીચા વાળીને સાફ ન કરે તો પાંદડા વગેરે બધું ખરતું હોવાથી ઉદનને બદલે ઉકરડો બની જાય છે. એમ સાધુ સંયમ માર્ગમાં હોય તો તેણે ભગવંતોએ ફરમાવેલી બધી આજ્ઞાનું પાલન કરવું પડે છે. કોઈપણ જીવની હિંસા થાય તેવું એક પણ કાર્ય ન કરે. પોતાના આત્માની જેમ દરેક જીવોની રક્ષા કરે છે. સંસારી જીવ હિંસા વગર રહી શકતો નથી. ત્યારે સંયમી કોઈ પણ જીવની હિંસા કરી શકતો નથી, છત્રાચની રક્ષા કરવા વીરગત કુમારનું હૈયું થનગની રહ્યું છે. ત્યારે માતા તેમને સંયમ જીવનની મુશ્કેલી બતાવે છે.

“બાવીસ પરિસહ જીતવા જી, કરવો ઉગ્ર વિહાર,
દોષ બેતાલીસ ટાળીને જી, લેવો સુઝતો આહાર,
ઘેર ઘેર ફરવું ગોચરી જી, સહેવો દુઃખ અપાર રે,
થે સુણ બાહુડા સંયમ મત લેજોજી, અમને છોડી નિરાધાર.

હે પુત્ર ! સંયમ જીવનમાં બાવીસ પરિસહો જીતવાના છે. ખુદ્દા પગે વિહાર કરવાનો છે. લાંબો વિહાર કરીને ગયા પછી પણ ગોચરી-પાણી માટે જવું પડશે. આહાર મળશે તો પાણી નહિ મળે, પાણી મળશે તો આહાર નહિ મળે. ઘણા ઘર ફરવા પડશે. ખુદ્દા પગે ચાલતાં કંકર-કંટક વાગે, તાપ ખૂબ લાગે, એ બધું સહન કરવાનું છે. કોઈ તિરસ્કાર કરે કે કોઈ સત્કાર કરે, તો પણ સમભાવ રાખવાનો છે. જેવો આહાર મળે તેવો ગ્રહણ કરવાનો, તે પણ બેંતાલીસ, સુડતાલીસ, છન્નું દોષ રહિત, એવણા ગવેષણા પૂર્વક લેવાનો. સજ્જ જેવા રાજ ચક્રવર્તી પદ છોડીને દીક્ષા લે, છતાં તેને ગૃહસ્થને ત્યાં પાત્ર ધરતાં

શરમ ન લાગે. રાજના નોકરે પ્રથમ દીક્ષા લીધી હોય અને પછી રાજ લે, ત્યારે પ્રથમ દીક્ષા લેનારને નૂતન મુનિએ વંદન કરવાનું હોય છે.

“જયં ચરે જયં ચિદ્વે” કેમ ચાલવું. કેમ બેસવું વગેરે કહે ત્યારે એ મુનિ એમ ન કહે કે તું તો મારો નોકર ! મને કહેવાવાળો તું કોણ ? સૂયગડાંગસૂત્રમાં પણ કહ્યું છે કે,

“જે યાવિ જ્ઞાનયગો સિયા જે વિય પેસગ પેસણ સિયા ।

જે મોળપયં ઉવઢિણ નો લજ્જે સમયં સયા ચરે ॥૩॥ સૂ. અ. ૨. ઉ. ૨

આહે કોઈ ચક્રવર્તી રાજ હોય અને એના નોકરના પણ નોકરે પ્રથમ ચારિત્ર અંગીકાર કર્યું છે. તે હાસનો હાસ હોય તો પણ તેને વંદના કરતાં નાના સાધુ લજ્જા ન પામે. દીક્ષા લીધા પછી જાતિ-જાતિ, ગામ-ઠામ બૂલાઈ જાય છે. ત્યાં વર્ણભેદ હોતા નથી. ઉંચ નીચ કુલનો પણ ભેદ નથી. હે પુત્ર ! સાધુ જીવનમાં સંસ્કારી-સંગમ્યો છોડવાના છે. અનેક કષ્ટોનો સામનો કરવાનો છે. તારૂં શરીર પુષ્ય જેવું કેમલ છે. તું સંયમ કરી રીતે પાળી શકીશ ! સંયમના સમરાંગણમાં તો રણધીર અને રણવીર બનીને પડવાનું છે. પાછી પાની કરવાની નહિ. અને પીઠ બતાવવાની નહિ. તારા જેવા સુકુમાર માટે એ પંથ નથી, શૂરવીરો માટે છે. ત્યારે પુત્ર કહે છે. હે માતા ! તું જે કહે છે એના કરતાં પણ અનેક ગણા દુઃખો મેં અનેક જન્મોમાં સહન કર્યાં છે. ત્યાં સંયમના સંકટો શા વિસાતમાં ?

“નરક નિગોહમાં ભમીયો, પરમાધામીના મારને ખમીયો,
તિર્યંચના દુઃખમાં વસીયો, ભવોની વાટમાં ભમીયો,
જન્મ-મરણ બહુ, ચારિત્ર ચોંકે ગુહુ, જાગ્યો છે આતમરામ,
જાવું છે શાશ્વત ધામ, થોલાવું ના જરી”

હે માતા ! આ શરીરને તું સુકોમળ કહે છે. સુખમાં ઉછરેલું કહે છે, કદી કોઈને તું કારો ખાધો નથી. બોલો ઉપાડ્યો નથી એમ કહે છે, પણ હે માતા ! નરક ગતિમાં મેં કેવાં દુઃખો સહ્યાં છે. એ તો એક મારો આત્મા અને બીજા ત્રિકાળજ્ઞાની પરમાત્મા જ જાણે છે. નરકમાં કેવી વેદના ? ત્યાંની અગ્નિ પણ કેવી તીવ્ર ? કે જેની વાત કરતાં મારૂં હૈયું કમકમી ઉઠે છે.

—જેમ જીવિત માછલીને કોઈ અનાયું પુરૂષ આગની પાસે રાખે. અથવા આગમાં જ નાખી દે તો તે ખૂબ સંતપ્ત બની જાય છે, આકુળવ્યાકુળ થઈ જાય છે, છતાં ત્યાંથી અન્યત્ર જઈ શકતી નથી. તેમ પરમાધામી દેવ ચારેય દિશામાં ચાર પ્રકારની અગ્નિ જલાવી વચ્ચે નારકીને રાખે છે. તેમાં અસહ્ય દુઃખ સહેતાં પણ નારકીનાં જીવને ત્યાં જ રહેવું પડે છે. પરમાધામી દેવો નારકીના જીવોને ધગધગતું ધોંસડું નાંખી રહે

જોડે છે. અંદર પોતે એસે છે, ગોખડના કાંટા પર ચલાવે છે. અંદર પોતાનું વજન વધારતો જાય છે. લાલાની અણીથી મારે છે, મર્મસ્થાનને લેદે છે. નારકીઓ ભારથી નમી પડતાં હોવાથી ચાલી શકતા નથી. તો રોઝડાની માફક મારી મારી નીચે પછાડે છે. આવા અનેક પ્રકારનાં દુઃખો એક-બે દિવસ નહિ પણ ઓછામાં ઓછા ૧૦ હજાર વર્ષ સુધી તો ખમવા જ પડે છે.

આટલું સહન કરીને તિર્યચના ભવમાં આવે તો ત્યાં પણ અનેક પ્રકારનાં દુઃખો આવે જ સહન કરે છે. તરસ લાગે તો પાણી પીવા નથી મળતું. આ જીવે અનેક ભવોમાં જુદા જુદા રૂપો લઈ અનંતા દુઃખો સહન કર્યા છે. તો હે માતા ! હવે મારે દુઃખોમાંથી મુક્તિ મેળવવા સંયમ માર્ગે જ જવું છે. વળી આપ કહો છો કે આટલી ઋદ્ધિ-સમૃદ્ધિ ત્યાગીને તું શા માટે ઉપાધિ વહોરવા જાય છે. તો હે માતા ! સંસાર એ લુટારાનું દેન્દ્રસ્થાન છે. જ્યાં રાગ-દ્વેષ-મોહના લુટારા આત્મધન લૂટી રહ્યા છે. કષાયાદિ ધૂતોં મારી જીવન સંપત્તિ હરી રહ્યા છે. વિષય-લાલસાની વિષ-વેલડીઓ જીવન બાગને વેરાન બનાવી રહી છે. શરીર તો કુલની જેમ કરમાઈ જનારું છે. લક્ષ્મી વિદ્યુત જેવી છે. વૈભવો સંધ્યાની લાલી જેવા છે. આયુષ્ય અલ્પ છે. તો શેમાં રાયવું ? માતા, પુત્રનો દંઢ વૈરાગ્ય જોઈ ઠાઠ માઠથી અને ધામધૂમથી હીક્ષા-ઉત્સવ કરે છે. સંયમ માર્ગે લીધો એટલે શ્કત વેશપરિવર્તન નહિ પણ કોહમુંડે માન મુંડે માયામુંડે, લોહ મુંડે. ક્રોધ-માન-માયા-લોભ બધા વિભાવ ભાવને મુંઠવાના છે. એક મસ્તકનું મુંઠન જ નહિ ચાલે. વેશ તો રક્ષણ કરનાર છે. પણ સંયમ અંદરની ચીજ છે. મન સંયમી વચન સંયમી કાવ્યસંયમી અષ્ટ પ્રવચન માતાનું પાલન કરનાર સાધુ યત્નાપૂર્વક દરેક કાર્યો કરે, જેથી પાપ કર્મ બંધાતા નથી.

“અજયં ચરમાણે ચ પાણેભૂયાદિ હિંસરે. ।

બંધદ્ પાવયં કર્મ, તંસે હોદ્ કહુય ફલ” ॥ ૬૧. અ. ૪ ગા. ૧

અયતનાથી ચાલતાં, ખાતાં, ઉઠતાં, બેસતાં અનેક ત્રસ-સ્થાવર જીવોની હિંસા થાય છે. તેથી પાપ કર્મ બંધાય છે. તે પાપકર્મના કટુફળ જીવને ભોગવવા પડે છે, તેથી સાધુની દરેક ચર્ચા યત્ના પૂર્વક હોય છે.

અહીંનકે સુનિ.એક ગામથી બીજે ગામ વિહાર કરી રહ્યા છે. વચ્ચે ગંજા નદી આવે છે. બીજે કોઈ માર્ગ નથી. પગે ઉતરી જવાય તેમ નથી. નાવમાં બે વાનો જરૂર પડે છે. નાવમાં પણ પૈસા આપીને ન બેસાય મૂલ્ય વિના બેસાડે તોજ બેસાય. નાવિકની રજા થઈ બેઠા નાવ મધ્યમાં પહોંચ્યું ત્યાં દેવનો ઉપસર્ગ આવ્યો. નાવ હાલક-ડોલક થવા લાગ્યું. આમથી તેમ ફંગોળાય છે. અંદર બેઠેલાના જીવ ઉંચા થઈ જાય છે. શું

કરવું તે સમજતું નથી. ત્યાં તો એકદમ અવાજ આવે છે હે મુનિ ! તારો ધર્મ છોડી દે. નહિતર તને મારી નાખીશ મુનિ જરા પણ ડગતા નથી. એટલે ઉપાડીને ઉઘે ઉછાળે છે. અને ત્રિશુળની તિક્કણ ધાર પર ઝીલે છે. ભાલે ઝીલાતી વખતે પણ મહાનુભાવતા ઝળકી ઉઠે છે. ત્રિશુળ વાંસામાંથી પેટમાં સોંસરૂં નીકળે છે. લોહીની ધાર થાય છે. તેના ટીપાં પાણીમાં પડતાં મુનિ બુચે છે. એના હૈયામાં કંઠાણનો સ્રોત વહે છે. અરેરે ! આ મારા લોહીના ટીપાંથી પાણીના કેટલા જીવોની હિંસા થાય છે ! જેમ જેમ ટીપાં પડે છે તેમ તેમ મિચ્છામિ દુઃકંડં લે છે. પાપભીરૂ ભોલવામાં જ કામ લાગે તેમ નથી. મુનિને કેટલી દયા છે ! માત્ર પાપથી ડરૂં છું એમ ભોલનારની ભેર જેટલીયે કિંમત નથી. દાઈમ આવ્યે વિરાધનાથી બચવાનો પ્રયત્ન કરવાનો છે. વધનો પરિસહ છતાં ડગતાં નથી. દેવે બ્રહ્મા કે તેઓ બરાબર સ્થિર છે, એના હૈયામાં કેવી કંઠાણ રમી રહી છે. પાપના ડરથી આત્મા એતપ્રેત છે. દેવે તરત પોતાવી માયા સંકેલી લીધી ને વહાણમાં મૂકી દીધાં. પછી શિષ્ટતાથી કાને કુંડળ, માથે સુગટ ધારણ કરી મુનિના પગમાં પડી દેના ક્ષમા માગે છે, હે મુનિ ! આપને ધન્ય છે, જેને દેહાધ્યાસ છૂટયો હોય તે આવી ક્ષમા ધારણ કરી શકે છે. જે આત્માના સ્વરૂપને જ ભોવાવાળા હોય છે. “જે एवं जाणई से सर्वं जाणइ” જે એક આત્માને બધું છે તે લોકાલોકને હસ્તની રેખા જેમ બેઈ શકે છે. વીરંગતકુમાર દીક્ષા લઈને અગિયાર અંગેના અભ્યાસ કરે છે. કારણ કે જ્ઞાન વિના જીવ-અજીવાદિ નવ પદાર્થનું બધુંપણું થતું નથી. બધુંપણું ન હોય તો દયા ક્યાંથી પળાય ? જ્ઞાનની પ્રથમ જરૂર છે,

નાળં ચ દંસણં ચેવ ચરિતં ચ તવો તદ્વા ।

एस मग्गुत्ति पन्नत्तो जिणेहिं वरदंसिहिं ॥

જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્ર તપ અનુક્રમે છે. તપથી આત્માનો મેલ ધોવાય છે. તપ એકાંત નિર્જરા માટે જ કરવાનો છે. શરીર પાસેથી કામ લેા. સુતાર કે દરજી તમારે ત્યાં કામે આવે ને બેઠા બેઠા બીડી કુંકે, આ પીએ ને કામ ન કરે તો તમે એને ૧૦-૧૨ રૂ. રાજના આપશો ? તમને કામ ગમે છે કે ધામ ? “ધામ” તો આ શરીર પાસેથી પણ કામ લેવાનું છે. તપ દ્વારા શરીર પાસેથી કામ લેા.

આ શરીર દુર્બલ થઈ જશે, માટે તપ, જપ, વ્રત આદિ નહિ કરે તો શું કરશે ? આ દેહ તો સડણુ-પડણુ અને વિધ્વંસણુ સ્વભાવ વાળો છે. માટે કાયાને આત્માના લક્ષ્યે કષ્ટ-આપો. ઘણા માણસો કસરત કરવા બાય છે ત્યાં હોશી હોશી ઠંડ કરે અને અહિં વંદણુ કરતાં પણ પગ દુઃખવા આવે.

वन्दणएणं भन्ते ! जीवे किं जणयइ ? वन्दणएण नीयामेयं कम्मं खवेइ । उच्चो गोयं कम्म निबन्धइ । सोहमं च णं अपडिहयं आणाकळं निवसेइ । दाहिण भावं च णं जणयइ ॥

વંદણા કરવાથી નીચ ગોત્ર કર્મ ખપે છે. ઉચ્ચ ગોત્ર કર્મ બાંધાય છે. સૌભાગ્ય નામકર્મ અને અપ્રતિહત આજ્ઞા ફલ પ્રાપ્ત કરે છે. અને દાક્ષિણ્ય ભાવ પ્રાપ્ત કરે છે.

શરીરને હુબટ-પુબટ બનાવવા રાત-દિવસ પણ ન બુઝો. ભક્ષ્ય-અ ભક્ષ્ય પણ ન બુઝો જ્યારે ત્યારે ને જે તે ખાધા કરે. પણ શરીરને તો છોડવાનું જ છે. સ્વાધીનતા એ તપ કરો. વીરંગત મુનિ અગિયારી, અંગનો અભ્યાસ કરી તપ કાર્યમાં બોડાય છે. કર્મની લેખડો તપ વિના ઉડતી નથી.

“તપ્તે સે વીરંગા અગારે વજ્ર અપ્પાણં ભાવેમાણે બહુપદિ પુન્નાઈ પળ્યાલોસ વાસાઈ સામન્ન પરિચાગં પાઝણિત્તા દોમાસિયાણ સંલેહ્ણાણ સંલેહ્ણાણ અત્તાણં જ્ઞસિતા સવીચ્છં મત્તસયં અળક્ષણાણેદિત્તા આલોહ્યં પઢિકંતે સમાહિપત્તે કાલમાસે કાલં કિચ્ચા વંમલોણ કપ્પે મળોરમે વિભાણે દેવતાણ ઉવવન્ને ”

તેમણે તપ કરી, કાયાને કચરી નાખી, શરીરને સૂકવી નાંખ્યું અને આખરે બે મહિનાનો સંચારો કરે છે. સંચારો દેહાધ્યાસ છૂટે તો કરી શકાય.

“છુટે દેહાધ્યાસ તો નહિ કર્તા તું કર્મ,

નહિ ભોકતા તું તેહનો એજ ધર્મનો મર્મ.”

કર્મનો કર્તા અને ભોકતા તુંજ છે. માટે કર્મની શુંખલામાંથી મુક્ત થવા તપ-ધર્મનું આરાધન કરો. ૪૫ વર્ષની પ્રવજ્યા પાળી વીરંગત મુનિ પાંચમાં બ્રહ્મ દેવલોકમાં દેવપણે ઉત્પન્ન થયાં. ત્યાં ૧૦ સાગરોપમની સ્થિતિ પરી કરીને.

“આચ્છવણં મવસ્વણં ઠિદ્ધસ્વણં ”

આયુનો ક્ષય કરી, ભવનો ક્ષય કરી, સ્થિતિનો ક્ષય કરીને દ્વારિકા નગરીમાં રાજા બલદેવની પત્ની દેવતીની કુક્ષીમાં પુત્રપણે ઉત્પન્ન થયા. દેવતીદેવીને સિંહનું સ્વપ્ન લાંબું. પછી લાડકોડથી મોટા થાય છે. અને ૫૦ કન્યાના સ્વામી બને છે તે નિષધકુમારની વાત આપણે પહેલા કહી ગયા. તેઓ ખાર વ્રત નેમનાથ ભગવાન પાસે અંગીકાર કરે છે. પૂર્વભવમાં સારી આરાધના કરી છે. તેથી અત્યારે સર્વજનોને પ્રિય લાગે છે. સાધુજનોને પણ પ્રિય છે. વરદત્ત નામના ગણધર આ પ્રમાણે વાત સાંભળે છે. ત્યારે પૂછે છે. તે નિષધકુમાર દિક્ષા લેશે ? ભગવંત કહે છે હન્તા ! હા, તે દીક્ષા લેશે. તિથિ કર દેવ તેના જ્ઞાનમાં બધું બુઝે છે પણ જીવની લાયકાત પ્રમાણે જ વ્રત પ્રત્યાખ્યાન કરાવે છે. ત્યાર પછી ભગવાન નેમનાથ વિહાર કરી, આમાનુષામ વિચરે છે. અને નિષધકુમાર ખારવ્રતનું પાલન કરતાં જીવાદિક નવ પદાર્થને જાણતાં પોતાનો સંસાર-વ્યવહાર ચલાવે છે. વિશેષ અધિકાર અવસરે કહેવાશે.

વ્યાખ્યાન નં...૧૦૧-

કરતક સુદ ૧૧ શુક્રવાર તા. ૨૬-૧૦-૭૧

પહલી વૃત્તિને સ્થિર કરનાર, વાતસલ્યતા ગ્રણ્યાં, વહેવડાવનાર ભગવાને સિદ્ધાંતથી સમજાવ્યા. સિદ્ધાંત એટલે પ્રણેય કાળે સિદ્ધ થયેલી વસ્તુ હોય તેનું નામ સિદ્ધાંત. નિષ્ક્રમક્રમાર જેમણે ભગવાન નેમનાથ પ્રભુની વાણી હૈયાની ગાગરમાં ઝીલી છે, જેના અંતરનાં તાર ગૂંચગૂંચી રહ્યા છે, જેનો આત્મા મોક્ષનાં સુખો મેળવવા થનગની રહ્યો છે. જેણે શ્રાવકના બાર વ્રતો અંગીકાર કર્યા છે, તે ભગવાન નેમનાથ પ્રભુના શ્રમણોપાસક બન્યા છે. ત્યારપછી ભગવાન વિહાર કરી ગયા.

“ મેરૂ અચળ જેમ અંતર્યામી પણ ન રહે સ્વામી એકણ કામી ”

જેમ મેરૂ પર્વત અચલ, અડેલ અને સ્થિર છે તેમ ભગવાન પોતાના આત્મ-સ્વરૂપમાં સ્થિર હતા. હિમાલય જેવા શીતળ હતા. યથાખ્યાત ચાલિત્રવાન અને અકષાયી હતા. જે જીવો એમની સમીપે આવતાં તે શીતળ બની જતાં એવા અંતર્યામી તિર્થંકર દેવ પણ એકગામથી બીજે ગામ, એકનગરથી બીજે નગર પોતાના આત્માને સંયમ, તપ વડે ભક્તિ કરતાં સુખે સુખે વિહાર કરે છે. કલ્પાતિત પુરૂષ છે, કેવળજ્ઞાની અને કેવળદર્શની છે. છતાં વ્યવહાર માર્ગ હોડતા નથી. જેમ હિમાલયમાંથી વહેતી ગંગા જ્યાં જ્યાંથી પસાર થાય છે, ત્યાંના કિનારાની ધરતી લીલીછમ બનાવે છે. અનેક ગામના તુષાતુરોની તુષા છીપાવે છે. દરેકને શાંતિ અને શીતલતાનું પ્રદાન કરે છે. એમ ભગવાન વીરની વાણી અનેક જીવોને માટે ઉપકારક બની છે.

“ વીર હિમાલયલે નિકળી,
ગુરુ ગૌતમ કે મુક્ત-કુંડ-હલીં હૈ ”

મહાવીર રૂપી હિમાલયમાંથી વાણી રૂપી વારીને પ્રવાહ નીકળ્યો. અને ગૌતમ આદિ ગણધર ભગવાનોએ તેને ઝીલ્યો. બધા જીવોને અમૃતમય વાણીના પીરસણાં કર્યાં. જે નિકટ આવિ હતા તેમણે તે વાણી પોતાના જીવનમાં ઉત્સાહથી ઝીલી લીધી. અને જીવનમાં ઉતારી તે કૃતકૃત્ય બની ગયા. ધન્ય ધન્ય બની ગયા. તેઓના ભવજનમણુ ન રહ્યાં. જેને શુદ્ધગમની ચાવી મળી, જેના અંતરના ખજાના ખુલી ગયા, તેઓ જડભાવને છોડી આત્મ-સ્વભાવમાં રમણુ કરવા લાગ્યાં. આધ્યાત્મિક વિકાસમાં આગળ ને આગળ વધ્યા અને અનેક જીવો એ આધારે તરી ગયા. એ વીરની વાણીનું પાન કરનાર અમારા

પરમોપકારી પવિત્રતાની મૂર્તિ, પિયુષ પાનારા, પૂ. દિવાળીબાઈ મહાસતીજીએ વીરવાણીનું પાન ક્યું અને અનેક જીવોને એ માર્ગે વાળ્યાં. વિવેકવીણા હાથગ્રહી વીરવીણાના અજબ-સૂર રેલાવનાર, ગજગગનૈયા એવા પૂ. ગુરૂમૈયાની પુણ્ય તિથી છે. સરાની પુણ્યભૂમિમાં સુસંસ્કારી સંતોકબાઈ માતા, ધર્મપ્રિય નાગરબાઈ પિતાને ત્યાં ઉજ્જવલ બુટાણી કુટુંબમાં એ પુન્યશાળી આત્માનો જન્મ થયો હતો. વિશાળ વસુધરાના પટ પર અનેક જીવો જન્મને ધારણ કરે છે. પણ જે જીવો માનવભવમાં આવીને આત્માનું શ્રેય કરે છે, કલ્યાણના માર્ગે વળે છે, સાધનાના પંથે જોડાય છે તેવા મહાન પુરૂષોના શુભગાન ગવાય છે. તેઓ ૧૫ વર્ષની નાની ઉંમરમાં ધર્મને માર્ગે ચડ્યાં. તેમાં એક નિમિત્ત કારણ બન્યું. પરિણિત જીવનના બે મહિને જ તેઓને વૈધવ્ય આવ્યું. સેંઘાનું સિંદૂર ભુંસાઈ ગયું. સૌભાગ્ય હુંટાઈ ગયું. એનો કારી ધા એમના કુમળા હૈયામાં વાગ્યો.

“જગતકાય સ્વભાવૌ વ સંવેગ વૈરાગ્યાર્થમ્”

જગત અને કાયાના સ્વભાવને જુઓ તો સંવેગ અને વૈરાગ્ય આવ્યા વગર રહે નહીં. જગતનો પ્રવાહ કઈ તરફ વહી રહ્યો છે ! એક વ્યક્તિ એક સમયે તમારા માટે પ્રશંસાના પુખ્તો વૈરશે તો એજ વ્યક્તિ ઘડી પછી પથ્થર જેવા વચનો બોલશે. કોઈ વાર મિત્ર બની પડશે ઉભો રહે છે તો કોઈકવાર મારમાર કરતો શત્રુ બનશે. સંધ્યા કેવું સૌન્દર્ય વેરે છે ! અને ઘડીમાં વિલિન થઈ જાય છે. મેઘ ધનુષ તણાય ત્યારે તેમાં કેવા સુંદર રંગો પુરાય છે અને ક્ષણમાં વિલિન થાય છે એમ સંસારમાં પણ અનેક દૃશ્યો આવે છે અને વિલય પામે છે. સંસારની રંગભૂમિ પર પણ કેટલા નાટકો દેખાય છે. એક વખતને લક્ષાધિપતિ દીન બની જાય છે. જ્યાં ૧ હતા ત્યાં ૨૧ થઈ ગયા અને જ્યાં એક રસોડે ૩૫ જમતા ત્યાં કાગડા ઉડવા લાગ્યાં. જગતના પલટાતાં દ્રશ્યો જોઈને ઘણાને વૈરાગ્ય આવે છે. લગ્ન વખતે કહેવામાં આવે છે. કે શુભ લવતુ, કલ્યાણ લવતુ, સૌભાગ્ય અમર રહો. ઉમા પાર્વતીનું સૌભાગ્ય હોય છતાં પણ વૈધવ્ય આવે છે ને ? વૈધવ્ય જ દિવાળી બહેનના વૈરાગ્યનું કારણ બન્યું. એમાં સદ્ગુરૂનો યોગ મળ્યો. તેમણે આર્તધ્યાનમાંથી ધર્મધ્યાનમાં વાળ્યાં. સંસારનું સ્વરૂપ સમજાવ્યું અને કહ્યું કે સંયોગ છે ત્યાં વિયોગ છે. ઢોળાયેલી વસ્તુ પાછી સાંપડતી નથી તેમ મરી ગયા પછી કારકુન રૂદન કરે. આકંઠ કરે, છતાં પણ જનારા પાછાં આવતાં નથી. તમારાં જીવન-વહેણને સંયમને માર્ગે વાળો. સંસારના સુખો ક્ષણિક છે. માટે તેનો મોહ છોડો. ધર્મ માર્ગે મન જોડો. આ સત્ય સ્વરૂપ બાહ્ય બ્રહ્મ-આદિષ્ટી પૂજનીય સૂરજબાઈ મહાસતીજી પાસેથી સમજી કૃત કૃત્ય બન્યા.

સૂર્ય જેવા પ્રતિભાસંપન્ન, ગુરૂણી પાસેથી જ્ઞાન દાનનો સુયોગ સાંપડવાથી પોતાની જાતને ધન્ય માનવા લાગ્યા અને ધર્મની લાઇને ચડ્યાં. અદ્વૈત ઉત્સાહ, પ્રબલ પુરૂષાર્થ દ્વારા ભણવામાં તક્લીફ બની ગયા. તેમની વિદ્યાભ્યાસની તાલાવેલી એવી હતી કે તેમની બામુમાંથી

કોઈ આવીને આશુ' જાય તો પણ ખબર ન પડે. સાડી પર જેવું બીજું મૂકે એવી છાપ ઉઠે. જેવી કાય બનાવો એવો ઘાટ થાય. અભ્યાસનું પણ એમ જ છે. હૃદયમાં જેવી છાપ પાડો તેવી ઉઠે. બાળ બ્રહ્મચારી પૂજ્ય સુરજભાઈ મહાસતીજીને જ્ઞાન દેવામાં પ્રમાદ ન હતો. અને ઝીલનાર પણ એવા અપ્રમાદી હતા કે જેટલો પાઠ આપે એટલો અસ્ખલિત કરે. જ્ઞાન ભણી રહ્યાં પછી તેમાં સ્થિરતા આવવી જોઈએ. ભીંતમાં ખીલી માર્યાં પછી હલાવી જુઓને કે બરાબર બેસી ગઈ છે ને? હલતી નથી ને? વસ્તુ મુકવા માટે ખીલી સ્થિર જોઈએ, એમ જ્ઞાનને પણ સ્થિર કરવું જોઈએ. જ્ઞાન જોખી લીધાં પછી તેને સાચવવા માટે પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. આંધળું દળે ને વાછરડું ચરે એમ ન થવું જોઈએ. દિવાળીએને ધ્યેય નક્કી કર્યું છે. ભવબ્રમણ મીટાવવું છે, આત્માને ઉજ્જવલ કરવો છે. એવી અંતર આત્મામાં તાલાવેલી છે. અતિ અભ્યાસમાં મગ્ન બને છે. નવમા અધ્યયનમાં ચાર પ્રકારની સમાધિ કહી છે. વિનય સમાધિ, સૂત્ર સમાધિ, તપ સમાધિ, આચાર સમાધિ, તેમાં સૂત્ર સમાધિનું વર્ણન આવે છે.

सुयं मे भवित्सदिति अज्ञाद्वयं भवद् अगग चित्तो भवित्सामिति अज्ञाद्वयं भवद् ।

સૂત્રજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવા માટે ભણવું શ્રેષ્ઠ છે. એકાગ્ર ચિત્તવાળા થવા ભણવું શ્રેષ્ઠ છે. મારા આત્માને મોક્ષમાર્ગમાં સ્થાપિત કરવા ભણવું, તે શ્રેષ્ઠ છે. હું સંયમ માર્ગમાં સ્થિર થઈ બીજાને સ્થિર કરું તે માટે શાસ્ત્ર અધ્યયન કરવું શ્રેષ્ઠ છે.

ભણવામાં એકાગ્રતા હોવી જોઈએ. પુસ્તક ખુલ્લું અને ધ્યાન બીજે હોય તે કાંઈ જ્ઞાન કરી શકતાં નથી. કેટલાય પાંચ કલાકમાં એક ગાથા ન કરે અને કેટલાય એક કલાકમાં પચાસ ગાથા કરે. એકાગ્રતાપૂર્વક જોખો તો હૃદયમાં છાપ ઉઠે, નેગેટીવ ચોખ્ખી હોય તો ફોટો સારો ઉઠે. તેમ મન ડહોળાયેલું ન હોય ને જોખો તો સુંદર છાપ ઉઠે છે. પછી તે ક્યારેય ભુલાતું નથી. પાણીમાં કોઈ વસ્તુ પડી ગઈ તો પાણી ડહોળાયેલું હોય ત્યાં સુધી તે દેખાતી નથી, પણ પાણી નિર્મળ થાય તો વસ્તુ તરત મળી જાય છે. તેમ મન નિર્મળ અને સ્થિર રાખી મેળવેલા જ્ઞાનની વિચારણા થાય તો હેય, જ્ઞેય અને ઉપાદેય થું છે તે સમજી શકાય. માટે ખોટા વિચારો મુકી જ્ઞાન ભણો. ઘણા તો લેવા દેવા વિનાના વિચારો કરે છે. જેને પૈસા મોકલવા પ્રકૃતા નથી. જેની સાથે કોઈ પણ સંબંધ નથી, તેના વિશે પણ જીવ નવાનવા સંકલ્પ વિકલ્પ કરે છે. સીનેમાના નેપથ્ય પર બતાવવાનું દ્રશ્ય એક સેકન્ડ પણ સ્થિર રહેશે પણ મન એક સેકન્ડમાં કેટલા સંકલ્પ કરે છે. મન જરા વાર પણ સ્થિર બને છે? નિષધકુમારે નવ તત્વનું બહુપણું કર્યું. પચાસ સ્ત્રીઓના સ્વામી હોવા છતાં જ્ઞાનની કેવી જાણસા છે! તમને જ્ઞાનાભ્યાસ માટે ટાર્જમ છે? કરવા જેવું આ જ છે. પણ તમને ધર્મ કરતાં ધન મેળવવાની તાલાવેલી વધારે છે. ધનની આસક્તિ પણ કેટલી છે? અઢળક રિદ્ધિના સ્વામી હતા, છતાં તેમાં લેપાણા, મોહાણા કે સુંઝાણા

નહિ. છોડવાનો સમય આવ્યો ત્યારે સર્વ છોડીને ત્યાગના પંથને અપનાવી લીધો. જ્ઞાન ને મેળવી ઇન્દ્રિયોની શુદ્ધાભીમાંથી મુક્ત બનવાનું છે. મનને કેન્દ્રિત કરો. મન એકાગ્ર કરવાથી શો લાભ થાય છે.

एगगमणसंनिवेसणयाए णं भन्ते । जीवे किं जणयइ ? ए. चित्त निरोहं करेइ । उ. २९ अ.

એકાગ્ર મનથી ચિત્તનો નિરોધ થાય છે. ચારકોર ફરતું મન એકમાં રોકાઈ જાય છે. મને તમારા પર સવારી કરી છે કે તમે મન પર સવારી કરી છે ? સાધક આત્મા ભગવાનને કહે છે : આ મન સ્થિર કેમ થતું નથી ?

“જેમ જેમ જતન કરીને રાખું, તેમ તેમ અળથું બાંજે,
હો કુંથું જિન ! મનડું કીમહી ન બાંજે.”

હૈ ભગવાન ! જેમ જેમ મનને વશ કરવા મથું છું તેમ તેમ તે દૂર ભાગે છે. મન કેવો નહીં, કેવી નહીં, પણ કેવું છે. નાન્યેતર જાતિ છે. મન નપુંસક છે. પણ અનેક મર્દોને હરાવે છે. એક માણસને જેલમાં પુરવામાં આવે તો પણ તેનું મન પુરાતું નથી. એ તો ક્યાંતું ક્યાંય દોડયું જાય છે. એવા મનને વશ કરે તેની બલિહારી છે.

મન વાહન પર એસે વીરલા, વો નરકી બલિહારી રે,
બ્રહ્મા વાહન હંસ કીયો હૈ વિષ્ણુ ગરૂડ અસવારી રે,
શીવકો વાહન ભેલ બન્યો હૈ મૂસક ગણેશ શુભધારી રે. મન૦

મનરૂપી વાહન પર એસવાની જરૂર છે. બ્રહ્માનું વાહન હંસ, વિષ્ણુનું ગરૂડ, શંકરનો પોઠીયો, ગણેશનું ઉંદર, અંબાજીનો સિંહ, બહુચરાજીનો કુકડો, શક્તિનું વાઘ, આમ જુદા જુદા દેવદેવીઓના વાહન ગણાવ્યા છે. પણ દેવ, દાનવ અને માનવ ઉપર મન વાહન થઈને એસી ગયું છે. મનને વશ કરનાર વીરલ પુરૂષો છે. પાણીમાં ગમે તેટલું તેલ નાખો તે પાણી સાથે નહીં જળતાં પાણી ઉપર જ રહે છે. તેમ જ સાધકે મનને સાધ્યું છે તે સંસારમાં રહેવા છતાં સંસાર ભાવેથી લેપાતો નથી. મન સ્થિર હશે તે તપ, ત્યાગ, ધ્યાન, જાપમાં વિજયી નીવડશે. દિવાળીએને ઘણા થોડકાનો અભ્યાસ કરી, ઘણા સૂત્ર સિદ્ધાંતનો અભ્યાસ કરી તેના પર ઉંડું ચિંતન, મનન કરી ૨૦ વર્ષની વયે દીક્ષા લીધી. અને તે જ દિવસથી વ્યાખ્યાન આપવાનું શરૂ કર્યું. ખૂબ ભેશીકી તેમની વાણી હતી. તેમને સાંભળનાર બધા યોક્તી ઉઠતા કે ભગવાન મલિનથાથે જરા કપટ કર્યું તો સ્ત્રી વેહે આવ્યાં. તેમ પૂજ્ય સતીજીએ પણ જરા કપટ કર્યું હશે તેથી સ્ત્રી પણ આવ્યાં છે. બાકી તેમની વાણીમાં પુરૂષને શરમાવે તેવું તેજ છે. તેમને સંયમ પાળવાની મૂળથી જ કાળજી હતી. કેઈના આચાર વિચાર નહીં જોતાં તેઓ સિદ્ધાંત પ્રમાણે ચાલનાર હતા. સાધુને સૂત્ર સિદ્ધાંતનો આધાર છે, તેમ શ્રાવકને સાધુનો આધાર છે. પ્રવચન માતાનું

પાલન કરવામાં સહાયક સિદ્ધાંત છે. સિદ્ધાંત માર્ગ ચીંધે છે. પૂજ્ય સ્વામીબા જ્ઞાન, ધ્યાનમાં મસ્ત રહેતા હતાં. મહાન સાધુ સાધ્વીજીનો સંબંધ સાધી જ્ઞાન લેતા. ઘણા અનુભવી પાસેથી તેઓએ અનુભવનું માખણ પ્રાપ્ત કરેલું, રાત, દિવસ આત્માનો ચોક્કી પહેરો કરતાં. બીજો ભાવ ન આવી બંધ તેનું લક્ષ રાખતા. ભાવ બદલાણા વિના ભવ ન ટળે. સંસારી ભાવોને તિલાંજલી આપી સંયમભાવમાં સ્થિર રહેતા. સંસાર ટળે. જીવને અઠાર પાપ સ્થાનક સેવવાનો સ્વભાવ પડી ગયો છે, તે સ્વભાવ છુટે તો સંસાર છુટે. તેઓ કહેતા કે સમજીને સમાધિ ભવ. ‘હડીયું કાઢે હરિ નહીં મળે’ તેઓશ્રીને ૩૦ વર્ષ સુધી ડાયાબીટીઝ રહ્યું. છેલ્લા બે વર્ષમાં અસહ્ય દર્દોને સહન કર્યાં. ઘુંટીએ ગુમડું થયું હતું, તેનું પેની સુધી કાણું પડ્યું હતું. લોહી અને પર્ચાદયું જતું હતું, છતાં ઉંકારો કરતાં નહીં. કર્મના ફળ ભેદ જ્ઞાની આત્મા સમભાવમાં રહી નવાં કર્મ ન બાંધે. અને અજ્ઞાની જીવો હાયવેચ કરી કર્મોના થોકે થોક બાંધે છે. તેઓ કહેતાં કે કર્મ ઉદયમાન થયા છે. અત્યારે તો દેહ બાન ભૂલીને જડ ચૈતન્યની વહેંચણી કરવી ભેદજ્ઞ. મોટા મોટા પ્રધાન, અધિકારી, તેમને સાંભળવા નહીં પણ ભોવા આવતા કે જ્ઞાની પુરૂષો દર્દને કેમ વેદે છે ! તેઓ કહેતા, અમે આ સતીજીના અનુભવનું નવનીત લેવા આવ્યા છીએ. અનુભવીઓની શાળામાંથી જીવન જીવવાનું તત્વ મળે છે. પૂજ્ય શ્રી જગદંબા સ્વરૂપ હતાં. તેમનામાં ઘણું સામર્થ્ય હતું. તે કહેતા કે, શરીરમાં જે ભયું છે તે બહાર નીકળે છે. તેમાં શેવા જેવું શું છે ? ભોવા જેવું છે. કાયા ક્યારે ફરી બેસશે તે ખબર નથી.

“હુઃખ વ્યાધિ જરા સર્વને આવતા, જ્ઞાની કે મૂર્ખ હો પ્રાણી કોઈ,
જ્ઞાની વેદે બહુ ધૈર્ય ને, શાંતિથી મૂર્ખ વેદે સદાકાળ રોઈ.”

જ્ઞાની અને અજ્ઞાની સર્વને હુઃખ, વ્યાધિ અને જરા આવે છે. પણ જ્ઞાની તેમાં ધૈર્ય ધારણ કરે છે અને સમભાવે કર્મ ખપાવે છે. ત્યારે અજ્ઞાની જીવ કર્મના ઉદયકાળ વખતે રડવા બેસે છે. અને આમ શાંતિને ગુમાવી બેસે છે. આ કાયા તો ઉપરથી શોભતી, રૂપે-રંગે ઓપતી છે, પણ અંદર તો મ્યુનીસીપાલિટીની ગાડીની જેમ ક્યારે ને દુર્ગન્ધી પદાર્થો ભર્યા છે. છતાં તેને સાચવવા અજ્ઞાની જીવ મથામણ કરી રહ્યો છે. શરીર જરા નબળું પડે તો ઇંડાનો રસ ખીંશે. એવા પાવડરની વસ્તુઓ વાપરશે કે જેથી હુબ્બ પુબ્બ બનાય. કેટલાક કહે છે કે શરીર માટે લસણની ચટણી ખાવી પડે છે. પેચાપેચનું તેને ભાન નથી. દારૂ પણ પીવે છે, પણ આ શરીર તો છેલ્લે છેલ્લે ચાલ્યું જનાર છે.

કેરી, રાયણ, ચીકુ, દ્રાક્ષ વગેરે પાકે તેમ મીઠાં થાય છે, પણ કર્મનાં ફળ એવાં છે કે પાકે પછી કડવા રસ આપે છે. કર્મ એવાં આવે કે માથું ફેાડીને રૂવે, છતાં હુઃખનો આરો ન આવે. જ્ઞાની છે કે અજ્ઞાની તેની દર્દ આવે ત્યારે પરીક્ષા લેવાય છે. કસોટી એજ સંયમ, તપ અને સાધનાનું ફળ બતાવે છે. પૂ. કિવાળીબાઈ મહાસતીજી એવી વેદનામાં

પણ કહે છે કે મારે તો કર્મના કુરચા ઉડાડવા છે. મૃત્યુના છેલ્લા દિવસ સુધી પણ સ્વાધ્યાય-ધ્યાનમાં મગ્ન રહેતા. છેલ્લા દિવસે પણ આચારંગ, સુખ વિપાક વગેરે સાંભળ્યું. માગશર સુદ ૧૧ ની સવારે ૪ વાગ્યે નવકાર મંત્રનું સ્મરણ કરતાં “નમો આયરિયાણ” એ શબ્દ બોલતાં આયુષ્ય પૂર્ણ કર્યું. તેમનો અમારા પર અસીમ ઉપકાર છે. એ પરોપકારીના ઉપકાર કેમ બૂલાય ? એક પદ શીખડાવનારને પણ ન બૂલાય તો જેણે સંસારના દૂપમાંથી બહાર કાઢ્યા તેને કેમ બૂલાય ? એક માણસ અટવીની અંદર ચાલ્યો બચ છે. ઘોર અટવી છે. ચારે બાજુ અંધકાર વ્યાપેલો છે. ચાલતાં ચાલતાં પાણી વિનાનો કુવો આવે છે ને અંદર પડી બચ છે. કુવો ઊંડો છે, પણ તેમાં પાણી નથી, કચરો ભરેલો છે, એટલે તે પડ્યો પણ બચી ગયો. તે અંદરથી અવાજ કરે છે.

બચાવો ! બચાવો ! જેને બહાર નીકળવાની ઇચ્છા છે, તે અવાજ કરી શકે છે. તમારે બહાર નીકળવું છે ? “સંસારરૂપી ઉંડો કુવો જે પડ્યો તે મુવો.”

સંસાર ઊંડો કુવો છે, તેમાં જે પડે એ મુવા સમજો. પેલો ભાઈ ખૂંમો પાડી રહ્યો છે. ત્યાંથી એક મહાત્મા નીકળે છે, તે અવાજ સાંભળે છે કે તરત બચાવવા દોડે છે, દોડું લઈ કુવામાં નાખી સીંચી લે છે. તેમણે પેલા માણસને બચાવી કિનારા પર મૂકી દીધો. મહાત્માએ ઝોળખાણ પણ ન આપી. બે ચાર મીનીટ મુલાકાત પણ ન કરી. કાંઈ વાતચિત પણ ન કરી, મારે તો મોડું થાય છે, હું તો બહાર છું, એમ કહી ચાલ્યા ગયા. હવે જેની કાંઈ પણ ઝોળખાણ નથી, કુવામાંથી કાઢીને જ જે ચાલ્યા ગયા છે, છતાં જે ઉપકારી છે, જે બચાવનાર છે તેને પેલા માણસ જીવે ત્યાં સુધી ક્યારેય પણ ભૂલે ખરો ? એમ મને ૫૦ સ્વામીબાને અઢી વર્ષનો જ સંયોગ રહ્યો. માર્ગ ચીંધીને તેઓ ચાલતાં થઈ ગયાં ! તો એવા ઉપકારીને કેમ બૂલી શકાય ?

કઠી ના બૂલાય સ્વામી કઠી ના બૂલાય રે,
વિસામાની ડાળ સ્વામી કઠી ના બૂલાય.

જે વિસામાની ડાળ, વિસામાના વડલા, આશ્રયદાતા એવા ગુરૂને કેમ બૂલાય ? જેમણે આરંભ-સમારંભમાંથી મુક્ત કરી હાથ ઝાલી બહાર કાઢ્યાં. આવા ગુરૂમૈયા તેજ-લીસોટો કરી ચાલ્યા ગયાં. એવા ઉપકારી ધર્મજનની ૩૮ વર્ષ સંયમ પાળી અઠ્ઠાવન વર્ષની ઉંમરે બાજી સંકેતી સ્વર્ગવાસ પામ્યા. ૧૯૯૫માં આ બનાવ બન્યો. સદ્ગુણના સજ્જેયા, મમ જીવનનૈયાના ખવૈયા, સંયમ જીવનના રખવૈયા એવી વિભૂતિ મહા પુન્ધોદયે જન્મે છે. ગુરૂ શિષ્યનો તરવા તારવાનો જ સંબંધ છે. હું માર્ગ ચિંધું છું. ચાલવાનું તમારે પળે છે, એવું કહેનારા ગુરૂમાતાને કેમ બૂલાય ! મને અઢી વર્ષ સંસાર-પર્યાયમાં અને અઢી વર્ષ સંયમ-પર્યાયમાં જ્ઞાન ખૂમ આપ્યું. પાંચ વરસમાં ૩૦ સૂત્રનું વાંચન કરાવ્યું. એ સિવાય સમયસાર, ગોમટસાર વગેરે દિગમ્બર ગ્રંથોનું પણ વાંચન કરાવ્યું. તેઓની વાણીમાં

માધુર્યે ઝરતું હતું. તેઓના નયનોમાં નિર્મળતા હતી. મુખ પર પ્રકાશરૂપું જ્યોત્સ્ન તરવરતું. એમના સંગમાં જે જીવ આવે તેને ત્યાગમાર્ગનો રંગ લાગતો. તેઓ વારંવાર એક જ વાત કરતાં કે ત્યાગમાર્ગે દીપાવળે. વેશને વફાદાર રહેળે. વીતરાગમાર્ગના ક્ષમને ચારેય દિશામાં ફરકાવળે. આવા મહા સંત સતીઓના ચી પેલા માર્ગે ચાલશું તો આપણા આત્માનું અવિનાશી એવું કલ્યાણ થશે. વિશેષ અધિકાર અવસરે કહેવાશે.

વ્યાખ્યાન નં ૧૦૨

કારતકે સુદ ૧૨ શનિવાર તા. ૩૦-૧૦-૭૧

નાથે સિદ્ધાંત દ્વારા સમજાવ્યા. સિદ્ધાંત એટલે ત્રણ કાળે સિદ્ધ થએલ વસ્તુ તેનું નામ સિદ્ધાંત. અહીં નિષધકુમારનો અધિકાર ચાલે છે. નિષધકુમાર ખારતધારી શ્રાવક થએલા છે. ત્રણ મનોરથ ચિંતવનાર છે. જેમ શ્રાવકને ત્રણ મનોરથ હોય છે, તેમ સાધુ પણ ત્રણ મનોરથ ચિંતવે છે. તેમાં પહેલો મનોરથ એ છે કે હે પ્રભુ! હું બહુસૂત્રી ક્યારે થઈશિ!'' ભગવાને કહેલાં સૂત્રોનું અવગાહન કરી તેમાં નિમગ્ન બની સૂત્ર સિદ્ધાંતમાં જ રક્ત બનું. બીજો મનોરથ એવો ચિંતવે છે કે હે પ્રભુ! હું પ્રતિમાધારી સાધુ ક્યારે થઈશિ! ભિક્ષુને માટે ખાર પ્રતિમા હોય છે. પડિમાધારી સાધુને ખૂમ કડક આચાર પાળવાના હોય છે. આ ભિક્ષુને પ્રથમ શરત એ હોય છે કે—

નિચ્ચં વૌસઠયાણ ચિયસાદેહે, જે કેહ ઉવસગા ઉવવજ્જંતિ તંજહા-દિવ્વાવા, મણુસ્સા વા તિરિક્કલ્લજેણીયા વા તે ઉપણ્ણે સમ્મં સહ્સ, સ્સમ્મદ્ધિ તિતિક્કલ્લદ્ધ અહિયાસેણ

દેવ, મનુષ્ય કે તિર્યચ સંબંધી કોઈ પણ ઉપદ્રવ ઉત્પન્ન થાય તો તેને સહન કરે. મુખ પર ગ્લાનિ ન લાવે, ક્રોધ ન કરે. સમભાવ રાખે, તે સાધુને પહેલી પ્રતિમામાં એકદાતી આહાર અને એકદાતી પાણીની લેવી કલ્પે છે. એક માણસ માટે જ રાંધેલું હોય તે પણ શુદ્ધ અને નિર્દોષ હોય તો થોડું લે. ગર્ભવતી માટે કરેલું ન લે. બાળકને દૂધ પાતી હોય તેવી ખાઈ આપે તો ન લે. એક પગ ઉમરામાં અને એક પગ બહાર એમ રાખી આપે તો લે. પ્રતિમાધારી સાધુ જે સ્થળે રહ્યા હોય ત્યાં કોઈ અગ્નિના: ભયથી બહાર ન નીકળે, કોઈ હાથ ઝાલી કાઢે તો ધ્યાનસમિતિ શોધતા નીકળે, તેમનાં પગમાં કાંટો-ઠાચ કાંઈ વાગે તો કાઢવો કલ્પે નહીં. આંખમાં કાંઈ કણ પડે તો તે કાઢવું કલ્પે નહીં. એ સાધુની સામે સિંહ, વાઘ, વરુ આદિ જંગલી જનવર આવે તો તેના ત્રાસથી

પાછા ફરે નહીં. તે એમ માને કે હું પણ જૈન શાસનનો સિંહ છું. મને કોનો ડર ! પ્રતિભાધારી સાધુ છાંયામાં ચાલતા હોય અને તડકો આવે તો છાંયે ન જાય. અને ઠંડી ઋતુ હોય તો છાંયેથી તડકે ન જાય. આમ અનેક પ્રકારના ઉપસંગ તથા પરિસરો સહન કરે.

સાધુનો તથા શ્રાવકનો ત્રીજો મનોરથ સમાન છે. “હે પ્રભુ ! હું આલોચના કરી સંધારો ક્યારે કરીશ ! સિદ્ધાંતમાં ઘણા મહાપુરુષોની સંધારાની વાત આવે છે. કોઈએ વિષુવત્ પર્વત પર, કોઈએ વૈભાવગીરી પર્વત પર, તો કોઈએ પુંડરગીરી પર્વત પર સંધારા કરેલા છે. જે શૂરવીર હોય તે જ સંધારાની હામ ભીડી શકે.

નિષધકુમાર શ્રાવક છે, પણ ક્યારે સાધુ બનું એવી ભાવના ભાવનાર છે, સંસારમાં રહેવા છતાં સંસારથી અલિપ્ત રહેનાર છે. શ્રાવક એ ભગવાનના લઘુનંદન છે. ચાર તિર્થમાં તેનો એકડો છે. શ્રાવક અદપારંભી, અદપ પરિગ્રહી, અદપ ઇચ્છાવાળા, સુશીલ, સુવત્તી, ધર્મિષ્ઠ આદિ અનેક ગુણોથી અલંકૃત હોય, શ્રાવકો મૂળગુણધારી કરતાં ઉત્તરગુણધારી વધારે હોય છે. સામાયિક-પૌષધાદિ કરે, સાધુ-સાધ્વીને સુપાત્રે દાન આપે, ઉપલોગ પરિભોગનું પરિમાણ કરે. આ બધાં ઉત્તરગુણ છે. અહિંસા, સત્ય, અચ્યૈય, બ્રહ્મચર્ય, અપરિગ્રહ આદિમાં મર્યાદા કરે તે મુળગુણ છે. શ્રાવકોની સંખ્યા અસંખ્યાત છે. મનુષ્ય સંખ્યાતા છે, પણ અસંખ્યાત તિર્થોએ શ્રાવકના પ્રતો આદરે છે, તેથી તેઓ અસંખ્યાતા છે.

સમક્ષિત પામીને પડવાઈ થયેલા જીવો અનંતા છે. કેટલા અનંતા ? અનંતના નવ ભાંગા છે તેમાં ચોથે ભાંગે અનંતા અભવ્ય જીવો છે. તેના કરતાં પડવાઈ સમ્યક્દર્શની અનંત-ગુણા અને તેના કરતાં સિદ્ધતા જીવો અનંતગુણા છે. વનસ્પતિ વળીને રૂઝ દંડકના જીવોને એક બાજુ મુકો અને એક બાજુ સિદ્ધતા જીવો. અનંતગુણા વધારે થાય. અનંતાનંત જીવો સિદ્ધ ગતિને પામી ગયા અને તેમાં આપણો જ નંબર ન લાગ્યો ! આપણે રખડતા રહી ગયા, તે કેટલા અફસોસની વાત છે ! હવે શું કરવું છે ? પુરુષાર્થ ઉપાડવાની જરૂર છે. પુરુષાર્થ વિના પરમપદની પ્રાપ્તિ થતી નથી. નિષધકુમાર “અભિગયજીવાજીવે” નવતત્વના ચતુર્થ સ્વરૂપને જાણવાવાળા હતા. મહિનામાં છ પૌષધ કરનારા હતાં. તમે એક વર્ષમાં પણ છ પૌષધ કરો છો ખરા ?

નિષધકુમાર ફૂલની શૈયામાં સૂનારા અને રાજરમણીની વચ્ચે વિલાસ માણનારા, પણ ભગવાનની એક દેશનાએ એમના જીવનમાં કેવો પલટો આણ્યો ! હવે પૌષધને દિવસે દાહની શૈયામાં શયન કરવા લાગ્યા.

પૌષધ કરવો હોય તે દિવસે પૌષધશાળાને પોતાના હાથથી પૂંજે, નોકરચાકર દ્વારા

પુંખવે નહિ. જે કામમાં હાથથી ચત્તા રહે તે નોકરોથી ન રહે. આજે તમારે પૌષધ કરવો હોય તો રચહરણ ખરો ? રમેહરણ વિના રાત્રે પુંજીને ચાલવાનું કેવી રીતે થાય ? આજે ઘણાં સામાયિક ફેરવા આવે પણ મુહપત્તિ ન લાવે. રમાલથી ચલાવે. મુહપત્તિ એ જીનસ્થાનકવાસીનું ચિન્હ છે. માટે આંધવી જ જોઈએ. હાથમાં રાખો તે ન ચાલે. વળી હાથમાં રાખવાથી કોઈવાર ચત્તા રહે અને કોઈવાર ખુલ્લે મોઢે ભાલવાનો પ્રસંગ પણ આવી જાય.

“તએણું સે નિસઢેકુમારે અણણ્યા કયાઈ, જેણેવ પોસહસાલા તેણેવ ઉવાગચ્છઈ,
ઉવાગચ્છતા, જાવ દબમ સંથારોવગએ, વિહરઈ। તએણું નિસઢ કુમારસસ પુવસસસસ્તં
ધન્મ જાગરિયં, જાગરમાણસસ, ઇમેયારપે અગ્નિથિએ જતથણું અરહા અરિહનેમીં વંદંતિ,
નમંસંતિ, જાવ પજ્જુવાસંતિ ॥

એક વખત નિષધકુમાર પૌષધશાળા હતી ત્યાં ગયા. પૌષધ કરી દાખનો સંસ્તારક બિછાવી તેના પર એસી ધર્મધ્યાન કરતાં વિચરવા લાગ્યા. ત્યારપછી પાછલી રાત્રીએ ધર્મ જાગરણ કરતાં તેમને એવો વિચાર ઉત્પન્ન થયો કે શામ, સંનિવેશ આદિને ધન્ય છે કે જ્યાં અહંત્ અસ્થિ નેમિ ભગવાન વિચરે છે. તે રાજ, ઈશ્વર, તલવર, માહમ્મિય કૌટુંબી, સાર્થવાહ આદિને ધન્ય છે કે જે ભગવાનને વંદન નમસ્કાર કરે છે.

જે ભગવાન નેમનાથ પૂર્વાનુપૂર્વી વિચરતાં નંદનવનમાં પધારે તો હું ભગવાન પાસે દીક્ષા અંગીકાર કરું. ભાવના ભવનાશિની છે. ઉચ્ચ ભાવનાથી ઉત્તમકૃપા પ્રાપ્ત થાય છે.

“ભાવે ભાવના ભાવીએ, ભાવે દિજે દાન,
ભાવે ધર્મ આશાધીએ, ભાવે કેવળજ્ઞાન.”

હરેક ક્રિયા ભાવસહિત કરવામાં આવે તો ફલવતી બને છે. ભાવશૂન્ય ક્રિયા યથાર્થ કૃપા પ્રાપ્તિ કરાવતી નથી. લગ્નમાં બહેનો જ્યારે ચાક વધાવવા જાય છે ત્યારે શું બોલે છે !

મારે—ચાળ બરોં રે છગ મોતીએ રે,
હું તો હરખે વધાવવાને જઈશ,
મારે, સોના સરીખો સૂરજ ઉગીઓ.

ચાળ મોતીથી છલકતો ન હોય પણ તેવી ભાવના ભાવે છે કે,

“સંધવીના હાથી જુલે બાગમાં”

હાથીના બહલે ગધેડું પણ ન જુલતું હોય, પણ આવાની પાછળ ભાવની પ્રધાનતા

છે. તમને કોઈ વાર નિષધકુમાર જેવી ભાવના થાય છે? લાખોપતિ-કરોડપતિ થવાની અને સત્તાધારી બનવાની ભાવના ભાવો, પણ દિક્ષાની ભાવના થાય નહિ. સંયમ વાસનાને વશ કરવાનો વશીકરણ મંત્ર છે. આધિ, વ્યાધિ, ઉપાધિમાં તપી રહેલા સંસારીઓને શાંતિનો સમીર આપનાર વટવૃક્ષ છે, સંયમ માળે આવવાથી પ્રયોજન વિનાનો પુરુષાર્થ છુટી જાય છે અને આત્મોન્નતિનો પુરુષાર્થ જાગે છે. સંયમ અજ્ઞાન અંધકારને દૂર કરનાર દિપક છે. સંયમથી અજ્ઞાન-અંધકાર નાશ પામે છે. માટે સંયમ લેવાને માટે અશક્ત હો છતાં પણ સંયમની ભાવના ભાવો. આ ભવે નહીં તો આવતા ભવે બચપણથી ધર્મ કરવાની સાતુકુંજતા પ્રાપ્ત થાય અને વીરના માળે પ્રયાણ કરી શાશ્વત એવી મોક્ષ લક્ષ્મીને પ્રાપ્ત કરું.

“ઉચ્ચ આદર્શ ને ભવ્ય નહિ ભાવના, તુચ્છ તે જીવન છે સ્થુલ ઘેલા,
જીવનનાં તત્ત્વથી સાવ અજ્ઞાત તે, આત્મ દારિદ્રમાં તે મરેલા.”

જેના જીવનમાં ઉચ્ચ આદર્શ અને ભવ્ય ભાવના નથી તેનું જીવન તુચ્છ છે. તે જીવનનાં પરમ તત્ત્વથી સાવ અજ્ઞાત છે. ઉચ્ચ ભાવનાથી જીવન ઉત્તમ, સંસ્કારી અને ઉચ્ચ બનાવી શકાય છે,

“કલમ વાવેલ છે વારિ છાંટેલ છે, તો પછી પુષ્પની વેલ ફાલે,
આજ વિચાર કરતાં હશે અંતરે, તેજ આચાર રૂપ થાય કાલે,
આજ જીવન તમે ભોગવી લે રહ્યા, પૂર્વ સંસ્કારનો કર્મગોટો,
ભાવના ભાવશે તેવું ભાવિ બને, આકૃતિના પ્રમાણે જ ફોટો.”

વર્તમાનકાળ એ જૂતકાળની ભાવનાનો પરિપાક છે. અને વર્તમાનકાળે લે ભાવના ભાવશે તે પ્રમાણે ભાવીનું સર્જન થવાનું છે. ફોટોગ્રાફર ફોટો પાડે તે આકૃતિ પ્રમાણે જ પડે છે સુંદર વિચારો સુંદર જીવનનું ઘડતર કરવામાં સમર્થ છે. બીજામાંથી વૃક્ષ બને છે તેમ વિચારમાંથી આચારમાં આવે છે. ભાવનામાં અને વિચારોમાં દૃઢતા જોઈએ. દૃઢ સંકલ્પ જીવનને વધુ પ્રભાવિત બનાવે છે. માટે વિચારોને, ભાવનાઓને શુદ્ધ અને નિર્મળ બનાવો.

તાર જડ છે, છતાં તારથી મોઢલાવેલો સંદેશો હબરો માઇલ દૂર બેઠેલા સ્વજનને મળી જાય છે. તો હૃદયની ભાવનાનો સંદેશો બીજા હૃદય સુધી શા માટે ન પહોંચે ! શુદ્ધ હૃદયથી થતી ભાવના બીજાને અવશ્ય ઝણઝણાવી શકે છે. માટે તમે બીજા માટે અરે, તમારા દુશ્મન માટે પણ શુભ ભાવનાઓ ભાવો. તમારી શુદ્ધ ભાવના સામી વ્યક્તિના હૃદયનું પણ પરિવર્તન કરશે. ભગવાન સામે મારમાર કરતાં દુશ્મનો આવ્યા તે પણ ભગવાનની શુદ્ધ ભાવનાથી શાંત બની ગયા. માટે ઉચ્ચ ભાવના ભાવજો. મૈત્રિનો અણમોલ સંદેશો આખા જગતમાં પ્રસરાવજો.

અનાથી નિર્જન્યે અતુલ વેદનામાં પણ કેવી લબ્ય ભાવના ભાવી !

સયં ચ જઈ મુચ્ચેજ્ઞા વેયણા વિહલા દ્વઓ,

સ્વન્તો દન્તો નિરાશ્મો, પચ્ચણ અણગારિયં ॥૩૨॥ ઉત્ત. અ. ૨૦

યૌવનાવસ્થામાં જ અત્યંત આંખનો દુઃખાવો થવા લાગ્યો. અને આખા શરીરે દાહ જ્વર ઉત્પન્ન થયો. કેાઈ શત્રુ અત્યંત ક્રોધમાં આવી આંખ-કાન-નાક તથા મમ્. સ્થાનોમાં અત્યંત તીક્ષ્ણ શસ્ત્ર પરોવે અને જેવી વેદના થાય તેવી વેદના થતી. કેાઈ ઈન્દ્રિયું વળ મારે અને તિવ્ર-અત્યંત દુઃખદાયી વેદના થાય તેવી તેમનાં કમરના મધ્ય ભાગમાં અને મસ્તકમાં વેદના થતી હતી. અનેક રીતે ઉપચારો કરવા છતાં વેદનાનો અંત આવતો નથી ત્યારે એકદા તેઓ વિચારે ચડ્યા કે આ અનંત સંસારમાં વારંવાર આવી-સહન ન થઈ શકે એવી વેદના સહન કરવી પડે છે. જો હું આ અસહ્ય વેદનાથી મુક્ત બનું તો ક્ષમાવાન, ઇન્દ્રિયોતું દમન કરનાર અને આરંભ રહિત બની સાધુ ધર્મને અંગીકાર કરું. આ ભાવનાનો એટમખોખ શું કાર્ય કરે છે તે જોજો.

एवं च चिन्तइत्ताणं पमुत्तो मि नराहिव

પરીયત્તન્તોઈ રાઈણ, વેયણા મે સ્વયં ગયા ॥૩૩॥ ઉ. અ. ૨૦

ઉપરોક્ત વિચાર કરી સુતા અને જેમ જેમ રાત્રી વ્યતિત થતી ગઈ તેમ તેમ વેદના ક્ષીણ થતી ગઈ. સવાર પડતાં એકદમ નિરોગી બની ગયા. બીજે દિવસે પ્રાતઃકાળે માતાપિતા, ભાઈઓ વગેરેની રમ મેળવી ક્ષમાવાન અણુગાર બની ગયા.

નિષધકુમાર પૌષધમાં સંયમ અંગીકાર કરવાની ઉત્તમ ભાવના ભાવે છે. તેમની ભાવનાનો કરંટ ભગવાન નેમનાથને પહોંચી જશે અને કેવી રીતે પધારશે તે અવસરે કહેવાશે.

વ્યાખ્યાન નં...૧૦૩

કારતક સુદ ૧૩ રવિવાર. તા. ૩૧-૧૦-૭૧

નાથે સિદ્ધાંતદ્વારા સમજાવ્યા. સિદ્ધાંત એટલે ત્રણે કાળે સિદ્ધ થએલ વસ્તુ તેનું નામ સિદ્ધાંત. અહીં નિષધકુમારનો અધિકાર ચાલે છે.

નિષધકુમાર પૌષધ વ્રતમાં સ્વ સ્વરૂપની સમજૂતા કરી રહ્યા છે. આ જીવનમાં,
૭૮

સ્વપરતુ' લેઈ વિજ્ઞાન ખૂબ આવશ્યક છે. જગતના બંધનથી મુક્ત બને તે નિજ સ્વરૂપની મસ્તીમાં મસ્ત બની રહે. આ જગત નાટક સમુ' છે. નાટકમાં એકંદર જુદા જુદા વેશ બદલી પડતાપર જુદા જુદા વેશ બતાવી જગતને ખુશ કરે છે. પ્રેક્ષકોને આનંદમાં પણ લાવી દે છે અને રડાવી પણ શકે છે.

૬૦ વર્ષના વૃદ્ધને ત્યાં એકના એક પુત્રનો જન્મ થાય તો ચોઘડીયા વાગે, સાકર વહેંચાય અને આનંદનું મોજું ફરી વળે. એજ પુત્ર વીસ વર્ષનો થતાં મોટર નીચે કચડાઈ બંધ ત્યારે બધાં એટલો કંઈ વિલાપ કરે કે પ્રેક્ષકોની આંખપણ અશ્રુભીની બની જાય. બે રાજ્યો વચ્ચે લડાઈ થતી હોય, ત્યારે વીરરસનું મોજું ફળી વળે. કેટલીયે ધાંધલ થાય, કેટલાય મરી જાય અને કેટલાયનો કચરધાણ નીકળી જાય. આ દ્રશ્ય જોનારના હૈયામાં ફાળ પડે. નાટક પૂરું થાય એટલે તેનો માલીક પ્રેક્ષકોને સંબોધીને કહે કે આ નાટક જોતાં આપ દરેકના ચિત્તમાં પ્રસન્નતા ઉત્પન્ન થઈ હશે. આપે ઘણાને મરતાં, ધાયલ થતાં જોયાં પણ અમારો એક માણસ પણ મર્યો નથી, ધાયલ થયો નથી. કોઈનો વાળપણ વાંકો થયો નથી. આ તો બધો દેખાવ માત્ર હતો. આ સાંભળી બધાં તાળીઓના ગડગડાટ કરે છે. આ જ રીતે, સંસાર રંગભૂમિનો અખાડો છે. જીવરૂપી નાટકીઓ-નૃત્યકાર નટવાની પેરે નવાનવારૂપ ધારણ કરે છે. કોઈ સ્ત્રી, કોઈ પુરૂષ, કોઈ રાજા, કોઈ ભિખારી, કોઈ મિત્ર, કોઈ શત્રુ આમ જુદા જુદા રૂપ લે છે. કોઈ મરી જાય તો બધાં ભેગા મળી રડે છે. લગ્ન થાય તો આનંદ મનાવે છે. અને મીઠાં કોળીયા જમે છે. કંઈક બાજુ પથરાય છે અને કંઈક બાજુ સંકેલી લેવાય છે, છતાં આત્મા તો અજર અમર નિરંજન અને નિરાકાર છે. આત્માનું અસલી સ્વરૂપ નિહાળો. કમ' પ્રમાણે નાટક બજવે છે. પણ પોતે નિશ્ચય નયે જન્મતો નથી, મરતો નથી. આત્મા અનાદિ અનંત છે. તેનો છેડો નથી. આત્મ દૃષ્ટિ કરે તો દેહ માટીના માળખા જેવો દેખાશે અને એકેન્દ્રિયથી પંચેન્દ્રિય સુધી દરેક જીવોમાં સહજાનંદ, ચિદાનંદ સ્વરૂપ આત્માના દર્શન થશે. દૃષ્ટિ, અનિષ્ટ અને સંયોગ-વિયોગમાં હુર્ષ શોક નહીં થાય.

અજ્ઞાનને કારણે જીવે પુદ્ગલને પોતાના માન્યાં છે, તેથી તે ચાલ્યા જતાં તેનો વિયોગ રડાવે છે. સુક્ષ્મ દૃષ્ટિ થાય તો જીવને સમજણ આવી જાય કે હું એકલો આવ્યો છું, એકલો જવાનો છું. વિભાવ ભાવથી જે કમ' બાંધીય તે એકલો ભોગવવાનો છું. સર્પને પકડવો હોય તો સાણસો ચાલે પણ હીરાકણીથી તે ન પકડાય. તેને માટે તો સાણસો જોઈએ. તેમ આત્માનું સુક્ષ્મ નિરીક્ષણ કરવા માટે બાહર ઉપયોગ ન ચાલે, સુક્ષ્મ ઉપયોગ જોઈએ. આત્મા ચૈતન્ય ધન આનંદનો પીંડ અને જ્ઞાનનો દરિઓ છે. જ્ઞાનીઓએ આત્મ સ્વરૂપનો અનુભવ કરીને કથન કયું છે. વીતરાગ પરમાત્મા પર તમને શ્રદ્ધા ખરી? એક વૈજ્ઞાનિક કોઈ નવી દૃષ્ટિ બહાર આપે તો તેનું તમને મહાત્મ્ય આવે, તે

એક શોધ પાછળ કરાડો રૂપીઆનો ધુમાડો કરે છે, છતાં “એમ્સ. જી.સ.” વિગેરે ધુરંધર ગણાતાં વૈજ્ઞાનિકો ચોકખા શબ્દોમાં કહે છે કે, અમારા જ્ઞાનની નદીનો પ્રવાહ સતત ફરતો રહે છે. અમારા કેટલાય નિષ્ણયો ખરફની જેમ “મેલ્ટીંગ પોઇન્ટ” ઉપર આવીને ઉભા રહે છે. સો વર્ષ પૂર્વે જાહેર કરેલા અમારા કેટલાય આવિષ્કારો સો વર્ષ બાદ સાવ ખોટા સાબીત થઇ ગયા છે. માટે અમે તમને કહીએ છીએ કે અમે સત્યના શોધક હોવા છતાં સદા સત્યને પામનારા નથી. માટે અમારી ઉપર પૂર્ણ વિશ્વાસ મુકશો નહિ. આવા કેટલાય વિદ્વાનો-વૈજ્ઞાનિકો બહાર પડે છે. છતાં લોકોને જેટલી શ્રદ્ધા તેઓમાં છે તેટલી વીતરાગ પરમાત્મા ઉપર નથી. પરમાત્મા ત્રિકાળદર્શી છે. તેમના વચનની સત્યતા તો આત્માનંદના અનુભવ પછીની છે. પરમાત્માની વાત કદી પણ મિથ્યા હોય જ નહિ. જ્ઞાની પુરૂષોએ નિરવર્થ લાવે કોઈ પણ જાતની અપેક્ષા રાખ્યા વિના ઘણું બતાવ્યું છે. તેનું મહાત્મ્ય લાવો.

અનંત શક્તિ તારી અંદર ભરેલી છે. બાહ્યદષ્ટિ બંધ કરી આંતર મંથન કર, તો આત્માનો અવશ્ય સાક્ષાત્કાર થશે. ભવ બ્રમણથી કંટાળો આવ્યો હોય, આત્માની શાશ્વત લક્ષ્મીને મેળવવી હોય તો પરભાવથી પાછા વળો. અને જ્ઞાનનો દીપક પ્રગટાવો. જ્ઞાનથી તત્વ, અતત્વ, ધર્મ, અધર્મ, જીવ, અજીવ, પુણ્ય, પાપ, આશ્રવ, સંવર, બંધ અને મોક્ષ જેમ છે તેમ દેખાશે. દીપક કાંકરા પણ દેખાડે અને હીરો પણ દેખાડે. ગ્રહણ શું કરવું અને તણ શું દેવું તે જોનારના હાથની વાત છે. આત્મા રૂપી હીરો ખોવાઈ ગયો છે, તેની શોધ કરવાની જરૂર છે.

મેરો હીરો હેરાઈ ગયો ક્યારે મેં, કોઈ પાણી કોઈ પથ્થરમેં. મેરો
કોઈ આબુજી કોઈ શિખરજી, કોઈ પાલીતાણા વસનેમેં-મેરો.
ગયો હતો જે કરમાંથી, મને હીરો મળી ગયો ઘરમાંથી,
સાદ કરી ગુફાએ બતાવ્યો, બોધ કરી બહુ બળમાંથી,
મને હીરો મળી ગયો ઘરમાંથી.”

૮૪ લાખના કચરામાં આત્મા ખોવાઈ ગયો છે. આત્માને શોધવા માટે કોઈ કાશીએ જઈ કરવત મૂકાવે છે. કોઈ ગંગામાં ડૂબકી મારે છે. કોઈ પાલીતાણા જઈ નવાણુંની યાત્રા કરે છે. કોઈ સમૈત-શિખર, આબુ, અંબાજી વગેરે સ્થળોએ યાત્રા કરવા બાંધ છે.

કોઈ આખા શરીરે ભભૂત લગાડી બપ કરે છે, કોઈ જટા ધારણ કરે છે. આમ અનેક વિજ્ઞાનુઓ જાતજાતના અને ભાતભાતના પ્રયોગો કરે છે, છતાં હીરો હાથ આવતો નથી. કારણ હીરો છે અંદરમાં અને શોધ ચલાવી રહ્યો છે બહાર ! બહાર લાખોના પાણી કરી નાખ્યા પણ અર્થ સર્જો નહી. હીરાની શોધમાં જીવાત્મા ખૂબ ભટક્યો પણ જ્યાં છે ત્યાં શોધ કરવી જ રહી ગઇ છે. સ્વ સામે જોવાતું પણ નથી. જે છે તે અંતરમાં છે. અંધ

અનુકરણ મૂકી ઠાણેણું મોણેણું ઝાણેણું અપાણું વેસિરામિ કરી બેસી જાઓ. ઠરી જાઓ અને વિચાર કરો કે આનંદનો પિંડ આત્મા અને આનંદ દેખાય કાં નહિ? નાટકના પદ્ધાના દ્રશ્યો જોઈ વાસ્તવિક સ્વરૂપને ભુલી રડવા માટે બેસું? બહાર દેખાય છે તે સ્વરૂપ મારું સ્વરૂપ નથી. હું તો તે બધાથી નિરાળો છું.

જીવનમાં એકવાર પણ આત્મ-તત્ત્વરસ અનુભવ્યો હોય પછી તેની ખુમારી ઉતરે નહિ. લીંડી પીપરને ૬૪ પહોર સુધી ઘૂંટવાથી તેમાં તાકાત આવે છે, શક્તિ પ્રગટ થાય છે, જરાક તેને ખાવાથી પણ શરીરમાં ગરમાવો આવે છે. પીપરમાં શક્તિ હતી તે વ્યક્ત થઈ છે. ઉંઠર કે કાનકડીયાની લીંડી ખાવાથી ગરમી કે તાકાત ઉત્પન્ન ન થાય. તેમ અનંતજ્ઞાન, અનંતદર્શન અનંત વીર્યનો સ્વામી આત્મા છે. તેમાં ઘૂંટણ કરો તો શક્તિ પ્રગટે. પણ જડ પદાર્થો પાછળ ગમે તેટલું ઘૂંટણ કરશો છતાં તેમાંથી આત્મ તાકાત પ્રગટવાની નથી. પરના વિચારો અને તેનાં સંકલ્પ વિકલ્પો આલ્યા જ આવે છે. તેને લાવવા પડતાં નથી. કારણ અનાદિકાળથી તેનો અભ્યાસ થઈ પડ્યો છે. હવે તેને દૂર હટાવી આત્મ સ્વરૂપમાં સ્થિર થવાની સાધના કરવાની જરૂર છે. અનંત રિદ્ધિ-સમૃદ્ધિનો સ્વામી એવો હું, સિદ્ધની સાથે બેસવાની મારી યોગ્યતા અને આજે અહીં રખડતો શા માટે!

સાધનો સુંઠર મળ્યાં છતાં રીઠો શા માટે બની ગયો છું કે ઘર સામે જોવાનું જ સુગતું નથી! બુદ્ધિના અનેક ખેલ ખેલનાર વકીલ, ડોક્ટર આદિના હાથમાં સાવરણો શોભે ખરો? અનંત શક્તિસંપન્ન આત્મા, નહીં કરવા યોગ્ય કામ કરી રહ્યો છે તે શું તેને માટે શોભારૂપક છે?

જડભાવને મૂકી આત્મતત્ત્વની જ વિચારણા કરવી તે તારું કર્તવ્ય છે. તે માટે પ્રથમ સમ્યક્ દર્શનની જરૂર છે. એકડા વિનાના હજાર મીંડા પણ નકામાં છે. તેમ સમ્યક્દષ્ટિ વિનાની ક્રિયા ભવકટ્ટીના કારણરૂપ બનતી નથી. હું આત્મા છું એવા ભાવો બગૃત કરો. પરથી હું સુખી, પરથી હું દુઃખી એમ માની આત્મા ખુવાર થઈ ગયો છે. બૈરી રાજી તો હું રાજી, મારું ધાતું થાય તો હું રાજી, ન થાય તો મિનજ જાય! આવું એક ભવથી નહીં પણ અનંત ભવથી આત્મા કરતો આવ્યો છે. આમાં કોઈ વિશેષતા નથી. કાંકરા પ્રાપ્ત કરવામાં ગાળી નાખવા જેવી આ જીંદગી નથી. કારણ એકકાં કરેલા ધૂળના ઢેફા તો મૂકીને ચાલ્યા જવાનું છે, સાથે કાંઈ આવવાનું નથી. ધન પ્રાપ્તિ માટે ધમાધમ ઓછી કરો. તમે તો એમ માનો છોને કે પૈસા જ જીવનનું સર્વસ્વ છે. પૈસા પાસે હોય તો બધે ભાવ પૂછાય, માન કીર્તિ મળે અને સમાજમાં આગળ આવી શકાય. પૈસાવાળો કાળો હોય, ખૂંધ નીકળી ગઈ હોય છતાં તેને સૌ ‘સાહેબ સાહેબ’ કરે છે. પૈસાવાળા ભાઈને બહેની પ્રેમથી સત્કારે છે. માતા દીકરો-દીકરો કરે છે. આજે સમાજમાં પૈસાનું

રેડાન્ડડં ઉંચું છે, અને આત્માનું નીચું છે. પણ મહાનુભાવો ! હવે દ્રષ્ટિ ફેરવવાની જરૂર છે. સ્વ તરફ દ્રષ્ટિ સ્થાપો, સ્વનો અનુભવ લાવો, તેનું ગૌરવ વધારો તો જડભાવનું મહાત્મ્ય એની મેળે ઘટી જશે.

નિષધકુમારની પાસે અઢળક સંપત્તિ છે. રાજના પુત્ર છે, છતાં પૌવધમાં ધર્મ જાત્રિકા જાગતાં જાગતાં તેમને વિચાર ઉત્પન્ન થાય છે કે “ભગવાન નેમનાથ અહીં પધારે તો હું દીક્ષા અંગીકાર કરું” કેવી ઉમદા ભાવના ભાવી રહ્યા છે ! પૂર્વે સંયમની ઉત્કૃષ્ટ આરાધના કરી છે. આ ભવમાં પણ જ્ઞાનદાતા, ચક્ષુદાતા, તરણુતારણ, સર્વલોઘટ ફેંકનાર પ્રભુ મળી ગયા છે. જીવની પાત્રતા હોય ત્યારે ત્રિલોકીનાથ પરમાત્મા. જીવન રથના સારથી બને છે અને આત્મ-ધરનાં અધારા ઉલ્લેચાઈ જાય છે.

કરોડો દીપકની હારમાળા કરવામાં આવે તો પણ અંતરના અધારા જાય નહિ. તેને માટે તો જ્ઞાનચક્ષુની જ જરૂર પડે. અને તે પ્રાપ્ત થયા પછી દ્રષ્ટિ નિરાળી બની જાય.

આજ સુધી પૈસામાં, સ્ત્રીમાં, પુત્રોમાં, પરિવારમાં સુખ માન્યું હતું. હવે એક મોક્ષનું સુખજ સત્ય લાગે છે. નિષધકુમાર વિચાર કરે છે કે, આધ્યાત્મિક દ્રષ્ટિ. ખીલવનાર પરમાત્માનું શરણ શ્રદ્ધા કરું છે. હવે સંસાર વધે તેવા કાર્યો મારાથી થાય જ નહિ. જ્ઞાન નહોતું ત્યાં સુધી લોખ્ય પદાર્થમાં રસ લીધો. હવે મારો આત્મા ત્યાં ન રાચે. આવી સમજણ તમને ક્યારે આવશે ? જડનો મોહ ઉતારવા જેવો છે. તે વાત ગળે ઉતરે છે ખરી ? દ્રષ્ટિ પરિવર્તનની જરૂર છે. એક રૂપરૂપ ગાય પાસે ચમાર આવે તો તેની દ્રષ્ટિ ચામડા પર પડે છે. કસાઈ આવે તો તેની દ્રષ્ટિ માંસ પર પડે છે. (જોપન) જોવાળ આવે તો તે વિચારે કે કેવી સરસ ગાય છે. એક ટંકનું આટલા મળુ દુધ આપે ! અને એજ ગાયને યોગી જોવે તો તે વિચારે કે આ ગાયના ધુરખા નીચે મારા જેવો જ આત્મા છે. આ ગાય તેનું આયુષ્ય પૂર્ણ કરી મનુષ્ય થાય. અને ભગીરથ પ્રયત્ન કરે તો તેનો આત્મા મોક્ષમાં પણ ચાલ્યો જાય. તિર્યચના નીકળેલા મનુષ્ય થઈ એક સમયે હસ સિદ્ધ થાય ને મનુષ્યાણીના નીકળેલા એક સમયે વીસ સિદ્ધ થાય.

ગાયને જોનારા ચાર જણાં છે. પણ ચારેયની દ્રષ્ટિમાં કેટલો ફેર છે ? તેમ જગતનું સ્વરૂપ તો જે છે તે છે જ. તું તારી દ્રષ્ટિનું પરિવર્તન કર. સમ્યક દ્રષ્ટિ આત્માને કોઈ દુશ્મન નથી લાગતો. તેને સચોટ શ્રદ્ધા હોય છે કે મને કોઈ દુઃખ આપી શકે નહિ. મારાં કર્મો બધાને બોલાવે છે. તેઓ તો બાહ્ય નિમિત્ત છે, મારા પોતાના કર્મ વડે જ હું પીડા-દુઃખ અનુભવું છું. સાધક આત્માના જીવનમાં અનુકુળ-પ્રતિકુળ પ્રસંગો આવે ! તેની સાધનામાં બાધકરૂપ બનનાર નિમિત્તો પણ આવે. પણ જે હંમેશા જાગૃત છે, પર પ્રત્યેનું જેનું લક્ષ્ય ટળી ગયું છે, તે પોતાના જ દોષ અને બીજાના શુભ તરફ દ્રષ્ટિ કરે

છે. તે સમજે છે કે કર્મનો કબાલો પાકે ત્યારે એક ચા બીજા કોઈકે તો નિમિત્ત રૂપે બને જ. તમારે પણ પ્રગતિ કરવી હોય, આત્મ સાર્થક કરવું હોય તો દ્રષ્ટિ પલટાવો.

જગતના વ્યવહારો કરવા પડે પણ ઉમળકાથી અને ઉત્સાહપૂર્વક ન કરો. ફરજ બળવી અળગા બની જાઓ. પણ તેમાં લેપાશો નહિ. પિતા જાણતો હોય કે મારી પુત્રીના લગ્ન થશે તો છ મહિનામાં તેને વૈધવ્ય આવશે. તો તે, પહેલા તો દીકરીને સંસારની અસારતા સમજાવે. લગ્ન નહીં કરવા આગ્રહ કરે. પણ દીકરી ન સમજે અને તેના રોમરોમમાં લગ્નની તાલાવેલી હોય તો લગ્ન કરવા પડે પણ પિતાનું હૈયું પ્રમોદિત ન થાય. તેના હૃદયમાં આનંદ ન હોય. કારણ કે તેનું ભાવિ તેના લક્ષમાં છે. તે જાન સાચવે, દીકરીને કરિયાવર પણ કરે, છતાં તેમાં તે ઓતપ્રોત ન બને. અને છ મહિના પછી જમાઈનું અવસાન થાય તો અત્યંત શોક પણ ન થાય. કારણ કે તે જાણતો જ હતો કે આ પ્રમાણે થવાનું છે. તેથી તટસ્થ બુદ્ધિ રાખી શકે. કેવળજ્ઞાની, પરમાત્મા પાસે અનંત જ્ઞાન છે. તેઓ અનેક પ્રસંગોને જુએ છે, છતાં તેમાં રાગદ્વેષ કરતાં નથી. જ્ઞાન હર્ષ શોક ન કરાવે પણ મોહદશા-અજ્ઞાન દશાને લીધે પલટાતી પરિસ્થિતિમાં હર્ષ અને શોક થાય છે. કેવળી ભગવંતને મોહનીય કર્મનો ઉદય નથી તેથી નિર્લેપ રહી શકે છે. જ્ઞાન હીપકે વડે જીવન મહેલના કચરા દેખાય છે. પણ તેને દૂર કરવા સત્સંગ રૂપી સાવરણી લેવી જોઈએ. આત્માને ઓળખો તો બેડો પાર થઈ જશે એમ જૈન દર્શન નથી કહેતું. ચારિત્ર વિનાના બોલકણા જ્ઞાનની બે કાવડીઓની પણ કીંમત નથી.

નિષધકુમાર મહિનામાં છ પૌષધ કરતાં હતાં. તમને તો રવિવાર સિવાય ઉપાશ્રયે આવી ધર્મક્રિયા કરવાનો ટાઈમ પણ નથી મળતો. અને રવિવારે પણ અનેક પ્રોશ્રામોમાં જવાનું હોય ને બધું પતાવ્યા પછી ટાઈમ રહે અને કંટાળો ન આવે તો ધર્મમાં જોડાવો, અરૂંને ? નિષધકુમાર પૌષધમાં સંયમની ભાવના ભાવે છે. તેમનો અધ્યવસાય પ્રભુના જ્ઞાનમાં દેખાયો અને તેમનો કાળ પણ પાકી ગયો છે તે પણ દેખાયું.

ભગવાન નેમનાથ એક ગામથી બીજે ગામ વિહાર કરતાં કરતાં દ્વારકા નગરીમાં પધાયાં.

જ્યાં ઘણી ગાડી હોય, પર્વતની હારમાળા હોય, ત્યાં વરસાદને આકર્ષાઈને પણ આવવું જ પડે. તેમ ઘણા ભાવિકો જ્યાં વસતા હોય ત્યાં સંતોને આકર્ષાઈને આવવું પડે છે. તમારું પણ આ વીરક્ષેત્ર છે. અહીં કેટલા સંત મહાત્માઓ આવી ગયા ? ઘણાં સંતો તમને પાણી પાયા કરે છે, પણ એ વાણીરૂપી પાણીનું યથાર્થ પાલન કરી જીવનમાં ઉતારનારા કેટલા છે ?

ધર્મ સાંભળવો જોઈએ. તેના પર રૂચી લાવી જીવનમાં પરિણમાવવો જોઈએ, ધર્મ જીવનનું એક અંગ ન બની જાય તો આગળ વધી શકાય નહિ.

“ નહિ જોડેય સદ્ગુણ ” પણ સુખ બતાવું શું ?

જે વિદ્યાર્થી* અભ્યાસમાં કાચો હોય તેને પરીક્ષા નથી દેવી. ફી ભરી છે, ચોપડીઓનો ખર્ચ* કર્યો છે, પણ અંતરઆત્મા સાક્ષી પૂરે છે કે હું પરીક્ષામાં બેસીશ તોય કોરા પેપર મૂકવા પડશે.

કારણ અભ્યાસના ટાઈમ રમતગમત જ કરી છે. અને પછી પેપર ફાઈ* મૂકતાં શરમાવું પડશે. તેમ તમારો આત્મા સાક્ષી પૂરે છે કે અમે કાચા છીએ ?

હોંશીયાર વિદ્યાર્થી* પરીક્ષા આવતાં આનંદિત અને વધુ સભાગ બને છે. નંબર જવા દેવો નથી. એવા નિર્ણય સાથે તે પરીક્ષા આપે છે. અને ઉત્તીર્ણ થાય છે. તમે પણ હોંશીયાર હશે તો કસોટી આવતાં આનંદિત થશો. અને ધર્મમાં વધુ ઉજ્જવળ બનશો.

ભગવાન નેમનાથ અઠાર હજાર સાધુ સહિત દ્વારિકા નગરીમાં નંદન-વનમાં સમીક્ષાર્થે છે. જેને તરવાના ભાવ થાય તેને માટે પ્રભુ તરણતારણ છે.

ભગવાનની અમૃતમય વાગ્ધારા છૂટે છે. ભવ્ય આત્માઓ તેનું પાન કરી પોતાની બતને કૃતકૃત્ય માને છે. ઘન ગાળે અને મોર નાચે તેમ ભવ્યોના હૈયાં અષાઢી મેઘની ધારા જેવી જ્ઞાનધારા ઝીલતાં આનંદ અનુભવે છે. અંતરઆત્મા ઝણઝણી ઉઠે છે. હૃદય, ધર્મ ભાવનાઓથી ભરપૂર બને છે.

નિષધકુમારના હૈયામાં પણ આનંદનાં મોજાં ઉછળી રહ્યા છે. તેઓ તો પ્રભુ પધારે તેવી ભાવના ભાવી રહ્યા હતાં અને પ્રભુ પધાર્યા. તેમને શ્રદ્ધા છે કે પ્રભુ મને અધિકાર-માંથી પ્રકાશમાં અને દેશવિરતિમાંથી સર્વવિરતિમાં લઈ જશે. એટલે ઉમંગ માતો નથી.

“ જેની જોતાં વાટડી એવા નર આવી મળે,
ઉઘડે હૈયાના દ્વાર કુંચી નહીં ત્યાં કામની. ”

નિષધકુમારને તો માગ્યા મેહ વરસ્યા છે. હૈયાનો મોરલો નાચી ઉઠ્યો છે.
યશોવિજયજી મહારાજ કહે છે,
મીઠી હો પ્રભુ મીઠી તારી વાણ લાગે હો પ્રભુ લાગે જેસી રસ શેરડીજી,
ભૂખ્યા હો પ્રભુ ભૂખ્યા મળ્યાં રસથાળ

તરસ્યા હો પ્રભુ તરસ્યા દિવ્ય ઉઠક મળ્યાજી,

થાક્યા હો પ્રભુ થાક્યા મળ્યા સુખપાળ

ચાહતાં હો પ્રભુ ચાહતાં સજ્જન હજે મળ્યાજી.

ભૂખ્યાને ભોજન, તરસ્યાને પાણી, થાક્યાને સુખપાળ મળે તો કેટલો આનંદ થાય ? સંસારથી થાકેલાઓને સંયમરૂપ સુખપાલ દેવા પરમાત્મા પધાર્યા છે, સંયમનો માર્ગ

સર્વશ્રેષ્ઠ છે. કર્મ કાપવાનું એક નંબરનું અમોઘ સાધન છે. એક યુવાન ચારે બાજુથી ઘેરાઈ ગયો છે. દેવું ખૂબ વધી ગયું છે, કુટુંબનું પોષણ કેવી રીતે કરવું એ મુંઝવતો પ્રશ્ન તેને અકળાવી રહ્યો છે. જીવનમાં હતાશા અને નિરાશા આવી ગઈ છે. ચારે બાજુ નોકરી શોધે છે પણ મળતી નથી. અંતમાં માંકડ મારવાની દવા ખરીદે છે અને જીવનનો અંત આણવાનો વિચાર કરે છે. તેને એક મિત્ર છે તેને પણ મળવા આવવાનો સંદેશો કહેવરાવે છે. મિત્ર આવે છે, તેની સાથે સ્નેહભરી વાતો કરે છે. પણ ઘરની પરિસ્થિતિ જણાવતો નથી. બહારમાંથી સીકાઈ ખરીદે છે અને બાળકોને તથા સ્ત્રીને ખૂબ પ્રેમથી ખવડાવે છે. પછી પોતે અમુક કામ અંગે બહાર જાય છે, અને મિત્ર ઘેર છે. એકાએક મિત્રની દૃષ્ટિ માંકડ મારવાની દવા પર પડે છે. તેને વિચાર આવે છે કે આ દવા જૈનના ઘરમાં ન હોય, મારો મિત્ર શા માટે લાવ્યો હશે! શું તેની ભાવનામાં અશુભ તો કંઈ નહીં હોય ને? તે મિત્ર દવાની બાટલી કબાટ પરથી નીચે ઉતારે છે અને દવા બહાર ગટરમાં નાખી દઈ શીશીને બરાબર સાફ કરી તેમાં નિર્દોષ દવા ભરી દે છે. રાત્રે પેલા યુવાન ઘેર આવે છે, બધાં સાથે ખૂબ વાતો કરે છે અને મોડી રાત્રે બધાં સૂઈ જાય છે, પણ પેલા યુવાનને ઉંઘ આવતી નથી. બધા સુઈ ગયા છે તેની ખાત્રી કરી તે હલો ધાક છે અને પેલી બાટલી ઉતારી તેમાં રહેલી દવા પી જાય છે. પછી પથારીમાં પડી મૃત્યુની રાહ જોઈ રહ્યો છે. દવાની કાંઈ અસર થતી નથી, નાડો તુટતી નથી, ચક્કર આવતા નથી, મૃત્યુના કોઈ ચિન્હ દેખાતા નથી. કલાક...એ કલાક પસાર થયા, એમ કરતાં રાત્રી પસાર થઈ ગઈ. તેનો મિત્ર સુઈ જવાનો ડાળ કરી પડ્યો છે અને આ બધી પ્રક્રિયા જોઈ રહ્યો છે. સવાર પડે છે. સૌ જાગૃત થાય છે. નિત્યકર્મથી નિવૃત્ત થઈ પેલા યુવાનને તેનો મિત્ર પૂછે છે મિત્ર! “હું તારો સુખદુઃખનો સાથી છું, તારું દુઃખ તે મારું દુઃખ છે. આખી રાત તને ઉંઘ નથી આવી તે હું જાણું છું. અને તું મૃત્યુની રાહ જોઈ રહ્યો હતો તે મારા ખ્યાલ બહાર નથી. સદ્ભાગ્યે મને બુદ્ધિ સુઝી અને મેં માંકડ મારવાની દવા ફેંકી દીધી અને તેમાં બીજું પ્રવાહી ભરી દીધું. પણ હવે તું પણ દિલ ખોલીને વાત કર કે તારે શી મુંઝવણ છે! આજ સુધી તારી પરિસ્થિતિ મને શા માટે જણાવી નહિ? આવો સુંદર માનવભવ ફરી ફરી મળવો મુશ્કેલ છે. તારી પાસે શું નથી એના કરતાં શું છે તેનો વિચાર કર. કેવો સુંદર નિર્દોષ દેહ છે! આજ્ઞાંકિત પત્ની અને પ્રેમાળ બાળકો તને પ્રાપ્ત થયાં છે, આશાવાદી અને ઉત્સાહી બન, તો જીવનના આ ચંદરવાને ચાર ચાંદ લગાડી શકશે. તારા જીવનમાં જામેલાં નિરાશાના બળાને આશાવાદી વિચારની તલવારના એકજ ઝાટકે સાફ કરી નાખ, અને પરમ આશાવાદી વિચારસરણીને જીવનમાં સ્થાન આપ અને આજથી સંકેદપ કર કે આજથી હું નવા જીવનનો આરંભ કરું છું. આશાવાદના આયુધ સાથે હું જીવનના સ્વંશ્રામ ક્ષેત્રમાં પ્રવેશી રહ્યો છું. નિરાશાવાદી વિચારોને જીતકાળની ખાંધમાં ફેંગોળીને

મળગાવી દીધા છે. આજથી તમામ નિરાશાવાદને શમ...શમ. સંયોગો મને કાંઈ કરી શકશે નહીં. સંયોગોનો યથેચિત ઉપયોગ કરી હું જ મારા જીવનનો ઘડવૈયો બનીશ. આપણે નિરાશ અને હતાશ થવા સર્જ્યા નથી. આશાવાદ તો આપણો અમર વારસો છે. નિરાશાવાદના ફટકીયા મોતીને આપણે સ્પર્શવાનું પણ ન હોય. અણમોલ આશા-વાદના મોતીના જ મારા ચરવાના હોય. ઉઠ! ભગૃત થા! નિરાશાવાદની બેડીઓમાં જકડાયેલી પાંખને મુક્ત કર. અને આશાવાદના ઉચ્ચ આકાશમાં ઉડયન આદર. ફૂલને શુભ હોય છે, એનો વિચાર ન કરવો જોઈએ. પણ શુભ વચ્ચે પણ ફૂલ ખીલી શકે છે. એમ વિચારી આનંદ પ્રાપ્ત કરવો જોઈએ. જીવન છે તો તેમાં મુશ્કેલીઓ આવે, પણ તેમાંથી માર્ગ કાઢવો તે આપણું પરમ કર્તવ્ય છે.”

મિત્રના આશાવાદી અને સહાનુભૂતિભર્યા શબ્દો સાંભળી પેલા યુવાનમાં નવો ઉત્સાહ પ્રગટ થયો અને તેણે પોતાની બૂલને કમૂલ કરી નવા જીવનનો પ્રારંભ કર્યો. મિત્રે બધું દેખું બરી દીધું અને પોતાને ત્યાં લઈ જઈ પોતાની પાસે ધંધામાં લગાડી દીધો. મુંઝવણમાં માર્ગ દર્શન આપનાર અને દેવામાંથી મુક્ત કરનાર સભજન પુરૂષ મળે તો કેટલો આનંદ થાય ?

નિષધકુમારને પણ કમના દેવા ચુકવવાનો માર્ગ બતાવનાર જન્મ-મરણથી ઉગારી લેનાર ભગવાન નેમનાથ પ્રભુ મલ્યા છે. હૈયું વધારે ને વધારે સંયમ માર્ગને અપનાવવા અધીરું બની રહ્યું છે. પ્રભુને હાથ ભેડી મસ્તક નમાવી વંદન કરી કહે છે. હે તારણ-તારણ આરાધ્ય દેવ ? આપની વાણી મને રૂચી છે. તેના પર શ્રદ્ધા થઈ છે. આપ કહો છો તે સત્ય છે. આચરવા યોગ્ય છે. હું દીક્ષા લેવા માટે તૈયાર થયો છું. મારા માતા-પિતાની આજ્ઞા લઈને આવું છું.

ભગવાન નેમનાથ પ્રભુએ નિષધકુમારને પ્રત્યુત્તર આપતાં કહ્યું : અહા સુડ દેવાનુપિયા, મા પડિબદ્ધ કરેહ ” આપને સુખ ઉપજે તેમ કરો. ધર્મકાર્યમાં વિલંબ કરશો નહિ. નિષધકુમાર માતાપિતા પાસે આજ્ઞા કેવી રીતે માગશે તે અવસરે કહેવાશે.

વ્યાખ્યાન...૧૦૪

કારતક સુદ ૧૪ ને સોમવાર તા. ૧-૧૧-૭૧

અનંતજ્ઞાની ચરમ શાસનપતિ ભગવાન મહાવીર દેવે સિદ્ધાંત દ્વારા સમજાવ્યા છે. સિદ્ધાંત એટલે ત્રણ કાળે સિદ્ધ થયેલી વસ્તુ.

અહીં નિષધકુમારનો અધિકાર ચાલે છે. નિષધકુમાર પ્રભુ નેમનાથ પાસેથી વૈરાગ્ય-વાસિત હૈયે રાજ્યમાં આવે છે. આજે એમના હૈયાની ભિંમિઓ હૈયામાં સમાતી નથી. કરોડો રૂપિયા એકાએક પ્રાપ્ત થાય અને જે હર્ષનાદ થાય તેના કરતાં પણ અધિક હર્ષ તેઓ અનુભવી રહેલા છે. તેઓ ભાવી અણગાર થવાના સ્વપ્નમાં નાચી રહ્યા છે. રાજ્યમાં આવી તરત માતાપિતા પાસે આવે છે. માતાપિતાને નમન કરી વિનયપૂર્વક દીક્ષાની આજ્ઞા માગે છે.

નિષધકુમારની વાત સાંભળી માતાપિતાને આશ્ચર્ય થાય છે. પચાસ પચાસ રમણીઓનો ભરથાર, અઢળક લક્ષ્મીનો સ્વામી અને ભાવિનો રાજા તેને આ ભોગને અવસરે યોગ લેવાની ઇચ્છા શા માટે થાય ?

માતાપિતા સંયમની અંદર આવતી મુશ્કેલીઓ તથા અનુકુળ પ્રતિકુલ ઉપસર્ગોની અનેક વાતો સમજાવે છે. અને કહે છે “ એટા ! કુલની શૈયામાં સુનાર, સુખના સાધનાથી જીવન ચલાવનાર, મુશ્કેલીનું દર્શન પણ કર્યું નથી. એથી તું સંયમ ન પાળી શકે. અહીં ખમ્મા ખમ્મા થાય છે. એક માગ ત્યાં અનેક વસ્તુ તારી સામે આવે છે. આ તારી પચાસ પત્નીઓ પણ તને કેટલી અનુકુળ છે. વળી પ્રજા પણ તને કેટલી ઇચ્છી રહી છે, માટે આ બધું છોડી તારે સંયમને પંથે જવું તે યોગ્ય નથી. રાજ્ય ચલાવતાં ચલાવતાં યથાશક્તિ ધર્મધ્યાન કર. માતાપિતાના ટામણ અને લોભામણાં વચ્ચેના સાંભળી નિષધકુમાર કહે છે. “ હે માતા પિતા ! આ સંસારના સુખો ગમે તેટલાં સોહામણાં દેખાતાં હોય પણ તે જીવને ભવચક્રમાં ભમાડનાર છે. દુર્ગતિમાં લઈ જનાર છે. વળી આ જીવે અનંત જન્મમાં અનંતીવાર દેવતાના સુખો પણ ભોગવ્યા છે. અને નારકીની અત્યંત વેદના પણ સહન કરી છે નારકીના દુઃખ પાસે સંયમનું કપટ તે કાંઈ હિત્રાબમાં નથી વળી જે કાયર છે તેને સંયમ પાળવો દુષ્કર લાગે છે શૂરવીરને માટે કંઈ અઘરું નથી મારે હવે મારા આત્માનું શ્રેય કરવું છે અને પ્રભુ નેમનાથના જેવા નાથ મલ્યા. અને હું અનાથ રહી જાઉં ? અમૃત ભોજનનો થાળ મારી સામે આવ્યો હોય અને હું ભૂખ્યો રહી જાઉં ? ક્ષીર સમુદ્રના અમૃત સમા વારીનું પાન કરવાનો અવસર આવ્યો અને લવણ સમુદ્રના ખારા જળની ઇચ્છા કરું ? વળી હું જે ત્યાગ કરવાનો છું તેના કરતાં અનંત-ગણું પ્રાપ્ત કરવાનો છું. માટે આપ મને શીઘ્રભેવ દીક્ષાની આજ્ઞા આપો. હવે મારે આ ચાર ગતિના દુઃખ ભેવા નથી. પાંચમી ગતિ કે જ્યાં ગયા પછી કદી પાછું આવવાનું નથી, તે પ્રાપ્ત કરવી છે.

“ કેવા કેવા વર્ણન સ્વામી, મેં સુણ્યા એ મલકના,
અધીરો બન્યો છે મારો આત્મા એ....જી....રે,
જન્મ જરા મૃત્યુ કેરા દુઃખડાને બદલે સ્વામી,

રહેવાનું ત્યાં તો સુખના શાશ્વતા સહવાસમાં,
એ.... આર રે ગતિના ફેરા હવે નથી કરવા મારે,
કરવો છે કાયમનો વસવાટ, પંચમલોકમાં.... દુઃખડાં નિવારો. મારા....”

પરમકૃપાળુ પરમાત્મા પાસે હું માત્ર એક જ પ્રાર્થના કરું છું, ભક્તિભાવે વિનંતી કરું છું કે હે નાથ! મોક્ષના શાશ્વતા સુખનું વર્ણન સાંભળી મારો આત્મા અધીરો બન્યો છે. હવે મને એ પાંચમી ગતિમાં જવાનો માર્ગ દેખાડો. મારે ત્યાં કાયમ માટે વસવાટ કરવો છે. મને આ દેખાતા સુખમાં દુઃખના ભણુકારા સંભળાય છે.

“ઝરણુ ચાલ્યું જતું તેમ આ જીવન છે, ક્ષણિક વિદ્યુત સમા આ વિલાસો,
મેઘ છાયા સમી લક્ષ્મી ફરતી રહે, બે ઘડીનો બધો આ તમાસો,
વાયુના શેર ભેર શા ભેજનતણા, ક્ષણજીવી ચમકમાં રાચવું શું?
કાય બીલોરી આ દેહ કુટી જશે, ક્ષણિક વૈભવ મદે નાચવું શું?”

આ વૈભવો અને વિલાસો બધું ક્ષણિક છે. મેઘધનુષ જેવી આ લક્ષ્મી પણ થોડા સમય પૂરતી જ છે. આ યુવાની ક્ષણિક છે અને આ જીવન પણ બીલોરી કાય જેવું છે. તે ક્યારે નષ્ટ થઈ જશે તેની ખબર ન પડે. આવા ક્ષણિક સુખના મોહ શા કરવા? ક્ષણિક વૈભવના મદમાં નાચવું શું? માટે મારે દીક્ષા લેવી છે, આપ મને આજ્ઞા આપો.

જીવ અજ્ઞાનને વશ થઈને જગતને, જગતના પદાર્થોને, વૈભવોને, પરિવારાદિને પોતાના માને છે, પણ જ્ઞાની પુરૂષો કહે છે, તું જેને તારૂં માને છે, તે તારૂં નથી. તારા સાથે આવવાવાળું પણ નથી. જીવ એકલો આવ્યો છે અને પરભવમાં પણ એકલો જ જવાનો છે.

“આવ્યો જીવ એકલો, જાય જીવ એકલો, શુભાશુભ કર્મોનો સથવારો લઈ,
જેવાં કર્મો કરશે તેવું પામશે રે, આવ્યો જીવ એકલો....”

સારાં નરસાં કર્મો જીવ એકલો ભોગવે છે. કરેલાં કર્મો ભોગવ્યા વિના છૂટકો નથી. એક માણસ હર્દથી ખૂબ પીડાય છે. અસહ્ય દર્દ સહન ન થવાથી “બચાવો બચાવો” ના પોકાર પાડે છે. સ્નેહી સ્વજનો તેની ચારે બાજુ બેઠા છે. છતાં કોઈ તેના દર્દને લઈ શકે ખરાં? જેની પાસે લાખો રૂપિયા હોય તેને દર્દ નહિ આવે એવું ખરૂં? મોટા મોટા સર્જન ડોક્ટરો જેની પાસે કાયમ રહેતાં હોય અને નાડ જાલી બેઠા હોય તો પણ મૃત્યુ નહિ આવે તેવું ખરૂં?

મૃત્યુથી બચાવવાને કોઈ સમર્થ નથી. એંસી વર્ષના દાદા જીવતા હોય, અને વીસ વર્ષનો જીવાનન્ધ પુત્ર અવસાન પામે છે. દાદા મૃત્યુને ઝંખી રહ્યા હોય તેને ન બળે,

અને લાંબુ જીવવાની અભિલાષા રાખી રહ્યા હોય તેને હાર્ટફેઈલ થઈ જાય. દાદાને એમ થાય કે માઈ થોડું આયુષ્ય મારા પુત્રને આપી દઉં, શું આપી શકાય ખરું? “ના.” આયુષ્ય દીધું દેવાય નહિ. અને લીધું લેવાય નહિ. જ્યારે જીવને સાચી રીતે સમજાય કે સ્વ-જનોમાં માઈ કોઈ નથી. ત્યારે તે વ્યક્તિ, સત્તા માટે કે વૈભવ માટે કોઈ ન ચડે. કોઈના પર કેસ ન કરે.

જે પંડિતો ખૂબ, ડહા, સુર, વિચારશીલ અને સાત્ત્વકવૃત્તિવાળા હતા. ખંને સગા ભાઈ હતાં. ખંનેને એકબીજા પ્રત્યે ખૂબ જ લાગણી અને પ્રેમ હતાં. મોટાભાઈને ત્રણ પુત્રો અને નાનાભાઈને એક પુત્ર હતા. ખંને ભાઈઓ એકસાથે રહેતાં. ખંને ભાઈઓ એકબીજાની અતુકૂળતા જાળવતા. પણ તેમના સંતાનો વચ્ચે કલેશ થવા લાગ્યો. ખંને પંડિતોએ વિચાર કર્યો કે આપણી ઉંમર તો હવે વધતી જાય છે. આ જીવનનો પણ કંઈ ભરોસો નથી. અને આ સંતાનો એકબીજા વચ્ચે સહનુભુતિ-પ્રેમ રાખી શકતાં નથી. તો આપણી સંપત્તિની વહેંચણી કરી લેવી શ્રેષ્ઠ છે. ઘરમાં લક્ષ્મી સારા પ્રમાણમાં હતી. નાનાભાઈએ કહ્યું, “આપ આપણી સ્થાવર જંગમ મિલકતનો જે રીતે ભાગ પાડો તે રીતે મને માન્ય છે. મને આપના પર પૂરતો વિશ્વાસ છે કે આપ માઈ કદિ અશુભ કરશો જ નહિ.” મોટાભાઈએ ખૂબ ચતુરાઈપૂર્વક મિલકતને જે ભાગમાં વહેંચી દીધી અને નાનાભાઈને કહ્યું “આમાં તને ગમે તે એક ભાગ તું લઈ લે.” નાનાભાઈએ બધું તપાસ્યું અને બોલ્યો, “ભાઈ, આપે અન્યાય કર્યો છે. મારે કે તમારે આ ધન ક્યાં જોઈએ છે? આ ભાગ તો આપણે આપણા સંતાનો માટે પાડેલા છે. આપને ત્રણ પુત્રો છે. મારે એક છે. તો આ સંપત્તિ ચાર ભાગમાં વિભાજિત થવી જોઈએ. મારા પુત્રને આ લક્ષ્મીનો ચોથો ભાગ મળવો જોઈએ.

એમ કહી નાના ભાઈએ મિલકતને ચાર ભાગમાં વહેંચી. ચારેય પુત્રોને બેલાવી એક એક ભાગ સોંપી દીધો. નાનાભાઈની ઉદારતા અને નિરપેક્ષ વૃત્તિ જોઈ મોટાભાઈને ઘણાજ સંતોષ થયા. આજના જમાનામાં આવી ઉદાર વૃત્તિ ક્યાંય દેખાય છે? સાચી સમજણ એજ સાચી પંડિતાર્થ છે. “આમેમિ સખે જીવા” એમ બોલનારા ઘણા હોય છે પણ અંતરમાં અલેદ દ્રષ્ટિ અને મૈત્રીભાવના કેળવનાર કોઈ વિરલ જ હોય છે. આજે તો જ્યાં જુઓ ત્યાં અંદરે અંદર ઝગડા અને ખેંચતાણ જોવા મળે છે. દરેક મુઝાંભાવ ઓછા કરી. “ન જોઈએ ન જોઈએ” આવી બાવના રાખે તો ઝગડા ન થાય. “મારે જોઈએ, મારે જોઈએ” આ ભાવનાથી ઝગડા થાય છે. એક બીજાના દિલમાં કડવાશના બીજ વધાય છે. આજે માણસને સંગ્રહ કરવાની વૃત્તિ એટલી બધી વધી ગઈ છે કે માણસ માણસને છેતરે છે. હેરાન કરે છે. આખો ને આખો આઈ જાય છે. જંગલી પશુઓ પણ સ્વભાવિનું ભક્ષણ નથી કરતા. સિંહ સિંહને ખાતો નથી. વાઘ વાઘને ખાતો નથી, આમાં શહેરી કોણ અને જંગલી કોણ, તે તમેજ વિચારી લેજો.

લોકો પરિચય માટે અનેક પાપો કરે છે, પણ સાથે શું આવવાનું છે ? ઉપાજિત ધન-વૈભવ અહીં પડ્યા રહેશે. અને કરેલાં કાળાં કર્મો દુર્ગતિના દુઃખો દેખાડશે. આ પહેલી પંચતમાં ભેસનારા કેટલા ઉપડી ગયા ? અનેક. એમ તમારે પણ એક દિવસ જવાનું છે. તે તો નક્કી છે ને ? ‘હા’, તો પછી પરિચયની મૂંઝાંમાંથી. સ્વાધીનતાએ મુક્ત બનેા. જો સ્વાધીનતાએ મુક્ત નહિ થાય અને પરાણે એ લોકો મૂકવાનો વખત આવશે ત્યારે આંખમાંથી ઘોર ઘોર જેવડાં આંસુ પડશે. હૃદય કંકળી ઉઠશે. અને અંતરાત્મા અત્યંત દુઃખ અનુભવશે.

નિષધકુમાર સ્વાધીનતાએ સંસારને રાણનામું આપી છૂટા થવા તૈયાર થયા છે. તેમને સાચી દષ્ટિ પ્રાપ્ત થઈ ગઈ છે. એટલે તેને છોડવામાં પણ ખૂબ આનંદ છે. સમજણ પૂર્વક ત્યાગેલ વૈભવ, સ્વજનો, માતાપિતા કે સ્ત્રીઓનું સ્મરણ સાચા યોગીને કદી સતાવતું નથી. તે કદી સંસારીના રાગમાં તણાઈ પોતાનાં ચરિત્રનાં ચુરા ન કરે. સર્વ કાંચળી છોડી સડસડાટ ચાલ્યો જાય છે. પાછું વાળીને જોતો પણ નથી. તેમ સાચો વૈરાગી સર્વ બંધનથી મુક્ત બની મોક્ષ મંજીલને પ્રાપ્ત કરવા તીવ્ર ગતિએ પ્રયાણ આરંભી દે છે...

“નામો વ્વ બંધાણં છિતા અપ્પણો વસહિ વહ”

સાંકળ આદિ બંધનથી બંધાયેલો હાથી બંધનને તોડીને પોતાની વસ્તીમાં ચાલ્યો જાય છે. એમ કર્મના બંધનથી બંધાયેલો સાધક-આત્મા, બંધનને તોડી મુક્તિમાં ચાલ્યો જાય છે.

સર્વથા મુક્ત અવસ્થાને પ્રાપ્ત કરવા માટે નિષધકુમાર માતાપિતાને સંયમની મહાનતા અને સંસારની અસારતા સમજાવે છે. જાગ્યો કોઈનો દાખ્યો રહી શકે નહિ. અતે નિષધકુમારને દીક્ષા લેવાની રજા મળે છે. સાચા મોતીને હાર તૂટે અને મોતી પડવા લાગે તેમ માતાની આંખમાંથી આંસુની ધારા વહે છે. પણ નિષધકુમાર નિર્મોહી બની ગયા છે. પરાધીનતાને ટાળી સ્વાધીનતા પ્રાપ્ત કરવાની તાલાવેલી લાગી છે. ખાવાની તીવ્ર ઇચ્છા હોય અને ખાવા ન મળે તો દુઃખ થાય. પણ ઉપવાસના પચ્ચઆણ ક્યાં હોય અને ખાવા ન મળે તો શું દુઃખ થાય ? સ્વાધીનતાએ કરેલા તપથી કર્મની નિર્જરા થાય છે. ભગવાન પણ કહે છે કે,

જેં ય કંતે પિપે મોષે લલ્લે વિપિટિ કુન્વઈ ॥

સાદીળે ચચઈ મોષે સેહુ ચાઈત્તિ વુન્નચઈ ॥ ૬૪. અ. ૨. ગા. ૩

પ્રિય, મનોરૂ અને આનંદ આપનારા લોગો પ્રાપ્ત થયા હોય અને તેનો સ્વેચ્છાએ ત્યાગ કરી દે, તો તે ખરો ત્યાગી છે, લોગો નથી મલ્યા અને નથી લે. ગવતા તે ત્યાગી

નથી. આ સુંદર અવસર ભોગ વિલાસની મસ્તી માણવા માટે નથી; પણ સાધનોના સદ્બ્યય કરી આત્માની સાથે યુદ્ધ કરવાની જરૂર છે.

“इमेण चेव जुह्वाहि, किं ते जुह्मेण बज्जसो ? जुद्धारिहं खलु दुल्लहं ॥ (આચારાંગ)

તારા અંતરાત્મા સાથે યુદ્ધ કર. બહારના યુદ્ધનું તારે શું પ્રયોજન છે? આંતરિક યુદ્ધ કરવાનો અવસર બધાને સાંપડતો નથી. અને યુદ્ધને યોગ્ય સાધનો પણ દરેકને મળતાં નથી.

તને મદુબ્યયો દેહ પ્રાપ્ત થયો છે. તો નમાલો થઈ બેસી ન રહે. શૂરવીર બની રણસંગ્રામમાં જંપલાવ. એક એક ઇન્દ્રિયને તાલીમ આપ કે તે બાહ્યભાવમાં ન ભય. આંખોને સીનેમા જોવાનું મન થાય તો કહી દે કે તારો પોતાનો સીનેમા જો. સુંદર પદાર્થો જોઈ મોઢામાં પાણી છૂટે તો તેની ભાવિ પર્યાય વિષ્ટાનો વિચાર કર. કોઈપણ પદાર્થની એક સાઈડ જોઈ તેના પર મોહી પડ્યો નહિ. જગતની કોઈપણ વસ્તુનું દર્શન અધુરું કર્યો મા. અધુરા દર્શનમાં ભારે જોખમ છે. સીના રૂપ માત્રને જોઈ અટકી ન પડો. ધનની ઉપયોગિતા જોઈ નાચી ન ઉઠો. નવા નવા મોડલો જોઈ આકર્ષાઈ ન જાઓ. વસ્તુના બીજા સ્વરૂપોને પણ જોવા જ પડશે વસ્તુનું આ સ્વરૂપ ભલે જોયું. પદાર્થનું દર્શન બંધનકર્તા છે જ નહિ, પણ આટલા માત્રથી તેના તરફ ધસી ન પડો. એક દ્રષ્ટિકોણથી વસ્તુનું દર્શન કર્યું તેમ બીજા દ્રષ્ટિકોણથી પણ વસ્તુને તપાસો. બીજી દ્રષ્ટિથી વસ્તુની વિનાશીતા, અશરણતા, અનિત્યતાના દર્શન થશે. પછી વસ્તુ પ્રત્યે આકર્ષણ નહિ રહે, મોહ ઉત્પન્ન નહિ થાય પણ સુંદર દેખાતો પદાર્થ તમને બિભત્સ દેખાશે. વસ્તુ ક્ષણિક છે તેમ આપણું આયુષ્ય પણ ક્ષણિક છે. એક કાંઠો જન્મનો છે, બીજો કાંઠો મૃત્યુનો છે. જીવનરૂપી જલ અવિરતપણે આદ્યા જ કરે છે.

“ચેત ચેત ભરતેસર નરરાયા, કાલ ઝપેટા હેત હૈ.”

જીવન દીપક એક દિવસ જુઝાઈ જવાનો છે. પણ સંસારમાં આસક્ત એવા જીવો, નીતિ, ન્યાય અને ધાર્મિકતાને છોડી અનીતિ, અન્યાય અને અધર્મિકતા જીવનમાં આચરી રહ્યા છે. નહિ કરવા યોગ્ય કરી રહ્યા છે, નહિ આવરવા યોગ્ય આવરી રહ્યા છે. પરમાત્માએ બતાવેલ પરમ તત્વ પર પ્રીતિ નથી અને તુરંત પદાર્થો માટે રાતદિવસ શ્રમ ઉઠાવે છે અને પદાર્થોની પ્રાપ્તિ થતાં તથા મોટી મોટી પદવીઓ મળી જતાં અભિમાની બની જાય છે. પણ જ્ઞાનીપુરૂષો કહે છે કે નમ્રતા વિના મોક્ષની પ્રાપ્તિ થતી નથી.

લઘુતાસે પ્રભુતા મિલે પ્રભુતાસે પ્રભુ દર,

કીડી સુખ સઝર લહે, હાથી શકત ધૂડ.

કીડી નાની હોવા છતાં ધૂળમાંથી સાકર મેળવી શકે છે. હાથી મોટો હોવા છતાં

તેને ધૂળમાંથી સાકર મળતી નથી. માટે પ્રભુતા જોઈતી હોય તો આત્માને નમ્ર બનાવો-
 “સમાજમાં, સંઘમાં કે કુટુંબમાં હું જ મોટો, મારા વિના બધું કામ અટકી પડે.
 મારા જેવી બુદ્ધિ કોઈનામાં નહિ.” આવા અભિમાનના શબ્દો બોલશે નહિ. કોઈ તમને
 સર્વશુભસંપન્ન સુશ્રાવક આદિ કહે તો કુલાશે નહિ. પણ તમારા જીવનને તપાસજો કે
 મારામાં આવા શુભો છે? શુભ વિનાની પદવી બારે પડશે. શરીરની રક્ષા માટે મધ,
 માંસ અને દારૂ પણ વાપરતો હોય. શ્રદ્ધાના પણ ઠેકાણું ન હોય, અને પોતાની જાતને
 સુશ્રાવક કહેવડાવતો હોય તો તે શું દંભ નથી?

નિવધકુમાર નિર્દંભ જીવન જીવવા તૈયાર થયા છે. માતાપિતાની આજ્ઞા મળી ગઈ
 છે. હવે મોટા મંડાણે દિક્ષા મહોત્સવ ઉજવાય છે. માતાપિતા પોતાના એકના એક પ્રાણથી
 પણ પ્યારા પુત્રને પ્રભુ નેમનાથના ચરણોમાં સોંપે છે, અને માતા આશીર્વાદ આપે છે
 કે “બેટા! અણુજીવિયાને જીતજો. જીતેલાનું રક્ષણ કરજો. ઇન્દ્રિયો તથા મનને આધીન
 બનીશ નહિ. સંયમની અપૂર્વ આરાધના કરતાં દેહની પણ દરકાર કરીશ નહિ, અને
 આત્માની જોવી સાધના કરજો કે ફરી માતાને પેટ જન્મ ન લેવો પડે.” નિવધકુમાર અણુગાર
 સંયમ અંગીકાર કરી અગ્નિ અંગનો અભ્યાસ કરે છે. આજે સાધુ સાધ્વીજીઓ આગમનું
 જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવાની મનોવૃત્તિ ઝાંછી ધરાવે છે. પણ આગમ અરીસો છે. તેમાં જીવનનું
 સ્પષ્ટ દર્શન થઈ શકે છે અને યથાર્થ રીતે સ્વ સમયને જાણનાર, પર સમયથી પરાસ્ત
 થતો નથી. નિવધકુમાર અણુગારે ખૂબ સારી રીતે નવ વર્ષ સુધી સંયમનું પાઠન કર્યું.
 તે દરમિયાન વિચિત્ર પ્રકારના તપનું આરાધન કર્યું, અને ૨૧ દિવસનો સંયારો કરી
 પાપસ્થાનની આલોચના, પ્રતિકંભણ કરી સમાધિપૂર્વક કાળધર્મ પામી સર્વાર્થ સિદ્ધ વિમાનમાં
 દેવપણે ઉત્પન્ન થયા. વરદત્ત મુનિ પૂછે છે કે હે પ્રભુ! તે દેવ કેટલી સ્થિતિએ ઉત્પન્ન
 થયા? અનંતજ્ઞાની નેમપ્રભુ ફરમાવે છે કે ૩૩ સાગરોપમનું આયુષ્ય ત્યાં લોગવશે મુનિ
 કહે છે હે પ્રભુ! કેટલા કર્મ બાકી રહ્યા? પ્રભુ કહે છે હે મુનિ! એક છઠના પચ્ચબાણ
 કરવાથી જેટલા કર્મ તુટે તેટલા જ બાકી રહ્યા અને જીવનું જો વધારે આયુષ્ય હોત તો
 એટલે કે ૪૫ મિનિટ અને ૧૧ સેકન્ડ એટલા સમયનું વધારે આયુષ્ય હોત તો તેઓ સીધા
 મોક્ષમાં જાત. સમયની કેટલી કિંમત છે? નિવધકુમારની વિશેષ વાત અવસરે કહેવાશે.

વ્યાખ્યાન નં.....૧૦૫

કારતકે સુદ ૧૫ ને મંગળવાર તા. ૨-૧૧-૭૧

અનંતજ્ઞાની વિશ્વની વિરલ વિભૂતિ પરમાત્માએ ભવ્યજીવેને સિદ્ધાંત દ્વારા સમજાવ્યા છે. સિદ્ધાંત એટલે ત્રણે કાળે સિદ્ધ થયેલ વસ્તુ તેનું નામ સિદ્ધાંત.

અહીં આત્મા ઉપાંગ વહ્નિદશામાં નિષધક્રુમારનો અધિકાર ચાલે છે. નિષધક્રુમાર સંયમની ઉત્કૃષ્ટ આરાધના કરી સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાનમાં ઉત્પન્ન થયાં. સર્વાર્થસિદ્ધ મહાવિમાનના દેવોનું આયુષ્ય જ. ઉ. ૩૩ સાગરનું છે. પાંચે અનુત્તર વિમાનનાં દેવો એકાંત સમકિતી હોય છે અને સર્વાર્થસિદ્ધના દેવો નિશ્ચય એકાવતારી હોય છે, અત્યારે નિષધક્રુમાર સર્વાર્થ સિદ્ધ વિમાનમાં છે. જીવનમાં ચારિત્ર એ ખૂબ કિમતી કોહીનૂર હીરો છે.

મુરખાની શીશીમાં મુરખો ન હોય, અત્તરની શીશીમાં અત્તર ન હોય અને રંગની પેટીમાં રંગ ન હોય તો તેની કંઈ કિંમત નથી. વેપાર ખેડયો, પણ લાભ ન મળ્યો, તો તો તેવા વેપારનું પ્રયોજન શું ? હુંડી હોય પણ તેના પર આંક ન હોય તો હુંડી શા કામની ? તેમ માનવ અવતાર પ્રાપ્ત થયો પણ ચારિત્ર ન હોય તો તે જીવનની કોઈ કિંમત નથી. ચારિત્રથી એકઠા થયેલાં કર્મો ખાલી થાય છે.

નાળેજા જાળઈ માવે દંસળેજા ચ સદહે

ચરિત્તેજા નિગિળહાઈ તવેજા પરિમુજ્જઈ ॥૩૫॥

જે બાણ્યું તેને જીવનમાં ઉતારવું જોઈએ. કોઈ કહે રાગ દ્વેષ ન કરવા જોઈએ, તે હું બાણ્યું છું પણ તે જ વ્યક્તિ પ્રસંગ આવે ત્યારે રાગ-દ્વેષના ભાવોથી મુક્ત ન બની શકતી હોય તો તેવા બાણ્યપણાથી શું જીવનનો ઉદ્ધાર થાય ખરો ?

તનડું ભલેને તારું આસન વાળે મનડું ચડ્યું ચકડોળે,

ભજન તારા ગાયા ભગત સાવ એળે, કામ ન આવે ખરી વેળે....ભજન તારા.

પદાસન વાળીને ખેસી બાય પણ સમાધિ પ્રાપ્ત ન થાય પરિણામની ધારા સ્થિર ન થાય અને સંકલ્પ નિઃકલ્પ સતાવ્યા કરતા હોય તો શું ખરેખર ધ્યાન ધ્યુ" કહેવાશે ? ચાલીસ લોગસ્સનો કાઉસગ્ગ કોઈએ કરાવ્યો પણ સાંભળનાર એક લોગસ્સનો પણ સરખી રીતે ન સાંભળે તો કહેવું પડે કે તનડું સ્થિર બેઠું પણ મનડું સ્થિર થઈ શક્યું નથી.

“પરનો સંકોર્ષો દીવડો કેટલુંક બળશે, જગે ન જ્યોતિ આપ મેળે,

ભજન તારા ગાયા ભગત સાવ એળે....”

ખીબ વાટ સંકોરે પણ દિવામાં લીવેલ ન હોય તો પ્રકાશ મળે ક્યાંથી? ભણ-
નારમાં બુદ્ધિ ન હોય તો મોટો પ્રોફેસર રાખો તો પણ શું ભણાવી શકે? હાથની
કમાણી ન હોય તો પારકાનું આપેલું ક્યાં સુધી ટકી રહે? એમ એમ તમને ચાર માસ
દરમ્યાન ખૂબ સંભળાવ્યું પણ તમારામાં જ સત્ય ન હોય તો આગળ કેમ વધી શકે?
ધણું સાધુસંતોના સમાગમમાં હોય છે ત્યાં સુધી સ્થિર રહે છે, પણ સાધુસંતો વિદાય
હો ત્યાર પછી આડા ફેંટાઈ જાય.

વીતરાગ પરમાત્માનો માર્ગ અનુપમ છે, એને માટે કોઈ ઉપમા ન આપી શકાય,
અને આ પથે આવ્યા વિના કોઈ ભવ્યાત્મા આત્મ-કલ્યાણ સાધી શકતા નથી. જિનેશ્વર
દેવોમાં રાગદ્વેષ નથી, તેથી તેઓ યથાર્થ ભાવોનું યથાર્થ રીતે નિરૂપણ કરે છે. સંપૂર્ણ
કષાયના ત્યાગ વિના વીતરાગતા ન આવે અને વીતરાગતા વિના સર્વજ્ઞતા ન આવે. જે જીવો
મુખ્ય પુરુષાર્થ કરી રાગદ્વેષનો ક્ષય કરે છે તે કેવળજ્ઞાનને પ્રાપ્ત કરે છે. તિર્થંકર
દેવો કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયા પછી ઉપદેશ આપે છે. ભગવાનની વાણી સાંભળી પ્રતિવાદી
નિરુત્તર બની જાય છે. તિર્થંકરના એક હજાર આઠ લક્ષણો હોય છે. સામાન્ય કેવળીમાં
૩૪ અતિશય, ૩૫ વચનાતિશય તથા એક હજાર અષ્ટ વિશિષ્ટ લક્ષણો હોતાં નથી.

નિષધકુમારને ભગવાનનો ભેટો થયો. અને જીવનને અધિકારમાંથી પ્રકાશમાં,
અસત્માંથી સત્માં લઈ ગયાં. સત્સંગથી સત્ય પ્રકાશ લાપે છે. દષ્ટિ સમ્યક્ અને છે.
જ્ઞાન વિનાના જીવનમાં અધિકાર હોય છે. એક સુંદર બગીચો છે. એમાં જાતજાતનાં
ફુવારા છે, અત્યંત શોભાવાળી આરસની ઘેઠકો છે, સુગંધી વેલીઓ, લતામંડપ,
જળાશયો, મિષ્ટ સ્વાદભર્યા ફળથી લચી પડતાં વૃક્ષો, મનોહર પુષ્પો, ક્યારાઓ વિ.
તમામ સૌંદર્યભરી સામગ્રી બગીચામાં છે. બીજો એક દબદબા ભર્યો મહેલ છે. તે મહેલમાં
સોના-ચાંદીની પુરશીઓ, સુંદરચિત્રો, દેશદેશની કારીગરી બતાવતી સોનાની, રત્નોની
હાથીદાંતની, સુખડની, કાચની સેંકડો મહામૂલ્યવાળી વસ્તુઓ મનોહર રીતે ગોઠવી છે
ત્રીજું એક શહેર છે. તે શહેરની એક એક વસ્તુ કલામય અને અપ્રતિમ છે. ચોથી વસ્તુ
તાજમહાલ છે. સૌંદર્યના નમૂનારૂપ છે. આ ચારે પર અધિકાર છવાયેલો છે. અધિકારમાં
તે જોવા મળે તો કાંઈ પણ દેખી શકાતું નથી. પ્રકાશ હોય તો યથાર્થ રૂપમાં દેખાય.

આ બધાં કરતાં પણ અત્યંત કિંમતી વસ્તુ માનવજીવનમાં છે. અનેક શક્તિઓ છે,
તેમાં આશ્ચર્યકારક બુદ્ધિ રહેલ છે. આત્મ જાણનામાં અનંત નિધાન બહુ પડ્યું છે, પણ
વૈભવ દેખ્યા વિના તેનું મહાત્મ્ય આવે કેવી રીતે? જ્ઞાનની સચલાઈટ પ્રાપ્ત થાય તો
નિજ વૈભવ જોઈ શકાય. આત્મામાં અનંતજ્ઞાન, અનંતદર્શન, અનંત ક્ષાયક શક્તિ, અનંત
પરમક્ષમા, પરમઆજ્ઞા, પરમસંતોષ, પરમસમતા, પરમશાંતિ, નિરપૂહી, સ્વતંત્ર,
અરાગી, અદ્વેષી, અમોહિ, અવિકારી, સહજનંદી, તત્વાનંદી, તત્ત્વવિગ્રામી-આદિ અનેક

શુદ્ધો છે. જો આ નિર્વૈભવતું મહાત્મ્ય આવે તો જન્મતાં પદાર્થો ખારા લાગે-તથુખલા જેવા તુચ્છ લાગે. પોતાના ઘરનું મહત્વ સમજાઈ ગયા પછી પરઘરમાં દોટ મૂકવાનું મન ન થાય. નવી પરણીને વહુ આવે. તે સ્વચ્છંદી મજબૂની અને ક્ષોધી બુદ્ધિની હોય તો થોડું કામ કરે અને પાડોશીને ત્યાં દોડી જાય અને પાડોશીને પોતાને ઘેર બનેલી બધી વાત કરે. સાસુ, નણ્દ, જેઠાણી, સસરા....આદિ સારી રીતે રાખતાં હોય, છતાં તેમનાં અવશુષ્ક ગાયા કરે. ખરેખર તો પોતાની દૃષ્ટિમાં જ વિષમતા છે. પાડોશી તેને શું સુખ આપી દેવાના હતા ? વિપત્તિ કે દુઃખના પ્રસંગમાં પોતાના ઘરના તેને સહાયક બને પણ પાડોશી શું કરી આપે ? પરિચય વધતાં અને ઘરની એક એક વ્યક્તિના સ્વભાવનો પરિચય થતાં તેને સમજાઈ જાય કે મારી દૃષ્ટિમાં ભૂલ છે. મારા ઘરના માણસો ખૂબ મમતાળુ છે, પણ આજ સુધી મને તેનો ખ્યાલ ન હતો. આમ ઘરના માણસોનું મહાત્મ્ય આવ્યા પછી પાડોશીને ત્યાં જઈ ઘરનાના અવશ્યવાદ નહીં બોલે. નિંદા નહીં કરે, પાડોશીની સાથે, રાખવા યોગ્ય સંબંધ રાખશે, પણ વિશેષ નહીં રાખે. એમ આ શરીર પણ પાડોશી છે. આત્મા અને તેનાં અનંત શુદ્ધો પોતાની ચીજો છે. તમને કોના પર વધારે પ્રેમ છે ? શરીર પર કે આત્મા પર ? કોની વધુ બાળવણી કરો છો ? કોની ફરિયાદ વધુ થાય છે ? શરીરની કે આત્માની ? શરીરને કંઈ થાય અને આકુળ વ્યાકુળ થઈ જવાય.... કાઉસગ્ગ કરવો હોય તો સ્થિરતા ન રહે, સામાયિક કરવાની ઇચ્છા ન થાય. કંદમૂળ વિના તો ચાલે નહિ એટલે તેના પ્રત્યાખ્યાન ન લઈ શકાય. આમ જીવને નિજ ઘરની વાત પર પ્રીતિ નથી. જીવન સુધારણાની અને ધર્મક્રિયાની વાતો નિરસ લાગે છે. અને વેપારની, ખાવાપીવાની વાતો રસપૂર્વક કરાય છે. એ વ્યક્તિ વાત કરતી હોય તો તે સાંભળવા કાનને ત્યાં લઈ જાય છે. પણ નિજ આત્મ-સ્વરૂપની વાત ગમતી નથી. પર-પદાર્થોમાંથી પ્રાપ્ત થતું સુખ પ્રત્યક્ષ દેખાય છે તેથી અજ્ઞાની જીવ તે તરફ દોડી જાય છે.

નમિરાજને ઇન્દ્રમહારાજે બ્રાહ્મણનાં રૂપમાં આવીને કહ્યું :-

અચ્છેરગ મન્મુવૈ ભોણ વચસિ પત્તિવા

અસન્તે કામે પત્યેસિ સંકપ્પેણ વિહન્મસિ. ઉ. અ. ૯ ગા. ૫૧

જે વસ્તુ દેખાતી નથી તેને પ્રાપ્ત કરવા તું પ્રયત્ન કરી રહ્યો છે અને રાજપાટ, ધનવૈભવ આદિનું સુખ તને પ્રત્યક્ષ પ્રાપ્ત થયું છે તેને છોડી દે છે અને દીક્ષા લે છે પણ જેની ઇચ્છા કરે છે તે પ્રાપ્ત થશે નહિ અને જે મળેલું છે તે ચાલુ જશે. એના જવાબમાં નમિરાજ કહે છે કે,

સલ્લં કામા વિસલ્લં કામા કામા બાસી વિસોવમા ।

કામે ભોણ પત્યેમાણા અકામા જન્તિ દોગ્ગહ્ ॥ ઉ. અ. ૯ ગા. ૫૩

આ કામલોગો શલ્યરૂપ છે વિષરૂપ છે કામલોગો આસીવિષ સર્પ જેવા છે કામલોગની અભિલાષા કરવાવાળો પુરૂષ કામલોગનું સેવન ન કરે તો પણ સંકલ્પ માત્રથી તે દુર્ગતિને પ્રાપ્ત કરે છે, વિષયનું ઝેર તો જોવા માત્રથી પણ ચડે છે. આસીવિષ કરતાં પણ ભયંકર છે, તેનું ચિંતન કરનારા પણ કર્મના થોક ખાંધે છે.

પર ભાવનું ચિંતન કરવું તે પરધરમાં જવા ધરાબર છે. અંતે કરવાનું તો નિજ ઘરમાં જ છે. પાડોશીને ત્યાં ભાવ તો કેટલો વખત ત્યાં રહી શકે? બે કે ચાર દિવસ, પછી તો ઘેર આવવું જ પડે છે. જ્ઞાની પુરૂષો કહે છે કે જેને તું તારું ઘર માની રહ્યો છે તે પણ તારું ઘર નથી સિદ્ધાલય તે તારું શાશ્વત ઘર છે.

“જેવો સિદ્ધ ક્ષેત્રે વસે તેવો આ તન માંહી,
મોહ મેલ કીચડ બર્થો તેથી મુઝે ન કાંઈ,
મોહ મેલ રાગાદિનો જે ક્ષણ કીજે નાશ,
તે ક્ષણ તે પરમાત્મા પોતે લહે પ્રકાશ.”

સિદ્ધદશાને જીવનનું ધ્યેય બનાવો અને સ્વાધ્યાય, વાંચન, સામાયિક, પૌષ્ઠ આદિ દરેક ક્રિયા કર્મના કચરા કાઢી આત્માની જ્યોત જગાવવા માટે કરો, ઉત્કૃષ્ટ ચારિત્રની આરાધના કરો. જેની ચારિત્રની ઉત્કૃષ્ટ આરાધના હોય તે સર્વાર્થસિદ્ધમાં જાય. તે વિમાન એક લાખ જોજનનું છે, તેમાં સંજ્યાતા દેવો છે. ત્રિછાલોકમાં જંબુદ્વીપ એકલાખ જોજનનો છે અને અધોલોકમાં અપર્ધકાણુ નરક વાસો એકલાખ જોજનનો છે. ત્રણેય એક બીજાની ઉપર છે. દોરાવા પણ ફેર નથી.

ઉત્કૃષ્ટ આરાધના કરવાવાળો શ્રાવક બારમા દેવલોકમાં જાય. અને જે અભાવિ જીવ હોય તે નવગ્રૈવેયક સુધી જઈ શકે. આનું શું કારણ? અભાવિ જૈનશાસનમાં દીક્ષા અંગીકાર કરે, ઉગ્રતપની આરાધના કરે, તેમની ચામડી ઉતારી કોઈ મીઠું છાંટે તો પણ કોઈ ન કરે એવી ક્ષમા જીવનમાં કેળવે. ચારિત્ર એટલું શુદ્ધ પાળે કે તેની બૂલ કેવળી પણ ન કાઢી શકે. આવા જીવો નવગ્રૈવેયકમાં જાય છે. દેવલોકના સુખો મળી જાય પણ લક્ષ શુદ્ધ નથી આત્મા તરફની દૃષ્ટિ નથી, તેથી ભવકદ્વી થતી નથી માટે ધર્મનાં દરેક અનુષ્ઠાનો, આચારો અરિહંત થવાના હેતુથી કરો. ધ્યેયને શુદ્ધ બનાવો. જેની દૃષ્ટિ મિથ્યા છે તે દેવલોકના સુખ ભોગવતો હોય છતાં પરમાર્થે દુઃખી છે અને જેની દૃષ્ટિ સમ્યક્ છે તે નરકનાં દુઃખો ભોગવતો હોય તો પણ પરમાર્થે સુખી છે. શ્રેષ્ઠિક મહારાજને તમા કૃષ્ણવાસુદેવનો આત્મા અત્યારે નરકનાં દુઃખો ભોગવી રહ્યો છે. ધનધનતા ધોંસરા તેના પર પડે છે પણ ત્યાંથી નીકળી તેઓ બંને તીર્થ કર દેવો થવાના છે. પામરમાંથી પરમાત્મા બનવાના છે. કાલવમાંથી કમળ ઉગવાનું છે. આજે કોઈ નિર્માલ્ય અને શક્તિહીણ દેખાતા હોય તે પણ આપણા પહેલા મોક્ષમાં ચાલ્યા જાય તેવું પણ બને. આત્મદૃષ્ટિએ બધાને જુઓ તો કોઈ ઉચ્ચ પણ નથી અને કોઈ નીચ પણ નથી. આ ભવમાં કુતરાની પર્યાયમાં હોય તે મનુષ્ય થઈ મોક્ષમાં પણ ચાલ્યો જાય. દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને ભાવથી અમર્યાદિત જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી લે.

જીવનું ભાજન અજીવ છે. અજીવનું ભાજન લોક છે. લોકનું ભાજન અલોક છે. અલોકનું ભાજન કેવળજ્ઞાન અને કેવળદર્શન છે. કેવળજ્ઞાન અને કેવળદર્શનમાં લોકાલોકના ભાવો દેખાય છે. સર્વજ્ઞ બન્યા વિના સર્વદુઃખમાંથી મુક્ત બની શકાય નહીં. સર્વજ્ઞતા જેવી મોંઘી ચીજ પ્રાપ્ત કરવા માટે ભાવપણ મોંઘા જોઈએ, જેઓ પરમાત્મા બન્યા છે તેઓએ કેટલા ઉપસર્ગ પરિસહ સહન કર્યા છે. અત્યારે આપણી કેવી દશા છે? એક વચનમાં વાંકુ પડી બંધ છે, ડગલે ને પગલે રાગ-દ્વેષના ભાવો થાય છે. મોક્ષ સુખને પ્રાપ્ત કરવા માટે મરજીવા બની ડુબકી મારવાની છે. જેવા તેવાનું આ ગળુ નથી. દુનિયા વખાણે, વંદન કરે, પૂજા કરે, સત્કાર અને સન્માન આપે તેથી સારા છીએ એમ બૂલેચૂકેય માનશો નહિ. તોઈ જીવન કેવું છે તે જો. “જેવી કરણી તેવી પાર ઉતરણી” એ અક્ષર વાત છે. તમારું જીવન જોવાનો તમને અવકાશ છે ખરો? જીવની પ્રગતિ રૂંધાણી હોય તો તેનું એક જ કારણ છે, તે જગત આખાને જુએ છે પણ પોતાને જ જોતો નથી. કોઈ તમને તમારી ખામી દેખાડે તો તેનો ઉપકાર માનો કે આંખો તાણો? કોઈ તમને એક શબ્દ કહે તે ગમે છે ખરું? પગમાં એક કાંટો વાગે તો હજામ આગળ પગ ધરો છો, તમને કાંટો જડતો નહોતો અને હજામ દેખાડે, કાઢી દે તો તેનો ઉપકાર માનો છો. પેટમાં અલ્સર થયું હોય અને ડોક્ટર પાસે જાવ તો તે એકસ રે લે છે અને ચાંદુ દેખાડે છે, પણ સારી ચીજો દેખાડતાં નથી. આ ડોક્ટરનો પણ તમે આભાર માનો છો પણ કોઈ અવગુણરૂપી ચાંદુ દેખાડે તો દુઃખ થઈ જાય છે. પણ ભાઈ વિચાર કર કે જીવનમાં જ્યાં સુધી અવગુણ છે ત્યાં સુધી વિકાસ નહીં થાય. અવગુણને દૂર કરી નાખો તો જીવન સુંદર બની જશે. કોઈ અવગુણ દેખાડે તો કોપ ન કરવો પણ એમ માનવું કે જે મને નહોતું દેખાતું તે દેખાડ્યું. ડોક્ટર ચરી પાળવાનું કહે તે બરાબર પાળો ને? ડોક્ટર કહે—ગળપણ ન ખાવું, ભાત વગેરે ન ખાવું, તો એમ કહો કે અમારે ઘેર ઘણુંય છે! શા માટે ન ખાઈએ? ના.... એમ ન કહો. તો આંતરિક દર્દ મટાડવા માટે ગુરૂદેવ જે પરહેજ પાળવાની કહે તે કેમ નથી પાળતાં? ગુરૂજીને કહી દો કે મહારાજ! બટેટા વિના તો મારે ચાલે જ નહિ, મારાથી ઉપવાસ તો થાય જ નહિ. ખરી વાત એ છે કે જીવને પડોશી ખ્યારા લાગે છે. શરીર પરનો મોહ છે, શરીરને તાંદુરસ્ત રાખવા અનેક કર્મ બાંધે છે. ઇન્દ્રિય અને મનના શુભામ એવા જીવને આત્માની તો પડી પણ નથી.

“સુખ અનંતું છે નિજ ઘરમાં, પરઘર દુઃખ અપારી,
અહંતા મમતા જડમાં કરે કેમ, બ્રાન્તિથી દુઃખ ભારી,
આતમ તું નહિ જડનો ભિખારી....

શહેનશાહ તું જગનો સ્વામી....તુજ પદવી લે સંભાળી.”

હે આત્મા! તું જડનો ભિખારી નથી. શહેનશાહનો શહેનશાહ અને બાદશાહનો

ખાદશાહ છે. તારે આટલી બધી જડની શી પડી છે ? અનંતીવાર જડની એક બાધી છતાં આબાહી ન થઈ; બરબાદ થઈ ગયો. પારકા ઘરમાં જઈને દુઃખને આમંત્રણ આપ્યું. હવે તારા ઘરને સંભાળ. આધ્યાત્મિક દ્રષ્ટિ હોય તો જડના મોહ ન રહે. છ ખંડના સ્વામી એવા ચક્રવર્તીના સુખ પણ ફીકકાં લાગે. ગમે તેવાં ભૌતિક સુખો પ્રાપ્ત થાય, છતાં આત્મા તેમાં રાચે નહિ.

સર્વાર્થસિદ્ધના દેવોને ભૌતિક સુખ અત્યંત છે, છતાં તેમાં નહિ રાચતાં દ્રવ્યાનુ-યોગનો વિચાર કરતાં કરતાં કેક સાગર કયાં ચાલ્યા બાય છે તેની પણ ખબર પડતી નથી. સર્વાર્થસિદ્ધના દેવતા અવધિજ્ઞાનમાં સાતમી નરકના તળા સુધી દેખી શકે. તેમનાં મનમાં કોઈ સંશય ઉત્પન્ન થાય તો મનથી ઝીલી લે. આયુષ્ય પૂરું કરી, ભવનો ક્ષય કરી....સ્થિતિનો ક્ષય કરીને....

“ઇહેવ જંબુદ્વીવે દીવે મહાવિદેહેવાસે ઉન્નાએ નયરે વિશુદ્ધં પિધવંસે રાયકુલે પુત્તતાએ પમ્માયાહિઈ તએણુંસે ઉમ્મુકબાલભાવે વિણ્ણયપરિણ્ણયમિત્તે જ્ઞેવણુગમણુપ્પતે તહાણ્ણાણું થેરાણું” અંતિએ કેવલભોદિં પુન્નિઝહિઈ પુન્નિઝતા અગારાઓ અણુગારિયં પંવન્નિજહિઈ । આ જંબુદ્વીપમાં મહાવિદેહ ક્ષેત્રના ઉન્નાતનગરમાં વિશુદ્ધ પિતૃવંશવાળા રાજકુળમાં નિષધકુમાર પુત્રરૂપે જન્મશે. બાલ્યકાળ વીતી ગયા પછી યૌવનમાં આવતાં તથાગ્નિનાં સ્થવીર પાસે અણુગાર બનશે. તે અણુગાર ઈર્ષ્યાસમિતિ આદિથી યુક્ત થઈ, શુભપ્રશ્નચારી થશે અને વિચિત્ર પ્રકારના તપનું આરાધન કરશે અને ઘણાં વર્ષો સુધી દીક્ષાપર્યાયનું પાલન કરશે. અંતે એક મહિનાનો અણુસ્રણ કરી કેવળજ્ઞાન અને કેવળદર્શનને પ્રાપ્ત કરી સકળ કાર્ય સિદ્ધ કરી છેલ્લા ઉચ્છ્વાસ નિઃશ્વાસો પછી સિદ્ધ થશે અને સંપૂર્ણ દુઃખોનો અંત કરી અવ્યાબાધ સુખને પ્રાપ્ત કરશે. આ નિષધકુમારના જીવનનું વૃતાંત વરહરા અણુગારને પ્રભુ નેમનાથે કહ્યું અને આપણને પ્રભુ મહાવીર સ્વામીના કહેવાથી બાણવા મળ્યું.

આ વાત સાંભળી ચારિત્રમાર્ગમાં ઉજ્જવળ બનજો. ગમે તે ભવમાં પણ સાધના કયાં વિના સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થવાની નથી. એક સુતારે વૃક્ષ પરની ડાળના લાકડાને ઘણું કાપી નાખ્યું અને થોડું બાકી હતું ત્યાં એ ભોજન માટે નીચે જિતયો. એ વખતે એકદમ વાયરો વાયો અને અડી રહેલું લાકડું નીચે પડ્યું. તે જોઈ જોણે કાપવાની જ શરૂઆત કરી છે એવો બીજો કોઈ સુતાર રાહ જુઓ કે વાયરો વાશે અને લાકડું પડી જશે. તો એમ રાહ જોવાથી લાકડું કપાઈ ન બાય, પણ પુરૂષાર્થ કરવો પડે. એમ કોઈ કહે કે ભરત ચક્રવર્તીને અરીસાભુવનમાં અને માણેવી માતાને હાથીના હોદા પર કેવળજ્ઞાન થયું. એમ અમને પણ કોઈકમ્પર કેવળજ્ઞાન થઈ જશે, સાધના કરવાની જરૂર નથી. આ માન્યતા મિથ્યા છે. મોક્ષ પ્રાપ્તિ માટે ભગીરથ પ્રયત્ન કરવાની જરૂર છે.

આત્મ સાધના માટે નિષધકુમારનું આદર્શ શ્રાવક જીવન અને આદર્શ સાધુ જીવન તમારી સામે રાખજો. અને એ શુભોને અને આદર્શોને તમારા જીવનમાં ઉતારજો, તો અવિનાશી કલ્યાણપંથના સાચા પથિક બની શકશો.

સંવત ૧૯૭૨ થી સંવત ૨૦૨૮ સુધીના ધાટકાપર મુકામે થયેલ
સંત-સતીજીઓનાં ચાતુર્માસની યાદી

- ૧૯૭૨ શતાવધાની ૫. ૨ શ્રી રતનચંદ્રજી મ. સા. (લીંબડી સંપ્રદાય)
૧૯૭૪ પં. મુનિ શ્રી હર્ષચંદ્રજી મ. સા. (હરિયાપુરી સંપ્રદાય)
૧૯૭૬ પૂ. મુનિ શ્રી જવાહરલાલજી મં. (પૂ. શ્રી લોલજી મ.ના મુશિખ્ય)
૧૯૮૨ પૂ. કવિવર્યશ્રી નાનચંદ્રજી મ. સા. (લીંબડી સંપ્રદાય)
૧૯૯૦ પૂ. શ્રી તારાચંદ્રજી મ. તથા શ્રી કીશનલાલજી મ. તથા શ્રી સૌભાગ્યમલજી
મ. સાહેબ (માલવપ્રાંતીય)
૧૯૯૧ પૂ. કવિવર્યશ્રી નાનચંદ્રજી મ. સા. (લીંબડી સંપ્રદાય)
૧૯૯૨ બા. બ્ર. પૂ. શ્રી વિનયઋષિજી મ. તથા
શ્રી મોહનઋષિજી મ. સા. ઠા. ૨ (ઋષિ સંપ્રદાય)
૧૯૯૩ પૂ. શ્રી શામજી સ્વામી (લીંબડી સંપ્રદાય)
૧૯૯૪ પૂ. શ્રી આનંદઋષિજી મ. સા. (ઋષિ સંપ્રદાય)
૧૯૯૫ પૂ. મહાસતીજી રંભાકુંવરજી તથા મુમતિકુંવરજી ઠા. ૩ (ઋષિ સંપ્રદાય)
૧૯૯૬ શતાવધાની ૫. ૨ શ્રી રતનચંદ્રજી મ. ઠા. ૪
તથા પૂ. તારાચંદ્રજી મ. સા. ઠા. ૫
૧૯૯૭ પૂ. પં. શ્રી પુનમચંદ્રજી મ. ઠા. ૩ (લીંબડી સંપ્રદાય)
૧૯૯૯ પૂ. મહાસતીજી વિનયકુંવરજી તથા પૂ. મ. સ. શ્રી
ઉજ્જવલકુંવરજી ઠા. ૭ (ઋષિ સંપ્રદાય)
૨૦૦૦ પૂ. વિનયઋષિજી મ. તથા આત્માર્થી શ્રી મોહનઋષિજી મ. ઠા. ૨ ,,
૨૦૦૨ પં. મુનિશ્રી ગણુલાલજી મ. તથા શ્રી ચાંદમલજી મ.
તથા તપસ્વી શ્રી નંદલાલજી મ. ઠા. (પૂ. જવાહરલાલજી મ. સા.ની સંપ્રદાયના)
૨૦૦૩ પં. ૨. શ્રી પુનમચંદ્રજી મ. તથા ત. શ્રી ડુંગરશી મ. ઠા. ૪ (લીં. સં.)
૨૦૦૪ મરુધરમંત્રીશ્રી તારાચંદ્રજી મ. તથા ન્યાય સાહિત્ય
વિશારદ શ્રી પુષ્કરમુનિજી ઠા. ૫ (પૂ. અમરસિંહજી મ.ની સં.)
૨૦૦૫ પૂ. મહાસતી વિનયકુંવરજી, પૂ. ઉજ્જવલકુંવરજી ઠા. ૬ (ઋષિ સં.)
૨૦૦૬ આત્માર્થી પૂ. મોહનઋષિજી પૂ. વિનયઋષિજી ઠા. ૨ ,,
૨૦૦૭ શ્રી વર્ધમાન શ્રમણ સંઘના પ્રચારમંત્રી મુનિશ્રી કુલચંદ્રજી મ. ઠા. ૩ (પં.સં.)
૨૦૦૮ પૂ. મુનિશ્રી માતીલાલજી મ. ઠા. ૩ (ધર્મદાસજી સંપ્રદાય)
૨૦૦૯ પૂ. મહાસતીજી સજ્જનકુંવરજી ઠા. ૪ (ઋષિ સં.)

- ૨૦૧૦ મરુખર તપસ્વી પં. શ્રી લાલચંદ્ર મ. તથા
માનમુનિ, કાનમુનિ, તથા પારસમુનિ ઠા. ૪ (ધ. સં.)
- ૨૦૧૧ મુનિશ્રી મોતીલાલ મ. ઠા. ૩ (ધર્મદાસ સં.)
- ૨૦૧૩ કવિવર્ય શ્રી નાનચંદ્ર મ. સા. ઠા. ૨ (લી. સં.)
- ૨૦૧૪ મુનિશ્રી સૌભાગ્યમલ મ. (સંતબાલ)
- ૨૦૧૫ પૂ. હેમકુંવરબાઈ મહાસતી ઠા. ૩ (લી. સં.)
- ૨૦૧૭ પૂ. મહાસતી શુભાબકુંવરબાઈ ઠા. ૩ (ગોંડલ સંપ્રદાય)
- ૨૦૧૮ પૂ. આચાર્ય મ.શ્રી આનંદજી ઠા. ૬ તથા
પૂ. મહાસતી સુમતિકુંવર ઠા. ૭ (જી. સં.)
- ૨૦૧૬ શતા. પં. ૨. શ્રી રત્નચંદ્ર મ.ના શિષ્ય શ્રી ડુંગરશી મ. ઠા. ૩ (લી. સં.)
- ૨૦૨૦ પૂ. મહાસતી અમૃતકુંવર ઠા. ૫ (જી. સં.)
- ૨૦૨૧ સૌરાષ્ટ્ર કેશરી પૂ. શ્રી પ્રાણલાલ મ. સા.ના મુશિષ્ય તપોધની પૂ. શ્રી
રતીલાલ મ. સા. તથા મધુર વ્યાખ્યાતા પૂ. ગીરીશમુનિ ઠા. ૫ (ગો. સં.)
- ૨૦૨૨ પૂ. બા. બ્ર. વિદુષી મહાસતી શારદાબાઈ ઠા. ૧૪ (અંબાત સં.)
- ૨૦૨૩ બા. બ્ર. પં. મુનિ શ્રી વિનયચંદ્ર મ. ઠા. ૪
(પૂ. કીશનલાલ મ. સા.ના મુશિષ્ય)
- ૨૦૨૪ શ્રમણસંઘીય પૂ. મહાસતી વિનયકુંવર, રમણિકુંવર તથા
મધુર વ્યાખ્યાતા પ્રમોદમુખાલ ઠા. ૫
- ૨૦૨૫ માલવકેશરી પ્રવર્તક પં. મુનિશ્રી સૌભાગ્યમલ મ. સા. તથા
શાસ્ત્રી શ્રી વિજયમુનિ ઠા. ૬ (શ્રમણસંઘ)
- ૨૦૨૫ તપોધની પૂ. શ્રી રતીલાલ મ, તથા શ્રી હસમુખમુનિ ઠા. ૨ (ગો. સં.)
- ૨૦૨૭ પૂ. બા. બ્ર. વિદુષી શ્રી લીલાવતીબાઈ મહાસતી ઠા. ૧૬
(લીંબડી સંપ્રદાય નાનો)
- ૨૦૨૮ પૂ. તપસ્વી મહાસતી શ્રી સુકતાબાઈ તથા વિદુષી મહાસતી શ્રી ઉષાબાઈ
ઠા. ૧૦ (ગોંડલ સંપ્રદાય)

શ્રી વ. રથા. જૈન શ્રાવક સંઘ-ઘાટકોપરની કારોબારી સમીતીના સભ્યો

(૧)	શ્રી ગીરધરલાલ હામોદરદાસ હફતરી	દ્રશી
(૨)	„ દુર્લભજી કેશવજી ખેતાણી	„
(૩)	„ રતીલાલ કપુરચંદ ગાંધી	„
(૪)	„ રસીકલાલ શીવલાલ શાહ	„
(૫)	„ હીરાલાલ બેચરલાલ મોહી	„
(૬)	„ પ્રતાપરાય દુર્લભજી ગાંધી....	પ્રમુખ
(૭)	„ વનેચંદ દેવચંદ ચેલાણી	ઉપપ્રમુખ
(૮)	„ વૃજલાલ કપુરચંદ ગાંધી	માનકમંત્રી
(૯)	„ સેવંતીલાલ મણીલાલ શાહ	„
(૧૦)	„ લક્ષ્મીચંદ મણીલાલ શાહ	„
(૧૧)	„ શુભાભયંદ ભગવાનજી ઝોંસા	„
(૧૨)	„ મણીલાલ કેશવજી ખેતાણી	સભ્ય
(૧૩)	„ નરેન્દ્ર કીરચંદ ગોસલિયા	„
(૧૪)	„ પ્રભુદાસ માણેકચંદ કોઠારી	„
(૧૫)	„ હીરાલાલ મોહનલાલ તુરખીયા	„
(૧૬)	„ પ્રવીણચંદ્ર શાંતિલાલ શાહ	„
(૧૭)	„ મનુભાઈ આર. ખોખાણી	„
(૧૮)	„ ભાર્ગવંદ શુભાભયંદ ગોડા	„
(૧૯)	„ ચમનલાલ હામોદર વોરા	„
(૨૦)	„ શુભાભયંદ વેલજી શેઠ	„
(૨૧)	„ ગોવિંદજી વનમાળી તુરખીયા	„
(૨૨)	શ્રીમતી મધુરાવંતીબેન ત્રિભોવનદાસ શાહ	„
(૨૩)	„ કાન્તાબેન રાયચંદ શેઠ	„

શ્રી મહાવીરનું સ્તવન

વિદુષી પૂ. લીલાવતીબાઈ મહાસતીજી

માનવનો જન્મ મળ્યો, મહાવીરનો ધર્મ મળ્યો,
આવો સંજોગ નહીં આવે ફરીવાર, નહીં આવે ફરીવાર,
સંતોનો સંગ મળ્યો, જાડિ નો રંગ મળ્યો.....આવો ૦ ૧

માનવ નો જન્મ છે મુક્તિનું ખારણું,
મહાવીર નો ધર્મ છે મુક્તિનું પારણું,
સુંદર આ દેહ મળ્યો, ગુરૂવર નો સ્નેહ મળ્યો.....આવો ૦ ૨

માનવ ના જન્મ ને દેવતાઓ ઝંખતા,
સ્વર્ગના વિલાસો એને ધણીવાર ડંખતા,
પ્રેમ નો પ્રકાશ મળ્યો, ઉરનો ઉલ્લસ મળ્યો.....આવો ૦ ૩

જન્મ ને ઉલ્લખવો તે માનવીના હાથમાં,
ધર્મ નો પ્રકાશ છે માનવીના સાથમાં,
ફેડો અવતાર મળ્યો, જીનવર આધાર મળ્યો,
આવો સંયોગ નહીં આવે ફરીવાર.....આવો ૦ ૪

